VINCENT BERGER

JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Ediția a 6-a

în limba română

III 26.799

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
III 26. 799

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

JURISPRUDENŢA CURŢII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Îngrijirea ediţiei: **Irina Moroianu Zlătescu**
Emil Marinache
Rodica Şerbănescu

Traducere:

Avocat dr. **Ionel Olteanu**

Prefaţa, părţile I şi II la prima ediţie

Ambasador **Coriolan Atanasiu**

Introducerea, părţile III–VI, concluziile, bibliografia generală, anexele şi indexurile la primele două ediţii

Cercetător ştiinţific **Irina Patrulius**

Cazurile noi, anexele şi indexurile la ediţiile a treia, a patra, a cincea şi a şasea

Ediţia a şasea în limba română revăzută şi adăugită

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BERGER, VINCENT
Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului / Vincent Berger ; trad.: Ionel Olteanu, Coriolan Atanasiu, Irina Patrulius ; ed. îngrij. de : Irina Moroianu Zlătescu, Emil Marinache, Rodica Şerbănescu. - Ed. a 6-a, rev. şi adăug. - Bucureşti : Editura I.R.D.O., 2008
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-9316-70-5

I. Olteanu, Ionel (trad.)
II. Atanasiu, Coriolan (trad.)
III. Patrulius, Irina (trad.)
IV. Moroianu Zlătescu, Irina (ed.)
V. Marinache, Emil (ed.)
VI. Şerbănescu, Rodica (ed.)
VII. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Strasbourg)
341.24:341.231.14(4)
341.645.5(4)(094.9)
341.17(4) Consiliul...

© INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI
Bucureşti 1, Bd. N. Bălcescu, 21
Tel: 311.49.21; Fax: 311.49.23
E-mail: office@irdo.ro

Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme
10e édition. Sirey, 2007

3

JURISPRUDENŢA CURŢII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

341-761

Ediţia a şasea
2008

Vincent BERGER
Jurisconsult al Curţii Europene a Drepturilor Omului
Profesor la „Collège d'Europe"

ALE

440263
B.C.U. IASI

ROMANIA / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

26.IAN. 2009

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Publicarea în limba română, în volum, a celor mai importante şi mai recente hotărâri din bogata jurisprudenţă a Curţii Europene a Drepturilor Omului reprezintă o necesitate.

O necesitate cu atât mai puternic resimţită cu cât România este încă din 1993 membră cu drepturi depline a Consiliului Europei, a ratificat Convenţia Europeană a Drepturilor Omului precum şi cele 14 Protocoale adiţionale. Mai mult, aceste documente regionale intră în sfera dispoziţiilor art. 11 şi 20 ale Constituţiei, conform cărora tratatele ratificate de Parlament fac parte din dreptul intern, iar drepturile şi libertăţile cetăţenilor vor fi interpretate în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi celelalte tratate la care România este parte; în caz de neconcordanţă cu legislaţia internă, acestea au prioritate, cu excepţia cazului în care Constituţia sau legile interne conţin dispoziţii mai favorabile.

În consecinţă, Convenţia Europeană a Drepturilor Omului a dobândit aplicabilitate directă în dreptul intern, iar cunoaşterea jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului devine o obligaţie în primul rând pentru magistraţi şi avocaţi, dar şi pentru cadrele didactice şi studenţii facultăţilor cu profil juridic, cercetători şi pentru toţi cei învestiţi cu atribuţii în administrarea justiţiei.

Din aceste motive, Institutul Român pentru Drepturile Omului, instituţie naţională cu atribuţii de cercetare, informare, formare şi consultanţă, a publicat, până acum, cinci ediţii din „Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului", lucrare de excepţională valoare ştiinţifică a profesorului Vincent Berger, deschizând pentru publicul românesc accesul la principalele hotărâri ale Curţii şi oferind, prin trimiterile sale bibliografice ataşate fiecărui caz, noi şi largi posibilităţi de documentare şi cercetare.

Interesul cu care au fost primite volumele, primele apărute în România pe această importantă temă, de către cei cărora le-au fost destinate a confirmat pe deplin aşteptările noastre.

De aceea, o dată cu epuizarea tirajului celei de a cincea ediţii, am trecut la pregătirea acestei noi ediţii, a şasea, revizuită şi îmbogăţită cu cazuri recente, dintre cele mai semnificative pentru interpretarea dată de Curte prevederilor Convenţiei Europene a Drepturilor Omului.

Lucrarea, în forma ei actuală, reflectă şi noua etapă în care a intrat activitatea importantei instituţii europene care este Curtea drepturilor omului de la Strasbourg odată cu punerea în aplicare în noiembrie 1998 a Protocolului nr. 11 privind instituirea unei Curţi unice permanente, în locul vechiului mecanism.

Exprimăm, încă o dată, domnului Vincent Berger întreaga noastră gratitudine pentru a fi acceptat să cedeze drepturile de publicare asupra versiunii românești a lucrării sale, acordând în acest mod sprijinul său pentru cunoașterea și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În același timp, exprimăm mulțumirile noastre traducătorilor, precum și tuturor celor care au contribuit la apariția acestei noi ediții a Jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

Prof. univ. dr. ***Irina Moroianu Zlătescu***
Membru asociat al
Academiei Internaționale
de Drept Comparat

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mamei mele, Élisabeth

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PREFAŢĂ

de Vincent BERGER

Prima ediţie în limba română (1997)

Semnând Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale la 7 octombrie 1993, chiar în ziua aderării sale la Consiliul Europei, România a întors pagina totalitarismului şi şi-a făcut intrarea în clubul democraţiilor europene. Ratificând respectiva Convenţie la 20 iunie 1994, România a recunoscut oricărei persoane aparţinând jurisdicţiei sale drepturile şi libertăţile definite în acest instrument şi, acceptând în acelaşi timp dreptul la recurs individual la Comisia Europeană a Drepturilor Omului, ea a subscris la un sistem internaţional şi chiar supranaţional de control. Ea a acceptat, astfel, obligaţiile care decurg din aceasta şi „disciplina" care rezultă de aici.

Evident că este vorba, ca de altfel pentru oricare nou stat de drept, de o formidabilă sfidare lansată nu numai inerţiei unor instituţii şi ponderii pe care o au tradiţiile, ci de asemenea curajului celor cu răspundere şi bunăvoinţei cetăţenilor.

Cuvintele lui Talleyrand conform cărora „o Constituţie bună trebuie să fie scurtă şi obscură" sunt valabile, poate, de asemenea şi pentru Convenţie. Indiferent cum ar fi, practica sau jurisprudenţa organelor de la Strasbourg a precizat deja pe larg sau a clarificat cerinţele acesteia.

Curtea, prima jurisdicţie internaţională de acest fel, este într-adevăr interpreta supremă a Convenţiei, care se aplică direct în numeroase ţări, inclusiv România. După 38 ani de existenţă, ea joacă un rol important în viaţa juridică a 40 de state membre ale Consiliului Europei. Hotărârile sale duc, deseori, la schimbări ale legislaţiei, ale jurisprudenţei sau ale practicii, mai ales în domeniul procedurii judiciare şi a libertăţilor publice.

Activitatea Curţii a crescut în mod considerabil în ultimul timp şi se desfăşoară în domenii foarte diferite, mergând de la dreptul la apărare la interceptările telefonice, de la durata detenţiei preventive sau a unor proceduri la servituţi de urbanism, de la regimul de închisoare sau disciplinar la plasarea copiilor în asistenţă publică, de la televiziunea transfrontalieră la internarea bolnavilor psihici, de la contenciosul securităţii sociale la controlul imigraţiei, de la prozelitism la naţionalizări.

Lucrarea mea înţelege să prezinte acest drum într-un mod cursiv şi în acelaşi timp fidel. În acest scop, ea adună elementele esenţiale care ar trebui să permită practicienilor, studenţilor şi celor care apar în procese să cunoască

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

esenţa hotărârilor, al căror text este deseori bun şi câteodată derutant. În schimb, ea nu conţine comentarii asupra temeiniciei soluţiilor adoptate, a soliditătii motivaţiilor lor; şi, cu atât mai mult, o analiză critică a evoluţiei care a intervenit. Tot aşa, se poate spune că ea nu constituie un tratat de jurisprudenţă. Fără nici o îndoială că nici nu se putea altfel dacă se ţine cont de funcţiile pe care le am la Grefa Curţii.

Redactată iniţial pentru un public francofon, cartea mea a făcut, nu de mult, obiectul celei de a 5-a ediţii franceze la Paris (1996). În afară de aceasta, a fost publicată în germană la Köln (o ediţie în 1984), în engleză la Dublin (trei ediţii, 1989, 1992 şi 1995) şi în lituaniană la Vilnius (un volum în 1997) şi, în curând, va apărea şi în maghiară şi turcă.

Încă din mai 1992, pe când era viceconsul al României la Strasbourg şi lucra pentru aderarea ţării sale la Consiliul Europei, dl Ionel Olteanu şi-a arătat interesul pentru lucrarea mea şi a dorit ca şi compatrioţii săi să aibă acces direct la substanţa principalelor hotărâri. Devenit adjunct al reprezentantului permanent al României pe lângă Consiliul Europei, el a cunoscut nemijlocit primele cereri individuale introduse împotriva României în faţa Comisiei Europene a Drepturilor Omului, în calitate de membru al echipei Agentului guvernamental român în faţa acesteia. În iulie 1994, el a obţinut acordul şi susţinerea Institutului Român pentru Drepturile Omului, condus de d-na Irina Moroianu Zlătescu, apoi el însuşi a asigurat o parte importantă a traducerii.

Ţin să exprim, aici şi acum, d-lui Ionel Olteanu şi d-nei Irina Moroianu Zlătescu, precum şi celor care i-au ajutat în această întreprindere, întreaga mea gratitudine pentru munca lor considerabilă, fără de care prezenta ediţie nu ar fi văzut niciodată lumina zilei, şi marea mea bucurie să constat că ţara dumneavoastră este a doua din Europa Centrală care dispune de cartea mea în limba naţională, precum şi mândria mea sinceră de a contribui la instaurarea egalităţii tuturor europenilor în faţa Convenţiei.

Strasbourg, 15 mai 1997

BCU IAŞI / CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

PREFAŢĂ

de Marin VOICU
Judecător la Curtea Supremă de Justiţie,
Membru în Consiliul Superior al Magistraturii,
Fost judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Prima ediţie în limba română (1997)

La 4 noiembrie 1950, la Roma, reprezentanţii a treisprezece guverne, între care, pentru Franţa, profesorul Robert Schuman, semnează Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale, care intră în vigoare la 3.09.1953, o dată cu depunerea celui de-al doilea document de ratificare. Completată sau modificată, până în prezent, de 11 protocoale adiţionale, ea reuneşte toate cele 40 de state membre ale Consiliului Europei.

La 18 mai 1954, Comitetul Miniştrilor al Consiliului Europei alege, pentru prima dată, membrii Comisiei Europene a Drepturilor Omului, în faţa căreia, în mod obligatoriu, începe orice proces introdus în baza Convenţiei. Mai târziu, la 21.01.1959, Adunarea Consultativă Parlamentară a Consiliului Europei alege, la rândul său, pentru prima dată, judecătorii Curţii Europene a Drepturilor Omului, chemată să examineze, după Comisie, unele din aceste cauze şi să le soluţioneze prin hotărâri definitive şi obligatorii. Printre aceştia s-a aflat şi marele René Cassin, ca vicepreşedinte al Curţii între 1959 şi 1965 şi, apoi, ca preşedinte, între 1965 şi 1968, succedându-i, între 1976 şi 1980, Pierre-Henri Teitzen, ambii marcând substanţial orientarea de început a jurisprudenţei în aplicarea Convenţiei.

În pofida unor studii şi lucrări doctrinale, Curtea a fost puţin cunoscută juriştilor din ţările membre ale Consiliului Europei, fiind necunoscută în celelalte ţări, inclusiv România, până în anul 1990.

O contribuţie remarcabilă în acest sens o marchează volumul lui Vincent Berger „Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului" (Sirey — 1984), ajuns la a cincea ediţie franceză (Paris — 1996), reeditat cu mare succes în alte ţări (ediţiile în limbile germană, engleză şi lituaniană).

Acum, la aproape 4 ani de la intrarea României în Consiliul Europei, tipărirea în limba română a acestei importante lucrări, cuprinzând jurisprudenţa selectivă a Curţii până în anul 1995, constituie un eveniment remarcabil, pe care îl salut cu entuziasm şi încredere, omagiind, totodată,

personalitatea şi marea disponibilitate a autorului pentru acest demers important în scopul facilitării accesului direct al românilor la jurisprudenţa Curţii.

Subliniez, cu deplină satisfacţie, faptul că lucrarea prietenului Vincent Berger este prima de acest fel apărută în România şi în limba română, ceea ce onorează juriştii români şi relevă interesul major pe care-l prezintă. Ne aflăm nu numai în prezenţa unui eveniment editorial în domeniul juridic, ci, mai ales, a unui semnificativ moment care, cu siguranţă, va da noi dimensiuni doctrinei şi jurisprudenţei constituţionale şi judiciare.

Experienţa sa doctrinară, cât şi cea de practician la Curtea Europeană a Drepturilor Omului i-a permis autorului să sistematizeze şi să sintetizeze cele mai reprezentative rezolvări ale acestei înalte instanţe europene, certificând temeinic rolul director al jurisprudenţei sale în aplicarea Convenţiei de către statele membre ale Consiliului Europei, potrivit cu scopul şi obiectul ei.

Renunţând la prezentări statistice din activitatea Curţii, lucrarea oferă o viziune globală, dar mai ales concretă asupra jurisprudenţei Curţii, referitoare la fiecare din drepturile şi libertăţile fundamentale, consacrate de Convenţie şi protocoalele adiţionale. Aşa cum arăta Louis-Edmond Pettiti, judecător la Curte, în prefaţa la a doua ediţie franceză (1989), notele bibliografice referitoare la fiecare hotărâre, reunite de autor, favorizează cercetarea în cadrul universitar", Convenţia fiind cunoscută, adesea, prin lucrări doctrinare, dar deciziile Curţii sunt puţin explorate.

Or, cel mai bun mijloc de a sensibiliza judecătorul naţional să aplice principiul subsidiarităţii care-i dă misiunea de a decide el însuşi în raport cu violările Convenţiei este să cunoască hotărârile Curţii şi să le utilizeze în propria jurisprudenţă.

Dar, pentru juristi, studenţi, cercetători şi, mai ales, magistraţi, deosebit de utilă este bogata bibliografie generală cuprinzând remarcabile lucrări publicate în ultimii ani (102 titluri) şi articole de specialitate (584) ale unor autori prestigioşi, între care unii au funcţionat sau continuă să funcţioneze la Comisie sau ca judecători la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Studiul lucrării pune în evidenţă marile tendinţe ale jurisprudenţei Curţii în domenii atât de variate, ceea ce-i accentuează interesul şi utilitatea din perspectiva naţională.

Tendinţa clară spre prudenţă şi stabilitatea jurisprudenţei afirmă „caracterul subsidiar al mecanismului de control european", conform cu economia Convenţiei, care nu se substituie dreptului intern, acesta rămânând principalul instrument de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Se relevă deci funcţia majoră a Curţii de a-l completa, de a-i remedia lacunele şi slăbiciunile. Drept urmare, Curtea a recunoscut în favoarea statelor o anumită „marjă de apreciere", afirmând o moderaţie vizibilă în controlul modului în care jurisdicţiile naţionale interpretează şi aplică dreptul lor intern. Totodată, Curtea respectă anumite tradiţii sau particularităţi juridice proprii unui stat, grup de state sau regiuni, manifestând grijă şi atenţie în a statua în contextul

circumstanţelor şi concepţiilor timpului şi subliniind preocuparea de a evita problemele lipsite de interes major ori care au fost deja tranşate.

O altă tendinţă a jurisprudenţei Curţii se exprimă în puterea pe care i-o conferă art. 19 din Convenţie în fiecare din materiile reglementate de aceasta. Aici Curtea a conturat principiul interpretării stricte a posibilităţilor de limitare, orice limitare sau reglementare neputând să atingă substanţa însăşi a unui drept. Ea a afirmat constant ideea că „scopul Convenţiei constă în protejarea drepturilor nu teoretice sau iluzorii, ci concrete şi efective". Curtea a statuat, cu vigoare, că întotdeauna „Convenţia implică un echilibru just între apărarea interesului general al comunităţii şi respectarea drepturilor fundamentale ale omului, atribuind o valoare specială acestora din urmă".

Apare, în context, deosebit de utilă sublinierea autorităţii juridice şi eficacităţii jurisprudenţei, atât în forma sa preventivă, cât şi în cea corectivă.

În ultimii ani, s-a manifestat eficient tendinţa Curţii de reglementare amiabilă, chiar în timpul procesului.

Prin valoarea lor juridică şi morală, hotărârile Curţii nu au ridicat probleme majore în executare, ele fiind, în numeroase cazuri, urmate chiar de măsuri generale, a căror adoptare decurgea sau nu dintr-o obligaţie născută din Convenţie. Multe din hotărâri au provocat ori au accelerat reforme legislative, schimbări sau adaptări ale jurisprudenţei naţionale, cât şi alte măsuri care au stimulat cadrul social intern pentru respectarea şi garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

*

La jubileul a 40 de ani de activitate efectivă (21.01.1998) vom avea o nouă Curte, aşa cum statuează Protocolul nr. 11 şi, probabil, mecanisme prealabile ajutătoare, conform celor ce se vor decide la summit-ul din 10–11.10.1997 de şefii de state şi de guverne, membre ale Consiliului Europei.

Sperăm că noul mecanism de control va izbuti să asigure continuitatea pozitivă a jurisprudenţei Curţii, o mai bună accesibilitate a mecanismului pentru individ, accelerarea procedurii şi o mai mare eficacitate a hotărârilor.

Protocolul nr. 11 la Convenţie, semnat de toate statele membre ale Consiliului Europei şi ratificat de marea lor majoritate, instituie o Curte unică şi permanentă în locul actualului mecanism prevăzut de art. 19 (Comisia şi Curtea). Acest protocol va intra în vigoare la un an după ce toate statele părţi la Convenţie îl vor ratifica, el fiind rezultatul concret al hotărârilor luate de şefii de state şi de guverne la summit-ul din 8–9.10.1993 de la Viena.

Principalele modificări aduse de reforma adoptată prin Protocolul nr. 11 sunt:

— Organele de control care funcţionează în prezent pe timp limitat şi anume: Comisia Europeană a Drepturilor Omului şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului îşi vor înceta existenţa. O nouă Curte Europeană a Drepturilor Omului, care va funcţiona permanent, va fi instalată la Strasbourg;

— Sistemul va fi raţionalizat şi, mai ales, toţi reclamanţii vor avea acces direct la noua Curte. Cauzele care nu au nici o şansă de reuşită vor fi, după filtrare, retrase din sistem într-un stadiu incipient, prin decizia unanimă a Curţii, care va hotărî aceasta, în cadrul unui Comitet format din trei judecători (ele vor fi declarate inadmisibile). În marea majoritate a cazurilor, Curtea îşi va desfăşura activitatea în Camera de 7 judecători. Numai în cazuri excepţionale, funcţionând ca Mare Cameră şi compusă din 17 judecători, se va pronunţa asupra problemelor celor mai importante. Preşedintele Curţii, preşedinţii Camerelor vor fi abilitaţi să facă parte din Marea Cameră cu scopul de a veghea la coerenţa şi uniformizarea jurisprudenţei. Judecătorul ales din partea statului parte aflat în discuţie va avea, de asemenea, un loc în Cameră pentru a asigura o cât mai bună înţelegere a sistemului juridic supus examinării;

— Toate reclamaţiile de încălcare a drepturilor indivizilor vor fi supuse Curţii; Comitetul Miniştrilor nu va avea competenţa de a se pronunţa asupra fondului problemei, dar îşi va păstra rolul său important de a controla executarea hotărârilor Curţii.

— S-a hotărât că dreptul la recurs individual va fi obligatoriu şi Curtea va avea competenţa jurisdicţională asupra tuturor cauzelor juridice interstatale.

*

Cartea ne avertizează că, până în prezent, Curtea şi-a îndeplinit misiunea sa majoră, în condiţiile complexe ale marilor procese democratice din Europa, oferind modele de conduită statală şi individuală, ceea ce contribuie substanţial la îmbunătăţirea existenţei condiţiei umane, astfel încât dreptul oamenilor la Speranţă, Bunăstare şi Fericire să poată fi o realitate.

Mulţumiri domnului Vincent Berger.

Iulie 1997

BCU IASI / CENTRUL UNIVERSITAR

PREFEŢE

la ediţiile în limba franceză

de Louis-Edmond PETTITI (†),
fost decan al Ordinului avocaţilor
la Curtea de apel din Paris,
judecător la Curtea Europeană
a Drepturilor Omului

Prima ediţie în limba franceză (1984)

Prin calitatea analizei şi prin actualitatea sa, lucrarea scrisă de Vincent Berger răspunde unei nevoi resimţite de jurişti, aceea de a avea la dispoziţia lor o panoramă largă a jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului. Desigur, marile hotărâri ale Curţii în perioada istorică a instituirii sale, începând de la cazul Lawless, au prilejuit studii savante în Franţa şi în străinătate. Însă, de doi ani, Curtea a accelerat ritmul sesiunilor sale, a fost mai frecvent sesizată de către Comisia Europeană a Drepturilor Omului şi de către guverne, a putut să-şi desfăşoare jurisprudenţa şi în domenii pe care încă nu le examinase. O analiză rapidă a celor mai recente decizii permite să se urmărească mai bine evoluţia aprecierilor „judecătorilor de la Strasbourg" şi aduce practicienilor un instrument de lucru adecvat.

Pentru a se măsura efortul jurisprudenţial european trebuie să se ţină seama de doi factori în această creaţie a unui drept internaţional regional al drepturilor omului. În primul rând, şi pentru cele douăzeci şi unu de state membre este asigurată o viziune mai directă a instituţiei: Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale numără acum treizeci de ani de existenţă de la intrarea sa în vigoare, în 1953.

Al doilea factor priveşte planul francez. Convenţia europeană a fost ratificată de Franţa în 1974, însă abia la 2 octombrie 1981 a fost depusă de către guvernul francez declaraţia de acceptare a recursului individual (art. 25). Primele plângeri franceze au fost introduse începând din octombrie 1981 şi au fost examinate de Comisie în 1982 şi 1983. Primele decizii au fost de inadmisibilitate formală pentru chestiuni de procedură; o a doua serie de cereri se află în examinarea membrilor Comisiei. Conţinutul memoriilor şi răspunsurile guvernului francez reflectă deja o abordare mai precisă a confruntării dreptului francez cu dreptul internaţional al Convenţiei. Fără îndoială, jurisdicţiile franceze au statuat deja în numeroase cazuri asupra problemelor care unesc dreptul francez şi dispoziţiile Convenţiei. Marc André Eissen, grefier al Curţii Europene a Drepturilor Omului, a repertoriat peste două sute de decizii în lucrarea sa, apărută în 1983, „La Convention européenne des droits de l'homme

dans la jurisprudence française". *Însă examinarea directă a normelor franceze de către Comisie şi mai târziu — eventual — de către Curte, cu prilejul unei cereri care denunţa încălcări ale unui articol sau ale altuia, va avea un impact imediat. Avocaţii vor trebui să ţină seama de aceasta în pregătirea cererilor şi concluziilor lor, iar magistraţii vor trebui să se refere la precedente (judiciare,* n.t.*). Cu lucrarea lui Vincent Berger ei vor dispune de un instrument foarte accesibil pentru a explora din temelii jurisprudenţa Curţii Europene.*

Aceasta a statuat, în primii ani, îndeosebi în materie de detenţie, de internare, apoi, în mod succesiv, în domeniul libertăţilor de educaţie şi de exprimare; mai recent şi mai des, ea a abordat problemele drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil, ale procedurilor disciplinare şi normelor procesului echitabil.

Vincent Berger face un comentariu rapid şi incisiv care invită la o lectură aprofundată a rapoartelor Comisiei şi deciziilor Curţii. Prin intermediul acestor analize şi al altor studii apărute deja în marile reviste internaţionale se pot vedea desprinzându-se liniile dominante ale hotărârilor. Înainte de toate, Curtea a fost chemată să-şi stabilească rolul în interpretarea Convenţiei, pornind de la Tratatul de la Viena. Pentru a aprecia dispoziţiile articolelor de bază (5 şi 6) ale Convenţiei europene a drepturilor omului (garantarea libertăţii şi procesului echitabil), există o contribuţie reciprocă între jurisdicţiile naţionale şi organele de la Strasbourg. Recunoscând importanţa evaluării autorităţilor naţionale, Curtea a subliniat totuşi rolul esenţial al jurisdicţiei internaţionale şi necesitatea unei interpretări restrictive a limitelor libertăţii personale, ţinând seama de importanţa extraordinară a dreptului garantat, esenţial pentru libertatea şi demnitatea persoanei umane.

Ea a vrut să se inspire din tendinţele ilustrate într-un eseu recent al colegului meu belgian de la Curte, judecătorul Ganshof van der Meersch: caracterul autonom al interpretării termenilor Convenţiei şi Protocoalelor sale, caracterul în acelaşi timp evolutiv şi teleologic al acestei interpretări; acesta capătă cel mai înalt relief dacă se consideră că întinderea şi profunzimea efectelor aplicării Convenţiei asupra vieţii individuale şi colective din rândul statelor membre ale Consiliului Europei se măsoară mai bine prin intermediul jurisprudenţei Curţii decât prin raţionamentul teoretic. Calificarea formală dată de către jurisdicţie nu are importanţă hotărâtoare pentru controlul procesului echitabil; important este conţinutul deciziei pe care ea o emite, în măsura în care această decizie poate avea consecinţe fie asupra vieţii private, fie asupra obligaţiilor cu caracter civil şi determinant, incidenţe grave asupra vieţii profesionale. La acest nivel, fie că este vorba de o comisie administrativă, fie de o comisie disciplinară care, a priori *şi în principiu, scapă aplicării Convenţiei, din momentul în care decizia dată duce la o privare de libertate sau la o încălcare a obligaţiilor cu caracter civil determinând lipsirea de un drept profesional sau privat, jurisdicţia poate fi supusă, în caz de încălcare potenţială, examenului Comisiei şi apoi al Curţii.*

Acestea din urmă au reamintit deseori că noţiunea de drept la un tribunal este, de asemenea, de luat în considerare. Curtea se preocupă în egală măsură de dreptul de acces la justiţie, de dreptul de a primi asistenţă judiciară într-un recurs efectiv: cazurile Deweer, Airey, Artico sunt semnificative în acest sens.

Pornind de la cazurile particulare care îi sunt supuse, Curtea îşi sprijină deciziile pe un anumit număr de norme: securitate juridică, încredere legitimă, caracter efectiv, rezonabilitate, nediscriminare şi, îndeosebi, proporţionalitate. Ea examinează regula de drept, substanţa acesteia. În vederea interpretării, ea adoptă un caracter finalist, teleologic, căci înţelege să facă o aplicare progresistă, evolutivă, neîncremenită la starea drepturilor şi a obiceiurilor din 1950, ţinând cont de marile orientări juridice contemporane. Astfel, noţiunea sa de obligaţii cu caracter civil şi cea a drepturilor interne nu sunt identice, ceea ce permite să se perceapă procedurile în diverse spaţii ale dreptului şi să se statueze asupra aplicării art. 6 care le priveşte. Exigenţele Curţii în materie de procedură merg câteodată dincolo de cele ale procedurilor interne, îndeosebi pentru procesul echitabil, egalitatea armelor, respectul contradictorialităţii. Hotărârile citate de Vincent Berger ţes urzeala acestei construcţii jurisprudenţiale.

Şefii de stat şi-au dat seama de importanţa mecanismului Convenţiei şi de locul drepturilor omului în construcţia europeană. Ultimele două comunicări la Consiliul Europei, cu ocazia vizitelor oficiale ale preşedinţilor Republicilor franceză şi italiană, conţineau declaraţii de o semnificaţie deosebită. Domnul Preşedinte François Mitterrand arăta:

> „Mă gândesc, de asemenea, şi poate mai ales la Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale pe care Pierre-Henri Teitgen o supunea predecesorilor dumneavoastră, acum treizeci şi trei de ani, într-o primă formă.
>
> Dacă prima convenţie adoptată de Consiliul Europei chiar din 1950 a fost Convenţia europeană a drepturilor omului, acest lucru nu este întâmplător.
>
> Nu voi risca în faţa dumneavoastră, care aţi fost la originea sa, să precizez importanţa şi bogăţia acestui tratat.
>
> Permiteţi-mi să-i subliniez totuşi aspectul fundamental. Convenţia europeană nu se mulţumeşte să enumere un ansamblu de drepturi, ea le garantează imediat fiecărei persoane ţinând de jurisdicţia părţilor contractante. Ea stabileşte un sistem internaţional de protecţie colectivă a acestor drepturi — procedură unică în felul ei — care poate să funcţioneze la iniţiativa statelor, ca şi a particularilor. (...)
>
> Individul, până atunci izolat şi ignorat în raporturile dintre state, devine o persoană, un cetăţean în comunitatea naţiunilor europene.
>
> Voi aminti, o veţi înţelege, că mulţi francezi au jucat un rol hotărâtor în elaborarea acestei Convenţii."

Domnul Preşedinte Sandro Pertini declara în acelaşi context:

> „De aceea acordăm atât de multă importanţă apărării drepturilor civile şi drepturilor omului. Oricine este lipsit de aceste drepturi încetează de a fi un om liber şi devine victima arbitrariului puterii. Eu, care vă vorbesc, m-am ridicat de mai multe ori pentru a-i apăra pe cetăţenii altor ţări care erau lipsiţi de drepturile civile şi

de drepturile omului, victime ale puterii. Mi s-a răspuns că acolo era vorba de o problemă de strictă politică internă. Am replicat spunând că intervenţia mea este legitimă pentru că ea se inspiră din dreptul oamenilor şi pentru că toţi cei care semnaseră Acordul de la Helsinki trebuiau să răspundă în faţa tuturor cosemnatarilor Acordului cu privire la violările de care erau vinovaţi."

Cu prilejul ceremoniei celei de a 30-a aniversări a Convenţiei europene din 12 decembrie 1983, la Vatican, Papa Ioan Paul al II-lea îşi exprima ataşamentul faţă de valorile Convenţiei şi rolul Curţii ca „apărătoare a acestor valori":

„(...) aveţi o misiune nobilă, exigentă şi delicată, care necesită o mare competenţă şi o independenţă totală, ca toate misiunile Magistraturii, şi mai ales la acest nivel, adică deasupra jurisdicţiilor naţionale. De asemenea, este important rolul pe care îl are, în acest domeniu, principiul subsidiarităţii şi, de fapt, intervenţia dumneavoastră nu este prevăzută decât după epuizarea căilor de recurs interne (art. 26). Aceste cazuri există şi instanţele dumneavoastră reprezintă o garanţie de justiţie în plus pentru persoanele care se consideră lezate, fără nici un fel de deosebire de origine (art. 14), pentru grupurile de particulari sau pentru asociaţiile neguvernamentale (art. 25). Echitatea profundă, înţelepciunea, prudenţa şi libertatea cu care sunteţi chemaţi a face dreptate astfel, potrivit conştiinţei dumneavoastră, sunt cu siguranţă un înalt serviciu pe care îl aduceţi, o frumoasă mărturie pe care o depuneţi (...)".

Importanţa precedentelor în elaborarea deciziilor Curţii este primordială. Vincent Berger nu omite să o sublinieze în comentariile sale. Trebuie amintit, de asemenea, rolul considerabil asumat de către grefa Curţii Europene care a ştiut să păstreze unitatea, în cadrul instituţiei, în decursul diferitelor perioade de activitate a Curţii.

Convenţia europeană, evoluţia drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale necesită o educaţie deosebită a lumii juridice şi o pregătire permanentă a magistraţilor şi avocaţilor. Acesta era şi sensul Rezoluţiei Conferinţei internaţionale a UNESCO pentru învăţământul drepturilor omului (Viena, 1978), care a determinat numeroase state să introducă această disciplină a drepturilor omului în programele şcolare şi universitare, semn şi expresie a spiritului de solidaritate contemporan.

Ediţia a II-a în limba franceză (1989)

Lucrarea lui Vincent Berger este mai mult decât o continuare şi o prelungire a celei precedente. Amplitudinea analizei, câmpul larg al hotărârilor examinate (de la nr. 66 la nr. 127 din seria A a publicaţiilor Curţii) dau acestui ansamblu o valoare pedagogică şi documentară mult mai

importantă. Faptul că examinarea articolelor Convenției și a legislațiilor unor state, în cursul primei perioade de jurisprudență a Curții Europene, nu i-a dat acesteia prilejul de a se pronunța asupra acestui nou tip de probleme accentuează interesul acestei panorame.

Metoda analitică adoptată de Vincent Berger este pertinentă deoarece ea permite sesizarea esențialului hotărârii, referirile sale la precedente și intersectarea acestor abordări. Aceasta este valabilă îndeosebi pentru evoluția și dezvoltarea jurisprudenței Curții referitor la aplicabilitatea și aplicarea art. 6 în privința calificării unor drepturi și obligații cu caracter civil, reprezentând începutul punerii în practică a regulilor procesului echitabil. În cadrul autonomiei sale de interpretare a Convenției, Curtea și-a afirmat doctrina nerestrictivă de aplicabilitate, pe toată această perioadă.

Vincent Berger a fost, de asemenea, atent să citeze și să redea în rezumat semnificația votului minorității care a dat loc adesea la opinii separate, disidente, asupra motivării sau fondului deciziei. Influența voturilor minoritare, cu corolarul lor reprezentat de opiniile separate, este într-adevăr importantă atât pentru evoluția jurisprudenței Curții, cât și pentru poziția doctrinei. Notele bibliografice privind fiecare hotărâre, reunite de către autor, favorizează în egală măsură cercetarea în cadrul universitar.

Convenția europeană este cunoscută îndeosebi prin lucrări generale, însă deciziile Curții sunt mai puțin explorate, chiar din cauza dificultății de difuzare a informațiilor provenind de la Consiliul Europei. Or, cel mai bun mijloc de a sensibiliza judecătorii naționali și de a-i incita la aplicarea principiului subsidiarității, care le dă misiunea de a fi ei cei care hotărăsc în privința încălcării prevederilor Convenției, este, evident, a-i face să cunoască bine valoarea hotărârilor și deci utilizarea posibilă a acestora în cazul de speță care le este supus judecății.

Chiar în 1989, este încă necesar să se asigure o promovare a mecanismelor Convenției. Într-adevăr, cea mai bună formulă instituțională pentru promovarea și salvgardarea drepturilor fundamentale la scară internațională s-a dovedit a fi aceea care a fost concepută de către autorii Convenției, preocupați de pluralism și democrație. Or, mai există încă reticențe din partea administrațiilor naționale de a contribui la garanția colectivă pe care statele au acordat-o respectării Convenției. Este, de asemenea, evident că protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor nu poate fi asigurată în mod suficient la scară națională, chiar în cadrul unor societăți democratice, dacă nu există posibilitatea unui recurs de tip internațional, atât de grea este povara unor scleroze, particularisme și interese ale unor grupuri de presiune, publice și private.

Nu putem decât să ne bucurăm de locul acordat lucrărilor consacrate Convenției europene a drepturilor omului și să-l felicităm pe Vincent Berger pentru abordarea punctuală a hotărârilor Curții Europene, pe care el o realizează, și pentru continuitatea operei sale doctrinale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUVÂNT ÎNAINTE
la ediţia a 10-a în limba franceză

Prezenta lucrare înţelege să retraseze, de o manieră cursivă, însă fidelă, activitatea contencioasă a Curţii Europene a Drepturilor Omului, de la crearea sa în 1959. Ea urmăreşte, de asemenea şi mai ales, să prezinte chintesenţa jurisprudenţei acestei jurisdicţii internaţionale.

În acest scop, ea adună elementele esenţiale care ar trebui să permită îndeosebi practicienilor şi studenţilor să beneficieze de accesul la textul hotărârilor Curţii, adesea lung şi câteodată derutant pentru un jurist de formaţie franceză.

În schimb, lucrarea nu conţine comentarii asupra temeiniciei soluţiilor adoptate la Strasbourg şi a solidităţii motivării lor; ea nu face nici o analiză critică a evoluţiei survenite în decursul a peste 45 de ani. Fără îndoială, nu se putea proceda altfel, având în vedere funcţiile exercitate de autor.

Autorul ţine să mulţumească cu afecţiune soţiei sale, Lydie Baton–Vermeersch, fost secretar al Conferinţei stagiului avocaţilor la Curtea de apel din Paris, ale cărei încurajări şi ajutor nu au lipsit niciodată.

Strasbourg, 5 octombrie 2006

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ABREVIERI

A.A.	Ars aequi
A.C.D.P.	Annuaire canadien des droits de la personne
A.D.	Annales de droit (Louvain)
A.D.E.	Annuaire de droit européen
A.D.L.	Annales du droit luxembourgeois
A.E.H.R.Y.B.	All-European Human Rights Yearbook
A.F.D.I.	Annuaire français de droit international
A.J.C.L.	American Journal of Comparative Law
A.J.D.A.	L'actualité juridique. Droit administratif
A.J.I.L.	American Journal of International Law
A.J.P./P.J.A.	Aktuelle Juristische Praxis/Pratique juridique actuelle
A.J.P.I.L.	Austrian Journal of Public International Law
A.S.D.I.	Annuaire suisse de droit international
B.D.H.	Bulletin des droits de l'homme (Luxembourg)
B.Y.B.I.L.	British Year Book of International Law
C.D.E.	Cahiers de droit européen
C.H.R.Y.	Canadian Human Rights Yearbook
C.L.J.	The Cambridge Law Journal
D.	Recueil Dalloz Sirey (Recueil Dalloz depués le 1.01.1997)
D.D.	Delikt en Delinkwent
D.P.C.I.	Droit et pratique du commerce international
E.D.	Études et documents du Conseil d'État (France)
E.H.R.L.R.	European Human Rights Law Review
E.J.C.	European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice
E.J.I.L.	European Journal of International Law
E.L.R.	The European Law Review
E.P.L.	European Public Law
EuGRZ	Europäische Grundrechte-Zeitschrift
Foro it.	Il Foro italiano
G.P.	Gazette du Palais
G.Y.I.L.	German Yearbook of International Law
Harv. I.L.J.	Harvard International Law Journal
H.R.L.J.	Human Rights Law Journal
H.R.Q.	The Human Rights Quarterly
H.R.R.	The Human Rights Review
I.C.L.Q.	International and Comparative Law Quaterly
I.J.R.L.	International Journal of Refugee Law
J.Bl.	Juristische Blätter
J.C.P.	Juris-classeur périodique (Semaine juridique)
J.D.I.	Journal du droit international
J.E.D.I.	Journal européen de droit international
J.L.M.B.	Revue de jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles
J.Ö.R.	Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart
J.R.	Juristische Rundschau
J.T.	Journal des tribunaux

BIBLIOTECA FACULTATII DE DREPT UNIVERSITY LIBRARY

J.T.D.E.	Journal des tribunaux. Droit européen
J.Z.	Juristen Zeitung
L.P.	Legipresse
L.P.A.	Les petites affiches
L.Q.R.	The Law Quarterly Review
M.J.	Maastricht Journal of European and Comparative Law
M.L.R.	The Modern Law Review
N.I.L.R.	The Netherlands International Law Review
N.J.	Nederlandse Jurisprudentie
N.J.B.	Nederlands Juristenblad
N.J.C.M.	Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten
N.J.W.	Neue Juristische Wochenschrift
N.L.J.	New Law Journal
N.Q.H.R.	Netherlands Quarterly of Human Rights
O.J.L.S.	Oxford Journal of Legal Studies
Ö.J.Z.	Österreichische Juristen-Zeitung
Ö.Z.Ö.R.	Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht und Völkerrecht
R.B.D.I.	Revue belge de droit international
R.C.A.D.I.	Recueil des cours de l'Académie de droit international
R.C.J.B.	Revue critique de jurisprudence belge
R.D.H.	Revue des droits de l'homme
R.D.I.D.C.	Revue de droit international et de droit comparé
R.D.P.	Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger
R.D.P.C.	Revue de droit pénal et de criminologie
R.E.D.C.	Revista Española de Derecho Constitucional
R.E.D.E.	Revue européenne de droit de l'environnement
R.E.D.I.	Revista española de derecho internacional
R.F.D.A.	Revue française de droit administratif
R.F.D.C.	Revue française de droit constitutionnel
R.G.D.I.P.	Revue générale de droit international public
R.H.D.I.	Revue hellénique de droit international
R.I.D.P.	Revue internationale de droit pénal
R.I.E.	Revista de instituciones europeas
Riv.D.E.	Rivista di diritto europeo
Riv.D.I.	Rivista di diritto internazionale
Riv.I.D.P.P.	Rivista italiana di diritto e procedura penale
Riv.I.D.U.	Rivista internazionale dei diritti dell'uomo
R.J.E.	Revue juridique de l'environnement
R.P.D.P.	Revue pénitentiaire et de droit pénal
R.Q.D.I.	Revue québecoise de droit international
R.S.C.D.P.C.	Revue de science criminelle et de droit pénal comparé
R.T.D.B.	Revue trimestrielle de droit belge
R.T.D.C.	Revue trimestrielle de droit civil
Riv.T.D.P.	Rivista trimestrale di diritto publico
R.U.D.H.	Revue universelle des droits de l'homme
R.V.	Rechtspraak Vreemdelingenrecht
R.W.	Rechtskundig Weekblad
S.J.	Semaine judiciaire (Genève)
W.P.N.R.	Weekblad voor privatrecht, notariaat en registratie
Y.E.L.	Yearbook of European Law
Z.a.ö.R.V.	Zeitschrift für ausländisches Recht und Völkerrecht
ZEuS	Zeitschrift für Europarechtliche Studien

BCU LIBRARY

INTRODUCERE

1. — Ce este Curtea Europeană a drepturilor omului? Ţara făgăduinţei unde nu ajungi decât rar, după un maraton de procedură, se vor lamenta pledanţii. Interpretul suprem al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale[1], vor preciza juriştii. Prima jurisdicţie internaţională de protecţie a drepturilor fundamentale, vor aminti istoricii. Ultimul bastion al democraţiei pe bătrânul continent, vor afirma oamenii politici. Nici inexacte, nici exclusive, aceste câteva formule nu ne pot face, însă, să uităm faptul că această Curtea de la Strasbourg rămâne adesea ignorată de marele public. Şi aceasta chiar în oraşul de pe malul Rinului care îi găzduieşte sediul şi unde dispune din 1995 de un palat pe măsura sa, proiectat de Lordul Rogers. Şi totuşi! Misiunea pe care i-au încredinţat-o statele democratice ale Europei (cei 46)[2] îi priveşte pe toţi aceia — naţionali, străini, apatrizi — care ţin de jurisdicţia acestor state, în teorie peste 800 de milioane de locuitori. Iar această cifră este şi ea destul de ipotetică, de vreme ce „orice organizaţie neguvernamentală sau orice grup de particulari care se pretind victime ale unei violări, săvârşite de una din Înaltele Părţi Contractante, a drepturilor recunoscute în Convenţie", pot introduce o petiţie. Dincolo de aceasta, ea îi interesează pe toţi oamenii preocupaţi de a vedea întrupându-se anumite valori universale.

2. — Elaborată în cadrul Consiliului Europei şi semnată la Roma, la 4 noiembrie 1950, de către reprezentanţii a unsprezece guverne europene, Convenţia a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Ea consacra, pe de o parte, o serie de drepturi civile şi politice şi stabilea, pe de altă parte, un sistem urmărind să garanteze respectarea, de către statele contractante, a obligaţiilor pe care şi le-au asumat. Trei instituţii îşi împărţeau responsabilitatea acestui control: Comisia Europeană a Drepturilor Omului (instituită în 1954), Curtea Europeană a Drepturilor Omului (instituită în 1959) şi Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei, compus din miniştrii de externe ai statelor membre sau din reprezentanţii acestora.

---

[1]. În mod obişnuit denumită Convenţia europeană a drepturilor omului (pe scurt *Convenţia*) 1; textul acesteia figurează la anexa A.

[2]. Albania, Andora, Armenia, Austria, Azerbaidjan, Belgia, Bosnia-Herţegovina, Bulgaria, Cipru, Croaţia, Danemarca, Elveţia, Estonia, Finlanda, Franţa, Georgia, Germania, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Letonia, Liechtenstein, Lituania, Luxemburg, Macedonia (fosta Republică iugoslavă), Malta, Moldova, Monaco, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Republica Cehă, Regatul Unit, România, Rusia, San Marino, Serbia-Muntenegru, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Turcia, Ucraina şi Ungaria.

Potrivit Convenţiei din 1950, statele contractante şi acolo unde acestea acceptaseră dreptul de recurs individual (cum a fost cazul Franţei în 1981), persoanele particulare puteau sesiza Comisia cu petiţii îndreptate împotriva statelor contractante ce socoteau că le-ar fi violat drepturile garantate prin Convenţie. Petiţiile făceau mai întâi obiectul unei examinări preliminare de către Comisie, care statua cu privire la admisibilitatea acestora, asigurându-se mai ales că toate căile de atac interne fuseseră epuizate şi că termenul de şase luni care curge de la respingerea ultimului recurs nu era depăşit. Acele petiţii care erau reţinute făceau mai întâi obiectul unei tentative de reglementare pe cale amiabilă. În cazul unui eşec, Comisia întocmea un raport care stabilea faptele şi formula un aviz cu privire la fondul cauzei. Raportul era transmis Comitetului de Miniştri.

Acolo unde statul pârât acceptase jurisdicţia obligatorie a Curţii (cum a fost cazul Franţei în 1974), Comisia şi orice stat contractant în cauză dispuneau de un interval de timp de trei luni, socotit de la data transmiterii raportului către Comitetul de Miniştri, pentru a aduce cauza în faţa Curţii, ca aceasta să dea o decizie definitivă şi obligatorie în respectiva materie. Persoanele particulare nu erau admise să sesizeze Curtea. Dacă o cauză nu îi era deferită Curţii, Comitetul de Miniştri era cel care decidea dacă avusese sau nu loc o violare a Convenţiei fiind şi cel care acorda victimei, dacă era cazul, o satisfacţie echitabilă. El răspundea de asemenea şi de supravegherea executării hotărârilor Curţii.

3. — Din 1950 încoace au fost adoptate treisprezece protocoale. Protocoalele nr. 1, 4, 7 şi 12 au adăugat drepturi şi libertăţi celor consacrate de Convenţie. Protocoalele nr. 6 şi 13 privesc abolirea pedepsei cu moartea. Protocolul nr. 2 a dat Curţii puterea de a emite avize consultative. Protocolul nr. 9 a deschis pentru petiţionarii individuali posibilitatea de a deferi Curţii cauzele lor, sub rezerva ratificării sale de către statul pârât şi de acceptarea sesizării de către un comitet de filtrare. Protocoalele nr. 3, 5, 8 şi 10 (care nu a intrat niciodată în vigoare) au avut legătură cu organizarea instituţiilor instituite de către Convenţie şi cu procedura ce trebuie urmată în faţa acestora; ele amendau Convenţia.

4. — Rămâne Protocolul nr. 11, care aduce o „restructurare a mecanismului de control stabilit prin Convenţie". El a fost deschis spre semnare la 11 mai 1994 şi a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998, după ce a fost ratificat de ansamblul statelor contractante. El urmărea în special să confere mecanismului în cauză următoarele caractere: obligatoriu, prin abolirea clauzelor facultative ale fostelor articole 25 şi 46 ale Convenţiei; deschis fără restricţii persoanelor particulare; simplificat, datorită înlocuirii Comisiei şi Curţii printr-o instituţie unică; întru totul judiciar, graţie abolirii atribuţiilor jurisdicţionale ale Comitetului de Miniştri; permanent, judecătorii de la noua Curte fiind chemaţi să lucreze cu normă întreagă pentru aceasta. Mai era vorba şi de a răspunde creşterii numărului de cazuri supuse organelor Convenţiei, creştere considerabilă începând cu debutul anilor 1980 şi accentuată în anii 1990 prin aderarea majorităţii statelor din Europa

Centrală şi de Est. Era vorba, în acelaşi timp, de a se reduce durata tratării cazurilor în chestiune. Protocolul nr. 11 a integrat în Convenţie protocolul nr. 2 şi a abrogat protocolul nr. 9.

5. — Noua Curte întrupează un nou mecanism, însă se confruntă, ca şi fosta Curte şi Comisie, cu aceleaşi clauze normative ale Convenţiei şi ale Protocoalelor sale adiţionale. În fapt, Protocolul nr. 11 nu modifică aceste clauze. El nu adaugă nimic şi nu taie nimic. În paralel, el nu aduce atingeri rezervelor sau declaraţiilor interpretative formulate de către anumite state.

6. — La fel se va petrece şi cu Protocolul 14 „care amendează sistemul Convenţiei," deschis spre semnare la 13 mai 1994, dar care nu este încă în vigoare. El instaurează un nou criteriu de neadmisibilitate (lipsa unui prejudiciu important), crează un nou complet de judecată (judecătorul unic=, dă deplinătate de jurisdicţie comitetelor, conferă un drept de intervenţie Comisarului pentru drepturile omului al Consiliului Europei etc.

7. — Este destul de simplu de a face o dare de seamă privind amploarea activităţii Curţii, începând cu 20 aprilie 1959 — data intrării sale în funcţiune — şi mergând până la 30 septembrie 2006. Este, în schimb, anevoios de măsurat importanţa problemelor tratate şi a soluţiilor adoptate. Un rezumat al hotărârilor celor mai marcante şi mai semnificative poate să ne redea o privire de ansamblu fidelă a acestora, atunci când urmărim etapele principale ale raţionamentului urmat de judecători, care figurează în cadrul volumului. Alegerea deciziilor se supune unor criterii care nu sunt precise, însă deloc misterioase: interesul şi noutatea problemelor juridice, existenţa unor mize politice sau sociale, vehemenţa dezbaterii istorice sau ideologice, preocuparea pentru un echilibru între state şi între sisteme de drept etc.

8. — Pentru claritatea expunerii, hotărârile au fost regrupate pe cazuri: aceeaşi cauză dă loc, uneori, la două sau, respectiv, trei hotărâri care, chiar dacă prezintă un interes inegal, se completează în mod necesar. Fiecare dezvoltare juridică este precedată de o reamintire a faptelor şi a învinuirilor aduse de petiţionar sau de petiţionari; ea este urmată de o bibliografie.

În ceea ce priveşte cazurile în sine, ele urmează o ordine tematică, urmărindu-se în principal corespondenţa cu catalogul de drepturi şi de libertăţi garantate prin Convenţie şi prin Protocoalele sale adiţionale. O astfel de clasificare nu scapă întotdeauna de arbitrar, deoarece numeroase petiţii invocă dispoziţii multiple şi se bazează pe învinuiri diverse. Consultarea celor două indexuri care figurează la sfârşitul lucrării — cel al articolelor Convenţiei şi cel de materii — ar trebui să remedieze, în principiu, acest inconvenient.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea întâi
LIBERTATEA FIZICĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1
DREPTUL LA VIAŢĂ
(articolul 2 al Convenţiei)

Secţiunea 1
PROTECŢIA PRIN LEGE

1. Violenţa persoanelor particulare

1. CAZUL MASTROMATTEO contra ITALIEI - Omor comis de deţinuţi condamnaţi, beneficiari ai unei permisii de ieşire sau a unui regim de semi-libertate

1. *Raffaele Mastromatteo este un italian născut în 1933, cu domiciliul în Cinisello Balsamo. La 8 noiembrie 1989, fiul său este ucis de un răufăcător care fugea după ce devalizase o bancă împreună cu doi complici. Două dintre aceste persoane erau deţinute în aplicarea unor condamnări penale definitive, pentru infracţiuni repetate şi violente. În momentul petrecerii faptelor, autorul împuşcăturii mortale beneficia de o permisie de ieşire, iar celălalt deţinut se afla în semi-libertate. Judectorii care răspundeau de aplicarea pedepselor, însărcinaţi cu urmărirea detenţiei, acordaseră aceste măsuri considerând, pe baza unor rapoarte întocmite de autorităţile penitenciare cu privire la comportamentul lor în mediul carceral, că aceste persoane nu constituiau un pericol pentru societate. Arestaţi, cei trei răufăcători sunt condamnaţi la pedepse grele cu închisoarea şi trebuie să-i plătească tatălui un aconto de 50.000.000 lire italiene. Tatăl cere o indemnitate în baza legii prevăzând un ajutor pentru victimele terorismului şi ale asociaţiilor de răufăcători de tip mafiot, însă cererea sa este respinsă de ministerul de interne, apoi de către preşedintele Republicii.*

2. În petiţia sa din 11 decembrie 1996, adresată Comisiei, dl Mastromatteo invocă articolul 2 al Convenţiei. El afirmă că deciziile judecătorilor de aplicare a pedepselor, care acordaseră măsuri de reinserţie

PRAHOVA UNIVERSITY LIBRARY

ucigaşilor fiului său, se află la originea decesului acestuia din urmă şi se plânge că nu a obţinut nici o reparaţie din partea statului.

• ***Hotărârea din 24 octombrie 2002** (Marea Cameră) (CEDO 2002–VIII)*

3. Nu şi-au făcut oare autorităţile datoria de a proteja dreptul la viaţă al fiului petiţionarului? Altfel spus, sistemul de măsuri de substituire a detenţiei angajează oare responsabilitatea statului în virtutea articolului 2? Curtea constată că unul dintre ucigaşi beneficiase de o permisie de ieşire. Încarcerarea are ca obiect principal protecţia societăţii, însă Curtea recunoaşte scopul legitim al unei politici de reinserţie socială progresivă a persoanelor condamnate la pedepse cu închisoarea. Ea relevă că legislaţia italiană prevede posibilitatea organizării unor ieşiri pentru deţinut, dacă el şi-a efectuat o parte din pedeapsă, a cărei durată este în funcţie de gravitatea infracţiunii pentru care a fost condamnat. Deţinutul trebuie să manifeste de altfel o voinţă sinceră de a participa la programul de reinserţie. Aprecierea periculozităţii sale sociale este lăsată judecătorului aplicării pedepselor, care trebuie să consulte autorităţile penitenciare şi, dacă este cazul, serviciile de poliţie. Legislaţia italiană aduce restricţii măsurilor de substituire în ceea ce priveşte crimele comise de membrii asociaţiilor de răufăcători.

Curtea estimează că sistemul instaurat în Italia prevede măsuri suficiente pentru a asigura protecţia societăţii. Opinia ei este întărită de statisticile furnizate de stat, care arată că procentajul crimelor comise de deţinuţii aflaţi în semi-libertate sau cel al evadărilor survenite în timpul unei ieşiri autorizate este foarte redus. Nimic nu indică deci că regimul măsurilor de reinserţie aplicabile în Italia în momentul petrecerii faptelor ar trebui pus în cauză în baza articolului 2.

În speţă, adoptarea şi implementarea măsurilor de substituire evidenţiază oare o abatere de la îndatorirea de diligenţă? Riscul în cauză constituia o primejdie care plana asupra vieţii membrilor societăţii în general şi nu asupra unuia sau mai multor indivizi anume. Judecătorii aplicării pedepselor s-au bazat pe rapoartele autorităţilor penitenciare, care prezentau aprecieri pozitive asupra comportamentului celor doi deţinuţi. Potrivit Curţii, nimic nu putea face autorităţile să se teamă că ieşirea celor doi deţinuţi putea prezenta un risc cert şi imediat pentru viaţă. Nimic, de asemenea, nu le putea face să gândească că era necesar să fie luate măsuri complementare împotriva acestor deţinuţi odată ce erau ieşiţi din închisoare. Desigur, unul dintrei ei a putut să obţină o permisie de ieşire după ce unul dintre foştii săi complici profitase de o asemenea măsură pentru a evada, însă nici un element nu arată că autorităţile ar fi putut să prevadă în mod rezonabil că cei doi indivizi în cauză urmau să se unească în vederea comiterii unei infracţiuni care să se soldeze cu moartea altei persoane. În consecinţă, Curtea a ajuns la concluzia că nu a fost violat articolul 2 în ceea ce priveşte măsurile preventive (unanimitate).

4. Ucigaşii fiind deţinuţi aflaţi în grija statului în momentul petrecerii faptelor, Curtea consideră că există în speţă o obligaţie procedurală constând

în determinarea circumstanţelor morţii fiului petiţionarului. La capătul anchetei, răufăcătorii au fost recunoscuţi drept vinovaţi de omor şi condamnaţi la pedepse grele şi la indemnizarea petiţionarului. În consecinţă, Curtea consideră că statul şi-a îndeplinit obligaţia de a garanta o anchetă penală, care decurge din articolul 2.

În legătură cu punctul de a şti dacă, în afară de pedepsirea ucigaşilor, obligaţiile procedurale ce decurg din articolul 2 se extind până la a pretinde existenţa unui recurs care să permită punerea în cauză a responsabilităţii statului, Curtea notează că cererea de indemnizare făcută de petiţionar a fost respinsă deoarece legea invocată nu este aplicabilă în acea cauză. Petiţionarul avea cu toate acestea posibilitatea de a pune în cauză responsabilitatea autorităţilor pentru neglijenţă prin mijlocirea a două acţiuni pentru solicitare de daune: una împotriva statului, pe baza articolului 2043 din codul civil, iar alta împotriva judecătorilor de aplicare a pedepselor, în baza legii nr. 117 cu privire la responsabilitatea magistraţilor. Desigur, ele nu sunt accesibile decât dacă existenţa unei greşeli a autorităţilor este dovedită, însă Curtea observă că articolul 2 nu le impune statelor obligaţia de a prevedea o indemnizaţie pe baza unei responsabilităţi obiective. În consecinţă, ea ajunge la concluzia că articolul 2 nu a fost violat în privinţa garanţiilor procedurale (şaisprezece voturi contra unu).

5. *Bibliografie*

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.) – « Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002) », J.D.I. 2003, p.544–546.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 2002", J.T.D.E. 2003, p. 45.

SUDRE (F.). –„Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", J.C.P. 5 fevrier 2002, édition générale, I, 109, p. 231.

2. CAZUL VO contra FRANŢEI – Lipsa unei represiuni penale a atingerii involuntare aduse vieţii copilului care urmează să se nască

1. *Thi-Nho Vo este o cetăţeană franceză născută în 1967, cu domiciliul în Bourg-en-Bresse. La 27 noiembrie 1991, ea se prezintă la spitalul Hôtel-Dieu din Lyon spre a se supune unei vizite medicale pentru cea de a şasea lună de sarcină. În aceiaşi zi, unei alte femei, cu numele de Thi Thanh Van Vo, urma să i se extragă steriletul în aceiaşi unitate spitalicească. În urma unei confuzii rezultate din omonimia dintre cele două paciente, medicul procedează la examinarea pacientei şi îi provoacă o ruptură la partea inferioară a membranelor din jurul fătului, din aceasta rezultând necesitatea unui avort terapeutic.*

În urma unei plângeri depuse de dna Vo şi de soţul acesteia, în 1991, medicul este cercetat pentru răniri involuntare, iar la urmărirea sa se adaogă acuzaţia de ucidere involuntară. Printr-o sentinţă din 3 iunie 1996, tribunalul corecţional din Lyon îl declară nevinovat pe medic. Petiţionara introduce apel. La 13 martie 1997, Curtea de Apel din Lyon infirmă sentinţa

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

tribunalului corecţional, îl declară pe medic vinovat de ucidere involuntară şi îl condamnă la şase luni de închisoare cu suspendare, precum şi la plata sumei de 10.000 FRF (cca. 1.500 EUR). La 30 iunie 1999, Curtea de Casaţie casează hotărârea Curţii de Apel, pe motivul că faptele litigioase nu se înscriu în prevederile referitoare la uciderea involuntară, refuzând astfel să considere fătul ca pe o persoană umană protejată penal.

2. *În petiţia sa din 20 decembrie 1999, adresată Curţii, dna Vo invocă articolul 2 al Convenţiei. Ea denunţă refuzul autorităţilor de a califica drept ucidere involuntară atingerea adusă vieţii copilului ce urma să se nască, cu care ea era însărcinată. Ea susţine că Franţa are obligaţia să introducă o legislaţie penală care să urmărească reprimarea şi sancţionarea unei astfel de atingeri.*

• ***Hotărârea din 8 iulie 2004*** *(Marea Cameră) (CEDO 2004-VII)*

3. Potrivit opiniei Curţii, punctul de pornire al dreptului la viaţă ţine de aprecierea statelor. Aceasta se datorează, pe de o parte, faptului că majoritatea ţărilor care au ratificat Convenţia nu au hotărât soluţia ce urmează să fie dată acestei probleme, în special în cazul Franţei, unde ea a dat naştere unei dezbateri, iar pe de altă parte, lipsei unui consens european asupra definiţiei ştiinţifice şi juridice a începuturilor vieţii. Rezultă din jurisprudenţa franceză, ca şi dintr-o recentă dezbatere legislativă despre oportunitatea creării unui delict de întrerupere involuntară a sarcinii, că natura şi statutul juridic ale embrionului şi/sau fătului nu sunt definite la ora actuală în Franţa şi că modul de a asigura protecţia acestora depinde de poziţiile extrem de variate din cadrul societăţii franceze. În ceea ce priveşte planul european, nu există un consens asupra naturii şi statutului embrionului şi/sau fătului ; poate fi găsită, cel mult, ca numitor comun, apartenenţa la specia umană. Potenţialitatea acestei fiinţe, precum şi capacitatea sa de a deveni o persoană sunt cele ce trebuie protejate în numele demnităţii umane, fără ca prin aceasta să facem din ea o persoană care ar avea un drept la viaţă în sensul articolului 2. Ţinând seama de aceste consideraţii, Curtea este convinsă că nu este nici de dorit, şi nici măcar posibil la ora actuală să se dea un răspuns în abstract întrebării de a şti dacă pruncul ce urmează să se nască este o "persoană" în sensul articolului 2.

Ea consideră că nu este necesar să fie examinată chestiunea de a se afla dacă sfârşitul brutal al sarcinii dnei Vo intră sau nu în domeniul de aplicare al articolului 2, în măsura în care, presupunând chiar că acesta s-ar aplica, cerinţele legate de ocrotirea vieţii nu au fost nesocotite de către Franţa în domeniul sănătăţii publice. În fapt, copilul care urmează să se nască nu este lipsit de orice protecţie în dreptul francez. Contrar celor susţinute de petiţionară, obligaţia pozitivă a statelor – care constă, în domeniul sănătăţii publice, în adoptarea unor măsuri care să asigure protecţia vieţii bolnavilor şi în efectuarea unor anchete cu privire la circumstanţele decesului – nu cere în mod necesar recurgerea la măsuri de natură penală.

În speţă, în plus faţă de urmărirea penală împotriva medicului, pentru răniri involuntare asupra persoanei sale, dna Vo avea posibilitatea iniţierii unui recurs administrativ, care avea serioase şanse de succes. Acest recurs ar fi permis stabilirea culpei medicale şi repararea în ansamblul său a vătămării cauzate din culpa medicului. Urmărirea penală nu se impune deci în această speţă. În consecinţă, presupunând chiar că articolul 2 îşi găseşte aplicare în speţă, el nu a fost violat (paisprezece voturi contra trei).

4. *Bibliografie*

BIOY (X.). – «L'arrêt *Vo c. France,* une lecture publiciste», *R.D.P.* 2005, p. 1417 şi urm.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 501-505.

LEVINET (M.). – «Note», *J.C.P.* 2004, II, n° 10158, p. 1798-1804.

LUX-WESENER (C). – «Die Frage nach dem Beginn des Lebens: EGMR umgeht eine Antwort. Der Fall Vo gegen Frankreich», *EuGRZ* 2005, p. 558-563.

MAIGRET (J.). – «La règle infans conceptus pro nato habetor quoties de commodis ejus agitur appliquée au code pénal?», *L.P.A.* 20 août 2004, p. 3-7.

PRADEL (J.). – «Note», *D.* 2004, p. 2456-2458.

SERVERIN (E.). – «Réparer ou punir? L'interruption accidentelle de grossesse devant la Cour européenne des droits de l'homme», *D.* 2004, p. 2801-2807.

SUDRE (F.) et autres. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2004)», *R.D.P.* 2005, p. 765-768.

VAN DROOGHENBROECK (S.). – «Les incertitudes du juge européen sur le droit à la vie», *Le journal du juriste,* 16 novembre 2004, p. 11 şi urm.

2. Ajutorul acordat la sinucidere

3. CAZUL PRETTY contra REGATULUI UNIT – Interzicerea ajutorului la sinucidere

1. *Diane Pretty este resortisantă britanică născută în 1958, cu domiciliul în Luton. Ea este condamnată să moară din cauza unei scleroze laterale amiotrofice, boală neurodegenerativă incurabilă care aduce după sine o paralizie a muşchilor. Este paralizată de la gât până la picioare şi nu i-a mai rămas decât foarte puţin timp de trăit. Cu toate acestea, facultăţile intelectuale şi capacitatea sa de decizie nu îi sunt cu nimic atinse. Dat fiind că faza terminală a bolii implică suferinţă şi pierderea demnităţii, cea interesată doreşte să-şi poată alege momentul şi modalităţile morţii, pentru a nu avea de îndurat aceste încercări. Dreptul englez nu consideră sinuciderea drept infracţiune, însă boala petiţionarei o împiedică să comită acest act fără ajutor. Or, articolul 2 § 1 al legii din 1961 cu privire la sinucidere consideră drept infracţiune faptul de a ajuta pe altcineva să se sinucidă. Dna Pretty doreşte să poată obţine asistenţa soţului său pentru a-şi pune capăt zilelor, însă Directorul Procuraturii Publice* (Director of Public Prosecutions – D.P.P.), *solicitat de ea să-şi ia angajamentul că nu îl va*

urmări pe acesta din urmă, refuză să primească cererea. Recursurile înaintate de petiţionară împotriva acestuia nu au câştig de cauză.

2. În petiţia sa din 21 decembrie 2001, adresată Curţii, dna Pretty invocă articolul 2 al Convenţiei. Ea pledează în sensul că este dreptul fiecărui individ să decidă dacă vrea să trăiască şi că, drept corolar al dreptului la viaţă, dreptul de a muri este de asemena garantat. În consecinţă, statul ar fi avut obligaţia pozitivă de a amenda dreptul intern în scopul de a-i permite să-şi exercite această facultate. Bazându-se de altfel pe articolul 3, cea interesată afirmă că statul britanic nu numai că trebuie să se abţină să aplice el însuşi tratamente inumane şi degradante, ci trebuie să ia şi măsuri pozitive pentru a feri persoanele care ţin de jurisdicţia sa de asemenea tratamente. În acestă privinţă, singura măsură care să o poată proteja pe petiţionară ar fi fost un angajament din partea D.P.P. *să nu-l urmărească pe dl Pretty dacă o ajuta pe soţia sa să se sinucidă. Petiţionara mai afirmă şi că articolul 8 recunoaşte în mod explicit dreptul la autodeterminare, iar ea vede în refuzul* D.P.P. *de a-şi lua angajamentul solicitat de ea şi în lipsa unei dispoziţii legale care să autorizeze sinuciderea asistată o atingere a dreptului său de a-şi exprima convingerile, în sensul articolului 9. Prevalându-se, în fine, de articolul 14, ea susţine că interdicţia generală care loveşte sinuciderea asistată aduce după sine o discriminare cu privire la persoanele care nu se pot sinucide fără un ajutor, de vreme ce indivizii valizi îşi pot exercita în mod legal dreptul de a muri.*

• ***Hotărârea din 29 aprilie 2002*** *(secţia IV) (CEDO 2002–III)*

3. Curtea consideră că petiţia în ansamblul său ridică probleme de drept suficient de serioase pentru ca o decizie în privinţa acestora să nu poată fi adoptată decât în urma unei examinări a fondului învinuirilor. Ea declară deci petiţia admisibilă (unanimitate).

4. Cu privire la fond, Curtea reaminteşte că prima frază a articolului 2 § 1 impune statului nu numai să se abţină de la a provoca moartea intenţionat şi în mod ilegal, dar şi să ia măsurile necesare pentru protecţia vieţii persoanelor care ţin de jurisdicţia sa. Această obligaţie poate de asemenea să implice, în anumite circumstanţe bine definite, o obligaţie pozitivă pentru autorităţi de a lua preventiv măsuri de ordin practic pentru a-l proteja pe individul a cărui viaţă este ameninţată de acţiunile criminale ale altcuiva.

În jurisprudenţa sa în materie, Curtea a pus accentul în mod constant pe obligaţia statului de a proteja viaţa. Ea nu este deci convinsă că „dreptul la viaţă" garantat de articolul 2 ar putea fi interpretat, fără distorsiuni de limbaj, că ar conferi un drept diametral opus, anume dreptul de a muri; cu atât mai mult nu poate crea un drept la autodeterminare în sensul că ar da fiecărui individ dreptul de a alege mai degrabă moartea decât viaţa. În consecinţă, nu este posibil de a se deduce din articolul 2 un drept de a muri, fie de mâna unui terţ, fie cu asistenţa unei autorităţi publice. Nu a avut loc, prin urmare, o violare a acestei dispoziţii (unanimitate).

5. În privinţa articolului 3, Curtea relevă că, în speţă, se recunoaşte că guvernul însuşi nu i-a aplicat petiţionarei nici cel mai minor rău tratament. Nici aceasta nu se plânge că nu ar fi primit îngrijirile adecvate din partea autorităţilor medicale ale statului. Ea susţine mai degrabă că refuzul D.P.P. de a-şi lua angajamentul să nu-l urmărească pe soţul ei dacă acesta o ajută să se sinucidă şi prohibiţia sinuciderii asistate proclamată de dreptul penal constituie împreună un tratament inuman şi degradant de care statul se face răspunzător. Această învinuire ascunde totuşi o interpretare nouă şi lărgită a noţiunii de tratament. Dacă Curtea trebuie să adopte un demers suplu şi dinamic pentru a interpreta Convenţia, ea mai trebuie să aibă grijă ca orice interpretare pe care o dă acesteia să cadreze cu obiectivele fundamentale urmărite de tratat şi să păstreze coerenţa pe care Convenţia trebuie să o aibă în calitate de sistem de protecţie al drepturilor omului. Articolul 3 trebuie interpretat în armonie cu articolul 2. Acesta din urmă consacră mai întâi de toate o interzicere a recurgerii la forţă ca şi interzicerea oricărui comportament care ar putea provoca decesul unei fiinţe umane şi nu conferă de fel individului un drept de a pretinde statului să-i permită sau să-i faciliteze decesul.

Curtea nu poate încerca decât sentimente de simpatie pentru teama petiţionarei de a trebui să înfrunte o moarte penibilă, dacă nu i se dă posibilitatea de a-şi pune capăt zileleor. Cu toate acestea, a admite obligaţia pozitivă care, potrivit petiţionarei, apasă asupra statului, ar însemna obligarea acestuia să-şi dea girul pentru nişte acte care urmăresc să întrerupă viaţa, obligaţie care nu poate fi dedusă din articolul 3. Acesta din urmă nu face să apese asupra statului nici un fel de obligaţie pozitivă în materie şi nu a fost deci violat (unanimitate).

6. Petiţionara este împiedicată prin lege să-şi exercite alegerea de a evita ceea ce, în ochii săi, va constitui un sfârşit de viaţă nedemn şi penibil. Curtea nu poate exclude faptul că aceasta reprezintă o atingere adusă dreptului celei interesate la respectarea vieţii sale private, în sensul articolului 8 § 1.

Curtea reaminteşte că, pentru a se concilia cu paragraful 2 al articolului 8, o ingerinţă în exercitarea unui drept garantat de acesta trebuie să fie „prevăzută prin lege", inspirată de unul sau mai multe scopuri legitime potrivit acestui paragraf şi „necesară într-o societate democratică", în urmărirea acelui scop sau scopuri.

Singura problemă care se desprinde din argumentarea părţilor este cea a necesităţii ingerinţei denunţate, iar dezbaterea s-a purtat în mod esenţial pe tema proporţionalităţii acesteia. Petiţionara se lega în mod special de natura generală a sinuciderii asistate.

Curtea consideră, împreună cu Camera Lorzilor, că statele au dreptul de a controla, prin intermediul aplicării dreptului penal general, activităţile care prejudiciază viaţa şi securitatea celorlalţi. Dispoziţia legală incriminată în speţă, anume articolul 2 al legii din 1961, a fost concepută pentru a ocroti viaţa, protejând persoanele slabe şi vulnerabile – în special pe cele care nu sunt în măsură să ia decizii în cunoştinţă de cauză – împotriva actelor ce urmăresc să le pună capăt vieţii sau să ajute la a le pune capăt vieţii.

Curtea estimează că natura generală a interzicerii sinuciderii asistate nu este disproporţionată. Guvernul sublinia că o anumită suplețe a devenit posibilă în cazuri particulare: mai întâi, urmăririle nu ar putea fi întreprinse decât cu acordul DPP; apoi, nu ar fi prevăzută decât o pedeapsă maximală, ceea ce i-ar permite judecătorului să pronunţe pedepse mai puţin severe acolo unde consideră că este cazul. Curţii nu i se pare arbitrar ca dreptul să reflecte importanţa dreptului la viaţă interzicând sinuciderea asistată, prevăzând în acelaşi timp un regim de punere în aplicare şi de apreciere de către justiţie care permite să fie luat în calcul, în fiecare caz concret, atât interesul public de a întreprinde nişte urmăriri, cât şi cerinţele juste şi adecvate ale retribuirii şi disuadării.

Nu există nimic disproporţionat nici în refuzul DPP de a-şi lua anticipat angajamentul de a-l exonera de orice urmărire pe soţul petiţionarei. Argumente puternice fondate pe starea dreptului s-ar putea opune de către executiv oricărei pretenţii de a se sustrage indivizi sau categorii de indivizi de la aplicarea legii. Oricum, dată fiind gravitatea actului pentru care se cerea imunitate, decizia DPP de a refuza să-şi ia angajamentul solicitat nu poate fi considerată arbitrară sau iraţională.

Ingerinţa incriminată poate trece drept justificată, ca fiind „necesară într-o societate democratică", pentru protecţia drepturilor celorlalţi. Prin urmare, nu a avut loc o violare a articolului 8 (unanimitate).

7. Curtea observă că nu poate părerile şi convingerile intră în domeniul de aplicare al articolului 9 § 1. Învinuirile aduse de petiţionară nu se raportează la o formă de manifestare a vreunei religii sau a unei convingeri legate de un cult, de învăţământ, de practici sau de îndeplinire a unor rituri, în sensul celei de a doua fraze a paragrafului 1 din articolul 9. Termenul de „practici" utilizat în articolul 9 § 1 nu acoperă orice act motivat sau influenţat de o religie sau de o convingere. Deşi argumentele petiţionarei reflectă aderarea sa la principiul autonomiei personale, ele nu constituie decât o reformulare a acuzaţiei formulate în baza articolului 8. Curtea a ajuns deci la concluzia că articolul 9 nu a fost încălcat (unanimitate).

8. Trecând la domeniul de care se ocupă articolul 14, există pentru Curte o justificare obiectivă şi rezonabilă privind lipsa unei distincţii juridice între persoanele care sunt fiziceşte capabile să se sinucidă fără ajutor şi cele care nu o pot face singure. Delimitarea între cele două categorii este adesea foarte îngustă, iar a încerca să înscrii în lege o excepţie referitoare la persoanele considerate a nu fi capabile să se sinucidă ar zgudui serios protecţia vieţii, pe care legea din 1961 a înţeles să o consacre şi ar spori în mod semnificativ riscul unor abuzuri. Prin urmare, nu s-a petrecut o violare a articolului 14 (unanimitate).

9. *Bibliografie*

ABDU DALU (F.) – „Diane Pretty ou le juge, la vie et les étoiles", *R.J.L.M.B.* 2002, p. 1.399-1.405.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002), *J.D.I.* 2003, p. 535-538.

DE SCHUTTER (O.) – „L'aide au suicide devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Le journal du juriste* 22 mai 2002, p. 1.

DE SCHUTTER (O.). – „L'aide au suicide devant la Cour européenne des droits de l'homme (à propos de l'arrêt Pretty c. le Royaume Uni du 29 avril 2002)", *R.T.D.H.* 2003, p. 71-111.

GARAY (A.) – Le droit au suicide assisté et la Cour européenne des droits de l'homme : le « précédent » de la dramatique affaire Pretty », *G.P.* 14-15 août 2002, p. 1-7.

GIRAULT (C.). – « Note » *J.C.P.* 2003, II, nº 10062, p. 679-682.

KLEBES-PELISSIER (A.). – « Du droit au devoir de vivre? Quelques observations sur l'affaire Pretty contre Royaume-Uni, 29 avril 2002 » , *L'Europe des libertés* janvier-avril 2002, p. 8-13.

LAMBERT (P.). – « Le droit de mourir dans la dignité », *J.T.* 2002, p. 590.

LAMBERT (P.). – « La Cour européenne des droits de l'homme – année 2002 », *J.T.D.E.* 2003, p. 45 et 48.

PEDROT (P.). – « Existe-t-il un droit à mourir dans la dignité? L'affaire Pretty c. Royaume-Uni de la Cour européenne des droits de l'homme du 29 avril 2002 », *Revue de droit sanitaire et social 2002, p. 475-480.*

PETTITI (C.). – « Note » *G.P. 4-5 octobre* 2002, p. 55.

Secţiunea a 2-a
RECURGEREA LA FORŢĂ

1. Apărarea împotriva violenţei ilegale

4. CAZUL McCANN ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT[1] – Tiruri mortale ale soldaţilor britanici asupra a trei membri ai IRA bănuiţi de pregătirea unui atentat cu bombă în Gibraltar

1. – *Înainte de 4 martie 1988, autorităţile britanice, spaniole şi gibraltariene află că IRA proiectează un atentat terorist în Gibraltar. În acea zi se semnalează că „o unitate din serviciul activ" al IRA a fost reperată la Malaga, în Spania. La data de 5 martie, autorităţile britanice şi gibraltariene dispun de informaţii care le fac să creadă că unitatea (care a fost identificată) va săvârşi un atentat cu ajutorul unui automobil capcană, ce s-ar declanşa probabil prin telecomandă. Se are în vedere arestarea membrilor unităţii de îndată ce ei ar fi introdus automobilul în Gibraltar, ceea ce ar fi permis să se adune probe în perspectiva procesului. Totuşi, membrii unităţii sunt consideraţi terorişti periculoşi care vor fi, foarte probabil, înarmaţi şi care, dacă se confruntă cu forţele de securitate, vor fi gata să-şi folosească armele sau să declanşeze bomba.*

Dl Sean Savage este observat în după-amiaza zilei de 6 martie 1988 în timp ce parca o maşină în Gibraltar. Mai târziu este văzut în compania dlui Daniel McCann şi a drei Mairead Farrell, supraveghind locul unde este parcată maşina. După ce toţi trei s-au îndepărtat de vehicul, la capătul unui examen sumar, un artificier declară că poate fi vorba de un automobil capcană. Atunci, se hotărăşte arestarea celor trei suspecţi. Agenţi în civil ai SAS (Special Air Service, regiment

[1] Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (*n.t.*).

al armatei britanice), rămân în apropiere, în această perspectivă. Prefectul poliţiei din Gibraltar încredinţează controlul operaţiunii comandantului lor.

Dl McCann şi dra Farrell se separă de dl Savage. Doi dintre militari îi urmăresc. Când dl McCann se întoarce, unul dintre ei scoate arma şi le ordonă să se oprească. Dl McCann duce mâna la şold; dra Farrell face o mişcare bruscă spre sacoşa ei. Crezând că şi unul şi celălalt vor apăsa pe telecomandă, pentru a face să explodeze automobilul capcană, militarii trag numeroase focuri de aproape, omorându-i pe cei doi suspecţi.

Dl Savage este urmărit de către alţi doi militari. Când izbucnesc împuşcăturile care îi omoară pe dl McCann şi dra Farrell, el se întoarce brusc pentru a face faţă urmăritorilor. Unul din aceştia îi ordonă să se oprească şi scoate arma. Dl Savage duce mâna către şold. Temându-se că acesta încearcă să atingă o telecomandă, militarii trag numeroase focuri din apropiere: el este omorât. După mărturisirile medicilor legişti, dra Farrell a primit 8 gloanţe, dl McCann 5 şi dl Savage 16.

Asupra corpurilor celor trei suspecţi nu s-au găsit nici arme şi nici detonator. Automobilul parcat de dl Savage s-a dovedit că nu conţine nici material explozibil şi nici bombă. Totuşi, un alt vehicul, descoperit ulterior de către poliţia spaniolă la Marbella, conţinea un aparat exploziv cu 64 kg Semtex, în mijlocul a 200 de cartuşe cu două ceasuri electrice minutare. Dra Farrell a închiriat acest automobil sub un nume fals.

2. *– La 6 septembrie 1988, Şeful Poliţiei judiciare din Gibraltar deschide o anchetă judiciară asupra împuşcăturilor. El conduce dezbaterile şi este asistat de un juriu format din membri ai populaţiei locale. Sunt audiaţi 79 de martori, inclusiv militarii, poliţiştii şi personalul de supraveghere care au participat la operaţiune, precum şi doctori patologi, medici legişti şi experţi în explozivi. În conformitate cu atestările eliberate de guvern, unele informaţii cum ar fi identitatea, pregătirea, echipamentul şi activităţile martorilor, membri ai armatei şi ai seviciilor de siguranţă, nu sunt dezvăluite. La 30 septembrie 1988, juriul pronunţă verdicte de legalitate a omuciderilor.*

Nemulţumiţi de aceste verdicte, petiţionarii – dna Margaret McCann, dl Daniel Farrell şi dl John Savage – introduc, pe 1 martie 1990, la High Court of Justice din Irlanda de Nord, acţiuni împotriva Ministerului Apărării. Ministrul afacerilor externe eliberează totuşi atestări excluzând orice acţiune a unei instanţe împotriva statului. Petiţionarii cer în van autorizarea de a solicita controlul judiciar al legalităţii atestărilor. Acţiunile lor sunt radiate definitiv de pe rol pe data de 4 octombrie 1991.

3. *– În cererea lor, din 14 august 1991, adresată Comisiei, petiţionarii, cetăţeni britanici şi irlandezi, se plâng de faptul că moartea prin împuşcare a apropiaţilor lor constituie o violare a art. 2 din Convenţie, care protejează dreptul la viaţă.*[1]

[1] În raportul său din 4 martie 1994, Comisia formulează avizul că nu a existat o încălcare a art. 2, (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

• *Hotărârea din 27 septembrie 1995 (Marea Cameră) (seria A nr. 324)*

4. – Curtea începe cu o interpretare a art. 2 din Convenţie care se plasează printre articolele primordiale ale Convenţiei.

Excepţiile definite la paragraful 2 arată că art. 2 vizează desigur cazuri în care moartea a fost provocată în mod intenţionat, dar că acesta nu este singurul său obiectiv. Textul art. 2, luat în ansamblu, demonstrează că paragraful 2 nu defineşte în primul rând toate situaţiile în care se permite provocarea morţii în mod intenţionat, ci descrie acele situaţii în care este posibil să se „recurgă la forţă", ceea ce poate să ducă la producerea morţii în mod involuntar. Recurgerea la forţă trebuie să fie „absolut necesară", pentru a atinge unul din obiectivele menţionate la alin. a), b) şi c).

Curtea înţelege să examineze, într-un mod extrem de atent, cazurile în care se provoacă moartea, dacă se folosesc în mod deliberat mijloace mortale, luând în considerare nu numai actele agenţilor de stat, ci şi circumstanţele cazului, îndeosebi pregătirea şi controlul actelor în cauză.

Ea arată că art. 2 din Constituţia Gibraltarului se aseamănă cu art. 2 al Convenţiei, cu excepţia că recurgerea la forţă care antrenează moartea trebuie să fie „rezonabil justificată" în primul text şi „absolut necesară" în al doilea. Diferenţa între aceste două norme nu este totuşi suficient de importantă pentru a conclude, în urma acestui simplu fapt, cu privire la încălcarea art. 2 § 1.

O lege care interzice, de manieră generală, orice omucidere arbitrară ar fi ineficientă în practică dacă nu ar exista o procedură care să permită controlul legalităţii recurgerii la mijloace mortale de către autorităţile statului. Obligaţia de a proteja dreptul la viaţă implică efectuarea unei forme de anchetă eficiente atunci când recurgerea la forţă de către agenţii de stat a dus la moarte de om.

În situaţia de faţă, a existat desigur o anchetă judiciară în cursul căreia petiţionarii au beneficiat de o reprezentare în justiţie şi 79 de persoane au depus mărturie. Mai mult, avocaţii au fost în măsură să interogheze şi să reinterogheze martorii cheie, mai ales militarii şi poliţiştii care au participat la pregătirea şi la conducerea operaţiunii antiteroriste şi să-şi prezinte cum doreau argumentele în cursul procedurii. Diferitele carenţe ale anchetei judiciare n-au împiedicat, în mod serios, să se procedeze la o examinare completă, imparţială şi aprofundată. Ca urmare, nu a existat o încălcare a art. 2 § 1 din Convenţie pentru acest motiv.

5. – Aplicând art. 2 la circumstanţele speţei, Curtea ia în considerare trei aspecte.

Primul aspect: metoda generală de evaluare a mărturiilor. Stabilirea şi verificarea faptelor revine, în primul rând, Comisiei. În speţă, constatările acesteia din urmă sunt exacte şi fiabile. În acelaşi timp însă, Curtea trebuie să aprecieze ea însăşi dacă faptele relevă o violare a art. 2, ceea ce nu înseamnă evaluarea răspunderii penale a persoanelor direct sau indirect implicate.

Al doilea aspect: alegaţia petiţionarilor conform căreia omuciderile erau premeditate. Curtea o respinge ca nefondată. Nu s-a stabilit că la cel mai înalt nivel al comandamentului din cadrul Ministerului Apărării sau al

guvernului, exista un plan care să vizeze executarea suspecţilor şi nici că militarii A, B, C şi D au fost incitaţi, de către superiorii lor, să omoare suspecţii sau că au primit instrucţiuni în acest sens şi, în sfârşit, nici că ei înşişi au hotărât să ucidă. Cu atât mai mult nu s-a dovedit că autorităţile ar fi încurajat sau dat indicaţii aluzive care să meargă în sensul eliminării suspecţilor. Recurgerea la SAS nu este suficientă pentru a demonstra că omuciderile erau premeditate.

Al treilea aspect: pregătirea şi conducerea operaţiei.

Curtea trebuie să ţină cont de dilema autorităţilor: pe de o parte, să protejeze viaţa populaţiei din Gibraltar, iar pe de altă parte, să reducă la minimum folosirea mijloacelor mortale. Ea trebuie, de asemenea, să-şi amintească faptul că autorităţile aveau de-a face cu membri ai IRA deja condamnaţi pentru atentate cu bombe şi cu un expert notoriu în explozive şi că ele au avut destul timp să prevadă riposta lor. Autorităţile trebuiau totuşi să-şi stabilească strategia bazându-se pe ipoteze imperfecte. Curtea trebuie să cerceteze foarte atent nu numai dacă forţa utilizată era strict proporţională cu protejarea vieţii, ci în egală măsură dacă operaţia a fost pregătită şi controlată în aşa fel încât să reducă la minimum, în limita posibilului, recurgerea la mijloacele mortale.

În ceea ce priveşte acţiunile militarilor, Curtea admite că aceştia credeau, pe bună dreptate, că trebuie să tragă în suspecţi pentru a-i împiedica să declanşeze bomba şi să provoace astfel importante pierderi în vieţi omeneşti. Recurgerea la forţă definită în art. 2 poate să se justifice când se bazează pe o convingere cinstită, considerată, pentru motive bine întemeiate, ca valabilă, dar care se dovedeşte ulterior a fi greşită. Având în vedere dilema în faţa căreia se găseau autorităţile, actele militarilor nu sunt suficiente, prin ele însele, să încalce această dispoziţie.

Referitor la organizarea şi controlul operaţiei, Curtea s-a întrebat de ce suspecţii nu au fost arestaţi la frontieră şi nici nu s-a hotărât împiedicarea lor de a intra în Gibraltar, din moment ce se credea că ei pregătesc un atentat cu bombă. Nu s-a ţinut suficient cont de posibilitatea ca evaluările serviciilor de informaţii să fie greşite. Spre exemplu, suspecţii s-ar fi putut afla în misiune de recunoaştere, când puteau fi puţin pregătiţi să declanşeze bomba, în timp ce doi dintre ei se îndreptau spre zona de frontieră, sau chiar de a fi pus emiţătorul în funcţiune dinainte, în scopul de a putea face să explodeze presupusa bombă. În plus, era prea simplist să anunţi că dispozitivul de declanşare putea fi acţionat printr-o simplă apăsare pe un buton.

Elementele de mai sus – împreună cu faptul că prezenţa unui automobil capcană putând să explodeze la o simplă apăsare pe un buton fusese anunţată ca sigură – înseamnă că militarilor A, B, C şi D le-au fost prezentate drept certitudini o serie de ipoteze de lucru, făcând astfel aproape inevitabilă recurgerea la mijloacele mortale. Între altele, militarii erau antrenaţi să tragă până când urma moartea. Autorităţile trebuiau prin urmare, prin însăşi obligaţia lor de a respecta viaţa, să evalueze cu cea mai mare prudenţă informaţiile, înainte de a le transmite unor soldaţi care folosesc în mod automat armele pentru a ucide. Un asemenea act reflex n-a fost îndeplinit cu toate precauţiile în

manevrarea armelor de foc, pe care am fi în drept să-l aşteptăm din partea unor persoane responsabile de aplicarea legilor într-o societate democratică, chiar şi atunci când este vorba de teroriştii periculoşi. Aceasta arată o lipsă de precauţie în organizarea şi controlul operaţiunii de arestare.

Astfel, Curtea nu este convinsă că moartea celor trei teroriştii a rezultat din recurgerea la forţă, devenită absolut necesară, pentru a asigura apărarea altor persoane împotriva violenţei ilegale. Prin urmare, s-a încălcat art. 2 din Convenţie (10 voturi pentru, 9 împotrivă).

6. – Curtea refuză să acorde o despăgubire, în baza art. 50 din Convenţie, deoarece cei trei suspecţi împuşcaţi aveau intenţia să depună o bombă în Gibraltar. În consecinţă, ea respinge cererea petiţionarilor pentru daune (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxele aferente procedurii de la Strasbourg, ea acordă 38.700 lire sterline, mai puţin suma vărsată, cu titlu de asistenţă judiciară, de către Consiliul Europei (unanimitate).

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – «La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995»", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 şi urm.

DECAUX (E) şi TAVERNIER (P.). – „Droits de l'homme", *R. S. C. D. P. C.* 1996, p. 184–187.

FARRAN (S.). – *The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary*, Londres, Blackstone, 1996, p. 39–47.

JACKSON (D.W.) – *The United Kindgom confronts the European Convention on Human Rights.* Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 56-57.

JOSEPH (S.) – «Denouement of the Deaths on the Rock: the right to life of terrorists», *N.Q.H.R.* 1996, p. 5-22.

KNEIHS (B.) – «Recht auf Leben und Terrorismusbekänpfung. Anmerkungen zur jüngsten Judikatur des EGMR zu Art. 2 EMRK», in Grabenwarter (C.) şi Thienel (R.), *Kontinuiät und* Wandel der EMRK. Studien zur Europäischen Mensdenrechtskonvention, Kehl, Engel, 1998, p. 21-43.

KOERING-JOULIN (R.) – «Droits de l'homme», *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 462-465.

MERRILLS (J.G.). – «Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996», *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 609–612.

PELSER (C.M.). – «The cas law of the European Court of Human Rights in 1995», *E.J.C.* 1996, p. 283 şi urm.

PETTITI (L.-E.). – «Droits de l'homme», *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 184–187.

PUECHAVY (M.). – «Note», *G.P.* 11-12 octobre 1996, p. 33.

REITER–KORKMAZ (A.). – «Droit à la vie et répression du terrorisme». *R.T.D.H.* 1996, p. 252–270.

SHERLCK (A.) şi ANDREWS (J.). – «Judgments of the Court of Human Rights». *E.L.R..L.. Human Rights Survey* 1996, p. 78 şi urm.

SUDRE (F.). – «Droit européen des droits de l'homme». *J.C.P.* 1996, ediţie generală nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.). ŞI ALŢII – «Chronique de la jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme en 1995». *R.U.D.H..* 1996, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.). ŞI ALŢII – *Les grands arrets de la Cour européene des droits de l'homme,* Paris, PUF, 2003, p.83-92.

5. CAZUL ISAIEVA contra RUSIEI – Bombardarea unui sat cecen de către aviaţia militară

1. – *Zara Isaieva, rusoaică născută în 1954, locuieşte în Katyr-Yurt (Cecenia) până în anul 2000. Satul său este bombardat de aviaţie la data de 4 februarie 2000. Fiul său şi trei nepoate ale sale sunt omorâţi ; ea însăşi şi alţi apropiaţi ai ei sunt răniţi. O anchetă penală, deschisă în septembrie 2000, confirmă versiunea faptelor relatate de petiţionară, dar este oprită în 2002 : acţiunile militarilor sunt considerate legitime, dat fiind că un grup important de combatanţi ilegali ocupau atunci satul şi refuzau să se predea.*

2. – *În petiţia sa din 27 aprilie 2000, adresată Curţii, dna Isaieva afirmă că dreptul la viaţă al apropiaţilor ei a fost violat şi că ancheta cu privire la decesul lor a fost fără efect şi se plânge că nu a beneficiat de nici un recurs efectiv. Ea invocă articolele 2 şi 13 ale Convenţiei.*

• ***Hotărârea din 24 februarie 2005** (secţia I)*

3. – Guvernul pleda pentru ne-epuizarea căilor de recurs interne. El susţinea că dreptul rusesc oferă două căi de recurs victimelor unor acte infracţionale sau ilegale imputabile statului sau agenţilor săi : calea civilă şi calea penală.

În ceea ce priveşte calea civilă, el evoca două modalităţi distincte : un recurs la Curtea Supremă sau introducerea unei cereri în faţa altor tribunale. Cu toate acestea, la data la care prezenta petiţie a fost declarată admisibilă, guvernul nu produsese nici o decizie în care Curtea Supremă sau alte jurisdicţii să fi acceptat, în pofida lipsei vreunui rezultat al anchetei penale, să examineze în fond o cerere bazată pe alegări ale unor acte infracţionale grave. Prin urmare, petiţionara nu era obligată să exercite recursurile civile, iar excepţia preliminară este lipsită de fundament în această privinţă.

În ceea ce priveşte calea penală, excepţia ridică probleme privind efectivitatea anchetei penale, iar Curtea o alătură fondului.

4. – Nimeni nu contestă faptul că petiţionara şi apropiaţii ei au fost atacaţi pe când încercau să fugă din calea luptelor de mare amploare şi să părăsească Katyr-Yurt prin ceea ce considerau a fi o cale de ieşire securizată. O bombă lansată dintr-un avion militar a explodat aproape de microbuzul lor, omorându-i pe fiul şi pe cele trei nepoate ale petiţionarei şi rănind-o pe ea însăşi şi pe ceilalţi apropiaţi ai ei.

Guvernul susţinea că recurgerea la forţă era justificată în temeiul paragrafului 2 a) al articolului 2 din Convenţie.

Curtea admite că situaţia care domnea în Cecenia în epoca evenimentelor obliga statul să ia măsuri excepţionale. Prezenţa unui număr

însemnat de combatanţi înarmaţi în Katyr-Yurt şi rezistenţa lor activă, elemente în legătură cu care nu există controverse, erau de natură a justifica recurgerea agenţilor statului la o forţă letală, ilustrându-se astfel situaţia din paragraful 2 al articolului 2. În aceiaşi măsură, însă, trebuie asigurat un echilibru între scopul urmărit şi mijloacele folosite pentru atingerea acestuia.

Posibilitatea pentru Curte de a aprecia această problemă este îngreunată de faptul că guvernul a păstrat în posesia sa majoritatea documentelor care se raportau la acţiunea militară. Cu toate acestea, Curtea poate, pornind de la documentele produse de părţi şi de la dosarul anchetei, să tragă anumite concluzii în privinţa chestiunii de a şti dacă operaţia a fost pregătită şi executată într-un mod care să evite sau să limiteze pe cât posibil daunele la care riscau să fie supuşi civilii.

Curtea a conchis că operaţia militară de la Katyr-Yurt, care urmărea să-i dezarmeze sau să-i elimine pe combatanţi, nu avea nimic spontan. Ea consideră evident faptul că, atunci când militarii au luat în calcul desfăşurarea unei acţiuni cu avioane echipate cu arme de luptă grele într-un sector locuit, ei aveau datoria de a lua în considerare riscurile inerente unei asemenea măsuri. Cu toate acestea, nici un element nu permite să se ajungă la concluzia că asemenea considerente ar fi jucat un rol semnificativ în pregătirea operaţiei.

Militarii au utilizat bombe aeriene cu cădere liberă şi cu efect de suflu de tip FAB-250 şi FAB-500, a căror rază de distrugere depăşeşte 1000 de metri. Utilizarea acestui tip de arme într-o zonă locuită, nu pe timp de război şi fără evacuarea prealabilă a civililor este de neconciliat cu gradul de precauţie cerut din partea oricărui organ de aplicare a legii într-o societate democratică.

Curtea constată, în plus, că nici legea marţială, nici starea de urgenţă nu fuseseră decretate în Cecenia şi că nu fusese notificată nici o derogare în temeiul articolului 15 din Convenţie. Operaţia trebuie deci apreciată prin raportare la un context juridic normal.

Chiar şi în faţa unei situaţii în care, aşa cum afirmă guvernul, populaţia satului fusese luată ostatică de către un grup important de combatanţi, obiectivul esenţial al operaţiei ar fi trebuit să fie protejarea vieţii civililor împotriva oricărei violenţe ilegale. Utilizarea de arme care lovesc fără discriminare se situează la antipodul acestui obiectiv şi nu poate fi considerată compatibilă cu cerinţele de precauţie care trebuie respectate în cadrul unei operaţii de asemenea natură, implicând utilizarea forţei letale de către agenţii statului.

Documentele examinate de Curte confirmă faptul că populaţiei îi fuseseră comunicate informaţii cu privire la o trecere securizată. Or, nimic

din documentele sau declaraţiile militarilor nu indică existenţa unui ordin dat în vederea întreruperii atacului sau a reducerii intensităţii sale. Dacă depoziţiile soldaţilor sunt pline de referiri la anunţul deschiderii unui culoar umanitar, nu rezultă din nici una dintre acestea că un asemenea culoar ar fi fost respectat.

Concluzia raportului remis de către experţii militari la 11 februarie 2002 era că acţiunile comandamentului fuseseră legitime şi proporţionale faţă de situaţie. În privinţa eforturilor făcute pentru a limita pierderile civile, raportul se bazează pe două motive principale : organizarea exodului populaţiei şi alegerea de a efectua loviri ţintite. Curtea estimează că documentele din dosar examinate de ea o împiedică să subscrie la această concluzie. Raportul afirmă de asemenea că insurgenţii sunt probabil cei care au împiedicat populaţia să plece. Şi la acest punct, nimic din documentele examinate de Curte nu vine să confirme afirmaţia potrivit căreia combatanţii i-ar fi sechestrat pe săteni sau i-ar fi împiedicat să fugă.

Faptul că guvernul nu a evocat nici o dispoziţie a vreunei legi interne care să reglementeze folosirea forţei de către agenţii statului în astfel de situaţii era, în împrejurările prezentei speţe, de asemenea direct pertinent pentru consideraţiile Curţii cu privire la proporţionalitatea răspunsului la atac.

Pentru a rezuma, admiţând că operaţiunea desfăşurată la Katyr-Yurt între 4 şi 7 februarie 2000 urmărea un scop legitim, Curtea estimează că aceasta nu a fost pregătită şi executată cu precauţiile necesare pentru viaţa civililor în cauză. A avut loc, deci, o violare a articolului 2 referitor la obligaţia care îi revenea statului de a proteja viaţa petiţionarei, a fiului acesteia şi a celor trei nepoate ale sale (unanimitate).

5. – Nu s-a deschis o anchetă decât după comunicarea către guvernul rus a petiţiei, în septembrie 2000. Un interval de timp inexplicabil, de mai multe luni, s-a scurs deci înainte ca o anchetă penală să fie deschisă în baza unor alegaţii credibile, potrivit cărora zeci de civili fuseseră omorâţi. Totuşi, Curtea mai notează şi faptul că anchetatorii au desfăşurat o muncă considerabilă pentru a stabili modul în care asaltul fusese condus.

Curtea constată totuşi mai multe lacune grave în dosarul anchetei prezentat în faţa ei, cum ar fi lipsa unor informaţii fiabile în legătură cu anunţarea deschiderii unei "treceri securizate" pentru civili. Nici o persoană ţinând de autorităţile militare sau civile nu a fost identificată ca fiind răspunzătoare de anunţarea existenţei unui culoar şi de securitatea persoanelor care aleseseră să-l folosească. Nici o explicaţie nu a fost dată despre lipsa aparent totală de coordonare între anunţarea unei "ieşiri

securizate" pentru civili şi atenţia redusă consacrată de militari acestei chestiuni, în pregătirea şi executarea misiunii lor.

Contrar celor prescrise de legislaţia internă pertinentă, informaţiile cu privire la decizia din 13 martie 2002, care încheiase procedura şi anulase deciziile de acordare a calităţii de victimă, nu au fost aduse la cunoştinţa petiţionarei şi a celorlalte victime. Prin urmare, Curtea nu consideră că petiţionara a fost informată cum trebuie despre desfăşurarea procedurii şi că ea ar fi putut contesta rezultatele acesteia.

Decizia de a închide ancheta se baza pe concluziile raportului predat de experţii militari în februarie 2002. Petiţionara nu a avut nici o posibilitate realistă de a contesta aceste concluzii şi, în definitiv, pe cele ale anchetei.

Autorităţile sunt deci în culpă pentru a nu fi efectuat o anchetă efectivă cu privire la circumstanţele asaltului asupra localităţii Katyr-Yurt între 4 şi 7 februarie 2000. În consecinţă, Curtea respinge excepţia preliminară a guvernului şi se pronunţă că a avut loc o violare a articolului 2 din cauza nerealizării unei anchete efective (unanimitate).

6. – Ţinând cont de această concluzie, Curtea nu poate decât să conchidă asupra caracterului "îndreptăţit" al învinuirilor aduse de petiţionară în temeiul articolului 13. Aceasta din urmă ar fi trebuit deci să poată exercita un recurs efectiv în teorie ca şi în practică, menit să conducă la identificarea şi pedepsirea celor răspunzători şi la acordarea unei despăgubiri. Ancheta penală s-a vădit lipsită de efectivitate din cauza unei lipse de obiectivitate şi de minuţiozitate, aducând astfel după sine lipsa de efectivitate a oricăror alte recursuri care ar fi putut exista, inclusiv a celor de natură civilă. A existat, deci, o violare a articolului 13 (şase voturi contra unul).

7. – În aplicarea articolului 41, Curtea îi alocă dnei Isaieva 18.710 EUR pentru daune materiale şi 25.000 EUR pentru daune morale, precum şi 10.926 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

8. *Bibliografie*

IRMSCHER (T. H.). – «Menschenrechtsverletzung und bewaffneter Konflikt: die ersten Tschetschenien-Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte», *EuGRZ* 2006, p. 11-19.

TIGROUDJA (H.). – «La Cour européenne des droits de l'homme face au conflit en Tchétchénie (arrêts *Khachiev et Akaïeva, Issaïeva, Youssoupova et Bazaïeva, et Issaïeva c. la Russie* du 24 février 2005). Propos sur l'adaptation du mécanisme européen de protection des droits de l'homme à la situation tchétchène», *R.T.D.H.* 2006, p. 111-140.

2. Arestarea suspecţilor

6. CAZUL AKMAN contra TURCIEI – Deces în cursul unei arestări

1. – *Dl. Faysal Akman este resortisant turc. Porivit afirmaţiilor sale, la 20 ianuarie 1997 a deschis uşa casei sale situată la Savur (Turcia), din ordinul poliţiei, iar cinci membri ai forţelor de securitate au intrat şi au procedat la o perchiziţie. La cererea unuia dintre membrii forţelor de securitate, el l-a chemat pe fiul său, Murat, care a venit cu cartea sa de identitate în mână. El afirmă că unul dintre membrii forţelor de securitate a luat cartea de identitate, a privit-o, a aruncat-o pe jos şi a început să tragă în Murat cu o armă automată. Petiţionarul, csre fusese între timp imobilizat, a fost condus într-o altă cameră. A fost apoi autorizat să meargă în camera în care se găsea corpul fiului său. Acolo se afla o armă automată şi nişte încărcătoare. Pe pereţii încăperii se vedeau urme de gloanţe. De la fiul său fuseseră luaţi bani (5.000 mărci germane) şi un inel. Petiţionarul afirmă că procurorul a venit la el împreună cu un medic. A fost înregistrată declaraţia sa şi cele ale unui alt fiu al său, Salih, şi a soţiei lui Murat, Semse. La o dată necunoscută, petiţionarul a depus o plângere pe lângă procurorul general din Savur. El l-a întâlnit pe procuror, de la care a aflat că dosarul urma să fie trimis la Curtea siguranţei statului din Diyarbakir. Nu a luat cunoştinţă despre deschiderea vreunei anchete cu privire la incident.*

2. – *În cererea sa din 8 iulie 1997 adresată Comisiei, Dl. Akman afirmă în principal că fiul său a fost ucis ilegal de către forţele de securitate, cu nesocotirea articolului 2 din Convenţie. El mai invocă, în legătură cu acest fapt, şi articole 6, 8, 13, 14 şi 18.*

• ***Hotărârea din 26 iunie 2001** (secţia I) (Culegre 2001)*

3. – Părţile nu au ajuns la o reglementare pe cale amiabilă, însă guvernul turc a făcut, la 21 martie 2001, o declaraţie astfel formulată:

„Guvernul deplânge decesele survenite în urma unei recurgeri excesive la forţă, cum este cel al lui Murat Akman, în contradicţie cu legislaţia în vigoare din Turcia şi a hotărârii acestui stat de a preveni astfel de fapte. Guvernul admite că o recurgere excesivă sau disproporţionată la forţă, conducând la moarte, constituie o violare a articolului 2 al Convenţiei şi se angajează să emită instrucţiuni adecvate şi să adopte toate măsurile necesare pentru a asigura în viitor respectarea dreptului la viaţă, inclusiv obligaţia de a face anchete efective. În această privinţă, trebuie notat că noile măsuri legale şi administrative adoptate au condus la o scădere a numărului de decese survenite în circumstanţe asemănătoare cu cele ale prezentei cauze, ca şi la o ameliorare a efectivităţii anchetelor. Guvernul se angajează să-i achite, cu titlu graţios, suma de 85.000 £ petiţionarului (...).

Guvernul consideră că, în ceea ce priveşte controlul efectuat de către Comitetul de Miniştri asupra executării hotărârilor Curţii, privitoare la

Turcia, în această cauză şi în altele similare, acesta constituie mecanismul de care este nevoie pentru a garanta ca ameliorările să continue să se manifeste în domeniul respectiv. În acest scop, cooperarea necesară procesului de mai sus va continua."

4. – Curtea reaminteşte că, în baza articolului 37 al Convenţiei, ea poate în orice moment al procedurii să decidă radierea unei petiţii de pe rol atunci când „nu se mai justifică continuarea examinării petiţiei", cu condiţia ca respectarea drepturilor omului garantate de Convenţie şi de protocoalele acesteia să nu îi ceară să continue examinarea.

După o examinare atentă a termenilor declaraţiei şi ţinând seama de natura a ceea ce este recunoscut în declaraţie şi de impactul diferitelor angajamente luate, ca şi de suma propusă a despăgubirii, Curtea consideră că nu se mai justifică o continuare a examinării petiţiei. În consecinţă, ea radiază cauza de pe rol (unanimitate).

5. Bibliografie

HAPPOLD (M.) – „Letting States get away with murder", *N.L.J.* 2001, p. 1323.

TIGROUDJA (H.) – „La pratique de radiation du rôle des affaires devant la Cour européenne des droits de l'home", *L.P.A.* 14 august 2002, p. 3-5.

7. CAZUL TAHSIN ACAR contra TURCIEI – Răpire comisă de necunoscuţi

1. – *Tahsin Acar este resortisant turc, născut în 1970, cu domiciliul în Sollentuna (Suedia). Fratele său, Mehmet Salim Acar, care era fermier la Ambar, un sat din districtul Bismil, în sud-estul Turciei, a dispărut. Potrivit petiţionarului, fratele său a fost răpit la 20 august 1994 de către două persoane neidentificate, pretinşi poliţişti în civil. Familia a depus mai multe petiţii şi plângeri pe lângă autorităţi în legătură cu această dispariţie, pentru a afla unde şi pentru ce era deţinut. Potrivit guvernului, au fost făcute investigaţii efective de către autorităţile competente, iar numele celui dispărut continuă să figureze pe lista persoanelor pe care forţele de jandarmerie le caută.*

2. – *În petiţia sa din 29 octombrie 1994, adresată Comisiei, dl Acar denunţă caracterul ilegal şi durata detenţiei fratelui său, relele tratamente şi torturi pe care le-ar fi îndurat acesta în timpul privării sale de libertate, precum şi faptul că nu ar fi beneficiat atunci de îngrijirile medicale necesare. El mai susţine şi că fratele său a fost lipsit de asistenţa unui avocat şi de orice contact cu familia sa. El invocă articolele 2, 3, 5, 6, 8, 13, 14 şi 18 din Convenţie.*

3. – *Comisia declară petiţia admisibilă la 30 iunie 1997. La 27 august 2001, guvernul îi trimite Curţii textul unei dclaraţii unilaterale exprimând regretul său în legătură cu acţiunile ce au stat la originea petiţiei şi manifestându-şi voinţa de a-i vărsa petiţionarului, cu titlu graţios, 70.000 £ pentru eventualele daune materiale şi morale şi pentru cheltuieli, rugând Curtea să radieze cauza de pe rol în aplicarea articolului 37 din Convenţie. Petiţionarul îi cere Curţii să respingă această iniţiativă. El evidenţiază în*

mod special faptul că declaraţia nu recunoaşte nici existenţa unei violări a Convenţiei, nici că Mehmet Salim Acar a fost ridicat de agenţi ai statului şi trebuie să fie prezumat mort, că declaraţia nu conţine nici un angajament de a ancheta circumstanţele cauzei, precum şi că reparaţia ar fi vărsată cu titlu graţios. Printr-o hotărâre din 9 aprilie 2002, o cameră (secţia II) a Curţii decide să radieze cauza de pe rol (şase voturi contra unu). La 8 iulie 2002, petiţionarul solicită retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 4 septembrie 2002, colegiul acesteia consimte la solicitare.

• ***Hotărârea din 6 mai 2003*** *(Marea Cameră) (CEDO 2003-VI)*

4. – Petiţionarul invită Curtea să examineze cauza în fond. Curtea reaminteşte că are deplină jurisdicţie în limitele cauzei care îi este deferită, acestea fiind definite de decizia cu privire la admisibilitate a Comisiei. În speţă, ea consideră că trebuie să limiteze obiectul examinării sale, la acest stadiu al procedurii şi fără a prejudicia fondul, la chestiunea de a şti dacă declaraţia unilaterală depusă de guvern constituie o bază suficientă pentru ca ea să poată spune că nu se mai justifică continuarea examinării petiţiei.

5. – Curtea estimează că, în anumite circumstanţe, poate fi indicat ca o cauză să fie radiată de pe rol în temeiul articolului 37 § 1 c) pe baza unei declaraţii unilaterale a guvernului pârât, chiar dacă petiţionarul doreşte ca examinarea cauzei să fie continuată. Circumstanţele cauzei sunt cele care îi vor permite Curţii să determine dacă declaraţia unilaterală oferă o bază suficientă pentru ca ea să ajungă la concluzia că respectarea drepturilor omului garantate de către Convenţie nu cere ca ea să continue examinarea cauzei.

Diverse consideraţii pot juca un rol în aprecierea unei declaraţii unilaterale: existenţa sau inexistenţa unor controverse între părţi cu privire la fapte şi, în primul caz, în ce grad; natura acuzaţiilor; faptul că au fost deja tranşate de Curte chestiuni analoge în cauze precedente; natura şi impactul măsurilor de executare eventual luate în aceste cauze şi incidenţa lor asupra cauzei aflate în examinare; existenţa sau inexistenţa unor concesii în declaraţia guvernului în ceea ce priveşte alegaţiile de violare a Convenţiei, în primul caz amploarea şi modalităţile reparaţiei pe care înţelege să i-o propună petiţionarului.

Prezenta Petiţie se distinge în mai multe privinţe de cazul *Akman contra Turciei:* faptele se pretează în mare măsură la controversă între părţi; guvernul a anihilat mărturisirea de responsabilitate pe care o conţinea declaraţia sa, arătând apoi în mod categoric că aceasta nu poate fi în nici un caz interpretată ca recunoaşterea unei implicări sau responsabilităţi privitoare la o violare a Convenţiei; declaraţia unilaterală nu tratează într-un mod adecvat doleanţele petiţionarului.

Potrivit Curţii, atunci când nişte cauze privesc dispariţii sau omucideri comise de persoane necunoscute şi când primele probe susţin alegaţiile potrivit cărora ancheta internă a făcut mai puţin decât se cere prin Convenţie, o declaraţie unilaterală trebuie să includă cel puţin o concesie în acest sens, ca şi angajamentul de a întreprinde, sub supavegherea Comitetului de Miniştri, o anchetă care să fie pe deplin conformă cu

exigenţele Convenţiei, astfel cum acestea au fost definite în cauzele anterioare asemănătoare.

În speţă, cum declaraţia unilaterală nu cuprinde nici o astfel de concesie, nici un astfel de angajament, ea nu oferă o bază suficientă pentru ca Curtea să poată spune că nu se mai justifică o continuare a examinării cauzei. În consecinţă, Curtea respinge cererea de radiere şi decide să continue examinarea fondului cauzei (şaisprezece voturi contra unu).

6. Bibliografie

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.) – « Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'home », *J.D.I.* 2005, p. 497-501

S. CAZUL NACIOVA ŞI ALŢII contra BULGARIEI – Uciderea de către poliţia militară a doi recruţi de origine roma

1. – *Anelia Naciova şi mama sa, Aksinia Hristova precum şi Todorka Ranghelova şi Ranghel Ranghelov sunt bulgari de origine roma. Ei sunt născuţi respectiv în 1995, 1978, 1955 şi 1954.*

Kuncio Anghelov (tatăl Aneliei) şi Kiril Petkov (fiul dnei Ranghelova şi al dlui Ranghelov, ambii în vârstă de 21 de ani, sunt incorporaţi pentru a satisface serviciul militar într-o divizie a armatei însărcinată cu construirea de imobile de locuinţe şi cu alte proiecte civile. La începutul anului 1996, ei sunt arestaţi din cauză că au părăsit de mai multe ori unitatea fără autorizare. La 22 mai 1996, ei sunt condamnaţi respectiv la nouă luni şi la cinci luni de închisoare. Ei fuseseră deja condamnaţi mai demult pentru furt. La 15 iulie 1996 ei evadează de pe un şantier pe care lucrau, pentru a se ascunde la bunica dlui Anghelov, la Lesura. Nici unul dintre ei nu este înarmat. La 19 iulie 1996, şeful unităţii de poliţie militară din Vratsa, colonelul D., trimite patru membri ai poliţiei militare, sub ordinele comandantului G., să-i aresteze pe cei doi bărbaţi. Cel puţin doi dintre militari îl cunoşteau pe unul dintre cei doi bărbaţi sau pe ambii. Colonelul D. le declară militarilor că, "în conformitate cu regulamentul", trebuie să-şi ia cu ei pistoalele şi puştile automate şi să poarte veste anti-glonţ. Îi informează că dnii Anghelov şi Petkov sunt "delicvenţi activi" – expresie utilizată pentru a descrie persoanele care au fost deja condamnate sau cele bănuite de infracţiuni – care au evadat. Militarii primesc ordinul de a recurge la toate mijloacele necesare pentru a-i reţine pe cei în cauză. Când militarii ajung la domiciliul bunicii dlui Anghelov, cei doi bărbaţi încearcă să fugă. După ce i-a avertizat că va deschide focul dacă nu se predau, comandantul G. trage asupra lor cu arma sa automată. Cei doi sunt transportaţi la spitalul din Vratsa unde, la sosire, se constată decesul lor. Un martor ocular afirmă că, din cauza prezenţei nepotului său – un băiat tânăr – în zona în care au loc tirurile, i-a cerut comandantului G. permisiunea de a se apropia, pentru a-l îndepărta pe băiat de pericol. Comandantul G. a îndreptat atunci arma asupra lui, declarând : "Ţigani blestemaţi !"

În aceiaşi zi este deschisă o anchetă penală cu privire la decese. Potrivit raportului de autopsie, cei doi bărbaţi au decedat ca urmare a rănilor provocate de gloanţe care au fost trase cu o puşcă automată de la oarecare distanţă. Dl Petkov a fost lovit în piept, iar dl Anghelov în spinare. Concluzia anchetei a fost că comandantul G. s-a conformat articolului 45 din regulamentul poliţiei militare. El a adresat mai multe somaţii celor doi bărbaţi şi a tras focuri în aer. El a tras asupra celor în cauză doar pentru că nu s-au predat şi că exista riscul ca ei să fugă şi a încercat să evite să le provoace răni mortale. Nici o altă persoană nu a fost rănită. Din aceste motive, autorităţile refuză să-i urmărească pe ofiţerii poliţiei militare. Petiţionarii au înaintat zadarnic mai multe acţiuni în justiţie.

2. – *Ei sesizează Comisia la 15 mai 1998, invocând faptul că uciderea apropiaţilor lor, care reprezintă o violare a articolului 2 din Convenţie, s-a petrecut din cauza lacunelor unei legislaţii şi a unei practici care autorizează folosirea forţei letale fără o necesitate absolută. De altfel, ei se mai plâng că autorităţile nu au efectuat o anchetă efectivă cu privire la decese, nesocotind articolele 2 şi 13. În plus, ei afirmă că prejudecăţile şi atitudinile ostile faţă de persoanele de origine roma au jucat un rol decisiv în evenimentele care au condus la decese şi că nici o anchetă serioasă nu a fost efectuată. Ei invocă în legătură cu acestea articolul 14 combinat cu articolul 2.*

3. – *Printr-o hotărâre din 26 februarie 2004, o cameră (secţia I) a ajuns la concluzia* violării *articolului 2 privind deschiderea focului şi lipsa unei anchete efective cu privire la decese, precum şi la concluzia violării articolului 14 datorită lipsei unei anchete care să stabilească dacă fusese vorba de atitudini discriminatoare care jucaseră un rol în deschiderea focului, precum şi din cauza deceselor în sine, produse prin împuşcare (unanimitate). La 21 mai 2004, guvernul cere retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 7 iulie 2004, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 6 iulie 2005*** *(Marea Cameră) (CEDO 2005-VII)*

4. – Curtea arată, cu vie preocupare, că regulamentul privind recurgerea la arme de foc de către poliţia militară permitea folosirea forţei letale pentru arestarea unui membru al forţelor armate bănuit de un delict, chiar şi foarte minor. Acest regulament nu era publicat şi nu conţinea nici o garanţie clară urmărind să împiedice orice moarte provocată arbitrar. Potrivit Curţii, un asemenea cadru juridic este în mod fundamental insuficient şi mult sub nivelul de protecţie "prin lege" a dreptului la viaţă, cerut de Convenţie în societăţile democratice de azi din Europa. Prin urmare, Bulgaria nu şi-a îndeplinit în mod general obligaţiile care îi incumbă în baza articolului 2 al Convenţiei de a garanta dreptul la viaţă prin instaurarea unui cadru juridic şi administrativ adecvat cu privire la folosirea forţei şi a armelor de foc de către poliţia militară.

În privinţa pregătirii şi controlului operaţiunii de arestare, Curtea estimează că autorităţile bulgare nu şi-au îndeplinit obligaţia de a reduce la minimum riscul pierderii de vieţi omeneşti, dat fiind că poliţiştii primiseră ordinul să

utilizeze toate mijloacele necesare pentru a-i aresta pe dnii Anghelov şi Petkov, cu toate că aceştia nu erau înarmaţi şi că nu reprezentau nici o ameninţare. Cu privire la acest punct, ea ţine să sublinieze din nou lipsa unui cadru reglementar şi juridic clar, ceea ce a permis să fie trimisă o echipă de militari puternic înarmaţi ca să-i aresteze pe cei doi bărbaţi, fără vreo discuţie prealabilă cu privire la ameninţarea pe care aceştia puteau să o reprezinte şi fără vreun avertisment cu privire la necesitatea de a reduce la minimum riscul pierderii de vieţi omeneşti. Pe scurt, modul în care operaţiunea a fost pregătită şi controlată trădează un dispreţ deplorabil pentru preeminenţa dreptului la viaţă.

În ceea ce priveşte măsurile luate de militari, Curtea estimează că articolul 2 interzicea orice recurgere la o forţă potenţial letală, în pofida riscului de fugă a dlor Anghelov şi Petkov. În plus de acestea, conduita comandantului G., care i-a ucis pe cei doi bărbaţi, cheamă la critici serioase, deoarece el a utilizat o forţă vădit excesivă : alte soluţii ar fi putut permite să se procedeze la arestarea celor doi. De altfel, comandantul a ales să folosească arma sa automată, cu toate că era înarmat şi cu un pistol. În fine, nici o explicaţie plauzibilă nu justifică faptul că dl Petkov a fost rănit în piept şi nu poate fi exclusă ipoteza că, în ultima clipă, acesta s-ar fi întors cu faţa pentru a se preda, dar că a fost totuşi vizat.

A avut loc, deci, o violare a articolului 2 în ceea ce priveşte decesul domnilor Anghelov şi Petkov (unanimitate).

5. – Potrivit Curţii, faptul că ancheta a stabilit legitimitatea recurgerii la forţă în circumstanţele speţei confirmă defectele fundamentale ale regulamentului poliţiei militare şi lipsa lui de consideraţie pentru dreptul la viaţă. Circumstanţele materiale ale cauzei nu au fost supuse unui control riguros, prin faptul lipsei examinării anumitor puncte pertinente din dosar de către anchetatori. De altfel, nu au fost luate măsuri de instrucţie indispensabile şi evidente, iar anchetatorii nu au ţinut seama de fapte semnificative ; fără a solicita orice minimă explicaţie valabilă, ei s-au mulţumit să accepte declaraţiile comandantului G. pentru a încheia ancheta. Magistratul însărcinat cu instrucţia şi procurorii l-au pus deci chiar prin acestea pe comandantul G. la adăpost de urmări. O asemenea conduită a autorităţilor – care a fost deja constatată de Curte în cazuri anterioare îndreptate împotriva Bulgariei – este deosebit de îngrijorătoare, deoarece aruncă grave îndoieli asupra obiectivităţii şi imparţialităţii magistraţilor de instrucţie şi procurorilor implicaţi. Deoarece Bulgaria nu şi-a îndeplinit obligaţia de a desfăşura o anchetă efectivă cu privire la decese, Curtea ajunge la concluzia violării articolului 2 (unanimitate).

6. – Ea consideră că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolului 13.

7. – Din perspectiva articolului 14, era vorba mai întâi de a afla dacă uciderile fuseseră motivate de rasism. În această privinţă, Curtea reaminteşte că, pentru a aprecia elementele de probă, ea reţine criteriul probei "dincolo de orice dubiu rezonabil" şi că, în conformitate cu jurisprudenţa sa constantă,

aceasta ar putea rezulta dintr-un mănunchi de indicii sau de prezumţii ne respinse, suficient de grave, precise şi concordante.

Petiţionarii au prezentat câteva argumente tinzând să demonstreze, potrivit opiniei lor, că uciderile aveau la origine un mobil rasist, însă Curtea nu le-a considerat convingătoare. Ea relevă totuşi faptul că utilizarea armelor de foc în circumstanţele speţei nu era, din nenorocire, interzisă de regulamentul intern pertinent. Agenţii poliţiei militare îşi purtau armele automate "conform regulamentului" şi primiseră ordinul de a recurge la toate mijloacele necesare pentru a proceda la arestare. Nu se poate deci exclude faptul că conduita comandantului G. se explică prin stricta şi simpla respectare a regulamentului şi că militarul ar fi acţionat tot aşa cum a făcut-o în orice situaţie similară, oricare ar fi fost originea etnică a fugarilor. Dacă regulamentul pertinent era fundamental criticabil şi nu răspundea deloc exigenţelor Convenţiei în materie de protecţie a dreptului la viaţă, nimic nu indică că comandantul G. nu ar fi utilizat arma sa într-un cartier în care nu locuiesc romi. Curtea estimează că lipsa invocată a efectuării, de către autorităţi, a unei anchete efective asupra mobilului pretins rasist al omuciderilor nu trebuie să aducă sarcina probei să apese asupra statului pârât, în ceea ce priveşte violarea alegată a articolului 14 combinat cu aspectul material al articolului 2.

În speţă, ea nu consideră ca stabilit faptul că atitudinile rasiste ar fi avut un rol în decesul domnilor Anghelov şi Petkov. Ea conchide deci că nu a avut loc o violare a articolului 14 combinat cu articolul 2 sub aspectul său material (unanimitate).

8. – Curtea examinează apoi obligaţia de a desfăşura o anchetă cu privire la ipoteza unui mobil rasist. Anchetatorii dispuneau de declaraţia unui vecin, potrivit căreia, la puţin timp după focurile de armă, comandantul G. a îndreptat arma spre el şi i-a strigat : "Ţigani blestemaţi !". Această declaraţie, privită în lumina numeroaselor rapoarte publicate, referitoare la prejudecăţile şi atitudinile ostile al căror obiect sunt romii în Bulgaria, cerea o verificare. Potrivit Curţii, orice element indicând că reprezentanţii legii au proferat injurii rasiste în cadrul unei operaţiuni care implica recurgerea la forţă împotriva unei persoane dintr-o minoritate etnică sau alta capătă o importanţă deosebită când este vorba să se determine dacă ne aflăm sau nu în prezenţa unor acte de violenţă ilegale inspirate de ură. Când astfel de elemente apar în cursul unei anchete, ele trebuie verificate şi – dacă sunt confirmate – se procedează la o examinare aprofundată a ansamblului faptelor, spre a pune în lumină un eventual mobil rasist. În plus, faptul că comandantul G. utilizase o forţă vădit excesivă împotriva a doi bărbaţi neînarmaţi şi care nu erau violenţi necesita de asemenea investigaţii aprofundate.

În aceste circumstanţe, magistratul de instrucţie şi procurorii care au intervenit în cauză dispuneau de suficiente informaţii plauzibile pentru a-i atenţiona cu privire la necesitatea de a proceda la o primă verificare şi, potrivit rezultatelor, de a cerceta dacă evenimentele care se soldaseră cu decesul celor doi bărbaţi aveau sau nu o conotaţie rasistă. Or, ei nu au întreprins nimic pentru a verifica declaraţia vecinului, nici antecedentele comandantului G, nici

motivele pentru care considerase necesar să recurgă la o astfel de forţă. În plus, ei n-au ţinut seama de elemente pertinente şi au pronunţat închiderea anchetei, punându-l astfel pe comandantul G. la adăpost de urmări. Autorităţile nu şi-au îndeplinit, deci, obligaţia de a lua toate măsurile posibile pentru a cerceta dacă în evenimentele cauzei a existat sau nu un comportament discriminatoriu. Rezultă din cele de mai sus că a avut loc o violare a articolului 14 combinat cu articolul 2 sub aspectul său procedural (unanimitate).

9. – În aplicarea articolului 41, Curtea le alocă pentru prejudiciu material şi moral 25.000 EUR împreună Aneliei Naciova şi Aksiniei Hristova, precum şi 22.000 EUR împreună Todorkăi Ranghelova şi lui Ranghel Ranghelov (unanimitate). Ea le mai acordă în plus petiţionarilor în ansamblul lor 11.000 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

10. ***Bibliografie***

ROSENBERG (D.). – «Quand la Grande Chambre affirme sa prééminence jurisprudentielle en matière de non-discrimination... L'épilogue de l'affaire *Natchova*», *R.T.D.H.* 2006, p. 655-665.

SUDRE (F.). – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 792-793.

TRAN (H.). – «L'interdiction des discriminations et le droit à la vie: la non-diligence à enquêter ne peut entraîner à elle seule une violation matérielle des articles 2 et 14 combinés». *L'Europe des libertés* janvier 2006, p. 23.

3. Reprimarea revoltelor

9. CAZUL GÜLEÇ contra TURCIEI – Decesul unui licean în cursul unei manifestaţii neautorizate

1. – *Dl. Hüseyin Güleç, resortisant turc, s-a născut în 1954. La 4 martie 1991 are loc la Idil o manifestaţie care îi opune pe participanţi forţelor de ordine. Două persoane, dintre care fiul petiţionarului – Ahmed, în vârstă de 15 ani şi elev la liceul din Idil – sunt ucise, iar alte 12 persoane sunt rănite.*

La 5 aprilie 1991, petiţionarul depune o plângere la procurorul Republicii din Idil împotriva lui X şi a comandantului forţelor de ordine. El afirmă că fiul său a fost ucis de către forţele de ordine, care au tras asupra manifestanţilor pentru a-i împrăştia. Constatând că plângerea este îndreptată împotriva comandantului forţelor de ordine, parchetul se declară incompetent la data de 19 aprilie 1991, deferind cazul consiliului administrativ al departamentului Şirnak, în conformitate cu legea care reglementează urmărirea judiciară a funcţionarilor. La 18 octombrie 1991, consiliul administrativ emite o ordonanţă de încetare a urmăririi, pe motivul că moartea victimei a survenit în cursul unei înfruntări între manifestanţi şi forţele de ordine şi că este imposibil să fie identificaţi vinovaţii. Ordonanţa nu îi este adusă la cunoştinţă petiţionarului.

Sesizat din oficiu, Consiliul de Stat confirmă încetarea urmăririi la 13 noiembrie 1991, precizând că este imposibil să fie întreprinsă o urmărire

judiciară împotriva unor funcţionari, dacă identitatea celor vinovaţi şi statutul lor de funcţionari nu se pot stabili.

La 20 ianuarie 1993, petiţionarul se interesează la autorităţi despre soarta petiţiei sale din 5 aprilie 1991. Printr-o scrisoare din 3 martie 1993, prefectura din Şirnak îi comunică o copie a ordonanţei de încetare a urmăririi şi a hotărârii Consiliului de Stat.

2. – *În petiţia sa din 16 martie 1993, adresată Comisiei, dl. Güleç arată că moartea fiului său a fost provocată de gloanţele trase de forţele de ordine în cursul unei manifestaţii şi denunţă imposibilitatea de a supune o plângere jurisdicţiilor penale; el invocă articolul 2 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 27 iulie 1998** (cameră) (Culegere 1998 – IV)*

3. – Guvernul formula o excepţie de neepuizare a căilor de recurs interne, pe motiv că petiţionarul nu ar fi solicitat plata unor despăgubiri în faţa tribunalului administrativ competent.

Excepţia fiind ridicată pentru prima dată în faţa Curţii, aceasta o respinge pe motiv de prescriere (unanimitate).

4. – Cu privire la fond şi mai înainte de toate, Curtea examinează decesul fiului petiţionarului. Potrivit jurisprudenţei constante a Curţii, stabilirea şi verificarea faptelor revin în primul rând Comisiei. În speţă, dosarul cauzei nu a arătat nici un element de natură a repune în discuţie stabilirea faptelor care figurau în raportul acesteia. Manifestaţia în cauză a fost departe de a fi paşnică: pagubele produse unor bunuri mobile şi imobile ale oraşului, precum şi rănile de care au suferit unii jandarmi constituie dovezi în acest sens. Faţă de nişte acte de violenţă, în mod cert grave, forţele de ordine, prezente la faţa locului în număr insuficient, au făcut apel la întăriri, iar cel puţin două vehicule blindate au fost utilizate. Pe când conducătorul Condorului, subofiţerul Nazim Ayhan, afirmă că ar fi deschis focul trăgând în aer, mai mulţi martori, printre care unele notabilităţi locale, au menţionat tiruri îndreptate împotriva mulţimii. Cu toate că a fost categoric negată de guvern, această alegaţie are o bază solidă în faptul că aproape toţi manifestanţii răniţi au fost atinşi la membrele inferioare, ceea ce este în concordanţă perfectă cu ricoşările unor gloanţe având o traiectorie descendentă, ce puteau fi trase din turela unui vehicul blindat.

Curtea admite că utilizarea forţei se poate jusitifica în spiritul paragrafului c) al articolului 2, însă este de la sine înţeles că trebuie să existe un echilibru între scop şi mijloace. Jandarmii au utilizat o armă de mare putere deoarece se părea că nu dispuneau nici de bastoane, nici de scuturi, nici de tunuri cu apă, gloanţe de cauciuc sau gaze lacrimogene. Această lipsă este cu atât mai puţin de înţeles şi de acceptat, cu cât departamentul Şirnak se află, după cum subliniază guvernul, într-o regiune supusă stării de urgenţă unde, în perioada faptelor respective, producerea unor tulburări era de aşteptat.

[1] În raportul său din 17 aprilie 1997, Comisia formulează un aviz potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 2 (treizeci de voturi contra 1).

În ceea ce priveşte eventuala prezenţă a unor terorişti înarmaţi în rândurile manifestanţilor, Curtea notează că guvernul nu a sprijinit de loc această afirmaţie. În primul rând, nici un jandarm nu a fost rănit de o armă de foc, nici în locul unde a fost ucis fiul petiţionarului, nici în altă parte pe locul unde a avut loc manifestaţia. Apoi, nici o armă sau vreun cartuş golit, presupuse a aparţine unor membri a PKK, nu au fost găsite la faţa locului. De altfel, urmăririle intentate în faţa Curţii Siguranţei Statului din Diyarbakir împotriva proprietarilor a treisprezece puşti confiscate după incidente şi ale căror cartuşe trase fuseseră adunate de forţele de ordine s-au finalizat prin eliberarea inculpaţilor, deoarece ei nu participaseră la evenimentele litigioase.

În concluzie, Curtea consideră că forţa utilizată pentru a-i dispersa pe manifestanţi şi care a provocat moartea lui Ahmet Güleç nu era absolut necesară, în înţelesul articolului 2.

5. – În al doilea rând, Curtea studiază ancheta întreprinsă de autorităţi. Ea reaminteşte că articolul 2 al Convenţiei implică şi cere explicit efectuarea unei forme de anchetă oficială eficace, atunci când recurgerea la forţă a agenţilor statului a adus după sine moartea unei persoane. Interdicţia legală, de natură generală, pe care acest articol o face agenţilor statului de a proceda la omucideri arbitrare ar fi, în practică, ineficace, dacă nu ar exista o procedură care să permită controlul legalităţii recurgerii la forţa cu putere ucigătoare de către autorităţi, obligându-le să dea socoteală de acţiunilor lor.

Curtea respinge teza guvernului potrivit căreia responsabilitatea decesului lui Ahmet Güleç îi este imputabilă organizaţiei PKK. Ofiţerii instructori însărcinaţi cu ancheta nu par să se fi îndoit de versiunea evenimentelor furnizată de jandarmerie; ei nu s-au preocupat de interogarea a doi martori-cheie, subofiţerul Ayhan, conducătorul Condorului şi dra Cüda Demir, care se afla lângă fiul periţionarului în momentul în care acesta a fost lovit de glonţul ucigaş.

Incidentele mortale sunt, din nenorocire, un lucru tragic şi curent în Sud-Estul Turciei, din cauza lipsei de siguranţă care domneşte acolo. Cu toate acestea, nici frecvenţa unor conflicte armate violente, nici numărul mare de victime nu au incidenţă asupra obligaţiei ce decurge din articolul 2, de a efectua o anchetă eficace şi independentă asupra deceselor survenite cu ocazia unor înfruntări cu forţele de ordine sau, ca în cazul în speţă, în cursul unei manifestaţii, oricât de ilegală ar fi aceasta.

În aceste condiţii, Curtea a ajuns la concluzia că ancheta nu s-a desfăşurat nici în mod aprofundat, nici de către nişte organe independente şi, în plus, fără participarea autorului plângerii, care nu a primit notificarea ordonanţei din 18 octombrie 1991 şi a deciziei din 13 noiembrie 1991.

6. – În consecinţă, a avut loc o violare a articolului 2, din cauza folosirii disproporţionate a forţei, precum şi din lipsa unei anchete aprofundate cu privire la circumstanţele decesului fiului petiţionarului (unanimitate).

7. – În baza articolului 50, Curtea decide să-i fie alocată petiţionarului suma de 50.000 FF ca daune morale (unanimitate), precum şi suma de 10.000 FF pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'home en 1998 şi 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747-766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, p. 224– 226.

KOERING-JOULIN (R.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 384 şi urm.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1999, édition générale nº 3, I, 105.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 2

INTERDICŢIA TORTURII

(articolul 3 al Convenţiei)

Secţiunea 1
TRATAMENTUL PERSOANELOR ARESTATE SAU DEŢINUTE

A. În arest preventiv

10. CAZUL TOMASI contra FRANŢEI – Tratament suferit în timpul unei reţineri, durata procedurii angajate pentru un asemenea tratament şi durata unei detenţii provizorii

1. – *Cetăţean francez, dl Félix Tomasi este reţinut de către poliţie la data de 23 martie 1983 la Bastia (Departamentul Haute-Corse). Este bănuit de a fi implicat într-un asasinat şi o tentativă de asasinat săvârşite la 11 februarie 1982 de către fostul FLNC (Frontul de Eliberare Naţională a Corsicii). El este reţinut până la 25 martie 1983, dată la care este inculpat şi plasat în detenţie provizorie. În cele din urmă Félix Tomasi este achitat la 22 octombrie 1988 de către Curtea cu juri din Gironde, special compusă pentru acest gen de cauze. Ca urmare a achitării inculpatului, Comisia de indemnizare de pe lângă Curtea de casaţie îi atribuie 300.000 FF la data de 8 noiembrie 1991. În timpul detenţiei provizorii, el a formulat douăzeci şi trei de cereri de punere în libertate care au fost toate respinse.*

De asemenea, petiţionarul se plânge vehement în faţa judecătorului de instrucţie, care l-a audiat la sfârşitul perioadei de reţinere, că a fost maltratat şi introduce o plângere împotriva lui X la 29 martie 1983, revendicând daune interese. Este examinat de mai mulţi medici care constată diverse leziuni corporale. Ulterior el este audiat de către judecătorul de instrucţie la 24 iunie şi la 1 iulie 1983. La 20 martie 1985, Curtea de casaţie anulează toate actele anterioare de instrucţie pe motiv că au fost realizate de către un judecător incompetent; ea desemnează un judecător de instrucţie din Bordeaux, care

SOROS FOUNDATION UNIVERSITY LIBRARY

pronunţă la 23 iunie 1987 o ordonanţă de neîncepere a urmăririi penale. În apelul lui F. Tomasi, Camera de acuzare a Curţii de Apel din Bordeaux prescrie, pe 3 noiembrie 1987, un supliment de informaţie judiciară, însă confirmă, în cele din urmă, neînceperea urmăririi penale, la 12 iulie 1988. Curtea de casaţie respinge recursul petiţionarului la 6 februarie 1989.

2. – *În cererea sa din 10 martie 1987 adresată Comisiei, dl Tomasi invocă art. 3, 6 § 1 şi art. 5 § 3 din Convenţie: el pretinde că în timpul reţinerii ar fi suferit tratamente inumane şi degradante; de asemenea, el denunţă durata procedurii pe care a declanşat-o în legătură cu aceste tratamente şi, în sfârşit, afirmă că detenţia sa provizorie a depăşit un „termen rezonabil".*[1]

• ***Hotărârea din 27 august 1992** (Cameră) (seria A nr. 241-A)*

3. – Curtea apreciază că are competenţa să examineze cele două excepţii preliminare ale guvernului, deşi Comisia susţine contrariul pentru prima dintre ele.

Guvernul reproşa petiţionarului că a sesizat Comisia Europeană înainte chiar de a fi prezentat o cerere la Comisia de indemnizare. Curtea respinge excepţia (unanimitate): mai întâi, dreptul de a obţine încetarea unei privări de libertate se deosebeşte de acela de a primi o despăgubire pentru o asemenea lipsire de libertate; apoi, art. 149 din Codul de procedură penală subordonează acordarea unei indemnizaţii îndeplinirii condiţiilor precise nereclamate de art. 5 § 3 din Convenţie; în sfârşit, dl Tomasi a introdus plângerea sa la Strasbourg după patru ani de detenţie.

Potrivit guvernului, petiţionarul pierduse calitatea de victimă, în sensul art. 25 § 1 din Convenţie, deoarece Comisia de indemnizare ar fi recunoscut şi reparat o depăşire a „termenului rezonabil". Curtea consideră că mijlocul utilizat nu poate trece drept tardiv, dar că el se arată neîntemeiat (unanimitate), căci se loveşte de aceleaşi obiecţii ca şi excepţia de neepuizare (a căilor de atac din dreptul intern, *n.t.*).

4. – Revendicarea bazată pe art. 5 § 3 privea durata detenţiei provizorii. Perioada de luat în considerare se întinde pe cinci ani şi şapte luni. Pentru a respinge cererile de punere în libertate ale dlui Tomasi, jurisdicţiile de instrucţie[2] au avansat – separat sau simultan – patru motive principale.

Mai întâi, gravitatea faptelor. Existenţa şi persistenţa de indicii grave de vinovăţie constituie fără nici o îndoială factori pertinenţi, dar Curtea consideră că acestea nu legitimează prin ele însele o detenţie provizorie atât de lungă.

Apoi, apărarea ordinii publice. Judecătorii de instrucţie şi camerele de acuzare au examinat într-o manieră pur abstractă necesitatea prelungirii lipsirii de libertate, limitându-se să insiste asupra gravităţii infracţiunilor sau să arate efectele acestora din urmă. Totuşi, atentatul în cauză constituia un act premeditat

[1] În raportul său din 11 decembrie 1990 Comisia a concluzionat că s-a încălcat art. 3 (12 voturi pentru, 2 împotrivă), art. 6 § 1 (13 voturi pentru, 1 împotrivă) şi art. 5 § 3 (unanimitate).

[2] Organele de urmăire penală (n.t.)

de terorism. Se poate deci considera în mod rezonabil că o tulburare a ordinii publice exista la început, dar trebuia să se fi risipit după un anumit timp.

În al treilea rând, riscul de presiune asupra martorilor şi de înţelegere între coacuzaţi. Un risc real de presiune asupra martorilor a existat de la început. El s-a atenuat puţin câte puţin, fără ca aceasta să însemne dispariţia lui completă.

În sfârşit, pericolul fugii inculpatului. Deciziile jurisdicţiilor de instrucţie nu cuprind deloc motive care să poată explica pentru ce acestea au considerat riscul de fugă ca determinant şi nu au căutat să-l înlăture, de exemplu, prin depunerea unei cauţiuni şi a unei puneri sub control judiciar.

În ansamblu, a concluzionat Curtea, unele motive de respingere a cererilor dlui Tomasi erau în acelaşi timp pertinente şi suficiente, dar ele au pierdut în mare parte aceste caracteristici de-a lungul timpului, astfel încât nu mai examinează modul cum a fost condusă procedura.

Din dosar rezultă că jurisdicţiile competente nu au acţionat în speţă cu promptitudinea necesară; procurorul general de pe lângă Curtea de casaţie a recunoscut-o, de altfel, în concluziile sale în faţa Comisiei de indemnizare. În consecinţă, lungimea detenţiei incriminate nu a apărut ca imputabilă, în esenţă, nici complexităţii cauzei, nici comportamentului petiţionarului. Deci, a existat încălcarea art. 5 § 3 (unanimitate).

5. – Invocând art. 3, dl Tomasi pretindea că a fost maltratat în timpul reţinerii sale.

Potrivit guvernului, dl Tomasi ar fi putut obţine reparaţie în faţa jurisdicţiilor civile în numele responsabilităţii statului pentru greşelile comise de agenţii săi în timpul exercitării funcţiilor. Acest mijloc de neepuizare a căilor de recurs intern nefiind prezentat în faţa Comisiei, Curtea apreciază, relativ la acest aspect, că este incidentă decăderea din drept ca urmare a pierderii termenului (unanimitate).

Ea examinează deci temeinicia cererii, cercetând mai întâi dacă există o legătură de cauzalitate între tratamentele denunţate şi leziunile constatate. Guvernul recunoaştea că nu poate da nici o explicaţie asupra cauzelor leziunilor, însă afirma că acestea nu ar rezulta din tratamentele denunţate de dl Tomasi. Nu aceasta este şi opinia Curţii, care se bazează pe mai multe elemente. Mai întâi, nimeni nu pretinde că urmele de leziuni observate pe corpul petiţionarului pot proveni dintr-o perioadă anterioară arestării sau dintr-o acţiune a petiţionarului contra lui însuşi ori dintr-o tentativă de evadare a acestuia. În plus, chiar de la prima sa apariţie în faţa judecătorului de instrucţie, petiţionarul a semnalat urmele de leziuni pe care le prezenta. În afară de aceasta, patru medici diferiţi l-au examinat pe acuzat în zilele care au urmat încetării reţinerii; certificatele eliberate de aceştia conţin observaţii medicale precise şi concordante şi indică datele când au survenit rănile, care corespund cu acelea când petiţionarul a fost reţinut în arestul poliţiei.

Rămânea întrebarea asupra gravităţii tratamentelor denunţate. Curtea apreciază că nu trebuie să examineze sistemul şi modalităţile de reţinere în Franţa, nici durata şi frecvenţa interogatoriilor petiţionarului în cazul de faţă. Curţii i-a fost suficient să noteze că certificatele şi rapoartele medicale, stabilite în deplină independenţă de către practicieni, atestă intensitatea şi multitudinea loviturilor aplicate lui F. Tomasi; în cauză există elemente suficient de serioase pentru a-i atribui acestui tratament un caracter inuman şi degradant. Necesităţile anchetei şi dificultăţile incontestabile ale luptei împotriva criminalităţii, îndeosebi în materie de terorism, nu vor putea conduce la limitarea protecţiei datorate integrităţii fizice a persoanei. În cauză a existat, deci, violarea art. 3 (unanimitate).

6. – În temeiul art. 6 § 1, dl Tomasi denunţa durata examinării plângerii sale împotriva lui X, cu constituire ca parte civilă, pentru relele tratamente pe care le-a suferit.

Guvernul susţinea că petiţionarul nu epuizase căile de recurs intern, prin neintroducerea unei acţiuni reparatorii împotriva statului, în virtutea art. 781–1 din Codul de organizare judiciară. Potrivit Curţii, este vorba de un motiv de tardivitate (unanimitate) deoarece acest aspect a fost prezentat pentru prima dată la audierea în faţa sa.

7. – Referitor la fundamentarea cererii, guvernul susţinea că informaţia judiciară deschisă în legătură cu constituirea petiţionarului ca parte civilă ar fi privit existenţa unei infracţiuni şi nu a unui drept. Curtea nu poate subscrie la această teză. Dreptul la indemnizare revendicat de dl Tomasi depindea de condamnarea autorilor maltratărilor incriminate. Acest drept avea un caracter civil în pofida competenţei jurisdicţiei penale. Deci, art. 6 § 1 este aplicabil.

A fost el respectat? Perioada de luat în considerare este cuprinsă între depunerea plângerii şi până la pronunţarea hotărârii Curţii de casaţie; ea se întinde pe o durată mai mare de cinci ani şi zece luni. Din lectura deciziilor pronunţate rezultă că dosarul în cauză nu prezenta nici o complexitate deosebită. În afară de aceasta, dl Tomasi nu a contribuit deloc la întârzierea rezolvării procedurii atacând ordonanţa de neîncepere a urmăririi penale în faţa camerei de acuzare din Bordeaux. Responsabilitatea tergiversărilor observate apasă, în esenţă, asupra autorităţilor judiciare, îndeosebi asupra procurorului Republicii din Bastia şi a judecătorului de instrucţie din Bordeaux. În consecinţă, au fost încălcate prevederile art. 6 § 1 (unanimitate).

8. – În temeiul art. 50, petiţionarul a revendicat 2.600.000 FF cu titlu de daune. Curtea constată că petiţionarul a suferit un prejudiciu moral şi material indiscutabil. Luând în considerare diversele elemente pertinente, printre care decizia Comisiei de indemnizare, Curtea atribuie petiţionarului 700.000 FF (unanimitate).

Dl Tomasi reclamă, de asemenea, 513.700 FF cu titlu de cheltuieli de judecată la care a fost expus în faţa jurisdicţiilor franceze şi apoi a organelor Convenţiei. Statuând în echitate, Curtea i-a acordat petiţionarului 300.000 FF (unanimitate).[1]

9. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.*, 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1993, p. 740–744.

KOERING-JOULIN (R.). – „Les affaires Birou et Tomasi et la détention avant jugement", în *Le droit français et la Convention des droits de l'homme. 1974–1992*, Kehl, Engel, 1994, p. 185–195.

MÉRAL (C.). – „Les tribunaux françaix face à la justice européenne", Levallois-Perret, Filipacchi, 1997, p. 17-23.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 592–593.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1993, p. 142–146.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1993, rezumate comentate, p. 383–384.

SÉDILLOT (R.). – „L'affaire Tomasi c. France", *Cahiers du CREDHO*, nr. 2, 1994, p. 109–116.

SUDRE (F.). – „L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme, du 27 août 1992, Tomasi c. France: mauvais traitements et délai raisonnable", *R.S.C.D.P.C.* 1993, p. 33–43.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights în 1992" *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

VORMS (D.). – „Note", *G.P.* 4–6 octombrie 1992, p. 28–29.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 694–696.

11. CAZUL AKSOY contra TURCIEI – Tratamentul suferit în timpul unui arest preventiv şi durata acestuia

1. – *Faptele cauzei sunt contestate de către părţi. Nu se pretează, totuşi, la controversă faptul că, Dl. Zeki Aksoy, metalurg turc, născut în 1963 şi care trăieşte la Mardin, a fost arestat preventiv la sediul securităţii din Kiziltepe (sud-estul Turciei), către sfârşitul lui noiembrie 1992. El era bănuit a fi membru activ al PKK (Partidul muncitorilor din Kurdistan). El este deţinut 14 zile. Conform petiţionarului, poliţia l-a făcut să îndure, printre altele, o formă de tortură cunoscută sub numele de „spânzurarea palestiniană": a fost dezbrăcat complet, i-au fost legate mâinile la spate şi a fost suspendat de braţe. I-au fost aplicate, de asemenea, şocuri electrice în zonele genitale,*

[1] Legile din 4 ianuarie şi 24 august 1993 au suprimat privilegiul de jurisdicţie care a provocat unele întârzieri şi au ameliorat protecţia persoanelor reţinute la poliţie.

a fost lovit cu piciorul, cu palma şi a fost insultat în timp ce se găsea în această poziţie. Conform propriilor declaraţii, în urma tratamentului suferit, nu îşi mai poate folosi mâinile şi braţele. În schimb, guvernul afirmă că plângerile reclamantului sunt lipsite de orice fundament.

La 8 decembrie 1992, cel în cauză a fost adus în faţa procurorului din Mardin, care, după ce l-a interogat, a ordonat eliberarea sa. Există o neclaritate în legătură cu informarea parţială a procurorului asupra condiţiei fizice a reclamantului, în acel moment, precum şi cu eventuala plângere a dlui Aksoy privind tratamentul aplicat în timpul detenţiei. Eliberat la 10 decembrie, petiţionarul este spitalizat şi, la 15 decembrie, i se pune diagnosticul de paralizie bilaterală a braţelor, care necesită atele. El rămâne în spital până la 31 decembrie, dată la care îl părăseşte pe propria-i răspundere. La 21 decembrie 1992, procurorul a pronunţat neînceperea urmăririi penale.

2. – *În reclamaţia sa din 20 mai 1993 către Comisie, dl Aksoy invocă violarea art. 3, art. 5, paragraful 3, art. 6, paragraful 1 şi art. 13 ale Convenţiei. La 20 aprilie 1994, reprezentanţii săi informează Comisia că acesta a fost ucis de gloanţe, la 16 aprilie. Ei spun că, la 14 aprilie, reclamantul a primit, prin telefon, ameninţări cu moartea, în cazul neretragerii plângerii adresată Comisiei, în pofida art. 25. Guvernul dezminte orice participare în acest sens şi informează Comisia că un membru al PKK a fost arestat şi inculpat pentru omor*[1].

• ***Hotărârea din 18 decembrie 1996*** *(Cameră) (Culegerea/1996– VI)*

3. – Curtea aminteşte jurisprudenţa sa constantă conform căreia sistemul Convenţiei dă, în primul rând, Comisiei, dreptul de a stabili şi a verifica faptele. În plus, în speţă, o delegaţie a Comisiei s-a deplasat în Turcia pentru a înregistra depoziţii. De aceea, Curtea a decis să accepte faptele stabilite de Comisie.

4. – Guvernul ridica o excepţie preliminară privind neepuizarea căilor interne de recurs.

Curtea consideră că, admiţând chiar că dl Aksoy nu s-ar fi plâns, explicit, procurorului de tratamentele rele suferite, rănile pe care acestea i le-au provocat ar fi trebuit să fie vizibile. Or, procurorul preferă să nu efectueze o anchetă, în timp ce, conform dreptului turc, era obligat să o facă. Se înţelege că reclamantul a crezut că nu poate spera să suscite interes şi să obţină satisfacţie pe căile interne de drept. Existau deci circumstanţe speciale care îl eliberau de obligaţia de a epuiza căile interne (opt voturi pentru, unul împotrivă). Respingând astfel excepţia, Curtea subliniază că această

[1] În raportul său din 23 octombrie 1995, Comisia formulează avizul existenţei unei violări a art. 3 (15 voturi pentru, 1 vot împotrivă), a art. 5, paragraful 3 (15 voturi pentru, 1 împotrivă), a nici unei probleme distincte izvorâtă în temeiul art. 13 (13 voturi pentru, 3 împotrivă) şi al neimpunerii nici unei alte măsuri privind ingerinţa invocată în exercitarea efectivă a dreptului de recurs individual garantat prin art. 25 (unanimitate).

constatare nu trebuie considerată semnificativă, întrucât recursurile, în general, sunt ineficiente în sud-estul Turciei.

5. – Comisia a constatat, printre altele, că dl Aksoy fusese supus „spânzurării palestiniene", ceea ce înseamnă că îi fuseseră scoase toate hainele şi legate mâinile la spate, apoi fusese suspendat de braţe.

Conform Curţii, acest tratament nu i s-a putut aplica d-lui Aksoy decât deliberat; de fapt, realizarea sa necesita o doză de pregătire şi de antrenament. Se pare că i-a fost administrat cu scopul de a obţine de la reclamant informaţii sau mărturisiri. Exceptând gravele suferinţe pe care tratamentul i le-a produs celui în cauză, la momentul respectiv, dovezile medicale arată că acesta a condus la o paralizie a ambelor braţe, paralizie care a necesitat timp pentru a dispărea. Acest tratament era de o natură atât de gravă şi de crudă încât nu poate fi calificat decât drept „tortură". Deci, a avut loc o violare a art. 3 (opt voturi pentru, unul împotrivă).

6. – În conformitate cu art. 5, paragraful 3, Curtea consideră că amploarea şi efectele particulare ale activităţii teroriste a PKK în sud-estul Turciei au creat, indubitabil, în regiunea în cauză, un „pericol public ce ameninţa viaţa naţiunii", în sensul art. 15. Ea ţine cont de problema, cu siguranţă gravă, pe care o ridică terorismul în sud-estul Turciei şi de dificultăţile cu care se confruntă statul în luarea măsurilor eficiente în direcţia combaterii acestuia. Curtea apreciază, totuşi, că detenţia d-lui Aksoy, timp de cel puţin 14 zile, fără control judiciar, nu corespunde „măsurii stricte impuse de situaţie". Perioada în cauză era extraordinar de lungă şi reclamantul nu s-a bucurat de garanţii suficiente. În particular, privarea de acces la serviciile unui avocat, ale unui medic, ale unei rude sau ale unui prieten şi absenţa oricărei posibilităţi realiste de a fi adus în faţa unui tribunal însemnau că dl Aksoy se afla în totalitate la dispoziţia gardienilor săi. Deci, a avut loc o violare a art. 5, paragraful 3 (opt voturi pentru, unul împotrivă).

7. – Conform reclamantului, decizia procurorului de a nu începe ancheta l-a privat de posibilitatea de a dovedi faptele necesare succesului unei acţiuni civile în faţa tribunalelor turce, şi, în consecinţă, de dreptul de acces la un tribunal, în pofida art. 6, paragraful 1.

Curtea aminteşte că, datorită circumstanţelor speciale ale cazului, dl Aksoy nu a căutat nici măcar să facă o cerere către jurisdicţiile civile. În aceste condiţii, ea nu este în măsură să determine dacă acestea ar fi putut cunoaşte cererea celui în cauză, cu condiţia ca el să le fi sesizat.

Ea consideră inutil să examineze plângerea din punctul de vedere al art. 6, paragraful 1 (opt voturi pentru, unul împotrivă) şi decide să-l studieze din unghiul art. 13.

8. – Când un individ afirmă că a îndurat torturi de la agenţii statului, noţiunea de „recurs efectiv" implică, pe lângă o despăgubire, acolo unde este cazul, investigaţii aprofundate şi efective care să conducă la identificarea şi pedepsirea celor responsabili.

De fapt, în dreptul turc, procurorul avea obligaţia de a desfăşura o anchetă. Totuşi, în ciuda semnelor vizibile că dl Aksoy fusese torturat, nici o investigaţie nu a avut loc. În plus, o astfel de atitudine a unui agent al statului, care avea obligaţia de a ancheta infracţiuni penale, a redus complet efectivitatea oricărui alt recurs care ar fi putut exista. Prin urmare, a avut loc o violare a art. 13 (opt voturi pentru, unul împotrivă).

9. – Reprezentanţii dlui Aksoy susţineau că decesul acestuia constituia consecinţa directă a reclamaţiei sale, adresată Comisiei. Totuşi, aceasta din urmă, nefiind în măsură să găsească nici cea mai mică dovadă în sprijinul respectivei afirmaţii, Curtea s-a pronunţat că nu a fost stabilită nici o violare a art. 25, paragraful 1 (unanimitate).

10. – Cu privire la gravitatea extremă a violărilor Convenţiei cărora le-a fost victimă dl Aksoy, precum şi la anxietatea şi suferinţa cauzate, fără îndoială, tatălui său, care a reluat procesul după decesul părţii interesate, Curtea acordă în întregime reparaţia cerută, respectiv 4 283 450 000 lire turceşti, plus rambursarea cheltuielilor de judecată şi a taxelor, adică 20 710 lire (opt voturi pentru, unul împotrivă).

11. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (Y.F.) „Commission et Cour européenne des droits de l'homme", *Justices* 1997 p. 183 şi 188– 189

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 268– 270.

KOERING-JOULIN (R.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1997, p. 453– 454, 459, 471– 472 şi 486.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35– 42 şi 57– 62.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMENS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 645–670

LEGROS (P.) şi COENRAETES (P.). – „La règle de l'épuisement des voies de recours internes et l'accès effectif à une juridiction dans la jurisprudence de la Cour européenne desv droit de l'homme", *R.T.D.H.* 1998, p 27–35.

REIDY (A.), HAMPSON (F.) şi BOYLE (K.) – „Gross violations of human rights: invoking the European Convention on Human Rights in the case of Turkey", *N.Q.H.R.* 1997, p. 161– 173.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *I.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6– 7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.*, 1997, p. 4 şi urm.

WOODS (L.) – „Decision on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 397–398

12. CAZUL SELMOUNI contra FRANŢEI – tratament suferit în timpul unui arest preventiv şi durata procedurii întreprinse cu privire la acesta.

1. – Dl Ahmed Selmouni, resortisant olandez şi marocan, s-a născut în 1942 şi se află în prezent deţinut la Montmédy (Franţa).

Între 25 şi 29 noiembrie 1991, petiţionarul este ţinut în arest preventiv şi interogat de către funcţionari ai poliţiei din serviciul departamental al poliţiei judiciare din Seine-Saint-Denis, cu sediul în Bobigny, în cadrul unei proceduri referitoare la un trafic de stupefiante. În cursul acestui arest preventiv, el este examinat în şase rânduri de nişte medici, ceea ce se traduce în redactarea a şase certificate medicale. Cu ocazia prezentării sale în faţa judecătorului de instrucţie (în cadrul procedurii în urma căreia petiţionarul va fi, în final, condamnat la 15 ani de închisoare de către Tribunalul corecţional din Bobigny, la 7 decembrie 1992), acesta din urmă are iniţiativa de a ordona o expertiză medicală. Plasat în detenţie, petiţionarul este din nou examinat de către medicul serviciului medical al penitenciarului din Fleury-Mérogis. La 7 decembrie 1991, expertul desemnat de judecătorul de instrucţie îl examinează şi întocmeşte lista leziunilor aparente de pe corp, estimându-le compatibile cu perioada de arest prevenitv. La 1 decembrie 1992, petiţionarul este pentru prima oară interogat cu privire la aceste fapte de către un funcţionar al inspecţiei generale a poliţiei naţionale. Procesul verbal de audiere este transmis procurorului Republicii din Bobigny la 2 decembrie 1992.

Petiţionarul depune o plângere cu constituire de parte civilă la 1 februarie 1993 pentru „lovituri şi răniri volunare care au adus după sine o incapacitate totală de muncă cu o durată de peste opt zile, lovituri şi răniri cu armă, în speţă cu o bâtă de base-ball, atentat la pudoare, lovituri şi răniri voluntare care au provocat o infirmitate permanentă, în speţă pierderea unui ochi, viol comis de doi sau mai mulţi complici, toate acestea comise în perioada 25– 29 noiembrie 1991 şi de către funcţionari ai poliţiei aflaţi în exerciţiul funcţiunii". O informare judiciară este deschisă pe lângă tribunalul de mare instanţă din Bobigny la 22 februarie 1993, privind faptele denunţate atât de către petiţionar, cât şi de către o altă persoană aflată în arest prevenitv. La 10 februarie 1994 se organizează o identificare. Petiţionarul recunoaşte patru poliţişti (un al cincilea poliţist va fi identificat de către cealaltă parte civilă, la 7 martie 1996). Printr-o hotărâre din 27 aprilie 1994, Curtea de Casaţie decide, în interesul unei bune administrări a justiţiei, să-l desesizeze pe judecătorul de instrucţie din Bobigny în favoarea unui judecător de instrucţie din Versailles. În cursul lunilor ianuarie, februarie şi martie 1997, poliţiştii identificaţi sunt luaţi în examinare. La 21 octombrie 1998, ei sunt retrimişi în faţa tribunalului corecţional pentru violenţe voluntare care au adus după sine o incapacitate de muncă de mai puţin de opt zile, atentate la pudoare cu violenţe şi constrângeri, efectuate în cumul. Printr-o sentinţă din 25 martie 1999, tribunalul corecţional din Versailles îi condamnă pe poliţişti la câte trei ani de închisoare, cu excepţia unuia dintre ei, şef al grupului, care este condamnat la patru ani de închisoare, cu mandat de punere imediată în executie. Printr-o hotărâre din 1 iulie 1999, Curtea de

Apel din Versailles îi condamnă pe poliţişti pentru lovituri şi răni voluntare cu sau sub ameninţarea cu arma, care au ocazionat o incapacitate totală de muncă de mai puţin de opt zile în cazul dlui Selmouni şi de peste opt zile pentru cealaltă victimă, acţiuni întreprinse de funcţionari de poliţie cu ocazia exercitării funcţiilor lor şi fără motiv legitim. Sunt pronunţate pedepse cu închisoarea variind între 12 şi 15 luni, cu suspendare, cu excepţia şefului, căruia i se aplică o pedeapsă cu închisoarea de 18 luni, dintre care 15 cu suspendare.

2. – În cererea sa din 28 decembrie 1992 adresată Comisiei, dl. Selmouni se plânge de faptul că, în baza relelor tratamente pe care le-ar fi suferit în timpul arestului preventiv, ca şi din cauza duratei procedurii cu privire la plângerea sa cu constituire de parte civilă, interzicerea torturii şi a tratamentelor inumane şi degradante, prevăzută în articolul 3 al Convenţiei, precum şi dreptul la o decizie cu privire la drepturile şi obligaţiile cu caracter civil într-un „termen rezonabil", prevăzut în articolul 6 § 1, au fost violate[1]

• ***Hotărârea din 28 iulie 1999** (marea cameră)*

3. – Guvernul susţinea ca argument principal, cum o făcuse şi în faţa Comisiei, că învinuirea bazată pe articolul 3 încă nu îndeplinea condiţiile de a fi examinată de Curte, din lipsa epuizării, de către petiţionar, a căilor de recurs interne. El afirma că faptul de a se fi constituit parte civilă în cadrul procedurii penale iniţiate împotriva poliţiştilor constituia, pentru petiţionar, o cale de recurs în mod normal disponibilă şi suficientă pentru a-i permite să obţină o reparaţie de pe urma prejudiciilor invocate.

După o examinare a faptelor, Curtea consideră că este vorba mai puţin de a şti dacă a avut loc o anchetă, din moment ce existenţa acesteia este confirmată, decât de a aprecia diligenţa cu care ea a fost condusă, care a fost voinţa autorităţilor de a ajunge la identificarea celor vinovaţi şi la urmărirea lor şi, prin urmare, care a fost caracterul ei „efectiv". Ea consideră că alegaţiile dlui Selmouni, al căror caracter, cel puţin acuzator, rezulta din certificatele medicale cunoscute de autorităţi, erau de o natură deosebit de gravă, atât în privinţa faptelor invocate, cât şi din punct de vedere al calităţii persoanelor puse în cauză. Or, autorităţile nu au luat măsurile pozitive pe care circumstanţele cauzei le impuneau, pentru a face posibilă rezolvarea recursului invocat de guvern. În consecinţă, în lipsa unor explicaţii convingătoare ale guvernului cu privire la caracterul „efectiv" şi „adecvat" al recursului pe care îl invocă, Curtea estimează că recursul de care petiţionarul dispunea nu era, în speţă, în mod normal disponibil şi suficient pentru a-i permite obţinerea unor reparaţii de pe urma violărilor invocate. Ţinând să sublinieze că decizia sa se limitează la circumstanţele speţei şi nu trebuie interpretată ca o declaraţie generală având semnificaţia că o plângere cu

1 În raportul său din 11 decembrie 1997, Comisia formulează un aviz potrivit căruia a avut loc violarea articolelor 3 şi 6 § 1 (unanimitate).

constituire de parte civilă nu constituie niciodată un recurs care trebuie să fie întreprins în cazul evocării de rele tratamente în timpul unui arest prevenitv, ea respinge excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne (unanimitate).

4. – În ceea ce priveşte stabilirea faptelor în baza articolului 3, Curtea notează existenţa mai multor certificate medicale conţinând informaţii precise şi concordante, ca şi lipsa unei explicaţii plauzibile pentru originea rănilor. În plus, ea este de părere că, în cadrul învinuirilor supuse examinării sale, faptele conţinute în declaraţiile dlui Selmouni şi care nu rezultă din expertizele medicale pot fi considerate ca fiind stabilite, cu excepţia violului şi a pierderii acuităţii vizuale invocate.

Curtea constată că ansamblul leziunilor despre care se face menţiune în diferitele certificate medicale precum şi declaraţiile petiţionarului cu privire la relele tratamente la care a fost supus pe durata arestului preventiv stabilesc existenţa unor dureri sau a unor suferinţe fizice şi, fără îndoială, în ciuda lipsei regretabile a unei expertize psihologice efectuate asupra dlui Selmouni în urma acestor fapte, existenţa unor suferinţe mentale. Desfăşurarea faptelor atestă, de asemenea, că durerile şi suferinţele i-au fost provocate în mod intenţionat petiţionarului, cu scopul evident de a obţine nişte mărturisiri cu privire la faptele care i se reproşau. În fine, rezultă cu claritate din certificatele medicale anexate la dosarul procedurii că multiplele violenţe au fost exercitate direct de poliţişti aflaţi în exerciţiul funcţiunii. Actele denunţate erau, cu siguranţă, de natură a genera sentimente de frică, de panică şi de inferioritate, servind la umilirea, înjosirea şi anihilarea eventuală a rezistenţei fizice şi morale a petiţionarului. Curtea aduce, deci, în lumină elemente îndeajuns de serioase pentru a conferi acestui tratament un caracter inuman şi degradant.

Puteau fi calificate „durerile" şi „suferinţele" la care a fost supus dl. Selmouni drept „acute", în sensul articolului 1 al Convenţiei Naţiunilor Unite împotriva torturii, intrată în vigoare la 26 iunie 1987? Acest caracter „acut" este, în mod similar cu acel „minimum de gravitate" cerut pentru aplicarea articolului 3, relativ prin esenţa sa; el depinde de ansamblul datelor cauzei, în special de durata acelui tratament şi de efectele sale fizice sau mentale, ca şi, uneori, de sexul, vârsta, starea de sănătate a victimei etc. Convenţia fiind un instrument ce urmăreşte să interpreteze în lumina condiţiilor de viaţă actuale, anumite acte ce erau în trecut calificate drept „tratamente inumane şi degradante" şi nu drept „tortură", aceste acte ar putea căpăta în viitor o încadrare diferită. Curtea estimează astfel că nivelul crescând de exigenţă în materie de protecţie a drepturilor omului şi a libertăţilor sale fundamentale implică, în paralel şi fără putinţă de evitare, o mai mare fermitate în aprecierea atingerilor aduse valorilor fundamentale ale societăţilor democratice.

Curtea s-a putut convinge de multitudinea loviturilor aplicate dlui Selmouni. Oricare ar fi starea de sănătate a unei persoane, se poate presupune că o asemenea intensitate a loviturilor provoacă nişte dureri importante. De altfel, nu orice lovitură lasă în mod automat o urmă vizibilă pe corp. Or, din examinarea raportului de expertiză medicală realizat la 7

decembrie 1991, cvasi-totalitatea corpului dlui Selmouni prezenta urmele violenţelor îndurate. Curtea subliniază de asemenea că petiţionarul a fost victima unui anumit număr de acte cu privire la care ea nu poate constata decât caracterul odios şi umilitor al acestora faţă de orice persoană, indiferent de starea acesteia. Ea notează, în fine, că aceste fapte nu se pot rezuma la o perioadă dată de arest preventiv în cursul căreia, fără ca acest lucru să se poată justifica în nici un fel, tensiunea şi patimile exacerbate să fi condus la astfel de excese: este, în fapt, stabilit cu claritate că dl. Selmouni a îndurat violenţe repetate şi prelungite repartizate pe parcursul mai multor zile de interogatorii. În aceste condiţii, Curtea este convinsă că actele de violenţă fizică şi mentală comise asupra persoanei petiţionarului, luate în ansamblul lor, au provocat dureri şi suferinţe „acute" şi îmbracă un caracter deosebit de grav şi de crud. Astfel de acţiuni trebuie să fie considerate acte de tortură în sensul articolului 3 (unanimitate).

5. – Perioada de luat în considerare pentru aprecierea duratei procedurii, în lumina cerinţei respectării unui „termen rezonabil", care se găseşte în articolul 6 § 1 a început cu plângerea depusă de petiţionar, în mod expres, cu ocazia audierii sale de către ofiţerul de poliţie judiciară al inspecţiei generale a poliţiei naţionale, adică la 1 decembrie 1992. Această plângere simplă este prevăzută în dreptul francez şi a fost adusă la cunoştinţa procurorului Republicii prin transmiterea procesului verbal de audiere al ofiţerului de poliţie judiciară, şi aceasta începând cu data de 2 decembrie 1992. Ţinând seama de natura şi de extrema gravitate a faptelor invocate, Curtea estimează că nu este cazul să reţină data depunerii plângerii cu constituire de parte civilă a petiţionarului din 1 februarie 1993 nici, *a fortiori,* data de înregistrare a acestei plângeri cu constituire de parte civilă.

Nici complexitatea cauzei, nici comportamentul petiţionarului nu pot justifica durata procedurii. Aceasta, încă pendinte, de vreme ce o acţiune la Curtea de Casaţie este încă posibilă, a durat deja peste şase ani şi şapte luni. Independent de recunoaşterea de către guvern, în observaţiile sale în apărare, a caracterului excesiv al duratei globale a procedurii în raport cu gravitatea faptelor invocate, Curtea estimează că concluziile sale cu privire la admisibilitatea învinuirii aduse în baza articolului 3, în special evidenţierea unui anumit număr de termene imputabile autorităţilor judiciare, aduc după sine constatarea fundamentării respectivei învinuiri. Prin urmare, a existat o depăşire a „termenului rezonabil" şi, deci, violarea articolului 6 § 1 (unanimitate).

6. – Ţinând seama de extrema gravitate a violărilor Convenţiei, a căror victimă a fost dl. Selmouni, Curtea consideră că acesta a suferit un prejudiciu corporal şi moral pentru care constatările de violare ce figurează în prezenta hotărâre nu sunt suficiente pentru a-l remedia. Estimând că aplicarea articolului 41 (fostul articol 50) este justificată şi statuând în echitate, ea îi alocă suma de 500.000 FF (unanimitate).

Curtea consideră că suma reclamată de petiţionar numai pentru cheltuielile de judecată aduse la cunoştinţa Comisiei şi a Curţii, respectiv 113.364 FF, este rezonabilă. Ea i-o acordă în întregime, mai puţin sumele vărsate de către Consiliul Europei în cadrul asistenţei judiciare şi care nu au fost luate în calcul în cerere (unanimitate).

7. – Petiţionarul solicita transferul său către Olanda, pentru a-şi ispăşi acolo restul pedepsei. Guvernul olandez susţinea cererea acestuia, semnalând că cele două state implicate în speţă sunt părţi la Convenţia cu privire la transferul persoanelor condamnate din 21 martie 1993.

Curtea reaminteşte că articolul 41 nu îi conferă competenţa pentru a adresa o astfel de injoncţiune unui stat contractant.

8. – Condamnat să plătească, solidar cu celelalte persoane declarate vinovate în procedura întreprinsă împotriva lor, o amendă vamală de 12.000.000 FF, dl. Selmouni invita Curtea să precizeze în hotărârea sa că sumele alocate nu vor putea face obiectul nici unei confiscări.

Curtea estimează că indemnitatea fixată prin aplicarea articolului 41 şi datorată petiţionarului în baza unei hotărâri a Curţii ar trebui să nu fie confiscabilă. Ar părea oarecum surprinzător să i se acorde petiţionarului o sumă cu titlul de reparaţie, tocmai din cauza unor rele tratamente care au constituit o violare a dispoziţiilor articolului 3, ca şi pentru acoperirea cheltuielilor de judecată ocazioante de ajungerea la această constatare, sumă care ar face ca statul să fie apoi, în acelaşi timp, şi debitor şi beneficiar. Chiar dacă sumele în cauză ar fi de o natură diferită, repararea prejudiciului moral ar fi în mod cert deturnată de la vocaţia sa, iar sistemul articolului 41 ar fi pervertit, dacă o asemenea situaţie s-ar considera mulţumitoare. Cu toate acestea, Curtea nu are competenţa de a adresa o astfel de cerere. În consecinţă, ea nu poate decât să lase pe seama înţelepciunii autorităţilor franceze tranşarea acestui punct.

9. *Bibliografie*

CATTI (C.V.). – „Violation des droits de l'homme et discrimination: l'affaire Selmouni. La règle de l'épuisement préalable des voies de recours internes et la jurisprudence de la Cour des droits de l'homme", *Bulletin européen*, aprilie 2003, p. 18–20.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Un arrêt de principe de la „nouvelle" Cour européenne des droits de l'homme: Selmouni contre France (28 juillet 1999)", *R.G.D.I.P.* 2000, p. 181– 203.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747–766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1999)", *J.D.I.* 2000, p. 118– 120.

DUBROCARD (M.) – „L'affaire Selmouni (arrêt du 28 juillet 1999)", *Cahiers du CREDHO* nº 6, 2000, p. 115–123.

INGELSE (H.C.). – „Noot", *NJCM–Bulletin* 2000, p. 685–692.

LAMBERT (P.). – „Dignité humaine et interrogatoires musclés de la police", *R.T.D.H.* 2000, p. 138– 146.

LAMBERT (P.). – „La cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

MASSIAS (F.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 891– 904.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", D. 2000, sommaires commentés, p. 179– 180.

SUDRE (F.). – „Torture et garde à vue: un arrêt de principe", *J.C.P.* 1999, édition générale, nº 44, II, 10193.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l"homme", *J.C.P.* 2000, edition générale, nº 5, I, 203.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme: affaires françaises (1999)", *R.D.P.* 200, p. 701–705 şi 737–738.

SUDRE (F.) şi alţii – *„Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme"*, Paris, PUF, 2003, p. 101–110.

THIERRY (J.). – „Dans l'affaire S..., la Cour européenne des droits de l'homme a-t-elle comis un excès de pouvoir?", *D. 2000*, p. V– VI.

13. CAZUL DANEMARCA contra TURCIEI – Tratamentul suferit de către un danez în timpul unui arest la Ankara.

1. *Cetăţean danez de origine turcă, dl. Kemal Koç ajunge la aeroportul din Ankara vineri 5 iulie 1996 pentru a asista la funeraliile fratelui său. El este deţinut timp de mai multe ore, pe motivul că este căutat de autorităţile turce, apoi eliberat şi invitat să se prezinte la poliţie luni, 8 iulie. În acea zi, el este transportat la cartierul general al poliţiei din Ankara şi interogat, fiind apoi plasat în arest preventiv la 9 iulie. Pe baza unui act de acuzare din 11 iulie, în care i se reproşează că ar acorda asistenţă unor membri ai PKK, el este adus în faţa Curţii siguranţei statului din Ankara. La 12 iunie 1997, el este condamnat la o pedeapsă cu închisoare de patru ani şi jumătate, decizie confirmată la 25 martie 1998 de către Curtea de Casaţie.*

La 23 decembrie 1996, dl. Koç depune o plângere pentru rele tratamente. Sunt puşi în cauză doi poliţişti, însă Curtea de juraţi îi achită la 30 decembrie 1998. Avocatul dlui Koç sesizează Curtea de Casaţie, unde cauza rămâne pendinte.

2. *În petiţia sa din 7 ianuarie 1997, adresată Comisiei, Danemarca o invită pe aceasta să examineze tratamentele aplicate de autorităţile turceşti dlui Koç şi să cerceteze dacă tehnicile de inerogatoriu aplicate acestuia din urmă „sunt asemănătoare cu practicile larg răspândite în Turcia, care urmăresc, cu ajutorul provocării unor dureri şi suferinţe acute, să obţină mărturisiri".*

• Hotărârea din 5 aprilie 2000 *(secţia I) (Culegre 2000-IV)*

3. – Guvernele danez şi turc au încheiat o reglementare amiabilă. Este prevăzută anume vărsarea unei sume de bani (450.000 coroane daneze) guvernului danez, însoţită de o declaraţie de regret a guvernului turc cu privire la producerea unor cazuri ocazionale şi individuale de tortură şi de rele tratamente în Turcia; în înţelegere mai este subliniată – cu precizarea că Turcia continuă să participe la proiectul Consiliului Europei de formare a poliţiştilor – importanţa formării poliţiştilor turci şi se mai prevede şi iniţierea unui nou proiect bilateral în acest domeniu. În document se mai

anunţă, în plus, stabilirea unui dialog permanent între Danemarca şi Turcia, axat de asemenea pe probleme ce interesează drepturile omului şi în cadrul căruia vor putea fi tratate cazuri individuale.

4. – Curtea ia notă de reglementarea amiabilă. Ea mai relevă şi modificările cadrului legislativ şi administrativ care au fost operate în Turcia ca reacţie la cazurile de tortură şi de rele tratamente, ca şi angajamentul luat de guvernul turc de a aduce noi ameliorări în domeniul drepturilor omului – în special în ceea ce priveşte existenţa unor cazuri de tortură şi de rele tratamente – şi de a continua să coopereze cu organele internaţionale care se ocupă de drepturile omului, în special cu Comitetul pentru prevenirea torturii.

Ţinând seama de cele de mai sus, Curtea consideră că reglementarea amiabilă intervenită se inspiră din respectarea drepturilor omului, aşa cum sunt acestea recunoscute în Convenţie şi în Protocoalele sale. Ea decide, în consecinţă, să radieze cauza de pe rol (unanimitate).

5. ***Bibliografie***

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des drits de l'homme en 2000", *A.F.D.I.* 2000, p. 586.

MENDELTS (P.), PELSER (C.) şi WIJTE (S.) – „Jurisprudentie van het Europees Hof van de Rechten van de Mens: april-mei 2000", *N.J.C.M.-Bulletin* 2000, p. 1108-1109.

B. În detenţie provizorie

14. CAZUL IRLANDA contra REGATULUI UNIT – Măsuri de excepţie şi tratamente aplicate unor deţinuţi în Irlanda de Nord

1. – *La originea acestui caz se află criza tragică şi persistentă pe care o traversează Irlanda de Nord. În luna martie 1975, tulburările din ultimii ani în Ulster făcuseră peste 1.100 de morţi şi 11.500 de răniţi cauzând, de asemenea, distrugeri de bunuri care însumau mai mult de 140 milioane de lire: ele au îmbrăcat în acelaşi timp când forma de dezordini, când de acte de terorism, adică de violenţă organizată în scopuri politice.*

La 9 august 1971, guvernul Irlandei de Nord recurge la diverse puteri speciale cuprinzând arestarea, detenţia şi internarea fără judecată a numeroase persoane. Aceste puteri „extrajudiciare" continuă să se exercite după 30 martie 1972, dată la care funcţiile guvernului şi parlamentului celor şase comitate sunt atribuite autorităţilor Regatului Unit. Potrivit surselor oficiale, ele vizează îndeosebi Armata Republicană Irlandeză (IRA), organizaţie clandestină paramilitară; după 5 februarie 1973 aceste puteri sunt folosite, de asemenea, împotriva persoanelor bănuite de a fi amestecate în terorismul „loialist".

Legislaţia care acordă aceste puteri şi măsura în care a fost utilizată au evoluat în timpul derulării cazului. Persoanele interesate au fost supuse uneia sau mai multor măsuri care luau, în mare, forma unei arestări iniţiale pentru interogatoriu, a unei detenţii prelungite pentru examinare complementară şi

a unei detenţii preventive pentru o durată nelimitată în drept. Dreptul penal comun a rămas în vigoare şi în aplicare alături de puterile speciale.

2. – *La 16 decembrie 1971, guvernul irlandez sesizează Comisia cu o plângere pretinzând că Regatul Unit a încălcat, în Irlanda de Nord, diferite articole din Convenţie, şi îndeosebi art. 3, 5, 6, 14 şi 15. În substanţă, el afirmă că multe persoane care au fost private de libertate în baza puterilor speciale au suferit rele tratamente, că aceste puteri prin ele însele nu sunt compatibile cu Convenţia şi că modul în care acestea au fost aplicate constituie o discriminare fondată pe opinii politice. Curtea se găsea astfel chemată să se pronunţe asupra existenţei practicilor şi nu asupra cazurilor individuale.*

• ***Hotărârea din 18 ianuarie 1978** (plenul Curţii) (seria A nr. 25)*

3. – Într-o primă parte, hotărârea priveşte alegaţiile de rele tratamente. Pentru a stabili faptele, Comisia urmase o procedură hotărâtă de ea însăşi şi acceptată de cele două guverne.[1] Pe baza rapoartelor medicale şi a depoziţiilor orale, ea examinase îndeaproape un număr de şaisprezece cazuri zise „reprezentative", alese de guvernul irlandez. Ea studiase alte patruzeci şi unu de cazuri, în lumina rapoartelor medicale şi a observaţiilor scrise, şi menţionase cazurile rămase. În legătură cu alegaţiile de rele tratamente, avizul Comisiei (raportul din 25 ianuarie 1976) conţinea îndeosebi o dublă constatare: folosirea combinată, în 1971, „a cinci tehnici" pentru a ajuta la interogarea unui număr de paisprezece persoane, a constituit o practică de tratamente inumane şi de tortură încălcând art. 3; zece alte persoane au suferit tratamente inumane contrare art. 3 şi, în 1971, cu prilejul interogatoriului de la Palatul Barracks, de lângă Belfast, a existat o practică a tratamentelor inumane contrară aceluiaşi articol.

Guvernul britanic nu contestă în faţa Curţii avizul Comisiei asupra acestor două aspecte; de asemenea, el se angaja necondiţionat că cele „cinci tehnici" nu vor fi reintroduse în nici o împrejurare pentru a ajuta la interogatorii. În afară de aceasta, el susţinea că o decizie a Curţii asupra acestor chestiuni nu ar prezenta nici o utilitate, ţinând cont de angajamentul său şi de diverse alte măsuri adoptate de către Regatul Unit.

4. – Curtea ia act de acest angajament al guvernului britanic; totuşi, ea decide că, în pofida absenţei contestării privind anumite încălcări ale art. 3, este cazul să se statueze în privinţa acestora (unanimitate). Ea analizează situaţia în diferite centre de interogare sau de detenţie.

Primul caz: centrul sau centrele neidentificate. În august şi octombrie 1971, paisprezece persoane deţinute în unul sau mai multe din aceste centre suferiseră un tip de interogatoriu „sub presiune". Prin aceasta se înţelege aplicarea celor cinci tehnici care, în esenţă, constau în acoperirea capetelor

[1] Guvernele implicate în cauză, cel al Irlandei ca semnatar al plângerii şi cel al Regatului Unit împotriva căruia s-a invocat încălcarea unor prevederi ale Convenţiei (*n.t.*).

deţinuţilor, în expunerea lor la un fluierat zgomotos şi continuu, în privarea lor de somn, limitarea alimentaţiei şi în a-i obliga să rămână în picioare, la zid, într-o postură penibilă, timp de mai multe ore. Mărturii detaliate privind doi din aceşti deţinuţi au arătat că aceste tehnici, denumite uneori „de dezorientare" sau „de privare senzorială", le erau aplicate timp de patru sau cinci zile cu pauze intermitente, a căror durată nu a putut fi stabilită. Curtea relevă că aceste tehnici au fost folosite în mod cumulativ, cu premeditare, ore îndelungate, şi au cauzat celor care le-au îndurat, dacă nu leziuni veritabile, cel puţin suferinţe puternice, fizice şi morale, şi că acestea au antrenat tulburări psihice acute în cursul interogatoriului. În afară de aceasta, ele erau de natură să creeze victimelor acestui tratament sentimente de teamă, de angoasă şi de inferioritate, destinate să-i umilească, să-i înjosească şi, eventual, să le zdrobească rezistenţa fizică sau morală. Curtea a tras concluzia că folosirea celor cinci tehnici se constituie într-o practică de tratamente inumane şi degradante (16 voturi pentru, 1 împotrivă); în schimb, ea consideră că folosirea tehnicilor respective nu a constituit o practică de tortură, deoarece aceste tehnici nu au cauzat suferinţe de intensitatea şi cruzimea deosebită pe care le implică termenul tortură (13 voturi pentru, 4 împotrivă).

Al doilea caz: Palatul Barracks. În toamna anului 1971, membrii *Royal Ulster Constabulary* brutalizează numeroase persoane deţinute în acest campus militar (de exemplu, cu lovituri de pumni şi de picioare), ceea ce a antrenat puternice suferinţe şi leziuni corporale, uneori considerabile. Curtea constată existenţa unei practici de tratamente inumane (unanimitate), însă consideră că nu a fost vorba de o practică de tortură pentru că intensitatea suferinţelor pe care le puteau provoca actele denunţate nu atingea nivelul specific implicat de noţiunea de tortură (14 voturi pentru, 3 împotrivă); în afară de aceasta, ea apreciază că nu s-a stabilit că practica în cauză ar fi persistat dincolo de toamna anului 1971 (unanimitate).

Al treilea caz: celelalte locuri. Curtea califică tratamentul aplicat deţinuţilor din campusul militar Ballykinler (comitatul Down) în august 1971, comportând îndeplinirea forţată de exerciţii dificil de suportat, ca practică dezonorantă şi condamnabilă; totuşi, ea decide că această practică n-a încălcat art. 3 (15 voturi pentru, 2 împotrivă). Ea adaugă că elementele aflate în posesia sa fac să se creadă că violări individuale ale art. 3 s-au produs, probabil, în diferite alte locuri din Irlanda de Nord. Totuşi, ea trage concluzia că nu s-a stabilit nici o practică care să violeze art. 3, referitor la aceste locuri (15 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – În sfârşit, Curtea consideră că nu ar putea să prescrie Regatului Unit, cum cerea guvernul irlandez, angajarea urmăririlor penale sau disciplinare împotriva celor care au comis, acoperit sau tolerat, infracţiunile la art. 3 constatate de către Curte (unanimitate).

6. – Cea de-a doua parte a hotărârii tratează despre privările de libertate „extrajudiciare". Curtea împărtăşeşte concluzia Comisiei, necontestată de către guvernul britanic, potrivit căreia puterile speciale de arestare, de deţinere şi/sau de internare, aşa cum au fost exercitate, ignorau art. 5 privind

o serie de aspecte. Ea examinează în continuare chestiunea art. 15, în virtutea căruia un stat poate, în caz de război sau de alt pericol public ameninţând viaţa naţiunii, să deroge de la unele obligaţii prevăzute de Convenţie, în măsura strictă în care situaţia o cere. Ea confirmă că, în perioada în cauză, o asemenea situaţie exista în Irlanda de Nord (unanimitate). Totuşi, guvernul irlandez susţinea că derogările de la prevederile art. 5 depăşeau „măsura strictă". Ţinând seama de posibilitatea de apreciere lăsată statelor de către art. 15, Curtea decide că această alegaţie nu este confirmată (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Guvernul irlandez denunţă şi o violare a art. 14 combinat cu art. 5: el pretindea că există o politică sau practică discriminatorie fondată pe opiniile politice rezultată din faptul că înainte de luna februarie 1973 puterile speciale nu au servit decât contra persoanelor din rândurile IRA, bănuite că se dedau la acte de terorism sau că posedă informaţii referitoare la acestea; după aceea, s-a recurs la aceste practici şi împotriva teroriştilor presupuşi „loialişti", dar într-o mai mică măsură.

Curtea constată că, înainte de 30 martie 1972, imensa majoritate a actelor de terorism proveneau de la IRA care, datorită organizării sale mult mai structurate, constituia o ameninţare mult mai gravă decât teroriştii „loialişti". În general, aceştia din urmă erau, de asemenea, mai uşor de urmărit în justiţie decât omologii lor „republicani" şi erau frecvent chemaţi în faţa tribunalelor. După martie 1972, terorismul „loialist" a cunoscut o creştere spectaculoasă. Curtea consideră totuşi puţin realist ca o situaţie în evoluţie constantă să fie scindată în faze bine delimitate. Ea admite că autorităţile au ezitat asupra conduitei de urmat, au procedat prin tatonări şi au avut nevoie de un anumit timp pentru a încerca să se adapteze exigenţelor succesive ale crizei. În consecinţă, ea nu ar putea să afirme că exercitarea puterilor speciale, înainte de februarie 1973, numai împotriva IRA ar constitui o discriminare; scopul urmărit până la această dată – eliminarea, cu prioritate, a organizaţiei celei mai redutabile – putea să treacă drept legitim, iar mijloacele folosite nu apar ca fiind disproporţionate. Curtea relevă îndeosebi că începând din februarie 1973 privările de libertate „extrajudiciare" au servit la combaterea terorismului ca atare şi nu numai o anume organizaţie; acestea nu au fost, nici pe departe, la fel de folosite împotriva teroriştilor „loialişti" cum au fost utilizate împotriva IRA, însă aceasta comitea încă cea mai mare parte din actele de terorism. Ţinând cont de ansamblul măsurilor luate împotriva celor două categorii de teroriști, Curtea constată că diferenţa de tratament iniţială nu a subzistat începând din februarie 1973. În definitiv, ea decide că nu s-a demonstrat nici o discriminare contrară art. 14 combinat cu art. 5 (15 voturi pentru, 2 împotrivă).

8. – Hotărârea comportă o a treia parte foarte scurtă, consacrată art. 6. Presupunând că acesta din urmă este aplicabil, – Curtea nu apreciază necesar să tranşeze chestiunea – derogările de la garanţiile sale rezultau în mod necesar din derogările de la garanţiile art. 5 şi sunt, ca şi

ele, compatibile cu art. 15 (unanimitate); în afară de aceasta, Curtea nu vede vreo discriminare contrară art. 14 şi 6 combinate (15 voturi pentru, 2 împotrivă).

9. – Arătând că Guvernul irlandez nu căuta să obţină daune interese în favoarea persoanelor victime ale unei încălcări a Convenţiei, Curtea a concluzionat că în speţă nu este cazul aplicării art. 50 (unanimitate).

10. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „The Northern Ireland case before the Court", *E.L.R.* 1978, p. 250–258.

AUBERT (G.). – „Répression du terrorisme et protection des libertés individuelles: le Royaume-Uni devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Revue internationale de criminologie et de police technique* 1978, p. 367–384.

BLECKMANN (A.). – „Anmerkungen zum Nordirland-Fall des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte", *EuGRZ* 1979, p. 188–191.

BONNER (D.). – „Ireland v. United Kingdom", *I.C.L.Q.* 1978, p. 897–907.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (2e partie)", *R.U.D.H.*, 1990, p. 121.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1978", *C.D.E.*, 1979, p. 465–471.

DONAHUE (D.E.). – „Human rights in Northern Ireland: Ireland v. the United Kingdom", *Boston College International and Comparative Law Review* 1980, p. 377–432.

DOSWALD–BECK (L.). – „What does the prohibition of «torture or inhuman or degrading treatment or punishment» mean? The interpretation of the European Commission and Court of Human Rights" *N.I.L.R.* 1978, p. 24–50.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „Human rights. Recent developments", *The Law Teacher* 1978, p. 49–53.

ERGEC (R.). – „Les droits de l'homme à l'épreuve des circonstances exceptionnelles. Étude sur l'article 15 de la Convention européenne des droits de l'homme", Bruxelles, Bruylant şi Éditions de l'Université de Bruxelles, 1987, p. 167–170 şi 209–212.

GARCIA DE ENTERRIA (E.). (éd.) – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 430–451.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1978", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 301–306.

HARTMAN (J.F.). – „Derogation from human rights treaties in public emergencies", *Harv. I.L.R.* 1981, p. 1–52.

JACKSON (D.W.). – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights", Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 31-45.

KAMMINGA (M.T.). – „Inter-State accountability for violations of human rights", Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1972, p. 217.

LEDURE (C.). – „Garanties minimales contre la détention arbitraire et pour le droit à un procès équitable en période d'exception", *R.B.D.I.* 1994, p. 646–650.

MARTIN (P.-M.). – „A propos de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme: l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire Irlande contre Royaume–Uni", *R.G.D.I.P.* 1979, p. 104–125.

PELLOUX (R.). – „L'affaire irlandaise et l'affaire Tyrer devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1978, p. 379–402.

ROBERTSON (A.). – „Un jugement nuancé de la Cour sur les méthodes des autorités britanniques", *Le Monde diplomatique*, mai 1978, p. 20.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 449–457.

SHRAGA (D.). – „Human rights in emergency situations under the European Convention on Human Rights", *Israel Yearbook on Human Rights* 1986, p. 217–242.

SOULIER (G.). – „Lutte contre le terrorisme et droits de l'homme. De la Convention à la Cour européenne des droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 663–675.

SPJUT (R.J.). – „Torture under the European Convention on Human Rights", *A.J.I.L.* 1979, p. 267–272.

SUDRE (F.).et autres. – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, Paris, PUF, 2003, p. 101-110.

15. CAZUL KALAŞNIKOV contra RUSIEI – Condiţiile şi durata unei detenţii provizorii şi durata unei proceduri penale

1. – *Valerii Kalaşnikov este un resortisant rus, născut în 1955, cu domiciliul în Moscova. În februarie 1995, pe când era preşedintele Băncii Comerciale din Nord-Est, este acuzat de deturnare de fonduri. Este plasat în detenţie provizorie în iunie 1995. Examinarea cauzei sale de către tribunalul din Magadan începe în noiembrie 1996, dar este amânată din mai 1997 în aprilie 1999. Petiţionarul este condamnat la 3 august 1999 la o pedeapsă cu închisoarea şi cauza este încheiată la 29 septembrie 1999. La 30 septembrie 1999, o altă acuzaţie de deturnare de bunuri este iniţiată împotriva sa, iar la 31 martie 2000 este retras acest cap de acuzaţie. La 20 iunie 2000 petiţionarul este eliberat graţie unei amnistii.*

Între 29 iunie 1995 şi 20 octombrie 1999, el este deţinut în centrul de detenţie IZ-47/1 (cartier de izolare rezervat detenţiei provizorii nr. 1) la Magadan. La 20 octombrie 1999, în urma unei sentinţe pronunţate de tribunal la 3 august 1999, este transferat la aşezământul penitenciar AV-261/3, în satul Talaia, pentru a-şi ispăşi acolo pedeapsa. La 9 decembrie 1999, este din nou transferat la centrul de detenţie din Magadan, unde rămâne până la punerea sa în libertate, la 26 iunie 2000.

2. – *În petiţia sa din data de 1 decembrie, adresată Curţii, dl Kalaşnikov denunţă condiţiile detenţiei sale la Magadan şi invocă articolul 3 din Convenţie, subliniind în mod special următoarele:*

– celula sa de şaptesprezece metri pătraţi comportă opt paturi suprapuse; în ea sunt cazaţi aproape în permanenţă douăzeci şi patru de deţinuţi; câte trei deţinuţi îşi împart un pat suprapus, în care dorm pe rând;

– este imposibil de dormit normal, deoarece televizorul şi lumina rămân aprinse în permanenţă;

– toaleta este expusă vederii co-deţinuţilor şi gardianului;

– deţinuţii trebuie să ia masa în celula lor, pe o masă plasată la doar un metru de toaletă;

– celula nu este aerisită; în timpul verii, acolo este o căldură sufocantă, iar în timpul iernii este foarte frig;

– fiind înconjurat de mari fumători, petiţionarul este afectat de tabagism pasiv;

– celulele sunt invadate de gândaci şi de furnici;

– petiţionarul contractează diverse boli de piele şi infecţii cu diferite ciuperci, care au dus la căderea unghiilor de la picioare şi a unora de la mâini; în cursul procesului care se derulează între 11 noiembrie 1996 şi 23 aprilie 1997, precum şi între 15 aprilie 1999 şi 3 august 1999, o amânare îi permite să fie îngrijit pentru râie; de şase ori îşi împarte celula cu deţinuţii bolnavi de tuberculoză şi de sifilis şi îi sunt administrate injecţii cu antibiotice în scop profilactic.

Dosarele medicale ale petiţionarului arată că el suferea de râie în decembrie 1996, de dermatită alergică în iulie şi august 1997, de o infecţie fungică la picioare în iunie 1999, de o infecţie fungică sub o unghie a piciorului în august 1999, de o micoză în septembrie 1999 şi de o infecţie fungică la picioare, la mâini şi în zona inghinală în octombrie 1999. Un raport întocmit de experţi medicali în iulie 1999 precizează că petiţionarul suferea de distonie neurocirculatorie, de un sindrom astenic de origine nevrotică şi de o gastroduodenită cronică, prezentând în plus şi o infecţie fungică la picioare, la mâini şi în zona inghinală, precum şi o micoză.

Petiţionarul se mai plânge şi de durata detenţiei sale provizorii şi de cea a procedurii penale întreprinse împotriva sa, invocând articolele 5 § 3 şi 6 § 1.

• ***Hotărârea din 15 iulie 2002** (secţia III) (CEDO 2002-VI)*

3. – Curtea constată în primul rând că deţinuţii care împărţeau celula cu petiţionarul dispuneau fiecare în permanenţă de un spaţiu între 0,9 şi 1,9 m^2. În această privinţă, ea reaminteşte că prevederile Comitetului european pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante fixează ca normă aproximativă şi de dorit pentru celulele de detenţie o suprafaţă de 7 m^2 de fiecare prizonier. Prin urmare, celula dlui Kalaşnikov era în permanenţă puternic suprapopulată – situaţie care ridică în sine o problemă din perspectiva articolului 3.

Curtea mai relevă că deţinuţii trebuiau să doarmă pe rând, câte 8 ore, aceste condiţii fiind agravate de iluminatul permanent al celulei, ca şi de agitaţia permanentă şi de zgomotul generate de numărul mare de deţinuţi, astfel că privarea de somn care a rezultat din acestea a fost desigur extrem de neplăcută pentru petiţionar, atât fizic cât şi psihologic. Curtea mai ia în considerare şi lipsa unei aerisiri adecvate a celulei, părând că deţinuţii erau autorizaţi să fumeze; infestarea celulei cu insecte dăunătoare; murdăria şi starea de mizerie a celulei şi a toaletei, lipsa unei intimităţi reale; faptul că petiţionarul a contractat diverse boli de piele şi micoze. În plus ea constată cu profundă îngrijorare că petiţionarul a împărţit uneori celula cu deţinuţi

suferind de sifilis şi de tuberculoză, cu toate că guvernul subliniază faptul că au fost luate măsuri profilactice.

Chiar dacă Curtea notează cu satisfacţie importantele îmbunătăţiri care par să fi fost aduse în zona de locuit a centrului de detenţie de la Magadan, unde se afla celula petiţionarului (aşa cum o artă o înregistrare video), ea nu consideră mai puţin că cel intersat a îndurat în mod vădit condiţii cu totul inacceptabile. Ea recunoaşte că nimic nu dovedeşte existenţa unei veritabile intenţii de a-l umili sau de a-l înjosi pe petiţionar; cu toate acestea, absenţa unui asemenea scop nu poate exclude constatarea unei violări a articolului 3. Ea consideră că condiţiile de detenţie pe care le-a suferit petiţionarul timp de aproape patru ani şi zece luni i-au provocat suferinţe mentale considerabile, care au adus atingere demnităţii sale şi care i-au generat sentimente menite să-l umilească şi să-l înjosească. Aceste condiţii, în special mediul intens populat şi insalubru şi efectul său nefast asupra sănătăţii şi bunăstării celui interesat, combinate cu durata detenţiei, reprezintă un tratament degradant. A existat, deci, o violare a articolului 3 (unanimitate).

4. – Petiţionarul a fost menţinut în detenţie provizorie timp de patru ani, o lună şi patru zile. Totuşi, perioada dinainte de 5 mai 1998 – data intrării în vigoare a Convenţiei în Rusia – ieşind din competenţa Curţii, aceasta nu poate lua în considerare decât perioada de un an, două luni şi douăzeci şi nouă de zile între această dată şi 3 august, dată la care tribunalul din Magadan şi-a pronunţat hotărârea. Ea trebuie însă să ţină cont de faptul că la 5 mai 1998 petiţionarul, care fusese plasat în detenţie la 29 iunie 1995, era deja încarcerat de doi ani, zece luni şi şase zile.

Curtea reaminteşte de asemenea că existenţa unor puternice bănuieli de participare la infracţiuni grave, deşi constituie un factor pertinent, nu legitimează ea singură o lungă perioadă de detenţie preventivă. Cât priveşte celălalt motiv invocat de tribunalul din Magadan pentru a-l menţine pe petiţionar în detenţie, anume pericolul apariţiei unor piedici în examinarea cauzei, Curtea notează că tribunalul nu s-a prevalat de nici un fapt care să vină în sprijinul concluziilor sale, care au fost aceleaşi în 1996, 1997, ca şi în 1999. Din deciziile tribunalului nu reiese nici un element de natură a arăta că riscul invocat a persistat realmente pe perioada în chestiune. În rezumat, motivele invocate de autorităţi cu toate că pertinente şi suficiente la început, au încetat în timp să justifice detenţia petiţionarului.

În plus, lunga durată a procedurii nu este imputabilă nici complexităţii cauzei, nici comportamentului petiţionarului. Ţinând cont de anchetă şi de întârzierile importante ale procedurii, Curtea estimează că autorităţile nu au acţionat cu diligenţa cerută. Detenţia provizorie a petiţionarului a depăşit deci un „termen rezonabil" şi a violat articolul 5 § 3 (unanimitate).

5. – Perioada luată în considerare în temeiul articolului 6 § 1 – din 8 februarie 1995 până în 31 martie 2000 – s-a întins pe cinci ani, o lună şi trei săptămâni în total pentru, de fapt, un singur grad de jurisdicţie, în ciuda numeroaselor proceduri anexe. Desigur, Curtea nu este competentă decât

pentru a examina perioada de după mai 1998, însă ea poate ţine seama de starea procedurii la acea dată.

În urma judecăţii din 3 august 1999 şi a deciziei de a clasa cauza privind celelalte capete de acuzare din 29 septembrie 1999, autorităţile au adus o nouă acuzaţie împotriva petiţionarului pe baza aceloraşi fapte, contribuind astfel la lungirea procedurii, care durase şi aşa peste patru ani şi jumătate în prima instanţă. Ele s-au abătut de la datoria lor de a realiza o diligenţă sporită, în special după intrarea în vigoare a Convenţiei la 5 mai 1998. Durata procedurii nerăspunzând condiţiei „termenului rezonabil", a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

6. – În temeiul articolului 41, Curtea respinge cererea pentru daune materiale, însă îi alocă petiţionarului 5.000 euro pentru prejudiciu moral şi 3.000 euro pentru cheltuielile de judecată necesitate în Rusia (unanimitate).

7. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2000)", J.D.I. 2003, p. 547.

C. După condamnare

16. CAZUL SOERING contra REGATULUI UNIT – Decizie britanică de extrădare a unui german către Statele Unite în vederea judecării sale în Virginia, pentru asasinat pasibil de pedeapsa cu moartea

1. – *Cetăţean german născut în 1966, dl Jens Soering s-a instalat în Statele Unite ale Americii cu părinţii săi, la vârsta de 11 ani, dar este deţinut în Regatul Unit din aprilie 1986.*

La 31 iulie 1986, guvernul american invită Regatul Unit să-l extrădeze pe Jens Soering, în virtutea unui tratat de extrădare existent între cele două state, pentru că cel în cauză este acuzat că la 30 martie 1985, la vârsta de 18 ani, i-a ucis pe părinţii prietenei sale, la domiciliul acestora din comitatul Bedford, în Virginia.

2. – *La 11 martie 1987, guvernul Republicii Federale Germania – ţară în care Constituţia a abolit pedeapsa capitală – solicită extrădarea resortisantului său în acest stat pentru ca el să fie judecat pentru omorurile de care este acuzat. La 20 mai 1987, guvernul britanic îl informează în legătură cu cererea americană anterioară (cererii germane,* n.t.*) şi arată că are în vedere să o examineze în maniera obişnuită.*

3. – *La 1 iunie 1987,* Attorney *(procuror) al comitatului Bedford, însărcinat să reprezinte acuzarea împotriva dlui Soering, face o declaraţie scrisă sub prestare de jurământ: dacă acesta urmează să fie găsit vinovat de comiterea asasinatului în circumstanţe agravante, pasibil de pedeapsa cu moartea, de care este acuzat că l-a săvârşit, în numele Regatului Unit va fi înaintat un demers pe lângă judecător în momentul*

stabilirii pedepsei, în scopul de a-l informa de dorinţa acestui stat ca pedeapsa respectivă să nu fie nici aplicată, nici executată. Procurorul amintit confirmă totuşi intenţia sa de a cere pedeapsa cu moartea.

4. – *Potrivit dreptului din statul Virginia, pedeapsa capitală nu poate fi pronunţată decât dacă, într-o audienţă separată, consacrată stabilirii pedepsei, acuzarea stabileşte, dincolo de orice îndoială rezonabilă, existenţa uneia din cele două circumstanţe agravante prevăzute de lege („periculozitatea viitoare" a acuzatului şi „atrocitatea" crimei). Curtea Supremă din Virginia reexaminează în mod automat fiecare caz în care este pronunţată pedeapsa capitală. Dreptul statului Virginia admite, ca mijloc de apărare, invocarea demenţei dar nu şi a capacităţii de discernământ diminuate. Starea mintală a acuzatului poate fi totuşi invocată, în faza stabilirii pedepsei ca circumstanţă atenuantă, dar în paralel cu alte asemenea circumstanţe, cum ar fi vârsta.*

5. – *La 16 iunie 1987, procedura de extrădare se desfăşoară în faţa* Magistrates' Court *din Bow Street. Jens Soering a prezentat un dosar psihiatric stabilind că în momentul când a săvârşit infracţiunea suferea de o anomalie mintală care-i altera puternic responsabilitatea.* Magistrates' Court *hotărăşte totuşi că sunt elemente de probă suficiente pentru a-l extrăda şi îl menţine în detenţie în aşteptarea deciziei ministrului de interne de a-l preda Statelor Unite.*

O cerere ulterioară de habeas corpus *adresată jurisdicţiilor engleze este respinsă, în cele din urmă, la 30 iunie 1988. La 3 august 1988, ministrul de interne semnează o hotărâre ordonând remiterea lui Jens Soering autorităţilor americane. Totuşi, ca urmare a măsurilor provizorii succesive ale procedurii de la Strasbourg, în acea zi cel interesat nu a fost transferat în Statele Unite.*

6. – *În culoarul morţii al penitenciarului din Mecklenburg, unde Jens Soering se aşteaptă să fie deţinut dacă este condamnat la moarte, se aplică un regim de încarcerare deosebit de riguros. În Virginia, durata medie a timpului petrecut de un deţinut în culoarul morţii, înainte de executare, este de la 6 la 8 ani. Recursul automat în faţa Curţii supreme a Virginiei este examinat, în principiu, într-un termen de 6 luni. Tergiversările sunt imputabile, în esenţă, prezentării de către deţinuţii condamnaţi a recursurilor incidente (îndeosebi în cadrul unei proceduri de* habeas corpus*). Executarea are loc prin electrocutare.*

7. – *În plângerea sa din 8 iulie 1988 adresată Comisiei, Jens Soering apreciază că, în pofida asigurărilor date guvernului britanic, este foarte posibil ca el să fie condamnat la pedeapsa capitală dacă este extrădat în Statele Unite. El afirmă că, ţinând seama îndeosebi de „sindromul culoarului morţii", ar urma să fie supus unui tratament şi unei pedepse inumane şi degradante, contrare art. 3 din Convenţie. El adaugă că extrădarea sa în Statele Unite ar constitui o încălcare a art. 6 § 3 c) din Convenţie, în lipsa unei asistenţe judiciare pentru introducerea diferitelor recursuri în statul Virginia. În sfârşit, el pretinde că prin nesocotirea art. 13,*

dreptul Regatului Unit nu-i oferă nici un recurs efectiv în ceea ce priveşte motivul său de plângere în baza art. 3.[1]

• ***Hotărârea din 7 iulie 1989** (plenul Curţii) (seria A nr. 161)*

8. – Prima chestiune tratată de hotărârea menţionată constă în a şti dacă extrădarea de către un stat contractant poate să angajeze răspunderea acestuia din urmă în temeiul art. 3, pentru relele tratamente pe care persoana extrădată poate să le sufere în ţara de destinaţie.

Convenţia, Curtea o recunoaşte, nu reglementează actele unui stat terţ şi nici nu pretinde a cere părţilor contractante ca acestea să-şi impună normele unui asemenea stat. Nu ar trebui uitat nici obiectivul benefic al extrădării: împiedicarea delincvenţilor care fug de a se sustrage justiţiei. În schimb, prohibirea absolută, de către Convenţie, a torturii şi pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante consacră una din valorile fundamentale ale societăţilor democratice care formează Consiliul Europei. Deşi, în principiu, nu este de competenţa organelor Convenţiei să statueze asupra existenţei sau absenţei încălcărilor virtuale ale acesteia, totuşi o derogare la această regulă se impune în scopul asigurării eficienţei garanţiei consacrate de art. 3. În sinteză, concluzionează Curtea, decizia de a extrăda poate să ridice o problemă din perspectiva art. 3, deci să angajeze răspunderea unui stat contractant în numele Convenţiei, atunci când există motive serioase şi dovedite de a crede că persoana în cauză va fi expusă unui risc real de a fi supusă torturii sau pedepselor inumane ori degradante, dacă va fi predată statului solicitant.

9. – Asupra faptelor, Curtea constată existenţa unor raţiuni serioase de a crede că dacă se va întoarce în Virginia, Jens Soering ar risca într-adevăr să se vadă condamnat la pedeapsa capitală şi deci expus la „sindromul culoarului morţii", sursă a pedepsei sau tratamentelor inumane ori degradante invocate. Este adevărat că există circumstanţe atenuante importante ca vârstă şi starea mintală din momentul săvârşirii infracţiunii şi nu se poate afirma că acuzatul ar fi condamnat la moarte chiar dacă ar fi găsit vinovat de asasinat pasibil de pedeapsa capitală. Totuşi, angajamentul procurorului din comitatul Bedford nu elimină riscul unei sentinţe capitale. Curtea nu ar putea ajunge la o altă concluzie, mai ales pentru faptul că procurorul adoptase o atitudine atât de fermă persistând în a cere pedeapsa cu moartea. Art. 3 este deci aplicabil.

10. – Curtea cercetează în continuare dacă a-l expune pe Jens Soering la „sindromul culoarului morţii" constituie un tratament sau o pedeapsă incompatibilă cu art. 3. După jurisprudenţa sa, un tratament rău trebuie să atingă un minimum de gravitate pentru a cădea sub incidenţa acestei dispoziţii, iar aprecierea acestui minimum depinde de ansamblul datelor cauzei.

[1] În raportul său din 19 ianuarie 1989, Comisia formulează avizul că a existat o încălcare a art. 13 (7 voturi pentru, 4 împotrivă), dar nu şi a art. 3 (6 voturi pentru, 5 împotrivă) şi nici a art. 6 (unanimitate).

Datorită redactării art. 2 § 1 al Convenţiei (care autorizează pedeapsa capitală în anumite condiţii), petiţionarul nu pretindea că pedeapsa cu moartea încălca prin ea însăşi art. 3. El afirma totuşi – şi guvernul german[1] a menţionat în substanţă acordul său – că circumstanţele care provocau „sindromul culoarului morţii" constituie în total un tratament destul de grav pentru a face extrădarea sa contrară art. 3. El invoca, de asemenea, posibilitatea unei extrădări sau expulzări către Republica Federală Germania, cărora nu s-ar opune: ea ar accentua decizia disproporţionată a ministrului. Comisia şi guvernul britanic estimau, dimpotrivă, că pragul de gravitate vizat în art. 3 nu ar fi atins.

11. – Potrivit Curţii, nici un deţinut condamnat la moarte nu ar putea să evite scurgerea unei anumite perioade între pronunţarea şi executarea pedepsei şi nici tensiunile puternice inerente regimului riguros de încarcerare necesară. Caracterul democratic al ordinii juridice din statul Virginia, în general, şi îndeosebi elementele pozitive ale procedurilor de judecată, de condamnare şi de recurs din acest stat nu ridică nici o îndoială. Totuşi, având în vedere perioada foarte lungă de petrecut în „culoarul morţii" – în medie de 6–8 ani – în condiţii atât de extreme, cu angoasa omniprezentă şi crescândă a executării pedepsei capitale, situaţia personală a petiţionarului, îndeosebi vârsta şi starea mintală din perioada săvârşirii infracţiunii, o extrădare către Statele Unite ar expune pe cel în cauză la un risc real de tratament depăşind pragul fixat de art. 3. Existenţa unui alt mijloc de a atinge scopul legitim al extrădării – remiterea lui Jens Soering Republicii Federale Germania în vederea judecării sale – fără să ducă la suferinţe de o intensitate sau durată atât de excepţionale, reprezintă un considerent pertinent suplimentar. Pe scurt, decizia de extrădare a petiţionarului către Statele Unite ar încălca art. 3, dacă ar fi urmată de executare (unanimitate).

12. – Din perspectiva art. 6, cazul punea în cauză atât procedura penală americană cât şi procedura de extrădare din Anglia.

Pentru Jens Soering, extrădarea sa nesocotea art. 6 § 3 c), în lipsa asistenţei judiciare din Virginia pentru introducerea diferitelor recursuri. Curtea nu exclude ca o decizie de extrădare să poată ridica, în mod excepţional, o problemă în temeiul art. 6, în cazul în care fugarul ar risca să suporte un flagrant refuz al unui judecător de a i se face dreptate în ţara de destinaţie, dar faptele cauzei nu dezvăluie un asemenea risc. În consecinţă, nu se pune nici o problemă sub acest aspect din perspectiva art. 6 § 3c) (unanimitate).

Petiţionarul a afirmat pentru prima dată în faţa Curţii, că refuzând examinarea actelor privind starea sa psihică, *Magistrates' Court* a încălcat paragrafele 1 şi 3 d) ale art. 6. Acest capăt de cerere ieşind din cadrul litigiului dedus judecăţii sale, Curtea a decis că nu are competenţa să-l examineze (unanimitate).

[1] Guvernul german a adus cauza în faţa Curţii în virtutea art. 48 lit. b) din Convenţie – după Comisie şi guvernul britanic – deşi nu participase înainte la procedura desfăşurată în faţa Comisiei.

13. – Rămânea art. 13 din Convenţie. Jens Soering afirma că în Regatul Unit, nu-i era utilizabil nici un recurs efectiv în legătură cu motivul său de plângere dedus din art. 3. Ca şi Comisia, el considera controlul judiciar ca fiind prea limitat.

Curtea îşi marchează dezacordul faţă de o asemenea apreciere. Pe baza dreptului administrativ englez şi în numele controlului judiciar, tribunalul are competenţa de a anula decizia de a preda un fugar către un stat unde acesta ar fi expus unui risc serios şi dovedit de tratamente inumane sau degradante, pe motivul că nici un ministru rezonabil nu ar putea lua o asemenea decizie. Deşi Convenţia nu este considerată ca fiind integrată în dreptul britanic, Curtea este convinsă că jurisdicţiile engleze pot să aprecieze caracterul rezonabil al unei decizii de extrădare în lumina elementelor de genul celor invocate de Jens Soering în faţa organelor Convenţiei în contextul art. 3. În consecinţă, din moment ce persoana în cauză dispunea de un recurs efectiv în dreptul englez, sub forma unei cereri de control judiciar, art. 13 nu a fost încălcat (unanimitate).

14. – Deşi nu a avut loc nici o încălcare a art. 3, Curtea consideră că art. 50 este aplicabil în speţă. În ceea ce priveşte prejudiciul, ea apreciază că propria-i constatare privind art. 3 constituie prin ea însăşi o „satisfacţie echitabilă" suficientă (unanimitate). Totuşi, Curtea nu se consideră abilitată să prescrie măsurile accesorii solicitate de Jens Soering referitoare la executarea hotărârii.

Obţinând câştig de cauză asupra punctului esenţial (art. 3), petiţionarului i s-a acordat dreptul la rambursarea integrală a cheltuielilor (26.752 £ şi 5.030,60 FF) (unanimitate). [1]

15. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N. J.* 1990, p. 621–622.

ANDREWS (J.). – „Expulsion to Chile and the European Convention", *E.L.R.* 1991, p. 426-429.

AWARD (R.). – „European Court of Human Rights – extradition – inhuman or degrading treatment or punishment, Soering case", *Georgia Journal of International and Comparative Law* 1990, p. 463 şi urm.

BLUMENWITZ (D.). – „Anmerkung", *EuGRZ* 1989, p. 326–328.

BOELES (P.). – „Noot", *R.V.* 1991, p. 76-83.

BREITENMOSER (S.) şi WILMS (G.E.). – „Human Rights v. extradition: the Soering case", *Michigan Journal of International Law* 1990, p. 845 şi urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 583 şi urm.

DAMATO (A.). – „Estradizione e divieto di trattamenti inumani nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *Riv.I.D.U.* 1991, p. 648–668.

[1] Autorităţile britanice l-au extrădat pe Jens Soering către Statele Unite ale Americii după ce au primit din partea acestora din urmă o notă diplomatică la 31 iulie 1989 confirmând că persoana în cauză nu va putea fi urmărită în Virginia pentru asasinate pasibile de pedeapsa cu moartea.

DUGARD (J.) şi WYNGAERT (C. van den. – „Reconciling extradition with human rights", *A.J.I.L.* 1998, p. 187-212.

FARRAN (S.) – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londres, Blackstone, 1996, p. 23-26, 55-60 şi 315-318.

GANSHOF VAN DER MEERSCH (W.). – „L'extradition et la Convention européenne des droits de l'homme. L'affaire Soering", *R.T.D.H.* 1990, p. 5–24.

GARCIA DE ENTERRIA (E.). – „El principio de proporcionalidad en la extradición", *Poder Judicial* 1989, nr. 15, p. 32–52.

GONZALEZ GARCIA (J.V.). – „Pena de muerte y tratamiento inhumano o degradante en la Convención Europea de Derechos Humanos (una aproximación desde el caso Soering)" în *La protección jurídica del ciudadano. Estudios en homenaje al Profesor Jesús Gónzalez Pérez.*, Madrid, Civitas, 1993, p. 2019–2046.

HUTTUM (W.F. van). – „Uitlevering, een kwestie van vertrouwen?", *D.D.* 1989, p. 928–940.

LABAYLE (H.). – „Droits de l'homme, traitement inhumain et peine capitale: réflexions sur l'édification d'un ordre public européen en matière d'extradition par la Cour européenne des droits de l'homme", *J.C.P.*, 20 iunie 1990, nr. 3452, p. 6.

LAGODNY (O.). – „Anmerkung", *N.J.W.* 1990, p. 2189.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 306-328.

LILLICH (R.B.). – „The Soering case" *A.J.I.L.* 1991, p. 128–149.

MARK (S.) – „Yes, Virginia, extradition may breach the European Convention on Human Rights", *C.L.J.* 1990, p. 194 şi urm.

MAROTTA (F.). – „Responsabilita dello Stato estradante con riferimento all'art. 3 della Convenzione. Considerazioni sulla sentenza Soering", *Riv. I.D.U.* 1989, p. 439–447.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 552–556.

O'BOYLE (M.). – „Extradition and expulsion under the European Convention on Human Rights. Reflections on the Soering case", în *Human Rights and constitutional law. Essays in honour of Brian Walsh,* Blackrock, The Round Hall Press, 1992, p. 93–107.

PALAZZO (F.C.). – „La pena di morte dinanzi alla Corte europea di Strasburgo", *Riv. D.P.P.* 1990, p. 367–378.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.,* 1989, p. 786–792.

QUIGLEY (J.) şi SHANK (J.). – „Death row as a violation of human rights: is it illegal to extradite to Virginia?", *Virginia International Law Journal* 1989, p. 251 şi urm.

ROLDAN BARBERO (J.). – „La extradición y la pena de muerte en el Convenio Europeo de Derechos Humanos. La sentencia Soering de 7 de julio de 1989", *R.I.E.* 1990, p. 537–556.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 734–737.

SCHABAS (W.A.). – „The abolition of the death penalty in international law", Cambridge, Grotius, 1993, p. 224–228.

SHERLOK (A.). – „Extradition, death row and the Convention", *E.L.R.* 1990, p. 87–92.

SUDRE (F.). – „Extradition et peine de mort: arrêt Soering de la Cour européenne des droits de l'homme, du 7 juillet 1989", *R.G.D.I.P.* 1990, p. 103–121.

SUDRE (F.). şi alţii – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme,* Paris, PUF, 2003, p. 118–128.

SWART (A.H.J.). – „Noot", *R.V.* 1980, p. 271-290.

VALTICOS (N.). – „Le recours à la Cour européenne des droits de l'homme: quelques cas récents", *S.J.* 1990, p. 216–220.

VERMEULEN (B.P.). – „Noot", *NCJM-Bulletin* 1989, p. 864–871.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1989, p. 387–396.

WARBRICK (C.). – „Coherence and the European Court of Human Rights: the adjudicative background of the Soering case", *Michigan Journal of International Law* 1989–1990, p. 1073 şi urm.

WATTENDORFF (H.). şi PERRON (E. du). – „Human rights v. the Soering case", *Michigan Journal of International Law* 1990, p. 845 şi urm.

WILT (H. G. van der). – „Après Soering: the relationship between extradition and human rights in the legal practice of Germany, the Netherlands and the United States", *N.I.L.R.* 1995, p. 53–80.

WYNGAERT (C. van den). – „Is uitlevering naar een Staat waar de opgeeiste persoon de doodstraf riskeert nog langer verenigbaar met het E.V.R.M.?", *R.W.* 1990, col. 761.

WYNGAERT (C. van den). – „Applying the European Convention on Human Rights to extradition: opening Pandora's box?", *I.C.L.Q.* 1990, p. 757–779.

ZÜHLKE (S.). şi PASTILLE (J.-C.)– „Extradition and the European convention – *Soering* revisited", *ZaöRV* 1999, p. 749-784.

17. CAZUL MOUISEL contra FRANŢEI - Menţinerea în detenţie a unui condamnat bolnav şi condiţiile detenţiei

1. – *Jean Mouisel este un resortisant francez născut în 1948, care locuieşte la Fougaron. La 12 iunie 1996, el este condamnat la cincisprezece ani de închisoare pentru furt în bandă organizată şi armat, sechestrare şi escrocherie. Potrivit unui certificat medical datat 8 ianuarie 1999, el contractează o leucemie limfoidă cronică. În urma agravării stării sale de sănătate, el urmează o chimioterapie care i se aplică în cadrul unei spitalizări ambulatorii de zi. În cursul transportării sale către spital el este ţinut în lanţuri şi el mai afirmă şi că în timpul şedinţelor de chimioterapie picioarele îi sunt prinse în lanţuri, iar una dintre încheieturile mâinilor sale este legată de pat. Plângându-se de aceste condiţii ca şi de agresivitatea supraveghetorilor la adresa sa, el decide să-şi întrerupă tratamentul medical în iunie 2000.*

Pentru a putea stabili dacă starea de sănătate a petiţionarului este compatibilă cu detenţia sa, este supus unei expertize medicale la 28 iunie 2000, în urma căreia rezultă că este necesar să fie luat în îngrijire într-un mediu specializat. La 19 iulie 2000, petiţionarul este transferat de urgenţă la centrul de detenţie din Muret pentru a fi mai aproape de centrul spitalicesc din Toulouse. El este pus în libertate condiţionată la 22 martie 2001, cu obligaţia de a se supune unui tratament sau unor îngrijiri medicale.

2. – *În petiţia sa din 8 octombrie 2000, adresată Curţii, dl Mouisel invocă articolul 3 al Convenţiei; el denunţă menţinerea sa în detenţie şi condiţiile acesteia, în pofida gravei sale maladii.*

• ***Hotărârea din 14 noiembrie 2002** (secţia I) (CEDO 2002-IX)*

3. – Potrivit Curţii, starea de sănătate, vârsta şi un sever handicap fizic constituie de acum înainte situaţii pentru care se pune problema capacităţii

de a sta în detenţie, în lumina articolului 3. Cu toate că nu există o obligaţie generală de punere în libertate a unui deţinut din cauza stării sale de sănătate, această dispoziţie le impune statelor să protejeze integritatea fizică a persoanelor private de libertate, şi anume prin administrarea îngrijirilor de sănătate necesitate de acestea. De altfel, modalităţile de executare a măsurilor luate nu trebuie să supună deţinutul la o stare de disperare sau la o încercare depăşind în intensitate nivelul inevitabil de suferinţă inerent detenţiei.

Cât priveşte compatibilitatea stării dlui Mouisel cu menţinerea sa în detenţie, Curtea notează că legislaţia franceză le permite autorităţilor să intervină atunci când deţinuţii suferă de boli grave. În aplicarea legii din 15 iunie 2000, o eliberare condiţionată îi poate fi acordată unui deţinut atunci când există o „necesitate de a urma un tratament". De altfel, în înţelesul legii din 4 martie 2002 cu privire la drepturile persoanelor bolnave, o suspendare a pedepsei poate fi pronunţată în cazul condamnaţilor atinşi de o patologie privind un pronostic vital sau a căror stare de sănătate este, pe o perioadă de lungă durată, incompatibilă cu menţinerea în detenţie. Curtea constată astfel că sănătatea persoanei private de libertate face parte, de acum încolo, dintre factorii de luat în considerare în stabilirea modalităţilor de executare a pedepsei privative de libertate, în special în ceea ce priveşte durata menţinerii în detenţie. Cu toate acestea, petiţionarul nu putea beneficia de aceste două recursuri în momentul perioadei considerate: el nu îndeplinea condiţiile cerute pentru a beneficia de o eliberare condiţionată, iar legea care permitea suspendarea pedepsei nu exista încă.

În privinţa implicaţiilor menţinerii în detenţie, Curtea constată că înaintarea bolii a făcut ca starea de sănătate a dlui Mouisel să devină din ce în ce mai incompatibilă cu detenţia, fără ca autorităţile penitenciare să fi luat nişte măsuri speciale. De altfel, cu toate că nu s-a dovedit că petiţionarul era ţinut în lanţuri în timp ce i se administra tratamentul medical, nu există nici o îndoială că i se puneau cătuşe în perioadele transferurilor la spital. Curtea reţine starea de sănătate a petiţionarului, faptul că era vorba despre o spitalizare, natura tratamentului şi slăbiciunea fizică a petiţionarului, ajungând la concluzia că această măsură era disproporţionată din punct de vedere al nevoilor de securitate. Ea notează pe de altă parte că nici un element nu sugera existenţa vreunui risc important de fugă sau de violenţă. În fine, ea arată că condiţiile astfel descrise nu sunt conforme cu recomandările Comitetului european pentru prevenirea torturii referitoare la modalităţile de transfer şi de examinare medicală a deţinuţilor.

După părerea Curţii, autorităţile nu au asigurat o luare în îngrijire adecvată a stării de sănătate a petiţionarului. Menţinerea în detenţie a acestuia, mai ales după iunie 2000, a adus atingere demnităţii sale, constituind o încercare deosebit de penibilă, care i-a produs o suferinţă mergând dincolo de cea pe care o comportă inevitabil o pedeapsă cu închisoarea şi un tratament anticanceros. În consecinţă, menţinerea celui interesat în detenţie constituia un tratament inuman şi degradant, contrar articolului 3 (unanimitate).

4. – În aplicarea articolului 41, Curtea îi alocă petiţionarului 15.000 euro pentru prejudiciu moral (unanimitate).

5. *Bibliografie*

CÉRÉ (J.-P.) – „Le maintien en détention de malades graves constitue un traitement inhumain et dégradant", *R.T.D.H.* 2003, p. 1007-1015.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002)", *J.D.I.* 2003, p. 548-541.

MASSIAS (F.) – „Droits de l'homme. Bilan de la jurisprudence récente relative à la protection offerte par l'article 3 en matière de privation de liberté. Papon c. France, 7 juin 2001. Mouisel c. France, 14 noiembrie 2002", *R.S.C.D.P.C.* 2003, p. 144-155.

MOUTOUH (H.). – „Note", *D.* 2003, p. 303-305.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 2003, p. 524-525.

ROETS (D.). – „Note", *L.P.A.* 16 iulie 2003, p. 17-20.

TIGROUDJA (H.). – „Note", *L.P.A.* 19 iunie 2003, p. 18-21.

18. CAZUL ILAŞCU ŞI ALŢII contra REPUBLICII MOLDOVA ŞI RUSIEI – Condiţiile şi legalitatea unor detenţii în Transnistria

1. – *Ilie Ilaşcu, Alexandru Leşco, Andrei Ivanţoc şi Tudor Petrov-Popa, resortisanţi ai Republicii Moldova în momentul introducerii petiţiei, s-au născut respectiv în 1952, 1955, 1961 şi 1963. Dl Ilaşcu dobândeşte şi cetăţenia română în 2000, iar dnii Leşco şi Ivanţoc de asemenea în 2001. Petiţionarii, cu excepţia dlor Ilaşcu şi Leşco, care au fost eliberaţi în mai 2001 şi respectiv iunie 2004, sunt actualmente deţinuţi în "Republica Moldovenească a Transnistriei" (RMT), regiune a Republicii Moldova cunoscută sub numele de Transnistria, autoproclamată ca independentă în 1991.*

În momentul petrecerii faptelor, dl Ilaşcu este conducătorul local al Frontului Popular şi militează pentru unificarea Republicii Moldova cu România. El este ales de două ori în Parlamentul moldovenesc şi este desemnat să facă parte din delegaţia moldovenească la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. În decembrie 2000, el este ales senator în parlamentul român şi numit în delegaţia română la Adunarea Parlamentară.

Între 2 şi 4 iunie 1992, petiţionarii sunt arestaţi la domiciliul lor din Tiraspol de către mai multe persoane, dintre care unele sunt îmbrăcate în uniforme purtând insigna armatei a 14-a a fostei URSS. Ei sunt acuzaţi de activităţi antisovietice, precum şi pentru a fi combătut, prin mijloace ilegale, statul legitim al Transnistriei, sub conducerea Frontului Popular. Li se reproşează de asemenea că ar fi comis mai multe infracţiuni, în special două asasinate. La 9 decembrie 1993, "Tribunalul Suprem al RMT" îl condamnă pe dl Ilaşcu la pedeapsa capitală şi la confiscarea bunurilor sale şi le aplică

celorlalţi petiţionari pedepse cu închisoarea mergând de la doisprezece la cincisprezece ani, însoţite de confiscarea bunurilor proprii.

2. *Petiţionarii sesizează Curtea la 14 iunie 1999. Ei denunţă o violare a articolului 6 al Convenţiei, pe motivul că condamnarea lor nu a fost pronunţată de un tribunal competent şi că în orice caz procedura la capătul căreia ei au fost condamnaţi nu a fost echitabilă. Ei se plâng în plus, ţinând cont de articolul 1 din Protocolul nr. 1 de confiscarea bunurilor lor şi pretind că detenţia lor nu era legală, prin nesocotirea articolului 5. Dl Ilaşcu denunţă de asemenea o violare a articolului 2,din cauza condamnării sale la pedeapsa capitală. Toţi petiţionarii incriminează pe deasupra şi condiţiile lor de detenţie, invocând în mod expres articolele 3 şi 8 şi în substanţă articolul 34. Potrivit lor, autorităţile moldoveneşti sunt responsabile pentru violările de mai sus, deoarece ele nu au luat măsuri suficiente spre a le pune capăt. Rusia este părtaşe la această responsabilitate, deoarece teritoriul Transnistriei se află sub controlul său de facto datorită staţionării trupelor şi materialelor militare ruseşti şi sprijinului acordat separatiştilor de către Rusia.*

• ***Hotărârea din 4 iulie 2004*** *(Marea Cameră) (CEDO 2004-VII)*

3. – Curtea începe prin a examina cazul în temeiul articolului 1. Pe baza ansamblului elementelor pe care le deţine, ea consideră că guvernul moldovenesc, singurul guvern legitim al Republicii Moldova din perspectiva dreptului internaţional, nu îşi exercită autoritatea asupra unei părţi din teritoriul său, anume asupra celui ce se află sub controlul efectiv al "RMT". Cu toate acestea, Republicii Moldova îi incumbă în continuare îndeplinirea obligaţiei pozitive de a lua măsurile care stau în puterea sa şi care sunt în conformitate cu dreptul internaţional, pentru a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenţie. În consecinţă, petiţionarii ţin de jurisdicţia Republicii Moldova în sensul articolului 1, însă responsabilitatea sa pentru actele denunţate se stabileşte în lumina obligaţiilor pozitive care îi incumbă în baza Convenţiei. Ele privesc atât obligaţiile necesare pentru a-şi restabili controlul asupra teritoriului transnistrean, ca expresie a jurisdicţiei sale, cât şi pe cele destinate să asigure respectarea drepturilor petiţionarilor, inclusiv eliberarea lor. Curtea notează că până la ratificarea Convenţiei în 1997 şi chiar după această dată, autorităţile moldoveneşti au luat măsuri în vederea asigurării respectării drepturilor petiţionarilor. În schimb, ea nu dispune de dovezi care să arate că, după eliberarea dlui Ilaşcu în mai 2001, au fost luate măsuri eficace pentru a pune capăt violărilor continue ale Convenţiei la adresa celorlalţi petiţionari, denunţate de aceştia. Ea nu a fost informată de nici un demers pe care autorităţile moldoveneşti l-ar fi întreprins după mai

2001 pe lângă autorităţile ruseşti pentru a obţine eliberarea lor. Prin urmare, petiţionarii ţin de jurisdicţia Republicii Moldova în ceea ce priveşte obligaţiile sale pozitive pentru actele denunţate, posterioare lunii mai 2001 (unsprezece voturi contra şase).

4.– *Quid* Rusiei[1] ? În timpul conflictului moldovean, în 1991-1992, forţe ale fostei armate a 14-a (care a aparţinut succesiv Uniunii Sovietice, Comunităţii Statelor Independente, apoi Rusiei) staţionate în Transnistria, au combătut împreună cu şi pentru forţele separatiste transnistrene. Cantităţi importante de arme din arsenalul armatei a 14-a au fost transferate voit separatiştilor, care au putut, în plus, să pună mâna şi pe alte arme, fără ca militarii ruşi să se opună la aceasta. Mai mult, pe tot timpul ostilităţilor între autorităţile moldoveneşti şi separatiştii transnistreni, conducătorii ruşi au susţinut prin declaraţiile lor politice autorităţile separatiste. Rusia a contribuit astfel, atât militar cât şi politic, la crearea unui regim separatist în regiunea Transnistriei, care face parte din teritoriul Moldovei. Chiar şi după încetarea focului din 21 iulie 1992, ea a continuat să susţină militar, politic şi economic regimul separatist, permiţându-i astfel să supravieţuiască, acesta consolidându-se şi dobândind o anumită autonomie faţă de Republica Moldova. Potrivit opiniei Curţii, ansamblul actelor comise de militarii ruşi faţă de petiţionari, inclusiv transferarea lor în mâinile regimului separatist, în contextul unei colaborări a autorităţilor ruseşti cu acest regim ilegal, sunt de natură a genera o responsabilitate în privinţa consecinţelor actelor acestui regim.

Până la ora actuală, armata rusă continuă să staţioneze pe teritoriul moldovenesc, violându-se astfel angajamentele de retragere totală pe care Rusia şi le-a luat la Conferinţele la cel mai înalt nivel ale OSCE din 1999 şi 2001. Atât înainte cât şi după 5 mai 1998, data intrării în vigoare a Convenţiei pentru Rusia, în sectorul de securitate controlat de forţele ruseşti de menţinere a păcii, regimul "Republicii Moldoveneşti Transnistrene" a continuat să-şi desfăşoare în mod ilegal trupele şi să fabrice şi să comercializeze arme, violând acordul din 21 iulie 1992. Ansamblul acestor elemente este de natură să dovedească că "RMT" continuă să se găsească sub autoritatea efectivă, sau cel puţin sub influenţa decisivă a Rusiei şi că, în orice caz, ea supravieţuieşte graţie sprijinului militar, economic, financiar şi politic al acesteia din urmă. Curtea consideră deci că există o legătură continuă şi neîntreruptă de responsabilitate a Rusiei în ceea ce priveşte soarta petiţionarilor, de vreme ce politica sa de susţinere şi de colaborare cu regimul "RMT" s-a perpetuat dincolo de 5 mai 1998 şi că, după această dată, Rusia nu a încercat nimic pentru a pune capăt situaţiei petiţionarilor, generată de agenţii săi şi nici nu a acţionat pentru a împiedica violările

[1] *Quid* = Ce (îi revine) (în limba latină în original – N.T.)

despre care petiţionarii pretind că au fost comise. Astfel, petiţionarii ţin de "jurisdicţia" Rusiei (şaisprezece voturi contra unul).

5. – Curtea observă că, pentru Republica Moldova, Convenţia a intrat în vigoare la 12 septembrie 1997, iar pentru Rusia la 5 mai 1998. Ea reaminteşte că Convenţia nu reglementează decât fapte petrecute posterior intrării ei în vigoare în statele contractante în cauză. Prin urmare, ea nu este competentă pentru a examina învinuirea bazată pe articolul 6 şi nu este competentă pentru a lua cunoştinţă de cele bazate pe articolele 3, 5 şi 8 decât în măsura în care acestea privesc fapte posterioare datelor de intrare în vigoare a Convenţiei pentru Republica Moldova şi pentru Rusia (şaisprezece voturi contra unul).

6. – Dl Ilaşcu fiind eliberat şi trăind actualmente cu familia sa în România, Curtea consideră că executarea pedepsei pronunţate la adresa sa ţine mai degrabă de ipoteză decât de certitudine. În schimb, nimeni nu contestă că după ratificarea Convenţiei de către statele pârâte, el a suferit atât din cauza condamnării sale la pedeapsa cu moartea, cât şi din cauza condiţiilor de detenţie, sub ameninţarea executării acestei pedepse. Curtea consideră că este inutil să examineze separat faptele în baza articolului 2 (unanimitate), însă că ele trebuie examinate mai degrabă din perspectiva articolului 3.

7. – În timpul perioadei foarte lungi pe care a petrecut-o în "culoarul morţii", dl Ilaşcu a trăit în umbra omniprezentă a morţii, cu spaima unei execuţii potenţiale. Lipsit de orice mijloc de apărare, el a trăit mulţi ani în condiţii de detenţie de natură a-i aminti perspectiva executării sentinţei, chiar şi după intrarea în vigoare a Convenţiei. Spaima şi suferinţa pe care le-a resimţit au fost agravate de lipsa unei baze legale şi a legitimităţii condamnării în sensul Convenţiei. "Tribunalul Suprem al RMT" care a pronunţat pedeapsa la adresa dlui Ilaşcu a fost creat de către o entitate ilegală în dreptul internaţional şi nerecunoscută de comunitatea internaţională. El aparţine unui sistem despre care este greu să se spună că funcţionează pe o bază constituţională şi juridică reflectând o tradiţie judiciară conformă cu Convenţia. Pentru aceasta stă mărturie aparenţa de arbitrar care se desprinde din circumstanţele în care au fost judecaţi şi condamnaţi petiţionarii, aşa cum ei le-au descris – relatarea lor ne fiind contestată de celelalte părţi – şi aşa cum au fost ele descrise şi analizate de către instituţiile OSCE.

Curtea notează că dl Ilaşcu a fost deţinut timp de opt ani în regim de izolare severă : fără contact cu alţi deţinuţi, fără nici o veste din exterior, de vreme ce nu avea permisiunea de a trimite sau de a primi corespondenţă, fiind privat şi de dreptul de a-şi contacta avocatul sau familia ; celula sa fără încălzire, chiar şi în condiţiile aspre de iarnă, era lipsită de lumină naturală

şi de aerisire. A fost de asemenea privat de hrană, în chip de pedeapsă, iar ţinând seama de restricţiile impuse la primirea pachetelor, chiar şi hrana pe care o primea din afară era adesea improprie pentru a fi consumată. Nu putea să facă duş decât foarte rar, uneori la un interval de mai multe luni. În legătură cu aceasta, Curtea face trimitere la raportul Comitetului European de prevenire a torturii, făcut în urma vizitei acestuia în Transnistria în anul 2000, care consideră drept incalificabilă o izolare prelungită pe durata multor ani.

Condiţiile detenţiei dlui Ilaşcu au avut efecte prejudiciabile asupra sănătăţii sale, care s-a deteriorat de-a lungul acestor ani ; el nu a fost îngrijit corect, în lipsa unor vizite şi tratamente medicale regulate şi a unor mese dietetice. Curtea ia act cu îngrijorare de existenţa unor reguli care autorizează o putere discreţionară în materie de corespondenţă şi de vizite la închisoare, fie că este vorba de puterea paznicilor închisorii sau de cea a altor autorităţi şi subliniază faptul că astfel de reguli au un caracter arbitrar şi sunt incompatibile cu garanţiile adecvate şi efective împotriva abuzurilor pe care orice sistem carceral al unei societăţi democratice trebuie să le prevadă. Mai mult încă, în speţă, asemenea reguli au făcut condiţiile de detenţie să fie şi mai dificile.

Condamnarea petiţionarului la pedeapsa capitală, combinată cu condiţiile în care a trăit în timpul detenţiei sale dobândesc un caracter deosebit de grav şi de crud şi trebuie deci considerate ca acte de tortură. Dl Ilaşcu fiind deţinut în momentul intrării în vigoare a Convenţiei pentru Rusia, aceasta din urmă este răspunzătoare pentru condiţiile de detenţie şi de tratament aplicate celui în cauză, ca şi pentru suferinţele care i-au fost cauzate în închisoare. Dl Ilaşcu a fost eliberat în mai 2001 ; or, doar cu începere de la această dată responsabilitatea Republicii Moldova este angajată prin faptul neîndeplinirii obligaţiilor sale pozitive. În consecinţă, articolul 3 a fost violat de către Rusia (şaisprezece voturi contra unul), dar nu de către Moldova (unsprezece voturi contra şase).

8. – Privind ansamblul elementelor de care dispune, Curtea consideră ca demonstrat faptul că, în timpul detenţiei sale, dlui Ivanţoc i s-au aplicat un mare număr de loviri şi alte suplicii şi că, în anumite momente, a fost privat de hrană şi de orice asistenţă medicală, în ciuda stării sale de sănătate, şubrezită de aceste condiţii de detenţie. În mod special, Curtea subliniază umilinţele şi relele tratamente la care el a fost supus mai ales în mai 1999, după introducerea petiţiei sale în faţa Curţii. Mai mult încă : dl Ivanţoc este deţinut de la condamnarea sa din 1993 în regim de izolare, fără contact cu alţi deţinuţi şi fără să aibă acces la ziare. El este lipsit de posibilitatea de a vedea un avocat, singurele sale contacte cu lumea de afară fiind vizitele şi pachetele soţiei sale, sub rezerva autorizării eliberate de autorităţile penitenciare după bunul lor plac. Toate aceste restricţii, fără o bază legală şi

lăsate la discreţia autorităţilor, sunt incompatibile cu un regim de încarcerare într-o societate democratică şi au contribuit la sporirea spaimei şi a suferinţelor mintale ale petiţionarului. Deţinut într-o celulă fără încălzire, prost aerisită, fără lumină naturală, cel în cauză nu a beneficiat de îngrijirile necesitate de starea sa de sănătate, în pofida câtorva vizite medicale autorizate de autorităţile penitenciare.

Luate în ansamblu şi ţinând cont de gravitatea lor, de caracterul lor repetitiv şi de scopul spre care tindeau, tratamentele pe care le-a îndurat dl Ivanţoc i-au provocat dureri şi suferinţe "acute", aveau un caracter deosebit de grav şi de crud şi constituie acte de tortură. Dl Ivanţoc fiind deţinut în momentul intrării în vigoare a Convenţiei pentru Rusia, aceasta din urmă se face răspunzătoare pentru condiţiile de detenţie şi pentru tratamentele pe care el le-a avut de îndurat, ca şi pentru suferinţele care i-au fost cauzate în închisoare. Prin urmare, articolul 3 a fost violat de Rusia (Şaisprezece voturi contra unul), precum şi de Republica Moldova (unsprezece voturi contra şase).

9. – Curtea poate considera ca demonstrat faptul că, în timpul detenţiei lor, dnii Leşco şi Petrov-Popa au cunoscut condiţii de detenţie extrem de severe (vizite sau colete de la familiile lor acordate într-o manieră discreţionară de către administraţia penitenciară ; privarea, în anumite momente, de hrană sau distribuirea de hrană improprie pentru consum ; privarea, în cea mai mare parte a timpului, de orice asistenţă medicală adecvată, în pofida stării lor de sănătate, şubrezită din cauza acestor condiţii de detenţie ; lipsa unor mese dietetice, deşi prescrise medical). Aceste condiţii s-au deteriorat după 2001. În plus, dl Petrov-Popa este supus la regimul de izolare celulară din 1993, fără contact cu alţi deţinuţi şi fără să poată avea acces la ziare în limba sa. Ambilor le-a fost refuzat accesul la un avocat până în iunie 2003. Astfel de tratamente sunt de natură a genera dureri sau suferinţe atât fizice, cât şi mintale.

Luate în ansamblul lor şi ţinând cont de gravitatea lor, ele pot fi calificate ca tratamente inumane şi degradante. Dnii Leşco şi Petrov-Popa fiind deţinuţi în momentul intrării în vigoare a Convenţiei, pentru Rusia, aceasta din urmă se face răspunzătoare pentru condiţiile de detenţie şi pentru tratamentele pe care le-au îndurat, ca şi pentru suferinţele care le-au fost cauzate în închisoare. Prin urmare, articolul 3 a fost violat de către Rusia (şaisprezece voturi contra unul), ca şi de către Republica Moldova (unsprezece voturi contra şase).

10. – Făcând anume trimitere la concluziile sale în baza articolului 3, în ceea ce priveşte caracterul procedurii în cauză, Curtea a conchis că nici unul dintre petiţionari nu a fost condamnat de către un "tribunal" şi că o pedeapsă cu închisoarea, pronunţată de un organ jurisdicţional cum este "Tribunalul

Suprem al RMT" la capătul unei proceduri ca aceea desfăşurată în speţă, nu poate fi considerată drept "detenţie în bună regulă", dispusă "potrivit căilor legale". Prin urmare, privarea de libertate suferită de petiţionari nu poate satisface condiţiile enunţate în paragraful 1 a) al articolului 5. Rezultă de aici că a avut loc o violare a articolului 5 § 1 până în mai 2001 în ceea ce-l priveşte pe dl Ilaşcu, şi că s-a produs şi continuă să se producă o violare a acestei dispoziţii în privinţa celorlalţi petiţionari aflaţi în continuare în detenţie (şaisprezece voturi contra unul).

Ştiindu-se că petiţionarii erau deţinuţi în momentul intrării în vigoare, pentru Rusia, a Convenţiei, Curtea a concluzionat că faptele constitutive ale violării articolului 5 îi sunt imputabile privitor la toţi petiţionarii. Ţinând cont de concluzia sa potrivit căreia responsabilitatea Republicii Moldova în virtutea obligaţiilor sale pozitive este angajată cu începere din mai 2001, Curtea a ajuns la concluzia că articolul 5 nu a fost violat în privinţa dlui Ilaşcu, însă că această dispoziţie a fost violată în ceea ce îi priveşte pe ceilalţi petiţionari (unsprezece voturi contra şase).

11.– Plângerea petiţionarilor în baza articolului 8 se limitează la imposibilitatea de a le scrie liber din închisoare familiilor lor şi Curţii şi la dificultăţile pe care le-au întâmpinat pentru a primi vizita familiei. În ceea ce priveşte învinuirea bazată pe imposibilitatea lor de a sesiza din închisoare Curtea, aceasta ţine mai degrabă de articolul 34, pe care Curtea îl va examina separat. Totuşi, ţinând seama de aceste alegaţii în contextul articolului 3, Curtea consideră că este inutil să le examineze separat din perspectiva articolului 8 (unanimitate).

12. – Presupunând chiar că este competentă pentru a tranşa învinuirea bazată pe articolul 1 din Protocolul nr. 1, Curtea notează că aceasta nu a fost susţinută şi a conchis, prin urmare, că dispoziţia respectiva nu a fost violată (cincisprezece voturi contra două).

13. – Curtea notează că petiţionarii au afirmat că nu au putut să o sesizeze din locul lor de detenţie şi că petiţia lor, care a fost semnată de soţiile lor, a fost depusă de singurul avocat care îi reprezenta la începutul procedurii. Ea evidenţiază de asemenea ameninţările pronunţate împotriva petiţionarilor de către autorităţile penitenciare din Transnistria şi agravarea condiţiilor lor de detenţie după depunerea petiţiei. Astfel de acţiuni constituie o formă de presiune ilicită şi inacceptabilă, care a constituit o piedică în calea dreptului lor de recurs individual. În plus, Curtea relevă cu îngrijorare conţinutul unei note verbale din aprilie 2001 a ministerului afacerilor externe rus, cerând Republicii Moldova să-şi retragă observaţiile prezentate Curţii în octombrie 2000 pentru că sugerau o responsabilitate a Rusiei prin faptul staţionării trupelor sale pe teritoriul moldovenesc, în Transnistria. Şi într-adevăr, cu prilejul audierii din 6 iunie 2001, guvernul moldovenesc a

declarat că-şi retrage partea din observaţiile sale referitoare la Rusia. Asemenea acţiuni ale guvernului rus, pe de o parte, reprezintă o negare a patrimoniului comun de ideal şi de tradiţii politice, de respectare a libertăţii şi de preeminenţă a dreptului menţionată în preambulul Convenţiei iar, pe de altă parte, sunt de natură a aduce o gravă atingere examinării de către ea a unei petiţii depuse în exercitarea dreptului de recurs individual şi, prin aceasta, obstrucţionând însuşi dreptul garantat prin articolul 34. Rusia nu şi-a îndeplinit, deci, obligaţiile care îi reveneau în baza articolului 34 (şaisprezece voturi contra unul).

De altfel, Curtea notează că, după eliberarea sa, dl Ilaşcu s-a întreţinut cu autorităţile moldoveneşti referitor la posibilitatea eliberării celorlalţi petiţionari şi că, în acest context, dl Voronin, preşedintele Republicii Moldova, l-a acuzat public pe dl Ilaşcu de a fi cauza menţinerii în detenţie a camarazilor săi, prin refuzul său de a-şi retrage petiţia îndreptată împotriva Republicii Moldova şi Rusiei. Asemenea afirmaţii venind din partea celei mai înalte autorităţi a unui stat contractant şi făcând să depindă ameliorarea situaţiei petiţionarilor de retragerea petiţiei depuse împotriva acestui stat sau a unui alt stat contractant, reprezintă o presiune directă, menită să obstrucţioneze exercitarea dreptului de recurs individual. Această concluzie este valabilă oricare ar fi influenţa reală sau teoretică pe care această autoritate o poate avea asupra situaţiei petiţionarilor. Prin urmare, declaraţiile dlui Voronin se traduc printr-o piedică pusă de Republica Moldova exercitării dreptului de recurs individual al petiţionarilor, prin nesocotirea articolului 34 (şaisprezece voturi contra unul).

14. – În aplicarea articolului 41, Republica Moldova trebuie să le plătească domnilor Ivanţoc, Leşco şi Petrov-Popa câte 60.000 EUR fiecăruia pentru daune materiale şi morale, câte 3.000 EUR fiecăruia pentru daune morale decurgând din nesocotirea articolului 34, precum şi suma globală de 7.000 EUR pentru cheltuieli de judecată, mai puţin 1.321,34 EUR deja încasaţi cu titlul de asistenţă judiciară (zece voturi contra şapte). În plus, Rusia trebuie să-i plătească 180.000 EUR domnului Ilaşcu şi câte 120.000 EUR fiecăruia dintre ceilalţi petiţionari pentru daune materiale şi morale, apoi câte 7.000 EUR fiecărui petiţionar pentru daune morale rezultând din nesocotirea articolului 34, precum şi suma globală de 14.000 EUR pentru cheltuieli de judecată, mai puţin 2.642,66 EUR deja încasaţi cu titlu de asistenţă judiciară (şaisprezece voturi contra unul).

De altfel, statele moldovenesc şi rus trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a pune capăt detenţiei arbitrare a petiţionarilor încă încarceraţi şi să asigure punerea lor imediată în libertate (unanimitate).

15. *Bibliografie*

BENOÎT-ROHMER (F.). – «Pour la construction d'un espace juridique européen de protection des droits de l'homme. Réflexions sur l'arrêt de la CEDH, *Ilaşcu et autres c. Russie et Moldova* du 8 juillet 2004», *L'Europe des libertés* mars 2005, p. 5-11.

COHEN-JONATHAN (G.). – «À propos des arrêts *Assanidzé* (8 avril 2004), *Ilascu* (8 juillet 2004) et *Issa* (16 novembre 2004). Quelques observations sur les notions de «juridiction» et d'«injonction»», *R.T.D.H.* 2005, p. 767-785.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 472-477.

PETCULESCU (I). – «Droit international de la responsabilité et droits de l'homme. À propos de L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme du 8 juillet 2004 dans l'affaire Ilaşcu et autres c. la République de Moldova et la Fédération de Russie», *R.G.D.I.P.* 2005, p. 581-607.

SUDRE (F.) et autres. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2004)», *R.D.P.* 2005, p. 759-762 et 770-772.

WECKEL (P.). – «Chronique de jurisprudence internationale: Cour européenne des droits de L'homme, arrêt du 8 juillet 2004 (Grande Chambre), affaire Ilaşcu et autres c. Moldova et Russie», *R.G.D.I.P.* 2004, p. 1036-1044.

19. CAZUL RAMIREZ SANCHEZ contra FRANŢEI – Menţinerea prelungită în izolare a unui condamnat

1. – *Ilich Ramirez Sanchez, mai cunoscut sub numele de Carlos, este un venezuelean născut în 1949 şi actualmente deţinut în Franţa, la închisoarea din Clairvaux. Urmărit în cadrul unor anchete referitoare la mai multe atentate teroriste comise în Franţa, el este condamnat la închisoare pe viaţă la 25 decembrie 1997, pentru uciderea a doi poliţişti şi a uneia dintre relaţiile sale, comisă în 1975. Timp de opt ani şi două luni, mai precis în timpul încarcerării sale la închisoarea Santé de la Paris, cu începere de la 15 august 1994, el este deţinut în regim de izolare. Prelungirile menţinerii în izolare sunt în general motivate de pericolul pe care îl reprezintă deţinutul, de necesitatea de a menţine ordinea şi securitatea în aşezământul penitenciar şi de riscul de evadare ; cu aceste ocazii, petiţionarul face obiectul unor controale medicale menite să determine aptitudinea sa de a suporta izolarea. Dacă la început medicii nu consemnează nici o contraindicaţie la izolare, ei nu mai garantează pentru aceasta începând din iulie 2000 şi refuză să se pronunţe asupra compatibilităţii stării de sănătate a petiţionarului cu prelungirea acestei măsuri.*

Regimul de izolare implică pentru petiţionar de a fi deţinut singur într-o celulă de 6,84 mp., dărăpănată şi prost izolată, potrivit lui, fără contact cu alţi prizonieri sau paznici, şi de a nu fi autorizat să iasă din aceasta decât pentru a face o plimbare zilnică de două ore. De altfel, petiţionarul susţine că singurele sale distracţii provin din ziare şi de la televizorul pe care îl închiriază şi că nu primeşte vizite, cu excepţia celor ale avocaţilor săi şi, odată pe lună, a celei a unui preot.

La 17 octombrie2002, petiționarul este transferat la centrala din Saint-Maur, unde este deținut până la 18 martie 2004 fără a fi supus regimului de izolare. Totuși, în urma unei convorbiri acordate prin telefon unei emisiuni televizate, în care el refuză anume să adreseze orice cerere de iertare victimelor actelor sale, apreciind la cifra de 1.500 – 2.000 numărul persoanelor ucise, petiționarul este transferat la închisoarea din Fresnes, unde este repus în izolare. Din 18 martie 2004 până la 5 ianuarie2006, petiționarul este plasat în închisorile din Fresnes, din Fleury-Mérogis și la Santé, unde îi este aplicat regimul de izolare. Începând cu 5 ianuarie 2006, data transferării sale la centrala din Clairvaux, el beneficiază de un regim normal de detenție.

2. – *În cererea sa din 20 iulie adresată Curții, dl Ramirez Sanchez susține că menținerea sa prelungită în izolare, între 15 august 1994 – 17 octombrie 2002 și între 18 martie 2004 – 6 ianuarie 2006, a violat articolul 3 al Convenției. El mai afirmă de altfel că prelungirea izolării sale nu s-a făcut în condiții reglementare, nesocotindu-se articolul 13.*

3. – *Printr-o hotărâre din 27 ianuarie 2005, o cameră (secția I) a concluzionat că articolul 3 nu a fost violat (patru voturi contra trei) și că a fost violat articolul 13 (unanimitate). La 21 aprilie 2005, petiționarul solicită retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 6 iunie 2005, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 4 iulie 2006** (Marea Cameră) (CEDO 2006–...)*

4. – Din perspectiva articolului 3, Curtea estimează că examinarea sa trebuie să se limiteze la condițiile de detenție ale petiționarului între 15 august 1994 și 17 octombrie 2002, deoarece părțile nu au adus nici o precizare cu privire la condițiile perioadei dintre martie 2004 și ianuarie 2006, iar petiționarul nu a exercitat nici un recurs privitor la fond în cursul acesteia, cu toate că ar fi putut să o facă.

Ea reamintește că și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția interzice în termeni absoluți tortura și pedepsele sau tratamentele inumane sau degradante. Ea admite că detenția petiționarului creează serioase dificultăți autorităților franceze și înțelege că ele au considerat necesar să ia măsuri extraordinare de securitate pentru a-l ține în detenție pe omul care, în anii 70, era considerat drept cel mai periculos terorist din lume și care de atunci încolo nu a manifestat niciodată vreun regret cu privire la acțiunile sale.

5. – Curtea examinează mai întâi condițiile de detenție ale petiționarului. În timpul menținerii sale în izolare în închisoarea Santé, celula ocupată de petiționar era destul de mare pentru un deținut și dispunea de un pat, de o masă, de un colț cu toaletă și avea o fereastră care asigura lumina naturală.

El dispunea de cărţi, de ziare şi de un post de televiziune şi avea acces două ore pe zi la curtea pentru plimbare, ca şi un acces de o oră pe zi la o sală de cardio-training. El era deţinut în condiţii materiale corecte şi conforme cu regulile penitenciare europene adoptate de Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei la 16 ianuarie 2006. Aceste condiţii au fost de asemenea considerate ca "global acceptabile" de către CPT (Comitetul european pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante), cu ocazia vizitei efectuate în perioada 14-26 mai 2000.

De altfel, Curtea subliniază că petiţionarul primea vizita unui medic de două ori pe săptămână, cea a unui preot odată pe lună şi foarte frecvente vizite ale celor 58 de avocaţi ai săi dintre care reprezentanta sa legală, care i-a devenit parteneră de viaţă. Astfel, în timpul acestei perioade, partenera sa a venit să-l vadă de peste 640 de ori în patru ani şi zece luni, iar ceilalţi avocaţi ai săi de peste 860 de ori în şapte ani şi opt luni. În ceea ce priveşte familia petiţionarului, căreia nu i-a fost impusă nici o restricţie cu privire la dreptul de vizitare, aceasta nu a prezentat niciodată vreo cerere de vizitare. Singurele două cereri care au fost respinse veneau din partea unor ziarişti. Curtea consideră deci că petiţionarul nu a fost deţinut în izolare senzorială completă sau în izolare socială totală şi că izolarea sa era parţială şi relativă.

6. – Ea studiază apoi durata menţinerii în izolare a petiţionarului. Ea reaminteşte că excluderea unui deţinut din colectivitatea carcerală nu constituie în sine o formă de tratament inuman. În numeroase state membre există regimuri de securitate sporită pentru deţinuţii periculoşi. Menite să prevină riscurile de evadare, de agresiune sau perturbarea colectivităţii deţinuţilor, aceste regimuri au ca bază îndepărtarea de comunitatea penitenciară, însoţită de o întărire a controalelor.

Cu toate acestea, Curtea consideră că deciziile de prelungire a unei izolări care durează ar trebui să fie motivate substanţial pentru a se preveni orice risc de arbitrar şi că nu ar trebui să se recurgă la această măsură, care reprezintă un fel de "închisoare în închisoare", decât în mod excepţional şi cu multe precauţii.

În această privinţă, ea arată că prelungirile izolării petiţionarului au avut loc conform prescripţiilor circularei din 8 decembrie 1998, aplicabilă în speţă. Cel în cauză a beneficiat în mod special de vizita foarte regulată a unor medici care, cu toate că nu s-au pronunţat în favoarea acestei măsuri începând cu iulie 2000, nu au constatat consecinţe nefaste ale izolării asupra sănătăţii sale. El a refuzat de altfel un ajutor psihologic în iulie 2002 şi a fost examinat de un psihiatru când a ajuns la centrala din Saint-Maur, fără ca să fie propusă vreo continuare în acest sens. În plus, cel în cauză afirmă chiar el însuşi că este în perfectă stare de sănătate mintală şi fizică.

Curtea ţine totuşi să sublinieze că o menţinere în izolare, chiar relativă, nu poate fi impusă la infinit unui deţinut. În plus, este indispensabil ca acesta să poată vedea că o autoritate judiciară independentă statuează cu privire la temeiul şi la motivaţiile acestei măsuri prelungite. Ar mai fi de asemenea de dorit să se caute soluţii alternative plasării în izolare pentru indivizii consideraţi periculoşi şi pentru care o detenţie într-o închisoare obişnuită şi în condiţii normale este considerată improprie. Asupra acestui punct, Curtea arată în mod special că, după ce a fost deţinut în condiţii normale, petiţionarul a fost din nou plasat în izolare, după ce a consimţit la o convorbire în care refuza să la ceară iertare victimelor actelor sale ; autorităţile franceze nu au făcut, deci, dovada unei voinţe de a-l umili sau de a-l înjosi menţinându-l sistematic în izolare, ci au căutat mai degrabă o soluţie adaptată personalităţii şi periculozităţii sale. În fine, Curtea ţine de asemenea cont de preocupările guvernului, potrivit cărora petiţionarul ar putea să utilizeze comunicaţiile în interiorul sau în exteriorul închisorii pentru a reintra în contact cu membri ai grupului său terorist sau pentru a încerca să facă prozelitism printre ceilalţi deţinuţi şi să pregătească eventual o evadare.

În concluzie, continuând să împărtăşească grijile CPT privind eventualele efecte pe termen lung ale izolării impuse petiţionarului, Curtea consideră că condiţiile menţinerii sale în izolare nu au atins pragul minim de gravitate necesar pentru a constitui un tratament inuman în sensul articolului 3, ţinând cont mai ales de personalitatea şi de periculozitatea dincolo de orice norme a celui în cauză. Desigur, ea este preocupată, în pofida circumstanţelor specifice ale prezentei cauze, de durata deosebit de lungă a plasării petiţionarului în regim penitenciar de izolare şi a notat ca pozitiv faptul că, începând din 5 ianuarie 2006, el beneficiază de un regim normal de detenţie care, în opinia Curţii, nu ar trebui în mod normal să mai fie repus în cauză de acum înainte. În aceste circumstanţe, nu a avut loc o violare a articolului 3 (douăsprezece voturi contra cinci).

7. – În 1996, petiţionarul a sesizat tribunalul administrativ cu o cerere tinzând să obţină anularea uneia dintre deciziile care ordonau plasarea sa în izolare. Printr-o sentinţă din 25 noiembrie 1998, tribunalul a respins cererea sa, menţionând că era vorba de o măsură interioară care nu era susceptibilă de a fi deferită judecătorului administrativ. Consiliul de Stat şi-a modificat jurisprudenţa cu privire la acest punct în iulie 2003, admiţând că o măsură de plasare în izolare putea fi adusă înaintea judecătorului administrativ. Din faptul lipsei în dreptul francez a unui recurs care i-ar fi permis petiţionarului să conteste măsurile de prelungire a plasării în izolare, Curtea a ajuns la concluzia violării articolului 13 (unanimitate).

8. – Dl Ramirez Sanchez nu a prezentat nici o cerere pentru daune în baza articolului 41. Curtea îi alocă 10.000 EU pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

D. În internare psihiatrică

20. CAZUL HERCZEGFALVY contra AUSTRIEI – Internarea şi tratamentul unui alienat

1. – *Cetăţean ungur, dl Istvan Herczegfalvy soseşte în Austria în 1964; în prezent el trăieşte la Viena. În 1976, în timp ce executa o pedeapsă cu închisoare, împotriva lui sunt angajate noi acte de urmărire penală pentru lovirea şi vătămarea unor paznici şi codeţinuţi şi pentru ameninţări grave pronunţate la adresa magistraţilor. După executarea primei pedepse, la 13 mai 1977, el rămâne încarcerat şi este plasat pe 9 ianuarie 1978, când provizoriu, când cu titlu definitiv, într-o instituţie pentru delincvenţi alienaţi mintal. Aici rămâne până la 28 noiembrie 1984, data eliberării sale condiţionate.*

2. – *În plângerea sa la Comisie, din 27 noiembrie 1978, dl Herczegfalvy formulează o serie de revendicări relative la legalitatea, durata şi regimul detenţiei sale ca şi la tratamentul medical aplicat în timpul acesteia.* [1]

• ***Hotărârea din 24 septembrie 1992** (Cameră) (seria A nr. 244)*

3. – Nici una din perioadele detenţiei în litigiu, ţinând când de paragraful 1 c), când de paragraful 1 e) din art. 5, nu a ignorat aceste dispoziţii (unanimitate); respectând dreptul intern, deciziile autorităţilor competente nu erau viciate de arbitrar.

4. – Durata detenţiei provizorii a petiţionarului (de la 27 mai 1978 la 10 ianuarie 1979, apoi de la 30 octombrie 1979 la 9 aprilie 1980) nu a depăşit „termenul rezonabil" prescris de art. 5 § 3 (unanimitate). Curtea nu constată nici o neglijenţă a autorităţilor care ar fi putut să încetinească desfăşurarea procesului, în prima perioadă, încât să se încalce prevederile Convenţiei; potrivit Curţii, petiţionarul a contribuit el însuşi la prelungirea procedurii. A doua perioadă nu pare nici aceasta excesivă având în vedere, printre altele, noua componenţă a jurisdicţiei chemate să se pronunţe în cauză.

[1] La 10 martie 1988, Comisia declară inadmisibile mai multe revendicări ale petiţionarului. La 4 octombrie 1989, ea reţine alte câteva capete de cerere şi respinge plângerea pentru restul revendicărilor. În raportul său din 1 martie 1991 ea concluzionează asupra încălcărilor art. 3 (unanimitate), 5 § 1 e) (pentru perioadele de la 11.12.1981 la 8.02.1982 şi din 8.02.1983 la 16.02.1984) (unanimitate), 5 § 4 (unanimitate), art. 8 (unanimitate), art. 10 (unanimitate) şi art. 13 (18 voturi pentru, 2 împotrivă) dar nu şi asupra violării art. 5 § 1 c) (11 voturi pentru, 9 împotrivă) şi art. 5 § 1 e) (pentru celelalte perioade) (11 voturi pentru, 9 împotrivă) şi art. 5 § 3 (unanimitate).

5. – Curtea reaminteşte jurisprudenţa sa asupra câmpului de aplicare al paragrafelor 1 şi 4 ale art. 5, potrivit căreia, pentru a fi îndeplinite exigenţele Convenţiei, controlul legalităţii unei detenţii trebuie să respecte atât normele de fond cât şi cele de procedură ale legislaţiei naţionale şi, în plus, să exercite, în conformitate cu scopul art. 5, protejarea individului împotriva arbitrarului. Cea de-a doua condiţie implică nu numai ca jurisdicţiile competente să se pronunţe „într-un termen scurt", dar şi faptul ca deciziile lor să se succeadă într-un ritm rezonabil. Or, două din cele trei decizii incriminate nu ar putea fi considerate conforme acestei din urmă exigenţe, cu atât mai mult cu cât multiplele cereri de punere în libertate introduse în acea perioadă de către petiţionar au rămas fără răspuns. Aceste concluzii dispensează Curtea de a mai examina conformitatea deciziilor în litigiu cu dreptul intern. În concluzie, Curtea a decis că s-au încălcat prevederile art. 5 § 4 (unanimitate).

6. – Dl Herczegfalvy se plângea şi de terapia aplicată faţă de el: i s-ar fi aplicat un tratament brutal, incompatibil cu art. 3.

Potrivit Curţii, situaţia de inferioritate şi neputinţă care caracterizează pacienţii internaţi în spitalele de psihiatrie reclamă o vigilenţă crescută în ce priveşte controlul respectării Convenţiei. Dacă autorităţilor medicale le incumbă competenţa de decizie – pe baza regulilor cunoscute ale ştiinţei lor – asupra mijloacelor terapeutice de utilizat, la nevoie cu forţa, pentru prezervarea sănătăţii fizice şi mintale a bolnavilor care sunt în întregime incapabili să se controleze şi a căror responsabilitate o au autorităţile respective, aceasta nu înseamnă protejarea lor într-o mai mică măsură de către prevederile art. 3, ale cărui exigenţe nu suferă nici o derogare. Durata utilizării cătuşelor şi a unui pat de siguranţă preocupă în mod deosebit Curtea. Ea consideră totuşi că elementele de care dispune nu sunt suficiente pentru a respinge teza guvernului potrivit căreia, după principiile psihiatrice îndeobşte admise în acea perioadă, tratamentul respectiv era justificat de un imperativ medical. În plus, unele afirmaţii ale petiţionarului nu găsesc sprijin în documentele dosarului. Curtea a decis că nu s-a stabilit nici o violare a art. 3 (unanimitate).

7. – Administrându-i hrana cu forţa şi impunându-i lui I. Herczegfalvy tratamentul examinat deja din perspectiva art. 3, autorităţile spitaliceşti nu au adus atingere art. 8 (unanimitate): Curtea nu dispune de nici un indiciu de natură să zdruncine opinia guvernului, pentru care aceste autorităţi puteau, pe bună dreptate, să considere boala psihiatrică a petiţionarului ca o afecţiune care-l făcea pe acesta din urmă incapabil de autodeterminare.

În schimb, practica spitalului constând în trimiterea fiecărei scrisori a petiţionarului către curator, pentru a se face selecţie, a încălcat prevederile art. 8

[1] Organele de urmărire penală (n.t.).

(unanimitate), deoarece ingerinţa în dreptul garantat de această dispoziţie nu era „prevăzută de lege" în sensul paragrafului 2: în absenţa celei mai mici precizări referitoare la tipul de restricţii autorizate, la scopul, durata, întinderea şi controlul acestora, legea austriacă nu oferă gradul minim de protecţie împotriva arbitrarului cerut de preeminenţa dreptului într-o societate democratică.

8. – Pentru aceleaşi raţiuni ca acelea care au condus Curtea la concluzia nesocotirii art. 8, aceasta a statuat că s-au încălcat şi prevederile art. 10 invocate de petiţionar în legătură cu limitările accesului său la informare.

9. – Având în vedere decizia sa referitoare la art. 8 şi 10, Curtea nu consideră necesar să tranşeze chestiunea unei eventuale violări a art. 13 (unanimitate).

10. – Statuând în echitate, Curtea acordă lui I. Herczegfalvy 100.000 de şilingi austrieci pentru prejudiciul rezultând din încălcările prevederilor reţinute (unanimitate). Ea atribuie petiţionarului şi rambursarea integrală a cheltuielilor, adică 8.000 DM şi 12.000 şilingi austrieci, minus suma de 22.971 FF reprezentând banii plătiţi de Consiliul Europei cu titlu de asistenţă judiciară (unanimitate). [1]

11. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.). – „L'affaire Herczegfalvy ou le traitement psychiatrique à l'épreuve de l'article 3... et vice versa", *R.T.D.H.* 1993, p. 433–443.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1992)", *J.D.I.* 1993, p. 748–749.

GERBRANDA (T.). – „Noot", *NJCM–Bulletin* 1993, p. 444–448.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993" *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 481–483.

SPIELMANN (A. şi D.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1994, p. 314–315.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 740–742.

[1] Articolul 51 § 1 al legii spitalelor a fost înlocuit în 1991 prin dispoziţii mai precise. De altfel, de la 1 ianuarie 1990, articolul 34 al legii privind plasarea unor bolnavi mintal prevede îndeosebi că nu se pot pune obstacole corespondenţei dintre bolnav şi avocatul său; de la 1 ianuarie 1994 aceste reguli se aplică şi condamnaţilor plasaţi în spitale psihiatrice (noul articol 167 a) al legii privind aplicarea pedepselor).

Secţiunea a 2-a
EXPULZAREA SAU EXTRĂDAREA STRĂINILOR

21. CAZUL VILVARAJAH ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Respingerea unor solicitanţi de azil din Sri Lanka spre ţara lor de origine

1. – *Tamili din Sri Lanka, dnii Nadarajah Vilvarajah, Vaithialingam Skandarajah, Saravamuthu Sivakumaran, Vathanan Navratnasingam şi Vinasithamby Rasalingam sosesc în Regatul Unit la date diferite în cursul anului 1987 şi cer azil politic în baza Convenţiei Naţiunilor Unite din 1951 referitoare la statutul refugiaţilor (astfel cum aceasta a fost modificată): ei se tem că vor fi persecutaţi dacă sunt trimişi în ţările lor, unde familiile şi ei înşişi au suferit de pe urma exceselor armatei contra comunităţii tamile. Ministrul de interne examinează cererile acestora şi le respinge. În această situaţie, cei în cauză solicită controlul judiciar al deciziilor respective, însă Camera Lorzilor le respinge în ultimă instanţă*[1] *la 16 decembrie 1987.*

Aceştia sunt trimişi în Sri Lanka la 10 şi, respectiv, 12 februarie 1988. Primul, al doilea şi al treilea dintre ei pretind că au fost arestaţi, deţinuţi şi maltrataţi (pentru al doilea şi al treilea) de către membrii Forţelor indiene de menţinere a păcii (IPKF); cel de-al patrulea afirmă că a fost arestat şi bătut de către poliţie. La 13 martie 1989, adjudicator-*ul*[2] *admite recursul formulat de cei în cauză împotriva deciziei de respingere. Autorizaţi astfel să revină în Marea Britanie la 4 octombrie 1989, ei obţin un permis de şedere excepţional, valabil mai întâi pentru 12 luni, prelungit apoi până la 22 martie 1992.*

2. – *Domnii Vilvarajah, Skandarajah şi Sivakumaran sesizează Comisia la data de 26 august 1987, iar domnii Navratnasingam şi Rasalingam la 15 decembrie. Ei afirmă că, în calitatea lor de tineri tamili de sex masculin, au motive plauzibile să se teamă că vor suferi persecuţii, tortură, o execuţie arbitrară sau tratamente inumane ori degradante, contrare art. 3 al Convenţiei. În afară de aceasta, ei afirmă că în dreptul britanic nu dispun de nici un recurs efectiv pentru revendicarea rezultată din acest text.*[3]

• ***Hotărârea din 30 octombrie 1991*** *(Cameră) (seria A nr. 215)*

3. – Nici Convenţia, nici Protocoalele acesteia nu consacră un drept la azil politic. Decizia de expulzare a unui solicitant de azil poate totuşi ridica o problemă în baza art. 3 atunci când există motive serioase şi dovedite de a

---

[1] Fără să se poată face apel *(n.t.)*.

[2] Adjudicator – arbitru judiciar, judecător de recurs în dreptul anglo-saxon (n.t.).

[3] În raportul său din 8 mai 1990, Comisia trage concluzia absenţei vreunei încălcări a art. 3 (7 voturi pentru, 7 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui), dar constată violarea art. 13 (13 voturi pentru, 1 împotrivă). (*Potrivit Regulamentului comisiei, în cazul egalităţii de voturi, votul preşedintelui prevalează determinând astfel decizia*, n.t.)

crede că cel în cauză riscă un pericol real de a fi supus torturii, pedepselor ori tratamentelor inumane sau degradante.

În scopul stabilirii existenţei unor asemenea motive, Curtea se sprijină pe ansamblul elementelor care i-au fost furnizate sau, la nevoie, pe care şi le procură din oficiu. Ea trebuie să se bazeze cu prioritate pe circumstanţele pe care statul în cauză le cunoştea sau trebuia să le cunoască în momentul deciziei de respingere, chiar dacă informaţii ulterioare pot să-i servească la confirmarea sau infirmarea aprecierii pe care a făcut-o şi să aplice criterii riguroase, având în vedere caracterul absolut al art. 3 şi faptul că acesta consacră una din valorile fundamentale ale societăţilor democratice care formează Consiliul Europei.

Curtea a concluzionat că lipsesc motivele serioase şi dovedite de a crede că trimiterea petiţionarilor în Sri Lanka în februarie 1988 i-ar fi expus la un pericol real de a suferi tratamente incompatibile cu art. 3 din Convenţie. La acea dată, situaţia din Sri Lanka se ameliorase atât în nordul, cât şi în estul insulei. Dacă ostilităţi sporadice şi izolate continuau totuşi să aibă loc, IPKF înlocuise forţele de securitate predominant singaleze, potrivit acordului din iulie 1987, şi luptele de la Jaffna încetaseră. În plus, un program al Înaltului Comisar O.N.U. pentru refugiaţi permisese deja repatrierea voluntară a numeroşi tamili în Sri Lanka.

Probele furnizate referitor la antecedentele petiţionarilor şi la contextul general din insulă nu stabilesc că situaţia personală a celor în cauză ar fi fost mai rea decât cea a majorităţii membrilor comunităţii tamile sau a altor tineri tamili de sex masculin care se reîntorceau în ţara lor. Totuşi, în asemenea circumstanţe, o simplă posibilitate de rele tratamente nu antrenează în sine o violare a art. 3. În ceea ce priveşte pe al doilea, al treilea şi al patrulea petiţionar, care suferiseră efectiv rele tratamente la revenirea în ţara lor, cazurile acestora nu prezentau nici un element distinct care ar fi putut sau ar fi trebuit să permită ministrului (britanic, *n.t.*) să prevadă că se va întâmpla astfel. Trimiterea celui de al patrulea şi al cincilea dintre petiţionari fără documente de identitate este criticabilă, dar nu i-a expus prin aceasta la un veritabil risc, depăşind limitele fixate de art. 3. Curtea conferă, de asemenea, greutate cunoştinţelor şi experienţei acumulate de autorităţile britanice, rezultate din examinarea dosarelor numeroşilor solicitanţi de azil din Sri Lanka şi împrejurării că ministrul de interne britanic a studiat cu grijă fiecare caz în parte al solicitanţilor de azil. Astfel fiind, Curtea a constatat inexistenţa violării art. 3 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – Din perspectiva art. 13, Curtea nu distinge nici o diferenţă esenţială între prezenta speţă şi cazul Soering. Jurisdicţiile engleze au competenţa, în materie de azil, de a aplica aceleaşi principii de control judiciar şi de anulare a unei decizii în circumstanţe similare, competenţă de care s-au folosit în numeroase ocazii. De altfel, acestea au subliniat responsabilitatea lor deosebită în acest domeniu, în sensul supunerii deciziilor administrative celui mai minuţios examen. În plus, în practică, nici un solicitant de azil nu a fost respins din Regatul Unit înainte de sfârşitul procedurii, o dată ce acesta a dobândit autorizaţia de a cere un control judiciar. Petiţionarii dispuneau de un

recurs efectiv, astfel încât Curtea constată că nu au fost nesocotite prevederile art. 13 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1995, p. 3757–3759.

BOSSUYT (M.) şi LAMMERANT (I.). – „La conformité à la Convention européenne des droits de l'homme des mesures d'éloignement du territoire de demandeurs d'asiles déboutés", *R.T.D.H.* 1993, p. 417–430.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 589 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 801– 803.

FARRAN (S.) – „The U.K. before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 51–54 şi 318–320.

JACKSON (D.W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights", Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 95–97. Ars Aequi Libri, 1997, p. 306–328.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 540–542.

PEDRAZZI (F.). – „Corte europea dei diritti dell'uomo, richiedenti asilo e procedura di riconoscimento dello status di rifugiato. Considerazioni critiche sulla sentenza Vilvarajah", *Riv. I.D.U.* 1992, p. 187–202.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 544–553.

22. CAZUL MAMATKULOV ŞI ASKAROV contra TURCIEI – Extrădare către Uzbekistan în pofida unei măsuri provizorii indicate de Curte

1. – *Resortisanţi uzbeci, Rustam Sultanovici Mamatkulov şi Zainiddin Abdurasulovici Askarov s-au născut în 1959 şi respectiv în 1971. Ei sunt membri ai Erk ("Libertate"), un partid de opoziţie.*

Primul ajunge la Istanbul, venind din Kazahstan, la 3 martie 1999, având o viză de turism ; poliţia turcă îl reţine la aeroport şi îl plasează în arest provizoriu. Cel de al doilea intră în Turcia la 13 decembrie 1998, având un paşaport fals. Forţele de ordine îl reţin şi îl plasează în arest provizoriu la 5 martie 1999.

Ambii sunt bănuiţi în Uzbekistan de omucidere, de a fi provocat altora răniri prin explozia unei bombe şi de tentativă de atentat împotriva preşedintelui Republicii. Ei sunt traduşi în faţa unui judecător care ordonă plasarea lor în detenţie provizorie. Invocând o convenţie bilaterală semnată cu Turcia, Uzbekistanul cere extrădarea lor.

Dl Mamatkulov este audiat de un judecător al tribunalului corecţional din Bakirköy, iar dl Askarov este tradus în faţa tribunalului corecţional din Fatih (Istanbul). Judecătorul şi tribunalul constată că infracţiunile reţinute

nu sunt de natură politică sau militară, ci constituie delicte de drept comun. Ei ordonă ca petiţionarii să fie deţinuţi până la extrădarea lor.

Petiţionarii sesizează Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care indică guvernului turc, la 18 martie 1999 că, în aplicarea articolului 39 (măsuri provizorii) al regulamentului, "ar fi de dorit, în interesul părţilor şi al bunei desfăşurări a procedurii în faţa Curţii, ca petiţionarii să nu fie extrădaţi către Republica Uzbekistan înainte de reunirea camerei competente, adică înainte de 23 martie". La această dată, camera prorogă măsura provizorie până la noi ordine. Între timp, mai precis la 19 martie 1999, consiliul de miniştri turc emite un decret de extrădare referitor la petiţionari, care sunt remişi autorităţilor uzbece la 27 martie 1999.

Printr-o sentinţă din 28 iunie 1999, Înalta Curte îi declară pe petiţionari vinovaţi de faptele care li se reproşează şi îi condamnă la pedepse cu închisoarea de 20 de ani şi respectiv de 11 ani.

2. – *În petiţiile lor din 11 şi 12 martie 1999 adresate Curţii, reprezentanţii petiţionarilor invocă articolele 2 şi 3 ale Convenţiei, susţinând că în perioada extrădării clienţii lor întâmpină un risc real de a fi supuşi la tortură sau la rele tratamente. Ei denunţă de asemenea, în baza articolului 6, inechitatea procedurii de extrădare urmată de Turcia şi a procedurii penale întreprinse în Uzbekistan. Ei afirmă în final că, prin extrădarea petiţionarilor, Turcia a încălcat obligaţiile sale decurgând din Convenţie, deoarece nu s-a conformat indicaţiilor date de Curte în baza articolului 39 din regulamentul său.*

3. – *Printr-o hotărâre din 6 februarie 2003, o cameră (secţia I) a ajuns la concluzia că articolul 3 nu a fost violat, că articolul 6 este inaplicabil procedurii de extrădare din Turcia şi estimează că nu se pune nici o problemă în privinţa învinuirii în baza articolului 6 şi cu privire la inechitatea procedurii penale în Uzbekistan (unanimitate). De altfel, ea a ajuns la concluzia violării de către Turcia a articolului 34, deoarece aceasta nu a respectat măsurile provizorii indicate de către Curte (şase voturi contra unul).*

La 28 aprilie 2003, guvernul cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 21 mai 2003, colegiul acesteia consimte la cerere.

• ***Hotărârea din 4 februarie 2005*** *(Marea Cameră) (CEDO 2005-I)*

4. – Curtea ia notă de rapoartele asociaţiilor internaţionale de apărare a drepturilor omului care denunţă o practică administrativă de tortură şi de alte forme de rele tratamente împotriva dizidenţilor politici în Uzbekistan, ca şi politica represivă a conducătorilor uzbeci faţă de aceşti dizidenţi. În raportul său pentru 2001, Amnesty International a subliniat că "numeroşi presupuşi partizani ai unor partide şi mişcări islamiste de opoziţie clandestine (...) au fost victimele unor acte de tortură şi de rele tratamente comise de cei răspunzători de aplicarea legilor". Curtea consideră totuşi că aceste constatări, care descriu situaţia generală din Uzbekistan, nu confirmă

alegaţiile specifice ale petiţionarilor, care trebuie coroborate prin alte elemente de probă. Ea ţine cont de data la care au fost extrădaţi petiţionarii (27 martie 1999) pentru a aprecia dacă exista în Uzbekistan un risc real ca ei să fie supuşi unor tratamente contrare articolului 3. Potrivit guvernului turc, extrădarea petiţionarilor a fost efectuată în urma obţinerii din partea guvernului uzbec a asigurării "că nu se va face o confiscare generală a bunurilor petiţionarilor, că nu vor fi supuşi unor acte de tortură şi că nu vor fi condamnaţi la pedeapsa capitală". Guvernul a mai produs şi rapoarte medicale întocmite de medicii închisorilor în care erau încarceraţi dnii Mamatkulov şi Askarov.

În lumina elementelor de care dispune, Curtea nu este în măsură să conchidă că existau la 27 martie 1999 motive substanţiale pentru a crede că petiţionarii întâmpinau un risc real de a fi supuşi la tratamente contrare articolului 3. Nerespectarea de către Turcia a indicaţiei date în virtutea articolului 39 din regulament a împiedicat Curtea să aprecieze existenţa unui risc real în modul în care i se părea adecvat să o facă în circumstanţele cauzei. Prin urmare nu poate fi constatată nici o violare a articolului 3 (paisprezece voturi contra trei).

5. – Ţinând seama de alegaţiile petiţionarilor în contextul articolului 3, Curtea consideră că nu este cazul să le examineze separat în baza articolului 2 (unanimitate).

6. – Cu privire la învinuirea adusă de petiţionari, potrivit căreia ei nu au avut parte de un proces echitabil în faţa tribunalului corecţional care a statuat asupra extrădării lor, Curtea reaminteşte că deciziile cu privire la intrarea sejurul şi îndepărtarea străinilor nu implică o contestare cu privire la drepturile sau obligaţiile cu caracter civil ale unui petiţionar, nici nu au legătură cu temeiul unei acuzaţii în materie penală îndreptată împotriva lui, în înţelesul articolului 6 § 1. Această dispoziţie nu se aplică deci (unanimitate).

7. – În ceea ce priveşte alegaţia petiţionarilor potrivit căreia nu aveau nici o posibilitate de a obţine un proces echitabil în Uzbekistan, Curtea consideră că existenţa unui risc de denegare flagrantă de justiţie trebuie evaluată prin referire la circumstanţele despre care statul avea sau trebuia să aibă cunoştinţă în momentul extrădării. Atunci când extrădarea este amânată ca urmare a unei indicaţii formulate de Curte în baza articolului 39, riscul de denegare flagrantă de justiţie trebuie şi acesta evaluat în lumina informaţiilor de care dispune Curtea în momentul în care examinează cauza.

Cu toate că, în lumina elementelor disponibile, au putut exista la această dată motive de îndoială cu privire la procesul care urma să le fie făcut în ţara de destinaţie, nu există suficiente elemente care să arate că eventualele carenţe ale procesului riscau să constituie o denegare de justiţie flagrantă. Prin urmare, nu a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (treisprezece voturi contra patru).

8. – Curtea relevă că petiţionarii, odată extrădaţi, au pierdut orice contact cu avocaţii lor şi au fost deci privaţi de posibilitatea de a aduna probe în măsură a le susţine alegaţiile în baza articolului 3. În consecinţă, ea a fost împiedicată să aprecieze corect dacă petiţionarii întâmpinau un risc real de a fi supuşi la rele tratamente.

Curtea observă că, în mai multe decizii şi ordonanţe recente, jurisdicţiile şi instituţiile internaţionale au subliniat importanţa şi raţiunea de a fi a măsurilor provizorii şi accentuează faptul că respectarea acestor măsuri era necesară pentru efectivitatea deciziilor acestora cu privire la fond. În cadrul contenciosului internaţional, măsurile provizorii au ca obiect conservarea drepturilor părţilor.

De altfel, Curtea ţine să sublinieze că dreptul de recurs individual garantat prin Convenţie a dobândit în cursul anilor o mare importanţă şi figurează printre cheile de boltă ale mecanismului de apărare a drepturilor şi libertăţilor enunţate în Convenţie.

În acest context, Curtea relevă că în lumina principiilor generale de drept internaţional, a dreptului tratatelor şi a jurisprudenţei internaţionale, interpretarea domeniului de acţiune al măsurilor provizorii nu poate fi despărţită de procedura în cursul căreia ele sunt prevăzute şi de decizia cu privire la fond pe care ele urmăresc să o protejeze. Ea reiterează în această privinţă faptul că, în baza articolului 31 § 1 din Convenţia de la Viena referitoare la dreptul tratatelor, interpretarea tratatelor trebuie să se facă cu bună credinţă şi în lumina obiectului şi scopului lor, precum şi ţinând cont de principiul efectului util.

Curtea observă că Curtea Internaţională de Justiţie, Curtea Interamericană pentru Drepturile Omului, Comitetul Drepturilor Omului al Naţiunilor Unite şi Comitetul Naţiunilor Unite împotriva Torturii au confirmat toate, în decizii recente, că apărarea drepturilor invocate de părţi, faţă cu riscul unui prejudiciu ireparabil, reprezintă un obiectiv esenţial al măsurilor provizorii prevăzute în drept internaţional. Indiferent de sistemul juridic considerat, orice bună administrare a justiţiei implică să nu fie îndeplinite, atâta timp cât procedura este în curs, acte cu caracter ireparabil.

În sistemul Convenţiei, măsurile provizorii, aşa cum au fost aplicate în mod constant în practică, se vădesc de o importanţă fundamentală pentru evitarea situaţiilor ireversibile care ar împiedica Curtea să procedeze în bune condiţii la examinarea petiţiei şi, dacă este cazul, să-i asigure petiţionarului beneficierea practică şi efectivă de acel drept protejat de Convenţie pe care îl invocă. Prin urmare nerespectarea de către un stat care a ratificat Convenţia a măsurilor provizorii pune în pericol eficacitatea dreptului de recurs individual, aşa cum este acesta garantat prin articolul 34, precum şi angajamentul formal al statului, în virtutea articolului 1, de a apăra drepturile şi libertăţile enunţate în Convenţie.

O indicare de măsuri provizorii dată de Curte îi permite acesteia nu numai să examineze cu eficacitate o petiţie, ci şi să se asigure de efectivitatea

protecţiei prevăzute prin Convenţie cu privire la petiţionar şi, ulterior, Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei să supravegheze executarea hotărârii definitive. Asemenea măsuri permit astfel statului în cauză să se achite de obligaţia de a se conforma hotărârii definitive a Curţii, care este juridic obligatorie, în virtutea articolului 46.

În consecinţă, incidenţele indicaţiei unei măsuri provizorii dată unui stat contractant, în cazul de faţă Turcia, trebuie să fie examinate în lumina obligaţiilor ce decurg din articolele 1, 34 şi 46.

Faptele cauzei demonstrează cu claritate că Curtea a fost împiedicată, prin extrădarea lor către Uzbekistan, să examineze învinuirile aduse de petiţionari într-un mod adecvat, conform practicii sale constante în cauze similare şi, în definitiv, să-i protejeze în caz de nevoie de violările potenţiale ale Convenţiei. Consecinţa acestei împiedicări este că petiţionarii au fost obstrucţionaţi în exercitarea efectivă a dreptului lor de recurs individual, garantat de articolul 34, redus la zero prin extrădarea lor.

Ţinând seama de elementele aflate în posesia sa, Curtea a ajuns la concluzia că, prin neconformarea la măsurile provizorii indicate în virtutea articolului 39 din regulament, Turcia nu şi-a îndeplinit obligaţiile care îi reveneau în baza articolului 34 (paisprezece voturi contra trei).

9. – Ea îi alocă fiecărui petiţionar câte 5.000 EUR pentru daune morale şi ambilor 15.000 EUR pentru cheltuieli de judecată, mai puţin 2.613 EUR plătiţi de Consiliul Europei (unanimitate).

10. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – «Sur la force obligatoire des mesures provisoires. L'arrêt de la grande chambre de la Cour européenne des droits de l'homme du 4 février 2005, *Mamatkulov et Askarov contre Turquie*», *J.D.I.* 2005, p. 421-434.

FRUMER (P.). – «Un arrêt définitif sur les mesures provisoires: la Cour européenne des droits de l'homme persiste et signe. Commentaire de l'arrêt *Mamatkulov et Askarov contre Turquie* du 4 février 2005», *R.T.D.H.* 2005. p. 799-826.

KRENC (F.). – «L'arrêt *Mamatkulov et Askarov c. Turquie* du 4 février 2005: le caractère obligatoire des mesures provisoires indiquées par la Cour européenne des droits de l'homme», *J.T.* 2005, p. 526 şi urm.

OELLERS-FRAHM (K). – «Verbindlichkeit einstweiliger Anordnungen des EMGR – Epilog. Das Urteil der Großen Kammer in Fall Mamatkulov v.a. gegen Türkei», *EuGRZ* 2005, p. 347-350.

SUDRE (F.) et autres. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 789-790.

Secţiunea a 3-a
PEDEPSELE CORPORALE

23. CAZUL TYRER contra REGATULUI UNIT – Pedeapsă judiciară corporală în insula Man

1. – *Anthony Tyrer este cetăţean britanic, domiciliat în Castletown, în insula Man. La 7 martie 1972, când avea 15 ani şi o conduită bună, acesta este condamnat de către Tribunalul local pentru tineri, în baza legii aplicabile în insulă, la trei lovituri de vergea pentru agresare neprovocată cauzând daune corporale (împreună cu alţi 3 adolescenţi, el a rănit un alt elev mai mare din şcoala sa). Împotriva pedepsei el face recurs la Înalta Curte de Justiţie din insula Man. Aceasta examinează cauza şi respinge recursul său în apel la 28 aprilie 1972. Condamnarea este executată în aceeaşi zi la postul de poliţie, în prezenţa tatălui celui în cauză şi a unui medic. Condamnatul trebuie să-şi tragă pantalonii şi slipul şi să se aplece peste o masă.*

2. – *Abolite în Anglia, Ţara Galilor şi în Scoţia din 1948, iar în Irlanda de Nord din 1968, pedepsele judiciare corporale au fost menţinute pentru anumite delicte prevăzute de legislaţia din insula Man. Aceste pedepse sunt aplicabile persoanelor de sex masculin în vârstă de la 10 la 21 de ani, numărul de lovituri pe care le stabileşte tribunalul neputând depăşi şase pentru un copil (de la 10 la 13 ani) şi douăsprezece pentru un tânăr. Folosirea lor, puţin frecventă, pare să fi fost limitată, din 1969, la delictele de violenţă contra persoanelor.*

Insula Man nu face parte din Regatul Unit, dar este dependentă de Coroană, având un guvern, o adunare legislativă şi tribunale proprii. Guvernul britanic o consideră ca pe un teritoriu pe care îl reprezintă în relaţiile internaţionale şi a făcut declaraţiile corespunzătoare în virtutea art. 63 §§ 1 şi 4 din Convenţie, extinzând aplicarea acestui instrument juridic asupra insulei.

3. – *În plângerea formulată în faţa Comisiei la 21 septembrie 1972, Anthony Tyrer pretinde, în principal, că pedeapsa corporală la care a fost condamnat încalcă art. 3 din Convenţie. Totuşi, în ianuarie 1976, el anunţă că doreşte să-şi retragă plângerea. În martie 1976, Comisia refuză să-i admită această cerere apreciind că acest caz ridică probleme de ordin general privind respectarea Convenţiei şi solicită un examen mai aprofundat al chestiunilor în litigiu.*[1]

• ***Hotărârea din 25 aprilie 1978** (Cameră) (seria A nr. 26)*

4. – În primul rând, Curtea trebuie să soluţioneze o chestiune preliminară. Într-adevăr, *Attorney-General* (procurorul general, *n.t.*) al

[1] În raportul său din 14 decembrie 1976, Comisia exprimă opinia că pedeapsa judiciară corporală aplicată petiţionarului a încălcat prevederile art. 3 din Convenţie, prin caracterul său degradant (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

insulei Man solicită Curţii să radieze cauza de pe rol, avansând două argumente: după ce a atins vârsta majoratului, Anthony Tyrer şi-a exprimat dorinţa de retragere a plângerii; Parlamentul insulei Man era sesizat cu un proiect de lege tinzând să abolească pedepsele judiciare corporale ca sancţiuni penale pentru delictul de care a fost găsit vinovat băiatul. Curtea poate să radieze de pe rol un caz, dacă ea primeşte, de exemplu, comunicarea unui „fapt de natură să-i furnizeze o soluţie a litigiului" (art. 47 § 2 din regulamentul acesteia). Totuşi, Curtea decide să nu primească cererea de radiere, apreciind că nici declaraţia lui Anthony Tyrer, nici proiectul de lege nu pot fi considerate ca reprezentând o asemenea soluţie (unanimitate).

5. – Trecând la problema de fond, Curtea judecă mai întâi că pedeapsa suferită de Anthony Tyrer nu constituie o „tortură", nici o „pedeapsă inumană" în sensul art. 3, pentru că suferinţa pe care aceasta a provocat-o nu a atins nivelul implicat de aceste noţiuni. În consecinţă, singura chestiune care se pune este aceea de a şti dacă pedeapsa incriminată era „degradantă".

În opinia Curţii, pentru ca o pedeapsă să fie „degradantă" şi contrară art. 3, umilirea sau dispreţuirea provocată trebuie să atingă un nivel deosebit şi să difere de elementul obişnuit de umilire pe care-l comportă în mod normal şi aproape inevitabil pedepsele judiciare. Aprecierea în această privinţă este relativă; ea depinde îndeosebi de natura şi contextul pedepsei, ca şi de modalităţile sale de executare.

Curtea notează că legislaţia insulei Man oferă anumite garanţii. Totuşi, examinând ansamblul circumstanţelor cauzei, ea apreciază că bătaia aplicată petiţionarului constituia o pedeapsă degradantă. În acest scop, Curtea arată câteva elemente. Pedepsele judiciare corporale implică, prin natura lor, ca o fiinţă umană să procedeze la violenţe fizice asupra unuia din semenii săi; în afară de aceasta, este vorba de violenţe instituţionalizate, al căror caracter se combină cu ansamblul procedurii oficiale presupus de pedeapsă şi cu faptul că executanţii sunt complet străini delincventului. Deşi Anthony Tyrer nu a suferit leziuni fizice grave sau durabile, pedeapsa sa – constând în a-l trata ca pe un obiect în mâinile puterii politice – a adus atingere demnităţii şi integrităţii fizice a acestuia; el a încercat angoasa de a aştepta violenţele care i-au fost aplicate. În sfârşit, ruşinea de a se vedea administrându-i-se bătaia la fundul gol a agravat într-o oarecare măsură caracterul degradant al pedepsei, dar acesta nu a fost factorul unic sau determinant.

Tezei potrivit căreia o mare parte a populaţiei insulei Man consideră bătaia cu vergeaua ca un mijloc eficace de disuasiune, Curtea îi răspunde că niciodată nu este admis să se recurgă la pedepse contrare art. 3, oricare ar putea fi efectul lor disuasiv.

6. – Curtea examinează în continuare dacă această concluzie ar putea fi modificată de unele argumente avansate în temeiul art. 63: *Attorney–General* al insulei Man susţine că, ţinând seama de necesităţile locale existente în insulă, pedeapsa aplicată lui Anthony Tyrer nu ar fi încălcat prevederile Convenţiei.

Curtea respinge în unanimitate această alegaţie. Ea notează, mai întâi, că opinia publică locală nu ar putea să fie considerată, prin ea însăşi, o dovadă că

pedepsele judiciare corporale sunt necesare în insula Man, ca armă de disuasiune pentru menţinerea ordinii publice. În continuare, Curtea relevă că nimic nu-i arată că ordinea publică în insulă nu poate fi păstrată fără recurgerea la asemenea pedepse. În al treilea rând, practica actuală în marea majoritate a statelor membre ale Consiliului Europei autorizează cel puţin îndoiala că menţinerea ordinii publice într-o ţară europeană reclamă posibilitatea aplicării unor asemenea pedepse; or, în insula Man există o societate modernă bucurându-se de condiţii politice, sociale şi culturale foarte dezvoltate, care a figurat întotdeauna în familia naţiunilor europene. În sfârşit şi îndeosebi, nici o necesitate locală privind menţinerea ordinii publice nu ar putea autoriza un stat parte la Convenţie să uzeze în virtutea art. 63 § 3 de o pedeapsă contrară prevederilor art. 3.

7. – În consecinţă, Curtea hotărăşte că pedeapsa suferită de petiţionar a încălcat art. 3 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).[1]

8. *Bibliografie*

BONNER (D.). – „The beginning of the end for corporal punishment?", *M.L.R.* 1979, p. 580–586.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 121.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1978", *C.D.E.* 1979, p. 471–473.

FARRAN (S.) – „The U.K. before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 61–64

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 451–458.

HARRIS (D. J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1978", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 306–310.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMES (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 388–401.

MARCUS–HELMONS (S.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.D.I.D.C.* 1978, p. 411–412.

PELLOUX (R.). – „L'affaire irlandaise et l'affaire Tyrer devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1978, p. 400–402.

PHILLIPS (B.) – „The case for corporal punishment in the United Kingdom. Beaten into submission in Europe?", *I.C.L.Q.* 1994, p. 153–163.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 457–460.

ZELLICK (G.). – „Corporal punishment in the Isle of Man", *I.C.L.Q.* 1978, p. 665–671.

[1] Hotărârea Curţii a fost adusă la cunoştinţa jurisdicţiilor susceptibile să pronunţe o condamnare la o pedeapsă corporală, de către *Chief Justice (autoritate asimilabilă ministrului justiţiei pentru insula Man,* n.t.*)*.

24. CAZUL COSTELLO-ROBERTS contra REGATULUI UNIT– Pedeapsă corporală într-o şcoală privată din Anglia

1. – *În 1985, Jeremy Costello-Roberts, pe atunci în vârstă de şapte ani, se afla în pensiune într-o instituţie de învăţământ primar particular, în Anglia. La 3 octombrie, un învăţător îl admonestează pentru că pălăvrăgea pe culoar, ceea ce i-a adus un punct negativ. El mai avusese deja patru asemenea puncte pentru un comportament analog şi, altădată, pentru că a sosit cu întârziere la ora de culcare. După ce a examinat chestiunea împreună cu colegii săi, directorul decide că băiatul va suporta o pedeapsă corporală corespunzătoare sancţiunii pentru cele cinci puncte negative. În consecinţă, trei zile mai târziu, respectiv opt zile după ce Jeremy a primit al cincilea punct negativ, directorul îi administrează o „corecţie" lovindu-l pe copil de trei ori la fund, peste şort, cu un pantof de gimnastică având talpa de cauciuc; nimeni altcineva nu asistă la această scenă. În prima jumătate a lunii noiembrie, mama elevului depune plângere la poliţie şi la* National Society for the Prevention of Cruelty to Children[1], *însă atât una, cât şi cealaltă i-au arătat că nu pot să deschidă nici o acţiune din lipsa oricărei urme vizibile de contuzie asupra fundului băiatului. Acesta este admis la o nouă şcoală în luna ianuarie 1986.*

2. – *Dna Wendy Costello-Roberts şi fiul său sesizează comisia la 17 ianuarie 1986; ei pretind că pedeapsa corporală aplicată lui Jeremy a încălcat prevederile art. 3 din Convenţie şi dreptul fiecăruia dintre aceştia la respectul vieţii private şi familiale garantat de art. 8; în afară de aceasta, ei pretind că, nesocotindu-se art. 13, nu li s-ar fi oferit nici un recurs efectiv asupra celor două aspecte.*[2] *Ulterior, ei retrag o plângere formulată în temeiul art. 14.*

• ***Hotărârea din 25 martie 1993** (Cameră) (seria A nr. 247-C)*

3. – Trebuie Regatul Unit să răspundă, în temeiul prevederilor Convenţiei, de faptele de care se plânge Jeremy? Curtea aminteşte că răspunderea unui stat se află angajată atunci când violarea unui drept sau a unei libertăţi definite în Convenţie derivă dintr-o încălcare a art. 1. În această privinţă, mai multe elemente sunt de luat în seamă. Mai întâi, statul are datoria de a veghea asupra posibilităţii copiilor de a-şi exercita dreptul la educaţie (art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenţie). Or, sistemul disciplinar al unei şcoli se situează în sfera dreptului la educaţie. Articolul 28 al Convenţiei Naţiunilor Unite din 20 noiembrie 1989

[1] Societatea Naţională pentru Prevenirea Cruzimilor asupra Copiilor (*n.t.*).

[2] La 13 decembrie 1990, Comisia declară inadmisibile cererile formulate de mamă şi le reţine pe cele ale fiului acesteia. În raportul său din 8 octombrie 1991, Comisia a stabilit că nu s-a încălcat art. 3 (9 voturi pentru, 4 împotrivă) ajungând, în schimb, la concluzia că s-au violat prevederile art. 8 (viaţa privată) (9 voturi pentru, 4 împotrivă) şi 13 (11 voturi pentru, 2 împotrivă).

referitoare la drepturile copilului îl recunoaşte ca atare. Apoi, dreptul fundamental al fiecăruia la educaţie este valabil atât pentru elevii şcolilor private cât şi pentru cei din şcolile publice. În sfârşit, statul nu ar putea să se sustragă răspunderii sale, delegând obligaţiile sale unor organisme private sau unor particulari.

4. – Din perspectiva art. 3 se poate distinge între circumstanţele cauzei în speţă şi cele ale cazului Tyrer, în care Curtea a judecat ca degradantă pedeapsa aplicată acestuia din urmă. Petiţionarul nu furnizează nici o probă asupra efectelor grave sau durabile ale tratamentului denunţat, depăşind consecinţele previzibile ale unor măsuri luate pe un plan pur disciplinar. O pedeapsă care nu antrenează asemenea sechele poate să cadă sub incidenţa art. 3 dacă se poate considera că ea atinge limita de gravitate cerută de acest text. În cazul respectiv nu a fost astfel, chiar dacă termenul de trei zile înainte de executarea sancţiunii şi caracterul automat al acesteia inspiră Curţii o anumită preocupare. Aşadar, nu a existat violarea art. 3 (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

5. – În ceea ce priveşte art. 8, Curtea admite că noţiunea de „viaţă privată" este largă şi că nu se pretează la o definiţie exhaustivă. Măsurile adoptate în domeniul învăţământului pot, ocazional, să atingă dreptul la respectul vieţii private, dar actele care pot fi denumite prejudiciabile pentru integritatea fizică sau morală a unei persoane nu antrenează în mod necesar o asemenea atingere. Art. 3 este un prim punct de referinţă pentru a examina un caz relativ la măsuri disciplinare într-o instituţie şcolară. Curtea nu exclude posibilitatea de a considera art. 8 ca acordând uneori o protecţie mai amplă decât art. 3, în materie de măsuri disciplinare. Având în vedere scopul şi obiectul Convenţiei, luată în ansamblul său, şi împrejurarea potrivit căreia frecventarea unei şcoli de către un copil implică inevitabil o anumită ingerinţă în viaţa sa privată, Curtea apreciază totuşi că tratamentul incriminat nu a fost atât de dăunător încât să facă aplicabilă interdicţia prevăzută de art. 8. Nevoind să dea impresia că aprobă menţinerea, în vreun fel, a pedepsei corporale, în sistemul disciplinar al unei şcoli, Curtea a tras concluzia absenţei încălcării acestui text (unanimitate).

6. – Potrivit Curţii, Jeremy dispunea de un recurs efectiv referitor la cererile privind art. 3 şi 8, astfel încât nu s-au încălcat nici prevederile art. 13 (unanimitate). Într-adevăr, cel în cauză avea posibilitatea să declanşeze o acţiune civilă pentru acte de violenţă şi, în caz de succes, jurisdicţiile engleze i-ar fi putut acorda o despăgubire adecvată. Eficacitatea unui recurs nu depinde de certitudinea unui rezultat favorabil. În rest, Curtea nu are competenţa unor speculaţii asupra rezultatului unui asemenea recurs. În sfârşit, art. 13 nu merge până la a pretinde un recurs care să permită atacarea în faţa unei „instanţe naţionale" a legilor unui stat contractant, ca fiind contrare Convenţiei sau normelor juridice interne echivalente.

7. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1995, p. 3665-3667.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 775-778.

EMMERIK (M. L. van). – „Noot", *NJCM–Bulletin* 1993, p. 578-583.

FARRAN (S.) – „The U.K. before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 66-69.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 și urm.

LAWSON (R.A.) și SCHERMES (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 484–492.

MAZIÈRE (P.). – „Interprétation des articles 3, 8 et 13 de la Convention européenne des droits de l'homme à propos d'un châtiment corporel dans une école privée britannique", *J.C.P.* 1994, ediție generală, II, 22262.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on The European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.*, 1993, p. 513-515.

PHILLIPS (B.). – „The case for corporal punishment in the United Kingdom. Beaten into submission in Europe?" *I.C.L.Q.* 1994, p. 153-163.

SCHERMES (H.G.) – „Lijstraffen op school ", *Ex Iure* 1987, p. 169–179.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.– 30.06.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136-1145, 1282-1293, 1529-1530 și 1535-1536.

SUDRE (F.) și alții. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 și urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights în 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 și urm.

WARBRICK (C.) – „The European Conventiuon on human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 608–611.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 3

INTERZICEREA SCLAVIEI ŞI A MUNCII FORŢATE

(articolul 4 al Convenţiei)

25. CAZUL VAN DER MUSSELE contra BELGIEI – Obligaţia unui avocat stagiar de a asista un arestat preventiv, fără să fie remunerat şi fără să i se ramburseze cheltuielile

1. – *Belgian născut în 1952, Eric Van der Mussele este avocat la Anvers. La 31 iulie 1979, fiind încă avocat stagiar, el este desemnat de către biroul de consultare şi apărare al baroului din Anvers să asigure, ca avocat din oficiu, apărarea unui cetăţean gambian, dl Ebrima. Condamnat în primă instanţă, apoi în apel, acesta îşi recapătă libertatea ca urmare a unei intervenţii a avocatului său pe lângă ministrul justiţiei. A doua zi, biroul de consultare şi apărare îl informează pe dl Van der Mussele că îi retrage dosarul şi că insolvabilitatea clientului său face imposibilă perceperea onorariului şi rambursarea cheltuielilor.*

2. – *Van der Mussele sesizează Comisia la 7 martie 1980. El vede în desemnarea sa din oficiu pentru a-l asista pe Ebrima o „muncă forţată sau obligatorie", incompatibilă cu art. 4 § 2 al Convenţiei şi o atingere adusă respectului cuvenit bunurilor sale, contrară art. 1 din Protocolul nr. 1. În afară de acesta, el denunţă discriminarea care ar exista între avocaţi şi alte profesii, care ar încălca prevederile art. 14 din Convenţie combinat cu art. 4*[1] *(din acelaşi instrument juridic,* n.t.*).*

• ***Hotărârea din 23 noiembrie 1983** (plenul Curţii) (seria A nr. 70)*

3. – În prealabil, Curtea răspunde unei obiecţii formulate de guvernul belgian. Obligaţia de a acorda beneficiul asistenţei gratuite a unui avocat se fondează, în materie penală, pe art. 6 § 3 c) din Convenţie; în materie civilă, ea constituie uneori unul din mijloacele de a asigura procesul echitabil cerut de

[1] În raportul său din 3 martie 1982, Comisia ajunge la concluzia absenţei violării art. 4 § 2 al Convenţiei (10 voturi pentru, 4 împotrivă), art. 1 din Protocolul nr. 1 (9 voturi pentru, 5 împotrivă) şi a art. 14 din Convenţie combinat cu cele două articole sus-menţionate (7 voturi pentru, 7 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui).

art. 6 § 1. Ea revine deci statului belgian. Acesta din urmă o atribuie în mod legal barourilor, însă această soluţie nu poate să-l sustragă de la responsabilităţile sale în temeiul Convenţiei, cu atât mai mult cu cât barourile belgiene, în sensul strict al respectării independenţei acestora, sunt supuse exigenţelor legii.

4. – Curtea abordează apoi chestiunea principală, cea a pretinsei violări a art. 4 luat separat. Ea constată că acest text nu indică ce trebuie să se înţeleagă prin „muncă forţată sau obligatorie". Fără a pierde din vedere particularităţile şi autonomia Convenţiei, ea interpretează această noţiune în baza Convenţiilor nr. 29 şi 105 ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii care leagă cvasitotalitatea statelor membre ale Consiliului Europei, printre care şi Belgia. Potrivit art. 2 § 1 din Convenţia nr. 29, expresia „muncă forţată sau obligatorie" desemnează „orice muncă sau serviciu cerut unui individ sub ameninţarea unei pedepse oarecare şi pe care individul respectiv nu s-a oferit să o execute de bună voie". Având în vedere absenţa constrângerilor fizice sau morale, serviciile îndeplinite de Van der Mussele nu ar putea fi analizate ca o muncă forţată în sensul art. 4 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Prezintă oare acestea un caracter obligatoriu? Riscurile la care s-ar fi expus în caz de refuz puteau conduce la ameninţarea unei pedepse, însă Curtea acordă o valoare relativă argumentului dedus – de guvernul belgian şi de către Comisie – din consimţământul prealabil pe care petiţionarul l-ar fi dat în momentul în care a îmbrăţişat profesia de avocat. Ea consideră necesar să ţină seama de ansamblul circumstanţelor cauzei, din perspectiva preocupărilor care stau la baza art. 4 din Convenţie (interes general, solidaritate socială şi normalitate).

Serviciile de prestat nu ieşeau din cadrul activităţilor normale ale unui avocat. În plus, ele găseau o contrapartidă în avantajele corespunzătoare profesiei (monopolul profesional al pledoariei şi reprezentării) şi concurau la formarea profesională a lui Van der Mussele. În rest, această obligaţie, care nu constituia un mijloc de a asigura lui Ebrima beneficiul art. 6 § 3 c) din Convenţie, se apropia de „obligaţiile civice normale" menţionate la art. 4 § 3 d). În sfârşit, petiţionarului nu i s-a impus o greutate disproporţionată faţă de capacitatea sa (cincizeci de desemnări pentru asistenţă din oficiu în cursul a trei ani de stagiu). De altfel, el nu a denunţat obligaţia respectivă în însuşi principiul acesteia, ci doar în două din modalităţile ei de executare: absenţa onorariilor şi lipsa rambursării cheltuielilor. Curtea notează că legislaţiile din numeroase state contractante evoluează către o preluare în sarcină de către finanţele publice a indemnizaţiei avocaţilor sau a avocaţilor stagiari desemnaţi să acorde asistenţă justiţiabililor insolvabili. În speţă, nu există dezechilibru considerabil şi nerezonabil între scopul urmărit – accesul la barou – şi obligaţiile asumate pentru a-l atinge. Din moment ce nu a fost vorba de o muncă obligatorie, Curtea a apreciat că art. 4, considerat izolat, nu a fost încălcat (unanimitate).

5. – Van der Mussele a invocat, de asemenea, art. 14 în legătură cu art. 4. În pofida concluziei precedente, Curtea apreciază prima dispoziţie ca fiind aplicabilă în speţă: o muncă normală în sine poate să se manifeste

anormal, dacă discriminarea conduce la alegerea grupurilor sau a indivizilor obligaţi să o efectueze. Ea aminteşte că art. 14 protejează contra oricărei discriminări indivizii puşi în situaţii analoage. Or, Curtea constată că nu există similitudine între situaţiile disparate menţionate de către petiţionar (avocaţi, pe de o parte, şi magistraţi, funcţionari publici sau ministeriali, medici, veterinari, farmacişti, dentişti etc., pe de altă parte) şi trage concluzia absenţei încălcării articolului citat (unanimitate).

6. – Rămânea o ultimă cerere dedusă din art. 1 al Protocolului nr. 1. Acest text consacră respectul bunurilor actuale; or, în ceea ce priveşte lipsa remunerării, insolvabilitatea lui Ebrima împiedica naşterea unei creanţe. Problema se pune însă diferit pentru cheltuieli, Van der Mussele trebuind să fi luat anumite sume din propriile sale resurse; totuşi, ele erau relativ mici şi decurgeau din obligaţia de a îndeplini o activitate compatibilă cu art. 4 din Convenţie. Curtea a ajuns astfel la concluzia inaplicabilităţii, în cele două cazuri, a art. 1 din Protocolul nr. 1 singur sau combinat cu art. 14 din Convenţie (unanimitate).

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.) – „Forced labour at the Belgian Bar", *E.L.R.* 1984, p. 133–135.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 204–206.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 445–447.

FARENHORST (I.) – „Bedeutung der „Zwangs-oder Pflichtarbeit", *EuGRZ* 1985, p. 477–485.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMES (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 135–144.

LEMMENS (P.). – „Vergoeding voor advocaten-stagiaires: geen hulp uit Straatsburg...", *R.W.* 1983–1984, col. 2637.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.*, 1984, p. 363–367.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 457–459.

PONCET (D.). – „Faut-il assimiler la défense de l'indigent à un „travail forcé"? Me Van Der Mussele devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Bulletin de la Fédération suisse des avocats*, 1984, nr. 89, p. 1–13.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 222–228.

26. CAZUL KARLHEINZ SCHMIDT contra GERMANIEI – Obligaţia pentru bărbaţi, în Baden-Würtemberg, dar nu şi pentru femei, de a efectua un serviciu de pompier sau, în lipsă, de a plăti o contribuţie

1. – *La 30 aprilie 1982, serviciul competent din oraşul Tettnang, din landul Baden-Würtemberg, îi cere dlui Karlheinz Schmidt, născut în 1939, plata unei contribuţii de pompier în sumă de 75 DM pentru anul 1982. El îşi întemeiază hotărârea pe art. 43 al legii pompierilor landului, în versiunea din 27 noiembrie1978, şi pe decizia municipală din 5 decembrie 1979.*

La 20 iulie 1982 autoritatea administrativă Bodenseekreis *respinge contestaţia pe care petiţionarul a făcut-o împotriva deciziei oraşului.*

Denunţând o atingere adusă principiului egalităţii sexelor, K. Schmidt sesizează Tribunalul administrativ din Sigmaringen, care respinge recursul său pe 18 august 1983. Apelul nu dă nici el rezultat: Curtea administrativă a landului respinge cererea petiţionarului pe 25 martie 1986 şi îi refuză, în acelaşi timp, autorizarea de a face recurs în casaţie. Cel în cauză atacă în van acest refuz la Curtea administrativă federală. La 31 ianuarie 1987, Curtea Constituţională Federală respinge, ca neavând suficiente şanse de succes, recursul dlui Schmidt.

2. – *În 13 din 16 landuri germane – inclusiv Baden-Würtemberg –, legea impune locuitorilor din comune să îndeplinească un serviciu activ în corpurile de pompieri, dacă numărul de voluntari nu este suficient. Nouă landuri prevăd un asemenea serviciu numai pentru cetăţenii de sex masculin (în vârstă de la 18 la 50 ani în Baden-Würtemberg). În afară de Baden-Würtemberg, în Bavaria, Saxonia şi Turingia există obligaţia de a vărsa o contribuţie corpului de pompieri sau serviciilor de protecţie împotriva incendiilor. Acolo unde locuitorii de ambele sexe sunt supuşi serviciului obligatoriu, contribuţia se aplică atât bărbaţilor cât şi femeilor.*

3. – *La 11 august 1987, K. Schmidt sesizează Comisia; el invocă art. 14 al Convenţiei combinat cu art. 4 § 3 d) din Convenţie şi art. 1 al Protocolului nr. 1.*[1]

• ***Hotărârea din 18 iulie 1994*** *(Cameră) (seria A nr. 291–B)*

4. – Ca şi petiţionarii, Curtea apreciază că serviciul obligatoriu de pompier, aşa cum este cunoscut în Baden-Würtemberg, se numără printre „obligaţiile civile normale" în sensul art. 4 § 3 d). Ea a ajuns la concluzia că, date fiind legăturile sale strânse cu obligaţia de a servi, obligaţia de a plăti se încadrează, în egală măsură, în art. 4 § 3 d). În consecinţă, art. 14 combinat cu art. 4 § 3 d) se aplică (unanimitate).

5. – Acest lucru a fost respectat? Curtea constată că, în Germania, anumite Landuri nu impun în acest domeniu constrângeri diferite în funcţie de sex şi că femeile sunt admise să servească în corpul pompierilor voluntari chiar şi în Baden-Würtemberg. Un element este decisiv în această speţă, independent de problema de a şti dacă există, în zilele noastre, motive pentru a trata în mod diferit bărbaţii şi femeile în ce priveşte îndeplinirea serviciului obligatoriu de pompier: respectiva obligaţie nu există decât în drept şi în teorie. Numărul de voluntari fiind întotdeauna suficient, nici o persoană de sex masculin nu este obligată în practică să îndeplinească serviciul de pompieri. Contribuţia financiară a pierdut – nu în drept, ci în fapt – caracterul ei compensatoriu, pentru a deveni singura obligaţie reală. O

[1] În raportul său din 14 ianuarie 1993, Comisia formulează avizul că s-a încălcat art. 14 combinat cu art. 1 al Protocolului nr. 1 şi cu art. 4 § 3 d) al Convenţiei (14 voturi pentru, 3 împotrivă).

diferenţă de tratament bazată pe sex nu se va justifica niciodată pentru plata unei asemenea contribuţii. În consecinţă, a avut loc o încălcare a art. 14 combinat cu art. 4 § 3 d) al Convenţiei (6 voturi pentru, 3 împotrivă).

6. – Având în vedere această constatare, Curtea nu consideră necesar să examineze în plus plângerea bazată pe art. 14 al Convenţiei combinat cu art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

7. – În baza art. 50 al Convenţiei, Curtea acceptă în întregime pretenţiile celui în cauză: restituirea contribuţiei de pompier în contul anilor 1982–1984 (225 DM), precum şi cheltuielile de judecată şi taxe la care s-a expus în faţa jurisdicţiilor naţionale (395 DM) (8 voturi pentru, 1 împotrivă).[1]

8. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „NOOT", *N.J.*, 1996, p. 85–86.

BLECKMANN (A.). – „Bundesverfassungsgericht versus Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte", *EuGRZ* 1995, p. 387–390.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 768–771.

HERINGA (A.W.) şi STAAL (C.J.). – „Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 85–87.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.Y.L.*, 1994, p. 534–535.

PETTITI (C.). – „La discrimination en raison du sexe au sens de l'article 14 de la Convention européenne des droits de l'homme dans la jurisprudence de la Cour européenne", *R.T.D.H.* 1995, p. 87–95.

SPIELMANN (D.) şi AREND (P.). – „Cour européenne des droits de l'homme (deuxième semestre 1994)", *B.D.H.* 1995, p. 98.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRIK (C.). – „The European Convention on Human Rights", Y.E.L. 1994, p. 652– 653.

(1) Autorităţile implicate din Landul Baden-Würtemberg şi cele ale Bavariei şi Saxoniei, celelalte două Landuri dotate cu o reglementare similară nu au mai cerut plata contribuţiei de pompier. Ulterior, Curtea Constituţională Federală a declarat, într-o hotărâre din 24 ianuarie 1995, că reglementările care impuneau doar bărbaţilor obligaţia de a efectua serviciul de pompier sau de a plăti în schimb o contribuţie constituiau o discriminare bazată pe sex şi a anulat respectivele reglementări.

27. CAZUL SILIADIN contra FRANŢEI – Lipsa protecţiei contra servituţii domestice

1. – *Togoleză născută în 1978, Siwa-Akofa Siliadin locuieşte la Paris. În ianuarie 1994, pe atunci în vârstă de 15 ani şi jumătate şi având un paşaport cu viză turistică, ea ajunge în Franţa împreună cu o resortisantă franceză de origine togoleză, dna D. Aceasta s-a angajat să-i regularizeze tinerei fete situaţia administrativă şi să se ocupe de şcolarizarea sa, petiţionara urmând la rândul său să lucreze la ea timpul necesar care să-i permită să ramburseze biletul de avion. În realitate, dra Siliadin a fost servitoarea fără plată a soţilor D., paşaportul fiindu-i de altfel confiscat.*

Spre octombrie 1994, dna D. o "împrumută" pe petiţionară unei perechi de prieteni, soţii B., pentru ca să-i ajute luând asupra sa sarcinile gospodăreşti şi ocupându-se de cei doi copii mici ai lor. Această situaţie nu trebuia să dureze decât câteva zile, timpul necesar pentru ca dna B. să ajungă la termen cu sarcina sa. Cu toate acestea, după ce naşte, dna B. decide să o păstreze pe petiţionară. Aceasta devine femeie de serviciu la toate a soţilor B., care o pun să muncească în toate zilele săptămânii începând de la 7,30 şi până la 22,30, fără zi de odihnă şi acordându-i doar o permisiune de ieşire excepţională pentru a merge la slujba religioasă în anumite duminici. Petiţionara doarme în camera copiilor, pe o saltea pusă direct pe jos, şi poartă haine uzate. Nu este niciodată plătită, însă primeşte de la mama dnei B. una sau două bancnote de 500 FRF, adică echivalentul a 76,22 EUR.

În iulie 1998, dra Siliadin îi încredinţează toate acestea unei vecine, care alertează Comitetul împotriva sclaviei moderne, care la rândul său sesizează parchetul. Soţii B. sunt urmăriţi penal, pe de o parte, pentru obţinerea abuzivă, de la o persoană vulnerabilă sau dependentă, de servicii neretribuite sau insuficient retribuite – delict prevăzut la articolul 225-13 din codul penal – şi, pe de altă parte, pentru supunerea acestei persoane la condiţii de muncă sau de cazare incompatibile cu demnitatea umană – delict pedepsit prin articolul 225-14 din codul penal.

Condamnaţi în primă instanţă la douăsprezece luni de închisoare din care şapte cu suspendare, preveniţii sunt scoşi din cauză în apel, la 19 octombrie 2000. Statuând cu privire la retrimitere după casare, Curtea de Apel din Versailles consideră într-o hotărâre din 15 mai 2003 că soţii B. sunt vinovaţi de fi făcut-o pe dra Siliadin, persoană dependentă şi vulnerabilă, să muncească fără a fi remunerată, însă consideră condiţiile ei de muncă şi de cazare ca ne fiind incompatibile cu demnitatea umană. În consecinţă, Curtea îi condamnă pe soţii B. să-i plătească petiţionarei echivalentul sumei de 15.245 EUR ca daune şi interese.

În octombrie 2003, jurisdicţia prud'homală[1] *îi alocă petiţionarei suma de 31.238 EUR cu titlul rapelului de salarii.*

2. – *În petiţia sa din 17 aprilie 2001, adresată Curţii, dra Siliadin invocă articolul 4 al Convenţiei. Ea susţine că dreptul penal francez nu i-a asigurat o protecţie suficientă şi efectivă împotriva "servituţii" la care a fost, cel*

[1] În Franţa, jurisdicţie a unui tribunal specializat în litigii care derivă din contractul de muncă (N.T.).

puţin, supusă, contra muncii "forţate şi obligatorii" care i-a fost pretinsă, care, în realitate, a făcut din ea o sclavă servitoare.

• ***Hotărârea din 26 iulie 2005** (secţia II) (CEDO 2005-VII)*

3. – Curtea consideră că articolul 4 al Convenţiei consacră una dintre valorile fundamentale ale societăţilor democratice care formează Consiliul Europei. Este una dintre acele dispoziţii ale Convenţiei cu privire la care faptul că un stat se abţine să aducă atingere drepturilor garantate nu este suficient pentru a conchide că el s-a conformat angajamentelor sale ; el face să ia naştere, în sarcina statelor, obligaţii pozitive constând în adoptarea şi aplicarea efectivă a unor dispoziţii penale care să sancţioneze practicile vizate prin articolul 4.

4. – În afara Convenţiei, Curtea relevă faptul că numeroase tratate internaţionale au ca obiect protecţia fiinţelor umane împotriva sclaviei, a servituţii şi a muncii forţate sau obligatorii. Aşa cum a arătat Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, cu toate că sclavia a fost oficial abolită de mai bine de 150 de ani, situaţii de "sclavie domestică" continuă să existe în Europa şi privesc mii de persoane, printre care o majoritate compusă din femei. Conform normelor şi tendinţelor contemporane în materie, Curtea consideră că statele au obligaţia de a incrimina şi de a reprima orice act care tinde să menţină o persoană într-o situaţie contrară articolului 4.

Pentru a califica starea în care a fost menţinută petiţionara, Curtea relevă că dra Siliadin a lucrat la soţii B. timp de ani întregi fără întrerupere şi împotriva voinţei sale şi nu a perceput pentru aceasta nici o remuneraţie. Minoră în epoca petrecerii faptelor, petiţionara se găsea într-o situaţie ilegală într-o ţară străină şi se temea să nu fie arestată de poliţie. Soţii B. îi întreţineau de altfel această teamă şi o făceau să spere într-o reglementare a situaţiei sale. În aceste circumstanţe, Curtea consideră că dra Siliadin a fost supusă cel puţin unei munci forţate.

A fost ea, în plus, menţinută în sclavie sau în servitute ?

În privinţa sclaviei, cu toate că petiţionara a fost privată de liberul său arbitru, nu rezultă din dosar că ar fi fost ţinută în sclavie în sens propriu, cu alte cuvinte că soţii B. ar fi exercitat asupra ei un veritabil drept de proprietate, reducând-o la o stare de obiect. Nu se poate considera, deci, că dra Siliadin a fost ţinută în sclavie în sensul "clasic" al acestei noţiuni.

Cât priveşte servitutea, aceasta se traduce printr-o obligaţie de a-şi presta serviciile sub imperiul constrângerii, ceea ce o face să fie pusă în legătură cu noţiunea de "sclavie". În legătură cu aceasta, Curtea relevă faptul că munca forţată la care a fost constrânsă petiţionara se efectua şapte zile din şapte timp de aproape cincisprezece ore pe zi. Adusă în Franţa de o cunoştinţă a tatălui său, dra Siliadin nu alesese ea să lucreze la soţii B. Minoră, ea era lipsită de resurse, vulnerabilă şi izolată şi nu avea nici un mijloc de a trăi în altă parte decât la soţii B., unde împărţea camera cu copiii. Ea se afla în întregime la mâna soţilor B., de vreme ce actele îi fuseseră confiscate şi i se promisese că situaţia sa va fi reglementată, ceea ce nu s-a făcut niciodată. În plus, dra Siliadin, care se temea să nu fie arestată de poliţie, nu dispunea de nici o

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

libertate de mişcare şi de nici un timp liber. De altfel, ne fiind şcolarizată, deşi acest lucru îi fusese promis tatălui său, ea nu putea spera că îşi va vedea situaţia evoluând în bine şi era în întregime dependentă de soţii B. În aceste condiţii, Curtea consideră că dra Siliadin a fost ţinută în stare de servitute.

I-a oferit legislaţia franceză petiţionarei o protecţie suficientă ţinând cont de obligaţiile pozitive care îi incumbă Franţei în legătură cu articolul 4 ? Curtea notează în această privinţă că în Recomandarea sa 1523 (2001), Adunarea Parlamentară "a regretat că nici unul din statele membre ale Consiliului Europei nu recunoaşte în mod expres sclavia domestică în codul său penal". Sclavia şi servitutea nu sunt pedepsite ca atare prin dreptul penal francez.

Urmăriţi în baza articolelor 225-13 şi 225-14 din codul penal, soţii B. nu au fost condamnaţi penal. Deoarece procurorul general nu a exercitat un recurs în faţa Curţii de Casaţie împotriva hotărârii Curţii de Apel din 19 octombrie 2000, Curtea de Casaţie nu a fost sesizată decât cu capitolul civil al cazului, scoaterea din cauză a soţilor B. devenind astfel definitivă. De altfel, potrivit unui raport întocmit în 2001 de misiunea de informare comună asupra diverselor forme de sclavie modernă a Adunării Naţionale, aceste dispoziţii ale codului penal erau susceptibile de interpretări care variau mult de la un tribunal la altul. În aceste circumstanţe, Curtea apreciază că legislaţia penală în vigoare în acea epocă nu i-a asigurat petiţionarei o protecţie concretă şi efectivă împotriva actelor a căror victimă a fost. Ea insistă asupra faptului că nivelul crescând de exigenţă în materie de protecţie a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale implică, în paralel şi inevitabil, o mai mare fermitate în aprecierea atingerilor aduse valorilor fundamentale ale societăţilor democratice.

În consecinţă, Franţa nu şi-a respectat obligaţiile pozitive care îi incumbă în virtutea articolului 4 (unanimitate).

5. – În aplicarea articolului 41 al Curţii, Curtea îi alocă drei Siliadin pentru cheltuieli de judecată 26.209,69 EU, mai puţin sumele primite cu titlu de asistenţă judiciară (unanimitate). Ea nu îi acordă o sumă ca reparaţie pentru daunele suferite, petiţionara ne cerând nimic.

6. *Bibliografie*

BERNAERT (M.-A.) et LE COCQ (P.). – «La loi du 10 août 2005 modifiant diverses dispositions en vue de renforcer la lutte contre la traite et le trafic des êtres humains et contre les pratiques des marchands de sommeil», *R.D.P.C.* 2006, p. 347 şi urm.

DOCQUIR (P.-F.). – «Note», *Le journal du juriste* 27 septembre 2005, p. 4.

MARGUENAUD (J.-P.). – «Note», *R.T.D.C.* 2005, p. 740 şi urm.

MASSIAS (F.). – «Note», *R.S.C.D.P.C.* 2006, p. 139 şi urm.

PUBERT (L.). – «Le droit pénal français inaugure la première condamnation recensée sous l'angle de l'article 4, interdisant l'esclavage et le travail forcé», *L'Europe des libertés* janvier 2006, p. 20-21.

RENUCCI (J.-F.). – «Droit européen des droits de l'homme», *D.* 2006, p. 1720-1721.

ROETS (D.). – «Note», *D.* 2006. p. 346.

SUDRE (F.). – «Note», *La semaine juridique* 19 octobre 2005, J, II, n° 10.142, p. 1956.

SUDRE (F.) et autres. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 795-797.

Capitolul 4
DREPTUL LA LIBERTATE ŞI LA SIGURANŢĂ
(articolul 5 al Convenţiei)

Secţiunea 1
PRIVĂRILE DE LIBERTATE AUTORIZATE
(articolul 5 § 1)

1. După condamnare

28. CAZUL DROZD ŞI JANOUSEK contra FRANŢEI ŞI SPANIEI – Proceduri penale urmate în faţa Tribunalului *Corts* din Principatul Andorra şi detenţii suferite în Franţa după condamnarea de către acesta din urmă

1. – *Cetăţeanul spaniol Jordi Drozd şi cetăţeanul cehoslovac Pavel Janousek sunt urmăriţi pentru o tâlhărie săvârşită în Andorra-la-Vieille şi judecaţi la 26 mai 1986 de către Tribunalul de* Corts *al Principatului Andorra. Pronunţată în aceeaşi zi, în limba catalană şi în audienţă publică, decizia le-a fost notificată a doua zi în limba spaniolă. Tribunalul a aplicat paisprezece ani de închisoare fiecăruia dintre acuzaţi. Acest tribunal era compus din doi foşti magistraţi francezi, desemnaţi unul de către co-prinţul francez (preşedintele Republicii Franceze), altul de către magistratul (viguier-ul) francez (reprezentantul co-prinţului francez), şi un jurist spaniol,* viguier *episcopal, numit de co-prinţul episcopal (episcopul de Urgel în Spania).*

Dnii Drozd şi Janousek introduc apoi singurul recurs disponibil în asemenea situaţie, un recurs în retractare exercitat în faţa aceloraşi judecători. După respingerea recursului lor la 3 iulie 1986 de către Tribunalul de Corts, *cei în cauză au ales să execute pedeapsa în Franţa, în conformitate cu dreptul din Andorra, care oferă persoanelor condamnate în Principat la o pedeapsă privativă de libertate mai mare de trei luni posibilitatea opţiunii executării acesteia în Franţa sau în Spania.*

SOUTHAMPTON UNIVERSITY LIBRARY

2. – *În plângerea adresată pe 26 noiembrie 1986 la Comisie, dnii Drozd şi Janousek au formulat două serii de revendicări.*

a) Primele, rezultând din art. 6 al Convenţiei, privesc atât Franţa cât şi Spania, cărora le revine responsabilitatea pe plan internaţional în legătură cu comportamentul autorităţilor din Andorra.

i. Unele doleanţe sunt comune celor doi petiţionari care invocă paragrafele 1 şi 3 d) din articolul menţionat: astfel, aceştia au pretins că nu ar fi beneficiat de un proces echitabil în faţa Tribunalului de Corts, *deoarece doi dintre judecători erau reprezentanţii co-prinţilor în Andorra şi organe ierarhic superioare ale poliţiei, magistratul însărcinat cu instrucţia dosarului se află în camera de consiliu în timpul deliberării, unul din judecători nu cunoştea deloc limba spaniolă şi cu atât mai puţin catalana, limbi în care s-au desfăşurat dezbaterile procesului, martorii nu fuseseră „izolaţi" înainte de audiere, iar victima tâlhăriei auzise declaraţiile acuzaţilor înainte de a-şi face depoziţia.*

ii. Celelalte plângeri sunt proprii numai dlui Janousek şi se întemeiază pe alin. b), d) şi e) din paragraful 3: acesta a susţinut că nu ar fi beneficiat de asistenţa unui interpret şi a unui avocat în timpul instrucţiei şi nu ar fi primit o traducere completă în timpul procesului.

b) Învinuirile din cea de-a doua categorie, rezultând din art. 5 § 1, vizează numai Franţa. Cei doi petiţionari califică drept „neconformă normelor" detenţia în Franţa după condamnarea de către jurisdicţia Principatului Andorra, deoarece nu exista un text de lege francez privind executarea deciziilor de acest tip, şi deci contrară ordinii publice franceze ca urmare a lipsei unui control exercitat de jurisdicţiile franceze.[1]

• ***Hotărârea din 26 iunie 1992** (plenul Curţii) (seria A nr. 240)*

3. – Curtea începe prin a se asigura de competenţa sa de a examina cauza din perspectiva art. 6 din Convenţie. Guvernele, francez şi spaniol, au ridicat mai multe excepţii preliminare în legătură cu acest aspect procedând la fel ca şi în faţa Comisiei, care mai întâi a reţinut cauza, apoi şi-a declinat competenţa examinării fondului acesteia.

În ceea ce priveşte excepţia de necompetenţă *ratione loci,* Curtea subscrie, în esenţă, la tezele exprimate în apărare de către cele două guverne reclamate, precum şi la avizul Comisiei, care aprecia prevederile Convenţiei ca inaplicabile pe teritoriul Andorrei, în pofida ratificării acestui instrument juridic de către Franţa şi Spania. Curtea ia, de asemenea, în considerare mai multe circumstanţe. Principatul Andorra nu figurează printre membrii Consiliului Europei, ceea ce-l împiedică să dobândească, el însuşi, calitatea

[1] În raportul său din 11 decembrie 1990, Comisia formulează avizul că nu s-au încălcat nici prevederile art. 6 de către Franţa (10 voturi pentru, 6 împotrivă) nici de către Spania (12 voturi pentru, 4 împotrivă) şi nici ale art. 5 § 1 de către Franţa (8 voturi pentru, 8 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui).

de parte la Convenţie şi părea că nu a întreprins nici un demers pentru a solicita admiterea sa ca „membru asociat" al organizaţiei; teritoriul Andorrei nu constituie un spaţiu comun al Franţei şi Spaniei, şi nici un condominiu franco-spaniol; relaţiile Principatului cu Franţa şi Spania nu sunt supuse modelului de raporturi între state suverane şi nu îmbracă forma unor acorduri internaţionale, chiar dacă evoluţia instituţiilor din Andorra ar putea conduce Principatul, potrivit co-prinţului francez, „la accesul la comunitatea internaţională". Pe scurt, Curtea judecă excepţia ca întemeiată (unanimitate).

4. – Această constatare nu dispensează Curtea de a cerceta dacă petiţionarii au ţinut de „jurisdicţia" Franţei sau a Spaniei în sensul art. 1 din Convenţie, având în vedere condamnarea lor de către tribunalul din Andorra.

Curtea examinează deci excepţia de necompetenţă *ratione personae*. Termenul „jurisdicţie" nu se limitează la teritoriul naţional al statelor contractante a căror responsabilitate poate intra în joc ca urmare a actelor emanând de la organele acestora şi producându-şi efectele în afara teritoriului respectiv. Curtea se alătură Comisiei la argumentele exprimate de către guvernele reclamate: dacă magistraţi provenind din Franţa şi Spania participă în cadrul jurisdicţiilor din Andorra, aceştia nu o fac în calitatea lor de judecători francezi sau spanioli; aceste jurisdicţii şi, în particular Tribunalul de *Corts* îşi îndeplinesc atribuţiile într-o manieră autonomă; deciziile şi hotărârile lor scapă controlului autorităţilor Franţei şi Spaniei. În afară de aceasta, dosarul nu conţine nici un element care ar da de gândit că acestea din urmă ar fi tentate să exercite ingerinţe în procesele petiţionarilor. În sfârşit, detaşarea magistraţilor, sau punerea lor la dispoziţia ţărilor străine, se practică, de asemenea, între statele membre ale Consiliului Europei. Pe scurt, Curtea acceptă şi această excepţie (unanimitate).

5. – Rămânea revendicarea referitoare la art. 5 § 1. După guvernul francez, petiţionarii au neglijat două căi de drept care le-ar fi fost deschise în faţa justiţiei franceze: să introducă plângere şi să se constituie parte civilă împotriva magistraţilor sau funcţionarilor responsabili de detenţia lor; să denunţe o încălcare imputabilă magistraţilor sau funcţionarilor respectivi. Curtea constată că recursurile în chestiune urmăreau reparaţia unui prejudiciu cauzat printr-o privare de libertate şi sancţionarea agenţilor statului. Dacă acestea pot conduce, prin ricoşeu, la încetarea unei detenţii, ele nu ajung, până în prezent, la un asemenea rezultat, când detenţia respectivă îşi are sursa într-o decizie judiciară emisă în Andorra, deoarece jurisdicţiile franceze îşi declină competenţa de a aprecia legalitatea unui asemenea decizii. În concluzie, este cazul ca excepţia să fie respinsă (unanimitate).

6. – Abordând fondul cauzei, Curtea verifică baza legală a detenţiei în discuţie. Ea apreciază că nu are competenţa de a controla respectarea căilor legale în sistemul juridic din Andorra şi, pe plan mai general, regularitatea privării de libertate a petiţionarilor faţă de normele juridice ale Principatului. În ceea ce priveşte respectarea legislaţiei franceze, Curtea consideră aceasta ca pe o situaţie deja stabilită. Cutuma multiseculară franco-andorrană, potrivit căreia persoanele condamnate de către jurisdicţiile din Andorra pot

să execute pedeapsa lor în închisorile franceze, prezintă o stabilitate şi posedă o forţă juridică suficiente pentru a servi de bază a detenţiei în litigiu, în pofida statutului particular al Principatului în dreptul internaţional.

Ar fi trebuit jurisdicţiile franceze să controleze condamnarea incriminată? Curtea consideră, în speţă, Tribunalul de *Corts* ca fiind un „tribunal competent" despre care face vorbire art. 5 § 1 a). Convenţia nu obligă părţile contractante să impună regulile sale statelor sau teritoriilor terţe, deci Franţei nu-i revine obligaţia de a cerceta dacă procedura care a condus la condamnarea petiţionarilor îndeplineşte fiecare din condiţiile art. 6. A pretinde un asemenea control înseamnă, de asemenea, a contracara tendinţa întăririi întrajutorării internaţionale în domeniul judiciar, în mod normal favorabilă persoanelor în cauză. Statele contractante trebuie totuşi să se abţină de a-şi aduce concursul la o asemenea situaţie, dacă rezultă că respectiva condamnare este consecinţa unui refuz flagrant de justiţie.

Curtea ia act de declaraţia guvernului francez, potrivit căreia Franţa ar putea refuza şi ar refuza colaborarea sa cutumiară dacă ar fi vorba de executarea pe teritoriul său a unei sentinţe din Andorra, în mod vădit contrară prescripţiilor art. 6 sau principiilor consacrate de acesta. Ea găseşte o confirmare a acestei atitudini chiar în deciziile jurisdicţiilor franceze. Curtea nu ţine să dovedească faptul că Franţa trebuia să nu contribuie la executarea condamnărilor incrimitate. În concluzie, Curtea afirmă că nu s-au încălcat prevederile art. 5 § 1 (12 voturi pentru, 11 împotrivă).[1]

7. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.-F.). – „Convention européenne des droits de l'homme et exécution des condamnations pénales prononcées à l'étranger", *R.T.D.H.* 1994, p. 98–115.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1992)", *J.D.I.* 1993, p. 737–740.

LANDAIS (R.). – „L'affaire Drozd et Janousek c. France et Espagne", *Cahiers du CREDHO*, nr. 1, 1994, p. 97-108.

LUSH (C.). – „The territorial application of the European Convention on Human Rights: recent case law", *I.C.L.Q.* 1993, p. 897–906.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 589–592.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 733–735.

[1] Principatul Andorra a aderat la Consiliul Europei la 10 noiembrie 1994 şi a semnat Convenţia în aceeaşi zi.

2. În aşteptarea judecăţii

29. CAZUL GUZZARDI contra ITALIEI – Decizie judiciară de fixare a domiciliului pe o mică insulă

1. – *Cetăţean italian născut în 1942, dl Michele Guzzardi părăseşte Sicilia în 1966 pentru a se instala în Lombardia. În februarie 1973, el este plasat în detenţie provizorie, apoi inculpat pentru asociere cu alţi infractori şi complicitate într-o răpire a unui industriaş eliberat în schimbul unei sume de răscumpărare considerabile. Tribunalul din Milano îl achită în 1976 din lipsă de probe suficiente, dar Curtea de apel a aceluiaşi oraş îl declară vinovat în decembrie 1979 şi îl condamnă la optsprezece ani de închisoare şi la o amendă.*

Detenţia provizorie a lui Michele Guzzardi – în timpul căreia se căsătoreşte cu logodnica sa de la care are, la puţin timp, un fiu – nu poate în mod legal să depăşească doi ani. În ianuarie 1975, cel în cauză face obiectul unei decizii de stabilire a domiciliului forţat, pentru o durată de trei ani, la Cala Reale, în insula Asinara, situată în largul Sardiniei. Din punct de vedere juridic, măsura nu avea nici o legătură cu urmărirea penală în instanţă, sprijinindu-se pe o lege din 1956 referitoare la persoanele periculoase pentru securitatea şi moralitatea publică şi o lege din 1965 contra mafiei. Adoptată de către tribunalul din Milano, această măsură este confirmată în apel şi apoi la Curtea de casaţie. Totuşi, în iulie 1976, tribunalul decide transferul lui Michele Guzzardi într-o comună a Italiei continentale, unde acesta locuieşte supus unei măsuri asemănătoare, până în februarie 1978.

2. – *În plângerea sa adresată Comisiei la 17 noiembrie 1975, Michele Guzzardi formulează diferite revendicări privind soarta sa la Asinara: el denunţă condiţiile de existenţă degradante (art. 3) şi se plânge că nu poate să trăiască în permanenţă cu familia sa (art. 8) şi nici să practice cultul religiei sale (art. 9). După decizia Comisiei de a lua, din oficiu, în considerare art. 5 şi 6, cel în cauză le invocă şi el.*[1]

• ***Hotărârea din 6 noiembrie 1980** (plenul Curţii) (seria A nr. 39)*

3. – Curtea începe prin a examina trei excepţii preliminare ridicate de guvernul italian.

În primul rând, acesta reproşa Comisiei de a fi luat, din oficiu, în considerare art. 5 şi 6. Curtea respinge excepţia: nimic nu-l obligă pe un petiţionar să precizeze de ce articol sau drept se prevalează, iar piesele de la dosar arată clar că în speţă se pune o problemă pe terenul art. 5 (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

[1] În raportul său din 7 decembrie 1978, Comisia exprimă avizul că a fost încălcat art. 5 § 1 (unanimitate), dar nu şi art. 3 (unanimitate), 8 (11 voturi pentru şi o abţinere) şi 9 (unanimitate) şi că art. 6 nu se aplica procedurii în termenii căreia celui în cauză i s-a stabilit domiciliul forţat (unanimitate).

În al doilea rând, guvernul susţine că Michele Guzzardi nu epuizase căile de atac intern înainte de a se adresa Comisiei (art. 26). Curtea respinge şi această teză: ea constată, îndeosebi, că dacă cel în cauză nu a invocat Convenţia, în substanţă el a ridicat în faţa jurisdicţiilor italiene chestiunea unei atingeri la libertatea sa fizică (10 voturi pentru, 8 împotrivă).

În al treilea rând, guvernul pretindea că acest caz ar fi lipsit de obiect pentru că petiţionarul fusese transferat din 1976 pe continent şi că Asinara nu mai servea ca loc de reşedinţă obligatorie. Curtea respinge argumentul: încetarea încălcării pretinse nu împiedica să se statueze printr-o hotărâre declarativă, decizia de transferare nu se baza pe raţiuni deduse din Convenţie şi importante chestiuni de interpretare cereau un răspuns (15 voturi pentru, 3 împotrivă).

4. – Abordând fondul cauzei, Curtea subliniază de la început că ea nu controlează sistemul legilor italiene din 1956 şi 1965, ci numai modul în care acestea au fost aplicate lui Guzzardi, condiţiile în care acesta a trebuit să locuiască la Asinara.

Potrivit guvernului, Guzzardi a suportat simple restricţii la libertatea sa de mişcare, şi nu o privare de libertate în sensul art. 5. Curtea relevă mai multe elemente. Dacă spaţiul de care dispunea petiţionarul, pentru a se deplasa, nu era circumscris printr-o împrejmuire materială, acesta nu acoperea decât o modestă fracţiune dintr-o insulă cu acces dificil, din teritoriul căreia nouă zecimi erau ocupate de un penitenciar. Guzzardi locuia într-un sector din cătunul Cala Reale care în esenţă era reprezentat de clădirile vetuste şi ruinate ale unei foste instituţii sanitare, un post de carabinieri, o şcoală şi o capelă. Acesta trăia înconjurat, îndeosebi, de indivizi supuşi aceloraşi măsuri ca şi el şi de agenţi de poliţie. Populaţia permanentă din Asinara locuia aproape în întregime la Cala d'Oliva, unde el nu putea să se ducă, iar această populaţie nu părea să folosească deloc dreptul de a merge la Cala Reale, în aşa fel încât celui în cauză i se ofereau puţine ocazii de contacte sociale. O supraveghere strictă şi cvasiconstantă se exercita asupra sa. În sfârşit, sejurul său aici a durat mai mult de şaisprezece luni. Cumulate şi combinate, aceste elemente conduc Curtea la concluzia existenţei unei privări de libertate (11 voturi pentru, 7 împotrivă).

5. – Guvernul pleda, în subsidiar, că privarea de libertate se justifica în virtutea alin. e) al art. 5 § 1, dar Curtea respinge această teză (unanimitate). Guzzardi, a subliniat Curtea, nu era un „vagabond" în sensul obişnuit al acestui termen şi nu a fost tratat ca atare; în afară de aceasta, dacă alin. e) autorizează detenţia vagabonzilor, nu rezultă că textul menţionat permite implicit detenţia persoanelor mai periculoase. Curtea apreciază, de asemenea, cu majorităţi diferite, că privarea de libertate în chestiune nu-şi găsea justificarea nici în celelalte alineate ale art. 5 § 1, neinvocate de guvernul italian. Ea ajunge astfel la concluzia că Michele Guzzardi a fost victima încălcării art. 5 § 1 în timpul sejurului său la Asinara (10 voturi pentru, 8 împotrivă.)

6. – Curtea respinge apoi alegaţiile petiţionarului, potrivit cărora ar fi existat, în plus, încălcarea art. 3, 6 şi 9 (unanimitate), ca şi a art. 8 (17 voturi pentru, 1 împotrivă). Deşi situaţia lui Guzzardi la Asinara prezenta, fără îndoială, aspecte neplăcute, chiar penibile, aceasta nu a atins nivelul de gravitate dincolo de care un tratament devine degradant şi cade sub incidenţa art. 3. Apoi, presupunând art. 6 aplicabil, nimic nu arată că procedura urmată în 1975 până în faţa Curţii de casaţie ar fi încălcat prevederile acestui text. În al treilea rând, cererea referitoare la nerespectarea dreptului de a exercita cultul religiei sale nu rezistă la un examen aprofundat: Guzzardi nu pretinde că ar fi cerut nici celebrarea oficiilor specifice cultului în capela de la Cala Reale, nici posibilitatea de a merge la biserica din Cala d'Oliva. Cât despre dreptul petiţionarului la respectul vieţii sale familiale s-a observat că: soţia şi fiul său – fără să mai vorbim de părinţi şi celelalte rude – au coabitat cu el pe insulă; dacă aceştia au trebuit să-l părăsească pentru câtva timp, aceasta s-a datorat faptului că petiţionarul nu a mai solicitat reînnoirea autorizaţiei de sejur a rudelor sale.

7. – Michele Guzzardi a reclamat şi reparaţia prejudiciului suferit, în măsura în care acesta ar fi stabilit cu titlu de satisfacţie echitabilă. Curtea i-a acordat, în baza art. 50, o sumă de 1.000.000 lire (12 voturi pentru, 6 împotrivă).

8. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative a l'article 50 de la C.E.D.H. (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 126–127.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, p. 944–948.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 188–191.

DUFFY (P.J.) – „Review of events", *H.R.R.* 1981, p. 8–10.

DUFFY (P.J.). – „Local remedies and the Convention: the Guzzardi and Van Oosterwijck judgements", *H.R.R.* 1981, p. 71–74.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 549–560.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1980", *B.Y.B.I.L.* 1980, p. 335–339.

HOFMANN (R.). – „Freiheitsentzug durch Verbannung auf eine Insel– Fall Guzzardi", *EuGRZ* 1983, p. 633–646.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendu par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 291–296.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 204–209.

30. CAZUL LUKANOV contra BULGARIEI – Detenția provizorie a unui parlamentar bănuit de a fi deturnat fonduri publice în timpul cât a fost vice prim-ministru

1. – *La 1 iulie 1992, procurorul general cere Adunării naționale bulgare autorizarea de a începe urmărirea penală împotriva lui Andrei Karlov Lukanov, bănuit de infracțiunea prevăzută în art. 203 și 219, paragraful 3 din Codul penal. I se reproșa, în special, participarea, din 1986 până în 1990, în calitate de vice prim-ministru, la luarea unui număr de decizii acordând țărilor în curs de dezvoltare ca Nicaragua, Cuba, Laos, Cambodgia, Afganistan, Angola și Yemen asistență și împrumuturi în valoare de 34 594 500 dolari americani și 27 072 leva bulgare convertibile. La 7 iulie, Adunarea națională îi ridică imunitatea parlamentară și autorizează începerea urmăririi penale împotriva celui în cauză, ca și arestarea și punerea sa în detenție provizorie.*

La 9 iulie 1992, în virtutea articolului 203 coroborat cu articolele 201, 202 și 282 din Codul penal, un procuror îl inculpă pe Lukanov de deturnare, cu complicitatea președintelui și a altor vicepreședinți ai consiliului de miniștri de atunci, a unor fonduri alocate anumitor țări în curs de dezvol-tare; violându-și obligațiile oficiale, el a facilitat deturnarea fondurilor pentru a obține un avantaj în favoarea unui terț, cauzând prin aceasta un prejudiciu considerabil economiei, și ținând cont de sumele foarte ridicate aflate în joc, cazul este de o gravitate deosebită.

În plus, procurorul decide pentru Lukanov o măsură de detenție provizorie, invocând utilitatea de a arăta publicului riscul pe care îl prezintă delictele în chestiune pentru societate, personalitatea autorului și necesitatea de a-i garanta prezentarea la proces. Decizia este fondată, în special, pe articolele 147 și 152, paragraful 1 din Codul de procedură penală.

Tot la 9 iulie 1992, reclamantul este arestat și se aplică măsura de detenție provizorie. În timpul detenției, i se refuză toate cererile de punere în libertate. La 29 decembrie 1992, Adunarea națională raportează decizia din 7 iulie și, a doua zi, procurorul ordonă punerea în libertate condiționată a deținutului.

La 2 octombrie 1996, Lukanov este ucis de gloanțe, nu departe de domiciliul său.

2. – *În reclamația sa din 1 septembrie 1992, Lukanov invocă violarea articolelor 3, 5, paragraful 1, 6, 7, 10 și 18 ale Convenției*[1].

[1] La 12 ianuarie 1995, Comisia reține reclamația, în privința încălcărilor art. 5, paragr. 1 și 18. În raportul său din 16 ianuarie 1996, ea formulează avizul că a fost violat art. 5, § 1 (unanimitate) și că nu există o problemă distinctă din punctul de vedere al art. 18 (unanimitate).

• *Hotărârea din 20 martie 1997 (Cameră) (Culegerea/1997– II)*

3. – Nu poate fi contestat faptul că, în urma decesului d-lui Lukanov la 2 octombrie 1996, văduva sa şi cei doi copii aveau calitatea de a continua reclamaţia, în numele său, iar Curtea nu găseşte nici un motiv de a decide altfel.

4. – Competenţa Curţii se limitează la perioada posterioară zilei de 7 septembrie 1992, dată la care Bulgaria a ratificat Convenţia şi a recunoscut jurisdicţia obligatorie a Curţii. Examinarea sa ţine cont, totuşi, de faptul că motivele detenţiei reclamantului din perioada 9 iulie– 30 decembrie 1992 au rămas aceleaşi.

În pofida acceptării de către guvern a părerii Comisiei că a avut loc o violare a articolului 51, Curtea consideră oportun să examineze chestiunea.

În speţă, problema principală se raporta la „regularitate" în sensul articolului 5, paragraful 1. Nu se contestă că dl. Lukanov, în calitatea sa de membru al guvernului bulgar, luase parte la deciziile (acordare de fonduri de ajutor şi de împrumuturi către anumite ţări în curs de dezvoltare) care au antrenat acuzaţiile împotriva lui. Totuşi, nici una dintre dispoziţiile Codului penal invocate pentru a justifica detenţia (art. 201– 203, 219 şi 282) nu ar indica expres faptul că un membru al guvernului ar putea răspunde penal pentru participarea sa la decizii colegiale de acest tip. Mai mult, nu a fost prezentată nici o dovadă care să arate că astfel de decizii ar fi ilegale. Curtea nu era convinsă că atitudinea reproşată reclamantului constituie o infracţiune penală. În plus, aşa cum reiese din jurisprudenţa bulgară, unul din elementele constitutive ale deturnării în spiritul articolelor 201– 203 era că autorul delictului a căutat să obţină un avantaj pentru el însuşi sau pentru un terţ. În sfârşit, art. 282 instituia în mod expres drept infracţiune faptul că un agent al Statului a abuzat de puterile sale pentru a obţine un avantaj. Totuşi, Curtea nu a primit nici un element sau informaţie capabile să demonstreze că existau motive plauzibile de a-l bănui pe reclamant că ar fi căutat să obţină un astfel de avantaj, pentru el sau pentru un terţ. Şi, apoi, nu s-a susţinut în faţa organelor Convenţiei că statele în cauză nu ar fi primit fondurile.

În aceste condiţii, privarea de libertate nu era „regulamentară", nici pusă în practică pe „motive plauzibile de a bănui că (reclamantul) ar fi comis o infracţiune". Acestea fiind spuse, Curtea nu consideră necesar să examineze dacă detenţia putea trece, în mod rezonabil, drept necesară cu scopul de a-l împiedica pe reclamant să comită o infracţiune sau să fugă după ce ar fi comis-o. A avut loc, deci, o violare a articolului 51 (unanimitate).

5. – Ţinând cont de această concluzie, în temeiul art. 18, Curtea consideră că nu se ridică nici o problemă distinctă (unanimitate).

6. – Pentru daune morale, ea acordă văduvei şi celor doi copii ai reclamantului 40 000 FF (unanimitate). Ea dispune rambursarea cheltuielilor de judecată şi a taxelor pentru o sumă totală de 13 456 dolari americani şi 7 067 FF.

7. Bibliografie

DECAUX (E.) şi TAVERNIERR (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", J.D.I. 1998, p. 186– 188.

HUNT (M.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 597–600.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1997", J.T.D.E. 1998, p. 36 şi urm.

PETTITI (L.– E.). – „Droits de l'homme", R.S.C.D.P.C. 1997, p. 888– 889.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 şi urm.

WOODS (L.) – „Decision on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 403–404.

3. În scopul educării supravegheate

31. CAZUL BOUAMAR contra BELGIEI – Plasarea unui minor într-o casă de arest cu titlu de măsură provizorie de supraveghere

1. – *Minor la data săvârşirii faptelor, Naïm Bouamar a locuit din iunie 1977 până în mai 1978 în diferite cămine pentru minori, beneficiind de o acţiune socială preventivă, prevăzută de legea din 8 aprilie 1965 privind protecţia tineretului. Din iunie 1978, în virtutea aceleiaşi legi, el a constituit în mai multe rânduri obiectul unor măsuri judiciare.*

În 1980, jurisdicţiile pentru tineri[1] *iau împotriva sa diferite măsuri provizorii printre care nouă plasări în închisoare, fiecare având o durată maximă de cincisprezece zile. Toate aceste măsuri se înscriu în cadrul unei proceduri de urgenţă, prevăzută de art. 53 din legea citată. Acestea se întemeiază atât pe imposibilitatea materială de a găsi o persoană fizică sau o instituţie care să-l primească pe loc, cât şi pe comportamentul periculos al acestuia.*

Între aceste diverse plasări, jurisdicţiile pentru tineri îl încredinţează pe Naïm Bouamar, printr-o ordonanţă de modificare a măsurii preventive, mediului său familial sau unei instituţii de observare şi educare supravegheată a statului.

În faţa Curţii de apel din Liège, minorul contestă legalitatea unora din aceste decizii de plasare. Recursurile sale sunt declarate inadmisibile, ca fiind lipsite de obiect deoarece, între timp, el şi-a recăpătat libertatea ca urmare a ordonanţelor emise de jurisdicţiile pentru tineri. Urmare a unor motive asemănătoare, Curtea de casaţie i-a respins trei dintre recursurile formulate.

[1] Instanţe judiciare special constituite în baza legii, pentru a judeca infracţiunile săvârşite de către minori şi tineri *(n.t.)*.

2. – *În plângerea sa din 2 septembrie 1980 adresată Comisiei, Naïm Bouamar denunţă plasările în casele de arest şi condiţiile de recurs; el invocă art. 5 § 1 d), art. 5 § 4 şi art. 13, precum şi art. 14 combinat cu art. 5 § 4 din Convenţie.*[2]

• ***Hotărârea din 29 februarie 1988** (Cameră) (seria A nr. 129)*

3. – Statuând mai întâi asupra încălcării art. 5 § 1, Curtea ia în considerare ansamblul celor nouă plasări ale petiţionarului la casa de arest din Lantin.

Prima ipoteză a alin. d) din art. 5 § 1 se impune singură a fi luată în considerare prin aceea că trebuia să se controleze respectarea „regularităţii", inclusiv „căile legale", privind detenţia suferită de Naïm Bouamar. Or, „regularitatea" implică nu numai respectarea legislaţiei naţionale ci şi conformitatea măsurii privative de libertate, în scopul prevăzut de art. 5: protejarea individului împotriva arbitrarului.

Curtea recunoaşte spiritul liberal al legislaţiei belgiene în materie de delincvenţă juvenilă. Concepută să evite la maximum privarea de libertate a minorilor, legea din 8 aprilie 1965 nu autorizează asemenea măsuri decât în cazuri limitate, enumerate de ea. Chiar dacă interpretarea art. 53 din această lege se pretează la controverse în Belgia, datele cauzei nu sunt suficiente pentru a constata o neregularitate decurgând din nerespectarea dreptului intern.

Cât despre absenţa arbitrarului, Curtea notează că petiţionarul a făcut obiectul unei „navete" între arestul din Lantin şi familia sa, fără ca aceasta să conducă la aplicarea efectivă a unui regim de educaţie supravegheată într-un mediu specializat. În acea perioadă, în Belgia nu exista o infrastructură potrivită şi adaptată obiectivelor legii menţionate. În consecinţă, o acumulare inutilă a măsurilor de plasare în arest nu urmărea nici un scop educativ. S-a încălcat deci art. 5 § 1 (unanimitate).

4. – Guvernul belgian pleda în sensul că procedura urmată în faţa judecătorului pentru tineri „încorpora" în ea controlul cerut de art. 5 § 4.

Acest magistrat constituie, în mod evident, un „tribunal" din punct de vedere organic. Totuşi, Curtea aminteşte că art. 5 § 4 nu se mulţumeşte cu un asemenea organ decât dacă procedura urmată de acesta are un caracter judiciar şi dă garanţii suficiente individului în cauză: în cazul de faţă, este vorba de posibilitatea de a fi audiată persoana în cauză şi ca aceasta să beneficieze de asistenţa efectivă a unui avocat. Dacă procedura litigioasă a fost însoţită de anumite garanţii, care nu sunt neglijabile, nu s-a stabilit însă că avocaţii petiţionarului ar fi fost prezenţi cu prilejul audierilor care au precedat plasarea în arest a lui Naïm Bouamar şi nici că aceştia ar fi avut acces la dosar. Singura apariţie personală în faţa judecătorului pentru tineri a lui Naïm Bouamar, foarte tânăr la acea dată, nu era de natură să-i ofere garanţiile necesare.

[2] În raportul său din 18 iulie 1986, Comisia exprimă în unanimitate opinia că s-a violat art. 5 § 1 şi art. 4 din Convenţie, dar nu şi art. 5 § 4 şi art. 14 combinate şi că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva art. 13.

Căile de recurs existente nu erau nici ele, în opinia Curţii, conforme prescripţiilor art. 5 § 4. Noile proceduri urmate în faţa jurisdicţiilor pentru tineri, în scopul revizuirii deciziilor iniţiale, s-au desfăşurat în absenţa avocaţilor persoanei în cauză. Cât despre apeluri, toate au fost declarate inadmisibile din lipsă de obiect, iar Curtea de casaţie a respins recursurile introduse împotriva hotărârilor judiciare astfel adoptate, încât recursurile exercitate nu au permis jurisdicţiilor competente să statueze, în termen scurt, asupra legalităţii măsurilor de privare de libertate a petiţionarului.

Pe scurt, au fost încălcate prevederile art. 5 § 4 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – În speţă, Curtea apreciază că nu este necesară examinarea cauzei şi în temeiul art. 13 (unanimitate).

6. – Naïm Bouamar pretindea existenţa unei discriminări contrare art. 14 combinat cu art. 5 § 4 care ar decurge din faptul că adulţii plasaţi în detenţie preventivă beneficiază, în termen scurt, de un control al legalităţii acesteia. Curtea estimează că tocmai caracterul protector al procedurii aplicabile minorilor furnizează o justificare obiectivă şi rezonabilă (unanimitate).

7. – Constatând că nu sunt întrunite condiţiile aplicării art. 50, Curtea rezervă examinarea acestei chestiuni (unanimitate).

• ***Hotărârea din 27 iunie 1988** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 136-F)*

8. – În iunie 1988, guvernul belgian l-a informat pe grefierul Curţii că era de acord să plătească cei 150.000 FB reclamaţi cu titlu de indemnizaţie de către Naïm Bouamar pentru prejudiciu. Cel în cauză şi-a dat acordul, iar delegatul Comisiei a declarat că nu ridică nici o obiecţie.

Curtea constată că soluţia adoptată are un „caracter echitabil", în sensul art. 53 § 4 din regulamentul său şi decide astfel să radieze cazul de pe rol (unanimitate).

9. *Bibliografie*

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 308–310.

MARTENS (P.). – „Mineurs en prison, contrôle juridictionnel de légalité et droits de l'homme", *J.L.M.B.* 1988, p. 457 şi urm.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 378–380 şi 402–403.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1988, p. 577–580.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 795–799.

4. În scopul de a preveni propagarea unei boli contagioase

32. CAZUL ENHORN contra SUEDIEI – Plasarea unui seropozitiv în izolare obligatorie într-un spital

1. – *Suedez născut în 1947, Eie Enhorn este homosexual. În 1994 se descoperă că este seropozitiv şi că l-a contaminat pe un tânăr de 19 ani, cu care a avut relaţii sexuale pentru prima dată în 1990.*

La 2 februarie 1995, medicul de departament cere tribunalului administrativ departamental să dea o decizie care să permită plasarea petiţionarului în izolare obligatorie într-un spital pentru o perioadă de maximum trei luni, în baza articolului 38 din legea din 1988 cu privire la bolile contagioase.

Printr-o sentinţă din 16 februarie 1995, tribunalul acceptă cererea, apreciind că petiţionarul a omis să aplice măsurile prescrise de medicul departamental pentru a împiedica propagarea virusului.

În continuare, au fost luate decizii din şase în şase luni, până la 12 decembrie 2001, având ca efect prelungirea privării de libertate. Deoarece petiţionarul a fugit de mai multe ori, privarea sa efectivă de libertate s-a petrecut între : 16 martie 1995-25 aprilie 1995, 11 iunie 1995-27 septembrie 1995, 28 mai 1996-6 noiembrie 1996, 16 noiembrie 1996-26 februarie 1997 şi 26 februarie 1999-12 iunie 1999, adică în total aproape un an şi jumătate.

La 12 decembrie 2001, tribunalul respinge o cerere de obţinere a unei noi prelungiri, pe motivul că nu se ştie unde se găseşte dl Enhorn şi că nu există nici o informaţie cu privire la comportamentul său, starea sa de sănătate etc. Se pare că se ştie, începând din 2002, unde se află acesta, însă că medicul departamental competent a considerat că nimic nu mai justifica plasarea sa în izolare obligatorie.

2. – *În petiţia sa din 3 aprilie 2000, adresată Curţii, dl Enhorn susţine că deciziile de plasare în izolare obligatorie al căror obiect a fost, ca şi spitalizarea impusă împotriva voinţei sale, sunt contrare articolului 5 § 1 din Convenţie.*

• ***Hotărârea din 25 ianuarie 2005** (secţia III) (CEDO 2005-I)*

3. – Constatând că detenţia petiţionarului are un fundament în dreptul suedez, Curtea cercetează dacă această privare de libertate corespundea unei "detenţii legale a unei persoane susceptibile de a propaga o boală contagioasă", în sensul articolului 5 § 1 e).

Ţinând cont de caracterul limitat al jurisprudenţei direct pertinente, trebuia să se determine care erau criteriile aplicabile, pentru a verifica dacă o asemenea detenţie respecta principiul proporţionalităţii şi cerinţa potrivit căreia orice detenţie trebuie să fie lipsită de arbitrar.

Curtea consideră că pentru a aprecia "legalitatea" detenţiei unei persoane "susceptibilă de a propaga o boală contagioasă" problemele esenţiale sunt de a şti dacă boala contagioasă este periculoasă pentru sănătatea şi siguranţa publică şi dacă detenţia persoanei infectate constituie o măsură luată în

ultimă instanţă pentru a împiedica propagarea bolii, după ce vor fi fost luate în considerare măsuri mai puţin riguroase, considerate insuficiente pentru protecţia interesului general. Dacă aceste criterii nu mai sunt reunite, fundamentul privării de libertate a încetat să existe.

În speţă, faptul că primul criteriu era îndeplinit nu se pretează la controverse, prin faptul că HIV era – şi continuă să fie – periculos pentru sănătatea şi siguranţa publică.

În ceea ce priveşte cel de al doilea criteriu, Curtea atrage atenţia că guvernul nu a prezentat nici un exemplu de măsuri mai puţin riguroase care ar fi putut fi avute în vedere pentru dl Enhorn între 16 februarie 1995 şi 12 decembrie 2001, însă care să se fi adeverit ca insuficiente pentru protecţia interesului general.

Ea relevă între altele că, chiar dacă petiţionarul se afla în libertate în cea mai mare parte a perioadei cuprinse între 16 februarie 1995 şi 12 decembrie 2001, nimic nu indică sau dovedeşte că în acest interval el ar fi avut relaţii sexuale fără să-şi fi informat în prealabil partenerul că era seropozitiv, sau că ar fi neglijat să utilizeze un prezervativ şi nici măcar că ar fi întreţinut raporturi sexuale.

În aceste condiţii, Curtea apreciază că izolarea obligatorie a petiţionarului nu a constituit o măsură luată ca mijloc extrem pentru a-l împiedica să propage HIV, după ce măsuri mai puţin riguroase vor fi fost luate în calcul şi considerate insuficiente pentru a proteja interesul general. Mai mult, prelungind timp de aproape şapte ani decizia de plasare obligatorie în izolare a petiţionarului – în aşa fel încât dl Enhorn a fost spitalizat împotriva voinţei sale aproape un an şi jumătate – autorităţile nu au asigurat un just echilibru între necesitatea de a evita propagarea HIV şi dreptul petiţionarului la libertate.

Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 5 § 1 (unanimitate).

4. – În aplicarea articolului 41, Curtea îi alocă dlui Enhorn 12.000 EUR pentru daune morale şi 2.083 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

5. *Bibliografie*

SUDRE (F.) ş. a. "Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)", *R.D.P.* 2006, p. 797.

5. În scopul unui tratament medical

33. CAZUL STORCK contra GERMANIEI – Internare şi tratament medical într-o clinică privată, împotriva voinţei pacientei

1. – *Waltraud Storck este o germană născută în 1958, cu reşedinţa la Niederselters. Ea şi-a petrecut aproape douăzeci de ani din viaţă în diverse instituţii psihiatrice şi în alte spitale.*

Între 29 iulie 1977 şi 5 aprilie 1979, ea este plasată într-un serviciu închis al unei clinici psihiatrice private la cererea tatălui său, în urma unor

conflicte familiale. Majoră în acel moment, ea nu a fost pusă sub tutelă, nu a semnat niciodată vreo declaraţie în care să consimtă la plasarea sa în instituţie, iar nici o decizie de justiţie care să autorizeze internarea sa într-un spital psihiatric nu a fost pronunţată. Ea încearcă în repetate rânduri să fugă din clinică, unde a fost readusă cu forţa, de către poliţie, la 4 martie 1979. După ce a fost tratată în această clinică pentru ceea ce se credea a fi o schizofrenie, ea prezintă un sindrom post-poliomielitic. Începând cu 1980 şi până în 1991-1992, îşi pierde vorbirea. Este astăzi invalidă 100%.

În 1994, o expertiză confirmă faptul că petiţionara nu a suferit niciodată de schizofrenie şi că comportamentul ei se explică prin conflictele cu familia sa. La 12 februarie 1997, bazându-se pe această expertiză, petiţionara intentează o acţiune în faţa tribunalului regional din Bremen împotriva clinicii private, în vederea obţinerii unei indemnizaţii pentru prejudiciul decurgând în mod special din internarea şi tratamentul său în acel loc din 1977 până în 1979. La 9 iulie 1998, tribunalul regional din Bremen îi admite acţiunea, considerând că internarea ei a fost contrară dreptului german, petiţionara ne consimţind la internarea şi la tratamentul său în acea clinică. La 22 decembrie 2000, Curtea de Apel din Bremen anulează sentinţa tribunalului regional şi respinge pretenţia petiţionarei : acţiunea în indemnizare, fondată pe responsabilitatea delictuală este prescrisă, presupunând chiar că persoana în cauză a suferit o privare ilegală de libertate, pe motivul că, în momentul internării sale, aceasta era conştientă de faptul că era deţinută împotriva voinţei sale şi că era deci în măsură să se adreseze mai devreme justiţiei ; petiţionara nu mai poate nici să solicite o reparaţie invocând o responsabilitate contractuală. La 15 ianuarie 2002, Curtea Federală de Justiţie respinge acţiunea petiţionarei. La 6 martie 2002, Curtea Constituţională Federală face acelaşi lucru cu recursul constituţional introdus de aceasta din urmă.

Dna Storck intentează alte acţiuni în indemnizarea prejudiciului provocat de sejurul şi de tratamentul său în clinica privată în cauză şi în despăgubirea prejudiciului rezultând din tratamentul său într-o clinică universitară, dar în zadar.

2. – *În petiţia sa din 15 mai 2000, adresată Curţii, dna Storck invocă articolele 5, 6 § 1 şi 8 din Convenţie, plângându-se de plasarea sa într-o clinică privată şi de tratamentul medical la care a fost supusă acolo, de tratamentul său într-o clinică universitară şi de echitatea procedurii care a urmat după acestea.*

3. – *Un comitet de trei judecători declară petiţie neadmisibilă la 15 octombrie 2002, însă decide să redeschidă procedura la 28 ianuarie 2003. Petiţia este declarată parţial admisibilă de către o cameră, la 26 octombrie 2004.*

• ***Hotărârea din 16 iunie 2005*** *(secţia III) (CEDO 2005-V)*

4. – Curtea constată că petiţionara, care a şi încercat de mai multe ori să fugă din clinica privată, nu a consimţit la prelungirea sejurului său în aceasta şi a fost deci privată de libertatea sa, în sensul articolului 5 § 1. Germania este răspunzătoare de această privare de libertate în trei privinţe : autorităţile au participat activ la plasarea petiţionarei în clinică, atunci când poliţia, recurgând la

forţă, a readus-o la clinica de unde ea fugise ; cu ocazia procedurii în indemnizare introdusă de petiţionară, tribunalele naţionale nu au interpretat, respectând spiritul articolului 5, dispoziţiile de drept civil aplicabile cererii sale ; statul a violat obligaţia pozitivă care îi revenea de a o proteja pe petiţionară împotriva ingerinţelor în dreptul său la libertate comise de particulari. Deoarece nici un tribunal nu autorizase internarea petiţionarei, detenţia sa între 1977 şi 1979 nu era legală, astfel încât a avut loc o violare a articolului 5 § 1 (unanimitate).

5. – Nici o problemă distinctă nu se pune din perspectiva articolului 5 §§ 4 şi 5 (unanimitate).

6. – Curtea este de părere că tratamentul medical la care petiţionara a fost supusă împotriva voinţei sale după plasarea ei într-o clinică privată, din 1977 până în 1979, a adus atingere dreptului acesteia la respectarea vieţii sale private şi că Germania este răspunzătoare pentru acest fapt. Dat fiindcă internarea petiţionarei în clinică pentru tratament medical nu fusese autorizată printr-o decizie de justiţie, ingerinţa în dreptul său la respectarea vieţii private nu era prevăzută prin lege, în sensul articolului 8 § 2. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 8 (unanimitate).

7. – În ceea ce priveşte plasarea petiţionarei într-o clinică privată în 1981, Curtea apreciază că circumstanţele nu permit să se conchidă că ea era internată acolo împotriva voinţei sale sau fără asentimentul ei. Deci nu s-a petrecut o privare de libertate în sensul articolului 5, care nu a fost violat (unanimitate).

8. – În plus, nu a fost dovedit că petiţionara nu-şi dăduse în mod valabil consimţământul pentru tratamentul medical pe care l-a urmat la clinică în 1981, iar Curtea de Apel a conchis, bazându-se pe elementele avute la dispoziţie, că persoana în cauză nu fusese supusă unui tratament medical inadecvat. Rezultă de aici că nu s-a produs o violare a articolului 8 (unanimitate).

9. – Cu privire la tratamentul medical al petiţionarei într-o clinică universitară, Curtea notează că jurisdicţiile naţionale au conchis în mod rezonabil, cu ajutorul unor medici experţi, că petiţionara nu fusese supusă unui tratament medical inadecvat nici în mod voluntar, nici din neglijenţă. În consecinţă, nu s-a petrecut o violare a articolului 8 (unanimitate).

10. – Curtea apreciază că nici una din procedurile în indemnizare angajate de petiţionară nu poate trece drept inechitabilă. În mod special, procedura urmată în faţa jurisdicţiilor din Bremen, ţinând cont de toate elementele aflate în posesia lor, de alegerea expertului şi de aprecierea din raportul acestuia, nu prezintă nici o lipsă de echitate. În privinţa procedurilor în faţa jurisdicţiilor din Mainz şi din Coblenz, faptele cauzei nu arată nici o lipsă de respect faţă de principiul egalităţii armelor, datorită aprecierii de către tribunale a unei expertize şi a refuzului lor de a aplica o regulă mai puţin strictă când a fost vorba despre sarcina probei. Prin urmare, nu s-a petrecut o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

11. – În baza articolului 41, Curtea îi alocă dnei Storck 75.000 EUR pentru daune morale şi 18.315 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

12. *Bibliografie*

SOUMY (I.). "L'effet horizontal de l'article 5 § 1, première phrase comme limite à la tyrannie familiale : l'affaire *Storck c. Allemagne* du 16 juin 2005", *R.T.D.H.* 2006, p. 237/251.

SUDRE (F.) et autres. "Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)", *R.D.P.* 2006, p. 797.

34. CAZUL LITWA contra POLONIEI – Plasarea într-o unitate de trezire din starea de ebrietate[1]

1. – *Pensionar polonez, Witold Litwa s-a născut în 1946. El nu vede cu un ochi şi vede foarte prost cu celălalt. La 5 mai 1994, la amiază, el merge însoţit de W. K. şi de câinele său pentru orbi la biroul de poştă nr. 30 din Krakovia pentru a-şi ridica corespondenţa din cutiile sale poştale, care au fost deschise şi sunt goale. El se plânge agenţilor poştei care, după aceea, cheamă poliţia, pretinzând că omul este în stare de ebrietate şi are un comportament grosolan. La orele 12,20, este dus de poliţişti la unitatea de trezire din starea de ebrietate din Krakovia. Un medic îl examinează şi conchide că el este într-o stare de ebrietate care justifică deţinerea lui în unitate timp de şase ore. Nici înainte, nici după acea examinare nu i se face un test de alcoolemie sau nu i se ia un eşantion de sânge. După şase ore şi treizeci de minute, petiţionarul este autorizat să plece, contra plăţii unei sume pentru transportul său şi pentru şederea în unitate. El îi solicită procurorului să întreprindă o urmărire contra poliţiştilor, pe care îi acuză de rele tratamente, ca şi contra personalului unităţii ; este deschisă o anchetă, apoi abandonată. El atacă de asemenea Trezoreria publică în daune-interese pentru brutalităţi ale agenţilor statului şi pentru furtul unor obiecte personale ; cererea sa este convertită în acţiune în reparaţie pentru arestare şi detenţie vădit nejustificate, fiind în final respinsă de Curtea de Apel din Krakovia la 25 ianuarie 1995.*

2. – *Legea din 26 octombrie 1982, referitoare la educaţia împotriva beţiei şi la lupta împotriva alcoolismului enunţă măsurile ce pot fi luate la adresa a două categorii de persoane : "alcoolicii" şi "persoanele în stare de ebrietate". Pentru acestea din urmă, ea impune tuturor comunelor cu peste 50.000 de locuitori să creeze şi să gestioneze unităţi de trezire din beţie. Legea prevede că "orice persoană în stare de ebrietate care se comportă în mod jignitor într-un loc public sau la un loc de muncă, sau care pune în pericol viaţa sau sănătatea sa, sau pe cele ale altora, poate fi condusă într-o unitate de trezire din beţie, o instituţie de sănătate publică sau la domiciliul său". În lipsa unei unităţi de trezire din beţie, persoana în stare de ebrietate poate fi dusă la postul de poliţie. Persoana condusă într-o unitate de trezire din beţie sau la postul de poliţie trebuie să rămână acolo până la trezirea din beţie, însă nu poate fi reţinută mai mult de douăzeci şi patru de ore.*

[1] În franceză *unité de dégrisement* (N. T.).

3. – *În petiţia sa din 6 august 1994, adresată Comisiei, dl Litwa invocă articolul 5 § 1 al Convenţiei, afirmând că detenţia sa în unitatea de trezire din beţie a fost ilegală şi arbitrară.*

• ***Hotărârea din 4 aprilie 2000** (secţia II) (CEDO 2000-III)*

4. – Detenţia petiţionarului se traduce printr-o lipsire de libertate, iar singurul motiv invocat de guvern este "detenţia legală a unui (...) alcoolic". Pentru a interpreta acest termen, Curtea se referă la Convenţia de la Viena cu privire la dreptul tratatelor. În uzanţa curentă, termenul "alcoolic" denotă o persoană dependentă de alcool, însă există o legătură cu celelalte categorii de persoane specificate în alineatul e), anume că ele pot fi lipsite de libertatea lor pentru a fi supuse unui tratament medical, sau din cauza unor considerente dictate de politica socială, sau din raţiuni atât medicale cât şi sociale ; se poate ajunge la concluzia legitimă că, dacă Convenţia permite mai întâi să lipsească de libertatea lor aceste persoane, ea nu o face pentru singurul motiv că ele trebuie considerate a fi periculoase pentru siguranţa publică, ci şi pentru că propriul lor interes poate necesita internarea lor. Această *ratio legis* arată că detenţia unui "alcoolic", autorizată de această dispoziţie, nu vizează numai un alcoolic în sensul restrâns al unei persoane aflate într-o stare clinică de alcoolism, ci de asemenea persoanele al căror comportament sub influenţa alcoolului reprezintă o ameninţare pentru ordinea publică sau pentru ele-însele, indiferent dacă a fost pus sau nu un diagnostic de alcoolism. Nu rezultă de aci că detenţia unui individ este autorizată pur şi simplu din cauză că a consumat alcool, însă nimic nu arată că articolul 5 § 1 (e) nu permite ca un individ care abuzează de alcool să fie reţinut pentru a restrânge efectele nefaste atât pentru el însuşi, cât şi pentru societate. Această interpretare este confirmată prin lucrările pregătitoare, care fac referire la "alcoolism". Detenţia petiţionarului se înscrie deci în domeniul de aplicare al acestei dispoziţii.

5. – Cu privire la problema de a şti dacă această detenţie era "legală" şi lipsită de arbitrar, nimeni nu contestă că ea a fost ordonată potrivit căilor legale şi că avea deci o bază legală în dreptul polonez. Cu toate acestea Curtea are mari îndoieli că s-ar putea afirma că petiţionarul a manifestat un comportament de natură a constitui o ameninţare pentru public sau pentru el însuşi, iar dubiile sale sunt întărite de incidentul mai degrabă nesemnificativ care a motivat detenţia şi de faptul că persoana în cauză era aproape oarbă. Autorităţile nu par să fi luat în calcul măsuri mai puţin riguroase permise de lege a fi aplicate persoanelor în stare de ebrietate şi care nu necesită o lipsire de libertate. Asemenea măsuri ne fiind luate în considerare, detenţia petiţionarului nu poate trece drept "legală". S-a petrecut, deci, o violare a articolului 5 § 1 (şase voturi contra unul).

– Cu titlul de satisfacţie echitabilă, domnului Litwa i se alocă pentru daune morale 8.000 zloţi, iar pentru cheltuieli de judecată 15.000 zloţi, mai puţin 13.174 FRF primiţi cu titlul de asistenţă judiciară (unanimitate).

6. În scopul expulzării

35. CAZUL BOZANO contra FRANŢEI – Detenţie în vederea expulzării după respingerea unei cereri de extrădare

1. – *La 22 mai 1975, dl Lorenzo Bozano este condamnat, în apel şi în contumacie, la Geneva, la închisoare pe viaţă, pentru răpirea şi asasinarea unei adolescente elveţiene, faptele petrecându-se în luna mai 1971; Curtea cu juri îl achitase la 15 mai 1973 în primă instanţă, din lipsă de probe suficiente. După respingerea recursului în casaţie formulat de petiţionar, parchetul general din Geneva eliberează un ordin de încarcerare şi poliţia italiană difuzează un mandat de arestare internaţional.*

La 26 ianuarie 1979, în cursul unui control de rutină, jandarmeria franceză îl arestează pe Bozano care se refugiase în Franţa. În aceeaşi zi, el este trimis la închisoarea din Limoges sub incidenţa unei ordonanţe de reţinere în vederea extrădării, şi la 31 ianuarie Italia cere oficial extrădarea acestuia. La 15 mai 1979, Camera de acuzare a Curţii de apel din Limoges pronunţă o opinie defavorabilă extrădării celui în cauză, apreciind că procedura de judecare în lipsă a petiţionarului, desfăşurată la Geneva, ar fi incompatibilă cu ordinea publică franceză; în consecinţă, guvernul francez refuză să-l extrădeze pe petiţionar, aşa cum îl obliga la aceasta art. 17 din legea din 10 martie 1927. Petiţionarul rămâne totuşi reţinut la închisoarea din Limoges, deoarece era inculpat în unele delicte săvârşite în Franţa, dar îşi recapătă libertatea la 19 septembrie 1979, în baza unei decizii de punere în libertate sub control judiciar. La 26 octombrie 1979, judecătorul de instrucţie ridică această din urmă măsură, pronunţă neînceperea urmăririi penale într-un dosar de escrocherie şi îl trimite pe petiţionar în faţa tribunalului corecţional din Limoges, pentru a se fi folosit de acte de identitate false. În seara aceleiaşi zile, poliţia îl interpelează pe Bozano pe o stradă din oraş, îi notifică o decizie de expulzare luată cu mai multe săptămâni înainte şi îl conduce în maşină până la frontiera franco-elveţiană. Autorităţile elveţiene îl plasează în închisoare imediat, în vederea extrădării, şi apoi, după o hotărâre a Tribunalului federal, îl extrădează către Italia, în luna iunie 1980. În prezent, petiţionarul îşi ispăşeşte pedeapsa în insula Elba.

În decembrie 1979, avocaţii petiţionarului exercită două recursuri în Franţa. Mai întâi, ei îl citează pe ministrul de interne să se prezinte, de urgenţă, în faţa preşedintelui Tribunalului de mare instanţă din Paris: la 14 ianuarie 1989, acest magistrat se declară necompetent să judece dosarul, pe motiv că cererea pune în cauză relaţiile de la stat la stat. Aceiaşi avocaţi atacă şi hotărârea de expulzare în faţa Tribunalului administrativ din Limoges: acesta o anulează la 22 decembrie 1981 pentru eroare manifestă de apreciere şi deturnare de putere.

2. – *În plângerea sa din 30 martie 1982 adresată Comisiei, Bozano susţine că „răpirea" sa şi „transportul forţat" în Elveţia l-au privat de*

libertatea sa fizică şi de libertatea de circulaţie, cu nesocotirea art. 5 § 1 din Convenţie şi art. 2 § 1 din Protocolul adiţional nr. 4. El afirmă, de asemenea, că nu ar fi dispus nici de un recurs efectiv în sensul art. 5 § 4 al Convenţiei, nici de anumite garanţii ale art. 6, nici de un recurs efectiv în sensul art. 13 şi că ar fi fost victima unei deturnări de putere, contrar prevederilor art. 18; în plus, el invocă art. 5 § 5.[1]

• ***Hotărârea din 18 decembrie 1986** (Cameră) (seria A nr. 111)*

3. – Guvernul francez pleda pentru inadmisibilitatea plângerii invocând incompatibilitatea *ratione materiae* cu Convenţia şi neepuizarea căilor interne de recurs. Curtea respinge prima motivaţie, căci cererile petiţionarului nu sunt „în mod evident străine de dispoziţiile Convenţiei" (unanimitate). Cât despre a doua motivaţie, guvernul o divizase în şase elemente. Curtea apreciază că pentru două din acestea survine decăderea din drept (unanimitate) deoarece nu au fost invocate la Comisie atunci când s-a examinat admisibilitatea plângerii. Curtea respinge şi celelalte patru motivaţii ale apărării ca neîntemeiate (unanimitate).

4. – Trecând la fond, Curtea examinează cazul, mai întâi în baza art. 5 § 1 din Convenţie. Ea apreciază că se aplică numai alin. f) şi că trebuie să se examineze respectarea „regularităţii", inclusiv respectarea „căilor legale" ale privării de libertate căreia i-a căzut victimă Bozano în noaptea de 26/27 octombrie 1979, aceasta din urmă constituind o „detenţie" în sensul prevederilor Convenţiei. Prin „regularitate" trebuie să se înţeleagă nu numai respectarea legislaţiei naţionale, dar şi conformitatea măsurii privative de libertate cu scopul art. 5: protejarea individului împotriva arbitrarului. În această privinţă, Curtea notează că acolo unde Convenţia face trimiteri direct la dreptul intern, respectarea acestuia constituie partea integrantă a angajamentelor statelor contractante; or, mai multe elemente din dreptul francez au favorizat controverse în cauză. Fără a aduce o certitudine absolută, datele cauzei inspiră îndoieli foarte serioase Curţii asupra compatibilităţii detenţiei litigioase cu normele juridice franceze. În ceea ce priveşte absenţa arbitrarului, Curtea relevă circumstanţele transportului forţat al petiţionarului până la frontiera franco-elveţiană: aşteptarea de mai bine de o lună pentru a notifica decizia de expulzare, impresia că se voia ca petiţionarul să fie lăsat în necunoştinţă de cauză în legătură cu ceea ce se pregătea împotriva sa, promptitudinea interpelării acestuia şi mai ales modalităţile de executare a expulzării. Astfel, adoptând un demers global şi întemeindu-se pe un ansamblu de elemente concordante, Curtea trage concluzia că privarea de libertate nu a fost făcută potrivit normelor legale, şi nu

[1] La 15 mai 1984, Comisia declară inadmisibilă o parte a plângerii. În raportul său din 7 decembrie 1984, ea trage concluzia încălcării art. 5 § 1 din Convenţie (11 voturi pentru, 2 împotrivă), nu se pronunţă explicit asupra alegaţiilor privind art. 18 şi apreciază că este dispensată de a hotărî în baza art. 2 din Protocolul nr. 4.

era nici compatibilă cu dreptul persoanelor la siguranţă. Nu a fost vorba despre o detenţie necesară în cadrul normal al unei proceduri de expulzare, ci de o măsură deghizată de extrădare. A fost deci încălcat art. 5 § 1 (unanimitate).

5. – Luând notă că procedura de expulzare a fost deviată de la obiectul şi finalitatea sa naturale, Curtea apreciază că nu este necesar să examineze aceeaşi chestiune în baza art. 18 din Convenţie (unanimitate). Ea se declară necompetentă pentru a examina cererea rezultată din art. 5 § 4 din Convenţie, considerată ca inadmisibilă de către Comisie, deoarece acest aspect iese din cadrul litigiului deferit Curţii (unanimitate). În sfârşit, constatând o încălcare a art. 5 § 1, Curtea consideră că aceasta o dispensează de a cerceta dacă art. 2 al Protocolului nr. 4 era aplicabil în speţă şi, în caz afirmativ, dacă acest din urmă articol a fost respectat (unanimitate).

6. – Curtea respinge unele cereri de „satisfacţie echitabilă" formulate de către petiţionar: recomandarea către guvernul francez de a efectua un demers diplomatic pe lângă autorităţile italiene – demers străin obiectului litigiului – vizând fie o măsură de graţiere prezidenţială, fie o revizuire a procesului; reclamarea unei reparaţii pecuniare a prejudiciului suferit de către soţia lui Bozano, care nu avea calitatea de petiţionară (unanimitate). În ceea ce priveşte restul cererilor, nu s-a considerat a fi cazul aplicării art. 50, acest aspect fiind rezervat unei decizii ulterioare (unanimitate).

• ***Hotărârea din 2 decembrie 1987 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 124-F)***

7. – În ceea ce priveşte reparaţia pecuniară a unui prejudiciu, Curtea subliniază mai întâi gravitatea încălcării normelor pe teritoriul francez; prin circumstanţele care au conturat-o, aceasta din urmă nu a putut să nu cauzeze petiţionarului o daună morală considerabilă. După expulzarea sa din Franţa, Bozano a fost închis în Elveţia, în baza unei ordonanţe de reţinere pentru extrădare, apoi în Italia, unde acesta execută o pedeapsă de închisoare pe viaţă. Curtea nu a judecat şi nu va judeca aceste două detenţii, deoarece Comisia Europeană a Drepturilor Omului a declarat inadmisibile sau a clasat, după caz, cererile formulate în faţa acesteia cu privire la aspectele respective. Totuşi, trebuie să se facă referire la situaţia în care se găsea petiţionarul înainte de executarea forţată a hotărârii de expulzare. Or, jurisdicţia franceză competentă exprimase un aviz defavorabil extrădării celui în cauză. Acest aviz angaja guvernul dar nu-l împiedica să ia o măsură de expulzare. Totuşi, în mod normal, petiţionarul ar fi trebuit să poată ataca o asemenea măsură în faţa tribunalului administrativ şi să ceară Consiliului de Stat o amânare a executării pedepsei. Aşteptând mai bine de o lună pentru a notifica decizia de expulzare, poliţia franceză l-a împiedicat pe petiţionar să exercite în mod util căile de recurs care, teoretic, erau deschise acestuia. Petiţionarul putea spera să rămână în libertate pe teritoriul francez cel puţin câtva timp. Dacă aceste recursuri ar fi eşuat, ceea ce nu este deloc evident, el ar fi trebuit să poată intra într-o altă ţară decât Elveţia. Presupunând că această altă ţară l-ar fi

predat și ea Italiei, cel puțin remiterea către autoritățile acestui stat ar fi cunoscut o anumită întârziere. Transportul forțat de la Limoges la frontiera franco-elvețiană antrena, deci, o pagubă reală pentru Bozano, deși aceasta nu este susceptibilă de o apreciere exactă. Curtea îi atribuie deci o indemnizație de 100.000 FF pentru ansamblul prejudiciului suferit (unanimitate).

Cât despre onorariile avocaților, Curtea a decis că este cazul să fie rambursate cu deducerea unor sume percepute de petiționar cu titlu de asistență judiciară în fața Comisiei și Curții. Astfel, Franța trebuie să-i remită petiționarului 138.350 FF (unanimitate).

8. *Bibliografie*

BOULOC (B.). – „Remarques sur les décisions récentes de la Cour européenne des droits de l'homme", *Revue générale suisse* 1990, p. 24–26.

COHEN-JONATHAN (G.). – „La France et la Convention européenne des droits de l'homme. L'arrêt Bozano c. France (18 décembre 1986)", *R.T.D.E.* 1987, p. 255–272.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987), *C.D.E.* 1988, p. 441–442.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) și WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 442–446, și 1987, p. 383.

LABAYLE (H.). – „Le contrôle contentieux des „expulsions dirigées" ou les prolongements de la jurisprudence Bozano au Palais-Royal", *R.F.D.A.* 1989, p. 3–25.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 460–463.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 374–375.

PETTITI (L.-E.) și TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 487–490.

ROLLAND (P.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 807–812, și 1988, p. 890–891.

SUDRE (F.). – „La première affaire française devant la Cour européenne des droits de l'homme: l'arrêt Bozano du 18 décembre 1986", *R.G.D.I.P.* 1986, p. 533–585.

TRECHSEL (S.). – „Grundrechtsschutz bei der internationalen Zusammenarbeit in Strafsachen", *EuGRZ* 1987, p. 76–77.

Secţiunea a 2-a
GARANŢIILE ACORDATE PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE
(articolul 5 §§ 2–5)

36. CAZUL KURT contra TURCIEI – Dispariţia unui sătean după arestarea sa de către forţele de ordine.

1. – *Dna Koçeri Kurt, resortisantă turcă născută în 1927, locuieşte la Bismil, în sud-estul Turciei. După o operaţiune desfăşurată de forţele de ordine, care a adus cu sine confruntări violente cu persoane bănuite de terorism în satul Agilli, între 23– 25 noiembrie 1993, fiul acesteia, Üzeyir, dispare. Condiţiile acestei dispariţii sunt controversate. Potrivit petiţionarei, ea şi-a văzut pentru ultima oară fiul sub paza soldaţilor şi a paznicilor satului. Părea că ar fi fost bătut. Potrivit guvernului, Üzeyir nu a fost niciodată în arest preventiv şi există motive întemeiate de a presupune că el a părăsit satul pentru a se alătura celor din organizaţia PKK sau că a fost răpit de aceştia.*

Atunci când dna Kurt alertează autorităţile, la puţin timp după dispariţia fiului său, pentru a încerca să afle ce s-a întâmplat cu el, jandarmeria ţinutului o informează că el n-a fost niciodată ţinut în arest preventiv, iar Curtea Siguranţei de Stat din Diyarbakir afirmă că nu există nici o urmă a vreunei plasări în arest preventiv. La 21 martie 1994, procurorul din Bismil îşi declină competenţa în problema răpirii lui Üzeyir, pe motivul că această crimă a fost comisă de PKK.

2. – În cererea sa din 11 mai 1994 adresată Comisiei, introdusă în numele său precum şi în numele fiului său, dna Kurt susţine că dispariţia lui Üzeyir angajează responsabilitatea autorităţilor statului turc şi invocă articolele 2, 3, 5, 13, 14 şi 18 din Convenţie. Ea mai afirmă şi că autorităţile i-au îngrădit exercitarea dreptului său de recurs individual garantat prin articolul 25[1].

• ***Hotărârea din 25 mai 1998** (cameră) (Culegere 1998-III)*

3. – Guvernul afirmă că petiţionara nu avusese niciodată intenţia de a face o plângere împotriva autorităţilor în legătură cu dispariţia fiului său. Curtea respinge această excepţie preliminară extrasă din non-validitatea petiţiei (unanimitate). Rezultă cu claritate din faptul că petiţionara şi-a manifestat dorinţa de a lua parte la instanţă în faţa Curţii, precum şi din faptul că ea a asistat la audiere, că a invocat cu bună ştiinţă jurisdicţia instituţiilor Convenţiei pentru a obţine o soluţie împotriva autorităţilor în ceea ce priveşte dispariţia fiului său.

[1] În raportul său din 5 decembrie 1996, Comisia formulează opinia că a existat o violare a art. 5 în privinţa dispariţiei fiului petiţionarei (unanimitate); că a avut loc o violare a art. 3 faţă de petiţionară (19 voturi contra 5); că nu este cazul să fie examinate separat învinuirile aduse în baza art. 2 şi 3 în legătură cu fiul petiţionarei (unanimitate); că a avut loc o violare a art. 13 faţă de petiţionară (unanimitate); că nu a avut loc o violare a art. 14 şi 18 (unanimitate); şi că Turcia nu s-a achitat de obligaţiile sale în lumina art. 25 § 1 (unanimitate).

4. – Curtea respinge şi excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne, deoarece guvernul nu a ridicat-o decât la audiere, deci dincolo de termenul fixat prin articolul 48 § 1 din regulamentul A al Curţii. Ea notează că, independent de această prescriere procedurală, ea ar fi înlăturat respectiva excepţie la fond, deoarece petiţionara făcuse tot ceea ce îi stătuse în putinţă în împrejurările date, pentru a epuiza căile de recurs interne.

5. – După ce a examinat cu grijă probele, Curtea nu găseşte circumstanţe excepţionale care să o oblige să se abată de la concluzia Comisiei potrivit căreia petiţionara şi-a văzut pentru ultima oară fiul, înconjurat de membri ai forţelor de ordine şi de paznici săteşti, în dimineaţa zilei de 25 noiembrie 1993. Pentru a ajunge la această concluzie, ea ţine cont în mod special de faptul că delegaţii Comisiei au ascultat mărturia petiţionarei în cursul unei audieri care a avut loc la Ankara în zilele de 8 şi 9 februarie 1996. Comisia a considerat-o pe cea interesată credibilă şi coerentă în timpul contra-interogatoriului cu privire la punctele esenţiale ale alegaţiilor sale şi în plus, valoarea probantă a depoziţiei sale cântăreşte mai greu decât explicaţiile furnizate de guvern în legătură cu dispariţia fiului petiţionarei, explicaţii care nu se sprijină pe o fundamentare solidă.

6. – Curtea estimează că argumentele petiţionarei nu sunt suficiente, în absenţa unor probe concrete, pentru a se putea ajunge la concluzia că fiul celei interesate şi-a găsit moartea pe când se afla în mâinile autorităţilor. Ea conchide deci că nu sunt întrunite condiţiile pentru a se putea pronunţa asupra învinuirii aduse de petiţionară în baza articolului 2, potrivit căreia autorităţile n-ar fi protejat viaţa fiului său (unanimitate), învinuirea ţinând de domeniul articolului 5.

7. – De asemenea, Curtea consideră că petiţionara nu a adus probe suficiente care să ateste că fiul său a fost efectiv victima unor rele tratamente contrare articolului 3 (unanimitate), învinuirea ţinând de domeniul articolului 5.

8. – Potrivit Curţii, detenţia nerecunoscută a unui individ constituie o totală negare a garanţiilor prevăzute în articolul 5 şi o violare extrem de gravă a acestei dispoziţii. Autorităţile care au reţinut un individ au îndatorirea să dezvăluie locul unde acesta se găseşte. Iată de ce trebuie considerat că articolul 5 le creează obligaţia de a lua nişte măsuri efective de înlăturare a riscului unei dispariţii, precum şi obligaţia de a iniţia o anchetă rapidă şi eficace în ipoteza unei plângeri plauzibile potrivit căreia o persoană a fost reţinută şi nu a mai fost văzută din acel moment.

Pe această bază, Curtea notează că detenţia fiului petiţionarei nu a fost niciodată consemnată. Însuşi acest fapt trebuie considerat ca o deficienţă dintre cele mai grave, deoarece le permite autorilor actului privării de libertate să-şi ascundă participarea la o crimă, să-şi şteargă urmele şi să scape de responsabilitatea ce le revine în ceea ce priveşte soarta deţinutului. Faptul de a nu consemna nişte date ca data şi ora arestării, locul de detenţie, numele deţinutului, precum şi motivele detenţiei şi identitatea persoanei care a procedat la reţinere reprezintă pentru Curte o acţiune incompatibilă cu însuşi obiectivul articolului 5.

În afară de aceasta, procurorul nu a examinat cu adevărat motivaţia plângerii petiţionarei, care afirma că fiul său fusese reţinut în sat. El nu a invitat-o pe cea interesată să dea o declaraţie scrisă, nici nu a procedat la un interogatoriu oral. El a admis fără rezerve explicaţia furnizată de jandarmerie: nu se putea ca fiul să fi fost reţinut, din moment ce numele său nu figura în registrele de arest preventiv. El a dat la o parte teza petiţionarei, care afirma în mod invariabil că fiul său era deţinut, în favoarea unei piste de anchetă care nu era nici susţinută, nici plauzibilă, făcând legătura între dispariţia fiului şi activităţile organizaţiei PKK.

Curtea a tras concluzia că autorităţile nu au furnizat o explicaţie plauzibilă şi fundamentată cu privire la locul în care se găseşte fiul petiţionarei şi în legătură cu ce s-a întâmplat cu acesta după ce a fost reţinut în sat. Ele nu s-au achitat de obligaţia lor de a da seama de moartea acestuia. Există motive pentru a admite că fiul se află într-o detenţie nerecunoscută, în absenţa totală a garanţiilor prevăzute în articolul 5. Este vorba aici de o violare deosebit de gravă a dreptului la libertate şi la siguranţă garantat prin acest articol (şase voturi contra trei).

9. – Petiţionara se pretindea ea însăşi victimă a unui tratament inuman şi degradant, din cauza dispariţiei fiului ei pe când acesta se afla în mâinile autorităţilor. În această ordine de idei, Curtea reaminteşte că autorităţile nu au examinat niciodată cu seriozitate plângerea celei interesate. Ea se află deci de multă vreme într-o stare de panică, ştiind că fiul ei era deţinut şi că nici o informaţie oficială nu a fost dată în legătură cu soarta lui. Statul turc încalcă articolul 3 în ceea ce o priveşte pe dna Kurt (şase voturi contra trei).

10. – În cazul în care părinţii unei persoane au nişte motive incriminatoare, pretinzând că aceasta a dispărut în timp ce se afla în mâinile autorităţilor, noţiunea de recurs efectiv, în sensul articolului 13, implică pentru Curte, în afară de plata unor despăgubiri, dacă este cazul, şi efectuarea unor investigaţii aprofundate şi efective care să conducă la identificarea şi la pedepsirea celor vinovaţi şi acestea în condiţiile unui acces efectiv al părinţilor la procedura de anchetă.

Aşa cum Curtea a mai menţionat în legătură cu învinuirea în baza articolului 5, plângerea dnei Kurt nu a fost examinată cu seriozitate. Din cauză că petiţionara a fost privată de un recurs efectiv, a avut loc o violare a articolului 13 (şapte voturi contra două).

Curtea consideră că petiţionara nu şi-a susţinut alegaţia potrivit căreia dispariţiile forţate ating în primul rând persoanele de origine kurdă. În această privinţă nu s-a stabilit nici o violare a articolelor 2, 3 şi 5, combinate cu articolul 14 (unanimitate).

11. – Petiţionara afirma că statul turc stabilise cu bună ştiinţă o practică a dispariţiilor, neluând nici o măsură pentru a-i pune capăt. Pentru Curte, motivaţia acestei învinuiri nu este demonstrată, astfel că nu a existat o violare a articolului 18 (unanimitate).

12. – Petiţionara afirma că autorităţile exercitaseră presiuni asupra ei pentru a-şi retrage petiţia adresată Comisiei şi că îl ameninţaseră pe avocatul

ei cu urmărire penală în legătură cu declaraţiile pe care le făcuse pe marginea acestei petiţii.

Curtea notează că autorităţile au interogat-o de mai multe ori pe petiţionară după ce Comisia a comunicat guvernului petiţia acesteia. Folosind prilejul interogatoriilor, ea a făcut nişte declaraţii de refutare a tuturor petiţiilor făcute în numele său. Curtea nu este convinsă că aceste declaraţii ar fi fost redactate din iniţiativa petiţionarei. De altfel, aceasta s-a deplasat de două ori la un notar. De fiecare dată ea a refutat plângerile care fuseseră introduse la Comisie în numele său. Curtea nu admite că aceste vizite ar fi fost organizate de petenta însăşi, ea fiind dusă la notar de către un soldat în uniformă şi netrebuind să plătească onorarii pentru redactarea declaraţiilor. Aceste împrejurări conduc la opinia că petiţionara a suferit nişte presiuni indirecte şi abuzive care trebuiau să o determine să facă nişte declaraţii în legătură cu petiţia sa la Comisie, presiuni care au zădărnicit libera exercitare a dreptului său la un recurs individual, garantat prin articolul 25.

În ceea ce priveşte ameninţarea cu urmărire penală împotriva avocatului celei interesate, Curtea subliniază că autorităţile nu trebuie să intervină într-o procedură în faţa Comisiei, intentată de un petiţionar, ameninţându-l cu urmăriri penale pe reprezentantul acestuia. Chair dacă nu a avut urmări, ameninţarea trebuie considerată, în sine, ca o ingerinţă în exercitarea dreptului de recurs individual.

În concluzie, statul turc şi-a încălcat obligaţiile ce-i reveneau în baza articolului 25 (şase voturi contra trei).

13. – În baza articolului 50, Curtea îi acordă petiţionarei, pentru prejudiciul moral suferit, 10.000 £, iar fiului său suma de 15.000 GBP, pe care petiţionara îi va deţine pentru el şi pentru moştenitorii acestuia (opt voturi contra unul).

Pentru cheltuieli de judecată, ea îi alocă petiţionarei suma de 15.000 £, mai puţin de 27.763 FF care îi fuseseră deja acordaţi pentru asistenţă judiciară (şase voturi contra trei).

14. Bibliografie

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1999, p. 170.

DECAUX (E.). şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, p. 241-244.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 384 şi urm.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1998", *J.T.D.E.* 1999, p. 31 şi urm.

SURDE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1999, édition générale, nº 3, I, 105.

WOODS (L.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1998", *B.Y.B.I.L.* 1998, p. 380-382.

A. Dreptul de a fi deferit imediat unui judecător sau magistrat
(articolul 5 § 3)

1. Noţiunea de „magistrat“

37 CAZUL SCHIESSER contra ELVEŢIEI – Punerea în detenţie provizorie de către un procuror de district al cantonului Zürich

1. – *Elveţian născut în 1952 şi locuind la Winterthur, dl Friedrich Schiesser se constituie prizonier la 5 aprilie 1976 după ce, un timp, s-a sustras cercetărilor poliţiei. El este imediat condus în faţa procurorului districtului Winterthur care, în aceeaşi zi, dispune plasarea sa în detenţie provizorie; procurorul îl suspecta puternic că a săvârşit sau că a încercat să săvârşească mai multe furturi calificate şi se temea ca învinuitul să nu facă să dispară probele. Dl Schiesser face atunci apel împotriva acestei ordonanţe, dar recursul său este respins de către procurorul general al cantonului Zürich. La 14 iulie 1976, Tribunalul federal, căruia petiţionarul i s-a adresat în recurs, susţinând încălcarea art. 4 din Constituţia federală elveţiană şi violarea art. 5 §§ 1 c) şi 3 din Convenţie, confirmă respingerea acţiunii.*

Între timp, Camera de acuzare a Curţii de apel cantonale l-a menţinut în detenţie provizorie pe dl Schiesser, a cărui punere în libertate survine la 12 iulie 1976.

La 11 mai 1978, Curtea de apel îl condamnă pe petiţionar la o pedeapsă de şaptesprezece luni de închisoare, însoţită de o amânare condiţionată a executării pedepsei de patru ani, pentru furturi în grup ca ocupaţie.

2. – *Cantonul Zürich este constituit din 11 districte dotate, fiecare, cu un parchet care cuprinde unul sau mai mulţi procurori. Aceştia din urmă sunt aleşi prin vot universal pentru o durată de trei ani (de patru ani începând de la 1 ianuarie 1977). Fiecare procuror este în acelaşi timp un organ de anchetă şi de instrucţie, supus controlului procurorului general, şi un organ de urmărire pe lângă judecătorul unic în materie penală şi pe lângă tribunalul de district, pentru infracţiunile de importanţă mică sau medie. El se bucură, de asemenea, de puterea de a emite un „mandat de reprimare“ dacă învinuitul îşi recunoaşte vinovăţia şi dacă o amendă sau o pedeapsă cu închisoarea, de cel mult o lună, sunt considerate suficiente.*

3. – *Dl Schiesser sesizează Comisia la 15 noiembrie 1976: el susţine că s-a încălcat art. 5 § 3 din Convenţie, constând în aceea că procurorul de district nu ar putea fi considerat ca fiind „un magistrat abilitat de către lege să exercite funcţii judiciare“. Mai departe, el invocă, de asemenea, art. 5 § 4 din Convenţie, pe motiv că nu a avut dreptul de a introduce un recurs în faţa*

unui tribunal pentru ca acesta din urmă să statueze într-un termen scurt asupra legalităţii detenţiei sale.[1]

• ***Hotărârea din 4 decembrie 1979** (Cameră) (seria A nr. 34)*

4. – În privinţa art. 5 § 3, Curtea examinează mai întâi cerinţele care decurg din expresia „magistrat abilitat de către lege să exercite funcţii judiciare". Ea apreciază că termenul „magistrat" nu se confundă cu „judecător", deşi acesta trebuie să posede anumite calităţi, adică să îndeplinească condiţiile constituind tot atâtea garanţii pentru persoana arestată:

– garanţii de independenţă faţă de executiv şi de părţi, ceea ce nu exclude orice subordonare faţă de alţi judecători sau magistraţi, cu condiţia ca aceştia să se bucure de o independenţă analoagă;

– garanţii de procedură, ceea ce implică obligaţia de a audia personal individul care îi este deferit;

– garanţii de fond, ceea ce comportă obligaţia de a examina circumstanţele constituind argumente pentru sau contra detenţiei, de a se pronunţa potrivit criteriilor juridice asupra existenţei raţiunilor care o justifică şi, în absenţa lor, de a dispune punerea în libertate.

5. – Curtea cercetează dacă procurorul districtului Winterthur a prezentat aceste garanţii dlui Schiesser.

Referitor la garanţiile de independenţă, Curtea subliniază că, în speţă, procurorul de district a acţionat exclusiv ca organ de instrucţie examinând dacă trebuie să-l inculpe pe cel interesat şi să-l plaseze în detenţie provizorie şi apoi efectuând instrucţia dosarului cu obligaţia de a cerceta, cu aceeaşi grijă, atât faptele în favoarea acuzării cât şi cele împotriva acesteia. În afară de acestea, ea constată că procurorul de district n-a trebuit să suporte nici o ingerinţă exterioară, nici să consulte o altă autoritate, exercitând astfel propria-i putere de decizie pe care i-o atribuie legea.

În ceea ce priveşte garanţiile de procedură, Curtea arată că, atunci când dl Schiesser s-a constituit prizonier, procurorul de district l-a interogat în termen de 24 de ore, i-a pus în vedere pentru ce era învinuit că a comis sau a încercat să comită infracţiuni şi i-a adus la cunoştinţă dreptul său de recurs împotriva mandatului de arestare emis împotriva lui.

Cât despre garanţiile de fond, Curtea notează că ordonanţa de detenţie se întemeia pe două motive, enumerate de Codul de procedură penală al cantonului Zürich, printre care existenţa raţiunilor de a bănui pe cel interesat de săvârşirea unui delict. Acest motiv figurează printre acelea care, potrivit art. 5 § 1 c) din Convenţie, justifică o punere în detenţie provizorie. În plus, ordonanţa a fost adoptată potrivit căilor legale.

---

[1] În raportul său din 9 martie 1978, Comisia exprimă avizul că nu s-a încălcat art. 5 § 3 (9 voturi pentru, 5 împotrivă) şi că ea nu este chemată să se pronunţe asupra temeiniciei plângerii referitoare la art. 5 § 4, petiţionarul neepuizând căile de recurs interne în sensul art. 26 (11 voturi pentru, 1 împotrivă şi două abţineri).

Curtea concluzionează deci că nu s-au violat prevederile art. 5 § 3 (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

6. – Art. 5 § 4 trebuia să fie şi el pus în discuţie? Curtea apreciază că asupra acestui aspect raportul Comisiei echivalează, în esenţă, cu o decizie implicită de inadmisibilitate; ea constată în plus că reclamaţia dlui Schiesser iese din cadrul litigiului cu privire la care Curtea este sesizată. În lumina jurisprudenţei în materie, ea hotărăşte că examinarea deciziei menţionate îi depăşeşte competenţa (unanimitate).

7. *Bibliografie*

CASTRO–RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, p. 245–247.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1979", *C.D.E.* 1980, p. 467–470.

DUFFY (P.J.). – „Review of events", *H.R.R.* 1980, p. 89.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 525–528.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1979", *B.Y.B.I.L.* 1979, p. 270–271.

JUNOSZA–ZDROJEWSKI (G.) – „La notion de „garde à vue" confrontée à la Convention européenne de sauvegarde", *G.P.* 8–9 mai 1981, doctrină, p. 2–3.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1979", *A.F.D.I.* 1980, p. 325–327.

PIETH (M.). – „Die Bedeutung des Schiesser-Urteils des EMRG für die Schweiz", *EuGRZ* 1980, p. 208–211.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 195–197.

TRECHSEL (S.). – „Strassburger Rechtsprechung zum Strafverfahren. Die Urteile Schiesser, Deweer, Artico und Luedicke, Belkacem u.Koç", *J.R.* 1981, p. 133–135.

38. CAZUL HUBER contra ELVEŢIEI – Exercitarea succesivă, de către acelaşi procuror de district al cantonului Zürich şi faţă de aceeaşi persoană, a funcţiilor de instrucţie şi de urmărire

1. – *La 11 august 1983, un procuror de district din Zürich – M.J. – eliberează un mandat de arestare împotriva dnei Jutta Huber, deoarece aceasta era bănuită de implicare într-o reţea de prostituţie şi de mărturie mincinoasă; ea este eliberată din închisoare la 19 august. În octombrie 1984, acelaşi procuror întocmeşte şi semnează un act de acuzare contra acesteia, între altele, pe motivul că a depus o mărturie mincinoasă în cursul unei proceduri judiciare. Procurorul menţionat nu ocupă nicidecum locul Ministerului public în faţa jurisdicţiei de judecată – tribunalul de district din Zürich –, deşi putea să o facă întrucât Codul cantonal de procedură penală îi atribuie calitatea de parte în proces.*

Tribunalul o pune în libertate pe inculpată, dar Curtea de apel a cantonului Zürich o declară, în final, vinovată pentru săvârşirea tentativei la infracţiunea de care fusese acuzată iniţial şi îi aplică o amendă de 4.000 franci elveţieni. Apoi, condamnata introduce, în zadar, un recurs în casare şi

un recurs de drept public în faţa Curţii de casaţie a cantonului Zürich şi, respectiv, a Tribunalului federal.

2. – *În cererea sa din 27 februarie 1987, adresată Comisiei, dna Huber se plânge de faptul că acelaşi procuror de district care s-a pronunţat asupra detenţiei sale, ulterior, a inculpat-o. Ea invocă art. 5 § 3 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 23 octombrie 1990** (plenul Curţii) (seria A nr. 188)*

3. – După dna Huber, procurorul de district nu oferise independenţa cerută (de exigenţele Convenţiei, *n.t.*), din moment ce el a plasat-o în detenţie provizorie, apoi a inculpat-o şi în final a acţionat ca un organ de urmărire penală în faţa jurisdicţiei de judecată.

În speţă, M.J. a intervenit, într-o primă fază, în stadiul actelor premergătoare; el a cercetat dacă trebuie să pună sub inculpare pe petiţionară şi a prescris măsura detenţiei provizorii, ca apoi să efectueze instrucţia dosarului. Într-o a doua fază, respectiv paisprezece luni după arestare, el nu a ocupat nicidecum locul ministerului public în faţa jurisdicţiei de judecată.

Referindu-se la mai multe hotărâri ulterioare cazului Schiesser din 4 decembrie 1979, privind îndeosebi „auditorul" militar olandez, Curtea nu discerne nici o raţiune de a ajunge la o concluzie diferită pentru justiţia penală de drept comun. Fără îndoială, Convenţia nu exclude ca magistratul care decide asupra detenţiei să aibă şi alte funcţii, însă imparţialitatea sa poate fi pusă în cauză dacă el poate interveni în procedura penală ulterioară, în calitate de parte titulară a urmăririi penale.

Astfel s-a întâmplat şi în cazul de faţă, încât s-au încălcat prevederile art. 5 § 3 (21 de voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – În baza art. 50, Curtea apreciază că nu s-a stabilit nici un prejudiciu material decurgând din nerespectarea art. 5 § 3. În ce priveşte daunele morale, dacă dna Huber a suferit un asemenea prejudiciu, hotărârea Curţii îi furnizează o satisfacţie echitabilă suficientă. Cererea petiţionarei de reparaţie pecuniară este aşadar respinsă (unanimitate).

Elveţia trebuie să ramburseze petiţionarei totalitatea cheltuielilor cerute pentru procedurile naţionale (1.092 franci elveţieni) şi o parte din cheltuielile făcute la Strasbourg (3.000 franci elveţieni reprezentând onorarii de avocat şi 400 franci elveţieni pentru cheltuieli de călătorie şi sejur) (unanimitate).[2]

5. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.*, p. 587 şi urm.

MERRILLS (J. G). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.Y.B.I.L.* 1991, p. 475-477.

[1] În raportul său din 10 aprilie 1989, Comisia formulează avizul potrivit căruia s-au violat prevederile art. 5 § 3 (12 voturi pentru, 2 împotrivă).

[2] Codul de procedură penală al Zürich-ului a făcut obiectul unei revizuiri parţiale la 1 septembrie 1991, noile prevederi intrând în vigoare la 1 iulie 1992: procurorul de district nu mai poate să decidă punerea în detenţie provizorie a unui inculpat.

2. Noţiunea de „imediat"

39. CAZUL DE JONG, BALJET ŞI VAN DEN BRINK contra OLANDEI

40. CAZUL VAN DER SLUIJS, ZUIDERVELD ŞI KLAPPE contra OLANDEI

41. CAZUL DUINHOF ŞI DUIJF contra OLANDEI – Punerea în detenţie provizorie a recruţilor acuzaţi de infracţiuni penale militare

1. – *Dnii Tjeerd de Jong, Jan Harmen Henricus Baljet, Gerrit van den Brink, Jan Christian Martinus van der Sluijs, Harm Pieter Zuiderveld, Albertus Laurentius Klappe, Bernard Joost Duinhof şi Robert Duijf sunt, la diferite date în perioada 1978–1982, încorporaţi ca recruţi în cadrul forţelor armate ale Olandei. Primii doi serviseră timp de mai multe luni într-un batalion când acesta a primit ordinul să plece în misiune, cu titlu de element component al Forţei Naţiunilor Unite în Liban. Temându-se că vor fi constrânşi să recurgă la violenţă împotriva semenilor lor, ei cer ministrului apărării să beneficieze de statutul decurgând din obiecţia de conştiinţă. Puţin timp după aceea, ei refuză să participe la un exerciţiu. Ceilalţi petiţionari sunt arestaţi şi încorporaţi cu forţa pentru că nu s-au prezentat la încorporare la termenul stabilit. La sosirea lor într-o închisoare militară, ei refuză, după caz, să îmbrace uniforma militară, să ia în posesie o armă sau să se supună unui examen medical; ulterior, dl van der Sluijs reclamă statutul de obiector de conştiinţă.*

Urmare refuzului lor de a se supune ordinelor, petiţionarii sunt introduşi sau menţinuţi în arest de către ofiţerii competenţi, pentru insubordonare. Ei sunt apoi trimişi în judecată în faţa Consiliului de război, după ce în prealabil, cu excepţia lui R. Duijf, au compărut în faţa auditorului militar. Punerea în libertate şi trimiterea în judecată a lui T. de Jong şi Baljet sunt dispuse în acelaşi timp, iar eliberarea lor din serviciul militar, la puţin timp după aceasta. Ceilalţi rămân în detenţie provizorie. La câteva zile după arestarea lor, aceştia sunt audiaţi de către ofiţerul comisar şi, în cazul lui R. Duijf, de către auditorul militar. Mai târziu, aceştia compar în faţa Consiliului de război. Toţi şase, cu excepţia lui van der Sluijs, sunt condamnaţi la pedepse cu închisoarea.

2. – *Procedura penală pentru armatele de uscat şi de aer se supune îndeosebi, în materie de arestare şi de detenţie provizorie, codului de procedură al acestor armate. Auditorul militar, care nu poate fi un membru activ al forţelor armate, îşi dă avizul asupra chestiunii dacă un militar în termen, bănuit de săvârşirea unei infracţiuni, trebuie trimis în judecată în faţa Consiliului de război. Decizia de trimitere în judecată şi cea de punere în detenţie sau în libertate sunt luate de un general sau un ofiţer superior. După trimiterea în judecată, auditorul militar acţionează ca autoritate de*

urmărire penală şi are puterea de a dispune punerea în libertate. Ofiţerul comisar, care este un ofiţer sau un fost ofiţer, are ca sarcină să conducă instrucţia pregătitoare a tuturor cazurilor aduse în faţa Consiliului de război. El nu este abilitat să ordone punerea în libertate a unui acuzat. Jurământul lor obligă pe auditorul militar şi pe ofiţerul comisar să acţioneze cu onestitate şi imparţialitate.

3. – *În faţa Comisiei, sesizată la date diferite între luna august 1979 şi luna februarie 1982, toţi petiţionarii afirmă că nu au fost deferiţi imediat în faţa unui judecător sau a altui magistrat abilitat de lege să exercite funcţii judiciare (art. 5 § 3 din Convenţie). Petiţionarii de Jong, Baljet şi van den Brink adaugă că arestarea şi detenţia lor au încălcat prevederile art. 5 § 1 şi că nu s-au bucurat de dreptul garantat de art. 5 § 4; ei s-au plâns, de asemenea, de încălcarea art. 13, iar de Jong şi Baljet şi de nerespectarea art. 14 combinat cu art. 5 şi a art. 18, luat izolat sau combinat cu art. 5.*[1]

• ***Hotărârile din 22 mai 1984*** *(Cameră) (seria A nr. 77, 78 şi 79)*

4. – În primele două cazuri, guvernul olandez a ridicat excepţii preliminare, apreciind că unii petiţionari nu epuizaseră căile de recurs intern (art. 26 şi 27 § 3 din Convenţie) sau nu mai puteau fi consideraţi ca „victime", deoarece beneficiaseră de deducerea duratei detenţiei provizorii din pedeapsa pronunţată împotriva lor (art. 25 § 1). Curtea respinge aceste excepţii ca nefondate sau declară guvernul ca fiind decăzut din termen (unanimitate).

În cel de-al treilea caz, Curtea afirmă că nu are nici un fel de competenţă pentru a se asigura din oficiu de epuizarea căilor de recurs intern (unanimitate).

4. – O singură problemă de fond se punea în fiecare din cele trei cazuri – aceea a respectării art. 5 § 3.

Înainte de a examina diferitele faze ale procedurii urmate, Curtea confirmă interpretarea pe care a dat-o în cazul Schiesser expresiei „magistrat abilitat de către lege să exercite funcţii judiciare".

Cu excepţia lui R. Duijf, petiţionarii au compărut în faţa auditorului militar înainte de a fi trimişi în judecată. În acest stadiu, şi în ciuda existenţei unei practici interne potrivit căreia, în opinia guvernului, avizul ar avea valoarea unei recomandări obligatorii, auditorul militar nu era abilitat de lege să dispună punerea în libertate. În afară de aceasta, el nu oferea independenţa necesară faţă de părţi deoarece avea posibilitatea să devină autoritate de urmărire în faţa Consiliului de război.

---

[1] În raportul său din 11 octombrie 1982, în cazurile lui Jong, Baljet şi van den Brink, Comisia a pus concluzia inexistenţei violării art. 5 § 1 şi a art. 14 combinat cu art. 5 (unanimitate); a încălcării paragrafelor 3 (13 voturi pentru, 1 împotrivă şi 4 (nouă voturi pentru, 1 împotrivă şi patru abţineri) din art. 5; a absenţei necesităţii de a examina reclamaţiile situate pe terenul art. 13 şi 18.

În rapoartele sale din 13 octombrie 1982 şi 13 iulie 1983, ea exprimă avizul că s-a încălcat art. 5 § 3 (14 voturi pentru, 1 împotrivă, în cazul van der Sluijs, Zuiderveld şi Klappe, unanimitate în cazul Duinhof şi Duijf).

Trimiterea în judecată a petiţionarilor le-a permis accesul la Consiliul de război, dar acesta nu era suficient în sine, deoarece „judecătorul" sau „magistratul trebuie să audieze pe cel în cauză şi să ia decizia potrivită. În cazul de Jong, Baljet şi van den Brink, Curtea apreciază că în momentul trimiterii în judecată (şapte, unsprezece şi, respectiv, şase zile după arestare), erau deja depăşite limitele fixate de art. 5 § 3, chiar dacă se iau în considerare imperativele vieţii şi justiţiei militare.

După trimiterea în judecată, dl Duijf a compărut în faţa auditorului militar. Deşi acesta din urmă a fost abilitat să dispună punerea în libertate în acest stadiu al procedurii, el nu oferea independenţa necesară faţă de părţi pentru că, în rolul său de autoritate de urmărire, el se găsea angajat în procesul penal intentat contra militarului deţinut.

Cât despre ofiţerul comisar care i-a audiat pe petiţionari, exceptându-i pe de Jong şi Baljet, el putea contribui la punerea în libertate a celor în cauză printr-o solicitare adresată Consiliului de război, însă legea nu-l autoriza să decidă eliberarea arestaţilor.

În sfârşit, termenele (între opt şi paisprezece zile), scurse înainte de examinarea în audienţă de către Consiliul de război, şi tranşarea chestiunii detenţiei, depăşeau de departe limitele atribuite prin art. 5 § 3, chiar dacă se au în vedere imperativele vieţii şi justiţiei militare.

Curtea concluzionează deci că în nici un stadiu şi în nici unul din cazurile deferite acesteia, procedura urmată nu a furnizat garanţiile necesare, astfel încât au fost încălcate prevederile art. 5 § 3 (unanimitate).

6. – În primul caz, petiţionarii au reclamat şi alte încălcări ale prevederilor Convenţiei. În ceea ce priveşte art. 5 § 1, Curtea apreciază că petiţionarii de Jong, Baljet şi van den Brink au fost în mod legal arestaţi şi apoi deţinuţi preventiv „în vederea conducerii în faţa autorităţii judiciare competente", deoarece existau „raţiuni plauzibile" de a fi bănuiţi că au comis infracţiuni. În plus, invocând necesitatea prezervării disciplinei pentru ceilalţi recruţi, dreptul militar nu a creat o categorie suplimentară de privare de libertate care să se adauge celor autorizate de paragraful 1. Astfel fiind, nici un document al dosarului nu dă de gândit că arestarea petiţionarilor ar fi fost arbitrară. Aşadar, nu s-au încălcat prevederile art. 5 § 1 (unanimitate).

7. – Garanţia prevăzută de paragraful 4 al art. 5 diferă, prin natura sa de aceea prevăzută de paragraful 3 căreia i se adaugă. Curtea nu observă, în speţă, nici un motiv de a nu le aplica în mod cumulativ. Recruţii deţinuţi aveau două posibilităţi de recurs care le-ar fi permis să supună Consiliului de război problema detenţiei lor. Prima, aplicabilă înainte de trimiterea în judecată, nu se poate exercita înainte cu cel puţin două săptămâni de la arestare. Această situaţie i-a împiedicat pe cei trei petiţionari să obţină o decizie „în termen scurt" asupra legalităţii detenţiei lor. A doua posibilitate de recurs, aplicabilă după trimiterea în judecată, era disponibilă imediat, însă, în speţă, trimiterea în judecată nu a avut loc suficient de rapid. Această lipsă a accesului la un tribunal a durat atât de mult încât, potrivit Curţii, ea a privat pe fiecare petiţionar de dreptul său la o hotărâre „în termen scurt" şi deci s-au încălcat prevederile art. 5 § 4 (unanimitate).

8. – Petiţionarii de Jong şi Beljet denunţau şi o discriminare contrară art. 14: tratamentul pe care aceştia l-ar fi suferit pentru a obţine scutirea de obligaţiile militare şi suspendarea urmăririi penale ar fi fost mai puţin favorabil decât dacă s-ar fi urmat practica aplicată în mod obişnuit pentru recunoaşterea statutului de obiector de conştiinţă. Curtea apreciază că, chiar presupunând ca fiind stabilit un tratament diferit, misiunea specială iminentă a batalionului lor în Liban furniza o justificare obiectivă şi rezonabilă. Nu au fost încălcate prevederile art. 14 combinate cu cele ale art. 5 (unanimitate).

9. – În sfârşit, Curtea nu apreciază ca necesar să examineze cauza în temeiul art. 13 şi 18 (unanimitate).

10. – Privaţi de un control judiciar rapid al detenţiei lor, petiţionarii au suferit daune morale care nu sunt compensate de constatarea încălcării prevederilor menţionate din Convenţie şi chiar, pentru unii dintre aceştia, de deducerea detenţiei provizorii din durata pedepsei cu închisoarea. Curtea atribuie fiecărui petiţionar o sumă forfetară de 300 de florini cu titlu de satisfacţie echitabilă în virtutea art. 50 din Convenţie (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1986, p. 1937-1940.

ANDREWS (J.). – „Military discipline in the Netherlands", *E.L.R.* 1984, p. 469–470.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (4e partie)", *R.U.D.H.*, 1990, p. 336–337.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 206–207.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 393–402 şi 414.

LAMBERT (P.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1984, p. 487.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme" *R.S.C.D.P.C.* 1985, p. 141–142.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1.056–1.058.

42. CAZUL SKOOGSTRÖM contra SUEDIEI – Termen de prezentare a unei persoane arestate în faţa procurorului

1. – *Suedez născut în 1939 şi locuind în Östavall, dl Owe Skoogström este, împreună cu fratele său, proprietar al unui hotel-restaurant la Motala, care dă faliment în august 1977. La 10 ianuarie 1978, şeful parchetului din Motala eliberează un mandat de arestare împotriva celui interesat, bănuit de săvârşirea a diferite delicte în gestiunea localului său. Cercetat de poliţie, dl Skoogström este arestat la domiciliul său vineri, 5 mai 1978, şi condus apoi la Comisariatul oraşului cel mai apropiat, Sundsvall, situat la 150 km de Motala. A doua zi, este transferat la Stockholm (400 km la sud) şi la 7 mai este adus*

[1] La 1 ianuarie 1991 a intrat în vigoare legea olandeză din 14 iunie 1990 privind reforma administrării justiţiei militare.

la Motala (la 250 km sud-vest de capitală) unde este interogat de către un inspector de poliţie care telefonează unui magistrat de serviciu din cadrul parchetului din Linköping, pentru a-l informa despre rezultatul interogatoriului. Magistratul decide prin telefon ca petiţionarul să fie reţinut în continuare. La rugămintea acestuia din urmă, substitutul de serviciu vine a doua zi la comisariat: el îl informează pe Skoogström că va sesiza tribunalul cu o cerere de plasare în detenţie provizorie.

În prezenţa celui interesat, la 12 mai, tribunalul din Motala admite cererea menţionată. Ulterior, dl Skoogström este condamnat la opt luni închisoare.

2. – În faţa Comisiei, pe care o sesizează la 20 octombrie 1978, petiţionarul se plânge că a trebuit să aştepte şapte zile după arestare pentru a fi prezentat unui judecător sau alt magistrat abilitat de către lege să exercite funcţii judiciare, ceea ce ar contraveni prevederilor art. 5 § 3 din Convenţie.[1]

• ***Hotărârea din 2 octombrie 1984** (Cameră) (seria A nr. 83)*

3. – În martie 1984, Curtea a primit o comunicare privind soluţionarea amiabilă încheiată între guvernul suedez şi dl Skoogström. Aceasta prevede depunerea unui proiect de lege pentru amendarea Codului de procedură judiciară, publicarea unui rezumat din raportul Comisiei în atenţia judecătorilor şi procurorilor, ca şi rambursarea către petiţionar a cheltuielilor sale, determinate de procedura judiciară.

4. – Curtea ia act de acord. Ea nu are nici un motiv de a crede că acordul respectiv nu reflectă libertatea de voinţă a dlui Skoogström. În ceea ce priveşte interesul general, ea nu apreciază că trebuie să statueze şi nu discerne nici o raţiune de ordin public suficient de imperioasă pentru a justifica din partea sa un examen de fond. Curtea radiază deci cazul de pe rol (4 voturi pentru, 3 împotrivă).[2]

5. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Pre-trial detention in Sweden", *E.L.R.* 1985, p. 144.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 395–396.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 391–392.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1.067–1.069.

SUNDBERG (J.) – *Human rights in Sweden. The annual reports 1982–1984,* Stockholm, Institutet för offentlig och internationelle rätt, 1985, p. 66–72.

SUNDBERG (J.) – *Human rights in Sweden. The annual report 1985,* Littleton, Rothman, 1987, p. 70–83.

SUNDBERG (J.). – „La réception des textes et de la jurisprudence des instances européennes en Suède" în Delmas-Marty (M.). (éd), *Raisonner la raison d'État. Vers une Europe des droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 1989, p. 357–373.

[1] În raportul său din 15 iulie 1983, Comisia exprimă avizul că s-a violat art. 5 § 3 (unanimitate).

[2] Un amendament al Codului de procedură judiciară, promulgat la 17 decembrie 1987, a intrat în vigoare la 12 aprilie 1988.

43. CAZUL BROGAN ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Arestare şi reţinere a unor suspecţi, în baza legislaţiei asupra prevenirii terorismului

1. – *Cetăţeni britanici, Terence Brogan, Dermot Coyle, William McFadden şi Michael Tracey locuiesc în Irlanda de Nord. În toamna anului 1984 ei sunt arestaţi în baza art. 12 din legea din 1984 privind dispoziţiile provizorii asupra prevenirii terorismului, deoarece existau motive plauzibile de a fi bănuiţi că au săvârşit, pregătit sau incitat la pregătirea unor acte de terorism legate de situaţia din Irlanda de Nord. Legea din 1984 defineşte „terorismul" ca „recurgerea la violenţă în scopuri politice", inclusiv intenţia „de a inspira teamă populaţiei sau unei părţi a acesteia". În fiecare caz, perioada iniţială de 48 de ore de detenţie autorizată de legislaţie este prelungită prin decizia ministrului pentru Irlanda de Nord. Petiţionarii sunt reţinuţi cinci zile şi unsprezece ore, şase zile şi şaisprezece ore şi jumătate, patru zile şi şase ore şi, respectiv, patru zile şi unsprezece ore. Toţi sunt interogaţi asupra unor incidente teroriste precise, dar nici unul din ei nu este inculpat sau deferit unei autorităţi judiciare înainte de punerea în libertate.*

2. – *Situaţia critică existentă în Irlanda de Nord în anii 1970 şi amploarea acţiunilor teroriste de care era însoţită se găsesc la originea legislaţiei din 1984, legislaţie care acordă puteri de excepţie antiteroriste. De la introducerea lor, Parlamentul britanic nu a încetat să verifice necesitatea conservării acestor puteri, ale căror consecinţe au fost studiate periodic de diferite personalităţi independente. Autorii acestor măsuri considerau îndeosebi că, având în vedere problemele inerente prevenirii şi identificării terorismului, era indispensabil să fie conservate puterile de excepţie în materie de arestare şi de reţinere. Ei înlăturau ideea ca deciziile de prelungire a reţinerii să fie încredinţate tribunalelor, îndeosebi pentru că aceste măsuri se bazau pe informaţii foarte delicate, care nu puteau fi divulgate deţinuţilor şi nici avocaţilor lor.*

3. – *Dl Brogan sesizează Comisia la 18 octombrie 1984, dl Coyle la 22 octombrie, dl McFadden la 22 noiembrie, iar dl Tracey la 8 februarie 1985. Toţi susţin că s-a încălcat art. 5 §§ 1, 2, 3, 4 şi 5, ca şi art. 13 din Convenţie. În cursul procedurii, ei retrag reclamaţia privind nerespectarea art. 5 § 2.*[1]

• ***Hotărârea din 29 noiembrie 1988** (plenul Curţii) (seria A nr. 145-B)*

4. – Petiţionarii solicitau autorizarea reintroducerii unei plângeri în temeiul art. 5 § 2 (dreptul de a fi informat în cel mai scurt timp despre

[1] În raportul său din 14 mai 1987, Comisia concluzionează privind violarea paragrafelor 3 şi 5 din art. 5 în cazul petiţionarilor Brogan şi Coyle (10 voturi pentru, contra 2 pentru paragraful 3, 9 voturi pentru, contra 3 pentru paragraful 5), dar nu şi în cel al lui McFadden şi Tracey (8 voturi pentru, contra 4 pentru cele două paragrafe); Comisia nu constată nici o infracţiune la paragrafele 1 şi 4 din art. 5 (unanimitate pentru paragraful 1, 10 voturi pentru, contra 2 pentru paragraful 4); ea apreciază că în legătură cu art. 13 nu se pune nici o problemă distinctă (unanimitate).

motivele arestării) pe care o reţinuseră în stadiul în care Comisia examina admisibilitatea plângerii. Curtea nu consimte la cererea petiţionarilor, deoarece a-i lăsa să readucă o reclamaţie în faţa ei ar însemna să ocolească mecanismul de tratare a plângerilor instituit de Convenţie.

5. – Luând notă de extinderea terorismului în societatea modernă, Curtea recunoaşte necesitatea, inerentă sistemului Convenţiei, unui just echilibru între apărarea instituţiilor democraţiei în interesul comun şi protejarea drepturilor individuale. Nu este cazul să se cerceteze, în speţă, dacă o campanie teroristă în Irlanda de Nord ar permite Regatului Unit să deroge, în baza art. 15, de la obligaţiile care decurg pentru el din Convenţie. Aceasta nu împiedică totuşi de a lua în serios în seamă cadrul general al cazului.

6. – Potrivit petiţionarilor, privarea lor de libertate, hotărâtă în baza art. 12 al legii din 1984, nu ar corespunde prevederilor art. 5 § 1 c) din Convenţie: ei au susţinut că nu au fost arestaţi pentru că erau bănuiţi de o infracţiune, nici pentru a fi conduşi în faţa autorităţii judiciare competente.

Asupra primului punct, Curtea recunoaşte că legea din 1984 nu subordona măsura arestării, existenţei bănuielii de săvârşire a unei infracţiuni precise, ci suspectării de implicare în „acte teroriste". Totuşi, definiţia legală a „terorismului" se acordă bine cu aceea de „infracţiune", în abordarea pe care o promovează Convenţia. În afară de aceasta, toţi petiţionarii au fost interogaţi, în orele care au urmat arestării lor, asupra presupusei implicări în săvârşirea unor infracţiuni precise.

Asupra celui de-al doilea punct, Curtea consideră că dacă cei interesaţi nu au fost nici inculpaţi, nici deferiţi vreunei jurisdicţii, existenţa scopului cerut trebuie avută în vedere, independent de realizarea acestuia. Poate că nu se puteau aduna probe suficiente sau, având în vedere natura infracţiunilor presupuse, ca acestea să fie produse în justiţie fără pericol pentru viaţa unor terţi. Nimic nu dă de gândit că detenţia petiţionarilor nu ar fi avut ca finalitate completarea investigaţiilor poliţiei care să confirme sau să risipească suspiciunile concrete justificând arestarea acestora.

În consecinţă, nu s-au violat prevederile art. 5 § 1 (16 voturi pentru, 3 împotrivă).

7. – Petiţionarii au pretins, de asemenea, că au fost privaţi de dreptul lor de a fi deferiţi imediat unui judecător sau alt magistrat când se găseau reţinuţi.

În conformitate cu art. 5 § 3, dacă punerea în libertate nu are loc imediat, persoana arestată are dreptul de a fi prezentată rapid unei autorităţi judiciare. Potrivit Curţii, termenul „promptly" se înţelege ca neautorizând decât un grad limitat de supleţe, ceea ce confirmă termenul francez („aussitôt") care, literalmente, înseamnă imediat. Dacă celeritatea se apreciază după particularităţile fiecărei cauze, greutatea acordată acestor particularităţi nu poate niciodată să meargă până la atingerea substanţei dreptului protejat de art. 5 § 3, adică până la a dispensa în practică un stat de a

asigura punerea rapidă în libertate sau prezentarea promptă în fața unei autorități judiciare.

Revenind la fapte, Curtea recunoaște că cercetarea infracțiunilor referitoare la actele teroriste plasează, fără îndoială, autoritățile din Irlanda de Nord în fața unor probleme deosebite. Curtea ia, de asemenea, în considerare garanțiile controlului ministerial, supravegherea constantă de către Parlament a necesității unei asemenea legislații și examinarea periodică a efectului acesteia de către personalități independente. Contextul terorismului în Irlanda de Nord a avut deci ca efect creșterea duratei posibile a reținerii polițienești înainte de deferirea celui în cauză unui judecător sau „altui magistrat". În plus, dificultatea de a supune decizia de arestare și reținere a unui presupus terorist la un control judiciar poate cere precauții procedurale corespunzătoare. Totuși, în concepția Curții, chiar cea mai scurtă din cele patru perioade în litigiu, respectiv cele patru zile și șase ore de reținere a dlui McFadden, depășește limitele stricte de timp permise de noțiunea de „promptitudine". Dacă s-ar da caracteristicilor cauzei o greutate destul de mare pentru a justifica o detenție atât de lungă fără prezentarea în fața unui judecător sau alt magistrat, s-ar ajunge la consecințe contrare substanței însăși a dreptului la un recurs judiciar prompt, garantat de către art. 5 § 3. Faptul necontestat că privările de libertate incriminate își aveau originea într-un scop legitim, cel de a proteja ansamblul colectivității împotriva terorismului, nu este suficient pentru a asigura respectarea exigențelor specifice ale art. 5 § 3. A existat deci violarea acestui articol (12 voturi pentru, 7 împotrivă).

8. – Art. 5 § 4 garanta petiționarilor dreptul de a introduce un recurs judiciar permițând o examinare a respectării exigențelor de procedură și de fond necesare „legalității" privării lor de libertate, în sensul art. 5 § 1c). Potrivit Curții, recursul de *habeas corpus* ar fi permis tribunalelor din Irlanda de Nord să verifice, în același timp, respectarea regulilor de procedură ale legii din 1984, caracterul rezonabil al bănuielilor care motivau arestarea și legitimitatea scopului urmărit de către aceasta și apoi de măsura reținerii. Totuși, petiționarii au optat să nu se prevaleze de această posibilitate. Așadar, nu a existat nici o infracțiune la art. 5 § 4 (unanimitate).

9. – Contrar celor menționate de guvernul britanic, Curtea apreciază că dreptul la reparație acordat de art. 5 § 5 nu se limitează la o privare de libertate ilegală din dreptul intern sau arbitrară. Textul art. 5 § 5 vorbește de arestarea sau deținerea „în condiții contrare dispozițiilor acestui articol". Or, violarea art. 5 § 3 constatată de către Curte nu putea și nici măcar după prezenta hotărâre nu poate să dea loc la vreo cerere de indemnizare a victimelor, în fața jurisdicțiilor naționale; guvernul nu o contesta. Pornind de aici se constată, de asemenea, nerespectarea art. 5 § 5 (13 voturi pentru, 6 împotrivă).

10. – Trăgând concluzia neîncălcării art. 5 § 4, Curtea nu consideră necesar să examineze cazul și prin prisma art. 13 (unanimitate).

11. – În temeiul art. 50, petiţionarii nu solicitau rambursarea cheltuielilor şi taxelor, însă cereau o indemnizaţie consistentă pentru repararea prejudiciului suferit. Apreciind că această chestiune nu este suficient conturată, Curtea nu se pronunţă asupra acestui aspect (unanimitate).

• ***Hotărârea din 30 mai 1989 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 152-B)***

12. – Hotărârea din 1988 fiind definitivă, Curtea nu ar putea judeca pretenţiile ulterioare ale petiţionarilor în ceea ce priveşte rambursarea cheltuielilor şi taxelor asumate în timpul procedurii în faţa organelor de la Strasbourg.

13. – Ea nu exclude însă că infracţiunea la art. 5 §§ 3 şi 5 a putut cauza daune morale victimelor acesteia. Totuşi, ea apreciază că hotărârea sa din 1988 constituie, în sine, o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate)[1].

14. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.) – „Noot", *N.J.* 1989, p. 3221–3235.

COHEN-JONATHAN (G.) – „Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.E.* 1989, p. 163–165.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 616.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 307–308 şi 310–317.

FARRAN (S.) – „The U.K. before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p.102-109.

JACKSON (D.W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights". Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 48-52.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 282-295.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 514–518 şi 537.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1989, p. 373–375.

ROCHE (P.) – „The United Kingdom's obligation to balance human rights and its anti-terrorism legislation: the case of Brogan and Others", *Fordham International Law Journal* 1988–1990, p. 328 şi urm.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, 843–847.

SHERLOCK (A.) – „Anti-terrrorist legislation and the Convention", E.L.R. 1989, p. 257-259.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 139–147.

TANCA (A.). – „Human rights terrorism and police custody: the Brogan case", *E.J.I.L./J.E.D.I.* 1990, p. 269–277.

[1] La 23 decembrie 1988 guvernul britanic a notificat Secretarului general al Consiliului Europei un aviz de derogare în virtutea art. 15 din Convenţie. Puterile excepţionale acordate poliţiei şi ministrului pentru Irlanda de Nord prin art. 12 al legii din 1984 – devenit art. 14 al legii din 1989 – au fost deci menţinute.

3. Derogarea în caz de urgenţă

44. CAZUL LAWLESS contra IRLANDEI – Internare administrativă pentru prejudicii aduse siguranţei statului

1. – *Dl Gerard Richard Lawless, născut în 1936, este lucrător într-o întreprindere de construcţii şi locuieşte lângă Dublin.*

La 21 septembrie 1956, el este arestat, împreună cu alţi trei bărbaţi, într-un garaj dezafectat unde poliţia găseşte arme. Deferiţi Curţii penale din Dublin, cei patru inculpaţi sunt achitaţi la 23 noiembrie 1956.

Bănuit de activităţi ilegale, Richard Lawless este din nou arestat la 14 martie 1957; în cursul unei percheziţii la domiciliul său, se descoperă un document manuscris despre gherilă. La 16 mai, Curtea penală din Dublin îl condamnă la o lună de închisoare pentru acest fapt, dar îl achită în ceea ce priveşte apartenenţa la IRA.

La 5 iulie 1957, în Jurnalul Oficial apare o proclamaţie a guvernului irlandez punând în vigoare, începând din 8 iulie, puterile de arestare şi de detenţie încredinţate miniştrilor de stat de către legea nr. 2 din 1940, care modifică legea din 1939 asupra atingerilor aduse siguranţei statului.

În aplicarea acestei legislaţii, ministrul justiţiei ia, la 12 iulie 1956, decizia de detenţie a dlui Lawless, care fusese arestat în ajun, când se pregătea să se îmbarce pentru Anglia. Petiţionarul este internat într-un lagăr militar, în compania altor circa 120 de persoane, fără să fie deferit judecătorului. La 10 decembrie 1956 el se prezintă în faţa Comisiei de detenţie: el îşi ia angajamentul verbal de a nu se deda la nici o activitate ilegală în sensul legilor din 1939 şi 1940. A doua zi, ministrul justiţiei dispune punerea sa în libertate.

Între timp, la 11 octombrie, Înalta Curte dăduse o hotărâre respingând o plângere de habeas corpus *introdusă de cel interesat, acesta din urmă încercând fără succes un apel în faţa Curţii Supreme.*

2. – *Dl Lawless sesizează Comisia de la Strasbourg la 8 noiembrie 1957. El susţine că s-a încălcat Convenţia ca urmare a deţinerii sale fără judecată începând din 13 august 1957*[1].

• ***Hotărârea din 14 noiembrie 1960*** *(Cameră) – Excepţii preliminare şi chestiuni de procedură (seria A nr. 1)*

3. – Înainte de a examina fondul cauzei, Curtea răspunse la trei întrebări: ea era invitată să o facă atât de către Comisie, cât şi de către guvernul irlandez.

[1] În raportul său din 19 decembrie 1959, Comisia apreciază că în cauză nu sunt aplicabile prevederile art. 7 şi trage concluzia respectării art. 15: un pericol public ameninţa viaţa naţiunii (9 voturi pentru, 5 împotrivă) şi măsurile de arestare şi de detenţie luate de către guvernul irlandez erau cerute de situaţie (8 voturi pentru, 6 împotrivă).

În primul rând, este oare art. 76 din regulamentul intern al Comisiei, în general, contrar Convenţiei?

Acest articol permite Comisiei să comunice raportul său petiţionarului şi să-l informeze că are posibilitatea de a prezenta observaţii scrise asupra acestui document, Comisia hotărând asupra urmărilor pe care le va da observaţiilor respective. Curtea îşi recunoaşte incompetenţa de a da decizii cum ar fi anularea unui articol al regulamentului Comisiei producând efecte în privinţa tuturor părţilor interesate la Convenţie. Ea se sprijină îndeosebi pe independenţa Comisiei ale cărei atribuţii, chiar în timpul procedurii în faţa Curţii, decurg direct din Convenţie.

4. – În al doilea rând, după ce a sesizat Curtea, putea oare Comisia să comunice raportul său petiţionarului Lawless, cu interdicţia publicării sale?

Art. 31 din Convenţie prevede că raportul este destinat numai Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei şi comunicat numai statelor contractante interesate care nu au facultatea să-l publice. Curtea apreciază că, o dată ce un caz a ajuns în faţa sa, procedura capătă un caracter judiciar şi, din acest moment, public şi în contradictoriu. În principiu, aceasta nu exclude comunicarea, însoţită de o interdicţie a publicării, de către Comisie sau de una din părţi, a pieselor scrise ale dosarului, inclusiv a raportului, către persoanele fizice sau juridice direct interesate în litigiu. Aşadar, Comisia nu şi-a depăşit puterile.

5. – În al treilea rând, trebuia Curtea să primească observaţiile scrise de dl Lawless asupra raportului Comisiei sau asupra altor chestiuni apărute în cursul procedurii?

Numai statele contractante şi Comisia au dreptul de a sesiza Curtea, ca şi de a se prezenta în faţa acesteia. Curtea constată totuşi că ea are datoria de a proteja interesele petiţionarului şi că procedura angajată în faţa ei este îndreptată în scopuri care-l privesc pe acesta din urmă; este în interesul bunei administrări a justiţiei ca ea să poată cunoaşte sau, după caz, să ia în considerare punctul de vedere al petiţionarului. Ea afirmă deci dreptul său, cu titlu de măsură de instrucţie a cauzei, de a obţine de la Comisie, fie la cererea acesteia, fie din oficiu, observaţiile petiţionarului. Totuşi, cum ea nu a abordat încă examenul pe fond al cauzei, Curtea nu dispune de elemente suficiente pentru a statua asupra cererii Comisiei. Ea îşi rezervă deci dreptul de a face acest lucru la momentul oportun.

6. – Tranşând astfel chestiunile de procedură (6 voturi pentru, 1 împotrivă), Curtea decide să treacă la examinarea fondului cauzei (unanimitate).

• ***Hotărârea din 7 aprilie 1961** (Cameră) – Incident de procedură (seria A nr. 2)*

7. – Prin această scurtă hotărâre, Curtea se pronunţă, în unanimitate, asupra a trei puncte ridicate la audienţa din 7 aprilie 1961 de către delegatul

principal al Comisiei şi având toate legătură – încă o dată – cu participarea petiţionarului la o procedură deja angajată din iniţiativa unui stat sau a Comisiei. Agentul guvernului irlandez declarase că se bazează pe înţelepciunea Curţii.

Mai întâi, contrar dorinţei Comisiei, Curtea refuză să considere observaţiile scrise ale dlui Lawless ca făcând parte integrantă din procedura cazului.

Apoi, ea hotărâşte că există posibilităţi pentru Comisie de a prezenta, în cursul dezbaterilor şi în măsura în care ea le judecă potrivite să lumineze Curtea, consideraţiile petiţionarului referitoare fie la raport, fie în legătură cu orice chestiune care a apărut de la depunerea acestuia.

În sfârşit, ea recunoaşte că invitarea petiţionarului de a pune o persoană la dispoziţia delegaţilor Comisiei este de competenţa acesteia din urmă, din momentul în care ea apreciază utilitatea acestui fapt.

• ***Hotărârea din 1 iulie 1961** (Cameră) – Fond (seria A nr. 3)*

8. – Referitor la fondul cauzei, Curtea era chemată să statueze asupra a cinci întrebări.

Prima întrebare: a fost întemeiată acţiunea guvernului irlandez de a opune dlui Lawless prevederile art. 17 din Convenţie?

Curtea apreciază că această dispoziţie are o valoare negativă şi nu poate priva petiţionarul de drepturile fundamentale garantate de art. 5 şi 6. Într-adevăr, dl Lawless nu s-a prevalat de Convenţie în vederea justificării sau îndeplinirii unor acte contrare drepturilor şi libertăţilor recunoscute de aceasta.

9. – A doua întrebare: era detenţia dlui Lawless, fără prezentarea acestuia în faţa judecătorului, contrară obligaţiilor care reveneau Irlandei în virtutea art. 5 şi 6 din Convenţie?

Art. 6 nu poate fi luat în considerare pentru că petiţionarul nu a făcut obiectul unei acuzaţii în materie penală. Cât despre art. 5, numai paragrafele 1 c) şi 3 sunt în cauză. În concepţia Curţii, aceste paragrafe formează un tot şi au un sens clar şi natural: ele impun obligaţia de a traduce în faţa unui judecător orice persoană arestată pentru învinuirea de a fi vrut să săvârşească o infracţiune, fie în vederea examinării problemei privării de libertate a persoanei respective, fie a judecării pe fond. Or, nu acesta a fost cazul pentru petiţionar. Detenţia sa nu-şi găsea justificarea juridică în art. 5.

10. – A treia întrebare: detenţia dlui Lawless era contrară obligaţiilor ce reveneau Irlandei în virtutea art. 7 din Convenţie?

Nu, răspunde Curtea, căci acest articol, care interzice retroactivitatea pedepselor, este inaplicabil în speţă. Detenţia petiţionarului constituia o măsură preventivă şi nu ar putea fi considerată ca rezultând dintr-o condamnare penală.

11. – A patra întrebare: se întemeia detenţia dlui Lawless pe dreptul de derogare recunoscut statelor contractante de către art. 15 § 1?

Da, afirmă Curtea după ce a verificat că cele trei condiţii cerute de text au fost îndeplinite.

În primul rând, guvernul putea, în mod legitim, să declare că un pericol public ameninţa viaţa naţiunii în perioada în cauză; pe teritoriul Republicii Irlanda exista o armată secretă acţionând în afara ordinii constituţionale şi folosind violenţa pentru a-şi atinge obiectivele; această armată opera şi în afara teritoriului statului, compromiţând astfel, în mod grav, relaţiile acestuia cu ţara vecină; activităţile teroriste crescuseră în mod alarmant din toamna anului 1956 şi în timpul primului semestru al anului 1957.

În al doilea rând, detenţia, fără prezentarea în faţa judecătorului, apărea ca o măsură strict limitată la exigenţele situaţiei. Într-adevăr, aplicarea legislaţiei ordinare nu permisese în 1957 să se frâneze creşterea pericolului care plana asupra Republicii. Funcţionarea jurisdicţiilor penale ordinare şi chiar a curţilor penale speciale sau a tribunalelor militare nu putea să fie suficientă pentru restabilirea păcii şi a ordinii publice; în special, strângerea probelor suficiente pentru a convinge persoanele amestecate în activităţile IRA şi a grupurilor sale dizidente se lovea de cele mai mari dificultăţi din cauza caracterului militar şi secret al acestora şi a temerii pe care acestea o inspirau în rândul populaţiei. Cât despre închiderea completă a frontierei cu Irlanda de Nord, ea ar fi antrenat, pentru ansamblul populaţiei, repercusiuni foarte grave care ar fi depăşit exigenţele stării de urgenţă. De aceea, detenţia administrativă a indivizilor bănuiţi că vor să participe la acţiuni teroriste apărea justificată. Curtea notează, de altfel, că Legea nr. 2 din 1940 este însoţită de garanţii împotriva abuzului: controlul permanent al Parlamentului asupra aplicării legii; instituirea unei comisii de detenţie compusă dintr-un ofiţer şi doi magistraţi, pe care orice deţinut putea să o sesizeze şi al cărei aviz, dacă era favorabil eliberării celui interesat, obliga guvernul să procedeze în consecinţă. În afară de aceasta, guvernul garanta în mod public punerea în libertate a oricărei persoane deţinute, dacă persoana respectivă se angaja să respecte legea.

În ultimul rând, nici un element nu permite Curţii să aprecieze că măsurile luate de guvern, prin derogarea de la prevederile Convenţiei, au putut fi în contradicţie cu celelalte obligaţii decurgând pentru el din dreptul internaţional.

12. – A cincea întrebare: scrisoarea adresată de către guvern Secretarului general al Consiliului Europei la 20 iulie 1957 constituia o notificare suficientă scopurilor prevăzute de art. 15 § 3 din Convenţie?

Şi aici răspunsul este afirmativ. Curtea arată, îndeosebi, că notificarea a intervenit fără întârziere şi că nimic nu obligă statul să promulge pe teritoriul său avizul de derogare.

Ca urmare a acestor cinci răspunsuri adoptate în unanimitate, Curtea a tras concluzia că nu s-au încălcat prevederile Convenţiei.

principal al Comisiei şi având toate legătură – încă o dată – cu participarea petiţionarului la o procedură deja angajată din iniţiativa unui stat sau a Comisiei. Agentul guvernului irlandez declarase că se bazează pe înţelepciunea Curţii.

Mai întâi, contrar dorinţei Comisiei, Curtea refuză să considere observaţiile scrise ale dlui Lawless ca făcând parte integrantă din procedura cazului.

Apoi, ea hotărâşte că există posibilităţi pentru Comisie de a prezenta, în cursul dezbaterilor şi în măsura în care ea le judecă potrivite să lumineze Curtea, consideraţiile petiţionarului referitoare fie la raport, fie în legătură cu orice chestiune care a apărut de la depunerea acestuia.

În sfârşit, ea recunoaşte că invitarea petiţionarului de a pune o persoană la dispoziţia delegaţilor Comisiei este de competenţa acesteia din urmă, din momentul în care ea apreciază utilitatea acestui fapt.

• ***Hotărârea din 1 iulie 1961** (Cameră) – Fond (seria A nr. 3)*

8. – Referitor la fondul cauzei, Curtea era chemată să statueze asupra a cinci întrebări.

Prima întrebare: a fost întemeiată acţiunea guvernului irlandez de a opune dlui Lawless prevederile art. 17 din Convenţie?

Curtea apreciază că această dispoziţie are o valoare negativă şi nu poate priva petiţionarul de drepturile fundamentale garantate de art. 5 şi 6. Într-adevăr, dl Lawless nu s-a prevalat de Convenţie în vederea justificării sau îndeplinirii unor acte contrare drepturilor şi libertăţilor recunoscute de aceasta.

9. – A doua întrebare: era detenţia dlui Lawless, fără prezentarea acestuia în faţa judecătorului, contrară obligaţiilor care reveneau Irlandei în virtutea art. 5 şi 6 din Convenţie?

Art. 6 nu poate fi luat în considerare pentru că petiţionarul nu a făcut obiectul unei acuzaţii în materie penală. Cât despre art. 5, numai paragrafele 1 c) şi 3 sunt în cauză. În concepţia Curţii, aceste paragrafe formează un tot şi au un sens clar şi natural: ele impun obligaţia de a traduce în faţa unui judecător orice persoană arestată pentru învinuirea de a fi vrut să săvârşească o infracţiune, fie în vederea examinării problemei privării de libertate a persoanei respective, fie a judecării pe fond. Or, nu acesta a fost cazul pentru petiţionar. Detenţia sa nu-şi găsea justificarea juridică în art. 5.

10. – A treia întrebare: detenţia dlui Lawless era contrară obligaţiilor ce reveneau Irlandei în virtutea art. 7 din Convenţie?

Nu, răspunde Curtea, căci acest articol, care interzice retroactivitatea pedepselor, este inaplicabil în speţă. Detenţia petiţionarului constituia o măsură preventivă şi nu ar putea fi considerată ca rezultând dintr-o condamnare penală.

11. – A patra întrebare: se întemeia detenţia dlui Lawless pe dreptul de derogare recunoscut statelor contractante de către art. 15 § 1?

Da, afirmă Curtea după ce a verificat că cele trei condiţii cerute de text au fost îndeplinite.

În primul rând, guvernul putea, în mod legitim, să declare că un pericol public ameninţa viaţa naţiunii în perioada în cauză; pe teritoriul Republicii Irlanda exista o armată secretă acţionând în afara ordinii constituţionale şi folosind violenţa pentru a-şi atinge obiectivele; această armată opera şi în afara teritoriului statului, compromiţând astfel, în mod grav, relaţiile acestuia cu ţara vecină; activităţile teroriste crescuseră în mod alarmant din toamna anului 1956 şi în timpul primului semestru al anului 1957.

În al doilea rând, detenţia, fără prezentarea în faţa judecătorului, apărea ca o măsură strict limitată la exigenţele situaţiei. Într-adevăr, aplicarea legislaţiei ordinare nu permisese în 1957 să se frâneze creşterea pericolului care plana asupra Republicii. Funcţionarea jurisdicţiilor penale ordinare şi chiar a curţilor penale speciale sau a tribunalelor militare nu putea să fie suficientă pentru restabilirea păcii şi a ordinii publice; în special, strângerea probelor suficiente pentru a convinge persoanele amestecate în activităţile IRA şi a grupurilor sale dizidente se lovea de cele mai mari dificultăţi din cauza caracterului militar şi secret al acestora şi a temerii pe care acestea o inspirau în rândul populaţiei. Cât despre închiderea completă a frontierei cu Irlanda de Nord, ea ar fi antrenat, pentru ansamblul populaţiei, repercusiuni foarte grave care ar fi depăşit exigenţele stării de urgenţă. De aceea, detenţia administrativă a indivizilor bănuiţi că vor să participe la acţiuni teroriste apărea justificată. Curtea notează, de altfel, că Legea nr. 2 din 1940 este însoţită de garanţii împotriva abuzului: controlul permanent al Parlamentului asupra aplicării legii; instituirea unei comisii de detenţie compusă dintr-un ofiţer şi doi magistraţi, pe care orice deţinut putea să o sesizeze şi al cărei aviz, dacă era favorabil eliberării celui interesat, obliga guvernul să procedeze în consecinţă. În afară de aceasta, guvernul garanta în mod public punerea în libertate a oricărei persoane deţinute, dacă persoana respectivă se angaja să respecte legea.

În ultimul rând, nici un element nu permite Curţii să aprecieze că măsurile luate de guvern, prin derogarea de la prevederile Convenţiei, au putut fi în contradicţie cu celelalte obligaţii decurgând pentru el din dreptul internaţional.

12. – A cincea întrebare: scrisoarea adresată de către guvern Secretarului general al Consiliului Europei la 20 iulie 1957 constituia o notificare suficientă scopurilor prevăzute de art. 15 § 3 din Convenţie?

Şi aici răspunsul este afirmativ. Curtea arată, îndeosebi, că notificarea a intervenit fără întârziere şi că nimic nu obligă statul să promulge pe teritoriul său avizul de derogare.

Ca urmare a acestor cinci răspunsuri adoptate în unanimitate, Curtea a tras concluzia că nu s-au încălcat prevederile Convenţiei.

13. *Bibliografie*

ANTONOPOULOS (N.). – *La jurisprudence des organes de la Convention européenne des droits de l'homme*, Leyde, Sijthoff, 1967, p. 218–248.

BALLADORE PALLIERI (G.). – „La prima sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo", *Diritto internazionale* 1961, p. 87 și urm.

DOOLAN (B.). – „Lawless v Ireland (1957–1961): the first case before the European Court of Human Rights: an international miscarriage of justice?", Aldershot, Ashgate/Dortmouth, 2001, IX–269 p.

EISSEN (M.-A.). – „Le premier arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme, „affaire Lawless" – exceptions préliminaires et questions de procédure", *A.F.D.I.* 1960, p. 444–497.

ERGEC (R.). – „Les droits fondamentaux à l'épreuve des circonstances exceptionnelles. Etude sur l'article 15 de la Convention européenne des droits de l'homme", Bruxelles, Bruylant și Editions de l'Université de Bruxelles, 1987, p. 151–157 și 204–208.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas 1983, p. 245–257.

HARRIS (D.J.). – „European Court of Human Rights (the Lawless case)", *I.C.L.Q.* 1961, p. 616–619.

HUBER (H.). – „Der Hauptenscheid des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte in der Sache Lawless", *Z.A.Ö.R.V.* 1961, p. 649–666.

LALIVE (J.F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Commission et de la Cour européennes des droits de l'homme – Notes on the judicial decisions of the European Commission and of the European Court of Human Rights", *J.D.I.* 1962, p. 282–289.

LAWSON (R.A.) și SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 1-17.

LEDURE (C.). – „Garanties minimales contre la détention arbitraire et pour le droit à un procès équitable en période d'exception", *R.B.D.I.* 1994, p. 643–645.

MATTHIES (H.). – „Das erste Urteil des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte: Verfahrensfragen in der Sache Lawless", *Z.A.Ö.R.V.* 1961, p. 249–258.

O'HIGGINS (P.). – „The Lawless case", *C.L.J.* 1962, p. 234–251.

PELLOUX (R.). – „L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire Lawless (fond)", *A.F.D.I.* 1961, p. 251–266.

ROBERTSON (A.). – „The first case before the European Court of Human Rights – Lawless v. the Government of Ireland", *B.Y.B.I.L.* 1960, p. 343–354.

ROBERTSON (A.). – „Lawless v. the Government of Ireland (second phase)", *B.Y.B.I.L.* 1961, p. 536–547.

RUNGE (C.). – „Die Stellung der Verletzen im Verfahren vor dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte – „Fall Lawless"", *Juristisches Studium* 1963, p. 308–310.

SPIELMANN (A.). – „La Convention européenne des droit de l'homme et l'abus de droit", in *Mélanges en homage à Louis Eduard Pettini*, Bruxelles, Bruylant, 1998, p. 676-686.

SHRAGA (D.). – „Human rights in emergency under the European Convention on Human Rights", *Israel Yearbook on Human Rights* 1986, p. 217–242.

SPITZ (B.K.). – „The Lawless case – an essay on the international protection of human rights", *South African Law Journal* 1962, p. 390–442.

SUY (E.). – „De zaak Lawless voor het Europese Gerechtshof voor de Mensenrechten", *Nederlands Tijdchrift voor internationaal Recht* 1962, p. 257–283 (rezumat în franceză, p. 291–293).

VALENTINE (D.G.). – „The European Court of Human Rights. The Lawless case", *I.C.L.Q.* 1961, p. 899–903.

VELU (J.). – „Le contrôle des organes prévus par la Convention européenne des droits de l'homme sur le but, le motif et l'objet des mesures d'exception dérogeant à cette Convention", *Mélanges offerts à Henri Rolin. Problèmes de droit des gens*, Paris, Pedone, 1964, p. 462–478.

WIESLER (L.). – „Der Beginn der Tätigkeit des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte, zum Zwischenurteil im Fall Lawless", *Europa Archiv* 1961, p. 735–742.

WOESNER (H.). – „Die ersten Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte", *N.J.W.* 1963, p. 694–697.

WOLF (J.). – „L'affaire Lawless devant la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1960, p. 785–787.

45. CAZUL BRANNIGAN ŞI McBRIDE contra REGATULUI UNIT – Arestarea şi reţinerea suspecţilor în virtutea legislaţiei asupra prevenirii terorismului şi validitatea derogării britanice în temeiul articolului 15 din Convenţie (Irlanda de Nord)

1. – *Dl Peter Brannigan locuieşte în Irlanda de Nord. El este arestat la 9 ianuarie 1989, apoi condus la centrul de interogatorii al cazărmii din Gough (Armagh). Arestarea sa se întemeiază pe art. 12 § 1 b) al legii din 1984 privind dispoziţiile provizorii asupra prevenirii terorismului, care permite arestarea fără mandat a unei persoane în privinţa căreia există motive plauzibile de a fi bănuită că a fost sau este implicată în îndeplinirea, pregătirea ori instigarea la acte teroriste. La 10 ianuarie, ministrul autorizează prelungirea detenţiei cu două zile. La 12 ianuarie intervine o nouă prelungire, de trei zile. Cel în cauză este eliberat la 15 ianuarie, după ce a fost reţinut, în total, timp de şase zile, paisprezece ore şi treizeci de minute.*

2. – *Dl Patrick McBride este arestat la 5 ianuarie 1989 în virtutea aceleiaşi dispoziţii a legii din 1984, apoi condus la centrul de interogatorii din Castlereagh. La 6 ianuarie, ministrul autorizează o prelungire a acestei detenţii cu trei zile. Cel interesat este pus în libertate la 9 ianuarie, după o reţinere de patru zile, şase ore şi douăzeci şi cinci de minute, în total. La 4 februarie 1992, acesta este ucis la Belfast de către un poliţist, devenit nebun furios, care atacase sediul Sinn Fein.*

3. – *Pe 23 decembrie 1988, Regatul Unit informează Secretarul general al Consiliului Europei că guvernul său se prevalează de dreptul de derogare prevăzut la art. 15 § 1 al Convenţiei, în măsura în care exercitarea puterilor definite la art. 12 al legii din 1984 nu cadrează cu art. 5 § 3 al Convenţiei.*

4. – *În cererile din 19 ianuarie 1989 adresate Comisiei, dnii Brannigan şi McBride se plâng de a nu fi fost traduşi imediat în faţa unui judecător, cum ar fi cerut-o art. 5 § 3 al Convenţiei, de a nu fi avut dreptul la reparaţii, în*

poſida art. 5 § 5, şi de a nu fi dispus de un recurs efectiv privind aceste plângeri, cu nesocotirea prevederilor art. 13[1]. Ulterior, ei retrag celelalte pretenţii formulate în numele art. 3, 5 §§ 1 şi art. 4, 8, 9 şi 10.

• ***Hotărârea din 28 mai 1993** (plenul Curţii) (seria A nr. 258-B)*

5. – Având în vedere hotărârea sa privind cazul Brogan şi alţii, Curtea constată că nu s-a respectat art. 5 §§ 3 şi 5. Faţă de invocarea de către guvern a derogării formulate în numele art. 15, ea trebuie să examineze validitatea acesteia. Referindu-se la hotărârea sa în cazul Irlanda contra Regatului Unit, ea aminteşte că fiecărui stat contractant, responsabil „pentru viaţa naţiunii (sale)", îi revine obligaţia de a determina dacă aceasta este ameninţată de un „pericol public" şi, în caz afirmativ, până unde trebuie să se meargă pentru a încerca să fie înlăturat. În contact direct şi constant cu realităţile presante ale momentului, autorităţile naţionale se găsesc, în principiu, mai bine plasate decât judecătorul internaţional pentru a se pronunţa asupra prezenţei unui asemenea pericol ca şi asupra naturii şi întinderii derogărilor necesare pentru a-l înlătura. Pornind de aici, trebuie să li se lase o marjă largă de apreciere în materie. Curtea are totuşi competenţa de a decide, îndeosebi, dacă aceste autorităţi au depăşit „stricta măsură" a cerinţelor crizei. Când îşi exercită controlul, ea trebuie în acelaşi timp să atribuie greutatea cuvenită factorilor pertinenţi, cum ar fi natura drepturilor atinse de derogare, durata stării de urgenţă şi circumstanţele care au creat-o.

6. – În lumina ansamblului acestor elemente de care ea dispune în ceea ce priveşte amploarea şi efectele violenţei teroriste în Irlanda de Nord şi în alte părţi ale Regatului Unit, Curtea apreciază, fără îndoială, că exista un pericol public care ameninţa viaţa naţiunii.

7. – Erau măsurile, în mod strict, cerute de situaţie?

Mai întâi, căuta într-adevăr derogarea să pareze o stare de urgenţă? Curtea constată că guvernul britanic apreciază încă din 1974 că are nevoie de puterea de arestare şi de detenţie prelungită pentru combaterea ameninţării terorismului. Hotărârea Brogan şi alţii l-a pus în faţa unei alegeri: să introducă un control judiciar al deciziei de a ţine închis pe cineva sau să notifice o derogare de la obligaţiile decurgând din Convenţie în această materie. Cum puterea de detenţie prelungită fără control judiciar şi avizul din 23 decembrie 1988 erau în mod clar legate de persistenţa stării de urgenţă, nimic nu arată că derogarea a fost altceva decât o ripostă veritabilă la aceasta.

Apoi, era oare derogarea prematură? Nu s-ar putea contesta validitatea derogării pentru simpla raţiune că guvernul hotărâse să examineze posibilitatea de a imagina, în viitor, un mijloc de a se conforma mai bine obligaţiilor decurgând din Convenţie. De fapt, un asemenea proces de reflecţie continuă nu numai că este compatibil cu art. 15 § 3 care comandă o reexaminare constantă a necesităţii măsurilor excepţionale, dar şi corespunde, de o manieră implicită, însăşi noţiunii de proporţionalitate.

[1] În raportul său din 3 decembrie 1991, Comisia concluzionează asupra absenţei violării art. 5 §§ 3 şi 5, întemeindu-se pe derogarea formulată de către Regatul Unit la 23 decembrie 1988, în virtutea art. 15 (8 voturi pentru, 5 împotrivă), şi lipsa oricărei probleme distincte în temeiul art. 13 din Convenţie (unanimitate).

Se justifica absenţa controlului judiciar al reţinerii prelungite? După diferitele rapoarte consacrate incidenţelor legislative asupra prevenirii terorismului, dificultăţile inerente anchetelor şi urmăririlor în domeniul criminalităţii teroriste reclamă extinderea perioadei de reţinere sustrase oricărui control judiciar. În afară de aceasta, guvernul persistă în a aprecia ca esenţială împiedicarea dezvăluirii către deţinut şi avocatul său a anumitor date pe care se întemeiază deciziile referitoare la o asemenea prelungire; în sistemul acuzator de *common law*, independenţa puterii judecătoreşti s-ar afla compromisă dacă judecătorii sau alţi magistraţi ar trebui să participe la deciziile de plasare în detenţie sau de prelungire a acesteia. Pentru a crea dintr-o dată o situaţie conformă art. 5 § 3, nu ar fi suficient să se introducă, în procedura de prelungire a perioadelor de detenţie, un „judecător sau alt magistrat autorizat de către lege să exercite funcţii judiciare". Cât despre natura mijloacelor celor mai adecvate sau oportune de a face faţă crizei care afecta statul atunci, Curtea nu-şi substituie opinia celei exprimate de guvern, direct responsabil de stabilirea unui echilibru între adoptarea măsurilor eficiente de luptă contra terorismului, pe de o parte, şi respectarea drepturilor individuale, pe de altă parte. În contextul Irlandei de Nord, unde corpul judiciar este redus şi vulnerabil atacurilor teroriste, se înţelege că guvernul pune un mare preţ pe încrederea publicului în independenţa magistraţilor.

În sfârşit, existau garanţii contra abuzului? Recursul de *habeas corpus* permite un control al legalităţii arestării şi al detenţiei iniţiale. Nimeni nu contestă că un asemenea recurs era oferit alegerii petiţionarilor Brannigan şi McBride şi avocaţilor lor şi că el le furniza o garanţie apreciabilă contra unei detenţii arbitrare. Apoi, deţinuţii au dreptul absolut, pe care-l pot revendica în justiţie, de a consulta un *solicitor*[1] după 48 de ore de la arestarea lor. De altfel, fiecare dintre cei doi petiţionari a putut folosi această posibilitate după termenul amintit. Nimeni nu neagă nici faptul că persoanele reţinute au dreptul de a informa o rudă sau un prieten în legătură cu detenţia lor şi de a fi examinate de către un medic. În plus faţă de aceste garanţii fundamentale, personalităţi independente s-au aplecat, la intervale regulate, asupra incidenţei legislaţiei în cauză.

8. – Erau măsurile derogatorii în contradicţie cu „celelalte obligaţii decurgând din dreptul internaţional?" Petiţionarii pretindeau că art. 4 din Pactul ONU din 1966 referitor la drepturile civile şi politice subordonează validitatea unei derogări proclamării „printr-un act oficial" a pericolului public. Curtea notează că în declaraţia sa din 22 decembrie 1988 în faţa Camerei Comunelor, ministrul de interne a explicat în detaliu motivele subsecvente deciziei guvernului şi a arătat că se pregătea să notifice o derogare atât în virtutea art. 15 din Convenţie, cât şi a art. 4 din Pact. O asemenea declaraţie se potriveşte bine cu noţiunea de proclamaţie oficială.

[1] Cuvânt englezesc, prin care se înţelege un om de lege englez ale cărui funcţii seamănă cu cele ale notarului francez sau ale ofiţerului ministerial care are monopolul de a prezenta pledoarii în faţa tribunalelor de mare instanţă şi a curţilor de apel (avoué) *(n.t.)*.

9. – În rezumat, avizul de derogare al Regatului Unit răspunde exigenţelor art. 15 şi petiţionarii nu se pot plânge în mod valabil de o violare a art. 5 § 3 (22 voturi pentru, 4 împotrivă). Prin urmare, rezultă că art. 5 § 5 nu obligă în nici un fel de a li se acorda petiţionarilor vreun drept de reparaţie.

10. – Cei interesaţi puteau să constate legalitatea detenţiei lor pe calea procedurală de *habeas corpus*, recurs pe care hotărârea Brogan şi alţii l-a judecat ca adecvat scopurilor prevăzute de art. 5 § 4. Art. 13 fixând condiţii mai puţin stricte decât art. 5 § 4, acesta nu a fost încălcat (22 voturi pentru, 4 împotrivă).

11. *Bibliografie*

ANDREWS (J.A.) – „Derogation from Article 5(3) by the United Kingdom", *E.L.R.* 1994, p. 110-112

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994" *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

CRYSLER (E.). – „Brannigan and McBride v. U.K.: a new direction on Article 15 derogations under the European Convention on Human Rights?", *R.B.D.I.* 1994, p. 603–631.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.*, 1994, p. 783–788.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 109–111 şi 346–351.

HUNT (P.) şi DICKSON (B>) – „Northern Ireland's emerging laws and international human rights", *N.Q.H.R.* 1993, P. 173-184.

JACKSON (D.W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights". Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 48-52.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 512-527.

LEDURE (C.). – „Garanties minimales contre la détention arbitraire et pour le droit à un procès équitable en période d'exception", *R.B.D.I.* 1994, p. 650–651.

LOOF (J.-P.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1993, p. 803–810.

MARKS (S.) – „Civil liberties at the margin: the UK derogation and the European Court of Human Rights", *O.J.L.S.* 1995, p. 69-95

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 522–525.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme" , *R.S.C.D.P.C.*, 1993, p. 818–820.

RENUCCI (J.–F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1995, rezumate comentate, p. 106.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1. – 30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145 şi 1282–1293.

SUDRE (F.) şi alţii .– „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 653–659.

B. Dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau pus în libertate în cursul procedurii
(articolul 5 § 3)

46. CAZUL NEUMEISTER contra AUSTRIEI – Durata unei detenţii provizorii şi a unei proceduri penale

1. – *Cetăţean austriac născut în 1922 şi domiciliat la Viena, dl Fritz Neumeister este proprietarul şi directorul unei mari întreprinderi de transporturi. În august 1959 se deschide o anchetă contra lui: este bănuit de complicitate la escrocherii de mare anvergură (rambursarea nelegală a mai multor milioane de şilingi, reprezentând impozite pe cifra de afaceri, cu titlu de ajutor de export). Inculpat la 23 februarie 1961, cel interesat este plasat, a doua zi, în detenţie preventivă. La 12 mai, el este pus în libertate provizorie sub control judiciar. În iulie acelaşi an, cu autorizaţia unui judecător de instrucţie, el îşi petrece vacanţa în Finlanda.*

La 12 iulie 1962, Fritz Neumeister este din nou arestat şi plasat în detenţie preventivă, câteva ore după ce i se refuză permisiunea, solicitată cu câteva luni mai înainte, de a se duce în vacanţă în Finlanda. Între timp, unul din principalii săi coinculpaţi adusese acuzaţii grave contra lui.

Petiţionarul depune patru cereri de punere în libertate provizorie. Prima, din 23 iulie 1962, este respinsă la 10 septembrie de către Curtea de apel din Viena, ca urmare a pericolului de fugă. A doua, din 26 octombrie 1962, este respinsă la 19 februarie 1963 de către aceeaşi instanţă care apreciază că pericolul fugii persistă şi că nu este cazul de a lua în considerare o ofertă de cauţiune (de 200.000 sau 250.000 ATS). A treia cerere, prezentată la 12 iulie 1963, asemănătoare celei de-a doua, este respinsă la 8 august 1963 de către camera de consiliu a Tribunalului penal regional din Viena. În sfârşit, a patra cerere, introdusă la 6 noiembrie 1963 şi propunând o garanţie bancară de un milion de şilingi este admisă de camera menţionată la 8 ianuarie 1964, cu condiţia unei garanţii bancare de 2 milioane de şilingi.

Închisă la 4 noiembrie 1963, instrucţia pregătitoare s-a lovit de dificultăţi considerabile (audierea a zeci de martori, recurgerea la ajutorul judiciar al mai multor state etc.). Cât despre actul de acuzare, depunerea acestuia are loc la 17 martie 1964; acesta vizează zece persoane printre care şi F. Neumeister. Suma garanţiei cerute de la acesta din urmă este scăzută de camera de consiliu la 1.750.000 ATS (31 martie 1964), apoi la un milion (la 3 iunie 1964). La 16 septembrie 1964, Fritz Neumeister este pus în libertate provizorie, după verificarea solvabilităţii garanţilor.

Deschis la 9 noiembrie 1964 în faţa Tribunalului penal regional din Viena, procesul dă loc la 102 zile de audieri, dar este amânat la 18 iunie 1965, pentru completarea instrucţiei. Procesul se reia la 4 decembrie 1967

şi se termină la 2 iulie 1968 printr-o condamnare la cinci ani de închisoare severă; durata detenţiei provizorii este dedusă din cea a pedepsei pronunţate de tribunal.

2. – *În cererea sa din 12 iulie 1963 adresată Comisiei, F. Neumeister invocă mai multe dispoziţii din Convenţie, îndeosebi art. 5 §§ 3 şi 4 şi art. 6 § 1 („termen rezonabil" şi „egalitatea armelor").*[1]

• ***Hotărârea din 27 iunie 1968*** *(Cameră) (seria A nr. 8)*

3. – Menţinerea în detenţie a dlui Neumeister s-a prelungit peste termenul rezonabil prevăzut în art. 5 § 3? Aceasta este prima chestiune examinată de Curte. Până la condamnare, notează ea într-o introducere generală, persoana acuzată trebuie considerată nevinovată şi obiectul dispoziţiei în cauză este, în principal, de a impune punerea în libertate provizorie din momentul în care menţinerea în detenţie încetează să mai fie necesară. În afară de aceasta, cercetarea tuturor circumstanţelor de natură a face să se admită sau să se înlăture existenţa unei veritabile exigenţe de interes public justificând o derogare de la regula respectului libertăţii individuale este de competenţa autorităţilor juridice naţionale. În esenţă, Curtea este chemată să decidă dacă s-a încălcat sau nu Convenţia, pe baza motivelor indicate în deciziile privind cererile de punere în libertate provizorie, ca şi a faptelor reale menţionate de către petiţionar în solicitările sale.

Amintind că F. Neumeister a suportat două perioade de detenţie preventivă, Curtea abordează mai întâi prima perioadă (două luni şi şaptesprezece zile): având în vedere că petiţionarul a sesizat Comisia după mai mult de 6 luni de la emiterea deciziei definitive asupra primei cereri de punere în libertate provizorie, Curtea nu poate să se asigure de conformitatea perioadei de detenţie cu prevederile Convenţiei; totuşi, ea ţine seama de aceasta în aprecierea caracterului rezonabil al detenţiei ulterioare, deoarece, în ipoteza unei condamnări, ea ar fi, în principiu, dedusă din pedeapsa aplicată.

În ceea ce priveşte cea de-a doua perioadă (doi ani, două luni şi patru zile), Curtea arată că ea poate, contrar celor susţinute de guvernul austriac, să examineze detenţia suferită după data de 12 iulie 1963, data la care s-a introdus cererea: F. Neumeister se plângea de o situaţie menită să continue şi nu de un act instantaneu. A pretinde introducerea la Comisie a unei noi plângeri, după fiecare decizie definitivă de respingere a unei cereri de punere în libertate, ar însemna să se facă proba unui formalism excesiv. În cadrul astfel trasat, Curtea îşi mărturiseşte surprinderea că F. Neumeister, care a făcut deja obiectul unei lungi instrucţii, nu a mai fost interogat timp de cincisprezece luni scurse între cea de-a doua arestare (12 iulie 1962) şi închiderea instrucţiei (4 noiembrie 1963): numai o singură confruntare scurtă

[1] Comisia constată, în raportul său din 27 mai 1996, violarea art. 5 § 3 (11 voturi pentru, 1 împotrivă) şi art. 6 § 1 (6 voturi pentru, din care votul decisiv al preşedintelui, 6 împotrivă): detenţia petiţionarului şi apoi examinarea cauzei sale au durat peste termenul rezonabil. În schimb, procedura privind punerea în libertate nu a încălcat prevederile art. 5 § 4 şi art. 6 § 1 (8 voturi pentru, 2 împotrivă şi 2 abţineri).

a avut loc în această perioadă. Analizând pericolul fugii celui interesat, invocat de către autorităţile judiciare, Curtea estimează că acest pericol nu poate fi apreciat numai pe baza gravităţii mai mari a sancţiunilor penale şi civile care ameninţau petiţionarul în urma declaraţiilor date de un inculpat. De asemenea, în cauză mai intervin şi alte circumstanţe: caracterul petiţionarului, moralitatea sa, domiciliul, profesia, resursele materiale, legăturile cu familia şi ţara în care este urmărit. În plus, pericolul de fugă descreşte în mod necesar cu timpul petrecut în detenţie, ca urmare a deducerii probabile a duratei detenţiei preventive din perioada totală de privare de libertate la care cel interesat se poate teme că va fi condamnat. În speţă, în octombrie 1962, pericolul amintit nu mai era atât de considerabil încât obţinerea garanţiilor să fie îndepărtată ca fiind, în mod necesar, ineficientă. Fără să se pronunţe asupra importanţei cauţiunii care putea să fie impusă în mod rezonabil petiţionarului, Curtea adresează o dublă critică autorităţilor judiciare. În primul rând, refuzul lor de a ţine seama de ofertele succesive de cauţiune se justifica din ce în ce mai puţin, pe măsură ce acestea se apropiau de suma care putea fi rezonabil considerată ca suficientă să asigure prezentarea petiţionarului la audiere. În al doilea rând, grija de a determina nivelul garanţiei exclusiv în funcţie de prejudiciul imputat petiţionarului nu părea conformă prevederilor art. 5 § 3 din Convenţie, căci garanţia menţionată tinde să asigure prezenţa acuzatului la audiere şi nu repararea prejudiciului; importanţa sa trebuie deci să se aprecieze, în principal, în funcţie de persoana interesată, de veniturile sale şi de legăturile acesteia cu persoanele chemate să servească drept garanţi. În concluzie, menţinerea petiţionarului în detenţie provizorie până la 16 septembrie 1964 a violat art. 5 § 3 (unanimitate).

4. – A doua chestiune tranşată de Curte: procedura urmată împotriva dlui Neumeister s-a prelungit dincolo de termenul rezonabil prevăzut de art. 6 § 1? Perioada de luat în considerare începe cu inculparea petiţionarului (21 februarie 1961), dar nu era încă terminată la data adoptării hotărârii de la Strasbourg. Şapte ani s-au scurs astfel, fără să se fi statuat asupra temeiniciei acuzaţiei, ceea ce este o durată excepţională; în plus, rezumatul activităţilor judecătorului de instrucţie inspiră serioase îndoieli; în sfârşit, este decepţionant că procesul nu s-a putut deschide decât după un an de la închiderea instrucţiei şi că a trebuit apoi să fie totuşi suspendat pentru completarea acesteia. Totuşi, Curtea judecă aceste indicii ca insuficiente pentru a ajunge la concluzia depăşirii termenului rezonabil. Într-adevăr, mai multe elemente militează în sens contrar: cazul prezenta o complexitate deosebită; o disjungere a cauzei petiţionarului de cea a coinculpaţilor săi nu ar fi fost poate compatibilă cu o bună administrare a justiţiei; instrucţia nu ar fi fost mai rapidă dacă – presupunând că aceasta ar fi fost posibil în Austria – ea ar fi fost încredinţată mai multor judecători; grija celerităţii cauzei nu poate dispensa magistraţii de a lua toate măsurile de natură să facă lumină asupra temeiniciei sau netemeiniciei acuzaţiei; avocaţilor părţilor şi judecătorilor cauzei trebuia să li se lase timpul necesar studierii dosarului (douăzeci şi unu de volume de circa cinci sute de pagini, fără a mai socoti numeroasele documente anexate). Curtea constată astfel absenţa violării art. 6 § 1 (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Rămânea o ultimă chestiune: procedura urmată pentru examinarea cererilor de punere în libertate a lui F. Neumeister a antrenat ea, din cauza inegalităţii armelor, o violare a art. 5 § 4 ori a art. 6 § 1, sau eventual a ambelor dispoziţii combinate? Deciziile privind detenţia preventivă au fost adoptate după audierea ministerului public în absenţa petiţionarului şi a avocatului său. Curtea înclină să admită că acest fapt este contrar principiului egalităţii armelor, dar nu consideră acest principiu ca aplicabil în materie, căci exigenţa procesului echitabil se limitează la procesul vizând temeinicia acuzaţiei. Cât despre termenul „tribunal", care figurează la art. 5 § 4, el implică numai faptul că autoritatea chemată să statueze trebuie să aibă un caracter judiciar; el nu se raportează în nici un fel la procedura de urmat. Mai mult, o procedură scrisă completă sau dezbateri în contradictoriu ar fi o sursă de întârzieri incompatibile cu exigenţa „termenului scurt". Nu s-au violat deci art. 5 § 4 şi art. 6 § 1 (unanimitate).

• ***Hotărârea din 7 mai 1974** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 17)*

6. – La 16 septembrie 1971, avocatul dlui Neumeister roagă Comisia să-l ajute pe clientul său în a obţine o reparaţie echitabilă. Câteva zile mai târziu, Comisia transmite această cerere Curţii. În mai 1972, guvernul austriac obţine amânarea audierilor, deoarece începuse negocierile pentru o soluţionare amiabilă. În martie 1973, el anunţă că preşedintele Republicii Austria a acordat graţierea petiţionarului pentru restul pedepsei sale pe care, de altfel, condamnatul nu a fost niciodată chemat s-o execute. Dl Neumeister menţinându-şi cererea, procedura îşi reia cursul.

7. – Guvernul a contestat atât aplicabilitatea art. 50, cât şi temeinicia cererii. După ce a tras concluzia admisibilităţii acesteia, Curtea înlătură reclamaţiile relative la prejudiciul material şi moral pretins de petiţionar (unanimitate); ea judecă îndeosebi că avantajele procurate lui Neumeister prin graţierea restului de pedeapsă contrabalansează prejudiciul de care se plânge. În schimb, Curtea decide că Austria trebuie să verse petiţionarului suma de 30.000 şilingi austrieci cu titlu de cheltuieli de avocat (unanimitate).

8. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH", *R.U.D.H.* 1990, p. 75–77.

DAINTITH (T.C.) şi WILKINSON (A.B.). – „Bail and the Convention: British reflections on the Wemhoff and Neumeister cases", *A.J.C.L.* 1970, p. 326–342.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (ed.). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos,* Madrid, Civitas, 1983, p. 284–298.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1973–1974", *B.Y.B.I.L.* 1974–1975, p. 388–391.

KISS (A.C.). – „Cour européenne des droits de l'homme, affaires Wemhoff et Neumeister, arrêts du 27 juin 1968", *Annuaire européen* 1968, p. 923–925.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme dans les affaires Wemhoff et Neumeister", *A.F.D.I.* 1969, p. 276–289.
WANHALEWYNS (J.). – „L'affaire Neumeister", *C.D.E.* 1969, p. 217–223.

47. CAZUL LETELLIER contra FRANŢEI – Durata unei detenţii provizorii

1. – *Bănuită de complicitate la asasinat asupra soţului său, dna Monique Letellier este arestată la 8 iulie 1985. La 24 decembrie, judecătorul de instrucţie din Créteil ordonă punerea sa în libertate provizorie sub control judiciar, dar camera de acuzare de la Curtea de apel din Paris amână măsura la 22 ianuarie 1986. În februarie, ea respinge o altă cerere de punere în libertate, introdusă de petiţionară la 24 ianuarie 1986. După ce, în luna mai, Curtea de casaţie i-a cenzurat hotărârea şi i-a transmis dosarul, ea respinge încă o dată cererea, în luna septembrie. Curtea de casaţie îi cenzurează încă o dată decizia, în decembrie, şi trimite cazul la Camera de acuzare a Curţii de apel din Amiens care dă o hotărâre de respingere, confirmată de Curtea de casaţie la 15 iunie 1987. Şase noi cereri de punere în libertate sunt, de asemenea, respinse de către Camera de acuzare din Paris în 1986 şi 1987. Dna Letellier rămâne deci în detenţie provizorie până la 10 mai 1988, dată la care Curtea cu juraţi din Val-de-Marne o condamnă la trei ani închisoare pentru complicitate la asasinat.*

2. – *În cererea sa din 21 august 1986 adresată Comisiei, dna Letellier pretinde că detenţia sa provizorie a durat peste „termenul rezonabil" (art. 5 § 3 din Convenţie) şi că jurisdicţiile sesizate succesiv cu cererea sa de punere în libertate din 24 ianuarie 1986, nu au statuat „în termen scurt" asupra acesteia (art. 5 § 4).*[1]

• ***Hotărârea din 26 iunie 1991*** *(Cameră) (seria A nr. 207)*

3. – Din perspectiva art. 5 § 3, perioada de luat în considerare se întinde pe doi ani şi nouă luni: ea începe la 8 iulie 1985, data plasării dnei Letellier sub mandat de depunere, pentru a se termina la 10 mai 1988, cu hotărârea Curţii cu juraţi, exceptând intervalul de timp în care cea interesată se afla sub control judiciar.

Pentru a refuza liberarea petiţionarei, jurisdicţiile naţionale au avansat îndeosebi patru motive.

Mai întâi, riscul presiunii asupra martorilor. Curtea recunoaşte că un asemenea risc poate să fi existat la început, însă consideră că el s-a atenuat şi chiar a dispărut de-a lungul timpului. În tot cazul, după 23 decembrie 1986 – dată de la care aceste jurisdicţii nu au mai invocat riscul respectiv – , menţinerea în detenţie cu acest titlu nu se mai justifica.

[1] În raportul său din 15 martie 1990, Comisia a tras concluzia violării paragrafelor 3 (unanimitate) şi 4 (17 voturi pentru, 1 împotrivă) ale art. 5.

Apoi, riscul sustragerii petiţionarei. Curtea aminteşte că acesta nu se poate aprecia numai pe baza gravităţii pedepsei la care se expune cel interesat; el trebuie să se analizeze în funcţie de ansamblul de elemente suplimentare pertinente proprii fie să-i confirme existenţa, fie să-l facă să apară atât de redus încât să nu mai poată justifica o detenţie provizorie. În cazul de faţă, jurisdicţiile nu explică de ce au judecat ca preponderent riscul de fugă, în pofida argumentelor avansate de dna Letellier în sprijinul cererilor sale de punere în libertate.

În al treilea rând, insuficienţa unui control judiciar. Când o detenţie nu se prelungeşte decât ca urmare a temerii de a vedea că acuzatul se va sustrage prin fugă de la prezentarea sa ulterioară în faţa judecătorilor, se încearcă eliberarea celui interesat dacă el poate furniza garanţii adecvate de reprezentare. Potrivit Curţii, jurisdicţiile nu au constatat că lucrurile nu s-au desfăşurat astfel în speţă.

În sfârşit, prezervarea ordinii publice. Curtea admite că prin gravitatea lor deosebită şi prin reacţia publicului la săvârşirea lor, anumite infracţiuni pot să suscite o tulburare socială de natură să justifice o detenţie provizorie, cel puţin o perioadă de timp. În circumstanţe excepţionale, acest element poate deci să fie avut în vedere în lumina prevederilor Convenţiei, în tot cazul, în măsura în care dreptul intern recunoaşte noţiunea de tulburare a ordinii publice, provocată de o infracţiune, astfel cum este înscrisă în art. 144 din Codul francez de procedură penală. Totuşi, un asemenea element nu ar putea fi apreciat ca pertinent şi suficient, decât dacă se bazează pe fapte de natură să arate că eliberarea deţinutului ar tulbura, în mod real, ordinea publică. În afară de aceasta, detenţia nu rămâne legitimă decât dacă ordinea publică este efectiv ameninţată; continuarea detenţiei nu ar putea să servească pentru a anticipa o pedeapsă privativă de libertate. Or, în speţă, aceste condiţii nu se aflau îndeplinite. Jurisdicţiile naţionale au examinat de o manieră pur abstractă necesitatea de a prelungi privarea de libertate, limitându-se să ia în considerare gravitatea infracţiunii.

Cel puţin începând din 23 decembrie 1986, detenţia în litigiu a încetat să se fondeze pe motive pertinente şi suficiente. În consecinţă, s-a violat art. 5 § 3 (unanimitate).

4. – Durata globală a examinării celei de-a doua cereri de punere în libertate inspiră îndoieli Curţii, dar aceasta consideră că M. Letellier a păstrat dreptul de a prezenta în orice moment cereri noi şi chiar a introdus efectiv alte asemenea solicitări care au fost toate tratate în termene mergând de la opt la douăzeci de zile. Aşadar, nu s-a violat art. 5 § 4 (unanimitate).

5. – În baza art. 50, Curtea respinge cererea privind un prejudiciu material, căci detenţia provizorie a fost dedusă integral din durata pedepsei (unanimitate). În ceea ce priveşte prejudiciul moral, Curtea îl consideră ca fiind suficient acoperit prin pronunţarea deciziei sale.

Petiţionara reclama şi suma de 21.433 FF pentru acoperirea cheltuielilor sale ocazionate de procedurile judiciare europene; Curtea apreciază ca fiind echitabil să accepte în întregime aceste pretenţii (unanimitate).

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1986, p. 2733-2745.

ANDREWS (J.). – „Excesive length of pre-trial detention in France", *E.L.R.* 19921, p. 174-176.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 592 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 788–790.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 402-412.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.Y.B.I.L.* 1991, p. 513–515.

MYJER (E.). – „De zaakLetellier tegen Frankrijk: de gehechte weduwe en artikel 5 lid 3 EVRM", *NJCM-Bulletin* 1992, p. 178-183.

PETITTI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1991, p. 805–814.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1992, rezumate comentate, p. 328–329.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1–2 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 559–560.

48. CAZUL TOTH contra AUSTRIEI – Durata unei detenţii provizorii şi procedurile de control ale acesteia în apel

1. – *Cetăţean austriac, dl Stefan Toth este arestat la 11 ianuarie 1985, pentru că este bănuit de o escrocherie calificată privind peste 2.000.000 şilingi austrieci. Aflat în detenţie provizorie până la 18 februarie 1987, el prezintă mai multe cereri de punere în libertate care, în final, sunt respinse de Camera de consiliu a Tribunalului regional din Salzburg şi, în apel, de către Curtea de apel din Linz. Aceasta din urmă hotărăşte, de asemenea, în mai multe rânduri să prelungească detenţia. Nici cel interesat şi nici avocatul său nu asistă la audierile referitoare la detenţie ale Curţii de apel din Linz.*

2. – *În plângerea sa din 12 octombrie 1985 adresată Comisiei, dl Toth formulează o serie de plângeri privind arestarea şi detenţia sa provizorie, ca şi durata procedurii penale, precum şi în legătură cu comportamentul autorităţilor şi jurisdicţiilor austriece. El invocă art. 5 §§ 3 şi 4 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 12 decembrie 1991** (Cameră) (seria A nr. 224)*

3. – Din perspectiva art. 5 § 3, perioada de luat în considerare a început la 11 ianuarie 1985, data arestării, pentru a se termina la 18 februarie 1987, o dată cu punerea în libertate consecutivă a hotărârii Curţii de apel din Linz, adoptată ca urmare a admiterii recursului dlui Toth; din aceasta trebuie scăzut timpul în care petiţionarul a executat o pedeapsă cu închisoarea. Perioada se întinde deci pe durata de doi ani, o lună şi două zile.

[1] La 8 mai 1989, Comisia reţine cererea în ceea ce priveşte durata detenţiei provizorii şi procedura în faţa Curţii de apel din Linz. În raportul său din 3 iulie 1990, ea conchide că s-au violat prevederile art. 5 § § 3 şi 4 (unanimitate).

Poate fi considerată rezonabilă? Mai întâi, Curtea examinează justificarea detenţiei. Jurisdicţiile competente se puteau teme, în mod rezonabil, ca inculpatul să nu se dedea la noi acte delictuale, având în vedere natura infracţiunilor precedente şi numărul pedepselor suportate în consecinţă. Autorităţile judiciare şi-au întemeiat deciziile pe motive potrivite să explice într-o manieră adecvată de ce acestea au judecat ca determinant pericolul fugii. Pe scurt, motivele avansate pentru respingerea cererilor de punere în libertate erau în acelaşi timp pertinente şi suficiente.

În ceea ce priveşte conducerea procedurii, din dosar rezultă că jurisdicţiile austriece nu au acţionat, în speţă, cu toată promptitudinea necesară. Într-adevăr, lungimea procedurii nu pare a fi, în esenţă, imputabilă nici complexităţii cauzei şi nici comportamentului petiţionarului; infracţiunile reproşate lui S. Toth îmbrăcau un caracter destul de banal şi repetat, iar recursurile acestuia, din care multe erau încă de la început sortite eşecului, nu au încetinit deloc examinarea cauzei. În schimb, ritmul instrucţiei a suferit mult de pe urma comunicării în întregime a dosarului la jurisdicţia competentă nu numai cu prilejul fiecărei cereri de punere în libertate şi a fiecărui recurs al celui interesat, dar şi cu ocazia fiecărei cereri a judecătorului de instrucţie sau a ministerului public vizând prelungirea detenţiei în litigiu. Preferat utilizării fotocopiilor, practică obişnuită în alte state membre al Consiliului Europei, şi ducând în fapt la suspendarea instrucţiei, un asemenea du-te-vino se împacă greu cu importanţa dreptului la libertate garantat de art. 5 § 1 din Convenţie. În consecinţă, s-a violat art. 5 § 3 (unanimitate).

4. – Potrivit dlui Toth, Curtea de apel din Linz n-ar fi urmat o procedură în contradictoriu nici când a statuat asupra cererilor sale de punere în libertate, nici când aceasta a autorizat prelungirea detenţiei provizorii, ceea ce a încălcat art. 5 § 4.

Asupra primului punct, guvernul ridica o excepţie preliminară, dedusă din aceea că dl Toth nu ar fi formulat, în termenul de 6 luni deschis de art. 26 din Convenţie, nici o plângere în faţa Comisiei privind absenţa sa şi a avocatului său în momentul examinării recursurilor contra deciziei Tribunalului regional din Salzburg de respingere a cererilor de punere în libertate. În baza propriei sale jurisprudenţe şi a ansamblului pieselor dosarului Comisiei, Curtea respinge această excepţie (unanimitate).

Curtea examinează temeinicia plângerii petiţionarului. Curtea de apel din Linz s-a pronunţat asupra recursurilor dlui Toth fără să fi convocat şi nici audiat pe acesta şi pe avocatul său, în timp ce un membru al parchetului general a asistat la audierile cauzei şi a putut să răspundă la întrebările Curţii. Or, Toth nu a avut posibilitatea de a combate într-un mod potrivit motivele invocate pentru justificarea menţinerii sale în detenţie. Eventualele întrebări ale Curţii de apel ar fi permis avocatului general să-şi expună părerile; inculpatul ar fi putut acolo să dea răspunsuri care ar fi meritat, din partea judecătorilor, o examinare prealabilă a deciziei lor. Din lipsa garantării

egalităţii de tratament, procedura nu a fost în realitate în contradictoriu. În consecinţă, s-a violat art. 5 § 4 în legătură cu acest punct (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

Dl Toth prezenta o plângere analoagă în ceea ce priveşte procedurile angajate în faţa Curţii de apel de către judecătorul de instrucţie vizând prelungirea detenţiei provizorii. Curtea apreciază că aceste proceduri nu ţineau de prevederile art. 5 § 4 (8 voturi pentru, 1 împotrivă), căci ele urmăreau să fixeze o perioadă maximă de detenţie şi se distingeau astfel de „recursul" oferit de acest text celui interesat.

5. – În temeiul art. 50, Curtea respinge cererea privind un prejudiciu material, deoarece detenţia provizorie a fost dedusă în întregime din durata pedepsei; în ceea ce priveşte daunele morale, Curtea decide ca fiind suficient compensate prin hotărârea sa (unanimitate).

Dl Toth nu a solicitat rambursarea cheltuielilor judiciare în faţa organelor de jurisdicţie de la Strasbourg deoarece a beneficiat de asistenţă judiciară. Pentru cheltuielile şi taxele determinate de folosirea unuia din avocaţii săi în faţa jurisdicţiilor austriece, Curtea i-a acordat petiţionarului suma de 7.853,40 şilingi austrieci (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.*, 1991, p. 581 şi urm.

MARCUS-HELMONS (S.). – „La durée de la détention provisoire et la nécessité d'une procédure contradictoire lors des demandes d'élargissement", *R.T.D.H.* 1993, p. 544–548.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 556–558.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 561.

49. CAZUL CIVET contra FRANŢEI – Efectivitatea recursului în casaţie, în materia duratei detenţiei provizorii

1. – *Dl. Daniel Civet, resortisant francez, s-a născut în 1947 şi este în prezent deţinut la Aiguebelle (Franţa).*

În cadrul unei instrucţii penale iniţiate împotriva sa pentru acuzaţia de violuri, el este inculpat şi plasat în detenţie provizorie la 7 octombrie 1993 de către un judecător de instrucţie din Saint-Etienne. El prezintă un anumit număr de cereri de punere în libertate, începând cu luna mai 1994, care sunt toate respinse de către judecătorul de instrucţie şi de camera de acuzare a Curţii de

[1] O circulară a ministrului justiţiei, din 5 octombrie 1992, a invitat membrii parchetului să nu mai uzeze, până la adoptarea unui amendament supus Parlamentului în ianuarie 1993, de dreptul lor de a participa la dezbateri în faţa jurisdicţiilor de apel, conform art. 35 § 2 din Codul de procedură penală. Această circulară prevede, de asemenea, fotocopierea dosarului pentru a evita întârzierile cauzate de termenele de transmitere ale acestuia unui alt tribunal în caz de recurs.

Apel din Lyon. Printr-o hotărâre din 4 octombrie 1994, el este de asemenea declarat decăzut din singurul său recurs în casaţie îndreptat împotriva unei hotărâri care confirma respingerea cererii sale de punere în libertate. La 27 iunie 1996, primeşte o condamnare de drept comun cu o pedeapsă privativă de libertate de 10 ani, din partea Curţii cu juraţi a departamentului Loire.

2. – În petiţia sa din 17 martie 1995 adresată Comisiei, dl Civet se plânge de durata detenţiei sale provizorii; el invocă articolul 5 § 3 al Convenţiei. [1]

• ***Hotărârea din 28 septembrie 1999*** *(marea cameră)*

3. – Guvernul susţinea ca argument principal, aşa cum o făcuse şi în faţa Comisiei, că dl. Civet nu epuizase căile de recurs interne, deoarece nu uzase de mijlocul ce rezultă din articolul 5 § 3, pentru a-l supune examinării Curţii de Casaţie. El afirma că recursul în casaţie constituia un demers care trebuia întreprins în materie de detenţie provizorie.

4. – Conform constatării Curţii, Curtea de Casaţie este efectiv legată de faptele stabilite în mod suveran de camera de acuzare. Această situaţie se justifică prin natura recursului în casaţie, care constituie o cale de atac cu o finalitate diferită de cea a apelului. Posibilităţile de casare fiind limitate prin dispoziţiile articolului 591 din Codul de procedură penală la încălcările legii, nu intră în atribuţiile Curţii de Casaţie de a reveni, aşa cum o face o curte de apel, asupra aprecierii elementelor de fapt.

Însă, după opinia Curţii, acesta nu este un motiv pentru a considera „faptele" şi „dreptul" ca pe nişte domenii radical separate şi pentru a ne mulţumi cu un raţionament care duce la negarea întrepătrunderii şi complementarităţii acestora. În pofida competenţei sale, care se limitează la mijloacele „în drept", Curtea de Casaţie nu are mai puţin ca misiune controlul concordanţei între, pe de o parte, faptele stabilite de judecătorii de fond şi, pe de altă parte, concluzia la care aceştia din urmă au ajuns pe baza acestor constatări. Astfel, dincolo de o examinare a conformităţii cu legile a hotărârii care îi este deferită, Curtea de Casaţie verifică dacă şi camera de acuzare şi-a motivat în mod adecvat decizia de menţinere în detenţie, în lumina faptelor speţei. În caz contrar, această decizie suferă o casare. Din acel moment, Curtea de Casaţie are mijloacele de a aprecia, pe baza unei examinări a procedurii, respectarea de către autorităţile judiciare a termenului rezonabil, conform cerinţelor articolului 5 § 3.

În rezumat, neutilizând calea de recurs în casaţie, Dl. Civet nu a dat jurisdicţiilor franceze ocazia pe care articolul 35 (fostul articol 26) o pune la dispoziţia statelor contractante, având ca finalitate să le faciliteze acestora evitarea sau îndreptarea violărilor invocate împotriva lor. Excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne se vădeşte deci a fi întemeiată (douăsprezece voturi contra cinci).

[1] În raportul său din 16 aprilie 1998, Comisia formulează un aviz potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 5 § 3 (douăsprezece voturi contra trei).

5. *Bibliografie*

BACHELET (O.) – „Le recours en cassation et le non-épuisement des voies de recours inernes: l'affaire Civet (arrêt du 28 septembre 1999)", Cahiers du *CREDHO* n°6, 2000, p. 135-141.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'home en 1998 şi 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747-766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.D.J.* 2000. p. 123–124.

FAVREAU (B.). – „La Cour de cassation contrôle-t-elle effectivement le „délai raisonnable" de la détention provisoire de l'article 5 §3 de la Convention?", *Les Annonces de la Seine*, supplément au n° du 2 avril 2001, Le Journal des droits de l'homme, p. 1-5.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1999" *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

MASSIAS (F.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 239-247.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits des l'homme" J.C.P. 2000, édition générale, n° 5, I, 203.

SUDRE (F.). şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme: affaires française (1999)". *R.D.P.* 2000, p. 705-706.

TITIUN (P.).– „L'arrêt Civet ou variations sur le thème de l'épuisement des voies de recours", *R.Q.D.I.* 2000, p. 309-321.

C. Dreptul de a introduce un recurs
(articolul 5 § 4)

1. Vagabonzii şi recidiviştii

50. CAZUL DE WILDE, OOMS ŞI VERSYP contra BELGIEI – Internare de vagabonzi şi recurs pentru contestarea legalităţii acesteia

1. – *Dl Jacques De Wilde, născut în Belgia în 1928, şi-a petrecut o mare parte din copilărie în orfelinate. La vârsta majoratului, el se angajează în Franţa în Legiunea străină, unde serveşte timp de şapte ani şi jumătate. Titular al unui livret de pensie de invaliditate de război de 50% şi a unui livret de pensie militară de retragere, el primeşte de la autorităţile franceze o sumă care se ridica în 1966 la peste 3.000 FB pe trimestru. Ocazional, el exercită meseria de muncitor agricol. La 18 aprilie 1966, se prezintă la Comisariatul de poliţie din Charleroi unde declară că a căutat în zadar de muncă şi că nu are nici casă, nici bani, consulatul Franţei nefiind de acord să-i remită un avans din viitoarea tranşă a pensiei sale. Poliţia îl deferă ofiţerului ministerului public şi cere un buletin de informaţii care arată că, în perioada aprilie 1951 – noiembrie 1965, dl De Wilde a suferit treisprezece condamnări corecţionale sau de competenţa poliţiei şi a fost de cinci ori pus la dispoziţia guvernului pentru vagabondaj. A doua zi,*

Tribunalul de poliţie din Charleroi îl pune la dispoziţia guvernului pentru a fi închis într-o închisoare de cerşetori timp de doi ani. J. De Wilde îşi recapătă libertatea la 16 noiembrie 1966, în baza deciziei ministrului justiţiei. Detenţia sa a durat aproape şapte luni, din care trei luni reprezentând închisoare corecţională pentru furt simplu.

Dl Franz Ooms, născut în 1934, se duce la 21 decembrie 1965 la comisariatul de poliţie din Namur pentru a fi plasat ca vagabond, dacă un serviciu social nu-i găseşte o ocupaţie, să poată fi hrănit şi găzduit în aşteptarea unui serviciu permanent: el precizează că şi-a pierdut serviciul de montor de şarpante şi că mama sa nu-l mai poate întreţine. În aceeaşi zi, Tribunalul de poliţie din Namur îl pune la dispoziţia guvernului pentru a fi internat într-o casă de refugiu. El este pus în libertdte din oficiu la exact un an de la această decizie.

În ceea ce-l priveşte pe dl Edgard Versyp, el s-a născut în 1911 şi exercită, cel puţin din când în când, meseria de desenator. La 3 noiembrie 1965, se prezintă la poliţia din Bruxelles şi, declarându-se fără domiciliu, serviciu şi venituri, el cere cu insistenţă trimiterea într-o casă de refugiu. A doua zi, oficiul de readaptare socială îl preia în sarcină şi atestă că nimic nu se opune ca Versyp să fie deferit parchetului: bine cunoscut de oficiu prin apatia, trândăvia şi înclinaţia sa pentru băutură, E. Versyp determinase eşecul eforturilor desfăşurate altădată pentru a-l reclasa. Câteva ore mai târziu, tribunalul de poliţie din Bruxelles îl pune la dispoziţia guvernului pentru a fi închis într-o închisoare de cerşetori timp de doi ani. La 10 august 1967, după mai bine de un an şi nouă luni de internare, E. Versyp îşi recapătă libertatea în virtutea unei decizii ministeriale. Cu câteva zile mai înainte, directorul instituţiei exprimase o opinie favorabilă la o cerere de liberare a celui în cauză.

2. *– De la intrarea în vigoare a legii din 27 noiembrie 1891 pentru reprimarea vagabondajului şi a cerşetoriei, vagabondajul nu mai constituie prin el însuşi o infracţiune penală. Orice individ găsit în această situaţie este arestat şi tradus în faţa tribunalului de poliţie, compus dintr-un judecător unic, judecătorul de pace. Înfăţişarea la judecată are loc în următoarele douăzeci şi patru de ore, dar dacă persoana respectivă o cere, îi este acordat un termen de trei zile pentru a-şi pregăti apărarea. Nici De Wilde, nici Ooms, nici Versyp nu au uzat de acest drept.*

Dacă, după ce a verificat identitatea, vârsta, starea fizică şi mentală şi genul de viaţă ale persoanei aduse în faţa lui, judecătorul de pace apreciază că este vorba de un vagabond, sunt aplicate dispoziţiile art. 13 sau 16 din legea din 1891.

Primul articol priveşte cerşetorii de profesie şi indivizii care trăiesc în stare de vagabondaj din trândăvie, beţie sau din cauza dereglării moravurilor. Judecătorul îi pune la dispoziţia guvernului pentru a fi închişi într-o închisoare de cerşetori, cum a fost cazul petiţionarilor Jacques de Wilde şi Edgard Versyp, timp de cel puţin doi ani şi cel mult şapte ani. Internarea figurează în cazierul judiciar şi antrenează anumite incapacităţi electorale.

Cel de-al doilea articol – care a fost aplicat dlui Ooms – vizează indivizii găsiţi în stare de vagabondaj sau cerşind fără nici una din circumstanţele menţionate la art. 13. Internarea are loc într-o casă de refugiu pentru o durată nedeterminată, dar care, în nici un caz, nu trebuie să depăşească un an.

Deciziile adoptate de judecătorul de pace pe baza acestor două articole sunt considerate ca acte administrative şi nu ca judecăţi. Ele nu sunt susceptibile nici de contestaţie, nici de apel şi – exceptând excesul de putere – nici de recurs în casare.

Constrânşi să muncească, internaţii au dreptul la un salariu zilnic din care sunt operate reţineri cu titlu de „cheltuieli de gestiune" şi pentru a forma suma de ieşire (2.000 FB la data respectivă).

3. – *Cei trei vagabonzi sesizează Comisia în 1966, respectiv la 17 iunie, 20 mai şi 16 august. Ei invocă art. 4, 5 §§ 1, 3 şi art. 4, 6 §§1 şi 3 b) şi c), art. 7, 8 şi 13 din Convenţie; De Wilde şi Versyp reclamă, de asemenea, nerespectarea art. 3.*[1]

• ***Hotărârea din 18 noiembrie 1970*** *(plenul Curţii) – Chestiune de procedură (seria A nr. 12)*

4. – La audierea din 17 noiembrie 1970, delegatul principal al Comisiei informează Curtea că delegaţii au intenţia de a fi asistaţi de către avocatul Magnée, de la Baroul din Bruxelles, care va furniza Curţii explicaţii complementare asupra unor aspecte ale cauzei.

Agentul guvernului belgian se opune acestei iniţiative dintr-o dublă raţiune: trebuie să existe prezumţia conform căreia Comisia este suficient de clarificată asupra aspectelor în chestiune, deoarece aceasta a adoptat raportul său final. Avocatul Magnée exprimându-se deja în faţa Comisiei, ca avocat pentru cei trei petiţionari, el nu poate pleda fără să nesocotească prevederile art. 44 din Convenţie, potrivit căruia numai statele contractante şi Comisia au calitatea de a se prezenta în faţa Curţii.[2]

Respingând aceste obiecţii, Curtea dă permisiunea delegaţilor privind intenţia acestora de a da posibilitatea avocatului Magnée să-i asiste la audieri (16 voturi pentru, 1 împotrivă). Într-adevăr, art. 29 § 1 din Regulamentul

[1] În 1967, Comisia dispune conexarea cererilor declarându-le admisibile, şi la 19 iulie 1969, ea adoptă raportul său. Comisia a tras concluzia violării art. 4 (9 voturi pentru, 2 împotrivă), art. 5 § 4 (9 voturi pentru, 2 împotrivă) şi art. 8 (10 voturi pentru, 1 împotrivă), dar nu şi a violării art. 3 (unanimitate) şi art. 5 §1 (10 voturi pentru, 1 împotrivă). În afară de aceste concluzii, ea judecă drept inaplicabile în speţă art. 5 § 3 (unanimitate), art. 6 §§ 1 şi 3 (10 voturi pentru, 1 împotrivă) şi art. 7 (unanimitate). În sfârşit, ea apreciază inutil să ia în considerare art. 13 (unanimitate).

[2] Art. 3 din protocolul nr. 9 la Convenţie, adoptat la 6.09.1990, adaugă persoanele fizice, organizaţiile neguvernamentale sau grupurile de persoane care au introdus o plângere în aplicarea art. 5 din Convenţie, acestea având, de asemenea, calitatea de a se prezenta în faţa Curţii. În acest sens, sunt şi prevederile Protocolului nr. 11 al Convenţiei, care însă nu a intrat încă în vigoare, nefiind ratificat de către toate statele părţi la Convenţie (*n.t.*).

Curţii autorizează delegaţii, dacă aceştia o doresc, să fie asistaţi de „orice persoană aleasă de ei", care poate fi chemată să ia cuvântul.

• ***Hotărârea din 18 iunie 1971** (plenul Curţii) (seria A nr. 12)*

5. – Înaintea oricărui examen pe fond, Curtea decide asupra mai multor chestiuni de competenţă şi admisibilitate.

Prima chestiune: are Curtea competenţa de a examina argumentele de neepuizare a căilor de recurs intern şi de tardivitate opuse de guvernul belgian cererilor reţinute de Comisie? Da, răspunde Curtea (12 voturi pentru, 4 împotrivă), întemeindu-se pe prevederile art. 45 din Convenţie care determină competenţa sa *ratione materiae* şi are o deschidere cu totul generală. Desigur, Curtea trebuie mai întâi să se asigure de respectarea condiţiilor definite în art. 47 şi 48, dar, o dată legal sesizată, ea se bucură de jurisdicţie deplină şi poate deci să judece toate chestiunile de drept şi de fapt care se vor pune în timpul examinării cazului. Aşadar, nu se vede cum ar scăpa competenţei sale problemele de interpretare şi aplicare a art. 26 ridicate în faţa ei.

6. – A doua chestiune: nu trebuie oare guvernul belgian declarat ca fiind decăzut din drept? În această privinţă, Curtea stabileşte o distincţie. Guvernul nu este decăzut din dreptul de a se prevala de regula epuizării în ce priveşte ordonanţele judecătorilor de pace din Charleroi, Namur şi Bruxelles (unanimitate). La două luni după decizia Comisiei asupra admisibilităţii, Consiliul de Stat adoptase o hotărâre răsturnând jurisprudenţa sa şi declarând admisibil şi justificat un recurs în anulare împotriva unei ordonanţe de internare pentru vagabondaj. Atunci, guvernul invitase, în zadar, Comisia să dea o a doua decizie asupra admisibilităţii pentru a constata că petiţionarii aveau la dispoziţia lor o cale de recurs pe care ei nu au utilizat-o. În schimb, guvernul este decăzut din dreptul de a se prevala de tardivitatea plângerii dlui Versyp (unanimitate) şi de regula epuizării în ceea ce priveşte deciziile ministrului justiţiei de respingere a cererilor de punere în libertate ale celor trei petiţionari (unanimitate). În faţa Comisiei, guvernul nu a invocat niciodată art. 26 asupra acestor două aspecte.

7. – A treia chestiune: este fondat argumentul de neepuizare a căilor de recurs intern opus de guvern plângerilor în legătură cu ordonanţele de internare? Nu, apreciază Curtea (unanimitate). Ea respinge argumentul obţinut din răsturnarea jurisprudenţei Consiliului de Stat în ceea ce priveşte admisibilitatea recursurilor contra ordonanţelor menţionate. Nu se poate reproşa petiţionarilor de a fi adoptat o conduită conformă opiniei pe care guvernul o exprima la Strasbourg înainte de schimbarea jurisprudenţei în chestiune şi care prevala la data respectivă în Belgia. În afară de aceasta, o dată cunoscută decizia Consiliului de Stat, petiţionarii nu au avut ocazia de a profita de posibilitatea de recurs care părea că se deschide, deoarece termenul legal de şaizeci de zile expirase de mult timp.

8. – Pe fond şi în loc de preambul, Curtea înlătură argumentaţia guvernului belgian potrivit căreia petiţionarii se prezentaseră de bunăvoie la poliţie, iar internarea lor rezultase dintr-o cerere explicită pentru Ooms şi Versyp şi implicită pentru De Wilde, în aşa fel încât ea nu putea trece drept o privare de libertate. De ce? Faptul de a se prezenta la poliţie în vederea unei internări poate fi inspirat de disperare sau de o sărăcie trecătoare şi nu implică în mod necesar că solicitantul se găseşte în stare de vagabondaj. Apoi, îndeosebi, dreptul la libertate îmbracă o prea mare importanţă într-o „societate democratică" pentru ca o persoană să piardă beneficiul acesteia prin simplul fapt că se constituie prizonieră. O detenţie ar putea încălca art. 5 chiar când individul însuşi ar fi acceptat-o.

9. – Studiind cazul în lumina art. 5 § 1, Curtea constată că De Wilde, Ooms şi Versyp aveau calitatea de vagabond şi puteau face obiectul unei detenţii, cu condiţia ca ea să fi fost ordonată de către autorităţile competente şi conform procedurii legale belgiene. Ea nu dovedeşte nici ilegalitate nici arbitrar în cazul punerii celor trei petiţionari la dispoziţia guvernului şi nu există nici o raţiune de a considera detenţia rezultată ca incompatibilă cu art. 5 § 1e) (unanimitate).

10. – Curtea pune apoi concluzia privind inaplicabilitatea art. 5 § 3, vagabondajul în dreptul belgian neconstituind o infracţiune (unanimitate).

11. – Deşi nu a indicat existenţa vreunei violări a paragrafului 1 din art. 5, Curtea cercetează dacă lucrurile sunt la fel cu privire la paragraful 4 deoarece respectarea acestuia din urmă nu decurge automat din respectarea primului. În această privinţă, petiţionarii se plângeau că nu au dispus de nici un recurs atât împotriva deciziilor care prescriau detenţia, cât şi contra respingerii cererilor de punere în libertate.

În privinţa primului punct – deciziile de internare – , Curtea începe prin a examina condiţiile în care au compărut în faţa judecătorului de pace De Wilde, Ooms şi Versyp. În concepţia sa, art. 5 § 4 se mulţumeşte cu intervenţia unui organ unic, dar cu condiţia ca procedura urmată să aibă un caracter judiciar şi să dea celui interesat garanţii adaptate la natura privării de libertate respective. Or, privarea de libertate de care se plângeau petiţionarii seamănă cu cea aplicată de o jurisdicţie penală. Astfel, procedura aplicabilă nu trebuia să le furnizeze garanţii sensibil inferioare celor existente în materie penală în statele membre ale Consiliului Europei. Procedura prevăzută de legislaţia belgiană, constată Curtea, poartă amprenta caracterului administrativ al deciziei de adoptat şi nu asigură garanţii comparabile celor valabile pentru detenţiile din materie penală. Se înţelege greu că persoanele arestate pentru vagabondaj ar trebui să se mulţumească cu o procedură atât de sumară, în timp ce indivizii pasibili de pedepse mai scurte decât măsurile prevăzute de legea din 1891 beneficiază de largi garanţii ale Codului de procedură penală. Desigur, procedura belgiană prezintă anumite aspecte judiciare, ca publicitatea interogatoriului celui interesat, ca şi a pronunţării deciziei, însă acestea nu sunt suficiente pentru a da judecătorului de pace caracterul unui „tribunal" dacă se ţine seama, cum

se cuvine, de gravitatea mizei: o lungă privare de libertate însoţită de diverse consecinţe dezonorante. Pe scurt, ar fi trebuit ca o cale de recurs să se deschidă pentru De Wilde, Ooms şi Versyp. Deci, în cauză s-a violat art. 5 § 4 (9 voturi pentru, 7 împotrivă).

În schimb, asupra celui de-al doilea punct – respingerea cererilor de punere în libertate adresate de petiţionari autorităţilor administrative – , Curtea decide că acest articol nu a fost încălcat (15 voturi pentru, 1 împotrivă). Dacă ministrul justiţiei n-ar fi respectat legea din 1891, respingând cererile de punere în libertate, dnii De Wilde, Ooms şi Versyp ar fi putut sesiza Consiliul de Stat, însă nici unul dintre ei nu pretinde să se fi aflat în unul din cazurile în care legea reclamă ca internarea să ia sfârşit. De asemenea, ei ar fi putut să susţină în faţa Consiliului de Stat că detenţia lor violase art. 5 § 1 care este direct aplicabil în dreptul belgian, îndeosebi pentru că ei pierduseră calitatea de vagabond ca urmare a unor circumstanţe noi.

12. – Constatând o încălcare a art. 5 § 4, Curtea judecă inutil să examineze dacă art. 6 se aplica în speţă şi, în caz afirmativ, dacă el a fost respectat. În ceea ce priveşte art. 7, el nu poate fi luat în considerare pentru că vagabondajul nu constituie o infracţiune, iar petiţionarii nu au fost condamnaţi la nici o pedeapsă.

13. – Contrar Comisiei, Curtea consideră că paragraful 3 a) al art. 4 nu a fost violat (unanimitate). El autorizează munca cerută în mod normal persoanelor private de libertate în virtutea art. 5 § 1 e), care nu a fost încălcat în cazul petiţionarilor. În afară de aceasta, obligaţia de a munci impusă acestora din urmă nu a depăşit limitele unei obligaţii „normale", căci ea urmărea reclasarea lor şi se baza pe un text general al cărui echivalent este prezent în mai multe state membre ale Consiliului Europei.

14. – În timpul internării, De Wilde, Ooms şi Versyp au suferit un anumit control al corespondenţei lor. Recunoscând că acest control constituia o ingerinţă în exercitarea unui drept garantat de art. 8 § 1, Curtea constată că o asemenea ingerinţă era prevăzută de lege şi că autorităţile belgiene nu au încălcat limitele puterii de apreciere pe care le lasă statelor art. 8 § 2. În plus, nimic nu arată că a existat o discriminare sau o deturnare de putere în detrimentul petiţionarilor. Aşadar, art. 8 nu a fost încălcat (unanimitate).

15. – De asemenea, Curtea nu observă nici un fel de încălcare a art. 3, invocat de dnii De Wilde şi Versyp care se plângeau de sancţiuni disciplinare suferite din cauza refuzului lor de a munci (unanimitate).

16. – În sfârşit, petiţionarii invocau art. 13: ei se plângeau că nu au dispus de un recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale pentru a obţine protecţia drepturilor garantate de art. 5, 3, 4, 6, 7 şi 8. În măsura în care ea a constatat o încălcare a art. 5 § 4, Curtea nu cercetează dacă situaţia este identică şi în ce priveşte art. 13 (unanimitate). Cât despre celelalte capete de cerere, ea se limitează să arate că art. 3–8 sunt aplicabile în mod direct în dreptul belgian şi că deciziile administrative contestate de către petiţionari ar fi putut fi deferite Consiliului de Stat: deci art. 13 nu a fost încălcat (unanimitate).

17. – Fiind victime ale unei violări a art. 5 § 4, Curtea rezervă petiţionarilor De Wilde, Ooms şi Versyp dreptul de a cere satisfacţie echitabilă.

• *Hotărârea din 10 martie 1972 (plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 14)*

18. – Avocatul petiţionarilor ruga Curtea să aloce fiecăruia dintre clienţii săi o indemnizaţie de 300 FB pentru fiecare zi de „detenţie nelegală". La rândul său, guvernul belgian pretindea că aceste cereri nu erau admisibile, deoarece nu au fost epuizate toate căile de recurs intern. El invoca în acelaşi timp art. 26, valabil şi pentru cererile de indemnizare, şi art. 50, pentru că petiţionarii n-ar fi dovedit modul imperfect în care dreptul belgian ar permite ştergerea violării Convenţiei constatate prin hotărârea din 18 iunie 1971.

19. – Curtea respinge ambele argumente şi declară admisibile cererile de indemnizare (unanimitate). Pe de o parte, acestea din urmă au legătură cu faza ultimă a unei proceduri angajate în faţa Curţii şi nu constituie cereri noi, astfel că art. 26 este inaplicabil. Pe de altă parte, în absenţa unei indicaţii exprese a voinţei redactorilor Convenţiei, art. 50 nu consacră, în substanţă, aceeaşi regulă ca art. 26. În rest, art. 50 acoperă ipoteza în care imposibilitatea de *restitutio in integrum* rezultă din însăşi natura lezării.

Totuşi Curtea declară că cererile de indemnizare nu sunt întemeiate (14 voturi pentru, 1 împotrivă). Pentru ca ele să poată să fie primite ar fi trebuit ca privarea de libertate a petiţionarilor De Wilde, Ooms şi Versyp să fi decurs din absenţa oricărui drept de a recurge la un tribunal competent pentru a statua asupra legalităţii detenţiei lor. Or, în hotărârea pronunţată asupra fondului, Curtea n-a arătat nici un motiv de a considera punerea celor trei petiţionari la dispoziţia guvernului şi detenţia rezultată din aceasta ca ilegale sau arbitrare. În consecinţă, ea nu vede cum exercitarea unui recurs de pură legalitate, conform exigenţelor art. 5 § 4, le-ar fi permis să obţină mai devreme punerea în libertate. Pe de altă parte, cei interesaţi au beneficiat de asistenţă judiciară gratuită în faţa Comisiei, apoi pe lângă delegaţii acesteia, şi nu au făcut caz de cheltuielile pe care le-ar fi angajat fără să le acopere. În sfârşit, Curtea nu observă în speţă nici un prejudiciu moral care ar fi putut decurge din absenţa unui recurs răspunzând condiţiilor art. 5 § 4.[1]

20. *Bibliografie*

AMODIO (E.). – „Il controllo sui provedimenti restrittivi della libertà personale in una recente pronuncia della Corte europea dei diritti dell'uomo", *L'indice penale* 1971, p. 522–528.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT–PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 5o de la C.E.D.H.", *R.U.D.H.* 1990, p. 71–72.

[1] O lege din 6 august 1971 a deschis căi de recurs contra deciziilor emise de tribunalele de poliţie în materie de vagabondaj şi cerşetorie.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 319–349.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1971–1972" *B.Y.B.I.L.* 1972–1973, p. 463–470 şi 477–482.

KNOPS (E.). – „Les affaires de vagabondage", *C.D.E.* 1972, p. 564–602.

MARCUS-HELMONS (S.) şi DAUBIE (C.). – „Observations relatives aux arrêts De Wilde, Ooms et Versyp des 18 juin 1971 et 10 mars 1972", *R.D.I.D.C.* 1972, p. 244–266.

MCCARTHY (T.E.). – „The international protection of human rights: ritual or reality? The vagrancy cases before the European Court of Human Rights", *I.C.L.Q.* 1976, p. 261–291.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme dans les affaires de vagabondage", *A.F.D.I.* 1972, p. 443–454.

PIZZORUSSO (A.). – „Nota", *Foro it.* 1971, IV col. 231–232.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 147–155.

VANWELKENHUYZEN (A.). – „Le respect des droits de l'homme et la législation belge pour la répression du vagabondage et de la mendicité", *R.B.D.I.* 1973, p. 351–372.

VELU (J.). – „Observations", *J.T.* 1971, p. 341–346.

51. CAZUL VAN DROOGENBROECK contra BELGIEI – Internarea unui recidivist şi recurs pentru contestarea legalităţii acesteia

1. – *Dl Valery Van Droogenbroeck, născut în 1940 şi de naţionalitate belgiană, nu exercită nici o profesie permanentă. În iulie 1970, Tribunalul corecţional din Bruges îi aplică doi ani de închisoare pentru furt şi tentativă de furt prin efracţie cu folosirea de chei false. Constatând că este vorba de un recidivist manifestând o tendinţă persistentă către delincvenţă, el îl condamnă între altele şi la zece ani de „punere la dispoziţia guvernului", în aplicarea legii „de apărare socială" din 1 iulie 1964. Cel interesat sesizează în zadar Curtea de apel în Gand, care confirmă decizia în octombrie 1970, apoi Curtea de casaţie, care respinge recursul în ianuarie 1971. La expirarea pedepsei sale principale în iunie 1972, Van Droogenbroeck beneficiază mai întâi de un regim de semilibertate destinat să-i asigure reintegrarea în societate, însă noi urmăriri penale antrenează încarcerarea sa în mai multe rânduri, apoi, de patru ori, internarea în baza deciziei din 1970. El rămâne, îndeosebi, internat din 21 decembrie 1977 la 18 martie 1980, dată la care Curtea de apel din Gand ridică efectele acestei decizii.*

2. – *Potrivit jurisprudenţei belgiene, punerea la dispoziţia guvernului a recidiviştilor şi delincvenţilor, de obicei, se analizează ca o pedeapsă şi nu ca o măsură de siguranţă. Ea se adaugă la o pedeapsă principală privativă de libertate, aplicată în acelaşi timp cu aceasta, şi începe să fie executată după îndeplinirea aceleia. Ea este valabilă pentru o perioadă*

[1] La 30 septembrie 1983 a intrat în vigoare o lege privind modificarea legii asupra sănătăţii mintale.

determinată de lege: douăzeci de ani, zece ani sau de la cinci la zece ani, după caz. Judecătorul trebuie să o dispună dacă există recidivă de infracţiuni, dar este vorba de o simplă posibilitate în celelalte cazuri, ca cel în care se afla petiţionarul. Legea lasă guvernului – în cazul de faţă, ministrul justiţiei – o largă putere discreţionară în ce priveşte modalităţile de executare: internare, semilibertate, libertate sub tutelă sau probaţiune.

3. – *În faţa Comisiei, pe care o sesizează la 16 aprilie 1977, Van Droogenbroeck pretinde că se află în stare de servitute şi constrâns la muncă, încălcându-se art. 4 § § 1 şi 2 din Convenţie. El susţine, în afară de aceasta, că privarea sa de libertate, decisă, după el, de către ministrul justiţiei şi nu de către un tribunal, încalcă paragraful 1 din art. 5 şi că nu a beneficiat de un control judiciar al legalităţii internărilor sale, aşa cum ar fi cerut prevederile paragrafului 4 din acelaşi articol.*[1]

• ***Hotărârea din 24 iunie 1982** (plenul Curţii) (seria A nr. 50)*

4. – A încălcat Belgia art. 5 § 1? Alineatul a) din acest paragraf fiind singurul avut în vedere, Curtea cercetează dacă internarea suferită de Van Droogenbroeck a avut loc „după condamnarea" de către Curtea de apel din Gand, termenul „după" având un sens cauzal şi cronologic. Ea constată că între decizia judiciară şi privarea de libertate există o legătură suficientă, deoarece puterea de apreciere încredinţată ministrului justiţiei se exercită în interiorul unui cadru trasat atât prin lege, cât şi prin condamnarea propriu-zisă.

Într-adevăr, pentru a alege forma pe care o va îmbrăca executarea măsurii de punere la dispoziţia guvernului, ministrul nu se bucură de o libertate absolută: el trebuie să evalueze gradul de „periculozitate" al persoanei în cauză, ca şi perspectivele acesteia de a fi reintegrată în societate pe termen scurt sau mediu. Cu ajutorul serviciilor sale, el poate urmări îndeaproape şi la intervale apropiate evoluţia celui în cauză, dar prin aceasta chiar legătura dintre deciziile sale de menţinere a privării de libertate sau de reinternare şi decizia sau hotărârea iniţială slăbeşte puţin câte puţin, o dată cu trecerea timpului. Această legătură ar risca să se rupă în timp, dacă deciziile menţionate ar ajunge să se fondeze pe motive străine obiectivelor legiuitorului şi judecătorului (protejarea societăţii şi sancţionarea recidivistului) sau să se bazeze pe o apreciere neraţională în lumina acestor obiective.

În concepţia Curţii, în cazul în speţă nu s-a produs o asemenea ruptură, iar internarea lui Van Droogenbroeck nu s-a transformat într-o privare de libertate arbitrară: autorităţile belgiene au dat dovadă de răbdare şi încredere faţă de petiţionar, respectând exigenţele Convenţiei care se potrivesc cu o relativă indeterminare a sentinţei şi nu constrâng statele contractante să

[1] În raportul său din 9 iulie 1980, Comisia formulează avizul că s-a violat paragraful 4 din art. 5 (unanimitate), dar nu şi paragraful 1 (10 voturi pentru, 2 împotrivă) şi nici art. 4 (unanimitate).

încredințeze judecătorilor un control general al aplicării pedepselor. Așadar, nu s-au violat prevederile art. 5 § 1 (unanimitate).

5. – În ceea ce privește art. 5 § 4, guvernul belgian apăra două teze, una principală, cealaltă subsidiară.

Guvernul a pledat, în principal, că procedura urmată în 1970 și 1971 în fața Tribunalului corecțional din Bruges, apoi la Curtea de apel din Gand și la Curtea de casație, „încorpora" controlul cerut de art. 5 § 4 și că ar fi fost suficientă deci scopurilor acestui text. El susținea că punerea la dispoziția guvernului a recidiviștilor și delincvenților depinde de obicei, pentru valabilitatea acestei măsuri, de condițiile obiective nesusceptibile de a se modifica de-a lungul timpului.

Curtea respinge această teză. Ea începe prin a nota că decizia judiciară inițială deschide ministrului justiției un credit de privare de libertate a cărei durată efectivă variază, în principiu, potrivit nevoilor tratamentului și imperativelor apărării sociale. Libertatea de alegere lăsată ministrului face ca, în timpul aplicării măsurii, acesta să se întrebe asupra necesității de a lipsi de libertate sau de a continua să-l lipsească de libertate pe cel în cauză sau asupra absenței sau dispariției unei asemenea necesități. Într-adevăr, „tendința persistentă la delincvență", despre care vorbește legea din 1964, este o noțiune contingentă prin esența acesteia, care conduce la urmărirea condamnatului în evoluția personalității și comportamentului său, în scopul adaptării statutului său la schimbarea împrejurărilor. Logica însăși a sistemului belgian pare deci că reclamă un control judiciar ulterior al justificării privării de libertate. În afară de aceasta, legalitatea unei detenții se apreciază nu numai prin prisma dreptului intern, ci și prin prisma Convenției care interzice arbitrarul. Internarea unui recidivist sau delincvent din obișnuință nu s-ar mai potrivi cu prevederile Convenției, dacă aceasta ar înceta să se fondeze pe motive plauzibile și conforme finalităților legii de apărare socială. De aceea, recidivistul trebuie să poată sesiza un tribunal competent pentru a statua asupra legalității privării sale de libertate atât în timpul detenției – după un anumit timp de la începerea acesteia, apoi la intervale rezonabile – , ca și în momentul unei eventuale reinternări dacă cel în cauză se afla în libertate.

6. – Cu titlu subsidiar, guvernul susținea că existau mai multe căi de recurs conform prescripțiilor art. 5 § 4.

În primul rând, petiționarul putea să provoace sau să angajeze urmăriri pentru sechestrare arbitrară. Curtea îndepărtează această cale de recurs care tinde la constatarea unei infracțiuni imputabile unui funcționar, nu permite unui tribunal, sesizat eventual să dispună el însuși punerea în libertate a victimei, și riscă să rămână inoperantă dacă deținutul își caută apărarea în spatele ordinului autorității legitime.

În al doilea rând, petiționarul putea să sesizeze Curtea de apel din Gand cu orice litigiu născut între el și ministerul public în ceea ce privește executarea hotărârii din 20 octombrie 1970. Curtea notează că deciziile din

1897 şi 1914 mergeau în acest sens, dar că acestea nu au fost confirmate de jurisprudenţa ulterioară.

În al treilea rând, petiţionarul putea invita Curtea de apel din Gand să ridice efectele măsurii care îl afectau (art. 26 al legii din 1964). Dacă o asemenea acţiune se desfăşoară în faţa unui tribunal şi se înconjoară de garanţiile unei proceduri judiciare, ea vizează suprimarea integrală a punerii la dispoziţia guvernului, chiar atunci când cel interesat se află în libertate. Controlul nu se limitează numai la internare şi priveşte mai puţin „legalitatea" acesteia din urmă, cât oportunitatea stingerii anticipate a pedepsei. În afară de aceasta, intervalele de trei sau chiar cinci ani, care trebuie să despartă două sesizări ale autorităţii, se dovedesc prea mari pentru a fi în acord cu „termenul scurt".

În al patrulea rând, petiţionarul putea să se adreseze preşedintelui tribunalului de primă instanţă cu titlu de judecător de urgenţă.[1] Acest magistrat constituie evident un tribunal care se pronunţă în termen scurt, atribuţiile lui fiind definite explicit de către Codul judiciar din 1967; el nu decide decât provizoriu, însă decizia sa este imediat executorie. Curtea recunoaşte marele interes pe care-l prezintă diversele decizii menţionate de către guvern în materie, dar arată că acestea sunt posterioare internării lui Van Droogenbroeck şi nu se sprijină pe legea din 1964. Recursul la judecătorul de urgenţă nu i se pare că răspunde, în speţă, exigenţelor art. 5 § 4. Mai întâi, este vorba de probleme nedecise ale dreptului intern belgian, de o jurisprudenţă foarte recentă pe cale de a se forma şi care se pretează la controverse; de altfel, guvernul a combătut-o în faţa jurisdicţiilor naţionale. Or, o cale de recurs trebuie să aibă un grad suficient de certitudine, fără de care îi lipseşte accesibilitatea şi efectivitatea necesare. Şi apoi, decizia judecătorului de urgenţă nu aduce prejudicii chestiunii principale şi nu îmbracă autoritatea lucrului judecat. În sfârşit, controlul legalităţii operat de acest judecător nu prezintă, cu certitudine, o amploare suficientă.

În al cincilea rând, petiţionarul putea să intenteze o acţiune sprijinindu-se direct pe art. 5 § 4 din Convenţie. Guvernul cita mai multe decizii judiciare belgiene care au admis un recurs întemeiat direct pe art. 5 § 4 pentru a contesta validitatea unei privări de libertate. Subliniind importanţa şi consecinţele încorporării Convenţiei în ordinea juridică internă şi a aplicabilităţii sale directe, Curtea notează totuşi că jurisprudenţa belgiană pare şi aici în mişcare şi că nu se ştie până unde va merge aceasta în afirmarea unei puteri judiciare de control. Nu este exclus ca exercitarea combinată, paralelă sau succesivă a unui recurs la judecătorul de urgenţă şi a unei acţiuni „în principal", pe baza art. 5 § 4, să poată conduce la un rezultat conform prescripţiilor acestui text. Cu toate acestea, un asemenea rezultat nefiind atins în speţă, Curtea trage concluzia că s-a violat art. 5 § 4 (unanimitate).

[1] Juge des référés = judecătorul care, fără a fi sesizat în principal, are puterea de a ordona măsuri urgente fără ca acestora să le poată fi opusă o contestaţie serioasă *(n.t.)*.

7. – A fost oare încălcat şi art. 4? Nu, răspunde Curtea (unanimitate). Punerea la dispoziţia guvernului nu l-a plasat pe Van Droogenbroeck într-o stare de „servitute" contrară art. 4 § 1. Cât despre art. 4 § 3 a), acesta autorizează munca pretinsă în mod normal persoanelor a căror privare de libertate, ca în cazul de faţă, nu a încălcat art. 5 § 1. În afară de aceasta, munca cerută petiţionarului nu a depăşit limitele „normale" în materie, îndeosebi pentru că tindea să-l ajute să se reintroducă în societate.

8. – Constatând că problema aplicării art. 50 nu se află în stare de judecată, hotărârea nu se referă la această chestiune, trimiţând-o spre examinare Camerei Curţii, constituită iniţial pentru judecarea cazului şi care se desesizase, în octombrie 1981, în favoarea plenului Curţii (unanimitate).

• ***Hotărârea din 25 aprilie 1983 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 63)***

9. – Van Droogenbroeck reclama câte 6.000 FB pentru fiecare din cele 1.899 zile de detenţie pe care le-ar fi trăit în condiţii contrare art. 5 § 4, cu titlu de reparaţie a prejudiciului său material şi moral, respectiv 11.394.000 FB în total, plus dobânzile aferente. Afirmând, de asemenea, că suferă de o incapacitate de muncă de 20 % imputabilă „leziunilor nervoase" pe care le-ar fi antrenat detenţia sa, el solicită numirea unui medic expert şi remiterea unei sume de 100.000 FB pentru acoperire la bancă, sporită şi aceasta cu dobânzile respective.

Cât despre cheltuielile şi onorariile de avocat cerute în numele său, acestea atingeau valoarea de 381.750 FB, respectiv 186.750 FB pentru cele două acţiuni de ridicare a efectelor măsurii luate împotriva sa şi angajate în Belgia în baza legii de apărare socială şi 195.000 FB pentru procedurile desfăşurate în faţa Comisiei şi Curţii.

10. – Curtea decide că Belgia trebuie să remită petiţionarului suma de 20.000 FB pentru daune morale (hotărârea din 24 iunie 1982 nefiind suficientă pentru a compensa acest prejudiciu suferit de petiţionar) şi respinge cererea de satisfacţie echitabilă pentru sumele cerute în plus (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT–PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (4e partie)", *R.U.D.H.*, 1990, p.327–328.

[1] O lege din 17 iulie 1990 a modificat art. 25 şi 26 din legea de apărare socială. Recidivistul sau delincventul, de obicei pus la dispoziţia guvernului, poate de acum înainte să: a) atace în faţa camerei de consiliu decizia de internare luată de ministrul justiţiei; b) să prezinte acestui ministru, după un an de internare, o cerere de punere în libertate şi, în caz de respingere a acesteia, să-l atace în faţa unui tribunal; c) să introducă în faţa camerei de consiliu, la 3 sau 5 ani de la expirarea pedepsei, o cerere de ridicare a efectelor măsurii de punere la dispoziţia guvernului, cu posibilitatea unei reînnoiri la fiecare 3 sau 5 ani şi a unui apel la camera de punere în acuzare.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p.1011–1014.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p.627–663.

HOFMANN (R.). – „Freiheitsentzung für Rückfalltäter in Belgien – Fall Van Droogenbroeck", *EuGRZ* 1984, p.6–14.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p.314–317.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p.334–335.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p.199–202.

2. Alienaţii

52. CAZUL WINTERWERP contra OLANDEI – Internarea unui alienat şi recurs pentru contestarea legalităţii

1. – *Dl Fritz Winterwerp, născut în 1924, se căsătoreşte în 1956 şi are mai mulţi copii; el lucrează de la sfârşitul războiului la Ministerul olandez al apărării. Timp de peste cinci luni, în 1964, Winterwerp acceptă de bunăvoie un tratament într-un spital psihiatric: cu puţin timp înainte, se pare că suferise leziuni grave la creier cu ocazia unui accident.*

În mai 1968, din ordinul primarului din Amersfoort, Winterwerp este plasat, timp de trei săptămâni, într-un spital psihiatric, cu titlu de măsură de urgenţă; apoi, procurorul îi prelungeşte termenul de detenţie. La cererea soţiei sale, în luna iunie, judecătorul de pace de la locul de domiciliu, îi eliberează o autorizaţie provizorie de internare pentru o durată de şase luni. Tot la iniţiativa soţiei sale, apoi a procurorului, autorizaţia este reînnoită în fiecare an de către tribunalul de arondisment din Bois-le-Duc.

Înainte ca diferitele decizii să fie luate, Frits Winterwerp nu fusese prevenit că procedura care-l privea era în curs de desfăşurare. De asemenea, el nu a avut nici o posibilitate ca, direct sau prin reprezentant, să-şi apere cauza în justiţie sau să conteste rapoartele medicale pe baza cărora şi-au întemeiat tribunalele deciziile lor.

Dl Winterwerp a cerut în patru rânduri să fie pus în libertate: el se limitează să afirme că este sănătos psihic, că a fost acuzat de săvârşirea delictelor pe nedrept şi că nu constituie un pericol pentru el însuşi sau pentru alţii. După ce l-a audiat în 1969, Tribunalul de arondisment îi respinge cererea. În 1971, 1972 şi 1973, procurorul respinge el însuşi cererea ca fiind sortită eşecului fără să-l mai trimită în faţa Tribunalului de arondisment.

Prin admiterea sa într-un spital psihiatric, dl Winterwerp a pierdut de plin drept capacitatea de a-şi administra patrimoniul. Bunurile sale sunt astfel încredinţate gestiunii unui curator numit de către Tribunalul de arondisment în 1971.

2. – *Cel interesat sesizează Comisia la 13 decembrie 1972: el se plânge că este lipsit de libertate în mod arbitrar şi că nu a fost nici audiat de către un tribunal şi nici informat în legătură cu diferitele decizii care i-au prelungit internarea (art. 5 §§ 1 şi 4 din Convenţie). Avocatul său a introdus apoi o cerere suplimentară: pierderea, în mod automat, de către clientul său a capacităţii de a-şi administra patrimoniul constituie o decizie asupra drepturilor şi obligaţiilor sale cu caracter civil, neînsoţită de garanţiile unei proceduri judiciare (art. 6 § 1).*[1]

• ***Hotărârea din 24 octombrie 1979*** *(Cameră) (seria A nr. 33)*

3. – Hotărârea examinează, mai întâi, exigenţele care decurg din expresia „detenţia legală a unui alienat" (alin. e) al art. 5 § 1). Hotărârea mai subliniază că prin Convenţie nu se autorizează detenţia unei persoane ca urmare a simplului fapt că ideile sau comportamentul acesteia se îndepărtează de normele predominante într-o societate dată. O tulburare mintală reală trebuie să fie demonstrată în faţa autorităţii naţionale competente, pe baza unei expertize medicale obiective, tulburarea respectivă trebuind să îmbrace un caracter sau o amploare care să justifice internarea; aceasta din urmă nu se poate prelungi, în mod valabil, fără ca o asemenea tulburare să mai persiste. În speţă, Curtea apreciază că internarea dlui Winterwerp era conformă, în timpul fiecăreia din fazele sale, cu prevederile alin. e). Ea cercetează apoi dacă petiţionarul a fost deţinut „potrivit normelor legale": în esenţă, aceste cuvinte se referă la legislaţia naţională, dar aceasta din urmă trebuie să se conformeze ea însăşi prevederilor Convenţiei, inclusiv principiilor generale enunţate sau implicate de Convenţie. În concepţia Curţii, nimic nu permite să se susţină că procedura prescrisă de dreptul olandez ar fi fost încălcată. În sfârşit, hotărârea Curţii afirmă că din art. 5 § 1 e) nu s-ar putea deduce dreptul unui pacient la un tratament adaptat stării sale de sănătate. Curtea concluzionează deci că art. 5 § 1 nu a fost încălcat (unanimitate).

4. – În raport cu art. 5 § 4, era vorba de a se şti dacă diferitele proceduri cărora le-a făcut obiectul dl Winterwerp îi asigurau un recurs în faţa unui tribunal pentru a contesta legalitatea internării respective. Curtea examinează două aspecte.

Primul aspect: deciziile sau autorizările de internare ale lui Frits Winterwerp. Curtea începe prin a preciza hotărârea sa în cazul De Wilde, Ooms, Versyp (paragraful 236 de mai sus): dacă am interpreta paragraful

[1] În raportul său din 15 decembrie 1977, Comisia decide în unanimitate asupra existenţei unei violări a art. 5 § 4, dar nu şi a art. 5 § 1. Ea apreciază că nu trebuie să se pronunţe, în speţă, asupra nerespectării art. 6 § 1.

4 ca exceptând detenţia de la orice control ulterior al legalităţii, numai pentru faptul că decizia iniţială a fost luată de un tribunal, ar însemna să nu respectăm scopul şi obiectul art. 5 din Convenţie. În ce priveşte perioada iniţială a detenţiei hotărâte cu titlul de procedură de urgenţă, nici primarul, nici procurorul nu puteau prezenta trăsăturile distinctive ale unui tribunal. În schimb, judecătorul de pace şi tribunalul de arondisment constituiau tribunale din punct de vedere organic. Totuşi, art. 5 § 4 cere, de asemenea, ca procedurile potrivite să fie însoţite de garanţii fundamentale. Este deci indispensabil ca persoana internată să aibă acces la un tribunal şi ocazia de a fi audiată ea însăşi, ori, la nevoie, prin intermediul unei anumite forme de reprezentare. Aceste garanţii esenţiale i-au lipsit lui Frits Winterwerp în procedura urmată de judecătorul de pace şi de Tribunalul de arondisment.

Al doilea aspect: cererile de punere în libertate ale dlui Winterwerp. Adresând prima sa cerere, cel interesat s-a bucurat în practică de recursul prevăzut de art. 5 § 4, dar celelalte trei cereri ulterioare, respinse de către procuror, nu au făcut obiectul unor decizii luate de un tribunal.

Curtea consideră deci că s-a încălcat art. 5 § 4 din Convenţie (unanimitate).

5. – Rămânea chestiunea art. 6 § 1. Curtea începe prin a constata că ea are competenţa de a se pronunţa asupra plângerii privind articolul menţionat chiar dacă F. Winterwerp nu a formulat-o în cererea adresată Comisiei în decembrie 1972. Ea apreciază în continuare că a-l lipsi de plin drept pe petiţionar de capacitatea de a-şi administra bunurile însemna să se decidă asupra drepturilor şi obligaţiilor sale cu caracter civil, fără să i se asigure garanţiile cerute de art. 6 § 1 şi rezumate în expresia „dreptul la un tribunal". Deci s-a violat această clauză (unanimitate).

6. – În loc de satisfacţie echitabilă, avocatul lui F. Winterwerp sugera un program constând, în esenţă, în a da clientului său beneficiul unei cure medicale ulterioare, cu asigurarea garanţiilor complete de procedură în ceea ce priveşte eliberarea autorizaţiilor anuale de internare şi examinarea cererilor de punere în libertate. Curtea rezervă pronunţarea asupra acestei chestiuni.

• ***Hotărârea din 27 noiembrie 1981*** *(Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 47)*

7. – Începând din 23 decembrie 1979, dl Winterwerp a încetat să se mai afle sub incidenţa unei autorizaţii de internare. Totuşi, el a rămas ca pacient voluntar într-un spital psihiatric şi, potrivit diagnosticului medicilor săi, el va continua să aibă nevoie de un tratament medical.

8. – Negocieri între avocatul petiţionarului şi guvernul olandez în vederea unei reglementări au început în februarie 1980. De la început, principala cerere a primului urmărea plasarea clientului său într-un cămin unde cei care suferiseră vreodată un tratament psihiatric la spital trăiesc împreună, în grupuri mici, fiind sfătuiţi şi îngrijiţi de specialişti sociali sau

medicali. În octombrie 1981, guvernul a trimis Curții textul reglementării amiabile încheiate cu avocatul petiționarului. În termenii acesteia, guvernul se angajează să plaseze, cât mai curând posibil, pe dl Winterwerp într-un cămin și să remită curatorului său suma de 10.000 guldeni, destinată acoperirii anumitor cheltuieli la care petiționarul s-ar expune după admiterea într-o asemenea instituție.

9. – Curtea arată că din partea celui interesat, acordul poartă atât semnătura petiționarului Winterwerp, care și-a marcat în acest fel aprobarea personală, cât și a curatorului său legal desemnat. Ea constată că acordul îmbracă un „caracter echitabil" în sensul art. 50 § 5 din regulamentul său și, în consecință, decide să radieze afacerea de pe rol (unanimitate).[1]

10. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A). – „Het arrest-Winterwerp (Europees Hof 24.10.1979)", *NJCM-Bulletin* 1980, p. 54–61.

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1986, p. 353-360.

ANDREWS (J.). – „Unlawtal detention under the Convention", *E.L.R.* 1980, p. 87-90.

BLOIS (M. de). – „Winterwerp tegen Nederland", *A.A.* 1980, p. 105–120.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) și SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 127–128.

CASTRO-RIAL GARRONE (F). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, P. 248–250.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1979", *C.D.E.* 1980, p.464–467.

DUFFY (P.J.). – „Rewiew of events", *H.R.R.* 1980, p. 4–6.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los dérechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 516–524.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1979", *B.Y.B.I.L.* 1979, p. 267–270.

LATER (G.E.M.). – „De ministeriële richlijnen voor de toepassing van de Krankzinningenwet na de uitspraak in de zaak", *Winterwerp*, *N.J.P.* 1980, p. 825-831.

LAWSON (R.A.) și SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 95-112.

MUCHLINSKI (P.). – „Mental health patients' rights and the European Human Rights Convention", *H.R.R.* 1980, p. 93–116.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1979", *A.F.D.I.* 1980, p. 324–325.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 512.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 191–194.

SUDRE (F.) și alții – „Les grands arrêts de la Cour des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 128–138.

[1] La 5 februarie 1980, guvernul olandez a supus celei de a doua Camere a Parlamentului proiectul revizuit al Legii nr. 11270 asupra îplasării în spitale psihiatrice în cazuri speciale". Respectivul proiect a devenit lege la 29 octombrie 1992 și a intrat în vigoare la 17 ianuarie 1994.

53. CAZUL X contra REGATULUI UNIT – Internarea unui delincvent alienat şi recurs pentru contestarea legalităţii acesteia

1. – *Cetăţean britanic, X – a cărui identitate nu a fost divulgată, contrar practicii obişnuite şi ca urmare a unei dorinţe exprimate de familia petiţionarului –, suferă tulburări mintale. În 1965 şi 1966, el suportă un tratament psihiatric pentru halucinaţii. Diagnosticul atribuit: psihoză paranoidă. În 1968, Curtea cu juraţi din Sheffield îl declară vinovat de a fi provocat unui coleg „răni care vizau cauzarea unor leziuni corporale grave" şi, în virtutea legii din 1959 asupra sănătăţii mintale, dispune internarea sa la spitalul din Broadmoor, instituţie specială de securitate pentru delincvenţii alienaţi.*

X beneficiază de o liberare condiţionată în mai 1971 şi revine să trăiască împreună cu soţia sa. La 5 aprilie 1974, aceasta din urmă denunţând, fără să-şi dea seama, comportamentul soţului său în faţa agentului de probaţiune şi manifestându-şi şi intenţia de a-l părăsi pe X, l-a determinat pe agent să alerteze medicul curant din Broadmoor, care îl sesizează pe ministrul de interne. În baza mandatului ministrului, X este arestat în aceeaşi seară de către poliţie, în momentul când se întorcea de la serviciu, şi reinternat a doua zi în spital. După legea din 1959 asupra sănătăţii mintale, ministrul de interne poate „în orice moment" să provoace reinternarea unui pacient pus în libertate condiţionat. Examinându-l pe petiţionar, după readmiterea sa la Broadmoor, medicul responsabil estimează că acesta ar trebui să rămână aici pentru tratament. X cere, fără succes, un mandat de habeas corpus. *Răspunzându-le* solicitors *ai petiţionarului care cereau să fie încunoştinţaţi asupra raţiunilor reintegrării sale, ministrul de interne declară, fără alte precizări, că potrivit agentului de probaţiune a lui X, starea acestuia din urmă „ar inspira îngrijorare".*

În februarie 1976, X pleacă din spital în concediu; el beneficiază de o nouă liberare condiţionată în iulie 1976 şi moare în ianuarie 1979, la vârsta de patruzeci şi cinci de ani.

2. – *X sesizează Comisia la 14 iulie 1974. El se plânge de a fi trebuit să se întoarcă în spitalul din Broadmoor după trei ani de viaţă normală, fără ca mai întâi să fie compărut în faţa unui organ stabilit de lege şi fără ca, în prealabil, să-i fie atestată de către medic calitatea de alienat. Printre altele, el reproşează procedurii de* habeas corpus *de a nu fi asigurat controlul integral al temeiniciei deciziei de reinternare şi că acesta ar fi vizat numai compatibilitatea sa cu puterile largi atribuite ministrului de interne în virtutea legii din 1959. El invocă art. 5 §§1, 2 şi 4 ale Convenţiei.*

După decesul lui X, rudele acestuia au arătat că doresc continuarea procedurii în instanţă. Având în vedere această dorinţă, cât şi chestiunile de interes general care se ridicau în speţă, Comisia a decis să nu radieze cauza de pe rol.[1]

[1] În raportul său din 16 iulie 1980, Comisia exprimă avizul c„ nu s-a violat art. 5 § 1 din Convenţie (14 voturi pentru, 2 împotrivă), dar că s-a încălcat art. 5 §§ 2 şi 4 (unanimitate).

• ***Hotărârea din 5 noiembrie 1981** (Cameră) (seria A nr. 46)*

3. – Guvernul britanic pleda că X ar fi fost tot timpul deţinut în mod legal, după condamnarea sa de către un tribunal competent, în sensul art. 5 § 1 a). Comisia susţinea că, dimpotrivă, numai alin. e) guvernează cazul unui acuzat alienat care este internat în scopuri curative. Curtea apreciază că privarea de libertate a lui X cădea, cel puţin la origine, sub incidenţa fiecăruia din cele două alineate. Constatând că respectarea exigenţelor alin. a) nu ridică nici o problemă, ea întreprinde controlul respectării cerinţelor alin. e) în ceea ce priveşte reintegrarea lui X în spital şi detenţia sa provizorie până în 1976. Referindu-se la hotărârea sa în cazul Winterwerp din 24 octombrie 1979, Curtea aminteşte trei condiţii minimale de îndeplinit pentru ca să existe „detenţia legală a unui alienat": cu excepţia cazului de urgenţă, trebuie ca alienarea celui în cauză să fie stabilită cu probe, adică existenţa unei tulburări mintale reale să fi fost demonstrată în faţa autorităţii competente, prin intermediul unei expertize medicale obiective; tulburarea respectivă trebuie să îmbrace un caracter şi să aibă o amploare care să legitimeze internarea, internare care nu poate să se prelungească valabil fără ca o asemenea tulburare să persiste.

Hotărârea subliniază că reacţia autorităţilor în aprilie 1974 trebuie să fie situată în contextul trecutului lui X, marcat îndeosebi printr-un comportament impulsiv şi periculos în caz de tensiune puternică. Curtea menţionează acordul său cu observaţia, exprimată de unul din magistraţii englezi în timpul procedurii de *habeas corpus*, potrivit căreia unica modalitate de a lăsa un bolnav de genul lui X să-şi regăsească locul în societate constă adesea în a-l libera condiţionat, sub o supraveghere foarte strânsă şi cu posibilitatea unei reacţii imediate la orice semn nou de pericol. În cazul de faţă, faptele furnizau raţiuni suficiente ministrului de interne de a crede că menţinerea în libertate a lui X ar constitui o ameninţare pentru public, iar rechemarea, deşi neprecedată de un examen medical aprofundat, era justificată cu titlu de urgenţă. În ceea ce priveşte detenţia sa ulterioară la spital, până în februarie 1976, aceasta se întemeia pe probe medicale; Curtea nu are motive să se îndoiască de obiectivitatea şi soliditatea lor. În consecinţă, nu a avut loc o privare de libertate nejustificată (unanimitate).

4. – Condamnarea lui X în 1968 nu înseamnă că el nu avea dreptul să angajeze noi acţiuni care să permită unui tribunal să statueze în termen scurt asupra legalităţii rechemării sale în spital şi a detenţiei lui ulterioare. În virtutea art. 5 § 4, un alienat deţinut într-o instituţie psihiatrică pentru o durată nelimitată sau prelungită are, în principiu, dreptul, cel puţin în absenţa unui control judiciar periodic şi automat, de a introduce, la intervale rezonabile, un recurs în faţa unui tribunal pentru a contesta legalitatea internării sale. Problema se pune deci de a şti dacă procedura de *habeas corpus*, angajată de X, satisfăcea această exigenţă.

Hotărârea constată limitele în care „legalitatea" unei decizii administrative privative de libertate poate fi contestată, potrivit dreptului

englez, într-o procedură de *habeas corpus*: în ceea ce priveşte termenii unei anumite legi, executivul se bucură de putere de apreciere, controlul judiciar vizând numai conformitatea exercitării acestei puteri cu legea în chestiune. X a avut desigur acces la un tribunal care a judecat detenţia sa ca fiind legală din punctul de vedere al dreptului englez, dar aceasta nu este suficient pentru scopurile art. 5 § 4, deoarece Convenţia subordonează ea însăşi legalitatea detenţiei alienaţilor unor exigenţe care merg dincolo de simpla concordanţă cu dreptul intern. Potrivit art. 5 § 4, controlul legalităţii trebuie să fie, deci, destul de amplu pentru a se extinde la fiecare din aceste condiţii. Un control atât de redus ca acela asigurat de procedura de *habeas corpus*, dacă este satisfăcător pentru o măsură de urgenţă pentru internarea persoanelor ca alienate, nu este suficient pentru o detenţie prelungită ca aceea suferită de X până în 1976. În alţi termeni, art. 5 § 4 reclama, în cazul de faţă, o procedură potrivită care să permită unei jurisdicţii de a cerceta dacă tulburările mintale ale bolnavului persistau şi dacă ministrul de interne era în drept să creadă că se impunea continuarea internării în interesul securităţii publice. Astfel, Curtea trage concluzia că s-au violat prevederile art. 5 § 4 (unanimitate).

5. – În sfârşit, Curtea apreciază ca fiind inutil să se pronunţe asupra cererii întemeiate pe paragraful 2 din art. 5, deoarece acesta se analizează ca un simplu aspect al celui deja examinat prin prisma paragrafului 4 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Invocând art. 50, avocaţii lui X au anunţat că vor prezenta o cerere de satisfacţie echitabilă vizând o reformă legislativă şi repararea prejudiciului suferit. Curtea constată însă că această chestiune nu se află în stare de judecată şi o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 18 octombrie 1982** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 55)*

7. – Moştenitorii lui X formulau cereri de satisfacţie echitabilă pe trei aspecte: adaptarea dreptului intern la exigenţele Convenţiei, repararea financiară a disperării morale cauzate petiţionarului prin violarea art. 5 § 4 şi rambursarea cheltuielilor necesare.

Potrivit guvernului, ca urmare a hotărârii din 5 noiembrie 1981, au fost introduse mai multe amendamente în proiectul de lege asupra sănătăţii mintale.

8. – Curtea ia act de un acord încheiat între guvern şi moştenitorii lui X referitor la cheltuielile legate de procedurile în faţa organelor de la Strasbourg (după ce la început reclamaseră 4.000 £ în plus, moştenitorii lui X au acceptat o ofertă de 7.000 £, mai puţin suma de 21.160,22 FF primită deja de la Comisie cu titlu de asistenţă judiciară) (unanimitate). În afară de aceasta, Curtea decide că Regatul Unit trebuie să verse succesiunii suma de 324 £ pentru anumite cheltuieli imputabile serviciilor judiciare acordate petiţionarului în Anglia (unanimitate) şi respinge cererea de satisfacţie echitabilă pentru sumele cerute în plus (6 voturi pentru, 1 împotrivă). Curtea

apreciază că justiţia nu ar câştiga nimic prin atribuirea unei sume moştenitorilor, cu titlu de reparaţie a disperării morale pe care a putut să o sufere X ca urmare a infracţiunii la art. 5 § 4.[1]

9. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (3e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 213–214.

CASTRO–RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 312–315.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 191–195.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary" Londra, Blakstone, 1996, p. 118–124.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 600–613.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1981", *B.Y.B.I.L.* 1981, p. 347–350.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 323.

NEWDICK (C.). – „Mental health patients' rights and ministerial discretion", *M.L.R.* 1982, p. 459–464.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 508–511.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 188–191.

3. Acuzaţii

54. CAZUL LAMY contra BELGIEI – Lipsa de acces a unui inculpat la dosarul jurisdicţiilor chemate să se pronunţe asupra detenţiei sale provizorii

1. – *Născut în 1932 şi domiciliat în Verviers, de José Lamy este girantul unei societăţi de persoane cu răspundere limitată, care realizează construcţii industriale şi al cărui faliment este declarat de tribunalul comercial printr-o decizie la 29 noiembrie 1982.*

În februarie 1983, el este arestat şi inculpat pentru săvârşirea infracţiunii de bancrută simplă şi frauduloasă. Camera de consiliu a tribunalului de primă instanţă din Verviers, în faţa căreia a compărut, confirmă mandatul emis de judecătorul de instrucţie. Cu toate că anulează această ordonanţă, camera de punere sub acuzare de pe lângă Curtea de apel din Liège dispune menţinerea mandatului, iar în mai 1983 Curtea de casaţie respinge recursul lui José Lamy.

[1] O lege care aduce modificări legii cu privire la sănătatea mentală a intrat în vigoare la 30 septembrie 1983.

2. – *În cererea din 20 iunie 1983 adresată Comisiei, acesta din urmă se plânge de faptul că nici el, nici avocatul său, nu au avut acces la dosar cu prilejul primei confirmări a mandatului de către camera de consiliu şi al dezbaterilor în faţa camerei de punere sub acuzare. El susţine violarea art. 5 § 2, art. 3 şi 4 ca şi a art. 6 § 3 b) din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 30 martie 1989 (Cameră) (seria A nr. 151)***

3. – Potrivit lui José Lamy, examinarea legalităţii detenţiei sale nu a dat loc la o dezbatere contradictorie şi obiectivă şi nu a asigurat deloc egalitatea de arme, ceea ce a încălcat prevederile art. 5 § 4.

Curtea constată că în timpul primelor treizeci de zile ale detenţiei, avocatul petiţionarului nu a putut, în virtutea interpretării jurisprudenţiale a legii, să ia cunoştinţă de nici un element al dosarului şi deci să respingă, în mod util declaraţiile sau consideraţiile pe care ministerul public le baza pe anumite probe de la dosar. Or, accesul inculpatului la acestea era indispensabil într-un stadiu crucial al procedurii, în care instanţa trebuia să decidă prelungirea sau încetarea detenţiei. Aceasta i-ar fi permis îndeosebi avocatului să se exprime asupra celor declarate de ceilalţi coinculpaţi şi a atitudinii lor.

Exista o legătură prea strânsă între aprecierea necesităţii detenţiei şi cea ulterioară, a vinovăţiei, pentru a putea refuza comunicarea pieselor dosarului în primul caz, în timp ce legea o cere în al doilea caz. În timp ce procurorul regelui avea cunoştinţă de întregul dosar, procedura urmată nu i-a oferit lui José Lamy posibilitatea de a combate, într-o manieră potrivită, motivele invocate pentru a justifica detenţia preventivă. În lipsa garantării egalităţii armelor, această procedură nu a fost cu adevărat contradictorie. S-au violat deci prevederile art. 5 § 4 (unanimitate).

4. – În schimb, Curtea decide că este neîntemeiată teza lui José Lamy, care pretindea că nu a putut să-şi pregătească efectiv şi util apărarea şi prezentarea în faţa camerei de consiliu. În chiar ziua arestării, petiţionarului i s-a eliberat o copie a mandatului de arestare. Or, acest document enunţa atât motivele privării sale de libertate, cât şi detaliile acuzaţiilor pentru care era inculpat. Nu s-a violat art. 5 § 2 (unanimitate).

5. – José Lamy s-a plâns, de asemenea, de faptul că nici camera de consiliu nici camera de punere sub acuzare nu au luat în considerare concluziile pe care el le prezentase în faţa acestora.

Curtea a arătat că judecătorul de instrucţie a dispus arestarea petiţionarului printr-un mandat motivat, în aceeaşi zi când l-a interogat şi când camera de consiliu a confirmat mandatul respectiv, motivându-şi la rândul său ordonanţele pe care le-a emis succesiv. De asemenea, detenţia preventivă a luat sfârşit mult înaintea trimiterii în judecată şi a condamnării petiţionarului. Aşadar, procedura urmată a respectat exigenţa art. 5 § 3 (unanimitate).

[1] În raportul său din 8 octombrie 1987, Comisia a concluzionat că s-a violat art. 5 § 4 (7 voturi pentru, 3 împotrivă), dar nu şi art. 6 § 3 b) (unanimitate); ea apreciază, de asemenea, că nu are competenţa de a se pronunţa asupra învinuirilor relative la paragrafele 2 şi 3 din art. 5 (unanimitate).

6. – Având în vedere că José Lamy a avansat, în sprijinul învinuirilor formulate pe baza art. 6 § 3 b), aceleaşi fapte şi argumente ca cele invocate în baza art. 5 § 4, Curtea apreciază inutilă examinarea cauzei şi sub unghiul acestor dispoziţii (unanimitate).

7. – Mai rămânea problema aplicării art. 50 din Convenţie. Deşi petiţionarul a solicitat Curţii să rezerve pentru o examinare ulterioară chestiunea indemnizării, Curtea a apreciat că aceasta se află în stare de judecată şi a respins cererile petiţionarului. Ea precizează că violarea art. 5 § 4 nu i-a cauzat lui José Lamy nici un prejudiciu şi că, deci, condamnarea pronunţată de tribunalul corecţional din Verviers nu se afla deloc pusă în cauză. Cât despre prejudiciul moral, dacă petiţionarul a suferit vreun asemenea prejudiciu, hotărârea Curţii îi este o satisfacţie echitabilă suficientă prin ea însăşi.

José Lamy cerea pentru acoperire la bancă, 300 000 FB pentru cheltuielile în faţa instanţelor belgiene şi a organelor Convenţiei. În lipsa unor precizări a cheltuielilor suportate, în pofida invitaţiei pe care preşedintele i-a făcut-o în acest sens, Curtea nu i-a atribuit decât 100.000 FB (unanimitate).[1]

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE. – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 581 şi urm.

ERGEC (R.). – „De la communication du dossier de l'instruction à la doctrine de la chose interprétée", *J.T.* 1989, p. 397–398.

JACOBS (A.). – Quelques réflexions sur les délais et les droits de la défense en matière de détention préventive", *J.L.M.B.* 1989, p. 691–702.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 528–530.

PETTITI (L.). – „Droits de la défense: secret de l'instruction et communicabilité du dossier pénal", *G.P.*, 30 iulie–1 august 1989, doctrină p. 2–5.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1989, p. 556–561.

QUARRE (P.) – „Note", *Journal des procès*, nr. 149, 21 aprilie 1989, p. 30–31.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 726–727.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1989, p. 396–398.

[1] Legea din 20 iulie 1990 privind detenţia preventivă a înlocuit-o pe cea din 20 aprilie 1874.

4. Condamnaţii

55. CAZUL WEEKS contra REGATULUI UNIT – Reîncarcerarea în Anglia a unui acuzat condamnat la o pedeapsă continuă „nedeterminată" şi pus în libertate condiţionat şi recurs pentru contestarea legalităţii acesteia

1. – *Dl Robert Malcolm Weeks, cetăţean britanic, s-a născut în 1949. În decembrie 1966 se recunoaşte vinovat, între altele, de tâlhărie: înarmat cu un pistol de starter neîncărcat, el a sustras astfel 35 penny dintr-un magazin, bani care au fost găsiţi mai târziu pe pardoseală. Cu prilejul procesului, un medic al administraţiei penitenciare a declarat că nu a putut identifica nici un indiciu de instabilitate mintală care să justifice plasarea într-un stabiliment psihiatric. Judecătorul consideră pe acuzat ca fiind „un tânăr foarte periculos" şi apreciază – Curtea de apel se raliază ulterior la opinia sa – că o pedeapsă continuă „nedeterminată" ar fi cea mai adecvată şi umană, în comparaţie cu o pedeapsă cu închisoarea pe o durată determinată: ea permitea ministrului de interne să pună în libertate sub condiţie pe cel în cauză de îndată ce aceasta nu ar mai prezenta riscuri.*

În martie 1976, Robert Malcom Weeks este eliberat la recomandarea Comisiei de libertate condiţionată. Condamnat în aprilie 1977 pentru spargere şi infracţiune la regulile de circulaţie rutieră, acesta este avertizat că i se poate revoca libertatea condiţionată. La 21 iunie 1997 este din nou arestat după ce a accidentat o maşină în timp ce conducea fără permis un camion şi apoi eliberat. Două zile mai târziu se duce la un debit de băuturi unde se îmbată şi se exprimă injurios. Adus de către poliţie la locul său de muncă, el se enervează, foloseşte un pistol cu aer comprimat, apoi ameninţă că se sinucide. Este arestat şi condus la un comisariat de poliţie unde se dovedeşte injurios şi violent şi încearcă să se spânzure în timpul nopţii. Atunci ministrul de interne dispune revocarea libertăţii condiţionate în virtutea art. 62 § 2 din legea din 1967 asupra justiţiei penale. Comisia de liberare condiţionată confirmă această măsură în decembrie 1977.

Pe baza recomandării comisiei menţionate, dl Weeks este a doua oară pus în libertate condiţionată în octombrie 1982, apoi închis din nou în aprilie 1985. El este încă o dată liberat sub condiţie în septembrie 1985. Această liberare este ridicată în martie 1986. În ianuarie 1987 cel în cauză, care a intrat în Franţa, rămâne în libertate.

2. – *În plângerea adresată Comisiei la 6 aprilie 1982, Weeks denunţă reîncarcerarea sa din iunie 1977 ca incompatibilă cu art. 5 § 1 din Convenţie şi se plânge de a nu fi putut nici contesta în faţa unui tribunal*

legalitatea acestei măsuri, nici beneficia de un control periodic al legalităţii detenţiei, aşa cum o reclamă art. 5 § 4 din Convenţie.[1]

• ***Hotărârea din 2 martie 1987** (plenul Curţii) (seria A nr. 114)*

3. – Potrivit guvernului britanic, reîncarcerarea lui Robert Malcolm Weeks în 1977 nu l-a privat de libertate: în dreptul englez, el şi-ar fi pierdut atât libertatea cât şi dreptul la aceasta, pentru restul zilelor sale, în virtutea sentinţei de închisoare pe viaţă, pronunţată contra lui în anul 1966. Curtea conchide totuşi că restricţiile impuse condamnatului în afara închisorii nu sunt suficiente pentru a o împiedica să califice situaţia sa ca „libertate" în sensul art. 5.

Se potriveşte oare reîncarcerarea şi detenţia ulterioară cu art. 5 § 1 a)? Curtea aminteşte că în acest alineat cuvântul „după" nu implică o simplă ordine cronologică de succesiune între „condamnare" şi „detenţie"; între ele trebuie, de asemenea, să existe o legătură de cauzalitate suficientă. Curtea apreciază că scopul proclamat clar de condamnare pe viaţă şi faptele particulare legate de infracţiunea în cauză situează pedeapsa într-o categorie specială. Potrivit judecătorului de primă instanţă şi la *Court of Appeal,* era vorba de o pedeapsă „nedeterminată", care permitea ministrului de interne să supravegheze progresele celui în cauză şi să-l elibereze atunci când nu mai era considerat periculos pentru societate sau pentru el însuşi. Elementele invocate pentru a dispune această formă de privare de libertate pot evolua cu timpul prin însăşi natura lor. Prin aceasta, pedeapsa în cauză diferă de o pedeapsă perpetuă aplicată în funcţie de gravitatea infracţiunii. Curtea deduce din aceasta că legătura de cauzalitate dorită în cazul dlui Weeks ar risca să se rupă dacă o decizie de neeliberare sau de reintegrare ar ajunge să se fondeze pe motive ireconciliabile cu obiectivele tribunalului de la care emană sentinţa. Curtea nu subscrie la teza petiţionarului, potrivit căreia aceste obiective erau atinse o dată pentru totdeauna când cel în cauză a fost liberat condiţionat în 1976.

În ceea ce priveşte justificarea reîncarcerării din iunie 1977 şi după aceasta, autorităţilor naţionale trebuie să li se recunoască o anumită latitudine deoarece, pentru a aprecia probele, ele se află mai bine plasate decât judecătorul internaţional. În faţa comportamentului instabil, perturbat şi agresiv al celui în cauză, ministrul de interne putea să creadă că menţinerea în libertate a celui în cauză, începând din iunie 1977, ar constitui un pericol pentru public şi pentru el însuşi.

Aşadar, nu s-a violat art. 5 § 1 (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – Weeks nu nega că putea sesiza jurisdicţiile ordinare, în orice moment, cu un recurs (cerere de control judiciar) în măsura în care ar fi dorit să conteste legalitatea reintegrării sale sau a unei detenţii, în raport cu dreptul englez. Aşa cum se enunţă în art. 5 § 4, legalitatea unei detenţii se apreciază totuşi nu numai sub unghiul dreptului intern, ci şi prin prisma scopului

1 În raportul său din 7 decembrie 1984, Comisia apreciază că s-a violat art. 5 § 4 (7 voturi pentru, 4 împotrivă), dar nu şi art. 5 § 1 (10 voturi pentru, 1 împotrivă).

restricţiilor pe care le autorizează art. 5 § 1. Guvernul britanic pleda că respectiva competenţă a comisiei de liberare condiţionată, dublată de posibilitatea unui control judiciar în faţa *High Court* răspundea în mod suficient exigenţelor art. 5 § 4.

În ceea ce priveşte Comisia de liberare condiţionată, Curtea nu vede nici o raţiune de a concluziona că acest organ şi membrii săi nu sunt independenţi şi imparţiali. Ea constată că respectiva comisie joacă un rol pur consultativ când aceasta examinează periodic chestiunea eliberării condiţionate a unui deţinut suferind o pedeapsă cu închisoare perpetuă; aceasta nu se bucură deci de puterea de decizie cerută de art. 5 § 4, atunci când examinează asemenea categorii de cazuri. În schimb, recomandarea sa favorabilă eliberării îl obligă pe ministru atunci când comisia trebuie să se pronunţe asupra reîncarcerării după liberarea condiţionată. În ceea ce priveşte procedura, ea este însoţită de diferite garanţii deloc neglijabile, însă ea nu asigură una din principalele protecţii inerente unei instanţe cu caracter judiciar, deţinutul reîncarcerat neavând nici un drept de a i se arăta toate elementele defavorabile aflate în posesia Comisiei. Aceasta din urmă nu ar putea deci îndeplini condiţiile art. 5 § 4, nici în ceea ce priveşte examinarea reintegrării lui Weeks în 1977, nici relativ la detenţia sa în lumina obiectivelor liberării condiţionate.

În concepţia Curţii, controlul judiciar în faţa *High Court* nu este destul de larg pentru a se întinde la elementele indispensabile legalităţii detenţiei, respectiv compatibilitatea acesteia cu obiectivele pedepsei nedeterminate, deci justificarea sa prin aceste obiective. Acest control judiciar nu furnizează el însuşi recursul reclamat de art. 5 § 4 şi cu atât mai mult nu acoperă lacunele procedurii în faţa comisiei de liberare condiţionată. În consecinţă, s-a încălcat art. 5 § 4 (13 voturi pentru, 4 împotrivă).

5. – Chestiunea „satisfacţiei echitabile" nefiind în stare de judecată, Curtea o rezervă pentru un examen ulterior (unanimitate).

*• **Hotărârea din 5 octombrie 1988 (plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 145-A)***

6. – La recomandarea ministrului de interne, în aprilie 1987, regina i-a graţiat pedeapsa perpetuă aplicată lui Weeks.

7. – Curtea judecă drept echitabil acordul încheiat între guvern şi petiţionar referitor la cheltuielile şi taxele de judecată şi, în conformitate cu regulamentul său, ea radiază cauza de pe rol cu privire la acest aspect (unanimitate).

8. – În ceea ce priveşte prejudiciul pretins, Curtea apreciază că pentru consecinţele păgubitoare ale privării de libertate în litigiu nu se datorează nici o indemnizare. În schimb, ea constată că în lipsa unui recurs conform art. 5 § 4, cel în cauză a suferit o pierdere de şanse, chiar dacă perspectiva realizării lor era îndoielnică, având în vedere repetarea problemelor sale de comportament, şi un sentiment de frustrare şi de neputinţă, ţinând seama

îndeosebi de vârsta sa şi circumstanţele cauzei. Nici recenta graţiere a pedepsei perpetue, nici constatarea anterioară a Curţii privind violarea nu constituie o satisfacţie echitabilă, suficientă pentru prejudiciul material şi moral suferit până în aprilie 1987. Petiţionarul, care reclamă 104.000 £, primeşte cu titlu de satisfacţie echitabilă 8.000 £ (unanimitate).

9. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E. 1988*, p.443–445.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L. 1987*, p.375–378, şi 1988, p.348–350.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Convention of Human Rights. Case law and commentary" Londra, Blakstone, 1996, p. 124–130.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p.470–473.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p.407–408.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p.750–753.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p.852–854.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 5
LIBERTATEA DE CIRCULAŢIE
(articolul 2 din Protocolul nr. 4)

56. CAZUL RAIMONDO contra ITALIEI – Aplicarea unor măsuri de prevenţie unui presupus mafiot (sechestru asupra bunurilor şi supraveghere specială a poliţiei)

1. – *Începând din 24 iulie 1984, Giuseppe Raimondo, bănuit că aparţine unei asociaţii de răufăcători de tip mafiot, face obiectul unor urmăriri penale în cadrul cărora este plasat în detenţie provizorie (din 7 noiembrie 1984 până la 24 iulie 1985), apoi consemnat la domiciliu. Printr-o decizie din 30 ianuarie 1986, Tribunalul din Catanzaro îl pune în libertate făcând aplicarea principiului* in dubio pro reo *şi revocă măsura arestării. Sesizată de Ministerul Public şi de G. Raimondo, Curtea de apel din Catanzaro îl pune în libertate la 16 ianuarie 1987 pe motiv că nu s-a stabilit elementul material al infracţiunii.*

Între timp, aceleaşi bănuieli apăsând asupra celui interesat, împotriva lui este angajată o procedură urmărind impunerea unor măsuri de prevenţie. La 13 mai 1985, Tribunalul din Catanzaro ordonă sechestrarea unora din bunurile sale (imobile şi vehicule). Aceeaşi jurisdicţie decide la 16 octombrie 1985 să confişte bunurile a căror provenienţă legitimă nu a fost dovedită şi să-l supună pe petiţionar la o măsură de supraveghere specială din partea poliţiei, condamnându-l să verse o cauţiune.

*Printr-o decizie (*decreto*) din 4 iulie 1986 (depusă la grefă la 2 decembrie şi considerată cu autoritate de lucru judecat la 31 decembrie 1986), Curtea de apel din Catanzaro, sesizată de către petiţionar, ridică măsurile amintite. La 5 decembrie 1986 autorităţile competente din Catanzaro informează* carabinierii *din locul de reşedinţă al petiţionarului privind revocarea măsurii de supraveghere specială; aceştia îl avizează pe petiţionar la 20 decembrie 1986. Ridicarea sechestrării unor imobile şi confiscării a patru vehicule a fost înscrisă în registrele publice la 2 şi 10 februarie şi, respectiv, 10 iulie 1987; în ce priveşte cele nouă imobile care i-au fost confiscate, autorităţile solicită înscrierea la 9 august 1991. Cauţiunea a fost înapoiată la 24 aprilie 1987.*

2. – *În cererea sa la Comisie, din 23 aprilie 1987, G. Raimondo invocă art. 5 §§ 1 şi 3 şi art. 6 §§ 1 şi 2 din Convenţie, ca şi art. 1 din Protocolul nr. 1 şi art. 2 din Protocolul nr. 4.*[1]

• ***Hotărârea din 22 februarie 1994*** *(Cameră) (seria A nr. 281-A)*

3. – Curtea examinează mai întâi cauza în baza art. 1 din Protocolul nr. 1, începând cu aplicarea măsurilor preventive patrimoniale.

Ea constată că sechestrarea era prevăzută de legea din 31 mai 1965 şi nu urmărea să-l lipsească pe petiţionar de bunurile sale, ci numai să-l împiedice să le folosească; în consecinţă, se aplică cel de-al doilea alineat al art. 1 din Protocolul nr. 1. Sechestrarea se analizează în mod manifest ca o măsură provizorie răspunzând nevoii de a asigura confiscarea eventuală a bunurilor care par a fi produsul activităţilor ilegale în prejudiciul colectivităţii. Interesul general justifică deci ingerinţa litigioasă care nu putea fi considerată ca fiind disproporţionată faţă de scopul urmărit în momentul în care a fost luată, ţinând seama de foarte periculoasa putere economică a unei „organizaţii" ca mafia. Aşadar, nu a existat violarea art. 1 asupra acestui aspect (unanimitate).

Deşi comportă o privare de proprietate, confiscarea bunurilor nu ţine în mod necesar de cea de-a doua frază a primului alineat a art. 1 din Protocolul nr. 1. Potrivit jurisprudenţei italiene, confiscarea în cauză nu putea să antreneze transferul de proprietate în profitul statului decât în urma unei decizii irevocabile. Or, nu acesta a fost cazul în speţă, pentru că Raimondo atacase ordonanţa tribunalului din Catanzaro din 16 octombrie 1985. Şi aici intră deci în joc cel de-al doilea alineat al art. 1 din Protocolul nr. 1. Confiscarea – prevăzută şi ea de legea din 1965 – servea unui scop de interes general: să împiedice ca folosirea bunurilor respective să procure beneficii, în detrimentul colectivităţii, petiţionarului sau asociaţiei de răufăcători căreia acesta era bănuit că îi aparţine. Curtea nu ignoră dificultăţile întâmpinate de statul italian în lupta contra mafiei. Destinată să blocheze mişcările suspecte de capital, confiscarea constituie o armă eficientă şi necesară pentru a combate flagelul. Aceasta apare deci ca proporţională cu obiectul vizat. În sfârşit, caracterul său preventiv îi justifică aplicarea imediată, independent de orice recurs. În concluzie, statul reclamat nu a depăşit marja de apreciere acordată de cel de-al doilea alineat al art. 1, astfel încât nu a existat violarea acestui articol (unanimitate).

---

[1] La 6 decembrie 1991, Comisia reţine parţial cererea. În raportul său din 21 octombrie 1992, ea formulează avizul:

a) că nu s-a violat art. 1 din Protocolul nr. 1 referitor la sechestrarea (18 voturi pentru, 1 împotrivă) şi la confiscarea bunurilor până la 31 decembrie 1986 (16 voturi pentru, 3 împotrivă), ca şi în ce priveşte prejudiciile rezultate din gestiunea bunurilor în cauză până la această dată (18 voturi pentru, 1 împotrivă);

b) că s-a violat art. 1 din Protocolul nr. 1 prin aceea că măsura confiscării celor nouă imobile şi a unui camion şi-a desfăşurat efectele după 31 decembrie 1986 (unanimitate);

c) că s-a violat art. 2 din Protocolul nr. 4, din cauza privării de dreptul la liberă circulaţie, suferită de petiţionar din 4 iulie la 20 decembrie 1986 (unanimitate);

d) că nu s-a violat art. 6 § 1 din Convenţie în ce priveşte durata procedurii de sechestrare şi de confiscare (unanimitate).

În ce priveşte supravegherea bunurilor sechestrate sau confiscate, Curtea arată că orice sechestrare sau confiscare antrenează prin natura sa prejudicii. Alegaţiile petiţionarului nefurnizând o bază destul de clară pentru a putea cerceta dacă prejudiciul efectiv suferit în speţă a depăşit limitele inevitabilului, nici violarea art. 1 din Protocolul nr. 1 nu poate fi stabilită sub acest aspect (unanimitate).

4. – Curtea continuă cu problema menţinerii înscrierii măsurilor litigioase în registrele publice. Ea notează de la început că restituirea bunurilor s-a operat la 2 februarie 1987, două luni după depunerea la grefă a deciziei Curţii de apel. Menţinerea înscrierii constituia oare o atingere a dreptului protejat de art. 1 din Protocolul nr. 1? Întrebarea cere un răspuns negativ pentru imobilele indisponibilizate la 13 mai 1985 şi pentru trei vehicule confiscate la 16 octombrie 1985, deoarece înscrierea a avut loc începând cu 2 şi 10 februarie 1987. Nu aceeaşi situaţie este cu camionul şi cele nouă imobile confiscate la 16 octombrie 1985: înscrierea nu s-a făcut decât la 10 iulie 1987 pentru primul şi după 9 august 1991 pentru celelalte. Curtea nu are de apreciat cine ar fi trebuit să ia măsurile sau iniţiativa în speţă. Totuşi, responsabilitatea statului se afla angajată; este greu de înţeles de ce a trebuit să se aştepte peste şapte luni (2 decembrie 1986 – 10 iulie 1987) şi, respectiv, patru ani şi opt luni (2 decembrie 1986 – 9 august 1991) pentru a vedea regularizat statutul juridic al unei părţi a bunurilor lui Raimondo. În plus, menţinerea înscrierii nu era nici „prevăzută de lege", nici necesară „pentru reglementarea folosirii bunurilor în conformitate cu interesul general", în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1. Aşadar, a existat violarea acestui text (unanimitate).

5. – În ceea ce priveşte plasarea lui Raimondo sub supravegherea specială a poliţiei, Curtea constată mai întâi că ea nu antrena o privare de libertate în sensul art. 5 § 1 din Convenţie; simplele restricţii la libertatea de a circula rezultând din amintita supraveghere răspund exigenţelor art. 2 din Protocolul nr. 4.

Ţinând seama de ameninţarea reprezentată de mafie pentru „societatea democratică" această măsură era, în plus, necesară „menţinerii ordinii publice" ca şi pentru „prevenirea faptelor penale" şi îndeosebi proporţională cu scopul urmărit, până în momentul în care Curtea de apel din Catanzaro decide, la 4 iulie 1986, să o revoce.

Rămâne perioada de la 4 iulie până la 20 decembrie 1986, data notificării către petiţionar. Chiar admiţând că o anumită decizie, adoptată cu uşile închise, nu putea să aibă valoare juridică decât în momentul depunerii sale la grefă, la 2 decembrie, Curtea discerne cu greu de ce au trebuit aproape cinci luni pentru a se redacta motivele unui act de executare imediată şi privind un drept fundamental a petiţionarului. Ea trage concluzia că cel puţin din 2 până la 10 decembrie 1986 ingerinţa în chestiune nu era nici prevăzută de lege nici necesară, astfel încât s-a violat art. 2 din Protocolul nr. 4 (unanimitate).

6. – Prin prisma art. 6 § 1 din Convenţie, perioada de luat în considerare a început la 16 octombrie 1985, dată la care tribunalul din Catanzaro dispune măsurile incriminate, pentru a se termina la 31 decembrie 1986, când decizia Curţii de apel devine executorie. Ea se întinde astfel pe un an, două luni şi două săptămâni.

Supravegherea specială nu ar putea să se compare cu o pedeapsă, deoarece ea urmăreşte să împiedice săvârşirea unor acte criminale; procedura referitoare la aceasta nu are ca obiect „temeinicia unei acuzaţii în materie penală". Cât despre confiscare, art. 6 se aplică oricărei acţiuni având un obiect „patrimonial" şi bazându-se pe o pretinsă atingere a drepturilor, de asemenea, patrimoniale. Or, acesta era şi cazul în speţă. Având în vedere totuşi faptul că două jurisdicţii au fost sesizate cu litigiul, Curtea nu găseşte durata totală a procedurii ca nerezonabilă. Aşadar, nu s-a violat art. 6 § 1 (unanimitate).

7. – În baza art. 50 al Convenţiei, Curtea îndepărtează pretenţiile pentru prejudiciu material, deoarece ele sunt formulate în termeni prea vagi şi elementele dosarului nu permit clarificarea chestiunii. Ea consideră, în schimb, că Raimondo a suferit un anumit prejudiciu moral pentru care îi atribuie 10.000.000 lire italiene (unanimitate).

Ţinând seama de respingerea unei părţi din capetele de cerere formulate de G. Raimondo, Curtea îi acordă acestuia 5.000.000 lire pentru cheltuieli şi taxe de judecată (unanimitate).

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 748–750.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MASSIAS (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 388 şi 396–398.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.*, 1994, p. 522–524.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme, *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 614–615.

SUDRE (F.). – „Droits de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I. 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Première partie: 1er janvier – 31 mai", *R.U.D.H.* 1994, p. 257 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 667–668.

57. CAZUL PIERMONT contra FRANŢEI – Măsura de expulzare din Polinezia Franceză, însoţită de o interdicţie de a intra din nou acolo şi măsură de interdicţie de a intra în Noua Caledonie, luate împotriva unei cetăţene germane, membră a Parlamentului European

1. – *La invitaţia personalităţilor independentiste locale, dna Dorothée Piermont, cetăţeană germană şi membră a Parlamentului European (grupul Verzilor) stă în Polinezia Franceză din 24 februarie până în 3 martie 1986. La sosirea sa, este invitată să respecte, în expunerile sale, o anumită rezervă în privinţa problemelor interne franceze. La 1 martie 1986, ea participă la o manifestaţie independentistă şi antinucleară în cursul căreia aceasta ia cuvântul. În timp ce se pregăteşte să părăsească Polinezia Franceză, i se notifică, la 3 martie 1986, o hotărâre luată la 2 martie 1986 de către înaltul comisar al Republicii în Polinezia Franceză, pronunţând expulzarea sa şi interdicţia oricărei noi intrări pe teritoriu.*

Continuând călătoria, ea se duce în Noua Caledonie, tot la invitaţia aleşilor politici independentişti. La sosirea sa pe aeroportul Nouméa, ea este condusă la biroul Poliţiei aeroportului şi frontierelor pe motivul riscurilor unor tulburări suscitate de venirea sa. În aceeaşi seară, înaltul comisar al Republicii în Noua Caledonie ia o hotărâre de interdicţie a intrării petiţionarei pe teritoriu.

Tribunalul administrativ de la Papeete şi cel de la Nouméa, prin deciziile respective – din 23 şi 24 decembrie 1986 – primesc recursurile în anulare formulate de dna Piermont împotriva celor două hotărâri. La 12 mai 1989, Consiliul de Stat, sesizat cu recursul în apel al ministrului departamentelor şi teritoriilor franceze de peste mări, anulează aceste judecăţi.

2. – *În cererile din 6 şi 8 noiembrie 1988 la Comisie, dna Piermont pretinde că măsurile administrative luate împotriva sa în Polinezia Franceză şi în Noua Caledonie încalcă art. 2 din Protocolul nr. 4, art. 10 din Convenţie şi art. 14 din Convenţie combinat cu art. 10.*[1]

• ***Hotărârea din 27 aprilie 1995** (Cameră) (seria A nr. 314)*

3. – Curtea examinează mai întâi cauza conform prevederilor art. 2 din Protocolul nr. 4.

În ceea ce priveşte măsura luată în Polinezia Franceză, ea constată că hotărârea de expulzare din 2 martie 1986 a fost notificată a doua zi doamnei Piermont în timp ce ea luase deja loc în avion. Persoana în cauză, care nu se găsea în misiune în numele Parlamentului European, a putut să se deplaseze după voia sa în Polinezia din 24 februarie până la 3 martie 1986 şi în această

[1] În raportul său din 20 ianuarie 1994, Comisia a formulat avizul:

a) că măsura de expulzare din Polinezia franceză, însoţită de o interdicţie de a reveni aici nu încalcă art. 2 din Protocolul nr. 4 (unanimitate), dar încalcă art. 10 din Convenţie (8 voturi pentru, 6 împotrivă);

b) că măsura interdicţiei de a intra pe teritoriul Noii Caledonii nu încalcă nici art. 2 din Protocolul nr. 4 (13 voturi pentru, 1 împotrivă), nici art. 10 din Convenţie luat atât izolat (12 voturi pentru, 2 împotrivă), cât şi combinat cu art. 14 (unanimitate).

perioadă nu a suferit nici o ingerinţă în exercitarea dreptului său la liberă circulaţie în sensul art. 2 din Protocolul nr. 4.

Ea aminteşte, de asemenea, că la depunerea instrumentului său de ratificare, guvernul francez a declarat că Protocolul nr. 4 se va aplica „ansamblului teritoriului Republicii, ţinând seama de necesităţile locale la care face referire art. 63 din Convenţie, în ceea ce priveşte teritoriile de peste mări". Art. 5 § 4 al numitului Protocol impune ca Polinezia să fie considerată ca un teritoriu distinct în scopul referirilor la teritoriul unui stat făcute de art. 2. În consecinţă, chiar de la notificarea hotărârii de expulzare, petiţionara nu se mai găsea legal pe teritoriul polinezian şi deci nu a făcut atunci nici obiectul unei ingerinţe în exercitarea dreptului său la liberă circulaţie. În concluzie, nu s-a încălcat art. 2 din Protocolul nr. 4 (unanimitate).

4. – Cât despre măsura luată în Noua Caledonie, Curtea apreciază ca fiind prea formalist argumentul petiţionarei, potrivit căruia simpla trecere prin controlul poliţiei aeroportului regularizează situaţia unei persoane pe un teritoriu. Într-adevăr, într-un aeroport ca cel din Nouméa, atâta timp cât un pasager rămâne în incinta acestuia, rămâne sub incidenţa operaţiunilor de control. Dna Piermont a fost interpelată imediat după vizarea paşaportului său, iar hotărârea litigioasă i-a fost notificată deşi ea nu părăsise aeroportul deoarece se găsea încă reţinută într-un local aflat sub paza forţelor de poliţie.

Hotărârea luată de înaltul comisar al Republicii se intitula „hotărâre asupra interdicţiei de intrare a unui străin pe un teritoriu" şi art. 1 pronunţa numita interdicţie. De altfel, în decizia sa din 12 mai 1989, Consiliul de Stat nu a pus în cauză natura numitei hotărâri. În consecinţă, petiţionara nu s-a aflat niciodată legal pe teritoriu, condiţie a aplicării art. 2 din Protocolul nr. 4. Nu s-a încălcat deci această dispoziţie (unanimitate).

5. – Curtea consideră apoi cazul din perspectiva art. 10 din Convenţie.

Măsura expulzării din Polinezia franceză însoţită de o interdicţie a oricărei noi intrări se analizează ca o ingerinţă în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare al dnei Piermont.

Guvernul susţinea că numita ingerinţă se încadra în „necesităţile locale" în sensul art. 63 din Convenţie, intra în domeniul de aplicare al art. 16 din Convenţie şi răspundea exigenţelor § 2 din art. 10.

Din perspectiva art. 63, Curtea constată că argumentele guvernului se referă în esenţă asupra contextului politic local tensionat pe fondul unei campanii electorale şi deci pune accentul mai mult pe împrejurări şi situaţii decât pe necesităţi. O conjunctură politică, desigur delicată, dar care ar fi putut să se găsească şi în metropolă, nu este suficientă pentru a interpreta formula „necesităţi locale" ca justificând o ingerinţă în dreptul garantat de art. 10.

În privinţa art. 16, Curtea nu poate reţine argumentul petiţionarei bazat pe existenţa unei cetăţenii europene, tratatele comunitare nerecunoscând în acea perioadă o asemenea cetăţenie. Totuşi, ea consideră că apartenenţa dnei Piermont la un stat membru al Uniunii Europene şi în plus calitatea sa de parlamentar european nu permit să i se opună art. 16 din Convenţie, cu atât mai mult cu cât populaţia teritoriilor de peste mări participă la alegerea

deputaţilor Parlamentului European. În concluzie, această dispoziţie nu autoriza statul să restrângă exercitarea de către petiţionară a dreptului garantat de art. 10.

În privinţa art. 10 § 2, Curtea apreciază ca inutil să se pronunţe asupra legalităţii în dreptul intern a interdicţiei de intrare aplicată petiţionarei, dna Piermont nerevenind în Polinezia. Cât despre hotărârea de expulzare, ea constată că se baza pe art. 7 din Legea din 3 decembrie 1849.

Ingerinţa urmărea scopuri legitime, respectiv apărarea ordinii şi integrităţii teritoriale.

Era aceasta necesară într-o societate democratică? Curtea aminteşte importanţa acordată libertăţii de exprimare. Un adversar al ideilor şi poziţiilor oficiale trebuie să-şi poată găsi locul în arena politică. Preţioasă pentru fiecare, libertatea de exprimare este în mod deosebit preţioasă pentru un ales al poporului. Pornind de aici, ingerinţele în libertatea sa de exprimare impun Curţii să efectueze un control din cele mai stricte.

Atmosfera politică, care domnea în acea perioadă în Polinezia franceză, şi perspectiva dublului scrutin apasă cu o anumită greutate. Atitudinea petiţionarei, ale cărei idei politice erau cunoscute, putea desigur să aibă un impact deosebit asupra climatului politic. De altfel, la sosirea sa, a fost invitată să respecte o anumită rezervă în intervenţiile sale. Totuşi dna Piermont a ţinut discursurile în cauză în cursul unei manifestări paşnice autorizate. În nici un moment parlamentara europeană nu a instigat la violenţă sau la dezordine; ea a luat cuvântul în sprijinul revendicărilor antinucleare şi independentiste exprimate de mai multe partide locale. Intervenţia sa se înscria deci în cadrul unei dezbateri democratice în Polinezia. În plus, manifestaţia nu a fost urmată de nici o dezordine, iar guvernul nu a demonstrat că luările de poziţie ale petiţionarei au cauzat tulburări în Polinezia. Mai mult, dacă hotărârea de expulzare a fost notificată chiar înainte de plecarea petiţionarei, ea a fost adoptată a doua zi după manifestaţia litigioasă. Nimic nu arată că Înaltul comisar al Republicii avea intenţia să ia o măsură pur simbolică. Astfel, nu a fost realizat un echilibru just între interesul general şi libertatea de exprimare. Pe scurt s-a încălcat art. 10 (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. – Potrivit Curţii, hotărârea de interzicere a intrării în Noua Caledonie adoptată de Înaltul comisar al Republicii se analizează ca o ingerinţă în exercitarea dreptului garantat de art. 10 deoarece, reţinută la aeroport, petiţionara nu a putut intra în contact cu personalităţile politice care au invitat-o să-şi exprime ideile la faţa locului.

Măsura era prevăzută de lege, deşi puteau exista unele îndoieli în privinţa aplicabilităţii art. 7 din Legea din 3 decembrie 1849 la cazul prezent unde nu a fost vorba de o expulzare *stricto senso,* ci de un refuz al intrării.

În privinţa proporţionalităţii măsurii, Curtea aminteşte importanţa acordată libertăţii de exprimare. Comportamentul petiţionarei şi teama că aceasta s-ar putea exprima la faţa locului asupra unor subiecte delicate puteau explica motivele refuzului care i-a fost opus de a pătrunde pe teritoriul caledonian. Chiar dacă climatul politic era tensionat şi sosirea dnei Piermont a

provocat o manifestare limitată de ostilitate, Curtea nu găseşte nici o diferenţă substanţială în situaţia petiţionarei pe cele două teritorii. Raţiunile care au făcut-o să tragă concluzia că măsura luată în Polinezia franceză nu era justificată o conduc la o constatare identică şi pentru Noua Caledonie.

A existat deci încălcarea art. 10 (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

7. – Având în vedere concluziile sale relativ la art. 10, Curtea consideră inutil să cerceteze dacă s-a încălcat şi art. 14 din Convenţie, combinat cu art. 10 (unanimitate).

8. – Conform aprecierii Curţii, în temeiul art. 50 din Convenţie, constatările de încălcare a art. 10 constituie o satisfacţie echitabilă, suficientă pentru prejudiciul moral pe care petiţionara l-ar fi suferit, cu atât mai mult cu cât aceasta nu a cerut abrogarea măsurii de interdicţie.

Pentru cheltuieli de judecată Curtea acordă 80.000 de F.F. dnei Piermont (unanimitate).

9. Bibliografie

AKANDJI-KOMBE (J.F.) – „L'arrêt „Dorothée Piemont" c. France. L'application de la Cedh dans les Tom et à l'égard des ressortissants communautaires", *Cahiers du CREDHO nr. 3,* 1997, p. 77–99.

COHEN-JONATHAN (G.). – „De la Commission à la Cour européenne des droits de l'homme. Actualités 1994–1995", *R.T.D.E.,* p. 735–736.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I. 1995,* p. 485 şi urm.

DECAUX (E) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 221–226.

FLAUSS (J.–F.). – „Droit communautaire, Convention européenne des droits de l'homme et droit administratif", *A.J.D.A.* 1996, p. 159–160.

FLAUSS (J.–F.). – „Liberté d'expression politique des étrangers et protection des droits fondamentaux dans les territoires d'outre-mer", *R.T.D.H.* 1996, p. 364–388.

KOKOTT (J.) şi RUDOLF (B.). – „Piermont v. France", *A.J.I.L.* 1996, p. 456-460.

LEVINET (M.). – „L'incertaine détermination des limites de la liberté d'expression. Réflexions sur les arrêts rendus par la Cour de Strasbourg en. 1995–1996 à propos de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 1997, p. 999–1009.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 540–541.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 640–642.

RIDEAU (J.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1996, sumar comentat, p. 193–194.

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Liberté d'expression (1995-1997)", *A.D.L.* 1997, p. 353–358.

SHERLOCK (A.) et ANDREWS (J.) – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R.* Human Rights Survey 1996, p. 78 şi urm.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii.– „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

VORMS (D.). – „Note", *G.P.* 11-12 OCTOBRE 19696, P. 19-20.

Partea a doua
DREPTURILE DE PROCEDURĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1

DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL

(articolul 6 al Convenţiei)

Secţiunea 1

GARANŢIILE GENERALE PENTRU JUSTIŢIABILI – DOMENIU DE APLICARE

(articolul 6 § 1)

A. Dreptul la un tribunal

1. În materie „civilă"

58. CAZUL GOLDER contra REGATULUI UNIT – Respingerea cererii unui deţinut din Anglia de a consulta un avocat pentru a angaja o procedură civilă contra unui gardian

1. – *Cetăţeanul britanic Sidney Elmer Golder, născut în 1923, este condamnat în 1965 la 15 ani de închisoare (recluziune,* n.t.*) pentru tâlhărie. La 24 octombrie 1969, în timp ce executa pedeapsa în închisoarea din Parkhurst, insula Wight, au loc tulburări grave într-un local de distracţie în care acesta se afla. A doua zi, un paznic rănit în timpul intervenţiei pentru reprimarea tulburărilor, a făcut o depoziţie prin care identifica pe unul din agresorii săi, un deţinut pe care îl cunoştea din vedere şi pe care a crezut că-l cheamă Golder.*

S.E. Golder este separat temporar împreună cu alţi suspecţi de ceilalţi deţinuţi. La 30 octombrie inspectorii de poliţie îl interoghează şi îl avertizează că faptele vor fi semnalate autorităţilor, ca acestea să poată decide asupra deschiderii unei proceduri judiciare împotriva sa pentru săvârşirea de violenţe. Totuşi, la 5 noiembrie, gardianul îşi modifică declaraţiile anterioare; el arată că nu este sigur că a fost atacat de S. E. Golder.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Două zile mai târziu, alt gardian precizează că cel în cauză a rămas în compania sa în cea mai mare parte a desfăşurării evenimentelor şi că nu a fost amestecat în acestea. S. E. Golder revine imediat în vechea sa celulă şi nu este urmărit în vederea vreunei proceduri judiciare. Temându-se ca depoziţia iniţială să nu-i dăuneze, îl roagă pe ministrul de interne, în conformitate cu regulamentul penitenciar, să-i permită să consulte un avocat în vederea chemării în justiţie a primului paznic, pentru defăimare. Prezentată la 20 martie 1970, cererea sa este respinsă la 6 aprilie. La 12 iulie 1972 el este eliberat condiţionat.

2. – *La 18 aprilie 1970 Sidney Elmer Golden se plânge la Comisie. Mai întâi, el susţine că refuzul de a i se permite să consulte un avocat l-a împiedicat să introducă o cerere în instanţă şi astfel s-au încălcat prevederile art. 6 § 1 din Convenţie, care garantează dreptul de acces la tribunale în materie civilă. El susţine, de asemenea, încălcarea art. 8, deoarece acelaşi refuz l-a privat de posibilitatea de a coresponda cu un avocat.*[1]

• ***Hotărârea din 21 februarie 1975*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 18)*

3. – Analizând faptele, Curtea subliniază că Sidney Elmer Golder, fără să i se fi respins formal dreptul de a sesiza un tribunal, în practică a fost împiedicat să angajeze acţiunea judiciară pe care o avea în vedere în 1970. Curtea apreciază că dacă art. 6 § 1 nu proclamă în termeni expreşi un drept de acces la tribunale, nu consacră mai puţin dreptul de a sesiza un tribunal în materie civilă, care constituie un aspect din ceea ce ea numeşte „dreptul la un tribunal". Curtea întemeiază această concluzie îndelung motivată pe textul şi pe contextul art. 6 § 1, pe scopul şi obiectul Convenţiei şi pe anumite principii generale de drept. Ea se inspiră astfel din Convenţia de la Viena din 23 mai 1969 asupra dreptului tratatelor, care nu era încă în vigoare, dar ale cărei articole 31–33 enunţă, în esenţă, regulile de interpretare comun admise în dreptul internaţional şi la care Curtea a recurs deja.

Dreptul de acces la tribunale, apreciază Curtea, nu este absolut. Fiind vorba de un drept pe care Convenţia l-a recunoscut fără să-l definească (a se vedea, de asemenea, art. 13, 14, 17 şi 25) în sensul restrâns al cuvântului, există posibilitatea limitărilor implicit admise chiar în afara limitelor care circumscriu conţinutul oricărui drept. Curtea refuză să construiască o teorie generală a limitărilor admisibile în cazul condamnaţilor deţinuţi şi chiar să statueze *in abstracto* asupra compatibilităţii regulamentului penitenciar cu Convenţia; ea se limitează să arate că S. E. Golder caută să se dezvinovăţească de o acuzaţie lansată contra lui, că incidentul avusese loc în timpul detenţiei sale, că acesta se raporta la viaţa în închisoare şi că acţiunea proiectată s-ar fi îndreptat

[1] În raportul său din 1 iunie 1973 Comisia formulează avizul că art. 6 § 1 garantează un drept de acces la tribunale (unanimitate); luat separat sau combinat cu alte articole din Convenţie el nu conţine nici o limitare implicită a dreptului unui condamnat deţinut de a introduce o acţiune şi, în acest scop, de a consulta în mod liber un avocat, astfel încât restricţiile impuse de practica autorităţilor britanice sunt incompatibile cu prevederile acestui articol (unanimitate). Cât despre art. 8, Comisia apreciază că acesta se aplică faptelor cauzei (7 voturi pentru, 2 împotrivă) şi că el a fost, de asemenea, încălcat (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

împotriva unui membru al personalului penitenciar plasat sub autoritatea ministrului de interne. În aceste condiţii, cel în cauză putea să ia, în mod legitim, contact cu un avocat, în scopul de a se adresa unei jurisdicţii, iar ministrul nu avea competenţa să aprecieze el însuşi şansele de succes ale acestei acţiuni. Această apreciere aparţinea unui tribunal independent şi imparţial, de a decide într-un sens sau altul cu privire la o asemenea acţiune judiciară. S-a încălcat deci art. 6 § 1 (9 voturi pentru, 3 împotrivă).

4. – Apoi Curtea examinează şi capătul de cerere privind art. 8. Ea apreciază că, dacă nu a existat nici interceptarea, nici cenzura vreunui mesaj, cum ar fi o scrisoare pe care dl Golder ar fi trimis-o unui avocat, un obstacol adus chiar posibilităţii de a coresponda reprezintă forma cea mai radicală de ingerinţă în exercitarea dreptului la respectarea corespondenţei. Ea adaugă că acest drept nu este supus „limitărilor implicite" şi că nu înţelege cum decizia ministrului de interne ar putea fi justificată de paragraful 2 al art. 8 din Convenţie. Curtea trage astfel concluzia că respingerea cererii dlui Golder a încălcat art. 8 (unanimitate).

5. – Considerând că problema aplicării art. 50 se află în stare de judecată (în condiţiile în care Comisia nu a prezentat nici o cerere în acest sens din partea petiţionarului), Curtea apreciază că o constatare a unei duble încălcări a Convenţiei constituie prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă, suficientă pentru petiţionar (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N. J.* 1990, p. 1457–1463.

ANDREWS (J.). – „The Golder case", *E.L.R.* 1976, p. 178-181.

CALLEWAERT (J), DEJEANT–PONS şi SANSONETIS (N). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H.", *R.U.D.H.* 1990, p. 77.

FARRAN (S). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 149–153 şi 227–229.

GARCIA DE ENTERRIA (E) (éd). – „El sistema europea de protección de los derehos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 367–372.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1973–1974", *B.Y.B.I.L.* 1974–1975, p. 391–395.

JACKSON (D.W.) – „The United Kindgom confronts the European Convention on Human Rights". Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 68-70.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 18-27.

PELLOUX (R). – „L'affaire Golder devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1975, p. 330–339.

ZELLICK (G.). – „The tricky task facing the Home Secretary over prisoners' letters", *The Times,* 16.07.1975.

ZELLICK (G.). – „The rights of prisoners and the European Convention", *M.L.R.* 1975, p. 683–689.

[1] Ca urmare a acestei hotărâri, regulamentul închisorilor, în vigoare pentru Anglia şi Ţara Galilor din 1964, a fost amendat; de asemenea, au fost date instrucţiuni corespunzătoare unităţilor penitenciare din Scoţia şi Irlanda de Nord.

59. CAZUL AIREY contra IRLANDEI – Influenţa cheltuielilor de procedură asupra accesului la Înalta Curte în materie de separare de domiciliu

1. – *Dna Johanna Airey, cetăţeană irlandeză născută în 1932, locuieşte la Cork. Provenind dintr-o familie de condiţie modestă, ea a început să muncească încă din tinereţe ca vânzătoare. S-a măritat în 1953 şi are patru copii dintre care cel mai mic este în îngrijirea sa. În iunie 1972 dl Airey, declarat anterior vinovat de violenţă împotriva soţiei sale, este condamnat la plata unei amenzi şi părăseşte domiciliul conjugal în care nu mai revine niciodată.*

Divorţul, în sensul desfacerii formale a căsătoriei, nu există în Irlanda: este interzis de Constituţie. Soţii pot totuşi să fie dispensaţi de datoria de a coabita fie printr-un act de separare încheiat între ei, fie printr-o decizie de despărţire în fapt pe care o poate pronunţa numai Înalta Curte. Timp de circa opt ani, dna Airey a încercat în zadar să-l facă pe soţul său să semneze un asemenea act. Din 1972, ea s-a străduit să obţină o hotărâre de despărţire în fapt, invocând cruzimea fizică şi mentală a soţului său faţă de copii. Ea a consultat mai mulţi avocaţi dar nu a găsit nici unul care să accepte să o reprezinte. Irlanda nu cunoaşte asistenţa judiciară pentru acţiunile de separare în fapt, iar dna Airey nu avea suficiente resurse pentru a-şi asuma ea însăşi costul procedurii.

2. – *Dna Airey a sesizat Comisia la 14 iunie 1973; ea susţinea, îndeosebi, că au fost încălcate mai multe articole din Convenţie: art. 6 § 1, pentru faptul că, în practică, i s-a negat dreptul de a sesiza un tribunal pentru a cere despărţirea în fapt, din cauza cheltuielilor de procedură prohibitive; art. 8, deoarece statul nu oferă o cale de atac în justiţie accesibilă pentru deciziile referitoare la drepturile şi obligaţiile decurgând din legislaţia în materie familială; art. 13 constând în aceea că nici un recurs efectiv nu este deschis în faţa unei instanţe naţionale, contra încălcărilor de lege de care se plânge; art. 14 combinat cu art. 6 § 1, căci se ajunge mai uşor la o separare judiciară a soţilor dacă există mijloace de a o plăti decât în cazul contrar.*[1]

• ***Hotărârea din 9 octombrie 1979** (Cameră) (seria A nr. 32)*

3. – Curtea începe prin a tranşa două chestiuni preliminare. Guvernul irlandez a susţinut că, într-adevăr, Comisia ar fi trebuit să declare inadmisibilă plângerea atât pentru netemeinicia manifestă a acesteia cât şi pentru că dna Airey nu epuizase căile de recurs interne, aşa cum cere art. 26 din Convenţie.

Două principii guvernează materia: deciziile prin care Comisia reţine plângerile sunt nerecurabile; o dată sesizată, Curtea poate tranşa asupra chestiunilor de admisibilitate ridicate anterior în faţa Comisiei. Din combinarea lor rezultă că aceste chestiuni nu sunt judecate de Curte în calitate de jurisdicţie de apel: ea se limitează la a cerceta dacă sunt îndeplinite condiţiile care o abilitează să examineze fondul litigiului.

[1] În raportul său din 9 martie 1978, Comisia apreciază că statul a încălcat art. 6 § 1 neasigurând accesul efectiv al petiţionarei la un tribunal pentru a-i permite să obţină o separare de domiciliu (unanimitate) şi că această concluzie o dispensează de examinarea cazului din perspectiva art. 13 şi 14 (unanimitate) sau a art. 8 (12 voturi pentru, 1 împotrivă şi o abţinere).

Invocând în faţa Curţii lipsa manifestă de temeinicie a unei plângeri, un guvern nu-i cedează în realitate o problemă referitoare la aceste condiţii; el pledează, în esenţă, că nu există nici măcar aparenţa unei pretenţii justificate împotriva statului reclamat. În consecinţă, Curtea nu are competenţa să statueze asupra primului motiv preliminar (unanimitate).

În schimb, ea trebuie să statueze asupra celui de-al doilea motiv, prezentat deja în faţa comisiei, căci el poate pune probleme distincte de cea a temeiniciei pretenţiei. El comportă două elemente.

Mai întâi, după cum a susţinut guvernul, dna Airey ar fi putut încheia cu soţul său un acord de despărţire în fapt sau să ceară o „ordonanţă de interdicţie" sau o pensie alimentară. Cum recurgerea la aceste căi nu ar fi asigurat petiţionarei accesul la justiţie pentru a cere despărţirea în fapt, Curtea respinge acest prim element (unanimitate).

Apoi, afirma guvernul, dna Airey ar fi putut să compară în faţa Înaltei Curţi, fără asistenţa unui om al legii. Curtea europeană nu ar putea să aprecieze dacă facultatea de a-şi apăra singur cauza se analizează ca un recurs accesibil şi adecvat, fără să se pronunţe în acelaşi timp asupra valorii pretenţiei privind art. 6 § 1 din Convenţie. Astfel, Curtea a alăturat fondului şi cel de-al doilea element preliminar (unanimitate).

4. – Asupra fondului afacerii şi conformându-se hotărârii sale privind cazul Golder din 21 februarie 1975, Curtea relevă mai întâi că art. 6 § 1 cuprinde dreptul dnei Airey de a avea acces la Inalta Curte pentru a cere o separaţie pe cale judiciară.

Ea răspunde, în continuare, diverselor argumente ale guvernului irlandez. În primul rând, aminteşte Curtea, Convenţia nu are ca scop să apere drepturi teoretice sau iluzorii, ci concrete şi efective. Or, ţinând seama de complexitatea procedurii şi a problemelor juridice în joc, a chestiunilor probelor şi a pasiunii suscitate de diferendele dintre soţi, facultatea de a-şi apăra ea însăşi propria cauză nu i-a oferit dnei Airey un drept efectiv de acces la justiţie. Această opinie este coroborată cu statistici care evidenţiază că în fiecare din instanţele de despărţire în fapt, sesizate între 1972 şi 1978, reclamantul era reprezentat de un om al legii.

În al doilea rând, împrejurarea că lipsa de acces la justiţie de care se plânge dna Airey ar decurge numai din situaţia personală a acesteia – şi nu dintr-o iniţiativă a autorităţilor – nu este hotărâtoare. Un obstacol de fapt poate să încalce prevederile Convenţiei în aceeaşi măsură ca un obstacol juridic şi anumite obligaţii rezultând din Convenţie cer uneori măsuri pozitive din partea statului.

În sfârşit, deşi Convenţia nu conţine nici o clauză privind asistenţa judiciară în materie civilă, art. 6 § 1 poate uneori să oblige statul să recurgă la asistenţa unui membru al baroului când aceasta se dovedeşte indispensabilă. Contrar afirmaţiei guvernului irlandez, nu rezultă totuşi că asistenţa judiciară gratuită trebuie să fie furnizată în orice contestaţie privind un drept cu caracter civil. În primul rând, facultatea de a-şi apăra cauza fără

asistenţa unui avocat poate, în unele cazuri, să asigure accesul real la tribunal. În al doilea rând, instaurarea unui sistem de ajutor judiciar constituie un mijloc de a garanta acest acces, dar există şi altele, ca de exemplu simplificarea procedurii, şi art. 6 § 1 lasă statului alegerea mijlocului de utilizat. De o manieră generală, Curtea refuză să elimine o interpretare sau alta pentru simplul motiv că ar risca să se extindă asupra sferei drepturilor economice şi sociale: această sferă nu este despărţită de domeniul Convenţiei prin vreun obstacol de netrecut. Deşi Convenţia enunţă, în esenţă, drepturi civile şi politice, unele dintre aceste drepturi au elemente de natură economică sau socială în care se continuă.

În lumina ansamblului acestor circumstanţe, Curtea trage concluzia că dna Airey nu a beneficiat de un drept efectiv de acces la Înalta Curte şi că s-a încălcat deci art. 6 § 1 (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Constatând că dna Airey se plânge, în esenţă, de inacţiunea statului, Curtea aminteşte că art. 8 poate să creeze pentru acesta obligaţii pozitive inerente respectului efectiv al vieţii private sau familiale. A prevedea posibilitatea unei separări judiciare echivalează cu a recunoaşte că protecţia vieţii private sau familiale a soţilor cere uneori dezlegarea acestora de datoria de coabitare. Un respect efectiv al vieţii private sau familiale obligă Irlanda să facă acest mijloc accesibil, în mod efectiv, atunci când este cazul. Or, nu s-a întâmplat astfel cu Johanna Airey, deoarece nu i s-a dat posibilitatea să sesizeze Înalta Curte. Deci, ea a suferit o încălcare a art. 8 (4 voturi pentru, 3 împotrivă).

6. – În afară de aceasta, Curtea a judecat ca inutilă examinarea cazului din perspectiva art. 13 şi 14 (4 voturi pentru, 3 împotrivă).

7. – Cu titlu de satisfacţie echitabilă, dna Airey a solicitat accesul efectiv la un mijloc de a remedia situaţia născută din eşecul căsătoriei sale, o compensaţie pecuniară pentru durerea, suferinţa şi angoasa îndurate şi rambursarea cheltuielilor suportate. În unanimitate, Curtea a rezervat această chestiune pentru o examinare ulterioară (unanimitate).

• ***Hotărârea din 6 februarie 1981*** *(Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 41).*

8. – În decembrie 1980, dna Airey acceptă oferta guvernului irlandez de a i se rambursa cheltuielile rezonabile pe care le-ar suporta în faţa jurisdicţiilor naţionale pentru a obţine o despărţire judiciară în fapt. Curtea ia act de acest acord pe care îl apreciază ca echitabil (unanimitate).

9. – Pentru pierderile pe care le-ar fi antrenat mutarea sa din locuinţă în 1977, dna Airey pretindea 1.500 lire irlandeze. Curtea nu apreciază că poate să atribuie această decizie de plecare din locuinţă absenţei accesului efectiv la Înalta Curte şi respinge această pretenţie (unanimitate). Ea respinge, de asemenea, o altă reclamaţie referitoare la cheltuielile făcute în cursul procedurii în faţa Comisiei şi Curţii Europene a Drepturilor Omului: petiţionara a beneficiat de asistenţă judiciară gratuită în timpul acestei

proceduri şi nu dovedeşte că ar fi plătit sau ar trebui să plătească un supliment de onorariu a cărui rambursare să o poată cere în baza art. 50 (unanimitate).

10. – În sfârşit, Curtea acordă dnei Airey 3.140 lire irlandeze pentru celelalte pretenţii formulate, în legătură cu celelalte cheltuieli suportate, ca şi pentru angoasa pe care aceasta a suferit-o (unanimitate). Guvernul irlandez s-a declarat gata să plătească această sumă pe care Curtea a apreciat-o ca echitabilă şi rezonabilă.[1]

11. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N. J.* 1990, p. 1233–1235.

ANDREWS (J.). – „Legal aid in the Republic of Ireland", *E.L.R.* 1976, p. 84-86.

CALLEWAERT (J), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative a l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 127.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, p. 242–245.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1979", *C.D.E.* 1980, p. 470–473.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 507–515.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 84-94.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1979", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 264–267.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1979", *A.F.D.I.* 1980, p. 323–324.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 511–512.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 187–190.

SAULLE (M.R.). – „Tutela giudiziaria del conjuge e diritti umani davanti alla Corte europea" *Riv. D.E.* 1981, p. 211–217.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 17–26.

THORNBERRY (P). – „Poverty, litigation and fundamental rights – A European perspective", *I.C.L.Q.* 1980, p. 250–258.

60. CAZUL BENTHEM contra OLANDEI – Procedură de recurs la Coroană contra acordării autorizaţiei de a exploata o instalaţie de distribuţie a gazului de petrol lichefiat

1. – *Olandez născut în 1927 şi domiciliat în Noordwolde (comună din Weststellingwerf), Albert Benthem exploatează un garaj pe care îl are în proprietate. La 11 august 1976, municipalitatea îi acordă autorizaţia de a pune în funcţiune o instalaţie de distribuţie a gazului de petrol lichefiat. Inspectorul sanitar regional, care a avizat în sensul respingerii cererii de*

[1] Irlanda a instituit un regim de asistenţă şi consultaţie în materie civilă a cărui gestionare a fost încredinţată unui organ independent: Consiliul de asistenţă judiciară.

autorizare, exercită dreptul de recurs pe lângă Coroană (regina şi ministrul de tutelă, în cazul de faţă ministrul sănătăţii publice şi mediului). La 30 iunie 1979, un decret al Coroanei anulează autorizaţia din motive de securitate, conform avizului secţiei de contencios a Consiliului de Stat.

2. – *În faţa Comisiei, sesizată la 21 decembrie 1979, dl Albert Benthem a pretins că este vorba de o contestaţie referitoare la drepturi şi obligaţii cu caracter civil, iar cauza sa nu a fost examinată de către un tribunal independent şi imparţial (art. 6 § 1 din Convenţie).*[1]

• ***Hotărârea din 23 octombrie 1985** (plenul Curţii) (seria A nr. 97)*

3. – Pentru a se pronunţa asupra aplicabilităţii art. 6 § 1, Curtea examinează două chestiuni.

Există o contestaţie referitoare la un drept? Curtea aminteşte principiile care se degajă din jurisprudenţa sa: termenul de contestaţie trebuie înţeles mai curând într-un sens material, decât într-un sens formal: contestaţia se poate referi atât la existenţa însăşi a dreptului cât şi la întinderea ori modalităţile exerciţiului său; ea poate privi atât elemente de fapt, cât şi chestiuni juridice; ea trebuie să fie reală şi serioasă; art. 6 reclamă o legătură directă între „contestaţie" şi „dreptul" în cauză. Aplicând apoi aceste principii la cazul în speţă, Curtea notează că între Albert Benthem şi autorităţile olandeze a survenit o contestaţie reală şi serioasă şi că procedura era direct determinantă pentru dreptul revendicat de petiţionar. Coroana era deci competentă să statueze asupra unei contestaţii referitoare la un drept.

Oare acest drept avea caracter civil? După jurisprudenţa Curţii, noţiunea de drepturi şi obligaţii cu caracter civil nu se poate interpreta prin simpla referinţă la dreptul intern; art. 6 nu vizează numai contestaţiile de drept privat în sens clasic; nu are importanţa nici natura legii, nici autoritatea competentă: singurul aspect relevant este caracterul dreptului în cauză. Apreciind că nu trebuie să dea o definiţie abstractă noţiunii, Curtea a considerat suficient să aplice aceste principii. Eliberarea autorizaţiei figura printre condiţiile exercitării unei părţi a activităţii profesionale a lui Albert Benthem. Aceasta se găsea intim asociată dreptului de utilizare a bunurilor în conformitate cu legea şi îmbrăca un caracter patrimonial. Guvernul susţinea că petiţionarul ar fi putut să obţină permisul pentru exercitarea activităţii profesionale respective în alt loc. Curtea însă nu a subscris la această teză: o asemenea schimbare – de altfel aleatorie – ar fi riscat să se repercuteze nefavorabil asupra valorii fondului de comerţ şi a relaţiilor contractuale. Curtea a decis că art. 6 § 1 se aplică deci procedurii de recurs la Coroană (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

4. – A fost respectată oare dispoziţia în cauză? Competenţa de a decide este inerentă noţiunii însăşi de tribunal. Or, secţia de contencios a

[1] Prin raportul din 8 octombrie 1983 Comisia apreciază că art. 6 § 1 nu se aplică în speţă (9 voturi pentru, 8 împotrivă), că nu se impune să se determine dacă procedurile litigioase răspundeau ca atare acestui articol care în concluzie nu s-ar fi încălcat (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

Consiliului de Stat nu dă decât un aviz consultativ, chiar dacă acesta este prevalent în majoritatea cazurilor. Procedura în faţa acestui organ nu asigură deci o soluţie jurisdicţională. În ceea ce priveşte Coroana, ea are puterea să tranşeze, însă Convenţia cere mai mult de la un tribunal, îndeosebi independenţă, imparţialitate şi garanţiile unei proceduri judiciare. Or, decretul regal prin care Coroana a statuat are natura formală a unui act administrativ emanând de la un ministru care este responsabil în faţa Parlamentului şi care era superiorul ierarhic al autorului recursului şi experţilor consultaţi. În sfârşit, decretul regal scapă controlului unui organ judiciar. S-a încălcat deci art. 6 § 1 (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

5. – În baza art. 50, Albert Benthem pretindea despăgubiri pentru prejudiciul material şi moral. Curtea nu cercetează din oficiu dacă el a suferit şi alte daune decât cele cu privire la care se plânge, ordinea publică nefiind pusă în cauză. În ceea ce priveşte falimentul şi divorţul petiţionarului, nimic nu dovedeşte că acestea s-au produs ca urmare a decretului regal incriminat. În aceste condiţii, constatarea încălcării art. 6 § 1 constituie prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.) – „Noot", *N.J.* 1986, p. 369–375.

ANDREWS (J.). – „Planning aplications and natural justice", *E.L.R.* 1986, p. 112–114.

BRUGGE (M.ter.). – „Het echec in Straatsburg: nog toekomst voor het Kroonberoep na het Benthem-arrest?", *N.J.B.* 1986, p. 340–345.

BUUREN (P.J.J. von). –„Het Kroonberoep na het nauw", *N.J.B.* 1985, p. 1301–1303.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.*, 1988, p. 449–451 şi 445.

COTTERELL (V.). – „Het Benthem-arrest sloeg in als een bom", *Het Parool*, 16 decembrie 1985.

DIJK (P. van). – „The Benthem case and its aftermath in the Netherlands", *N.I.L.R.* 1987, p. 5–24.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 423–429.

HERINGA (A. W.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1985, p. 690–693.

HOOGENBOOM (T.). – „De gevolgen van het Benthem-arrest in de fase voorafgaand aan wettelijke maatregelen", in *Kroonberoep en artikel 6 E.C.R.M.* 1986, p. 25–38.

JONG (B.F. de). – „Een consequentie van het Benthem-arrest voor de rechtspraktijk", *N.J.B.* 1986, p. 812–815.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 178–188.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 358–361.

[1] Intrată în vigoare la 1 ianuarie 1988 pentru cinci ani, legea din 18 iunie 1987 asupra litigiilor în faţa Coroanei acordă putere de decizie secţiei de contencios a Consiliului de Stat.

MULDER (L.). – „De Benthem zaak. Het Nederlandse Kroonberoep in het licht van Art. 6 lid. 1 E.C.R.M.", *A.A.* 1986, p. 191–198.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1986, p. 671–673.

POLAK (J.M.). – „Het Kroonberoep getoest", *N.J.B.* 1985, p. 1197–1200.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1089–1091.

STANFIELD (P.). – „Critical assessment", *H.R.L.J.*, 1986, p. 349–352.

ZWART (T.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1985, p. 685–689.

61. CAZUL VAN MARLE ŞI ALŢII contra OLANDEI – Procedură tranzitorie de înmatriculare a unor experţi contabili

1. – *Cetăţenii olandezi Germen van Marle, Johannes van Zomeren, Johannes Flantua şi Roelof Hendrik de Bruijin exercită de la date diferite, cuprinse între 1947 şi 1950, activităţi de expert contabil. În 1974 ei solicită înmatricularea lor ca experţi contabili autorizaţi, în conformitate cu clauzele tranzitorii ale Legii din 13 decembrie 1972 privind organizarea acestei profesii. Cererile lor sunt respinse în 1977 de către comisia de admitere a cărei comisie de recurs confirmă deciziile în 1978 (pentru trei dintre petiţionari) şi în 1979 (pentru al patrulea).*

2. – *Germen van Marle sesizează Comisia la 10 ianuarie 1979, Johannes van Zomeren şi Johannes Flantua la 20 iunie 1979, Roelof Hendrik de Bruijin la 17 iulie 1979. Potrivit acestora, deciziile litigioase priveau contestaţii asupra „drepturilor cu caracter civil" care nu au fost tranşate în mod echitabil şi public de un tribunal independent şi imparţial cum cere art. 6 § 1 din Convenţie; în afară de aceasta, deciziile respective aduceau atingere dreptului lor la respectul bunurilor, garantat prin art. 1 al Protocolului nr. 1.*[1]

• ***Hotărârea din 26 iunie 1986*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 101)*

3. – Mai întâi, Curtea examinează pretenţiile privind art. 6 § 1 din Convenţie. Statuând asupra aplicabilităţii acestei dispoziţii – negată de către guvernul olandez şi de către Comisie –, ea arată că petiţionarii apreciază că au îndeplinit condiţiile cerute de lege pentru înmatricularea lor. Respingându-li-se cererile la comisia de admitere, ei au sesizat comisia de recurs şi a apărut un litigiu referitor la dreptul pe care îl revendicau.

După ce a amintit principiile care se degajează din jurisprudenţa sa, Curtea a analizat obiectul litigiului adus în faţa comisiei de recurs. Acesta din urmă are în competenţă verificarea legalităţii procedurii în faţa comisiei de admitere şi reexaminarea îndeplinirii de către candidaţi a condiţiilor prevăzute de lege pentru înmatriculare.

[1] În raportul său din 8 mai 1984, Comisia apreciază că art. 6 § 1 al Convenţiei nu se aplică în speţă (8 voturi pentru, 4 împotrivă) şi că nu s-a încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 al Convenţiei (11 voturi pentru, cu o abţinere).

În primul caz, aspectele care prin natura lor se pretează la o decizie jurisdicţională şi la examinarea unei „contestaţii" în cadrul unui litigiu sunt arbitrariul, deturnarea de putere şi viciile de procedură. Petiţionarii nu au pretins totuşi neregularităţi de acest tip.

În cel de-al doilea caz, petiţionarii nu au invocat nici probleme de fapt sau de drept susceptibile de o apreciere jurisdicţională: în esenţă, ei au reproşat comisiei de admitere de a le fi judecat greşit competenţele. Comisia de recurs a procedat la o evaluare a cunoştinţelor şi experienţei necesare pentru a exercita profesia cu un anume titlu. O asemenea procedură se însoţeşte cu un examen de tip şcolar sau universitar şi se îndepărtează atât de mult de la sarcina normală a judecătorului încât garanţiile prevăzute de art. 6 nu ar putea viza litigii într-o asemenea materie.

Nefiind deci o „contestare" în sensul art. 6, acesta nu este în consecinţă aplicabil în speţă (11 voturi pentru, 7 împotrivă).

4. – De asemenea, petiţionarii s-au pretins victime ale unei încălcări a art. 1 din Protocolul nr. 1; ei au afirmat că deciziile comisiei de recurs diminuaseră veniturile şi valoarea întreprinderilor. Curtea apreciază că dreptul revendicat ar putea fi asimilat dreptului de proprietate consacrat de art. 1. Într-adevăr, clientela se analizează ca o valoare patrimonială, deci ca un bun în sensul primei fraze a art. 1 care s-ar aplica (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

Refuzul înmatriculării a alterat profund condiţiile activităţii profesionale a petiţionarilor şi a antrenat o diminuare a veniturilor lor, a valorii clientelei şi, mai general, a întreprinderii acestora. Deci, a existat o ingerinţă în dreptul lor la respectul bunurilor. Totuşi, aceasta s-a arătat a fi justificată căci legea urmărea un scop de interes general, iar un echilibru just între mijloacele utilizate şi scopul vizat era asigurat îndeosebi prin existenţa unui regim tranzitoriu. Curtea a tras astfel concluzia absenţei încălcării art. 1 al Protocolului nr. 1 (unanimitate).

5. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „The right to practise a profession", *E.L.R.* 1986, p. 369–371.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.*, 1988, p. 446–447.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 436–437.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 460–462.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 785–787.

62. CAZUL BISERICII CATOLICE DIN KHANIÁ contra GRECIEI – imposibilitatea Bisericii catolice de a acţiona în justiţie, decurgând din refuzul jurisdicţiilor civile de a-i recunoaşte personalitatea juridică

1. – *Construită în 1213, biserica catolică a Fecioarei Maria din Khaniá este catedrala diocezei catolice din Creta.*

În iunie 1987, doi vecini ai bisericii demolează un zid al incintei acesteia şi străpung o fereastră în peretele vestic al clădirii lor, în direcţia bisericii. La 2 februarie 1988, biserica sesizează judecătorul de pace din Khaniá pentru a-l face să declare că ea este proprietara zidului de împrejmuire şi pentru a solicita restabilirea situaţiei anterioare. La 18 octombrie 1988, judecătorul decide în favoarea bisericii şi obligă vecinii să reconstruiască zidul. El refuzase în prealabil o excepţie de inadmisibilitate, conform căreia biserica ar fi lipsită de personalitate juridică şi nu ar avea, deci, capacitatea de a acţiona în justiţie.

Totuşi, la apel, tribunalul de mare instanţă din Khaniá acceptă argumentaţia solicitanţilor, respectiv că Biserica catolică, stabilită în Grecia de la constituirea statului grec, în 1830, nu a dobândit niciodată personalitatea juridică cerută de legislaţia greacă pentru a acţiona în justiţie. Biserica susţinea, pe de o parte, că personalitatea sa juridică fusese recunoscută de Protocolul de la Londra din 3 februarie 1830. La 18 mai 1989, tribunalul anulează sentinţa din 18 octombrie 1988.

La 14 decembrie 1990, biserica formulează un recurs, pe care cea de-a treia cameră a Curţii de casaţie îl respinge la 2 martie 1994.

2. – *Monseniorul Frangiskos Papamanolis, episcop catolic al insulelor Syros, Milos şi Thira şi episcop interimar al Cretei, sesizează Comisia la 2 august 1994. El acuză refuzul jurisdicţiilor greceşti de a recunoaşte bisericii catolice a Fecioarei Maria din Khaniá personalitatea juridică, refuz constitutiv al unei atingeri discriminatorii adusă dreptului său de acces la justiţie, dreptului la respectarea libertăţii religioase şi dreptului la respectarea bunurilor; el invocă art. 6, paragraful 1, art. 9 şi art. 14 ale Convenţiei, precum şi art. 1 al Protocolului nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 16 decembrie 1997*** *(Cameră) (Culegere/1997...)*

3. Guvernul contestă capacitatea Monseniorului Papamanolis, episcop catolic al insulelor Syros, Milos şi Thira şi episcop interimar al Cretei, de a reprezenta biserica reclamantă şi de a sesiza astfel Comisia.

---

[1] În raportul său din 3 septembrie 1996, Comisia constată că petiţionarul nu acţionează decât ca reprezentant al bisericii catolice a Fecioarei Maria din Khaniá şi estimează, deci, ca fiind util să trateze plângerea ca şi cum ar fi fost prezentată de respectiva biserică însăşi. Ea formulează următoarea părere: a) nu a avut loc o violare a art. 9 al Convenţiei luat izolat (unanimitate); b) a avut loc o violare a art. 9 coroborat cu art. 14 al Convenţiei (18 voturi pentru, 10 împotrivă); c) nici o problemă distinctă nu se pune în temeiul art. 6 al Convenţiei, atât considerat izolat, cât şi coroborat cu art. 14 (17 voturi pentru, 11 împotrivă); d) nu se ridică nici o problemă distinctă în temeiul art. 1 al Protocolului nr. 1, atât considerat izolat, cât şi coroborat cu art. 14 al Convenţiei (21 voturi pentru, 7 împotrivă).

Curtea consideră valabilă sesizarea Comisiei de către biserica catolică din Khaniá, prin intermediul Monseniorului Papamanolis (unanimitate); în acest sens, ea relevă că însăşi Curtea de casaţie a decis, deja, în anumite hotărâri ale sale, că episcopul catolic având tutela bisericilor din dioceza sa şi preoţii mânăstirilor catolice sunt singurii abilitaţi să le reprezinte în justiţie pentru orice revendicare sau orice altă problemă privind patrimoniul lor.

4. – Biserica reclamantă afirma că refuzul tribunalului de mare instanţă din Khaniá statuând în apel, şi al Curţii de casaţie de a o recunoaşte ca subiect de drept capabil să acţioneze în justiţie ignora art. 6 şi art. 9 ale Convenţiei, precum şi art. 1 al Protocolului nr. 1, fiecare luat în parte sau în coroborare cu art. 14 al Convenţiei.

Spre deosebire de Comisie, Curtea estimează că plângerile petiţionarei privesc în mod esenţial o restricţie a exercitării dreptului său de acces la justiţie. De atunci, ea examinează, mai întâi, chestiunile privitoare la art. 6 al Convenţiei.

5. – Personalitatea juridică a bisericii catolice greceşti şi a diferitelor biserici parohiale nu a fost niciodată pusă în discuţie de la crearea statului elen, nici de autorităţile administrative, nici de tribunale. Aceste biserici – printre care şi reclamanta – au dobândit, utilizat şi transferat, liber, în numele lor, bunuri mobile şi imobile, au încheiat contracte şi au participat la tranzacţii, îndeosebi notariale, a căror validitate a fost întotdeauna recunoscută. Pe plan fiscal, ele au beneficiat, în plus, de exonerări prevăzute de legislaţia greacă pentru fundaţiile de binefacere şi asociaţiile cu caracter non-lucrativ. O jurisprudenţă şi o practică administrativă constante au creat, de-a lungul anilor, o securitate juridică, atât în materie patrimonială, cât şi în ceea ce priveşte problema reprezentării în justiţie a diferitelor biserici parohiale catolice, şi în care biserica reclamantă putea să se încreadă legitim.

Cât despre posibilitatea bisericii reclamante de a dobândi această personalitate sau de a se constitui într-o uniune de persoane pentru a fi în măsură, de acum înainte, să acţioneze în justiţie, susţinută în continuare de către guvern, conform art. 62 din Codul de procedură civilă, Curtea împărtăşeşte rezervele exprimate de avocaţii petiţionarei; lăsând de o parte dificultăţile de adaptare ale unei biserici la acest gen de structuri şi la problemele procedurale care ar putea rezulta cu ocazia unui litigiu în faţa tribunalelor, respectarea tardivă a regulilor de drept intern în materie ar risca să fie interpretată ca o dovadă că nenumărate acte, săvârşite în trecut de biserica reclamantă, nu ar fi valabile. În plus, hotărârea Curţii de casaţie punea sub semnul întrebării transferul bunurilor acesteia unei noi persoane juridice care s-ar substitui bisericii, până acum proprietară a bunurilor sale.

Hotărând că biserica reclamantă se găsea în incapacitatea de a acţiona în justiţie, Curtea de casaţie nu a sancţionat numai nerespectarea unei simple formalităţi necesare protecţiei ordinii publice, aşa cum susţine guvernul, ci a impus, de asemenea, părţii interesate o veritabilă restricţie care o împiedica, în această împrejurare, şi o va împiedica, şi de acum înainte, să prezinte în faţa unui tribunal orice litigiu cu privire la drepturile sale de proprietate. Or, o astfel de limitare aduce atingere substanţei însăşi a „dreptului de a avea

acces la justiţie" al reclamantei şi implică, deci, violarea art. 6, paragraful 1 (unanimitate).

6. – Biserica petiţionară se pretindea victimă a unei discriminări incompatibile cu art. 14 al Convenţiei, întrucât privarea sa de dreptul de a acţiona în justiţie ar fi fondată exclusiv pe criteriul religiei.

Nu este de datoria Curţii să se pronunţe asupra chestiunii de a şti dacă personalitatea juridicăde drept public sau cea de drept privat ar fi mai avantajoasă pentru biserica petiţionară, nici să o incite pe aceasta sau să incite guvernul grec la demersuri în vederea atribuirii uneia sau alteia. Ea se mulţumeşte să constate că biserica petiţionară, proprietară a terenurilor şi a clădirilor sale, se vede împiedicată să acţioneze în justiţie pentru a le proteja, în timp ce biserica ortodoxă sau comunitatea evreiască beneficiază de această posibilitate pentru a-şi proteja bunurile, fără nici o formalitate sau modalitatea de tratament. Cu privire la concluzia sa, conform art. 6, paragraful 1, Curtea estimează că, în plus, a fost violat art. 14 coroborat cu art. 6, paragraful 1 (unanimitate), întrucât nu a fost avansată nici o justificare obiectivă şi rezonabilă pentru o astfel de diferenţă de tratament.

7. – În lumina art. 9 al Convenţiei şi a art. 1 al Protocolului, luate separat, biserica petiţionară susţinea că refuzul de a i se recunoaşte personalitatea juridică pentru a acţiona în justiţie, în vederea protejării bunurilor sale, chiar dacă acestea nu sunt direct afectate unei activităţi de tip ecleziastic, aducea atingere libertăţii sale religioase şi o lipsea de orice posibilitate de a sesiza tribunalele în caz de deposedare arbitrară de bunurile sale sau în caz de expropriere. Cu privire la art. 14, coroborat cu articolele citate mai sus, ea sublinia că făcuse obiectul unei discriminări fondate pe religie.

Ţinând cont de concluziile precedente, Curtea considera inutil să decidă asupra plângerilor bazate pe aceste articole (unanimitate).

8. – Hotărând în mod echitabil, Curtea acordă părţii interesate 5 000 000 drahme pentru prejudiciul material suferit din cauza imposibilităţii de a acţiona în justiţie pentru a obţine refacerea zidului de incintă (unanimitate).

Ea estimează suma de 5 908 000 drahme, reclamată drept cheltuieli de judecată şi taxe, ca fiind rezonabilă şi decide să o aloce în întregime (unanimitate).

9. Bibliografie

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.I.* 1998, p. 237-239.

HUNT (M.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 624.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p 36 şi urm.

KASTANAS (E.) şi KISTAKIS (Y.). – „Les affaires grecques devant la Cour européenne des droits de l'homme. Cronique de la jurisprudence en 1997", *R.H.D.I.* 1997, p. 243-246.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1997". Première partie: 1er janvier – 31 mai", *R.U.D.H.* 1994, p. 81 şi urm.

63. CAZUL BRUMĂRESCU contra ROMÂNIEI – Refuzul Curţii Supreme de Justiţie de a recunoaşte tribunalelor competenţa de a examina legalitatea naţionalizării anumitor imobile.

1. – *Resortisant român, Dl. Dan Brumărescu s-a născut în 1926 şi locuieşte în Bucureşti. În 1950, casa părinţilor săi, situată în Bucureşti, este naţionalizată fără despăgubiri. Sesizat de petiţionar, tribunalul de primă instanţă din Bucureşti constată, prin judecata din 9 decembrie 1993, că naţionalizarea era ilegală. În absenţa unui atac, această hotărâre devine definitivă şi irevocabilă, ne mai putând fi atacată pe o cale de recurs ordinară. În luna mai 1994, petiţionarul reintră în posesia casei. Începând cu aceeaşi dată, el încetează plata chiriei ce se cuvenea pentru apartamentul ocupat de el în această casă şi începe să achite taxele funciare.*

La o dată neprecizată, procurorul general al României introduce un recurs în anulare împotriva hotărârii din 9 decembrie 1993. Printr-o hotărâre din 1 martie 1995, Curtea anulează judecata din 1993, pe motiv că imobilul în litigiu a devenit proprietate de stat în urma aplicării unui decret a cărui aplicare nu poate fi controlată de către tribunale, materia respectivă fiind de competenţa puterii executive sau legislative. Serviciile fiscale îl informează atunci pe petiţioanr că, începând cu data de 2 aprilie 1996, imobilul în chestiune a fost reintegrat în patrimoniul statului.

La o dată neprecizată, petiţionarul solicită restituirea imobilului, bazându-se pe legea nr. 112 din 1995. Printr-o decizie din 24 martie 1998, comisia administrativă pentru aplicarea Legii nr. 112/1995 îi restituie petiţionarului apartamentul pe care îl ocupă în calitate de chiriaş şi îi acordă o despăgubire pentru restul imobilului. Împotriva acestei decizii, petiţionarul iniţiază un recurs, care este respins printr-o decizie din 21 aprilie 1999 a tribunalului de primă instanţă din Bucureşti. Examinarea apelului declarat de petiţionar împotriva deciziei din 21 aprilie 1999 este actualmente pendinte la Curtea de Apel din Bucureşti.

2. – *În petiţia sa din 9 mai 1995 adresată Comisiei, Dl. Brumărescu denunţă o violare a dreptului său de acces la un tribunal, prevăzut în articolul 6 §1 al Convenţiei, ţinând cont de refuzul Curţii Supreme de Justiţie de a recunoaşte tribunalelor competenţa de a tranşa o acţiune în revendicare ca a sa. El se mai plânge şi de faptul că hotărârea Curţii Supreme de Justiţie l-a privat de bunul său, cu încălcarea articolului 1 din Protocolul nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 28 octombrie 1999** (marea cameră)*

3. – Potrivit guvernului, faptele noi care au intervenit după decizia Comisiei din 22 mai 1997 cu privire la admisibilitate aduc după sine, pentru petiţionar, pierderea calităţii de victimă, în înţelesul articolului 34 (fostul articol 25) al Constituţiei.

[1] În raportul său din 15 aprilie 1998, Comisia formulează un aviz potrivit căruia a existat o violare a articolelor 6 § 1 din Convenţie şi 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

Curtea respinge excepţia preliminară (unanimitate). Ea reaminteşte că o decizie sau o măsură favorabilă petiţionarului nu ajunge, în principiu, pentru a-i retrage calitatea de victimă, decât dacă autorităţile naţionale au recunoscut – în mod explicit sau în substanţă, iar mai apoi au şi reparat-o – violarea adusă Convenţiei. Ea notează că petiţionarul se găseşte la ora actuală în aceeaşi situaţie cu cea de la 1 martie 1995, deoarece nici o decizie definitivă nu a recunoscut, măcar în substanţă, pentru ca mai apoi să o şi repare, eventuala violare a Convenţiei rezultând din hotărârea Curţii Supreme de Justiţie. Ea estimează deci că petiţionarul român rămâne afectat de decizia acestei curţi şi continuă să fie victima violărilor Convenţiei care, potrivit afirmaţiilor sale, decurg din această hotărâre.

4. – Guvernul mai susţinea şi că petiţionarul nu epuizase căile de recurs interne, deoarece nu introdusese o nouă acţiune în revendicare, cu toate că acest lucru îi era permis de lege.

Curtea estimează că guvernul, care este răspunzător de anularea unei judecăţi definitive, pronunţată în urma unei acţiuni în revendicare, nu se poate prevala acum de o neepuizare datorată ne-introducerii, de către petiţionar, a unei noi acţiuni în revendicare, a cărei soluţionare rămâne incertă, ţinând seama de principiul autorităţii lucrului judecat. Ea respinge deci excepţia preliminară (unanimitate).

5. – Cu privire la fond, Curtea reaminteşte că dreptul la un proces echitabil, garantat prin articolul 6 §1, trebuie interpretat în lumina preambulului Convenţiei. Aceasta enunţă preeminenţa dreptului, care înglobează şi principiul securităţii raporturilor juridice, ca pe un element al patrimoniului comun al statelor contractante.

Curtea relevă că, în perioada producerii faptelor, procurorul general al României dispunea, în virtutea articolului 330 din Codul de procedură civilă, de puterea de a ataca în orişice moment o judecată definitivă pe calea recursului în anulare. Or, acceptând recursul în anulare introdus în virtutea puterii mai sus menţionate, Curtea Supremă de Justiţie a desfiinţat ansamblul unei proceduri judiciare care se finalizase printr-o decizie judiciară „irevocabilă", care dobândise, deci, autoritatea lucrului judecat şi care, în plus, fusese şi pusă în executare. Aplicând în acest mod articolul 330 din Codul de procedură civilă, Curtea Supremă de Justiţie a încălcat principiul securităţii raporturilor juridice şi, prin aceasta, dreptul petiţionarului la un proces echitabil în sensul articolului 6 §1, care a fost deci violat (unanimitate).

Curtea subliniază în plus că hotărârea Curţii Supreme de Justiţie a fost motivată cu incompetenţa absolută a jurisdicţiilor de a tranşa nişte litigii civile de felul acţiunii în revendicare din cazul respectivei speţe. Ea consideră că o astfel de excludere este, în sine, contrară dreptului de acces la un tribunal, garantat prin articolul 6 §1. Prin urmare, a avut loc, de asemenea, o violare şi cu privire la acest punct (unanimitate).

6. – Nimeni nu contesta în faţa Curţii faptul că recunoaşterea judiciară a dreptului de proprietate al petiţionarului, la 9 decembrie 1993, reprezenta un „bun" în sensul articolului 1 al Protocolului nr. 1 şi că hotărârea Curţii

Supreme de Justiţie constituia o ingerinţă în dreptul de proprietate al celui interesat, aşa cum este acesta garantat prin articolul mai sus menţionat.

Curtea consideră că această ingerinţă se vădea din cea de a doua frază a primului alineat din articolul 1 al Protocolului nr. 1. Într-adevăr, hotărârea Curţii Supreme de Justiţie a avut ca efect privarea petiţionarului de drepturile de proprietate pe care judecata definitivă în favoarea sa i le conferise asupra imobilului. O privare de proprietate, în conformitate cu această normă, se poate justifica numai dacă se poate demonstra efectiv că ea a intervenit din cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege. În plus, orice ingerinţă în posesia proprietăţii trebuie să răspundă criteriului proporţionalităţii. Curtea observă că nu este furnizată nici o justificare cu privire la situaţia ce rezultă din hotărârea Curţii Supreme de Justiţie. În particular, nici un motiv serios nu a fost prezentat, pentru a se justifica privarea de proprietate „pentru cauză de utilitate publică". Mai mult, petiţionarul se află privat de proprietatea bunului său de mai bine de patru ani, la ora actuală, fără să fi primit o despăgubire care să reflecte valoarea reală a acestuia, iar eforturile pe care le-a depus pentru a-şi recupera proprietatea au rămas zadarnice până în momentul de faţă. În aceste condiţii, Curtea consideră că, presupunând chiar că ar fi posibil de demonstrat că privarea de proprietate servea unei cauze de interes public, echilibrul just a fost rupt, petiţionarul suportând în trecut şi continuând încă să suporte o sarcină specială şi exorbitantă. Prin urmare, a avut loc şi continuă să aibă loc o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

7. – Considerând că problema aplicării articolului 41 (fostul articol 50) al Convenţiei nu se află încă în faza de a fi judecată, Curtea o rezervă, ţinând cont de eventualitatea unui acord între statul pârât şi cel interesat.

• ***Hotărârea din 23 ianuarie 2001*** *(marea cameră) – Aplicarea articolului 41 (Culegere 2001)*

8. – În ceea ce priveşte prejudiciul material, Curtea decide că statul român trebuie să-i restituie dlui Brumărescu, în termen de şase luni, casa în litigiu şi terenul pe care este amplasată, cu excepţia apartamentului şi a părţii de teren aferente acestuia deja restituite. În lipsa unei asemenea restituiri, el trebuie să-i plătească petiţionarului 181.400 USD (unanimitate).

9. – Pe de altă parte, Curtea îi acordă dlui Brumărescu 15.000 USD pentru prejudiciul moral (unanimitate)

10. – În fine, Curtea îi alocă petiţionarului 2.450 USD, minus 3.900 FF încasaţi ca asistenţă judiciară, pentru cheltuielile de judecată legate de procedura de la Strasbourg (unanimitate).

11. Bibliografie

BULTRINI (A.). – „Osservatorio della Corte europea dei diritti dell'uomo", *Il Corriere Giuridico* 2000, p. 121.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1998 şi 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747–766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.D.J.* 2000, p. 127–128.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme-année 1999", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

LECHEVALLIER (V.) – „Note", *L'Europe des libertés* janvrier 2000, p. 15.

RENUCCI (J.F.) – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 2000, sommaires comentés, p. 187–188.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, I, 203.

64. CAZUL AL-ADSANI – contra REGATULUI UNIT – Acordarea unei imunităţi de jurisdicţie statului kuweitian într-o procedură în reparaţie pentru tortură, angajată în Anglia.

1. – *Dl. Sulaiman Al-Adsani, care are dublă naţionalitate, kuweitiană şi britanică, s-a născut în 1961 şi este stabilit la Londra. Este de profesie pilot. El expune faptele ce urmează. În timpul războiului din Golf, el serveşte în aviaţia militară kuweitiană şi, după invazia irakiană, rămâne în Kuweit în mişcarea de rezistenţă. El ajunge să aibă în posesia sa nişte casete video cu caracter sexual, care îl implică pe şeicul Jaber Al-Sabah Al-Gaud Al-Sabah („şeicul"), înrudit cu emirul Kuweitului. Într-un mod oarecare, casetele sunt puse larg în circulaţie, fapt de care şeicul îl socoteşte responsabil. Către 2 mai 1991, şeicul împreună cu alte două persoane pătrund în domiciliul dlui Al-Adsani, îl lovesc şi îl conduc sub ameninţarea unui revolver la o maşină jeep oficială, transportându-l la arestul securităţii kuweitiene. Petiţionarul este în mod abuziv încarcerat acolo timp de câteva zile, în cursul cărora nişte gardieni îi aplică în mai multe rânduri multiple lovituri. Este eliberat la 5 mai 1991, după e a fost constrâns să semneze nişte false mărturisiri. Către 7 mai 1991, şeicul îl conduce pe petiţionar, sub ameninţarea unui revolver, la palatul fratelui emirului Kuweitului. Petiţionarul este băgat de mai multe ori cu capul în apa unei piscine, în care plutesc nişte trupuri, apoi este târât într-o încăpere de dimensiuni reduse, în care şeicul aprinde nişte saltele înbibate în benzină. Petiţionarul petrece apoi şase săptămâni în spital în Anglia, pentru arsuri pe 25 % din suprafaţa corpului său. El acuză un şoc psihologic şi îi este diagnosticată o formă severă de tensiune post-traumatică.*

2. – *În august 1992, dl. Al-Adsani cheamă în justiţie, în Anglia, şeicul şi statul Kuweit pentru obţinerea de daune, iar în decembrie 1992, este pronunţată o hotărâre în urma judecării în contumacie, împotriva şeicului. În ianuarie 1994, Curtea de Apel dă curs unei noi cereri care urmărea ca actul de chemare în justiţie să-i fie notificat statului Kuweit. În mai 1995, High Court decide să radieze cauza de pe rol, estimând că imunitatea statelor se aplică în virtutea legii din 1978 cu privire la imunitatea statelor („legea din 1978"), care acordă imunitate statelor suverane pentru actele comise în afara jurisdicţiei lor, fără o excepţie implicită privind actele de tortură. Curtea de Apel confirmă această decizie, iar petiţionarul îşi vede refuzată autorizarea sesizării Camerei Lorzilor. El încearcă în zadar să obţină o reparaţie din partea autorităţilor Kuweitiene pe cale diplomatică.*

3. – *În petiţia sa din 3 aprilie 1997 adresată Comisiei, dl Al-Adsani afirmă că Regatul Unit nu şi-a îndeplinit obligaţia sa de a-i recunoaşte*

dreptul de a nu fi supus la tortură, prin nesocotirea articolului 3 combinat cu articolele 1 şi 13. El mai denunţă, în baza articolului 6 § 1, o violare a dreptului său de acces la un tribunal.

• **Hotărârea din 21 noiembrie 2001** *(Marea Cameră) (Culegere 2001)*

4. – Curtea notează că petiţionarul nu pretinde că actele de tortură pe care le-ar fi suferit ar fi fost înfăptuite în jurisdicţia Regatului Unit sau că autorităţile britanice ar avea vreo legătură de cauzalitate cu aceste acte. În aceste condiţii, nu se poate afirma că Regatul Unit era obligat să-i ofere o cale de recurs civilă pentru torturile pe care autorităţile kuweitiene i le-ar fi aplicat. Nu a existat deci o violare a articolului 3 (unanimitate).

5. – În baza articolului 6 § 1, Curtea notează că imunitatea suverană este un concept de drept internaţional, în virtutea căruia un stat nu poate fi supus jurisdicţiei altui stat. Ea consideră că acordarea imunităţii suverane unui stat într-o procedură civilă urmăreşte scopul legitim de a respecta dreptul internaţional în vederea favorizării curtoaziei şi a bunelor relaţii între state, graţie respectării suveranităţii unui alt stat.

Ea mai observă în plus că Convenţia trebuie să fie interpretată, pe cât posibil, în aşa fel încât aceasta să se pună de acord cu celelalte reguli de drept internaţional din care face parte integrantă, inclusiv cu cele referitoare la acordarea imunităţii unor state. Nu pot fi deci considerate în mod general ca o restricţie disproporţionată, aplicată dreptului de acces la un tribunal – aşa cum este specificat în articolul 6 § 1 – anumite măsuri care reflectă nişte reguli de drept internaţional general admise.

6. – În speţă, Curtea constată că importanţa primordială a interzicerii torturii este din ce în ce mai mult recunoscută. Ea nu consideră totuşi că a fost de pe acum admis în dreptul internaţional ca statele să nu poată pretinde imunitate în cazul unor acţiuni civile de daune-interese pentru nişte acte de tortură care ar fi înfăptuite în afara jurisdicţiei statului în care este angajată respectiva procedură. Legea din 1978, care acordă imunitate statelor în cazul unor acţiuni pentru atingerea adusă integrităţii persoanei, cu excepţia cazurilor în care prejudiciul a fost cauzat în Regatul Unit, nu se află în contradicţie cu limitările general admise de comunitatea naţiunilor ca ţinând de principiul imunităţii statelor. În consecinţă, aplicarea pe care curţile şi tribunalele engleze au dat-o legii din 1978 pentru a primi cererea de imunitate formulată de Kuweit nu poate trece drept o restricţie nejustificată a dreptului de acces al petiţionarului la un tribunal. Nu a avut loc, deci, o violare a articolului 6 § 1 (9 voturi pentru, 8 împotrivă).

7. ***Bibliografie***

COHEN-JONATHAN (G.). şi FLAUSS (J.-F.) – „Cour européenne des droits de l'homme et droit international général (2001)", *A.F.D.I.* 2001, p. 429–430 şi 442–446.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2001", *J.D.I.* 2002, p. 273–278.

FLAUSS (J.-F.) – „Actualité de la Convention européenne des droit de l'homme (novembre 2001-avril 2002)", *A.J.D.A.* 2002, p. 501.

FLAUSS (J.-F.) – „La competénce civile universelle devant la Cout européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 2003, p. 156–175.

FLAUSS (J.-F.) – „Répression des actes de torture et compérence civile universelle (à propos de l'arrêt *Al Adsani* de la Cout européenne des droits de l'homme)", *D.* 2003, p. 1246–1250.

LLYOD JONES (D,) – „Article 6 ECHR and immunities arising in public international law", *I.C.L.Q.* 2003, p. 463–472.

MAIERHÖFER (C.) – „Der EGMR als «Modernisierer» ? – Staateimmunität und ius cogens auf dem Prüfstand", *EuGRZ* 2002, p. 391–398.

MASSIA (F.) – „Arrêt Al Adsani c. Royaume-Uni (21 novembre 2001) relatif à l'immunité des États", *R.S.C.D.P.C.* 2002, p. 149–164.

PUECHAVY (M.) – „Note", G.P. 4–5 octobre 2002, p. 30–32.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.,* 2002, édition générale, n^0 3, I, 105.

VOYAKIS (E.) – „Access to court v State immunity", *I.C.L.Q.* 2003, p. 297–332.

WOODS (L.) – „Decisions of the European Court of Human Rights during 2001", *B.Y.B.I.L.* 2001, p. 535–538.

2. În materie „penală"

65. CAZUL DEWEER contra BELGIEI – Plata unei amenzi de compoziţie pentru a evita închiderea unei măcelării ca urmare a unei contravenţii la reglementările asupra preţurilor

1. – *În momentul în care sesizează Comisia de la Strasbourg, Julius Deweer, cetăţean belgian, este din 1935 măcelar la Louvain; are mai mulţi angajaţi. La 18 septembrie 1974, un funcţionar al Inspecţiei generale economice efectuează un control în magazinul său: el constată o încălcare a unei hotărâri ministeriale din 9 august 1974 referitoare, între altele, la preţul cărnii de porc. La 30 septembrie, pe baza procesului-verbal întocmit de inspector, procurorul Regelui de pe lângă tribunalul din Louvain dispune închiderea provizorie a măcelăriei într-un termen de patruzeci şi opt de ore, începând de la notificarea deciziei, precizând că această măsură va lua sfârşit fie imediat după plata unei amenzi tranzacţionale de 10.000 F.B., fie, cel mai târziu, în ziua judecăţii penale. Petiţionarul plăteşte amenda la 2 octombrie 1974.*

2. – *Potrivit lui Julius Deweer, care a introdus plângerea la Comisie la 6 februarie 1975, reglementările referitoare la preţuri şi aplicarea lor în speţă ar încălca prevederile art. 6 al Convenţiei: decizia de închidere a măcelăriei sale, adevărată sancţiune penală, nu emana de la un tribunal (art. 6 § 1); era luată în grabă şi fără o dezbatere, încălcând principiul prezumţiei de nevinovăţie (art. 6 § 2); procedura, sumară, nu i-a permis să fie informat cum se cuvenea asupra acuzaţiilor invocate contra lui şi să-şi pregătească apărarea (art. 6 § 3). Petiţionarul a pretins, de asemenea, încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1, închiderea dispusă pe o durată nedeterminată echivalând cu o spoliere.*

La 14 ianuarie 1978, Julius Deweer a decedat, dar văduva acestuia şi cele trei fiice ale sale au informat Comisia o lună mai târziu, că au un interes material şi moral în finalizarea procedurii angajate de petiţionar.[1]

[1] În raportul său din 5 octombrie 1978, Comisia a exprimat în unanimitate avizul că utilizarea combinată a procedurilor de tranzacţie şi de închidere provizorie a activităţii comerciale a încălcat dreptul garantat lui J. Deweer prin art. 6 § 1 la un proces penal echitabil; dimpotrivă, decizia de închidere provizorie, considerată prin ea însăşi, nu a încălcat nici art. 6 § 2, nici art. 1 ale Protocolului nr. 1. În sfârşit, Comisia a apreciat că nu este necesar să continue examinarea cazului din perspectiva art. 6 § 3.

• *Hotărârea din 27 februarie 1980 (Cameră) (seria A nr. 35)*

3. – Guvernul belgian a ridicat două chestiuni preliminare.

Prima constă în aceea că plângerea ar fi trebuit să fie declarată inadmisibilă de către Comisie, pentru neepuizarea tuturor căilor de recurs interne. Guvernul identifica acest argument din faptul că Julius Deweer nu exercitase cele trei recursuri pe care le-a menţionat şi alte recursuri pe care el nu le-a precizat. Curtea apreciază că este competentă să examineze primele trei aspecte ale chestiunii, deoarece acestea nu s-au prescris, dar nu şi pe cel de-al patrulea pentru a nu-şi depăşi competenţa.

Ar fi trebuit dl Deweer să exercite un recurs în anulare împotriva hotărârii din 9 august 1974? Nu, răspunde Curtea. În această împrejurare, atribuţiile procurorului Regelui din Louvain nu decurgeau din acest act de reglementare a preţurilor, ci dintr-un text de lege. Un recurs în anulare ar fi condus, fără îndoială, după un termen destul de lung şi, într-un fel, pe cale indirectă la constatarea că măcelarul nu a comis nici o infracţiune sancţionabilă şi astfel i s-ar fi rambursat cei 10.000 F.B., depuşi de acesta în contul amenzii primite. Acesta ar fi remediat deci unele din efectele deciziei din 30 septembrie 1974, dar nu şi cauza: aplicarea legii din 1945–1971 cuprinzând reglementări economice. Altfel spus, el nu ar fi asigurat protecţia directă şi rapidă a drepturilor garantate prin art. 6 § 1 din Convenţie şi a art. 1 din Protocolul nr. 1 al acestuia.

Ar fi trebuit să introducă dl Deweer o acţiune civilă în restituirea bunului nedatorat şi pentru daune-interese? Curtea apreciază că nu, căci o asemenea acţiune nu ar fi oferit petiţionarului o ocazie reală de a-şi pleda cauza în faţa unei jurisdicţii penale.

Ar fi trebuit dl Deweer să angajeze o procedură de revizuire în materie penală? Curtea se limitează să constate că guvernul nu a adus dovada că un asemenea recurs ar fi fost accesibil petiţionarului.

În rezumat, excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne este respinsă (unanimitate).

4. – Mai rămânea cea de-a doua chestiune preliminară: susţinând că afacerea şi-a pierdut obiectul o dată cu anularea de către Consiliul de Stat a hotărârii din 9 august 1974, guvernul a invitat Curtea să radieze cazul de pe rol. Curtea constată totuşi că nu sunt întrunite condiţiile prevăzute în art. 47 § 2 din regulamentul său: ea nu a primit comunicarea nici cu privire la o „reglementare amiabilă", nici referitor la un „aranjament" şi nu se găseşte nici în prezenţa unui „alt fapt de natură să furnizeze o soluţie litigiului". Mai întâi, „faptul" invocat de către guvern s-a produs înainte de adoptarea raportului Comisiei şi Curtea a avut deci cunoştinţă de acesta încă de la sesizarea sa, iar art. 47 § 2 se referă la o „comunicare" referitoare la un caz aflat deja pe rolul Curţii. În afară de aceasta, decizia Consiliului de Stat ar putea să ducă cel mult la restituirea celor 10.000 F.B. plătiţi de Julius Deweer: decizia respectivă nu i-a dat petiţionarului dreptul de a se apăra în materie penală în conformitate cu exigenţele art. 6 din Convenţie. Cererea de radiere de pe rol este deci respinsă (unanimitate).

5. – Studiind fondul cazului, în lumina art. 6 § 1, Curtea precizează de la început că singurul aspect de avut în vedere este utilizarea combinată a procedurilor de închidere provizorie şi de reglementare amiabilă. Ea continuă expunând pe larg o serie de raţiuni; subliniază îndeosebi locul proeminent pe care îl ocupă dreptul la un proces echitabil într-o societate democratică şi care militează pentru o concepţie materială, şi nu formală, a acuzării. Curtea constată astfel că dl Deweer făcea obiectul unei acuzaţii în materie penală, dacă nu în lumina dreptului belgian, cel puţin în sensul Convenţiei, de la decizia magistratului care a dispus închiderea provizorie a măcelăriei. Conformându-se jurisprudenţei sale, ea arată apoi că art. 6 cuprindea, pentru petiţionar, „dreptul la un tribunal". Acest drept îmbracă o importanţă prea mare într-o societate democratică pentru ca o persoană să piardă posibilitatea de a beneficia de el numai pentru că a acceptat un aranjament parajudiciar, în speţă, plata unei sume de bani. Prin controlul – deosebit de atent – care îi revine în acest domeniu, Curtea trebuie să se asigure, îndeosebi, că petiţionarul nu a acţionat sub constrângere. În această privinţă, ea subliniază că dacă dl Deweer nu ar fi consimţit la plata a 10.000 F.B. ca reglementare amiabilă, măcelăria sa ar fi fost închisă şi aceasta, dacă ar fi fost cazul până la data la care jurisdicţia competentă ar fi statuat asupra infracţiunii puse în sarcina petiţionarului. Timp de mai multe luni, poate, el ar fi pierdut veniturile activităţii sale profesionale; ar fi riscat să trebuiască totuşi să continue retribuirea personalului său şi să nu-şi regăsească toată clientela după redeschiderea magazinului. Pe scurt, ar fi suferit o pagubă considerabilă. În consecinţă, exista o disproporţie flagrantă între cei doi termeni ai alternativei oferite petiţionarului. Relativa modicitate a sumei reclamate întărea presiunea exercitată prin dispoziţia de închidere a măcelăriei: ea o făcea atât de constrângătoare încât nu ar trebui să uimească faptul că petiţionarul i-a cedat.

După ce a respins alte două obiecţii ale guvernului, Curtea a tras concluzia că renunţarea dlui Deweer la un proces echitabil era afectată de constrângere şi că, în speţă, s-a încălcat art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – În ceea ce priveşte chestiunea respectării paragrafelor 2 şi 3 ale art. 6, Curtea constată că aceasta nu are influenţă în cazul petiţionarului şi că examinarea cauzei din perspectiva acestor dispoziţii este inutilă (unanimitate).

7. – De asemenea, Curtea apreciază ca inutil să examineze dacă încasarea celor 10.000 F.B, care a avut loc în condiţii incompatibile cu art. 6 § 1 din Convenţie, încălca în plus şi prevederile art. 1 din Protocolul nr. 1 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

8. – În aplicarea art. 50 al Convenţiei, Curtea acordă moştenitorilor petiţionarului satisfacţia echitabilă cerută, constând în două elemente: din punct de vedere material, în restituirea sumei de 10.000 F.B. plătiţi de dl Deweer şi de 800 F.F. cheltuieli de călătorie şi sejur ocazionate de audienţele în faţa Comisiei; în ce priveşte prejudiciul moral, în constatarea unei încălcări a drepturilor petiţionarului (unanimitate).[1]

[1] O lege din 6 iulie 1983 interzice utilizarea împreună atât a procedurii tranzacţionale cât şi a dispoziţiei de închidere provizorie în cazul infracţiunilor la legislaţia asupra preţurilor; aceasta modifică astfel art. 11 din legea din 22 ianuarie 1945 privind reglementările economice şi preţurile.

9. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (A.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H." (2e partie), *R.U.D.H.* 1990, p. 124–125.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica di las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 299–305.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 196–201.

DUFFY (P.J.). – „The Deweer case", *H.R.R.* 1980, p. 142–143.

FROWEIN (J.A.). – „Zur Bedeutung der Unschuldsvermutung in Art. 6 Abs. 2 der Europäischen Menschenrechtskonvention", in *Recht als Prozess und Gefüge. Festschrift für Hans Huber*, Berne, Stämpfli, 1981, p. 558–559.

GARCÍA DE ENTERRÍA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 528–539.

HARRIS (D.J.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1980", *B.Y.B.I.L.* 1980, p. 329–332.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 286–288.

PIZZORUSSO (A.). – „Commentario" *Foro it.* 1980, IV, col. 125.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 197–202.

TRECHSEL (S.). – „Strassburger Rechtsprechung zum Strafverfahren. Die Urteile Schiesser, Deweer, Artico und Luedicke, Belkacem u. Koç", *J.R.* 1981, p. 135–138.

66. CAZUL COLOZZA ŞI RUBINAT contra ITALIEI – Decizie dată în lipsa inculpaţilor consideraţi ca sustrăgându-se urmăririi penale

1. – *Cetăţean italian născut în 1924, dl Giacinto Colozza este urmărit pentru escrocherie începând din 1972. Deoarece nu mai locuieşte la domiciliul menţionat în registrul de stare civilă, Tribunalul din Roma îl consideră ca fugit* („latitante") *şi îl judecă în lipsă. La 17 decembrie 1976, după ce i-a acordat un avocat din oficiu, îi aplică o pedeapsă de 6 ani de închisoare şi o amendă. Avocatul din oficiu nefăcând recurs, sentinţa dobândeşte autoritate de lucru judecat la 16 ianuarie 1977. Arestat la 29 septembrie, dl Colozza face imediat recurs pe care Tribunalul din Roma îl respinge la 29 aprilie 1978. În afară de aceasta, el sesizează Curtea de apel şi apoi Curtea de casaţie, însă fără succes. Moare în închisoare la 2 decembrie 1983.*

Dl Pedro Rubinat, cetăţean spaniol născut în 1933, răneşte mortal un marinar nicaraguan la 27 aprilie 1972, la Genova, în cursul unei altercaţii, după care fuge în străinătate. Cercetările rămânând fără rezultat, el este considerat de asemenea ca „fugit" şi judecat în lipsă. Curtea din Genova îl condamnă la 21 de ani închisoare. Avocatul din oficiu face apel dar, la 28 mai 1976, Curtea din Genova, întrunită ca instanţă de apel, îl respinge

confirmând hotărârea primei instanţe. Arestat în Franţa la 29 octombrie 1976, petiţionarul este extrădat către Italia la 27 mai 1977, cu consimţământul său. La 4 iulie 1978, Curtea de casaţie îi respinge recursul formulat în numele său de către avocatul din oficiu, în care el ridică, fără succes un „incident de executare" şi face o cerere de revizuire. La 12 mai 1983 el este graţiat de către preşedintele Republicii Italiene.

2. – *Dl Colozza sesizează Comisia la 5 mai 1980, iar Pedro Rubinat la 21 iulie 1978. Ei s-au plâns, în esenţă, că nu au beneficiat de un proces echitabil prin nesocotirea art. 6 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 12 februarie 1985*** *(Colozza) (Cameră) (seria A nr. 89)*

3. – Curtea constată mai întâi că dreptul acuzatului de a lua parte la audienţă decurge din obiectul şi scopul art. 6. În speţă, ea nu are nevoie să hotărască dacă şi în ce condiţii o persoană arestată preventiv poate să renunţe la o asemenea înfăţişare în faţa instanţei, renunţarea la un drept garantat de Convenţie trebuind să fie stabilită într-o manieră lipsită de echivoc. Or, în speţă, nu s-a întâmplat astfel: autorităţile italiene au tras concluzia unei asemenea renunţări din calitatea de *„latitante"* pe care i-au atribuit-o dlui Colozza întemeindu-se pe o simplă prezumţie care nu furniza o bază suficientă. Chiar dacă dreptul de a participa personal la audienţă nu îmbracă un caracter absolut, adaugă Curtea, nimic nu justifică, în cazul de faţă, pierderea totală şi ireparabilă a acestuia. Când o legislaţie naţională autorizează desfăşurarea unui proces în ciuda absenţei unui „acuzat" în situaţia dlui Colozza, cel în cauză trebuie să poată obţine, o dată aflat în cursul urmăririi penale, ca o jurisdicţie să statueze din nou, după ce l-a audiat, asupra temeiniciei acuzaţiei puse în sarcina sa. Statele contractante se bucură de o mare libertate în alegerea mijloacelor de utilizat în acest scop; sarcina Curţii nu constă în a le indica mijloacele respective, ci de a cerceta dacă s-a ajuns la rezultatul urmărit de Convenţie. Or, calea de recurs de care dispune petiţionarul – „apelul tardiv" – nu îndeplinea condiţiile necesare. Dl Colozza nu a beneficiat niciodată de examinarea cauzei sale de către un tribunal având jurisdicţie deplină şi reunindu-se în prezenţa sa. Art. 6 § 1 a fost aşadar încălcat (unanimitate).

4. – Statuând asupra aplicării art. 50, Curtea consideră că petiţionarul a suferit o pierdere de şanse reale, la care se adaugă un prejudiciu moral incontestabil suferit atât de el însuşi, cât şi de văduva acestuia, care şi-a exprimat dorinţa de a fi continuată procedura şi de a participa la aceasta. Curtea recunoaşte văduvei petiţionarului calitatea de „parte lezată" şi îi acordă o despăgubire de 6.000.000 lire (unanimitate).[2]

---

[1] În raportul său din 5 mai 1983, Comisia a pronunţat avizul că în cele două cazuri s-a încălcat art. 6 § 1 (unanimitate).

[2] Noul cod de procedură penală, intrat în vigoare la 24 octombrie 1989, modifică dispoziţiile anterioare în materie de redeschidere a termenelor pentru a prezenta un recurs împotriva unei hotărâri date în contumacie, în scopul de a se răspunde la exigenţele Convenţiei (art. 175, fost art. 183 bis). De altfel, Curtea de casaţie l-a interpretat astfel în hotărârea sa din 12 mai 1993 în cazul Medrano.

• *Hotărârea din 12 februarie 1985 (Rubinat)(Cameră) (seria A nr. 89)*

5. – După punerea sa în libertate, dl Rubinat a plecat în străinătate şi nu şi-a mai lăsat adresa. Există deci raţiuni serioase de a crede că graţierea prezidenţială constituie „un fapt de natură să furnizeze o soluţie litigiului" (art. 48 din regulamentul Curţii). Petiţionarul şi-a redobândit libertatea cu mult înainte de expirarea pedepsei aplicate şi pare să fi vrut să rămână departe de procedură după ce şi-a atins scopul urmărit. Fără îndoială, litigiul prezintă o importanţă de principiu depăşind persoana şi interesele dlui Rubinat, însă Curtea nu apreciază necesar să continue examinarea cazului, căci hotărârea sa în cazul Colozza a tranşat deja chestiuni juridice analoage. Ea radiază de pe rol cauza, urmând să o poată reînscrie pe rol dacă apar circumstanţe noi (unanimitate).

6. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Trial *in abstentia* in Italy", *E.L.R.* 1985, p. 368–369.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985-1986-1987)", *C.D.E.* 1988, col. 459–461.

CRESTI (L.). – „La disciplina dell' irreperibilità e della latitanza nel procedimento contumaciale in relazione alla Convenzione europea dei diritti dell' uomo: il caso Colozza", *Foro it.* 1985, IV, col. 221–229.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 444–445.

FARENHORST (I.). – „Art. 6 EMRK und die Verhandlung gegen Abwesende. Zugleich eine Besprechung der Entscheidungen Colozza und Rubinat des EGMR vom 12.2.1985", *EuGRZ* 1985, p. 629–631.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 339–341.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1985, p. 627–629.

PITTARO (P.). – „Irreperibilità, contumacia e latitanza: una normativa da ripensare alla luce di una recenta sentenza della Corte europea dei diritti dell' uomo", *Legislazione penale* 1985, p. 723 şi urm.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1077–1080.

§7 CAZUL BELILOS contra ELVEŢIEI – Domeniul de aplicare al unei declaraţii interpretative elveţiene privind articolul 6 paragraf 1 din Convenţie şi absenţa, în cantonul Vaud, a unui recurs de jurisdicţie deplină împotriva unei amenzi administrative

1. – *Dna Marlène Belilos trăieşte la Lausanne. La 29 mai 1981, comisia de poliţie a municipalităţii acestui oraş îi aplică o amendă de 200 FS pentru că a participat la o manifestaţie neautorizată pe străzile oraşului. La 4 septembrie, comisia respectivă reduce amenda la 120 FS. Condamnata sesizează Curtea de casaţie penală a Tribunalului cantonal din Vaud care îi respinge acţiunea la 25 septembrie 1981. Recursul de*

drept public pe care îl introduce împotriva hotărârii este respins de Tribunalul federal la 2 noiembrie 1982.

2. – *Cazul ridică îndeosebi problema întinderii unei declaraţii interpretative, formulată de Elveţia la ratificarea Convenţiei, redactată astfel: „Pentru Consiliul federal elveţian, garantarea unui proces echitabil care figurează la art. 6 § 1 din Convenţie, în ceea ce priveşte fie contestaţiile privind drepturile şi obligaţiile cu caracter civil, fie temeinicia oricărei acuzaţii în materie penală, îndreptată contra persoanei în cauză, vizează numai asigurarea unui control judiciar final al actelor sau deciziilor autorităţii publice care afectează asemenea drepturi sau obligaţii sau examinarea temeiniciei unei asemenea acuzaţii".*

3. – *În cererea sa din 24 martie 1983 adresată Comisiei, dna Belilos se plânge că nu a fost judecată de un Tribunal independent şi imparţial, în sensul art. 6 § 1 din Convenţie şi care să se bucure de jurisdicţie deplină.*[1]

• ***Hotărârea din 29 aprilie 1988*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 132)*

4. – Pe cale de excepţie preliminară, guvernul elveţian a pledat în sensul incompatibilităţii plângerii dnei Belilos cu angajamentele Elveţiei în numele art. 6 § 1 din Convenţie. El a invocat declaraţia interpretativă formulată cu prilejul depunerii instrumentului de ratificare.

Prima problemă de rezolvat avea legături cu natura declaraţiei. Curtea examinează diferitele elemente invocate de către guvern în sprijinul tezei sale potrivit căreia declaraţia constituie în realitate o rezervă la Convenţie. Argumentul extras din scopul declaraţiei reia pe cel care se întemeiază pe lucrările pregătitoare, chestiune abordată ulterior. În ceea ce priveşte textul declaraţiei, Curtea admite că redactarea originală în limba franceză, deşi nu oferă în întregime claritate, poate fi înţeleasă ca o rezervă. Coincidenţa emiterii declaraţiilor interpretative cu cea a rezervelor corespunde unei practici normale. Lipsa de uniformitate în practică, urmată de Elveţia şi în sistemul Convenţiei, nu permite numai prin ea însăşi să se califice drept rezervă declaraţia litigioasă. Cât despre tăcerea depozitarului – secretarul general al Consiliului Europei – şi a statelor-părţi, aceasta nu privează organele Convenţiei de puterea lor de apreciere. Mai rămân lucrările pregătitoare. Curtea recunoaşte necesitatea de a cerceta care era intenţia autorului declaraţiei. În cazul de faţă, guvernul elveţian a fost întotdeauna preocupat să evite incidenţele unei concepţii extensive a dreptului de acces la tribunale asupra organizării administrative şi judiciare a cantoanelor şi, în consecinţă, să prezinte textul ca unul din elementele consimţământului Elveţiei de a fi legată prin Convenţie.

Aceasta menţionează numai rezervele, însă mai multe state au emis de asemenea sau numai declaraţii interpretative fără să stabilească întotdeauna o distincţie clară între unele şi celelalte. Pentru a vedea natura juridică a unei

[1] În raportul său din 7 mai 1986, Comisia formulează avizul că s-a încălcat art. 6 § 1 (unanimitate).

„declaraţii", trebuie să privim dincolo de titlul său şi să ne legăm de circumscrierea conţinutului ei material. În speţă, se dovedeşte că Elveţia înţelegea să sustragă unele categorii de litigii de sub incidenţa art. 6 § 1 din Convenţie şi să se asigure împotriva unei interpretări, prea largi în opinia ei, a acestei prevederi. Or, Curtea trebuie să vegheze ca obligaţiile decurgând din Convenţie să nu sufere restricţii neconforme exigenţelor art. 64, în privinţa acestor rezerve.

Deci, examinarea validităţii acestei declaraţii îi era necesară, adică să se asigure de respectarea art. 64. Competenţa Curţii de a aprecia, în lumina art. 64, valabilitatea unei rezerve sau a unei declaraţii interpretative nu s-a pretat la contestaţie. Ea rezultă atât din art. 19, 45 şi 49 din Convenţie, cât şi din jurisprudenţa Curţii.

Cel puţin pentru procedura penală, declaraţia elveţiană prezintă o valoare generală şi nelimitată. Prin „rezervă de caracter general", art. 64 înţelege îndeosebi o rezervă redactată în termeni prea vagi sau ampli pentru a-i putea aprecia sensul şi domeniul de aplicare. Or, redactarea declaraţiei contestate nu permite să se măsoare exact întinderea angajamentului Elveţiei, referitor îndeosebi la categoriile de litigii vizate şi în ceea ce priveşte cunoaşterea dacă se exercită sau nu „controlul judiciar final" asupra faptelor unei cauze. Textul declaraţiei se pretează deci la interpretări diferite, în timp ce art. 64 § 1 cere precizie şi claritate.

Cât despre art. 64 § 2, el se adresează tuturor statelor-părţi la Convenţie, unitare sau federale, şi dotate sau nu cu un drept procedural unificat. „Succinta expunere a legii în cauză" constituie în acelaşi timp un element de probă şi un factor de securitate juridică, a cărui omisiune nu ar putea fi justificată nici măcar de dificultăţi practice importante. Totuşi – şi guvernul o accepta – declaraţia în litigiu nu este însoţită de o asemenea expunere.

În concluzie, Curtea judecă declaraţia ca nefiind valabilă. Or, fără îndoială, Elveţia este şi se crede legată prin Convenţie independent de valabilitatea declaraţiei. Excepţia preliminară a fost aşadar respinsă (unanimitate).

5. – Pe fond, dna Belilos se plângea că nu a fost judecată de un tribunal independent şi imparţial, în sensul art. 6 § 1, şi care să se bucure de jurisdicţie deplină.

6. – Comisia de poliţie a municipalităţii din Lausanne este calificată drept „autoritate municipală" prin legea cantonului Vaud şi ca „autoritate administrativă" de către Tribunalul federal. Potrivit Curţii, chiar dacă asemenea expresii nu par decisive, ele furnizează un indiciu important asupra naturii organului în cauză.

Acesta din urmă are un rol jurisdicţional şi o procedură care permite persoanei interesate să prezinte mijloace de probă în apărare. Membrul unic este numit de municipalitate, dar aceasta nu este suficient pentru a arunca vreo umbră de îndoială asupra independenţei sau imparţialităţii sale. Deşi are calitate de funcţionar municipal, el funcţionează cu titlu individual, nu se găseşte într-o stare de subordonare, depune un jurământ distinct de cel al

poliţiştilor şi, în principiu, este ferit de revocare pe timpul duratei mandatului său. Mai mult, imparţialitatea sa personală nu a fost pusă în cauză, în speţă.

Totuşi – aminteşte Curtea – consideraţii cu caracter funcţional şi organic trebuie, de asemenea, avute în vedere; chiar aparenţele pot avea importanţă. La Lausanne, este vorba de un funcţionar superior provenit din conducerea poliţiei şi susceptibil de a fi chemat să îndeplinească din nou alte sarcini. Justiţiabilii vor avea tendinţa să vadă în el un membru al corpului de poliţie integrat într-o ierarhie şi solidar cu colegii săi. Pe scurt, petiţionara putea să încerce, în mod legitim, îndoieli în ceea ce priveşte independenţa şi imparţialitatea structurală a comisiei de poliţie, care nu răspundea, sub acest aspect, exigenţelor art. 6 § 1.

7. – Curtea cercetează apoi dacă recursurile disponibile permiteau să acopere lacunele constatate în primă instanţă.

Guvernul reproşa dnei Belilos că nu a exercitat un recurs pentru reformarea hotărârii la Curtea de casaţie penală a Tribunalului cantonului Vaud. Curtea apreciază că, dimpotrivă, acesta din urmă nu poate fi avut în vedere, deoarece el nu corespundea naturii revendicărilor petiţionarei. Cât despre recursul în nulitate, el este asociat unei proceduri lipsite de dezbateri orale şi de administrarea probelor şi nu permite o reexaminare liberă a faptelor. Curtea de casaţie penală nu poseda deci, în cazul de faţă, suficientă competenţă.

În concepţia Curţii, Tribunalul federal nu a corectat nici el deficienţa observată la nivelul Comisiei de poliţie. Pe calea recursului de drept public, singurul deschis în speţă, el nu putea să reexamineze chestiunile de fapt şi de drept, puterea sa de apreciere limitându-se la a controla absenţa arbitrarului. Deci, s-au încălcat prevederile art. 6 § 1 (unanimitate).

8. – Dna Belilos a cerut în numele art. 50, anularea amenzii şi restituirea contravalorii acesteia pe care o plătise la poliţie. Curtea constată că prevederile Convenţiei nu îi dau competenţa de a cere statului elveţian anularea condamnării pronunţate împotriva petiţionarei. Ea adaugă că nu poate să facă vreo speculaţie asupra rezultatului procedurii în litigiu, dacă nu s-ar fi încălcat Convenţia şi respinge aşadar această cerere (unanimitate).

Petiţionara solicita, de asemenea, modificarea legii cantonului Vaud din 17 noiembrie 1969 asupra sentinţelor municipale. Curtea arată că prevederile Convenţiei nu o abilitează să ceară Elveţiei să-şi modifice legislaţia şi respinge această cerere (unanimitate).

În sfârşit, petiţionara reclamă rambursarea cheltuielilor sale. Pentru procedura în faţa jurisdicţiilor interne, Curtea îi acordă 3.250 FS; pentru procedurile europene, ea îi atribuie 8.000 FS pentru cheltuieli şi onorariul avocatului – mai puţin 8.822 FF plătiţi cu titlu de asistenţă judiciară – şi 500 FS de cheltuieli personale (unanimitate).[1]

[1] Guvernul elveţian a adus hotărârea Curţii în atenţia cantoanelor, iar Cantonul Vaud a modificat legea sa din 17 noiembrie 1969 asupra sentinţelor municipale printr-o lege din 1 martie 1989 care, începând din 2 mai 1989, instituie o procedură de apel la tribunalul de poliţie contra oricărei sentinţe municipale. De asemenea, guvernul a remis secretarului general al Consiliului Europei, la 16 mai 1988, o nouă versiune a declaraţiei interpretative din 1974. De altfel, el a publicat şi principalele considerente ale hotărârii în revista *Jurisprudence des autorités administratives de la Confédération.*

9. *Bibliografie*

BARATTA (R.). – „La riserve incompatibili con l'art. 64 della Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *Riv. D.I.* 1992, p. 289–314.

BOURGUIGNON (H.J.). – „The Belilos case: new light on rezervation to multilateral treaties", *Virginia Journal of International Law* 1989, p. 347–386.

CAMERON (I.) şi HORN (F.). – „Reservations to the European Convention on Human Rights: the Belilos case", *G.Y.I.L.* 1990, p. 70–129.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Les réserves à la Convention européenne des droits de l'homme (à propos de l'arrêt Belilos du 29 avril 1988)", *R.G.D.I.P.* 1989, p. 273–314.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.I.D.E.* 1989, p. 165–167.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 345–348.

FLAUSS (J.-F.) – „Le contentieux de la validité des réserves à la CEDH devant le Tribunal fédéral suisse: requiem pour la déclaration interprétative relative à l'article 6 §1", *R.U.D.H.,* 1994, p. 297–303.

MACDONALD (R.St. J.). – „Reservations under the European Convention on Human Rights", *R.B.D.I.* 1988, p. 429–450.

MARKS (S.). –„Reservations unhinged: the Belilos case before the European Court of Human Rights", *I.C.L.Q.* 1990, p. 300–327.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988 p. 386–389.

OETER (S.). – „Die „äuslegende Erklärung" der Schweiz zu Art. 6 Abs. 1 EMRK und die Unzulässigkeit von Vorbehalten nach Art. 64 EMRK. Anmerkung zum Urteil des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte im Fall Belilos vom 29 April 1988", *Z.A.Ö.R.V.* 1988, p. 514–522.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 804–811.

TEJERA VICTORY (J.M.). – „Comentario", *Boletin de Jurisprudencia constitucional* 1989, p. 1217–1221.

VALTICOS (N.). – „Le recours à la Cour Européenne des droits de l'homme: quelques cas récents", *S.J.* 1990, p. 220–222.

VELDE (J. van der). – „Noot" *NJCM-Bulletin* 1988, p. 477–481.

VILLIGER (M.E.). – „Das Urteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte im Fall Belilos gegen die Schweiz", *Recht. Zeitschrift für juristische Ausbildung und Praxis* 1989, p. 59–66.

WILDHABER (L.). – „Rund um Belilos. Die schweizerischen Vorbehalte und auslegenden Erklärungen zur Europäischen Menschenrechtskonvention im Verlaufe der Zeit und in Lichte der Rechtsprechung", *in Kleinstaat und Menschenrechte. Festgabe für Gerard Batliner zum 65, Geburtstag*, Bâle, Helbing & Lichtenhahn, 1993, p. 325-339.

WILDHABER (L.) – „Les résistances nationales en Suisse. A propos des réserves suisses à l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme", in Tavernier (P.) (éd.), *Quelle Europe pour les droits de l'homme?*, Bruxelles, Bruylant, 1996, p. 159–169.

B. Exigenţele instituţionale

1. Jurisdicţiile „civile"

a. Organele ordinelor profesionale

68. CAZUL LE COMPTE, VAN LEUVEN ŞI DE MEYERE contra BELGIEI – Obligaţia de a se afilia la Ordinul medicilor şi procedura disciplinară în faţa organelor acestuia

1. – *În iunie 1971, Consiliul provincial al Ordinului medicilor din Flandra occidentală îi aplică dr. Herman Le Compte, născut în 1929, o suspendare a dreptului de a practica medicina timp de trei luni, pentru că a divulgat prin presă atât sancţiunile primite de el în trecut din partea organelor jurisdicţionale ale Ordinului, cât şi criticile sale în privinţa acestora şi că a ultragiat astfel Ordinul. Sancţiunea este confirmată în octombrie 1972 de către consiliul de apel al Ordinului, care nu reţine totuşi acuzaţia de ultraj. În mai 1974, Curtea de casaţie respinge un recurs formulat împotriva deciziei consiliului de apel. De atunci s-au înmulţit urmăririle disciplinare contra petiţionarului pentru publicitatea dată de acesta litigiului său cu Ordinul şi cele penale pentru refuzul de a se supune măsurilor adoptate contra sa de către consiliul Ordinului.*

2. – *În ianuarie 1973, mai mulţi confraţi îi acuză pe medicii Frans Van Leuven şi Marc De Meyere, născuţi în 1931 şi, respectiv, în 1940, de abateri de la deontologie; ei le reproşează îndeosebi că şi-au limitat sistematic onorariile la sumele rambursate de serviciile de securitate socială, chiar când asigurau serviciul de gardă, şi că au distribuit gratuit la domiciliu o revistă bilunară care ridiculiza medicii generalişti. După ce i-a audiat pe aceşti doi medici, consiliul provincial al Ordinului din Flandra orientală pronunţă contra lor o suspendare a dreptului de a exercita medicina timp de o lună. Sesizat de către aceştia, Consiliul de apel al Ordinului a redus durata suspendării la 15 zile. În ce priveşte Curtea de casaţie, aceasta respinge recursul celor în cauză la 15 aprilie 1975.*

3. – *Introduse la Comisie, la 28 octombrie 1974 (Le Compte) şi 21 octombrie 1975 (Van Leuven şi De Meyere), cele două plângeri sunt declarate admisibile în parte şi apoi conexate. Cei trei petiţionari, toţi cetăţeni belgieni, au susţinut îndeosebi că obligaţia de a se afilia la Ordinul medicilor şi de a se supune organelor sale disciplinare încălca art. 11 din Convenţie şi că ei nu au beneficiat de garanţiile art. 6 în cursul procedurii disciplinare.*[1]

---

[1] În raportul său din 14 decembrie 1979 Comisia formulează avizul următor: nu s-a încălcat art. 11 § 1 din Convenţie deoarece Ordinul medicilor nu constituie o asociaţie (unanimitate); în schimb, art. 6 § 1 se aplică la contestaţiile care privesc măsuri disciplinare luate împotriva petiţionarilor (8 voturi pentru, 3 împotrivă) şi că acest articol a fost încălcat deoarece cauza petiţionarilor nu a fost examinată nici de către un „tribunal imparţial" (7 voturi pentru, 4 împotrivă), nici „în mod public" (8 voturi pentru, 3 împotrivă).

• ***Hotărârea din 23 iunie 1981** (plenul Curţii) (seria A nr. 43)*

4. – Curtea începe prin a aminti că urmărirea disciplinară scapă, în principiu, regimului art. 6, dar că în anumite circumstanţe, situaţia ar putea fi alta. Ea cercetează mai întâi dacă acest articol se aplică la toată procedura urmată în faţa consiliilor provinciale şi de apel, organe disciplinare, sau numai la o parte a acesteia, apoi dacă articolul menţionat este aplicabil în faţa Curţii de casaţie, instituţie judiciară.

În concepţia Curţii, dreptul petiţionarilor de a continua să exercite profesia de medic, în timp ce suspendarea îi împiedica provizoriu să o facă, era pus direct în cauză în faţa Consiliului de apel şi a Curţii de casaţie. Or, pentru medicii, care practică în mod liber arta de a însănătoşi, acest drept este pus în aplicare pe baza unor relaţii contractuale sau cvasicontractuale cu clienţii sau pacienţii lor şi constituie un drept cu caracter privat. Suspendarea în cauză a adus atingere exercitării acestei profesii, în ciuda naturii sale temporare. Curtea trage concluzia că medicii Le Compte, Van Leuven şi De Meyere aveau dreptul de a li se examina cauza de către un tribunal care să respecte condiţiile art. 6 § 1 (15 voturi pentru, 5 împotrivă). Ea nu a considerat necesar să cerceteze natura consiliului provincial, deoarece art. 6 § 1 nu obligă statele contractante să supună contestaţiile privind drepturile şi obligaţiile cu caracter civil regimului unor proceduri care să-şi desfăşoare fiecare fază în faţa unor tribunale corespunzătoare prescripţiilor sale. În schimb, de îndată ce petiţionarii au recurs la consiliul de apel, acesta se afla sesizat cu o contestaţie a dreptului în cauză.

5. – Curtea s-a asigurat apoi cu privire la îndeplinirea condiţiilor prevăzute de art. 6 § 1 în privinţa atribuţiilor Consiliului de apel şi ale Curţii de casaţie: primul, pentru că a procedat singur la examinarea completă a măsurilor afectând un drept cu caracter civil, iar a doua, deoarece a exercitat controlul final al legalităţii acestor măsuri.

Curtea de casaţie prezintă, în mod evident, caracteristicile unui tribunal, deşi nu intră în competenţa sa să corecteze erorile de fapt şi nici să controleze proporţionalitatea între faptă şi sancţiunea aplicată. Acelaşi lucru este valabil şi pentru Consiliul de apel cu excepţia precizărilor ce urmează.

În afară de aceasta, constituirea prin lege este o caracteristică manifestă atât pentru Curtea de casaţie (Constituţie), cât şi pentru Consiliul de apel (lege şi decizii regale).

În ceea ce priveşte independenţa Curţii de casaţie, ea nu ar putea fi pusă la îndoială, ceea ce este valabil şi pentru consiliul de apel a cărui componenţă asigură o paritate completă între practicieni şi magistraţi şi a cărui preşedinţie revine unuia dintre aceştia din urmă, desemnat de către rege şi posesor al unui vot hotărâtor în caz de egalitate de voturi.

Imparţialitatea Curţii de casaţie nu se pretează nici ea vreunei discuţii. Referitor la consiliul de apel, Curtea apreciază că sistemul de alegere a membrilor medici de către consiliul provincial nu ar putea fi suficient pentru

a proba o acuzaţie de parţialitate şi că imparţialitatea personală a fiecărui membru trebuie prezumată până la proba contrarie; or, nici unul dintre petiţionari nu a folosit dreptul său de recuzare.

În sfârşit, Curtea examinează absenţa oricărei publicităţi în faţa consiliului de apel, atât pentru audieri, cât şi pentru pronunţarea deciziei. Ea constată că în cazul de faţă nu se putea aplica nici una din excepţiile de la regula publicităţii prevăzute de art. 6 § 1, deoarece însăşi natura deficienţelor reproşate petiţionarilor şi propriile revendicări nu ţineau de arta medicală: nici respectul secretului profesional, nici protecţia vieţii private a medicilor sau pacienţilor nu intrau în joc. De aceea petiţionarii aveau dreptul la publicitatea procedurii, deşi nici litera, nici spiritul art. 6 § 1 nu i-au împiedicat să renunţe de bună voie, în mod expres sau tacit. Curtea adaugă că publicitatea în faţa Curţii de casaţie nu a fost suficientă pentru acoperirea lacunei constatate, deoarece această înaltă jurisdicţie nu examinează fondul cauzelor, astfel încât controlului acesteia îi scapă numeroase aspecte ale contestaţiilor privind drepturile şi obligaţiile cu caracter civil. Curtea trage concluzia că s-a încălcat art. 6 § 1 deoarece cauza doctorilor Le Compte, Van Leuven şi De Meyere n-a fost audiată public de către un tribunal cu jurisdicţie deplină (16 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. – Hotărârea Curţii tratează apoi pretinsa încălcare a art. 11. În această privinţă, Curtea notează mai întâi că Ordinul belgian al medicilor este o instituţie de drept public, întemeiată pe lege şi integrată în structurile statului; el asigură un anumit control public al exercitării artei medicale şi se bucură de prerogative excedând dreptul comun. Având în vedere aceste elemente în ansamblul lor, ea apreciază că acest ordin nu ar putea fi analizat ca o asociaţie.

Curtea arată, în continuare, că existenţa Ordinului şi corolarul său – obligaţia medicilor de a se înscrie pe listele sale şi de a se supune autorităţii organelor acestuia – nu au nici ca obiect, nici ca efect limitarea dreptului garantat de art. 11 § 1; într-adevăr, Belgia cunoaşte mai multe tipuri de asociaţii consacrate apărării intereselor profesionale ale medicilor şi la care aceştia din urmă au întreaga opţiune de a adera sau nu.

Curtea trage astfel concluzia absenţei încălcării art. 11 (unanimitate).

7. – Constatând că problema aplicării art. 50 nu este în stare de judecată, hotărârea o trimite la Camera constituită iniţial pentru examinarea cauzei şi care s-a desesizat în luna octombrie 1980 în favoarea plenului Curţii.

• ***Hotărârea din 18 octombrie 1982 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 54)***

8. – Cei trei petiţionari au reclamat guvernului belgian angajamentul de a lua măsuri de reparaţie parţială a prejudiciului, constând, pe de o parte, în ştergerea sancţiunilor disciplinare şi a condamnărilor penale de care s-au

plâns şi, pe de altă parte, în ceea ce priveşte rambursarea cheltuielilor de judecată şi de amendă.

În afară de aceasta, fiecare a prezentat cereri proprii.

Doctorul Le Compte revendica, în principal, acordarea cu titlu provizoriu a unui franc belgian, în aşteptarea soluţionării celei de-a doua plângeri la Comisie (deferită Curţii în martie 1982 – cazul Albert şi Le Compte) şi, în subsidiar, atribuirea „unei părţi echitabile" de 732.608 franci belgieni pentru cheltuieli de apărare, 30.000 franci belgieni pentru cheltuieli de călătorie şi sejur, ca şi pentru perioada în care a fost în imposibilitatea de a profesa, şi 20.000.000 franci belgieni cu titlu de prejudicii materiale şi morale.

Doctorul Van Leuven cerea 50.000 franci belgieni pentru cheltuielile de apărare, 30.000 franci belgieni pentru cheltuieli de călătorie şi sejur şi pentru perioada când n-a putut profesa şi 15.000.000 franci belgieni pentru prejudicii materiale şi morale.

Cât despre dr. De Meyere, el înţelege să obţină 60.000 franci belgieni pentru pierderea de venituri suferită, 50.000 franci belgieni pentru cheltuieli de apărare şi o sumă, lăsată la aprecierea Curţii, pentru daune morale.

9. – Curtea hotărăşte că Belgia trebuie să plătească pentru cheltuieli de judecată şi taxe doctorului Le Compte 77.000 FB, doctorului Van Leuven 63.000 FB şi doctorului De Meyere 42.000 FB – pentru cheltuieli în faţa Curţii de casaţie şi a organelor Convenţiei (unanimitate).

Ea a respins cererile de acordare a satisfacţiei echitabile formulate de petiţionari pentru celelalte sume (unanimitate); Curtea îşi declină competenţa de a cere statului belgian ştergerea sancţiunilor şi a pedepselor; ea nu vede nici o legătură de cauzalitate între încălcarea constatată prin hotărârea din 23 iunie 1981 şi prejudiciul material decurgând din suspendarea dreptului de a profesa medicina; în sfârşit, ea consideră că daunele morale pretinse au primit o reparaţie suficientă prin hotărârea menţionată.[1]

10. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (3e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 211–212.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 316–319.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 201–212.

DELAMARRE (G.). – „Note", *G.P.*, 15 décembre 1981, Jurisprudence, p. 775–777.

DUBOUIS (L.). – „L'ordre des médecins, la juridiction disciplinaire et la Convention européenne des droits de l'homme", *Révue de droit sanitaire et social* 1982, p. 65–76.

[1] Prin legea din 13 martie 1985 se prevede, în anumite condiţii, publicitatea procedurilor disciplinare în faţa consiliilor de apel ale Ordinului medicilor şi Ordinului farmaciştilor. La 14 aprilie 1983, Curtea de casaţie a Belgiei s-a raliat la soluţia adoptată de Curtea Europeană (aplicabilitatea art. 6 § 1 din Convenţie la anumite proceduri disciplinare).

FLAUSS (J.-F.). – „Vers une évolution du contentieux disciplinaire devant la juridiction ordinale", *G.P.*, 19 juin 1982, doctrine, p. 338–341.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (ed.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 579–592.

JOUFFA (Y.). – „Le problème des cotisations aux ordres professionnels", *G.P.*, 7–8 octobre 1983, doctrine, p. 2–9.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1981", *B.Y.B.I.L.* 1981, p. 337–340.

LAMBERT (P.). – „Observations – La procédure disciplinaire et la Convention européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1981, p. 625–627.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 313–314.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 495–498.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 216–220.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 156–163.

VAN DEN BOSCH (Y.). – „De dokterszaak van 23 juni 1981", *R.W.* 1981–1982, col. 1238–1244.

VAN SOLINGE (A.). – „L'article 6 de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et les procédures disciplinaires devant l'Ordre des médecins", *R.B.D.I.* 1983, p. 903–928.

69. CAZUL ALBERT ŞI LE COMPTE contra BELGIEI – Procedură disciplinară în faţa organelor Ordinului medicilor

1. – *În iunie 1974, consiliul provincial al Ordinului medicilor din Brabant aplică doctorului Alfred Albert o suspendare a dreptului de a practica medicina, pe timp de doi ani, pentru că a eliberat certificate de incapacitate de muncă fără un serios examen medical. Această sancţiune a fost confirmată în noiembrie 1974 de către Consiliul de apel al ordinului. În iunie 1975, Curtea de casaţie respinge un recurs contra deciziei acestuia din urmă.*

În februarie 1974 dr. Herman Le Compte face obiectul unei anchete pentru „publicitate ilicită" şi „ultraj la Ordin": i se reproşează că a acordat trei interviuri la diferite publicaţii periodice şi că a adresat o scrisoare preşedintelui consiliului provincial al Ordinului din Flandra occidentală. În martie, consiliul menţionat îi aplică o suspendare a dreptului de a practica medicina pe timp de doi ani. Sesizat de către cel interesat, consiliul de apel îi transformă suspendarea, în octombrie 1974, în radiere de pe lista medicilor Ordinului. Petiţionarul se opune acestei decizii şi cere recuzarea membrilor Consiliului, însă în zadar. În ceea ce priveşte Curtea de casaţie, aceasta îl respinge în noiembrie 1975. Radierea doctorului Le Compte de pe lista medicilor Ordinului a început să aibă efect din decembrie 1975; în consecinţă, petiţionarului i s-a interzis dreptul de a practica medicina.

2. – *Cei doi medici au sesizat Comisia la 10 decembrie 1975 şi, respectiv, 6 mai 1976. Ei susţin că art. 6 § 1 din Convenţie a fost încălcat: cauza lor nu ar fi fost audiată în mod echitabil, public şi într-un termen rezonabil de către un tribunal independent şi imparţial, stabilit prin lege. În afară de aceasta, dr. Albert afirmă că el nu a beneficiat de garanţiile art. 6 §§ 2 şi 3 a), b) şi d). În ceea ce îl priveşte, dr. Le Compte pretinde că radierea sa de pe lista Ordinului medicilor a constituit o pedeapsă inumană sau degradantă, contrară art. 3, şi că obligaţia de a se afilia la Ordin şi de a se supune organelor disciplinare ale acestuia ar fi încălcat art. 11, luat separat sau combinat cu art. 17.*[1]

3. – *În pofida sau din cauza marii sale asemănări cu cazul Le Compte, Van Leuven şi De Meyere, cazul Albert şi Le Compte a fost adus în faţa Curţii de către Comisie, la 12 martie 1982. La 21 ianuarie 1982 Curtea de casaţie a Belgiei confirmase jurisprudenţa sa tradiţională în privinţa inaplicabilităţii art. 6 § 1 la procedurile disciplinare (G. contra Ordinului arhitecţilor,* J. T. *1982, p. 446); ea urma astfel concluziile procurorului general (*loc. cit., *p. 438 – 445); a se vedea şi J. Salmon, „La Cour de Cassation et la responsabilité internationale de la Belgique“,* op. cit. *p. 446 – 450; K. Lenaerts, „Les rapports entre juridictions «suprêmes» dans l'ordre juridique institué par la Convention européenne des droits de l'homme. Remarques de droit européen et de droit comparé à propos d'une jurisprudence de la Cour de cassation belge“,* C.D.E. *1983, p. 186–206; S. Marcus-Helmons, „Observations“,* loc. cit., *p. 349–359).*

[1] În raportul său din 14 decembrie 1981, Comisia exprimă avizul potrivit căruia:
- nu s-a încălcat art. 3 (unanimitate);
- nici dr. Albert (8 voturi pentru, 4 împotrivă şi o abţinere), nici dr. Le Compte (12 voturi pentru, o abţinere) nu au făcut obiectul unei acuzaţii în materie penală;
- că art. 6 § 1 se aplică contestaţiilor referitoare la drepturile şi obligaţiile cu caracter civil, care au condus la măsuri disciplinare luate împotriva petiţionarilor (12 voturi pentru, 1 împotrivă);
- în speţă, organele Ordinului erau stabilite prin lege şi erau independente (10 voturi pentru, 3 abţineri);
- cazul dr. Albert (7 voturi pentru, 4 împotrivă, 2 abţineri) şi al dr. Le Compte (8 voturi pentru, 1 împotrivă, 4 abţineri) au fost audiate de către un tribunal imparţial;
- că s-a încălcat art. 6 § 1 deoarece cauzele respective nu au fost audiate public (11 voturi pentru, 1 împotrivă, o abţinere).

Notând că algaţiile dr. Le Compte formulate în baza art. 11 sunt asemănătoare celor din cazul Le Compte, Van Leuven şi De Meyere, Comisia face trimitere la raportul său din 14 decembrie 1979 şi la hotărârea Curţii din 23 iunie 1981.

• ***Hotărârea din 10 februarie 1983** (plenul Curţii) (seria A nr. 58)*

4. – Curtea se pronunţă mai întâi, pe scurt, asupra pretinsei încălcări a art. 3. Subscriind în substanţă la avizul Comisiei, ea declară că nu există vreo raţiune pentru a se îndoi de principiul însuşi al legitimităţii retragerii, cu titlu disciplinar, a dreptului de a practica medicina. În speţă, această măsură nu urmărea să diminueze personalitatea doctorului Le Compte şi nu a afectat-o de o manieră incompatibilă cu art. 3. În concluzie, Curtea consideră că acest articol nu a fost încălcat (unanimitate).

5. – Ea statuează în continuare asupra problemei principale, aceea a susţinerii încălcării a art. 6 § 1. Era oare aplicabilă această dispoziţie? Curtea reia, precizându-l, raţionamentul urmat în hotărârea sa din 23 iunie 1981; ea vede cu atât mai puţine motive de a se îndepărta de la acesta ca şi dr. Le Compte, guvernul belgian şi Comisia făcând trimitere, fiecare, la argumentele dezvoltate de către aceştia în cazul Le Compte, Van Leuven şi De Meyere. Ea a ajuns la concluzia că doctorii Albert şi Le Compte aveau dreptul de a li se examina cazul de către un tribunal reunind condiţiile art. 6 § 1 (16 voturi pentru, 4 împotrivă). Această dispoziţie a fost oare respectată? Nu, răspunde Curtea, deoarece Consiliul de apel al Ordinului medicilor nu a audiat public cauza celor doi petiţionari şi nu a pronunţat decizia sa în public (16 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. – Deşi apreciase ca superfluă tranşarea chestiunii aplicabilităţii paragrafului 1 al art. 6 cu titlu penal, Curtea a examinat, şi în baza acestei dispoziţii, substanţa cererilor formulate de către dr. Albert, în virtutea paragrafelor 2 şi 3. Ea le apreciază ca fiind neîntemeiate şi decide că prevederile Convenţiei nu au fost încălcate în această privinţă (unanimitate).

7. – În ceea ce priveşte pretinsa încălcare a art. 11, Curtea confirmă soluţia pe care ea a dat-o aceleiaşi probleme prin hotărârea sa din 23 iunie 1981 (§ 386 de mai sus). Ea trage astfel concluzia absenţei încălcării Convenţiei (unanimitate).

8. – Constatând, în sfârşit, că problema acordării unei „satisfacţii echitabile" petiţionarilor nu se află în stare de judecată, hotărârea o rezervă şi o trimite la Camera constituită iniţial în vederea examinării cazului şi care se desesizase în mai 1982 în favoarea plenului Curţii (unanimitate).

• ***Hotărârea din 24 octombrie 1983** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 68)*

9. – Dr. Albert a revendicat simbolic un franc belgian pentru daune morale. Cât despre dr. Le Compte, el a reclamat adoptarea de către guvernul belgian a măsurilor de reparaţie parţială a prejudiciului constând, pe de o parte, în ştergerea sancţiunilor disciplinare şi a condamnărilor penale care au făcut obiectul plângerii, iar pe de altă parte retragerea unei circulare a ministrului justiţiei interzicând tuturor farmaciştilor să execute reţetele

eliberate de către petiţionar. De asemenea, el a cerut acordarea, cu titlu de despăgubiri, a 10.000.000 franci belgieni pe fiecare an de la radierea sa de pe lista medicilor Ordinului, ca şi rambursarea cheltuielilor prezentate în faţa Curţii de casaţie şi organelor Convenţiei.

10. – Curtea a decis că Belgia trebuie să-i dea doctorului Le Compte suma de 77.000 FB pentru cheltuieli de judecată şi taxe (unanimitate). Ea a respins celelalte cereri pentru restul de despăgubiri (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

BUEB (F.). – „Poursuites disciplinaires et publicité des débats", *G.P.* 1984, doctrine, p. 456–458.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 *C.E.D.H.* (4e partie), *R.U.D.H.* 1990, p. 433–434.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.).– „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1983, p. 1087–1095.

COHEN-JONATHAN (G.) – „Cour européenne des droits de l'homme 1982–1983–1984", *C.D.E.* 1986, p. 209–211.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 440–442.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 313–322, 343–344.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 447–448.

RASSON-ROLAND (A.). – „Les procédures disciplinaires devant les Ordres professionnels sont-elles soumises à l'article 6 § 1 de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme?", *Administration publique* 1983, p. 205–240.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 212–215.

VERHOEVEN (J.). – „A propos de l'autorité des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme et de la responsabilité internationale liée à leur observation", *R.C.J.B.* 1984, p. 273–295.

[1] Prin legea din 13 martie 1985 se prevede, în anumite condiţii, publicitatea procedurilor disciplinare în faţa comisiilor de apel ale Ordinului medicilor şi Ordinului farmaciştilor. La 14 aprilie 1983, Curtea de casaţie a Belgiei s-a raliat la soluţia adoptată de Curtea Europeană (aplicabilitatea art. 6 § 1 din Convenţie la anumite proceduri disciplinare).

b. Autorităţile administrative

70. CAZUL SRAMEK contra AUSTRIEI – Componenţa unei autorităţi regionale de tranzacţii imobiliare

1. – *Dna Viera Sramek, cetăţeană a Statelor Unite ale Americii, domiciliată în Germania, îşi propunea să cumpere un teren la Hopfgarten, în Tyrol. Un precontract de vânzare este redactat în 1973 şi preţul achitat în 1974, însă actul definitiv de vânzare nu s-a stabilit decât în 1977. Autoritatea locală competentă îl aprobă, însă controlul tranzacţiilor imobiliare atacă această decizie. El consideră că dobândirea terenului se loveşte de o lege din Tyrol, din 1970–1973, întemeiată pe riscul de a vedea un număr excesiv de terenuri ale comunei Hopfgarten intrând în mâinile străinilor. Autoritatea regională a tranzacţiilor imobiliare, stabilită în sediul guvernului din Tyrol, primeşte recursul în iunie 1997. Pe baza rezultatelor unei anchete funciare efectuate în comună, arătând că la un număr de 1.100 familii existau deja 110 proprietari străini deţinând 5,6 ha, ea admite existenţa unui risc de dominaţie străină. Dna Sramek sesizează Curtea Constituţională, dar aceasta îi respinge cererea în martie 1979 pe motiv că autoritatea regională trebuie considerată ca un tribunal independent şi imparţial.*

2. – *În plângerea sa din 19 septembrie 1979 la Comisie, dna Sramek pretinde că nu i-a fost audiată cauza în mod echitabil şi public, de către un tribunal independent şi imparţial stabilit de lege; ea invocă art. 6 § 1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 22 octombrie 1984** (plenul Curţii) (seria A nr. 84)*

3. – Se pune o primă chestiune, aceea a aplicabilităţii art. 6 § 1. Dna Sramek avea dreptul la aprobarea contractului său de cumpărare a unui teren dacă, aşa cum afirma aceasta, respectivul contract îndeplinea condiţiile prevăzute de lege. O decizie negativă în materie ar fi trebuit să aibă – şi a avut – ca efect să lovească tranzacţia cu sancţiunea nulităţii. Astfel, rezultatul procedurii litigioase era determinant pentru drepturile şi obligaţiile cu caracter privat, aşa încât art. 6 § 1 era aplicabil în speţă.

4. – A fost acest articol respectat? Curtea constată mai întâi că autoritatea regională este un „tribunal" în sensul material al termenului (lui îi revine atribuţia de a hotărî, pe baza normelor dreptului şi în urma unei proceduri organizate, orice chestiune ţinând de competenţa sa) şi că, în afară de aceasta, este „stabilit prin lege".

Ea cercetează apoi dacă este vorba de un tribunal „independent şi imparţial". Din punctul său de vedere, legea din Tyrol răspunde exigenţelor art. 6 § 1 în ceea ce priveşte durata mandatului membrilor autorităţii regionale (trei ani) şi posibilitatea – limitată – de a-i revoca. Procedura îmbracă un caracter contradictoriu. Membrii – cu excepţia unui magistrat – sunt

[1] În raportul său din 8 decembrie 1982, Comisia a conchis că s-a încălcat art. 6 § 1 din Convenţie (11 voturi pentru, 1 împotrivă).

numiţi de către guvernul *Landului*, însă desemnaţi să funcţioneze cu titlu individual, iar legea interzice autorităţilor publice să le dea instrucţiuni. În ceea ce priveşte prezenţa celor trei funcţionari ai biroului guvernului *Landului*, ea este în principiu compatibilă cu Convenţia. Totuşi, unul dintre aceştia, raportorul, care ocupă un post cheie, avea ca superior ierarhic pe controlorul tranzacţiilor imobiliare care a sesizat autoritatea regională şi reprezenta guvernul *Landului* în faţa acesteia. Fără îndoială el nu putea primi instrucţiuni din partea controlorului, pe care să le urmeze în examinarea cazurilor, dar Curtea nu ar putea să se limiteze la aprecierea consecinţelor pe care subordonarea raportorului faţă de controlor le-a putut avea în fapt: aparenţele pot căpăta şi ele importanţă. Din moment ce într-un tribunal se află o persoană care este subordonată ca funcţie şi sarcini faţă de una din părţi, justiţiabilii pot să se îndoiască în mod legitim de independenţa acestei persoane. O asemenea situaţie pune grav în cauză încrederea pe care jurisdicţia trebuie să o inspire într-o societate democratică. S-a încălcat deci art. 6 § 1 (13 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Această concluzie dispensează Curtea de a se pronunţa asupra celorlalte cereri ale petiţionarei, care vizau caracterul echitabil şi public al procesului său.

6. – În baza art. 50, dna Sramek reclama, pentru prejudiciu material, o despăgubire cifrată provizoriu la 1.000.000 ATS. Constatând că elementele dosarului nu permit să se tragă concluzia că autoritatea regională ar fi luat, într-o componenţă diferită, o decizie favorabilă persoanei în cauză, Curtea adaugă că nu-i revine competenţa să cerceteze dacă potrivit dreptului austriac numita autoritate ar fi trebuit să dea o asemenea hotărâre. Ea respinge deci cererea (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

Petiţionara solicita în plus rambursarea sumei de 100.000 ATS pentru cheltuieli de procedură în faţa instituţiilor austriece şi a organelor Convenţiei. Curtea admite aceste pretenţii (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Impartiality in legal proceedings", *E.L.R.* 1985, p. 143–144.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.*, 1986, p. 215–216.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 394–395, 403, 406–408 şi 416.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 436–437.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.*, p. 392–394.

PETTITI (L.E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1984, p. 142–143.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1069–1071.

[1] Guvernul regional din Tyrol a adoptat la 21 noiembrie 1984 o ordonanţă: divizia de care ţine raportorul autorităţii tranzacţiilor imobiliare se găseşte de acum înainte separată de direcţia al cărei şef este controlorul tranzacţiilor imobiliare.

c. Jurisdicţiile administrative

71. CAZUL PROCOLA contra LUXEMBURGULUI – Exercitarea succesivă, de către aceiaşi consilieri de stat şi în privinţa aceloraşi decizii, de funcţii consultative şi jurisdicţionale

1. – *Procola este o lăptărie, constituită sub forma unei asociaţii agricole de drept luxemburghez; sediul ei social se află la Ingeldorf.*

Ca urmare a introducerii în statele membre ale Comunităţii europene a regimului numit „de cote de lapte", prin regulamentele CEE 856/84 şi 857/84 din 31 martie 1984, Marele Ducat, prin regulamentul ducal din 3 octombrie 1984, adoptă dispoziţii care transpun regimul comunitar susmenţionat în dreptul naţional. Prin mai multe hotărâri ministeriale din 10 octombrie 1984, el atribuie celor patru cumpărători stabiliţi în ţară – printre care şi petiţionara – cantităţi de referinţă de lapte (cote) bazând repartiţia pe colecta anului 1981.

Petiţionara şi alţi doi cumpărători atacă deciziile de fixare a cantităţilor de referinţă în faţa comitetului contencios al Consiliului de Stat. Având în vedere răspunsurile Curţii de Justiţie a Comunităţilor europene, pe care a sesizat-o cu un număr de chestiuni prejudiciale, comitetul contenciosului anulează deciziile atacate la 26 februarie 1987, considerând că alegerea anului 1981 ca an de referinţă pentru calcularea cotelor antrenează o discriminare între cumpărători, contrară tratatului C.E.E. Cazul este trimis în faţa secretarului de stat pentru agricultură în vederea unei repartizări mai echitabile a cantităţilor de referinţă între cele patru lăptării.

La 27 mai 1987, secretarul de stat prezintă un proiect de regulament care la 2 iulie face obiectul unui aviz al Consiliului de Stat. Acesta din urmă propune unele amendamente şi supune spre aprobare un proiect de lege făcând regulamentul din 2 aprilie 1984 aplicabil în mod retroactiv, data intrării în vigoare, la nivel comunitar, a regimului de prelevare suplimentară. Proiectul de regulament devine, după unele modificări, regulamentul Marelui Ducat din 7 iulie 1987 şi proiectul de lege, legea din 27 august 1987. În aplicarea acestor texte, secretarul de stat emite patru hotărâri ministeriale fixând retroactiv, pentru fiecare campanie de lapte, începând din 2 aprilie 1984, cotele atribuite petiţionarei.

Aceasta din urmă introduce în faţa comitetului contenciosului recursuri în anulare contra acestor decizii, invocând îndeosebi ilegalitatea aplicării retroactive a regulamentului din 7 iulie 1987. Comitetul contenciosului le respinge prin hotărârea din 6 iulie 1988.

2. – *În cererea lor din 22 noiembrie 1988 la Comisie, Procola şi şaizeci şi trei din aderenţii săi, toţi agricultori, îşi exprimă nemulţumirea faţă de încălcarea art. 6 § 1 şi art. 7 ale Convenţiei şi a art. 1 din Protocolul nr. 1.*[1]

[1] La 1 iulie 1993, Comisia reţine cererea lui Procola – dar nu şi a aderenţilor săi – în ce priveşte reclamaţia legată de art. 6 § 1. În raportul său din 6 iulie 1994, ea formulează avizul că nu a existat încălcarea art. 6 § 1 (9 voturi pentru, 6 împotrivă), acesta din urmă fiind inaplicabil.

• *Hotărârea din 28 septembrie 1995 (Cameră) (seria A nr. 326)*

3. – Curtea cercetează mai întâi dacă art. 6 § 1 este aplicabil. În faţa comitetului de contencios al Consiliului de Stat, părţile se opuneau în privinţa facultăţilor de a da efect retroactiv hotărârilor ministeriale fixând cotele de lapte: Procola susţinea că pentru anii 1984–1987 nici o prelevare nu era datorată ca urmare a anulării reglementării precedente şi a imposibilităţii de a face ca hotărârile respective să fie retroactive, în timp ce delegatul statului apăra legalitatea numitelor hotărâri. Teza petiţionarei prezenta suficientă seriozitate căci Consiliul de Stat a procedat la o examinare aprofundată a argumentelor prezente. Era deci vorba de o contestaţie referitoare la determinarea unui drept.

Curtea aminteşte că art. 6 § 1 intră în joc în momentul în care acţiunea are un obiect „patrimonial" şi se fondează pe o atingere pretinsă a drepturilor, de asemenea, patrimoniale, în pofida originii diferendului şi a competenţei jurisdicţiilor administrative.

Pentru a se asigura că procedura era determinantă pentru un drept cu caracter civil, Curtea îl are în vedere în ansamblu său. Exercitând recursul în faţa Consiliului de Stat, Procola a utilizat unicul mijloc – indirect – de care ea dispunea pentru a încerca să obţină rambursarea prelevărilor suplimentare. Ţinând seama de legătura strânsă existentă între procedura angajată de cea interesată şi de consecinţele pe care rezultatul amintitei proceduri ar fi putut să le aibă asupra unui drept cu caracter patrimonial şi, de o manieră mai largă, asupra activităţii economice a asociaţiei Procola, dreptul în cauză îmbracă un caracter civil. În rest, vărsarea unei sume în numele prelevării suplimentare către autorităţile naţionale poate fi privită ca o privare de proprietate, în sensul primului alineat al art. 1 din Protocolul nr. 1. Or, dreptul la respectarea bunurilor prezintă cu siguranţă un caracter civil. Aşadar, art. 6 § 1 se aplică în speţă (unanimitate).

4. – A fost încălcat acest articol? Curtea apreciază ca fiind inutil să cerceteze dacă este comitetul contenciosului un tribunal independent, petiţionara nepunând în cauză nici modul de desemnare şi nici durata mandatului consilierilor de stat, nici existenţa garanţiilor contra presiunilor exterioare.

Singurul punct de tranşat este acela de a şti dacă organul amintit îndeplinea exigenţele de imparţialitate cerute de art. 6, ţinând seama de faptul că patru din cei cinci membri ai săi s-au pronunţat asupra legalităţii unui regulament pe care l-au examinat înainte, în cadrul misiunilor cu caracter consultativ. Curtea constată că a existat confuzia funcţiilor consultative şi a funcţiilor jurisdicţionale în gândirea celor patru consilieri de stat. În cadrul unei instituţii ca cea a Consiliului de Stat luxemburghez, singurul fapt că anumite persoane exercită în mod succesiv, cu privire la aceleaşi decizii, cele două tipuri de funcţii este de natură să pună în cauză imparţialitatea structurală a amintitei instituţii. În speţă, Procola a putut în mod legitim să se teamă că membrii comitetului contenciosului s-au simţit

legaţi de avizul dat anterior. Această simplă îndoială, oricât de puţin justificată ar fi ea, este suficientă pentru a altera imparţialitatea tribunalului în cauză, ceea ce dispensează Curtea de a examina celelalte capete de cereri. Aşadar, art. 6 § 1 a fost încălcat (unanimitate).

5. – În baza art. 50, Curtea apreciază că numai cheltuielile de judecată şi taxele pot da loc la rambursare şi atribuie petiţionarei suma de 350.000 FL (unanimitate)[1].

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1995, p. 3272–3274

AUTIN (J.-L.) şi SUDRE (F.). – „La dualité fonctionnelle du Conseil d'Etat en question devant la Cour européenne des droits de l'homme (à propos de l'arrêt *Procola c/Luxembourg* du 28 septembre 1995)", *R.F.D.A.* 1996, p. 777–796.

COHEN-JONATHAN (G.) et FLAUSS (J.-F.) – „Commission et Cour européennes des droits de l'homme", *Justices* 1997, p. 212–215.

COUSSIRAT – COUSTÈRE (V). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995"*A.F.D.I.* 1995, p. 485 .şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 253–255.

DE WERD (M.). – „Tobben met de rechstaat: rechterlijke onafhankelijkheid en onpartijdigheid na «Procola»", *N.J.* 1996, p. 233–241.

ELVINGER (M.) – „A propos de la réforme du contentieux administratif après l'arrêt Procola. Plaidoyer pour une cause perdue d'avance: obliger nos gouvernants a respecter la loi", *Bulletin du Cercle François Laurent 1996,* p. 31–65.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights durinh 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 642–643.

PETTITI (L.). – „Note", *G.P.* 17–18 noiembrie 1995, p. 27.

SHERLOCK (A.) ET ANDREWS (J.). –„Judgments of the Court of Hunan Rights", *E.L.R. Human Rights Survey 1996,* p. 78 şi urm.

SPIELMANN (D.). – „Le Conseil d'État luxembourgeois après l'arrêt Procola de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1996, p. 275–299.

SPIELMANN (D.) – „La notion de l'impartialité: une application de la théorie de l'apparence", *Feuille de liaison de la Conférence Saint-Yves*, juin 1996, p. 21–35.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

THEWES (M.) – „Le Conseil d'Etat luxembourgeois après l'arrêt Procola de la Cour européenne des droits de l'homme", *Revue belge de droit constitutionnel* 1995, p. 69–85.

[1] Legea din 27 octombrie 1997, care modifică legea din 8 februarie 1961 referitoare la Organizarea Consiliului de Stat, adaugă articolului 22 un alineat 3 nou, care interzice membrilor Comitetului de contencios să judece în cauze privitoare la aplicarea normelor discutate în cursul deliberărilor Consiliului de Stat la care aceştia au participat.

2. Jurisdicţiile „penale"

a. Jurisdicţiile judiciare

72. **CAZUL PIERSACK contra BELGIEI– Exercitarea succesivă, de către acelaşi magistrat şi cu privire la acelaşi acuzat, a funcţiilor de procuror şi de preşedinte al Curţii cu juraţi**

1. – *Dl Christian Piersack, cetăţean belgian născut în 1948, este de profesie armurier. La 10 noiembrie 1978, Curtea cu juraţi din Brabant îi aplică o pedeapsă de 18 ani muncă forţată, pentru omor. Petiţionarul sesizează Curtea de casaţie. El pretinde, printre altele, încălcarea art. 127 din Codul judiciar: această dispoziţie interzice magistraţilor care au îndeplinit într-o cauză funcţiile ministerului public să prezideze curtea; or, preşedintele Curţii care l-a condamnat ar fi participat la instrucţia cauzei în calitate de prim-substitut al procurorului Regelui. La rândul său, avocatul general a pus concluzii pentru casarea deciziei, fie pentru motivul invocat de petiţionar, fie pentru motivul, examinat din oficiu, al încălcării art. 6 § 1din Convenţie. Curtea de casaţie respinge recursul la 21 februarie 1979. Ea consideră că faptele cauzei nu autorizează prezumţia că magistratul în discuţie a îndeplinit în cauză funcţiile ministerului public, chiar sub altă formă decât o luare de poziţie personală sau un act precis de urmărire sau instrucţie.*

2. – *În cererea sa din 15 martie 1979 la Comisie, dl Piersack se pretinde victima unei încălcări a art. 6 § 1 din Convenţie: cauza sa nu ar fi fost examinată de un tribunal „independent şi imparţial, stabilit de lege".*[1]

• ***Hotărârea din 1 octombrie 1982** (Cameră) (seria A nr. 53)*

3. – Curtea studiază succesiv cele trei capete de cerere ale petiţionarului.

Primul, potrivit căruia jurisdicţia care l-a condamnat pe dl Piersack nu era un „tribunal independent" nu rezistă examenului Curţii; legislaţia belgiană prevede multe garanţii destinate să protejeze magistraţii curţilor cu juraţi contra presiunilor exterioare şi desemnarea juraţilor se supune acestor reguli stricte.

4. – Al doilea se referea la imparţialitate. Dacă în mod normal aceasta se defineşte prin absenţa prejudecăţilor sau a părerilor preconcepute, ea poate, mai ales în baza art. 6 § 1 din Convenţie, să fie apreciată în diferite moduri. Se poate astfel distinge între un demers subiectiv încercând să determine ce gândea un anumit judecător într-o asemenea împrejurare şi un demers obiectiv care încearcă să stabilească dacă el oferea garanţii suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă.

[1] În raportul său din 13 mai 1981 Comisia exprimă avizul că nu s-a respectat una din exigenţele art. 6 § 1, imparţialitatea tribunalului (unanimitate).

Curtea nu vede nici un motiv de a pune la îndoială imparţialitatea personală a magistratului vizat, care de altfel se presupune până la proba contrarie. Ea notează totuşi că, în materie, chiar şi aparenţele puteau îmbrăca o anumită importanţă şi apreciază că fiecare judecător despre care exista temerea legitimă a lipsei de imparţialitate trebuie să se recuze. Am cădea în cealaltă extremă dacă am înţelege să îndepărtăm din componenţa curţii foştii magistraţi ai parchetului în fiecare cauză examinată mai întâi de către acesta din urmă, când chiar ei înşişi nu ar fi cunoscut-o niciodată. O soluţie atât de radicală ar ridica un paravan cvasietanş între curte şi parchet şi ar bulversa sistemul judiciar al multor state contractante. Îndeosebi simplul fapt că un judecător a figurat odată printre membrii parchetului nu constituie un motiv pentru a exista îndoieli asupra imparţialităţii sale.

Curtea de casaţie a adoptat, în speţă, un criteriu funcţional: existenţa unei intervenţii anterioare „în exercitarea sau cu ocazia exercitării funcţiilor de magistrat al ministerului public". Un asemenea criteriu nu răspunde în întregime exigenţelor art. 6 § 1. Trebuie să se ţină seama, de asemenea, de consideraţiile cu caracter organic. Dacă, după ce a ocupat o funcţie în parchet, de natură să-l aducă în situaţia de a se ocupa de un anumit dosar, un judecător este sesizat în aceeaşi cauză ca magistrat în cadrul curţii, justiţiabilii sunt în drept să se teamă că el nu oferă destule garanţii de imparţialitate.

Astfel a fost şi în cazul de faţă: primul substitut a condus secţia B a parchetului din Bruxelles, abilitată cu efectuarea urmăririlor contra dlui Piersack; şef ierarhic al substituţilor care răspundeau de dosar, el a avut competenţa de a controla eventualele acuzaţii scrise, de a discuta cu ei orientarea care trebuia dată cauzei şi de a le da consultaţii juridice în materie. În concepţia Curţii, este puţin important să se măsoare amploarea exactă a rolului jucat de amintitul judecător în fosta sa calitate. Este însă suficient să se constate că imparţialitatea Tribunalului, căruia îi revenea decizia asupra „temeiniciei acuzării", putea apărea ca subiect de îndoială. Curtea trage concluzia încălcării art. 6 § 1 (unanimitate).

5. – Rămânea un al treilea capăt de cerere. La orgine, dl Piersack nega în faţa Curţii cu juraţi din Brabant caracterul de „tribunal stabilit prin lege", deoarece componenţa sa ar fi încălcat art. 127 din codul judiciar. Curtea nu apreciază necesar să examineze acest capăt de cerere care în substanţă se confundă cu cel pe care l-a declarat întemeiat.

6. – Cu titlu de „satisfacţie echitabilă", petiţionarul reclama punerea sa imediată în libertate, potrivit unor „modalităţi de discutat", ca şi o reparaţie financiară. Constatând că problema nu se află în stare de judecată, Curtea o rezervă în întregime pentru o pronunţare ulterioară (unanimitate).

• ***Hotărârea din 26 octombrie 1984** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 85)*

7. – Iniţial, dl Piersack cerea eliberarea sa imediată „potrivit unor modalităţi de discutat". După hotărârea de la Strasbourg, Curtea de casaţie,

sesizată de procurorul său general, a anulat hotărârea pronunţată în 10 noiembrie 1978 de către Curtea cu juraţi din Brabant şi a trimis cauza la Curtea din Hainaut. Aceasta din urmă, la 7 octombrie 1983, l-a condamnat pe acuzat la 18 ani de muncă forţată. Piersak nu a formulat recurs, apreciind că „de această dată a beneficiat de un proces echitabil".

În concepţia Curţii, procedura care s-a desfăşurat astfel în Belgia a îndreptat, în esenţă, încălcarea constatată la 1 octombrie 1982. Privarea de libertate a celui interesat nu decurge în nici un fel din aceasta.

8. – Dl Piersack s-a limitat apoi să reclame unele sume cu titlu de cheltuieli de judecată, în faţa jurisdicţiilor naţionale şi a organelor Convenţiei.

Curtea pleacă de la principiul că petiţionarul trebuie pus, pe cât posibil, într-o situaţie echivalentă aceleia în care s-ar fi găsit dacă nu s-ar fi încălcat Convenţia. Ea decide că Belgia trebuie să se abţină de la acoperirea sumei de 51.978 FB de cheltuieli de justiţie legate de procedurile penale urmate în această ţară şi să verse dlui Piersack 275.000 FB, mai puţin 3.500 FF percepuţi cu titlu de asistenţă judiciară, pentru onorariul avocatului (unanimitate).

9. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Impartiality of the judiciary", *E.L.R.* 1983, p. 71.

ANDREWS (J.). – „Just satisfaction under the Convention", *E.L.R.* 1985, p. 145.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1983, p. 270–272.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 415.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 652–659.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 321–322.

LEMMENS (P.). – „L'affaire Piersack et l'impartialité des tribunaux", *Journal des procès*, 22 octobre 1982, p. 30.

MAES (B.). – „De onpartijdige rechter", *R.W.* 1984, col. 1865–1868.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 394–395.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 210–212, şi 1986, p. 1072.

73. CAZUL HAUSCHILDT contra DANEMARCEI – Exercitarea succesivă, de către aceiaşi magistraţi şi cu privire la acelaşi inculpat, a funcţiilor de judecător de detenţii şi judecător al fondului cauzei

1. – *Cetăţean danez dl Mogens Hauschildt este arestat la 31 ianuarie 1980 şi inculpat pentru infracţiuni fiscale. Judecătorul tribunalului municipal din Copenhaga îl trimite în detenţie preventivă, care face obiectul unui control judiciar periodic, la intervale maxime de patru săptămâni. Petiţionarul este reţinut fără întrerupere înainte şi în timpul procesului său*

care începe în faţa tribunalului municipal la 27 aprilie 1981. Cea mai mare parte a ordonanţelor care prelungesc detenţia provizorie, bazate pe art. 762 §§ 1 şi 2 din legea asupra administrării justiţiei, sunt dispuse de către judecătorul tribunalului care examinează apoi dosarul cauzei. La 1 noiembrie 1982, se pronunţă vinovăţia dlui Hauschildt şi este condamnat la şapte ani de închisoare.

El atacă această decizie. Înainte, ca şi în cursul examinării cauzei în apel, unii judecători ai curţii de apel care examinează recursul iau mai multe decizii referitoare la menţinerea în detenţie preventivă a celui interesat, în virtutea art. 762 §§ 1 şi 2. La 2 martie 1984, curtea de apel confirmă verdictul de vinovăţie pentru şase capete de acuzare din opt şi reduce pedeapsa la 5 ani de închisoare.

2. – *În cererea sa din 26 august 1980 dl Hauschildt invocă art. 3, 5, 6, 7 şi 10 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 4. În privinţa art. 6, el pretinde că nu a beneficiat de un proces echitabil în faţa unui tribunal imparţial.*[1]

• ***Hotărârea din 24 mai 1989** (plenul Curţii) (seria A nr. 154)*

3. – Curtea respinge excepţia guvernului danez, potrivit căreia în lipsa recuzării judecătorului tribunalului municipal şi a magistraţilor Curţii de apel, dl Hauschildt nu a epuizat căile de recurs interne de care dispunea. Având în vedere termenii legislaţiei pertinente şi practica urmată în Danemarca, avocatul petiţionarului putea în mod rezonabil să creadă, la momentul respectiv, sortită eşecului orice obiecţie rezultată din participarea unor asemenea magistraţi la mai multe decizii anterioare procesului.

4. – Trecând la fond, Curtea arată că nu-i revine competenţa să examineze *in abstracto* legislaţia şi practica pertinente, ci să cerceteze dacă modul în care ele au fost aplicate petiţionarului l-a afectat, încălcându-se art. 6 § 1.

Imparţialitatea trebuie să fie apreciată potrivit unui demers subiectiv (încercând să se determine convingerea personală a unui judecător într-o anumită ocazie) şi unuia obiectiv (conducând la asigurarea că el oferea garanţii suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în această privinţă).

În ceea ce priveşte primul demers, Curtea notează că nu s-a furnizat nici o probă privind parţialitatea personală a judecătorilor vizaţi.

Cât despre cel de-al doilea, Curtea examinează dacă unele fapte verificabile pot duce la suspectarea imparţialităţii judecătorilor respectivi. Faptul că un judecător de primă instanţă sau de apel, într-un sistem de procedură penală ca cel danez, a luat deja decizii înainte de proces, îndeosebi referitor la detenţia provizorie, nu poate trece ca justificare în sine a temerilor privind imparţialitatea sa.

[1] La 9 octombrie 1986, Comisia nu reţine decât capătul de cerere rezultat din art. 6 § 1. În raportul său din 16 iulie 1987, ea a tras concluzia că această dispoziţie nu a fost încălcată (9 voturi pentru, 7 împotrivă).

Anumite împrejurări pot totuşi să autorizeze, în speţă, o concluzie diferită. De mai multe ori, înainte de deschiderea diferitelor procese, judecătorul tribunalului municipal, ca şi unii magistraţi ai curţii de apel, şi-au întemeiat în mod explicit decizia de a-l menţine pe Hauschildt în detenţie preventivă pe baza art. 762 § 2 din legea asupra administrării justiţiei. Înainte de a aplica această dispoziţie, un judecător trebuie să se asigure de existenţa „bănuielii deosebit de consolidate" că persoana în cauză a comis infracţiunile de care este acuzată. După explicaţiile oficiale, aceasta înseamnă că trebuie să aibă convingerea unei vinovăţii „foarte clare". Distanţa între chestiunea de tranşat pentru a recurge la acest articol şi problema de rezolvat, la sfârşitul procesului devine infimă. Curtea apreciază în consecinţă că imparţialitatea jurisdicţiilor competente putea să pară un subiect de îndoială şi temerile petiţionarului în această privinţă pot fi considerate ca justificate în mod obiectiv. S-a încălcat deci art. 6 § 1 (12 voturi pentru, 5 împotrivă).

5. – În temeiul art. 50, Curtea respinge cererea de reparaţie formulată de dl Hauschildt; nu există legătură de cauzalitate între prejudiciul material pretins şi încălcarea art. 6 § 1. Constatarea unei încălcări a unor prevederi din Convenţie furnizează prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă, suficientă pentru prejudiciul moral pretins (unanimitate).

Îndepărtând, de asemenea, solicitarea de rambursare a cheltuielilor de judecată şi taxe făcute în afara Strasbourg-ului, Curtea atribuie petiţionarului 20.000 £ pentru procedură în faţa organelor Convenţiei (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 585 şi urm.

DIJK (P. van). – „Noot", *N.J.* 1990, p. 2528–2530.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 28–42.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.*, 1989, p. 535–536.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 727–729.

SIMMELINK (J.B.H.M.) şi VALKENBURG (W.E.C.A.). – „Wederrechte(r)lijk bevooroordeeld", *D.D.* 1990, p. 103–117.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'hommes", Paris, PUF, 2003, p. 238–250.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.*, 1989, p. 413–417.

WILDHABER (L.) – „Die dänischen Sexual-Erziehungs-Fälle (Kjeldsen, Busk Madsen und Pedersen c. Dänemark). Anmerkung zum Urteil des Europäischen Gerichtshofes für Menschdenrechte", in Wildhaber (L.), *Wechselspiel zwischen Innen und Aussen*, Bâle, Helbing & Lichtenhahn, 1996, p. 358–365.

[1] O lege din 13 iunie 1990, intrată în vigoare la 1 iulie 1990, a modificat art. 60–62 ale legii asupra administrării justiţiei.

74. CAZUL NORTIER contra OLANDEI – Exercitarea succesivă, de către acelaşi judecător pentru minori şi în ceea ce priveşte acelaşi acuzat, a funcţiilor de instrucţie şi de judecător al detenţiei, apoi de judecător al instanţei de fond

1. – *Bănuit de o tentativă de viol, dl Hans Erik Nortier, cetăţean olandez născut în 1972, este arestat la 30 septembrie 1987 şi mărturiseşte crima la poliţie.*

La 2 octombrie 1987, procurorul roagă judecătorul pentru minori din Middelburg, dl Meulenbroek, să-l plaseze în detenţie provizorie, având în vedere riscul de recidivă. Judecătorul dă câştig de cauză cererii şi consimte, de asemenea, la deschiderea unei instrucţii pregătitoare.

Cum apărarea se teme că mărturisirea a fost făcută sub constrângere, dl Meulenbroek este invitat să audieze un martor determinat; urmând practica obişnuită în Olanda, el încredinţează această sarcină altui judecător. În timpul detenţiei provizorii, el prescrie un examen psihiatric dlui Nortier.

Acesta este obligat să compară în faţa dlui Meulenbroek pentru a fi judecat. La 5 ianuarie 1988, el recuză magistratul menţionat pentru lipsă de imparţialitate pe motiv că a luat în timpul instrucţiei decizii privind detenţia sa. Judecătorul respinge obiecţia la 6 ianuarie 1988. Decizia sa este confirmată în apel de către tribunalul de arondisment din Middelburg. La audierea din 25 ianuarie 1988, petiţionarul recunoaşte infracţiunea şi Meulenbroek ordonă plasarea sa într-o instituţie pentru tineri delincvenţi.

2. – *În cererea sa din 28 aprilie 1988 la Comisie, dl Nortier invocă art. 6 § 1 din Convenţie: el nu ar fi beneficiat de un proces în faţa unui tribunal imparţial, deoarece judecătorul pentru minori, care a statuat asupra cauzei sale, acţionase înainte în calitate de magistrat de instrucţie şi, în plus, a dat mai multe decizii referitoare la prelungirea detenţiei sale provizorii.*[1]

• ***Hotărârea din 24 august 1993** (Cameră) (seria A nr. 267)*

3. – Curtea aminteşte că temerile subiective ale suspectului, oricât de înţeles ar putea fi ele, nu constituie elementul determinant: ea încearcă să stabilească înainte de toate dacă acestea pot fi considerate drept justificate obiectiv. În această privinţă, faptul că judecătorul a luat decizii şi înainte de proces, îndeosebi asupra detenţiei provizorii, nu ar putea să justifice prin el însuşi temerile privind imparţialitatea sa: ceea ce contează este efectul şi natura măsurilor în cauză.

În afară de decizia asupra detenţiei provizorii a dlui Nortier, judecătorul Meulenbroek a luat înainte de proces o singură decizie: el a admis cererea parchetului vizând un examen psihiatric al petiţionarului, căruia acesta nu i s-a opus. El nu a uzat, altfel, de puterile sale de judecător de instrucţie.

În ceea ce priveşte ordonanţele referitoare la detenţia provizorie, ele nu ar fi putut legitima temerile în privinţa imparţialităţii sale decât în circumstanţe speciale. Chestiunile de tranşat de către judecător în scopul amintitelor decizii nu coincideau cu cele pe care el a trebuit să le trateze pronunţându-se asupra fondului. Pentru a constata existenţa „indiciilor serioase" împotriva lui Nortier,

[1] În raportul din 9 iulie 1992, Comisia a tras concluzia absenţei de încălcare a art. 6 § 1 (12 voturi pentru, 3 împotrivă).

îi era suficient să verifice că acuzaţia prezentată de ministerul public se baza pe date valabile. De altfel, cel în cauză o admisese şi, în acea perioadă, alte elemente doveditoare se coroborau deja cu aceasta.

Cât despre capetele de cerere bazate pe faptul că judecătorul judeca singur şi într-o cauză privind un minor de 15 ani, Curtea arată că interesele acuzatului au fost apărate de un avocat care l-a asistat de-a lungul întregii proceduri şi că dl Nortier ar fi putut introduce apel, caz în care un complet de trei judecători de la curtea de apel ar fi reexaminat cauza în întregime.

În consecinţă, nu se poate considera temerea petiţionarului ca justificată în mod obiectiv. Nu a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

4. – O asemenea concluzie dispensează Curtea de abordarea chestiunii de a şti dacă art. 6 trebuie să se aplice la o procedură penală îndreptată împotriva unui minor în aceeaşi manieră ca în cazul unui adult.

5. *Bibliografie*

COMPERNOLLE (J. van). – „Évolution et assouplissement de la notion d'impartialité objective", *R.T.D.H.* 1994, p. 437–444.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 812–814.

KOERING-JOULIN (R). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 537–538.

MYJER (E). – „De onpartijdige Kinderrechter", *NJCM–Bulletin* 1993, p. 985–990.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1995, rezumate comentate, p. 105–106.

SWART (B). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

75. Cazul INCAL contra TURCIEI – Condamnarea conducătorului local al unui partid politic de către o Curte de siguranţă a statului pentru propagandă separatistă.

1. – *Dl. Ibrahim Incal, resotisant turc, s-a născut în 1953 şi locuieşte la Izmir, unde este avocat. În perioada producerii faptelor, el este unul dintre conducătorii locali ai partidului muncii al poporului (HEP).*

La 1 iulie 1992, biroul din Izmir al HEP decide să distribuie nişte manifeste care criticau măsurile luate de către primăria oraşului, în special în vederea restrângerii zonei de activitate a negustorilor ambulanţi. Cele zece mii de exemplare ale manifestului întocmit afirmă că respectivele măsuri constituie o igerinţă în drepturile persoanelor de origine kurdă, a căror majoritate trăieşte din acest mic comerţ. Manifestele îi invită pe cetăţeni să înfiinţeze nişte comitete de cartier pentru a contesta politica dusă de primărie.

A doua zi, preşedintele HEP îl informează pe prefectul de Izmir cu privire la acest proiect. Poliţia locală îi denunţă atunci pe conducătorii susnumitului partid procurorului general al Republicii de pe lângă Curtea

Siguranţei Statului din Izmir, reproşându-le că s-ar fi dedat la propagandă separatistă. La 3 iulie 1992, la cererea procurorului general, Curtea Siguranţei Statului ordonă confiscarea manifestelor, care sunt remise poliţiei înainte de a fi putut fi distribuite.

La 27 iulie 1992, procurorul general introduce, în faţa aceleiaşi jurisdicţii, o acţiune publică împotriva membrilor biroului din Izmir al HEP, printre care şi petiţionarul. El îi acuză că incită poporul la ură şi la ostilitate, infracţiune prevăzută la articolul 312 din Codul penal. La 9 februarie 1993, Curtea Siguranţei Statului alcătuită din doi judecători civili şi unul militar îl declară, printre altele, pe petiţionar vinovat de faptele incriminate şi îl condamnă la şase luni şi douăzeci de zile închisoare, precum şi la o amendă.

La 9 martie 1993, cei interesaţi contestă această judecată în faţa Curţii de Casaţie şi cer ţinerea unei audieri. La 20 mai 1993, procurorul Republicii de pe lângă Curtea de Casaţie îşi prezintă avizul prin care cere confirmarea judecăţii. Acest aviz nu este transmis petiţionarului. Prin hotărârea din 6 iulie 1993, Curtea de Casaţie respinge, fără audiere, acţiunea celor interesaţi.

2. *În cererea sa din 7 septembrie 1993 adresată Comisiei, dl Incal se plânge de faptul că, prin condamnarea sa pentru a fi contribuit la întocmirea manifestului incriminat, au fost încălcate articolele 9 şi 10 ale Convenţiei. El afirmă în plus că nici procesul său în faţa Curţii Siguranţei Statului din Izmir, nici procedura în faţa Curţii de Casaţie nu au răspuns cerinţelor articolului 6 § 1. El aduce o învinuire şi din faptul că, prin nesocotirea articolului 6 § 1 combinat cu articolul 1, Curtea Siguranţei Statului a respins cererea sa de conversiune a pedepsei într-o amendă, şi aceasta din cauza opiniilor sale politice.*

El afirmă, în sfârşit, că retragerea permisului său de conducere este o pedeapsă degradantă contrară articolului 3[1].

• ***Hotărârea din 9 iunie 1998*** *(marea cameră) (Culegere 1998–IV)*

3. – Curtea reaminteşte că, fiind preţioasă pentru oricine, libertatea de exprimare este cu atât mai preţioasă pentru partidele politice şi membrii lor activi. Ei îi reprezintă pe alegătorii lor, semnalează preocupările acestora şi le apără interesele. Prin urmare, nişte ingerinţe în libertatea de exprimare a unui om politic, membru al unui partid de opoziţie, aşa cum se întâmplă în cazul petiţionarului, obligă Curtea să procedeze la un control dintre cele mai stricte.

Pentru a pronunţa condamnarea dlui Incal, Curtea Siguranţei Statului din Izmir şi-a extras argumentele dintr-un manifest, considerând că acesta a realizat infracţiunea prevăzută în articolul 312 din Codul penal: incitarea ne-

[1] La 16 octombrie 1995, Comisia declară petiţia admisibilă, cu excepţia învinuirii rezultate din retragerea provizorie a permisului de conducere. În raportul său din 25 februarie 1997, ea formulează avizul potrivit căruia a existat o violare a art. 6 § 1 (unanimitate), a art. 6 § § 1 şi 3 b) (26 voturi contra 5) şi a articolului 10 (unanimitate); că nu este cazul să fie examinată învinuirea bazată pe art. 6 § 1 combinat cu art. 14 (unanimitate); că nu a reprezentat o violare a art. 6 § 1 faptul că petiţionarul nu a putut să compară în faţa Curţii de Casaţie (26 de voturi contra 5).

publică la crimă. După cum Curtea a relevat, manifestul respectiv presupunea că anumite măsuri administrative şi municipale luate de către autorităţi erau îndreptate cu precădere împotriva cetăţenilor de origine kurdă, pentru a-i forţa să părăsească Izmirul. Textul conţinea anumite remarci virulente la adresa politicii guvernului şi lansa nişte apeluri, printre altele, către populaţia kurdă, invitând-o să se regrupeze şi să-şi valorifice anumite revendicări politice. În ochii Curţii, aceste apeluri nu pot fi considerate ca o incitare la folosirea violenţei, la ostilitate sau la ura dintre cetăţeni.

Curtea reaminteşte că, într-un sistem democratic, acţiunile sau omisiunile unui guvern trebuie să se afle sub controlul opiniei publice. În plus, poziţia dominantă pe care acesta o ocupă îl obligă să manifeste reţinere în folosirea căii penale, mai ales dacă există şi alte mijloace de a răspunde criticilor nejustificate ale adversarilor săi. În stadiul în care biroul din Izmir al HEP ceruse autorizaţia de a distribui respectivul manifest, autorităţile erau libere să pretindă modificarea acestuia. Cu toate acestea, manifestele litigioase au fost confiscate, fiind intentate acţiuni împotriva autorilor acestora, printre care şi dl. Incal.

Curtea relevă radicalitatea ingerinţei litigioase. Aspectul său preventiv ridică, numai el, probleme în domeniul de aplicare al articolului 10. În plus, Curtea Siguranţei Statului din Izmir l-a condamnat pe petiţionar la şase luni şi douăzeci de zile închisoare, precum şi la o amendă de 55.555 lire turceşti şi a ordonat retragerea permisului său de conducere pentru cincisprezece zile. Peste acestea, din faptul condamnării sale pentru un cap de acuzare ce reprezintă o infracţiune considerată ca delict comis împotriva „ordinii publice", dl. Incal s-a găsit în situaţia de a i se interzice accesul la funcţia publică şi la exercitarea mai multor activităţi politice, asociative şi sindicale.

Curtea este gata să ţină seama de circumstanţele de ansamblu ale cazului supus examinării sale, în special de dificultăţile legate de lupta împotriva terorismului, de care se prevalează guvernul. Cu toate acestea, ea nu observă existenţa unor elemente care să-i permită să tragă concluzia vreunei responsabilităţi a dlui Incal în problemele pe care le-ar pune terorismul în Turcia şi în mod special la Izmir. În concluzie, condamnarea dlui Incal se vădeşte a fi disproporţionată în raport cu scopul urmărit, neputând fi considerată drept necesară într-o societate democratică. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 10 (unanimitate).

4. – Petiţionarul se mai plângea şi de o atingere adusă dreptului său la libertatea de gândire, garantat prin articolul 9. Curtea consideră că această învinuire se confundă cu cea ridicată în baza articolului 10 şi nu estimează că ar fi necesar să o examineze separat.

5. – Potrivit articolului 5 din Legea nr. 2845, Curţile de Siguranţă ale statului sunt alcătuite din trei judecători, dintre care unul este ofiţer de carieră şi ţine de magistratura militară. Independenţa şi imparţialitatea celor doi judecători civili fiind în afară de orice discuţie, rămâneau de făcut cercetări în privinţa judecătorului militar. Curtea arată că statutul judecătorului militar din curţile de siguranţă ale statului le asigură acestora anumite garanţii de

independenţă şi de imparţialitate; ei parcurg aceeaşi formare profesională ca şi omologii lor civili, iar pe perioada funcţiilor în cadrul unei Curţi de Siguranţă a statului beneficiază de garanţii constituţionale identice şi sunt, cu anumite excepţii, inamovibili şi irevocabili; Constituţia interzice oricărei puteri publice să le dea instrucţiuni cu privire la activităţile lor jurisdicţionale sau să-i influenţeze în exercitarea sarcinilor profesionale. În schimb, ei continuă să aparţină armatei care, la rândul său, depinde de puterea executivă. Ei sunt, apoi, supuşi disciplinei militare şi fac obiectul unor notări în această privinţă, făcute în cadrul armatei. Desemnarea şi numirea lor necesită, în mare parte, intervenţia administraţiei şi a armatei. În fine, mandatul lor de judecător la Curtea de Siguranţă a Statului nu este decât de patru ani şi poate fi reînnoit.

Curtea reţine că, prin Constituţie, au fost instituite Curţile de Siguranţă ale Statului, care să se ocupe de infracţiunile ce aduc atingere integrităţii teritoriale şi unităţii naţionale a Turciei, regimului său democratic ca şi siguranţei sale statale. Dl. Incal a fost condamnat pe baza acuzaţiei de propagandă separatistă, susceptibilă de a incita poporul la rezistenţă împotriva guvernării şi la crimă, pentru că a participat la decizia de distribuire a respectivului manifest. Faptele aflate la originea cauzei fiind considerate a pune în pericol principiile fondatoare ale Republicii Turcia, rezultau a ţine *ipso iure* de competenţa curţilor de Siguranţa Statului. Curtea arată însă că, în cadrul examinării pe care a făcut-o cu privire la respectarea articolului 10, nu a putut să descopere ce anume, în manifestul litigios, putea fi considerat că ar incita o parte din populaţie la violenţă, la ostilitate sau la ură între cetăţeni. În plus, ea acordă importanţă faptului că un civil a fost obligat să compară în faţa unei jurisdicţii compuse, măcar în parte, din militari. Rezultă că petiţionarul putea să se teamă, în mod legitim că, prin prezenţa unui judecător militar în completul Curţii siguranţei Statului din Izmir, aceasta se va lăsa ghidată, într-un mod de nedorit, de nişte considerente străine de natura cauzei sale. El mai putea avea, deasemenea, în mod legitim, nişte îndoieli asupra independenţei şi imparţialităţii Curţii Siguranţei Statului. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (12 voturi contra 8).

6. – Această concluzie dispensează Curtea să mai examineze învinuirile cu privire la procedura în faţa Curţii de Casaţie (19 voturi contra 1).

7. – Petiţionarul nu şi-a menţinut învinuirea bazată pe articolul 14 cu ocazia procedurii în faţa Curţii, iar aceasta nu vede pentru ce raţiuni ar trebui să o examineze din oficiu.

8. – În domeniul articolului 50, Curtea constată că nu are competenţa, prin Convenţie, de a ordona guvernului nici readmisia petiţionarului în beneficiul drepturilor pe care le-a pierdut prin simplul fapt al condamnării sale pe baza articolului 312 din Codul Penal, nici adoptarea unor măsuri în urma cărora această dispoziţie să nu îşi mai găsească aplicare în dreptul intern (unanimitate).

În problema prejudiciului material, Curtea estimează că nu poate face speculaţii în legătură cu modul în care ar fi fost soluţionată o procedură conformă cu articolul 6 § 1. Ea evidenţiază, pe de altă parte, faptul că nu s-a stabilit îndeajuns o legătură de cauzalitate între violarea constatată a

articolului 10 şi pierderea de venituri pretinsă de petiţionar. De altfel pretenţiile petiţionarului nu sunt în nici un fel susţinute. Prin urmare, Curtea nu se poate pronunţa în drept în legătură cu această problemă (unanimitate).

În privinţa daunelor morale, statuând în echitate, Curtea îi acordă 30.000 de FF petiţionarului (unanimitate).

Cât priveşte cheltuielile de judecată, Curtea îi alocă, în echitate, suma de 15.000 FF (unanimitate).

9. Bibliografie

CAMERON (I). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1999, p. 176 şi 183–184.

DECAUX (E.) şi Tavernier (P.). – „Chronique de jurisprudenee de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, P. 247–248.

KABOGLU (I. Ö.). – „La liberté d'expression en Turquie", *R T.D.H.* 1999, p. 253–276.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 384 şi urm.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1998", *J.T.D.E.* 1999, p. 31 şi urm.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1998, *B.Y.B.I.L.* 1998, P. 392–394.

b. Jurisdicţiile nejudiciare

76. CAZUL CAMPBELL ŞI FELL contra REGATULUI UNIT – Procedură disciplinară penitenciară şi regimul vizitelor şi al corespondenţei unor condamnaţi deţinuţi în Anglia şi Ţara Galilor

1. – *În noiembrie 1973, dl John Joseph Campbell şi părintele Patrick Fell sunt condamnaţi la zece şi, respectiv, doisprezece ani de închisoare; ei ţin de o categorie de deţinuţi plasaţi sub o supraveghere deosebită. La 16 septembrie 1976, la închisoarea Albany, gardienii intervin pentru a pune capăt unei manifestaţii de protest a şase deţinuţi, printre care şi petiţionarii; aceştia din urmă, ca şi unii membrii ai personalului închisorii, sunt răniţi. Campbell şi părintele Fell sunt acuzaţi de abateri disciplinare vizate de regulamentul penitenciar; comitetul de vizitatori al închisorii le aplică sancţiuni comportând o pierdere substanţială a reducerii de pedeapsă acordată în mod normal pentru bună conduită. În septembrie şi, respectiv, noiembrie 1976, părintele Fell şi J. J. Campbell cer ministrului de interne autorizaţia de a consulta un* solicitor *în legătură cu o eventuală acţiune civilă referitoare la incident şi la rănile suferite. Aceasta le este refuzată până la finalizarea unei anchete interne asupra revendicărilor lor (februarie 1977 pentru părintele Fell şi decembrie 1977 pentru J. J. Campbell). Autorităţile se opun, de asemenea, ca petiţionarii să fie supuşi, la puţin timp după incident, unui examen medical din partea unui medic independent. După ce a obţinut permisiunea de a lua contact cu*

solicitor-*ul său, până la 12 mai 1977, părintele Fell nu este autorizat să-l şi întâlnească în absenţa unui gardian; la această dată i se permit asemenea întâlniri, având ca obiect plângerea sa la Comisie. În timpul şederii sale în închisoare i se impun şi câteva restricţii în privinţa corespondenţei.*

2. – *De la evenimentele aflate la originea cazului, regimul căruia îi sunt supuşi deţinuţii în Anglia şi Ţara Galilor în materie de corespondenţă şi vizite a cunoscut modificări importante, referitoare îndeosebi la identitatea persoanei cu care deţinuţii pot să corespondeze, din momentul în care ei pot să caute consultaţii juridice în legătură cu o procedură civilă bazată pe tratamentul lor din închisoare şi pe condiţiile în care se desfăşoară vizitele* solicitor-*ilor.*

3. – *În cererile lor din 4 şi 31 martie 1977 la Comisie, dl Campbell şi părintele Fell pretind, între altele, că au fost condamnaţi de către comitetul de vizitatori al închisorii în urma unor acuzaţii disciplinare, îmbrăcând în fond un caracter „penal", fără să fi putut face audiată cauza lor în maniera cerută de art. 6 din Convenţie, că nu au putut consulta imediat* solicitor-*ul, făcându-se abstracţie de dreptul lor de acces la un tribunal, drept consacrat de art. 6, şi de dreptul lor la corespondenţă, drept garantat de art. 8, că nu au putut să consulte un medic independent, ceea ce ar antrena o atingere suplimentară a drepturilor lor din art. 6.*[1]

• ***Hotărârea din 28 iunie 1984** (Cameră) (seria A nr. 80)*

4. – Curtea începe prin a tranşa două chestiuni preliminare.

Guvernul britanic susţinea că J.J. Campbell ar fi trebuit să solicite un control judiciar al procedurii urmate în cazul său, în faţa comitetului de vizitatori; el admitea totuşi că un asemenea control nu era efectiv pentru unele revendicări. Constatând că *certiorari* nu a devenit disponibil – ca urmare a unui reviriment al jurisprudenţei engleze – decât în timpul procedurii din faţa Comisiei, Curtea apreciază că ar fi nedrept să tragă concluzia inadmisibilităţii celorlalte revendicări. Ea respinge deci excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne (unanimitate).

---

[1] În raportul său din 12 mai 1982 Comisia exprimă avizul:

– că procedura urmată în faţa comitetului de vizitatori al închisorii în cazul dlui Campbell nu a respectat art. 6 (9 voturi pentru, 3 abţineri);

– că întârzierea produsă până ca cei doi petiţionari să poată consulta un avocat a încălcat art. 6 § 1 şi art. 8 (unanimitate);

– că refuzul de a aproba o examinare făcută de către un medic independent nu a încălcat art. 6 § 1 (unanimitate);

– că refuzul autorizării părintelui Fell să discute, fără martori, cu *solicitor*-ul său a contravenit art. 6 § 1 şi că nu se impune să se examineze dacă acesta a depăşit prevederile art. 8 (unanimitate);

– că refuzul de a-l lăsa pe părintele Fell să corespondeze cu surorile Power şi Benedict a încălcat art. 8 (unanimitate);

– că nici un recurs efectiv nu i-a fost oferit părintelui Fell pentru revendicările sale în baza art. 8 şi că, în această privinţă, art. 13 a fost încălcat (unanimitate).

Părintele Fell afirmă, în ceea ce-l priveşte, că revendicările sale în legătură cu procedura în faţa comitetului de vizitatori, respinse de Comisie, erau de acum admisibile. Decizia Comisiei fiind fără apel, Curtea se declară necompetentă să examineze teza (unanimitate).

5. – Abordând fondul, Curtea analizează procedura urmată în faţa comitetului de vizitatori în cazul dlui Campbell. Urmăririle îndreptate contra acestuia ţineau de „materia penală" potrivit scopurilor Convenţiei? În dreptul englez, deficienţele reproşate (revolta şi violenţele grave asupra persoanei unui gardian) cădeau sub incidenţa dreptului disciplinar, dar natura lor (gravitatea şi paralela posibilă cu legea penală) le imprimă un aspect care nu coincidea exact cu cel al unei probleme de pură disciplină. În concepţia Curţii, natura şi gradul de severitate atât al pedepsei la care s-a expus cât şi al pedepsei suferite (pierderea unui mare număr de zile de reducere a pedepsei) fac ca acestea să fie considerate ca „penale".

Dl Campbell susţinea, de asemenea, că procedura în faţa comitetului nu respectase exigenţele mai multor dispoziţii ale art. 6. Asupra acestor revendicări Curtea ajunge la următoarele concluzii:

– Având în vedere atribuţiile de contencios şi funcţiile de control ale comitetului, modul de desemnare şi durata mandatului membrilor săi, nu există nici un motiv să se constate că acest comitet nu este un tribunal „independent" (unanimitate);

– Comitetul este şi un „tribunal imparţial"; nu există nici un motiv de îndoială în privinţa imparţialităţii individuale a membrilor săi şi nu s-a demonstrat că nu s-au respectat criteriile obiective de imparţialitate (unanimitate);

– Lipsa audierilor publice se justifică prin considerente de ordin public şi prin chestiuni de securitate pe care o asemenea organizare le-ar fi pus în joc şi deci nu s-a încălcat art. 6 (4 voturi pentru, 3 împotrivă);

– Faptul că acest comitet nu a făcut publică decizia sa a încălcat art. 6 (5 voturi pentru, 2 împotrivă);

– Imposibilitatea dlui Campbell de a consulta un *solicitor* înaintea audienţei comitetului şi de a fi reprezentat de avocat era contrară art. 6 (5 voturi pentru, 2 împotrivă);

– Nimic nu dovedeşte că nu s-a audiat cauza dlui Campbell „în mod echitabil", că el nu a fost informat corect de acuzaţia adusă contra lui, că nu s-a bucurat de drepturi în ceea ce priveşte martorii şi că nu s-a respectat prezumţia de nevinovăţie (unanimitate).

6. – Curtea constată apoi că întârzierea autorizării petiţionarilor de a obţine consultanţă juridică[1] pentru acţiunea privind rănile suferite constituia o ingerinţă în dreptul lor la secretul corespondenţei, care nu era necesară într-o societate democratică şi deci încălca prevederile art. 8 (unanimitate).

7. – În al treilea rând, ea împărtăşeşte opinia Comisiei potrivit căreia refuzul de a-l lăsa pe părintele Fell să consulte, în particular, pe *solicitor*

[1] Avocaţi sau alţi consultanţi în materie (*n. t.*).

aduce atingere dreptului de acces la un tribunal, încălcând art. 6 § 1 şi că este inutil să examineze dacă s-a încălcat şi art. 8 (unanimitate).

8. – Deoarece petiţionarii nu au revenit asupra chestiunii accesului la un medic independent, Curtea nu a examinat acest aspect.

9. – În ceea ce priveşte refuzul de a-l autoriza pe părintele Fell să corespondeze cu anumite persoane, aceasta constituia o ingerinţă în dreptul la respectul corespondenţei care nu este necesară într-o societate democratică şi prin acest fapt încalcă art. 8 (unanimitate).

10. – Rămânea un ultim punct: se deschidea oare un recurs efectiv pentru părintele Fell în Marea Britanie, referitor la prezentarea revendicărilor sale în baza art. 8, cu privire la restricţiile accesului la consultanţă şi la corespondenţa sa personală? Curtea a luat în considerare diferitele mijloace posibile (cerere la comitetul de vizitatori, demers pe lângă mediatorul parlamentar pentru problemele administrative, sesizarea jurisdicţiilor engleze şi cerere la ministrul de interne) şi a tras concluzia absenţei unui asemenea recurs. Art. 13 a fost deci încălcat (unanimitate).

11. – Statuând în baza art. 50, Curtea respinge cererile de daune-interese „generale" ale dlui Campbell şi ale părintelui Fell şi pe cele „speciale" ale primului, fie pentru că nu există nici o legătură de cauzalitate între încălcările constatate şi prejudiciul pretins, fie pentru că petiţionarii nu au dovedit că au suferit vreun prejudiciu, fie deoarece constatarea încălcărilor Convenţiei constituie prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă adecvată (unanimitate)[1].

12. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Prison rules in the United Kingdom", *E.L.R.* 1984, p. 394–398.

BALKEMA (J.P.). – „Openingen in gesloten deuren?", *D.D.* 1985, p. 613–625.

CASTRO–RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1985, p. 280–285.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 213–214.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984 ", *A.F.D.I.* 1985, p. 394–398, 403–412 şi 414–415.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 431–433 şi 439–440.

FARRAN (S) – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone 1996, p. 159–166 şi 308–309.

JACKSON (D.W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights", Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 73–75.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 381–386.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1058–1061.

[1] Printr-o scrisoare din 12 iulie 1984 către preşedinţii Comitetelor de vizitatori, conducerea închisorilor a anunţat instituirea unei asistenţe judiciare în faţa acestor comitete şi a unei publicităţi a deciziilor acestora.

77. CAZUL DEMICOLI contra MALTEI – Sancţiune aplicată de către Camera Reprezentanţilor unui ziarist, pentru atingerea adusă privilegiilor parlamentarilor

1. – *Cetăţean maltez, dl Carmel Demicoli este redactor-şef al revistei politice satirice* MHUX fl–Interesstal–Poplu *(NU în interesul poporului). La 13 ianuarie 1986, doi membri ai Camerei Reprezentanţilor semnalează acesteia, ca pe o atingere adusă privilegiilor parlamentare, un articol apărut recent în revistă comentând o şedinţă a Camerei care a fost retransmisă în direct la televiziune; articolul cuprinde, potrivit acestora, referinţe injurioase la adresa lor. La 10 februarie, Camera votează o rezoluţie, în care ea declară că apreciază textul litigios ca un atentat la privilegiile sale din perspectiva art. 11 § 1 k) al ordonanţei asupra privilegiilor şi puterilor Camerei Reprezentanţilor (1942–1983), privind publicarea unui înscris defăimător la adresa unui membru al Camerei.*

O nouă rezoluţie din 4 martie reia conţinutul precedentei şi dispune ca petiţionarul să compară în faţa Camerei pentru a răspunde pentru acuzaţia de defăimare. După înfăţişarea sa într-o şedinţă care durează trei zile şi la care cei doi deputaţi fac declaraţii, dl Demicoli este găsit vinovat printr-o rezoluţie din 19 martie, Camera amânând chestiunea sancţiunii.

Între timp, petiţionarul a contestat urmărirea angajată contra sa de către Cameră în faţa tribunalului civil din Malta, pe motiv că, fiind de natură penală, ea încalcă dreptul său, garantat de art. 40 al Constituţiei, la un proces echitabil în faţa unui tribunal independent şi imparţial. Tribunalul îi dă câştig de cauză la 16 mai 1986, apreciind însă că urmărirea nu îmbracă un caracter penal. La 13 octombrie 1986, Curtea Constituţională, în baza recursurilor celor două părţi, dezaprobă concluziile tribunalului civil: acesta nu are competenţa de a examina cauza mai departe nici pentru a acorda îndreptările arătate în hotărârea sa.

La 9 decembrie 1986, Camera îl convoacă pe dl Demicoli pentru a statua asupra sancţiunii care urma să-i fie aplicată. Ea îl condamnă să plătească o amendă de 250 LM[1] şi să publice în revista sa rezoluţia din 19 martie 1986. Cel în cauză nu şi-a plătit amenda şi, până în prezent, nu s-a luat nici o măsură pentru a-l constrânge la aceasta.

2. – *În plângerea sa din 22 mai 1987 la Comisie, Demicoli pretinde că nu s-a bucurat de un proces echitabil şi public în faţa unui tribunal independent şi imparţial (art. 6 § 1 din Convenţie) şi nici nu a beneficiat de prezumţia de nevinovăţie (art. 6 § 2)*[2].

• ***Hotărârea din 27 august 1991** (Cameră) (seria A nr. 210)*

3. – Potrivit guvernului, dl Demicoli nu-şi introdusese plângerea în termenul fixat prin art. 26 din Convenţie, respectiv în cele şase luni începând

[1] LM – lire malteze (*n. t.*).

[2] În raportul său din 15 martie 1990, Comisia formulează avizul că s-a încălcat art. 6 § 1 şi că nici o chestiune distinctă nu se pune din perspectiva art. 6 § 2 (unanimitate).

de la data deciziei interne definitive. Curtea respinge această excepţie preliminară (unanimitate). Ea apreciază că urmăririle contra petiţionarului au condus la decizia din 9 decembrie 1986 stabilind pedeapsa care determina definitiv soarta celui în cauză; aici se situează data de luat în considerare.

4. – În baza art. 6 § 1, prima problemă de rezolvat avea legătură cu aplicabilitatea acestui text. Pentru guvern, urmăririle începute contra petiţionarului, pentru atingerea adusă privilegiilor parlamentare printr-un înscris defăimător, îmbrăcau un caracter disciplinar şi nu „penal".

Pentru a se pronunţa, Curtea utilizează cele trei criterii pe care ea le-a identificat pentru prima dată în hotărârea sa privind cazul Engel şi alţii contra Olandei din 8 iunie 1976 şi le-a reluat constant în jurisprudenţa sa ulterioară.

Mai întâi, definirea infracţiunii potrivit tehnicii juridice a statului reclamat: dreptul maltez nu situează atingerea adusă privilegiilor parlamentare printre infracţiunile penale; totuşi, este vorba pur şi simplu de indicaţii care nu sunt determinante în scopurile art. 6. Apoi, natura însăşi a infracţiunii: procedura deschisă contra dlui Demicoli, care nu era membru al Camerei, pentru un asemenea act săvârşit în afara Camerei, nu putea să treacă drept disciplinară, deoarece ea nu avea legătură cu organizarea internă şi buna funcţionare a Parlamentului; cum legislaţia pertinentă priveşte în mod virtual întreaga populaţie, infracţiunea pe care ea o defineşte şi pe care o însoţeşte cu o sancţiune penală se aseamănă deci cu o infracţiune penală la legea din 1974 privind presa. În sfârşit, gradul de severitate al sancţiunii la care este expusă persoana care o săvârşeşte: miza acestuia (închisoare de cel mult 60 de zile, o amendă de până la 500 LM sau ambele) îmbrăca o importanţă destul de mare pentru a antrena clasificarea penală a încălcării imputate petiţionarului. Pornind de aici, art. 6 § 1 se aplică în speţă (unanimitate).

5. – Camera Reprezentanţilor exercită fără nici o îndoială o funcţie jurisdicţională statuând asupra vinovăţiei petiţionarului. Participarea la ansamblul procedurii a celor doi deputaţi al căror comportament era criticat de articolul litigios era suficientă pentru a face ca imparţialitatea organului de decizie să fie subiect de neîncredere şi temerile dlui Demicoli se justificau. Pornind de aici, Curtea a tras concluzia că art. 6 § 1 a fost încălcat în privinţa aspectului luat în considerare (unanimitate) şi că nu este cazul să fie examinat sub alte aspecte.

6. – Potrivit petiţionarului, rezoluţia din 10 februarie şi moţiunea din 4 martie 1986 impuneau acuzatului sarcina de a-şi dovedi nevinovăţia şi încălcau deci art. 6 § 2. Având în vedere constatarea sa de încălcare a art. 6 § 1, Curtea decide că nu trebuie să trateze această chestiune (unanimitate).

7. – Ea îi acordă dlui Demicoli 5.000 LM pentru cheltuielile sale de judecată şi taxe din Malta şi în faţa organelor Convenţiei şi respinge cererea acestuia pentru prejudiciu material şi moral (unanimitate)[1].

[1] O lege de amendare a ordonanţei asupra privilegiilor Camerei Reprezentanţilor (legea XI din 1995), intrată în vigoare la 19 mai 1995, atribuie tribunalului de instanţă competenţa pentru sancţionarea încălcării privilegiilor care sunt garantate în acest act normativ, Camera păstrând dreptul de a efectua instrucţia dosarelor şi de a le supune atenţiei tribunalului.

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 585 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 792.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 413–420.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.Y.B.I.L.* 1991, p. 518–519.

SHERLOCK (A.) – „Breach of parlimentary privilege and the Convention", *E.L.R.* 1992, p. 171–173.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights" *Y.E.L.* 1991, p. 563–565.

C. Exigenţele procedurale

1. Echitatea procedurii

a. În materie „civilă"

78. CAZUL FELDBRUGGE contra OLANDEI – Procedură în faţa comisiilor de recurs privind continuarea primirii alocaţiilor de asigurare pentru boală

1. – *În aprilie 1978, consiliul de administraţie al Asociaţiei profesionale a băncilor şi asigurărilor, a comerţului en gros şi a lucrătorilor independenţi din Amsterdam hotărăşte că de la 24 martie 1978, dna Geziena Hendrika Maria Feldbrugge nu mai are dreptul la alocaţiile de asigurare pentru boală percepute până atunci, deoarece medicul consultant a considerat-o aptă să reia activitatea la această dată.*

Cea interesată sesizează comisia de recurs din Haarlem. Preşedintele acesteia din urmă cere avizul unui expert medical permanent, un ginecolog care examinează pacienta, şi îi lasă posibilitatea de a-şi prezenta observaţiile. După ce a întrebat trei confraţi, amintitul expert trage concluzia că petiţionara se află în situaţia de a munci de la data de 24 martie; totuşi, el apreciază necesar să consulte un specialist în ortopedie. Acesta o examinează pe petiţionară şi cere, la rândul său, opinia celor trei practicieni deja menţionaţi. Şi el recunoaşte capacitatea dnei Feldbrugge de a-şi relua activitatea profesională începând din 24 martie. Pe baza celor două rapoarte în cauză, preşedintele comisiei de recurs respinge cererea petiţionarei. Aceasta din urmă formulează o contestaţie în faţa comisiei de recurs, apoi la comisia centrală de recurs, dar fără succes.

2. – *În cererea sa din 16 februarie 1979 la Comisia europeană, dna Feldbrugge invocă art. 6 § 1 din Convenţie, contestând că ar fi beneficiat, în faţa preşedintelui comisiei de recurs din Haarlem, de un proces echitabil pentru stabilirea dreptului său la alocaţiile de asigurare pentru boală*[1].

• ***Hotărârea din 29 mai 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 99)*

3. – Prima chestiune privea aplicabilitatea art. 6 § 1. Curtea apreciază că între dna Feldbrugge şi Asociaţia profesională a apărut o contestaţie reală şi serioasă şi că aceasta era direct determinantă pentru dreptul în cauză, respectiv dreptul de a primi alocaţii de asigurare pentru boală.

Curtea nu crede că trebuie să dea o definiţie abstractă a noţiunii de „drepturi şi obligaţii cu caracter civil". Pusă pentru prima dată în faţa domeniului protecţiei sociale, ea pune în evidenţă elementele proprii care să precizeze sau să completeze principiile rezultând din jurisprudenţa sa. Legislaţia olandeză atribuie un caracter public dreptului în cauză, dar nu este vorba decât de un punct de plecare. Printre statele membre ale Consiliului Europei există o mare diversitate în ceea ce priveşte modul în care legislaţia şi jurisprudenţa lor concep natura juridică a dreptului la asigurări sociale pentru boală. Aşadar, nu există un numitor comun care să permită evidenţierea unei noţiuni europene uniforme. Sistemul olandez prezintă, în acelaşi timp, aspecte de drept public şi de drept privat.

Asupra primului punct, Curtea notează:

i) caracterul legislaţiei: statul fixează cadrul regimului asigurărilor pentru boală şi controlează funcţionarea acestuia, însă această intervenţie nu ar putea fi suficientă pentru a îngloba în domeniul dreptului public dreptul revendicat;

ii) caracterul obligatoriu al asigurării: este imposibilă renunţarea la avantajele care decurg din asigurare şi sustragerea de la obligaţiile rezultate din aceasta, dar situaţii comparabile se întâlnesc uneori în alte domenii în care dreptul la servicii nu poate trece drept public;

iii) asumarea sarcinii protecţiei sociale de către stat sau de către organismele publice ori semipublice: o asemenea situaţie implică mai întâi o extindere a dreptului public dar, în cazul de faţă, este vorba de o materie care prezintă similitudini cu asigurarea de drept comun, reglementată în mod tradiţional de către dreptul privat.

Asupra celui de-al doilea punct, Curtea arată:

i) natura personală şi patrimonială a dreptului: petiţionara se vedea vizată nu în raporturile sale cu puterea publică, ca atare, uzând de prerogative discreţionare, ci în viaţa sa personală de simplu particular; în plus, dreptul la alocaţii de asigurare pentru boală prezintă pentru persoana în cauză o importanţă adesea capitală;

[1] În raportul său din 9 mai 1984, Comisia apreciază că art. 6 § 1 nu se aplică în speţă, că nu se impune să se determine dacă procedura în litigiu l-a respectat (8 voturi pentru, 6 împotrivă) şi că nu a fost încălcată această dispoziţie.

ii) legătura cu contractul de muncă: deşi decurgând direct din lege, asigurarea se adaugă la contract şi figura deci printre modalităţile relaţiei între patron şi angajat; în afară de aceasta, alocaţiile reclamate erau un substitut al remuneraţiei muncii de prestat în virtutea contractului al cărei caracter civil nu ridică nici o îndoială;

iii) afinităţile cu o asigurare de drept comun: asigurarea olandeză de sănătate recurge la tehnici de acoperire şi la moduri de gestiune care se inspiră din cele ale asigurărilor private; asigurările complementare acoperă acelaşi risc ca şi asigurarea obligatorie şi dau loc la litigii ţinând incontestabil de materia civilă; diferenţele care pot exista între o asigurare privată şi o asigurare care ţine de protecţia socială nu afectează substanţa legăturii dintre asigurat şi asigurator; în sfârşit, participarea asiguraţilor la finanţarea regimurilor de protecţie socială sau a unora dintre acestea creează un raport strâns între contribuţiile cerute şi prestaţiile alocate.

Curtea trage concluzia că aspectele de drept privat predomină asupra celor de drept public. Nici unul din ele nu apare ca decisiv prin el însuşi dar, alăturate şi combinate, ele conferă dreptului revendicat un caracter civil în sensul art. 6 § 1, care îşi găseşte aşadar aplicarea în speţă (10 voturi pentru, 7 împotrivă).

4. – Procedura urmată în faţa preşedintelui comisiei de recurs – un judecător – nu a îmbrăcat în mod evident un caracter contradictoriu, cel puţin în stadiul său ultim şi determinant. Pe de o parte, preşedintele nu a audiat petiţionara şi nici nu a invitat-o să-şi depună observaţiile în scris. Pe de altă parte, el nu a oferit acesteia sau reprezentantului ei ocazia de a consulta şi critica dosarul cauzei, îndeosebi cele două rapoarte – pe care s-a bazat decizia – întocmite de către experţii permanenţi. Astfel, instanţa nu a oferit într-o măsură suficientă una din principalele garanţii ale unui proceduri judiciare.

Concepute în termeni foarte restrictivi, condiţiile de acces la comisia de recurs şi la comisia centrală de recurs au împiedicat-o pe dna Feldbrugge să conteste pe fond decizia preşedintelui comisiei de recurs. În consecinţă, deficienţa arătată la nivelul acestui magistrat nu a putut fi corectată nici după aceea. Aşadar s-a încălcat art. 6 § 1 (10 voturi pentru, 7 împotrivă).

5. – Constatând că problema acordării unor eventuale „satisfacţii echitabile" nu se află în stare de judecată, Curtea rezervă pronunţarea asupra acesteia pentru o decizie ulterioară (unanimitate).

• ***Hotărârea din 27 iulie 1987 (plenul Curţii)*** – *Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 124 – A)*

6. – Curtea respinge cererea de reparaţie pentru prejudiciul material deoarece dna Feldbrugge nu a dovedit că există o legătură de cauzalitate între încălcarea Convenţiei şi neplata asigurărilor sociale ori faptul de a fi suferit o pierdere de şanse (unanimitate).

În schimb, ea apreciază că petiţionara a suferit o daună morală pe care nici hotărârea de la Strasbourg, nici măsurile adoptate sau avute în vedere de către autorităţile olandeze nu o compensează în întregime; ea atribuie cu acest titlu petiţionarei 10.000 guldeni (unanimitate).

7. – În ceea ce priveşte cheltuielile suportate în Olanda (onorarii pentru medici şi psihologi: 1.502 guldeni), Curtea decide rambursarea lor deoarece toate consultaţiile urmăreau să stabilească existenţa unui prejudiciu material, iar guvernul olandez nu ridică nici o obiecţie (unanimitate).

Nu aceeaşi este situaţia cu cheltuielile prezentate la Strasbourg: dna Feldbrugge a beneficiat de asistenţă judiciară gratuită în faţa Comisiei şi apoi la Curte, iar ea nu pretinde că a plătit sau că trebuie să plătească avocatului său un supliment de onorariu sau de cheltuieli[1].

8. *Bibliografie*

ANDREWS (J). – „Social security rights and the Convention", *E.L.R.* 1986, p. 371–373.

CASTRO-RIAL-GARRONE (F.) – „Decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1986)", *R.I.E.* 1987, p. 484–486.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 452–453 şi 457.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 432–436.

JONG (E.P. de). – „Artikel 6 Europese Conventie en de sociale zekerheid", *A.A.* 1987, p. 242–253.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 456–458.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 489–490.

ROLLAND (P) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 778–782.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 163–170.

WILLEMS (A.H.W.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1986, p. 465–470.

79. CAZUL H. contra BELGIEI – Procedură de examinare a cererilor de reînscriere pe lista Ordinului avocaţilor

1. – *În 1957, la sfârşitul stagiului său, H. este înscris pe lista Ordinului avocaţilor din Anvers şi deschide un cabinet. Şase ani mai târziu, consiliul amintitului Ordin îl radiază de pe lista avocaţilor; acesta a dobândit convingerea că petiţionarul l-a făcut în mod nedrept pe un client să creadă că*

[1] Legea din 1955 asupra recursului a fost modificată, îndeosebi în materie de litigii privind capacitatea sau incapacitatea de muncă, printr-o lege din 11 septembrie 1991, intrată în vigoare la 1 octombrie 1991.

riscă să fie arestat dacă nu-i dă imediat o anumită sumă de bani. Curtea de apel din Bruxelles confirmă sentința, iar Curtea de casație respinge recursul lui H. Urmăririle penale angajate contra lui în 1964 (pentru fraudă și purtarea ilegală a titlului de avocat) și în 1977 (pentru fals în înscrisuri și abuz de încredere) sunt finalizate prin decizii de netrimitere în judecată în 1968 și 1979. În 1970 H. începe să îndeplinească funcția de consilier juridic și fiscal. Cele două cereri ale sale de reînscriere pe lista avocaților eșuează, prima în 1980, a doua în 1981. De fiecare dată Consiliul Ordinului avocaților, al cărui refuz nu este susceptibil de apel, apreciază că dacă s-au scurs mai mult de 10 ani de la radiere nici o circumstanță excepțională nu justifică anularea sancțiunii (art. 471 din Codul judiciar).

2. – *În cererea sa din 20 martie 1980 la Comisie, H. pretinde că procedura urmată de către Consiliul Ordinului avocaților din Anvers pentru a examina cererile sale de reînscriere în barou a încălcat prevederile art. 6 din Convenție*[1].

• ***Hotărârea din 30 noiembrie 1981*** *(plenul Curții) (seria A nr. 127–B)*

3. – Prima problemă privea aplicabilitatea art. 6 § 1. Trimițând la principiile adoptate în jurisprudența sa, Curtea cercetează dacă Belgia admite sau nu dreptul invocat de H. În acest scop, ea examinează natura radierii și factorii care ar justifica reînscrierea. Ea constată că art. 471 din codul judiciar permite avocatului radiat să solicite reînscrierea sa după expirarea unui termen de 10 ani și dacă circumstanțe excepționale o justifică. Contrar primei condiții, cea de-a doua se poate preta la interpretări și aplicări foarte diferite, iar jurisprudența consiliilor Ordinului avocaților în materie nu permite să fie conturată (raritatea și inaccesibilitatea deciziilor, motivare puțin explicită). H. putea, într-o manieră plauzibilă, să susțină că avea, în legislația belgiană, dreptul de a exercita din nou profesia de avocat din momentul în care satisfăcea exigențele articolului menționat. Deși se bucura de o anumită putere discreționară, Consiliul Ordinului avea așadar competența să statueze asupra unei contestații referitoare la un drept.

Curtea nu crede că trebuie să dea o definiție abstractă noțiunii de „drepturi și obligații cu caracter civil". Ea studiază particularitățile profesiei de avocat în Belgia, pentru că dreptul litigios se găsește legat în mod indisolubil de aceasta din urmă. Acest examen dezvăluie aspecte de drept public. Mai întâi, statul belgian a fixat el însuși organizarea barourilor și condițiile de exercitare a profesiei de avocat (acces, drepturi, obligații etc.); această intervenție nu ar putea fi suficientă pentru a demonstra că dreptul în cauză nu îmbracă un caracter civil. Apoi, participarea avocatului la administrarea justiției îl asociază funcționării unui serviciu public deoarece, pentru unele din misiunile sale, baroul se găsește într-un fel legat de ordinul judiciar; totuși, aceasta nu este însoțită de nici o dependență colectivă sau individuală în fața jurisdicțiilor Regatului, iar baroul are putere deplină asupra listei și a

[1] În raportul său din 8 octombrie 1985, Comisia apreciază că s-a încălcat art. 6 § 1 prin aceea că H. nu a putut să-și facă audiată cauza de către un „tribunal" (10 voturi pentru, 2 împotrivă).

disciplinei. În schimb, diferite consideraţii militează în favoarea aplicabilităţii art. 6 din Convenţie. În primul rând, profesia de avocat contează printre profesiile libere tradiţionale; avocatul este, în principiu, liber să practice sau nu; cu excepţia unei desemnări din oficiu, el are o clientelă care îl alege direct şi de bună voie; el îşi fixează singur onorariile; mandatul care îl uneşte cu clientul constituie o relaţie de drept privat. În al doilea rând, cabinetul şi clientela avocatului reprezintă elemente patrimoniale şi, cu acest titlu, ţin de dreptul de proprietate. În al treilea rând, în afara incintei Palatului de Justiţie avocatul îndeplineşte un număr de atribuţii importante (de a consilia, a arbitra, a concilia) care adesea nu au legătură cu procedurile judiciare.

Curtea trage concluzia că diferitele aspecte ale profesiei de avocat în Belgia conferă dreptului revendicat un caracter civil în sensul art. 6 § 1, care îşi găsea aplicarea în speţă (12 voturi pentru şi 6 împotrivă).

4. – Cum nici un recurs nu era introdus contra deciziilor consiliului Ordinului, Curtea cercetează dacă H. a beneficiat în faţa acestuia din urmă de dreptul la un proces echitabil. Nimeni nu contestă natura organului „stabilit prin lege" şi respectarea „termenului rezonabil".

Consiliul Ordinului exercită mai multe atribuţii de natură administrativă, reglementară, contencioasă, consultativă sau disciplinară, după caz. În concepţia Curţii, un asemenea cumul de atribuţii nu ar putea prin el însuşi să priveze o instituţie de calitatea de „tribunal" pentru unele dintre ele. În plus, consiliul Ordinului îndeplinea faţă de H. o funcţie jurisdicţională care se situa în prelungirea atribuţiilor sale în materie disciplinară.

Independenţa membrilor consiliului Ordinului nu constituie o problemă: aleşi de către colegii lor, ei nu sunt supuşi decât propriei lor conştiinţe. De asemenea, Curtea nu observă în dosar nici o raţiune de a se îndoi de imparţialitatea lor personală. Cât despre imparţialitatea structurală a consiliului, Curtea nu apreciază necesar să se pronunţe.

Deşi H. a putut să compară în persoană, Curtea apreciază că el încerca o serioasă dificultate în a prezenta proba potrivită circumstanţelor excepţionale şi, mai general, de a-şi pleda cauza cu eficienţa dorită. El putea să se teamă în acelaşi timp de un anumit risc al arbitrarului, cu atât mai mult cu cât nici un text nu-i recunoştea un drept de recuzare, iar la baroul din Anvers nu exista nici un regulament interior. Slăbiciunea garanţiilor de procedură îmbracă o importanţă deosebită în funcţie de gravitatea chestiunii pe care o pune reînscrierea unui avocat radiat şi de imprecizia noţiunii de „circumstanţe excepţionale" care cerea o motivare adecvată a deciziilor.

Cererile lui H. nu au dat loc la o examinare publică, iar deciziile consiliului Ordinului nu au fost făcute publice. Potrivit Curţii, nu există o situaţie de natură să legitimeze absenţa publicităţii audierilor, iar piesele dosarului nu arată că H. ar fi înţeles să renunţe la un proces public. Nu i s-ar putea reproşa că nu a cerut să exercite un drept pe care practica barourilor belgiene nu i-l recunoştea şi pe care nu avea deloc şanse să-l obţină.

În concluzie, a existat încălcarea art. 6 § 1 (12 voturi pentru, 6 împotrivă).

5. – În baza art. 50, Curtea respinge cererea de reparaţie pentru prejudiciu material, deoarece nimic nu dovedeşte existenţa unei legături de cauzalitate între încălcarea Convenţiei şi vreo deteriorare a situaţiei financiare a lui H. În schimb, acesta a suferit un prejudiciu moral pentru care obţine 250.000 FB (unanimitate).

Numai cheltuielile şi onorariile referitoare la procedurile în faţa organelor Convenţiei au putut fi avute în vedere. Curtea le-a evaluat la 100.000 FB (unanimitate)[1].

6. *Bibliografie*

BRUNOIS (A.). – „Le barreau et la jurisprudence", *D.* 1988, rezumate comentate, p. 231.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 448–449.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1987, p. 390–392.

LAMBERT (P.). – „La réinscription de l'avocat rayé", *J.T.* 1988, p. 423–426.

LEGROS (P.). – „La maîtrise du tableau de l'Ordre des avocats n'appartient plus aux barreaux!", *Journal des procès*, 11 décembre 1987, p. 32.

MAURO (J.). – „La réinscription d'un avocat après radiation", *G.P.*, 2–3 septembre 1988, doctrine, p. 6–7.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 371–374.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1988, p. 362–366.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p. 877–890.

80 CAZUL RUIZ-MATEOS contra SPANIEI – Durata unei acţiuni în restituirea bunurilor expropriate şi procedura în faţa Tribunalului constituţional

1. – *De cetăţenie spaniolă, dl José María Ruiz-Mateos, om de afaceri, dl Zoilo Ruiz-Mateos, dl Rafael Ruiz-Mateos, dl Isidoro Ruiz-Mateos, dl Alfonso Ruiz-Mateos şi dna María Dolores Ruiz-Mateos sunt fraţi şi soră. Ei posedă 100 % din acţiunile RUMASA S.A., societate-mamă a grupului RUMASA, cuprinzând mai multe sute de întreprinderi în care ea deţine o participare variabilă.*

Printr-un decret-lege din 23 februarie 1983 (înlocuit ulterior prin Legea 7/1983), guvernul pronunţă o expropriere pentru cauză de utilitate publică şi luarea în posesie imediată a totalităţii acţiunilor care compun capitalul societăţilor din grupul RUMASA, inclusiv cele ale societăţii-mamă.

[1] O lege din 19 noiembrie 1992 a modificat art. 432, 433, 459, 465, 471 şi 476 din codul judiciar belgian în care a fost introdus art. 469 bis. De acum înainte, decizia consiliului Ordinului avocaţilor prin care se refuză reînscrierea unui avocat după radierea sa trebuie să fie motivată şi susceptibilă de apel; audierea este publică cu excepţia cazului când avocatul interesat cere ca aceasta să fie făcută cu uşile închise.

La 9 şi 27 mai 1983 cei şase petiţionari angajează proceduri (ulterior conexate) în faţa jurisdicţiilor civile. Ei pretind ilegalitatea exproprierii şi solicită restituirea acţiunilor lor. Ei cer apoi tribunalului de primă instanţă nr. 18 din Madrid să supună atenţiei Tribunalului constituţional chestiunea de a şti dacă legea din 1983 este conformă cu diferite dispoziţii din Constituţie; la 5 octombrie 1984 Tribunalul nr. 18 admite în parte această plângere şi deferă Tribunalului constituţional chestiunea compatibilităţii art. 1 şi 2 ale legii cu garantarea constituţională a dreptului la o protecţie judiciară efectivă. La 19 decembrie 1986, printr-o decizie majoritară, Tribunalul constituţional tranşează chestiunea în mod afirmativ. El a primit înainte observaţiile scrise ale Ministerului Public şi ale avocatului statului; de altfel, el a respins pentru lipsa calităţii de parte la această procedură un număr de cereri pe care i le-a adresat primul petiţionar. După ce a primit comunicarea hotărârii, tribunalul nr. 18 respinge acţiunea în restituire la 23 decembrie 1986.

La 27 decembrie, petiţionarii fac recursuri la Audiencia provincial *din Madrid. Printr-o decizie din 13 februarie 1989, confirmată la 7 iulie, acesta le respinge cererea de suspendare a procedurii, aşteptând rezultatul cererii lor adresate la Comisia de la Strasbourg. Dând câştig de cauză, de altfel, unei cereri formulate de către petiţionari cu titlu subsidiar,* Audiencia provincial *trimite la 9 iulie 1989 chestiunea de a şti dacă cele două articole menţionate ale legii din 1983 se conciliază cu garanţia constituţională a dreptului la egalitate şi a dreptului la proprietatea privată. La 15 ianuarie 1991, după ce a primit observaţiile Ministerului Public şi ale avocatului statului, printr-o decizie majoritară Tribunalul constituţional, printr-o decizie majoritară, răspunde tot afirmativ şi la această chestiune. Informată la 25 ianuarie 1991,* Audiencia provincial *din Madrid respinge apelul petiţionarilor la 25 februarie 1991.*

2. – *Familia Ruiz-Mateos sesizează Comisia la 5 mai 1987. Ei se plâng mai întâi că nu s-a audiat cauza lor în mod echitabil şi într-un termen rezonabil de către un tribunal imparţial (art. 6 § 1 din Convenţie). Pretind, în afară de aceasta, că au fost privaţi de dreptul lor de acces la tribunale pentru a contesta utilitatea publică a exproprierii şi necesitatea cedării imediate a bunurilor lor (art. 6 § 1 şi art. 13). În sfârşit, denunţă o discriminare faţă de alţi cetăţeni spanioli, supuşi şi ei dreptului comun în materie de expropriere şi putând deci să sesizeze jurisdicţiile administrative (art. 14 combinat cu art. 6 § 1 şi art. 13).*[1]

• ***Hotărârea din 23 iunie 1993*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 262)*

3. – Hotărârea începe cu mai multe observaţii preliminare. Deşi petiţionarii nu au menţionat în cererea lor la Strasbourg decât prima procedură în faţa Tribunalului constituţional, Curtea decide să examineze ansamblul instanţelor în cauză, inclusiv cele care au acţionat după sesizarea

[1] La 6 noiembrie 1990, Comisia reţine prima revendicare şi declară cererea inadmisibilă pentru restul capetelor de cerere. În raportul său din 14 ianuarie 1992, ea trage concluzia încălcării art. 6 § 1 prin aceea că plângerea celor interesaţi nu a fost audiată în mod echitabil (13 voturi pentru, 2 împotrivă) şi într-un termen rezonabil (11 voturi pentru, 4 împotrivă).

Comisiei. Ea notează că aplicabilitatea art. 6 § 1 la acţiunile în restituire nu se pretează la controversă, dar că guvernul contestă luarea în seamă a procedurilor în faţa Tribunalului constituţional.

4. – În ce priveşte respectarea „termenului rezonabil", perioada de considerat a început la 27 mai 1983, cu introducerea de către cinci dintre petiţionari a unei acţiuni având ca obiect jumătate din capitalul social al RUMASA, completând-o pe cea intentată de José María Ruiz-Mateos la 9 mai; ea s-a sfârşit la 25 februarie 1991, data hotărârii pronunţate de *Audiencia provincial* din Madrid. Această perioadă înglobează durata celor două proceduri în faţa Tribunalului constituţional. Această concluzie se bazează pe jurisprudenţa deja bine stabilită a Curţii, potrivit căreia o instanţă constituţională intră în calcul dacă rezultatul său poate influenţa asupra soluţionării litigiului dezbătut de jurisdicţiile ordinare; ea se aplică pentru o mai puternică raţiune procedurilor cu caracter prejudicial. Perioada de reţinut se întinde astfel pe aproape şapte ani şi nouă luni.

Curtea constată că acţiunea civilă principală nu era complexă de la început, dar că ea a ridicat după aceea probleme constituţionale de o dificultate incontestabilă. Procedura prevăzută pentru examinarea acestora din urmă nu comportă totuşi acte de natură să o prelungească.

La rândul lor, solicitând amânarea audierii de apel şi suspendarea procedurii în faţa *Audiencia provincial* în aşteptarea deciziei Comisiei de la Strasbourg, petiţionarii au întârziat procedurile la această instanţă cu peste opt luni.

Referitor la comportamentul autorităţilor competente, Curtea pune în evidenţă o întrerupere în primă instanţă, pentru tranşarea chestiunii de neconstituţionalitate (peste 25 de luni), şi două în apel, între decizia asupra admisibilităţii recursului şi începutul examinării sale (peste 16 luni) şi pentru examinarea celei de-a doua chestiuni (aproape 14 luni). Măsurile luate de guvern în iunie 1988 pentru a uşura supraîncărcarea volumului de muncă al *Audiencia provincial* au fost prea tardive pentru a avea efecte în speţă. Procedurile în faţa Tribunalului constituţional s-au întins pe un interval de timp prea lung, în ciuda caracteristicilor specifice ale acestei jurisdicţii. În sfârşit, cauza prezintă o miză considerabilă nu numai pentru petiţionari, ci şi pentru societatea spaniolă în general, datorită vastelor sale incidenţe sociale şi economice. Numărul mare de persoane implicate – salariaţi, acţionari şi terţi – ca şi volumul de capitaluri în cauză susţineau ideea unei soluţionări prompte a litigiului.

Pe scurt, s-a încălcat art. 6 § 1 în legătură cu acest aspect (22 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – În ceea ce priveşte caracterul echitabil al procedurii, Curtea notează că revendicarea petiţionarilor se limitează la procedurile din faţa Tribunalului constituţional, care trebuie totuşi să fie repuse în contextul lor: o acţiune în restituire de bunuri expropriate.

Potrivit guvernului, art. 6 § 1 nu este aplicabil procedurilor în faţa Tribunalului constituţional, deoarece sarcina acestuia din urmă nu este de a statua asupra drepturilor sau intereselor individului, ci de a veghea la

respectarea Constituţiei de către puterea legislativă, executivă şi judecătorească. Curtea subliniază legătura strânsă existentă între procedurile civile principale şi chestiunile de neconstituţionalitate; într-adevăr, anularea de către Tribunalul constituţional a legii de expropriere ar fi adus judecătorii civili în situaţia de a admite pretenţiile familiei Ruiz-Mateos. În afară de aceasta, ea aminteşte că ridicând chestiunile menţionate, petiţionarii utilizau unicul mijloc disponibil în dreptul spaniol pentru a se plânge de o atingere adusă dreptului lor de proprietate, recursul *amparo* nefiind posibil în domeniul art. 33 din Constituţie. În consecinţă, Curtea trage concluzia aplicabilităţii art. 6 § 1.

A fost oare acest text respectat? Curtea examinează revendicarea în lumina ansamblului paragrafului 1 al art. 6, care înglobează principiul egalităţii armelor şi dreptul fundamental la caracterul contradictoriu al procedurii. Or, acesta din urmă implică, în parte, facultatea de a lua cunoştinţă de observaţiile sau actele depuse de cealaltă şi de a le discuta.

Cu siguranţă, procedurile constituţionale prezintă caracteristici proprii care ţin seama de specificitatea normei de aplicat, ca şi de importanţa deciziei pronunţate pentru sistemul juridic în vigoare; ele urmăresc, de asemenea, să permită unui organ unic de a statua asupra unui mare număr de cauze afectând subiecte foarte diverse. Totuşi, se poate întâmpla ca ele să aibă legătură, ca în cazul în speţă, cu o lege care priveşte direct un cerc restrâns de persoane. Dacă într-un asemenea caz chestiunea constituţionalităţii legii este deferită Tribunalului constituţional în cadrul unei proceduri relative la un drept cu caracter civil şi la care sunt părţi persoane din acest cerc, trebuie, în principiu, să li se garanteze un acces liber la observaţiile celorlalte părţi şi o posibilitate veritabilă de a le comenta.

Curtea nu observă în speţă nici o raţiune pentru a se îndepărta de la această regulă. Disocierea rolului puterii executive (răspunzătoare pentru expropriere) de cel al direcţiei generale a patrimoniului (beneficiară a măsurii) se dovedeşte artificială, ca şi identificarea unei diferenţe reale între interesele acestora. În afară de aceasta, posibilitatea pentru Tribunal de a studia argumentele adresate de Ruiz-Mateos jurisdicţiilor civile în favoarea sesizării sale nu era suficientă. Avocatul statului, reprezentând guvernul, a supus atenţiei Tribunalului constituţional observaţii la care petiţionarii nu au avut prilejul să răspundă; de asemenea, el a cunoscut înainte argumentele lor şi a putut să le discute. Aşadar, a existat încălcarea art. 6 § 1 în această privinţă (18 voturi pentru, 6 împotrivă).

6. – În baza art. 50, Curtea respinge cererea de reparaţii pentru daune (unanimitate) formulată de către petiţionari, care se ridică la două mii de miliarde de pesetas, din cauza lipsei legăturii de cauzalitate dintre încălcările constatate şi prejudiciul pretins: nimic nu dovedeşte că, fără aceste încălcări, Tribunalul constituţional ar fi invalidat legea de expropriere.

7. *Bibliografie*

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „El derecho a in juicio equitativo (comentario a la sentencia del TEDH de 23 de junio de 1993, Ruiz-Mateos c. España)", *R.E.I.* 1994, p. 147–170.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Justice constitutionnelle et Convention européenne des droits de l'homme. L'arrêt Ruiz-Mateos contre Espagne", *Revue française de droit constitutionnel* 1994, p. 175–183.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 și urm.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 799–804.

FAIREN GUILLEN (V.). – „El «plazo razonable» y el Tribunal Europeo de Derechos Humanus (la sentencia núm. 2/1992/147/420, asunto Ruiz-Mateos c. España)", *Revista de Derecho Procesal* 1994, p. 7–43.

KLEIN (V.) și MESTRE (C.). – „La Cour européenne, le juge constitutionnel et le droit à un procès équitable: *ad minorem juris glorians*", *Europe* februarie 1994, cronica nr. 2, p. 1–5.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 și urm.

MATSCHER (F.). – „Art. 6 EMRK und verfasungsgerichtliche Verfahren", *EuGRZ* 1993, p. 449–453.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 527–529.

MONTILLA MARTOS (J. A.). – „Defensa judicial «versus» ley singular de intervención (comentario a la sentencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos, de 23 de junio de 1993 sobre el caso Rumasa)", *R.E.D.C.* 1994, p. 291–321.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.–30.6.1996)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145 și 1282–1293.

SUDRE (F.) și alții. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 și urm.

SUDRE (F.) și alții – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 181–189.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 și urm.

VERDUSSEN (M.). – „Le juge constitutionnel face à l'article 6, 1°, de la Convention européenne des droits de l'homme", *Revue belge de droit constitutionnel* 1994, p. 131–134.

§1. CAZUL SCHULER-ZGRAGGEN contra ELVEȚIEI – Accesul la dosarul unei comisii cantonale de recurs pentru asigurare de invaliditate, lipsa audierii în fața Tribunalului federal al asigurărilor și motivarea unei decizii a acestuia din urmă fondată pe o diferență de sex

1. – *În 1976, Casa de compensații a industriei elveține de mașini și metalurgie acordă o jumătate de pensie dnei Margrit Schuler-Zgraggen, salariată a unei întreprinderi și care a cotizat la asigurarea federală de invaliditate, în urma îmbolnăvirii de tuberculoză. Începând din 1979, petiționara își pierde serviciul din cauza îmbolnăvirii; ea obține după aceea o pensie completă, confirmată în 1981 și 1982. În mai 1984, ea dă naștere unui fiu.*

În urma unui examen, în cursul căruia centrul de control medical și doi medici întocmesc rapoarte, comisia de asigurare pentru invaliditate a cantonului Uri suprimă, la 21 martie 1986, pensia dnei Schuler-Zgraggen; ea apreciază că situația familială a acesteia din urmă s-a schimbat în mod sensibil

după naşterea fiului său, că sănătatea ei s-a ameliorat şi că poate să-şi asume sarcina menajului şi îngrijirea copilului său în proporţie de 60 sau 70%.

La 8 mai 1987 petiţionarei i se respinge apelul în faţa comisiei de recurs pentru asigurare de invaliditate a cantonului Uri; ea reclamase o pensie completă sau, cu titlu subsidiar, o jumătate de pensie.

La 21 iunie 1988, Tribunalul federal al asigurărilor admite în parte recursul său de drept administrativ, apreciind că ea are dreptul la o jumătate de pensie cu condiţia de a se stabili dificultăţile financiare; el trimite cauza la Casa de compensaţii care trebuie să stabilească dacă această condiţie este îndeplinită. De asemenea, el examinează în ce măsură petiţionara este limitată la activităţile sale de soţie casnică, dar nu şi aptitudinea sa de a exercita profesiunea precedentă, deoarece el pleacă de la ipoteza că având un copil mic, aceasta ar fi renunţat la o muncă salarizată, chiar dacă nu ar fi avut probleme de sănătate.

La 17 iulie 1989, Casa de compensaţii refuză celei interesate o semirentă deoarece veniturile sale din 1986, 1987 şi 1988 depăşesc cu mult plafoanele aplicabile în aceşti ani la cazurile „precare".

2. – *În cererea sa din 29 decembrie 1988 la Comisie, dna Schuler-Zgraggen se plânge de atingerea adusă dreptului său la un proces echitabil (art. 6 § 1 din Convenţie), din cauza accesului insuficient la dosarul Comisiei de recurs, ca şi din cauza absenţei audierii în faţa Tribunalului federal al asigurărilor; ea pretinde, de asemenea, că ipoteza adoptată de acesta din urmă, respectiv că ea ar fi renunţat la serviciu chiar dacă nu ar fi avut probleme de sănătate, constituie o discriminare fondată pe sex (art. 14 combinat cu art. 6 § 1).*[1]

• ***Hotărârea din 24 iunie 1993** (Cameră) (seria A nr. 263)*

3. – Curtea aminteşte că intervenţia statului nu este suficientă pentru stabilirea aplicabilităţii art. 6 § 1, pledată de guvern. Cazul prezenta aspecte de drept public, iar dna Schuler-Zgraggen, afectată în mijloacele sale de existenţă, invoca un drept subiectiv cu caracter patrimonial, rezultând din regulile precise ale unei legi federale. Curtea nu discerne nici o raţiune convingătoare, o delimitare între dreptul petiţionarei la o rentă de invaliditate şi drepturile la prestaţiile de asigurare socială în cazurile Feldbrugge contra Olandei şi Deumeland contra Germaniei. Aşadar, art. 6 § 1 se aplică (unanimitate).

4. – Susţinând nerespectarea acestui drept, petiţionara se plânge mai întâi de un acces insuficient la dosarul comisiei de recurs.

Potrivit guvernului, dna Schuler-Zgraggen nu avea calitatea de victimă deoarece nu a uzat de posibilitatea de a consulta dosarul la grefa comisiei amintite. Curtea notează că revendicarea petiţionarei viza mai degrabă comunicarea actelor dosarului sau, în tot cazul, eliberarea fotocopiilor acestora. Ea îndepărtează această excepţie (unanimitate).

[1] În raportul său din 7 aprilie 1992, Comisia formulează avizul că nu a existat încălcarea art. 6 § 1 nici ca urmare a absenţei dezbaterilor (10 voturi pentru, 5 împotrivă), nici din punctul de vedere al accesului la dosar (13 voturi pentru, 2 împotrivă) şi că nu a existat nici încălcarea art. 14 combinat cu art. 6 § 1 (9 voturi pentru, 6 împotrivă).

Pe fond, ea constată că procedura urmată în faţa comisiei de recurs nu permitea dnei Schuler-Zgraggen să aibă o imagine completă şi aprofundată a datelor furnizate de aceasta. Ea apreciază totuşi că Tribunalul federal al asigurărilor a remediat această deficienţă invitând comisia să ţină la dispoziţia petiţionarei toate documentele, iar aceasta avea îndeosebi posibilitatea să realizeze copii, apoi să comunice dosarul consilierului acesteia din urmă. Curtea arată, de asemenea, că cele două jurisdicţii în cauză nu posedau un raport pneumologic. Procedurile în litigiu au îmbrăcat un caracter echitabil dacă le considerăm în ansamblul lor şi deci nu a existat încălcarea art. 6 § 1 sub acest aspect (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – Dna Schuler-Zgraggen denunţa, de asemenea, lipsa audierii în faţa Tribunalului federal al asigurărilor.

Potrivit guvernului, ea nu epuizase căile de recurs intern deoarece nu ceruse oralitatea şi publicitatea procedurii. Excepţia nefiind prezentată în faţa Comisiei decât după decizia asupra admisibilităţii, se aplică decăderea din termen (unanimitate).

Potrivit Curţii, se poate considera că petiţionara a renunţat fără echivoc la dreptul său la o audiere publică în faţa Tribunalului federal al asigurărilor, în pofida posibilităţii prevăzute de regulamentul acestuia. Îndeosebi, nu rezultă că diferendul ridică chestiuni de interes public; făcând necesare dezbateri cu un înalt grad de tehnicitate, acesta se preta mai bine la înscrisuri decât la pledoarii. În sfârşit, este de conceput ca în domeniul respectiv autorităţile naţionale să ţină seama de imperativele de eficienţă şi economie: organizarea sistematică de dezbateri ar putea constitui un obstacol pentru diligenţa deosebită cerută în materie de protecţie socială. Aşadar, nu a existat încălcarea art. 6 § 1 sub acest aspect (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

În ceea ce priveşte independenţa experţilor medicali, contestată de către petiţionară, este vorba de o revendicare nouă care nu a fost ridicată în faţa Comisiei. Curtea se declară necompetentă să o examineze (unanimitate).

6. – În ceea ce priveşte art. 14 combinat cu art. 6 § 1, guvernul reproşa dnei Schuler-Zgraggen că nu a prezentat în faţa Tribunalului asigurărilor o revendicare precisă referitoare la o discriminare în exercitarea unui drept garantat de Convenţie. Curtea respinge excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne (unanimitate); hotărârea Tribunalului nu se preta la nici un recurs, iar petiţionara criticase deja decizia comisiei de recurs.

Ea a examinat apoi revendicarea propriu-zisă a petiţionarei. Tribunalul federal al asigurărilor a reluat integral în considerare ipoteza reţinută de comisia de recurs, referitoare la încetarea activităţii femeilor devenite mame; el nu a încercat să pună în discuţie el însuşi temeinicia acesteia, evaluând argumentele opuse. Ipoteza în chestiune constituie unica bază a motivaţiei adoptate, îmbrăcând astfel un caracter decisiv, şi introduce o diferenţă de tratament fondată exclusiv pe sex. Or, progresul către egalitatea sexelor este un scop important al statelor membre ale Consiliului Europei şi numai considerente foarte puternice pot conduce la aprecierea că o asemenea

diferenţă de tratament este compatibilă cu Convenţia. Curtea nu observă în speţă nimic în acest sens. În lipsa unei justificări obiective şi rezonabile, în cauză a existat încălcarea art. 14 combinat cu art. 6 § 1 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Mai rămânea de statuat asupra cererilor formulate în baza art. 50. Curtea apreciază că dna Schuler-Zgraggen a putut suferi un prejudiciu moral, dar că hotărârea îi furnizează prin ea însăşi o compensaţie suficientă în această privinţă (unanimitate). Ea îşi rezervă pronunţarea referitoare la prejudiciul material, deoarece dreptul elveţian permite petiţionarei să solicite redeschiderea procedurii (unanimitate).

Dna Schuler-Zgraggen reclama 21.426,60 FS[1] pentru cheltuielile de judecată la care s-a expus în Elveţia şi la Strasbourg. Statuând în echitate, Curtea îi acordă 7.500 FS (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

• ***Hotărârea din 31 ianuarie 1995*** *(Cameră) – Aplicarea art. 50 (seria A nr. 305-A)*

8. – Curtea ia act de procedura de revizuire care s-a desfăşurat în faţa Tribunalului federal al asigurărilor şi a ajuns la atribuirea către petiţionară a unei rente complete de invaliditate începând de la 1 mai 1986, în urma hotărârii sale la capitolul probleme financiare şi în virtutea art. 139a al legii federale de organizare judecătorească.

Amintita jurisdicţie a înţeles astfel să repare prejudiciul antrenat de nerespectarea Convenţiei. Totuşi, ea nu a ţinut seama de scurgerea timpului respectiv, în jur de opt ani. Curtea apreciază deci ca justificată, potrivit prevederilor Convenţiei, acordarea de dobânzi pentru perioada respectivă fără să subscrie totuşi la metoda de evaluare propusă de dna Schuler-Zgraggen. Statuând în echitate, ea acordă acesteia din urmă 25.000 FS pentru prejudiciul material rămas neacoperit (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

9. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 804–808.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 205–206.

HOTTELIER (M.) – „La portée du principe de la publicité des débats dans le contentieux des assurance sociale", *S.J.* 1996, p. 645–655.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 530–532.

[1] FS – Franci elveţieni *(n.t.)*.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.–30.06.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145, 1282–1293 şi 1534–1535.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.) – „Judgement of the Court of Human Rights", *E.L.R.* Human Rights Survey 1996, p. 78 şi urm.

SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme (premier semestre 1993)", *B.D.H.* 1993, p. 62–63.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

§2. CAZUL DOMBO BEHEER B. V. contra OLANDEI – Aplicarea, într-un proces civil, a unei reguli de probă interzicând audierea unei părţi ca martor în propria cauză

1. – *Societatea cu răspundere limitată de drept olandez, Dombo Beheer B. V. îşi are sediul la Nimègue. Un litigiu o opune băncii sale în legătură cu dezvoltarea relaţiilor lor financiare între decembrie 1980 şi februarie 1981. Dombo susţine că a încheiat cu banca un contract privind facilităţi de credit sub formă de autorizaţii de împrumut fără acoperire. Banca refuzând să execute ordine de plată, Dombo îi intentează proces la tribunalul de arondisment din Arnhem pentru daune interese. La 2 februarie 1984, acesta o invită să prezinte probele contractului în cauză, îndeosebi în ceea ce priveşte pretinsa creştere a limitei maxime a sumelor fără acoperire. Curtea de apel din Arnhem respinge, la 8 februarie 1985, un recurs al băncii îndreptat contra deciziei amintite. La cererea celor două părţi, ea se foloseşte atunci de facultatea ei de evocare*[1].

La 13 februarie 1985, consilierul de punere în stare de judecată refuză să audieze ca martor pe fostul director de la Dombo (dl van Reijendam) care a negociat contractul. În schimb, îl ascultă după aceea pe girantul băncii (dl van W.) care a participat din partea acesteia la negocieri; prezent în timpul acestei audieri, fostul director de la Dombo nu este totuşi audiat ca martor. La 11 martie 1986, Curtea de apel din Arnhem respinge cererea de daune interese intentată de Dombo. La 19 februarie 1988, Curtea de casaţie respinge un recurs formulat de Dombo împotriva acestei hotărâri şi a deciziilor consilierului de punere în stare de judecată; conform aprecierii ei, Curtea de apel era liberă să evalueze probele produse de către bancă, în lumina observaţiilor prezentate de cealaltă parte, şi de a lua în considerare declaraţiile provenind de la martorul băncii.

[1] Evocare (facultatea de) = facultate aparţinând unei jurisdicţii superioare de a prelua ansamblul unei cauze civile judecate, statuând apoi asupra apelului şi fondului procesului printr-o decizie unică, reprezentând soluţia definitivă a cauzei (n. t.).

2. – *În cererea sa din 15 august 1988 la Comisie, Dombo reproşează jurisdicţiilor interne că au refuzat fostului său director general autorizarea de a depune ca martor, în timp ce acestea i-au acordat o asemenea autorizare girantului sucursalei băncii, singura persoană prezentă, în afară de el, în momentul încheierii acordului verbal. Aceste autorităţi ar fi încălcat astfel, în detrimentul petiţionarei, principiul egalităţii armelor, consacrat de art. 6 § 1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 27 octombrie 1993** (Cameră) (seria A nr. 274)*

3. – Curtea notează, de la început, că ea nu este chemată să decidă într-un mod general dacă este legal ca o parte în procesul civil să fie împiedicată să depună ca martor în propria sa cauză. Ea nu este chemată nici să examineze în abstract dreptul olandez al probaţiunii în materie civilă. Ea nu ar putea substitui propria sa apreciere a faptelor celei a jurisdicţiilor naţionale. Sarcina sa constă în a cerceta dacă procedura vizată în ansamblul ei, inclusiv modul în care au fost admise mărturiile, a îmbrăcat un caracter echitabil în sensul art. 6 § 1.

4. – Imperativele inerente noţiunii de proces echitabil nu sunt în mod necesar aceleaşi în litigiile referitoare la drepturi şi obligaţii cu caracter civil în cauzele privind acuzaţii în materie penală. Ca dovadă, absenţa, în cazul primelor, a clauzelor detaliate asemănătoare paragrafelor 2 şi 3 din art. 6. Pornind de aici, şi deşi aceste dispoziţii au o anumită pertinenţă în afara limitelor strâmte ale dreptului penal, statele contractante se bucură de o latitudine mai mare în domeniul contenciosului civil decât pentru urmăririle penale.

Totuşi, din jurisprudenţa Curţii, în cauzele cu caracter civil se degajă anumite principii legate de noţiunea de „proces echitabil". Astfel, exigenţa egalităţii armelor, în sensul unui „echilibru" just între părţi, are valoarea unui principiu, atât în civil, cât şi în penal; acesta contează îndeosebi aici. Curtea consideră că în litigiile opunând interese private, egalitatea armelor implică obligaţia de a oferi fiecărei părţi o posibilitate rezonabilă de a-şi prezenta cauza – inclusiv probele – în condiţii care să nu o plaseze într-o situaţie de dezavantaj net în comparaţie cu adversarul său. Obligaţia de a veghea în fiecare caz la respectarea condiţiilor unui proces echitabil revine autorităţilor naţionale.

5. – În speţă, obligaţia de a stabili existenţa unui acord verbal între Dombo şi bancă, referitor la extinderea anumitor facilităţi de credit, revenea petiţionarei. Numai două persoane asistaseră la reuniunea în cursul căreia s-a încheiat acordul verbal: directorul de la Dombo şi girantul sucursalei băncii. Or, numai cel de-al doilea din aceşti protagonişti a fost autorizat să depună mărturie. Curtea de apel a refuzat lui Dombo posibilitatea de a cita propriul reprezentant, pe motiv că el se identificase datorită funcţiei sale cu aceasta.

În timpul negocierilor, directorul de la Dombo şi girantul sucursalei băncii acţionaseră pe picior de egalitate, fiecare dintre ei fiind abilitat să trateze în numele mandantului său. Aşadar, este greu de văzut de ce nu au putut să depună

[1] În raportul său din 9 septembrie 1990, Comisia a tras concluzia încălcării art. 6 § 1 (14 voturi pentru, 5 împotrivă).

amândoi mărturie. Societatea petiţionară fiind astfel pusă într-o situaţie de dezavantaj net în comparaţie cu banca, a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – În numele art. 50, diversele cereri prezentate de Dombo pentru prejudiciu material şi moral pornesc de la ideea că aceasta ar fi câştigat cauza dacă jurisdicţiile interne l-ar fi autorizat pe van Reijendam să depună mărturie. Or, Curtea nu ar putea reţine această ipoteză fără să aprecieze ea însăşi probele. Audierea dlui van Reijendam de către Curtea de apel din Arnhem ar fi condus la existenţa a două declaraţii contradictorii din care ar fi trebuit preferată una din ele, pe baza elementelor furnizate în sprijin. Curtea nu este competentă să arate care mărturie ar fi trebuit să prevaleze. Aşadar, ea respinge această parte a cererii (unanimitate).

Ea arată că la fel ca şi revendicarea unei despăgubiri, cererea de rambursare a cheltuielilor de judecată şi taxe pe care petiţionara le-a prezentat în faţa jurisdicţiilor interne pleacă de la ideea că Dombo ar fi câştigat procesul, dacă directorul său ar fi fost audiat. Pentru aceleaşi raţiuni, şi această revendicare trebuie îndepărtată (unanimitate). Cât despre cheltuielile de judecată şi taxe suportate în faţa organelor de la Strasbourg, Curtea acordă societăţii petiţionare, în echitate, 40.000 guldeni pentru acest capitol, mai puţin suma de 16.185 FF vărsată deja cu titlu de asistenţă judiciară (unanimitate). În schimb, Curtea nu judecă potrivit să admită cererea petiţionarei Dombo de plată a daunelor interese (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 648 şi urm.

DE TOMBE-GROOTENHUIS (M.). – „Her Europees Hof en de partij-getuige", *N.J.B.* 1994, p. 185–188.

KEMPEES (P.). – „Na Dombo Beheer: pleidooi voor aanvulling van art. 382 Rv", *N.J.B.* 1994, p. 19.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.* 1994, p. 511–512.

SCHLOSSER (P.F.). – „EMRK und Waffengleichheit in Zivilprozeß", *N.J.W.* 1995, p. 1104–1106.

SPIELMANN (D.). – „Note d'observation sous l'arrêt de la CEDH du 27 novembre 1993 dans l'affaire Dombo Beheer B.V. c. Pays-Bas", *B.D.H.* 1993, 45–46.

STERK (T.). – „De partij-getuige", *NJCM – Bulletin* 1994, p. 695–698.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin–décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 337 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

[1] Legea din 3 decembrie 1987, care a intrat în vigoare la 1 aprilie 1988, a modificat în profunzime dreptul de probaţiune în materie civilă.

§3. CAZUL RUIZ TORIJA contra SPANIEI – Lipsa de răspuns a unei Curţi de Apel statuând în materie civilă, referitor la un motiv de recurs ridicat deja în prima instanţă

1. – *Chiriaş al unui bar din Madrid, din 1960, dl Eusebio Ruiz Torija face în 1988 obiectul unei acţiuni în rezilierea contractului de închiriere şi de evacuare (*desahucio*) intentată de către proprietar. Potrivit acestuia din urmă, instalarea în localuri a unor maşini pentru jocuri de noroc subaparţinând unei terţe întreprinderi, fără consimţământul proprietarului, echivalează cu o cesiune sau subînchiriere parţială neautorizată şi constituie una din cauzele posibile de resciziune prevăzute de lege. În memoriul său de răspuns, petiţionarul argumentează îndeosebi prescripţia acţiunii: maşini de acelaşi tip ar fi fost instalate în bar de peste 15 ani.*

La 13 februarie 1989, tribunalul de primă instanţă nr. 15 din Madrid respinge cererea proprietarului, apreciind că instalarea maşinilor pentru jocuri de noroc nu poate trece drept o cesiune sau sublocaţie. El nu examinează excepţia dedusă din prescripţia acţiunii.

În baza unui apel al proprietarului, la care petiţionarul se opune, Audiencia Provincial *din Madrid dă o hotărâre la 30 ianuarie 1990, prin care infirmă judecata atacată şi dă câştig de cauză cererii de evacuare, fără să se pronunţe asupra prescripţiei acţiunii.*

Dl Ruiz Torija sesizează Tribunalul constituţional cu un recurs amparo *în baza art. 24 § 1 din Constituţie. Printr-o decizie din 29 octombrie 1990, amintitul tribunal declară recursul inadmisibil: din decizia atacată s-ar putea deduce în mod rezonabil că examinarea pe fond a acţiunii în rezilierea contractului de închiriere atrăgea respingerea implicită a motivului de recurs rezultând din prescripţia acţiunii.*

2. – *În cererea sa din 15 martie 1991 la Comisie, dl Ruiz Torija se plânge cu privire la lipsa audierii echitabile a cauzei sale, încălcându-se prevederile art. 6 § 1 din Convenţie.*[2]

• ***Hotărârea din 9 decembrie 1994** (Cameră) (seria A nr. 303–A)*

3. – Potrivit guvernului, dl Ruiz Torija ar fi trebuit să introducă un apel „prin aderare" în faţa *Audiencia Provincial.*

Curtea constată că petiţionarul pledase în faţa tribunalului de primă instanţă respingerea acţiunii în evacuare. Obţinând câştig de cauză, el nu putea să atace decizia nici pe cale principală, nici „prin aderare" la un apel deja introdus. Ea respinge deci excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne (unanimitate).

[1] În raportul său din 8 iulie 1993, Comisia trage concluzia încălcării art. 6 § 1 (18 voturi pentru, 3 împotrivă).

4. – Curtea aminteşte că art. 6 § 1 din Convenţie obligă tribunalele să-şi motiveze deciziile, dar că nu se poate cere să se dea un răspuns detaliat la fiecare argument.

Întinderea acestei obligaţii poate să varieze după natura deciziei şi trebuie să se analizeze în lumina circumstanţelor fiecărei speţe. În acest context, Curtea arată că nu-i aparţine competenţa de a examina temeinicia motivelor de apărare, o asemenea obligaţie revenind jurisdicţiilor naţionale.

Petiţionarul prezentase în faţa Tribunalului de primă instanţă un motiv de apărare dedus din prescripţia acţiunii în evacuare. Amintitul motiv avea o formulare clară şi precisă şi era deja întărit prin probe. Fără să fie competentă să examineze temeinicia sa, Curtea constată că era cel puţin pertinent. Din moment ce chestiunea prescrierii acţiunii ţinea de o categorie juridică distinctă de cea a cauzei rezilierii contractului de închiriere, faptul că *Audiencia Provincial* nu s-a exprimat în privinţa sa nu poate fi interpretat ca o respingere implicită. Motivul în cauză merita deci un răspuns specific şi explicit. În lipsa acestui răspuns şi ţinând seama de incidenţa decisivă a prescripţiei în speţă, a existat încălcarea art. 6 § 1 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – În baza art. 50, Curtea consideră că petiţionarul a putut suferi un prejudiciu moral, dar că hotărârea de faţă îi acordă o compensaţie suficientă în această privinţă (unanimitate).

În ceea ce priveşte prejudiciul material, ea nu ar putea face speculaţii asupra rezultatului unei examinări de către *Audiencia Provincial* a motivului referitor la prescripţie. Ea respinge deci această cerere (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe prezentate în faţa jurisdicţiilor naţionale şi apoi a organelor Convenţiei, ea acordă petiţionarului 1.000.000 pesetas (unanimitate).

6. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994.", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

FRICERO (N.) – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1996, sommaires commentées, p. 202 –203.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILS (J.G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.*, 1995, p. 550–551.

SUDRE (F.). – Droit de la Convention européenne des droits de l'homme, *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1994, p. 101 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

§4 CAZUL RAFINĂRIILE GRECEŞTI STRAN şi STRATIS ANDREADIS contra GRECIEI – Anularea printr-un act legislativ a unei sentinţe arbitrale constatând existenţa unei datorii a statului

1. – *Printr-un contract încheiat la 22 iulie 1972 între statul grec şi dl Andreadis, acesta din urmă întreprinde construirea şi exploatarea unei rafinării de petrol la Megara, prin intermediul unei societăţi care se creează. Statul, care şi-a luat angajamentul de a achiziţiona terenul pentru instalarea rafinăriei, ratifică contractul printr-un decret publicat în Jurnalul Oficial; totuşi, el nu reuşeşte să se achite de obligaţie.*

La 14 octombrie 1977, guvernul pune capăt contractului, în virtutea legii nr. 141/1975 privind rezilierea contractelor de favoare încheiate în timpul regimului militar. Societatea Stran sesizează tribunalul de mare instanţă din Atena cu o acţiune de rambursare a cheltuielilor la care aceasta s-a expus până atunci. Statul contestă competenţa acestui tribunal şi începe o procedură de arbitraj care se termină la 27 februarie 1984 printr-o sentinţă favorabilă petiţionarilor. Sentinţa declară fondate reclamaţiile societăţii Stran pentru o sumă de 116.273.442 drahme, 16.054.165 dolari americani şi 614.627 franci francezi.

La 2 mai 1985, statul atacă sentinţa în faţa tribunalului de mare instanţă din Atena pe motiv că clauza compromisorie a contractului a fost anulată şi că în consecinţă sentinţa este lovită de nulitate. Tribunalul de mare instanţă şi apoi, la 4 noiembrie 1986, Curtea de apel din Atena resping recursurile statului.

La 25 mai 1987, în timp ce cauza se află pendinte în faţa Curţii de casaţie şi judecătorul raportor a trimis deja părţilor avizul său, favorabil tezei susţinute de petiţionari, Parlamentul adoptă Legea nr. 1701/1987 care prevede că toate clauzele, inclusiv clauzele compromisorii, privind contractele de favoare încheiate în timpul regimului militar sunt abrogate şi că orice sentinţă arbitrală este nulă; aceasta mai dispune că toate pretenţiile rezultând din rezilierea acestor contracte sunt prescrise.

La 16 martie 1989, Curtea de casaţie reunită în plen judecă drept constituţională Legea nr. 1701/1987. Printr-o hotărâre din 11 aprilie 1990, primul complet al Curţii de casaţie casează hotărârea Curţii de apel din 4 noiembrie 1986.

2. – *În cererea lor din 20 noiembrie 1987 la Comisie, Rafinăriile greceşti Stran şi dl Andreadis invocă art. 6 § 1 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1: ei pretind că nu au beneficiat de un proces echitabil într-un termen rezonabil şi că au suferit o atingere adusă dreptului lor de proprietate.*[1]

[1] În raportul său din 12 mai 1993, Comisia formulează avizul:

a) că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenţie, în ceea ce priveşte dreptul de a fi audiat în mod echitabil de către un tribunal (unanimitate), dar nu în ceea ce priveşte durata procedurii (12 voturi pentru, 2 împotrivă);

b) că s-a încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

• ***Hotărârea din 9 decembrie 1994** (Cameră) (seria A nr. 301-B)*

3. – Excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne formulată de guvern se loveşte de decăderea din termenul de ridicare a unei asemenea excepţii, în condiţiile în care acesta nu a indicat cu suficientă claritate în faţa Comisiei care sunt recursurile utile pe care petiţionarii nu le-au introdus. Excepţia este deci respinsă (unanimitate).

4. – Curtea notează că dreptul petiţionarilor de a intra în posesia sumelor acordate de tribunalul arbitral îmbracă un „caracter civil" în sensul art. 6 din Convenţie, datorită naturii sale patrimoniale, oricare ar fi natura contractului încheiat între aceştia şi statul grec faţă de legea elenă. Rezultă că rezolvarea procedurii angajate de stat în faţa jurisdicţiilor civile, în scopul anulării sentinţei arbitrale, era determinantă pentru un drept cu „caracter civil". Art. 6 § 1 este deci aplicabil (unanimitate).

5. – A fost oare procesul echitabil? Potrivit Curţii, un element decisiv rezidă în procedura referitoare la valabilitatea clauzei compromisorii şi posterioare intrării în vigoare a Legii nr. 1701/1987, adoptarea acesteia marcând o modificare a procedurii până atunci defavorabile statului.

Redevenind membru al Consiliului Europei, la 28 noiembrie 1974, şi ratificând Convenţia, Grecia s-a angajat să respecte principiul preeminenţei dreptului, care îşi găseşte aplicarea între altele şi în art. 6 al Convenţiei. În diferende opunând interese cu caracter privat, egalitatea armelor, element inerent dreptului la un proces echitabil, implică obligaţia de a oferi fiecărei părţi o posibilitate rezonabilă de a-şi prezenta cauza în condiţii care să nu o plaseze într-o situaţie de dezavantaj în comparaţie cu adversarul său.

În această privinţă, Curtea nu poate pierde din vedere nici calendarul nici modalităţile adoptării art. 12 din Legea nr. 1701/1987: intervenţia legislatorului în speţă a avut loc într-un moment în care procedura judiciară la care statul era parte se afla pe rol. Or, principiul preeminenţei dreptului şi noţiunea de proces echitabil se opun oricărei ingerinţe a puterii legislative în administrarea justiţiei în scopul de a influenţa deznodământul judiciar al unui litigiu. Intervenind decisiv pentru orientarea în favoarea sa a soluţionării – iminente – a procedurii la care era parte, statul a adus atingere drepturilor petiţionarilor, garantate de art. 6 § 1. Acest articol a fost aşadar încălcat (unanimitate).

6. – A fost respectat „termenul rezonabil"? Perioada de luat în considerare se întinde pe patru ani, patru luni şi douăzeci de zile. Procedura în faţa Curţii de casaţie se întinde pe o perioadă de peste trei ani, dar această durată se justifică prin obligaţia de a ţine seama de Legea nr. 1701/1987 şi de dispoziţiile pertinente ale codului de procedură civilă. În consecinţă, sub acest aspect nu a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

7. – Curtea statuează apoi asupra revendicării deduse din art. 1 al Protocolului nr. 1.

Sentinţa arbitrală din 27 februarie 1984 recunoaşte clar obligaţia statului până la sumele definite detaliat în trei monede diferite. Curtea nu are competenţa de a confirma sau a infirma conţinutul acestei sentinţe, dar nu poate să nu constate situaţia juridică stabilită între părţi de către aceasta. Or, potrivit acestui text, sentinţa era definitivă şi obligatorie, nu reclama nici o altă măsură de executare şi nu se preta la nici un recurs ordinar sau extraordinar. Pe de altă parte, legislaţia greacă atribuie sentinţelor arbitrale autoritate de lucru judecat şi le consideră ca fiind titluri executorii. Dreptul la sumele acordate prin sentinţă era desigur revocabil, dar jurisdicţiile civile judecaseră în două rânduri că nu era cazul să se procedeze la o anulare. De aceea, Curtea consideră că acest drept constituie un „bun" în sensul art. 1.

Potrivit Curţii, petiţionarii se aflau în imposibilitatea de a obţine executarea unei sentinţe arbitrale definitive, impunând statului să le verse anumite sume de bani pentru cheltuielile pe care ei le angajaseră în scopul onorării contractului sau cel puţin să revendice din nou aceste sume pe cale judiciară. A existat deci ingerinţă în dreptul de proprietate al petiţionarilor.

A fost justificată amintita ingerinţă? În această privinţă, Curtea notează că sistemul judiciar grec admite principiul autonomiei clauzei de arbitraj şi că Tribunalul de mare instanţă din Atena, Curtea de apel din Atena şi, se pare, raportorul Curţii de casaţie au aplicat în speţă acest principiu. Pe de altă parte, cele două jurisdicţii au apreciat că pretenţiile petiţionarilor, născute înainte de rezilierea contractului, nu erau anulate prin acest fapt. Statul avea deci obligaţia să verse petiţionarilor sumele la care el a fost condamnat prin soluţionarea procedurii de arbitraj, o procedură pe care el însuşi a dorit-o şi a cărei validitate a fost admisă până în ziua audierii în faţa Curţii de casaţie. Alegând să intervină în această etapă a procedurii printr-o lege care se prevala de rezilierea unui contract litigios pentru declararea caducităţii clauzei compromisorii şi a nulităţii sentinţei arbitrale din 27 februarie 1984, legislatorul a rupt, în detrimentul petiţionarilor, echilibrul care trebuie să domnească între apărarea dreptului de proprietate şi exigenţele interesului general. Pornind de aici, a existat încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

8. – În baza art. 50 din Convenţie, Curtea arată că dispozitivul sentinţei arbitrale declara neîntemeiate pretenţiile societăţii Stran contra statului în măsura în care acestea depăşeau 116.273.442 drahme, 16.054.165 dolari americani şi 614.627 franci francezi. Având în vedere decizia sa asupra art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea trage concluzia că petiţionarii au dreptul la rambursarea acestor sume (unanimitate). Pe de altă parte, le acordă petiţionarilor dobânzi necapitalizabile de 6% asupra sumelor menţionate, pentru perioada începând din 27 februarie 1984 până la data pronunţării hotărârii sale (unanimitate).

În ceea ce priveşte cheltuielile de judecată şi taxe, Curtea face o reducere la cererea iniţială a petiţionarilor şi le atribuie 125.000 lire sterline (unanimitate), fără să însoţească de dobânzi această sumă.

9. *Bibliografie*

BENCHENEB (A.) – „La contrariété à la Convention européenne des droits de l'homme d'une loi anéantissant une sentence arbitrale", *Revue de l'arbitrage* 1996, p. 3–12.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 796–798.

HUNT (M.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 622–623.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILLS (J.G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.*, 1995, p. 550–551.

SCHNEIDER (C.F.) – „Gesetzlicher Entzung von Rechten und Art. 6 EMRK", in Grabenwarter (C.) et Thienel (R.), *Kontinuität und Wandel der EMRK. Studien zur Europäischen Mensdenrechtskonvention,* Kehl, Engel, 1998, p. 245–260.

SERMET (L.) – „Rétroactivité et Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 1998, p. 990–999.

SPIELMANN (D.) şi AREND (P.). – „Cour européenne des droits de l'homme (deuxième semestre 1994)", *B.D.H.* 1995, p. 107–109.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

VORMS (D.). – „Note", *G.P.* 27–28 septembrie 1994, p. 44.

WARRBRICK (C.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 661–663.

§5. CAZUL PELLEGRINI – contra ITALIEI – Exequatur[1] conferit de către jurisdicţiile italiene unei hotărâri a Rotei Romane fără a se asigura de echitatea procedurii ecleziastice.

1. – *În 1962, dna Maria Grazia Pellegrini se căsătoreşte cu dl. Gigliozzi printr-o ceremonie religioasă având efecte civile. În 1987, ea porneşte în faţa tribunalului din Roma o procedură de separare în fapt, care se termină prin judecata din 2 octombrie 1990, în urma căreia tribunalul îi ordonă fostului soţ al petiţionarei să-i plătească acesteia o sumă lunară pentru întreţinere.*

Între timp, la 20 noiembrie 1987, petiţionara este citată pentru a compărea în faţa tribunaluliu ecleziastic regional din Latium, de pe lângă Vicariatul Romei „pentru a fi interogată în cauza matrimonială Gigliozzi – Pellegrini". În ziua stabilită, ea se duce la tribunal, unde este informată că soţul ei a cerut declararea nulităţii căsătoriei pe motiv de rudenie de sânge. Judecătorul îi pune

[1] Exequatur = decizie prin care un tribunal de mare instanţă conferă forţă executorie unei sentinţe arbitrale (termenul poate desemna fie efectul sau obiectul deciziei, fie chiar decizia însăşi) (N.T.)

întrebări în legătură cu aceasta, iar ea îşi recunoaşte legăturile de rudenie de sânge cu soţul ei, însă declară că nu ştie dacă, la momentul căsătoriei, a obţinut o autorizaţie specială. La 12 decembrie 1987, petiţionara primeşte o notificare din partea grefei tribunalului ecleziastic, prin care îi este adus la cunoştinţă că la data de 6 noiembrie 1987 tribunalul, în urma unei proceduri scurtate, a pronunţat nulitatea căsătoriei din cauză de consanguinitate.

Ea întreprinde un apel în faţa Rotei Romane, invocând în principal o violare a drepturilor ei de apărare şi a principiului contradictorialităţii, prin faptul că a fost citată să compară în faţa tribunalului ecleziastic fără a fi informată în prealabil nici de cererea de declarare a nulităţii căsătoriei, nici de motivele acestei cereri; de altfel, ea nu a fost asistată de un avocat. Printr-o hotărâre din 13 aprilie 1988, depusă la grefă la 10 mai 1988, Rota confirmă declaraţia de nulitate a căsătoriei din motiv de consanguinitate. Petiţionara nu primeşte decât dispozitivul, cererea sa de a obţine o copie a integralităţii hotărârii fiindu-i refuzată.

În septembrie 1989, fostul soţ al petiţionarei o citează pe aceasta să compară în faţa Curţii de Apel din Florenţa, cu scopul de a obţine exequaturul hotărârii Rotei Romane. Petiţionara iniţiază o procedură, cerând anularea hotărârii pentru motivul violării drepturilor sale de apărare. Ea subliniază faptul că nu a primit o copie a cererii de declarare a nulităţii şi că nu a putut lua cunoştinţă de actele depuse la dosar. Printr-o hotărâre din 8 noiembrie 1991, Curtea de Apel din Florenţa delară executorie hotărârea în cauză, estimând că interogatoriul la care a fost supusă petiţionara la 1 decembrie 1987 a fost suficient pentru a garanta respectarea principiului contradictorialităţii şi că petiţionara a ales în mod liber iniţierea procedurii în faţa Rotei şi a beneficiat în acest cadru de drepturile sale de apărare, „independent de particularităţile procedurii canonice".

Petiţionara se adresează Curţii de Casaţie, reiterând faptul că drepturile sale de apărare au fost violate în procedura în faţa jurisdicţiilor ecleziastice, deoarece nu a fost informată în detaliu de cererea declarării nulităţii căsătoriei, ca şi de posibilitatea de a fi asistată de către un apărător. Ea critică de asemenea faptul că Curtea de Apel pare să fi omis examinarea dosarului procedurii în faţa jurisdicţiilor ecleziastice, din care ar fi putut extrage nişte elemente în favoarea petiţionarei. De altfel, aceasta îi solicită grefei tribunalului ecleziastic să-i dea o copie a actelor depuse la dosarul procedurii de nulitate pentru a le produce în faţa Curţii de Casaţie, solicitare rămânând fără succes. În 10 martie 1995, Curtea de Casaţie respinge recursul, considerând că principiul contradictorialităţii este respectat în procedura din faţa tribunalelor ecleziastice. Ea adaugă că, potrivit unei anumite jurisprudenţe, asistenţa unui avocat, cu toate că nu este cerută de dreptul canonic, nu este nici interzisă: petiţionara ar fi putut, prin urmare, să se prevaleze de această posibilitate. Ea nu se pronunţă asupra faptului că dosarul procedurii ecleziastice nu a fost depus la acte.

2. *– În petiţia sa din 15 decembrie 1995 adresată Curţii, dna Pellegrini se plânge de o violare a articolului 6 al Convenţiei, pe motiv că jurisdicţiile*

italiene au acordat un exemplar declarației de nulitate a căsătoriei sale, nulitate pronunțată de jurisdicțiile ecleziastice la capătul unei proceduri în care drepturile sale de apărare nu i-au fost respectate.

• ***Hotărârea din 20 iulie 2001** (secția II) (Culegre 2001)*

3. – Curtea notează în primul rând că declarația de nulitate a căsătoriei petiționarei a fost emisă de jurisdicțiile Vaticanului, apoi făcută executorie de către jurisdicțiile italiene. Având în vedere că Vaticanul nu a ratificat Convenția și că petiția era îndreptată împotriva Italiei, sarcina Curții constă nu a în examina dacă procedura ecleziastică era conformă cu articolul 6 al Convenției, ci de a stabili dacă autoritățile italiene, înainte de a da exequatur susmenționatei declarații de nulitate, au verificat temeinic procedura privitoare la aceasta, pentru a vedea dacă ea îndeplinea garanțiile cerute prin articolul 6. Curtea explică necesitatea unui asemenea control, atunci când decizia pentru care se solicită un exequatur emană de la o țară care nu aplică Convenția și că un astfel de control este cu atât mai necesar atunci când miza acelui exequatur este capitală pentru părți.

4. – Curtea examinează motivele date de Curtea de Apel din Florența și de Curtea de Casație pentru a respinge învinuirile aduse de petiționară cu privire la procedura ecleziastică. Ea constată că jurisdicțiile italiene nu par să fi atribuit vreo însemnătate faptului că petiționara nu a avut posibilitatea să ia cunoștiință de elementele aduse de fostul ei soț și de – pretinșii – martori, cu toate că dreptul la o procedură contradictorie implică pentru fiecare parte la un proces, penal sau civil, în principiu, posibilitatea de a lua cunoștință și de a discuta despre orice piesă sau observație prezentată judecătorului în vederea influențării deciziei sale. Această facultate nu este repusă în cauză, așa cum și-ar dori-o guvernul, din împrejurarea că nulitatea căsătoriei decurge dintr-un fapt obiectiv și necontestat, petiționara neputându-se opune în nici un fel acestuia: în fapt, părțile la un litigiu sunt singurele în măsură să aprecieze dacă un element prezentat de adversar sau de niște martori cheamă la comentarii.

În plus, Curtea consideră că petiționara ar fi trebuit să fie pusă în situația de a beneficia de asistența unui avocat, dacă ar fi dorit-o. Jurisdicțiile ecleziastice ar fi trebuit să presupună că petiționara, care nu era asistată de un avocat, nu cunoștea jurisprudența în materie de asistență judiciară în procedurile canonice: dat fiind că petiționara fusese citată să compară în fața tribunalului ecleziastic fără a ști despre ce era vorba, îi revenea susnumitului tribunal obligația să o informeze despre posibilitatea pe care o avea de a se prevala de asistența unui avocat înainte ca ea să se prezinte la interogatoriu. În aceste împrejurări, Curtea estimează că jurisdicțiile italiene nu și-au îndeplinit îndatorirea de a se asigura, înainte de a da un exequatur la hotărârea Rotei Romane, că în cadrul procedurii ecleziastice petiționara beneficiase de un proces echitabil. A avut loc, deci, o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

5. – Cu titlul de satisfacție echitabilă, Curtea îi acordă petiționarei 10.000.000 lire pentru daune morale și 18.253.940 lire pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

6. *Bibliografie*

Costa (J.-P.) – „La Tribunal de la Rote et l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 2002, p. 470–476.

Cohen-Jonathan (G.). et Flauss (J.-F.) – „Cour européenne des droits de l'homme et driot international général (2001)", *A.F.D.I.* 2001, p. 453–456.

Flauss (J.-F.) – „L'exequatur des jugements étrangers et l'ordre public procédural : le point de vue de Strasbourg", *L.P.A.* 18 avril 2002, p. 11–21.

Flauss (J.-F.) – « L'exequatur des jugements étrangers devant la Cour européenne des droits de l'homme », in *Mélanges en l'honneur de Bernard Dutoit,* Genève, Librairie Droz, 2002, p. 69-87.

Marchal (P.) – « Chronique de jurisprudence », *R.D.I.D.C.* 2004, p. 231-242.

Sinopoli (L.) – „Droit au procès équitable et exequatur: Strasbourg sonne les chloches à Rome (à propos de l'arrêt Pellegrini c. Italie du 20 juillet 2001)", *G.P.* 21–23 juillet 2002, p. 2

Sudre (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.,* 2002, édition générale, n° 3, I, 105.

b. În materie „penală"

§6. CAZUL BARBERÀ, MESSEGUÉ ŞI JABARDO contra SPANIEI – Procedură penală în faţa *Audiencia Nacional* contra unor persoane acuzate de un atentat terorist

1. – *În urma unui atentat mortal asupra unui om de afaceri catalan, dnii Francesco-Xavier Barberà, Antonino Messegué şi Ferran Jabardo sunt arestaţi la Barcelona în 1980. În timpul reţinerii lor, semnează o declaraţie recunoscând participarea la atentat. Ei retractează apoi mărturisirile făcute în faţa judecătorului de instrucţie pretinzând că au făcut obiectul unor tratamente necorespunzătoare.*

După audierea din 12 ianuarie 1982, secţia I penală a jurisdicţiei competente, Audiencia Nacional *îi condamnă la 15 ianuarie 1982 pe dnii Barberà şi Messegué la treizeci de ani de recluziune pentru asasinat, iar pe dl Jabardo la doisprezece ani şi o zi pentru complicitate la asasinat.*

Cei interesaţi formulează recursuri în casare la Tribunalul Suprem, dar fără succes, cu excepţia dlui Jabardo, a cărui pedeapsă este redusă la şase ani de închisoare pentru colaborare cu bande înarmate. La 20 aprilie 1983, Tribunalul Constituţional declară inadmisibile recursurile amparo *introduse de către aceştia.*

2. – *În cererile lor din 22 iulie 1983 la Comisie, dnii Barberà, Messegué şi Jabardo afirmă îndeosebi că au fost condamnaţi fără alte probe decât cele care le-au fost smulse prin tortură; ei invocă art. 6 §§ 1 şi 2 din Convenţie. Ei susţin, de asemenea, încălcarea art. 3, 5 § 1, art. 8 § 1, art. 9 § 1 şi art. 14.*[1]

[1] La 11 octombrie 1985, Comisia reţine numai revendicările deduse din art. 6 §§ 1 şi 2 (unanimitate). În raportul său din 16 octombrie 1986, ea formulează opinia că a existat infracţiune la art. 6 § 1 (unanimitate) şi că revendicările domnilor Barberà şi Messegué referitoare la art. 6 § 2 nu este cazul să fie examinate separat (12 voturi pentru şi o abţinere).

• ***Hotărârea din 6 decembrie 1988** (plenul Curţii) (Seria A nr. 146)*

3. – Faţă de art. 6 § 1, revendicările petiţionarilor vizau imparţialitatea *Audiencia Nacional* şi echitatea procesului.

Asupra primului punct ei s-au referit la schimbarea componenţei *Audiencia Nacional* fără preaviz, cu prilejul audierii din 12 ianuarie 1982, la orientările politice ale preşedintelui înlocuitor şi la atitudinea sa din timpul dezbaterilor.

În ceea ce priveşte schimbarea componenţei fără preaviz, Curtea respinge mai întâi o excepţie de neepuizare a căilor de recurs interne, prezentată de guvernul spaniol (unanimitate): asupra acestui aspect este incidentă decăderea din termen, deoarece excepţia nu a fost prezentată în faţa comisiei, şi tardivitate pentru că ea nu a fost formulată în faţa Curţii decât cu prilejul audierii. Pe fond, Curtea consideră că circumstanţele schimbării componenţei instanţei nu apar ca fiind de natură să pună la îndoială imparţialitatea tribunalului, dar că trebuie cercetat dacă schimbarea amintită a avut incidenţe asupra caracterului echitabil al procesului.

Cât despre revendicările referitoare la preşedintele înlocuitor, Curtea admite o excepţie preliminară a guvernului (unanimitate): petiţionarii nu au epuizat căile de recurs interne, deoarece ei nu au protestat, în numele unei adversităţi manifeste, contra atitudinii pretins ostile a preşedintelui înlocuitor din timpul dezbaterilor.

4. – Cea de-a doua categorie de revendicări în baza art. 6 § 1 aveau ca obiect echitatea procedurii, petiţionarii criticând în mai multe privinţe condiţiile de desfăşurare ale procesului în primă instanţă. Curtea arată că termenii declaraţiei spaniole de acceptare a dreptului de recurs individual – care au efect începând de la 1 iulie 1981 – o împiedică să examineze ea însăşi faza anterioară acestei date, dar nu şi să ia în considerare ansamblul procedurii pentru a aprecia caracterul echitabil al acesteia din urmă.

5. – Pe motiv de decădere din termen şi, în parte, pentru tardivitate sau netemeinicie, Curtea respinge o excepţie de neepuizare a căilor de recurs interne, ridicată de către guvern, în legătură cu mai multe din diversele puncte în discuţie (unanimitate şi, pentru unul din aspectele în discuţie, 17 voturi pentru, 1 împotrivă.)

6. – Rămânea de examinat temeinicia revendicărilor. În principiu, competenţa, aprecierea elementelor de probă admise revine jurisdicţiilor interne, dar cercetarea caracterului echitabil al procedurii în ansamblul ei, inclusiv a modului de prezentare a mijloacelor de probă în acuzare sau în apărare, revine Curţii.

a) Transferul acuzaţilor la Madrid

7. – Încarceraţi la Barcelona, petiţionarii au fost transferaţi la Madrid în noaptea de 11/12 ianuarie 1982; ei sosesc în capitală dimineaţa, cu câteva ore înainte de începerea audierilor. Aici este vorba

de un fapt regretabil prin el însuşi, care le slăbeşte poziţia într-un moment crucial în care aveau nevoie de toate mijloacele pentru a se apăra, îndeosebi pentru a face faţă interogatoriului şi pentru a se consulta în mod eficient cu avocaţii lor.

b) Înlocuirea preşedintelui şi a unui alt magistrat

8. – Aceste înlocuiri fără preaviz au luat apărarea prin surprindere, deoarece aceasta se putea teme în mod legitim că noul preşedinte cunoaşte prea puţin o cauză complexă al cărei dosar de instrucţie, de 1 600 pagini, era de o importanţă extremă pentru proces. În special, noul preşedinte nu participase la o reuniune pregătitoare ţinută la 11 ianuarie; el nu a avut posibilitatea examinării complete a probelor în timpul dezbaterii; deliberările trebuiau să se desfăşoare imediat după dezbateri sau cel mai târziu a doua zi, iar *Audiencia Nacional* trebuia să decidă în trei zile, ceea ce a şi făcut.

c) Desfăşurarea audierii din 12 ianuarie 1982 în faţa Audiencia Nacional *şi administrarea probelor*

9. – Cum există o legătură directă între timpul scurt afectat dezbaterilor – numai o zi – şi problema pusă de modul în care probele au fost administrate la audiere, Curtea a examinat aceste două chestiuni împreună.

În domeniul penal, problema administrării probelor trebuie să fie avută în vedere conform §§ 2 şi 3 din art. 6. Paragraful 2, care consacră principiul prezumţiei de nevinovăţie, reclamă, între altele, ca sarcina probelor să revină acuzării şi ca dubiul să profite acuzatului. În afară de aceasta, acuzării îi revine obligaţia de a arăta învinuitului care sunt acuzaţiile cărora le va face obiectul şi de a oferi probe suficiente pentru a întemeia o declaraţie de vinovăţie. În speţă, în concluziile sale provizorii, ministerul public a dat versiunea sa asupra faptelor pe care le-a calificat şi a enumerat probele a căror producere a cerut-o – inclusiv cele 1 600 de pagini ale dosarului – dar fără să precizeze în detaliu pe care elemente se sprijinea în privinţa acuzaţiilor, ceea ce a îngreunat sarcina apărării.

Combinat cu § 3, § 1 al art. 6 obligă între altele statul să asigure acuzatului dreptul la apărare, el însuşi sau cu asistenţa unui avocat, şi să-i permită să interogheze sau să pună să fie audiaţi martorii acuzării. Acest din urmă drept nu implică numai un echilibru între acuzare şi apărare; el reclamă, de asemenea, ca audierea martorilor să fie în general în contradictoriu. În afară de aceasta, elementele de probă trebuie să fie produse, în principiu, în faţa acuzatului cu prilejul unei audienţe publice şi în vederea unei dezbateri în contradictoriu.

10. – Curtea arată că audierea din 12 ianuarie 1982 a început prin interogarea petiţionarilor care au negat orice participare la atentatul în chestiune. *Audiencia Nacional* a audiat apoi unul din cei trei martori direcţi ai atentatului, care nu i-a recunoscut pe acuzaţi, şi zece din martorii propuşi

de apărare; aceste audieri au fost conform cu § 1 combinat cu § 3 lit. d) din art. 6, deoarece ele s-au desfăşurat într-o audiere publică şi în contradictoriu.

11. – În ceea ce priveşte probele scrise – inclusiv dosarul de instrucţie – părţile au consimţit să treacă peste lectura lor, utilizând formula *por reproducida*; în consecinţă o mare parte din probe au fost sustrase controlului publicului. Folosirea acestei formule arată că apărarea accepta absenţa lecturii publice a elementelor dosarului, dar nu se poate deduce că ea a consimţit să nu le conteste în măsura în care acuzarea se baza pe ele, după cum o confirmă recursurile ulterioare ale condamnaţilor la Tribunalul suprem şi la Tribunalul constituţional. Toate piesele dosarului fiind introduse în procedură cu prilejul audierilor, Curtea a cercetat dacă ele au fost strânse într-un mod care să garanteze un proces echitabil.

În Spania, inculpatul poate să intervină în timpul instrucţiei, asistat de avocatul său, în actele de procedură care îl privesc. Totuşi, în speţă, instrucţia a început cu mult înainte de arestarea petiţionarilor la 14 octombrie 1980 şi ei nu au putut să joace nici un rol în aceasta până la data arestării. După această dată, ei nu au putut să participe decât la un act de procedură, audierea lor de către un magistrat instructor la Barcelona, la 22 ianuarie 1981, cu mai puţin de o lună înainte de data încheierii anchetei. Acest scurt interval de timp i-a împiedicat în practică să formuleze în cunoştinţă de cauză propunerile de probe pentru acest stadiu al procedurii. Ministerul public nu a prezentat nici el mai multe probe în acea perioadă. Curtea arată dificultăţile practice decurgând din faptul că acuzaţii şi avocaţii lor se găseau la Barcelona, în timp ce judecătorul de instrucţie se achita de sarcinile lui la Madrid. Ea a tras concluzia că lacunele observate în timpul procesului nu au fost compensate prin garanţii de procedură în timpul instrucţiei.

Printre elementele dosarului figurau declaraţiile dlui Martinez Vendrell, prima persoană care i-a acuzat pe petiţionari. Poate părea regretabil că nu a putut fi asigurată prezenţa sa la audierea din 12 ianuarie 1982, dar statul nu poartă răspunderea acestui fapt, deoarece persoana respectivă a fugit, iar poliţia nu a reuşit să o găsească. *Audiencia Nacional* nu dispunea decât de textul declaraţiilor pe care acesta le făcuse în cadrul urmăririlor deschise contra lui şi în care petiţionarii nu au putut să intervină. Martinez Vendrell fusese eliberat înainte de arestarea lor în octombrie 1980, dar judecătorul de instrucţie nici măcar nu a încercat să-l audieze după această dată. Faptul că petiţionarii ar fi putut şi ei să ceară audierea lui nu înlătură răspunderea judecătorului de instrucţie în această privinţă. În general, ei nu au avut niciodată posibilitatea să întrebe vreo persoană a cărei mărturie capitală fusese primită în absenţa lor şi considerată ca fiind citită în timpul audierii.

Cât despre declaraţiile acuzaţilor, mărturisirile lor la poliţie, obţinute în timpul unei lungi perioade de reţinere făcute în secret şi fără asistenţa unui avocat, impune rezerve din partea Curţii; apărarea s-a străduit să le combată susţinând exercitarea unor rele tratamente. În afară de aceasta, Barberà şi Jabardo nu au beneficiat de asistenţa unui avocat în timpul primelor lor

declaraţii în faţa judecătorului de instrucţie din Barcelona, iar din dosar nu rezultă că aceştia au renunţat la această asistenţă. În sfârşit, judecătorul de instrucţie din Madrid nu i-a audiat niciodată personal pe acuzaţi; el acţionase prin comisie rogatorie.

12. – De altfel, armele, obiectele şi documentele descoperite la petiţionari nu au fost prezentate în timpul dezbaterilor şi apărarea nu a putut să discute în mod eficient autenticitatea şi pertinenţa.

13. – Curtea a tras concluzia că procedura, luată în ansamblul său, nu a răspuns exigenţelor unui proces echitabil şi public. Aşadar, a existat încălcarea art. 6 § 1 (10 voturi pentru, 8 împotrivă).

14. – Potrivit Curţii, din dosar nu rezultă că în timpul procedurii *Audiencia Nacional* sau magistratul care a prezidat-o au luat decizii sau atitudini care să arate că Barberà şi Messegué erau vinovaţi. Deci art. 6 § 2 nu a fost încălcat (unanimitate).

15. – Apreciind că problema aplicării art. 50 nu se găseşte în stare de judecată, Curtea îşi rezervă pronunţarea (unanimitate).

• ***Hotărârea din 13 iunie 1994 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 285-C)***

16. – La 4 aprilie 1989, petiţionarii informează grefierul de introducerea la 30 martie la *Audiencia Nacional* a unui recurs în anulare a hotărârii prin care au fost condamnaţi şi roagă Curtea să suspende procedura referitoare la aplicarea art. 50. Preşedintele consimte la această cerere la 20 septembrie 1989. Evoluţia procedurii interne de la hotărârea la capitolul principal a Curţii a fost marcată îndeosebi de următoarele aspecte:

– la 29 iunie 1989, printr-o decizie pronunţată de *Audiencia Nacional* s-a transmis dosarul la secţia penală a Tribunalului suprem, după ce aceasta s-a declarat necompetentă, a ordonat amânarea executării pedepselor aplicate petiţionarilor prin hotărârea din 15 ianuarie 1982 şi a dispus punerea lor imediată în libertate;

– la 14 iulie 1989, printr-o decizie pronunţată de *Audiencia Nacional* s-a condiţionat eliberarea de obligaţia prezentării în faţa judecătorului de două ori pe lună şi de interdicţia părăsirii teritoriului spaniol;

– la 4 aprilie 1990, printr-o hotărâre a Tribunalului suprem care respinge recursul în anulare introdus de petiţionari şi desfiinţând suspendarea executării pedepsei lor;

– la 5 aprilie 1990 printr-o decizie dată de *Audiencia Nacional* s-a dispus reîncarcerarea petiţionarilor;

– la 20 iulie 1990, printr-o hotărâre a Tribunalului constituţional s-a suspendat executarea hotărârii Tribunalului suprem din 4 aprilie 1990 şi s-a decis punerea în libertate a petiţionarilor în condiţiile prevăzute prin decizia dată de *Audiencia Nacional*;

– la 16 decembrie 1991, printr-o hotărâre a Tribunalului constituţional s-a anulat hotărârea Tribunalului suprem admiţându-se cererea petiţionarilor din 30 martie 1989 şi s-a dispus redeschiderea procesului în faţa *Audiencia Nacional*;

– la 30 octombrie 1993, printr-o hotărâre – devenită definitivă – *Audiencia Nacional* îi achită pe petiţionari din lipsă de probe suficiente.

17. – Curtea nu ignoră importanţa deciziei Tribunalului constituţional din 16 decembrie 1991, în ceea ce priveşte executarea hotărârilor de la Strasbourg, nici eforturile jurisdicţiilor spaniole, îndeosebi ale *Audiencia Nacional* pentru a asigura garanţiile necesare, în cea de-a doua procedură. Ea constată că soluţionarea procedurilor interne posterioare hotărârii la capitolul principal a Curţii şi îndeosebi verdictul final de achitare au fost favorabile celor în cauză, mai cu seamă pentru reputaţia lor, şi că eliberarea condamnaţilor a fost făcută încă din 1990 chiar înainte de achitarea lor.

Curtea admite că probele administrate la prima audiere, în special proba cu martori, nu erau disponibile pentru cea de-a doua audiere. Ea nu ar putea să facă speculaţii asupra soluţionării procedurilor în chestiune, din anul 1982, dacă nu s-ar fi încălcat Convenţia. Totuşi, menţinerea în închisoare a petiţionarilor a fost consecinţa directă a procesului care, în opinia Curţii, a încălcat Convenţia. În plus, în lumina hotărârii definitive pronunţate de *Audiencia Nacional* la 30 octombrie 1993, nu se poate presupune decât că soluţia nu ar fi fost mai favorabilă petiţionarilor, chiar dacă primul proces ar fi fost condus în respectul prevederilor Convenţiei. Oricum ar fi, aceştia au suferit o pierdere reală de şanse pentru a se apăra cum a dorit-o art. 6 şi de a ajunge astfel la un rezultat mai favorabil. Aşadar, între prejudiciul pretins de petiţionari şi încălcarea Convenţiei a existat o legătură de cauzalitate manifestă. Prin forţa lucrurilor, punerea în libertate şi achitarea, care au urmat, nu puteau să constituie în sine o *restitutio in integrum* sau o reparaţie completă a prejudiciului cauzat de detenţia lor.

Curtea constată că în dreptul spaniol există o cale de recurs permiţând obţinerea de reparaţii în caz de funcţionare anormală a justiţiei. Totuşi, ea nu consideră că este obligată să amâne hotărârea asupra revendicărilor formulate de petiţionari. Dacă li s-ar cere acestora, a treia oară, să epuizeze căile interne de recurs, pentru a putea obţine o satisfacţie echitabilă din partea Curţii, lungimea totală a procedurii n-ar fi compatibilă cu o protecţie eficientă a drepturilor omului.

18. – În ceea ce priveşte sumele reclamate pentru lipsa beneficiului şi privarea de perspective profesionale, Curtea apreciază că trebuie să le atribuie petiţionarilor despăgubire pe baza cifrelor avansate de către aceştia în 1987. Pe de altă parte, la fel ca şi constatarea de către Curte a unei încălcări a Convenţiei, deciziile jurisdicţiilor spaniole posterioare hotărârii pe probleme financiare de la Strasbourg repară într-o anumită măsură prejudiciul moral al petiţionarilor. Acestea nu pot însă elimina complet prejudiciul suferit în această privinţă. Curtea atribuie 8.000.000 pesetas dlui Barberà, 8.000.000 dlui Messegué şi 4.000.000 dlui Jabardo pentru ansamblul pretenţiilor în materie (13 voturi pentru, 3 împotrivă).

19. – În privinţa cheltuielilor de judecată şi taxe, Curtea notează că realitatea acestora nu se pretează la controversă. În schimb, ea împărtăşeşte îndoielile guvernului cu privire la necesitatea vizitelor lunare ale avocaţilor la clienţii lor încarceraţi, fără a le exclude în totalitate. În sfârşit, ea apreciază ca excesive majorările aplicate cererilor pecuniare prezentate în diferite etape ale procedurii pentru a ţine seama de creşterea indicelui preţurilor de consum. Statuând în echitate, Curtea alocă tuturor petiţionarilor 4.500.000 pesetas din care urmează să se scadă 5.876 FF deja plătiţi de către Consiliul Europei cu titlul de asistenţă judiciară (unanimitate).

20. *Bibliografie*

BONET şi PEREZ (J.). – „El problema de la efectividad interna de las sentencias del Tribunal Europeo de Derechos Humanos. El Tribunal Constitucional y la sentencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos sobre el asunto Barberà, Messegué y Jabardo (caso Bultó)", *Revista Juridica de Cataluña* 1993, p. 59–88.

CARRILLO SALCEDO (J.A.). – „España y la protección de los derechos humanos: el papel del Tribunal Europeo de Derechos Humanos y del Tribunal constitucional espagñol", *Archiv des Völkerrechts* 1994, p. 187–201.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Consideraciones a la sentencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos en el asunto Barberà, Messegué y Jabardo c. España", *R.I.E.* 1989, p. 789–807.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.E.* 1989, p. 169–171.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 765–767.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 324–326.

ESCOBAR HERNANDEZ (C.). – „Problemas planteados por la aplicación en el ordenamiento español de la sentencia Bultó", *R.I.E.* 1992, p. 139–163.

FAIREN GUILLEN (V.). – „Nota a la sentencia del caso Barberà, Messegué y Jabardo v. Gobierno Espagnol". Tribunal Europeo de Derechos Humanos (24-1986-122-171-173) del 6 de diciembre de 1988", în *Estudios de derecho procesal civil, penal y constitucional. La reforma procesa penal (1988–1992)*, t. III, Madrid, Revista de Derecho Privado, 1992, p. 419–426.

FERNANDEZ SANCHEZ (P.A.). – „La responsabilidad internacional de España en el llamado caso Bultó", *Revista Poder Judicial* 1991, p. 121–125.

HERINGA (A.TW.) şi STAAL (C.J.) – „Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 80–81.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 518–520.

POLAKIEWICZ (J.). – „Die Aufhebung konventionswidriger Gerichtsentscheidungen nach einem Urteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Anmerkung zu dem Urteil des spanischen Verfassungsgerichts vom 16. Dezember 1991 im Fall Barberà", *Z.A.Ö.R.V.* 1992, p. 804–827.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 847–850.

SALADO OSUNA (A.). – „Ejecución dela sentencias del Tribunal Europeo de Derechos Humanos: commentario a la STC de 16 de diciembre de 1991", *La Ley*, septembrie 1992, p. 1–15.

SORIA JIMENEZ (A.). – „La problemática ejecución de las sentencias del Tribunal Europeo de Derechos Humanos (análisis de la STC 245/1991. Asunto „Barberà, Messegué y Jabardo»", *R.E.D.C.* 1992, p. 313–356.

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence" (1982–1996), *A.D.L.* 1996, p. 482–483.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

Swart (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

§7. CAZUL BORGERS contra BELGIEI – Interdicţia pentru un acuzat de a răspunde la concluziile trase cu prilejul audierii în faţa Curţii de casaţie de către un magistrat al Ministerului Public şi participarea acestui magistrat la deliberare

1. – *Avocatul belgian André Borgers este condamnat la 19 mai 1982, de către Curtea de apel din Anvers, la şase luni de închisoare şi 40.000 FB amendă pentru fals şi uz de fals în înscrisuri. La 20 martie 1984, Curtea de casaţie anulează această decizie şi trimite cauza la Curtea de apel din Gand; conform practicii belgiene, la deliberări a asistat un avocat general. La 14 noiembrie 1984, Curtea de apel din Gand apreciază şi ea că petiţionarul este vinovat şi îi aplică o pedeapsă identică. La 18 iunie 1985 un nou recurs este respins de către Curtea de casaţie şi, cu această ocazie, la deliberări a asistat acelaşi avocat general.*

2. – *În faţa Comisiei, sesizată la 5 decembrie 1985, dl Borgers invocă îndeosebi art. 6 § 1 din Convenţie; el critică participarea la deliberări a unui avocat general de pe lângă Curtea de casaţie. Apoi, se plânge şi de faptul că nu ar fi putut să răspundă nici la concluziile acestui magistrat, nici să aibă ultimul cuvânt la audierea din 18 iunie 1985.*[1]

• ***Hotărârea din 30 octombrie 1991** (plenul Curţii) (seria A nr. 214-A)*

3. – Curtea arată mai întâi că îşi păstrează întreaga lor valabilitate constatările deciziei sale în cazul Delcourt din 17 ianuarie 1970, în privinţa independenţei şi imparţialităţii Curţii de casaţie belgiene şi a parchetului său. Ea nu observă nici o încălcare a Convenţiei sub acest aspect.

[1] La 12 aprilie 1989, Comisia reţine aceste revendicări şi declară plângerea inadmisibilă pentru restul capetelor de cerere. În raportul său din 17 mai 1990, ea trage concluzia încălcării art. 6 § 1 (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – Ea cercetează apoi dacă procedura litigioasă a respectat şi drepturile apărării şi principiul egalităţii armelor, elemente ale noţiunii mai largi de proces echitabil. Această noţiune a cunoscut în jurisprudenţa Curţii o evoluţie dintre cele mai notabile, marcată în particular de importanţa atribuită aparenţelor şi de sensibilitatea crescută a publicului la garanţiile unei bune justiţii.

În această privinţă, Curtea notează: chiar dacă nu există nici o îndoială asupra obiectivităţii cu care parchetul de pe lângă Curtea de casaţie se achită de funcţiile sale, opinia sa nu ar putea trece drept neutră din punctul de vedere al părţilor în instanţă; recomandând admiterea sau respingerea recursului unui acuzat, magistratul Ministerului Public devine aliatul sau adversarul obiectiv al acestuia. În cea de-a doua ipoteză, art. 6 § 1 impune respectarea drepturilor apărării şi a principiului egalităţii armelor.

Dl Borgers nu a putut în nici un moment să răspundă concluziilor avocatului general cu care s-a terminat audierea din 18 iunie 1985: înainte, el nu le cunoştea conţinutul, după aceea legea l-a împiedicat. Nu se observă ce justifică asemenea restricţii ale drepturilor apărării. În condiţiile în care concluziile îi erau defavorabile, acuzatul avea un interes sigur de a putea să le discute înainte de încheierea dezbaterilor. Faptul că numai chestiunile de drept ţin de competenţa Curţii de casaţie nu schimbă nimic în această problemă. Apoi şi îndeosebi, dezechilibrul s-a accentuat şi prin faptul participării la deliberare a avocatului general, cu vot consultativ. Chiar dacă această asistenţă s-ar fi limitat la chestiuni de formă, acest magistrat ar părea că dispune, în mod legitim, în instanţa consiliului de o ocazie suplimentară de a-şi sprijini concluziile de respingere a recursului, la adăpost de contrazicerea petiţionarului. A existat deci încălcarea art. 6 § 1 (18 voturi pentru, 4 împotrivă).

5. – Dl Borgers cerea repararea unui prejudiciu moral. Curtea consideră că simpla constatare a încălcării Convenţiei furnizează prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate).

În ceea ce priveşte rambursarea sumelor solicitate pentru onorariile şi cheltuielile de avocat la care s-a expus în faţa Curţii (113.250 FB), aceasta i le atribuie în întregime (22 voturi pentru, 2 împotrivă).

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.) şi VEEN (T.W. van) – „Noot", *N.J.* 1992, p. 221–233.

BOER (J.de) – „De Borgers-lijn ook in civiele zaken", *N.J.B.* 1992, p. 358–359.

CALLEWAERT (J.). – „Au-delà des apparences... d'un revirement", *R.T.D.H.* 1992, p. 204–209.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 587 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 797–799.

KIRKPATRICK (J.). – „La procédure en cassation en matière répressive après l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme du 30 octobre 1991", *J.T.* 1992, p. 161–166.

LAMBERT (P.). – „De la participation du ministère public au délibéré de la Cour de cassation… à „l'erreur de menuiserie"", *J.T.*, 1992, p. 167–169.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 421–427.

MARCUS-HELMONS (S.). – „La présence du ministère public aux délibérations de la Cour de cassation ou l'affaire Borgers", în *Présence du droit public et des droits de l'homme. Mélanges offerts à Jacques Velu*, Bruxelles, Bruylant, 1992, t. III, p. 1379–1390.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 538–540.

NADELMANN (K.H.) – „Due process of law before the European Court of Human Rights: the secret deliberation", *A.J.I.L.* 1972, p. 509–525.

PIRET (J.–M.). – „Le parquet de cassation", *J.T.* 1994, p. 621–631.

SHERLOCK (A.). – „Retreat from *Delcourt:* Article 6 and the right to a fair hearing", *E.L.R.* 1992, p. 276–277.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 192, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 227–238.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 565–568.

WAUTERS (A.). – „Het arrest Borgers van het Europees Hof voor de rechten van de mens", *R.W.* 1991–1992, p. 1105–1107.

WAUTERS (A.). – „L'arrêt Borgers de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.D.I.D.C.* 1992, p. 125–131.

§§. CAZUL BENDENOUN contra FRANŢEI – Acces la un dosar vamal în timpul unei proceduri urmate în faţa jurisdicţiilor administrative şi referitoare la unele majorări şi suplimente de impozit

1. – *În baza invitaţiei administraţiei vămilor, fiscul verifică în septembrie 1976 conturile societăţii ARTSBY 1881 al cărei sediu se găseşte la Strasbourg, avându-l pe Michel Bendenoun ca preşedinte-director general şi principal acţionar; constatând că mai multe operaţii de vânzare de monede vechi nu fuseseră contabilizate, fiscul procedează la o impozitare din oficiu. Urmăririle vamale iau sfârşit printr-o tranzacţie şi trimiterea la fisc a întregului dosar, respectiv 24 de procese-verbale şi 352 de documente. Urmăririle penale se finalizează printr-o decizie a tribunalului corecţional din Strasbourg, condamnând inculpatul la o pedeapsă de 15 luni închisoare cu suspendare şi la o arestare de un an.*

Contestând suma impozitării suplimentare care a lovit societatea sa şi propriul său venit, dl Bendenoun introduce recursuri la directorul regional al impozitelor din Strasbourg care le respinge la 20 aprilie 1978 şi 3 aprilie 1979.

Atunci petiţionarul sesizează Tribunalul administrativ din Strasbourg. El îl invită pe preşedintele acestuia din urmă să solicite procurorului Republicii, din Strasbourg, comunicarea întregului dosar stabilit de administraţia vămilor, dar cererea este declinată. Un alt demers în acest scop al celui interesat se soldează printr-un nou eşec. Prin trei decizii din 30

noiembrie 1981, Tribunalul administrativ respinge recursurile dlui Bendenoun. Acesta face apel în faţa Consiliului de Stat care i-l respinge la 28 mai 1986.

2. – *În cererea sa din 9 septembrie 1986 la Comisie, dl Bendenoun invocă art. 6 § 1 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1, susţinând încălcarea drepturilor sale la un proces echitabil şi la respectarea bunurilor personale.*[1]

• ***Hotărârea din 24 februarie 1994** (Cameră) (seria A nr. 284)*

3. – Art. 6 § 1 era oare aplicabil? În ceea ce priveşte aspectele generale ale sistemului francez de majorare a impozitelor în caz de absenţă a bunei-credinţe, Curtea apreciază că, având în vedere numărul mare de infracţiuni de genul celor vizate la art. 1729 § 1 din codul general al impozitelor, un stat contractant trebuie să aibă libertatea de a încredinţa fiscului sarcina de a le urmări şi reprima, chiar dacă majorarea la care s-a expus cu titlu de sancţiune poate fi grea. Un asemenea sistem nu se loveşte de art. 6 din Convenţie atâta timp cât contribuabilul poate sesiza un tribunal oferind garanţiile acestui text.

În ceea ce priveşte cazul în speţă, Curtea nu subapreciază importanţa mai multor elemente militând pentru caracterul administrativ al sancţiunii fiscale. Ea arată totuşi, în lumina jurisprudenţei sale, predominanţa a patru factori care ar conferi „caracter penal" „acuzaţiei". În primul rând, faptele incriminate cădeau sub incidenţa art. 1729 § 1 din codul general al impozitelor, care vizează toţi cetăţenii în calitatea lor de contribuabili şi nu un grup determinat, dotat cu un statut particular, şi care le prescrie un anumit comportament sub pedeapsa unei sancţiuni. În al doilea rând, majorările de impozit nu urmăreau reparaţia pecuniară a unui prejudiciu, ci să pedepsească, împiedicând reiterarea unor manifestări asemănătoare. În al treilea rând, ele se bazează pe o normă cu caracter general al cărei scop este în acelaşi timp preventiv şi represiv. În sfârşit, ele aveau, în cazul de faţă, o amploare considerabilă (422.534 FF pentru petiţionar şi 570.398 pentru societate), iar absenţa plăţii îl expunea pe dl Bendenoun la arestarea de către jurisdicţiile represive. Pe scurt, art. 6 § 1 îşi găsea aplicarea (unanimitate).

4. – O asemenea concluzie dispensează Curtea de a lua în considerare suplimentele de impozit, asupra cărora părţile nu au insistat deloc în faţa ei.

5. – A fost oare încălcat art. 6 § 1? Revendicarea are în vedere piesele absente ale dosarului supus jurisdicţiilor administrative şi pe care fiscul nu se sprijinea. Curtea nu exclude ca într-o asemenea situaţie noţiunea de proces echitabil să poată totuşi presupune obligaţia pentru fisc de a consimţi la furnizarea unor piese către justiţiabili sau chiar a întregului dosar. De asemenea, trebuie cel puţin ca cel interesat să fi însoţit cererea, chiar şi sumar,

[1] La 6 iulie 1990, Comisia declară inadmisibilă reclamaţia referitoare la procedura urmată în faţa judecătorului represiv. În raportul său din 10 decembrie 1992 ea formulează avizul că s-a încălcat art. 6 § 1 din Convenţie (10 voturi pentru, 2 împotrivă) şi că nu se impune să se statueze asupra revendicărilor deduse din art. 1 al Protocolului nr. 1 (unanimitate).

de o motivație specifică. Or, în speță, nu a fost cazul. Această carență a dlui Bendenoun se dovedește cu atât mai dirimantă cu cât el nu ignora existența și întinderea celei mai mari părți a documentelor și că el însuși și avocatul său avuseseră acces la dosarul complet, cel puțin în timpul instrucției penale. Necomunicarea pieselor dosarului neaducând atingere drepturilor apărării și egalității de arme, nu a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – Petiționarul nu a menționat în fața Curții revendicarea dedusă din art. 1 al Protocolului nr. 1, iar aceasta apreciază că nu trebuie să examineze din oficiu chestiunea (unanimitate).

7. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1994, p. 2325–2326.

BONHAUSER (M.). – „L'application de la Convention européenne des droits de l'homme aux sanctions fiscales: les perspectives ouvertes par la jurisprudence Bendenoun", *Annuaire des juristes d'affaires,* 9 mai 1994, nr. 220–221, p. 3–4.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 și urm.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 752–754.

DEROUIN (P.). – „L'apport du droit pénal au régime juridique des sanctions fiscales", *L.P.A.* 6 octombrie 1993, p. 70–73.

FLAUSS (J.-F.). – „Pénalités fiscales et Convention européenne des droits de l'homme. A propos de l'arrêt Bendenoun du 24 février 1994", *L.P.A.* 11 mai 1994, p. 21–27.

FROMMEL (S.N.). – „The European Court of Human Rights and taxpayers: the right to a fair trial", *Tax notes International* 1994, p. 1581–1586.

FROMMEL (S.N.). – „Fair trial extended to tax penalties", *International Tax Review*, iunie 1994, p. 39–41.

KRÜGER (H.). – „Sanctions fiscales et droits de la défense après les arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme, Funke c. France, 25 février 1993, et Bendenoun c. France, 24 février 1994", *G.P.* 11–13 decembrie 1994, p. 2–4.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 și urm.

LE GALL (J.–P.) și GÉRARD (L.). – „Le recours des contribuables sur le fondement de la Convention européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales, à propos de l'arrêt Bendenoun", *Droit fiscal* 1994, p. 878–885.

MASSIAS (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 388–389.

MAUBLANC-FERNANDEZ (L.) și MAUBLANC (J.–P.). – „Dynamique européenne et résistances internes: propos sur l'application de l'article 6, § 1, de la Convention européenne des droits de l'homme en matière fiscale", *R.F.D.A.* 1995, p. 1181–1188.

MERRILLS (J.G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.,* 1994, p. 541.

PELLAS (J.-R.) – „L'influence du droit à avoir un procès équitable sur le pouvoir des sanctions fiscales", L.P.A. 1er juillet 1994, p. 28–38.

PETTITI (C.). – „Note", *G.P.* 27–28 septembrie 1995, p. 19–20.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 612–614.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, 1995, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Première partie: 1er janvier – 31 mai", *R.U.D.H.* 1994, p. 257 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 198–206.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 282–283 şi 286.

VIERING (M.L.W.M.). – „Het arrest *Bendenoun:* eer stap tervg?", *N.J.B.* 1994, p. 1061–1063.

YERNAULT (D.). – „Le fisc, ses amendes et la matière pénale", *R.T.D.H.* 1995, p. 427–442.

89. CAZUL T. contra REGATULUI UNIT

90. CAZUL V. contra REGATULUI UNIT – Proces desfăşurat public în faţa unei jurisdicţii pentru adulţi, al unor copii de unsprezece ani şi condamnarea la o detenţie având durata de „atâta cât îi va plăcea Maiestăţii Sale"

1. – *Resortisanţi britanici, T şi V s-au născut amândoi în august 1982. În noiembrie 1993, ei sunt judecaţi pentru răpirea şi uciderea unui băiat de doi ani. În momentul petrecerii faptei, ei sunt în vârstă de zece ani, având unsprezece ani în momentul procesului lor, care se desfăşoară public în faţa unei* Crown Court *(Curte a Coroanei) şi care are un răsunet considerabil în mass-media şi în rândul publicului. După ce au fost recunoscuţi a fi vinovaţi, ei sunt condamnaţi la o pedeapsă de detenţie având o durată nedeterminată – „de atâta cât îi va plăcea Maiestăţii Sale"* (during her Majesty's pleasure). *În conformitate cu practica şi cu dreptul englez, copiii şi adolescenţii aflaţi sub incidenţa unei astfel de pedepse trebuie să traverseze mai întâi o perioadă numită punitivă* (tariff), *fixată de ministrul de interne, pentru a răspunde imperativelor represiunii şi disuadării. O dată trecută această perioadă, deţinuţii trebuie puşi în libertate, cu excepţia cazului în care comisia de eliberare condiţionată* (Parole Board) *consideră că ei reprezintă un pericol pentru societate. Ministrul de interne fixează pentru fiecare dintre petiţionari o perioadă punitivă de cincisprezece ani. Camera Lorzilor anulează decizia ministerială la 12 iunie 1997 în cadrul unei proceduri de control jurisdicţional. Nici o altă perioadă punitivă nu a mai fost hotărâtă după această dată.*

2. – *În petiţia lor din 20 mai 1994 adresată Comisiei, petiţionarii pretind că, ţinând seama de vârsta fragedă, procesul lor desfăşurat public în faţa unei* Crown Court *pentru adulţi şi caracterul punitiv al pedepsei se traduc printr-o violare a dreptului lor, garantat prin articolul 3 al Convenţiei, de a nu fi supuşi unei pedepse şi unui tratament inumane sau degradante. Ei se mai plâng, de asemenea, de a fi fost privaţi de un proces echitabil, cu nesocotirea articolului 6. În plus, ei pretind că pedeapsa cu detenţie, cu o*

durată de atâta cât îi va plăcea Maiestăţii Sale care le-a fost aplicată aduce atingere dreptului lor la libertate, protejat prin articolul 5, precum şi că fixarea perioadei punitive de către un ministru al guvernului şi nu de către un judecător reprezintă o violare a drepturilor lor consacrate prin articolul 6. În fine, invocând articolul 5 §4, ei se plâng de a nu fi avut posibilitatea, până la data respectivă, de a supune examinării de către un organ judiciar, cum ar fi Comisia de eliberare condiţionată[1]*, a legalităţii menţinerii lor în detenţie.*

• ***Hotărârea din 16 decembrie 1999** (Marea Cameră)*

3. – În primul rând, Curtea statuează cu privire la problemele ridicate de proces din perspectiva Convenţiei.

Guvernul se prevala de excepţia privind neadmisibilitatea, din cauza lipsei epuizării căilor de recurs interne, a învinuirilor petiţionarilor, potrivit cărora procesul lor desfăşurat public, ţinând seama de vârsta lor fragedă şi de tulburările lor emoţionale, a constituit un tratament inuman şi degradant contrar articolului 3 şi a adus după sine violarea articolului 6 §1 din cauza dificultăţilor lor de a înţelege procedura şi de a participa realmente la aceasta. El susţinea că cei interesaţi nu se plânseseră în această privinţă în cursul procedurii interne.

Cu toate acestea, guvernul nu cita nici un exemplu de cauză în care un acuzat suferind de un handicap insuficient pentru a-i permite să fie considerat incapabil de a se apăra, în concepţia dreptului englez, ar fi obţinut suspendarea unei proceduri penale pe motivul că nu era în măsură să participe realmente la aceasta, nici vreun caz în care un copil acuzat de omor sau de o altă infracţiune gravă ar fi putut determina suspendarea procedurii pe motiv că un proces public în faţa *Crown Court* i-ar cauza un prejudiciu sau nişte suferinţe. Prin urmare, Curtea respinge excepţia preliminară a guvernului.

4. – În privinţa fondului, ea cercetează mai întâi dacă faptul de a-i fi socotit pe petiţionari responsabili din punct de vedere penal pentru actele pe care le comiseseră la vârsta de 10 ani putea, în sine, să constituie un tratament inuman sau degradant. Ea constată că până la ora actuală nu există nici o normă comună precisă în cadrul statelor membre ale Consiliului Europei în privinţa vârstei minime a responsabilităţii penale. Pe când majoritatea statelor au adoptat un prag de vârstă mai ridicat decât cel în vigoare în Anglia şi în Ţara Galilor, altele, cum ar fi Ciprul, Irlanda, Liechtenstein şi Elveţia, aplică o limită mai scăzută. În plus, examinarea

[1] În raportul său din 4 decembrie 1998, Comisia formulează avizul potrivit căruia nu a avut loc o violare a articolului 3 în ceea ce priveşte procesul petiţionarilor (17 voturi contra 2); că a avut loc o violare a articolului 6 în ceea ce priveşte procesul (14 voturi contra 5); că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolului 14 (15 voturi contra 4); că nu a avut loc o violare a articolului 3 în ceea ce priveşte pedeapsa aplicată petiţionarilor (17 voturi contra 2); că nu s-a produs o violare a articolului 5 §1 (17 voturi contra 2); că s-a produs o violare a articolului 6 în privinţa fixării perioadei punitive (18 voturi contra 1) şi că s-a produs o violare a articolului 5 § 4 (18 voturi contra 1).

textelor şi instrumentelor internaţionale pertinente, de exemplu Convenţia Naţiunilor Unite cu privire la drepturile copilului nu relevă nici o tendinţă manifestă. Chiar dacă Anglia şi Ţara Galilor figurează printre cele câteva ordini juridice europene în care vârsta responsabilităţii penale se află la un nivel scăzut, nu se poate considera că pragul adoptat, de zece ani, este atât de scăzut încât să fie disproporţionat în raport cu cel reţinut de alte state europene. Imputarea responsabilităţii penale cu privire la petiţionari nu cuprinde deci, în sine, o violare a articolului 3.

Petiţionarii se plângeau şi în baza articolului 3 de faptul că procesul lor, care a durat trei săptămâni, s-a desfăşurat în mod public în faţa unei *Crown Court* pentru adulţi, cu formalismul decurgând din aceasta. Curtea recunoaşte că procedura nu era inspirată din nici o intenţie a puterilor publice de a-i umili pe cei interesaţi sau de a le provoca nişte suferinţe. De altfel, ţinând seama de vârsta fragedă a acuzaţilor, au fost aduse unele modificări procedurii în faţa *Crown Court*, pentru a atenua rigorile unui proces cu adulţi. În plus, chiar dacă anumite rapoarte psihiatrice arată că era de aşteptat ca o astfel de procedură să aibă un efect dăunător asupra unor copii de 11 ani, orice anchetă cu privire la uciderea băiatului de doi ani, fie desfăşurată în faţa *Crown Court*, cu formalismul rezultat din aceasta, fie că s-ar fi desfăşurat cu uşile închise într-un mod mai puţin formal, în faţa unui tribunal pentru minori, le-ar fi provocat oricum celor interesaţi nişte sentimente de vinovăţie, de mâhnire, de îngrijorare şi de frică. În cazul în care caracterul public al procedurii a putut accentua într-o oarecare măsură aceste sentimente ale petiţionarilor, Curtea nu este convinsă că elementele caracteristice ale procedurii le-ar fi provocat nişte suferinţe considerabile, mergând dincolo de cele pe care autorităţile cu care au avut de a face după infracţiune le-au provocat în orice caz celor doi, indiferent de ce ar fi putut ele întreprinde. În concluzie, Curtea consideră că procesul petiţionarilor nu a determinat o violare a articolului 3 (12 voturi contra 5).

5. – Articolul 6, citit ca un întreg, recunoaşte acuzatului dreptul de a participa realmente la procesul său. Până în momentul de faţă, Curtea nu fusese încă pusă în situaţia de a examina problema aplicabilităţii acestei garanţii în condiţiile unei proceduri penale având ca protagonişti nişte copii şi, în mod special, nici în situaţia de a şti dacă trebuie să se renunţe, atunci când este vorba de copii, la modalităţile folosite în general pentru protejarea drepturilor adulţilor traduşi în faţa justiţiei, cum ar fi publicitatea dezbaterilor, în scopul de a înlesni înţelegerea şi participarea celor interesaţi. Curtea consideră că este esenţial ca un copil acuzat de o infracţiune să fie tratat de o manieră care să ţină pe deplin seama de vârsta lui, de maturitatea lui şi de capacitatea lui pe plan intelectual şi emoţional şi să fie luate nişte măsuri de natură să-i înlesnească acestuia înţelegerea procedurii şi participarea la procedură. Fiind vorba de nişte copii de vârstă mică, acuzaţi de o infracţiune gravă, care are un răsunet considerabil în mass-media şi în rândul publicului, procesul ar trebui, deci, să se desfăşoare cu uşile închise pentru a se reduce pe cât posibil intimidarea şi inhibarea celor interesaţi sau,

dacă este cazul, să se prevadă o selecţie a asistenţei şi o dare de seamă judicioasă.

Procesul petiţionarilor s-a desfăşurat pe parcursul a trei săptămâni, în mod public, în faţa *Crown Court*. El a suscitat un puternic interes al mass-media şi al publicului atât în sala de audiere cât şi în afară, fapt care l-a făcut pe judecător să menţioneze, în rezumatul său, problemele generate de publicitatea care a însoţit compariţia martorilor şi să ceară juraţilor să ţină seama de această publicitate în aprecierea depoziţiilor acestor persoane. Au fost luate măsuri speciale, ţinând seama de vârsta fragedă a petiţionarilor; de pildă, ei au beneficiat de explicaţii cu privire la procedură şi au vizitat în prealabil sala de audiere, iar audierile au fost scurtate pentru a nu-i obosi excesiv pe acuzaţi. Cu toate acestea, formalismul şi ritualul propriu unei *Crown Court* trebuie că au părut pe alocuri de neînţeles şi intimidante unor copii de unsprezece ani, iar diferite elemente arată că anumite amenajări ale sălii de audienţă, mai precis supraînnălţarea băncii care trebuia să le permită acuzaţilor să vadă ceea ce se întâmplă, au avut ca efect o creştere a stării lor de inconfort psihic în timpul procesului, deoarece s-au simţit expuşi privirilor scrutătoare ale presei şi ale asistenţei. Rapoartele psihiatrice indică faptul că, în momentul procesului, cei doi copii sufereau de tulburări psihice post-traumatice rezultând din ceea ce îi făcuseră băiatului de doi ani şi că le fusese imposibil să vorbească despre crimă cu avocaţii lor. Procesul îi înspăimântase şi îi terorizase şi fuseseră incapabili să se concentreze.

În consecinţă, Curtea consideră că, în spiritul respectării articolului 6 §1, nu era suficient ca petiţionarii să fie reprezentaţi prin nişte avocaţi competenţi şi experimentaţi. Cu toate că reprezentanţii lor fuseseră plasaţi destul de aproape de ei pentru a putea comunica pe şoptite, este puţin probabil ca cei interesaţi să se fi simţit destul de în largul lor, într-o sală în care ambianţa era tensionată şi în care erau expuşi privirilor asistenţei, care îi scrutau, pentru a fi conferit cu consilierii lor în timpul procesului, şi este cu atât mai puţin probabil ca ei să fi fost capabili să coopereze cu aceşti consilieri în afara sălii de judecată şi să le furnizeze nişte detalii în apărarea lor, ţinând seama de imaturitatea lor şi de faptul că erau tulburaţi. În consecinţă, petiţionarii au fost privaţi de un proces echitabil, producându-se o violare a articolului 6 §1 (13 voturi contra 1).

6. – Curtea consideră inutil să mai examineze învinuirea bazată pe articolul 6 §1 combinat cu articolul 14, care de fapt nu a mai fost menţinută de V., deoarece nici o problemă distinctă nu se pune în baza articolului 14 (unanimitate).

7. – În al doilea rând, Curtea se ocupă de problemele ridicate de pedeapsă, considerate din perspectiva Convenţiei.

8. – Convenţia impune statelor obligaţia de a lua măsuri menite să apere publicul împotriva crimelor violente. Elementul de represiune inerent principiului perioadei punitive nu constituie în sine o violare a articolului 3, iar Convenţia nu interzice statelor de a aplica unui copil sau unui adolescent

care s-a făcut vinovat de o infracţiune gravă o pedeapsă de o durată nedeterminată, care să permită menţinerea în detenţie a delicventului sau reintegrarea sa în închisoare, ulterior eliberării sale, atunci când acest lucru este cerut de protecţia societăţii. Atâta timp cât o nouă decizie nu va fi fost luată, va fi imposibil să se tragă nişte concluzii cu privire la durata perioadei punitive pe care petiţionarii o au de ispăşit, ei efectuând până în acel moment 6 ani de detenţie, după condamnarea lor din noiembrie 1993. Ţinând sema de ansamblul datelor cauzei, inclusiv de vârstă celor interesaţi şi de condiţiile lor de detenţie, nu se poate afirma că o perioadă de detenţie punitivă de această durată ar constitui un tratament inuman sau degradant (10 voturi contra 7).

9. – Pedeapsa de detenţie pe o durată cât îi va plăcea Maiestăţii Sale este fără îndoială legală din punct de vedere al dreptului englez şi nu are un caracter arbitrar. Rezultă din aceasta că nu s-a produs o violare a articolului 5 §1 (unanimitate).

10. – Articolul 6 § 1 garantează în mod special un proces echitabil în faţa unui tribunal independent şi imparţial atunci când „se ia o decizie (...) cu privire la temeinicia unei acuzaţii în materie penală (...)", inclusiv cu privire la o pedeapsă. Perioada punitivă *(tariff)* a unui delincvent juvenil, deţinut pe o durată de timp de atât cât îi va plăcea Maiestăţii Sale reprezintă perioada maximală de efectuat în scopul de a răspunde imperativelor de represiune şi de disuadare. O dată această perioadă trecută, cel interesat trebuie pus în libertate, cu excepţia cazurilor în care există motive de a crede că el este periculos. Curtea consideră, aşa cum şi Camera Lorzilor a recunoscut în cadrul procedurii de control jurisdicţional întreprinse de către petiţionari, că fixarea perioadei punitive este echivalentă cu pronunţarea unei pedepse. Ministrul de Interne, care a decis cu privire la perioada punitivă a celor interesaţi, nefiind, în mod evident, independent faţă de executiv, s-a produs o violare a articolului 6§1 în ceea ce priveşte stabilirea pedepsei petiţionarilor (unanimitate).

11. – Perioada punitivă a petiţionarilor fiind fixată de către ministrul de interne, controlul ce se cerea făcut prin articolul 5§4 nu se afla încorporat în pedeapsa pronunţată de judecătorul de primă instanţă. O dată perioada punitivă efectuată, copiii deţinuţi pe o durată de timp de atât cât îi va plăcea Majestăţii Sale trebuie să poată, în virtutea articolului 5§4, să facă să fie examinată periodic problema periculozităţii lor pentru societate şi deci legalitatea menţinerii lor în detenţie de către un organ judiciar cum este Comisia de eliberare condiţionată. Cu toate acestea, petiţionarii nu au avut niciodată această posibilitate, de vreme ce decizia Ministrului de interne a fost anulată de către Camera Lorzilor, iar nici o altă perioadă punitivă nu a fost fixată de atunci încolo. Petiţionarii neputând să facă să le fie examinată legalitatea detenţiei de către un organ judiciar după condamnarea lor din noiembrie 1993, Curtea a tras concluzia violării articolului 5 § 4 (unanimitate).

12. – Pentru cheltuieli de judecată, Curtea îi alocă lui T. suma de 18.000 £ şi lui V. suma de 32.000 £ (unanimitate).

13. *Bibliografie*

BULLIER (A.J.) – „La Cour européenne des droits de l'homme remet en cause certains pouvoirs du ministre britannique de l'intérieur", *L.P.A.* 28 janvier 2000, p. 6–7.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1999)", *J.D.I.* 2000, p. 145–148.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

MASSIAS (F.) – „Les seuils d'âge de la responsabilité pénale et la peine", *R.T.D.H.* 2002, p. 129–152.

MIJNARENDS (E.M.). –„Noot", *NJCM–Bulletin* 2001, p. 451–457.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, I, 203.

WOODS (L.) – „Decisions of the European Court of Human Rights during 2000", *B.Y.B.I.L.* 2000, p. 482–485.

91 PISANO contra ITALIEI – Echitatea unei proceduri penale

1. – *Massimo Pisano, italian născut în 1960, este acuzat că şi-a asasinat soţia la 4 august 1993. În timpul instrucţiei, el afirmă că în momentul petrecerii faptelor se afla la cadastru unde depunea nişte documente. El dă o descriere a unei persoane care se găsea în acelaşi timp cu el în biroul cadastrului, precum şi informaţii cu privire la cele solicitate de aceasta.*

În cursul procesului, el cere convocarea şi audierea lui B. în calitate de martor al apărării. El afirmă că acesta din urmă era persoana care se găsea la cadastru în acelaşi timp cu el şi că putea să-i confirme alibiul. Curtea cu juraţi din Roma îi respinge cererea şi, printr-o hotărâre din 29 noiembrie 1994, îl condamnă la închisoare pe viaţă, după ce a notat că el nu a demonstrat realitatea trecerii sale pe la cadastru. Această condamnare este confirmată de Curtea de Apel cu juraţi din Roma şi apoi de Curtea de Casaţie.

La 30 iulie 1999, petiţionarul introduce o cerere în revizuire în faţa Curţii de Apel din Perugia, care îl achită la 19 februarie 2001 după examinarea mai multor elemente, inclusiv a mărturiei lui B., care confirmă declaraţiile petiţionarului. Printr-o hotărârea din 26 septembrie 2001, Curtea de Casaţie confirmă această decizie.

2. – *În petiţia sa din 28 octombrie 1996, adresată Comisiei, dl Pisano denunţă inechitatea flagrantă a procedurii penale îndreptate împotriva sa şi în special refuzul jurisdicţiilor de a convoca un martor al apărării. El invocă articolul 6 §§ 1 şi 3 d) din Convenţie.*

3. – *O cameră (secţia II) a Curţii declară petiţia admisibilă la 6 iulie 1999 şi pronunţă o hotărâre la 27 iulie 2000, ajungând la concluzia non-violării articoluliu 6 § 1 (cinci voturi contra două) examinat singur sau combinat cu articolul 6 § 3 d). La 26 octombrie 2000, petiţionarul cere retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 13 decembrie 2000, colegiul*

Marii Camere consimte la aceasta. La 26 februarie 2001, dl Pisano informează Curtea în legătură cu cererea sa de revizuire precum şi cu starea procedurii în ceea ce îl priveşte.

• ***Hotărârea din 24 octombrie 2003** (Marea Cameră)*

4. – Invitată de guvernul italian să revină asupra deciziei colegiului, Marea Cameră constată că nici Convenţia, nici regulamentul Curţii nu îi dau competenţa de a reexamina decizia colegiului de a accepta o cerere de retrimitere. În plus, ea nu are altă posibilitate decât să examineze cauza atunci când retrimiterea este acceptată de colegiu. În acest caz, ansamblul „cauzei", aşa cum a fost ea declarată admisibilă, este în mod automat retrimis în faţa Marii Camere, care se pronunţă în principiu printr-o nouă hotărâre. Dacă este cazul, aceasta din urmă poate să se pronunţe asupra unor probleme legate de admisibilitatea petiţiei. De altfel, ea mai poate pune capăt procedurii şi altfel decât printr-o hotărâre de fond, de pildă aprobând o reglementare amiabilă sau radiind cauza de pe rol. Ea trebuie să judece faptele aşa cum acestea se prezintă în momentul deciziei sale, aplicându-le soluţia juridică adecvată. Odată ce a fost sesizată, ea poate exercita plenitudinea funcţiilor jurisdicţionale ale Curţii. În consecinţă, ea respinge cererea guvernului (unanimitate).

5. – Curtea examinează consecinţele de tras din achitarea petiţionarului, achitare care, potrivit guvernului, îl făcuse să-şi piardă calitatea de victimă. Ea relevă că petiţionarul era îndreptăţit să se plângă de procedura penală în cauză atât în momentul când a introdus petiţia sa, cât şi atunci când camera a declarat-o pe aceasta admisibilă. El epuizase căile de recurs interne, iar învinuirile pe care le adusese nu erau vădit prost fundamentate. Este cert că a omis să informeze Curtea la timp cu privire la existenţa cererii sale în revizuire, însă acest mijloc extraordinar nu constituie o cale de recurs în sensul articolului 35 § 1.

În pofida achitării la terminarea procesului în revizuire, în cursul căruia martorul B. a fost audiat, jurisdicţiile italiene nu au constatat o violare a Convenţiei din cauza lipsei audierii acestui martor în cursul primului proces. Din această cauză, Curtea nu poate considera petiţia neadmisibilă pe motiv că petiţionarul nu se mai poate pretinde victima violării invocate. În consecinţă, ea respinge obiecţia de neadmisibilitate.

6. – Această concluzie nu dispensează Curtea de a verifica dacă respectiva cauză trebuie să fie radiată de pe rol. Ea relevă că condamnarea petiţionarului a fost ştearsă prin căile de recurs interne şi nu mai are valoare juridică. În plus, principala acuzaţie, anume lipsa audierii unui martor, a fost îndreptată din moment ce acea persoană a fost audiată în cursul procesului în revizuire. În fine, presupunând că Curtea statuează asupra fondului şi ajunge la concluzia violării Convenţiei, controlul executării acestei hotărâri nu ar mai putea avea ca obiectiv redeschiderea procesului.

Curtea nu ignoră faptul că statul începuse să pună în executare condamnarea petiţionarului, dar ea relevă că în baza articoluli 643 § 1 din

codul de procedură penală cel interesat poate cere statului o despăgubire pentru condamnarea sa. Compensaţia care îi este datorată din faptul condamnării sale se confundă, potrivit Curţii, cu cea pe care ar putea să o pretindă în baza unei eventuale violări a articolului 6 din Convenţie. Curtea este de altfel convinsă că respectarea drepturilor omului garantate prin Convenţie şi prin protocoalele sale nu cere ca ea să continue examinarea petiţiei. Sarcina sa constă în a verifica dacă a existat o violare în cazul care i-a fost supus şi nu examinarea *in abstracto* a conformităţii sistemului juridic italian cu Convenţia. În consecinţă, Curtea conchide că litigiul a fost rezolvat şi decide să radieze cauza de pe rol (unanimitate).

7. – *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi Tavernier (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme (année 2002)", *J.D.I.* 2003, p. 507-508.

2. Publicitatea procedurii

a. În materie „civilă"

92. CAZUL PRETTO ŞI ALŢII contra ITALIEI – Absenţa pronunţării publice a unei hotărâri a Curţii de Casaţie statuând în materie civilă şi durata procedurii

1. – *Dl Rodolfo Pretto, de naţionalitate italiană, a cultivat timp de peste patruzeci de ani cu titlu de fermier şi cu ajutorul familiei sale un teren situat la Villaganzerla Castegnero (Vicenza). În 1971, proprietarul încheie cu un anume S. un precontract de vânzare a fondului despre care îl informează pe R. Pretto. Acesta îşi exprimă intenţia de a exercita dreptul de preempţiune pe care i-l deschide Legea nr. 590 din 26 mai 1965. În pofida acestei declaraţii, proprietarul vinde terenul cumnatului lui S. pentru 27 milioane de lire, preţ menţionat în precontract. La 24 septembrie 1971 R. Pretto intentează o acţiune de cumpărare prevăzută de lege; el îl cheamă pe cumpărător în faţa tribunalului din Vicenza care îi dă câştig de cauză la 21 martie 1973. Sesizată de reclamat, Curtea de apel din Veneţia anulează această decizie la 8 octombrie 1974. La 12 februarie 1975, Pretto formulează un recurs în faţa Curţii de casaţie care îl respinge la 19 octombrie 1976; textul integral al hotărârii este făcut public la 5 februarie 1977 prin depunerea la grefă.*

2. – *În plângerea lor din 25 iulie 1977 la Comisie, R. Pretto şi mai mulţi membri ai familiei sale afirmă că nu a fost audiată cauza fermierului*

„termen rezonabil" şi că hotărârea Curţii de casaţie nu a fost pronunţată în audienţă publică, în pofida art. 6 § 1 din Convenţie.[1]

• ***Hotărârea din 8 decembrie 1983** (plenul Curţii) (seria A nr. 71)*

3. – Curtea subliniază că publicitatea procedurii organelor judiciare, vizată de art. 6 § 1, protejează justiţiabilii contra unei justiţii secrete, constituie unul din mijloacele de menţinere a încrederii în curţi şi tribunale şi ajută la realizarea scopului prevăzut de art. 6 § 1: procesul echitabil. Dacă statele membre ale Consiliului Europei recunosc toate principiul acestei publicităţi, sistemele lor legislative şi practicile judiciare prezintă o anumită diversitate în ceea ce priveşte întinderea şi condiţiile de punere în aplicare ale acestuia. Aspectul formal al chestiunii îmbracă totuşi o importanţă secundară faţă de scopurile publicităţii dorite de art. 6 § 1.

4. – În privinţa absenţei pronunţării publice, Curtea arată că numeroase state contractante folosesc de mult timp, pe lângă lectura cu voce tare, alte mijloace de a face publice deciziile jurisdicţiilor lor. Ea apreciază că redactorii Convenţiei nu au putut să neglijeze această împrejurare şi nu cred deci că trebuie să opteze pentru o interpretare literală în materie: forma publicităţii „judecăţii", prevăzută de dreptul intern al statului reclamat, trebuie apreciată în lumina particularităţilor procedurii la care se referă şi în funcţie de scopul şi obiectul art. 6 § 1.

5. – Luând în considerare ansamblul procesului, Curtea studiază rolul pe care l-a jucat în acesta Curtea de casaţie. El se limita la examinarea deciziei de apel în domeniul dreptului. Curtea de casaţie putea numai să respingă recursul sau să caseze cu trimitere la judecătorul de fond. După ce a ţinut dezbateri publice, ea a ales prima soluţie: decizia Curţii de apel din Veneţia devenind astfel definitivă, situaţia dlui Pretto nu a suferit nici o schimbare. În afară de aceasta, dacă respingerea recursului nu a dat loc la o pronunţare în şedinţă publică, orice persoană poate să consulte hotărârea sau să-şi procure o copie a acesteia de la grefă. Lipsa pronunţării publice nu a încălcat deci art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – Rămânea a se pronunţa asupra respectării termenului rezonabil. Durata care trebuie avută în vedere nu începe decât cu 1 august 1973 când recunoaşterea de către Italia a dreptului de recurs individual capătă efect; ea se termină la 5 februarie 1977, în ziua depunerii hotărârii Curţii de casaţie la grefa acesteia. Ea este deci de trei ani, şase luni şi cinci zile. Curtea o apreciază potrivit criteriilor consacrate prin jurisprudenţa sa. Faptele cauzei nu se pretau la controverse, dar se ridicase o problemă destul de complexă de interpretare juridică. În privinţa comportamentului dlui Pretto, Curtea notează că acesta avea dreptul de a utiliza în întregime termenele deschise de către legislaţia italiană şi că nu a depăşit nici unul dintre ele; el a avut o oarecare contribuţie, până la un anumit punct, chiar

[1] În raportul său din 14 decembrie 1981, Comisia a tras concluzia că procedura litigioasă nu a durat dincolo de „termenul rezonabil" (18 voturi pentru, 7 împotrivă) şi că nu a existat nici încălcarea art. 6 § 1 în ceea ce priveşte exigenţa pronunţării în public (12 voturi pentru, 3 împotrivă).

dacă de o manieră nevinovată, la prelungirea procedurii. Referitor la atitudinea autorităţilor judiciare, Curtea constată mai multe întârzieri care puteau fi evitate, dar ea nu le apreciază destul de grave pentru a considera ca excesivă durata globală a procesului. Rezumând, nu a existat încălcarea art. 6 § 1 asupra acestui aspect (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Public hearing on appeal", *E.L.R.* 1984, p. 135–137.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 442–445.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 367–369.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1984, p. 140–141.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 453–457.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 228–231.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droit de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 250–260.

93. CAZUL AXEN contra GERMANIEI – Absenţa dezbaterilor publice în materie civilă în faţa Curţii Federale de Justiţie şi a pronunţării publice a hotărârii

1. – *Cetăţean german născut în 1914, dl Karl-Heinz Axen locuieşte la Hamburg. Victimă a unui accident de circulaţie în 1950, el angajează o acţiune civilă contra mai multor persoane. Printr-o decizie parţială din 27 februarie 1975, Curtea de apel din Celle îi acordă o indemnizaţie pentru prejudiciul suferit. Apoi, el formulează un recurs în casaţie pe care Curtea Federală de Justiţie îl respinge printr-o decizie unanimă din 8 martie 1977, fără să fi ţinut audierea publică, în aplicarea legii asupra reducerii sarcinii de muncă a Curţii Federale în materie civilă. Hotărârea nu a fost citită în audienţă publică, ci comunicată în scris celui în cauză.*

2. – *În faţa comisiei, sesizată la 1 septembrie 1977, dl Axen reproşează Curţii Federale de Justiţie că nu a audiat pledoariile şi nu a pronunţat în mod public hotărârea. El invocă îndeosebi art. 6 §1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 8 decembrie 1983*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 72)*

3. – Cu titlu preliminar, Curtea reia observaţiile pe care le-a consacrat, în hotărârea pronunţată în hotărârea Pretto şi alţii, referitor la regula publicităţii.

[1] În raportul său din 14 decembrie 1981, Comisia formulează avizul că nu a existat infracţiune la art. 6 §1 (12 voturi pentru, 3 împotrivă).

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

4. – În ceea ce priveşte absenţa dezbaterilor publice în faţa Curţii Federale de Justiţie, ea arată că jurisdicţiile de primă instanţă şi de apel audiaseră cauza în public, iar Curtea Federală, competentă numai pentru chestiuni de drept, nu putea decât să respingă recursul, fără audiere. Nu a existat deci încălcarea art. 6 §1 (unanimitate).

5. – Curtea a ajuns la aceeaşi concluzie în privinţa absenţei pronunţării publice (unanimitate): scopul urmărit în materie de către art. 6 §1 a fost atins în cursul procesului considerat în ansamblul său.

6. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Public hearing on appeal", *E.L.R.* 1984, p. 135–137.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 442–445.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 369–370.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 451–455.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1984, p. 139–140.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 228–231.

b. În materie „penală"

94. CAZUL ENGEL ŞI ALŢII contra OLANDEI – Sancţiuni şi proceduri disciplinare militare

1. – *Dnii Cornelis Engel, Peter van der Wiel, Gerrit Jan de Wit, Johannes Dona şi Willem Schul sunt olandezi. În 1970 şi 1971, fiecare din ei îşi îndeplineşte serviciul militar în forţele armate ale Olandei, în calitate de soldat sau de subofiţer. Superiorii lor le aplică, în circumstanţe distincte, diferite sancţiuni disciplinare. Aceştia le reproşează lui Engel şi van der Wiel o absenţă neautorizată, lui de Wit conducerea imprudentă a unui vehicul şi neexecutarea ordinelor primite. Cât despre Dona şi Schul, redactorii unei reviste a Asociaţiei militarilor în termen, ei sunt pedepsiţi din cauza apariţiei în această revistă a unor articole care încercau să submineze disciplina militară.*

Sancţiunea iniţială constă pentru de Wit, Dona şi Schul în trimiterea lor la o unitate disciplinară, iar pentru Engel şi van der Wiel în arest simplu sau agravat. Deoarece nu a executat prima sancţiune, Engel este pus în arest provizoriu sever, înainte de a fi pedepsit din nou.

Fiecare dintre petiţionari se plânge la ofiţerul de recurs, apoi la Înalta Curte militară. Aceasta confirmă, în esenţă, deciziile atacate, dar reduce

sancţiunea lui de Wit la 12 zile de arest agravat şi pe cea a lui Schul la trei luni de afectare la o unitate disciplinară, în loc de patru. În timpul examinării recursurilor lor, Dona şi Schul au rămas timp de aproape o lună în arest agravat cu titlu tranzitoriu; ei au început să execute pedeapsa la câteva zile după decizia Înaltei Curţi militare.

2. – *Un soldat sau un subofiţer în arest simplu este de obicei consemnat în cazarmă, dar poate să circule liber în interiorul ei, în afara orelor de serviciu. Arestul agravat obligă la a nu părăsi, numai după orele de serviciu, un local special desemnat dar care nu este închis cu cheia. Soldaţii şi subofiţerii aflaţi în arest sever petrec toată ziua într-o celulă. Cât despre afectarea la o unitate disciplinară, aceasta nu se aplică decât soldaţilor simpli şi constă în a impune celui pedepsit o disciplină mai strictă decât de obicei, trimiţându-l pentru o perioadă de 3–6 luni într-o unitate specială de unde el nu are dreptul să iasă, timp de o lună sau mai mult.*

3. – *Cei cinci militari în termen au sesizat pe rând Comisia în 1971. Ei susţin că sancţiunile pronunţate contra lor au constituit o privare de libertate incompatibilă cu art. 5 din Convenţie, că procedura urmată în faţa autorităţilor şi Înaltei Curţi militare nu a răspuns exigenţelor art. 6 şi că modul în care au fost trataţi a îmbrăcat un caracter discriminatoriu contrar art. 14 combinat cu art. 5 şi 6. Dl Engel pretinde, de asemenea, o încălcare a art. 5 în ceea ce priveşte arestul sever provizoriu, iar dnii Dona şi Schul referitor la arestul agravat tranzitoriu. Aceşti ultimi doi petiţionari invocă şi art. 10, 11, 14, 17 şi 18.*[1]

• ***Hotărârea din 8 iunie 1976*** *(plenul curţii) (seria A nr. 22)*

4. – Curtea arată mai întâi că prevederile Convenţiei sunt în principiu valabile pentru toţi membrii forţelor armate şi nu numai pentru civili, deşi interpretându-le şi aplicându-le trebuie să fim atenţi la particularităţile condiţiei militare.

5. – Din perspectiva acestei remarci de ordin general, Curtea studiază în primul rând dreptul la libertatea individuală în contextul serviciului militar. O sancţiune sau o măsură disciplinară care s-ar analiza incontestabil ca o privare de libertate, dacă ar fi aplicată unui civil, poate să nu aibă acest caracter dacă se aplică unui militar; totuşi, ea se sustrage art. 5 când se traduce prin restricţii care se îndepărtează net de condiţiile normale de viaţă în cadrul forţelor armate ale statelor contractante. Pornind de la acest criteriu, Curtea consideră arestul sever şi afectarea la o unitate disciplinară ca măsuri privative de libertate, dar nu şi arestul simplu sau agravat. De aici ea deduce că un examen mai profund în baza art. 5 cere numai arestul sever provizoriu efectuat de Engel şi afectarea la o unitate disciplinară a lui Dona şi Schul,

[1] În raportul său din 19 iulie 1974, Comisia exprimă avizul că revendicările comune ale petiţionarilor, mai puţin pentru arestul simplu, arată o încălcare a art. 5 § 1 şi 4, că aresturile provizorii efectuate de Engel au încălcat la rândul lor art. 5 § 1, însă prevederile Convenţiei nu au fost încălcate asupra celorlalte puncte în litigiu (majorităţi diverse).

excluzând deci arestul simplu aplicat lui Engel şi van der Wiel, arestul agravat al lui de Wit şi arestul agravat şi tranzitoriu suferit de Dona şi Schul. Curtea cercetează în continuare dacă privările de libertate constatate de ea se justifică din perspectiva vreuneia din excepţiile enumerate la paragraful 1 al art. 5. Ea judecă afectarea lui Dona şi Schul la o unitate disciplinară (11 voturi pentru, 2 împotrivă), ca fiind conformă alineatului a) al acestui paragraf, care autorizează detenţia legală a unei persoane după condamnarea sa de către un tribunal competent, dar apreciază ca fiind contrar art. 5 § 1 arestul sever provizoriu suferit de Engel (9 voturi pentru, 4 împotrivă): acestea din urmă nu vizau nici să garanteze executarea unei obligaţii prescrise de lege (alineatul b), nici să-l aducă pe cel interesat în faţa autorităţii judiciare competente (alineatul c) şi depăşeau durata legală maximă.

6. – În al doilea rând, Curtea examinează cauza în baza dreptului la un proces echitabil. În această privinţă era vorba să se determine dacă şi în ce măsură garanţiile art. 6 se întind asupra procedurilor disciplinare militare. Limitându-se la domeniul serviciului militar, Curtea analizează în detaliu chestiunea delicată a liniei care separă acuzaţiile în materie penală şi acuzaţiile pur disciplinare. În esenţă, ea decide că statului nu-i este suficient să califice o infracţiune ca disciplinară pentru a o sustrage obligaţiei fundamentale de a acorda un proces echitabil în materie penală. Curtea menţionează câteva criterii care permit să se verifice dacă o acuzaţie dată, căreia statul îi atribuie un caracter disciplinar, trebuie totuşi să treacă drept penală. Natura însăşi a infracţiunii constituie un element cu greutate: dacă un militar se află în situaţia de a i se reproşa o acţiune sau o omisiune care încalcă o normă juridică reglementând funcţionarea forţelor armate. În principiu, statul poate să utilizeze contra acestuia mai degrabă dreptul disciplinar decât dreptul penal. Gradul de severitate al sancţiunii la care se expune intră totuşi şi el în calcul; ţin de materia penală privările de libertate susceptibile să fie aplicate cu titlu represiv, în afară de cele care prin natura, durata sau modalităţile lor de executare nu ar putea să cauzeze un prejudiciu important. De Wit, Dona şi Schul riscau o grea pedeapsă privativă de libertate în faţa tribunalului competent – Înalta Curte militară: afectarea la o unitate disciplinară. Spre deosebire de cele pentru care trebuiau să răspundă Engel şi van der Wiel, acuzaţiile disciplinare aduse contra lor îmbrăcau deci un caracter penal. Convenţia nu obligă autorităţile olandeze să urmărească în faţa Consiliului de Război pe cei trei petiţionari, ci să le acorde garanţiile prevăzute de art. 6, în cursul procedurii intentate efectiv contra lor. Apreciind ca superfluu să cerceteze dacă această procedură avea legătură cu contestaţiile referitoare la drepturi cu caracter civil, Curtea decide că cei trei petiţionari au beneficiat de diversele garanţii ale art. 6, cu o excepţie: dezbaterile Înaltei Curţi militare au avut loc cu uşile închise şi nu în public. Or, guvernul nu a pledat, iar din dosar nu rezultă că ar fi existat una din situaţiile în care art. 6 § 1 permite interzicerea accesului publicului şi presei în sala de audieri. Asupra acestui

punct precis, a existat deci încălcarea art. 6 § 1 (11 voturi pentru, 2 împotrivă).

7. – În al treilea rând, hotărârea analizează revendicările lui Dona şi Schul în privinţa libertăţii de exprimare şi de asociere. Recunoscând că pedeapsa aplicată celor doi petiţionari a reprezentat incontestabil o ingerinţă în exerciţiul libertăţii lor de exprimare, Curtea subscrie la teza guvernului olandez potrivit căreia era vorba de o măsură necesară, într-o societate democratică, pentru apărarea ordinii în cadrul forţelor armate. Desigur, libertatea de exprimare garantată de art. 10 este valabilă pentru militari la fel ca şi pentru celelalte persoane care ţin de jurisdicţia statelor contractante, dar funcţionarea eficientă a unei armate nu poate fi concepută fără reguli juridice destinate să le împiedice a submina disciplina militară, îndeosebi prin înscrisuri. Condamnaţi în virtutea unor asemenea reguli, Dona şi Schul nu au fost privaţi de libertatea lor de exprimare, ci numai sancţionaţi pentru că au abuzat de aceasta. Curtea nu constată nici încălcarea art. 10 combinat cu art. 17 şi 18. Ea trage aceeaşi concluzie a absenţei oricărei atingeri la libertatea de asociere a lui Dona şi Schul (art. 11 § 1), ceea ce o dispensează de a se plasa în această privinţă pe terenul art. 14, 17 şi 18.

8. – În sfârşit, Curtea apreciază că în privinţa beneficierii de drepturile prevăzute prin art. 5 § 1, art. 6 şi 10 nu a existat discriminarea contrară prevederilor art. 14. În particular, diferenţele, chiar inegalităţile existente în aceste domenii între militari şi civili nu se justifică prin faptul că imperativele şi condiţiile vieţii militare diferă prin natură de cele ale vieţii civile. Petiţionarii se plângeau, de asemenea, de distincţii stabilite între militarii de diferite grade în ceea ce priveşte gama şi modalităţile de executare a pedepselor disciplinare, dar Curtea decide că ele pot fi dictate de către un scop legitim: păstrarea disciplinei prin metode adaptate la fiecare din categoriile de militari.

9. – Referitor la încălcările Convenţiei constatate de către ea în cazul celor patru petiţionari, Curtea îşi rezervă pronunţarea asupra chestiunii acordării unei „satisfacţii echitabile" (12 voturi pentru, 1 împotrivă).

• ***Hotărârea din 23 noiembrie 1976*** *(plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 22)*

10. – În unanimitate, Curtea acordă dlui Engel, care a fost privat de libertate în condiţii contrare art. 5 § 1, o despăgubire simbolică de 100 guldeni; ea respinge cererea de reparaţie pecuniară formulată de dnii de Wit, Dona şi Schul a căror cauză a fost audiată cu uşile închise de către Înalta Curte militară, contrar art. 6 § 1.[1]

[1] O lege din 12 septembrie 1974 a uniformizat pentru toate gradele atât gama sancţiunilor disciplinare, cât şi modalităţile lor de executare. Ea a desfiinţat arestul sever şi afectarea la o unitate disciplinară, dar înainte chiar de intrarea în vigoare a legii din 1 noiembrie 1974, aceste sancţiuni erau căzute în desuetudine în urma unei instrucţiuni ministeriale.

11. *Bibliografie*

AKKERMAN (R. J.). – „Five soldiers against the Netherlands", *Militair Rechtelijk Tijdschrift* 1976, p. 261–267.

AKKERMAN (R.J.). – „Het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens van 8 Juni 1976", *Militair Rechtelijk Tijdschrift*, 1976 p. 469–474.

AKKERMAN (R. J.). – „Het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens van 23.11.76. Schadevergoeding Nederland aan Cornelis H. M. Engel", *Militair Rechtelijk Tijdschrift* 1977, p. 199–203.

ALKEMA (E. A.). – „Vijf soldaten tegen Nederland. Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 8 juni 1976", *A.A.* 1977, p. 55–66.

BOSLY (H.). – „Observations", *J.T.* 1977, p. 490–491.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 119–121.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1976–1977", *C.D.E.* 1978, p. 364–370.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 392–407.

HARRIS (D. J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1975–1976", *B.Y.B.I.L.* 1976–1977, p. 386–393.

LONGERICH (H.). – „Militärisches Disziplinarrecht und die Freiheiten der Menschenrechtskonvention", *EuGRZ* 1975, p. 560 şi 580.

PELLOUX (R.) – „Trois problèmes de société devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1977, p. 481–488.

PINTO (R.). – *La liberté d'information et d'opinion en droit international*, Paris, Économica, 1984, p. 169–173.

PLATE (A.). – „De uitspraak van het Europese Hof en de vrijheid van meningsuiting binnen de Krijgsmacht", *Militair Rechtelijk Tijdschrift* 1976, p. 577–586.

ROLLAND (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1978, p. 695–702.

STEIN (T.). – „Wehrdisziplinarrecht vor dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte – Anmerkung zum „Engel" – Urteil des EMGR", *EuGRZ* 1976, p. 285–287.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 32–40.

TRIFFTERER (O.). – „Zur Einschränkbarkeit der Menschenrechte und zur Anwendung von Verfahrensgrundsätzen bei freiheitsbeschränkenden Disziplinarmassnahmen in „besonderen Gewaltsverhältnissen", *EuGRZ* 1976, p. 363–369.

TRIFFTERER (O.) şi BINNER (H.). – „Zur Einschränkbarkeit der Menschenrechte und zur Anwendbarkeit strafprozessualer Verfahrensgarantien", *EuGRZ* 1977, p. 136–143.

VERRI (P.). – „Una sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo in materia di disciplina militare", *Rassegna dell'Arma dei Carabinieri* 1976, nr. 6, p. 1–11.

95. CAZUL EKBATANI contra SUEDIEI – Condamnare penală confirmată în apel fără audiere

1. – *Cetăţean al Statelor Unite ale Americii, născut în 1930, dl John Ekbatani soseşte în Suedia în 1978 pentru a efectua lucrări de cercetare la Universitatea din Göteborg. În martie 1981, el găseşte un loc de muncă, conducător de tramvai. Pentru aceasta trebuie să treacă un examen de*

conducere în Suedia, deoarece nu posedă decât un permis american; s-a prezentat la examen la 14 aprilie, dar nu a fost admis. La 7 mai, între el şi examinator are loc un schimb virulent de cuvinte semnalat de către acesta din urmă la poliţie.

La 7 octombrie, Ekbatani este inculpat pentru ameninţări la adresa unui funcţionar, în virtutea capitolului 17 art. 1 din Codul penal. Petiţionarul îşi pledează nevinovăţia şi, atât el, cât şi funcţionarul sunt audiaţi la 9 februarie 1982, în cursul unui proces în faţa tribunalului de district din Göteborg. Pe baza depoziţiilor lor, tribunalul îl declară pe petiţionar vinovat şi îi aplică o amendă de 600 coroane suedeze (SEK).

Condamnatul atacă această decizie la Curtea de apel a Suediei Occidentale, pretinzând că nu ar fi săvârşit actul calificat drept infracţiune penală. După un schimb de memorii asupra convocării eventuale de noi martori, petiţionarul prezintă concluzia necesităţii unei audieri pe motiv că propria sa credibilitate şi cea a victimei cer o examinare aprofundată. Curtea de apel respinge aceste cereri. În afară de aceasta, şi în virtutea capitolului 51 art. 21 din Codul de procedură judiciară aceasta nu face audierea. Hotărârea sa se limitează la a arăta că a confirmat decizia primei instanţe. Cum numai învinuitul a făcut apel, Curtea de apel nu putea să agraveze pedeapsa pronunţată în primă instanţă, în conformitate cu capitolul 51 art. 25 din Codul de procedură judiciară.

Dl Ekbatani roagă Curtea Supremă să îl autorizeze să formuleze un recurs, dar aceasta îl refuză la 3 mai 1983.

2. – *În virtutea legislaţiei suedeze referitoare la accesul publicului la documentele oficiale, toate dosarele jurisdicţiilor vizate erau publice.*

3. – *În faţa Comisiei, sesizată la 20 iunie 1983, Ekbatani atacă atât modul în care l-au tratat autorităţile suedeze cât şi procedurile litigioase; el invocă art. 2, 3, 6, 7, 13 şi 14 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 26 mai 1988** (plenul Curţii) (seria A nr. 134)*

4. – Curtea apreciază că art. 6 se aplica în mod evident urmăririlor deschise contra petiţionarului, inclusiv în apel.

Ea aminteşte că, cel puţin în primă instanţă, noţiunea de proces echitabil implică, în principiu, posibilitatea pentru acuzat de a asista la dezbateri. Dacă procedura în faţa primei instanţe a respectat această exigenţă, nu la fel s-a întâmplat în faţa Curţii de apel.

Desigur, aceasta din urmă s-a conformat principiului egalităţii armelor – ea nu i-a permis nici dlui Ekbatani, nici procurorului, de a se înfăţişa în persoană în faţa sa şi le-a oferit aceleaşi ocazii de a-şi prezenta versiunile în

[1] La 5 iulie 1985, Comisia nu reţine decât revendicarea dedusă din absenţa audierii publice în faţa Curţii de apel. În raportul din 7 octombrie 1986, ea formulează avizul că a existat încălcarea art. 6 § 1 (11 voturi pentru, 1 împotrivă).

scris –, dar acest principiu nu constituie decât un aspect al noţiunii mai largi de proces echitabil.

Curtea arată că problema vinovăţiei sau nevinovăţiei petiţionarului figura pe primul plan în apel, ca şi la primul grad de jurisdicţie. Or, ea nu putea să fie bine soluţionată fără o apreciere directă a mărturiilor personale ale inculpatului şi reclamantului. În consecinţă, ar fi trebuit să aibă loc o nouă audiere integrală a celor doi în cauză.

Particularităţile invocate de către guvernul suedez, îndeosebi faptul că pedeapsa pronunţată în primă instanţă de Curtea de apel nu putea fi agravată şi că toate dosarele jurisdicţiilor erau publice, nu ar putea intra în calcul pentru chestiunea vinovăţiei sau nevinovăţiei inculpatului. Deci, a existat încălcarea art. 6 § 1 (10 voturi pentru, 6 împotrivă).

5. – Statuând în baza art. 50, Curtea respinge cererea de indemnizaţie pentru prejudiciile materiale, nefiind stabilită nici o legătură de cauzalitate între aceasta şi încălcarea menţionată.

În schimb, ea acordă rambursarea cheltuielilor şi taxelor de judecată: 2.500 SEK pentru procedura în faţa Curţii de apel şi 110.000 SEK, din care se scad 24.216,57 FF deja plătiţi de către Consiliul Europei cu titlu de asistenţă judiciară, pentru procedura europeană.[1]

6. *Bibliografie*

ARNEWID (C.). – „Ekbatanirätten till muntlig förhandling", in *Europaprocess – Sverige inför rättai i ropadomstolen*, Malmö, Liber, 1989, p. 19–24.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 392–394.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 815–818.

3. Durata procedurii

96. CAZUL MAAOUIA contra FRANŢEI – Durata unei proceduri în ridicare de interdicţie a teritoriului francez lovind un străin – inaplicabilitatea articolului 6 § 1 a deciziilor privitoare la intrarea, la şederea şi la îndepărtarea străinilor.

1. – *Dl. Nouri Maaouia, resortisant tunisian, s-a născut în 1958 şi locuieşte la Nisa. El a intrat în Franţa în 1980 şi în 1992, se căsătoreşte cu o franţuzoaică cu care trăieşte din 1983. Printr-o hotărâre din 1 decembrie 1988 Curtea cu juraţi din Alpii-Maritimi îl condamnă la şase ani de închisoare pentru furt armat şi violenţe voite cu armă. El este eliberat la 14 aprilie 1990.*

[1] O lege din 29 martie 1984 a amendat Codul de procedură judiciară începând de la 1 iulie 1984: dacă o parte cere audierea în penal, aceasta are loc dacă nu este în mod vădit inutilă.

La 8 august 1991, ministrul de interne emite o hotărâre de expulzare împotriva lui. Refuzând să se îmbarce pentru Tunisia, petiţionarul face obiectul unor urmări penale pentru sustragere de le executarea unei hotărâri de expulzare. Printr-o sentinţă din 19 noiembrie 1992, tribunalul corecţional din Nisa îl condamnă la o pedeapsă de un an de închisoare şi la zece ani de interdicţie a teritoriului francez.

În decembrie 1992, dl Maaouia introduce un recurs în anulare împotriva hotărârii de expulzare. Printr-o sentinţă din 14 februarie 1994, tribunalul administrativ din Nisa anulează hotărârea de expulzare din 9 august 1991.

La 12 august 1994, petiţionarul îl sesizează pe procurorul general de pe lângă Curtea de Apel din Aix-en-Provence cu o cerere de ridicare a interdicţiei teritoriului. La 26 ianuarie 1998, Curtea de Apel dă dreptate solicitării sale, pe motiv că tribunalul administrativ a anulat hotărârea de expulzare.

2. – *În cererea sa din 30 decembrie 1997 adresată Comisiei, dl Maaouia se plânge că durata procedurii de ridicare a interdicţiei teritoriului francez, pe care a introdus-o la 12 august 1994, şi care s-a încheiat la 26 ianuarie 1998, a depăşit termenul rezonabil garantat prin articolul 6 § 1 al Convenţiei.*

• ***Hotărârea din 5 octombrie 2000*** *(Marea cameră) (Culegerea 2000-X).*

3. – Curtea examinează mai întâi chestiunea de a şti dacă articolul 6 § 1 este aplicabil în prezentul litigiu. Guvernul pleda pentru inaplicabilitatea acestui articol, în contradicţie cu petiţionarul.

Ea confirmă jurisprudenţa sa cu privire la „autonomia" noţiunilor de „drepturi şi obligaţii de caracter civil" şi de „temeinicia unei acuzaţii în materie penală".

Ea mai reaminteşte că dispoziţiile Convenţiei trebuie să fie interpretate luându-se în considerare ansamblul sistemului Convenţional, inclusiv dispoziţiile protocoalelor sale. În această privinţă, ea notează că articolul 1 din Protocolul nr. 7, instrument adoptat la 22 noiembrie 1984 şi pe care Franţa l-a ratificat, conţine nişte garanţii procedurale aplicabile în cazul unei expulzări de străini. În plus, ea observă că preambulul acestui instrument se referă la necesitatea de a lua „noi măsuri capabile de a asigura garantarea colectivă a anumitor drepturi şi libertăţi de către Convenţie". Din lectura combinată a acestor dispoziţii rezultă că statele erau conştiente de faptul că articolul 6 § 1 nu se aplică procedurilor de expulzare a străinilor şi că ele doreau să ia măsuri specifice în acest domeniu. Această interpretare se găseşte coroborată cu raportul explicativ la Protocolul nr. 7 cu privire la articolul 1.

4. – Curtea consideră deci că procedura de ridicare a interdicţiei teritoriului francez nu are caracterul unei contestaţii de caracter civil, în sensul articolului 6 § 1. Faptul că măsura de interdicţie privind teritoriul francez a putut aduce după sine, în subsidiar, nişte consecinţe importante pentru viaţa privată şi familială a celui interesat sau, de asemenea, pentru aşteptările sale în

materie de loc de muncă nu este suficient pentru a face ca această procedură să fie inclusă în domeniul drepturilor civile protejate de articolul 6 § 1.

Curtea consideră în plus că măsura în cauză nu are legătură nici cu fundamentarea unei acuzaţii în materie penală. Calificarea unei astfel de măsuri în ordinea juridică internă se pretează la nişte interpretări divergente. În definitiv, calificarea unei sancţiuni în ordinea juridică internă nu poate fi, ea singură, decisivă pentru a se ajunge la concluzia caracterului său penal. În fapt, este cazul să se ţină cont şi de alte elemente şi anume de natura sancţiunii suferite. Or, interdicţia teritoriului nu are în general un caracter penal în statele membre ale Consiliului Europei. Această măsură care, în majoritatea statelor, poate fi de asemenea luată de către autorităţile administrative, constituie, prin natura sa, o măsură de prevenire specifică în materie de poliţie a străinilor. Faptul că ea este pronunţată în cadrul unei proceduri penale nu îi poate schimba caracterul în mod esenţial preventiv.

5. – Curtea ajunge la concluzia că deciziile privitoare la intrarea, sejurul şi îndepărtarea străinilor nu aduc după sine o contestare a drepturilor sau a obligaţiilor cu caracter civil ale dlui Maaouia şi nu au legătură cu fundamentarea unei acuzaţii în materie penală, îndreptată împotriva sa. Prin urmare, articolul 6 § 1 nu îşi găseşte aplicarea în speţă (cincisprezece voturi contra două).

6. *Bibliografie*

BITTI (G.). – „Le champ d'application de l'article 6 CEDH en matière d'éloignement des étrangers. Le cas de l'interdiction du territoire: l'affaire Maaouia (5 octobre 2000)", *Cahiers du CREDHO*) nr. 7, 2001, p. 89-102.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2000)", J.D.I. 2001, p. 190-191.

DE SCHUTTER (O.) şi FRUMER (P.) – „Les garanties procédurales dans le cadre du contentieux de l'accès au territoire, du séjour et de l'éloignement des étrangers", *Revue du droit des étrangers* 2000, p. 522–530.

KUIJER (M.) – „Noot", *NCJM – Bulletin* 2001, p. 772-779.

LAMY (B. de). – „L'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme est inapplicable à la procédure de relèvement d'une mesure d'interdiction du territoire français", *D.* 2001, p. 2346 et s.

TIGROUDJA (H.) – „L'inapplicabilité de l'article 6 § 1er de la Convention à la procédure de relèvement d'une interdiction du territoire", *R.T.D.H.* 2002, p. 446–462.

a. În materie „civilă"

97. CAZUL KÖNIG contra GERMANIEI – Durata unor proceduri în faţa unui tribunal administrativ cu privire la drepturile de a continua exploatarea unei clinici şi de a profesa medicina

1. – *Eberhard König, cetăţean german născut în 1918, îmbrăţişează în 1949 profesia de medic specializat în otorinolaringologie. În 1960, el*

deschide la Bad Homburg (Hesse) o clinică pe care o exploatează şi o conduce el însuşi. Proprietar al acesteia şi singurul medic care lucrează în ea, el efectuează îndeosebi operaţii de chirurgie estetică.

La 12 aprilie 1967, prefectul de Wiesbaden îi retrage doctorului König autorizaţia de a-şi exploata clinica, la cererea Ordinului regional al medicilor. Acesta îi reproşează că nu oferă garanţii suficiente pentru conducerea clinicii şi că îi lipsesc circumspecţia şi cunoştinţele necesare gestiunii tehnice şi administrative. La 6 octombrie 1967, prefectul respinge contestaţia formulată de către medic la 13 iulie 1967. Acesta din urmă introduce apel la 9 noiembrie în faţa Tribunalului administrativ din Frankfurt şi al patrulea complet de judecată al acestui tribunal îi respinge recursul la 22 iunie 1970.

La 12 mai 1971, prefectul din Darmstadt îi retrage doctorului König autorizaţia exercitării profesiei de medic şi dispune executarea imediată a acestei decizii. Sprijinindu-se pe faptele constatate în 1964 (prima instanţă) şi în 1970 (apel) de către tribunalele profesionale care l-au declarat pe doctorul König nedemn să practice medicina, el apreciază că acesta din urmă are un comportament nedemn şi este lipsit de conştiinţă profesională. În urma respingerii contestaţiei sale din 18 mai 1971 de către prefect, la 17 septembrie 1971, petiţionarul face apel la 20 octombrie 1971 în faţa Tribunalului administrativ din Darmstadt care, pentru raţiuni de competenţă, trimite cauza la Tribunalul administrativ din Frankfurt. Al doilea complet de judecată al acestui tribunal respinge cererea petiţionarului la 9 iunie 1976.

La 2 mai 1978, Curtea administrativă din Hesse confirmă decizia celui de-al doilea complet de judecată al tribunalului din Frankfurt, însă la data adoptării hotărârii Curţii Europene, ea nu statuase încă asupra recursului medicului împotriva deciziei celui de-al patrulea complet de judecată al instanţei din Frankfurt.

2. – *În cererea sa din 3 iulie 1973 la Comisie, dr. König pretinde că durata procedurilor în faţa Tribunalului administrativ din Frankfurt depăşeşte „termenul rezonabil" despre care vorbeşte art. 6 § 1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 28 iunie 1978** (plenul Curţii) (seria A nr. 27)*

3. – Curtea era chemată să decidă dacă art. 6 § 1 era aplicabil la procedurile angajate de dr. König şi, în caz afirmativ, dacă fusese respectat.

4. – În ceea ce priveşte aplicabilitatea art. 6 § 1, guvernul german contesta avizul Comisiei. Curtea apreciază că pentru a şti dacă o contestaţie are ca obiect determinarea unui drept civil, contează numai caracterul dreptului în cauză: interesează mai puţin că procedurile privesc acte administrative emise de către autorităţile competente în exerciţiul

[1] La 14 decembrie 1976, Comisia adoptă raportul său. Ea exprimă avizul, pe de o parte, că procedurile introduse de către petiţionar în faţa tribunalelor administrative germane se referă la „drepturile şi obligaţiile cu caracter civil" în sensul art. 6 § 1 care se aplică deci în speţă (10 voturi pentru, 6 împotrivă) şi pe de altă parte, că durata lor a depăşit „termenul rezonabil" prevăzut de acelaşi text, care astfel a fost încălcat (9 voturi pentru, 6 împotrivă şi o abţinere).

puterii publice sau dacă ele se desfăşoară în faţa tribunalelor administrative. Examinarea drepturilor invocate de dr. König – respectiv cel de a continua să-şi exploateze clinica şi cel de a continua să practice medicina – arată că acestea îmbracă un caracter privat; acest caracter nu s-a modificat nici printr-un control exercitat de către autorităţi în interesul sănătăţii publice, nici prin responsabilitatea profesiei medicale în faţa întregii societăţi. Conformându-se jurisprudenţei potrivit căreia art. 6 § 1 acoperă toate procedurile a căror soluţionare este decisivă pentru drepturile şi obligaţiile private, Curtea decide în consecinţă că art. 6 § 1 este aplicabil procedurii referitoare la retragerea autorizaţiei de a exploata clinica (15 voturi pentru, 1 împotrivă) şi la cea referitoare la retragerea autorizaţiei de a practica medicina (14 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Pentru a se asigura de respectarea art. 6 § 1, adică pentru a decide dacă durata procedurii în faţa tribunalului administrativ de la Frankfurt a fost rezonabilă, Curtea ia în considerare complexitatea cazurilor, comportamentul doctorului König şi atitudinea completului al doilea şi al patrulea. După ce a examinat în detaliu aceste elemente, ea a tras concluzia că, în ciuda întârzierilor determinate de dificultăţile instrucţiei şi de comportamentul petiţionarului, cauza principală a duratei trebuie căutată în desfăşurarea procesului. În consecinţă, ea decide că în fiecare din cele două proceduri a fost depăşit „termenul rezonabil" şi că s-a încălcat art. 6 § 1 (15 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Curtea îşi rezervă pronunţarea în chestiunea atribuirii eventuale a unei satisfacţii echitabile doctorului König (unanimitate).

• ***Hotărârea din 10 martie 1980 (plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 36)***

7. – Cu asistenţa Comisiei, guvernul german şi dr. König au încercat să ajungă la o soluţionare amiabilă asupra cererilor acestuia din urmă, dar în van.

Curtea apreciază că depăşirea „termenului rezonabil" l-a menţinut pe dr. König, pe timpul întregii sale durate, într-o „incertitudine prelungită". Aceasta era de natură să-l întârzie prea mult timp în căutarea unei noi activităţi; aceasta l-a lezat după toate aparenţele, incitându-l la amânarea pentru mai târziu a vânzării sau închirierii clinicii sale şi l-a făcut astfel să piardă anumite ocazii; în sfârşit, ea a constituit o sursă de nelinişte permanentă şi profundă care i-a cauzat prin ea însăşi un prejudiciu moral. Apreciind în ansamblul lor şi în echitate aceste elemente, dintre care nici unul nu se pretează la un calcul, Curtea acordă petiţionarului 30.000 DM (unanimitate).

8. – Ea recunoaşte, de asemenea, doctorului König dreptul la rambursarea cheltuielilor (onorarii de avocat, cheltuieli personale) angajate în recursurile sale la jurisdicţiile germane care vizau desfăşurarea mai rapidă a procesului, ca şi în faţa organelor Convenţiei, în măsura în care acestea s-au dovedit rezonabile. Suma de vărsat cu acest titlu se ridică la 9.789,95 DM (unanimitate).

9. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 122.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1978", *C.D.E.* 1979, p. 474–477.

DUBOIS (P.). – „L'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme et les procédures administratives et disciplinaires", *C.D.E.* 1979, p. 411–424.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 420–430.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Humman Rights during 1978", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 317–321.

LYBEER (B.). – „Het König-arrest: recht op eerlijke berechting in administratieve en fiscale zaken", *R. W.* 1979–1980, col. 209–214.

MARCUS-HELMONS (S.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.D.I.D.C.* 1978, p. 412–413.

PELLOUX (R.). – „Trois affaires allemandes devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1979, p. 348–354.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 301–302.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 460–462.

SPERDUTI (G.). – „Bemerkung zum Urteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte vom 28. Juni 1978 im Fall König", *EuGRZ* 1979, p. 300–303.

SPERDUTI (G.). – „Sur l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire König", *Riv. D.I.* 1980, p. 29–34.

98. CAZUL SALESI contra ITALIEI – Durata unei proceduri angajate pentru obţinerea unei alocaţii de invaliditate ca ajutor social

1. – *De cetăţenie italiană, dna Enrica Salesi locuieşte la Pomezia (provincia Roma). La 28 februarie 1986, ea îl cheamă pe ministrul de interne în faţa judecătorului de instanţă din Roma solicitându-i o alocaţie lunară de invaliditate pe care i-au refuzat-o serviciile de protecţie socială din Latium. La 21 mai, judecătorul dispune o expertiză medicală; expertul depune jurământul la 17 iunie. La terminarea audierii din 2 decembrie, judecătorul îl condamnă pe ministru la plata alocaţiei pretinse; textul deciziei este depus la grefă la 16 decembrie.*

La 21 aprilie 1987, ministrul introduce apel. La 5 mai preşedintele tribunalului din Roma fixează audierea în faţa instanţei competente la 24 mai 1989, dată la care aceasta respinge recursul; decizia este depusă la grefă la 27 ianuarie 1990. Ministrul sesizează Curtea de casaţie la 20 iulie, dar aceasta îi respinge recursul printr-o hotărâre din 5 iunie 1991, depusă la grefă la 10 martie 1992.

2. – *Art. 38 din Constituţie dispune:*

„Orice cetăţean inapt de muncă şi lipsit de mijloacele elementare de existenţă are dreptul la mijloace de subzistenţă şi la asistenţă socială.

(...)

Îndeplinirea obligaţiilor prevăzute în prezentul articol revine organismelor şi instituţiilor stabilite sau asistate de către stat.

(...)"

Potrivit art. 13 din Legea nr. 118 din 30 martie 1971, adoptată în executarea art. 38 din Constituţie, statul acordă o alocaţie lunară de invaliditate mutilaţilor sau invalizilor civili în vârstă de la 18 la 64 ani la care s-a constatat o incapacitate de muncă mai mare de 2/3 şi care se află în stare de sărăcie.

Faţă de faptul că amintita alocaţie constituie o alocaţie de asistenţă socială obligatorie, litigiile referitoare la existenţa unui drept la aceasta ţin de competenţa judecătorului de instanţă acţionând cu titlul de judecător pentru litigii de muncă, iar desfăşurarea procesului se supune dispoziţiilor dictate în materie de contencios al muncii (art. 442 şi 444 din Codul de procedură civilă).

3. – *În cererea sa la Comisie, din 12 iunie 1987, dna Salesi se plânge de durata procedurii angajate de către ea şi invocă art. 6 § 1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 26 februarie 1993** (Cameră) (seria A nr. 257-E)*

4. – Potrivit guvernului, cazul nu prezintă decât aspecte de drept public: fundamentul dreptului revendicat se află într-o lege ordinară şi nu într-un contract de muncă; totală luare în sarcină de către stat a finanţării regimului de asigurare; beneficiul alocaţiei nu depinde de vărsarea cotizaţiilor.

Curtea apreciază că aplicabilitatea art. 6 § 1 constituie astăzi regula în domeniul asigurărilor sociale. Totuşi, în acest caz, chestiunea se pune în domeniul ajutorului social. Diferenţele existente între cele două domenii nu pot fi însă considerate fundamentale în stadiul actual al dreptului la protecţie socială.

Intervenţia statului nu este suficientă pentru a se stabili inaplicabilitatea art. 6 § 1. În fapt, petiţionara nu se vedea vizată în raporturile sale cu o administraţie uzând de prerogative discreţionare; afectată în mijloacele sale de existenţă, ea invocă un drept subiectiv cu caracter patrimonial, rezultând din regulile precise ale unei legi care dădea efect Constituţiei. În afară de aceasta, litigiile privind un drept fundamental ţin de competenţa jurisdicţiei ordinare, de judecătorul pentru litigiile de muncă. Pe scurt, Curtea nu discerne nici o raţiune convingătoare pentru a distinge între cele două tipuri de alocaţii şi trage deci concluzia că art. 6 § 1 se aplică în speţă (unanimitate).

5. – Perioada de luat în considerare a început la 28 februarie 1986, cu chemarea ministrului de interne în faţa judecătorului de instanţă din Roma,

[1] În raportul său din 20 februarie 1992, Comisia formulează avizul că s-au încălcat prevederile art. 6 § 1 (13 voturi pentru, 8 împotrivă).

pentru a se termina la 10 martie 1992, data depunerii horărârii Curţii de casaţie. Ea se întinde deci pe mai mult de 6 ani.

Cazul nu era complex, iar atitudinea dnei Salesi nu a contribuit în mod substanţial la durata procedurii. Aceasta s-a desfăşurat într-un ritm normal în faţa judecătorului de instanţă, dar nu şi după aceea. Într-adevăr, instanţa de apel nu a reacţionat timp de peste doi ani. În plus, este greu de înţeles că au trebuit peste 8 şi, respectiv, 10 luni, pentru a cunoaşte motivele tribunalului din Roma şi ale hotărârii Curţii de casaţie, după depunerea lor la grefă. În consecinţă şi având în vedere miza litigiului pentru petiţionară, a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – Considerând că dna Salesi a suferit un prejudiciu sigur şi că cererile sale (7.000.000 lire pentru prejudiciu material şi 4.000.000 pentru daune morale) nu sunt deloc excesive, Curtea le admite (unanimitate).

În absenţa obiecţiilor din partea guvernului, ea alocă petiţionarei 7.140.000 lire pentru cheltuielile de judecată şi taxe referitoare la procedura de la Strasbourg.

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Applicability of Article 6 (1)", *E.L.R.* 1993, p. 453–454.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 510–514.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 512–513.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.–30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145 şi 1282–1293.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 şi urm.

99. CAZUL HORNSBY contra GRECIEI – Neîndeplinirea de către administraţie a obligaţiei de a se conforma într-un termen rezonabil celor stabilite prin două hotărâri ale Consiliului de Stat.

1. – *D. David Hornsby şi dna Ada Ann Hornsby sunt doi britanici născuţi în 1937 şi respectiv 1939. Ei îşi au reşedinţa în insula Rhodos şi sunt ambii profesori licenţiaţi de engleză.*

La 5 iunie 1984, cea de a doua petiţionară solicită, pe lângă direcţia pentru învăţământ secundar a prefecturii Dodecanez, o licenţă în vederea deschiderii unei şcoli particulare de limbi străine (frontistirio) în Rhodos. Este însă informată că, în virtutea legislaţiei greceşti în vigoare, o astfel de licenţă nu poate fi acordată unor resortisanţi străini.

La 15 martie 1988, Curtea de Justiţie a Comunităţilor europene declară legislaţia pertinentă contrară tratatului CEE. La 1 aprilie 1988, petiţionarii

introduc două noi cereri, pe care acelaşi serviciu le respinge pe aceleaşi motive invocate în 1984.

La 8 iunie 1988, petiţionarii sesizează Consiliul de Stat cu două cereri în anularea deciziilor directorului învăţământului secundar din prefectura Dodecanez. În hotărârea sa ddin 9 mai 1989, Consiliul de Stat consideră că, în conformitate cu hotărârea Curţii de Justiţie, resortisanţii statelor membre ale Comunităţii Europene nu mai pot fi împiedicaţi, începând cu data de 1 ianuarie 1981, să deschisă şcoli particulare de limbi străine în Grecia, pe motiv că nu au naţionalitatea greacă.

La 8 august 1989, petiţionarii invită direcţia pentru învăţământ secundar să se conformeze hotărârii Consiliului de Stat şi să le acorde licenţa solicitată, însă în zadar. La 28 martie 1990, ei intentează o acţiune contra directorului învăţământului secundar şi a altor funcţionari, iar la 14 noiembrie 1990, ei cheamă administraţia în faţa Tribunalului de mare instanţă din Rhodos, cerând reparaţia prejudiciului moral şi material şi a lipsirii de posibilitatea unui câştig. La 3 iulie 1992, ei sesizează Tribunalul administrativ din Rhodos cu o acţiune în reparaţie.

Mai multe scrisori adresate ministerului educaţiei de către petiţionari şi de către însuşi directorul învăţământului secundar din Rhodos rămân fără răspuns.

La 10 august 1994, un decret prezidenţial, nr. 211/94, acordă resortisanţilor Comunităţii dreptul de a deschide şcoli particulare de limbi străine, cu condiţia ca aceştia să reuşească la un examen de limbă şi istorie greacă. La 20 octombrie 1994, ministerul educaţiei îl invită pe directorul învăţământului secundar să reia examinarea cazului soţilor Hornsby în lumina acestui decret.

2. *– În petiţia lor din 7 ianuarie 1990 adresată Comisiei, dl şi dna Hornsby afirmă că refuzul administraţiei de a se conforma hotărârilor Consiliului de Stat din 9 şi 10 mai 1989 îi lipseşte de dreptul lor la o protecţie judiciară efectivă, fiind vorba de contestaţii cu privire la drepturile lor cu caracter civil.*[1]

• ***Hotărârea din 13 martie 1997** (cameră) (Culegere 1997-II)*

3. – Guvernul pleda în principal pentru neadmisibilitatea petiţiei din motivul nerespectării termenului de şase luni şi a neepuizării căilor de recurs interne.

Curtea notează că situaţia de care se plâng petiţionarii a debutat cu refuzul autorităţilor competente de a le acorda permisul solicitat – în pofida hotărârilor Consiliului de Stat – şi s-a prelungit chiar după introducerea petiţiei lor la Comisie, la 7 ianuarie 1990. Ea respinge deci prima excepţie (87 voturi contra 1).

[1] În raportul său din 28 octombrie 1993, Comisia exprimă avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (27 voturi contra 1).

Ea consideră că acţiunile pentru daune-interese, prevăzute în articolele 57 şi 59 din Codul civil, nu pot fi considerate, în speţă, ca suficiente în scopul reparaţiei învinuirilor aduse de cei interesaţi. În ceea ce priveşte recursul în anulare în faţa Consiliului de Stat, nimic nu demonstrează că petiţionarii ar fi obţinut permisul solicitat. Ţinând cont de insistenţa administraţiei de a nu răspunde în demersurile repetate ale celor interesaţi, aceştia din urmă nu puteau să se aştepte în mod rezonabil ca un astfel de recurs să producă rezultatul dorit. În fine, în legătură cu procedura în faţa Tribunalului Administrativ din Rhodos, Curtea consideră că ea nu ar fi hotărâtoare decât pentru acordarea unei satisfacţii echitabile în baza articolului 50 al Convenţiei. Ea înlătură prin urmare şi a doua excepţie (8 voturi contra 1).

4. – Curtea reaminteşte jurisprudenţa sa constantă, potrivit căreia articolul 6 § 1 garantează fiecăruia dreptul ca un tribunal să ia cunoştinţă de orice contestaţie cu privire la drepturile şi obligaţiile sale cu caracter civil; el consacră în acest mod „dreptul la un tribunal", din care dreptul la acces, adică dreptul de a sesiza un tribunal în materie civilă, constituie unul dintre aspecte. Cu toate acestea, dreptul respectiv ar fi iluzoriu dacă ordinea juridică internă a unui stat contractant ar permite ca o decizie judiciară definitivă şi obligatorie să rămână inoperantă, în detrimentul unei părţi. Într-adevăr, nu ar fi de înţeles ca articolul 6 § 1 să descrie în detaliu garanţiile procedurii – echitate, publicitate şi celeritate – acordate părţilor şi să nu apere punerea în aplicare a deciziilor judiciare; dacă acest articol ar fi considerat că priveşte exclusiv accesul la judecător şi desfăşurarea instanţei, aceasta ar risca să creeze nişte situaţii incompatibile cu principiul preeminenţei dreptului, pe care statele contractante s-au angajat să-l respecte atunci când au ratificat Convenţia. Executarea unei sentinţe sau a unei hotărâri, indiferent cărei jurisdicţii ar aparţine, trebuie deci considerată ca făcând parte integrantă din „proces", în sensul articolului 6; de altfel, Curtea a şi recunoscut acest lucru în cauzele privind durata procedurii.

Aceste afirmaţii capătă o şi mai mare importanţă în contextul contenciosului administrativ, cu ocazia unui diferend a cărui soluţionare este hotărâtoare pentru drepturile civile ale justiţiabilului. Introducând un recurs în anulare, în faţa celei mai înalte jurisdicţii administrative a statului, acesta urmăreşte să obţină nu numai dispariţia actului litigios, ci mai ales înlăturarea efectelor acestuia. Or, protecţia efectivă a justiţiabilului şi restabilirea legalităţii implică, pentru administraţie, obligaţia de a se supune unei sentinţe sau hotărâri pronunţate de o astfel de jurisdicţie. Curtea reaminteşte în această privinţă că administraţia constituie un element al statului de drept şi că interesul acestuia se identifică cu cel al unei bune administrări a justiţiei. Dacă administraţia refuză sau omite să se execute sau dacă ea întârzie să o facă, garanţiile articolului 6 de care a beneficiat justiţiabilul în timpul fazei judiciare a procedurii şi-ar pierde orice raţiune de a fi.

5. – Curtea notează că drept urmare a hotărârii Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene din 15 martie 1988 (în care se declara că „interzicând resortisanţilor celorlalte state membre să creeze nişte *frontistirio*, Republica Elenă nu şi-a îndeplinit obligaţiile care îi reveneau în baza articolelor 52 şi 59 din Tratatul CEE"), Consiliul de Stat a anulat cele două decizii ale directorului pentru învăţământul secundar care le refuzau petiţionarilor – pe simpul motiv al naţionalităţii lor – permisul solicitat. Ţinând cont de aceste hotărâri, cei interesaţi puteau atunci pretinde să aibă dreptul de a-şi vedea aprobate solicitările; reiterându-le la 8 august 1989, ei nu făceau decât să reamintească administraţiei obligaţia de a lua o decizie în conformitate cu regulile de drept, a căror nerespectare adusese după sine anularea. Cu toate acestea, administraţia a păstrat tăcerea până la 20 octombrie 1994.

De la 15 martie 1988, dată la care Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene a pronunţat hotărârea sa şi în subsidiar, de la 9 şi 10 mai 1989, când Consiliul de Stat s-a pronunţat asupra cazului petiţionarilor şi până la adoptarea decretului prezidenţial nr. 211/1994, la 10 august 1994, legislaţia greacă în vigoare nu prevedea nici o condiţie specială pentru resortisanţii comunitari care doreau să deschidă un *frontistirio* în Grecia, în afară de cea impusă naţionalilor – a poseda o diplomă universitară – şi îndeplinită de altfel de soţii Hornsby.

Abţinându-se mai bine de cinci ani de a lua măsurile necesare pentru a se conforma unei decizii judiciare definitive şi executorii, autorităţile naţionale au privat dispoziţiile articolului 6 § 1 de orice efect util. În consecinţă, a avut loc o violare a acestui articol (7 voturi contra 2).

6. – Estimând că problema aplicării articolului 50 nu se află încă în faza de a fi soluţionată,. Curtea şi-o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 1 aprilie 1998** (cameră) – Aplicarea articolului 50 (Culegere 1998-II).*

7. – Petiţionarii invocau un prejudiciu material şi moral. Ei reclamau o sumă globală de 578.127.400 drahme.

Curtea reţine data de 10 mai 1989, cea a hotărârii Consiliului de Stat care anula refuzul de a deschide un *frontistirio*, pentru a evalua prejudiciul invocat, deoarece începând cu această dată petiţionarii puteau efectiv să spere să obţină susnumita autorizaţie. Desigur, petiţionarii au pus în funcţiune, începând din 1985 şi prin intermediul unui resortisant grec care avea calificările cerute, societatea în comandit „D. and A. Hornsby and Co"; însă imposibilitatea în care s-au găsit de a administra şi conduce propriul lor *frontistirio* sub propria lor responsabilitate şi făcându-i o publicitate adecvată, precum şi climatul de neîncredere existând printre elevi, cu privire la funcţionarea numitului *frontistirio* – climat creat datorită refuzului autorităţilor de a acorda autorizarea – le-au putut cauza petiţionarilor de-a lungul anilor nişte pierderi de câştiguri, care totuşi nu pot fi evaluate cu

precizie. La aceasta se adaugă un sentiment de nesiguranţă şi de teamă cu privire la continuarea activităţii lor profesionale şi un profund sentiment de nedreptate datorat faptului că administraţia greacă nu s-a conformat hotărârilor unei jurisdicţii internaţionale şi ale Curţii Administrative Supreme greceşti. Curtea le acordă petiţionarilor, în echitate, suma de 25 milioane de drahme, prin comasarea tuturor capetelor de prejudiciu (6 voturi contra 3).

8. – Petiţionarii reclamau 690.000 drahme pentru diverse cheltuieli şi 400.000 drahme pentru onorarii de avocat în faţa instanţelor naţionale.

Curtea notează că petiţionarilor li s-au rambursat cheltuielile de judecată la Consiliul de Stat, precum şi o parte din cheltuielile la Tribunalul administrativ din Rhodos; ei şi-au asumat ei înşişi apărarea în faţa Comisiei şi nu au participat la procedura în faţa Curţii. Aceasta estimează deci că nu trebuie să acorde o sumă cu acest titlu (unanimitate).

9. Bibliografie

DUGRIP (O.) et SUDRE (F.) – „Droit à un procès équitable et exécution des décisions de justice", J.C.P. 1997, édition générale, nr. 47, II, 22949.

FRICERO (N.). – „Une extension de la notion de „procès équitable": la consécration du droit à l'exécution du jugement", D. 1998, jurisprudence, p. 74-78.

HUET (I.) – „Note", G.P. 19-21 juillet 1998, p. 12.

HUNT (M.) – „The European Convention on Human Rights", Y.E.L. 1997, p. 625-627.

KASTANAS (E.) et KTISTAKIS (Y.) – „Les affaires grecques devant la Cour européemme des droits de l'homme. Chronique de la jurisprudence en 1997", R.H.D.I. 1997, p. 234-236.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 260–268.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", B.Y.B.I.L. 1997, p. 437.

100. CAZUL BURDOV contra RUSIEI – Neexecutarea de către stat a unor sentinţe judecătoreşti

1. – *Anatolii Tihonovici Burdov este resortisant rus, născut în 1952, cu domiciliul în Şahtâi. La 1 octombrie 1986, după catastrofa de la Cernobâl, el este chemat de autorităţile militare sovietice pentru a lua parte la operaţiunile de urgenţă de pe amplasamentul centralei nucleare, unde lucrează până la 11 ianuarie 1987. Ulterior, el are probleme de sănătate rezultând dintr-o expunere importantă la emisii radioactive. În 1991, pe baza unei expertize care stabilea legătura între proasta sa stare de sănătate şi operaţiunile desfăşurate pe amplasamentul centralei, i se acordă o pensie.*

În 1997, el iniţiază o procedură împotriva biroului de securitate socială din Şahtâi, deoarece pensia nu-i fusese plătită. La 3 martie 1997, tribunalul din Şahtâi îi dă câştig de cauză şi îi acordă 23.786,567 RUR[1]*, adică o parte din pensia datorată, ca şi o sumă cu titlu de penalităţi.*

[1] RUR = ruble ruseşti (N.R.)

În 1999, petiţionarul introduce o acţiune contra biroului de securitate socială pentru a contesta o reducere a valorii plăţilor lunare şi pentru recuperarea pensiei ce i se datora. La 21 mai 1999, tribunalul restabileşte valoarea pensiei fixate iniţial; de altfel, el îi ordonă biroului securităţii sociale să-i plătească lunar, cu titlu de reparaţie, câte 3.011,36 RUR, impunând şi indexarea plăţilor. În fine, el ordonă plata sumei restante datorate de 8.752,65 RUR. Cu toate acestea, petiţionarul este informat în câteva rânduri, între 16 septembrie 1999 şi 16 mai 2000, că plăţile către el nu pot fi efectuate din cauza lipsei de credite.

La 9 martie 2000, tribunalul ordonă indexarea sumei reprezentând penalitatea acordată la 3 martie 1997, care încă nu a fost plătită. O nouă ordonanţă executorie de plată este emisă pentru o sumă de 44.095,37 RUR.

În urma unei decizii a ministerului de finanţe, biroul de securitate socială onorează la 5 martie 2001 soldul total, adică 113.040,38 RUR. Potrivit informaţiilor furnizate de biroul de securitate socială la 11 februarie 2002, pensia datorată pentru perioada cuprinsă între aprilie 2001 şi iunie 2002 se ridică la 2.500 RUR pe lună.

2. *– În petiţia sa din 20 martie 2000, adresată Curţii, dl Burdov invocă în special faptul că neaducerea la îndeplinire a sentinţelor judecătoreşti pronunţate în favoarea sa este incompatibilă cu articolele 6 § 1 din Convenţie şi 1 din Protocolul nr. 1.*

• ***Hotărârea din 7 mai 2002** (secţia I) (CEDO 2002-III)*

3. – Curtea reaminteşte că executarea unei sentinţe sau hotărâri a oricărei jurisdicţii trebuie să fie considerată ca făcând parte integrantă din „proces", în scopul îndeplinirii cerinţei cu privire la dreptul de a fi ascultat, care este consacrată în articolul 6. O autoritate a statului nu poate folosi pretextul lipsei creditelor pentru a nu-şi onora datoria. În speţă, petiţionarul nu ar fi trebuit să fie împiedicat să profite de succesul acţiunii sale în justiţie din cauza unor pretinse dificultăţi financiare întâmpinate de stat.

4. – Curtea constată că deciziile tribunalului din Şahtâi, din 3 martie 1997, 21 mai 1999 şi 9 martie 2000, au rămas lipsite de efect, în total sau în parte, măcar până la 5 martie 2001, dată la care ministerul de finanţe a decis să verse integralitatea sumei datorate. Ea relevă de altfel că această ultimă plată nu a avut loc decât după ce petiţia i-a fost comunicată guvernului rus. Neglijând ani întregi să ia măsurile necesare pentru a se conforma unor decizii judiciare definitive, autorităţile ruse au privat articolul 6 § 1 de orice efect util. A existat deci o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

5. – Din punct de vedere al articolului 1 din Protocolul nr. 1, Curtea observă că deciziile tribunalului i-au furnizat petiţionarului un titlu executoriu şi nu un simplu drept general în sprijinul statului. Ele au devenit definitive deoarece nu erau susceptibile de nici un recurs ordinar şi pentru că a fost pornită o procedură de executare. De aici rezultă că imposibilitatea

pentru petiţionar de a obţine executarea acestor sentinţe, cel puţin până la 5 martie 2001, a constituit o atingere adusă dreptului la respectarea bunurilor sale.

Neglijând să se conformeze deciziilor tribunalului, autorităţile l-au împiedicat pe petiţionar să intre în posesia sumei pe care el spera în mod rezonabil să o primească. Guvernul nu a produs nici o explicaţie pentru această atingere, iar Curtea estimează că lipsa de credite nu poate justifica o asemenea neaducere la îndeplinire. A avut loc, deci, o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

6. – Pentru daune morale, Curtea îi acordă în echitate petiţionarului suma de 3.000 euro (unanimitate).

7. ***Bibliografie***

FRICERO (N.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D* 2002, p. 2574.

SHYRYNSKI (A.) – „Die Gewährleistung eines effektives Rechtsschutzes durch internationale Gerichte. Besprechung des Urteils des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte in der Sache Burdov gegen Russland", *Osteuropa Recht* 2003, p. 145-155.

101. CAZUL BOTTAZI contra ITALIEI – Durata unei proceduri în faţa Curţii de Conturi cu privire la o cerere de pensie de război – existenţa unei practici incompatibile cu Convenţia

1. – *Dl. Emilio Bottazi s-a născut în 1916 şi locuieşte la Genova. Este rănit în cel de-al doilea război mondial şi obţine în 1949 o pensie de invaliditate. În 1956, pensia nu-i mai este acordată. Considerând că starea sănătăţii sale s-a agravat, petiţionarul cere în două rânduri (în 1972 şi în 1986) să i se acorde o pensie de război, însă fără succes. În urma unui recurs ierarhic şi după o reclamaţie administrativă la ministrul Tezaurului, procedura începe la 4 aprilie 1991 în faţa Curţii de Conturi şi ia sfârşit la 2 decembrie 1997, data depunerii hotărârii de respingere.*

2. – *În petiţia sa din 26 octombrie 1995 adresată Comisiei, dl. Bottazi se plânge că nu i-a fost soluţionată cauza într-un termen rezonabil, cu nerespectarea articolului 6 §1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 28 iulie 1999*** *(marea cameră)*

3. – Curtea arată de la bun început că articolul 6 §1 obligă statele contractante să-şi organizeze jurisdicţiile de o manieră care să le permită să răspundă cerinţelor acestei dispoziţii. Ea ţine să reafirme importanţa ce se acordă administrării justiţiei fără nişte întârzieri care să-i compromită eficacitatea şi credibilitatea. Ea reaminteşte, în plus, că în rezoluţia sa DH (97) 336 din 11 iulie 1997 (Durata procedurilor civile în Italia: măsuri suplimentare cu caracter general), Comitetul Miniştrilor al Consiliului

[1] În raportul său din 10 martie 1998, Comisia a ajuns la concluzia violării articolului 6 §1 (unanimitate).

Europei a considerat că „lentoarea excesivă a justiţiei reprezintă un pericol important, în special pentru statul de drept".

Curtea arată apoi că, din momentul hotărârii în cauza Capuano contra Italiei, a dat deja 65 de hotărâri în care se constatau violări ale articolului 6§1, în nişte proceduri care se prelungiseră dincolo de un „termen rezonabil" în faţa jurisdicţiilor civile ale diferitelor regiuni italiene. În mod asemănător, în aplicarea fostelor articole 31 şi 32 ale Convenţiei, peste 1400 de rapoarte s-au finalizat cu constatări, făcute de Comitetul de Miniştri, ale violării articolului 6 de către Italia din aceleaşi motive. Repetarea violărilor constatate arată că există o acumulare de lipsuri de natură identică şi destul de numeroase pentru a nu se constitui doar în incidente izolate. Aceste lipsuri reflectă o situaţie care se perpetuează, căreia nu i s-a găsit încă leacul şi faţă de care justiţiabilii nu dispun de nici o cale de recurs internă. Această acumulare de lipsuri se transformă astfel într-o trăsătură constitutivă a unei practici incompatibile cu Convenţia.

4. – Curtea examinează faptele în lumina informaţiilor furnizate de părţi şi a practicii mai sus citate. Ţinând cont de jurisprudenţa sa în materie, ea consideră că în speţă durata procedurii litigioase (de aproape şase ani şi opt luni) este excesivă şi nu răspunde cerinţei de „termen rezonabil". Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 6§1 (unanimitate).

5. – Cu titlul de satisfacţie echitabilă, Curtea îi alocă dlui Bottazi 15.000.000 ITL pentru daune morale, precum şi 7.000.000 ITL pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

6. *Bibliografie*

COUSSIRAT -COUSTÈRE (V.). – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747–766.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

RENUCCI (J.–F.) – „Droit européen des droits de l'homme", D. 2000, sommaires commentés, p. 185–186.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, I, 203.

102. CAZUL PELLEGRIN contra FRANŢEI – Durata unei proceduri în faţa jurisdicţiilor administrative – inaplicabilitatea articolului 6§1 la litigiile între stat şi agenţii săi care participă la exercitarea puterii publice

1. – *Dl Gilles Pellegrin, resortisant francez, s-a născut în 1945 şi locuieşte la Bouroche. În 1989, Ministerul francez al cooperării îl recrutează printr-un contract, pentru a funcţiona în calitate de cooperant-consilier tehnic al ministrului economiei, planificării şi comerţului din Guineea ecuatorială. În calitate de şef de proiect, el trebuie să stabilească bugetul investiţiilor statului pentru anul 1990 şi să participe la elaborarea*

planului trienal şi a programului trienal de investiţii publice, în legătură cu funcţionarii din Guineea şi cu organizaţiile internaţionale. În 1990, în urma unor conflicte locale, autorităţile din Guineea îl repun pe petiţionar la dispoziţia autorităţilor franceze, fapt ce pune capăt contractului la expirarea concediului administrativ. În urma unor examene medicale, dl. Pellegrin este declarat inapt pentru a exercita funcţiuni în teritoriile „outre-mer" (posesiunile franceze de „dincolo de ocean").

La 16 mai 1990, dl. Pellegrin introduce un recurs în anulare în faţa tribunalului Administrativ din Paris, care îl respinge printr-o judecată ce are loc la 23 octombrie 1997. La 16 ianuarie 1998, el sesizează Curtea Administrativă de Apel din Paris, unde cauza este pendinte.

2. – În petiţia sa din 8 iulie 1995 adresată Comisiei, dl. Pellegrin se plânge de faptul că nu i-a fost examinată cauza într-un termen rezonabil, în sensul articolului 6§1; el mai invocă, de asemenea, articolele 3 şi 13[1].

• ***Hotărârea din 8 decembrie 1999** (marea cameră)*

3. – Cauza priveşte aplicabilitatea articolului 6§1 la litigiile între stat şi agenţii săi, în speţă un agent contractual. Curtea – examinând jurisprudenţa existentă cu privire la această problemă – consideră că se cuvine să se pună capăt incertitudinii care însoţeşte condiţiile de aplicabilitate ale articolului 6 §1 la litigiile între agenţii publici şi statul care îi foloseşte, în legătură cu condiţiile de serviciu ale acestora. Ea propune să fie reţinut în acest scop un nou criteriu numit criteriu funcţional, bazat pe natura funcţiilor şi pe responsabilităţile exercitate de către agent.

Curtea decide, în consecinţă, că singurele litigii care se sustrag domeniului de aplicare al articolului 6§1 sunt cele ale agenţilor publici al căror post este caracterizat prin activităţi specifice ale administraţiei publice, în măsura în care aceasta acţionează ca deţinătoare a puterii publice, însărcinată cu salvgardarea intereselor generale ale statului sau ale celorlalte colectivităţi publice. Un exemplu evident pentru astfel de activităţi îl reprezintă forţele armate şi poliţia. În practică, Curtea va cerceta, în fiecare caz, dacă postul ocupat de petiţionar implică – ţinând cont de natura funcţiilor şi de responsabilităţile pe care le comportă – o participare directă sau indirectă în exercitarea puterii publice şi la funcţiile care urmăresc să salvgardeze interesele generale ale statului sau pe cele ale celorlalte colectivităţi publice.

În consecinţă, totalitatea litigiilor ce opun administraţiei nişte agenţi care ocupă nişte posturi implicând o participare la exercitarea puterii publice ies din domeniul de aplicare al articolului 6§1. În ceea ce priveşte litigiile în materie de pensii, acestea se includ toate în domeniul articolului 6§1 deoarece, odată ajuns la pensionare, agentul a rupt legătura care îl lega de administraţie.

[1] La 21 mai 1997, Comisia reţine în parte petiţia. În raportul său din 17 septembrie 1998, ea formulează opinia că a avut loc o violare a articolului 6§1 (18 voturi contra 14).

4. – Rezultă din faptele speţei că sarcinile trasate Dlui Pellegrin îi conferea nişte responsabilităţi importante în domeniul finanţelor publice ale statului, domeniu regalian (de prerogative la cel mai înalt nivel) prin excelenţă. El a fost astfel adus să participe direct la exercitarea puterii publice şi la îndeplinirea unor funcţii care aveau ca obiect salvgardarea intereselor generale ale statului. Prin urmare, articolul 6 §1 nu se aplică (13 voturi contra 4).

5. – Bibliografie

BROSSES (A. de). – „Note", *L'Europe des libertés* janvier 2000, p. 10-11.

BURGOGUE-LARSEN (L.). – « De l'art de changer de cap. Libres propos sur les "nouveaux" revirements de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme », in *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan,* Bruxelles, Bruylant, 2004, p. 335-350.

CAFLISCH (L.). – „The *Pellegrin* ruling: origins and consequences", in Vohrah (L.C.) şi alţii (éd.), Man's inhumanity to man, Deventer, Kluwer, 2003, p. 183-210

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747-766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1999)", *J.D.I.* 2000, p. 139–141.

HAIM (V.). – „La Convention et le droit administratif. L'application de l"article 6 aux functionnaires et agents publics: la jurisprudence Fellegrin (suite), les affaires Frydlender (27 juin 2000), S.M. (18 juillet 2000), Lambrourdière et Santonnet (2 août 2000)", *Cahiers du CREDHO* nº 7, 2001, p. 189-200.

HOUYET (Y.). – „L'article 6, 1º de la Convention du 4 novembre 1950 de sauvergarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et le contetieux de la fonction publique: arret *Pellegrin*", *Administration publique* 2000, p. 276 şi urm.

KISSANGOULA (J.). – „Remarques sur une jurisprudence européenne controversée: l'application de l'article 6, paragraphe 1 de la Convention européenne des droits de l'homme au contentieux de la fonction publique", *R.F.D.A.* 2000, p. 1268-1281.

KRENC (F.). – « Le fonctionnaire et la Cour européenne des droits de l'homme: éléments de synthèse », *A.D.L.* 2005, p. 213 şi urm.

LAMBERT (P.). – „Note", *G.P.* 21-23 mai 2000, p. 30-31.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme", – année 1999', *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

MELLERAY (F.). – „Note", *L.P.A.* 17 mai 2000, p. 7.

PALM (E.). – „The civil servant and the New Court", in *Protection des droits de l'homme: la perspective européenne. Protecting Human Rights: the European perspective. Mélanges à la mémoire de/Studies in memory of Rolv Ryssdal,* Cologne, Carl Heymanns, 2000, p. 1065-1070.

PETTITI (C.). – „L'arrêt du 8 décembre 1999", <I>Cahiers du CREDHO<I> nº 6, 2000, p. 163-172.

PRÉTOT (X.). – „Le contentieux de la fonction publique et la Convention européenne des droits de l'homme", *R.D.P.* 2000, p. 617-628.

RENUCCI (J.-F.) – „Droit européen des droits de l'homme", D. 2000, sommaires commentés, p. 181–182.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, 1, 203.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme: affaires françaises (1999)", <I>R.D.P.<I> 2000, p. 711-716.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, *PUF*, 2003, p. 171-181.

WACHISMANN (P.). – „Un nouveau critère de l'applicabilité de l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme au contentieux de la fonction publique", *R.T.D.H.* 2000, p. 831-850.

WOODS (L.). – „Decisions of the European Court of Human Rights during 2000", *B.Y.B.I.L.* 2000, p. 496-498.

103. CAZUL COMINGERSOLL S.A. contra PORTUGALIEI – Durata unei proceduri civile şi daune nemateriale suferite în consecinţă de către o societate anonimă.

1. – *„La Comingersoll – Comércio e Indústria de Equipamentos S.A." este o societate anonimă de drept portughez cu sediul la Carnaxide. Ea deţine opt scrisori de schimb, care i-au fost date de către societatea „A. Lda", a căror valoare totală se ridică la 6.812.106 PTE. Deoarece aceste scrisori nu au fost plătite la termenul prevăzut, petiţionara introduce la 11 octombrie 1982, în faţa Tribunalului din Lisabona o procedură de executare în recuperare a sumelor în cauză împotriva „A. Lda". La 6 decembrie 1982, societatea pârâtă formează o opoziţie la executare, pe care tribunalul i-o aprobă printr-o sentinţă din 19 iunie 1986. Petiţionara face apel la această decizie în faţa Curţii de Apel din Lisabona, care printr-o hotărâre din 28 februarie 1989, infirmă decizia atacată şi respinge opoziţia. „A. Lda" face recurs în casaţie în faţa Curţii Supreme, însă recustul său este respins în mod definitiv printr-o hotărâre din 11 martie 1992, dosarul fiind ulterior transmis tribunalului din Lisabona.*

Între timp, la 2 februarie 1984, o altă societate formează o opoziţie de terţ la executare. Această ultimă procedură, care a fost amânată în aşteptarea soluţionării procedurii introduse de către „A. Lda", este încă pendinte în faţa tribunalului din Lisabona.

2. – *În petiţia sa din 7 februarie 1997 adresată Comisiei, Comingersoll S.A. denunţă durata procedurii civile în cauză şi invocă articolul 6.*

• ***Hotărârea din 6 aprilie 2000** (marea cameră) (Culegere 2000-IV).*

3. – Curtea relevă nişte întârzieri importante în procedură care, ele singure, sunt suficiente pentru a ajunge la concluzia depăşirii termenului rezonabil. Ea adaugă că un interval de timp de şaptesprezece ani şi şase luni pentru a obţine o decizie definitivă, care în plus, nici nu a intervenit încă, cu privire la o cerere bazată pe un titlu executoriu, care prin natura sa necesita o decizie rapidă, nu poate fi considerat ca fiind rezonabil. Ea ajunge deci la concluzia violării articolului 6 § 1 (unanimitate).

4. – În baza articolului 41, petiţionara reclamă 20.000.000 PTE pentru prejudiciu material şi 5.000.000 PTE pentru prejudiciu moral. Guvernul contestă în special faptul că o societate comercială poate pretinde să obţină o reparaţie pentru daune morale.

Curtea reaminteşte că o hotărâre care constată o violare aduce pentru statul pârât obligaţia juridică, din punct de vedere al Convenţiei, de a pune capăt violării şi de a-i înlătura consecinţele. Între elementele luate în considerare de către Curte, atunci când aceasta statuează în materie, figurează daunele materiale, adică pierderile efective suferite ca o consecinţă directă a violării invocate, precum şi daunele morale, adică reparaţia pentru starea de teamă, de neplăceri şi de nesiguranţă rezultând din această violare, ca şi alte daune non-materiale.

În speţă, Curtea estimează că societatea petiţionară nu a putut demonstra existenţa unui prejudiciu material, însă încearcă să afle dacă aceasta din urmă poate pretinde să obţină reparaţii pentru un oarecare prejudiciu moral. Ea nu exclude, în lumina propriei jurisprudenţe şi a practicii Comitetului de Miniştrii ca şi în lumina jurisdicţiilor statelor membre ale Consiliului Europei, că este posibil să existe, în cazul unei societăţi comerciale, un prejudiciu non-material care să necesite o reparaţie pecuniară. Ea reaminteşte că Convenţia trebuie interpretată şi aplicată în aşa fel încât să garanteze nişte drepturi concrete şi efective. De vreme ce forma principală de reparaţie pe care Curtea poate să o acorde este de natură pecuniară, eficacitatea dreptului garantat prin articolul 6 al Convenţiei cere ca o reparaţie pecuniară nu poate fi acordată şi pentru un prejudiciu moral, inclusiv unei societăţi comerciale.

În prezenta cauză, prelungirea procedurii litigioase dincolo de un termen rezonabil ar trebui să cauzeze, atât şefului Comingersoll S.A., cât şi administratorilor şi asociaţilor societăţii, nişte neplăceri considerabile şi o nesiguranţă prelungită, dacă n-ar fi vorba decât de conducerea afacerilor curente ale societăţii. Aceasta s-a văzut în primul rând privată de posibilitatea de a beneficia mai repede de recuperarea creanţei sale, situaţie care subzistă şi la ora actuală. În legătură cu aceasta, Curtea consideră că societatea petiţionară a fost lăsată într-o situaţie de incertitudine care justifică acordarea unei îndemnizări. Ea îi alocă 1.500.000 PTE pentru prejudiciul suferit (unanimitate).

5. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (anneé 2000)", *J.D.I.* 2001, p. 174-175.

RESS (G.). « Schmerzensgeld für juristische Personen ? », in *Festschrift für Akira Ishikawa zum 70. Geburtstag am 27. November 2001,* Berlin, Walter de Groyter, 2001, p. 429-442.

104. CAZUL FERRAZZINI contra ITALIEI – Durata unor proceduri fiscale – inaplicabilitatea articolului 6 § 1 contenciosului fiscal

1. – *Dl. Giorgio Ferrazzini este un resortisant italian născut în anul 1947, care locuieşte la Oristano (Italia). Împreună cu o altă persoană, el transferă un teren, câteva imobile şi o sumă de bani unei societăţi cu responsabilitate limitată A. Societatea, care are ca scop primirea de turişti într-un mediu agricol, îi cere administraţiei fiscale să o facă să beneficieze de nişte reduceri de rate, aplicabile anumitor impozite legate de susnumitul*

transfer de proprietate, în conformitate cu o lege – după părerea sa aplicabilă – şi plăteşte suma pe care socoteşte că o datorează.

La 31 august 1987, administraţia fiscală îi notifică petiţionarului printr-o adresă o majorare a taxelor fiscale, pe motiv că valoarea atribuită bunurilor transferate societăţii nu este corectă şi prescrie plata unei taxe pe plus-valoare, plus nişte penalităţi, pentru o sumă globală de 43.624.700 lire. Recursul dlui Ferrazzini în faţa Comisiei fiscale de primă instanţă din Oristano, în scopul de a obţine anularea avizului de majorare, se termină prin radierea de pe rol a cauzei în anul 1998.

În plus, administraţia fiscală notifică două avize de majorare a taxelor fiscale, pe motiv că societatea nu poate beneficia de reducerea de rată aplicabilă drepturilor de înregistrare, taxei ipotecare şi drepturilor de mutaţie. Nota administraţiei fiscale afirmă că va fi aplicabilă o penalitate egală cu 20 % din sumele cerute, dacă plata nu intervine în maximum şaizeci de zile. Cele două recursuri care urmăresc obţinerea avizelor de majorare sunt încă pendinte în apel la 27 octombrie 2000.

2. – În petiţia sa din 26 februarie 1998 adresată Comisiei, dl Ferrazzini se plânge de faptul că durata procedurii a încălcat principiul „termenului rezonabil", aşa cum este acesta prevăzut în articolul 6 § 1 al Convenţiei. El se mai declară de asemenea „persecutat de justiţia italiană" şi invocă articolul 14.

• ***Hotărârea din 12 iulie 2001** (marea cameră) (Culegere 2001)*

3. – Curtea începe prin a declara admisibilă învinuirea bazată pe articolul 6 § 1 sub aspectul său civil (unanimitate), înainte de a se pronunţa asupra aplicabilităţii acestei dispoziţii.

4. – O procedură fiscală are evident o miză patrimonială, însă faptul de a putea demonstra că un litigiu este de natură „patrimonială" nu este doar el singur suficient pentru a aduce după sine aplicabilitatea articolului 6 § 1 sub aspectul său „civil". Pot exista obligaţii „patrimoniale" faţă de stat sau faţă de autorităţile sale subordonate care, în înţelesul articolului 6 § 1, trebuie să fie considerate că ţin exclusiv de domeniul dreptului public şi nu sunt, în consecinţă, acoperite de noţiunea de „drepturi şi obligaţii cu caracter civil". În afară de amenzile impuse cu titlul de „sancţiune penală", acestea vor fi în special cazurile în care o obligaţie care este de natură patrimonială rezultă dintr-o legislaţie fiscală sau face într-un alt fel parte din obligaţiile civice normale într-o societate democratică.

Curtea este chemată să verifice, ţinând cont de schimbările intervenite în societate în legătură cu protecţia juridică acordată indivizilor în relaţiile lor cu statul, dacă domeniul de aplicare al articolului 6 § 1 trebuie sau nu să fie extins la litigiile între cetăţeni şi autorităţile publice privind legalitatea în drept intern a deciziilor administraţiei fiscale.

Relațiile între indivizi și stat au evoluat bineînțeles în numeroase domenii în cursul celor cincizeci de ani scurși de la adoptarea Convenției, ținând seama de intervenția crescândă a normelor de stat în relațiile de drept privat. Această situație a făcut Curtea să considere că unele proceduri depinzând de „dreptul public" în drept intern, au fost înglobate în domeniul de aplicare al articolului 6 sub aspectul său „civil", atunci când soluționarea era determinată pentru niște drepturi și obligații cu caracter privat. De altfel, intervenția crescândă a statului în viața de toate zilele a indivizilor, de pildă în materie de protecție socială, a silit Curtea să evalueze aspectele de drept public și de drept privat, înainte de a putea ajunge la concluzia că dreptul invocat putea fi calificat ca având „un caracter civil".

5. – În ceea ce privește materia fiscală, evoluțiile care au putut avea loc în societățile democratice nu privesc totuși natura esențială a oboligației indivizilor sau a întreprinderilor de a plăti niște impozite. Față de epoca adoptării Convenției, nu există aici o intervenție nouă a statului în domeniul „civil" al vieții indivizilor. Curtea connsideră că materia fiscală ține și acum de „nucleul dur" al prerogativelor puterii publice, caracterul public al raportului între contribuabil și colectivtiate rămânând predominant. Ea consideră contenciosul fiscal ca ieșind din domeniul drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, în ciuda efectelor patrimoniale pe care acest contencios le aduce în mod firesc situației contribuabililor.

Principiul potrivit căruia noțiunile autonome conținute de Convenție trebuie să fie interpretate în lumina condițiilor de viață actuale din societățile democratice nu autorizează Curtea să interpreteze articolul 6 § 1 ca și cum adjectivul „civil" – cu limitele pe care acest adjectiv le impune în mod necesar categoriei de „drepturi și obligații" căreia i se aplică respectivul articol – nu ar figura în text.

Pe scurt, articolul 6 § 1 nu își găsește aplicarea, sub aspectul său civil, în cazul procedurilor fiscale (11 voturi contra 6).

6. – Învinuirea bazată pe articolul 14 ne fiind susținută, Curtea o declară neadmisibilă, ca fiind în mod evident prost fundamentată (16 voturi contra 1).

7. – *Bibliografie*

DECAUX (E) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2001)", *J.D.I.* 2002, p. 261-265.

GÉRARD (L.). – „Sur l'applicabilité de l'article 6, volet civil, de la Convention européenne des droits de l'homme aux contentieux fiscaux: à propos de l'arrêt CEDH, 12 juillet 2001, Ferrazzini c. Italie", *Revue de droit administratif et fiscal* 2002, p. 438-447.

LECHEVALLIER (V.). – „Note", *Europe* novembre 2001, p. 17.

PIERRE (J.-L.). – „Juridiction administrative et juridiction judiciaire: application de l'article 6 § 1 de la Convention européenne des droits de l'homme. La Cour europeenne des droits de l'homme écarte l'application de l'article 6 § 1 dans un litige opposant un contribuable et le gouvernement italien", *Procédures* février 2002, p. 20-21.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme" *J.C.P.* 2002, édition générale, nr. 3, I, 105.

105. CAZUL SCORDINO contra ITALIEI (nr. 1)

106. CAZUL RICCARDI PIZZATI contra ITALIEI

107. CAZUL MUSCI contra ITALIEI

108. CAZUL GIUSEPPE MOSTACCIUOLO contra ITALIEI (nr. 1)

109. CAZUL GIUSEPPE MOSTACCIUOLO contra ITALIEI (nr. 2)

110. CAZUL COCCHIARELLA contra ITALIEI

111. CAZUL APICELLE contra ITALIEI

112. CAZUL ERNESTINA ZULLO contra ITALIEI

113. CAZUL GIUSEPPINA şi ORESTINA PROCACCINI contra ITALIEI – Efectivitatea "legii Pinto" care prevede o indemnizare pentru durata excesivă a procedurilor

1. – *Giovanni, Elena, Maria şi Giuliana Scordino moştenesc în 1992 un teren de 1.786 mp., situat în Reggio di Calabria, care a fost expropriat în martie 1983 în vederea construirii de locuinţe. În 1992, ei se constituie în procedura pe care a introdus-o, la 25 mai 1990, persoana de la care moştenesc şi care urmărea anume să conteste suma indemnizaţiei de expropriere care fusese fixată. Din cauza intrării în vigoare a legii nr. 359 din 1992, Curtea de Apel din Reggio di Calabria îi cere unui expert să determine indemnizaţia de expropriere potrivit criteriilor introduse de această noua lege. Acesta estimează că valoarea de piaţă a terenului la data exproprierii era de 165.755 ITL pe metrul pătrat şi că, potrivit criteriilor introduse prin legea din 1992, indemnizaţia de plătit se ridica la 82.890 ITL pe metrul pătrat. În consecinţă, printr-o hotărâre din 17 iulie 1996, Curtea de Apel le alocă petiţionarilor o indemnizaţie de expropriere de 82.890 ITL pe metrul pătrat, adică suma totală de 148.041.540 ITL. Printr-o hotărâre depusă la Grefă la 7 decembrie 1998, Curtea de Casaţie confirmă hotărârea Curţii de Apel asupra acestui punct.*

Conform legii nr. 89 din 24 martie 2001, zisă "legea Pinto", petiţionarii sesizează Curtea de Apel cu o cerere de indemnizare pentru durata procedurii la care au fost părţi. La 1 iulie 2002, Curtea de Apel recunoaşte că durata procedurii era excesivă, alocându-le în consecinţă petiţionarilor suma globală de 2.450 EUR doar cu titlul de daune morale şi procedează la o compensare a cheltuielilor de procedură.

2.– *În celelalte opt cazuri, jurisdicţiile le acordă petiţionarilor o sumă de bani ca reparaţie pentru daunele cauzate de durata excesivă a procedurilor civile la care aceştia erau părţi, sume cuprinse între 1.000 EUR şi 5.000 EUR potrivit cazurilor.*

Riccardi Pizzati intentează în 1974 o procedură împotriva unui vecin în vederea obţinerii unei reparaţii pentru daunele suferite din cauza unor lucrări efectuate de acesta pe proprietatea sa.

Francesco Musci este acţionat în justiţie în 1986 în cadrul unei proceduri urmărind recunoaşterea unei servituţi de trecere.

Giuseppe Mostacciuolo este acţionat în justiţie în 1987 şi 1988 în vederea emiterii, la adresa lui, a unei injoncţiuni de plată în executarea unui contract de prestări profesionale.

Giovanni Cocchiarella îşi vede mama intentând un recurs în 1994 pentru a obţine recunoaşterea dreptului ei la o pensie civilă de invaliditate şi la o alocaţie de ajutor la domiciliu.

Angelina Apicella intentează în 1992 o procedură pentru a obţine recunoaşterea dreptului său de a fi reînscrisă pe listele exploatanţilor agricoli.

Ernestina Zullo, decedată în 1999, intentează un recurs pentru a obţine recunoaşterea dreptului său la o pensie civilă de invaliditate şi la o alocaţie de ajutor la domiciliu.

Giuseppina şi Orestina Procaccini îl văd pe tatăl lor acţionând în justiţie o societate, în 1989, pentru a obţine rezilierea unui contract de instalare a unor ferestre în apartamentul său şi repararea daunelor suportate.

3. *– Moştenitorii Scordino sesizează Comisia în 1993, ceilalţi petiţionari în 1997 şi 1998. Invocând articolul 6 § 1 din Convenţie, ei denunţă durata procedurilor la care au fost părţi şi valoarea derizorie a despăgubirilor care le-au fost acordate de jurisdicţiile italiene. Moştenitorii Scordino se plâng de asemenea de inechitatea procedurii de indemnizare care a urmat exproprierii terenului lor ; de altfel, în baza articolului 1 din Protocolul nr. 1, ei denunţă atingerea adusă dreptului lor de respectare a bunurilor proprii, rezultând din valoarea indemnizaţiei de expropriere plătite lor, precum şi din aplicarea retroactivă a legii nr. 359 din 1992.*

4. *– Printr-o hotărâre din 29 iulie 2004, o cameră (secţia I) conchide în cazul Scordino la violarea articolului 6 § 1, din cauza duratei şi inechităţii procedurii, precum şi la violarea articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate). Prin hotărâri din 10 noiembrie 2004, ea a conchis în celelalte opt cazuri la violarea articolului 6 § 1, din cauza duratei procedurii. La 27 ianuarie 2005, guvernul cere retrimiterea cazurilor la Marea Cameră. La 30 martie 2005, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârile din 29 martie 2006*** *(Marea Cameră) (CED 2006-...)*

5. – Guvernul ridica în principal o excepţie preliminară cu privire la calitatea de victimă a petiţionarilor : acordându-le o indemnizare petiţionarilor, jurisdicţiile italiene nu numai că au recunoscut violarea dreptului la un proces într-un termen rezonabil, dar au şi reparat prejudiciul suferit. Nu se pretează la controverse faptul că a existat o constatare de violare a Convenţiei prin faptul duratei excesive a procedurilor. În ceea ce priveşte caracteristicile rectificării, Curtea reaminteşte că încetineala unui recurs în indemnizare poate să-i afecteze caracterul adecvat. Termenul de

patru luni prevăzut de legea Pinto respectă cerinţa de celeritate necesitată pentru un recurs efectiv. Cu toate acestea, un risc continuă să existe cu privire la recursurile în casaţie, de vreme ce nu a fost fixată o durată maximă pentru o pronunţare.

Curtea apreciază în aceste nouă cazuri că, deşi termenul fixat prin lege pentru a statua a fost uneori depăşit, durata procedurii rămâne totuşi rezonabilă. Cu toate acestea, ea găseşte inadmisibil faptul că petiţionarii, exceptând cazul Scordino, au trebuit să aştepte mai multe luni, iar uneori au trebuit chiar să intenteze o procedură executorie, înainte de a percepe indemnizaţia lor.

Ea insistă asupra faptului că, pentru a fi eficace, un recurs în indemnizare trebuie însoţit de dispoziţii bugetare adecvate, pentru a se putea da urmare, în următoarele şase luni de la depunerea la Grefă, deciziilor de indemnizare ale curţilor de apel care, potrivit legii Pinto, sunt imediat executorii. De asemenea în privinţa cheltuielilor de procedură, anumite cheltuieli fixe (cum sunt cele cu privire la înregistrarea deciziei judiciare) pot reduce în mare măsură eforturile depuse de petiţionari în vederea obţinerii unei indemnizaţii. Curtea atrage atenţia guvernului asupra acestor diferite aspecte, în grija ei de a eradica încă de la sursă probleme ce pot da ocazia unor recursuri ulterioare.

Cât priveşte evaluarea cuantumului indemnizaţiei alocate de jurisdicţiile italiene, Curtea determină ceea ce ea însăşi ar fi acordat în aceiaşi situaţie. În aceste nouă cazuri, sumele acordate reprezintă, potrivit cazului, minimum 8 % şi maximum 27 % din ceea ce ea acordă în general în cauzele italiene similare. Curtea conchide că diferitele cerinţe nu au fost satisfăcute şi că deci rectificările s-au vădit a fi insuficiente. Dat fiind că petiţionarii puteau să se pretindă în continuare "victime" ale violării cerinţei unui "termen rezonabil", ea respinge excepţia preliminară a guvernului (unanimitate).

6. – Curtea ţine să reafirme cât este de important pentru ea ca justiţia să nu fie administrată cu întârzieri care să-i compromită eficacitatea şi credibilitatea. Situaţia Italiei nu s-a schimbat suficient în acest domeniu pentru a repune în cauză evaluarea potrivit căreia acumularea unor neîndepliniri se constituie într-o practică incompatibilă cu Convenţia.

Ea notează că în aceste nouă cazuri, jurisdicţiile italiene au constatat o depăşire a termenului rezonabil. Totuşi, faptul că procedura "Pinto", examinată în ansamblul său, nu i-a făcut pe petiţionari să-şi piardă calitatea de "victime" constituie o circumstanţă agravantă într-un context de violare a articolului 6 § 1 pentru depăşirea termenului rezonabil. În consecinţă, a avut loc violarea articolului 6 § 1 (unanimitate).

7. – Curtea apreciază că ingerinţa în dreptul moştenitorilor Scordino la respectarea bunurilor lor era prevăzută de lege şi urmărea o cauză de utilitate publică. Referitor la proporţionalitatea acestei ingerinţe, ea constată că indemnizaţia acordată petiţionarilor, calculată potrivit legii nr. 359 din 1992, este mult inferioară valorii de piaţă a bunului în chestiune, fără ca vreo raţiune de utilitate publică să justifice acest fapt. Astfel, petiţionarii au fost

siliţi să suporte o sarcină disproporţionată şi excesivă, care nu poate fi justificată printr-un interes general legitim, urmărit de autorităţi. Prin urmare, a fost violat articolul 1 din Protocolul nr.1 (unanimitate).

8. – Înainte de intrarea în vigoare a legii din 1992, legislaţia aplicabilă prevedea dreptul de a fi indemnizat la concurenţa valorii integrale de piaţă a bunului. Astfel, în urma aplicării legii din 1992, moştenitorii Scordino au suferit o diminuare substanţială a indemnizaţiei lor. Potrivit Curţii, guvernul nu a demonstrat că consideraţiile invocate de el – anume imperative bugetare şi voinţa legiuitorului de a implementa un program politic – permiteau evidenţierea unui "interes general evident şi imperios" cerut pentru a justifica efectul retroactiv, pe care Curtea l-a recunoscut în anumite cazuri. De aceea, articolul 6 § 1 a fost violat cu privire la acest punct (unanimitate).

9. – Învinuirile bazate pe articolele 13, 17 şi 34 fiind invocate pentru prima dată în faţa Marii Camere, ies din domeniul de examinare al Curţii (unanimitate).

10. – În lumina articolului 46, Curtea notează că există în prezent sute de cazuri în legătură cu indemnizaţiile acordate de curţile de apel în cadrul procedurilor "Pinto", care sunt pendinte în faţa Curţii. Ea invită Italia să ia toate măsurile necesare pentru a face în aşa fel încât deciziile naţionale să fie nu numai conforme cu jurisprudenţa Curţii, ci să fie şi executate în cursul celor şase luni care urmează depunerii lor la Grefă.

11. – De altfel, în cazul Scordino, ea consideră că violarea articolului 1 din Protocolul nr. 1, decurgând din imposibilitatea de a obţine o indemnizaţie de expropriere "rezonabilă în raport cu valoarea bunului", rezultă dintr-o problemă de sistem. Sesizată deja cu câteva zeci de cazuri similare, ea ar putea fi sesizată în viitor cu numeroase petiţii bine întemeiate, această situaţie privind un mare număr de persoane.

Pentru a-şi satisface obligaţiile ce decurg din articolul 46, Italia ar trebui, înainte de toate, să suprime orice obstacol din calea obţinerii unei indemnităţi aflate într-un raport rezonabil cu valoarea bunului expropriat, garantând astfel, prin măsuri legale, administrative şi bugetare adecvate, realizarea efectivă şi rapidă a dreptului în chestiune cu privire la ceilalţi solicitanţi ale căror bunuri au fost expropriate.

12. – Pentru daune materiale, Curtea acordă 580.000 EUR moştenitorilor Scordino (unanimitate). Pentru prejudiciu moral, ea acordă 12.400 EUR aceloraşi Scordino, 12.800 EUR dlui Pizzati, 4.100 EUR dlui Musci, 15.600 EUR dlui Mostacciuolo, 6.300 EUR dlui Cocchiarella, 7.700 EUR dnei Apicella, 5.000 EUR fiului dnei Zullo şi 5.700 EUR dnei Procaccini (unanimitate). Pentru cheltuieli de judecată, ea le acordă 50.000 EUR moştenitorilor Scordino, 3.000 EUR dlui Pizzati, 5.000 EUR dlui Musci, 9.300 EUR dlui Mostacciuolo, 5.000 EUR dlui Cocchiarella, 4.500 EUR dnei Apicella, 4.500 EUR fiului dnei Zullo şi 2.250 EUR dnei Procaccini (unanimitate).

b. În materie „penală"

114. CAZUL RINGEISEN contra AUSTRIEI – Durata unei detenţii provizorii şi a unei proceduri penale

1. – *De cetăţenie austriacă, dl Michael Ringeisein s-a născut în Ungaria în 1921. Din 1958 până în 1963 el exercită profesia de agent de asigurări la Linz; el se ocupă şi de negocierea de împrumuturi şi de operaţiuni imobiliare. În 1962, el se interesează de lansarea unui proiect de construcţie; în acest scop, cumpără pentru dl şi dna Roth o proprietate situată la Annaberg (Austria de Sus) constând în terenuri agricole. În cursul anului 1962 şi până în aprilie 1963, el divizează proprietatea şi vinde loturile astfel formate la diferiţi cumpărători. Supus, conform legii, comisionului pentru tranzacţii imobiliare, contractul încheiat între Ringeisen şi Roth nu obţine totuşi aprobarea necesară.*

Bănuit de tranzacţii imobiliare frauduloase, Ringeisen este arestat la Linz la 5 august 1963 şi plasat în detenţie provizorie. La 23 decembrie 1963 este eliberat condiţionat. Acuzat la 13 aprilie 1965 de escrocherie şi de „gestiune neloială" calificate, petiţionarul este plasat din nou în detenţie provizorie la 12 mai 1965. Totuşi, atunci când această decizie a fost luată, el se afla deja în detenţie proviziorie, de la 15 martie 1965, în cadrul urmăririlor pentru bancrută frauduloasă, care au fost abandonate în 1968.

La 14 ianuarie 1966, Tribunalul regional din Linz îl condamnă pe Ringeisein la trei ani de recluziune severă, pentru escrocherie în detrimentul, îndeosebi, a 78 de cumpărători de loturi. În urma apelurilor şi recursurilor în casaţie, introduse atât de către petiţionar, cât şi de către parchetul din Linz, pedeapsa este fixată la cinci ani de recluziune severă. Statuând asupra unui al doilea apel şi a unui recurs în casaţie, introduse de petiţionar, Curtea Supremă reduce pedeapsa la 2 ani şi 9 luni, la 15 februarie 1968. Petiţionarul beneficiază de reducerea duratei detenţiei sale proviziorii din cea a pedepsei.

În timpul anilor 1965 şi 1966, Ringeisen a formulat, în fiecare din cele două proceduri, mai multe cereri de punere în libertate pe care jurisdicţiile austriece competente le-au respins. Ele au procedat diferit faţă de o cerere prezentată în acest scop la începutul anului 1967. Într-adevăr, Curtea de apel din Linz a dispus la 15 martie 1967 punerea în libertate a celui în cauză, în cadrul procedurii de escrocherie, în timp ce o cerere de eliberare formulată în cadrul procedurii de bancrută frauduloasă a fost soluţionată favorabil la 20 martie 1967, dată la care petiţionarul a fost eliberat condiţionat. Cea de-a doua detenţie a durat doi ani şi cinci zile fără întrerupere.

2. – *Ringeisen sesizează Comisia la 3 iulie 1965. El denunţă îndeosebi încălcarea art. 5 § 3 şi art. 6 § 1 din Convenţie: primul din cauza duratei detenţiei sale provizorii în dosarele de escrocherie şi bancrută frauduloasă; al doilea din cauza lungimii procedurilor urmate în aceleaşi dosare, ca şi*

pentru refuzul Curţii Constituţionale de a examina alegaţiile referitoare la parţialitatea unor membri ai Comisiilor regionale de tranzacţii imobiliare.[1]

• ***Hotărârea din 16 iulie 1971** (cameră) (seria A nr. 13)*

3. – Curtea era chemată să se pronunţe asupra a trei chestiuni.

Prima chestiune: Dl Ringeisen a fost victima unei încălcări a art. 6 § 1 în procedurile urmate pentru obţinerea aprobării unei schimbări de proprietate a terenurilor agricole?

Guvernul austriac a arătat că plângerea lui Ringeisen fusese introdusă la Comisie cu aproape trei luni înaintea hotărârii finale a Curţii Constituţionale. El deducea din aceasta că petiţionarul nu epuizase căile de recurs interne. Declarându-şi competenţa pentru a decide asupra acestui aspect (unanimitate), Curtea îl respinge ca nefondat (6 voturi pentru, 1 împotrivă). Într-adevăr, menţinându-se opinia că petiţionarul are, în principiu, obligaţia de a încerca, cu bună-credinţă, diferitele recursuri interne înainte de a sesiza Comisia, acesteia trebuie să-i fie permis să accepte ca ultimul nivel al acestui recurs să fie atins la puţin timp după depunerea plângerii, dar înainte ca ea să fie chemată să se pronunţe asupra admisibilităţii. Curtea notează, în afară de aceasta, că cererile individuale emană adesea de la profani care, mai mult de 9 din 10, scriu comisiei fără să beneficieze de asistenţa unui jurist. O aplicare formalistă a art. 26 ar conduce aşadar la consecinţe inechitabile.

Curtea cercetează apoi dacă revendicarea dlui Ringeisen s-a referit la o contestaţie asupra drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil. Pentru ca art. 6 § 1 să se aplice la o asemenea contestaţie, precizează Curtea, nu este necesar ca cele două părţi în litigiu să fie persoane particulare. Este acoperită orice procedură a cărei soluţionare este determinantă pentru drepturi şi obligaţii cu caracter privat. Natura legii potrivit căreia trebuie tranşată contestaţia (lege civilă, lege comercială, administrativă etc.) şi cea a autorităţii competente în materie (jurisdicţia de drept comun, organ administrativ etc.) sunt mai puţin importante. În speţă, Ringeisen avea dreptul la aprobarea contractului de vânzare pe care soţii Roth l-au încheiat cu acesta, dacă el respecta legea. Decizia comisiei regionale, deşi aplica reguli de drept administrativ, trebuia să fie determinantă pentru raporturile cu caracter civil dintre Ringeisen şi soţii Roth. Având obligaţia de a aprecia dacă procedurile urmate au răspuns exigenţelor art. 6 § 1, Curtea nu

[1] În raportul său din 19 martie 1970, Comisia apreciază că detenţia dlui Ringeisen a durat dincolo de „termenul rezonabil" şi că deci s-a încălcat art. 5 § 3 (11 voturi pentru, 1 împotrivă). În schimb, nici în dosarul de escrocherie (unanimitate), nici în cel de bancrută frauduloasă (11 voturi pentru, 1 împotrivă) lungimea procedurilor penale nu a depăşit un „termen rezonabil" în sensul art. 6 § 1; acesta din urmă nu a fost încălcat nici în procedura de aprobare a contractelor de vânzare, deoarece nu era vorba să se tranşeze o contestaţie asupra unor drepturi şi obligaţii cu caracter civil (7 voturi pentru, 5 împorivă).

identifică elemente care să probeze că nu s-ar fi audiat cauza petiţionarului în mod echitabil. În afară de aceasta, notează ea, comisia regională este un tribunal în sensul art. 6 § 1. În ceea ce priveşte pretenţiile lui Ringeisen referitoare la parţialitatea unor membri ai comisiei, ele nu permit concluzia parţialităţii acesteia din urmă. În sfârşit, având în vedere că Austria a însoţit ratificarea Convenţiei de o rezervă, Curtea se abţine să verifice dacă cele două comisii (comisia de district şi comisia regională) au respectat principiul publicităţii audierilor şi pronunţării deciziei. Ea trage concluzia absenţei încălcării art. 6 § 1 în procedurile referitoare la cererea de aprobare introdusă de Ringeisen la 30 martie 1962.

4. – A doua chestiune: a depăşit detenţia dlui Ringeisen limitele termenului rezonabil încălcând art. 5 § 3?

Curtea începe prin a examina durata detenţiei provizorii suferite în baza urmăririlor pentru bancrută frauduloasă (din 15 martie 1965 la 20 martie 1967). Ea apreciază că motivele de detenţie invocate de către jurisdicţiile austriece – pericol de cârdăşie şi repetare a infracţiunilor – nu rezistă examinării şi că această detenţie a depăşit limita rezonabilă cel puţin începând din 14 mai 1965, dată la care Ringeisen a fost declarat falit.

Trecând apoi la detenţia provizorie dispusă pentru a evita riscul de fugă şi repetare a infracţiunilor, în cadrul procedurii referitoare la escrocherie (din 12 mai 1965 la 15 martie 1967), Curtea notează că nu se dădea nici o indicaţie precisă în privinţa circumstanţelor posterioare datei de 12 mai 1965 de unde ar rezulta naşterea sau reapariţia unor asemenea pericole. Ea consideră că noua detenţie în această cauză nu se explică în fapt decât prin detenţia în cadrul procedurii relative la bancruta frauduloasă; chiar de la început aceasta a jucat un rol preponderent, iar decizia de condamnare pronunţată contra dlui Ringeisen în dosarul de escrocherie, la 14 ianuarie 1966, nu a schimbat această situaţie.

În concluzie, Curtea decide că detenţia provizorie a petiţionarului a încălcat art. 5 § 3 de la 14 mai 1965 la 14 ianuarie 1966 (5 voturi pentru, 2 împotrivă), ca şi de la 14 ianuarie 1966 la 20 martie 1967 (4 voturi pentru, 3 împotrivă).

5. – A treia chestiune: durata procedurilor penale îndreptate contra dlui Ringeisen a depăşit limitele termenului rezonabil prevăzut de art. 6 § 1?

Curtea împărtăşeşte avizul Comisiei potrivit căruia durata urmăririlor pentru escrocherie rezulta atât din complexitatea cauzei cât şi din nenumăratele cereri şi recursuri ale dlui Ringeisen, care tindeau nu numai spre punerea sa în libertate, dar mai ales spre recuzarea celei mai mari părţi a magistraţilor competenţi, ca şi la trimiterea cauzei la alte jurisdicţii. Aceasta este valabilă de asemenea, într-o largă măsură, pentru procedura referitoare la bancruta frauduloasă. Aşadar, nu a existat infracţiune la art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – În ultimul rând, Curtea rezervă dreptul eventual, pentru dl Ringeisen, de a cere o satisfacţie echitabilă pentru încălcările constatate.

• ***Hotărârea din 22 iunie 1972** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 15)*

7. – La 18 august 1971, dl Ringeisen roagă Comisia să intervină în favoarea sa pe lângă Curte şi să provoace luarea unei decizii în baza art. 50. Precizându-şi apoi pretenţiile, el cere despăgubire îndeosebi pentru prejudiciul financiar, pentru prejudiciul fizic şi „pentru detenţie". Cât despre guvernul austriac, acesta contesta atât aplicabilitatea art. 50, cât şi temeinicia cererii.

8. – După ce a tras concluzia admisibilităţii acestei cereri, Curtea a respins reclamaţiile referitoare la prejudiciul financiar şi la cel fizic, îndeosebi pentru că Ringeisen nu a adus nici o probă în privinţa lor. În schimb, ea arată că detenţia provizorie a petiţionarului a depăşit cu peste 22 de luni termenul rezonabil vizat la art. 5 § 3. Ea nu pierde din vedere că Ringeisen a fost judecat ca vinovat şi condamnat la o pedeapsă cu recluziune mai lungă decât detenţia sa provizorie, a beneficiat de scăderea integrală a duratei detenţiei provizorii din cea de-a doua şi că în timpul detenţiei a fost supus la un regim mai puţin riguros decât cel pe care-l presupunea recluziunea. Aceste circumstanţe compensează într-o anumită măsură prejudiciul de care se plânge. Totuşi, petiţionarul se declara nevinovat şi, fără îndoială, a simţit ca pe o nedreptate gravă detenţia provizorie atât de excesivă. Aceasta i-a fost cu siguranţă cu atât mai grea cu cât ea făcea inevitabil mult mai dificilă obţinerea unei înţelegeri care să pună capăt falimentului său. Apreciind aceste diverse elemente, Curtea acordă petiţionarului o indemnizaţie de 20.000 DM, care urmează să fie plătită de către Austria.[1]

• ***Hotărârea din 23 iunie 1973** (Cameră) – Interpretare (seria A nr. 16)*

9. – Suma acordată dlui Ringeisen trebuia să fie plătită direct sau putea să fie reclamată de către creditorii săi? În hotărârea sa din 22 iunie 1972, Curtea a apreciat că poate să se bazeze pe înţelepciunea autorităţilor austriece. Arătând că, după legislaţia austriacă, dreptul de despăgubire într-un asemenea caz nu poate să facă, în principiu, obiectul unei măsuri de executare ori de siguranţă, ea a adăugat: „Pare de la sine înţeles că aceeaşi insesizabilitate trebuie recunoscută indemnizaţiei datorate, în virtutea unei decizii a Curţii, persoanei a cărei detenţie provizorie a fost prelungită dincolo de limitele fixate de art. 5 § 3 din Convenţie".

Mai multe persoane au emis în Austria pretenţii asupra sumei atribuite dlui Ringeisen, care îşi are de un timp reşedinţa în Germania federală, iar autorităţile competente depun, la 16 august 1972, contravaloarea celor 20.000 DM în monedă austriacă la tribunalul de district din Viena–Centru în favoarea a patru beneficiari, printre care şi petiţionarul.

[1] Hotărârea din 16 iulie 1971 a antrenat un reviriment al jurisprudenţei Curţii Constituţionale a Austriei în ceea ce priveşte interpretarea cuvintelor „drepturi şi obligaţii cu caracter civil" (art. 6 § 1 din Convenţie).

10. – La 21 decembrie 1972, Comisia introduce la Curte, în virtutea art. 53 al regulamentului acesteia, o cerere de interpretare a hotărârii Curţii din 22 iunie 1972. Aceasta îi pune două întrebări: ce scop avea ordinul de a se plăti indemnizaţia în mărci, mai ales în ceea ce priveşte moneda şi locul plăţii? Trebuie oare să se înţeleagă prin „indemnizaţie" plata unei sume sustrase oricărei pretenţii legale ridicate asupra acesteia în virtutea dreptului austriac sau a unei sume care să fie subiectul unor asemenea revendicări?

11. – În hotărârea sa din 23 iunie 1973, Curtea respinge mai întâi teza guvernului austriac potrivit căreia art. 53 din regulament ar fi incompatibil cu art. 52 din Convenţie. Examinând o cerere de interpretare, Curtea uzează de o competenţă implicită: ea se găseşte numai în situaţia de a clarifica sensul şi efectul pe care a înţeles să le atribuie unei decizii anterioare, rezultată din propriile deliberări.

Curtea precizează în continuare că acordând dlui Ringeisen o sumă alcătuită din mărci vestgermane, cu titlu de satisfacţie echitabilă, ea a înţeles că indemnizaţia trebuie plătită petiţionarului în această monedă în Germania şi nu într-o altă manieră (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

În ceea ce priveşte cea de-a doua întrebare, Curtea declară că prin termenul „indemnizaţie" ea a vizat atribuirea unei sume care urmează să fie vărsată personal dlui Ringeisen, în reparaţia unui prejudiciu moral. Ceea ce Curtea a încredinţat înţelepciunii autorităţilor austriece a fost executarea practică a măsurilor ordonate, în conformitate cu principiul insesizabilităţii unei asemenea creanţe (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

12. *Bibliografie*

ANDRIOLI (V.). – „Nota" *Foro it.* 1972, IV, col. 169–170.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH", *R.U.D.H.* 1990, p. 72–74.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 350–366.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1971–1972", *B.Y.B.I.L.* 1972–1973, p. 470–477 şi 482–484.

HARRIS (D.J.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1973–1974", *B.Y.B.I.L.* 1974–1975, p. 385–387.

MAGNÈE (X.). – „Une détention préventive qui coûte cher... à l'État. Ringeisen contre l'Autriche", *J.T.* 1974, p. 50.

MARCH HUNNING (N.) şi alţii. –„Ringeisen and the Government of Austria", *I.C.L.Q.* 1972, p. 377–379.

MARCUS-HELMONS (S.). – „Observations", *C.D.E.* 1974, p. 384–393.

PELLOUX (R.). – „L'affaire Ringeisen devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1974, p. 334–353.

PETZOLD (H.). – „The European Convention on Human Rights in the Austrian Constitutional Court", *B.Y.B.I.L.* 1972–1973, p. 401–404.

VALLÈE (C.). – „L'affaire Ringeisen devant la Cour européenne des droits de l'homme", *R.G.D.I.P.* 1972, p. 110–124.

VALLÈE (C.). – „Note", *R.G.D.I.P.* 1974, p. 864–865.

115. CAZUL ECKLE contra GERMANIEI – Durata unor proceduri penale

1. – *Dl Hans Eckle şi soţia sa Marianne sunt cetăţeni germani născuţi în 1926 şi, respectiv, 1935. Dl Eckle posedă o întreprindere, în care lucrează soţia sa şi care furnizează pe credit materiale şi terenuri pentru construcţii persoanelor dornice să construiască. Fondurile necesare provin de la particulari, cărora li se oferă în garanţie ipoteci. Operaţiile efectuate de către întreprindere între 1959 şi 1964 dau loc la trei proceduri penale la Trier, Sarrebruck şi Köln.*

În 1959, parchetul din Trier deschide o anchetă deoarece bănuieşte că petiţionarii au încheiat numeroase contracte pe bază de promisiuni înşelătoare şi au obţinut împrumuturi prin înşelăciune. Procesul începe la 11 noiembrie 1970. În martie 1972 tribunalul regional din acelaşi oraş aplică celor doi soţi pedepse cu închisoarea, pentru escrocherie. Aceştia formulează un recurs în casaţie pe care Curtea Federală de Justiţie îl respinge în februarie 1976. Plângându-se îndeosebi de durata procedurii, ei exercită un recurs în faţa Curţii Constituţionale federale pe care aceasta refuză să-l primească în iunie 1977, deoarece nu oferă destule şanse de succes.

După o anchetă care începe la sfârşitul lui 1963, Tribunalul regional de la Sarrebruck îi condamnă pe soţii Eckle pentru escrocherie, mai întâi în octombrie 1967 apoi, după casarea acestei decizii, în martie 1969 de către Curtea Federală de Justiţie, în 1970 şi, respectiv, în 1971. Al doilea recurs le este respins în aprilie 1972.

În sfârşit, parchetul din Köln deschide în martie 1967 o anchetă pentru raţiuni analoage, dar procedura este închisă în septembrie 1977 din cauza importanţei reduse a pedepsei care putea fi aplicată celor în cauză, în comparaţie cu cele care fuseseră deja pronunţate în celelalte două proceduri.

În noiembrie 1977, Tribunalul regional din Trier contopeşte pedepsele (şapte ani pentru H. Eckle, doi ani şi opt luni pentru soţia sa). La 23 ianuarie 1978 Curtea de apel din Coblenz respinge un „recurs imediat" pe care fiecare dintre aceştia îl formulase împotriva Tribunalului regional.

2. – *Soţii Eckle sesizează Comisia la 27 decembrie 1977. Ei denunţă îndeosebi durata procedurilor penale angajate contra lor la Trier, Sarrebruck şi Köln, considerându-se victimele încălcării dreptului de a li se audia cauza într-un „termen rezonabil" în sensul art. 6 § 1 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 15 iulie 1982** (Cameră) (seria A nr. 51)*

3. – Guvernul german a formulat o excepţie preliminară: el invita Curtea să spună că nu putea examina fondul cauzei din lipsă de revendicări. Petiţionarii nu ar mai putea fi consideraţi ca victime în sensul art. 25 § 1 din Convenţie, deoarece jurisdicţiile germane ar fi recunoscut caracterul excesiv al duratei procedurii şi ar fi remediat această deficienţă: Tribunalul regional din Trier stabilind pedepsele, iar cel din Köln încetând urmăririle.

[1] La 10 mai 1979, Comisia declară admisibilă cererea în ceea ce priveşte durata procedurilor de la Trier şi Köln. În raportul său din 11 decembrie 1981, ea apreciază că s-a încălcat art. 6 § 1 (unanimitate).

După ce a constatat absenţa decăderii din termen asupra acestui aspect, Curtea aminteşte mai întâi că prin „victimă" art. 25 desemnează persoana vizată direct de actul sau omisiunea în litigiu, existenţa unei deficienţe în raport cu exigenţele Convenţiei concepându-se chiar în absenţa prejudiciului. Aşadar, atenuarea unei pedepse şi încetarea urmăririlor, hotărâte din cauza duratei excesive a unei proceduri, nu privează, în principiu, pe cel în cauză de calitatea de victimă.

Totuşi, Curtea nu exclude ca această regulă generală să poată suferi o excepţie atunci când autorităţile naţionale au recunoscut explicit sau în substanţă şi apoi au reparat încălcarea Convenţiei. În această privinţă, ea notează că acest tratat face parte integrantă din dreptul Republicii Federale a Germaniei şi că, în consecinţă, nimic nu împiedică jurisdicţiile competente să arate încălcarea, dacă se prezintă ocazia. Ele dispuneau şi de un mijloc de reparaţie care se poate dovedi potrivit: conform unei jurisprudenţe bine stabilite a Curţii Federale de Justiţie, judecătorul respectiv trebuie să ţină seama, la fixarea pedepsei, de eventuala depăşire a „termenului rezonabil".

Examinând în continuare chestiunea de a şti dacă autorităţile au recunoscut, în speţă, încălcarea art. 6 § 1 şi au reparat-o, Curtea trage concluzia că există o legătură strânsă între această ultimă parte a tezei guvernului şi întinderea încălcării pretinse. În consecinţă, ea conexează excepţia preliminară la fondul cauzei (unanimitate).

4. – Pe fond, Curtea începe prin a determina durata procedurilor de examinat în baza art. 6 § 1. Referindu-se la jurisprudenţa sa privind începutul şi sfârşitul perioadei de luat în considerare, ea trage concluzia că procedura de la Trier a durat 17 ani şi 3 săptămâni, iar cea de la Köln 10 ani, 4 luni şi 10 zile.

Pentru a decide dacă această durată a depăşit „termenul rezonabil", Curtea are în vedere îndeosebi complexitatea cazului, comportamentul petiţionarilor şi pe cel al autorităţilor. Dificultăţile instrucţiei şi comportamentul petiţionarilor nu explică prin ele însele lungimea celor două proceduri. Una din cauzele principale ale acesteia rezidă în maniera în care amintitele autorităţi au condus cazul. Curtea înţelege ca la început formele specifice criminalităţii economice să fi pus autorităţilor judiciare un anumit număr de probleme, îndeosebi în ceea ce priveşte conducerea diligentă şi sigură a procedurilor penale. Ea recunoaşte eforturile desfăşurate în Republica Federală Germania pe plan legislativ şi administrativ pentru a combate acest flagel cu celeritatea dorită. Totuşi, ea consideră că nu poate să atribuie o greutate decisivă acestor elemente pentru a statua în speţă: în concepţia ei, situaţia în faţa căreia se aflau autorităţile competente nu avea nimic excepţional.

Având în vedere îndeosebi amploarea întârzierilor imputabile statului reclamat, Curtea trage concluzia că reducerea pedepsei acordate de către Tribunalul regional din Trier şi încetarea urmăririlor decisă de cel din Köln nu au privat petiţionarii de dreptul lor de a invoca această calitate de „victime" în sensul art. 25. Ea respinge excepţia preliminară a guvernului şi trage concluzia încălcării art. 6 § 1 în cazul fiecăreia din cele două proceduri (unanimitate).

5. – Constatând că problema acordării unei „satisfacţii echitabile" soţilor Eckle nu se afla în stare de judecată, Curtea îşi rezervă pronunţarea (unanimitate).

• ***Hotărârea din 21 iunie 1983** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 65)*

6. – Dl Eckle revendica îndeosebi 5.049.284 DM pentru prejudiciul material, 703.124,50 DM pentru prejudiciul moral şi, pentru acoperire la bancă, 241.482,40 DM pentru onorarii şi cheltuieli de avocat. Cât despre dna Eckle, ea înţelegea să obţină îndeosebi 844.535,64 DM pentru prejudiciul material, 421.875 DM pentru prejudiciul moral şi 13.691,45 DM pentru onorarii şi cheltuieli de avocat.

7. – Curtea respinge cererile pentru prejudiciul material deoarece petiţionarii nu au demonstrat existenţa unei relaţii de cauză la efect între pretenţiile lor şi încălcarea art. 6 § 1 din Convenţie (unanimitate). În ceea ce priveşte prejudiciul moral pretins, ea apreciază că acesta a dat deja loc la o satisfacţie echitabilă suficientă, graţie constatării încălcării figurând în hotărârea din 15 iulie 1982 (unanimitate). În această privinţă, ea ţine seama îndeosebi de atenuarea pedepselor, acordată de Tribunalul regional din Trier, de încetarea urmăririlor de către Tribunalul regional din Köln şi de gravitatea actelor care fuseseră reproşate petiţionarilor şi pentru care aceştia au fost condamnaţi la pedepse grele.

8. – Rămâneau cheltuielile de judecată şi taxe: Curtea decide că Germania trebuie să verse fiecăruia dintre cei doi soţi câte 9.641,10 DM.[1]

9. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (4e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p.328–329.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 273–277.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 633–639.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 317–319.

KÜHNE (H.H.). – „Anmerkung zum Eckle-Urteil: Die Berücksichtigung und Kompensation überlanger Verfahrensdauer im deutschen Strafverfahren", *EuGRZ* 1983, p. 832–834.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 338–339.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 202–205.

[1] Autorităţile germane au procedat la reţinerea sumelor în chestiune.

Secţiunea a 2-a
GARANŢIILE SPECIALE PENTRU ACUZAŢI

A. Prezumţia de nevinovăţie
(articolul 6 § 2)

1. Absenţa rambursării cheltuielilor şi/sau a indemnizaţiei pentru detenţie provizorie

116. CAZUL MINELLI contra ELVEŢIEI – Impozitarea, în cantonul Zürich, a cheltuielilor şi taxelor de judecată ale unui învinuit care a beneficiat de prescripţie

1. – *Cetăţean elveţian născut în 1932, dl Ludwig Minelli exercită profesia de ziarist. În 1972, o societate comercială şi administratorul acesteia intentează contra sa o procedură de urmărire penală pentru atingere adusă onoarei prin presă. Procedura este suspendată în 1974, în aşteptarea soluţionării unui proces privind fapte similare reproşate unui terţ. La 12 mai 1976, completul de judecată al Curţii cu juraţi a cantonului Zürich declară acţiunea inadmisibilă pentru cauză de prescripţie; în virtutea art. 293 din Codul de procedură penală al cantonului Zürich, instanţa pune în sarcina petiţionarului două treimi din cheltuielile de instrucţie şi din cele ale procesului, ca şi o indemnizaţie pentru cheltuielile reclamanţilor. Recursul introdus de Minelli la Curtea de casaţie a cantonului este zadarnic, aşa încât el sesizează Tribunalul federal printr-un recurs de drept public, respins la 16 mai 1979.*

2. – *Dl Minelli introduce cerere la Comisie, la 20 iunie 1979. El se plânge de decizia completului de judecată al Curţii cu juraţi din 12 mai 1976 pentru că i-ar fi aplicat o „pedeapsă de suspiciune" şi ar fi încălcat astfel art. 6 § 2 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 25 martie 1983** (Cameră) (seria A nr. 62)*

3. – Guvernul elveţian contesta aplicabilitatea art. 6 § 2. După el, într-adevăr, urmăririle litigioase îmbrăcau un caracter civil fundamental şi nu penal, astfel că art. 6 § 2 nu se aplică în speţă. Curtea cercetează dacă dl Minelli, „acuzat", fără să aibă posibilitatea de a susţine contrariul, „de o infracţiune" (art. 6 § 2), trebuia să răspundă la o „acuzaţie în materie penală" (art. 6 § 1): prezumţia de nevinovăţie pe care o consacră paragraful 2

[1] În raportul său din 16 mai 1981, Comisia apreciază că a existat încălcarea art. 6 § 2 (unanimitate).

al art. 6 figurează printre elementele procesului penal echitabil reclamat de paragraful 1. Notând că lezarea unui drept individual „cu caracter civil" – ca cel de a te bucura de o bună reputaţie – constituie uneori şi o infracţiune penală, Curtea studiază situaţia juridică a celui interesat şi trage concluzia naturii penale a procedurii intentate contra acestuia.

În afară de aceasta, guvernul susţinea că funcţia îndeplinită de completul de judecată al Curţii cu juraţi a fost una pur administrativă. Art. 6 § 2, răspunde Curtea, reglementează ansamblul procedurii, independent de soluţionarea urmăririlor, şi nu numai examinarea temeiniciei acuzaţiei. Or, în cantonul Zürich o decizie de repartizare a cheltuielilor constituie un element normal al unei proceduri pentru atingere adusă onoarei; ea vizează reglarea anumitor efecte. În speţă, completul de judecată al Curţii cu juraţi a constatat printr-un act unic expirarea termenului legal de prescripţie şi a pus în sarcina celui interesat două treimi din cheltuielile judiciare ca şi indemnizaţii de cheltuieli pentru reclamanţi. Repartizarea cheltuielilor reprezintă complementul necesar încheierii urmăririlor.

Potrivit unei teze subsidiare a guvernului, garanţia prezumţiei de nevinovăţie avea efect cel mult până la 27 ianuarie 1976, dată a incidenţei prescripţiei. Aceasta din urmă, apreciază în schimb Curtea, a dus la încetarea urmăririlor, dar pentru a o recunoaşte trebuia un act oficial al Curţii cu juraţi; decizia litigioasă cuprindea exact o asemenea constatare. Deci art. 6 § 2 se aplică în cazul de faţă.

4. – A fost oare respectat acest articol? În opinia Curţii, prezumţia de nevinovăţie nu este respectată dacă, fără stabilirea legală prealabilă a culpabilităţii unui învinuit şi îndeosebi fără ca acesta din urmă să aibă ocazia să-şi exercite drepturile de apărare, o decizie judiciară care îl priveşte reflectă sentimentul că este vinovat. Or, completul de judecată al Curţii cu juri, întemeindu-se pe art. 293 din codul cantonal de procedură penală ca şi pe jurisprudenţa şi practica din Zürich, a apreciat în speţă că obligaţia de plată a cheltuielilor de judecată şi taxe trebuia să depindă de decizia care ar fi fost pronunţată fără incidenţa prescripţiei. Pentru a statua asupra acestui punct, ea a reţinut elemente privind fondul cauzei şi a tras concluzia că, fără incidenţa prescripţiei, articolul incriminat ar fi condus „foarte probabil" la condamnarea dlui Minelli. Ea s-a arătat astfel convinsă de vinovăţia acuzatului care nu beneficiase de garanţiile art. 6 §§ 1 şi 3.

Desigur, decizia din 12 mai 1976 trebuie să fie citită în lumina hotărârii Tribunalului federal din 16 mai 1979. Totuşi, acesta se limita la a preciza motivele, fără să le schimbe sensul şi nici efectul. El o confirma în drept, prin respingerea recursului dlui Minelli; tribunalul o aproba, de asemenea, în substanţa sa. Aşadar, a existat încălcarea art. 6 § 2 (unanimitate).

5. – Statuând asupra aplicării art. 50, Curtea consideră că prejudiciul moral cauzat prin nerespectarea prezumţiei de nevinovăţie găseşte o compensare adecvată în constatarea sa prin hotărârea Curţii. În schimb, petiţionarul are dreptul la rambursarea unei părţi a cheltuielilor de judecată şi

taxe la care s-a expus în Elveţia ca şi la totalitatea celor suportate la Strasbourg. În total, Elveţia trebuie să verse suma de 8.668,65 FS dlui Minelli (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (4e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 326-327.

KÜHL (K.). – „Unschuldsvermutung und Einstellung des Strafverfahrens. Die neueste Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte zu Art. 6 II MRK", *N.J.W.* 1984, p. 1264–1268.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 331–333.

PONCET (D.) – „Condamnation aux frais et violation de la présomption d'innocence: l'affaire Minelli devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Bulletin de la Fédération suisse des avocats* 1983, nr. 85, p. 11–16.0

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982–1996)", *A.D.L.* 1996, p. 477–479.

117. CAZUL LUTZ contra GERMANIEI

118. CAZUL ENGLERT contra GERMANIEI

119. CAZUL NÖLKENBOCKHOFF contra GERMANIEI – Decizii judiciare punând capăt urmăririlor, dar refuzând celui interesat rambursarea cheltuielilor necesare făcute şi o reparaţie pentru detenţia provizorie suferită

1. – *Printr-o decizie din 24 august 1981, Tribunalul cantonal din Heilbronn declară încetarea, prin prescripţie, a urmăririlor deschise contra dlui Uli Lutz pentru „contravenţie administrativă" la codul rutier; el refuză totuşi să impute Trezoreriei cheltuielile necesare la care contravenientul s-a expus, deoarece „dacă s-ar fi judecat dosarul, cel interesat ar fi fost foarte probabil condamnat pentru infracţiune la regulamentul privind circulaţia rutieră." La 25 septembrie, tribunalul regional din Heilbronn respinge recursul dlui Lutz: tribunalul cantonal a avut dreptate să lase cheltuielile amintite în sarcina celui interesat, pentru că, fără obstacolul procedural al prescripţiei, acesta „ar fi fost aproape sigur condamnat." Curtea Constituţională federală se pronunţă în acelaşi sens la 2 februarie 1982: „decizia asupra cheltuielilor (...) nu constată vinovăţia celui interesat: ea se raliază pur şi simplu la bănuiala care apasă asupra lui".*

2. – *La 13 septembrie 1982, tribunalul regional din Heilbronn închide urmăririle angajate contra lui Joachim Englert pentru extorcare de fonduri, pe motiv că pedeapsa previzibilă este nesemnificativă în comparaţie cu cea deja*

[1] Guvernul elveţian a publicat, îndeosebi, principalele considerente ale hotărârii Curţii în revista *Jurisprudence des autorités administratives de la Confédération.*

aplicată învinuitului într-o altă cauză. În acelaşi timp, el refuză să impute Trezoreriei cheltuielile necesare ale celui interesat şi orice indemnizaţie pentru detenţia provizorie: dacă procesul este considerat aşa cum s-a desfăşurat până aici, „circumstanţele care invalidează prezumţia de nevinovăţie predomină (...) într-atât, încât o condamnare este clar mai probabilă decât o achitare". La 30 septembrie 1982, Curtea de apel din Stuttgart declară inadmisibilă cererea dlui Englert.

3. – *Condamnat în primă instanţă, îndeosebi pentru abuz de încredere şi escrocherie, soţul dnei Nölkenbockhoff moare înainte să se fi statuat asupra recursului său în casaţie. La 5 martie 1982, Tribunalul regional din Essen respinge cererea văduvei vizând imputarea către Trezorerie a cheltuielilor făcute de defunct şi să-i acorde o indemnizaţie pentru detenţia provizorie suferită de soţul său: dacă procedura ar fi putut continua, „se putea crede aproape sigur în condamnarea sau menţinerea condamnării celui interesat". La 14 iulie 1982, Curtea de apel din Hamm respinge cererea dnei Nölkenbockhoff; ea consideră că „aprecierea soluţiei probabile a procesului conduce la concluzia că, dacă s-ar fi continuat urmăririle până la o decizie definitivă, rezultatul ar fi fost aproape sigur menţinerea condamnării." În ceea ce priveşte Curtea Constituţională federală, aceasta arată la 30 septembrie că, prognosticând rezultatul eventual al procedurii, deciziile atacate nu au constatat o „vinovăţie", ci numai „persistenţa unei bănuieli."*

4. – *Comisia este sesizată la 14 iunie 1982 (Lutz), la 13 octombrie 1982 (Englert) şi la 7 februarie 1983 (Nölkenbockhoff). Petiţionarii pretind că s-a adus atingere prezumţiei de nevinovăţie (art. 6 § 2 din Convenţie); în afară de aceasta, primul petiţionar se plânge şi de depăşirea termenului rezonabil (art. 6 § 1), iar petiţionara Nölkenbockhoff de durata detenţiei provizorii a soţului său şi de cea a procesului contra acestuia (art. 5 § 3 şi art. 6 § 1).*[1]

• ***Hotărârile din 25 august 1987** (plenul Curţii) (seria A nr. 123)*

5. – Guvernul german ridica o excepţie preliminară în fiecare din cazuri.

Potrivit acestuia, plângerea dlui Lutz era incompatibilă cu dispoziţiile Convenţiei: acuzat de o „contravenţie administrativă", şi nu de o infracţiune penală, contravenientul nu putea invoca prezumţia de nevinovăţie garantată prin art. 6 § 2. Apreciind că nu ar putea rezolva chestiunea ridicată, printr-o simplă examinare preliminară, Curtea respinge excepţia (unanimitate). În ceea ce priveşte aplicabilitatea art. 6 § 2, aceasta se confundă în mare măsură cu cea deja tranşată prin hotărârea Öztürk din 21 februarie 1984, care a recunoscut celui interesat – şi el acuzat pentru o infracţiune la reglementarea

[1] Comisia a reţinut în întregime cererile (Englert) sau în parte (Lutz şi Nölkenbockhoff). În rapoartele sale din 9 (Englert şi Nölkenbockhoff) şi 18 octombrie 1985 (Lutz), ea pune concluzia încălcării art. 6 § 2 (unanimitate în primele două cazuri, 7 voturi pentru, 5 împotrivă în cel de-al treilea).

referitoare la circulaţia rutieră – dreptul la asistenţa gratuită a unui interpret (art. 6 § 3 e). Caracterul general al normei, aminteşte Curtea, şi scopul în acelaşi timp preventiv şi represiv al sancţiunii sunt suficiente pentru a se stabili, în baza art. 6, natura penală a infracţiunii în litigiu. Curtea hotărăşte deci aplicabilitatea art. 6 § 2 (14 voturi pentru, 3 împotrivă).

Guvernul îi reproşa dlui Englert că nu epuizase căile de recurs interne înainte de a fi sesizat comisia şi contesta doamnei Nölkenbockhoff calitatea de „victimă" a încălcării art. 6 § 2. Aceste excepţii sunt respinse (unanimitate).

6. – Pe fond, Curtea aminteşte mai întâi că nici art. 6 § 2 şi nici o altă clauză a Convenţiei nu dă „acuzatului" un drept la rambursarea cheltuielilor sale sau un drept la reparaţie pentru detenţia provizorie legală, în ipoteza închiderii urmăririlor penale angajate contra sa. Totuşi, constată ea, o decizie care, după încetarea urmăririlor, refuză unui acuzat rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe făcute şi o reparaţie pentru detenţia provizorie, poate ridica o problemă din perspectiva art. 6 § 2, dacă motivele indisociabile ale dispozitivului echivalează în substanţă cu o constatare a vinovăţiei, fără ca aceasta din urmă să fie în prealabil stabilită legal şi îndeosebi fără ca cel interesat să aibă ocazia să-şi exercite drepturile de apărare.

Examinând deciziile litigioase, Curtea arată că dacă termenii folosiţi de acestea pot să pară sau sunt ambigui şi prea puţin satisfăcători, ele descriu totuşi o simplă stare de suspiciune şi nu conţin o constatare de vinovăţie. În afară de aceasta, refuzul de a impune Trezoreriei cheltuielile făcute şi de a acorda o reparaţie pecuniară pentru detenţia provizorie nu se traduce într-o pedeapsă şi nici într-o măsură asimilabilă unei pedepse. Jurisdicţiile germane nu au aplicat nici o sancţiune inculpaţilor; ele au refuzat doar să oblige colectivitatea să-i despăgubească. Nu a existat deci încălcarea art. 6 § 2 (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.) şi SHERLOCK (A.). – „The presumption of innocence", *E.L.R.* 1988, p. 70–71.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 458–459.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1987, p. 381–382.

KÜHL (K.). – „Rückschlag für die Unschuldsvermutung aus Strassburg. Die neueste Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte zu Art. 6 II MRK", *N.J.W.* 1988, p. 3233–3239.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 490–493.

PETTITI (L.-E.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1988, p. 136–138.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p. 874–877.

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982–1996)", *A.D.L.* 1996, p. 479–482.

WESTERDIECK (C.). – „Die Strassburger Rechtsprechung zur Unschuldsvermutung bei der Einstellung von Strafverfahren: Anmerkung zu den Urteilen des EGMR in den Fällen Lutz, Englert und Nölkenbockhoff", *EuGRZ* 1987, p. 393–398.

120. CAZUL SEKANINA contra AUSTRIEI – Decizii judiciare refuzând acuzatului, după achitare, o indemnizaţie pentru detenţia provizorie suferită

1. – *Cetăţean austriac, dl Karl Sekanina, bănuit că şi-ar fi ucis soţia, face obiectul unor urmăriri penale şi este plasat în detenţie provizorie la 1 august 1985; el rămâne în această situaţie până la 30 iulie 1986. Este judecat pentru omor şi pentru intimidarea unui codeţinut pe care l-ar fi ameninţat cu moartea dacă acesta ar face unele mărturisiri privind omorul. La 30 iulie 1986, Curtea cu juraţi de pe lângă Tribunalul regional din Linz îl achită pe acuzat care este pus imediat în libertate.*

Dl Sekanina cere apoi reparaţii pentru prejudiciul material suferit ca urmare a detenţiei, însă Tribunalul regional din Linz îi respinge cererea la 10 decembrie 1986; în virtutea legislaţiei pertinente, cel în cauză nu are dreptul la o indemnizaţie deoarece rămân importante elemente de suspiciune, cum sunt ameninţările repetate, violenţele şi manifestările de agresivitate, mărturisirile făcute unui codeţinut, satisfacţia manifestată la moartea soţiei şi dificultăţile financiare. Curtea de apel din Linz respinge recursul introdus la 25 februarie 1987 de către Sekanina împotriva deciziei amintite.

2. – *În faţa Comisiei, pe care o sesizează la 21 aprilie 1987, Sekanina se plânge de o atingere adusă prezumţiei de nevinovăţie, garantată de art. 6 § 2 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 25 august 1993** (Cameră) (seria A nr. 266-A)*

3. – În principal, guvernul contesta aplicabilitatea art. 6 § 2. Curtea apreciază că şi în situaţia în care decizia tribunalului din Linz, care refuză indemnizaţia, ar fi fost dată la câteva luni după hotărârea de achitare, ea n-ar fi reprezentat cu nimic mai puţin un corolar, având în vedere legislaţia şi practica austriacă, şi, într-o oarecare măsură, un complement al acesteia; în afară de aceasta, deşi într-o formaţie diferită, acelaşi tribunal a luat decizia respectivă sprijinindu-se pe dosarul Curţii cu juraţi. Art. 6 § 2 se aplică deci în speţă (unanimitate).

Pentru a se asigura de respectarea acestuia din urmă, Curtea se afla în faţa unui exemplu de caz diferit de cele pe care le-a întâlnit deja în dosarele Englert şi Nölkenbockhoff contra Germaniei şi care priveau proceduri finalizate înaintea deciziei definitive asupra fondului. Curtea cu juraţi din Linz l-a achitat pe Sekanina printr-o hotărâre rămasă definitivă. În pofida acestui fapt, jurisdicţiile competente pentru acordarea unei despăgubiri, în conformitate cu art. 2 § 1 b) din legea asupra indemnizării în materie penală, au trecut în revistă bănuielile care apăsau încă asupra celui interesat

[1] În raportul din 20 mai 1992 Comisia trage concluzia violării art. 6 § 2 (18 voturi pentru, 1 împotrivă).

şi au enumerat în mod explicativ probele pe care se sprijineau. Potrivit opiniei Curţii, se pot expune bănuielile asupra nevinovăţiei unui acuzat până când încheierea urmăririlor penale nu aduce decizia asupra temeiniciei acuzaţiei, dar nu şi după o achitare devenită definitivă. Aşadar s-a încălcat art. 6 § 2 (unanimitate).

4. – În baza art. 50, Curtea respinge cererile de reparaţie ale petiţionarului, ridicându-se la aproximativ 1.000.000 ATS, din cauza lipsei legăturii de cauzalitate între încălcarea constatată şi prejudiciul pretins (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe în faţa jurisdicţiilor austriece şi a organelor Convenţiei, ea alocă, în echitate, dlui Sekanina 110.000 ATS (unanimitate).

5. *Bibliografie*

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 538–539.

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982–1996)", *A.D.L.* 1996, p. 476–477.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *E.J.C.* 1994, p. 377 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights în 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

WAGNER (B.). – „L'indemnisation d'une détention provisoire suivie d'un acquittement", *R.T.D.H.* 1994, p. 563–567.

2. Folosirea unor prezumţii de responsabilitate

121. CAZUL SALABIAKU contra FRANŢEI – Punerea în libertate a unui învinuit de săvârşirea delictului penal de import ilicit de stupefiante, dar condamnarea acestuia pentru delictul vamal de import prin contrabandă a unor mărfuri prohibite

1. – *Cetăţean zairez născut în 1951, dl Amosi Salabiaku locuieşte la Paris. La 28 iulie 1979, el este prins în momentul când vine să ridice de la aeroportul Roissy o valiză în care se găsesc 10 kg de canabis ascunse sub alimente. La 27 martie 1981, tribunalul de mare instanţă de la Bobigny îl declară vinovat pentru delictul penal de import ilicit de stupefiante şi pentru delictul vamal de import prin contrabandă a unor mărfuri prohibite; acesta îi aplică pentru primul delict o pedeapsă de doi ani cu închisoare şi pentru cel de-al doilea 100.000 FF amendă. În apel, Curtea de la Paris recunoaşte*

petiţionarului beneficiul îndoielii în privinţa acuzaţiei penale, dar confirmă decizia atacată referitor la infracţiunea vamală. La 21 februarie 1983, Curtea de casaţie respinge recursul celui interesat. Ea se întemeiază pe art. 392 § 1 din codul vămilor, în termenii căruia „deţinătorul mărfurilor procurate prin fraudă este considerat răspunzător de fraudă"; după ea, acest articol nu a fost abrogat implicit o dată cu aderarea Franţei la Convenţie, iar condamnatul nu a demonstrat existenţa unui caz de forţă majoră de natură să-l exonereze de răspundere.

2. – *În cererea sa din 29 iulie 1983 la Comisie, dl Salabiaku se plânge de aplicarea împotriva sa a art. 392 § 1 din codul vămilor, invocat ca fiind contrar prevederilor art. 6 §§ 1 şi 2 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 7 octombrie 1988** (Cameră) (seria A nr. 141-A)*

3. – Salabiaku aprecia drept incompatibilă cu art. 6 § 2 prezumţia „cvasiirefragabilă" în virtutea căreia tribunalul de mare instanţă de la Bobigny şi apoi Curtea de apel de la Paris l-au condamnat pentru delict vamal. Pentru guvernul francez şi pentru Comisie vinovăţia petiţionarului a fost „legal stabilită".

Curtea aminteşte că statele contractante rămân libere, în principiu şi în anumite condiţii, să atribuie caracter de infracţiune unui fapt material sau obiectiv considerat în sine care îşi trage sau nu originea dintr-o intenţie delictuală sau dintr-o neglijenţă. Petiţionarul nu a fost totuşi condamnat pentru simpla deţinere a mărfurilor prohibite importate prin fraudă, ci pentru importul prin contrabandă a unor asemenea mărfuri. Prezumţia legală de răspundere pe care art. 392 § 1 din codul vămilor o deduce din deţinerea lor conduce la constatarea vinovăţiei.

Alunecarea de la ideea răspunderii penale la noţiunea de vinovăţie ilustrează caracterul foarte relativ al unei asemenea distincţii. Orice sistem juridic poate hotărî asupra prezumţiilor de fapt sau de drept; evident, Convenţia nu le opune, în principiu, nici un obstacol, dar, în materie penală, ea obligă statele contractante să nu depăşească limitele rezonabile ţinând seama de gravitatea mizei şi prezervând drepturile apărării. Art. 6 § 2 nu se limitează la a enunţa o garanţie de respectat de către magistraţi în timpul desfăşurării procedurilor judiciare, iar evidenţele „legal stabilite" nu implică o trimitere necondiţionată la dreptul intern.

În opinia Curţii, deţinerea mărfurilor litigioase a fost riguros probată de acuzare. Considerat răspunzător pentru fraudă, deţinătorului poate să i se acorde beneficiul circumstanţelor atenuante (art. 369 § 1 din codul vămilor) şi chiar o decizie de punere în libertate, dacă el reuşeşte să demonstreze existenţa unui caz de forţă majoră (jurisprudenţă). Aşa cum a subliniat şi guvernul, jurisdicţiile franceze se bucură de o libertate reală de

[1] În raportul din 16 iulie 1987, Comisia formulează avizul că nu s-a încălcat art. 6 § 1 (10 voturi pentru, 3 împotrivă) şi 2 (9 voturi pentru, 4 împotrivă).

apreciere în materie. Curtea arată că acestea au aplicat art. 392 § 1 din codul vămilor într-o manieră compatibilă cu prezumţia de nevinovăţie, judecătorii fondului cauzei părând că au identificat printre circumstanţele speţei un anumit element intenţional, chiar dacă nu aveau nevoie de el pentru a ajunge la o condamnare. Aşadar, nu a existat încălcarea art. 6 § 2 (unanimitate).

4. – În baza paragrafului 1 al art. 6, dl Salabiaku formula revendicări reluând în mare măsură pe cele pe care le-a prezentat pe baza paragrafului 2.

Curtea nu observă nici un motiv pentru ca în numele principiului general al procesului echitabil să se îndepărteze de concluzia la care a ajuns plasându-se pe terenul specific prezumţiei de nevinovăţie. Pentru celelalte aspecte, examinarea dosarului nu dezvăluie nici o încălcare a diverselor exigenţe ale art. 6 § 1 (unanimitate). În particular, în primă instanţă, în apel şi în casaţie procedura a îmbrăcat un caracter pe deplin contradictoriu şi judiciar necontestat de cel în cauză.

5. *Bibliografie*

BOULOC (B.). – „Remarques sur les décisions récentes de la Cour européenne des droits de l'homme", *Revue pénale suisse* 1990, p. 29–31.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.E.*, 1989, p. 167–168.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p 319–321.

JUNOSZA-ZDROJEWSKI (G.). – „La présomption d'innocence contre la présomption de culpabilité", *G.P.* 25–27 juin 1989, chronique, p. 4–5.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 404–406.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1989, p. 167–170.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 829–831.

SPIELMANN (A.) şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982–1996)", *A.D.L.* 1996, p. 484–485.

122. CAZUL JANOSEVIC contra SUEDIEI – Obligaţia de a executa decizii ale fiscului înainte chiar de orice judecată definitivă

1. – *Velmir Janosevic, resortisant suedez, este proprietarul unei societăţi de taxiuri. În cadrul unei anchete de amploare, având ca obiectiv societăţile de taxiuri în anii 1994 şi 1995, administraţia fiscală a departmentului Stockholm efectuează un control al societăţii în cauză. Ajungând la concluzia că declaraţiile fiscale ale acesteia sunt incorecte, ea procedează la o majorare şi la o impozitare suplimentară. Informaţiile prezentate de către cel interesat vădindu-se a fi inexacte, acesta primeşte în decembrie 1995 o ordonanţă pentru plata unei majorări a impozitului de 161.261 SEK*[1].

Petiţionarul contestă evaluarea efectuată de administraţia fiscală şi face apel în faţa jurisdicţiilor administrative. Sumele reprezentând impozitele şi majorările reclamate fiind importante şi exigibile imediat, el cere de asemenea o amânare de plată în aşteptarea soluţionării procedurii de apel. Administraţia fiscală şi jurisdicţiile administrative resping această solicitare, deoarece petiţionarul nu este în măsură să ofere garanţii bancare ca siguranţă. În lipsa unor bunuri cu care să achite sumele datorate, dl Janosevic este declarat falit în iunie 1996.

În februarie 1999, după ce şi-a reexaminat deciziile iniţiale cu privire la impozitele şi majorările pe care le avea de plătit dl Janosevic, administraţia fiscală refuză să le modifice şi transmite cauza tribunalului administrativ departamental, care confirmă decizia în chestiune. Cauza se află pendinte în faţa Curţii administrative de Apel.

2. – *În petiţia sa din 28 noiembrie 1996, adresată Comisiei, dl Janosevic invocă faptul că executarea deciziei administraţiei fiscale înainte ca o judecată definitivă să fi stabilit care sunt obligaţiile sale este contrară articolului 6 al Convenţiei. El se mai plânge de faptul că procedura fiscală nu a fost încheiată într-un termen rezonabil şi că a fost privat de dreptul său de a fi considerat nevinovat până la stabilirea legală a culpabilităţii sale.*

• ***Hotărârea din 23 iulie 2002** (secţia I) (CEDO 2002-VII)*

3. – Potrivit jurisprudenţei Curţii, contenciosul fiscal nu intră în principiu în domeniul „drepturilor şi obligaţiilor de ordin civil" la care se referă articolul 6. Aplicabilitatea acestei dispoziţii depinde deci de faptul de a şti dacă majorările de impozit cerute petiţionarului pot fi considerate ca implicând o „acuzaţie în materia penală" în sensul articolului 6. Curtea estimează că însuşi caracterul general al dispoziţiilor legale cu privire la majorările de impozit precum şi scopul sancţiunilor, care este în acelaşi timp preventiv şi represiv, stabilesc că, în legătură cu articolul 6, petiţionarul era acuzat de o infracţiune în materie penală. Natura penală a infracţiunii reiese de asemenea şi din gravitatea sancţiunii primite şi efectiv aplicate. Articolul 6 este, prin urmare, aplicabil (unanimitate).

4. – Constatând că au fost luate măsuri de executare împotriva petiţionarului şi că cererea de amânare a plăţii a fost respinsă, Curtea conchide că deciziile administraţiei fiscale privind impozitele şi majorările de impozit aveau repercursiuni grave pentru petiţionar, nu numai pentru situaţia sa financiară privată, dar şi pentru activitatea sa în taximetrie. Unele dintre aceste repercursiuni puteau chiar să se agraveze pe măsură ce procedura se desfăşura şi ar fi greu de evaluat şi de redresat dacă tentativele celui interesat, de a face ca deciziile care îl incriminau să fie infirmate, s-ar

[1] SEK = coroane suedeze (N.R.)

realiza. Pentru ca petiţionarul să dispună de un acces efectiv la tribunale, era deci indispensabil ca procedurile pe care el le întreprinsese să se desfăşoare cu diligenţă. Curtea estimează că, având nevoie de aproape trei ani pentru a se pronunţa asupra cererilor petiţionarului care solicita o reexaminare a impunerii sale, administraţia fiscală nu a reacţionat cu urgenţa necesitată de circumstanţe şi a întârziat, deci, într-un mod de nepermis, o decizie judiciară în legătură cu principalele probleme privind impozitele şi majorările de impozite pretinse celui interesat. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 6 § 1 refertor la dreptul de acces la un tribunal (unanimitate).

5. – În ceea ce priveşte durata procedurii, Curtea consideră că perioada de luat în calcul a început la 1 decembrie 1995, dată la care administraţia fiscală a redactat raportul controlului fiscal care s-a finalizat cu o impunere suplimentară şi cu majorări de impozit. Procedura judiciară referitoare la impozitare şi la majorări este încă pendinte la Curtea administrativă de Apel. La ora actuală, ea a durat aproape şase ani şi opt luni. Pentru Curte, ea a depăşit termenul rezonabil, nesocotindu-se astfel articolul 6 § 1 (unanimitate).

6. – Petiţionarul afirma că fusese încălcat dreptul său de a fi considerat nevinovat: sarcina probei ce îi revenea referitor la afirmaţia sa potrivit căreia el nu trebuia să plătească majorări de impozit era aproape imposbil de dovedit; deciziile administraţiei fiscale privind aceste majorări fuseseră executate înainte ca un tribunal să fi decis dacă el era obligat să le plătească.

Cât priveşte prima afirmaţie, Curtea recunoaşte că petiţionarul se confrunta cu o prezumţie potrivit căreia inexactităţile evidenţiate într-o declaraţie de venituri se datorează unor acte de nescuzat ale contribuabilului şi că nu este neapărat lipsit de raţiune să se impună o majorare pentru a sancţiona un asemenea act. Totuşi, chiar dacă această prezumţie este greu de combătut, petiţionarul nu s-a aflat fără mijloace de apărare, de vreme ce putea produce nişte motive în sprijinul unei reduceri sau exonerări a majorărilor şi mai putea supune piese justificative. Punând în balanţă interesele în joc în materie fiscală, Curtea ţine cont şi de interesele financiare ale statului. Un sistem de impozitare bazat în principal pe informaţiile furnizate de contribuabil nu ar funcţiona bine în lipsa unei forme de sancţionare împotriva comunicării unor informaţii inexacte sau incomplete, iar numărul mare de declaraţii fiscale tratate în fiecare an, asociat cu interesul unei aplicări previzibile şi uniforme a sancţiunilor, cere ca acestea să fie aplicate potrivit unor reguli asemănătoare. Curtea a conchis că prezumţiile aplicate în dreptul suedez în materie de majorări de impozite se înscriu în limite rezonabile. Este însă necesar ca şi tribunalele să procedeze la o apreciere nuanţată şi destul de largă de la caz la caz a chestiunii de a şti dacă există motive de exonerare totală sau parţială a persoanei supuse unei majorări de impozit.

Referitor la cea de a doua afirmaţie, Curtea relevă că nici articolul 6, nici, de altfel, vreun alt articol al Convenţiei, nu pot fi interpretate ca

interzicând, în principiu, executarea unor sancţiuni înainte ca acestea să fi căpătat forţă obligatorie. Cu toate acestea, o executare precoce a majorărilor de impozit putând avea consecinţe grave pentru persoana în cauză şi putând în plus să-i compromită apărarea într-o procedură judiciară ulterioară, statele au obligaţia să menţină un just echilibru între interesele în cauză. S-a petrecut aceasta pentru cazul în speţă? Curtea relevă mai întâi că interesele financiare ale statului nu justificau în sine recuperarea imediată a majorărilor deoarece, spre deosebire de impozite, ele nu sunt concepute ca o sursă de venituri pentru stat, ci urmăresc să exercite o presiune asupra contribuabililor pentru a-i obliga să-şi respecte îndatoririle în materie fiscală, precum şi pentru a sancţiona sustragerea de la aceste îndatoriri. Curtea mai constată că, în dreptul suedez, succesul unui recurs împotriva deciziei de recuperare a majorărilor atrage după sine rambursarea oricărei sume plătite şi anularea oricărei decizii de faliment. Este adevărat că, atunci când executarea are ca obiect sume considerabile, posibilitatea de rambursare poate să nu aducă după sine o reparaţie integrală a pierderilor suferite de către un contribuabil. În plus, un sistem care permite recuperarea unor asemenea majorări înainte de orice decizie judiciară cu privire la obligaţia de a le plăti poate fi supusă criticilor. Totuşi, în realitate, petiţionarul nu a făcut obiectul nici unei recuperări. Mai mult, ţinând cont de lipsa de bunuri, el ar fi fost declarat în faliment din simplul fapt al datoriei sale fiscale. Prin urmare, posibilitatea de a obţine recuperarea oricărei sume vărsate constituie o protecţie suficientă a intereselor petiţionarului. Pe scurt, în această privinţă nu a avut loc o violare a articolului 6 §§ 1 şi 2 (6 voturi contra 1).

7. – În temeiul articolului 41, Curtea îi alocă petiţionarului suma de 15.000 euro pentru prejudiciu moral şi 35.000 euro pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

8. *Bibliografie*

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 5 février 2003, édition générale, I, 109, p. 233.

3. Declaraţii ale funcţionarilor de poliţie

123. CAZUL ALLENET DE RIBEMONT contra FRANŢEI – Persoană reţinută, desemnată ca vinovată de către înalţi funcţionari ai poliţiei în timpul unei conferinţe de presă organizată cu ministrul de interne

1. – *În urma asasinării, la 24 decembrie 1976, a dlui Jean de Broglie, fost ministru şi deputat de Eure, ministrul de interne Poniatowski, asistat de directorul poliţiei judiciare, dl Ducret, şi de şeful brigăzii penale Ottavioli ţine o conferinţă de presă la 29*

decembrie 1976, în timpul căreia citează numele dlui Patrick Allenet de Ribemont care fusese arestat în aceeaşi zi. Inculpat pentru complicitate la omucidere cu intenţie şi plasat în detenţie la 14 ianuarie 1977, petiţionarul este eliberat la 1 martie 1977 şi beneficiază de o soluţie de neurmărire penală la 21 martie 1980.

Apreciind că a fost acuzat în public de către ministrul de interne de a fi instigatorul asasinatului, el cere în van pe lângă ministru reparaţia prejudiciului moral şi financiar suferit bazându-se pe articolele de presă care au relatat conferinţa din 29 decembrie 1976.

Apoi el sesizează succesiv, cu aceeaşi cerere, jurisdicţiile administrative (20 septembrie 1977) şi judiciare (29 februarie 1984). După o procedură de cinci ani şi opt luni, primele (Tribunalul administrativ din Paris şi Consiliul de Stat) se declară necompetente să examineze cererea sa. Celelalte (Tribunalul de mare instanţă din Paris, Curtea de apel din Paris şi Curtea de casaţie) îi resping cererea pentru insuficienţa probelor, în termenii unui contencios care durează patru ani şi nouă luni, terminându-se la 30 noiembrie 1988.

2. – *În plângerea sa din 24 mai 1989 la Comisie, dl Allenet de Ribemont invocă art. 6 §§ 1 şi 2 şi art. 13 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 10 februarie 1995***[2] *(Cameră) (seria A nr. 308)*

3. – Guvernul susţinea că o atingere adusă prezumţiei de nevinovăţie nu poate să provină decât de la o autoritate judiciară şi să apară, numai la soluţionarea procedurii în caz de condamnare, dacă motivarea judecătorului permite să se presupună că acesta consideră *a priori* vinovat pe cel interesat. Potrivit Curţii, o asemenea atingere poate să emane nu numai de la un judecător sau de la un tribunal, ci şi de la alte autorităţi publice.

În speţă, interpelarea şi reţinerea petiţionarului se înscriau în cadrul unei proceduri judiciare deschise cu câteva zile înainte de către un judecător de instrucţie şi îi conferau calitatea de „acuzat". Cei doi înalţi funcţionari ai poliţiei erau în cazul de faţă abilitaţi să conducă investigaţiile. Obligaţi în acelaşi timp de procedura judiciară şi sprijiniţi de către ministrul de interne, cuvintele lor se explică prin existenţa acesteia şi prezintă o legătură directă cu ea. Art. 6 § 2 se aplică deci în speţă.

Libertatea de exprimare, garantată prin art. 10 din Convenţie, o cuprinde pe aceea de a primi sau de a comunica informaţii. Art. 6 § 2 nu ar putea deci să împiedice autorităţile să informeze publicul asupra anchetelor penale în curs, dar cere ca ele să o facă foarte discret şi cu toată rezerva impusă de respectarea prezumţiei de nevinovăţie.

[1] La 8 februarie 1993, Comisia reţine cererea în ceea ce priveşte revendicările deduse din nerespectarea prezumţiei de nevinovăţie şi din durata excesivă a procedurii. În raportul său din 12 octombrie 1993, ea formulează avizul că a existat încălcarea art. 6 §§ 1 şi 2 (unanimitate).

[2] La 19 septembrie 1995, Comisia a introdus la Curte o cerere de interpretare a hotărârii.

Unii dintre cei mai înalţi responsabili ai poliţiei l-au desemnat pe Allenet de Ribemont, fără vreo nuanţă sau vreo rezervă, drept unul dintre instigatori şi deci complice la un asasinat. Este vorba aici, evident, de o declaraţie de vinovăţie care, pe de o parte, incita publicul să creadă în aceasta, iar pe de altă parte prejudicia aprecierea faptelor de către judecătorii competenţi. S-a încălcat deci art. 6 § 2 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – Referitor la art. 6 § 1, perioada de luat în considerare începe la 23 martie 1977, data depunerii recursului în faţa primului-ministru şi se termină la 30 noiembrie 1988, data respingerii recursului în casaţie formulat de către petiţionar. Ea se întinde deci aproximativ pe 11 ani şi 8 luni.

Cazul era complex fără însă ca aceasta să poată justifica în întregime lungimea procedurii litigioase. Presupunând că dl Allenet de Ribemont ar putea fi considerat răspunzător pentru o întârziere de circa 3 ani şi 4 luni, rămâneau în jur de 8 ani. Mai multe perioade de inactivitate în timpul procedurii sunt imputabile autorităţilor naţionale. Fie că ele sunt administrative sau jurisdicţionale, aceste autorităţi au obstrucţionat procedura înregistrării audiovizuale care i-ar fi permis dlui Allenet de Ribemont să aducă proba cuvintelor pronunţate la conferinţa de presă. Curtea nu se îndoieşte că aici se regăseşte principala cauză a încetinelii procedurii. Referitor, îndeosebi, la atitudinea jurisdicţiilor, judecătorilor administrativi le-ar fi trebuit nu mai puţin de 5 ani şi 8 luni pentru a se declara necompetenţi şi dacă acel consilier însărcinat cu pregătirea cauzei în faţa Curţii de apel din Paris a acţionat cu siguranţă pentru accelerarea procedurii în instanţă, din dosar nu rezultă că un magistrat ar fi acţionat în acest sens în cadrul celorlalte jurisdicţii judiciare. Pe scurt, a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

5. – În baza art. 50, Curtea găseşte parţial întemeiată cererea de reparaţie pentru prejudiciu material. De asemenea, ea constată că cel în cauză a suferit un prejudiciu moral incontestabil prin încălcarea art. 6 § 1 şi îndeosebi a art. 6 § 2. Curtea îi atribuie global 2 000 000 FF (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

Ea aminteşte că nu este competentă pentru a dispune unui stat contractant să asigure pe cel interesat împotriva oricărei cereri de executare a unei decizii şi respinge cererea petiţionarului privind acest punct (unanimitate).

În sfârşit, ea acordă petiţionarului 100.000 FF plus taxa asupra valorii adăugate pentru cheltuielile de judecată şi taxe prezentate în faţa organelor Convenţiei (unanimitate).[1]

• ***Hotărârea din 7 august 1996** (Cameră) – Interpretare (Culegere/1996–III)*

6. – În lunile iulie-august 1995, dl Allenet de Ribemont este informat că, la cererea beneficiarilor sentinţei tribunalului de mare instanţă din Paris, datată 14 martie 1979, s-a operat o poprire asupra sumelor alocate de Curte.

[1] O lege din 4 ianuarie 1993 privind reforma procedurii penale – adoptată înainte de hotărârea Curţii – prevede în art. 47 capitolul V că judecătorul poate să constate o atingere adusă prezumţiei de nevinovăţie în cursul procedurii şi să ordone o măsură de rectificare.

Ca urmare a unei cereri a reclamantului şi referindu-se la art. 57 din regulamentul A al Curţii, Comisia adresează Curţii, la 19 septembrie 1995, o cerere de interpretare a hotărârii din 10 februarie 1995, formulată astfel:

„În primul rând: Trebuie să înţelegem că art. 50 al Convenţiei, care prevede acordarea unei satisfacţii echitabile părţii lezate, dacă dreptul intern al părţii contractante nu permite decât ştergerea imperfectă a consecinţelor deciziei sau măsurii hotărâte în opoziţie cu obligaţiile Convenţiei, presupune că orice sumă acordată cu acest titlu trebuie vărsată personal şi cu titlu de neurmărire.

În al doilea rând: Fiind vorba de sume atribuite în baza unor pretenţii legale, în virtutea dreptului francez, trebuie să distingem între fracţiunea sumei acordate cu titlu de prejudiciu material şi cea acordată cu titlu de prejudiciu moral;

În al treilea rând: În caz afirmativ, care a fost suma pe care Curtea a înţeles să o acorde reclamantului, respectiv cu titlu de prejudiciu material şi prejudiciu moral?"

7. – Curtea relevă, mai întâi, că, examinând o cerere de interpretare, ea uzează de o competenţă implicită: ea se vede obligată să clarifice sensul pe care a înţeles să îl atribuie unei decizii anterioare, ivită din propriile deliberări, precizând, la nevoie, ceea ce a decis cu titlu de obligativitate.

Ea înţelege prima întrebare a Comisiei ca o invitaţie la interpretarea art. 50 într-o manieră generală şi abstractă, ceea ce reiese nu numai din cadrul fixat de art. 57 al regulamentului A, ci şi din competenţa contencioasă a Curţii, în virtutea Convenţiei. De altfel, Curtea nu a judecat, în acest caz, că orice sumă datorată dlui Allenet de Ribemont trebuia să fie de neurmărit. Chestiunea era lăsată autorităţilor naţionale care urmau să acţioneze conform dreptului intern pertinent. În sfârşit, Curtea nu are competenţa de a răspunde la prima întrebare şi respinge, astfel, cererea de interpretare (opt voturi pentru, unul împotrivă).

Cât despre întrebările a doua şi a treia, Curtea precizează că, prin hotărârea din 10 februarie 1995, ea a acordat reclamantului 2 000 000 FF „ca daună", fără a distinge între dauna materială şi dauna morală. Fiind vorba de suma acordată, ea aprecia, deci, că nu este cazul să se facă distincţia între părţile corespunzătoare, respectiv daunei materiale şi celei morale. În rest, ea nu este obligată să o facă atunci când acordă o „satisfacţie echitabilă", în baza art. 50. De fapt, este, adesea, dificil, chiar imposibil, să se facă o astfel de distincţie. Curtea conchide că hotărârea din 10 februarie 1995 este clară în privinţa punctelor dispozitivului asupra cărora s-a cerut o interpretare. Judecând altfel s-ar ajunge nu la clarificarea „sensului şi a semnificaţiei" hotărârii, ci, mai ales, la modificarea unei chestiuni pe care Curtea a rezolvat-o cu forţă obligatorie. Curtea decide, deci, că nu este oportun să se răspundă celei de-a doua şi a treia întrebări, şi respinge, sub acest aspect, cererea de interpretare (unanimitate).

8. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.) și FLAUSS (J.-F.) – „Commission et Cour européennes des droits de l'homme", *Justices* 1997, p. 177-178 și 182-184.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 și urm.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 și urm.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 211-213.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 227-229.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 484–486

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35-42 și 57-62.

Marcus-Helmons (S.). – „A propos d'une demande en interprétation", *R.T.D.H.* 1998, p. 69–76.

MÉRAL (C.). – „Les tribunaux français face à la justice européenne", Levallois-Perret, Filipachi, 1997, p. 69–80.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 531-532.

MOUCHARD (M.). – „Arrêt Allenet de Ribemont c. France du 10 février 1995", *Cahiers du CREDHO* nr. 3, 1997, p. 101-108.

PANIER (C.). – „La présomption d'innocence à l'épreuve des communications des autorités publiques à la presse", *Journal des procès* 26 mai 1995, p. 21 și urm.

PANIER (C.). – „L'enseignement de l'arrêt Allenet de Ribemont est de première importance", *Journal des procès* 1995, nr. 284, p. 2-3.

PELSER (C.M.). – „The case law of the European Court of Human Rights in 1995", *E.J.C.* 1996, p. 283 și urm.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 639-642.

PETTITI (L.-E.). – „Note", *G.P.* 11-12 iulie 1997, p. 38.

PUECHAVY (M.). – „Note", *G.P.* 11–12 octobre 1996, p. 13.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1996, sommaires commentés, p. 196-197.

SHERLOCK (A.) și ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R.* Human Rights Survey 1996, p. 78 și urm.

SPIELMANN (D.), – „Procès équitable et présomption d'innocence", *R.T.D.H.* 1995, p. 661-672.

SPIELMANN (A.) și SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982-1996)", *A.D.L.* 1996, p. 490-491.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediție generală, nr. I, 3910.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediție generală, nr. 6-7, 4000.

SUDRE (F.) și alții – „Chronique de la jursiprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 și urm.

SUDRE (F.) și alții – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 și urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, *PUF*, 2003, p. 269-275.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 414–415.

B. Drepturile apărării
(articolul 6 § 3)

1. Informare asupra naturii şi cauzei acuzaţiei *(articolul 6 § 3a)*

124. CAZUL BROZICEK contra ITALIEI – Judecarea în lipsă a unui străin trăind în ţara sa şi care nu a primit notificarea acuzaţiei într-o limbă pe care o înţelegea

1. – *Cetăţean german, dl Georg Brozicek este condamnat la 1 iulie 1981 de către Tribunalul din Savona (Italia) la cinci luni de închisoare cu amânarea executării pedepsei pentru delicte săvârşite în 1975 (rezistenţă opusă forţelor de ordine şi vătămări corporale). În 1976 el a primit în Germania notificarea parchetului, redactată în limba italiană, cu privire la deschiderea unei urmăriri, dar a trimis-o autorităţilor italiene cerându-le – fără să primească răspuns din partea acestora – să-i scrie într-o limbă pe care o înţelege. O a doua notificare, adresată în 1978 şi conţinând invitaţia de a-şi alege un domiciliu în Italia pentru nevoile notificării, se întoarce la expeditor. În lipsa răspunsului, parchetul şi apoi preşedintele instanţei apreciază că inculpatul nu a vrut să-şi aleagă domiciliul în Italia; ei dispun deci ca actele dosarului de notificat să fie depuse la grefele lor. Procesul a avut loc în lipsa celui în cauză.*

Dl Brozicek ia cunoştinţă de condamnarea sa la 5 mai 1984 printr-o scrisoare a autorităţilor germane care îi anunţă înscrierea în cazierul lor judiciar. Sesizat printr-o cerere de informaţii, ministrul italian al justiţiei răspunde condamnatului că poate să introducă apel „aparent tardiv", în afara termenelor normale, împotriva deciziei, dacă notificarea sa nu a fost reglementară. Brozicek nu exercită acest recurs.

2. – *Petiţionarul sesizează comisia la 7 mai 1984, susţinând încălcarea art. 6 §§ 1 şi 3a) din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 19 decembrie 1989** (plenul Curţii) (seria A nr. 167)*

3. – Guvernul italian pleda pentru neepuizarea căilor de recurs interne. El diviza argumentaţia în trei elemente: Brozicek ar fi trebuit să introducă un

[1] În raportul său din 22 martie 1988, Comisia exprimă avizul potrivit căruia s-a încălcat art. 6 § 3a) (11 voturi pentru, 1 împotrivă, 2 abţineri) şi § 1 (13 voturi pentru şi o abţinere).

apel „aparent tardiv", să ceară un control al compatibilităţii art. 170 şi 177 *bis* din Codul de procedură penală cu art. 10 şi 24 din Constituţie şi să pledeze, din faza urmării penale, pentru nulitatea comunicării judiciare şi a altor acte din dosarul de instrucţie.

Curtea respinge o parte din al doilea element al argumentaţiei pentru tardivitate (unanimitate) şi restul excepţiei pentru lipsă de fundamentare (15 voturi pentru, 5 împotrivă pentru primul element şi unanimitate pentru celălalt).

4. – Trecând la examinarea fondului, ea începe prin a studia dubla revendicare dedusă din art. 6 § 3a). Dl Brozicek pretindea într-adevăr că nu a fost informat de natura şi cauza acuzaţiei aduse contra sa într-o limbă pe care o înţelegea şi de o manieră detaliată.

Curtea consideră că notificarea judiciară trimisă în 1976 constituie o „acuzaţie" în sensul art. 6. Autorităţile judiciare italiene ar fi trebuit să dea urmare cererii petiţionarului de a primi comunicarea în limba sa maternă sau în una din limbile oficiale ale Naţiunilor Unite, exceptând situaţia în care ajungeau să stabilească faptul că, în realitate, petiţionarul ştia destul de bine italiana pentru a sesiza sensul acuzaţiilor care îi erau aduse. Or, o asemenea probă nu rezultă nici din piesele dosarului nici din depoziţiile martorilor pe care Curtea europeană i-a audiat la 23 aprilie 1989 la cererea guvernului şi a petiţionarului. S-au încălcat deci prevederile Convenţiei asupra primului punct (unanimitate).

În schimb, asupra celui de-al doilea punct, Curtea apreciază argumentul lui Brozicek ca lipsit de temeinicie (unanimitate): comunicarea judiciară arăta detaliat natura şi cauza acuzaţiei.

5. – Petiţionarul se plângea de asemenea, că nu a beneficiat de o examinare echitabilă a cauzei sale, deoarece nu a avut posibilitatea să participe la proces.

Curtea precizează mai întâi că din dosar nu rezultă că dl Brozicek ar fi înţeles să renunţe la a lua parte la audiere. Ea notează că prima comunicare judiciară nu îndeplinea una din exigenţele art. 6 § 3a). În privinţa celei de-a doua, adresată în 1978, ea nu este convinsă că petiţionarul a avut cunoştinţă despre aceasta. Ea arată, de asemenea, că preşedintele Tribunalului din Savona nu a încercat să notifice celui interesat citaţia de a se prezenta în faţa jurisdicţiei sale. Pornind de aici, a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate).

6. – Invitată, în baza art. 50, să declare nulă decizia din 1 iulie 1981 şi să dispună radierea din cazierul judiciar, Curtea constată că nu se bucură de asemenea puteri.

Ea respinge cererea referitoare la prejudiciul material, deoarece se sprijină pe circumstanţe independente de infracţiunile stabilite (unanimitate). În ceea ce priveşte prejudiciul moral, încălcările arătate au cauzat un asemenea prejudiciu într-o anumită măsură, dar constatarea lor constituie, în cazul de faţă, o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate).

În ceea ce priveşte cheltuielile de judecată şi taxe în faţa organelor Convenţiei, Curtea decide rambursarea integrală a celor două sume revendicate (1.027,27 DM şi 1.900 FS) şi parţial pe cea de-a treia (3.000 DM) (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 583 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions in the European Convention on Human Rights during 1990", *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 413–415.

MYJER (E.). – „Dagvaarden in de moedertaal", *NJCM-Bulletin* 1990, p. 345–350.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 739–741.

VERDUSSEN (M.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1991, p. 157.

2. Asistenţa unui apărător *(articolul 6 § 3c))*

a. În faţa jurisdicţiilor de apel

125 CAZUL GODDI contra ITALIEI – Judecarea în lipsă, în apel, a unui învinuit deţinut

1. – *Cioban italian născut în 1981, dl Francesco Goddi locuieşte la San Venanzo (Terni). La 6 iunie 1975, Tribunalul din Forli îi aplică, pentru diferite delicte, 18 luni de închisoare şi 300.000 lire amendă. Condamnatul şi parchetul fac apel. La 3 decembrie 1977, Curtea de apel din Bologna, îl judecă în lipsă pe dl Goddi, după ce a reprogramat de mai multe ori audierile, neştiind că între timp cel în cauză a fost arestat pentru alte motive şi închis la Orvieto. Avocatul ales de către cel în cauză fiind de asemenea absent, deoarece data audierii nu i-a fost notificată, Curtea numeşte în aceeaşi zi un avocat din oficiu, care se mulţumeşte să facă trimitere la motivele de apel redactate de către confratele său. Curtea de apel agravează pedepsele pronunţate la Forli. Goddi formulează recurs în casaţie. El pretinde că instanţa de apel este afectată de nulitate: data audierii a fost anunţată unui avocat care încetase să-l reprezinte şi nu celui pe care îl desemnase; detenţia l-a împiedicat să se înfăţişeze în faţa Curţii din Bologna. Curtea de casaţie respinge recursul la 8 noiembrie 1979.*

[1] Noul Cod de procedură penală, intrat în vigoare la 24 octombrie 1989, prevede că avizul de deschidere a urmăririi trebuie să fie redactat în limba celui în cauză, când din dosar nu rezultă că acesta înţelege italiana (art. 169 § 3); în afară de aceasta, el modifică reglementarea anterioară în materie de redeschidere a termenelor pentru prezentarea unui recurs contra unei decizii pronunţate în contumacie, în scopul ca ea să răspundă exigenţelor Convenţiei (art. 175, fost art. 183 *bis*).

2. – *În cererea sa din 1 mai 1980 la Comisie, dl Goddi pretinde că nu i-a fost audiată cauza în mod echitabil; el nu a beneficiat de asistenţa apărătorului ales, iar Curtea de apel din Bologna i-a respins pe nedrept cererea. El invocă art. 6 § 1 şi 3c) din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 9 aprilie 1984** (Cameră) (seria A nr. 76)*

3. – Curtea pleacă de la o constatare: rezultatul spre care tinde art. 6 § 3c) nu a fost atins cu prilejul dezbaterilor din 3 decembrie 1977 în faţa Curţii de apel din Bologna, dl Goddi nebeneficiind de o apărare concretă şi efectivă. Ea cercetează dacă şi până la ce punct o asemenea situaţie de fapt este imputabilă statului italian.

Referitor la absenţa dlui Goddi de la dezbateri, ea notează că nu s-ar putea atribui răspunderea acestui fapt nici parchetului din Orvieto, nici autorităţilor penitenciare.

În ceea ce priveşte absenţa avocatului ales de către învinuit, Curtea arată că lipsa notificării a contribuit la privarea petiţionarului de o apărare concretă şi efectivă. Amintita absenţă este cu atât mai preocupantă cu cât aceasta era dublată de cea a dlui Goddi; că avocatul din oficiu, necunoscând motivele neînfăţişării învinuitului, nu putea cere o trimitere în baza art. 497 din Codul de procedură penală; în sfârşit, pentru că exista un risc – şi acesta s-a şi realizat – de agravare a pedepselor aplicate de către Tribunalul din Forli.

În privinţa apărării din oficiu asigurată dlui Goddi, Curtea apreciază că avocatul din oficiu nu s-a bucurat de timpul şi de facilităţile de care ar fi avut nevoie pentru studierea dosarului, pregătirea pledoariei şi, eventual, să ia contact cu clientului său. Întrucât nu a notificat avocatului învinuitului data audierii, Curtea de apel ar fi trebuit, respectând principiul independenţei baroului, cel puţin să adopte măsurile pozitive destinate să permită avocatului din oficiu să-şi îndeplinească sarcina în cele mai bune condiţii.

Din aceste aprecieri Curtea deduce nerespectarea art. 6 § 3c) (unanimitate).

4. – Ea recunoaşte că pierderea de şanse reale şi prejudiciul moral produs celui în cauză justifică acordarea unei satisfacţii echitabile pe care o fixează la 5.000.000 lire (unanimitate).

5. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Natural justice in Italy", *E.L.R.* 1984, p. 290–291.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (4e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 335–336.

[1] La 5 martie 1982, Comisia reţine cererea după ce a examinat-o numai în baza art. 6 § 3c). În raportul său din 14 iulie 1982, ea trage concluzia că s-a încălcat această dispoziţie (unanimitate).

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 394–395, 411 şi 416.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention of Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 437–438.

LAMBERT (P.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1984, p. 487.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 376–377.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1055–1056.

126. CAZUL POITRIMOL contra FRANŢEI – Hotărâre contradictorie a unei Curţi de apel condamnând un inculpat absent intenţionat şi refuzând reprezentarea de către avocat – recurs considerat neadmisibil pentru motive legate de fuga celui interesat

1. – *În septembrie 1984, dl Bernard Poitrimol părăseşte Franţa pentru a merge în Turcia cu cei doi copii încredinţaţi fostei sale soţii – divorţul a fost pronunţat în 1982 – şi pentru care el are doar drept de vizită. În octombrie 1984, fosta soţie introduce plângere contra lui pentru că nu i-a readus copiii. Acesta nu revine în Franţa. În martie 1986, tribunalul corecţional din Marsilia îl condamnă la un an de închisoare şi emite împotriva sa un mandat de arestare.*

Avocatul celui în cauză face recurs contra acestei decizii. La audierea din 10 septembrie 1986, Curtea de apel din Aix-en-Provence amână examinarea cauzei la 4 februarie 1987 şi dispune o nouă citare a învinuitului a cărui înfăţişare o judecă necesară. Poitrimol nu se prezintă personal la audiere; în schimb, avocatul său asistă. La 25 februarie 1987, Curtea de apel apreciază că petiţionarul, care face obiectul unui mandat de arestare şi care se sustrage, nu poate să fie reprezentat şi nici să se pledeze pentru el; în virtutea art. 410 din Codul de procedură penală, ea pronunţă o hotărâre în contradictoriu confirmând decizia atacată.

La 21 decembrie 1987, Curtea de Casaţie respinge recursul dlui Poitrimol pe motiv că o persoană care nu s-a supus unui mandat de arestare nu este în drept să însărcineze un avocat să formuleze recurs contra condamnării.

2. – *În cererea sa din 21 aprilie 1988 la Comisie, Poitrimol invocă art. 6 § § 1 şi 3c) din Convenţie; el pretinde că nu s-a bucurat de un proces echitabil prin aceea că avocatul său nu a fost audiat de către Curtea de apel şi că nu a putut să recureze valabil în casaţie decizia pronunţată în apel.*[1]

• ***Hotărârea din 23 noiembrie 1993** (Cameră) (seria A nr. 277-A)*

3. – Amintind că exigenţele paragrafului 3 al art. 6 se analizează ca aspecte particulare ale dreptului la un proces echitabil, garantat prin paragraful 1, Curtea

[1] În raportul din 3 septembrie 1992, Comisia trage concluzia încălcării §§ 1 şi 3c) combinate ale art. 6 în timpul procedurii de apel şi a § 1 în stadiul procedurii în casaţie (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

apreciază că trebuie să examineze revendicările Poitrimol în baza acestor două texte combinate. Ea cercetează dacă un acuzat, care evită în mod deliberat să se înfăţişeze, dar care înţelege să fie reprezentat de un avocat, rămâne în drept „să aibă asistenţa unui apărător ales", în sensul art. 6 § 3c).

Deşi nu este absolut, dreptul oricărui acuzat de a fi în mod efectiv apărat de către un avocat, la nevoie desemnat din oficiu, figurează printre elementele fundamentale ale unui proces echitabil. Un acuzat nu pierde beneficiul acestui drept prin simplul fapt al absenţei la dezbateri. Putea Curtea de apel din Aix-en-Provence să-l priveze pe Poitrimol de acest drept, vizat în persoană de o convocare şi nefurnizând nici o scuză recunoscută ca valabilă pentru a nu veni la audiere? Înfăţişarea unui învinuit îmbracă o importanţă capitală atât datorită dreptului acestuia de a fi audiat cât şi pentru necesitatea de a controla exactitatea afirmaţiilor sale şi de a le confrunta cu declaraţiile victimei, ale cărei interese trebuie protejate, ca şi cele ale martorilor. În consecinţă, legislatorul trebuie să poată descuraja abţinerile nejustificate. În speţă, nu este totuşi cazul de a se pronunţa asupra chestiunii de a şti dacă este permis, în principiu, ca asemenea atitudini să fie sancţionate, derogând de la dreptul la asistenţa unui apărător, căci o asemenea suprimare apare ca disproporţionată: ea îl priva pe Poitrimol de singura sa şansă de a face să se pledeze în apel asupra temeiniciei acuzaţiei în fapt ca şi în drept.

4. – Inadmisibilitatea recursului, pentru raţiuni legate de sustragerea petiţionarului, se analizează de asemenea ca o sancţiune disproporţionată. Un control juridic, de către Curtea de casaţie, a motivelor pentru care Curtea de apel nu a recunoscut ca valabile scuzele furnizate de Poitrimol pentru a-şi justifica absenţa, se dovedea indispensabil pentru că de acesta depindea posibilitatea acuzatului absent de a se pleda pentru el.

5. – Pe scurt, s-a încălcat art. 6 atât în stadiul procedurii la Curtea de apel cât şi în faţa Curţii de casaţie (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. – Lipsind legătura de cauzalitate cu încălcarea arătată, Curtea respinge cererea de reparaţie a prejudiciului material şi moral pretins (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe prezentate în faţa Curţii de casaţie, apoi în faţa organelor Convenţiei, ea acordă petiţionarului 109.000 FF (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. *Bibliografie*

BEERNAERT (M.A.). – „Le pourvoi en cassation d'un condamné fugitif et l'article 6 de la Convention européenne de droits d l'homme", *R.D.P.C.* 1997, P. 72–87.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 821–822.

DELAPORTE (V.). – „Affaire Poitrimol c. France", *Cahiers du CREDHO*, nr. 2, 1994, p. 43–62.

DUBROCARD (M.). – „La jurisprudence Poitrimol confirmée: affaires Omar et Guérin (29 juillet 1998)", *Cahiers du CREHDO* nº 5, 1999, p. 65–73.

KLEES (O.). – „La représentation du prévenu par l'avocat en matière pénale", *R.D.P.C.* 1995, p. 669–677.

KNIGGE (G.). – „Noot", *N.J.* 1994, p. 1870–1871.

KOERING–JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

KUTY (F.). – „La recevabilité du pourvoi en cassation d'un condamné fugitif et les cours de cassation belge et française", *R.T.D.H.* 2000, p. 149–173.

MARON (A.). – „Note", *Droit pénal* 4 aprilie 1994, p. 16–17, şi 7 iulie 1994, p. 18–19.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.* 1994, p. 513–514.

MYJER (E.). – „De verstoken ader en zijn raadsman", *NJCM–Bulletin* 1994, p. 243–250.

PERRIN DE BRICHAMBAUT (M.). şi DUBROCARD (M.). –„Quelques aspects de la spécificité de la procédure devant la Cour de cassation française face au contrôle de la Cour européenne des droits de l'homme", in Mélanges en hommage à Louis Edmond Pettiti, Bruxelles, Bruylant, 1998, p. 605–620.

ROGGEN (F.). – „L'application de l'article 421 du code d'instruction criminelle (belge) face à l'arrêt Poitrimol" *R.T.D.H.* 1995, p. 623–645.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin–décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, *PUF*, 2003, p. 281-285.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993". *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

VAILHÉ (J.). –„L'application de la Convention européenne des droits de l'homme et de sa jurisprudence par les jurisdictions judiciaires françaises", *R.T.D.H.* 1999, p. 235–252.

b. În faţa jurisdicţiilor de casaţie

127. CAZUL ARTICO contra ITALIEI – Absenţa asistenţei unui avocat în faţa Curţii de Casaţie în materie penală

1. – *Dl Ettore Artico, cetăţean italian născut în 1917, este de profesie expert contabil.*

În ianuarie 1965, judecătorul de primă instanţă din Verona îl condamnă la 18 luni de închisoare şi o amendă pentru escrocherie simplă. În octombrie 1970 îi aplică 11 luni de recluziune şi o amendă pentru escrocherie cu recidivă, uzurpare de identitate şi emitere de cecuri fără acoperire.

După ce a introdus apel, fără succes, în faţa tribunalului corecţional din Verona, Artico sesizează Curtea de casaţie care îi respinge recursurile la 12 noiembrie 1973.

În august 1972 el obţinuse asistenţă judiciară gratuită pentru exercitarea acestor căi de atac, dar în septembrie avocatul numit din oficiu îl informează că alte angajamente îl împiedicau să îl reprezinte şi îi dă numele unui confrate la care îl sfătuieşte să recurgă. Petiţionarul a făcut numeroase demersuri pe lângă preşedintele completului competent, primul preşedinte şi procurorul general al Curţii de casaţie pentru a cere desemnarea altui avocat şi a denunţa încălcarea drepturilor apărării; el ar fi pierdut beneficiul asistenţei judiciare dacă utiliza serviciile unui avocat ales. Totuşi, nici un înlocuitor nu a fost numit şi nici altă măsură nu a fost luată pentru a obliga avocatul desemnat să-şi îndeplinească obligaţiile decurgând din însărcinarea primită.

La 5 august 1975, sesizată de dl Artico printr-un recurs în revizuire, Curtea de casaţie anulează în parte deciziile Tribunalului din Verona. Hotărârea sa se bazează pe un motiv de prescripţie deja ridicat de către cel interesat în sprijinul recursurilor sale anterioare.

Puţin după aceasta, deţinutul este eliberat. Perioada de un an şi şaisprezece zile pe care a petrecut-o pe nedrept în închisoare este dedusă din alte pedepse.

2. *– În cererea sa din 26 aprilie 1974 la Comisie, Artico susţine încălcarea art. 5 § 1 din Convenţie, pentru detenţia nelegală, şi a art. 6 § 3c), pentru că în faţa Curţii de casaţie nici un avocat nu l-a asistat în timpul procedurii care s-a încheiat la 12 noiembrie 1973.*[1]

• ***Hotărârea din 13 mai 1980*** *(Cameră) (seria A nr. 37)*

3. – Guvernul italian promova opinia potrivit căreia Comisia nu ar fi trebuit să judece admisibilă reclamaţia petiţionarului privind lipsa asistenţei judiciare; el ridica trei excepţii preliminare.

În primul rând, declaraţia italiană de recunoaştere a dreptului de recurs individual la Comisie nu este valabilă decât pentru perioada posterioară datei de 31 iulie 1973; or, faptele incriminate ar data dintr-o perioadă anterioară.

În al doilea rând, căile de recurs interne nu ar fi fost epuizate deoarece dl Artico nu a denunţat atitudinea apărătorului său nici pe lângă Ordinul avocaţilor nici printr-o acţiune în răspundere civilă, nici printr-o plângere pentru „apărare infidelă".

În sfârşit, ar fi existat tardivitate deoarece o decizie definitivă ipotetică prin care Curtea de Casaţie ar fi refuzat să desemneze alt avocat ar fi fost anterioară cu peste şase luni sesizării Comisiei.

4. – Curtea declară guvernul italian decăzut din termen: acesta nu a invocat deloc în faţa Comisiei cea de-a doua excepţie preliminară, iar celelalte

[1] La 8 martie 1979, comisia adoptă raportul: ea exprimă în unanimitate avizul că a existat infracţiune la art. 6 § 3c). Aceasta respinsese mai înainte reclamaţiile referitoare la art. 5 § 1 pentru neepuizarea căilor de recurs interne.

două excepţii nu au fost prezentate Curţii în timpul prevăzut pentru asemenea mijloace de procedură (unanimitate), adică în stadiul examinării admisibilităţii, când nimic nu ar fi împiedicat guvernul să o facă. Asupra acestui punct Curtea precizează jurisprudenţa existentă prin cazurile De Wilde, Ooms şi Versyp.

5. – Abordând examinarea fondului cauzei, Curtea începe prin a îndepărta teza guvernului italian potrivit căreia numirea unui avocat din oficiu răspundea prin ea însăşi exigenţelor Convenţiei. Într-adevăr, acest text garantează o asistenţă efectivă. Or, ea nu este asigurată prin simpla desemnare a unui avocat din oficiu, deoarece acesta poate să moară, să se îmbolnăvească grav, poate să fie împiedicat o lungă perioadă să exerseze sau se poate sustrage de la îndatoririle sale. Dacă sunt avertizate, autorităţile trebuie să-l înlocuiască sau să-l facă să se achite de sarcină. În speţă, dl Artico nu s-a bucurat de asistenţă efectivă în faţa Curţii de casaţie.

Art. 6 § 3c) nu face obligatorie acordarea asistenţei judiciare decât atunci când interesele justiţiei o reclamă. Contrar guvernului, Curtea apreciază această condiţie ca îndeplinită în cazul de faţă: un apărător calificat ar fi putut în particular să insiste asupra problemei prescripţiei. De fapt, nu este deloc nevoie să se probeze că lipsa asistenţei judiciare a cauzat un prejudiciu real pentru a constata o încălcare a art. 6 § 3c).

După ce a respins unele critici referitoare la comportamentul dlui Artico în timpul procedurii în casaţie, Curtea subliniază că nu s-ar putea imputa unui stat orice deficienţă a unui avocat din oficiu; în speţă, Convenţia nu cerea mai puţin măsuri pozitive din partea autorităţilor italiene care ar fi trebuit să înlocuiască avocatul desemnat sau să-l aducă în situaţia de a-şi îndeplini sarcina.

Curtea trage astfel concluzia existenţei unei încălcări a art. 6 § 3c) (unanimitate).

6. – În virtutea art. 50, dl Artico cerea mai întâi o indemnizaţie destinată să-i acopere onorariile avocatului care l-a reprezentat în procedura de la Comisie şi, apoi, de la Curte. Totuşi, el beneficiase de asistenţă judiciară gratuită în timpul acestei proceduri şi nu pretindea că ar fi plătit sau că trebuie să plătească un supliment de onorarii. Curtea deduce de aici că în această privinţă petiţionarul nu a suferit nici un prejudiciu susceptibil de reparaţie.

Petiţionarul reclama, de asemenea, o satisfacţie echitabilă pentru detenţie nelegală. Curtea notează că asupra acestui aspect el nu a pretins că a avut vreo pierdere materială, dar că durata suplimentară a închisorii, antrenată în mod indirect prin absenţa asistenţei judiciare efective, i-a cauzat incontestabil un prejudiciu moral compensat totuşi într-o mare măsură prin deducerea perioadei litigioase de detenţie din alte pedepse. La aceasta se adaugă un prejudiciu moral, rezultând din încălcarea art. 6 § 3c), sub forma unui sentiment de disperare şi abandon. În consecinţă, Curtea decide că Italia trebuie să verse dlui Artico o indemnizaţie fixată în echitate de 3.000.000 lire (unanimitate).

7. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1900, p. 125.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 305–309.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 213–217.

DUFFY (P.J.). – „Review of events", *H.R.R.* 1980, p. 157–158.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – *El sistema europeo de protección de los derechos humanos*, Madrid, Civitas, 1983, p. 539–544.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1980" *B.Y.B.I.L.* 1980, p. 332–335.

PALMIERI (G.). – „La sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo sul caso Artico", *Riv.D.E.* 1980, p. 345–361.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 288–291.

PIZZORUSSO (A). – „Commentario", *Foro it,* 1980, IV, col. 150.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 202–204.

TRECHSEL (S.). – „Strassburger Rechtsprechung zum Strafverfahren. Die Urteile Schiesser, Deweer, Artico und Luedicke, Belkacem u. Koç", *J.R.* 1981, p. 138–139.

128. CAZUL PAKELLI contra GERMANIEI – Refuzul Curţii Federale de Justiţie de a numi un apărător din oficiu pentru a asista un învinuit în timpul dezbaterilor în casaţie

1. – *La 30 aprilie 1976 dl Lütfü Pakelli, cetăţean turc născut în 1937 şi locuind în Germania federală din 1964, este condamnat de către Tribunalul regional din Heilbronn la doi ani şi trei luni de închisoare pentru infracţiune la legislaţia asupra stupefiantelor şi fraudă fiscală. Avocatul său desemnat din oficiu, dl Wingerter, introduce un recurs în casaţie în faţa Curţii Federale de Justiţie; el susţine o încălcare a art. 146 din Codul de procedură penală potrivit căruia unul şi acelaşi avocat nu poate apăra mai mulţi acuzaţi; or, el asistase înainte o persoană recunoscută drept complice a dlui Pakelli. Procurorul general federal trage concluzia inadmisibilităţii recursului deoarece emana de la un avocat neabilitat să-l reprezinte pe petiţionar.*

După ce Curtea Federală de Justiţie a autorizat un alt avocat, dl Rauschenbusch, să formuleze un nou recurs, avocatul Wingerter a fost desărcinat din atribuţiile sale. Desemnat din oficiu pentru a depune un memoriu dezvoltat, avocatul Rauschenbusch cere apoi numirea sa pentru a participa la procedura orală, dar preşedintele primului complet de judecată al Curţii Federale îl refuză. La 29 noiembrie 1977, Curtea Federală respinge recursul, după o audiere ţinută în prezenţa unui procuror federal dar la care nu asistă nici Pakelli nici avocatul Rauschenbusch.

Avocatul Wingerter sesizează Curtea Constituţională federală în ianuarie 1978; el repetă argumentele avansate de colegul său în faţa Curţii Federale de Justiţie. Statuând la 10 mai în comitet de trei membri, Curtea Constituţională decide să nu reţină recursul deoarece el nu oferă destule şanse de succes.

2. – *În cererea sa din 5 octombrie 1978 la Comisie, dl Pakelli reproşează Curţii Federale de Justiţie că a refuzat să-i desemneze un avocat din oficiu; el afirmă o încălcare a dreptului său la un proces echitabil şi îndeosebi la egalitatea armelor între acuzare şi apărare (art. 6 § 1 din Convenţie), ca şi a dreptului său la asistenţă judiciară gratuită (art. 6 § 3c)).*[1]

• ***Hotărârea din 25 aprilie 1983** (Cameră) (seria A nr. 64)*

3. – Curtea precizează mai întâi întinderea articolului 6 § 3 c), referindu-se la scopul şi obiectul acestei dispoziţii care vizează asigurarea unei protecţii efective a drepturilor apărării. Ea constată astfel că un acuzat care nu vrea să se apere el însuşi trebuie să poată recurge la serviciile unui apărător ales; dacă nu are mijloacele să plătească unul, Convenţia îi recunoaşte dreptul la asistenţa gratuită a unui avocat din oficiu atunci când interesele justiţiei o reclamă. În consecinţă, deşi dreptul german autoriza prezentarea sa în persoană în faţa Curţii Federale de Justiţie, Pakelli putea pretinde asistenţa gratuită a unui avocat din oficiu în măsura în care el nu avea mijloacele să plătească un apărător şi când interesele justiţiei reclamau o asemenea asistenţă.

Asupra primului punct, Curtea recunoaşte că elementele dosarului nu sunt suficiente pentru a proba într-un mod absolut lipsa financiară în care se găsea Pakelli în acea perioadă, dar ele conduc la a considera ca realizată prima din cele două condiţii ale art. 6 § 3 c).

Asupra celui de-al doilea punct, Curtea constată mai întâi că în speţă era vorba de unul din puţinele cazuri în care Curtea Federală de Justiţie a ţinut audierea. Ea deduce din aceasta că procedura orală putea să devină importantă pentru pronunţarea deciziei. Atunci respectarea dezbaterii contradictorii devenea necesară pentru garantarea unui proces echitabil.

În afară de aceasta, prezenţa avocatului petiţionarului ar fi permis acestuia din urmă să-şi explice reclamaţiile, la nevoie să le precizeze şi să aprofundeze argumentaţia scrisă. Asemenea ocazii de a interveni în desfăşurarea procedurii ar fi avut cu atât mai multă importanţă cu cât recursul tratase 19 puncte diferite. Prezentarea personală a dlui Pakelli nu ar fi compensat deci absenţa avocatului său.

În sfârşit, Curtea subliniază că procedura de casaţie nu a fost contradictorie, oricum nu în etapa audierilor. Ea arată îndeosebi că în situaţia în care Curtea

[1] În raportul său din 12 decembrie 1981, Comisia formulează avizul că petiţionarul a suferit o încălcare a art. 6 § 3c) (unanimitate) şi că ea nu este chemată să se pronunţe asupra existenţei unei infracţiuni faţă de art. 6 § 1 (11 voturi pentru, 1 împotrivă)

Federală nu ar fi hotărât să facă audieri, Parchetul Federal şi-ar fi formulat în scris concluziile şi le-ar fi comunicat cu rigurozitate petiţionarului. Acesta din urmă ar fi avut astfel ocazia de a le studia şi, la nevoie, de a le răspunde. Această posibilitate de a contrazice Parchetul ar fi trebuit în consecinţă să-i fie oferită şi pentru dezbateri. Refuzându-i un apărător, Curtea Federală l-a privat, în timpul fazei orale a procedurii, de posibilitatea de a influenţa asupra soluţionării litigiului, posibilitate care i-ar fi fost păstrată dacă procedura s-ar fi desfăşurat în întregime în scris.

4. – În aceste condiţii, Curtea apreciază că interesele justiţiei reclamau să i se acorde dlui Pakelli asistenţa unui avocat din oficiu pentru dezbaterile în faţa Curţii Federale de Justiţie. A existat deci încălcarea art. 6 § 3 c) (unanimitate).

Această concluzie dispensează Curtea de a mai invoca prevederile art. 6 § 1 (unanimitate).

5. – Pronunţându-se asupra aplicării art. 50, Curtea respinge mai multe pretenţii ale dlui Pakelli (unanimitate); ea se declară necompetentă să anuleze hotărârea Curţii Federale de Justiţie şi să dispună guvernului să dezavueze anumite pasaje ale acesteia; în ce priveşte prejudiciul moral, acesta a dat loc la o reparaţie suficientă datorată constatării încălcării care figurează în hotărârea de la Strasbourg. În schimb, Curtea decide că Germania trebuie să ramburseze petiţionarului 668,96 DM reprezentând cheltuielile pentru recursul constituţional al acestuia (unanimitate).

6. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Legal aid and criminal appeals in Germany", *E.L.R.* 1983, p. 360.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT–PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la C.E.D.H. (4e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 331–332.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1983)", *R.I.E* 1984, p. 248–252.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention of Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 447–448.

MARZADURI (E.). – „Sui contenuti del dirito di difesa nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *Foro it.* 1984, IV, col. 153–157.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 335–338.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 449–451.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1984, p. 138–139.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 221–222.

3. Interogarea martorilor *(articolul 6 § 3 d))*

a. Calitatea martorilor

129. CAZUL BÖNISCH contra AUSTRIEI – Desemnarea ca expert, de către un tribunal, a autorului unui raport care a declanşat urmăriri penale

1. – *Cetăţean german născut în 1936, dl Helmut Bönisch conduce la Viena o întreprindere specializată în producerea de carne afumată. În 1976, 1977 şi 1978, după o analiză a prelevărilor, Institutul Federal pentru Controlul Produselor Alimentare semnalează parchetului infracţiuni prezumate la legea din 1975 asupra produselor alimentare. Cu prilejul procedurilor penale angajate în 1977 şi apoi în 1979, în conformitate cu art. 48 din legea amintită, Tribunalul regional din Viena îl desemnează ca expert pe directorul institutului. Acesta din urmă rămâne singurul expert în cele două proceduri; o persoană pe care Bönisch a însărcinat-o să analizeze eşantioanele este audiată în prima procedură ca simplu martor. Petiţionarul este condamnat la două luni şi, respectiv, la o lună închisoare. Ulterior, preşedintele federal comută aceste pedepse, pe calea graţierii, în amenzi de 30.000 şi, respectiv, 15.000 ATS.*

2. – *În cererea sa din 18 iunie 1979 la Comisie, dl Bönisch susţine nerespectarea celor două clauze ale art. 6 din Convenţie: § 1 (el nu ar fi beneficiat de un proces echitabil) şi § 3 d) (expertul apărării nu ar fi fost audiat în aceleaşi condiţii ca şi directorul institutului).*[1]

• ***Hotărârea din 6 mai 1985*** *(Cameră) (seria A nr. 92)*

3. – Luat *ad literam*, alineatul d) al § 3 din art. 6 vizează martorii şi nu experţii. Pentru rest, Curtea aminteşte că garanţiile paragrafului 3 constituie aspecte particulare ale noţiunii de proces echitabil din paragraful 1. Având în minte aceste garanţii, ea examinează totuşi cazul prin prisma acestei din urmă dispoziţii.

Pentru a aprecia rolul jucat în speţă de directorul institutului, Curtea are în vedere locul acestuia în procedură şi modul în care acesta s-a achitat de sarcina sa. El a redactat rapoartele care au declanşat urmăririle penale împotriva dlui Bönisch; apoi, numit expert de către tribunal, în virtutea art. 48 al Legii din 1975, îi revenea competenţa de a prezenta şi completa aceste rapoarte. Aparenţele îl apropiau deci mai degrabă de un martor al acuzării. Or, principiul egalităţii armelor cerea un echilibru între audierea sa şi cea a persoanelor audiate la cererea apărării. Curtea apreciază că nu a domnit un asemenea echilibru în cele două proceduri în cauză: directorul institutului fiind desemnat, de către tribunal, ca „expert", declaraţiile sale trebuiau să aibă mai multă greutate decât cele ale unui „expert martor" al apărării, în

[1] În raportul său din 12 martie 1984, Comisia exprimă avizul că a existat încălcarea art. 6 § 3 d) în cele două proceduri incriminate şi a art. 6 § 1 în prima procedură (unanimitate).

timp ce independenţa şi imparţialitatea sa puteau fi subiecte de îndoială. În afară de aceasta, unele circumstanţe ilustrează rolul său preponderent: el putea asista la oricare audiere, să pună întrebări „acuzatului" şi martorilor şi să comenteze declaraţiile lor. În sfârşit, apărarea avea puţine şanse să obţină numirea unui contraexpert. În consecinţă, a existat încălcarea art. 6 § 1 (unanimitate). Această concluzie dispensează Curtea de a statua asupra afirmaţiei de încălcare a paragrafului 3 d).

4. – Dl Bönisch se plângea, de asemenea, de o atingere adusă principiului prezumţiei de nevinovăţie (art. 6 § 2). Deşi această revendicare a fost ridicată pentru prima dată în faţa Curţii, ea prezintă o legătură manifestă cu cele expuse în faţa Comisiei. Contrar guvernului şi Comisiei, Curtea consideră că are competenţa să examineze această revendicare, dar apreciază inutil să se pronunţe asupra temeiniciei ei având în vedere concluzia sa referitoare la art. 6 § 1 (unanimitate).

5. – Constatând că problema acordării unei „satisfacţii echitabile" nu se afla în stare de judecată, Curtea îşi rezervă pronunţarea (unanimitate).

• ***Hotărârea din 2 iunie 1986** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 103)*

6. – Dl Bönisch reclama 34.757.214 ATS pentru prejudiciu material şi pretindea de asemenea un prejudiciu moral fără să-l precizeze. Curtea constată absenţa probei unei legături de cauzalitate între infracţiunea la Convenţie şi deteriorarea situaţiei economice a petiţionarului, însă nu exclude că acesta a suferit o pierdere de şanse de care trebuie să se ţină seama chiar dacă realizarea lor era îndoielnică. În afară de aceasta, el a suferit un prejudiciu moral incotestabil; fără îndoială, ulterior Curtea Constituţională a anulat prima frază din art. 48 al Legii din 1975 asupra produselor alimentare, dar Bönisch nu i-a suportat mai puţin efectele. La rândul lor, nici decizia Curţii Europene din 6 mai 1985, nici măsurile de graţiere luate în favoarea sa de către preşedintele federal nu au compensat în întregime acest prejudiciu. Curtea alocă petiţionarului 600.000 ATS (unanimitate).

7. – Cu titlu de cheltuieli de judecată şi taxe, petiţionarul cerea 127.530,83 ATS pentru procedurile interne şi 374.681,05 ATS pentru procedurile în faţa organelor Convenţiei. Potrivit Curţii, absenţa pieselor justificative face dificilă identificarea cheltuielilor care au fost angajate în Austria pentru a se preveni sau corecta încălcarea constatată. În ceea ce priveşte cheltuielile prezentate la Strasbourg, Curtea apreciază onorariile reclamate ca foarte ridicate şi consideră că asemenea pretenţii pot constitui prin ele însele un obstacol la protecţia eficientă a drepturilor omului. Ea ţine totuşi seama de lungimea procedurilor şi acordă 300.000 ATS, din care se scad 100.000 ATS deja avansaţi de către guvernul austriac (unanimitate).[1]

[1] La 28 noiembrie 1985, Curtea Constituţională a declarat art. 48 (prima frază) din Legea din 1975 asupra produselor alimentare contrar Constituţiei.

8. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Fair trial in Austria", *E.L.R.* 1985, p. 368.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 455–457.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 442–444.

LAMBERT (P.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1986, p. 431.

MERRILLS (J.G.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 347–348.

MERRILLS (J.G.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 459–460.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1985, p. 164–165.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1083–1084.

b. Neprezentarea martorilor

130. CAZUL UNTERPERTINGER contra AUSTRIEI– Condamnare întemeiată pe declaraţii făcute la jandarmerie de către rude apropiate ale învinuitului şi citite la audiere după refuzul (legal) al persoanelor în cauză de a depune mărturie

1. – *La 10 martie 1980, tribunalul regional din Innsbruck îl condamnă pe dl Alois Unterpertinger la şase luni de închisoare pentru a fi cauzat vătămări fiicei sale adoptive (14 august 1979) şi soţiei (9 septembrie 1979). Curtea de apel din Innsbruck confirmă decizia la 4 iunie 1980. Dna Unterpertinger şi fiica sa fuseseră audiate de către jandarmerie, prima în legătură cu cele două incidente, a doua numai referitor la primul. Totuşi, la audierea în faţa Tribunalului regional ele au declarat că nu vor să depună mărturie, astfel încât nici tribunalul nici, mai târziu, Curtea de apel nu au putut să le interogheze (art. 152 § 1 din Codul de procedură penală). În schimb, în conformitate cu practica judiciară austriacă, la jandarmerie s-au citit declaraţiile lor; cele două jurisdicţii şi-au bazat deciziile îndeosebi pe aceste din urmă declaraţii. În apel, dl Unterpertinger cere un supliment de instrucţie şi, în special, audierea mai multor martori, dar Curtea de apel nu acceptă să o audieze decât pe cumnata celui în cauză.*

2. – *În plângerea sa din 1 septembrie 1980 la Comisie, dl Unterpertinger afirmă că procedura care a condus la condamnarea sa nu a respectat art. 6 §§ 1 şi 3 d) din Convenţie.*[1]

[1] În raportul din 11 octombrie 1984, Comisia formulează avizul că nu a existat încălcarea nici a paragrafului 3 d) al art. 6 (5 voturi pentru, 5 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui), nici a paragrafului 1 (5 voturi pentru, 4 împotrivă şi cu o abţinere).

• ***Hotărârea din 24 noiembrie 1986** (Cameră) (seria A nr. 110)*

3. – Amintind jurisprudenţa sa potrivit căreia garanţiile paragrafului 3 al articolului 6 din Convenţie reprezintă aspecte particulare ale noţiunii generale de proces echitabil conţinute în paragraful 1, Curtea decide să examineze revendicările lui Unterpertinger din perspectiva paragrafului 1 combinat cu principiile inerente paragrafului 3 d). Potrivit Curţii, art. 152 § 1 alin. 1 din Codul de procedură penală care autoriza membrii familiei petiţionarului să refuze orice depoziţie, nu încalcă în mod manifest art. 6 §§ 1 şi 3 d) ca atare. În ceea ce priveşte lectura la audiere a declaraţiilor făcute la jandarmerie, ea nu le-ar putea considera drept incompatibile cu dispoziţiile amintite. Totuşi trebuie ca utilizarea lor ca elemente de probă să aibă loc în respectul drepturilor apărării. Lucrurile stau astfel, în special atunci când acuzatul nu a avut, în nici un stadiu al procedurii anterioare, ocazia de a pune întrebări persoanelor ale căror declaraţii sunt citite la audiere. În esenţă, Curtea de apel şi-a întemeiat condamnarea lui Unterpertinger pe declaraţiile soţiei şi fiicei vitrege date de către acestea la jandarmerie, care nu au fost considerate ca nişte simple informaţii, ci ca probe ale exactităţii acuzaţiilor pe care cele în cauză le-au adus în acea perioadă. Având în vedere că petiţionarul a fost declarat vinovat pe baza mărturiilor în faţa cărora drepturile apărării se aflau în mod sensibil reduse, a existat încălcarea paragrafului 1 al art. 6, combinat cu principiile inerente paragrafului 3 d) (unanimitate).

4. – Primind în mare parte cererea de satisfacţie echitabilă, Curtea decide că statul reclamat trebuie să verse celui în cauză 28.000 ATS pentru beneficiul nerealizat, 100.000 ATS pentru prejudiciu moral şi 33.578,15 ATS minus 5.470,50 FF ca rambursare a cheltuielilor suportate în faţa organelor Convenţiei şi neacoperite prin asistenţa judiciară (unanimitate).[1]

5. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Fair trial in Austria", *E.L.R.* 1987, p. 69–70.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

HOCK (J.). – „Die Verlesung von Polizei – und Gendarmerieprotokollen in der Hauptverhandlung im Licht der E.M.R.K.", *Ö.J.Z.* 1985, p. 366–370.

KODEK (G.E.). – „Das Fragerecht des Angeklagten (Art. 6 M.R.K.) und die Verlesung von Zeugenaussagen", *J.B.I.* 1988, p. 551–564.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 458–460.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 492–493.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 806–807.

SWART (A.H.J.). – „Recht op ondervraging van getuigen", *A.A.* 1987, p. 95–99.

[1] În baza recursului procurorului general, Curtea Supremă a anulat la 21 iulie 1987 hotărârea Curţii de apel din Innsbruck din 4 iunie 1980. La 13 iunie 1988 aceasta l-a pus în libertate pe dl Unterpertinger ca urmare a insuficienţei probelor şi a apreciat că acesta avea dreptul la o reparaţie pentru prejudiciul material suferit.

131. CAZUL DELTA contra FRANŢEI – Condamnare bazată într-o măsură determinantă pe declaraţiile petiţionarei şi ale unei prietene audiate de către poliţie şi nu de judecătorul cauzei pe fond

1. – *Cetăţean francez, dl Michel Sophie Delta s-a născut în 1953 în Guadelupa. În mai 1983, Tribunalul corecţional din Paris îi aplică o pedeapsă de trei ani închisoare pentru tâlhărie în metrou. Acesta îşi întemeiază decizia pe declaraţiile date în faţa unui gardian public care nu a asistat la agresiune dar care, însoţit de victimă şi de o prietenă a acesteia, l-a prins pe suspect. Acesta din urmă nu a fost confruntat cu cele două tinere în vârstă de 16 ani care au lipsit de la proces, în ciuda convocării lor de către Ministerul Public.*

În septembrie 1983, Curtea de apel din Paris respinge recursul formulat de către condamnat, care pretinde că a fost identificat în mod greşit ca fiind autorul infracţiunii, ca şi cererea sa de audiere a victimei, a prietenei acesteia şi a doi martori ai apărării. În octombrie 1984, Curtea de Casaţie respinge recursul intentat de dl Delta.

2. – *Petiţionarul sesizează Comisia la 4 august 1984. El susţine că s-a încălcat art. 6 § 1 din Convenţie deoarece condamnarea sa s-ar fi bazat exclusiv pe declaraţiile făcute la poliţie de către martori pe care nici el nici avocatul său nu au putut să-i interogheze.*[1]

• ***Hotărârea din 19 decembrie 1990** (Cameră) (seria A nr. 191)*

3. – Înainte de a studia cazul prin prisma paragrafelor 1 şi 3 d) combinate cu ale art. 6, Curtea aminteşte jurisprudenţa sa referitoare la producerea mijloacelor de probă.

În cazul de faţă, victima agresiunii şi prietena sa au fost audiate, în stadiul anchetei la poliţie, de către gardianul public care l-a prins pe dl Delta şi de către inspectorul care a redactat procesul-verbal al depoziţiilor lor.

Acestea nu au fost interogate de către un judecător de instrucţie având în vedere recurgerea la sesizarea directă.

În faţa Tribunalului corecţional, apărarea nu a propus martori pe calea concluziilor scrise. Totuşi, Ministerul Public convocase riguros pe cele două tinere iar, pentru că ele nu se înfăţişau şi nu arătau motivele neprezentării lor, tribunalul ar fi putut să le aducă în instanţă utilizând prevederile art. 438 şi 439 din Codul de procedură penală.

Dimpotrivă, în apel, dl Delta a solicitat expres citarea reclamantei şi a prietenei sale, ca şi a doi martori ai apărării, dar Curtea i-a respins această cerere.

[1] În raportul din 12 octombrie 1989, Comisia formulează avizul că a existat încălcarea paragrafului 1 al art. 6 combinat cu paragraful 3 d) (unanimitate).

Din acest moment nici petiţionarul nici avocatul său nu au avut niciodată ocazia să interogheze martorii ale căror declaraţii au fost luate în considerare într-o manieră determinantă de către judecătorul de fond, dosarul neconţinând nici un alt indiciu. Ei nu au putut controla credibilitatea acestor depoziţii şi nici să arunce vreo îndoială asupra lor. Drepturile apărării au suferit astfel asemenea limitări încât dl Delta nu a beneficiat de un proces echitabil. Pe scurt, a existat încălcarea § 3 d) al art. 6 combinat cu § 1 (unanimitate).

4. – Încălcarea pretinsă a art. 6 § 2 referindu-se la aceleaşi fapte şi consecinţe judecate deja ca fiind contrare paragrafelor 3 d) şi 1, Curtea apreciază că nu cer o examinare separată (unanimitate).

5. – În ceea ce priveşte reclamaţiile referitoare la paragraful 3 b) al art. 6 ca şi la art. 17 şi 18, acestea ies din cadrul trasat prin decizia Comisiei asupra admisibilităţii. Curtea se declară deci necompetentă pentru a le examina (unanimitate).

6. – Mai rămânea pronunţarea asupra aplicării art. 50, adică asupra cererii de reparaţie a unui prejudiciu şi de rambursare a cheltuielilor.

Curtea nu ar putea să speculeze asupra soluţiei procesului dacă dl Delta s-ar fi bucurat de toate garanţiile art. 6, dar nu apreciază ca nerezonabil să se gândească la faptul că cel interesat a suferit o pierdere de şanse reale. Ea îi acordă o indemnizaţie de 100.000 FF (unanimitate).

Dl Delta renunţase la ajutorul judiciar în faţa Curţii de apel din Paris şi a Curţii de casaţie, dar a beneficiat de asistenţă în faţa organelor Convenţiei. Avocatul său solicita totuşi o compensaţie pentru lipsa beneficiului care l-ar fi afectat. Amintind că avocatul unui petiţionar nu poate revendica o satisfacţie echitabilă din proprie iniţiativă, Curtea respinge cererea (unanimitate).

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 583 şi urm.

MERRILLS (J.G.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.Y.B.I.L.* 1991, p. 485–491.

SACE (J.). – „L'audition contradictoire des témoins", *R.T.D.H.* 1992, p. 51–56.

c. Anonimatul martorilor

132. CAZUL KOSTOVSKI contra OLANDEI – Condamnare bazată într-o măsură determinantă pe declaraţiile unor martori anonimi

1. – *Dl Slobodan Kostovski, iugoslav născut în 1953, are un cazier judiciar foarte încărcat. În august 1981, el evadează împreună cu alţi deţinuţi dintr-o închisoare olandeză şi nu este prins decât în aprilie 1982.*

În ianuarie 1982, trei bărbaţi mascaţi şi înarmaţi atacă o bancă la Baarn. După aceea, poliţia primeşte vizita a două persoane care vor să

rămână anonime de teama represaliilor şi care formulează declaraţii, implicându-l pe petiţionar şi pe alţii într-o tâlhărie.

Un judecător de instrucţie interoghează mai târziu pe unul din martori, în absenţa procurorului, a lui Kostovski şi a avocatului apărării, care confirmă declaraţia sa anterioară. Avocatul amintit are după aceea posibilitatea de a pune în scris, prin intermediul judecătorului de instrucţie, întrebări martorului, însă majoritatea dintre ele fie nu sunt puse, fie nu primesc nici un răspuns deoarece se doreşte păstrarea anonimatului martorului.

În septembrie 1982, tribunalul de arondisment din Utrecht îl declară pe petiţionar şi pe coinculpaţii săi vinovaţi de tâlhărie şi îi condamnă pe fiecare la câte şase ani de închisoare. Martorii anonimi, a căror identitate era cunoscută de către parchet, nu au fost audiaţi la proces. Tribunalul îşi întemeiază decizia pe rapoartele întocmite de poliţie şi de magistraţii instructori la audierile martorilor, pe care le primeşte ca probe şi le consideră determinante şi demne de încredere.

În mai 1983, după un nou proces în faţa Curţii de apel din Amsterdam, care reţine la rândul său ca probe rapoartele menţionate, dl Kostovski şi coinculpaţii săi sunt găsiţi din nou vinovaţi şi li se aplică aceeaşi pedeapsă ca înainte.

În septembrie 1984, Curtea de Casaţie respinge recursul petiţionarului.

2. *– În cererea sa din 18 martie 1985 la Comisie, Kostovski susţine că s-a încălcat art. 6 §§ 1 şi 3 d) din Convenţie, îndeosebi din cauza lipsei ocaziei de a se interoga martorii anonimi şi de a fi putut să le conteste depoziţiile.*[1]

• ***Hotărârea din 20 noiembrie 1989*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 166)*

3. – Petiţionarul se plângea, în esenţă, că nu a beneficiat de un proces echitabil, raportul depoziţiilor martorilor anonimi fiind folosit ca probă.

Curtea începe prin a arăta că sarcina sa nu constă în a se pronunţa asupra chestiunii de a şti dacă jurisdicţiile olandeze au admis şi interpretat corect declaraţiile în cauză, ci să cerceteze dacă procedura, considerată în ansamblul său, inclusiv modul de prezentare a mijloacelor de probă, a îmbrăcat un caracter echitabil. Elementele de probă trebuie, în principiu, amintește Curtea, să fie produse în faţa acuzatului în audienţă publică, în vederea unei dezbateri în contradictoriu. Depoziţiile provenite din faza de instrucţie pregătitoare pot totuşi să fie utilizate ca probe, sub rezerva respectării drepturilor apărării; ca regulă generală, aceste drepturi impun să se acorde acuzatului, la unul sau altul din stadiile procedurii, o ocazie adecvată şi suficientă de a contesta o mărturie în acuzare şi să interogheze autorul.

Or, în concepţia Curţii, dl Kostovski nu a beneficiat de o asemenea ocazie. În nici unul din stadiile cercetărilor el şi avocatul său nu au putut să-i interogheze ei înşişi pe martorii anonimi; în plus, întrebările pe care apărarea a

[1] În raportul său din 12 mai 1988, Comisia exprimă avizul că a existat încălcarea paragrafului 1 combinat cu paragraful 3 d) din art. 6 (unanimitate).

putut să le pună persoanelor care i-au audiat pe martori şi, indirect, unuia din aceştia din urmă, au fost limitate prin decizia de a păstra anonimatul martorilor respectivi. Acest aspect al cauzei a agravat dificultăţile întâmpinate de petiţionar: dacă apărarea nu cunoaşte identitatea unui martor, ea se poate vedea privată de posibilitatea de a stabili dacă acesta este părtinitor, ostil sau nedemn de încredere.

În afară de aceasta, Curtea nu apreciază că procedura urmată în faţa judecătorilor de fond ar fi compensat obstacolele de care se lovea apărarea. Judecătorii amintiţi nu au văzut martorii anonimi şi nu au putut deci să-şi formeze ei înşişi o opinie asupra credibilităţii lor. În plus, doar unul dintre aceştia a fost audiat de către un magistrat instructor care nu-i cunoştea totuşi identitatea.

Recunoscând greutatea referirilor guvernului olandez la intimidarea crescândă a martorilor şi la necesitatea unui echilibru al intereselor aflate în joc, Curtea arată că dreptul la o bună administrare a justiţiei nu poate fi sacrificat oportunităţii. Folosirea declaraţiilor anonime ca probe suficiente pentru a justifica o condamnare se distinge de faptul de a se sprijini, în stadiul instrucţiei pregătitoare, pe surse cum sunt informatorii misterioşi. În speţă, primul fapt a condus la restrângerea drepturilor apărării de o manieră incompatibilă cu garanţiile art. 6.

Pe scurt, a existat încălcarea paragrafului 3 d) al art. 6 combinat cu paragraful 1 (unanimitate).

4. – Apreciind că problema aplicării art. 50 nu se află în stare de judecată, Curtea îşi rezervă pronunţarea (unanimitate).

• ***Hotărârea din 29 martie 1990 (Cameră) – Aplicarea art. 50 (seria A nr. 170-B)***

5. – În februarie 1990, guvernul a consimţit să plătească cei 150.000 de guldeni reclamaţi de dl Kostovski în baza art. 50 pentru prejudiciul moral cauzat prin detenţia sa în Olanda. Curtea constată că soluţia adoptată îmbracă un „caracter echitabil" în sensul art. 53 § 4 din Regulament. Ea decide în consecinţă să radieze cauza de pe rol (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1990, p. 980–981.

BRUCKEN FOCK (E.P. von.). – „Anonieme getuige exit?", *N.J.B.* 1990, p. 301-309.

CALLEWAERT (J.). – „Témoignages anonymes et droits de la défense", *R.T.D.H.* 1990, p. 270–274.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 602 şi urm.

FRIELINK (P. M.). – „De anonieme getuige na Kostovski", *D.D.* 1990, p. 450–459.

[1] Mai multe modificări ale Codului de procedură penală, introduse prin legea din 11 noiembrie 1993, intrată în vigoare la 1 februarie 1994, stabilesc noile reguli asupra „martorilor ameninţaţi", care pot rămâne anonimi, şi mijloacele de a proteja drepturile acuzaţilor atunci când mărturiile lor trebuie să servească în cadrul procedurilor penale.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 329–340.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 564–566.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1990" *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 433–434.

Mols (G.P.M.F.). – „Noot", *Adbocatenblad* 1989, p. 685-690.

MYJER (E.). – „Kostovski en de naamloos gebleven getuigen" *NJCM–Bulletin* 1990, p. 351–356.

Nijboer (J.F.). – „*Kostovski* en de inquisitoire stijl van procederen", *N.J.B.* 1990, p. 593-595.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 738–739.

SUDRE (F.) şi alţii – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, Paris, PUF, 2003, p. 288-295.

Swart (A.H.J.). – „Anonieme getuigen", *A.A.* 1990, p. 315-327.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1989, p. 407–411.

133. CAZUL LÜDI contra ELVEŢIEI – Punerea sub ascultare, dublată de intervenţia unui agent infiltrat, în cantonul Berna

1. – *La 15 martie 1984, judecătorul de instrucţie din Laufon (cantonul Berna), acţionând în baza unei informaţii a poliţiei germane, potrivit căreia dl Ludwig Lüdi intenţionează să cumpere droguri în Elveţia, deschide o anchetă preliminară împotriva acestuia şi dispune ascultarea comunicaţiilor sale telefonice. Serviciile de poliţie desemnează pe unul din agenţii lor care trebuia să treacă drept un cumpărător potenţial de cocaină. După cinci întâlniri cu acest agent, petiţionarul este arestat la 1 august 1984 şi inculpat pentru trafic ilicit cu stupefiante.*

La 4 iunie 1985, tribunalul de district din Laufon îl condamnă la trei ani de închisoare pentru infracţiuni la legea federală asupra stupefiantelor, pe baza a şapte capete de acuzare. În scopul păstrării anonimatului agentului, tribunalul refuză audierea acestuia ca martor pe motiv că din rapoartele stabilite de el şi din procesele-verbale de ascultări telefonice rezultă clar intenţia petiţionarului, independent de intervenţia acestui funcţionar, de a acţiona ca intermediar într-o livrare de importante cantităţi de droguri. La 24 octombrie 1985, Curtea de apel din Berna respinge apelul condamnatului referitor la două infracţiuni care îi erau reproşate; el refuză, de asemenea, audierea ca martor a agentului. La 8 aprilie 1986, Tribunalul federal respinge recursul de drept public formulat de Lüdi, în schimb el admite recursul în nulitate pe motiv, între altele, că pentru a fixa pedeapsa nu s-a ţinut suficient seama de incidenţa activităţii agentului. Curtea de apel din Berna reduce după aceea pedeapsa la 18 luni de închisoare cu amânarea executării pedepsei şi termen de încercare timp de trei ani.

2. – *Dl Lüdi sesizează Comisia la 30 septembrie 1986. El se plânge de punerea sub ascultare a convorbirilor sale telefonice, dublată de manipularea sa printr-un agent infiltrat; el vede în aceasta o încălcare a dreptului la respectarea vieţii sale private (art. 8 din Convenţie). El susţine, de asemenea, că decizia de condamnare se bazează numai pe rapoartele întocmite de agentul amintit, care nu a fost citat să se înfăţişeze ca martor; el susţine că s-au încălcat drepturile sale la un proces echitabil (art. 6 § 1) şi la a interoga sau la a face să fie audiaţi martorii acuzării (art. 6 § 3 d)).*[1]

• ***Hotărârea din 15 iunie 1992*** *(Cameră) (seria A nr. 238)*

3. – Curtea respinge excepţia preliminară a guvernului (unanimitate): independent de atenuarea pedepsei, consimţită de către Curtea de apel din Berna, petiţionarul se poate pretinde victimă în sensul art. 25 din Convenţie.

4. – În baza art. 8, ea nu se îndoieşte că punerea sub ascultare a convorbirilor telefonice se analizează ca o ingerinţă în viaţa privată şi în corespondenţa dlui L. Lüdi. Ea constată totuşi că, „prevăzută de lege" – art. 171 b) şi 171 c) din Codul de procedură penală a cantonului Berna –, această ingerinţă este necesară într-o societate democratică în scopul „prevenirii infracţiunilor penale".

În schimb, ea apreciază că, în speţă, recurgerea la un agent infiltrat nu atingea, nici în sine, nici prin combinarea cu ascultările telefonice, sfera vieţii private. Intervenţia unui agent infiltrat se situa în contextul unei tranzacţii de 5 kg de cocaină şi avea ca scop arestarea comanditarilor. L. Lüdi trebuia să-şi dea seama că săvârşeşte un act criminal căzând sub incidenţa legii asupra stupefiantelor şi că, în consecinţă, riscă să întâlnească un funcţionar al poliţiei infiltrat, însărcinat în realitate cu demascarea lui. Aşadar nu a existat încălcarea art. 8 (unanimitate).

5. – În baza art. 6 §§ 1 şi 3 d), Curtea aminteşte mai întâi jurisprudenţa sa constantă în materie: elementele de probă trebuie, în principiu, să fie produse în faţa acuzatului în audienţă publică, în vederea unei dezbateri contradictorii; acest principiu nu funcţionează fără excepţii, însă acestea nu ar putea fi acceptate decât sub rezerva drepturilor apărării.

Or, condamnarea celui în cauză nu se baza pe martori anonimi ci, îndeosebi, pe depoziţiile scrise ale unui ofiţer de poliţie sub prestare de jurământ, a cărui misiune era cunoscută de judecătorul de instrucţie. Pe de altă parte, petiţionarul îl cunoştea, dacă nu prin identitatea sa reală, cel puţin după fizic, pentru că l-a întâlnit.

Totuşi, nici magistratul, nici instanţele de judecată nu au putut sau nu au vrut să-l audieze pe agentul infiltrat şi să procedeze la o confruntare destinată să compare declaraţiile acestuia cu afirmaţiile dlui Lüdi; în plus, nici acesta din urmă, nici avocatul său nu au avut în nici unul din momentele procedurii

[1] În raportul din 6 decembrie 1990, Comisia trage concluzia încălcării art. 8 (10 voturi pentru, 4 împotrivă) şi a paragrafului 3 d) din art. 6 combinat cu paragraful 1 (13 voturi pentru, 1 împotrivă).

ocazia să-l interogheze şi să arunce o îndoială asupra credibilităţii sale. Aceasta s-ar fi putut face într-un mod care să ţină seama de interesul legitim al autorităţilor de poliţie într-un caz de trafic de stupefiante, de a păstra anonimatul agentului lor nu numai pentru a-l proteja ci şi pentru a-l mai utiliza în viitor.

În rezumat, drepturile apărării au suferit asemenea limitări încât petiţionarul nu a beneficiat de un proces echitabil. A existat deci încălcarea paragrafului 3 d) al art. 6 combinat cu paragraful 1 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Dl Lüdi revendica 30 180, 60 FS pentru rambursarea cheltuielilor şi onorariilor faţă de Tribunalul federal şi organele de la Strasbourg. Statuând în echitate, Curtea îi acordă 15 000 FS (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1992)", *J.D.I.* 1993, p. 733–735.

DE VALKENEER (C.). – „L'infiltration et la Convention européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1993, p. 313–334.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 584–587.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 730–731.

[1] Printr-o hotărâre din 7 august 1992, citând art. 6 din Convenţie şi hotărârea în cazul Lüdi, Tribunalul federal a declarat inadmisibilă mărturia unui agent infiltrat, dacă acuzatul nu a avut posibilitatea de a-l interoga în timpul procesului.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. Asistenţa unui interpret (*articolul 6 § 3 e*)

134. CAZUL LUEDICKE, BELKACEM ŞI KOÇ contra GERMANIEI – Obligarea unor străini condamnaţi la plata cheltuielilor de interpret în cadrul unei proceduri penale

1. – *Cei trei petiţionari sunt urmăriţi în faţa tribunalelor germane pentru diverse delicte. Necunoscând suficient limba ţării, ei sunt asistaţi de un interpret în conformitate cu legea.*

Pentru infracţiunea la Codul rutier, dl Gerhard Luedicke, membru al forţelor britanice staţionate în Republica Federală a Germaniei, este condamnat în mai 1972 de către tribunalul cantonal din Bielefeld la o amendă de 900 DM şi la cheltuieli, inclusiv onorariile de interpret (225,40 DM). După ce i-au fost respinse recursuri împotriva deciziei ce-i punea în sarcină plata acestor onorarii, el plăteşte respectivele cheltuieli în integralitatea lor.

Dl Mohammed Belkacem s-a născut în 1964 şi are cetăţenie algeriană. După ucenicia de lăcătuş în Algeria, el pleacă la tatăl său în Germania, unde practică diferite meserii. Amestecat într-o ceartă într-un local de noapte, la Berlin, este găsit vinovat pentru vătămări corporale şi condamnat în aprilie 1974 de către tribunalul pentru minori din Berlin-Tiergarten la patru săptămâni de închisoare, o amendă de 500 DM şi cheltuieli de judecată, printre care şi onorarii de interpret (321,95 DM). El face în van contestaţii la plata acestor onorarii pe care nu a trebuit totuşi să le plătească.

Cetăţean turc născut în 1940, dl Arif Koç a avut în Germania diferite servicii, îndeosebi în minerit şi în construcţii. În decembrie 1973, Curtea cu juraţi din Aix-la-Chapelle îi aplică, pentru vătămări corporale grave, o pedeapsă de un an închisoare şi îl condamnă la cheltuieli de judecată către stat, cu excepţia cheltuielilor de interpret care se ridică la 934,50 DM. În baza apelului ministrului public, acestea din urmă sunt puse şi ele în sarcina celui în cauză de către Curtea de apel din Köln. Ţinându-se seama îndeosebi de situaţia sa familială şi financiară (are o soţie şi patru copii şi posedă venituri modeste), Koç nu este somat să plătească cheltuielile de judecată.

2. – *În plângerile lor, introduse în faţa Comisiei la 23 iulie 1973, 20 decembrie 1974 şi 28 iulie 1975, Luedicke, Belkacem şi Koç se pretind victime ale unei încălcări a art. 6 § 3 e) din Convenţie, prin aceea că tribunalele germane i-au condamnat să suporte cheltuielile de interpret. Luedicke şi Belkacem se plâng, de asemenea, de o discriminare contrară art. 14 pentru că un străin care nu vorbeşte germana s-ar găsi defavorizat în comparaţie cu un german.*[1]

[1] La 18 mai 1977, Comisia exprimă în raportul său avizul că deciziile referitoare la cheltuielile de interpret în cazurile petiţionarilor încalcă art. 6 § 3 e) (unanimitate) şi că nu este necesar să continue examinarea cauzei în baza art. 14 (12 voturi pentru, 1 împotrivă).

• ***Hotărârea din 28 noiembrie 1978 (Cameră) (seria A nr. 29)***

3. – În primul rând, Curtea hotărăşte să nu se ralieze sugestiei guvernului german vizând disjungerea cauzei lui Koç de cele ale lui Luedicke şi Belkacem şi să o radieze de pe rol (unanimitate). Într-adevăr, renunţarea la acoperirea sumelor datorate de Koç rezultă pur şi simplu din dificultăţile practice şi din costurile acestei operaţii (Koç părăsise între timp Germania), ca şi din luarea în considerare a situaţiei familiale şi financiare a petiţionarului. În plus, ea nu înlătură interesul juridic al acestuia din urmă de a vedea recunoscută incompatibilitatea hotărârii Curţii de apel din Köln, care l-a condamnat să plătească cheltuielile de interpret, cu Convenţia.

4. – Tranşând astfel această chestiune preliminară, Curtea examinează cauza în baza art. 6 § 3 e). Ea constată mai întâi că termenii „gratuitement"/„free"[1] figurând în acest articol au în ei înşişi un sens clar şi precis: ei vizează o dispensă sau o exonerare definitivă de obligaţia de a plăti cheltuielile de interpret şi nu o repunere sub condiţie, o scutire temporară sau o suspendare.

Guvernul german susţinea că atât contextul, cât şi obiectul şi scopul dispoziţiei în cauză infirmă această interpretare literală. El punea în evidenţă faptul că drepturile enunţate la art. 6 § 3 e) sunt destinate să garanteze un proces echitabil persoanelor acuzate de o infracţiune penală şi că, o dată condamnate printr-o hotărâre definitivă (cum era cazul petiţionarilor), nu mai exista proces penal a cărei echitate trebuie să fie asigurată; în consecinţă, nimic nu se opunea ca respectivele cheltuieli de interpret să fie reclamate de la o persoană după condamnarea acesteia. Curtea respinge această teză: o asemenea interpretare ar priva, practic, orice acuzat de beneficiul art. 6 § 3 e) care ar fi ulterior condamnat şi ar lăsa să persiste dezavantajele pe care le suportă un acuzat care nu înţelege sau nu vorbeşte limba folosită la audiere, în comparaţie cu un acuzat care o cunoaşte; dreptul la un proces echitabil, pe care îl apără articolul, s-ar găsi astfel atins. Curtea nu subscrie nici la unele argumente pe care guvernul le deducea din alte alineate ale art. 6 § 3 e). Ea notează că sensul normal al alineatului e) nu este contrazis de contextul acestei dispoziţii şi este confirmat prin obiectul şi scopul art. 6. Art. 6 § 3 e) cuprinde dreptul de a fi asistat în mod gratuit de un interpret pentru oricine nu vorbeşte sau nu înţelege limba folosită la audiere fără a i se reclama ulterior plata cheltuielilor rezultate din această asistenţă.

Curtea precizează că garanţia prevăzută de art. 6 § 3 e) nu se limitează doar la interpretarea din timpul audierii, ci se extinde şi la traducerea sau interpretarea tuturor actelor procedurii angajate contra acuzatului pe care acesta trebuie să le înţeleagă pentru a beneficia de un proces echitabil. Cum toate cheltuielile de interpret la care au fost condamnaţi Luedicke, Belkacem şi Koç se raportează la cheltuielile intrând în domeniul art. 6 § 3 e), Curtea trage concluzia că deciziile contestate de tribunalele germane au încălcat acest articol (unanimitate).

[1] Termeni exprimaţi în textul Convenţiei la acest articol în cele două limbi oficiale ale Consiliului Europei – gratuit/liber (*n.t.*)

5. – În ceea ce priveşte art. 14, Curtea apreciază că este inutil să examineze dacă şi acesta a fost încălcat (unanimitate).

6. – Rămânea problema aplicării art. 50. Curtea obligă Germania să ramburseze dlui Luedicke cheltuielile de interpret pe care el a trebuit să le plătească. Având în vedere că petiţionarii ceruseră rambursarea cheltuielilor accesorii angajate de aceştia în cadrul procedurii, dar nu au precizat suma, Curtea îşi rezervă pronunţarea asupra acestui aspect (unanimitate).

*• **Hotărârea din 10 martie 1980** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 36)*

7. – Guvernul german şi Comisia au informat Curtea că Luedicke considera cazul ca fiind rezolvat prin rambursarea cheltuielilor de interpret şi că în cazul Koç a intervenit un aranjament prevăzând îndeosebi vărsarea de către Germania a 2064,30 DM cu titlu de onorarii de avocat. Curtea recunoaşte caracterul echitabil al acestor acorduri şi decide radierea de pe rol (unanimitate).

8. – Întrucât dl Belkacem a beneficiat de asistenţă judiciară gratuită în faţa organelor Convenţiei, rămâneau în cauză onorariile suplimentare în valoare de 2171,33 DM, reclamate de avocatul său. Curtea arată că în cazul de faţă numai petiţionarul posedă calitatea de „parte lezată" şi că avocatul său nu ar putea revendica o satisfacţie echitabilă pe cont propriu (unanimitate).[1]

9. *Bibliografie*

BARTSCH (H. J.). – „The supervisory functions of the Committee of Ministers under Article 54 – a postcript to Luedicke-Belkacem-Koç", in *Protecting human rights: the european dimension. Protection des droits de l'homme: la dimension européenne*, Cologne, Carl Heymanns, 1988, p. 47–54.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 123.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1978", *C.D.E.* 1979, p. 477–478.

DUFFY (P. J.). – „Luedicke, Belkacem and Koç: a discussion of the case and of certain questions raised by it", *H.R.R.* 1979, p. 98–128.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 469–476.

HARRIS (D. J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1978", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 315–317.

MAURO (J.). – „Les frais de traduction peuvent-ils entrer en dépens à la charge de la personne condamnée par une juridiction répressive?", *G.P.*, 27–29 avril 1986, doctrine, p. 4–5.

PELLOUX (R.). – „Trois affaires allemandes devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1979, p. 354–355.

[1] O lege din 18 august 1980 a reţinut în sarcina autorităţilor, chiar în cazul condamnării, cheltuielile de interpret, în situaţia când învinuitul sau acuzatul nu vorbeşte sau nu înţelege limba germană. Ea a modificat dispoziţiile legii asupra cheltuielilor de judecată şi ale Codului de procedură penală privind cheltuielile de interpret.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 300–301.

PIZZORUSSO (A.). – „Nota", *Foro it.* 1980, IV, col 109.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 469–479.

SWART (A.H.J.). – „Luedicke, Belkacem en Koç tegen Bondsrepubliek Duitsland", *A.A.* 1979, p. 549–555.

TRECHSEL (S.). – „Strassburger Rechtsprechung zum Strafverfahren. Die Urteile Schiesser, Deweer, Artico und Luedicke, Belkacem u. Koç", *J.R.* 1981, p. 139–140.

VOGLER (T.). – „Das Recht auf unentgeltliche Beiziehung eines Dolmets-chers (Art. 6 Abs. 3 Buchst. e EMRK). Anmerkungen zum Dolmetscher-kosten-Urteil des EGMR", *EuGRZ* 1979, p. 640–647.

135. CAZUL ÖZTÜRK contra GERMANIEI – Obligarea unui străin la cheltuieli de interpret într-o procedură judiciară privind o contravenţie administrativă

1. – Dl *Abdulbaki Öztürk, de naţionalitate turcă, născut în 1934, locuieşte în Germania. În ianuarie 1978 el loveşte cu autoturismul său o altă maşină cauzând un prejudiciu de aproape 5 000 DM. La 6 aprilie autoritatea competentă din Heilbronn îi aplică o amendă de 60 DM pentru infracţiune la Codul rutier, în virtutea legii asupra contravenţiilor administrative. El atacă această decizie în faţa tribunalului cantonal din Heilbronn, dar declară că se desistează la sfârşitul unei audieri la care a fost asistat de un interpret. Tribunalul pune în sarcina sa cheltuielile de procedură, inclusiv cheltuielile de interpret (63,90 DM).*

2. – *În cererea adresată Comisiei, dl Öztürk se plânge că a fost obligat să plătească cheltuielile de interpret, ceea ce ar fi contrar art. 6 § 3 e) din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 21 februarie 1984** (plenul Curţii) (seria A nr. 73)*

3. – Potrivit guvernului german, art. 6 § 3 e) nu se aplică în speţă: petiţionarul nu era „acuzat" de o infracţiune penală deoarece încălcarea săvârşită de către el se analizează ca o contravenţie administrativă. Răspunzând acestei teze, contestată de petiţionar şi de Comisie, Curtea reafirmă autonomia noţiunii de materie penală în sensul Convenţiei, apoi cercetează dacă respectiva contravenţie ţinea sau nu de materia amintită. În dreptul german, fapta reproşată dlui Öztürk – nerespectarea art. 1 § 2 din regulamentul referitor la circulaţia rutieră – avea caracterul unei contravenţii administrative. Curtea subliniază totuşi că în Germania între dreptul penal şi dreptul administrativ nu există o barieră clară şi că, în orice caz, indiciile furnizate de dreptul intern al statului reclamat nu au decât o valoare relativă. Natura însăşi a infracţiunii, considerată şi ea în raport cu cea a sancţiunii corespunzătoare, reprezintă un element de apreciere de cea mai mare greutate. În această privinţă, Curtea recunoaşte că

[1] În raportul din 12 mai 1982, Comisia exprimă avizul că a existat încălcarea art. 6 § 3 e) (8 voturi pentru, 4 împotrivă).

legislaţia asupra contravenţiilor administrative marchează o etapă importantă în istoria reformei dreptului penal german şi că inovaţiile nu se reduc la o simplă schimbare de denumire. Ea constată totuşi mai multe elemente: potrivit sensului obişnuit al termenilor, ţin în general de dreptul penal infracţiunile ai căror autori se expun la pedepse destinate să exercite îndeosebi un efect disuasiv şi care constau de obicei în măsuri privative de libertate şi în amenzi; o încălcare de genul celei a dlui Öztürk continuă să fie de domeniul dreptului penal în marea majoritate a statelor contractante; modificările rezultate din legislaţia germană se referă în esenţă la procedură şi la o gamă de infracţiuni limitate de acum înainte la amendă; caracterul general al normei şi scopul, în acelaşi timp preventiv şi represiv al sancţiunii, sunt suficiente pentru a stabili, în baza art. 6, natura penală a infracţiunii litigioase. Fără îndoială, în cazul de faţă era vorba de o infracţiune uşoară, dar nimic nu dă de gândit că infracţiunea penală în sensul Convenţiei implică în mod necesar o anumită gravitate. În afară de aceasta, ar fi contrar obiectului şi scopului art. 6 să se permită unui stat de a sustrage prevederilor acestui text o întreagă categorie din infracţiuni pentru motivul că sunt considerate ca uşoare. Astfel, Curtea trage concluzia aplicabilităţii art. 6 § 3 e) (13 voturi pentru, 5 împotrivă).

Ea precizează că nu rezultă că sistemul german este pus în cauză în principiul său. Având în vedere numărul mare de infracţiuni uşoare, îndeosebi în domeniul circulaţiei rutiere, un stat contractant poate avea motive serioase să-şi scutească jurisdicţiile de grija de a le urmări şi reprima. Încredinţarea acestei sarcini autorităţilor administrative nu contravine prevederilor Convenţiei atât timp cât cel în cauză poate să sesizeze un tribunal oferind garanţiile art. 6, în legătură cu orice decizie luată astfel împotriva sa.

4. – În baza hotărârii sale Luedicke, Belkacem şi Koç din 28 noiembrie 1978, Curtea decide că hotărârea incriminată a tribunalului cantonal din Heilbronn a încălcat art. 6 § 3 e) (12 voturi pentru, 6 împotrivă).

5. – Ea rezervă pronunţarea asupra chestiunii satisfacţiei echitabile şi o trimite camerei constituite iniţial pentru examinarea cazului şi care s-a desesizat în mai 1983 în favoarea plenului Curţii (unanimitate).

• ***Hotărârea din 26 octombrie 1984 (Cameră) – Aplicarea art. 50 (seria A nr. 85)***

6. – Dl Öztürk solicită rambursarea cheltuielilor de interpret în faţa Tribunalului cantonal din Heilbronn (63,90 DM) şi a onorariilor de avocat în faţa organelor Convenţiei (3 000 DM). Curtea respinge aceste cereri, prima pentru că aceste cheltuieli au fost preluate în sarcină de către o companie de asigurări şi că nu este cazul de restituire, a doua deoarece cel în cauză nu a furnizat nici precizările nici actele justificative, deşi a fost invitat să o facă (unanimitate).[1]

[1] O lege din 15 iunie 1989, intrată în vigoare la 1 iulie 1989, a modificat dispoziţiile legii asupra cheltuielilor de judecată şi ale Codului de procedură penală referitoare la cheltuielile de interpret.

7. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1989, p. 3257-3269.

ANDREWS (J.). – „Decriminalisation – process or substance", *E.L.R.* 1984, p. 288–290.

BENMAKHLOUF (A.) şi FALLETTI (F.). – „Les Ordnungswidrigkeiten en République fédérale d'Allemagne", *Archives de politique criminelle* 1984, p. 74 şi urm.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 212–213.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 403–406 şi 416.

DELMAS-MARTY (M.). – „Code pénal d'hier, droit pénal d'aujourd'hui, matière pénale de demain", *D.* 1986, chronique, p. 27–34.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 429–431.

LAMBERT (P.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1984, p. 487.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 145–155.

LOPES ROCHA (M.). – „O caso Öztürk e a temática du distinçâo entre a infracçâo penal e a infracçâo administrativa", în Lopes Rocha (M.), Gomes Dias (M.) şi Ataide Ferreira (M.C.), *Contre-ordenaçaões. Legislação e doutrina* Lisbonne, Escola Superior de Policia, 1994, p. 67–89.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 370–373 şi 393–394.

PALIERO (C.E.). – „„Materia penale" e illecito amministrativo secondo la Corte europea dei diritti dell'uomo: una questione „classica" a una svolta radicale", *Riv. I.D.P.P.* 1985, p. 894–928.

ROGGE (K.). – „Überwachung der Durchführung des Oztürk-Urteils des Europaichen Gerichtshofes für Menschenrechte", *EuGRZ* 1989, p. 328–329.

ROGGE (K.). – „Änderung des Gerichtskostengesetzes und der Strafprozeßordnung", *EuGRZ* 1989, p. 350–351.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1051–1053.

SCHROTH (H.J.). – „Europäische Menschenrechtskonvention und Ordnungswidrigkeitenrecht", *EuGRZ* 1984, p. 557–563.

STANFIELD (P.). – „Right to free assistance of an interpreter in judicial proceedings concerning a „regulatory offence"/Öztürk case", *H.R.L.J.* 1984, p. 293–311.

SUDRE (F.) şi alţii – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, Paris, PUF, 2003, p. 189-198.

SWART (A.H.J.). – „De zaak Öztürk en het eerlijke proces in strafzaken", *A.A.* 1985, p. 145–154.

VAN ORSHOVEN (P.). – „Fiscale administratieve sancties en het recht op behoorlijke rechtsbedeling na het arrest-Oztürk van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens", *Fiskofoon* 1984, p. 82–89.

VEEN (T.W. van). – „Drie preadviezen over het straffen en de zaak Oztürk", *D.D.* 1984, p. 696–708.

C. Nici o pedeapsă fără lege (*articolul 7 al Convenţiei*)

136. CAZUL WELCH contra REGATULUI UNIT – Pronunţarea unei ordonanţe de confiscare cu efect retroactiv în urma unei condamnări pentru infracţiuni la legislaţia asupra stupefiantelor

1. – *Cetăţean britanic, dl Peter Welch este arestat la 3 noiembrie 1986 şi inculpat a doua zi pentru infracţiuni la legea privind stupefiantele, recunoscute ca fiind săvârşite între 1 ianuarie 1986 şi ziua arestării.*

La 24 august 1988 el este declarat vinovat în baza a cinci capete de acuzare şi i se aplică o pedeapsă de douăzeci şi doi de ani de închisoare pentru două infracţiuni şi douăzeci pentru celelalte trei. În afară de aceasta, judecătorul dă o ordonanţă de confiscare a 66.914 £ în baza Legii din 1986 asupra infracţiunilor referitoare la traficul de stupefiante. Neavând această sumă, cel interesat trebuie să efectueze o perioadă consecutivă de doi ani închisoare. Dispoziţiile materiale ale legii nu intraseră în vigoare decât la 12 ianuarie 1987, respectiv după data săvârşirii infracţiunilor.

Condamnatul a introdus apel în faţa Curţii de apel care, la 11 iunie 1990, reduce pedeapsa cu doi ani şi cu 7.000 £ amenda stabilită prin ordonanţa de confiscare.

2. – *În plângerea sa din 22 iunie 1990 la Comisie, dl Welch se declară victimă a încălcării art. 7 şi 6 §§ 1 şi 2 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 9 februarie 1994*** *(Cameră) (seria A nr. 307-A)*

3. – Nimeni nu contestă în speţă caracterul retroactiv al ordonanţei de confiscare. Aceasta a fost emisă în urma unei condamnări pentru infracţiuni la legislaţia asupra stupefiantelor, săvârşite înainte de intrarea în vigoare a Legii din 1986.

4. – În consecinţă, singura chestiune de rezolvat constă în a şti dacă ordonanţa constituia o pedeapsă în sensul art. 7 § 1 a doua frază.

Punctul de plecare al oricărei aprecieri privind existenţa unei pedepse constă în a determina dacă măsura în chestiune este impusă ca urmare a unei condamnări pentru o „infracţiune". În această privinţă şi alte elemente pot fi considerate pertinente: natura şi scopul măsurii în cauză, calificarea sa conform dreptului intern, procedurile asociate adoptării şi executării sale, ca şi gravitatea acesteia.

În ceea ce priveşte legătura cu o infracţiune, Curtea notează că înainte ca o ordonanţă să poată fi pronunţată în baza Legii din 1986, acuzatul trebuie să fi fost condamnat pentru una sau mai multe infracţiuni în materie de trafic de stupefiante. Ea admite că gravitatea ordonanţei nu este decisivă în sine

[1] La 12 februarie 1993, Comisia reţine cererea în măsura în care ea se referă la art. 7. În raportul din 15 octombrie 1993, ea formulează avizul că nu a existat încălcarea art. 7 (7 voturi pentru, 7 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui).

pentru că numeroase măsuri nepenale de natură preventivă pot avea efect puternic asupra persoanei vizate. Totuşi, următoarele elemente sunt indicii importante că ordonanţa de confiscare constituie o pedeapsă: ampla prezumţie legală potrivit căreia orice bun care trece prin mâinile delincventului în timpul unei perioade de şase ani este rezultatul traficului de stupefiante, cu excepţia cazului când cel interesat dovedeşte contrariul; faptul că ordonanţa de confiscare vizează produsul traficului de stupefiante şi nu se limitează la îmbogăţirea sau profitul efectiv; puterea discreţionară a judecătorului de fond de a lua în considerare, atunci când fixează suma ordonanţei, gradul de vinovăţie al acuzatului ca şi posibilitatea de constrângere a persoanei.

Dacă, dincolo de aparenţe, încercăm să discernem realitatea, independent de calificarea măsurii de confiscare, rămâne faptul că dl Welch a suferit un prejudiciu mai mare din cauza ordonanţei decât cel la care era expus în perioada săvârşirii infracţiunilor de care a fost găsit vinovat. Având în vedere combinaţia de elemente represive, ordonanţa de confiscare se traduce într-o veritabilă pedeapsă. În consecinţă, a existat încălcarea art. 7 § 1 (unanimitate).

Curtea subliniază totuşi că această concluzie nu repune în nici un fel în cauză puterea de confiscare conferită tribunalelor pentru a le permite să lupte contra flagelului traficului de stupefiante.

5. – Arătând că ordonanţa de confiscare nu a fost încă executată din cauza prezentei proceduri, Curtea apreciază că problema art. 50 nu se află în stare de judecată. Ea decide deci să rezerve pronunţarea în această privinţă (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxele privind procedura de la Strasbourg, ea alocă petiţionarului 13.852,60 £ cu deducerea sumelor deja vărsate prin asistenţă judiciară (unanimitate).

• ***Hotărârea din 26 februarie 1996*** *(Camera) – Aplicarea articolului 50 (Culegere 1996–II)*

6. – Curtea respinge cererea cu privire la o daună materială în valoare de 301596 £ (unanimitate). Dl Welch nu s-a plâns în faţa organelor Convenţiei de efectele ordonanţei prohibitive şi nu a solicitat la *High Court* o modificare a acesteia pentru bunurile sale din Portugalia şi din Regatul Unit. Soţia sa ar fi putut, la rândul ei, să invite *High Court* să modifice ordonanţa sau să pronunţe încetarea restricţiei referitoare la fundamentarea calităţii de proprietar a acestuia. Pe scurt, pierderile pretinse nu pot să conteze în mod legitim că ar fi rezultat din aplicarea faţă de reclamant a dispoziţiilor în materie de confiscări cuprinse în legea cu privire la infracţiunile legate de traficul de stupefiante.

7. – În ceea ce priveşte cererea de indemnizaţie pentru pierderea actului de autorizare (evaluată la peste 19000 £), Curtea estimează că doar faptul constatării violării articolului 7§1 din Convenţie constituie în sine o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate).

8. – Respingând cererea de reparaţie, Curtea nu găseşte nici un motiv de rambursare a cheltuielilor de judecată (unanimitate).

9. Bibliografie

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 și urm.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 și urm.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, P. 207-209.

KOERING-JOULIN (R.). –„Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 470–471.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londres, Blackstone, 1996, p. 191-194.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35-42 et 57-62.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 530-531.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 654.

PELSER (C. M.). – „The case law of the European Court of Human Rights in 1995", *E.J.C.* 1996, p. 283 și urm.

SHERLOCK (A.) și ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R.* Human Rights Survey 1996, p. 78 și urm.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, édition générale, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.). –„Droits de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, édition générale, nº 6–7, I, 4000.

SUDRE (F.) și alții – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 și urm.

SUDRE (F.). și alții – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 și urm.

VERVAELE (J.A.E.) – „Les sanction de confiscation en droit pénal: un intrus issu du droit civil? Une analyse de la jurisprudence de la CEDH et de la signification qu'elle revêt pour le droit (procédural) pénal néerlandais", *R.S.C.D.P.C.* 1998, p. 39-56.

137. CAZUL C.R. contra REGATULUI UNIT – Condamnarea unui bărbat pentru tentativă de viol asupra soției sale

1. – *Născut în 1952 și de naționalitate britanică, dl C.R. trăiește la Leicester. După mai mulți ani de probleme conjugale, soția sa părăsește domiciliul conjugal. La 12 noiembrie 1989, petiționarul intră cu forța la părinții acesteia și încearcă să aibă un raport sexual cu ea, împotriva voinței sale.*

El este inculpat pentru tentativă de viol și violențe verbale. La proces, în fața Crown Court *din Leicester, la 30 iulie 1990, apărarea susține că în drept nu este posibil ca un bărbat să-și violeze soția. Aceasta invocă teza enunțată de Sir Matthew Hale în 1736 potrivit căreia, căsătorindu-se, o femeie consimte în general să aibă relații sexuale cu soțul său. Judecătorul Owen examinează mai multe excepții care s-au degajat în* common law *de la această regulă în cursul ultimilor cincizeci de ani și apreciază că, deoarece între soți există un*

acord tacit, potrivit căruia căsătoria lor a luat sfârşit, iar soţia întrerupsese viaţa comună şi indicase clar petiţionarului că nu mai era de acord să aibă relaţii sexuale cu acesta, în cazul de faţă se aplică două din imunităţile consacrate de jurisprudenţă. Atunci, petiţionarul se recunoaşte vinovat de două din capetele de acuzare şi este condamnat la trei ani de închisoare.

El introduce apel în faţa Court of Appeal *care i-l respinge în unanimitate la 14 martie 1991; apoi petiţionarul formulează recurs în faţa Camerei Lorzilor, care, la 23 octombrie 1991, confirmă în unanimitate hotărârea Curţii de apel. Lord Keith of Kinkel arată că dreptul de* common law *poate şi trebuie să evolueze pentru a reflecta schimbările survenite în ceea ce priveşte locul femeii în societate şi instituţia căsătoriei.* Common law *aduce mai multe excepţii la teza lui Hale şi nu există raţiuni valabile pentru a nu considera ca inaplicabil în prezent ansamblul acestei teze. De altfel, art. 1 § 1 al legii de modificare din 1976 asupra delictelor sexuale nu împiedică în nici un fel să se ridice imunitatea conjugală, termenul „ilegitim" care figurează în definiţia dată de această dispoziţie „violului" nu înseamnă „în afara căsătoriei", ci constituie „o simplă redundanţă".*

2. *– În cererea sa din 31 martie 1992 la Comisie, dl C.R. se plânge de condamnarea sa pentru o conduită care, în opinia sa, nu constituia o infracţiune penală în momentul săvârşirii faptelor imputate; el invocă art. 7 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 22 noiembrie 1995*** *(Cameră) (seria A nr. 335-C)*

3. – Oricât de clar ar putea fi textul unei dispoziţii legale, în orice sistem juridic, există, în mod inevitabil, un element de interpretare judiciară şi trebuie elucidate punctele îndoielnice, ca şi adaptarea la schimbările de situaţie. Art. 7 nu ar putea fi interpretat ca interzicând acest proces, cu condiţia ca rezultatul să fie coerent cu substanţa infracţiunii şi în mod rezonabil previzibil.

4. – Curtea nu observă nici o raţiune pentru a se demarca de concluzia formulată de *Court of Appeal* şi de Camera Lorzilor asupra semnificaţiei cuvântului „ilegitim" la art. 1 § 1 al legii de modificare din 1976 asupra delictelor sexuale. Deciziile lor nu făceau decât să continue o tendinţă perceptibilă în evoluţia jurisprudenţei, dezmembrând imunitatea care punea un soţ la adăpost de urmărirea penală pentru violul asupra soţiei sale. Nu există nici o îndoială în legea din 12 noiembrie 1989 cu privire la faptul că un soţ care a avut prin forţă raporturi sexuale cu soţia sa putea fi în diverse împrejurări acuzat de viol. În plus, interpretarea jurisprudenţială realiza o evoluţie manifestă, coerentă cu substanţa însăşi a infracţiunii, care tindea să trateze, la modul general, o anumită conduită ca ţinând de infracţiunea de viol. Această evoluţie

[1] În raportul din 27 iunie 1994, Comisia formulează avizul că nu a existat încălcarea art. 7 § 1 (14 voturi pentru, 3 împotrivă).

constă în faptul că recunoaşterea judiciară a absenţei imunităţii respective constituia din acest moment o etapă a legii în mod rezonabil previzibilă.

Caracterul, prin esenţă, înjositor al violului este atât de manifest încât rezultatul deciziilor date de *Court of Appeal* şi de Camera Lorzilor nu ar putea fi considerat drept contrar obiectului şi scopului art. 7 din Convenţie sau obiectivelor fundamentale ale acesteia, a căror esenţă este respectarea demnităţii şi libertăţii umane. În rezumat, nu a existat încălcarea art. 7 § 1 (unanimitate).

5. *Bibliografie*

BEDDARD (R.). – „Retrospective crime", *N.L.J.* 1995, p. 663 şi urm.

COSTA (J.-P.). –„Le principe de non-rétroactivité des peines devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.J.D.A.* 1996, p. 445–447.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 267–269.

KOERING-JOULIN (R.). –„Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 473–474

MARGUÉNAUD (J.-P.). –„Sources européennes", *R.T.D.C.* 1996, p. 512–514

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 615–617.

OSBORNE (C.). –„Does the end justify the means? Retrospectivity, Article 7, and the marital rape exemption", *E.H.R.L.R.* 1996, p. 406–416.

PELSER (C.M.). – „The case law of the European Court of Human Rights in 1995", *E.J.C.* 1996, p. 283 şi urm.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Rights Survey* 1996, p. 78 şi urm.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm..

138 CAZUL CANTONI contra FRANŢEI – Legalitatea condamnării penale a unui administrator al unui supermarket datorită exercitării ilegale a profesiunii de farmacist – control de convenţionalitate al dreptului comunitar derivat

1. – *Cetăţean francez, născut în 1974, dl Michel Cantoni administrează un supermarket la Sens (Yonne). În 1988, la iniţiativa Asociaţiei sindicale a farmaciştilor din Lyon, precum şi a unor diverşi farmacişti, el face obiectul unei serii de urmăriri penale pentru exercitarea ilegală a profesiunii de farmacist: el a vândut în magazinul său soluţie de eozină cu concentraţia de 1%, alcool de concentraţie 70% falsificat, apă oxigenată în 10 volume, vitamina C (în comprimate de 500 şi în plicuri de pudră de 1000), inhalante pe bază de esenţe vegetale şi de uz individual, spray-uri antibacteriene şi oligoelemente. În apărarea sa, partea interesată susţine că produsele incriminate nu reprezintă medicamente în sensul art. L. 511 din Codul sănătăţii publice, neţinând, deci, de monopolul farmaciştilor.*

Printr-o sentinţă, datând 30 septembrie 1988, tribunalul corecţional din Sens conchide că amintitele produse reprezintă medicamente, atât prin funcţie, cât şi prin prezentare; el îl consideră pe petiţionar drept vinovat de faptele reproşate şi îl condamnă la 10 000 FF – amendă, precum şi la 1 FF, reprezentând daune interese în beneficiul fiecăreia dintre părţile civile. La 18 mai 1989, Curtea de apel din Paris confirmă sentinţa.

Dl Cantoni declară recurs în casaţie, invocând, în special, art. 7 al Convenţiei. El susţine că, aplicată, în principal, în sfera parafarmaciei, noţiunea de medicament, aşa cum reiese dintr-o serie de texte, justificându-i condamnarea, nu prezintă o claritate în măsură să permită identificarea cu precizie a actelor de natură să-i angajeze responsabilitatea penală. Curtea de casaţie respinge apelul la 29 mai 1990.

2. – *În cererea sa din 10 ianuarie 1994, adresată Comisiei, dl Cantoni acuză faptul că definiţia legală a medicamentului nu satisface condiţiile de claritate şi de precizie incluse în art. 7, paragraful 1 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 15 noiembrie 1996*** *(Marea Cameră) (Culegere/1996–V)*

3. – Conform opiniei Curţii, circumstanţa amintită de guvern, şi anume că art. L. 511 se inspiră aproape cuvânt cu cuvânt din directiva datată 26 ianuarie 1965 a Consiliului de miniştri al Comunităţii economice europene (nr. 65/65) nu înlătură incidenţa art. 7 al Convenţiei asupra lui.

4. – După exemplul multor altor definiţii legale, aceea a „medicamentului" cuprinsă în art. L. 511 are mai degrabă un caracter general. Utilizarea tehnicii legislative a categoriilor antrenează, adesea, zone de umbră la graniţele definiţiei. Doar prin ele însele, aceste îndoieli referitoare la cazurile limită nu sunt suficiente pentru a conferi o incompatibilitate unei definiţii în raport cu art. 7, chiar dacă aceasta se dovedeşte suficient de clară în marea majoritate a cazurilor.

Jurisprudenţa judecătorilor fondului antrenează o serie de divergenţe, dar petiţionarul nu indică dacă deciziile citate consideră amintitele produse ca medicamente prin funcţie sau ca medicamente prin prezentare şi, în acest ultim caz, este vorba de fiecare dată de aceeaşi prezentare. În cazul în care deciziile tratează cazuri identice, problemele ridicate jurisdicţiilor de fond privesc, mai ales, situaţia de fapt.

În plus, Curtea aduce în discuţie un element determinant: cel puţin din 1957 şi până în prezent, Curtea de casaţie fie că a confirmat deciziile judecătorilor fondului în măsură să califice drept medicament un produs considerat de parafarmacie, fie că a cenzurat asemenea decizii refuzând această denumire; nicicând însă, ea nu a aprobat faptul că o jurisdicţie inferioară a refuzat acordarea încadrării unui astfel de prods ca medicament.

Previzibilitatea legii nu împiedică persoana implicată să recurgă la o serie de sfaturi competente în vederea evaluării, la un nivel rezonabil în cadrul circumstanţelor cauzei, a consecinţelor în măsură să rezulte dintr-un

[1] În raportul său din 12 aprilie 1995, Comisia conchide că a existat o violare a art. 7, paragraful 1 (15 voturi pentru, 9 împotrivă).

act determinant. Este vorba, mai ales, de profesionişti, obişnuiţi să fie nevoiţi să ofere dovada unei mari prudenţe în exercitarea meseriei lor.

Cu ajutorul unor sfaturi pertinente, dl Cantoni, pe de altă parte şi administrator al unui supermarket, ar fi trebuit să ştie, în perioada faptelor amintite, că, datorită tendinţei, emanând din jurisprudenţa Curţii de casaţie şi a unei părţi a jurisdicţiilor de fond, el se confrunta cu un pericol real, fiind urmărit pentru exercitarea ilegală a profesiunii de farmacist. Nu a existat, deci, o violare a art. 7 (unanimitate).

5. *Bibliografie*

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1998, p. 150.

CLÉMENT (C.). – „Le droit du médicament après la jurisprudence Cantoni du 15 novembre 1996", *L.P.A.* 9 mai 1997, p. 7–10.

COHEN–JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.-F.). – „Commission et Cour européennes des droits de l'homme", Justices 1997, p. 185–186.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 253–254.

DELAPORTE (V.). – „Le médicament entre le droit de la Convention européenne et le droti communautaire: affaire Cantoni (15 novembre 1996)", *Cahiers du CREDHO* nº 4, 1998, p. 49-56.

FOUASSIER (E.). – „L'influence de la jurisprudence européenne sur la définition française du médicament", Revue de droit sanitaire et social 1997, p. 301–315.

KOERING–JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1997, p. 462–463.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

PETIT (Y.). – „Médicament, droit français, droit communautaire et Convention européenne des droits de l'homme", *Europe* martie 1997, p. 5–8

ROBERT (J.-H.). – „Note", *Droit pénal* 1997, p. 16–19.

SPIELMANN (D.). – „Principe de légalité et mise en œuvre communautaire", *R.T.D.H.* 1997, p. 689–711.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4000.

SUDRE (F.). şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

WINKLER (S.). – „Der EGMR zum innerstaatlich und geneinschaftsrechtlich (RL 65/65/EWG) définierten Arzneimittelbegriff beim Apotbekenmonopol Ein Paradigmenwechsel in Straßburg. Anmerkurgen zum Urteil Cantoni gegen Frankreich", *EuGRZ* 1999, p. 181-183.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 442.

139. CAZUL STRELETS, KESSLER şi KRENZ contra GERMANIEI

140. CAZUL K.-H.W, contra GERMANIEI – Condamnarea de către tribunalele din RFG, după reunificarea germană, a unor conducători şi a unui soldat din RDG pentru uciderea unor persoane care au încercat să treacă frontiera dintre cele două state germane.

1. – Trei dintre petiţionari erau nişte înalţi demnitari ai Republicii Democrate Germane (RDG): Fritz Streletz, născut în 1926, era ministrul adjunct al Apărării, Heinz Kessler, născut în 1920, era ministrul apărării, iar Egon Krenz, născut în 1937, era preşedintele Consiliului de Stat. Al patrulea petiţionar, dl K.-H.W, născut în 1952, era membru al Armatei Naţionale a Poporului din RDG şi postat ca grănicer la frontiera dintre cele două state germane.

Cei patru petiţionari sunt condamnaţi de tribunalele Republicii Federale a Germaniei (RFG) după reunificarea germană, intrată în vigoare la 3 octombrie 1990, pe baza dispoziţiilor pertinente ale dreptului penal din RDG, apoi a celor ale RFG, mai blânde decât cele ale RDG. Condamnările pronunţate sunt confirmate de către Curtea Federală de Justiţie şi judecate în conformitate cu Legea fundamentală de către Curtea Constituţională Federală.

Dnii Streletz, Kessler şi Krenz sunt condamnaţi la pedepse cu închisoarea de 5 ani şi 6 luni şi, respectiv, de 7 ani şi 6 luni şi de 6 ani şi 6 luni. Ei sunt consideraţi drept autori intelectuali ai unor uciderii voluntare, pe motiv că, participând la nişte decizii ale celor mai înalte instanţe ale RDG, cum sunt cele ale Consiliului Naţional al Apărării sau ale Biroului Politic, se fac răspunzători de moartea mai multor persoane care încercau să fugă din RDG, trecând frontiera dintre cele două state germane, din 1971 şi până în 1989.

Dl. W. este condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de un an şi 10 luni, cu suspendare, pentru omor voluntar, pe motiv că, făcând uz de arma sa de foc, a provocat moartea unei persoane care, în 1972, încerca să fugă din RDG.

2. – În petiţiile lor individuale, adrestate Comisiei la 20 noiembrie 1996 (dl Streletz), 28 ianuarie 1997 (dl Kessler) şi 5 mai 1997 (dl K.-H.W.), precum şi Curţii, la 4 noiembrie 1998 (dl Krenz), petiţionarii susţin că acţiunile care le-au fost reproşate nu constituiau, în momentul în care au fost comise, nişte infracţiuni potrivit dreptului RDG sau dreptului internaţional şi că condamnarea lor de către Tribunalele germane încalcă deci articolul 7 § 1 al Convenţiei. Ei mai invocă de asemenea articolele 1 şi 2 § 2.

• **Hotărârile din 22 martie 2001** *(marea cameră) (Culegere 2001).*

3. – Curtea examinează cazurile în lumina articolului 7 § 1, pentru a stabili dacă, în momentul în care au fost comise, acţiunile petiţionarilor constituiau infracţiuni definite cu suficientă accesibilitate şi previzibilitate de către dreptul RDG sau dreptul internaţional.

a) Dreptul naţional

4. – Curtea relevă faptul că condamnarea petiţionarilor îşi găsea baza legală în dreptul penal al RDG aplicabil în momentul petrecerii faptelor, iar pedepsele corespundeau în principiu celor prevăzute în dispoziţiile pertinente ale legislaţiei RDG; pedepsele pronunţate împotriva petiţionarilor le erau chiar inferioare acestora din urmă, graţie principiului aplicării dreptului celui mai clement, care era cel al RFG.

5. – Cu titlul de fapte justificative, petiţionarii invocau anume articolele 17 § 2 din legea cu privire la poliţie şi 27 § 2 din legea cu privire la frontierea RDG. În lumina principiilor înscrise în Constituţie şi în celelalte texte legale ale RDG (care recunoşteau în mod expres principiul proporţionalităţii, pecum şi pe cel al necesităţii apărării vieţii umane în cazul utilizării armelor de foc), Curtea estimează că condamnarea petiţionarilor de către jurisdicţiile germane, care interpretaseră şi aplicaseră aceste dispoziţii cazurilor în speţă, nu pare la prima vedere nici arbitrară şi nici contrară articolului 7 § 1.

Petiţionarii invocau şi practica de stat a RDG. Chiar dacă scopul acesteia fusese să protejeze „cu orice preţ" frontiera dintre cele două state germane, cu scopul de a apăra existenţa RDG, ameninţată de exodul propriei populaţii, Curtea subliniază că raţiunea de stat astfel invocată trebuie să-şi afle nişte limitări în principiile enunţate de Constituţie şi de textele legale ale însăşi RDG; ea trebuie mai ales să respecte necesitatea de apăra viaţa umană, înscrisă în Constituţie şi de textele legale ale însăşi RDG; ea trebuie mai ales să respecte necesitatea de a apăra viaţa umană, înscrisă în Constituţie, în legea cu privire la poliţia poporului, precum şi în legea cu privire la frontiera RDG, ţinând seama de faptul că dreptul la viaţă era deja, în epoca petrecerii faptelor, valoarea supremă pe scara drepturilor omului pe plan internaţional.

6. – În legătură cu previzibilitatea condamnărilor, Curtea consideră că clivajul care a despărţit legislaţia RDG de practica acesteia era în mare măsură opera însăşi a dlor Streletz, Kessler şi Krenz. Datorită poziţiilor înalte pe care le ocupau în cadrul aparatului de stat, ei nu puteau, în mod evident, să ignore Constituţia şi legislaţia RDG, nici obligaţiile internaţionale ale acesteia şi criticile a căror ţintă fusese, pe plan internaţional, regimul său de pază a frontierei. În plus, ei înşişi iniţiaseră sau urmaseră acest regim, dublând textele legale, publicate în Jurnalul Oficial al RDG, cu ordine şi instrucţiuni de serviciu ţinute secrete, care vizau consolidarea şi ameliorarea instalaţiilor de protecţie la frontieră sau priveau utilizarea armelor de foc. Petiţionarii erau deci direct răspunzători de situaţia care domnea la frontiera dintre cele două state germane de la începutul anilor '60 şi până la căderea Zidului Berlinului din 1989.

Potrivit Curţii, chiar şi un simplu soldat nu se putea referi în întregime şi orbeşte la nişte ordine care violau în mod flagrant nu numai propriile principii legale ale RDG, ci şi drepturile pe plan internaţional şi mai ales

dreptul la viaţă, care reprezintă valoarea supremă pe scara drepturilor omului. Chiar dacă petiţionarul K.-H.W. se află într-o situaţie deosebit de dificilă pe teren, datorită contextului politic ce exista în RDG în epoca petrecerii faptelor, astfel de ordine nu pot justifica fapta de a trage asupra unor persoane neînarmate care încercau doar să părăsească ţara. De altfel, Curtea relevă faptul că jurisdicţiile germane au examinat în detaliu circumstanţele atenuante în favoarea petiţionarului şi au ţinut cont în întregime de diferenţa de responsabilitate dintre conducătorii RDG şi petiţionar, reflectată în mărimea pedepselor aplicate, condamnându-i pe primii la pedepse cu închisioarea iar pe cel de al doilea la o pedeapsă cu suspendare şi cu supunere la o probă.

7. – Curtea consideră că este legitim pentru un stat să întreprindă nişte acţiuni penale împotriva persoanelor care s-au făcut vinovate de crime sub un regim anterior; de asemenea, nu se poate reproşa jurisdicţiilor unui astfel de stat, care au urmat celor ce existau mai înainte, că aplică şi interpretează dispoziţiile legale care existau la epoca petreceii faptelor în lumina principiilor ce călăuzesc un stat de drept.

În plus, ţinând cont de poziţia primordială ocupată de dreptul la viaţă în toate instrumentele internaţionale referitoare la drepturile omului, printre care şi Convenţia însăşi, care îl garantează în articolul său 2, Curtea estimează că interpretarea strictă a legislaţiei RDG în speţele respective judecate de jurisdicţiile germane era conformă cu articolul 7 § 1.

În fine, Curtea consideră că o practică statală de felul celei din RDG cu privire la paza frontierei, care încalcă în mod flagrant drepturile fundamentale şi în primul rând dreptul la viaţă, valoare supremă pe scara drepturilor omului în plan internaţional, nu poate fi protejată prin articolul 7 § 1. Această practică, golind de substanţă legislaţia pe care era presupusă a se baza şi care era impusă tuturor organelor de stat, inclusiv organelor judiciare, nu poate fi calificată de „drept" în sensul articolului 7.

8. – În concluzie, în momentul în care au fost comise, acţiunile petiţionarilor constituiau nişte infracţiuni definite cu suficientă accesibilitate şi previzibilitate de către dreptul RDG.

Dreptul internaţional

9. – Curtea consideră că este de datoria sa să examineze cazurile şi din punct de vedere al principiilor dreptului internaţional, în special al celor referitoare la protecţia internaţională a drepturilor omului, invocate de către jurisdicţiile germane.

10. – În această privinţă, ea notează mai întâi că, în cadrul evoluţiei protecţiei internaţionale a dreptului la viaţă, convenţiile şi alte instrumente referitoare la această protecţie nu au încetat să afirme preeminenţa dreptului la viaţă. Potrivit Curţii, faptele petiţionarilor nu se justifică în nici un fel din punct de vedere al excepţiilor la dreptul la viaţă prevăzute în articolul 2 § 2.

11. – Ca şi Protocolul nr. 4 la Convenţie în articolul său 2 § 2, Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice prevede, în articolul său 12 § 2, că „orice persoană este liberă să părăsească orice ţară, inclusiv pe a sa". Curtea înlătură restricţiile invocate de către petiţionari pentru a justifica instaurarea şi menţinerea regimului de pază a frontierei RDG. În mod special, nu se poate pretinde că o măsură specială care să împiedice ieşirea cvasi-totalităţii populaţiei unui stat era necesară pentru a proteja securitatea acesteia.

12. – Dacă ar mai exista, RDG ar răspunde pentru faptele în cauză din punct de vedere al dreptului internaţional. Mai rămâne de stabilit dacă, pe lângă această responsabilitate a statului, mai exista în epoca respectivă şi o responsabilitate individuală a petiţionarilor în plan penal. Presupunând chiar că o astfel de responsabilitate nu ar putea fi dedusă din instrumentele internaţionale mai sus citate cu privire la drepturile omului, ea poate fi însă dedusă din aceleaşi insturmente atunci când sunt examinate împreună cu articolul 95 din Codul penal al RDG. Această dispoziţie prevedea de fapt în mod explicit, şi aceasta încă din 1968, o răspundere penală individuală a acelora care încălcau obligaţiile internaţionale ale RDG, drepturile omului şi libertăţile fundamentale.

13. – Curtea a conchis că în momentul în care au fost comise, acţiunile petiţionarilor constituiau nişte informaţiuni definite cu suficentă accesibilitate şi previzibilitate de către regulile dreptului internaţional cu privire la protecţia drepturilor omului.

14 – De altfel, comportamentul petiţionarilor ar putea fi privit, de asemenea în cadrul articolului 7 § 1, din perspectiva altor reguli de drept internaţional şi anume a celor cu privire la crimele împotriva umanităţii. Concluzia la care a ajuns Curtea face însă ca această examinare să fie de prisos.

15. – În consecinţă, condamnările pronunţate împotriva petiţionarilor de către jurisdicţiile germane de după reunificare nu au intervenit în condiţiile nerespectării articolului 7 § 1 (unanimitate pentru Streletz, Kessler şi Krenz; 14 voturi contra 3 pentru K.-H.W.).

16. – Această concluzie dispensează Curtea de a mai cerceta dacă condamnarea petiţionarilor se justifică şi în baza articolului 7 § 2.

17. – Petiţionarii susţineau că, în calitatea lor de foşti cetăţeni ai RDG, ei nu puteau să se prevaleze de principiul non-retractivităţii legilor penale, consacrat în articolul 7 § 1.

Potriviti opinei Curţii, învinuirea adusă de petiţionari nu se poate baza pe articolul 1, dispoziţie-cadru care nu poate fi violată separat. Ea s-ar putea întemeia totuşi pe articolul 14 combinat cu articolul 7, deoarece petiţionarii se plâng în substanţă de o discriminare a cărei victimă ar fi datorită calităţii lor de foşti cetăţeni ai RDG. Cu toate acestea, Curtea consideră că principiile aplicate de Curtea Constituţională Federală aveau un domeniu de aplicare general şi erau deci în mod egal valabile şi pentru nişte persoane care nu erau

foşti resortisanţi ai RDG. Prin urmare, nu s-a petrecut o discriminare contrară articolului 14 combinat cu articolul 7 (unanimitate).

18. *Bibliografie*

ARNOLD (J.), KARSTEN (N.) şi KREICKER (H.), – „Menschenrechtschutz durch Art. 7 Ans. 1 EMRK", Neue Justiz 2001, p. 561-569.

ARNOLD (J.), KARSTEN (N.) şi KREICKER (H.), – „The German border guard cases before the European Court of Human Rights", *E.J.C.* 2003, p. 67-92.

BROSSES (A. de), – „Note", *L'Europe des libertés* mai 2001, p. 19-20.

COHEN-JONATHAN (G) şi FLAUSS (J.-F.). – „Cour européenne des droits de l'homme et droit international général (2001)", *A.F.D.I.* 2001, p. 425-427 şi 447-448.

DECAUX (E) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2001)", *J.D.I.* 2002, p. 278-282.

FRICKE (K.W.). – „Der Strassburger Richterspruch", *Deutschland Archiv* 2001, p. 373-375.

GLAUBEN (P.J.). – „Keine Siegerjustiz, sondern Gerechtigkeit", *Deutsche Richter Zeitung* mai 2001, p. 170.

MASSIAS (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 2001, p. 639-656.

MILLER (R.A.) – „Der Eüropäische Gerichtshof für Menschenrechte und die Verbrechen der Staatsführung der DDR", *Kritische Justiz* 2001, p. 255-263.

RAU (M.) – „Deutsche Vergangenheitsbewältigung vor dem EGMR. Hat der Rechtstaat gesiegt?", *N.J.W.* 2001, p. 3008-3014.

ROLLECKE (G.). – „Egon Krenz post portas", *N.J.W.* 2001, p. 3024-3025.

RUDOLF (B.). – „International decision", *A.J.I.L.* 2001, p. 904-910.

STARCK (C.). – „Die Todesschüsse an der innendeutschen Mauer", *J.Z.* 2001, p. 1102-1106.

TAVERNIER (P.) – „L'affaire du „Mur de Berlin" devant la Cour européenne. La transition vers la démocratie et la non-rétroactivité en matière pénale", *R.T.D.H.* 2001, p. 1159-1181.

WERLE (G.) – „Rückwirkungsverbot und Staatskriminalität", N.J.W. 2001, p. 3001-3008.

Woods (L.) – „Decision of the European Court of Human Rights during 2001", *B.Y.B.I.L. 2001,* p. 538-541.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 2
DREPTUL LA UN RECURS EFECTIV
(articolul 13 al Convenţiei)

141. CAZUL BOYLE ŞI RICE contra REGATULUI UNIT – Restricţiile impuse condamnaţilor deţinuţi în Scoţia în materie de corespondenţă şi vizite

1. – *Dl James Boyle şi Sarah, soţia sa, sunt cetăţeni britanici. În 1967, primul este condamnat pe viaţă pentru omor. În noiembrie 1981, după ce a stat într-un corp special al închisorii Barlinnie, el este transferat într-un centru de pregătire a eliberării, în interiorul închisorii Saughton, la Edimbourg. Este pus în libertate la 1 noiembrie 1982.*

2. – *Dl Brian Rice şi tatăl său, John, sunt, de asemenea, britanici. Primul este condamnat în 1967 la închisoare pe viaţă, pentru omor.*

La 12 septembrie 1981 el este transferat, în cadrul închisorii Saughton, la un centru de pregătire a eliberării şi apoi pus în libertate la 1 iunie 1982.

3. – *Soţii Boyle sesizează Comisia la 4 martie 1981, iar cei doi Rice la 15 ianuarie.*

Revendicările primilor doi se referă la regimul penitenciar obişnuit din închisoarea Saughton:

a) autorităţilor le revine numai obligaţia de a timbra o scrisoare de trei pagini pe săptămână; deţinuţii pot să plătească timbrarea altor scrisori reţinând 1,60 £ pe săptămână din peculiul lor[1] *şi nu din resursele lor financiare generale;*

b) corespondenţa soţilor Boyle este controlată de către autorităţile penitenciare în conformitate cu practica obişnuită, inclusiv prin lectura cu voce tare, a scrisorilor de la Sarah, în prezenţa altor deţinuţi;

[1] Sistemul penitenciar britanic prevede dobândirea unor sume de bani din munca deţinuţilor, constituite în mici economii de care aceştia nu pot dispune decât în anumite condiţii şi sub autorizarea administratorului de deţinuţi (*n.t.*)

c) în iulie 1981, directorul închisorii a interceptat o scrisoare a dlui Boyle către un prieten (dl McDougall) pe motiv că era vorba de o „personalitate din cadrul mass-media";

d) dl Boyle poate să primească vizite numai de o oră pe lună; el i-a destinat soţiei sale dreptul la această vizită, astfel încât nu-i mai poate întâlni pe ceilalţi membri ai familiei.

Dl Boyle se plânge, în general, că la închisoarea Saughton condiţiile de detenţie sunt mai proaste decât înainte. În ceea ce priveşte reclamaţiile celor doi Rice, ele sunt următoarele:

a) lui Brian Rice i s-a refuzat o permisiune solicitată din raţiuni umanitare în scopul vizitării tatălui său bolnav;

b) nu are dreptul decât la 12 vizite în închisoare, pe an;

c) autorităţile penitenciare i-au întârziat sau interceptat mai multe scrisori.

În afară de alte reclamaţii, toţi petiţionarii pretind că, în pofida art. 13, ei nu dispuneau de nici un recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale referitor la plângerile formulate în cererea lor.[1]

• ***Hotărârea din 27 aprilie 1988** (Cameră) (seria A nr. 131)*

4. – În ceea ce priveşte scrisoarea adresată de Boyle lui McDougall, guvernul britanic recunoaştea că textele juridice fuseseră aplicate eronat căci această corespondenţă îmbracă un caracter pur personal şi ar fi trebuit expediată. Curtea constată nerespectarea art. 8 în legătură cu acest punct (unanimitate).

5. – Esenţa cauzei rezidă în art. 13 a cărui încălcare era susţinută de toţi cei patru petiţionari.

Potrivit Curţii, art. 13 nu ar putea fi interpretat ca reclamând un recurs intern pentru orice doleanţă, oricât de nejustificată ar fi, pe care o poate prezenta un individ în baza Convenţiei: trebuie să fie vorba de o reclamaţie care poate fi susţinută conform prevederilor acesteia. Deşi nu este determinantă, decizia Comisiei asupra admisibilităţii reclamaţiilor prezentate în baza clauzelor normative ale Convenţiei furnizează, prin dispozitivul şi motivele sale, indicaţii utile asupra posibilităţii de apărare. Curtea nu crede că trebuie să dea o definiţie abstractă acestei noţiuni. În schimb, în lumina faptelor ca şi a naturii problemelor juridice puse în joc, este cazul să se cerceteze dacă fiecare alegaţie de încălcare aflată la originea unei reclamaţii prezentate în baza art. 13 putea fi apărată şi, în caz afirmativ, dacă exigenţele acestui text erau îndeplinite pentru aceasta.

[1] La 5 mai 1983, Comisia respinge plângerea celor doi Rice, cu excepţia reclamaţiei deduse din art. 13. În raportul său din 7 mai 1986 ea exprimă avizul că: a) prin interceptarea scrisorii lui James Boyle către dl McDougall s-a încălcat art. 8 (unanimitate); b) a existat încălcarea art. 13 în privinţa limitărilor aduse vizitelor la închisoare (13 voturi pentru, 1 împotrivă) şi referitor la refuzul de a-i permite lui Brian Rice, pentru motive umanitare, să-l viziteze pe tatăl său bolnav (unanimitate); c) nu a existat încălcarea art. 13 pentru nici una din celelalte plângeri ale petiţionarilor (unanimitate pentru patru din ele, 13 voturi pentru, 1 împotrivă pentru celelalte două).

6. – După aceste consideraţii generale, Curtea enumeră diferitele revendicări ale petiţionarilor pe care ea le clasifică în două categorii.

În prima figurează reclamaţiile soţilor Boyle referitoare la timbrarea scrisorilor şi la filtrajul corespondenţei, reclamaţia lui Brian Rice privind expedierea tardivă sau interceptarea unora din scrisorile sale, cea a celor doi Rice referitoare la permisiile pentru motive umanitare şi cea a tuturor petiţionarilor în legătură cu diferenţele dintre regimurile penitenciare. Curtea trage concluzia că nu s-a stabilit nici o reclamaţie ce se susţine prin prisma art. 8, astfel încât nu a existat nici o încălcare a art. 13 sub aceste aspecte.

În cea de-a doua grupă se află reclamaţia soţilor Boyle privind lectura cu voce tare a scrisorilor, cea a lui J. Boyle referitoare la interceptarea unei scrisori, cea a tuturor petiţionarilor privind limitarea drepturilor lor la vizite şi cea a soţilor Boyle în legătură cu permisiile sub escortă specială. Curtea decide că şi atunci când ar fi fost vorba de plângeri argumentabile privind o încălcare a art. 8, în dreptul intern exista un recurs efectiv. Deci nu a existat o încălcare a art. 13 sub acest aspect.

În concluzie, faptele cauzei nu arată o încălcare a art. 13 pentru nici una dintre reclamaţiile petiţionarilor (unanimitate).

7. – Din perspectiva art. 50, petiţionarii nu reclamau nimic în ce priveşte prejudiciul material sau moral.

Curtea apreciază că cei doi Rice nu au dreptul la nici o rambursare a cheltuielilor lor de judecată şi taxe (unanimitate). În ceea ce priveşte situaţia soţilor Boyle, acoperirea cheltuielilor nu ar putea să privească decât o parte, cea pentru apărarea lor, respectiv 3.000 £, plus orice sumă care ar putea fi datorată în contul taxei asupra valorii adăugate (unanimitate).

8. *Bibliografie*

DREZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 342–343.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 312–315".

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 383–385.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 801–804.

TEJERA VICTORY (J.M.). – „Comentario", *Boletín de jurisprudencia constitucional 1989*, p. 1009–1015.

142. CAZUL KUDŁA contra POLONIEI – Lipsa unui recurs intern care să permită unui acuzat de a obţine consfinţirea dreptului de a-şi vedea cauza să fie examinată într-un termen rezonabil.

1. – *Dl. Andrzej Kudła este resortisant polonez născut în 1962, cu domiciliul în Cracovia. La 8 august 1991, este inculpat într-o cauză de*

escrocherie şi de fals şi plasat în detenţie provizorie. În timpul detenţiei el suferă de depresie cronică şi încearcă în două rânduri să se sinucidă. El mai porneşte şi o grevă a foamei. Îşi solicită eliberarea de peste şaptezeci de ori, sau face apel împotriva deciziilor care ordonau menţinerea sa în detenţie. La 1 iunie 1995, tribunalul regional din Cracovia îl declară vinovat de escrocherie şi de fals, condamnându-l la şase ani de închisoare şi la o amendă de 5.000 PLN. La 22 februarie 1996, Curtea de Apel din Cracovia anulează această sentinţă pe motiv că tribunalul regional s-a întrunit într-o componenţă necorespunzătoare şi că au fost încălcate numeroase dispoziţii procedurale. Cauza este retrimisă tribunalului regional la 11 aprilie. La 29 octombrie 1996, petiţionarul este eliberat după ce familia sa a plătit o sumă de 10.000 PLN drept cauţiune.

La 4 decembrie 1998, tribunalul regional din Cracovia, urmând rechizitoriile Parchetului, îl condamnau din nou pe petiţionar. Sesizată de dl. Kudla la 27 octombrie 1999, Curtea de Apel din Cracovia îi reduce pedeapsa cu închisoarea la cinci ani. Recursul în casaţie intentat de cel interesat împotriva acestei decizii este şi în prezent pendinte la Curtea Supremă.

2. – *În petiţia sa din 15 februarie adresată Comisiei, dl. Kudla afirmă, în baza articolului 3 al Convenţiei, că nu s-a bucurat de un tratament psihiatric adecvat în închisoare. El susţine de altfel că dreptul său de a fi judecat într-un termen rezonabil sau de a fi eliberat pe timpul procedurii, garantat prin articolul 5 § 3, nu a fost respectat şi că procedura penală intentată împotriva lui a avut o durată exagerată, contrară articolului 6 § 1. În fine, el mai afirmă că, în mod contrar cerinţelor articolului 13, nu a dispus de nici o cale internă de atac în justiţie care să-i fi permis să critice lungimea duratei procedurii întreprinse împotriva sa*[1].

• ***Hotărârea din 26 octombrie 2000*** *(marea cameră) (Culegere 2000-XI)*

3. – Reiese din dovezile medicale produse de guvern în faţa Curţii (dar nu şi în faţa Comisiei) că dl. Kudla a solicitat şi obţinut cu regularitate îngrijiri medicale în cursul detenţiei sale: el a fost examinat de către medici de diferite specialităţi şi a primit frecvent o asistenţă psihiatrică. Curtea admite că însăşi natura stării psihologice a petiţionarului îl făcea pe acesta să fie mai vulnerabil decât un deţinut obişnuit şi că detenţia sa i-a putut accentua într-o anumită măsură sentimentele de disperare, de anxietate şi de teroare pe care le-a încercat, cu atât mai mult cu cât, începând din 11 iunie şi până la 29 octombrie 1996, cel interesat a fost menţinut în detenţie, cu toate că, potrivit avizului unui psihiatru, acest fapt risca să-i compromită viaţa, din cauza riscului ca el să-şi pună capăt zilelor. Cu toate acestea, Curtea

[1] În raportul său din 26 octombrie 1999, Comisia formulează avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 3 (14 voturi contra 13), a articolului 5 § 3 (unanimitate) şi a articolului 6 § 1 (unanimitate) şi că este inutil să se mai cerceteze dacă a avut loc şi o violare a articolului 13 (18 voturi contra 9).

consideră că nu se poate stabili că petiţionarul ar fi fost supus unor rele tratamente care ar fi atins un nivel de gravitate suficient pentru a se încadra în domeniul de aplicare al articolului 3 (unanimitate).

4. – Perioada de luat în considerare din punct de vedere al articolului 5 § 3 este de doi ani, patru luni şi trei zile. Jurisdicţiile competente au examinat în numeroase reprize chestiunea de a stabili dacă dl Kudla trebuia menţinut în detenţie. Ele şi-au fundamentat deciziile de respingere în această privinţă pe două motive principale: existenţa unor temeiuri plauzibile de a-l bănui pe cel interesat de comiterea infracţiunilor de care era învinuit şi riscul ca el să se sustragă justiţiei (în februarie şi martie 1993, petiţionarul nu a compărut în faţa jurisdicţiei de primă instanţă, iar ulterior nu a respectat termenul care îi fusese acordat pentru a produce un certificat medical care să-i justifice absenţa şi pentru a indica o adresă la care să-i poată fi notificate citaţiile în timp ce el primea îngrijiri medicale într-o altă localitate).

Curtea recunoaşte că aceste motive puteau iniţial să fie suficiente pentru a legitima detenţia. Ea consideră totuşi că, în timp, ele au devenit în mod inevitabil mai puţin pertinente. Ţinând seama de faptul că înainte de a fi reîncarcerat la 4 octombrie 1993 petiţionarul petrecuse deja aproape un an în detenţie (această perioadă neintrând în competenţa *ratione temporis* a Curţii), Curtea consideră că numai nişte raţiuni într-adevăr imperioase ar putea să o convingă că această nouă perioadă de doi ani şi patru luni de privare de libertate se justifică în lumina articolului 5 § 3. Ea nu a descoperit astfel de raţiuni, mai ales datorită faptului că tribunalele, deşi nu au încetat să se refere la cele două ocazii precitate, care arătau că dl. Kudla nu se conformase unei ordonanţe judiciare, nu au menţionat nici o altă circumstanţă de natură a atesta că riscul invocat ar fi rămas de actualitate de la începutul şi până la sfârşitul perioadei pertinente. A avut loc, deci, o violare a articolului 5 § 3 (unanimitate).

5. – În temeiul articolului 6 § 1, Curtea consideră că procedura durează, la data judecăţii, de mai bine de nouă ani. Cu toate acestea, ţinând seama de competenţa sa *ratione temporis*, ea nu poate lua în considerare decât perioada de circa şapte ani şi cinci luni care s-a scurs de la 1 mai 1993, dată la care declaraţia poloneză care recunoştea dreptul la recurs individual în temeiul fostului articol 25 al Convenţiei a intrat în vigoare.

Chiar dacă există o anumită complexitate a cazului, aceasta nu poate, în sine, să justifice durata totală a procedurii. Desigur, în februarie şi martie 1993, petiţionarul nu s-a prezentat în faţa tribunalului, ceea ce a adus după sine o amânare a procesului până în octombrie 1993. Acestea fiind spuse, Curtea nu vede nici un alt element în stare să demonstreze că la un oricare alt stadiu subsecvent al procedurii petiţionarul ar fi adoptat un comportament dilatoriu sau ar fi creat de o altă manieră obstacole în calea unei bune desfăşurări a procesului.

Curtea observă că tribunalelor le incumbă în primul rând asigurarea unei administrări rapide a justiţiei, cu atât mai mult cu cât, în cursul unei

mari părţi a procedurii, dl. Kudla se află în detenţie provizorie, cu toate că suferea de o gravă depresie. Această situaţie necesită din partea tribunalelor o diligenţă deosebită în instruirea cauzei. Or, după anularea din 22 februarie a condamnării iniţiale a petiţionarului în primă instanţă, noul proces nu a început decât după o perioadă de mai mult de un an. El a fost apoi amânat timp de câteva luni. Provocată în realitate de nişte evenimente imputabile coacuzaţiilor petiţionarului, această amânare a adus după sine în total o întârziere de practic un an şi opt luni, pe care Curtea o consideră incompatibilă cu diligenţa cerută în temeiul articolului 6 § 1 (unanimitate).

6. – În numeroase cazuri în care a constatat o violare a articolului 6 § 1 pentru depăşirea unui termen rezonabil, Curtea nu a socotit necesar, atunci când era invocat în plus şi articolul 13, să se mai pronunţe şi asupra acestei învinuiri. Motivul refuzului său ţinea de faptul că exigenţele articolului 6 § 1 sunt mai stricte decât cele ale articolului 13.

În speţă, Curtea confirmă opinia sa potrivit căruia în caz de identitate substanţială a doleanţelor, nu există nici un interes juridic de a reexamina din perspectiva articolului 13 acuzaţia deja examinată în baza articolului 6 § 1. Ea consideră totuşi că nu există o suprapunere a doleanţelor, atunci când învinuirea bazată pe Convenţie, pe care individul doreşte să o aducă în faţa unei „instanţe naţionale" este cea rezultată dintr-o nerecunoaştere a dreptului de a face ca propria sa cauză să fie ascultată într-un termen rezonabil. Problema de a şti dacă petiţionarul, într-o cauză dată, a putut obţine într-un termen rezonabil statuarea cu privire la o contestaţie a sa privind nişte drepturi sau obligaţii cu caracter civil, sau în legătură cu o acuzaţie în materie penală este, din punct de vedere juridic, distinctă de cea de a şti dacă el dispunea, în dreptul intern, de o cale de atac efectivă pentru a se plânge în această privinţă. În speţă, problema pe care „tribunalele" vizate prin articolul 6 § 1 trebuiau să o rezolve era cea a acuzaţiilor în materie penală îndreptate împotriva dlui Kudla, în timp ce acuzaţia pe care acesta din urmă dorea să o vadă examinată de către o „instanţă naţională" în baza articolului 13 era cea a caracterului nerezonabil al duratei procedurii.

Curtea estimează la ora actuală că a sosit timpul ca ea să-şi revadă jurisprudenţa, ţinând seama de introducerea în faţa sa a unui număr din ce în ce mai mare de petiţii în care se găseşte exclusiv sau în primul rând alegaţia nerespectării obligaţiei de a asculta cauzele într-un termen rezonabil. Frecvenţa crescândă a constatărilor sale de violare în această privinţă a făcut ca, recent, Curtea să atragă atenţia asupra pericolului important pe care încetineala excesivă a justiţiei o reprezintă pentru statul de drept în ordinile juridice naţionale, atunci când justiţiabilii nu dispun, în această privinţă, de nici o cale de atac internă. În aceste condiţii, Curtea percepe în prezent necesitatea de a examina în asemenea cazuri, bazate pe articolul 13 luat separat, învinuirile rezultate din lipsa unui recurs efectiv pentru denunţarea duratei excesive a unei proceduri, indiferent de constatarea sa asupra violării articolului 6 § 1 pentru nerespectarea obligaţiei de a face să fie ascultate cauzele într-un termen rezonabil.

Curtea subliniază în plus că articolul 13, enunţând în mod explicit obligaţia statelor de a proteja drepturile omului în primul rând în cadrul propriei lor ordini juridice, stabileşte în folosul justiţiabililor o garanţie suplimentară în ceea ce priveşte beneficierea efectivă de drepturile în chestiune. Ea precizează astfel obiectul articolului 13: furnizarea unui mijloc cu ajutorul căruia justiţiabilii să poată obţine, la nivel naţional, îndreptarea violărilor drepturilor lor garantate prin Convenţie, înainte de a trebui să pună în aplicare mecanismul internaţional de plângere în faţa Curţii. Privit din această perspectivă, dreptul fiecăruia de a-şi vedea cauza ascultată într-un termen rezonabil nu poate fi decât mai puţin efectiv dacă nu există nici o posibilitate de a sesiza mai întâi o autoritate naţională cu acuzaţiile bazate pe Convenţie, iar exigenţele articolului 13 trebuie să fie considerate ca venind să le consolideze pe cele ale articolului 6 § 1 mai degrabă decât ca fiind absorbite de obligaţia generală, impusă de acest articol, de a nu-i supune pe justiţiabili la nişte proceduri juridice anormal de lungi.

De altfel, Curtea subliniază că o cale de atac permiţând denunţarea duratei excesive a unei proceduri nu implică în sine un apel împotriva „deciziei" cu privire la acuzaţia în materie penală sau asupra contestaţiei privitoare la drepturile sau obligaţiile cu caracter civil şi că faptul de a pretinde un recurs în baza articolului 13 nu este similar cu a pretinde un „drept de apel", care nu este garantat ca atare decât în materia penală, în baza articolului 2 din Protocolul nr. 7.

7. – Curtea relevă faptul că Guvernul polonez nu afirmă că există o cale de drept specifică, prin intermediul căreia dl. Kudla să se fi putut plânge de durata procedurii, însă susţine că ansamblul căilor de atac disponibile – cereri de punere în libertate, recursuri împotriva deciziilor de menţinere în detenţie şi plângeri adresate preşedintelui jurisdicţiei sesizate sau ministrului de justiţie – îndeplineau condiţiile articolului 13. Însă el nu indică totuşi în ce măsură petiţionarul putea să obţină şi satisfacţie – preventivă sau compensatorie – utilizând aceste căi de recurs. El nu pretinde că vreunul din diferitele recursuri evocate, sau o combinaţie a câtorva dintre acestea, ar fi putut determina ca decizia asupra acuzaţiilor îndreptate împotriva dlui Kudla să intervină mai curând sau că i-ar fi putut furniza acestuia o reparaţie adecvată pentru întârzierile deja intervenite. În plus, Guvernul nu a putut să producă nici un exemplu din practica internă care să ateste că a fi posibil să se obţină îndreptarea unei asemenea violări prin utilizarea căilor de atac în chestiune.

În consecinţă, s-a petrecut o violare a articolului 13 (16 voturi contra 1), din cauza lipsei din dreptul polonez a unui recurs care să-i fi permis petiţionarului să obţină consfinţirea dreptului său de a-şi vedea cauza „ascultată într-un termen rezonabil", în sensul articolului 6 § 1.

8. – În domeniul articolului 41, Curtea estimează că dl. Kudla nu a reuşit să demonstreze că prejudiciul material acuzat de el ar fi rezultat din menţinerea sa în detenţie în timpul perioadei în cauză; ea nu îi acordă nimic în această privinţă (unanimitate).

Ea admite în schimb că cel interesat trebuie să fi suferit un prejudiciu moral, pe care constatările de violare a Convenţiei nu îl compensează suficient şi îi alocă suma de 30.000 PLN cu acest titlu (unanimitate).

Ea îi acordă în plus 20.000 PLN pentru cheltuieli de judecată, minus sumele deja plătite în cadrul sistemului de asistenţă judiciară a Curţii (unanimitate).

9. *Bibliografie*

ANDRIANTSIMBAZOVINA (J.). – „Délai raisonnable du procès,recours effectif ou déni de justice? De l'arrêt *Kudla* de la Cour européenne des droits de l'homme a l'arrêt *Magiera* du Conseil d'État", *R.F.D.A.* 2003, p. 85-98.

BARKHUYSEN (T.). – „Noot", *NJCM-Bulletin 2001,* p. 80-88.

BURGOGUE-LARSEN (L.). – « De l'art de changer de cap. Libres propos sur les "nouveaux" revirements de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme », in *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan,* Bruxelles, Bruylant, 2004, p. 335-350

DECAUX(E.) et TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2000)", *J.D.I.* 2001, p. 191-195.

DOCQUIR (P.-F.). – „Délai raisonnable: l'exigence d'un recours effectif en droit interne" *Chroniques de droit public – Publiekrechtelijke Kronicken* 2001, p. 267 şi urm.

ECOCHARD (B.). – „L'émergence d'un droit à des conditions de détention décentes garanti par l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 2003, p. 99-108.

FLAUSS (J.-F.). – „Le droit à un recours effectif au secours de la règle du délai raisonnable: un revirement de jurisprudence historique", *R.T.D.H.*. 2002, p. 179-201.

FRUMER (P.). – „Le recours effectif devant une instance nationale pour dépassement du délai raisonnable. Un reverіment dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.D.E.* 2001, p. 49-53.

PETTITI (C.). – „Note", *G.P.* 23-25 septembre 2001, p. 31-32.

PUECHAVY (M). – „L'arrêt Kudla contre Pologne, simple recommandation ou reverіment définitif de jurisprudence?", *Le Journal des Droits de l'Homme (supplément aux Annonces de la Seine)* 14 mai 2001, p. 1-6.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 110-118 şi 304-314.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 3

DREPTUL DE A NU FI JUDECAT SAU PEDEPSIT DE DOUĂ ORI

(articolul 4 din Protocolul nr. 7)

143 CAZUL GRADINGER contra AUSTRIEI – Urmăriri penale administrative contra unui automobilist pentru săvârşirea infracţiunii de ucidere din culpă şi conducere a unui automobil în stare de ebrietate

1. – *La 1 ianuarie 1987, aflat la volanul maşinii sale, dl Josef Gradinger provoacă un accident de circulaţie cauzând moartea unui ciclist. Prelevarea sanguină arată că automobilistul avea o alcoolemie de 0,8 g/l.*

La 15 mai 1987, tribunalul regional din St. Pölten (Austria de Jos) îl condamnă pe petiţionar pentru ucidere din imprudenţă (art. 80 din Codul penal) la 200 unităţi zi de câte 160 ATS. Potrivit acestei instanţe, cel în cauză a băut cu siguranţă înainte de accident, dar fără să depăşească pragul legal care să justifice pedeapsa agravată prevăzută de art. 81 § 2 din Codul penal.

La 16 iulie 1987, administraţia districtului St. Pölten îi aplică dlui Gradinger o amendă de 12.000 ATS şi, în caz de neplată a acestei sume, două săptămâni de închisoare pentru conducere sub influenţa alcoolului (art. 5 § 1 şi art. 99 § 1 a) din Codul rutier din 1960). Guvernul Land*-ului Austria de Jos respinge recursul celui interesat, la 27 iulie 1988, pe baza unei noi expertize.*

Dl Gradinger sesizează atunci Curtea Constituţională, care decide la 11 octombrie 1988 să nu reţină recursul spre examinare. O plângere la Curtea administrativă este, de asemenea, respinsă la 29 martie 1989 fără audiere.

2. – *În cererea din 22 mai 1989 la Comisie, dl Gradinger invocă art. 6 din Convenţie; el se plânge că a fost condamnat în pofida principiului* non bis in idem, *de către o autoritate administrativă care, în plus, nu putea trece drept un „tribunal independent şi imparţial" şi care făcuse apel la proprii experţi.*[1]

[1] În raportul din 19 mai 1994, Comisia trage concluzia încălcării art. 6 § 1 din Convenţie (dreptul la un tribunal independent şi imparţial) şi art. 4 din Protocolul nr. 7 (unanimitate); ea apreciază că nu apare nici o chestiune distinctă din perspectiva art. 6 § 1 în ceea ce priveşte lipsa audierii în faţa Curţii administrative (unanimitate).

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

• *Hotărârea din 23 octombrie 1995 (Cameră) (seria A nr. 328-C)*

3. – Curtea notează că dacă infracţiunea litigioasă şi procedura aplicată ţin de domeniul administrativ, acestea nu prezintă mai puţin un caracter penal. În plus, amenda aplicată celui în cauză era însoţită, în caz de neplată, de o pedeapsă privativă de libertate. Art. 6 § 1 intră deci în joc (unanimitate).

Petiţionarul îşi întemeiază reclamaţiile pe art. 6, în timp ce formularea rezervei Austriei la art. 5 din Convenţie, invocată de guvern, menţionează numai art. 5 şi se referă explicit doar la măsurile de privare de libertate. De asemenea, în cauză a fost aplicată o lege diferită de cele vizate prin rezervă. Această împrejurare este suficientă pentru a îndepărta aplicarea ei.

4. – Curtea aminteşte că, în privinţa accesului la un tribunal, Curtea Constituţională nu dispune de „plenitudine de jurisdicţie". În ceea ce priveşte competenţa Curţii administrative, compatibilitatea sa cu art. 6 § 1 se evaluează, fiind vorba de litigii de natură penală, în lumina revendicărilor ridicate, dar şi în lumina caracteristicilor constitutive ale unui „organ judiciar cu jurisdicţie deplină". Printre acestea figurează puterea de a reforma decizia unui organ inferior, sub toate aspectele, în fapt, ca şi în drept. În lipsa unei asemenea competenţe în domeniu a Curţii administrative, aceasta nu ar putea trece drept un tribunal în sensul Convenţiei. A existat deci încălcarea art. 6 § 1 asupra acestui punct (unanimitate).

5. – Având în vedere această concluzie Curtea nu apreciază necesar să examineze reclamaţiile referitoare la lipsa dezbaterilor şi audierii martorilor (unanimitate).

6. – În absenţa unei „scurte expuneri" a legii care nu ar fi conformă cu art. 3 şi 4 din Protocolul nr. 7, rezerva austriacă la art. 4 nu asigură la un nivel suficient garanţia că ea nu se întinde dincolo de dispoziţiile îndepărtate în mod explicit de către Austria. În consecinţă, ea nu respectă art. 64 § 2 şi prin urmare nu este valabilă.

Art. 4 din Protocolul nr. 7 are ca scop să interzică repetarea urmăririlor penale definitiv încheiate. Acesta nu-şi găseşte aplicarea înaintea deschiderii unei noi proceduri. Din moment ce, în cazul de faţă, aceasta se termină printr-o decizie posterioară intrării în vigoare a Protocolului nr. 7 – hotărârea Curţii administrative din 29 martie 1989 – sunt îndeplinite condiţiile de aplicabilitate *ratione temporis* ale art. 4 (unanimitate).

În ce priveşte Tribunalul regional din St. Pölten, nu era cazul să reţină circumstanţa agravantă împotriva petiţionarului, vizată la art. 81 § 2 din Codul penal, respectiv starea de ebrietate la nivelul de 0,8 g/l sau peste acest nivel. În schimb, autorităţile administrative au admis existenţa unui asemenea nivel la cel în cauză, pentru a face aplicarea art. 5 din Codul rutier. Dispoziţiile în cauză se disting nu numai pe planul denumirii

infracţiunilor, ci şi pe cel mai temeinic, al naturii şi scopului lor. În afară de aceasta, infracţiunea pedepsită de art. 5 din Codul rutier nu reprezintă decât un aspect al delictului sancţionat prin art. 81 § 2 din Codul penal. Totuşi, cele două decizii litigioase se bazează pe acelaşi comportament. Pornind de aici, a existat încălcarea art. 4 din Protocolul nr. 7 (unanimitate).

7. – În temeiul art. 50 din Convenţie, Curtea acordă 150.000 ATS dlui Gradinger pentru cheltuieli de judecată şi taxe în Austria şi la Strasbourg (unanimitate).

8. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „De la Commission à la Cour européenne des droits de l'homme. Actualités 1994–1995", *R.T.D.E.* 1995, p. 730–732.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 şi urm.

GRIESE (K.J.). –„Das Grundrecht des „ne bis in idem", in Grabenwarter (C.). şi Thienel (R.), *Kontinuität und Wardel der EMRK. Studien zur Europaïschen Menschenrechtskonvention,* Kehl, Engel, 1998, p. 97–114.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1996, p. 479–480 et 487–488.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 643–644.

MODERNE (F.). –„Le pouvoir de sanction administrative au confluent du droit interne et des droits européens", *R.F.D.A.* 1997, p. 1–43.

PELSER (C.M.). – „The case law of the Court of Human Rights in 1995", *E.J.C.* 1996, p. 286 şi urm.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Rights Survey* 1996, p. 78 şi urm.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a treia
DREPTURILE VIEŢII PERSONALE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1
DREPTUL LA CĂSĂTORIE
(articolul 12 al Convenţiei)

1. Divorţul

144. CAZUL JOHNSTON ŞI ALŢII contra IRLANDEI – Interdicţie constituţională a divorţului în Irlanda şi consecinţe juridice care decurg de aici pentru un bărbat şi o femeie necăsătoriţi împreună, precum şi pentru copilul lor

1. – *Dl Roy H.W. Johnston, resortisant irlandez, născut în 1930, dna Janice Williams-Johnston, cetăţeană britanică născută în 1938, şi Nessa Williams-Johnston, fiica lor născută în 1978, locuiesc împreună în Irlanda. Primul petiţionar s-a căsătorit în 1952 şi are trei copii din această căsătorie; soţia sa şi el au convenit în 1965 să se despartă şi au încheiat ulterior un acord oficial de separare. Din 1971, el întreţine o relaţie stabilă cu a doua petiţionară, în mare parte în întreţinerea sa. El are grijă de a treia petiţionară de când s-a născut şi, printre altele, a luat măsuri testamentare în favoarea ei ca şi în privinţa celei de-a doua petiţionare şi a celorlalţi copii ai ei.*

2. – *Constituţia irlandeză, intrată în vigoare în 1937, interzice divorţul, iar populaţia a respins prin referendum (la 26 iunie 1986) un amendament care l-ar fi permis; tribunalele recunosc totuşi în anumite circumstanţe divorţurile obţinute în străinătate de către cuplurile irlandeze. Persoanele care trăiesc împreună şi în cadrul unor relaţii stabile, după desfacerea căsătoriei de către una dintre ele, nu se pot recăsători în Irlanda şi nu sunt considerate ca o familie în sensul art. 41 al Constituţiei, atâta timp cât trăieşte cealaltă parte a acestei căsătorii; în special, ele nu au datoria legală a asistenţei mutuale şi nici drepturi de succesiune reciprocă.*

Cât priveşte copilul nelegitim, el se bucură, faţă de părinţii săi, de drepturi de succesiune inferioare celor ale unui copil legitim; mama lui este o simplă tutoare şi nu poate fi adoptat de ambii săi părinţi şi nici să devină

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

legitim prin căsătoria lor ulterioară. În 1986, guvernul a depus un proiect de lege privind statutul copiilor, care vizează eliminarea, în măsura posibilului, a oricărei discriminări faţă de copiii născuţi în afara căsătoriei.

3. – *Dl Johnston, dna Williams-Johnston şi Nessa Williams-Johnston sesizează Comisia la 16 februarie 1982. Ei se plâng de faptul că în Irlanda lipsesc unele texte care să permită divorţul şi să recunoască viaţa familială a persoanelor care, după eşecul căsătoriei uneia dintre ele, întreţin relaţii de familie în afara căsătoriei: ei invocă art. 8, 9, 12 şi 13 ale Convenţiei, precum şi art. 14 (combinat cu art. 8 şi 12).*[1]

• ***Hotărârea din 18 decembrie 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 112)*

4. – Curtea examinează mai întâi şi apoi respinge motivaţiile preliminare ale guvernului irlandez (unanimitate), conform cărora petiţionarii nu au calitatea de „victime", nu au epuizat căile de recurs interne şi au prezentat anumite reclamaţii care ies din cadrul cazului.

5. – Ea studiază apoi situaţia primilor doi petiţionari, începând cu incapacitatea de a divorţa şi de a se recăsători. Absenţa dispoziţiilor care să permită divorţul şi incapacitatea corelativă pentru dl Johnston şi dna Williams-Johnston de a se căsători nu încalcă nici art. 8 al Convenţiei nici art. 12 (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

În sensul lor comun, cuvintele „dreptul de a se căsători" care figurează la art. 12 vizează formarea de relaţii conjugale şi nu dizolvarea lor. În plus, lucrările preparatorii ale acestui articol nu relevă nici o intenţie de a îngloba o garanţie oarecare a unui drept de a divorţa. Dacă ar trebui interpretată Convenţia în contextul de astăzi, Curtea nu ar şti să scoată din aceasta, printr-o interpretare evolutivă, un drept care a fost în mod deliberat omis la început. Cât priveşte art. 8, Curtea se întreabă dacă o respectare efectivă a vieţii familiale a petiţionarilor antrenează, pentru Irlanda, obligaţia pozitivă de a introduce măsuri care să autorizeze divorţul. Punând o concluzie negativă, ea relevă că această Convenţie trebuie citită ca un tot: un drept la divorţ fiind exclus de art. 12, nu ar fi logic să fie dedus din art. 8. Astfel, Curtea respinge o reclamaţie a primilor doi petiţionari care afirmă că sunt victime ale unei discriminări care este contrară art. 14 al Convenţiei combinat cu art. 8 datorită faptului că dreptul irlandez poate recunoaşte anumite divorţuri pronunţate în străinătate (16 voturi pentru, 1 împotrivă). În concepţia ei, nu se pot considera ca fiind asemănătoare situaţia petiţionarilor şi aceea a persoanelor care pot obţine această recunoaştere.

[1] În raportul său din 5 martie, Comisia formulează avizul:
– că nu este o încălcare a art. 8 şi 12 în ce priveşte dreptul – negarantat de Convenţie – de a divorţa şi de a se recăsători (unanimitate);
– că nu este o încălcare a art. 8 în aceea că legea irlandeză nu conferă primilor doi petiţionari un statut familial recunoscut (12 voturi pentru, 1 împotrivă);
– că este o încălcare a art. 8 în sensul că regimul juridic privind statutul celei de a treia petiţionare în dreptul irlandez nu respectă viaţa familială a celor trei petiţionari (unanimitate);
– că nu este o încălcare a drepturilor primului petiţionar în numele art. 9 (unanimitate);
– că nu este o încălcare a art. 14, combinat cu art. 8 şi 12, deoarece primii doi petiţionari nu sunt victime ale unor discriminări rezultând din legea irlandeză (12 voturi pentru, 1 împotrivă);
– că nu este cazul să se examineze distinct reclamaţia celei de-a treia petiţionare în materie de discriminări;
– că nu este o încălcare a art. 13 (unanimitate).

Dl Johnston pretindea, de asemenea, că se simte profund afectat de imposibilitatea de a trăi cu dna Williams-Johnston altfel decât în cadrul relaţiilor extraconjugale. De aici ar rezulta o încălcare a art. 9 al Convenţiei, luat izolat sau combinat cu art. 14. Curtea consideră că el se plânge, în esenţă, de inexistenţa divorţului, problemă la care art. 9 nu se extinde; ea pune deci concluzia că nu pot fi aplicate articolele invocate (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

În afară de aceasta, Curtea respinge alegaţia primilor doi petiţionari conform căreia numeroase alte aspecte ale statutului lor în dreptul irlandez încalcă art. 8 (unanimitate). Anumite puncte litigioase constituie simple consecinţe ale imposibilităţii de a obţine un divorţ, situaţie care nu a fost judecată ca fiind incompatibilă cu Convenţia; în plus, nici o obligaţie pozitivă nu apasă asupra Irlandei, pentru a instaura un regim special, pentru o categorie deosebită de cupluri necăsătorite, cum sunt petiţionarii.

6. – În sfârşit, Curtea examinează situaţia celei de-a treia petiţionare. În legătură cu art. 8 ea se întreabă dacă respectarea efectivă a vieţii familiale conduce, pentru Irlanda, la obligaţia pozitivă de a îmbunătăţi situaţia juridică a Nessei Williams-Johnston. Ea reaminteşte jurisprudenţa despre integrarea unui copil în familia sa şi notează că au fost făcute eforturi în statele membre ale Consiliului Europei pentru a îmbunătăţi situaţia juridică a copiilor născuţi în afara căsătoriei. Din punctul său de vedere, Nessa ar trebui plasată, juridic şi social, într-o poziţie vecină cu cea a unui copil legitim; or, în prezent, situaţiile lor juridice respective sunt foarte diferite. Absenţa unui regim juridic potrivit, care să reflecte legăturile familiale naturale ale Nessei, constituie o lipsă de respect pentru viaţa familială a celei interesate şi a părinţilor săi. Există la acest punct o încălcare a art. 8 din capul de acuzare al celor trei petiţionari (unanimitate). În schimb, nu se impune o cercetare separată, dacă Nessa este victimă a unei discriminări contrare art. 14 combinat cu art. 8, pe motivul incapacităţilor dreptului irlandez de succesiune care o sancţionează (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – În temeiul art. 50, Curtea respinge pretenţiile petiţionarilor la prejudicii materiale şi morale: fie că ele îşi au originea în puncte asupra cărora ea nu a evidenţiat nici o încălcare a Convenţiei, fie că însăşi constatarea încălcării este prin ea însăşi o satisfacţie suficient de echitabilă (unanimitate).

În schimb, ea acceptă cererea de rambursare a cheltuielilor de judecată şi taxe aferente procedurii de la Strasbourg, dar numai parţial, adică 12.000 IR £ (unanimitate).[1]

8. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1989, p. 305-313.

ANDREWS (J.) şi SHERLOCK (A.). – „Family life and the constitutional ban on divorce in Ireland", *E.R.L.* 1987, p. 393–397.

[1] Legea din 1987 privind condiţia copiilor, promulgată la 14 decembrie 1987, a intrat în vigoare la 14 iunie 1988.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 464 şi 474.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 430–432.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 206–218.

MEEUSEN (J.). – „Judicial disapproval of discrimination against illegitimate children. A comparative study of developments in Europe and the United States", *A.J.C.L.* 1995, p. 119–145.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 463–466.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 812–814.

SHERLOCK (A.). – „Family life and the constituional ban on divorce in Ireland", *E.L.R.* 1987, p. 393-397.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 363-369.

2. Recăsătorirea

145. CAZUL F. contra ELVEŢIEI – Interdicţie temporară de recăsătorire după divorţ, lovind partenerul considerat responsabil de despărţire

1. – *Cetăţean elveţian, născut în 1943 şi divorţat de două ori, F. se recăsătoreşte la 26 februarie 1983, la aproximativ şase săptămâni după ce a întâlnit-o pe viitoarea sa soţie. La 11 martie, el depune o cerere de divorţ la Tribunalul civil din Lausanne. Acesta pronunţă divorţul la 21 octombrie şi-i aplică lui F. o interdicţie de recăsătorire de trei ani, conform art. 150 din Codul civil elveţian, astfel redactat: „Pronunţând divorţul, judecătorul fixează un termen de cel puţin un an şi de cel mult doi ani, timp în care partea vinovată nu va putea să se recăsătorească: în caz de divorţ pronunţat pe motiv de adulter, termenul poate fi extins la trei ani. (...)". F. atacă în van această decizie în faţa Camerei de recursuri a Tribunalului din cantonul Vaud şi apoi la Tribunalul federal. El se recăsătoreşte pentru a patra oară la 23 ianuarie 1987; din această unire se naşte, o lună mai târziu, un copil.*

2. – *În cererea sa din 12 decembrie 1984 la Comisie, F. susţine că interdicţia de recăsătorire pronunţată împotriva sa nu-i recunoaşte dreptul de a se căsători (art. 12 din Convenţie), dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie (art. 8) şi interzicerea unor pedepse degradante (art. 3).*[1]

[1] La 12 decembrie 1985, Comisia acceptă cererea numai în privinţa art. 12. În raportul său din 14 iulie 1986, ea consideră că a avut loc o încălcare a acestuia (10 voturi pentru, 7 împotrivă).

• *Hotărârea din 18 decembrie 1987 (plenul Curţii) (seria A nr. 128)*

3. – Exercitarea dreptului fundamental garantat de art. 12 duce la consecinţe de ordin personal, social şi juridic; el se supune legilor naţionale ale statelor contractante, dar limitările care rezultă din aceasta nu trebuie să restrângă sau să reducă dreptul în cauză în aşa fel sau într-o asemenea măsură încât să atingă însăşi substanţa sa. Interdicţia aplicată lui F. intra în cadrul reglementării respectivei exercitări, art. 12 nefăcând distincţie între căsătorie şi o nouă căsătorie. Curtea subliniază că termenul de aşteptare nu mai există în dreptul altor state contractante; ea aminteşte în această privinţă jurisprudenţa sa, conform căreia Convenţia trebuie citită din perspectiva condiţiilor de viaţă de astăzi. Totuşi, faptul că o ţară ocupă, la sfârşitul unei evoluţii gradate, o situaţie izolată în ceea ce priveşte un aspect al legislaţiei sale, nu implică, obligatoriu, că un asemenea aspect se loveşte de Convenţie, mai ales într-un domeniu atât de strâns legat de tradiţiile culturale şi istorice ale fiecărei societăţi şi de concepţiile profunde ale acesteia asupra celulei familiale.

Adoptând măsura incriminată, care în fond este o sancţiune civilă, judecătorul divorţului nu s-a limitat să evalueze consecinţele despărţirii; el a fost pus în situaţia de a aprecia conduita din trecut a lui F. pentru a ajunge la concluzia privind dreptul acestuia de a se recăsători.

Curtea recunoaşte că stabilitatea căsătoriei reprezintă un ţel legitim şi conform interesului public, dar oportunitatea mijlocului folosit în aceste condiţii pentru a o realiza îi inspiră îndoieli. Chiar în Elveţia, două comisii de experţi se pare că au simţit şi ele acelaşi lucru, întrucât au propus abrogarea art. 150 din Codul civil. În orice caz, Curtea nu subscrie la teza guvernului conform căreia interdicţia temporară a recăsătoririi urmăreşte apărarea drepturilor celuilalt. Viitoarea soţie a lui F. a putut să se considere lezată, personal şi direct, de măsura care i s-a aplicat acestuia din urmă; din moment ce ea nu era nici minoră şi nici alienată mintal, drepturile ei nu erau cu nimic protejate. În ce priveşte copiii care urmau să se nască, riscau şi ei să simtă contralovitura interdicţiei; desigur, legea elveţiană nu mai cunoaşte noţiunea de copil nelegitim, dar copilul natural poate avea de suferit din cauza unor prejudecăţi şi deci să suporte un handicap social. Copilul lui F. venind pe lume la o lună după recăsătorirea părinţilor săi, decesul unuia dintre ei sau o simplă întârziere în îndeplinirea formalităţilor legale ar fi fost suficiente pentru a-l face să se nască în afara căsătoriei.

Argumentul conform căruia timpul de reflecţie impus celui interesat contribuie, în egală măsură, la a-l proteja împotriva lui însuşi nu are o greutate suficientă în cazul unei persoane majore şi care se bucură de toate facultăţile sale mintale.

De asemenea, guvernul susţinea, în esenţă, că recăsătorirea după un divorţ nu poate fi asimiliată cu o primă căsătorie. Curtea consideră că dacă legislaţia naţională permite divorţul – ceea ce Convenţia nu cere –, art. 12 garantează celui divorţat dreptul de a se recăsători fără a suferi, în materie, restricţii iraţionale.

Rămânea comparaţia cu separarea în fapt, termenul de aşteptare cerut pentru pronunţarea divorţului şi posibilitatea pentru cel nevinovat să se opună divorţului care, conform guvernului, produce consecinţe identice celor de interdicţie temporară a recăsătoririi. În vederile Curţii, este vorba de situaţii diferite şi care, în orice caz, se plasează „în amonte" de judecarea divorţului.

În concluzie, măsura litigioasă, care a atins însăşi substanţa dreptului la căsătorie, apare ca neproporţională cu ţelul legitim urmărit. A avut loc deci o încălcare a art. 12 (9 voturi pentru, 8 împotrivă).

4. – În temeiul art. 50, F. reclama suprimarea, într-un termen scurt, a interdicţiei de recăsătorire prevăzută de art. 150 din Codul civil. Curtea subliniază: Convenţia nu îi atribuie competenţa pentru a prescrie statului elveţian să-şi modifice legislaţia (unanimitate).

Ea consideră că F. nu a putut suferi o daună morală decât timp de opt luni şi că în această privinţă hotărârea îi dă o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate).[1]

5. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1989, p. 319-323.

BADIALI (G.). – „Il diritto del divorziato di risposassi di fronte alla Corte europa dei diritti dell'uomo", *Riv. D.I.* 1989, p. 779–792.

BOER (J. de). – „Don Juan en het recht om te huwen", *N.J.B.* 1988, p. 285-286.

BOER (J. de). – „Het recht om te huwen en een gezin te stichten", *N.J.C.M.-Bulletin.* 1988, p. 235-241.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 475–476.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 231–237.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 375–378.

„Note", *G.P.*, 22–23 juin 1988, jurisprudence, p. 18–19.

NOTO (M.). – „Natura del divieto di contrarre nuove nozze. Considerazioni sulla sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo del 18 dicembre 1987", *Riv. I.D.U.* 1989, p. 66–75.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p. 892–895.

SHERLOCK (A.). – „Case of F. v. Switzerland", *E.L.R.* 1988, p. 368-370.

[1] Guvernul a adus hotărârea Curţii în atenţia jurisdicţiilor competente, arătând că abrogarea art. 150 din Codul civil elveţian urma să intervină în cadrul revizuirii dreptului la divorţ, care trebuia să intre în vigoare în 1998.

Capitolul 2
DREPTUL LA RESPECT PENTRU VIAŢA DE FAMILIE
(articolul 8 al Convenţiei)

1. Filiaţia

a. Filiaţia maternă

146. CAZUL MARCKX contra BELGIEI – Statutul mamelor celibatare şi al copiilor născuţi în afara căsătoriei

1. – *Alexandra Marckx, născută la 16 octombrie 1973 la Wilrijk, lângă Anvers, este fiica Paulei Marckx, ziaristă belgiană celibatară. Pentru a-i stabili filiaţia, mama sa o recunoaşte la 29 octombrie 1973, în virtutea art. 334 al Codului civil. Ea o adoptă ulterior, la 30 octombrie 1974, conform art. 349 din acelaşi cod; procedura se termină la 18 aprilie 1975, dar efectele sale sunt retroactive zilei actului de adopţie.*

2. – *În dreptul belgian, o mamă celibatară nu poate stabili filiaţia maternă a copilului ei decât prin recunoaştere, în timp ce aceea a copilului „legitim" se stabileşte prin simplul fapt al naşterii. Copilul „natural" recunoscut sau chiar adoptat de către mama sa rămâne, în principiu, un străin faţă de familia acesteia. În plus, în domeniul succesiunilor* ab intestat *(adică fără testament) şi a liberalităţilor (donaţii şi legate), Codul civil limitează, în diferite trepte, drepturile copilului „natural" şi ale mamei sale celibatare în raport cu acelea ale copilului „legitim" şi ale mamei sale. Numai legitimarea şi legitimarea prin adopţie asimilează întru totul copilul „natural" cu un copil „legitim"; ele presupun, şi una şi cealaltă, căsătoria mamei.*

3. – *În faţa Comisiei pe care ele au sesizat-o la 29 martie 1974, Paula şi Alexandra Marckx susţin că dispoziţiile în cauză le încalcă dreptul la respectarea vieţii de familie (art. 8 al Convenţiei) şi comportă o discriminare, care este interzisă prin art. 14 al Convenţiei, între copiii „naturali" şi*

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

copiii „legitimi", precum şi între mame celibatare şi mame căsătorite. Petiţionarele se declară astfel victime ale unui tratament degradant, contrar art. 3 din Convenţie, şi pretind că art. 1 al Protocolului nr. 1 este încălcat prin faptul că mama necăsătorită nu poate în mod liber să dispună de bunurile sale în favoarea copilului. Comisia decide, în plus, să examineze din oficiu cazul prin prisma art. 12 din Convenţie, care recunoaşte dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie.[1]

• ***Hotărârea din 13 iunie 1979** (plenul Curţii) (seria A nr. 31)*

4. – Înainte de a studia pe fond reclamaţiile Paulei şi Alexandrei Marckx, Curtea respinge o motivaţie preliminară a guvernului belgian. Acesta din urmă le reproşa în fapt petiţionarelor că ridică probleme în esenţă teoretice în cazul lor şi uită că, prin natura ei, Curtea nu poate exercita un control abstract al regulilor de drept. Curtea reaminteşte că art. 25 din Convenţie abilitează particularii să susţină că o lege le încalcă drepturile prin ea însăşi, în lipsa unui act individual de execuţie, dacă ei riscă să-i suporte direct efectele. Tocmai aceasta este atitudinea Paulei şi Alexandrei Marckx: ele fac răspunzătoare numeroase articole din Codul civil, care li se aplicau sau li se aplică automat. În alţi termeni, ele atacă o situaţie legală, aceea a mamelor celibatare şi a copiilor născuţi în afara căsătoriei, care le atinge personal.

5. – Constatând că acest caz se referă, în esenţă, la art. 8 şi 14 ale Convenţiei, Curtea începe prin a preciza tocmai că art. 8 are valoare atât pentru viaţa particulară a familiei „naturale", cât şi pentru familia „legitimă". De altfel, dreptul la respectarea vieţii de familie implică, în vederile sale, că statul poate avea de îndeplinit obligaţii pozitive. Tocmai de aici rezultă că acesta din urmă, stabilind regimul care se aplică anumitor legături de familie, cum este aceea a mamei celibatare şi a copilului ei, trebuie să acţioneze în aşa fel încât să permită celor interesaţi să ducă o viaţă de familie normală şi să se ferească de orice discriminare bazată pe naştere.

Curtea studiază apoi, prin prisma art. 8 şi 14, cele trei probleme cu care a fost sesizată de Comisie.

6. – Primul aspect: modul de stabilire a filiaţiei materne a Alexandrei Marckx.

În legătură cu Paula Marckx, Curtea consideră, mai ales, că necesitatea de a o recunoaşte pe fiica sa Alexandra, pentru a stabili filiaţia acesteia, derivă dintr-un refuz de a-i consacra, pe deplin, maternitatea chiar de la naştere. Ea relevă, în acelaşi timp, anumite consecinţe patrimoniale, dezavantajoase, ale recunoaşterii; dacă mama celibatară îşi recunoaşte copilul, ea îl va leza, în acelaşi timp, pentru că se va vedea limitată în capacitatea de a-i dona sau lăsa moştenire bunurile sale; dacă ea doreşte să-şi păstreze posibilitatea de a dispune liber de bunuri, în favoarea sa, ea va

[1] În raportul său din 10 decembrie 1977, Comisia formulează avizul, cu diferite majorităţi, că legislaţia belgiană încalcă art. 8 luat izolat şi combinat cu art. 14, faţă de cele două petiţionare, şi art. 1 al Protocolului nr. 1 combinat cu art. 14, faţă de Paula Marckx. În schimb, ea nu consideră necesar să examineze cazul din punctul de vedere al art. 3 şi consideră că art. 12 nu intră în discuţie.

trebui să renunţe la a stabili cu copilul o legătură familială cu caracter juridic. Curtea consideră că această dilemă, în faţa căreia se află mama celibatară, nu respectă viaţa ei de familie (10 voturi pentru, 5 împotrivă). Curtea ajunge la acelaşi rezultat în ceea ce o priveşte pe Alexandra Marckx, aceasta fiind, din punct de vedere juridic, fără mamă de la naştere până la recunoaşterea ei (12 voturi pentru, 3 împotrivă). Curtea pune astfel concluzia încălcării art. 8 faţă de cele două petiţionare.

Au fost Paula şi Alexandra Marckx şi ele victime ale unei discriminări contrare art. 14 combinat cu art. 8? În concepţia Curţii, circumstanţa că anumite mame celibatare nu vor să aibă grijă de copilul lor nu ar putea justifica regula, din dreptul belgian, care subordonează tocmai unei recunoaşteri voluntare stabilirea maternităţii lui. De altfel, copilul „natural" nu ar avea mai puţin interes decât copilul „legitim" în constatarea acestei legături. În plus, recunoscând întru totul ca legitim, şi chiar meritoriu, scopul urmărit de legislaţia belgiană – protecţia copilului şi a familiei tradiţionale –, Curtea precizează că, pentru a-l atinge, nu trebuie să se recurgă la măsuri destinate sau care duc la lezarea familiei „naturale". În sfârşit, ca răspuns la un argument al guvernului belgian, Curtea admite că deosebirea în acest domeniu, între familia „naturală" şi familia „legitimă", trecea drept licită şi normală în multe din ţările europene, în perioada când a fost redactată Convenţia. Reamintind, totuşi, că aceasta din urmă trebuie interpretată din perspectiva condiţiilor de astăzi, Curtea nu poate să nu fie frapată de evoluţia dreptului intern al marii majorităţi a statelor membre ale Consiliului Europei, către egalitatea dintre copiii „naturali" şi copiii „legitimi", în problema cercetată. Ea relevă, de asemenea, că în conformitate cu expunerea de motive la proiectul de lege depus la Senat la 15 februarie 1978, „juriştii şi opinia publică sunt din ce în ce mai convinşi că este cazul să se pună capăt discriminării" faţă de copiii „naturali".

Curtea pune concluzia că deosebirea în cauză este lipsită de o justificare obiectivă şi rezonabilă şi încalcă deci art. 14 combinat cu art. 8, atât în ce o priveşte pe Paula Marckx (11 voturi pentru, 4 împotrivă) cât şi pe Alexandra (13 voturi pentru, 2 împotrivă).

7. – Al doilea aspect: extinderea juridică a familiei Alexandrei Marckx.

Curtea consideră că viaţa de familie, în sensul art. 8, include cel puţin raporturile între rudele apropiate şi că respectarea vieţii de familie, astfel înţeleasă, implică, pentru stat, obligaţia de a acţiona în aşa fel încât să permită dezvoltarea normală a acestor raporturi. Or, înflorirea vieţii de familie a unei mame celibatare şi a copilului său, recunoscut de ea, poate fi împiedicată dacă acest copil nu intră în familia mamei şi dacă stabilirea filiaţiei nu produce efecte decât între cei doi. De altfel, Curtea nu vede nici o justificare obiectivă şi rezonabilă a diferenţei dintre extinderea familiei Alexandrei Marckx şi aceea a unui copil „legitim". Ea pune deci concluzia unei încălcări, faţă de cele două petiţionare, a art. 8 luat izolat (12 voturi pentru, 3 împotrivă) şi combinat cu art. 14 (13 voturi pentru, 2 împotrivă).

8. – Al treilea aspect: drepturile patrimoniale invocate de către petiţionare.

Curtea admite că art. 1 al Protocolului nr. 1, care consacră dreptul fiecăruia la respectarea bunurilor „sale", nu garantează dreptul de a le obţine pe cale de succesiune *ab intestat* sau prin liberalitate (unanimitate). În ceea ce o priveşte pe Alexandra Marckx, ea se plasează numai în temeiul art. 8 al Convenţiei: domeniul succesiunilor şi al liberalităţilor între rude apropiate apare ca strâns legat de viaţa de familie, care nu include numai relaţiile cu caracter social, moral sau cultural, ci înglobează şi interese materiale. În vederile Curţii, art. 8 nu cere totuşi ca un copil să aibă dreptul la o anumită parte din succesiunea părinţilor săi sau chiar a unor rude apropiate. Limitele impuse de Codul civil vocaţiei succesorale a Alexandrei Marckx nu neagă deci acest articol prin ele însele, adică independent de motivul din care se inspiră (unanimitate). Liberalităţile cer un raţionament analog. În schimb, Curtea consideră că distincţia instituită în materie, între copiii „naturali" şi copiii „legitimi", este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională. Din acel moment, Alexandra Marckx a fost victima unei încălcări a art. 14 combinat cu art. 8 (13 voturi pentru, 2 împotrivă) atât din cauza limitării capacităţii de a primi bunuri de la mama sa, cât şi a lipsirii complete de vocaţia succesorală, faţă de rudele apropiate, pe linie maternă.

În ce o priveşte pe Paula Marckx, Curtea arată că art. 8, prin el însuşi, nu garantează unei mame libertatea absolută de a dona sau lăsa moştenire bunurile sale copilului (unanimitate). Ea consideră, din contră, că deosebirea stabilită în acest domeniu între mamele celibatare şi mamele căsătorite este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională şi încalcă, în ce o priveşte pe Paula Marckx, art. 14 combinat cu art. 8 (13 voturi pentru, 2 împotrivă).

9. – Curtea examinează, de asemenea, problema prin prisma art. 1 al Protocolului nr. 1 care, după ea, garantează, în esenţă, dreptul la proprietate, din care un element tradiţional fundamental este dreptul de a dispune de bunurile proprii. Totuşi, subliniind că interesul general poate conduce în anumite cazuri un legiuitor să reglementeze folosirea bunurilor în domeniul liberalităţilor, Curtea consideră că restricţia atacată de Paula Marckx nu este contrară art. 1 al Protocolului nr. 1, prin ea însăşi (9 voturi pentru, 6 împotrivă). În schimb, cum este valabilă numai pentru mamele celibatare şi nu pentru femeile măritate, iar această deosebire este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională, există o încălcare a art. 14 combinat cu art. 1 al Protocolului nr. 1, în ce o priveşte pe Paula Marckx (10 voturi pentru, 5 împotrivă).

10. – În sfârşit, Curtea pune concluzia absenţei unei încălcări a art. 3 şi 12 din Convenţie (unanimitate).

11. – Petiţionarele cereau pentru fiecare dintre ele, în virtutea art. 50, un franc belgian ca daune interese pentru prejudiciu moral. Curtea consideră totuşi că nu este cazul să se acorde Paulei şi Alexandrei Marckx o altă satisfacţie decât cea rezultată din constatarea a numeroase lezări ale drepturilor lor (9 voturi pentru, 6 împotrivă).[1]

12. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1980, p. 1.457–1.459.

BOSSUYT (M.). – „Publiekrechtelijke aspecten van het arrest Marckx", *R.W.* 1979, col. 929 şi urm.

BOSSUYT (M.). – „L'arrêt Marckx de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.B.D.I.* 1980, p. 53–81.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 124.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, p. 599–609.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1979", *C.D.E.* 1980, p. 473–481.

DUFFY (P.J.). – „Review of events", *H.R.R.* 1980, p. 6–8 şi 11.

FORDER (C.J.). – „Legal protection under Article 8 ECHR: Marckx and beyond", *N.I.L.R.* 1990, p. 162–181.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 492–507.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1979", *B.Y.B.I.L.* 1979, p. 260–264.

HEYVAERT (A.) şi WILLEKENS (H.). – „Beginselen van het gezins- en familierecht na het Marckxarrest. De theorie van het Marckxarrest en haar weerslag op het geldend recht", Deurne, Kluwer, 1981, p. 142.

KOOPMANS (T.). – „Retrospectively reconsidered", *C.L.J.* 1990, p. 287–303.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 69–84.

MAIDMENT (S.). – „The Marckx case", *Family Law* 1979, p. 228–232.

MEEUSEN (J.). – „Judicial disapproval of discrimination against illegitimate children. A comparative study of developments in Europe and the United States", *A.J.C.L.* 1995, p. 119–145.

MINKEHOF (A.A.L.). – „Inzake het Marckx-arrest", *W.P.N.R.* 1982, p. 485–488 et 505–508.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1979", *A.F.D.I.* 1980, p. 317–323.

RIGAUX (F.). – „La loi condamnée. A propos de l'arrêt du 13 juin 1979 de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1979, p. 513–524.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 183–187.

SACE (J.). –„Réflections sur les effets en droit interne de l'arrêt Marckx", *Revue du notariat belge* 1984, p. 114–119.

SAULLE (M.R.). – „Filiazione naturale e diritti umani", *Riv.D.I.* 1980, p. 35–44.

STÖCKER (H.). – „Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte zur Diskriminierung „nichtehelicher" Kinder", *Der Amtsvormund* 1980, col. 249–255 şi 265–286.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 370-380.

[1] Printr-o lege din 31 martie 1987, Parlamentul a modificat „diverse dispoziţii legale privind filiaţia".

147. CAZUL VERMEIRE contra BELGIEI – Excluderea unei nepoate de la succesiunea bunicilor ei, pe motiv de caracter „natural" al legăturilor de rudenie

1. – *Resortisantă belgiană, dna Astrid Vermeire este fiică „naturală", recunoscută de Jérôme Vermeire, unul din cei trei copii născuţi din căsătoria lui Camiel Vermeire cu Irma Van den Berghe. Aceştia din urmă, care au crescut-o pe petiţionară după moartea tatălui ei în 1939, decedează* ab intestat *la 22 iulie 1980 şi, respectiv, la 16 ianuarie 1975. Succesiunea lor este închisă după decesul lui Camiel, perioadă în care bunurile lor sunt împărţite între moştenitorii „legitimi" supravieţuitori, adică cei doi copii ai fiului Robert. Dna Vermeire este exclusă de la aceasta, pentru că art. 756 – abrogat între timp – din Codul civil prevede: copiii „naturali" recunoscuţi nu au nici un drept asupra bunurilor părinţilor tatălui şi mamei lor.*

În iunie 1981, cea interesată angajează, în faţa Tribunalului de primă instanţă din Bruxelles, o acţiune judiciară împotriva nepoţilor „legitimi". Prin decizia din 3 iunie 1983, pe baza hotărârii Marckx din 13 iunie 1979 a Curţii Europene, Tribunalul recunoaşte dnei Vermeire drepturi la succesiunea bunicilor, în măsura în care, conform acestuia, nu va fi făcută nici un fel de diferenţă între copiii „naturali" şi copiii „legitimi". Pe baza apelului nepoţilor „legitimi", Curtea de Apel din Bruxelles modifică această sentinţă în mai 1985, considerând că hotărârea Marckx nu este, din punct de vedere juridic, obligatorie pentru curţi şi tribunale. În februarie 1987, Curtea de Casaţie respinge recursul petiţionarei.

2. – *Dna Vermeire sesizează Comisia la 1 aprilie 1987. Reproşând jurisdicţiilor belgiene că i-au negat calitatea de moştenitoare a bunicilor săi, ea afirmă că a suferit în acest fel – în exercitarea dreptului la respectarea vieţii sale private şi de familie – o ingerinţă discriminatorie incompatibilă cu art. 8 şi 14 combinate ale Convenţiei.*[1]

• ***Hotărârea din 29 noiembrie 1991*** *(Cameră) (seria A nr. 214-C)*

3. – După dna Vermeire, tribunalele naţionale trebuiau să aplice direct art. 8 şi 14 din Convenţie drepturilor sale succesorale, aşa cum le-a interpretat Curtea în hotărârea Marckx din 13 iunie 1979; în orice caz, legiuitorul ar fi trebuit să aplice retroactiv, faţă de data respectivei hotărâri, legea din 21 martie 1987, care a modificat legislaţia incriminată.

Întrucât principiul securităţii juridice scutise statul belgian de repunerea în cauză a unor acte sau situaţii juridice anterioare pronunţării hotărârii Marckx, Curtea examinează separat succesiunile bunicii şi bunicului, deschise înainte şi, respectiv, după această dată.

Ea constată că moştenirea bunicii s-a deschis prin moartea acesteia şi că moştenitorii ei „legitimi" au fost sesizaţi din acest moment. Este deci

[1] În raportul său din 5 aprilie 1990, Comisia dă avizul că deciziile litigioase nu au încălcat art. 8 şi 14 în ce priveşte succesiunea bunicii (7 voturi pentru, 6 împotrivă), dar le-au încălcat în ce-l priveşte pe bunic (unanimitate).

vorba de o situaţie juridică anterioară pronunţării hotărârii Markx; nu este cazul de a fi repusă în discuţie (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

În privinţa succesiunii bunicului, Curtea aminteşte că hotărârea Marckx a socotit discriminatorie absenţa totală a vocaţiei succesorale, bazată numai pe caracterul „natural" al legăturii de rudenie. Pentru ea, această constatare privea fapte atât de apropiate prezentei speţe, încât este egal valabilă pentru succesiunea în litigiu, deschisă după pronunţare. Ea nu distinge ce putea împiedica Curtea de Apel din Bruxelles, apoi Curtea de Casaţie, să se conformeze concluziilor hotărârii Marckx, la fel ca tribunalul de primă instanţă; nu era nici imprecisă, nici incompletă regula care interzicea să se aplice în detrimentul dnei Vermeire, în raport cu verii săi Francine şi Michel, o discriminare bazată pe caracterul „natural" al legăturii de rudenie unind-o *de cujus* (*De cujus succesione agitur*, acela sau aceea despre a cărui succesiune este vorba, *n.t.*). O remaniere globală, menită să modifice în profunzime şi de o manieră coerentă ansamblul drepturilor filiaţiei şi succesiunilor, nu se impune deloc în prealabil şi indispensabil pentru respectarea Convenţiei, aşa cum a interpretat-o Curtea în cazul Marckx. Libertatea alegerii, recunoscută statului, în ce priveşte mijloacele de achitare a obligaţiilor în numele art. 53 nu i-ar permite să suspende aplicarea Convenţiei, aşteptând terminarea unei asemenea reforme, în măsură să constrângă Curtea Europeană să respingă în 1991, pentru o succesiune deschisă la 22 iunie 1980, reclamaţii identice celor pe care le-a acceptat la 13 iunie 1979. Excluderea petiţionarei de la moştenirea bunicului ei a încălcat deci art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate).

4. – Judecând că problema aplicării art. 50 nu este pregătită, Curtea o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 4 octombrie 1993 (Cameră) – Aplicarea art. 50 (seria A nr. 270-A)***

5. – În hotărârea sa pe fond, Curtea a judecat că dna Vermeire a suferit un prejudiciu material în sumă egală cu partea care i-ar fi revenit din succesiunea bunicului său, dacă ea ar fi fost nepoată „legitimă" a acestuia; ea a adăugat că pentru calcularea despăgubirilor, va trebui să se ţină cont de drepturile de succesiune datorate şi de dobânzile la zi. Statuând în spirit de echitate, ea acordă petiţionarei suma de 22.191.511 FB, majorată cu dobânzile legale scadente începând cu 1 octombrie 1993 (unanimitate).

La capitolul cheltuieli de judecată şi taxe, ea alocă, în spirit de echitate, 2.000.000 FB (unanimitate).

6. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 588 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 799–801.

LAMBERT (P.). – „Observations", *R.T.D.H.* 1994, p. 241–242.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 428–432.

LEMMENS (P.). – „De mœizame tenvuitvoerlegging van het arrest Marcks in de Belgische rechtsorde", *N.J.C.M.-Bulletin* 1992, p. 673-683.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 554–555.

POLAKIEWICZ (J.). – „Die innerstaatliche Durchsetzung der Urteile des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Gleichzeitig eine Anmerkung zum Vermeire-Urteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte vom 29. November 1991", *Z.A.Ö.R.V.* 1992, p. 149–185 (rezumat în engleză, p. 185–190).

RIGAUX (F.). – „Le droit successoral des enfants naturels devant le juge international et le juge constitutionnel", *R.T.D.H.* 1992, p. 215–225.

SHERLOCK (A) – „Succesion rights, non-marital children and the Convention", *E.L.R.*, 1992, p. 372-373.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-septembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 557-567.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 590–591.

b. Filiaţia paternă

148. CAZUL RASSMUSSEN contra DANEMARCEI – Contestarea filiaţiei paterne a unui copil născut în timpul căsătoriei

1. – *Născut în 1945, dl Per Krohn Rassmussen are naţionalitatea daneză şi lucrează ca funcţionar de birou. Se căsătoreşte în 1966 şi în ianuarie 1971 soţia naşte o fetiţă. Având îndoieli în ce priveşte paternitatea acesteia, el se abţine să introducă o acţiune de tăgadă, pentru a-şi salva căsnicia. Divorţul este pronunţat în iulie 1975. Conform unui compromis, semnat mai întâi cu soţia sa, dl Rassmussen renunţa să introducă o acţiune de tăgadă a paternităţii, în timp ce ea abandona orice pretenţie la o pensie alimentară pentru copil. În ianuarie 1976, fosta soţie a petiţionarului îi scrie, afirmând că ea nu este legată prin acest compromis. Atunci dl Rassmussen cere Curţii de Apel să-i permită să introducă o acţiune de tăgadă a paternităţii, în afara termenului (care expirase), prevăzut de art. 5 § 2 al legii din 1960 asupra statutului juridic al copilului. Totuşi, Curtea de Apel refuză, la 12 aprilie 1976, pe motiv că nici o circumstanţă specială nu justifică acordarea unei derogări. Obţinând noi elemente, dl Rassmussen sesizează din nou Curtea de Apel în noiembrie 1978, dar autorizarea îi este încă o dată refuzată. Această decizie este ulterior confirmată de Curtea Supremă în ianuarie 1979.*

2. – *În cererea sa către Comisie, din 21 mai 1979, dl Rassmussen se pretinde victimă a unei discriminări bazate pe sex în sensul că, în conformitate cu legea din 1960 (modificată la acest punct în 1982), fosta sa soţie putea, în orice moment, să-i conteste paternitatea în faţa tribunalelor, în timp ce el nu avea acest drept. El invocă art. 14 al Convenţiei, combinat cu art. 6 şi 8.*[1]

• ***Hotărârea din 28 noiembrie 1984** (Cameră) (seria A nr. 87)*

3. – Intră faptele cauzei în domeniul de aplicare a cel puţin uneia din clauzele normative ale Convenţiei, altele decât art. 14? Nu, susţinea guvernul danez. Da, răspunde Curtea. Art. 14 nu este valabil decât pentru a te bucura de drepturile şi libertăţile garantate de Convenţie. Or, o acţiune de dezavuare îmbracă, prin natura sa, un „caracter civil", căci ea aparţine dreptului familiei şi priveşte, fără nici o îndoială, viaţa privată a petiţionarului, deci art. 6 şi 8 se aplică.

Exista o diferenţă de tratament? Desigur, notează Curtea, pentru că legea din 1960 impune anumite termene numai soţului. Nu este cazul să se cerceteze pe ce se baza respectiva diferenţă, lista făcută la art. 14 nefiind limitativă.

Se aflau petiţionarul şi fosta sa soţie în situaţii similare? Curtea nu consideră că trebuie să rezolve problema.

Exista o justificare obiectivă şi raţională? Guvernul susţinea că diferenţa de tratament se justifica tocmai în interesul copilului şi invoca „marja de apreciere" a statelor în materie. Curtea aminteşte că această marjă variază în funcţie de circumstanţe, domenii şi contexte; prezenţa sau absenţa unui numitor comun al sistemelor juridice ale statelor contractante poate fi pertinentă în această privinţă. Or, constata ea, pentru acest gen de probleme nu există un numitor comun. Autorităţile erau îndreptăţite să gândească, în acea perioadă, că instituirea de termene numai pentru soţ se justifica prin ţeluri legitime, adică garantarea securităţii juridice şi protejarea intereselor copilului care, de regulă, se unesc cu cele ale mamei. De altfel, autorităţile nu au încălcat principiul proporţionalităţii. Astfel, pune Curtea concluzia, diferenţa de tratament nu era discriminatorie în sensul art. 14, şi nu a existat nici o violare a acestui articol combinat cu art. 6 şi 8 (unanimitate).

4. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Paternity suits in Denmark", *E.L.R.* 1985, p. 285–297.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 403, 412 şi 414.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 335–337.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1.074–1.076.

[1] În raportul său din 5 iulie 1983, Comisia pune concluzia încălcării art. 14 combinat cu art. 6 şi 8 (8 voturi pentru, 5 împotrivă).

149. CAZUL KROON ŞI ALŢII contra OLANDEI – Imposibilitate legală pentru o femeie căsătorită de a contesta paternitatea soţului asupra copilului ei şi care să permită astfel o recunoaştere de către tatăl biologic

1. – *Dna Catharina Kroon se mărită cu Omar M'Hallem-Driss în 1979, dar căsnicia lor se destramă la sfârşitul anului 1980. Atunci pierde contactul cu soţul ei şi la ora actuală nu se ştie unde se află acesta.*

Apoi, dna Kroon stabileşte o legătură durabilă cu dl Ali Zerrouk, din care se naşte, în octombrie 1987, fiul lor Samir M'Hallem-Driss. Ea rămâne totuşi căsătorită legal până la desfacerea căsătoriei, în iulie 1988, ca urmare a unei acţiuni de divorţ.

O cerere tinzând să permită dnei Kroon să declare că M'Hallem-Driss nu este tatăl lui Samir şi să obţină recunoaşterea realităţii biologice este respinsă de către ofiţerul stării civile, la 21 octombrie 1988. La 13 iunie 1989, Tribunalul de arondisment din Amsterdam înlătură, de asemenea, o cerere tinzând să obţină o ordonanţă care să oblige respectivul ofiţer de stare civilă să înregistreze o asemenea declaraţie; decizia sa este confirmată de către Curtea de Apel din Amsterdam pe 5 februarie 1990, apoi de către Curtea de Casaţie la 16 noiembrie 1990.

2. – *În cererea lor din 15 mai 1991, către Comisie, dna Kroon, dl Zerrouk şi Samir M'Hallem-Driss, toţi trei olandezi, se plâng că nu pot obţine recunoaşterea paternităţii dlui Zerrouk asupra lui Samir şi că un bărbat căsătorit poate tăgădui paternitatea sa asupra unui copil născut în timpul căsătoriei, în timp ce o femeie căsătorită nu poate acţiona la fel; ei invocă art. 8 al Convenţiei, luat singur şi combinat cu art. 14. Printre altele, ei arată că neacceptându-se aceste reclamaţii Curtea de Casaţie le-a negat posibilitatea unui recurs efectiv, în sensul art. 13.*[1]

• ***Hotărârea din 27 octombrie 1994** (Cameră) (seria A nr. 297-C)*

3. – De la un cap la altul al procedurii, toate persoanele implicate, inclusiv ofiţerul stării civile, au presupus că relaţia în cauză constituie o „viaţă de familie" şi că art. 8 era aplicabil; la fel au judecat şi jurisdicţiile olandeze. Orice ar fi, noţiunea de „viaţă de familie" vizată de art. 8 nu se limitează numai la relaţiile bazate pe căsătorie şi poate include şi alte „legături de familie" *de facto* atunci când persoanele conviеţuiesc în afara căsătoriei. Cu toate că o conviеţuire, ca regulă generală, poate constitui o condiţie a unei asemenea relaţii, în mod excepţional şi alţi factori pot servi pentru a demonstra că o relaţie are suficientă constanţă pentru a crea „legături de familie" *de facto*; acesta este cazul în speţă pentru că patru copii s-au născut din relaţia dintre dna Kroon şi dl Zerrouk începând din 1987.

Un copil rezultat dintr-o asemenea relaţie se înscrie de plin drept în această „celulă de familie" de la naşterea sa şi prin însuşi acest fapt. Indiferent care ar fi contribuţia dlui Zerrouk la îngrijirea şi la educaţia fiului

[1] La 31 august 1992, Comisia declară cererea acceptabilă în ceea ce priveşte reclamaţiile privind art. 8 şi 14 ale Convenţiei. În raportul său din 7 aprilie 1993, ea pune concluzia violării art. 8 luat separat (12 voturi pentru, 6 împotrivă), dar nu şi a art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate).

său (guvernul a emis dubii în legătură cu acest aspect), există deci între unul şi celălalt o legătură activă a unei vieţi de familie. Pornind de la aceasta, art. 8 îşi găseşte aplicare (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. Din acest moment, autorităţile competente sunt cele care au obligaţia de a autoriza cât mai repede posibil formarea de legături de familie legale şi complete între dl Zarrouk şi fiul său Samir.

Conform guvernului, existau două soluţii la problemele petiţionarilor. Prima, adoptarea de către o rudă şi un părinte vitreg ar face din Samir copilul „legitim" al dlui Zerrouk şi al dnei Kroon. Totuşi, aceasta ar presupune căsătoria lor. Or, aceştia nu doresc să se căsătorească. Pentru Curte, o soluţie care nu autorizează un tată să creeze o legătură legală cu un copil, cu care are deja viaţă de familie, decât dacă el se însoară cu mama acestui copil, nu poate trece drept compatibilă cu noţiunea de „respect" al vieţii de familie. A doua soluţie, o autoritate parentală unită, cu atât mai mult nu este acceptabilă. Chiar presupunând că legislaţia în pregătire intră în vigoare, autoritatea parentală unită va lăsa intacte legăturile legale între Samir şi fostul soţ al dnei Kroon şi va continua să împiedice formarea de legături asemănătoare între Samir şi dl Zerrouk.

Conform Curţii, „respectul" faţă de „viaţa de familie" cere ca realitatea biologică şi socială să prevaleze asupra unei prezumţii legale care loveşte frontal atât faptele stabilite cât şi dorinţele persoanelor în cauză, fără a aduce beneficii reale cuiva. De aici, chiar având în vedere marja de apreciere de care se bucură, Olanda a omis să garanteze petiţionarilor „respectul" faţă de viaţa de familie. Pornind de la aceasta, a avut loc o încălcare a art. 8 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Reclamaţia bazată pe art. 14 combinat cu art. 8 este în esenţă aceeaşi cu cea enunţată în temeiul art. 8. Constatând o încălcare a acestuia luat singur, Curtea emite judecata că nici o problemă distinctă nu se pune prin prisma art. 8 şi 14 combinate (unanimitate).

6. – În numele art. 50, Curtea consideră ca probabil că imposibilitatea de a obţine recunoaşterea legală a legăturilor lor de familie a cauzat unele frustrări petiţionarilor, dar acestea sunt compensate suficient prin constatarea unei violări a Convenţiei (unanimitate).

Ea consideră rezonabilă acordarea a 20.000 florini pentru onorariile avocaţilor, mai puţin sumele vărsate şi care se vor vărsa de către Consiliul Europei cu titlul de asistenţă juridică (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. *Bibliografie*

BOER (J. de). – „Noot", *N.J. 1995*, p. 1104–1118.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 783–784.

FORDER (C.J.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 49–53.

GEORGIN (P.). – „L'action en contestation de paternité au regard de l'article 8 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1996, p. 191–203.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L. 1995, p. 519–520.*

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.*, 1994, p. 619-621.

ZWAAK (L.). – „Council of Europe", *N.Q.H.R.* 1995, p. 74–75.

150. CAZUL X, Y ŞI Z contra REGATULUI UNIT – Refuz de înregistrare la starea civilă a unui transsexual operat, ca tată al unui copil căruia i-a dat naştere partenera sa, ca urmare a unei inseminări artificiale cu donator.

1. – *Petiţionarii sunt cetăţeni britanici, locuind la Manchester. X este un transsexual convertit din sex feminin la sex masculin. Din 1979, el trăieşte cu Y, o femeie. În octombrie 1992, Y dă naştere lui Z, care a fost conceput prin inseminare artificială cu ajutorul spermei unui donator (IAD) cu acordul comisiei de etică a spitalului în cauză.*

În februarie 1992, X l-a întrebat pe conservatorul şef al stării civile, dacă ar exista obiecţii ca el să fie înregistrat ca tată al lui Z. Ministrul sănătăţii răspunde pe 4 iunie 1992 că, după ce a luat avizele juridice, conservatorul şef al stării civile consideră că numai un individ aparţinând biologic sexului masculin poate fi considerat ca tată în vederea înscrierii la starea civilă. În schimb, Z poate, în mod legal, să poarte numele lui X.

După naşterea lui Z, atunci când X şi Y au vrut să se înregistreze ca tată şi mamă ai copilului, lui X i se refuză facultatea de a apare în calitate de tată şi această parte a formularului nu este completată. Lui Z i se atribuie numele lui X.

2. – *În plângerea lor din 6 mai 1993 la Comisie, X, Y şi Z susţin violarea articolelor 8, 12, 13 şi 14 ale Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 22 aprilie 1997** (Marea Cameră) (Culegere/1997–II)*

3. – Curtea se pronunţă mai întâi asupra existenţei unei „vieţi familiale". Ea aminteşte: conceptul de „viaţă familială" nu se limitează numai la

[1] La 1 decembrie 1994, Comisia reţine cererea în ceea ce priveşte reclamaţiile în baza articolelor 8 şi 14. În raportul său din 27 iunie 1995, ea dă avizul că a existat o violare a articolului 8 (13 voturi pentru, 5 împotrivă) şi că nu se impune să se examineze dacă a existat o violare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 (17 voturi pentru, 1 împotrivă).

familiile bazate pe căsătorie, ţinându-se cont şi de elemente, cum ar fi coabitarea şi durata relaţiei.

Ea constată că X trăieşte cu Y din 1979, asumându-şi în ochii tuturor rolul de partener masculin, că a susţinut-o în timpul tratamentului pregătitor la IAD şi că el se comportă în toate privinţele ca „tată" al lui Z de la naşterea acesteia. În aceste condiţii, ea consideră că legăturile familiale *de facto* unesc pe cei trei petiţionari şi că articolul 8 poate astfel să se aplice (unanimitate).

4. – Prezentul caz ridică probleme diferite faţă de cele deja abordate de către Curte, precum acordarea drepturilor părinteşti transsexualilor şi modul de a traduce pe plan juridic realitatea socială a relaţiei care uneşte un copil conceput prin IAD şi persoana care îşi asumă rolul de tată. Aceste probleme ating domenii unde există o incompatibilitate de vederi între statele membre ale Consiliului Europei şi unde, în general, dreptul pare că trece printr-o fază de tranziţie. Este cazul, deci, să se acorde Regatului Unit o posibilitate largă de apreciere.

Este în interesul societăţii, în ansamblul său, de a păstra coerenţa unui complex de reguli de drept al familiei punând pe primul plan binele copilului. Statul poate avea motive întemeiate pentru a fi prudent în reformele sale în domeniul dreptului, deoarece este posibil ca amendamentul căutat să aibă consecinţe nedorite sau imprevizibile pentru copiii care se află în aceeaşi situaţie ca şi Z. În plus, un asemenea amendament ar putea avea consecinţe asupra altor ramuri ale dreptului familiei. Dreptul ar putea, spre exemplu, să fie taxat de incoerenţă, dacă un transsexual femeie-bărbat ar putea în mod legal să devină „tată", continuând în acelaşi timp să fie considerat în drept, în alte scopuri, ca fiind de sex feminin şi putând să contracteze o căsătorie cu un bărbat.

În faţa acestor interese de ordin general, Curtea evaluează greutatea inconvenientelor pe care le antrenează pentru petiţionari refuzul de a recunoaşte în mod legal pe X ca „tată" al lui Z. Multe dintre ele ar putea fi depăşite dacă X şi Y ar lua măsuri potrivite. Spre exemplu, dacă X ar redacta un testament, acesta ar rezolva, în practică, problema faptului că Z nu ar putea, în mod automat, să-l moştenească, dacă s-ar întâmpla să moară, fără a lăsa un testament. De asemenea, doar dacă X şi Y nu hotărăsc să facă publică această informaţie, nici copilul şi nici orice altă terţă persoană nu va şti că rubrica „tată" a fost lăsată în alb în actul de naştere al lui Z pentru că X era un transsexual. Nimic nu-l împiedică pe X să se comporte ca tată al lui Z în societate şi, împreună cu Y, el poate cere o ordonanţă de luare în îngrijire comună, ceea ce le-ar conferi în mod automat autoritatea părintească faţă de Z în virtutea dreptului englez.

În concluzie – transsexualismul, ridicând probleme complexe de natură ştiinţifică, juridică, morală şi socială, care nu fac obiectul unei abordări în măsură de a fi urmată, în general, în Statele Contractante –, articolul 8 nu poate fi considerat drept implicând obligaţia pentru Regatul Unit de a recunoaşte în mod oficial, ca tată al copilului, o persoană care nu îi este tată biologic. Deci, nu a existat o violare a articolului 8 (14 voturi pentru, 6 împotrivă).

5. – Curtea apreciază drept inutilă examinarea separată a reclamaţiei în baza articolului 14 coroborat cu articolul 8 (17 voturi pentru, 3 împotrivă), întrucât ar fi o repetiţie a celei în baza articolului 8 şi, în plus, ea nu ridică nici o problemă distinctă.

6. ***Bibliografie***

DECAUX (E) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.I.* 1998, p. 188.

EVAIN (S.). – „Le juge européen, le transsexualisme et le droits de l'homme", *La Semaine juridique,* 17 decembrie 1997, I, nr. 4 071.

FRICERO (N.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1997, sumaruri comentate, p. 363.

GRATALOUP (S.). – „Note", 1997, jurisprudenţa, p. 584–587.

HUNT (M.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 641-648 et 663-664.

LAMBERT (P.). – „La Cour européene des droits de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p. 36 şi urm.

MASSIP (J.). – „Où l'on retrouve les transsexeuls", L.P.A. 25 mai 1998, p. 17-20.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", D. 1998, sommaires coomentés p. 370.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1997", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 şi urm.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 404-405.

2. Minorii

a. Luarea de copii în îngrijire de către autoritatea publică

151. CAZUL O. contra REGATULUI UNIT

152. CAZUL H. contra REGATULUI UNIT

153. CAZUL W. contra REGATULUI UNIT

154. CAZUL B. contra REGATULUI UNIT

155. CAZUL R. contra REGATULUI UNIT – Proceduri urmate şi recursuri înaintate în Anglia şi Ţara Galilor privind decizii referitoare la vizitele părinţilor la copiii lor, daţi în grija unei autorităţi locale

1. – Cazurile O., W., B. şi R. *Îngrijorarea pe care o inspiră bunăstarea unor copii, dat fiind contextul familial, duce la luarea, în virtutea*

legislației engleze, a unor măsuri de încredințare a unuia sau a unor copii al (ai) petiționarului (petiționarei) autorității locale. Aceasta este, în consecință, învestită cu aproape toate drepturile, puterile și datoriile unui părinte; ei îi revine, în special, să decidă dacă petiționarii trebuie să păstreze facultatea de a le face vizite, sub rezerva obligației sale legale de a lua în considerare, în primul rând, bunăstarea copiilor.

Ordonanțele judiciare obținute de către autoritatea locală, în iulie 1976, îi încredințează copiii A., B., C., D. și E. ai petiționarului O., născuți în 1968, 1970, 1971, 1973 și 1975. Câtva timp, O. și soția sa pot face vizite copiilor, pe care autoritatea i-a plasat la părinți adoptivi. Ea decide totuși, în iulie 1979, că acești copii trebuie să rămână să locuiască la familia care i-a primit și că vizitele părinților naturali trebuie să înceteze. Abordarea instanței judecătorești în 1980, de către aceștia, în vederea obținerii restabilirii vizitelor, eșuează. Doi dintre copii sunt adoptați mai târziu, fără ca tribunalul să ceară consimțământul lui O. și al soției sale. În august 1979, autoritatea locală își asumă puterea parentală privind copilul S. al petiționarului W., care este născut în 1978, și pe care părinții lui i l-au încredințat mai înainte. În ianuarie sau februarie 1980, autoritatea decide să-l încredințeze pe S. părinților adoptivi, în vederea înfierii. În aprilie 1980, hotărăște să le retragă lui W. și soției sale dreptul pe care îl avuseseră până în acel moment, vizitarea copilului. În ianuarie 1981, tribunalul pentru copii acceptă cererea lor de suspendare a rezoluției asupra puterii parentale; totuși, o procedură ulterioară, deschisă de către autoritate, se termină în iunie 1981 cu o decizie judecătorească a High Court *pe care* Court of Appeal *o confirmă în octombrie 1981: în interesul său, S. trebuie să rămână la părinții săi adoptivi, iar W. și soția sa nu-l pot întâlni. Respectivii părinți adoptivi îl înfiază pe S. în octombrie 1984,* High Court *renunțând la acordul lui W.*

Începând cu luna aprilie 1978, copilul P. al petiționarei B., născut în 1977, este obiectul a diferite ordonanțe judiciare în favoarea autorității locale, printre care și o ordonanță de asistență permanentă începând cu 5 decembrie 1978. În aprilie 1978, autoritatea îl încredințează unor părinți adoptivi, pentru o scurtă perioadă, dar, după o ședință ad hoc *în iunie 1978, ea hotărăște că el trebuie să meargă la părinții adoptivi pentru o lungă perioadă. Între aprilie și iunie 1978, B. are contacte cu fiul ei, cu toate că îi face vizite la intervale destul de neregulate. O serie de întâlniri lunare între P. și B. precum și cu tatăl acestuia începe în august 1978, se întrerupe din noiembrie 1978 până în aprilie 1979, din cauza unei greve a lucrătorilor sociali, când se reia. Autoritatea mărește apoi frecvența vizitelor lui B. la copil, dar în mai 1980 ea hotărăște să le suprime. După aceasta, B. întreprinde în van unele proceduri judiciare pentru a obține interdicția ordonanței de asistență sau restabilirea vizitelor. Copilul este înfiat în decembrie 1983 de către părinții adoptivi, la care el se află pentru o lungă perioadă.*

În aprilie 1981, autoritatea locală asigură puterea parentală privind copiii A. și J. ai petiționarei R., născuți în 1979 și, respectiv, în 1980 și pe care cea interesată i-a încredințat mai înainte. Autoritatea plasează, la

început, copiii pentru o scurtă perioadă la părinţi adoptivi. În august 1981, cu ocazia unei şedinţe ad hoc, *ea hotărăşte că dacă rezoluţia – atacată de R. la tribunalul pentru copii – nu devine caducă, A. şi J. vor înceta să mai primească vizitele mamei lor şi vor fi plasaţi, pentru o lungă perioadă, la părinţi adoptivi în vederea adopţiei. Ignorând această decizie, R. îşi retrage obiecţia faţă de rezoluţie. Ea îşi poate întâlni copiii până în septembrie 1981. Totuşi, în octombrie i se spune că nu-i va mai putea vedea şi că se intenţionează plasarea lor în vederea adopţiei, ceea ce se produce două luni mai târziu. I se resping procedurile judiciare pe care le-a început în decembrie 1981 pentru a cere suspendarea rezoluţiei asupra puterii parentale şi în ianuarie 1983 pentru a solicita restabilirea vizitelor sale la A. şi J. Cu toate acestea, autoritatea anulează rezoluţia în octombrie 1984. În noiembrie 1984* High Court *refuză să se dispenseze de consimţământul lui R. la adopţia copiilor şi, în decembrie 1985, ea ordonă să i se dea posibilitatea să facă vizite.*

2. – Cazul H. *La 24 martie 1976, A., născută în 1975 şi fiică a petiţionarei H., devine pupilă a justiţiei ca urmare a cererii autorităţii locale făcute la* High Court. *La început, H. poate vedea copilul. Totuşi, în iunie 1976,* High Court *suprimă vizitele, încredinţează pe A. autorităţii şi recomandă adopţia sa. Întrucât starea sănătăţii i s-a îmbunătăţit, H. solicită la* High Court, *pe 13 noiembrie 1978, să reia vizitele: procedura care urmează nu se ocupă numai de această problemă ci şi de cererea de adopţie a copilului formulată de părinţii adoptivi, la care fetiţa a fost plasată în martie 1979. La 23 octombrie 1980,* High Court *pronunţă o ordonanţă de adopţie, fără consimţământul lui H., căreia i se refuză posibilitatea de a face vizite la A. La 14 ianuarie 1981* Court of Appeal *respinge apelul lui H. şi la 10 iunie 1981 comisia de recurs îi refuză autorizaţia pentru a sesiza Camera Lorzilor.*

3. – *Comisia este sesizată pe 15 decembrie 1980 (O.), 3 septembrie 1981 (H.), 18 ianuarie 1982 (W.), 26 aprilie 1982 (B.) şi 28 aprilie 1982 (R.). Petiţionarii se plâng de deciziile care limitează sau suprimă dreptul de vizită la copiii lor, încredinţaţi unei autorităţi locale, precum şi de procedura aplicată şi – cu excepţia lui H. – de recursurile de care dispun în materie. Ei invocă art. 6 şi 8 şi – în afară de H. – art. 13 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârile din 8 iulie 1987** (plenul Curţii) (seria A nr. 120 şi 121)*

4. – Curtea precizează, de la bun început, că nu este competentă să examineze sau să comenteze legitimitatea unor măsuri ca plasarea copiilor la asistenţa publică, adopţia lor şi limitarea sau suprimarea vizitelor părinţilor; fie că problema nu a fost ridicată în faţa Comisiei, fie că aceasta a declarat-o inacceptabilă.

[1] În rapoartele sale din 3 decembrie 1985 (O.), 18 octombrie 1985 (H.), 15 octombrie 1985 (W.) şi 4 decembrie 1985 (B. şi R.), Comisia exprimă, cu majorităţi diferite, avizul că s-a încălcat art. 6 § 1 în fiecare dintre cazuri, că art. 8 a fost încălcat în cazurile H., W., B. şi R., dar nu şi în cazul O., şi că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva art. 13.

5. – *W., B.* şi *R.* susţineau o abatere de la art. 8 care decurge tocmai din procedurile pe care autorităţile locale le-au urmat înainte de a transforma în hotărâre deciziile privind copilul sau copiii respectivi. După ce a notat că a existat un amestec în dreptul petiţionarului (petiţionarei) la respect pentru viaţa sa de familie, Curtea respinge argumentul guvernului britanic, conform căruia aceste probleme procedurale nu sunt legate de art. 8. Dacă este normal să se acorde autorităţii locale o anumită putere de apreciere, procesul său decizional nu va putea să nu influenţeze asupra fondului deciziei, tocmai asigurând că aceasta se bazează pe consideraţii pertinente şi să nu fie deci viciată de arbitrar, nici chiar în aparenţă. Procesul trebuie să garanteze că dorinţele şi interesele părinţilor naturali vor fi aduse la cunoştinţă autorităţii, că aceasta va ţine cont de ele şi că cei interesaţi vor putea, oricând doresc, să facă orice recurs care li se oferă. Curtea consideră că în fiecare din cele trei cazuri a avut loc o violare a art. 8 (unanimitate) pentru că petiţionarul (petiţionara) a fost foarte puţin amestecat(ă) în procesul decizional al autorităţii locale, spre exemplu nu a fost consultat(ă) înainte de luarea deciziei sau nu a fost informat(ă) de îndată. Această concluzie se bazează, în special, pe examinarea procesului privind următoarele decizii: plasarea copilului S. al lui W. să locuiască la părinţi adoptivi, în scopul adopţiei şi suprimarea vizitelor lui W. şi ale soţiei sale la copil; încredinţarea copilului P. al lui B. pentru o lungă perioadă la părinţi adoptivi şi suprimarea vizitelor lui B.; asumarea puterii parentale a lui R. asupra copiilor săi A. şi J., suprimarea vizitelor sale şi plasarea lui A. şi J. în scopul adopţiei. Curtea are, de asemenea, în vedere, în cazurile W. şi R., durata anumitor proceduri judiciare conexe, iar în cazul B., întreruperea vizitelor mamei la copilul ei, pe motivul grevei lucrătorilor sociali.

O. se pretindea, de asemenea, victimă a unei încălcări a art. 8 care ar decurge, printre altele, din procedurile urmate de autoritatea locală pentru a decide suprimarea vizitelor la copiii săi. Curtea consideră că elementele de care ea dispune nu sunt suficiente pentru a stabili o greşeală la acest punct (15 voturi pentru, 2 împotrivă).

În ceea ce priveşte cazul *H.*, Curtea pune concluzia violării art. 8 (16 voturi pentru, 1 împotrivă): o respectare efectivă a vieţii de familie a lui H. impunea reglementarea problemei relaţiilor sale viitoare cu copilul, în lumina tuturor consideraţiilor pertinente şi nu prin simpla trecere a timpului. Or, cazul nu a fost aşa.

6. – *O., W., B.* şi *R.* afirmau că nu au putut rezolva problema vizitelor la copilul (copiii) respectiv(i) cu ajutorul unei proceduri conforme art. 6 § 1. Curtea respinge, mai întâi, argumentul guvernului, conform căruia, în cauză nu se află nici un „drept" şi această dispoziţie nu se aplică. Legându-se de situaţia care prevalează în dreptul englez, de la intrarea în vigoare a legislaţiei pertinente, Curtea pune concluzia că se poate spune, cel puţin într-o manieră care poate fi susţinută, că petiţionarii puteau cere un drept de a face vizite copiilor chiar şi după adoptarea de ordonanţe de asistenţă sau de rezoluţii asupra puterii parentale. Curtea nu acceptă, cu atât mai mult, teza

subsidiară a guvernului conform căreia, chiar dacă părinţii naturali au păstrat un drept rezidual de vizită, legislaţia dădea acestui drept garanţii judiciare care îndeplineau condiţiile art. 6 § 1. Dacă petiţionarii puteau contesta – şi W. a făcut-o cu succes – în faţa unui tribunal ordonanţele de asistenţă sau rezoluţiile asupra puterii parentale, o asemenea procedură nu se referă numai la chestiunea vizitelor. La fel, dacă lor le-ar fi fost îngăduit să ceară un control judiciar sau să angajeze o procedură de tutelă care să permită tribunalelor să examineze anumite aspecte ale unor decizii ale autorităţii locale asupra vizitelor, acestea nu se bucurau de o competenţă atât de largă pe durata valabilităţii unor ordonanţe sau rezoluţii, pentru că nu erau abilitate să judece fondul problemei. Curtea pune deci concluzia violării art. 6 § 1 în fiecare din cele patru cazuri (unanimitate).

Procedura angajată de *H.* la 13 noiembrie 1978, în legătură cu vizitele la copilul ei, s-a terminat doi ani şi şapte luni mai târziu. În cadrul unui examen amănunţit, a diferitelor faze ale procedurii, Curtea are în vedere gradul de complexitate a cazului, precum şi comportamentul părţilor şi al autorităţilor engleze. Durata procedurii este imputabilă deciziei – socotită rezonabilă de Curte – de a nu avea competenţa de a judeca numai problema vizitelor, dar şi cererea de adopţie. Ea este atribuită şi faptului că autoritatea locală nu a depus elementele sale de probă decât peste mai mult de cinci luni după data fixată de *High Court*. Curtea insistă, în special, asupra mizei procedurii pentru H., care era hotărâtoare pentru relaţiile viitoare ale mamei cu copilul ei. După ce a subliniat că, în asemenea cazuri, revine autorităţilor să dea dovadă de o grijă excepţională, ea pune concluzia că a avut loc o depăşire a „termenului rezonabil" şi deci o violare a art. 6 § 1 (unanimitate).

7. – *O., W., B.* şi *R.* susţineau o violare a art. 13 pe motiv că nu au avut posibilitatea să facă nici un recurs efectiv la o instanţă naţională în ce priveşte vizitele lor la copiii în cauză. Având în vedere decizia sa privind art. 6 § 1, Curtea consideră inutil să examineze reclamaţia (unanimitate).

8. – Cei cinci petiţionari cereau o satisfacţie echitabilă în virtutea art. 50. Această problemă nefiind pregătită, Curtea o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârile din 9 iunie 1988** (plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 136 A–E)*

9. – Curtea consideră că este imposibil să afirme că fără lacunele procedurale constatate petiţionarii nu ar fi pierdut copiii. În acelaşi timp, se poate estima că ei au suferit o pierdere de şansă reală, datorită infracţiunilor la Convenţie. Această pierdere ca şi sentimentul de nenorocire şi frustrare, pe care le-au trăit, necesită o reparaţie.

Statuând în spiritul echităţii, Curtea acordă 5.000 £ lui O., 8.000 £ lui R. şi câte 12.000 £ lui H., W. şi B. pentru pagubele suferite (unanimitate).

10. – În ce priveşte cheltuielile de judecată şi taxe, guvernul britanic şi petiţionarii au ajuns, în cazurile O., H., W. şi R., la reglementări prin bună

înţelegere. Curtea socoteşte aceasta echitabil şi scoate aceste cazuri de pe rol la acest punct (unanimitate).

B. cerea 20.051,32 £ ca rambursare pentru cheltuielile de judecată şi taxe. Curtea îi acordă 10.500 £, plus taxa pe valoare adăugată (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

ANDREWS (J.) şi SHERLOCK (A.). – „Access to children in care", *E.L.R.* 1988, p. 140–142.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 465–466.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1987, p. 367–370 şi 1988, p. 350.

MERRILLS (J.G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 484–488.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 396–397.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p. 868–870.

156. CAZUL OLSSON contra SUEDIEI (nr. 1) – Luare de copii în îngrijire de către autoritatea publică şi plasarea în cămine de primire

1. – *Stig şi Gun Olsson, soţ şi soţie, sunt cetăţeni suedezi şi locuiesc la Göteborg. Trei copii, Stefan, Helena şi Thomas, s-au născut din această unire în 1971, 1976 şi, respectiv, 1979.*

Consiliul social de district nr. 6 din Göteborg decide, în ianuarie 1980, să pună copiii sub supraveghere şi prescrie în august 1980 luarea lor în îngrijire provizorie de către autoritate pentru a putea examina situaţia lor. Consiliul decide, la 16 septembrie 1980, să fie luaţi în îngrijire copiii de către autoritate, pe baza unui raport al serviciilor sociale, care ajunge la concluzia că dezvoltarea copiilor este ameninţată pentru că trăiesc într-un mediu nepotrivit, cât şi din cauza incapacităţii părinţilor de a le asigura îngrijirile, stimularea şi supravegherea de care au nevoie.

Stefan este instalat la Göteborg într-un cămin de şcolari, condus de comisia pentru handicapaţi apoi, după câtva timp, într-o familie adoptivă, la o sută de kilometri de domiciliul petiţionarilor; el rămâne acolo mai mult de doi ani şi este mutat, într-o casă de copii, condusă de aceeaşi comisie, la aproape 80 de kilometri la nord de Göteborg. În ce îi priveşte pe Helena şi pe Thomas, ei sunt plasaţi în cămine de primire separate, în localităţi îndepărtate, la o sută de kilometri una de alta şi aflându-se la aproximativ 600 km la nord-est de Göteborg. Contactele soţilor Olsson cu copiii lor fac obiectul a diferite restricţii în perioada luării în îngrijire a acestora din urmă.

[1] Legea din 1989 asupra copiilor a primit aprobarea regală la 16 noiembrie 1989 şi a intrat în vigoare, în totalitate, în octombrie 1991. Ea prevede o mai mare implicare a părinţilor în procesul decizional al autorităţilor locale şi acordă acestora posibilitatea de a supune unui tribunal orice problemă privind contactele cu copiii lor, încredinţaţi spre îngrijire respectivelor autorităţi.

2. – *Tribunalul administrativ departamental din Göteborg confirmă decizia de asistenţă la 30 decembrie 1980. Părinţilor li se respinge recursul în faţa Curţii de Apel Administrativ, apoi Curtea Administrativă Supremă refuză să-i autorizeze să facă recurs. În iunie 1982, consiliul le respinge cererea de suspendare a luării în îngrijire; recursurile lor ulterioare rămân fără rezultat.*

Între 1983 şi 1986, alte cereri şi recursuri ale soţilor Olsson, în aceeaşi problemă, sunt, de asemenea, înlăturate. Totuşi, ridicarea luării în îngrijire este hotărâtă, în ce-l priveşte pe Stefan, de către Curtea de Apel Administrativ la 16 februarie 1987 şi, în ce-i priveşte pe Helena şi Thomas, de către Curtea Administrativă Supremă la 18 iunie 1987. Stefan şi părinţii sunt azi împreună. În schimb, la 23 iunie 1987 consiliul a interzis soţilor Olsson, până la noi ordine, de a-i retrage pe Helena şi Thomas din căminul de primire respectiv; un recurs împotriva acestei decizii era pe rol în noiembrie 1987.

3. – *În cererea lor către Comisie, din 10 iunie 1983, soţii Olsson denunţă decizia luării în îngrijire şi plasarea ulterioară a copiilor lor. Ei invocă art. 8 din Convenţie, dar şi art. 3, 6, 13 şi 14 ale acesteia şi art. 2 al Protocolului nr. 1.*[1]

• ***Hotărârea din 24 martie 1988** (plenul Curţii) (seria A nr. 130)*

4. – În temeiul art. 8 al Convenţiei, soţii Olsson susţineau că le-a fost încălcat dreptul la respect pentru viaţa de familie, ca urmare a deciziei de luare în îngrijire a copiilor, a modalităţilor de executare a acesteia şi a refuzurilor de a fi suspendată.

Curtea consideră că măsurile atacate se traduceau în ingerinţe în acest drept, cu toate că urmăreau scopul legitim de a proteja sănătatea sau morala, drepturile şi libertăţile celorlalţi, în speţă ale copiilor. Ţinând cont de materie şi de garanţiile împotriva ingerinţelor arbitrare, legislaţia suedeză, cu toate că se exprimă în termeni destul de generoşi şi conferă o largă putere de apreciere autorităţilor, este formulată cu destulă precizie pentru ca ingerinţele litigioase să poată fi considerate ca „prevăzute de lege".

Erau ele necesare într-o societate democratică? Curtea aminteşte că ea nu se limitează la a se întreba dacă statul respectiv a acţionat într-un mod înţelept, cu grijă şi bună credinţă; deciziile criticate trebuie analizate în lumina cazului în ansamblu şi să se determine dacă motivele invocate în sprijin erau „pertinente şi suficiente".

5. – Examinând luarea în îngrijire a copiilor de către autoritatea publică şi refuzurile de a o suspenda, Curtea reţine că petiţionarii au putut juca, în procesul decizional, un rol destul de mare pentru a le acorda protecţia cerută de interesele lor. Deciziile în cauză se bazau pe rapoarte ale serviciilor sociale care, la rândul lor, se sprijineau pe declaraţiile unor persoane foarte bine informate asupra situaţiei; în plus, ele fuseseră confirmate de către tribunalele

[1] În raportul său din 2 decembrie 1986, Comisia formulează avizul: a) că deciziile de luare în îngrijire a copiilor petiţionarilor, combinate cu plasarea primilor în cămine de primire separate, îndepărtate de domiciliul părinţilor, au încălcat art. 8 al Convenţiei (8 voturi pentru, 5 împotrivă); b) că nu au fost violate art. 3, 6, 13 sau 14 ale Convenţiei, nici art. 2 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

care au putut să-şi formeze propria lor opinie despre caz şi a căror hotărâri fuseseră atacate în van. Din acel moment, autorităţile suedeze puteau să creadă în mod raţional, având în vedere marja lor de apreciere, în necesitatea de a lua în îngrijire copiii; ele aveau, de asemenea, suficiente motive să creadă în necesitatea de a păstra în vigoare decizia de luare în îngrijire. Aceste două puncte nu au încălcat deci art. 8 (10 voturi pentru, 5 împotrivă).

6. – În ce priveşte măsurile stabilite pentru aplicarea deciziei de luare în îngrijire, Curtea constată, mai întâi, că insuficienţa calităţii îngrijirilor, acordate copiilor în căminele de primire, nu a fost confirmată. În schimb, separarea copiilor, plasarea Helenei şi a lui Thomas departe de domiciliul petiţionarilor şi restricţiile impuse vizitelor acestora au împiedicat întâlnirile uşoare şi regulate ale membrilor familiei şi au fost în contradicţie cu obiectivul final, reunirea acesteia. Asupra acestor puncte, dispoziţiile atacate, care decurgeau în parte din dificultăţi administrative, nu se bazau pe motive suficiente, de natură să le justifice ca proporţionale cu ţelul legitim urmărit; ele nu erau deci necesare într-o societate democratică. Pe scurt, modul cum s-a realizat decizia de luare în îngrijire a încălcat art. 8 (12 voturi pentru, 3 împotrivă).

7. – În unanimitate, Curtea respinge afirmaţiile suplimentare ale petiţionarilor conform cărora:

a) ei ar fi fost victime ale unui „tratament inuman" (art. 3 al Convenţiei);

b) ei nu s-au bucurat de un „proces echitabil" în faţa tribunalelor interne (art. 6 al Convenţiei);

c) atingerea drepturilor lor se baza pe originea lor socială şi ar fi deci discriminatorie (art. 14 din Convenţie, combinat cu art. 8);

d) ei ar fi fost victime ale unei violări a art. 2 din Protocolul nr. 1 din cauza imposibilităţii de a influenţa educaţia copiilor, precum şi a plasării lui Thomas într-o familie care aparţinea unei alte confesiuni;

e) nu li s-a acordat dreptul la nici un recurs împotriva încălcării Protocolului nr. 1, care ar decurge din faptul că Thomas a fost lipsit de o educaţie religioasă (art. 13 al Convenţiei, combinat cu art. 2 din Protocolul nr. 1).

8. – În numele art. 50 al Convenţiei, petiţionarii cereau 30.000.000 KSU pentru daune morale şi 884.500 KSU pentru cheltuieli de judecată şi taxe, legate de procedura internă şi de cea de la Strasbourg.

Curtea subliniază că petiţionarii nu au dreptul la nici o satisfacţie echitabilă pentru însăşi esenţa luării în îngrijire şi a retragerii copiilor lor. În schimb, modalităţile de executare a deciziei respective au produs, fără nici o îndoială, soţilor Olsson neplăceri considerabile şi mai ales o nelinişte şi o dezamăgire profunde. Curtea acordă pentru aceasta 200.000 KSU (unanimitate).

Unele dintre cheltuielile de judecată şi taxe cerute se raportau la probleme care nu formează obiectul litigiului sau pentru care Curtea nu a constatat nici o violare: altele erau, din punctul de vedere al Curţii, fie inutile, fie excesive. Ea acordă 150.000 KSU la acest titlu (unanimitate).

9. *Bibliografie*

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 326–333.

FARENHORST (I.). – „Anmerkung", *EuGRZ* 1988, p. 605–606.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 238–256.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 380–383.

PETTITI (L.-E.) şi Teitgen (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1988, p. 573–576.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.*, 1989, p. 799–801.

SCHOKKENBROEK (J.G.C.). – „De omvang van de controle door Commissie en Hof: de *Olsson*-zaak", *NJCM-Bulletin* 1988, p. 362-382.

SHERLOCK (A.). – „Article 8 and decisions to take children into care", *E.L.R.* 1988, p. 370-371.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 380-389.

TEJERA VICTORY (J.M.). – „Comentario", *Boletín de jurisprudencia constitucional* 1989, p. 829–833.

b. Privarea de drepturile părinteşti

157. CAZUL HOFFMANN contra AUSTRIEI – Refuz, după divorţ, al drepturilor parentale ale mamei, având în vedere apartenenţa sa la martorii lui Iehova

1. – *Dna Ingrid Hoffmann se căsătoreşte în 1980. În perioada aceea, ea şi soţul ei erau catolici. Născuţi în 1980 şi, respectiv, 1982, cei doi copii din căsătoria lor sunt botezaţi catolic. Ulterior, petiţionara devine martor al lui Iehova; soţul ei şi copiii rămân catolici. În august 1984, ca urmare a eşecului căsătoriei sale, cea interesată părăseşte domiciliul conjugal împreună cu copiii; divorţul este pronunţat în iunie 1986.*

În timpul procesului de divorţ, fiecare dintre cei doi părinţi cer păstrarea copiilor; tatăl se opune acordării acestora dnei Hoffmann, în principal, din cauza apartenenţei sale la martorii lui Iehova şi a principiilor şi practicilor urmate de aceştia. La 8 ianuarie 1986, Tribunalul de district din Innsbruck hotărăşte în favoarea petiţionarei. Un recurs introdus de către soţ este respins de Tribunalul regional din Innsbruck la 14 martie 1986. Totuşi, la 3 septembrie 1986, Curtea Supremă admite recursul formulat de cel interesat, pe motiv că deciziile date de jurisdicţiile inferioare sunt clar ilegale; în speţă, educarea copiilor conform principiilor martorilor lui Iehova violează dispoziţiile legii privind educaţia religioasă, pe care respectivele jurisdicţii nu le-au luat în considerare; acestea au ignorat, de asemenea, interesele copiilor pentru că frecventarea de către ei a acestei grupări religioase riscă foarte mult să ducă la

marginalizarea lor socială; printre altele, viaţa le poate fi compromisă printr-un refuz al mamei lor de a-i lăsa să beneficieze de transfuzia de sânge.

2. – *În cererea sa din 20 februarie 1987 către Comisie, dna Hoffmann se plânge că i s-a refuzat păstrarea copiilor săi pe motivul convingerilor sale religioase. Ea invocă dreptul la respect faţă de viaţa ei de familie (art. 8 din Convenţie), libertatea sa religioasă (art. 9) şi dreptul ei de a asigura educaţia copiilor conform convingerilor ei religioase (art. 2 din Protocolul nr. 1); ea se pretinde, printre altele, victimă a unei discriminări bazate pe religie (art. 14 al Convenţiei).*[1]

• ***Hotărârea din 23 iunie 1993** (Cameră) (seria A nr. 255-C)*

3. – Curtea reţine de la început că aceşti copii trăiau împreună cu mama lor de doi ani – de când ea a părăsit, împreună cu ei, domiciliul conjugal – în momentul în care Curtea Supremă a obligat-o să-i restituie tatălui lor. De atunci, hotărârea, astfel dată, devine o atingere la dreptul dnei Hoffmann la respect pentru viaţa sa de familie; cauza ţine deci de art. 8. Faptul, invocat de guvern, că este vorba de o decizie care rezolvă un litigiu între persoane particulare nu schimbă cu nimic problema.

Având în vedere natura afirmaţiilor formulate, Curtea consideră potrivit să se situeze în baza art. 8 combinat cu art. 14.

În anumite circumstanţe, datele invocate de Curtea Supremă în sprijinul deciziei sale – consecinţele practice ale apartenenţei mamei la martorii lui Iehova, chiar şi influenţele pe care le pot avea asupra vieţii lor sociale faptul de a fi asociat cu această minoritate religioasă şi pericolele pe care cea interesată, prin refuzarea oricărei transfuzii de sânge, le crea nu numai pentru ea ci şi pentru copiii ei (în lipsa unei ordonanţe judiciare) – pot să încline balanţa în favoarea unui părinte, mai degrabă decât a celuilalt. Totuşi, Curtea Supremă introduce un element nou, legea federală asupra educaţiei religioase a copiilor, căreia îi acordă deschis o importanţă hotărâtoare. De aici, există o diferenţă de tratament şi ea se baza pe religie, concluzie întărită prin tonul şi redactarea considerentelor Curţii Supreme privind consecinţele practice ale religiei petiţionarei.

Curtea Supremă urmăreşte un ţel legitim: protejarea sănătăţii şi a drepturilor copiilor.

Dacă nu s-a sprijinit numai pe legea federală amintită, ea a apreciat faptele altfel decât jurisdicţiile inferioare care, în motivaţiile lor, se bazau, printre altele, pe expertize psihologice. În ciuda oricărui argument contrar posibil, nu se poate tolera o diferenţiere dictată, în esenţă, de consideraţii religioase. În absenţa unui raport rezonabil de proporţionalitate între mijloacele folosite şi ţelul urmărit, există o violare a art. 8 combinat cu art. 14 (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

[1] În raportul său din 16 ianuarie 1992, Comisia pune concluzia violării art. 8 combinat cu art. 14 (8 voturi pentru, 6 împotrivă), a absenţei unei probleme distincte privind art. 9 luat singur sau combinat cu art. 14 (12 voturi pentru, 2 împotrivă) şi a neviolării art. 2 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

4. – Având în vedere această concluzie, Curtea nu consideră necesar să statueze asupra afirmaţiei violării art. 8 luat singur, întrucât argumentele avansate asupra acestui punct coincid cu cele de mai înainte (unanimitate).

5. – Ea consideră că nici o problemă distinctă nu se pune în temeiul art. 9, luat singur sau combinat cu art. 14 (unanimitate): circumstanţele invocate sunt aceleaşi ca şi pentru art. 8 combinat cu art. 14.

6. – Reclamaţia făcută în baza art. 2 din Protocolul nr. 1 nemaifiind menţinută în faţa Curţii, aceasta nu vede nici nu motiv să o examineze din oficiu (unanimitate).

7. – Pentru cheltuielile de judecată şi taxe suportate în faţa organelor Convenţiei şi asistenţa judiciară neacoperită ea acordă dnei Hoffmann 75.000 şilingi austrieci (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

8. *Bibliografie*

BLOIS (M. de). – „Opvoedingsurijheid voor godstienstige minderheden", *NJCM–Bulletin* 1994, p. 710–715.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 778–780.

FARENHORST (I.). – „Sorgerecht und Religion. Anmerkung zum EGMR-Urteil im Fall Ingrid Hoffmann gegen Österreich", *EuGRZ* 1996, p. 633–638.

HAUSER (J.). – „Note", *D.* 1994, jurisprudence, p. 327–329.

JORION (B.). – „Jurisprudence de la CEDH en matière de droit de la famille et d'exercice public du culte", *L.P.A.* 10 august 1994, p. 53–57.

JUNOSZA-ZDROJEWSKI (G.). – „La Cour européenne des droits de l'homme et les activités des sectes", *G.P.* 15–19 iulie 1994, p. 41–43.

KARAGIANNIS (S.). – „Les minorités religieuses et la Convention européenne des droits de l'homme", *L'Observateur des Nations Unies* 1997, nr. 3, p. 83–104.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 529–530.

MORANGE (J.). – „Liberté religieuse et garde d'enfants", *R.T.D.H.* 1994, p. 414–428.

ROUVIÈRE-PERRIER (I.). – „Les témoins de Jéhovah devant la Cour européenne des droits de l'homme", *L.P.A.*, 17 noiembrie 1993, nr. 138, p. 24–26.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.– 30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145, 1282–1293 şi 1533–1534.

SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme (premier semestre 1993)", *B.D.H.* 1993, p. 61–62.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.*, 1994, p. 649–652.

3. Străinii

a. Stabilirea

158. CAZUL ABDULAZIZ CABALES ŞI BALKANDALI contra REGATULUI UNIT – Străine stabilite legal şi lipsite sau ameninţate de a fi lipsite de compania soţului care nu este britanic

1. – *Dna Nargis Abdulaziz, născută în Malawi în 1948 şi de origine indiană, se declară apatridă. Ea trăieşte în Regatul Unit cu un permis din 1977; în mai 1979 obţine autorizaţie de a rămâne acolo pe timp nelimitat. În decembrie 1979, se căsătoreşte cu dl Abdulaziz, un portughez care a emigrat din India, unde s-a născut, în Portugalia şi care se află în Regatul Unit cu posibilitatea de a rămâne acolo o perioadă limitată. În iulie 1980, autorităţile refuză soţului ei un permis de şedere permanent; un recurs împotriva acestei decizii suferă un eşec. Dl Abdulaziz se află încă în Regatul Unit, fără permis. Cuplul are un fiu născut în 1982.*

Dna Arcely Cabales, de origine asiatică, s-a născut în Filipine în 1939. Ea trăieşte în Regatul Unit cu un permis din 1967; în iunie 1971, ea obţine autorizaţia de a rămâne pe timp nelimitat. În 1980 are loc în Filipine o ceremonie de căsătorie între ea şi dl Cabales, cetăţean al acestei ţări. În februarie 1981, i se refuză acestuia viza pentru a se instala în Regatul Unit împreună cu dna Cabales; un recurs împotriva acestei decizii suferă un eşec. În perioada respectivă petiţionara avea şi ea cetăţenia filipineză. Dl Cabales a continuat să trăiască în Filipine, din 1980 până în 1984, şi cuplul a rămas separat, cu excepţia unei scurte perioade în 1983. În 1984, dna Cabales obţine naturalizarea. Autorităţile britanice, care contestă valabilitatea căsătoriei făcute în Filipine, refuză din nou dlui Cabales un permis de stabilire cu titlul de soţ, dar îi permit să stea temporar în ţară ca logodnic al unei cetăţene britanice. O ceremonie de căsătorie are loc în Regatul Unit, în ianuarie 1985, după care dl Cabales primeşte autorizarea de a rămâne în calitate de soţ timp de douăsprezece luni; la terminarea acestei perioade, el poate pretinde un permis permanent.

Dna Sohair Balkandali s-a născut în Egipt în 1946 sau 1948. Ea locuieşte în Regatul Unit, cu un permis, din 1973. Datorită căsătoriei ei în 1978 cu un cetăţean britanic – căsătorie desfăcută ulterior –, ea obţine un permis de şedere permanent în Regatul Unit, precum şi cetăţenia Regatului Unit şi a Coloniilor. În 1981, ea se căsătoreşte cu un cetăţean turc, dl Balkandali, cu care are un fiu, şi care se află în Regatul Unit fără autorizare. În luna mai a aceluiaşi an, autorităţile resping cererea de permis de şedere prezentată de cel interesat, dar acesta rămâne. Soţia sa obţinând cetăţenia britanică, obţine şi el autorizarea temporară, în 1983, şi apoi definitivă, în 1984, de a rămâne în această ţară.

2. – *Deciziile autorităţilor au fost luate în baza regulilor din 1980 asupra imigraţiei. Înainte de 1983, un soţ străin care dorea să se reunească sau să rămână cu soţia sa, stabilită legal în Regatul Unit, nu era autorizat să intre sau să stea dacă, între altele, ea nu era cetăţeană a Regatului Unit sau a Coloniilor, născută ea însăşi în Regatul Unit sau când unul din cei doi părinţi era născut acolo. Legislaţia s-a schimbat în 1983; se cere în continuare ca să fie o cetăţeană britanică, dar locul ei de naştere şi acela al părinţilor ei nu mai este luat în considerare.*

În schimb, o soţie străină, dornică să fie împreună cu soţul, stabilit în mod legal în Regatul Unit, sau să rămână acolo cu el, putea, înainte de 1983, să primească un permis de intrare sau de şedere, fie că respectivul soţ era sau nu cetăţean al Regatului Unit şi al Coloniilor cu locul naşterii pe teritoriul Regatului; din 1983, ea poate obţine o asemenea permisiune, fie că soţul este sau nu cetăţean britanic.

3. – *Dna Abdulaziz sesizează Comisia la 10 decembrie 1980, dnele Cabales şi Balkandali la 10 august 1981. Fiecare dintre ele se pretinde victimă a unei practici discriminatorii autorizate de Parlament, prezentă în regulile din 1980 asupra imigraţiei şi incompatibilă cu art. 3, 8 (luat singur şi combinat cu art. 14) şi 13 ale Convenţiei.*[1]

• ***Hotărârea din 28 mai 1985** (plenul Curţii) (seria A nr. 94)*

4. – Statuând asupra violării susţinute a art. 8, luat singur, Curtea înlătură, mai întâi, diferite argumente ale guvernului britanic, ţinând să demonstreze inaplicabilitatea acestei dispoziţii.

Dacă anumite aspecte ale dreptului de a intra într-o ţară ţin de Protocolul nr. 4 (neratificat de Regatul Unit), asta nu înseamnă să se excludă că unele măsuri luate în domeniul imigrării pot aduce atingere dreptului la respect pentru viaţa de familie. Petiţionarele se plâng nu de un refuz de a fi lăsate să intre sau să rămână în Regatul Unit, ci de a se vedea lipsite sau ameninţate de a fi lipsite de compania soţilor lor.

Cu toate că art. 8 presupune existenţa unei familii, oricare viaţă de familie în proiect nu iese complet din cadrul său. Cuvântul „familie" include, în orice caz, relaţia născută dintr-o căsătorie legală, cum sunt cele pe care le-au contractat dnele Abdulaziz şi Balkandali, şi nu fictivă.

Curtea nu a rezolvat controversa privind validitatea ceremoniei de căsătorie care a avut loc în Filipine între dl şi dna Cabales. Piesele de la dosar arată că ei se credeau căsătoriţi şi doreau sincer să coabiteze şi să ducă o viaţă de familie normală. În acest caz, legătura astfel născută era destul de

[1] În raportul său din 12 mai 1983, Comisia emite avizul că cele trei petiţionare au suferit o discriminare bazată pe sex, violându-se art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate), dar nu pe bază de rasă (9 voturi pentru, 3 împotrivă); că în cazul dnei Balkandali aplicarea iniţială a regulilor asupra imigraţiei a constituit o discriminare fondată pe naştere şi contrară aceloraşi articole (11 voturi pentru, cu o abţinere); că absenţa unor recursuri interne efective pentru reclamaţiile în baza art. 3, 8 şi 14 a încălcat art. 13 (11 voturi pentru, 1 împotrivă); că nu se impune continuarea examinării cazului prin prisma art. 3 şi 8.

strânsă pentru a antrena în joc art. 8. În rezumat, fiecare dintre petiţionare începuse o „viaţă de familie" suficientă pentru scopurile art. 8, care deci se aplică (unanimitate).

Acest articol nu se va interpreta ca implicând pentru un stat contractant obligaţia generală de a respecta alegerea, de către cuplurile căsătorite, a domiciliului comun şi a accepta instalarea de persoane căsătorite, de altă naţionalitate, în ţară. Dnele Abdulaziz, Cabales şi Balkandali, care în perioada căsătoriei lor ar fi putut sau trebuit să cunoască efectul regulilor privind imigrarea, nu au simţit existenţa unor obstacole care să le fi împiedicat să ducă o viaţă de familie în propria lor ţară sau în aceea a soţului lor, şi nici motive speciale să nu se aştepte că vor opta pentru o asemenea soluţie. În consecinţă, nu a existat o lipsă de respect pentru viaţa lor de familie (unanimitate).

5. – Cu toată absenţa violării art. 8 luat singur, faptele în litigiu se situează în domeniul acestui text; art. 14 se aplică din acel moment şi el. În ce-l priveşte pe acesta din urmă, o diferenţiere este discriminatorie dacă este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională.

A existat o discriminare bazată pe sex? Regulile privind imigraţia permit mai uşor unui bărbat instalat în Regatul Unit, decât unei femei în aceeaşi situaţie, să obţină pentru soţia sa nenaţională autorizarea de a intra sau a rămâne în ţară pentru a locui. Ele tindeau, ţel legitim, să protejeze piaţa naţională a muncii într-o perioadă de şomaj intens. Totuşi, progresul către egalitatea sexelor, fiind un obiectiv important al statelor membre ale Consiliului Europei, numai motive foarte puternice puteau duce la a considera compatibilă cu Convenţia o diferenţiere bazată pe sex. Cu sprijinul statisticii, guvernul sublinia ponderea respectivă a bărbaţilor şi femeilor pe piaţa muncii. Curtea nu este convinsă că aceasta are o asemenea amploare încât să justifice diferenţierea şi nici că a servit obiectivul suplimentar al regulilor din 1980: promovarea liniştii publice. Faptul că Regatul Unit a acţionat, în materie de primire a soţiilor pentru instalare, mai generos decât cere Convenţia, cu atât mai mult, în sine, nu exclude o violare a art. 14. Astfel, cele trei petiţionare au suferit, în folosirea dreptului lor la a li se respecta viaţa de familie, o discriminare bazată pe sex şi contrară art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate).

A existat o discriminare rasială? Aplicabile la toţi candidaţii la intrare, regulile privind imigraţia se bazau nu pe obiecţii privind originea acestora, ci pe necesitatea de a reduce imigrarea pentru a proteja piaţa naţională a muncii. În plus, circumstanţa că în acea perioadă regulile loveau mai puţin în albi decât în alte grupe rezulta nu din conţinutul acestora, ci mai ales din preponderenţa numerică a anumitor grupuri etnice printre persoanele care doreau să imigreze. Aşadar, petiţionarele nu au fost supuse unei discriminări rasiale (unanimitate).

A existat o discriminare bazată pe naştere? Dna Balkandali se plângea, de asemenea, de faptul că printre cetăţenele Regatului Unit şi din Colonii, instalate în Regatul Unit, numai acelea care erau născute acolo

sau dacă unul din părinţi era născut acolo, puteau obţine admiterea soţului lor nenaţional pentru stabilire. Curtea consideră că această diferenţiere avea un ţel legitim: grija de a proteja femeile, care au legături strânse cu Regatul Unit, de încercările prin care ar fi trecut dacă, după căsătoria lor, ar fi trebuit să meargă în străinătate pentru a putea fi împreună cu soţul lor. Dna Balkandali nu a fost deci victimă a unei discriminări bazate pe naştere (unanimitate).

6. – Petiţionarele pretindeau că au suferit un tratament degradant contrar art. 3. Curtea respinge această teză (unanimitate). Diferenţa de tratament nu vădea nici un dispreţ sau lipsă de respect pentru personalitatea lor şi nu avea nici ţelul şi nici efectele de a umili sau înjosi.

7. – Pentru că Regatul Unit nu a încorporat Convenţia în dreptul său intern, nu se putea face un recurs efectiv în faţa unei autorităţi naţionale pentru reclamaţiile privind discriminarea pe bază de sex, suferită de petiţionare. A existat deci, în această privinţă, o violare a art. 13 (unanimitate).

8. – În temeiul art. 50, Curtea respinge cererea unei indemnizaţii „importante" pentru prejudiciu moral: stabilirea violării constituie prin ea însăşi o satisfacţie echitabilă pentru suferinţa şi neliniştea resimţite. Cu toate acestea, Regatul Unit trebuie să verse petiţionarelor sumele cerute pentru cheltuieli de judecată şi taxe, revenind procedurii de la Strasbourg (unanimitate).[1]

9. *Bibliografie*

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1988, p. 772–773.

ANDREWS (J.). – „United Kingdom immigration rules", *E.L.R.* 1985, p. 371–373.

BOELES (P.). – „Noot", *R.V.* 1985, p. 258–268.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1985)", *R.I.E.* 1985, p. 956–962.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986-1987)", *C.D.E.* 1988, p. 476–477.

CVETIC (G.). – „Immigration cases in Strasbourg: the right to family life under Article 8 of the European Convention", *I.C.L.Q.* 1987, p. 647–655.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 437–440.

FARRAN (S.).– „The U.K. before the European Court of Human Rights. Case law and commentary." Londra, Blakstone, 1996, p. 218–221, 310–312 şi 331–334.

JACKSON (D.W.). – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights", Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 89–94.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars. Aequi Libri, 1997, p. 162–177.

LEMMENS (P.). – „Immigratiebeleid, gezinsleven en discriminatieverbod", *R.W.* 1986, p. 1650–1655.

[1] Regulile privind imigraţia au fost modificate de guvern, începând cu 26 august 1985.

MADUREIRA (J.). – „La jurisprudence des organes de la Convention européenne des droits de l'homme et de la Charte sociale européenne concernant l'entrée et la sortie des étrangers du territoire d'un État", în *Actes du colloque sur les droits de l'homme sans frontières (Strasbourg, 30 novembre-1er décembre 1989)*, Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1990, p. 101–148.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 352–356.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1986, p. 157–161.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1084–1087.

b. Expulzarea

159. CAZUL BERREHAB contra OLANDEI – Expulzare a unui străin divorţat de o resortisantă a ţării, copilul lui minor fiind stabilit la mamă

1. – *Resortisant marocan, dl Abdellah Berrehab se căsătoreşte în 1977 cu dna Sonja Koster, de naţionalitate olandeză. Fiica lor Rebecca, de asemenea olandeză, se naşte în 1979. Întrucât părinţii au divorţat cu puţin timp înainte, autorităţile din Olanda refuză atunci să prelungească autorizaţia de sejur acordată tatălui, în virtutea legii din 13 ianuarie 1965 privind străinii, şi-l expulzează în 1984, în urma unei proceduri în faţa Consiliului de Stat.*

În 1985, dl Berrehab contractează o nouă căsătorie cu dna Koster şi ca urmare a acestui fapt i se autorizează şederea în Olanda pentru a „locui cu soţia sa olandeză" acolo şi de „a lucra în acest timp" acolo.

2. – *În faţa Comisiei, pe care o sesizează la 14 noiembrie 1983, dl Berrehab şi fosta sa soţie, acţionând în nume propriu şi în calitate de tutore al Rebeccăi, susţin că expulzarea primului constituie pentru fiecare dintre ei, dar mai ales pentru fetiţă, un tratament inuman contrar art. 3 din Convenţie şi aduce o atingere nejustificată dreptului de a i se respecta viaţa privată şi de familie, garantat de art. 8.*[1]

• ***Hotărârea din 21 iunie 1988** (Cameră) (seria A nr. 138)*

3. – Contrar guvernului olandez, Curtea nu vede, în viaţa în comun, o condiţie fără de care nu s-ar putea vorbi de viaţă de familie între părinţi şi copiii minori. Noţiunea de familie pe care se bazează art. 8 are drept consecinţă că un copil, născut dintr-o căsătorie, legală şi nefictivă în acelaşi timp, se înscrie deplin drept în această relaţie. Din momentul şi din simplul fapt al naşterii sale, există între el şi părinţii săi, chiar dacă în acel moment

[1] La 8 martie 1984, Comisia înlătură reclamaţiile dnei Koster. În raportul său din 17 octombrie 1986, ea dă avizul că a existat o violare a art. 8 (11 voturi pentru, 2 împotrivă), dar nu şi a art. 3 (unanimitate).

părinţii nu coabitează, o legătură constitutivă a unei „vieţi de familie". Desigur, evenimentele ulterioare pot duce la ruptură, dar în speţă nu a fost nimic în acest sens, dl Berrehab punând mare preţ pe întâlnirile cu fiica sa. În consecinţă, se aplică art. 8.

4. – Refuzul de a acorda dlui Berrehab o nouă autorizaţie de şedere după divorţ şi expulzarea care a rezultat de aici au împiedicat practic petiţionarii să păstreze între ei contacte regulate, totuşi esenţiale, având în vedere vârsta fragedă a copilului, şi constituiau deci ingerinţe în exercitarea unui drept garantat prin paragraful 1 al art. 8.

5. – Măsurile îndeplineau condiţiile paragrafului 2? Ele se bazau pe legea din 1965 şi erau deci „prevăzute de lege".

De asemenea, ele cadrau cu politica olandeză de imigrare, care urmărea controlul intrării străinilor în ţară şi se poate considera deci că au fost luate în scopuri legitime; era vorba de apărarea „bunăstării economice a ţării" prin regularizarea pieţei muncii.

Rămânea necesitatea lor. Curtea admite că această Convenţie nu interzice, în principiu, statelor contractante să regleze intrarea şi durata şederii străinilor. Ea subliniază că ea nu judecă în sine politica Olandei în materie de imigrare şi de şedere a străinilor, ci vrea să confrunte ţelul legitim urmărit cu gravitatea atingerii dreptului petiţionarilor la respectarea vieţii lor de familie. Or, ea consideră că nu s-a asigurat un echilibru corect între interesele puse în joc şi că a existat deci o disproporţie între mijloacele folosite şi ţelul legitim urmărit. Măsurile în litigiu au încălcat în acest fel art. 8 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

În schimb, nu a existat o violare a art. 3 (unanimitate), întrucât faptele cauzei nu arată că tatăl sau fiica au trecut prin suferinţe de o intensitate corespunzătoare noţiunii de tratament „inuman" sau „degradant".

6. – În numele art. 50, petiţionarii cereau reparaţii băneşti pentru un dublu prejudiciu material (lipsa de beneficii şi cheltuieli de călătorie), precum şi o indemnizaţie pentru suferinţa morală, ca urmare a separării lor. Statuând în mod echitabil, Curtea acordă 20.000 de florini olandezi pentru cheltuielile de călătorie şi prejudiciu moral (unanimitate).

7. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). –„Noot", *N.J.* 1988, p. 2554–2559.

BOELES (P.). –„Noot", *R.V.* 1988, p. 87–92.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Sur quelques aspects récents de l'activité de la Cour européenne des droits de l'homme", *R.I.D.E.* 1989, p. 173–175.

DRZEMCZEWSCKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1988, p. 333–334.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 257–263.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 399–400.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1988, p. 845–846.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 822–823.

SHERLOCK (A.). –«Immigration restrictions and family life", *E.L.R.* 1988, p. 432.

STEENBERGEN (J.D.M.). –„De zaak *Berrehab*: Artikel 8 EVRM en vreemdelingen (beleid)", NJCM-*Bulletin* 1988, p. 579–586.

160. CAZUL MOUSTAQUIM contra BELGIEI – Măsură de expulzare împotriva unui marocan condamnat penal, venit de foarte tânăr în ţară şi care îl separă de cei apropiaţi

1. – *Născut în Maroc în 1963, dl Abderrahman Moustaquim vine în Belgia nu mai târziu de iulie 1965. Părinţii lui şi cei şapte fraţi şi surori trăiesc în această ţară.*

La 9 noiembrie 1982, Curtea de Apel din Liège îl declară vinovat de douăzeci şi două de infracţiuni comise în perioada februarie–decembrie 1980, în timp ce era minor, din punct de vedere penal şi îi dă pedepse cu închisoarea, care totalizează douăzeci şi şase de luni. Este vorba de o parte din faptele reproşate incriminatului şi pe care, jurisdicţiile pentru tineret şi apoi Tribunalul corecţional din Liège, le judecaseră înainte.

O hotărâre regală din 28 februarie 1984 ordonă expulzarea celui în cauză din Belgia, pe motiv că el constituie un pericol real pentru societate şi că a adus atingeri grave ordinii publice. La 22 iunie 1984 şi, respectiv, la 16 octombrie 1985, Consiliul de Stat respinge cererea de suspendare a executării hotărârii, precum şi cererea în anulare a acestuia. Eliberat în aprilie 1984, după optsprezece luni de detenţie, dl Moustaquim este expulzat la sfârşitul lui iunie 1984; el se refugiază la început în Spania, unde i se impune să părăsească ţara, apoi în Grecia şi în Suedia. Totuşi, o hotărâre regală din 14 decembrie 1989 îl autorizează să stea în Belgia o perioadă de probă de doi ani; petiţionarul revine în această ţară la 20 ianuarie 1990.

2. – *În cererea sa din 13 mai 1986, către Comisie, dl Moustaquim susţine că expulzarea sa din Belgia încalcă numeroase dispoziţii ale Convenţiei: art. 8, pentru atingerea vieţii sale de familie şi private; art. 14, combinat cu art. 8, pentru discriminare bazată pe naţionalitate; art. 3, pentru tratament inuman şi degradant; art. 6, întrucât Consiliul de Stat nu constituia, în acest caz, un tribunal imparţial; art. 7, deoarece este vorba de o sancţiune pentru fapte care nu erau toate infracţiuni penale în momentul în care au avut loc.*[1]

• ***Hotărârea din 18 februarie 1991** (Cameră) (seria A nr. 193)*

3. – Contrar guvernului belgian, Curtea consideră că acest caz nu şi-a pierdut obiectul. Decizia regală din 14 decembrie 1989 nu a făcut altceva

decât să suspende decizia de expulzare şi nu a şters consecinţele, pe care dl Moustaquim le-a suferit timp de mai bine de cinci ani.

4. – Petiţionarul trăia în Belgia, unde şedeau şi părinţii lui şi cei şapte fraţi şi surori, şi el nu rupsese legăturile cu ei niciodată. Deci, expulzarea îl îndepărta de ei, cu toate că el a încercat să rămână în contact prin corespondenţă. Pornind de la aceasta, a existat o atingere a dreptului de a se respecta viaţa de familie, garantat de paragraful 1 al art. 8.

5. – Răspundea amestecul exigenţelor paragrafului 2?

Temeiul său legal se afla, fără îndoială, în dispoziţiile legii din 15 decembrie 1980, privind accesul în teritoriu, şederea, stabilirea şi îndepărtarea străinilor.

Amestecul în cauză urmărea un scop pe deplin compatibil cu Convenţia: apărarea ordinii.

Era el necesar într-o societate democratică? Curtea nu subestimează deloc preocuparea statelor contractante de a asigura ordinea publică, în special în ce priveşte dreptul lor de a controla, în virtutea unui principiu de drept internaţional bine stabilit şi fără a prejudicia angajamentele care le revin din tratate, intrarea, şederea şi îndepărtarea celor de altă naţionalitate.

Acţiunile blamabile imputate dlui Moustaquim prezintă numeroase particularităţi. Toate s-au petrecut în adolescenţă. De altfel, numai douăzeci şi şase dintre ele, care se întindeau pe o perioadă destul de scurtă – aproximativ unsprezece luni –, au fost deferite jurisdicţiei corecţionale, iar în apel la Curtea din Liège aceasta l-a lăsat liber în patru cazuri şi l-a condamnat în celelalte douăzeci şi două. O perioadă destul de lungă s-a scurs între ultima infracţiune reţinută în sarcina incriminatului şi hotărârea de expulzare. De altfel, în momentul acela toţi cei apropiaţi de cel în cauză stăteau în ţara de primire, iar unul dintre fraţii mai mari obţinuse naţionalitatea şi i se născuseră încă trei fraţi mai mici. Dl Moustaquim el însuşi venise foarte tânăr în ţara respectivă şi petrecuse acolo în jur de douăzeci de ani lângă ai săi sau nu departe de ei, nu revenise decât de două ori în Maroc, în vacanţe, şi urmase toată şcoala în franceză. De atunci, viaţa sa de familie a fost grav perturbată prin măsura de expulzare, pe care Comisia consultativă a străinilor o judecase ca „inoportună". A existat o disproporţie între mijlocul folosit şi ţelul legitim urmărit, de unde şi violarea art. 8 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

6. – O asemenea concluzie scuteşte Curtea de a cerceta dacă expulzarea a negat, de asemenea, dreptul petiţionarului de a i se respecta viaţa privată.

7. – Situaţia dlui Moustaquim nu se compară cu aceea a minorilor delincvenţi care posedă naţionalitatea belgiană sau cu cei care au cetăţenia unui alt stat membru al Comunităţii Europene. Primii beneficiază de dreptul

[1] La 10 aprilie 1989, Comisia reţine cererea privind consecinţele măsurii de expulzare, dar înlătură reclamaţia în baza art. 6. În raportul său din 12 octombrie 1989, ea pune concluzia violării art. 8 (10 voturi pentru, 3 împotrivă), dar nu şi a art. 14 – combinat cu art. 8 –, art. 3 şi art. 7 (unanimitate).

de şedere pe teritoriul propriei lor ţări. În ceea ce îi priveşte pe cei din a doua categorie, tratamentul lor preferenţial are o justificare obiectivă şi raţională, Belgia făcând parte, împreună cu statele respective, dintr-o ordine juridică specifică. Deci nu a existat o violare a art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate).

8. – Întrucât reclamaţiile privind art. 3 şi 7 nu au fost reluate în faţa ei, Curtea nu consideră necesar să le examineze din oficiu (unanimitate).

9. – Curtea respinge cererea de reparaţii pentru daune materiale (unanimitate) întrucât nu vede o legătură de cauzalitate între violarea art. 8 şi lipsa de beneficii susţinută. În schimb, îi alocă petiţionarului o indemnizaţie de 100.000 franci belgieni pentru daune morale (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

Belgia trebuie să ramburseze dlui Moustaquim cheltuielile de judecată şi onorariile avocaţilor în faţa Comisiei consultative a străinilor şi a Consiliului de Stat, adică 90.000 franci belgieni (7 voturi pentru, 2 împotrivă). Pentru cheltuielile de judecată privind instanţele prin care a trecut în faţa organelor Convenţiei, Curtea ţine cont de insuficienţa justificărilor şi pieselor la dosar produse de cel interesat şi nu-i acordă acestuia decât 250.000 franci belgieni, mai puţin 10.730 franci francezi plătiţi de către Consiliul Europei cu titlu de asistenţă judiciară (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

10. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 586 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 777–778.

DUFFAR (J.) – „La protection du droit au respect de la vie familiale des étrangers", *L.P.A.*, 24 mai 1991, nr. 62, p. 32–34.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 378–387.

MARTENS (P.). – „Respect de la vie familiale et sauvegarde de l'ordre public" *R.T.D.H.* 1991, p. 385–394.

MERRILLS (J. G.) – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.YB.I.L.* 1991, p. 489–491.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1992, rezumate comentate, p. 326–327.

SHERLOCK (A.). – „Family life, deportation and the European Convention", *E.L.R.* 1992, p. 79–80.

STEENBERGEN (J.D.M.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1991, p. 252–254.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (A.H.J.). – „Noot", *R.V.* 1991, p. 168–176.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 553–556.

161. CAZUL BELDJOUDI contra FRANŢEI – Măsură de expulzare împotriva unui algerian condamnat penal, născut în ţara părinţilor, atunci francezi, şi căsătorit cu o franţuzoaică

1. – *Dl Mohand Beldjoudi este născut în Franţa în 1950 din părinţi de origine algeriană care-şi pierd, ei ca şi el, naţionalitatea franceză în 1963, după obţinerea independenţei de către Algeria. El este crescut în Franţa, unde a trăit totdeauna, fie cu părinţii fie cu dna Martine Teychene, cetăţeană franceză cu care el se căsătoreşte în 1970. Părinţii lui şi cei cinci fraţi mai mari sunt toţi rezidenţi francezi.*

În 1969, 1974, 1977 şi 1978, el este condamnat pentru diferite infracţiuni printre care un furt calificat, pentru care primeşte o pedeapsă de opt ani de închisoare pentru crimă.

În noiembrie 1979, ministrul de interne emite împotriva lui o decizie executorie de expulzare pe motiv că prezenţa lui pe teritoriul francez este de natură să compromită ordinea publică. În aprilie 1988, Tribunalul administrativ din Versailles înlătură recursul în anulare făcut de dl Beldjoudi. Între timp, acesta fusese, în 1986, găsit vinovat de numeroase alte infracţiuni şi solicitase în van, în anii 1983 şi 1984, un certificat de naţionalitate (cetăţenie, n. t.*) franceză. La 18 ianuarie 1991, Consiliul de Stat respinge cererea celui interesat care a atacat decizia Tribunalului administrativ şi decizia executorie de expulzare. Aceasta din urmă nu a fost executată încă şi dl Beldjoudi este trimis cu domiciliul forţat în departamentul Hauts-de-Seine. De altfel, el se află sub control judiciar ca urmare a unei inculpări pentru tăinuire de furt agravat.*

2. – *În cererea din 28 martie 1986 către Comisie, dl şi dna Beldjoudi susţin că măsura expulzării lui încalcă numeroase dispoziţii ale Convenţiei: art. 8, pentru atingere a dreptului de a i se respecta viaţa privată şi de familie; art. 3, întrucât refuzul probabil al autorităţilor algeriene de a-i elibera dlui Beldjoudi un paşaport care să-i permită să părăsească Algeria ar constitui un tratament inuman şi degradant; art. 14 combinat cu art. 8, pentru discriminare bazată pe credinţele religioase sau originea etnică a dlui Beldjoudi; art. 9, pentru împiedicarea libertăţii lor de gândire, de conştiinţă şi de religie; art. 12, pentru negarea dreptului lor de a se căsători şi a crea o familie*[1].

• ***Hotărârea din 26 martie 1992** (Cameră) (seria A nr. 234-A)*

3. – Conform Curţii, executarea măsurii de expulzare ar constitui un amestec al unei autorităţi publice în exercitarea de către petiţionari a dreptului de a li se respecta viaţa lor de familie, garantat prin § 1 al art. 8.

4. – Expulzarea litigioasă ar îndeplini condiţiile paragrafului 2?

Baza legală a amestecului se află, incontestabil, în art. 23 al ordonanţei din 2 noiembrie 1945 privind condiţiile de intrare şi de şedere a unor străini în Franţa.

[1] În raportul său din 6 septembrie 1990, Comisia formulează avizul că expulzarea dlui Beldjoudi ar viola dreptul acestuia şi al soţiei la respect pentru viaţa de familie în sensul art. 8 (12 voturi pentru, 5 împotrivă), dar nu ar încălca art. 3 (unanimitate), şi că nu a fost o violare nici a art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate) şi nici a art. 9 şi 12 (unanimitate).

Amestecul în cauză vizează scopuri pe deplin compatibile cu Convenţia: apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor penale.

În ce priveşte necesitatea într-o societate democratică, trecutul penal al dlui Beldjoudi apare cu mult mai încărcat decât acela al dlui Moustaquim. Curtea cercetează, prin urmare, dacă celelalte circumstanţe ale cauzei – comune celor doi petiţionari sau proprii unuia dintre ei – sunt suficiente pentru a compensa acest element care are o greutate considerabilă.

Ţinând cont de vârsta petiţionarilor şi de lipsa copiilor în căminul lor, amestecul litigios loveşte, în primul rând, în viaţa lor de familie, de soţ şi soţie. Or, ei s-au căsătorit în Franţa, acum mai bine de douăzeci de ani, şi acolo au avut întotdeauna domiciliul conjugal. Perioadele de detenţie ale dlui Beldjoudi nu au întrerupt viaţa lor de familie, care rămânea protejată prin art. 8.

Subiect direct al expulzării, dl Beldjoudi este născut în Franţa din părinţi, care atunci erau francezi, şi a avut naţionalitatea franceză până la 1 ianuarie 1963. El a întreprins, un an după prima sa condamnare şi cu nouă ani înainte de adoptarea deciziei executorii, demersuri pentru a recăpăta respectiva naţionalitate. În al doilea rând, el s-a căsătorit cu o franţuzoaică şi întreaga lui familie apropiată a avut, într-o anumită perioadă, naţionalitatea franceză şi locuieşte în Franţa de zeci de ani. În sfârşit, el şi-a petrecut întreaga existenţă în Franţa, adică peste patruzeci de ani, a urmat şcoala în franceză şi probabil că nu cunoaşte limba arabă; nu pare că are cu Algeria alte legături decât naţionalitatea.

În ce o priveşte pe dna Beldjoudi, născută în Franţa din părinţi francezi, ea a trăit întotdeauna acolo şi are naţionalitate franceză. Dacă ea îşi urma soţul, ar fi trebuit să se stabilească în străinătate, fără îndoială în Algeria, stat a cărui limbă probabil că nu o cunoaşte. O asemenea dezrădăcinare ar putea să-i creeze mari dificultăţi de adaptare şi să se lovească de obstacole reale practice şi chiar juridice.

În consecinţă, decizia de expulzare a dlui Beldjoudi, dacă ar fi executată, nu ar fi proporţională cu ţelul legitim urmărit şi ar viola deci art. 8 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Asemenea concluzie scuteşte Curtea de a cerceta dacă expulzarea neagă, de asemenea, dreptul celor interesaţi la respect pentru viaţa lor privată.

6. – Având în vedere constatarea violării art. 8, Curtea nu consideră necesar să studieze în plus susţinerea discriminării contrare art. 14 în folosirea dreptului petiţionarilor la respect pentru viaţa lor de familie (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Reclamaţiile privind art. 3, 9 şi 12 nefiind reluate în faţa sa, Curtea nu consideră că are obligaţia de a le examina din oficiu (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

8. – Petiţionarii cereau 10.000.000 franci francezi drept despăgubiri. Curtea admite că ei au suferit un prejudiciu moral, dar ea îl apreciază suficient de compensat prin hotărâre (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxele suportate în timpul procedurii în faţa organelor Convenţiei, ea găseşte rezonabil să aloce suma de 60.000 franci francezi (unanimitate)[1].

9. *Bibliografie*

CARLIER (J.-Y.). – „Vers l'interdiction d'expulsion des étrangers intégrés?", *R.T.D.H.* 1993, p. 449–466.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1992)", *J.D.I.* 1993, p. 723–727.

LESCÈNE (P.). – „Affaires Beldjoudi c. France et Vijayanathan et Pusparajah c. France", *Cahiers du CREDHO* nr. 1, 1994, p. 81–94.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 572–574.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1992, p. 635–644.

SUDRE (F.). LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 395-403.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 698–702.

[1] Sentinţa de expulzare a dlui Beldjoudi nu a fost nici executată nici amânată.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 3
DREPTUL LA RESPECTAREA VIEŢII PRIVATE
(articolul 8 al Convenţiei)

1. Datele personale

162. CAZUL GASKIN contra REGATULUI UNIT – Refuz de a da acces deplin la dosarul său unei persoane luate în îngrijire în timpul copilăriei de către serviciile sociale

1. – *Născut în 1959, dl Graham Gaskin este cetăţean britanic. După decesul mamei sale, primăria din Liverpool îl ia în îngrijire, la 1 septembrie 1970, în virtutea legii din 1948 privind copiii. În ziua majoratului său (18 ani), la 2 decembrie 1977, plasarea se încheie.*

În toată această perioadă, cel interesat şade la diverşi părinţi adoptivi. El pretinde că a fost maltratat şi încearcă să afle unde, la cine şi în ce condiţii a trăit, pentru a-şi putea depăşi problemele şi a-şi cunoaşte trecutul.

În 1979, dorind să introducă o acţiune de daune interese pentru neglijenţă împotriva autorităţii locale, cere, în virtutea legii din 1970 privind administrarea justiţiei, să i se comunice note şi dosare întocmite de autoritatea locală în timpul perioadei în care a fost pupil al asistenţei. High Court *respinge cererea la 22 februarie 1980, pe motivul naturii confidenţiale şi private a dosarelor întocmite, conform regulamentului din 1955 privind plasarea copiilor. Această decizie este confirmată de* Court of Appeal *la 27 iunie 1980.*

Între 1980 şi 1983, diverse comisii ale consiliului municipal din Liverpool adoptă rezoluţii privind accesul la dosarele unor copii asistaţi, din care, o parte sunt atacate în justiţie. În sfârşit, în noiembrie 1983 Consiliul municipal adoptă o nouă rezoluţie care dă dlui Gaskin acces la dosarul său în măsura în care informatorii (persoanele care dau informaţii unui

BCU Cluj / Central University Library

anchetator social, n. t.*) vor consimţi. Textul se conformează unei circulare din august 1983, emisă de către Ministerul Sănătăţii şi Securităţii Sociale.*

Dosarul în cauză cuprinde 352 documente întocmite de 46 de persoane. La 23 mai 1986, copii a 65 de piese, redactate de 19 persoane care şi-au dat consimţământul să se comunice, sunt trimise solicitors-*ilor celui interesat.*

2. – *În cererea sa din 17 februarie 1983 către Comisie, dl Gaskin denunţă refuzul de a fi lăsat să consulte întregul lui dosar păstrat de primăria din Liverpool; el vede în aceasta o violare a art. 8 şi 10 ale Convenţiei. El invocă, de asemenea, art. 3 şi 13 ale acesteia şi art. 2 din Protocolul nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 7 iulie 1989*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 160)*

3. – Curtea începe prin a delimita obiectul litigiului. Ea se consideră sesizată numai cu problemele ridicate, în temeiul art. 8 şi 10, în legătură cu procedurile şi deciziile prin care dl Gaskin şi-a văzut refuzat accesul la dosarul său personal, după respingerea cererii prezentate în vederea introducerii unei acţiuni pentru daune interese.

4. – Guvernul britanic susţinea inaplicabilitatea art. 8. Curtea consideră că dosarul se referea la viaţa privată şi de familie a dlui Gaskin într-o asemenea măsură, încât problema accesibilităţii celui interesat intră în domeniul art. 8. Prin această concluzie ea nu exprima nici o opinie asupra chestiunii de a şti dacă drepturile generale de acces la date personale se poate deduce din paragraful 1.

5. – După jurisprudenţa Curţii, art. 8, deşi tinde, în esenţă, să ferească individul de amestecuri arbitrare ale puterilor publice, poate da naştere unei creşteri a obligaţiilor pozitive, inerente unei respectări efective a vieţii de familie. Desigur, dl Gaskin nu denunţă faptul că au fost culese şi înregistrate informaţii în legătură cu el; mai mult chiar, el nu susţine că au fost folosite împotriva sa. În schimb, el protestează împotriva interzicerii de a i se da acces liber la respectivele informaţii. Or, nu s-ar putea spune că Regatul Unit a comis un „amestec" în viaţa privată sau de familie a petiţionarului prin refuzul său de a-l lăsa, fără nici o restricţie, să consulte dosarul său. În această privinţă, cel interesat se plânge, în esenţă, de inacţiunea statutului. Trebuia deci să se determine dacă acesta din urmă tratase cererile de comunicare de o manieră incompatibilă cu o obligaţie pozitivă rezultată din art. 8.

Conform guvernului, funcţionarea corectă a serviciului de asistenţă pentru copii depinde de informaţiile furnizate de organismele profesionale şi membrii lor etc. Or, s-ar îndepărta colaborarea lor, dacă nu s-ar păstra

[1] La 23 ianuarie 1986, Comisia reţine numai reclamaţia privind refuzul accesului la dosar. În raportul său din 13 noiembrie 1987, ea pune concluzia violării art. 8, dar nu şi a art. 10 (11 voturi pentru şi o abţinere).

anonimatul, ceea ce ar dăuna serviciului de asistenţă pentru copii. Nu ar exista nici un refuz global de acces la dosare; informaţiile confidenţiale ar fi accesibile în măsura în care s-ar obţine acordul informatorului. De altfel, acesta era cazul respectiv pentru 65 de documente. Pentru dl Gaskin, totuşi, legea din 1987 privind accesul la dosarele personale precum şi regulamentul său de aplicare din 1989, care nu este valabil pentru datele culese înainte de intrarea sa în vigoare, arată în ce măsură puterile publice britanice vor da de acum încolo informaţii de genul celor pe care el le cere.

6. – Din punctul de vedere al Curţii, persoanele care se găsesc în situaţia petiţionarului au un interes primordial, protejat prin Convenţie, să primească informaţiile de care au nevoie, pentru a cunoaşte şi înţelege copilăria lor şi anii de formare. Un sistem care subordonează accesul la dosare acceptului informatorilor, cum este în Regatul Unit, poate fi, în principiu, considerat ca fiind compatibil cu art. 8. Totuşi, Curtea consideră că trebuie ocrotite, atunci când un informator nu doreşte sau refuză în mod abuziv să-şi dea acordul, interesele oricărei persoane care caută să consulte piesele de la dosar privind viaţa sa privată şi de familie. În asemenea cazuri, principiul proporţionalităţii cere ca un organ independent să ia decizia finală asupra accesului. În lipsa unui asemenea sistem, în speţă, art. 8 a fost încălcat (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

7. – Cât priveşte art. 10, el nu obligă guvernul să comunice celui interesat informaţiile despre care este vorba. Prin urmare, dl Gaskin nu a suferit nici o atingere a libertăţii sale de a primi informaţii, aşa cum o protejează art. 10 (unanimitate).

8. – În temeiul art. 50, Curtea respinge cererea (mai mult de 380.000 £) pentru lipsa de beneficiu trecută şi viitoare (unanimitate). În schimb, ea recunoaşte că petiţionarul a putut resimţi o anumită deznădejde şi nelinişte şi îi acordă 5.000 £ cu acest titlu (unanimitate).

În ce priveşte cheltuielile de judecată şi taxe, ea consideră că intră în calcul numai acelea care au fost prezentate pentru procedurile europene. Găsind că suma globală cerută (117.000 £) este nerezonabilă, ea acordă 11.000 £, minus 8.295 FF primiţi cu titlu de asistenţă judiciară (unanimitate).

9. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 604 şi urm.

DOMMERING (E.J.).– „Noot", *N.J.* 1991, p. 2757-2767,

FARRAN (S.).– „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone 1996, p. 234–236 şi 275–277.

LAMBERT (P.). – „Le droit d'accès aux documents administratifs personnels", *R.T.D.H.* 1990, p. 361–366.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 296–305.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1989", *B.Y.B.I.L.* 1989, p. 549–552.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1990, p. 715–718.

SUDRE (F.) şi alţii. – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, Paris, PUF, 2003, p. 324-331.

TRICHILO (P.). – „Il caso Gaskin", *Riv. I.D.U.* 1989, p. 448–451.

VERHEY (L.F.M.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1990, p. 214–217.

163. CAZUL MIKULIĆ contra CROAŢIEI – Lipsa mijloacelor de obligare a unui pârât într-o acţiune de stabilire a paternităţii de a se conforma unor ordonanţe judiciare care îi ordonau să se supună la teste ADN

1. – *Montana Lorena Mikulić este o croată născută în afara căsătoriei la 25 noiembrie 1996. La 30 ianuarie 1997, ea introduce în faţa tribunalului din Zagreb, împreună cu mama sa, o acţiune în stabilire de paternitate împotriva lui H.P. Un anumit număr de audieri programate de tribunal trebuie să fie amânate din cauza neprezentării lui H.P. Acesta din urmă nu se conformează nici ordonanţelor tribunalului prin care i se prescria să se supună unor teste ADN pentru a se putea stabili dacă el este tatăl petiţionarei. H.P. nu se prezintă la cele şase întâlniri care i-au fost fixate în acest scop. La capătul a trei ani şi jumătate, tribunalul a ajuns la concluzia că H.P. este tatăl petiţionarei. El îşi fundamentează concluzia pe mărturia mamei petiţionarei şi pe faptul că H.P. s-a sustras testelor ADN. H.P. face apel pe lângă tribunalul comitatului Zagreb, care anulează judecata din prima instanţă, considerând că paternitatea lui H.P. nu poate fi stabilită în principal pe baza refuzului său de a se supune testelor ADN. Cauza este retrimisă la tribunalul municipal, care se vede somat să audieze ca martori mai mulţi bărbaţi care, dacă ar fi de crezut cele afirmate de H.P., au avut relaţii intime cu mama petiţionarei în perioada luată în considerare. La 19 noiembrie 2001, tribunalul municipal stabileşte paternitatea lui H.P. şi îi recunoaşte petiţionarei dreptul la o pensie alimentară. H.P. face din nou apel. Se pare că procedura ar fi încă pendinte în faţa tribunalului comitatului.*

2. – *În cererea sa din 9 octombrie 1999, adresată Curţii, Montana Lorena Mikulic invocă articolul 8 al Convenţiei, plângându-se că lipsa deciziei jurisdicţiilor a lăsat-o în incertitudine cu privire la identitatea sa personală. Ea denunţă şi durata procedurii din perspectiva articoluli 6 § 1 şi se mai declară de altfel victimă a unei violări a articolului 13, prin faptul că nu dispune de nici o cale efectivă pentru a face ca procedura să fie*

accelerată, dat fiind că dreptul croat nu îi obligă pe pârâţii în acţiuni de stabilirea paternităţii să se supună ordonanţelor judiciare care prescriu prelevări de A.D.N.

• ***Hotărârea din 7 februarie 2002** (secţia I) (CEDO 2002-I)*

3. – Curtea notează că tribunalul municipal a programat cincisprezece audieri dintre care şase au trebuit să fie amânate din cauza neprezentării lui H.P., în timp ce aceasta nu s-a petrecut niciodată din cauza lipsei petiţionarei. Ne luând în considerare decât perioada scursă după 6 noiembrie 1997 – dată la care Convenţia a intrat în vigoare pentru Croaţia – ea consideră că nu s-a statuat într-un termen rezonabil asupra cauzei petiţionarei. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

4. – Cu privire la articolul 8, Curtea relevă că dreptul croat nu prevedea nici o măsură permiţând constrângerea lui H.P. de a se conforma ordonanţelor tribunalului care îi prescriau să se supună la teste ADN. În plus, el nu cuprindea nici o dispoziţie care să reglementeze consecinţele refuzului celui interesat. În schimb, este adevărat că tribunalele care statuează în cauze civile erau libere să ia în considerare faptul că o parte a pus piedici în stabilirea anumitor fapte. Nu este însă nici suficient, nici adecvat de a stabili paternitatea unui individ pornind de la refuzul său de a se conforma unei ordonanţe judiciare cae îi prescria să se supună unor teste ADN. Mai mult, jurisdicţia de primă instanţă a omis, pentru a rezolva problema paternităţii în speţă, să aprecieze alte elemente pertinente.

Potrivit Curţii, persoanele care se găsesc în situaţia petiţionarei au un interes vital, protejat de către Convenţie, să obţină informaţiile necesare descoperirii adevărului privind un aspect important al indentităţii lor personale. În schimb, se cuvine să reţinem că protecţia terţilor se poate opune ca aceştia să fie constrânşi a se supune unor examene medicale de orice fel, inclusiv unor teste ADN.

Un sistem de felul celui în vigoare în Croaţia, care nu prevede nici un mijloc de a-l obliga pe tatăl invocat să se conformeze unei ordonanţe a justiţiei care îi prescrie să se supună unor teste ADN, poate fi considerată, în principiu, compatibilă cu articolul 8. Cu toate acestea, în cadrul unui astfel de sistem, interesele solicitantului acţiunii de stabilire a paternităţii trebuie să fie asigurate atunci când paternitatea nu poate fi stabilită cu ajutorul testelor ADN. Lipsa oricărei măsuri procedurale adecvate, care să-l constrângă pe tatăl invocat să se conformeze ordonanţelor de justiţie în cauză, nu este conformă cu principiul proporţionalităţii decât dacă sistemul prevede alte mijloace care să-i permită unei autorităţi independente să tranşeze problema paternităţii într-un termen scurt. Or, petiţionara nu avea acces la o asemenea procedură.

De altfel, pentru a statua asupra unei acţiuni în stabilire de paternitate, tribunalele trebuie să ţină cont de interesul superior al copilului. Curtea estimează că procedura aplicabilă nu asigura un echilibru just între dreptul petiţionarei de a vedea că se pune capăt, fără amânări inutile, incertitudinii privind identitatea sa personală şi dreptul tatălui presupus de a nu se supune unor teste ADN. În consecinţă, ineficacitatea tribunalelor a lăsat-o pe petiţionară într-o stare de incertitudine prelungită în ceea ce priveşte identitatea sa personală şi nu i-a garantat respectarea vieţii sale private. A avut loc, deci, o violare a articolului 8 (unanimitate).

5. – Potrivit Curţii, petiţionara nu dispunea de nici un recurs efectiv pentru a denunţa durata procedurii. A avut loc, deci, o violare a articolului 13 combinat cu articolul 6 § 1 (unanimitate).

6. – Cea interesată susţinea că dreptul intern nu prevedea nici o măsură menită să-l determine pe pârât să compară în faţa tribunalului în procedurile de stabilire a paternităţii. Având în vedere că acest punct a fost deja luat în considerare de către Curte cu prilejul examinării cauzei din perspectiva articolului 8, ea socoteşte inutil să mai examineze aceeaşi problemă din perspectiva articolului 13 (unanimitate).

7. – În baza articolului 41, Curtea îi alocă petiţionarei suma de 7.000 euro pentru daune morale (unanimitate).

8. Bibliografie

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 2002", J.T.D.E. 2003, p. 48.

2. Numele şi prenumele

164. CAZUL BURGHARTZ contra ELVEŢIEI – Imposibilitatea pentru un soţ de a preceda patronimul soţiei sale, nume de familie, de al său propriu

1. – *Susanna Burghartz are naţionalităţile elveţiană şi germană şi Albert Schnyder este cetăţean elveţian. Ei se căsătoresc în 1984 în Republica Federală Germania. Conform dreptului din această ţară, soţia ia numele de „Burghartz", ales ca nume de familie, şi soţul pe cel de „Shnyder Burghartz". Întrucât starea civilă elveţiană a înregistrat „Schnyder" ca patronim comun soţilor, ei solicită autorizaţia de a înlocui cu numele de „Burghartz" pentru familie şi de „Schnyder Burghartz" pentru soţ. La 6 noiembrie 1984, guvernul cantonului Bâle-Campagne îi refuză.*

La 26 octombrie 1988, cei interesaţi reînnoiesc cererea către departamentul de justiţie al cantonului Bâle-Ville, în urma modificării codului civil în ce priveşte efectele căsătoriei, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1988. Ei se văd din nou respinşi la 12 decembrie 1988. La 8 iunie 1989, Tribunalul federal acceptă recursul lor, întrucât ei se plâng că nu au fost autorizaţi să folosească „Burghartz" ca nume de familie, dar respinge autorizarea pentru soţ de a purta numele de „Schnyder Burghartz" subliniind că în practică acesta îl poate folosi pentru uz privat.

2. – *În cererea lor, din 26 ianuarie 1990, către Comisie, dl şi dna Burghartz invocă art. 8 şi 14 din Convenţie; ei reproşează autorităţilor că au refuzat primului dreptul de a pune înaintea numelui de familie propriul său nume, în timp ce dreptul elveţian acordă această posibilitate soţiilor care au ales ca nume de familie pe cel al soţului*[1].

• ***Hotărârea din 22 februarie 1994** (Cameră) (seria A nr. 280-B)*

3. – Guvernul ridică două excepţii preliminare.

În primul rând, el contesta petiţionarei calitatea de victimă în sensul art. 25 al Convenţiei; nimeni altcineva în afară de dl Burghartz nu era lezat prin respingerea cererii sale, aici singura în cauză, soţia sa obţinând satisfacţie în faţa Tribunalului federal care i-a permis să-şi păstreze numele de fată. Curtea aminteşte că acest caz îşi are originea într-un demers comun al soţilor Burghartz care cer schimbarea simultană a numelui de familie comun şi a numelui soţului. Ţinând cont de noţiunea de familie, care este pe primul plan în sistemul Convenţiei, ea consideră că dna Burghartz se poate pretinde victimă, cel puţin indirect, a deciziilor incriminate. În consecinţă, Curtea respinge excepţia (unanimitate).

În al doilea rând, guvernul denunţă absenţa epuizării căilor de recurs intern. Conform Curţii, nu se poate reproşa celor interesaţi că şi-au întemeiat recursul numai pe dreptul intern, din moment ce argumentele lor, în esenţă, coincideau cu cele cu care au sesizat Comisia. În ce priveşte recursul de drept public, caracterul său subsidiar îl impiedica de a fi în speţă un remediu adecvat a cărui epuizare art. 26 din Convenţie ar fi cerut-o, de asemenea. Curtea înlătură deci şi această excepţie (unanimitate).

4. – Guvernul contesta aplicabilitatea art. 8 şi 14. De la intrarea în vigoare a Protocolului nr. 7, la 1 noiembrie 1988, articolul său 5, privind egalitatea în drepturi şi responsabilităţile cu caracter civil între soţi, ar determina singur, în calitate de *lex specialis*, egalitatea acestora în alegerea numelui lor.

[1] În raportul său din 21 octombrie 1992, Comisia formulează avizul că a fost violat art. 14 combinat cu art. 8 (18 voturi pentru, 1 împotrivă) şi că nu este necesar să se examineze cazul prin prisma art. 8 luat singur (13 voturi pentru, 6 împotrivă).

Curtea subliniază că, în virtutea art. 7 al Protocolului nr. 7, art. 5 se analizează ca o clauză adiţională la Convenţie şi în special la art. 8 şi art. 60. În consecinţă, el nu se va substitui art. 8 şi nici nu-i va reduce valoarea. Ea notează că art. 8 nu conţine dispoziţii explicite în materie de nume, contrar altor instrumente internaţionale. În calitate de mijloc de identificare personală şi de apartenenţă la o familie, numele unei persoane nu priveşte mai puţin viaţa privată şi de familie a acesteia. Că statul şi societatea au interes să îi reglementeze utilizarea nu înseamnă un obstacol, căci aceste aspecte de drept public sunt compatibile cu viaţa privată, concepută ca încorporând, într-o anumită măsură, dreptul pentru individ de a face şi dezvolta relaţii cu semenii săi, inclusiv în domeniul profesional sau comercial.

În această împrejurare, conservarea de către petiţionar a numelui de familie sub care, după spusele lui, este cunoscut în mediile academice, poate influenţa cariera sa într-un fel care nu trebuie neglijat. Art. 8 este deci aplicabil (6 voturi pentru, 3 împotrivă).

5. – În sprijinul sistemului incriminat, guvernul invoca, în primul rând, grija legiuitorului elveţian de a exprima unitatea familiei prin aceea a numelui. Argumentul nu convinge Curtea, întrucât adăugarea de către soţ a patronimului său la numele comun, împrumutat de la soţia sa, nu ar reflecta, într-o măsură mai mică, unitatea familiei decât soluţia inversă, admisă de Codul civil.

Apoi, nu s-ar putea vorbi aici, conform Curţii, de o tradiţie veritabilă: introducerea, în folosul soţiilor, a dreptului pe care petiţionarul îl solicită, începe doar în 1984. De altfel, Convenţia trebuie interpretată în lumina condiţiilor de astăzi şi, în special, a importanţei acordate principiului nediscriminării.

Nimic nu mai diferenţiază alegerea, de către cei doi soţi, a unuia din patronimele lor, de preferinţă a celuilalt, ca nume de familie. Contrar afirmaţiilor guvernului, el nu este mai argumentat în actul de susţinere al soţului decât în cel al soţiei. Deci, nu se justifica să i se dea consecinţe deosebite în funcţie de caz.

În ce priveşte alte tipuri de nume, cum ar fi numele compus sau orice altă formă particulară, Tribunalul federal el însuşi le-a separat de numele de familie legal, singurul care poate figura în documentele oficiale ale unei persoane. Ele deci nu pot trece ca echivalente ale acestuia.

În rezumat, diferenţa de tratament în litigiu este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională şi, ca urmare, neagă art. 14 combinat cu art. 8 (5 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. – Având în vedere această concluzie, Curtea nu consideră necesar să cerceteze dacă a fost încălcat şi art. 8 luat singur (unanimitate).

7. – În virtutea art. 50, petiţionarii reclamau 31.000 franci elveţieni pentru cheltuieli de reprezentare în faţa autorităţilor naţionale şi apoi a celor de la Strasbourg. Curtea le acordă 20.000 franci elveţieni (unanimitate).[1]

8. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Right to a name: case of *Burghartz v. Switzerland*", E.L.R. 1995, p. 120-121.

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1996, p. 80–82.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p.746–748.

GEORGIN (P.) – „La liberté de choix du nom de famille de deux époux", *R.T.D.H.* 1995, p. 57–67.

HAUSHEER (H.). – „Der Fall Burghartz-oder: Vom bisweilen garstigen Geschäft der richerlichen Rechtsharmonisierung in internationalen Verhältnissen", *EuGRZ* 1995, p. 579–583.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 548–553.

MARGUÉNAUD (J.P.). – „Note", *D.* 1995, jurisprudenţă, p. 7–9.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.* 1994, P. 520–522.

PINTO (R.). – „La liberté du choix du nom de famille devant la Cour européenne des droits de l'homme (arrêt du 22 février 1994, Burghartz c. Suisse)", *G.P.* 14–15 decembrie 1994, doctrină, p. 2–4.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Première partie: 1er janvier – 31 mai", *R.U.D.H.* 1994, p. 257 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights în 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRICK (C.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 612–613.

165. CAZUL STJERNA contra FINLANDEI – Refuzul prefecturii şi apoi al Curţii administrative supreme de a permite o schimbare de patronim

1. – *Cetăţean finlandez, născut în 1936 şi domiciliat la Helsinki, dl Stjerna este inspector de vamă.*

În 1989, el cere Prefecturii din Uusimaa autorizarea de a schimba numele său patronimic „Stjerna" în Tavaststjerna", nume purtat de strămoşii săi. După un aviz negativ al comitetului consultativ asupra numelor, Prefectura respinge cererea petiţionarului la 12 februarie 1990, în

[1] Conform unui amendament la articolul 177 a al ordonanţei asupra stării civile, intrată în vigoare la 1 iulie 1994, logodnicul poate, de asemenea, după căsătorie, să-şi păstreze numele, urmat de numele de familie, atunci când logodnicii au ales să poarte patronimul soţiei ca nume de familie.

virtutea art. 10 § 2 al legii din 1985 asupra patronimelor. Ea nu este convinsă că numele propus a fost purtat constant de către strămoşii celui interesat, întrucât primul care a purtat numele său actual este născut în afara căsătoriei; de altfel, numele propus a fost utilizat de strămoşi foarte îndepărtaţi în timp (secolul al XVIII-lea).

La 14 noiembrie 1990, Curtea Supremă Administrativă confirmă decizia Prefecturii.

2. – *În cererea sa din 11 martie 1991 către Comisie, dl Stjerna pretinde că refuzul de a-l autoriza să-şi schimbe patronimul în Tavaststjerna încalcă art. 8 al Convenţiei şi art. 14 combinat cu art. 8.*[1]

• ***Hotărârea din 25 noiembrie 1994** (Cameră) (seria A nr. 299-B)*

3. – Curtea examinează cazul mai întâi prin prisma art. 8 luat singur.

În calitate de mijloc de identificare personală şi de legătură cu o familie, numele unei persoane priveşte viaţa privată şi de familie a acesteia. Că există un interes public în a reglementa folosirea lui nu schimbă situaţia cu nimic. Obiectul reclamaţiei aparţine deci de art. 8, care se aplică (unanimitate).

4. – Refuzul autorităţilor finlandeze de a-l autoriza pe dl Stjerna să adopte un nou patronim specific nu ar trece, pentru Curte, în mod necesar, ca un amestec în exercitarea dreptului la respect pentru viaţa privată, cum ar fi fost, spre exemplu, obligaţia de a schimba patronimul. Art. 8 poate totuşi duce la o creştere a obligaţiilor pozitive, inerente unui „respect" efectiv al vieţii private.

În ciuda unei folosiri din ce în ce mai răspândite a numerelor personale de identitate în Finlanda şi în alte state contractante, numele păstrează un rol determinant pentru identificările de acest gen. Chiar dacă pot exista motive adevărate, care să-l facă pe individ să dorească să-şi schimbe numele, în interesul public se pot justifica unele restricţii legale la asemenea posibilităţi. Nu există deloc puncte de convergenţă între sistemele naţionale, în ce priveşte condiţiile în care se poate efectua legal schimbarea numelui. Din aceasta se poate deduce deci că statele contractante se bucură de o marjă largă de apreciere în acest domeniu.

În ce priveşte exemplele de neplăceri de care se plânge petiţionarul, nu s-a demonstrat că pretinsele dificultăţi de ortografie şi de pronunţare a numelui pot fi foarte dese sau mai importante decât cele întâmpinate astăzi de un foarte mare număr de persoane în Europa. Orice ar fi, autorităţile finlandeze sunt, în principiu, mai bine plasate pentru a aprecia nivelul de neplăcere şi nu a fost avansat nici un motiv suficient de convingător pentru a duce Curtea la o altă concluzie decât ele. În sfârşit, cu toate că numele actual al petiţionarului a putut să-i aducă o poreclă, acolo nu este vorba de o caracteristică specifică numelui său pentru că numeroase patronime se pretează la deformări. Sursele de neplăcere denunţate nu sunt deci suficiente pentru a pune problema unei lipse de respect a vieţii private prin prisma paragrafului 1.

[1] În raportul său din 8 iulie 1993, Comisia formulează avizul că nu a existat o violare nici a art. 8 (12 voturi pentru, 9 împotrivă) şi nici a art. 14 combinat cu acesta (unanimitate).

Cât priveşte ataşamentul susţinut de cel interesat pentru numele luat în considerare, ultimul strămoş, care a purtat acest nume, este mort de atâta timp încât nu se poate acorda o mare greutate acestor legături în scopurile art. 8.

De altfel, petiţionarul dispunea de numeroase posibilităţi de a lua un alt nume decât cel luat în considerare.

În aceste condiţii, refuzul în cauză nu poate fi analizat ca o lipsă de respect a vieţii private. Deci nu a existat o violare a art. 8 (unanimitate).

5. – Curtea abordează apoi cazul prin prisma art. 14 combinat cu art. 8. Referirile în deciziile în cauză la circumstanţa că unul din strămoşii dlui Stjerna era născut în afara căsătoriei nu pare să fi avut influenţă asupra respingerii atacate. Cererea pare că a fost mai degrabă înlăturată pentru că numele luat în considerare nu a fost folosit constant în familia celui interesat. Justificarea avansată de guvern pare obiectivă şi raţională. În consecinţă, nu a existat o violare a art. 14 combinat cu art. 8 (unanimitate).

6. *Bibliografie*

CHAMOULAUD-TRAPIERS (A.) – „La possession du nom patronimique", D. 1998, chronique. p. 39–46.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l' homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l' homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 791–792.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", p. 56 şi urm.

SPIELMANN (D.) şi AREND (P.). – „Cour européenne des droits de l'homme (deuxième semestre 1994)", *B.D.H.* 1995, p. 103–104.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin–31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

Swart (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 et s.

Warbrick (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 611-612.

ZWAAK (L.). – „Council of Europe", *N.Q.H.R.* 1995, p. 75–76.

166. CAZUL GUILLOT contra FRANŢEI – Refuz al ofiţerului stării civile şi apoi al jurisdicţiilor civile de a accepta prenumele ales de părinţi pentru copilul lor.

1. – *Dl Gérard Guillot şi soţia sa Marie-Patrice aleg ca prenume pentru fiica lor, născută la 7 aprilie 1983, „Fleur de Marie (după numele unei eroine a lui Eugene Sue în „Misterele Parisului"), Armine, Angéle". Ei fac o declaraţie în acest sens la ofiţerul stării civile din Neuilly-sur-Seine care, după*

ce l-a consultat pe procurorul Republicii din Nanterre, refuză primul dintre aceste nume pe motiv că el nu figurează în nici un fel de calendar. Copilul este declarat la primărie fără menţionarea primului prenume.

Printr-o hotărâre judecătorească din 7 februarie 1984, Tribunalul de mare instanţă din Nanterre respinge cererea principală a părinţilor de a ordona adăugarea prenumelui în litigiu ca prim prenume al fiicei lor, în special pe motiv că un prenume „nu ar putea fi compus (...) dintr-un amalgam constituit dintr-un dublu cuvânt articulat în jurul unei prepoziţii". Tribunalul acceptă totuşi cererea subsidiară referitoare la adăugarea cuvintelor „Fleur-Marie".

Curtea de Apel din Versailles, printr-o hotărâre din 18 septembrie 1984, confirmă hotărârea judecătorească a primei instanţe. La 1 octombrie 1986, Curtea de Casaţie (prima cameră civilă) respinge recursul petiţionarilor.

2. – *Soţii Guillot sesizează Comisia la 28 martie 1987. Ei susţin că a fost violat dreptul lor la respect pentru viaţa privată şi de familie (articolul 8 al Convenţiei), ca urmare a refuzului autorităţilor publice de a înscrie în actul de naştere prenumele ales de ei pentru fiica lor, precum şi o serie de drepturi la apărare (articolul 6), concluziile Ministerului Public nefiindu-le comunicate, înainte de pronunţarea hotărârii Curţii de Apel*[1].

• ***Hotărârea din 24 octombrie 1996*** *(Cameră) (Culegere/1996–V)*

3. – Articolul 8 nu conţine dispoziţii explicite în materie de prenume. Totuşi, în calitate de mijloc de identificare în sânul familiei şi în societate, prenumele unei persoane ca patronim priveşte viaţa sa privată şi familială. Mai mult chiar, alegerea prenumelui copilului de către părinţi îmbracă un caracter intim şi afectiv şi intră, deci, în sfera privată a acestora din urmă. Ca atare, articolul 8 se aplică (unanimitate).

4. – Curtea înţelege că soţii Guillot au fost afectaţi prin refuzarea prenumelui pe care l-au ales pentru fiica lor. Ea constată că acest prenume nu poate, în consecinţă, figura în documentele şi actele oficiale. De altfel, ea găseşte verosimil ca diferenţa între prenumele legal şi prenumele utilizat al copilului – ea este chemată „Fleur de Marie" de către membrii familiei sale şi, din punct de vedere social, este identificată ca atare – să producă anumite complicaţii pentru petiţionari cu ocazia demersurilor pe care ei le efectuează în calitate de reprezentanţi legali.

Totuşi, nu se contestă faptul că respectivul copil poartă în mod curent şi fără piedici prenumele în litigiu, iar jurisdicţiile franceze – care au luat în considerare interesele copilului – au acceptat cererea subsidiară a petiţionarilor de a înscrie prenumele „Fleur-Marie". În consecinţă, Curtea nu găseşte că neplăcerile denunţate de către petiţionari sunt suficiente pentru a pune problema unei lipse de respect a vieţii private şi familiale prin prisma paragrafului 1 al articolului 8. Deci, nu a avut loc o violare a articolului 8 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

[1] La 10 octombrie 1994, Comisia reţine cererea în ceea ce priveşte prima reclamaţie. În raportul său din 12 aprilie 1995, ea pune concluzia de neviolare a articolului 8 (13 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. Bibliografie

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, pp. 35–42 şi 57–62.

SUDRE (F) – Droit de la Convention européenne des droits de l'homme, *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F) şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.*, 1997, p. 4 şi urm.

Woods (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 385-386.

3. Imaginea

167. CAZUL VON HANNOVER contra GERMANIEI – Publicarea în presa de senzaţie a unor fotografii cu privire la viaţa privată a unei prinţese

1. – *Caroline von Hannover, fiica cea mai mare a prinţului Rainier de Monaco este o resortisantă din Monaco născută în 1957, având reşedinţa în Monaco. De la începutul anilor 90 ea încearcă, adesea pe cale judiciară, în diferite ţări europene, să facă să fie interzisă publicarea de fotografii cu privire la viaţa sa privată, care apar în presa de senzaţie.*

Ea sesizează de mai multe ori, fără succes, jurisdicţiile germane în vederea interzicerii oricărei noi publicări a unei serii de fotografii apărute în anii 90 în revistele-magazin germane Bunte, Freizeit Revue *şi* Neue Post, *pe motivul că acestea aduceau atingere dreptului ei la protecţia vieţii sale private şi a propriei imagini. Într-o hotărâre de principiu din 15 decembrie 1999, Curtea Constituţională Federală dă câştig de cauză cererii sale cu privire la fotografiile în care ea apare în compania copiilor ei, pe motivul că nevoia lor de protecţie a sferei private este mai amplă decât cea a adulţilor. În schimb, ea consideră că petiţionara, în calitate de personalitate "absolută" a istoriei contemporane, trebuie să tolereze publicarea unor fotografii în care ea apare într-un loc public, chiar dacă este vorba de fotografii cu scene din viaţa sa cotidiană şi nu de fotografii care o arată în exercitarea funcţiilor sale reprezentative. Ea se referă în această privinţă la libertatea presei şi la interesul legitim al publicului de a şti cum o asemenea persoană se comportă de manieră generală în public.*

2.– *În petiţia sa din 6 iunie 2000, adresată Curţii, prinţesa Carolina invocă articolul 8 al Convenţiei. Ea susţine că deciziile jurisdicţiilor germane au adus atingere dreptului ei la respectarea vieţii sale private, deoarece nu i-au acordat o protecţie suficientă împotriva publicării de*

fotografii făcute fără ştirea ei de către nişte paparazzi. Ea se mai plânge şi de o atingere adusă dreptului ei la respectarea vieţii sale de familie.

• ***Hotărârea din 24 iunie 2004** (secţia III) (CEDO 2004-VI)*

3.– Curtea arată de la bun început că anumite fotografii, reprezentând-o pe petiţionară cu copiii săi, precum şi cea care o arată în compania unui actor în fundul curţii unui restaurant, nu mai sunt obiecte de litigiu. Într-adevăr, orice nouă publicare a acestora fusese interzisă de Curtea Federală de Justiţie pe motiv că aduceau atingere dreptului la respectarea vieţii private a petiţionarei.

Fără îndoială că publicarea, de către diferite magazine germane, a unor fotografii reprezentând-o pe petiţionară singură sau cu alte persoane în cursul vieţii ei zilnice ţineau de viaţa privată a acesteia. Prin aceasta, articolul 8 îşi găseşte aplicare. Protecţia vieţii private, de care se poate prevala petiţionara, trebuie atunci pusă în balanţă cu libertatea de exprimare garantată prin articolul 10 al Convenţiei.

Dacă libertatea de exprimare se extinde şi la publicarea de fotografii, nu e mai puţin adevărat că acesta este un domeniu în care protecţia reputaţiei şi a drepturilor celorlalţi capătă o importanţă deosebită, deoarece este vorba nu de difuzarea unor "idei", ci de imagini care conţin informaţii foarte personale, chiar intime, despre un individ. În plus, fotografiile care apar în presa de senzaţie sunt realizate adesea într-un climat de hărţuială continuă, provocându-i persoanei în cauză un foarte puternic sentiment de intruziune în viaţa sa privată şi chiar de persecuţie.

Potrivit Curţii, elementul determinant, atunci când se pun în balanţă protecţia vieţii private şi libertatea de exprimare, trebuie să rezide în contribuţia pe care fotografiile şi articolele publicate o aduc dezbaterii de interes general. Or, în speţă, este vorba de fotografii reprezentând-o pe Caroline von Hannover în scene de viaţă cotidiană, deci în activităţi de natură pur privată. Curtea notează în această privinţă contextul în care au fost făcute fotografiile : fără ştirea petiţionarei, fără consimţământul ei şi uneori în mod clandestin. Trebuie să se constate că, în speţă, contribuţia la dezbaterea de interes general lipseşte, petiţionara ne îndeplinind funcţii oficiale, iar fotografiile şi articolele litigioase raportându-se exclusiv la detalii din viaţa sa privată. De altfel, dacă poate exista un drept al publicului să fie informat, în împrejurări speciale, inclusiv despre viaţa privată a persoanelor publice, acesta nu este cazul în speţa de faţă. Părerea Curţii este că publicul nu are un interes legitim să ştie unde se găseşte Caroline von Hannover şi cum se comportă ea de manieră generală în viaţa privată, chiar dacă apare în locuri ce nu pot fi întotdeauna calificate ca izolate şi aceasta în ciuda notorietăţii sale. Şi chiar dacă acest interes al publicului există, ca şi un interes comercial al revistelor-magazin care publică fotografii şi articole, aceste interese trebuie să se dea la o parte în speţă, în faţa dreptului petiţionarei la protecţia efectivă a vieţii sale private.

După ce a reamintit importanţa fundamentală pe care o prezintă protecţia vieţii private pentru înflorirea personalităţii fiecăruia, Curtea afirmă că orice persoană, chiar cunoscută de marele public, trebuie să poată beneficia de o "speranţă legitimă" de protecţie şi de respectare a vieţii sale private. Potrivit ei, criteriile definite de jurisdicţiile interne pentru a distinge o personalitate "absolută" a istoriei contemporane de o personalitate "relativă" nu erau suficiente pentru a asigura o protecţie efectivă a vieţii private a petiţionarei, iar aceasta din urmă ar fi trebuit să beneficieze de o "speranţă legitimă" de protecţie a vieţii sale private.

Ţinând seama de toate aceste elemente şi în ciuda marjei de apreciere de care statul dispune în materie, Curtea apreciază că jurisdicţiile germane nu au stabilit un just echilibru între interesele aduse în discuţie. Prin urmare, ea a ajuns la concluzia violării articolului 8 (unanimitate) şi consideră inutil să se pronunţe asupra învinuirii aduse de petiţionară cu privire la dreptul său la respectarea vieţii de familie.

4.– Problema aplicării articolului 41 ne fiind încă tratată, Curtea o rezervă (unanimitate).

• *Hotărârea din 28 iulie 2005*

5.– Guvernul şi petiţionara au încheiat o reglementare amiabilă, în termenii căreia petiţionara trebuie să perceapă 10.000 EU pentru orice prejudiciu moral eventual şi 105.000 EU pentru cheltuieli de judecată

– Curtea ia act de acord şi radiază cazul de pe rol (unanimitate).

7. *Bibliografie*

AUVRET (P.). – «L'équilibre entre la liberté de la presse et le respect de la vie privée selon la Cour européenne des droits de l'homme», *G.P.* 10-12 avril 2005, p. 2-10.

BENDA (E.). – «Die Bindungswirkung von Entscheidungen des Europäischen Gerichthofs für Menschenrechte», *Anwaltsblatt* 2005, p. 602-608.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 521-522.

DERIEUX (E.). – «Note», *L.P.A.* 6 janvier 2005, p. 10-13.

DOCQUIR (P.-F.). – «L'arrêt «Caroline de Monaco» de la Cour européenne des droits de l'homme: la liberté de la presse subordonnée à la qualité de l'information», *Le journal du juriste* 19 octobre 2004, p. 10 şi urm.

GUEDJ (A.). – «Note», *Legipresse* décembre 2004, p. 137 şi urm.

HALPERIN (J.-L.). – «Note», *D.* 2005, p. 340 şi urm.

JONGEN (F.). – «Note», *Journal des procès* 28 janvier 2005, p. 21 şi urm.

SCHEYLI (M.). – «Konstitutioneller Anspruch des EGMR und Umgang mit nationalen Argumenten», *EuGRZ* 2004, p. 628-634.

SUDRE (F.) et autres. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2004)», *R.D.P.* 2005, p. 781-783.

WACHSMANN (P.). – «Secrets petits et grands», *L'Europe des libertés* mars-juin 2004, p. 3-8.

4. Locul de muncă

168. CAZUL SIDABRAS ŞI DŽIAUTAS contra LITUANIEI – Restricţii pentru ocuparea unui post în sectorul privat vizând foşti agenţi KGB

1.– *Juozas Sidabras şi Kęstutis Džiautas sunt lituanieni născuţi în 1951 şi respectiv în 1962 şi locuiesc la Šiauliai şi la Vilnius. Ambii au lucrat pentru departamentul lituanian al KGB, dl Sidabras între 1975 şi 1986, iar dl Džiautas între 1985 şi 1991. După ce Lituania a redevenit independentă în 1990, dl Sidabras lucrează ca inspector în serviciile fiscului. Începând din 1991, dl Džiautas lucrează în calitate de procuror la Parchetul General al Lituaniei şi se specializează în cazurile de crimă organizată şi de corupţie.*

În mai 1999, autorităţile estimează că petiţionarii au statutul de "foşti agenţi KGB" şi că sunt supuşi la restricţii în ceea ce priveşte posibilităţile lor de a ocupa un serviciu, în baza articolului 2 al legii cu privire la evaluarea Comitetului Sovietic pentru Securitatea de Stat (NKVD, NKGB, MGB, KGB) şi la activităţile prezente ale agenţilor permanenţi ai organizaţiei, adoptată la 16 iulie 1998 şi intrată în vigoare la 1 ianuarie 1999 ("legea din 1999"). Drept consecinţă a acestor restricţii, petiţionarii sunt demişi din funcţiile lor şi li se interzice să lucreze într-o funcţie publică sau în diverse domenii ale sectorului privat între 1999 şi 2009.

Ei angajează o procedură în faţa jurisdicţiilor administrative, afirmând că demiterea lor este ilegală. Dl Sidabras susţine că nu a fost implicat decât în activităţi legate de contraspionaj sau de ideologie pe când lucra pentru KGB. Dl Džiautas declară că, din 1985 până în 1990, nu a făcut decât să studieze într-o şcoală specială a KGB-ului din Moscova şi că, în perioada 1990-1991, a lucrat pentru KGB în calitate de informator pentru serviciile de informaţii lituaniene ; potrivit celor afirmate de el, el se încadrează deci în excepţiile prevăzute de legea din 1999. La 9 septembrie 1999, tribunalul administrativ superior declară că demiterea dlui Sidabras este justificată. Recursurile lui împotriva acestei decizii nu sunt admise. La 6 august 1999, tribunalul administrativ superior admite cererea dlui Džiautas şi îl repune în funcţiile sale. Cu toate acestea, la 25 octombrie 1999, în urma unui recurs al serviciilor de informaţii, Curtea de Apel anulează decizia din 6 august 1999. Dl Džiautas sesizează în zadar Curtea Supremă.

2.– *În petiţiile lor din 29 noiembrie 1999 şi din 5 iulie 2000, adresate Curţii, domnii Sidabras şi Džiautas se plâng de interdicţia care le-a fost făcută de a lucra în sectorul privat între 1999 şi 2009, contrară articolelor 8 şi 14 ale Convenţiei. Ei denunţă de asemenea, în baza articolelor 10 şi 14, restricţiile de a ocupa un loc de muncă suferite de ei, ca şi concedierile lor. Ei subliniază în mod special că au părăsit KGB-ul cu mulţi ani înainte de*

intrarea în vigoare a legii din 1999. Dl Sidabras afirmă că este începând de atunci foarte angajat în diverse activităţi urmărind să promoveze independenţa Lituaniei, iar dl Džiautas susţine că a fost decorat pentru munca sa de anchetare cu privire la diverse infracţiuni, inclusiv cu privire la crime împotriva statului. Ambii mai susţin şi că, în urma publicităţii negative legate de adoptarea legii din 1999 şi de aplicarea ei la adresa lor, au întâmpinat dificultăţi zilnice datorită trecutului lor.

• ***Hotărârea din 27 iulie 2004** (secţia II) (CEDO 2004- VIII)*

3.– Curtea evidenţiază faptul că petiţionarii au fost supuşi unui tratament diferit de cel aplicat altor persoane din Lituania care nu au lucrat pentru KGB şi care, în consecinţă, nu au avut de suferit nici o restricţie bazată pe loialitatea sau lipsa lor de loialitate faţă de stat, în privinţa alegerii activităţilor lor profesionale sau a perspectivelor de a ocupa un serviciu. Ea constată că interdicţia de a fi angajaţi în activităţi profesionale din diferite domenii ale sectorului privat până în 2009 a compromis sensibil posibilităţile lor de a dezvolta relaţii cu lumea exterioară, ceea ce le-a produs grave dificultăţi în câştigarea traiului şi a avut repercusiuni evidente asupra respectării vieţii lor private. Ea adaogă că, pentru cei în cauză, miza merge dincolo de reputaţia lor. Rezultă că articolul 14 este aplicabil în combinaţie cu articolul 8.

4. – Curtea constată că legea avea ca scop garantarea bunei funcţionări a securităţii naţionale şi a sistemelor de educaţie şi de finanţe şi că motivul pentru care petiţionarilor le fuseseră impuse restricţii la ocuparea unui post nu ţinea de trecutele lor legături cu KGB-ul în sine, ci de lipsa lor de loialitate faţă de stat. Ea admite că activităţile KGB erau contrare principiilor garantate de Constituţia lituaniană sau de Convenţie. Lituania doreşte să evite o repetare a experienţei ei trecute, fondând statul cu precădere pe ideea că trebuie adoptată o democraţie capabilă să se apere pe ea însăşi. Sisteme similare au fost instaurate în mai multe alte state care au ratificat Convenţia, care au reuşit să iasă dintr-un regim totalitar. În consecinţă, restricţiile impuse perspectivelor de angajare ale petiţionarilor în baza legii din 1999, deci diferenţa de tratament care le-a fost aplicată acestora, urmăreau scopurile legitime de protecţie a securităţii naţionale, a ordinii publice, a bunăstării economice a ţării şi a drepturilor şi libertăţilor celorlalţi.

Cu toate acestea, Curtea constată că perspectivele găsirii unui serviciu ale petiţionarilor erau restrânse nu numai în zona funcţiei publice, ci de asemenea în diferite domenii ale sectorului privat. Exigenţa de loialitate a unui angajat faţă de stat constituie o condiţie inerentă pentru a lucra în cadrul autorităţilor publice însărcinate cu protecţia şi garantarea interesului general. Totuşi, o asemenea exigenţă nu este inevitabilă atunci când este vorba de a lucra pentru societăţi private. Cu toate că activităţile economice ale actorilor

din sectorul privat influenţează fără îndoială funcţionarea statului sau contribuie la aceasta, aceşti actori nu sunt depozitari ai puterilor suverane conferite statului. În plus, societăţile private se pot angaja în mod legitim în activităţi – cu precădere financiare şi economice – de natură a intra în conflict cu obiectivele fixate autorităţilor publice sau societăţilor de stat. Pentru Curte, restricţiile impuse de stat perspectivelor de angajare ale unei persoane în cadrul unei societăţi private din raţiuni de lipsă de loialitate faţă de stat nu se pot justifica, în lumina Convenţiei, în acelaşi mod cu restricţiile care reglementează accesul acestei persoane la un post în sectorul public, indiferent de importanţa societăţii private în chestiune pentru interesele economice, politice sau de securitate ale statului.

În plus, Curtea nu poate ignora ambiguitatea cu care legea abordează, pe de o parte, problema lipsei de loialitate a petiţionarilor şi, pe de altă parte, necesitatea de a aplica restricţiile la angajare în anumite domenii ale sectorului privat. În afară de referirile la "jurişti" şi la "notari", legea nu cuprinde nici o definiţie a posturilor, funcţiilor sau sarcinilor specifice la care accesul le era interzis petiţionarilor. Prin urmare, este imposibil să se stabilească existenţa unei legături rezonabile între posturile în cauză şi scopurile legitime urmărite prin interzicerea ocupării acestor posturi. Un astfel de dispozitiv legislativ nu prezintă garanţiile necesare care să permită evitarea oricărei discriminări şi să asigure un control jurisdicţional adecvat şi suficient al deciziei de a impune asemenea restricţii. Curtea ţine cont şi de faptul că legea din 1998 a intrat în vigoare la aproape zece ani după declaraţia de independenţă a Lituaniei, ceea ce înseamnă că restricţiile impuse petiţionarilor cu privire la activităţile lor profesionale s-au extins pe treisprezece ani (dl Sidabras) şi respectiv nouă ani (dl Džiautas) după plecarea lor din KGB.

Deoarece interdicţia făcută petiţionarilor de a lucra în diverse domenii ale sectorului privat constituie o măsură disproporţionată, a avut loc o violare a articolului 14 combinat cu articolul 8 (cinci voturi contra două).

5.– Această concluzie dispensează Curtea de a mai examina dacă a avut loc o violare a articolului 8 luat în considerare separat (cinci voturi contra două).

6.– Curtea apreciază că aplicare faţă de petiţionari, în baza legii, a unor restricţii la ocuparea unui post nu a adus atingere dreptului lor la libertatea de exprimare şi că, deci, articolul 10 nu este aplicabil. Rezultă de aici că nu este cazul să se aplice nici articolul 14. Pe scurt, nu a avut loc o violare a articolului 10, nici luat izolat, nici combinat cu articolul 14 (unanimitate).

7.– În aplicarea articolului 41, Curtea alocă 7.000 EUR fiecărui petiţionar pentru daune materiale şi morale, precum şi 2.681, 37 EUR dlui Sidabras şi 2.774,05 EUR dlui Džiautas pentru cheltuieli de judecată (cinci voturi contra două).

8. *Bibliografie*

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 524-525.

GARCIA-JOURDAN (S.). – «De la transition démocratique en Lituanie à la consécration du droit d'exercer une activité professionnelle dans le secteur privé (à propos de l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme, *Sidabras et Džiautas c. Lituanie* du 27 juillet 2004)», *R.T.D.H.* 2005, p. 363-383.

SUDRE (F.) şi alţii. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2004)», *R.D.P.* 2005, p. 780 et 802.

5. Violenţele sexuale

169. CAZUL X ŞI Y contra OLANDEI – Imposibilitate de a face să înceapă urmăriri împotriva autorului unor violenţe sexuale asupra unei minore în vârstă de mai mult de şaisprezece ani şi handicapată mintal

1. – *Y, bolnavă mintal, născută la 13 decembrie 1961, locuieşte într-un cămin de copii handicapaţi, unde urmează un tratament special. În noaptea de 14 spre 15 decembrie 1977, un anume B. abuzează de ea. La 16 decembrie 1977, X, tatăl ei, face plângere la poliţie prevalându-se de autoritatea sa paternă: fiica sa, cu toate că avea şaisprezece ani, nu avea capacitatea mintală să acţioneze personal. La 29 mai 1978, Parchetul hotărăşte să nu-l urmărească pe B. pentru că victima nu a făcut plângerea ea însăşi, în timp util. La 12 iulie 1979, Curtea de Apel din Arnhem respinge recursul lui X împotriva acestei decizii: art. 248* ter *din Codul penal, care reprimă asemenea acte, nu s-ar fi putut aplica decât dacă victima a acţionat ea însăşi; reclamaţia tatălui nu o înlocuia pe cea pe care Y ar fi trebuit să o depună dacă ar fi putut, ceea ce aici nu era cazul; există în materie o lacună a legii.*

2. – *X sesizează Comisia la 10 ianuarie 1980, în nume propriu şi în numele lui Y. El formulează numeroase reclamaţii: fiica lui a suportat un tratament inuman şi degradant (art. 3 din Convenţie), şi amândoi o atingere a dreptului lor la respect pentru viaţa privată (art. 8); dreptul la respect pentru viaţa de familie (art. 8) implică posibilitatea pentru părinţi să facă recursuri în urma unor violenţe sexuale suferite de copiii lor, mai ales dacă este vorba de minori şi tatăl este reprezentantul lor legal; fiica lui şi el însuşi nu au dispus de un recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale (art. 13); situaţia în litigiu îmbracă un caracter discriminatoriu contrar art. 14.*[1]

[1] În raportul său din 5 iulie 1983, Comisia a pus concluzia, în ceea ce-o priveşte pe Y, că a existat o violare a art. 8 (unanimitate) dar nu a art. 3 (15 voturi pentru, 1 împotrivă) şi că nu este cazul să se examineze cererea nici prin prisma art. 14 combinat cu art. 8 sau 3 şi nici în temeiul art. 13; în ceea ce îl priveşte pe X, că nici o problemă deosebită nu se pune din punctul de vedere al dreptului la respect pentru viaţa sa de familie.

• ***Hotărârea din 26 martie 1985** (Cameră) (seria A nr. 91)*

3. – Într-un prim moment, Curtea examinează reclamaţiile lui Y. Ea începe cu cele în baza art. 8, luat singur. Aplicabilitatea art. 8 la faptele din speţă nu era contestată. Acest text, dincolo de obligaţia neamestecului care decurge din el, poate implica adoptarea unor măsuri pozitive vizând raporturile între indivizi. În această privinţă, Curtea consideră insuficientă protecţia dreptului civil, pentru asemenea fapte rele, care pun în cauză valori fundamentale şi aspecte esenţiale ale vieţii private: numai o legislaţie penală poate asigura prevenirea necesară. Or, ea consideră ca stabilit că nu se putea angaja acţiunea publică pe baza art. 248 *ter* din Codul penal; aceasta apare din hotărârea Curţii de Apel din Arnhem. Cum nici o altă dispoziţie nu asigură o protecţie concretă şi efectivă, Y a fost victima unei violări a art. 8 (unanimitate).

4. – Se întâmplă acelaşi lucru cu art. 14 combinat cu art. 8? Examinarea cazului prin prisma art. 14 nu se impune când Curtea constată o nerespectare a exigenţelor articolului care recunoaşte un drept, afară de cazul când o clară inegalitate de tratament, în folosirea acestuia din urmă, constituie un aspect fundamental al litigiului. Nefiind un asemenea caz, Curtea crede inutil să decidă în problemă (unanimitate).

5. – Constatând o infracţiune la art. 8, Curtea nu consideră că trebuie să se plaseze în plus pe terenul art. 3, luat singur sau combinat cu art. 14 (unanimitate).

6. – În ce priveşte absenţa unei căi de recurs, Curtea a studiat-o deja prin prisma art. 8. De aceea, ea nu are nevoie să o facă şi faţă de art. 13 (unanimitate).

7. – În sfârşit, Curtea decide să nu statueze într-un mod autonom asupra reclamaţiilor lui X (unanimitate), consiliul petiţionarilor nerevenind asupra acestui aspect al cazului la audiere.

8. – În baza art. 50, Curtea acordă lui Y 3.000 florini pentru daune morale (unanimitate).[1]

9. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1985, p. 1692–1694.

ANDREWS (J.). – „Right to take proceedings for sexual assaults", *E.L.R.* 1985, p. 295.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1984–1985)", *R.I.E.* 1985, p. 605–608.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 462.

[1] O lege din 27 februarie 1985, intrată în vigoare la 1 aprilie 1985, a amendat art. 65 din Codul penal. Ea autorizează reprezentantul legal al unei persoane, atinsă de un handicap mintal şi victimă a unei infracţiuni, să facă plângerea.

DREZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (G.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 430–431.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 156–161.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 344–346.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l' homme", *R.S.G.D.P.C.* 1985, p. 629–630.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1082–1083.

SCHOKKENBROECK (J.). – „X en Y tegen Nederland – noot", *NJCM-Bulletin* 1985, p. 417–419.

VAN GALEN-HERRMANN (R.E.). – „Een onopgemerkte wetswijziging", *N.J.B.* 1985, p. 715.

6. Homosexualitatea

170. CAZUL DUDGEON contra REGATULUI UNIT – Legislaţia penală a Irlandei de Nord care interzice relaţiile homosexuale masculine

1. – *În Irlanda de Nord, legea din 1961 asupra crimelor şi delictelor contra persoanelor şi cea din 1985, care modifică dreptul penal, pedepsesc actele de* buggery *(sodomie, bestialitate) şi indecenţele grave săvârşite, în public sau în intimitate, cu închisoare de la doi ani sau, respectiv, pe viaţă la maximum. În schimb, relaţiile homosexuale feminine între adulte, care consimt, nu îmbracă un caracter de delict.*

Sub rezerva excepţiilor care privesc bolnavii mintal, membrii forţelor armate şi personalul marinei comerciale, actele homosexuale comise în intimitate între doi bărbaţi care consimt, de la 21 de ani în sus, nu mai constituie infracţiune în Anglia şi în Ţara Galilor, de la adoptarea legii din 1967 asupra delictelor sexuale, precum şi în Scoţia, de la legea din 1980 asupra justiţiei penale.

În iulie 1978, guvernul Regatului Unit publică un anteproiect de ordonanţă tinzând, în mare, să pună dreptul din Irlanda de Nord în concordanţă cu cel din Anglia şi Ţara Galilor. Cu toate acestea, după consultarea populaţiei, guvernul anunţă în iulie 1979 că nu are intenţia de a duce până la capăt proiectul.

2. – *Supus britanic, născut în 1946 şi locuind la Belfast, unde lucrează în calitate de comis expeditor, dl Jeffrey Dudgeon este homosexual. De o perioadă de timp, el duce, împreună cu alţii, o campanie care urmăreşte reformarea dreptului nord-irlandez asupra homosexualităţii. În ianuarie 1976, poliţia descinde la el pentru executarea unui mandat emis în virtutea legii din 1971 asupra*

stupefiantelor. Confiscând scrisori şi un jurnal personal, care descrie activităţi homosexuale, ea îi cere să o urmeze la un comisariat, unde îl interoghează timp de mai multe ore în legătură cu viaţa sa sexuală. Ea trimite dosarul la Director of Public Prosecutions[1]*, dar cel interesat este informat, în februarie 1977, că nu va fi urmărit şi i se înapoiază hârtiile cu adnotări pe ele.*

3. – *Dl Dudgeon introduce o cerere la Comisie, la 22 mai 1976. El susţine că dreptul penal nord-irlandez, interzicând actele homosexuale făcute în intimitate de către adulţi de sex masculin, care consimt, constituie o atingere nejustificată a dreptului său la respect pentru viaţa privată, garantat de art. 8 din Convenţie. El se pretinde, în afară de aceasta, victimă a unei discriminări contrare art. 14, căci ar fi supus la restricţii mai importante decât homosexualii din celelalte regiuni al Regatului Unit, precum şi homosexualii şi heterosexualii din Irlanda de Nord chiar.*[2]

• ***Hotărârea din 22 octombrie 1981** (plenul Curţii) (seria A nr. 45)*

4. – Numai existenţa legislaţiei în cauză, constată Curtea, aduce atingere dreptului dlui Dudgeon la respect pentru viaţa sa privată, care include şi viaţa sa sexuală. Din partea sa, ancheta poliţiei din ianuarie 1976 a arătat realitatea ameninţării care apasă asupra lui.

Guvernul britanic susţinea că atingerea vieţii private a dlui Dudgeon se justifica, întrucât legislaţia nord-irlandeză asupra actelor homosexuale este necesară într-o societate democratică pentru protecţia morală, printre altele. Curtea consideră legitimă o anumită reglementare penală a comportamentului homosexual masculin, ca de altfel şi a altor forme de comportament sexual. Aplicarea de sancţiuni penale se justifică atunci când trebuie protejat publicul, în general, împotriva a ceea ce şochează şi răneşte şi, chiar şi pentru actele săvârşite de comun acord şi în intimitate, pentru a da garanţii împotriva exploatării şi corupţiei unor persoane deosebit de vulnerabile din cauza, spre exemplu, a tinereţii lor.

5. – După ce a precizat că nu-i revine ei să exprime o judecată de valoare asupra moralităţii relaţiilor homosexuale masculine între adulţi, Curtea cercetează dacă motivele prezentate în favoarea atingerii vieţii private a dlui Dudgeon sunt pertinente şi suficiente faţă de art. 8 § 2.

---

[1] Funcţionar al cărui rol seamănă cu cel al procurorului general.

[2] În raportul său din 13 martie 1980, Comisia consideră că interzicerea legală a unor acte homosexuale, făcute de comun acord şi în intimitate, dar implicând bărbaţi tineri, sub 21 de ani, nu îi neagă dlui Dudgeon drepturile garantate prin art. 8 (8 voturi pentru, 2 împotrivă), nici prin art. 14 combinat cu acesta (8 voturi pentru, 1 împotrivă şi o abţinere). În schimb, interzicerea legală a unor asemenea acte între bărbaţi având mai mult de 21 de ani încalcă dreptul petiţionarului la respect faţă de viaţa sa privată (9 voturi pentru, 1 împotrivă); nu este necesar să se cerceteze dacă ea încalcă şi art. 14 combinat cu art. 8 (9 voturi pentru, 1 împotrivă).

Ea începe cu examinarea diferitelor argumente invocate de guvernul britanic pentru a combate concluzia Comisiei, conform căreia interzicerea penală a unor acte homosexuale îndeplinite în intimitate de către bărbaţi care au consimţit, în vârstă de peste 21 de ani, nu se justifică. Curtea recunoaşte, în special, că diferenţe de atitudine şi de opinie publică există, până la un anumit punct, între Irlanda de Nord şi Marea Britanie în ce priveşte chestiunile de moralitate şi constituie un element pertinent. Aşa stând lucrurile, climatul moral din Irlanda de Nord în materie sexuală, cum l-a pus în evidenţă ostilitatea faţă de reforma legislativă preconizată, figurează printre datele de care autorităţile naţionale pot, pe bună dreptate, să ţină cont verificând dacă există o nevoie socială imperioasă de a menţine neschimbată legislaţia în vigoare.

Rămâne de ştiut dacă aceste motive, considerate pertinente de către Curte, sunt suficiente. Astăzi se înţelege mai bine comportamentul homosexual decât în perioada adoptării legilor din 1961 şi 1985: în marea majoritate a statelor membre ale Consiliului Europei, nu se mai crede că practicile homosexuale în cauză cer, prin ele însele, o represiune penală. Hotărârea subliniază că în Irlanda de Nord chiar, autorităţile au evitat în aceşti ultimi ani să angajeze urmăriri pentru acte homosexuale comise de către bărbaţi de peste 21 de ani, care au consimţit. Deci nu se poate vorbi de o nevoie socială imperioasă de a transforma asemenea acte în infracţiuni, în lipsa unei justificări suficiente produse prin riscul de a dăuna unor indivizi vulnerabili ce trebuie protejaţi, de exemplu tinerii, sau prin repercusiuni asupra colectivităţii. Consecinţele dăunătoare pe care, chiar existenţa legislaţiei nord-irlandeze, le poate produce asupra vieţii unei persoane cu înclinaţii homosexuale, precum dl Dudgeon, predomină asupra argumentelor care pledează contra oricărui amendament la dreptul în vigoare. În consecinţă, motivele avansate de către guvernul britanic nu sunt suficiente pentru a justifica menţinerea interzicerii penale a unor raporturi homosexuale la care se dedau în intimitate bărbaţi adulţi, capabili să consimtă la aceasta.

6. – Contrar avizului Comisiei, Curtea nu tranşează problema de a şti dacă atingerea denunţată de petiţionar poate fi justificată, atâta timp cât acesta din urmă este împiedicat să aibă relaţii homosexuale cu tineri sub 21 de ani, prin necesitatea de a proteja morala tinerilor. Ea explică faptul că aceasta revine în primul rând autorităţilor naţionale care trebuie să hotărască ce garanţii să ceară în această privinţă şi, în special, să fixeze vârsta până la care tinerii trebuie să se bucure de protecţia dreptului penal.

7. – Curtea pune concluzia că dl Dudgeon a suferit şi continuă să sufere o atingere nejustificată a dreptului său la respect pentru viaţa lui privată, violându-se art. 8 (15 voturi pentru, 4 împotrivă). În afară de aceasta, ea consideră inutilă examinarea cazului şi prin prisma art. 14 (14 voturi pentru, 5 împotrivă).

8. – În baza art. 50, dl Dudgeon cerea o satisfacţie echitabilă pentru neliniştea şi suferinţa pe care le-a trăit, precum şi pentru diferite cheltuieli. Hotărârea trimite această chestiune la Camera constituită iniţial pentru examinarea cazului şi care s-a desesizat în ianuarie 1981 în favoarea plenului Curţii (unanimitate).

• ***Hotărârea din 24 februarie 1983** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 59)*

9. – Curtea decide că Regatul Unit trebuie să verse dlui Dudgeon pentru cheltuieli de judecată şi taxe, atribuite procedurii în faţa organelor Convenţiei, 3.315 £ (faţă de 4.655 £ cerute) (unanimitate).

Ea respinge cererile petiţionarului pentru surplus şi anume cele de compensare financiară a daunei pretins pricinuite (unanimitate).[1]

10. *Bibliografie*

ALBA NAVARRO (M.). – „Tribunal europeo de Derechos Humanos – caso Dudgeon", *Boletín de jurisprudencia constitucional* 1982, p. 563–597.

ANDREWS (J.). – „Homosexual relationships in Northern Ireland – *Dudgeon v. United Kingdom*", *E.L.R.* 1982, p. 141-144.

ANDREWS (J.). – „Just satisfaction under the Convention", *E.L.R.* 1983, p. 205.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (3e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 215–217.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 221–226.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1981, p. 442-443.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone 1996, p. 202–208 şi 334–335.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „*El sistema europeo de protección de los derechos humanos*", Madrid, Civitas, 1983, p. 592–600.

GIRARD (P.). – „The protection of the rights of homosexuals under the international law of human rights: European perspectives", *A.C.D.P./C.H.R.Y.* 1986, p. 3–24.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1981", *B.Y.B.I.L.* 1981, p. 343–347.

LAWSON (R.A.) et Schermers (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 124-134.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 322–324.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 504–508.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 185–188.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 332-338.

[1] Intrată în vigoare la 9 decembrie 1982, o ordonanţă a „depenalizat" în Irlanda de Nord actele homosexuale comise în intimitate, de către bărbaţi care consimt, în vârstă de 21 de ani şi mai mult; ea a prevăzut totuşi excepţii pentru bolnavii mintal, militarii şi personalul marinei comerciale.

171. CAZUL FRETTÉ contra FRANŢEI – Respingerea cererii de agrement a unui homosexual în vederea adoptării unui copil

1. – Philippe Fretté, resortisant francez, s-a născut în 1954 şi are domiciliul la Paris. La 3 mai 1993, direcţia acţiunii sociale, a copilului şi a sănătăţii din departamentul Paris respinge cererea sa de agrement prealabil în vederea adoptării unui copil. Recursul graţios introdus de petiţionar la 21 mai 1993 este respins la 15 octombrie 1993, pe motiv că „opţiunile de viaţă" ale petiţionarului nu par de natură a prezenta garanţii suficiente în ceea ce priveşte condiţiile de încredinţare a unui copil, pe plan familial, educativ şi psihologic.

Printr-o judecată din 25 ianuarie 1995, tribunalul administrativ din Paris anulează deciziile care refuzau agrementul, relevând că: „nici o piesă a dosarului nu permite să se stabilească şi nici măcar nu autorizează a se afirma că modul de viaţă al dlui Fretté ar vădi o lipsă de rigoare morală, o instabilitate afectivă, posibilitatea de a-l vedea deturnând adopţia de scopurile sale, sau orice alt comportament de natură a face proiectul său să fie considerat ca periculos pentru orice copil adoptat".

Pe baza unui recurs al departamentului Paris, Consiliul de Stat anulează judecata şi, statuând asupra fondului, respinge cererea de agrement, considerând că petiţionarul, ţinând cont de condiţiile sale de viaţă şi în pofida calităţilor sale umane şi educative certe, nu prezintă garanţii suficiente pe plan familial, educativ şi psihologic pentru a i se încredinţa un copil spre adopţie".

2. – În petiţia sa din 1 aprilie 1997, adresată Comisiei, dl Fretté se plânge de faptul că decizia care respinge cererea sa de agrement în vederea adoptării unui copil constituie o ingerinţă arbitrară în viaţa sa privată şi familială, deoarece ea s-ar baza exclusiv pe un a priori defavorabil orientării sexuale, violând astfel capitolul 14 al Convenţiei combinat cu articolul 8. El se mai plânge că nu a fost convocat la audierea reţinută de Consiliul de Stat, ceea ce reprezintă o violare a articolului 6 § 1.

• ***Hotărârea din 26 februarie 2002*** *(fosta secţie III) (CEDO 2002-1)*

3. – Curtea cercetează mai întâi pentru a şti dacă faptele litigiului se situează în cadrul domeniului de aplicare al articolului 8 şi, deci, şi al articolului 14.

Ea notează că un drept de a adopta nu este garantat ca atare de Convenţie. Dreptul la respectarea unei vieţi familiale presupunând existenţa unei familii, articolul 8 nu protejează simpla dorinţă de a întemeia o familie. Cu toate acestea, dreptul francez autorizează orice persoană celibatară – bărbat sau femeie – să facă o cerere de adopţie şi se pare că autorităţile franceze au respins cererea de agrement a petiţionarului bazându-se implicit, însă în mod cert, numai pe orientarea sa sexuală. De aici, Curtea a ajuns la concluzia că a existat o diferenţă de tratament bazată pe orientarea sexuală a petiţionarului, noţiune care, fără nici o îndoială, intră sub incidenţa articolului 14. Dreptul care îi este garantat petiţionarului prin articolul 343-1 din codul civil, care intră în domeniul de aplicare al articolului 8 este, prin

urmare, nesocotit, din raţiunea – hotărâtoare – a orientării sale sexuale, iar din acest motiv articolul 14 îşi găseşte aplicare.

Examinând fundamentarea acuzaţiei, Curtea constată mai întâi că deciziile de respingere a cererii de agrement urmăreau un scop legitim: protecţia sănătăţii şi drepturilor copiilor supuşi unei proceduri de adopţie, pentru care acordarea agrementului constituie în principiu o condiţie prealabilă. Ea reaminteşte că statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere penru a se pronunţa dacă – şi în ce măsură – diferenţele dintre anumite situaţii în alte privinţe asemănătoare justifică o tratare juridică diferită. Această marjă este destul de largă într-o cauză de felul acestei speţe, unde problemele delicate ce se ridică ating domenii în care nu există comunitate de vederi între statele membre ale Consiliului Europei şi unde, în general, dreptul pare a se afla într-o fază de tranziţie.

Având în faţă interesele concurente ale petiţionarului şi ale copiilor ce pot fi adoptaţi, Curtea este silită să constate că însăşi comunitatea ştiinţifică – în mod deosebit specialiştii în domeniul copilului, psihiatrii şi psihologii – este împărţită cu privire la consecinţele eventuale ale adopţiei asupra unui copil încredinţat unui părinte sau unor părinţi homosexuali, ţinând cont în special de numărul restrâns de studii ştiinţifice realizate până în prezent pe această temă. La aceasta se adaugă profundele divergenţe ale opiniilor publice naţionale şi internaţionale, fără a mai lua în calcul şi constatarea insuficienţei numărului de copii de adoptat în raport cu cererile. În aceste condiţii, autorităţile franceze au putut considera în mod legitim şi rezonabil că dreptul de a putea adopta, de care petiţionarul se prevala în baza articolului 343-1 din codul civil, îşi găsea o limitare în interesul copiilor susceptibili de a fi adoptaţi, în pofida aspiraţiilor legitime ale petiţionarului şi fără ca opţiunile sale personale să fie puse în cauză. Nu a avut loc, deci, o violare a articolului 14 combinat cu articolul 8 (4 voturi contra 3).

4. – Curtea reaminteşte că principiul egalităţii armelor – unul dintre elementele noţiunii mai largi de proces echitabil – cere ca fiecărei părţi să i se ofere o posibilitate rezonabilă de a-şi prezenta cauza în condiţii care să nu o plaseze într-o situaţie net dezavantajoasă faţă de adversarul său. Aceasta implică în principiu dreptul pentru părţile la un proces de a lua cunoştinţă de orice piesă sau observaţie supusă judecătorului.

Curtea constată că petiţionarul, care susţine că a telefonat în repetate rânduri la Grefa Consiliului de Stat pentru a afla data audierii fără a primi un răspuns clar sau a fi informat cu privire la posibilitatea de a cere să fie anunţat în scris despre aceasta, nu a fost convocat la audierea de la Consiliul de Stat. În consecinţă, el nu a putut lua la cunoştinţă concluziile comisarului guvernului. Nefiind reprezentat, el nici nu a putut să obţină, înainte de audiere, sensul general al acestor concluzii. Aceasta l-a privat de posibilitatea de a depune o notă în deliberare, ca replică la acele concluzii, deci nu a avut loc o examinare echitabilă a cauzei sale în cadrul unui proces contradictoriu, violându-se astfel articolul 6 § 1 (unanimitate).

5. – În echitate, Curtea îi alocă 3.500 euro petiţionarului pentru cheltuielile sale de judecată în faţa Curţii *(unanimitate).

6. Bibliografie

COURTIN (C.) – „Droit européen des droits de l'homme", D, 2002, p. 2569-2571.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002)", J.D.I. 2003, p. 551-553.

FLAUSS (J.-F.) – „Actualité de la Convention européenne des droits de l'homme (novembre 2001-avril 2002)", A.J.D.A., 2002, p. 500.

GOUTTENOIRE-CORNUT (A.). – „La réponse de la Cour européenne des droits de l'homme à la question de l'adoption par un parent homosexuel", J.C.P. 8 mai 2002, II, 10.074, p. 885 şi urm.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 2002", J.T.D.E. 2003, p. 48.

MARTENS (P.). – „Egalité et transcedance. Quand la broyeuse égalitaire se heurte au respect du sacré", R.J.L.M.B. 2002, p. 775-790.

RENAUD (B.). – „De l'impossibilité pour un homme célibataire homosexuel d'adopter un enfant", Le journal du juriste 23 aprilie 2002, p. 6.

VASSEUR-LAMBRY (F.) şi CARIUS (M.). – „Note", L.P.A. 10 iulie 2002, p. 21-27.

SUDRE (F.) şi alţii – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droit de l'homme: affaires françaises (2002) », *R.D.P.* 2003, p. 715–718

7. Transsexualismul

172. CAZUL CHRISTINE GOODWIN contra REGATULUI UNIT – Refuzul recunoaşterii noii identităţi sexuale a unei transsexuale operate

1. – Britanică născută în 1937, Christine Goodwin este o transsexuală operată care a trecut de la sexul masculin la sexul feminin. Înainte de a se supune unor tratamente hormonale şi chirurgicale, ea se căsătoreşte cu o femeie, împreună cu care are patru copii. Ea divorţează ulterior.

2. – În petiţia sa din 15 iunie 1995, adresată Comisiei, dna Goodwin se plânge de nerecunoaşterea juridică a noii sale identităţi sexuale, ca şi de statutul juridic al transsexualilor în Regatul Unit. Ea denunţă în mod special maniera în care este tratată în domeniul angajării, al securităţii sociale şi al pensiilor, precum şi imposibilitatea pentru ea de a se căsători. Ea invocă articolele 8, 12, 13 şi 14 ale Convenţiei.

• ***Hotărârea din 11 iulie 2002** (Marea Cameră) (CEDO 2002-VI)*

3. – Petiţionara a suferit o operaţie de conversie sexuală, suportată de serviciul naţional de sănătate, şi duce o viaţă socială de femeie, însă rămâne bărbat pe plan juridic. Această situaţie se repercutează asupra vieţii sale, atunci când sexul capătă o pertinenţă juridică, de pildă în ceea ce priveşte pensiile, vârsta de pensionare etc. Se poate produce o atingere gravă adusă vieţii private atunci când un conflict între realitatea socială şi drept plasează persoana transsexuală într-o situaţie anormală, care îi generează sentimente de vulnerabilitate, umilinţă şi anxietate. Curtea relevă că nu a intervenit nici o descoperire decisivă în legătură cu cauzele transsexualismului, însă ea consideră mai semnificativ faptul că el este larg recunoscut la nivel

internaţional şi că transsexualismul constituie o stare medicală care justifică un tratament. Ea nu este convinsă că imposibiliatea, pentru persoanele transsexuale, de a dobândi toate caracteristicile biologice ale noului lor sex prezintă o importanţă decisivă. Există elemente clare şi de necontestat care arată o tendinţă internaţională continuă, nu doar de acceptare socială crescută a transsexualilor, dar şi de recunoaştere juridică a noii identităţi sexuale a transsexualilor operaţi. În lumina elementelor de care dispune, Curtea nu constată nici un risc real de prejudiciu pentru nişte terţi, susceptibil de a rezulta din modificări ale sistemului de înregistrare a naşterilor în urma unei recunoaşteri a conversiei sexuale; ea relevă că guvernul examinează actualmente propuneri de reformă a sistemului de înregistrare, care tind să facă posibilă în permanenţă modificarea datelor cu privire la starea civilă.

Deşi constată că dificultăţile şi anomaliile situaţiei petiţionarei în calitatea sa de transsexuală operată nu ating nivelul de ingerinţă cotidiană la care era supusă petiţionara din cauza B *contra Franţei* (hotărârea din 25 martie 1992), Curtea subliniază că demnitatea şi libertatea omului constituie esenţa însăşi a Convenţiei. În domeniul articolului 8, în special, în care noţiunea de autonomie personală reflectă dispoziţii, sfera personală a fiecărui individ este protejată, inclusiv dreptul fiecăruia de a-şi stabili detaliile indentităţii sale de fiinţă umană. În secolul XXI, posibilitatea pentru transsexuali de a beneficia pe deplin, în mod egal cu concetăţenii lor, de dreptul la dezvoltare personală şi la integritate fizică şi morală nu poate fi considerată ca o problemă controversată, care să necesite timp pentru a se ajunge la o deslușire mai clară a problemelor care sunt în joc. Această apreciere îşi găseşte confirmarea în Regatul Unit în raportul grupului de lucru interministerial cu privire la transsexuali, precum şi în hotărârea pronunţată de Curtea de Apel în cauza *Bellinger versus Bellinger.*

Curtea nu subestimează repercusiunile importante pe care o schimbare fundamentală a sistemului le va avea în mod inevitabil, nu doar pentru înregistrarea naşterilor, dar şi în alte domenii cum ar fi accesul la registre, dreptul familiei, filiaţia, succesiunea, securitatea socială sau asigurările. Cu toate acestea, propunerile grupului de lucru interministerial arată că aceste probleme sunt departe de a fi de nedepăşit. Într-adevăr, nu a fost demonstrat că o modificare a condiţiei transsexualilor ar risca să aducă după sine dificultăţi concrete sau notabile, sau o atingere adusă interesului public. În privinţa altor consecinţe eventuale, Curtea consideră că i se poate pretinde în mod rezonabil societăţii să accepte anumite inconveniente pentru a permite unor persoane să trăiască în demnitate şi respect, în conformitate cu identitatea sexuală aleasă de ele cu preţul unor mari suferinţe. Începând din 1986 *(Rees contra Regatului Unit)* şi recent, în 1998 *(Sheffield şi Horsham contra Regatului Unit),* Curtea a reiterat imporanţa examinării permanente a unor măsuri juridice adecvate, ţinând seama de evoluţia ştiinţei şi a societăţii, însă nimic nu a fost realmente făcut în această privinţă de către statul pârât. Acesta din urmă nu poate să mai invoce marja sa de apreciere în materie, cu excepţia în ceea ce priveşte mijloacele de implementat pentru a asigura recunoşterea dreptului protejat prin Convenţie. Curtea a conchis că noţiunea de echilibru just, inerentă Convenţiei, face ca balanţa să se încline în mod

hotărât în favoarea petiţionarei. Prin urmare, nu a fost respectat dreptul acesteia la viaţa sa privată, violându-se astfel articolul 8 (unanimitate).

4. – Articolul 12 se referă în mod expres la dreptul pentru un bărbat şi o femeie de a se căsători, însă Curtea nu este convinsă că putem să continuăm a admite astăzi că aceşti termeni implică obligativitatea determinării sexului potrivit unor criterii pur biologice. De la adoptarea Convenţiei încoace, instituţia căsătoriei a fost puternic zdruncinată de evoluţia societăţii, iar progresele medicinei şi ştiinţei au adus după sine schimbări radicale în domeniul transsexualităţii. Curtea a constatat, referindu-se la domeniul articolului 8, că neconcordanţa factorilor biologici la un transsexual operat nu mai putea constitui un motiv suficient pentru a justifica refuzul de a recunoaşte pe plan juridic schimbarea sexului celui interesat. Mai trebuie luaţi în seamă şi alţi factori: recunoaşterea de către comunitatea medicală şi autorităţile sanitare din statele contractante a stării medicale de tulburare a identităţii sexuale, oferta de tratamente, inclusiv a intervenţiilor chirurgicale, presupuse a permite persoanei în cauză de a se apropia pe cât posibil de sexul faţă de care are sentimentul că îi aparţine, precum şi adoptarea de către aceasta a rolului social al noului său sex.

Dreptul la respectarea vieţii private, garantat prin articolul 8, nu înglobează totuşi ansamblul problemelor care se ridică în lumina articolului 12, care menţionează în mod expres condiţiile impuse de legile naţionale. Curtea cercetează deci pentru a şti dacă faptul că dreptul britanic reţine în scopul căsătoriei sexul înregistrat la naştere constituie în speţă o limitare care aduce atingere substanţei însăşi a dreptului de a se căsători. În această privinţă, ea consideră că este artificial să se afirme că persoanele care au suferit o operaţie de conversie sexuală nu sunt private de dreptul de a se căsători, de vreme ce, în conformitate cu legea, le este posibil să se căsătorească cu o persoană de sex opus vechiului lor sex. În speţă, petiţionara duce o viaţă de femeie, întreţine o relaţie cu un bărbat şi doreşe să se căsătorească doar cu un bărbat. Or, ea nu are această posibilitate. Ea se poate plânge, deci, de o atingere adusă însăşi substanţei dreptului său de a se căsători. Dacă numărul ţărilor care autorizează căsătoria transsexualilor sub noua lor identitate sexuală este inferior celui al statelor care recunosc doar conversia sexuală însăşi, Curtea nu este convinsă că acest fapt este de natură a întări teza conform căreia statele contractante trebuie să poată reglementa în întregime problema, în cadrul marjei lor de apreciere. Aceasta ar însemna să se ajungă la concluzia că evantaiul opţiunilor aflate la dispoziţia unui stat contractant poate merge până la interzicerea în practică a exercitării dreptului de a se căsători. Marja de apreciere nu poate fi atât de largă. Statului contractant îi revine sarcina de a determina anume care sunt condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească o persoană transsexuală care revendică recunoşterea juridică a noii sale identităţi sexuale, pentru a stabili că respectiva conversie sexuală a fost bine operată, precum şi formalităţile aplicabile unei viitoare căsătorii (de exemplu, informaţiile de furnizat viitorilor soţi). Curtea nu vede totuşi nici o raţiune care să justifice faptul că transsexualii sunt privaţi în orice situaţie de dreptul de a se căsători. Ea a ajuns la concluzia violării articolului 12 (unanimitate).

5. – În miezul acuzaţiilor aduse de petiţionară în baza articolului 14 se află nerecunoaşterea juridică a conversiei sexuale a unei persoane transsexuale operate. Având în vedere că aceste probleme au fost examinate din perspectiva articolului 8, Curtea estimează că nu se pune nici o problemă distinctă în baza articolului 14 (unanimitate).

6. – Potrivit jurisprudenţei organelor Convenţiei, articolul 13 nu poate fi interpretat ca pretinzând un recurs împotriva stării dreptului intern deoarece, dacă ar fi aşa, Curtea le-ar impune statelor contractante să incorporeze Convenţia. În consecinţă, învinuirile aduse de petiţionară se lovesc de acest principiu, în măsura în care ea se plânge de lipsa oricărui recurs înainte de 2 octombrie 2000, data intrării în vigoare a legii din 1998 cu privire la drepturile omului. După această dată, cea interesată ar fi putut sesiza tribunalele interne, care dispuneau de un evantai de posibilităţi pentru a redresa situaţia. Prin urmare, nu a avut loc o violare a articolului 13 (unanimitate).

7. – Petiţionara reclama 38 000 £ pentru daune materiale şi 40 000 £ pentru prejudiciu moral.

Curtea respinge prima solicitare, estimând că însăşi constatarea violării oferă o satisfacţie echitabilă pentru prejudiciul moral (unanimitate), alocându-i suma de 39 000 £ penru cheltuieli de judecată (unanimitate).

8. Bibliografie

BÎRSAN (C.). – „Droit européen des droits de l'homme", D. 2003, p. 525-527.

BURGOGUE-LARSEN (L.). – « De l'art de changer de cap. Libres propos sur les "nouveaux" revirements de jurisprudence de la Cour européenne des droit de l'homme »in *Libertés, justice, tolérance. Mélanges en hommage au Dozen Gérard Cohen-Jonathan,* Bruxelles, Bruzlant, 2004, p. 335-350.

CHAVENT-LECLÈRE (A.S.). – „Note", D. 2003, p. 2032-2036.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002)", JDI. 2003, p. 556-558.

LEMOULAND (J.-J.). – „Le droit au mariage du transsexuel", *D* 2003, p. 1935 şi urm.

MICHEL (V.). – „Convention européenne des droits de l'homme et Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne (interrogations à propos des arrêts Christine Goodwin c. Royaume-Uni et I.c. Royaume-Uni)", *LPA* 24 iunie 2003, p. 8-20.

RUBBELIN-DEVICHI (J.) (éd). – „Droit de la famille – Chronique d'actualité", J.C.P., édition générale, 8 ianuarie 2003, I, nr. 101, p. 15-16.

SMITH (R.K.M.). – « Note », A.J.I.L. 2003, p. 659-664.

SUDRE (F.). şi alţii. – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, *PUF,* 2003, p. 339-346.

VAN DROOGHENBROECK (S.). – „Transsexuels et Cour européenne des droits de l'homme – La fin d'un long combat", *Le journal du juriste,* 24 septembrie 2002, p. 1 şi urm.

WACHSMANN (P.) şi MARIENBURG-WACHSMANN (A.). – „La folie dans la loi. Considérations critiques sur la nouvelle jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en matière de transsexualisme. En marge des arrêts *Christine Goodwin c. le Royaume-Uni et I. c. le Royaume-Uni* du 11 juillet 2002", *R.T.D.H.* 2003, P. 1157-1183.

Capitolul 4
DREPTUL LA RESPECTAREA DOMICILIULUI
(articolul 8 din Convenţie)

1. Domiciliul privat

173. CAZUL GILLOW contra REGATULUI UNIT – Refuzul de a acorda unor proprietari permisul pentru a locui în casa lor din Guernesey[1]

1. – *În aprilie 1956, dl Joseph Gillow este numit director al serviciului consultativ horticol al Adunării din Guernesey şi se instalează, împreună cu familia, în insulă. În 1957 cumpără aici un teren pe care construieşte o casă. În acea perioadă, el şi soţia sa Yvonne nu au nevoie de permis pentru a o ocupa, întrucât ei au „calitatea pentru a locui" în termenii unei legi din 1957 asupra controlului locuinţei. În 1960, petiţionarii părăsesc Guernesey şi trăiesc în străinătate până la ieşirea la pensie a dlui Gillow în 1978. Între timp, ei păstrează dreptul de proprietate asupra casei, pe care o închiriează unor persoane acceptate de către serviciile de fond locativ. Apoi, ei hotărăsc să se întoarcă în Guernesey pentru a locui aici. Serviciile de fond locativ îi informează însă că ei nu mai au calitatea de a locui acolo din cauza legii din 1969 asupra controlului locuinţei în Guernesey şi că au nevoie de un permis de la aceleaşi servicii pentru a ocupa casa lor. Toate cererile în acest sens sunt respinse şi sunt urmăriţi pentru ocupare ilegală a proprietăţii lor. În sfârşit, vând casa în aprilie 1980.*

2. – *În faţa Comisiei, sesizată la 25 ianuarie 1980, dl şi dna Gillow se plâng de aplicarea legilor asupra locuinţei în cazul lor: ei susţin, printre altele, că au suferit o violare a dreptului lor la acces în tribunale şi la un proces echitabil.* [2]

---

[1] Insulă britanică din Canalul Mânecii, aparţinând arhipelagului denumit „Channel Islands" (n.t.)

[2] În raportul său din 3 octombrie 1983, Comisia consideră că există o încălcare a art. 8 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate), dar nu şi a art. 6 (10 voturi pentru, 1 împotrivă) şi art. 14 (unanimitate) din Convenţie.

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

• ***Hotărârea din 24 noiembrie 1986 (Cameră) (seria A nr. 109)***

3. – Guvernul britanic nu mai nega existenţa unei violări a art. 8 al Convenţiei. Curtea consideră totuşi că intră în răspunderea sa să judece alegaţia.

Era „Whiteknights" „domiciliul" soţilor Gillow? Cu toate că aceştia din urmă nu s-au reîntors în Guernesey timp de aproape nouăsprezece ani, Curtea constată că ei au păstrat, cu această locuinţă, destule legături pentru ca răspunsul să fie afirmativ.

Erau ingerinţele în exercitarea dreptului la respect pentru domiciliu prevăzute de lege? Conform petiţionarilor, legile privind locuinţa sunt legi deghizate asupra imigrării, care scapă competenţei Adunării din Guernesey. Curtea arată că acestea au fost aprobate de Coroană, conform procedurii legislative normale, apoi consemnate în arhivele oficiale ale insulei şi publicate; deci, nu pot exista îndoieli asupra valabilităţii lor constituţionale şi nici asupra accesibilităţii lor. Ele lasă serviciilor de fond locativ o putere de apreciere care, în sine, nu este incompatibilă cu condiţia de prevedere, cu obligaţia însă ca întinderea şi modalităţile sale să fie precizate cu destulă claritate pentru a acorda individului o protecţie adecvată contra arbitrarului. În speţă, Curtea consideră îndeplinite aceste condiţii.

Urmăreau ingerinţele un ţel legitim? Dacă în anumite privinţe situaţia demografică şi a locuinţelor s-a îmbunătăţit în Guernesey, nu este mai puţin adevărat că insula are o suprafaţă foarte redusă. Este, prin urmare, legitim că autorităţile se străduiesc să menţină populaţia în limite acceptabile şi să acorde unele favoruri persoanelor care au legături strânse cu insula sau deţin un post esenţial pentru colectivitate. Legislaţia urmărea bunăstarea economică a insulei şi nu s-a stabilit că viza un alt obiectiv (art. 18 din Convenţie). Erau ingerinţele necesare într-o societate democratică? Bunăstarea economică a Guernesey trebuie pusă în balanţă împreună cu dreptul petiţionarilor la respectarea „domiciliului" lor. În concepţia Curţii, pentru a determina marja de apreciere lăsată statului, trebuie avută în vedere importanţa unui asemenea drept pentru individ. Obligaţia de a solicita autorizaţie pentru a trăi la domiciliul lor respectă aceste principii. În special, când serviciile de fond locativ discută acordarea unui permis, ele pot folosi puterea lor de apreciere în aşa fel încât să evite orice exces. Deci nu a existat o violare a art. 8 în ce priveşte termenii legislaţiei contestate (unanimitate).

În schimb, nu s-a ţinut suficient seamă de situaţia particulară a dlui şi dnei Gillow. Ei şi-au construit casa pentru a locui în ea împreună cu familia. În perioada respectivă ei aveau „calificările" cerute şi le-au îndeplinit până la intrarea în vigoare a legii din 1969; în această perioadă aveau deci dreptul să ocupe casa fără permis. Ei au trăit aici doi ani înainte de a părăsi Guernesey în 1960. După această dată, au păstrat proprietatea asupra casei unde şi-au lăsat mobila. Închiriind-o timp de 18 ani unor persoane acceptate de către serviciile de fond locativ, au contribuit la fondul imobiliar din Guernesey. La întoarcerea lor, în 1979, ei nu aveau un alt „domiciliu" în Regatul Unit sau în

altă parte; goală şi lipsită de locatari potenţiali, „Whiteknights" cerea reparaţii, aşa că numai proprietarii ei puteau să o locuiască. Pe scurt, refuzul serviciilor de fond locativ de a le acorda un permis, precum şi condamnarea dlui Gillow la o amendă erau disproporţionate; aplicarea legislaţiei a violat art. 8 (unanimitate).

4. – Printr-o scrisoare din 10 octombrie 1986, agentul guvernului britanic a semnalat Curţii că Regatul Unit nu a făcut aplicabil Protocolul nr. 1 la administraţia din Guernesey, în virtutea art. 4 al acestui instrument. Cu toate că scrisoarea nu îmbracă forma unei excepţii preliminare, Curtea examinează din oficiu problema existenţei unei declaraţii subscrise în baza art. 4 al Protocolului nr. 1, căci ea priveşte chiar aplicabilitatea respectivului Protocol în Guernesey. În termenii unei declaraţii a guvernului britanic, comunicată Secretarului general al Consiliului Europei la 16 octombrie 1950, Guernesey trebuie considerat ca un „teritoriu căruia Regatul Unit îi asigură relaţiile internaţionale" în temeiul art. 4; această practică a fost urmată de tratate încheiate în cadrul Consiliului Europei, printre care Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. Textul art. 4 arată deci că aplicabilitatea Protocolului nr. 1 în Guernesey depinde de o declaraţie expresă, dar aci nu există nici una. Curtea pune concluzia că art. 1 din Protocolul nr. 1 nu acţionează în speţă şi că ea nu are competenţa pentru a trata reclamaţia petiţionarilor în temeiul acestei dispoziţii (unanimitate).

5. – A existat o violare a art. 14 combinat cu art. 8 din Convenţie? Nu, răspunde Curtea (unanimitate). Discriminarea susţinută nu decurge dintr-o măsură luată de serviciile de fond locativ, ci dintr-un tratament preferenţial acordat de legea din 1975 asupra locuinţei pentru un anumit grup de persoane care nu aveau nevoie de permis pentru a ocupa o proprietate, adică acelea care aveau legături strânse cu insula şi proprietarii de case care depăşeau o anumită valoare locativă impozabilă. Pentru primul grup, Curtea a constatat deja legitimitatea unui tratament privilegiat în sensul art. 8 § 2 şi nu vede un motiv de a ajunge la o altă concluzie în legătură cu art. 14. În ce priveşte introducerea unui plafon de valoare locativă impozabilă, ea reflectă dorinţa guvernului de a exclude de la controlul serviciilor de fond locativ mica fracţiune de locuinţe scumpe (10%) de natură să intereseze oameni destul de înstăriţi care să nu aibă, se pare, nevoie de protecţie şi de a asigura, prin aceasta, protecţie locuitorilor cu resurse mai limitate şi având legături strânse cu Guernesey.

6. – Rămânea susţinerea încălcării art. 6 § 1 din Convenţie. Recursul făcut de dna Gillow în faţă *Royal Court,* contra refuzurilor de a i se acorda permis, era legat de dreptul petiţionarilor de a ocupa propria lor casă, drept cu caracter civil în sensul art. 6; pe de altă parte, urmăririle declanşate împotriva dlui Gillow, pentru ocupare ilegală, aveau ca obiect temeiul unei acuzaţii în materie penală. Deci, art. 6 este aplicabil în aceste două privinţe. În legătură cu instanţa civilă, Curtea notează că obligaţia de a trece prin serviciul unui avocat pentru a se adresa unei înalte jurisdicţii se întâlneşte în numeroase state membre în Consiliul Europei. Desigur, avocatul petiţionarilor nu s-a achitat corect de

această sarcină, dar *Royal Court* a judecat recursul în ciuda întârzierii sale. În sfârşit, Curtea nu sesizează cum refuzul de a autoriza pe petiţionari să locuiască în casa lor, pe durata apelului, le-a lezat dreptul de acces la tribunal.

În ce priveşte urmărirea împotriva dlui Gillow, decizia *Magistratului (Magistrate)* de a nu suspenda procedura nu se pretează la critică. Refuzul de a-l autoriza pe dl Gillow de a asculta înregistrarea la magnetofon a dezbaterilor în primă instanţă nu relevă nimic inechitabil întrucât grefierul de la *Royal Court* controlase transcrierea şi o declarase fidelă.

Curtea respinge, de asemenea, reclamaţiile petiţionarilor privind imparţialitatea *Royal Court*.

Ea pune concluzia că nu a existat o violare a art. 6 şi că nu se impune examinarea celorlalte reclamaţii formulate în baza acestei dispoziţii, care însă nu s-au repetat la audiere (unanimitate).

7. – Problema aplicării art. 50 din Convenţie nefiind pregătită, ea este rezervată (unanimitate).

• ***Hotărârea din 14 septembrie 1987 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 124-C)***

8. – Dl şi dna Gillow au rugat Curtea să ordone guvernului să le restituie „calitatea de a locui" la Guernesey. Curtea refuză acest lucru, întrucât consideră că nu este abilitată de Convenţie să formuleze o asemenea injoncţiune (unanimitate).

9. – Petiţionarii revendică 50.000 £ pentru pierderea pe care ei ar fi suferit-o la vânzarea casei lor şi preţul unei noi proprietăţi, 64.000 £ pentru beneficiul de care au fost păgubiţi şi 735 £ pentru onorariile agenţilor imobiliari şi cheltuieli de expertiză. Curtea notează că refuzarea permisului nu obliga petiţionarii să vândă casa, ci că ei nu puteau locui acolo; deci, nu este iraţional că ei au hotărât să o vândă şi este normal să li se ramburseze 735 £ drept cheltuieli (unanimitate). În schimb, ea respinge celelalte cereri, din lipsă de piese justificative.

Pentru daune morale, dl şi dna Gillow cereau 100.000 £. Din punctul de vedere al Curţii, ei au suferit, incontestabil, un important prejudiciu moral pe care o simplă constatare a unei încălcări nu îl compensează. Ei primesc 10.000 £ cu acest titlu (unanimitate).

10. – În sfârşit, Curtea decide rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe pentru o sumă de 2.134 £ (unanimitate).

11. – Dl Gillow a murit la 8 iunie 1987, atunci când procedura privind art. 50 era în curs. Întrucât soţia lui şi el au suferit împreună evenimentele la care se referă cazul, Curtea judecă echitabil ca suma alocată să fie plătită văduvei.

12. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Housing law în Guernsey" *E.L.R.* 1987, p. 70–72.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 466.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 427–428.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 221–223, 340–341 şi 362–365.

GOY (R.). – „La justice de Guernesey et la Cour européenne des droits de l'homme", *R.D.I.D.C.* 2003, p. 92-124.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 455–458 şi 493–494.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 803–806.

174. CAZUL FUNKE contra FRANŢEI – Vizită la domiciliu şi sechestru făcute de agenţii vamali şi condamnare penală pentru refuz de a prezenta documentele cerute de administraţie

175. CAZUL CRÉMIEUX contra FRANŢEI

176. CAZUL MIAILHE contra FRANŢEI (nr. 1) – Vizite la domiciliu şi sechestru făcute de agenţii vamali

1. – *Dl Gustave Funke, cetăţean german, este reprezentant de comerţ şi trăieşte în Franţa. În cadrul unei anchete asupra unor eventuale infracţiuni la legile asupra relaţiilor financiare cu străinătatea, agenţi vamali, asistaţi de către un ofiţer al poliţiei judiciare, îi percheziţionează domiciliul la 14 ianuarie 1980 şi-i confiscă un anumit număr de documente şi obiecte. De asemenea, îl invită pe dl Funke să le prezinte extrase ale anumitor conturi bancare din străinătate. În aprilie 1982, administraţia vămilor obţine de la Tribunalul de instanţă din Strasbourg o ordonanţă, confirmată în apel, care pronunţă sechestrarea unor bunuri ale dlui Funke în valoare de 100.220 franci francezi drept garanţie pentru plata unor sancţiuni vamale. Conturile bancare ale celui interesat sunt, prin urmare, blocate în august 1982 şi se emite o ipotecă de consemnare asupra unui imobil care-i aparţine; aceste măsuri sunt ridicate în iulie 1990, la cererea dnei Funke.*

Întrucât dl Funke nu şi-a respectat angajamentul de a prezenta extrasele, administraţia vămilor îl cheamă în faţa Tribunalului poliţiei din Strasbourg care, la 27 septembrie 1982, îl condamnă la o amendă de 1.200 FF, precum şi la prezentarea de documente sub constrângerea plăţii a 20 FF pentru fiecare zi de întârziere. La 14 martie 1983 Curtea de Apel din Colmar confirmă decizia, cu excepţia unui punct, dar măreşte constrângerea la 50 FF pentru fiecare zi de întârziere. Curtea de Casaţie respinge la 21 noiembrie 1983 recursul dlui Funke. În sfârşit, în ianuarie 1985, administraţia vămilor notifică prin aviz băncii petiţionarului că acesta are de plătit sumele fixate pentru neprezentarea extraselor. Tribunalul de instanţă din Strasbourg confirmă în martie 1985 valabilitatea acestui aviz;

Curtea de Apel din Colmar infirmă totuşi decizia sa în februarie 1989; administraţia vămilor face atunci recurs în casaţie, dar degeaba. În momentul decesului său, la 22 iulie 1987, dl Funke nu fusese încă trimis în judecată cu cap de acuzare de încălcare a legislaţiei în cauză.

2. – *În cadrul unei anchete asupra unor eventuale infracţiuni la legislaţia privind relaţiile financiare cu străinătatea, implicând o societate al cărei preşedinte-director general este dl Paul Crémieux, cetăţean francez, agenţii vamali, asistaţi de către un ofiţer al poliţiei judiciare, efectuează între ianuarie 1977 şi februarie 1980, la domiciliul şi la reşedinţele celui interesat numeroase vizite în cursul cărora îi sechestrează o mare cantitate de documente. Petiţionarul este inculpat în noiembrie 1982; administraţia vămilor cade totuşi la învoială cu el şi o ordonanţă de neurmărire pune capăt urmăririi penale în iunie 1987. În timp ce procedura este în curs, dl Crémiuex contestă în van legalitatea şi constituţionalitatea vizitelor la domiciliu şi sechestrul, valabilitatea proceselor-verbale privind aceste acţiuni şi compatibilitatea cu Convenţia a unor dispoziţii pertinente din Codul vamal. Între timp, Curtea de Casaţie respinge un recurs în ianuarie 1985.*

3. – *La 5 şi 6 ianuarie 1983, agenţi ai serviciilor vamale, asistaţi de către un ofiţer al poliţiei judiciare, efectuează vizite în casele ocupate la Bordeaux de către dl William Miailhe, mama sa Victoria şi soţia sa Brigitte, care este şi sediul consulatului Filipinelor, unde procedează la sechestrarea a aproape 15.000 de documente, pe care, în parte, le restituie ulterior. Această operaţiune are loc în cadrul unei anchete asupra statutului rezidenţial al petiţionarilor – cetăţeni francezi dintre care unul are şi naţionalitatea filipineză –, în scopul de a constata o eventuală infracţiune la legile asupra relaţiilor financiare cu străinătatea.*

Dl şi dnele Miailhe cheamă în judecată pe directorul general al vămilor şi al drepturilor indirecte în faţa Tribunalului de instanţă din Paris, pentru a se pronunţa asupra nulităţii sechestrelor. La 20 decembrie 1983 Tribunalul se declară necompetent, jurisdicţiile ordinare neputând aborda asemenea litigii decât în cazul unei atingeri a libertăţii individuale şi pe cale de fapt. Petiţionarii sesizează atunci Tribunalul de mare instanţă din Paris care, la 16 mai 1984, se declară la rândul său necompetent. Curtea de Apel din Paris confirmă această decizie la 23 octombrie 1984; ea relevă că nici un fel de violare evidentă şi deliberată a unei libertăţi individuale nu poate fi constatată. La 17 iunie 1986, Curtea de Casaţie respinge recursul celor interesaţi.

Un judecător de instrucţie din Bordeaux inculpă pe aceştia din urmă, la 20 iunie 1985; prin ordonanţele din 3 iulie 1991, el pronunţă o sentinţă de neurmărire în favoarea dnei Victoria Miailhe şi trimite soţii Miailhe în judecată în faţa Tribunalului corecţional, care declară stinsă acţiunea publică şi acţiunea care urmărea aplicarea de sancţiuni vamale, la 2 decembrie 1992.

4. – *În cererea către Comisie, la 13 februarie 1984, dl Funke ridică mai multe reclamaţii: condamnarea sa penală pentru refuzul de a prezenta documentele cerute de către vamă ar fi negat dreptul său la un proces*

echitabil (art. 6 § 1 din Convenţie), precum şi prezumţia de nevinovăţie (art. 6 § 2); cauza sa nu a fost audiată într-un termen rezonabil (art. 6 § 1); vizita şi sechestrul făcute la domiciliul său de către agenţi ai vămii ar fi adus atingere dreptului său la respect pentru viaţa privată şi de familie, a domiciliului şi corespondenţei (art. 8).[1]

Dl Crémieux sesizează Comisia, la 11 martie 1985, pentru a denunţa vizitele şi sechestrele făcute la domiciliul şi reşedinţele sale. El invocă art. 8, pentru atingere a dreptului său la respect pentru viaţa privată, a domiciliului şi a corespondenţei sale, art. 6 § 3, pe motivul nerespectării formalităţilor esenţiale şi art. 10, pentru ignorarea libertăţii sale de exprimare.[1]

Cât priveşte pe dl şi dnele Miailhe, ei se adresează Comisiei la 11 decembrie 1986. Criticând vizitele la domiciliu şi sechestrările efectuate în unul din localurile lor, ei invocă art. 8, pentru atingere a drepturilor la respect pentru viaţa privată, a domiciliului şi a corespondenţei lor, precum şi art. 13, pentru absenţa unui recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale.[1]

• ***Hotărârile din 25 februarie 1993** (Cameră) (seria A nr. 256-A, B şi C)*

5. – Numai în cazul Funke se punea problema caracterului echitabil al procedurii şi cel al prezumţiei de nevinovăţie.

După guvern, dl Funke nu avea calitatea de victimă, deoarece împotriva sa nu s-a deschis nici o acţiune de urmărire penală pentru infracţiune la reglementările privind relaţiile financiare cu străinătatea. Curtea respinge excepţia (unanimitate), reclamaţiile petiţionarului în baza art. 6 vizând o cu totul altă procedură, referitor la producerea de documente.

6. – Vama a provocat acţiunea de condamnare a dlui Funke pentru a obţine anumite piese, a căror existenţă o presupunea, fără a avea însă certitudinea. Din lipsă de posibilităţi sau nedorind să şi le procure printr-un alt mijloc, ea a încercat să-l constrângă pe petiţionar să furnizeze el însuşi dovada infracţiunilor pe care le-ar fi comis. Particularităţile dreptului vamal nu ar putea justifica o asemenea atingere adusă dreptului, pentru orice „acuzat" în sensul independent pe care art. 6 îl atribuie acestui termen, de a păstra tăcerea şi de a nu contribui deloc la propria sa incriminare. Întrucât cel interesat nu a avut un proces echitabil, a existat o violare a art. 6 § 1 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Această concluzie dispensează Curtea de a cerceta dacă, pentru dl Funke, condamnarea penală a negat principiul prezumţiei de nevinovăţie, garantat prin art. 6 § 2 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

8. – Curtea nu consideră necesar, cu atât mai mult, să studieze reclamaţia conform căreia procedura privind adoptarea şi ridicarea măsurilor

[1] În rapoartele sale din 8 octombrie 1991, Comisia formulează avizul că nu a existat o violare: a) *în cazul Funke*: a art. 6 § 1, nici privind principiul echităţii procedurii (7 voturi pentru, 5 împotrivă), nici pe motiv de durată a procedurii (8 voturi pentru, 4 împotrivă), a art. 6 § 2 (9 voturi pentru, 3 împotrivă) şi a art. 8 (6 voturi pentru, 6 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui); b) *în cazul Crémieux*: a art. 8 (11 voturi pentru, 7 împotrivă), art. 6 § 3 (unanimitate) şi art. 10 (unanimitate); c) *în cazul Miailhe*: a art. 8 (11 voturi pentru, 7 împotrivă) şi art. 13 (unanimitate).

provizorii a durat dincolo de „termenul rezonabil" a cărui respectare o cere art. 6 § 1 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

9. – În baza art. 8, guvernul formula excepţii preliminare în cazurile Crémieux şi Miailhe: dl Crémieux nu ar fi epuizat căile de recurs intern, nedenunţând în faţa jurisdicţiei judiciare o cale de fapt şi necerând o reparaţie, iar familia Miailhe ar fi depus prea devreme cererea la Strasbourg, căci ei puteau denunţa la începutul procesului, în faţa Tribunalului din Bordeaux, neregularitatea unor măsuri vamale care serveau ca bază pentru urmăririle penale. Curtea respinge excepţiile de inacceptabilitate (unanimitate), cei interesaţi angajând şi chiar ducând până la capăt, nu fără a invoca art. 8 din Convenţie, o procedură în anulare a proceselor-verbale de constatare şi de sechestrare întocmite de agenţii vamali.

10. – Cât priveşte temeinicia reclamaţiei, ea constată un amestec în viaţa privată şi în corespondenţa tuturor petiţionarilor precum şi în domiciliul dlor Funke şi Crémieux. Ea cercetează deci dacă amestecul în litigiu îndeplineşte condiţiile paragrafului 2 din art. 8.

În ochii petiţionarilor, respectivele amestecuri erau lipsite de o bază legală: în redactarea sa, în perioada respectivă, art. 64 al Codului vamal încălca prevederile Constituţiei din 1958, din lipsa de subordonare unei autorităţi judiciare a vizitelor la domiciliu şi a sechestrelor. Curtea nu judecă necesar să tranşeze problema întrucât ingerinţele sunt incompatibile cu art. 8 în alte privinţe.

În ciuda tezei contrare a petiţionarilor, ea consideră că amestecurile în cauză vizează în orice caz „bunăstarea economică a ţării".

Erau ele necesare într-o societate democratică? În domeniul luptei împotriva evaziunii capitalurilor şi a fugii de impozit, statele întâmpină serioase dificultăţi, rezultând din întinderea şi complexitatea reţelelor bancare şi a unor circuite financiare, precum şi din numeroasele posibilităţi de plasamente internaţionale, uşurate de relativa penetrabilitate a frontierelor. Curtea recunoaşte deci că ei pot considera necesar să recurgă la anumite măsuri, cum ar fi vizitele la domiciliu şi sechestrele, pentru a stabili proba delictelor de schimb şi a urmări, dacă este cazul, pe autori pentru aceasta. Mai trebuie, de asemenea, ca legislaţia şi practica lor în materie să ofere garanţii adecvate şi suficiente contra abuzurilor.

Or, lucrurile nu mergeau aşa în acest caz. În perioada faptelor – Curtea nefiind chemată să se pronunţe asupra reformei legislative din 1986 şi 1989, care urmărea o mai bună protejare a individului –, administraţia vămilor dispunea de puteri prea largi; ea avea o anume competenţă pentru a aprecia singură oportunitatea, numărul, durata şi amploarea operaţiunilor de control. În absenţa, mai ales, a unui mandat judiciar, restricţiile şi condiţiile prevăzute de lege apăreau ca foarte laxe şi lacunare, pentru ca ingerinţele în drepturile petiţionarilor să fie strâns proporţionale cu scopul legitim urmărit. Printre altele, administraţia nu a făcut niciodată plângere împotriva dlui Funke pentru infracţiune la reglementările privind relaţiile financiare cu străinătatea, iar sechestrele suferite de dl şi dnele Miailhe îmbrăcau un

caracter masiv şi mai ales nediferenţiat. Pe scurt, a existat o violare a art. 8 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

11. – Atingerea, susţinută de dl Crémieux, la dreptul la apărare (art. 6 § 3) şi la libertatea de exprimare (art. 10) având legătură cu aceleaşi fapte pe care Curtea le-a considerat contrare art. 8 nu cere o examinare separată (unanimitate).

12. – Dl şi dnele Miailhe au renunţat în faţa Curţii la reclamaţia lor privind lipsa unui recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale (art. 13), aşa încât nu se impune examinarea chestiunii din oficiu (unanimitate).

13. – Curtea consideră că doi dintre petiţionari au trebuit să suporte o nedreptate morală: ea alocă 50.000 FF dlui Funke şi consideră că hotărârea îi dă o compensaţie suficientă dlui Crémieux (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe în faţa jurisdicţiilor franceze, apoi a organelor Convenţiei, ea acordă 70.000 FF dlui Funke şi 50.000 FF dlui Crémieux (unanimitate).

După părerea Curţii, problema aplicării art. 50 nu este pregătită în cazul Miailhe, cu toate că urmărirea contravenţională contra soţilor a luat sfârşit. Este cazul ca ea să fie rezervată (unanimitate).

• ***Hotărârea din 29 noiembrie 1993** (Miailhe) (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 277-C)*

14. – Curtea nu observă o legătură de cauzalitate între absenţa autorizării judiciare de vizite la domiciliu şi sechestre, pe care le-a considerat contrare art. 8 din Convenţie, şi daunele materiale susţinute de dl şi dna Miailhe. Ea înlătură deci această parte a pretenţiilor lor (unanimitate). Ea consideră, în schimb, că cei interesaţi au suferit o nedreptate morală pentru care se acordă 50.000 FF dlui Miailhe, 25.000 FF dnei Victoria Miailhe şi 25.000 dnei Brigitte Miailhe (unanimitate).

15. – Cu toate că petiţionarii nu au furnizat liste detaliate şi nici acte justificative, Curtea consideră că, pentru echitate, trebuie reţinute cheltuielile făcute la Strasbourg şi o parte din cele prezentate în faţa jurisdicţiilor naţionale. Ea acordă, global, fiecăruia din cei trei petiţionari 60.000 FF (unanimitate).

16. *Bibliografie*

BOULOC (B.) – „Communication" in *Le droit au silence et la détention provisoire*, Bruxelles, Bruylant et Nemesis, 1997, p. 29–42.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 et s.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 780–781.

DUGRIP (O.). – „La conformité du droit des visites domiciliaires en matière de concurrence, douanière et fiscale avec l'article 8 CEDH", în *Le droit français et la Convention européenne des droits de l'homme*, 1974–1992, Kehl, Engel, 1994, p. 143–163.

FROMMEL (S.N.). – „The European Court of Human Rights and the right of the accused to remain silent: can it be invoked by taxpayers?", *Intertax* 1993, p. 520–549, şi *Rivista di diritto e pratica tributaria* 1993, p. 2149–2198.

FROMMEL (S.N.). – „La Corte europea dei diritti dell'uomo e il diritto dell'accusato di mantenere il silenzio", *Forum* nr. 6, 1993, p. 22–40.

FROMMEL (S.N.). – „The right to silence and the Serious Fraud Office", *International Corporate Law*, aprilie 1994, p. 21–24.

GARNON (R. şi A.). – „Note", *J.C.P.*, ediţie generală, II, jurisprudenţă, 1993, nr. 2073, p. 243–244.

GOY (R.). – „Les affaires Funke c. France et Crémieux c. France", *Cahiers du CREDHO*, nr. 2, 1994, p. 115–126.

HUET (I.). – „Note", *G.P.* 15–19 iulie 1994, p. 33 şi 34.

JAVET (M.). – „L'affaire Miailhe c. France", *Cahiers du CREDHO*, nr. 2, 1994, p. 129–147.

KINSCH (P.). – „Le droit de ne pas contribuer à sa propre incrimination", *B.D.H.* 1993, p. 51–54.

KNIGGE (G.). – „Noot", *N.J.* 1993, p. 1721-1725.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

KRUGER (H.). – „Sanctions fiscales et droits de la défense après les arrêts de la CEDH, Funke c. France, 25 février 1993, et Bendenoun c. France, 24 février 1994", *G.P.* 11–13 decembrie 1994, p. 2–4.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H. G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 500–509.

MELLO (X.A. de). – „Droit de la concurrence et droits de l'homme", *R.T.D.E.* 1993, p. 601–633.

MÉRAL (C.). – „Les tribunaux français face à la justice européenne", Levallois-Perret, Filipacchi, 1997, p. 191–194.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 510–511.

MYJER (E.). – „Zwijgen op aangeven van de douane", *NJCM-Bulletin* 1993, p. 584–592.

NAISMITH (S.N.) – „Self-incrimination: fairness or freedom?" *E.H.R.L.R.* 1997, p. 229–236.

PANNIER (J.). – „Note", *D.* 1993, jurisprudenţă, p. 460–462.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1993, p. 581–584.

RENUCCI (J.-F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1993, rezumate comentate, p. 387–388.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.–30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145 şi 1282–1293.

SHERLOCK (A.). – „Searches and investigations and the Convention: *Funke, Cremieux* and *Mialhe v. France*", *E.L.R.* 1993, p. 465-468.

SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme (premier semestre 1993)", *B.D.H.* 1993, p. 60–61.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VAN OVERBEEK (W.B.J.). – „The right to remain silent in competition investigations. The Funke decision of the Court of Human Rights makes revision of the ECJ's case law necessary", *European Competition Law Review* 1994, p. 127–233.

VIRIOT-BARRIAL (D.). – „La preuve en droit douanier et la Convention européenne des droits de l'homme (à propos de trois arrêts du 25 février 1993 à la Cour européenne des droits de l'homme)", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 537–547.

YERNAULT (D.). – „Les pouvoirs d'investigation de l'administration face à la délinquance économique: les locaux professionnels et l'article 8 de la Convention européenne", *R.T.D.H.* 1994, p. 121–136.

177. CAZUL LÓPEZ OSTRA contra SPANIEI – Efecte nocive provocate de o staţie de epurare apropiată de o locuinţă

1. – *Dna Gregoria López Ostra, cetăţeană spaniolă, locuieşte împreună cu familia în cartierul „Diputación del Rio, el Lugarico", situat la câteva sute de metri de centrul Lorca (Murcia).*

În iulie 1988, o staţie de epurare a apelor şi deşeurilor provenind de la tăbăcăria din Lorca, finanţată de o societate care grupează întreprinderi din sectorul pielii, începe să funcţioneze la câţiva metri de casa sa. De la pornirea sa, emanaţiile provoacă tulburări de sănătate şi vătămări la numeroşi locuitori din Lorca, deci şi petiţionarei. Aceasta face ca municipalitatea să evacueze persoanele care trăiau în apropierea staţiei şi, în sfârşit, văzând rapoartele de expertiză ale autorităţilor competente, să ordone, la 9 septembrie 1988, oprirea parţială a activităţilor sale.

Reîntoarsă acasă, dna López Ostra constată persistenţa tulburărilor de sănătate, precum şi degradarea mediului şi a calităţii vieţii. Ea sesizează Audiencia Territorial *(camera administrativă) din Murcia cu un recurs pentru protejarea drepturilor sale fundamentale, susţinând un amestec ilegal în domiciliul său, precum şi că au fost atinse integritatea sa fizică şi morală. În raportul său din 19 ianuarie 1989, Agenţia pentru mediu şi natură a regiunii Murcia relevă existenţa factorilor dăunători. La 31 ianuarie 1989, Curtea respinge cererea celei interesate, în ciuda avizului favorabil pentru recurs al Ministerului Public.*

Dna López Ostra sesizează atunci Tribunalul Suprem, care respinge apelul ei. La 26 februarie 1990, Tribunalul Constituţional declară recursul său amparo *evident nefondat.*

În februarie 1992, petiţionara şi familia sa se mută într-un apartament din centrul oraşului, plătit de primărie. Staţia este oprită provizoriu, la 27 octombrie 1993, de către judecătorul de instrucţie din Lorca, ca urmare a unei plângeri pentru delict ecologic, depusă de către două cumnate ale petiţionarei.

2. – *În cererea sa din 14 mai 1990, dna López Ostra se consideră victimă a unei violări a dreptului la respect pentru domiciliul său, care face imposibilă viaţa sa privată şi de familie, precum şi a unui tratament degradant; ea invocă art. 6 § 1 şi art. 3 din Convenţie.*[1]

[1] În raportul său din 31 august 1993, Comisia formulează avizul că a existat o violare a art. 8, dar nu a art. 3 (unanimitate).

• ***Hotărârea din 9 decembrie 1994*** *(Cameră) (seria A nr. 303–C)*

3. – Curtea se pronunţă mai întâi asupra celor două excepţii preliminare ale guvernului.

Ea respinge excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne (unanimitate). Recursul special pentru protejarea drepturilor fundamentale, cu care dna López Ostra a sesizat *Audiencia Territorial* din Murcia, constituia un mijloc eficient şi rapid de a răspunde reclamaţiilor ei şi ar fi putut produce efectul dorit de ea, adică închiderea staţiei de epurare. Cât priveşte necesitatea de a aştepta deznodământul anumitor proceduri angajate de cumnatele petiţionarei care locuiau în acelaşi imobil, Curtea notează că aceasta din urmă nu este parte în instanţele respective şi că, în definitiv, obiectul lor nu coincidea cu acela al cererii de la Strasbourg. În fine, dna López Ostra nu era obligată să angajeze ea însăşi aceste proceduri, mai puţin rapide decât aceea pe care ea a ales-o.

Nici mutarea petiţionarei, în februarie 1992, şi nici închiderea provizorie a staţiei, la 27 octombrie 1993, nu anulează faptul că cea interesată şi membrii familiei au trăit, ani la rând, la doisprezece metri de un focar de mirosuri, zgomote şi fum. Curtea respinge deci şi excepţia dedusă din lipsa calităţii de victimă (unanimitate).

4. – Trecând pe fond, Curtea se apleacă asupra afirmaţiei de violare a art. 8 din Convenţie.

Audiencia Territorial din Murcia, la 31 ianuarie 1989, admite că noxele în litigiu, fără a constitui un pericol grav pentru sănătate, provoacă o deteriorare a calităţii vieţii riveranilor, deteriorare care însă nu se contura ca fiind suficient de serioasă pentru a încălca drepturile fundamentale, recunoscute de Constituţie.

Curtea consideră totuşi că atingeri grave ale mediului pot afecta bunăstarea unei persoane şi o pot lipsi de bucuria folosirii domiciliului său, dăunând vieţii sale private şi de familie, fără ca prin aceasta să-i pună în mare pericol sănătatea. În toate cazurile, trebuie avut în vedere echilibrul just, care trebuie menţinut, între interesele concurente ale persoanelor şi ale societăţii, în ansamblul său.

Staţia de epurare în litigiu a fost construită pentru a rezolva o gravă problemă de poluare, existentă la Lorca, dar de la intrarea ei în funcţiune a provocat vătămări şi tulburări a numeroşi locuitori. Consiliul municipal a reacţionat cu rapiditate mutându-i în centrul oraşului, în mod gratuit, în perioada de vară, pe locuitorii afectaţi, dar membrii săi nu puteau ignora că problemele au rămas şi după închiderea parţială a activităţilor staţiei, la 9 septembrie 1988. Or, nu numai că municipalitatea nu a luat, după această dată, măsuri în vederea protejării dreptului petiţionarei la respect pentru domiciliul său şi a vieţii sale private şi de familie, dar ea chiar a contracarat deciziile judecătoreşti, care mergeau în acest sens. Astfel, ea a făcut apel împotriva deciziei Tribunalului superior din Murcia din 18 septembrie 1991, care ordona închiderea provizorie a staţiei, în cadrul unei proceduri declanşate de cumnatele celei interesate. La fel, Ministerul Public, organ de stat, a atacat o decizie a judecătorului de instrucţie din Lorca, din 15 noiembrie 1991, care mergea pe aceeaşi linie, în aşa fel încât închiderea provizorie nu s-a produs decât la 27 octombrie 1993.

Curtea a pus concluzia că statul reclamat – în ciuda marjei de apreciere care îi este recunoscută – nu a ştiut să menţină un echilibru just între interesul bunăstării economice a oraşului Lorca (să dispună de o staţie de epurare) şi folosirea efectivă de către petiţionară a dreptului la respect pentru domiciliu şi pentru viaţa sa privată şi de familie. A existat deci o violare a art. 8 (unanimitate).

5. – Conform Curţii, condiţiile în care dna López Ostra şi familia au trăit timp de câţiva ani au fost foarte dificile, dar ele nu constituie un tratament degradant în sensul art. 3. Deci, acesta nu a fost încălcat (unanimitate).

6. – Statuând asupra aplicării art. 50, Curtea admite că dna López Ostra a suferit anumite daune, ca urmare a violării art. 8: valoarea vechiului apartament a scăzut, iar mutarea a antrenat cheltuieli şi inconveniente. Trebuie, de asemenea, ţinut cont de faptul că municipalitatea a plătit, timp de un an, chiria unui apartament ocupat de petiţionară şi familia sa, în centrul localităţii Lorca şi că staţia a fost închisă provizoriu, la 27 octombrie 1993. Pe de altă parte, cea interesată a suferit un rău moral de necontestat. Curtea îi alocă 4.000.000 pesetas pentru daune (unanimitate).

Petiţionara cerea 850.000 pesetas, drept cheltuieli de judecată şi taxe, în faţa instanţelor interne. Constatând că cea interesată nu a suportat cheltuieli de judecată, întrucât a beneficiat de asistenţă judiciară gratuită în Spania, Curtea respinge cererea de rambursare (unanimitate).

Faţă de o pretenţie de 2.250.000 pesetas, pentru cheltuieli de judecată şi taxe, în faţa organelor Convenţiei, Curtea judecă echitabil să acorde dnei López Ostra 1.500.000 pesetas, mai puţin cei 9.700 FF plătiţi de Consiliul Europei, în cadrul asistenţei judiciare (unanimitate).

7. *Bibliografie*

ARCARI (M.). – „Tutela dell'ambiente e diritti dell'uomo: il caso Lopez Ostra contro Spagna e la prassi di Commissione e Corte europea dei diritti dell'uomo", *Rivista giuridica dell'ambiante* 1996, p. 745-760.

CLÉMENT (J.-N.). – „Note", *G.P.* 27-28 septembrie 1995, jurisprudenţă, p. 527–529.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 798-800.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

MARGUÉNAUD (J.-P.) – „Sources européennes", *R.T.D.C.* 1996, p. 507– 508.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995" *B.Y.B.Y.L.* 1995, p. 527–528.

SANDS (P.) – „Human rights environment and the Lopez-Ostra case: context and consequences", *E.H.R.L.R.* 1996, p. 597–618.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.*, 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 26-32.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRICK (C.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 623–626.

178. CAZUL HATTON ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Reglementarea zborurilor de noapte pe aeroportul Heathrow

1. – *Cu toţii britanici, cei opt petiţionari locuiesc sau au locuit în apropierea aeroportului londonez Heathrow. Este vorba de : Ruth Hatton, născută în 1963 şi domiciliată în East Sheen ; Peter Thake, născut în 1965 şi domiciliat în Hounslow ; John Hartley, născut în 1948 şi domiciliat în Richmond ; Philippa Edmunds, născută în 1954 şi domiciliată în East Twickenham ; John Cavalla, născut în 1925 şi care a locuit între 1970-1996 la Isleworth ; Jeffray Thomas, născut în 1928 şi domiciliat în Kew ; Richard Bird, născut în 1933 şi domiciliat în Windsor şi Tony Anderson, născut în 1932 şi domiciliat în Touchen End.*

Până în octombrie 1993, zgomotul produs de zborurile de noapte la Heathrow este limitat prin restricţii ale numărului total de decolări şi de aterizări, însă după această dată, emisiile sonore sunt reglementate de un sistem de cote de zgomot, în baza căruia fiecărui tip de aeronavă i se atribuie o "cifră de cotă" ; cu cât aparatul este mai zgomotos, cu atât cifra sa de cotă este mai importantă. Acest sistem le permite companiilor aeriene să aleagă ce avioane – silenţioase sau zgomotoase – să lase să zboare, în limita cotei de zgomot. Restricţiile sunt aplicate cu stricteţe între orele 23,30 – 6,00, cu o toleranţă mai mare între orele 23,00 – 23,30 şi 6,00 – 7,00. În urma unui control jurisdicţional solicitat de mai multe colectivităţi locale din zonă, sistemul este considerat a fi în contradicţie cu o dispoziţie legală, care cere să se fixeze un număr precis de aeronave, şi nu o cotă de zgomot. În consecinţă, guvernul decide să menţină sistemul, adăugându-i un număr maxim global de mişcări de aparate autorizate pe timp de noapte. Un al doilea control jurisdicţional ajunge la constatarea că consultarea organizată de guvern cu privire la sistemul în cauză a fost desfăşurată într-un mod ilegal şi, în martie şi iunie 1995, guvernul publică noi documente de consultare. La 16 august 1995, ministrul transporturilor anunţă că detaliile noului sistem rămân aşa cum au fost ele mai înainte definite. Colectivităţile locale contestă în zadar această decizie.

2.– *Petiţionarii sesizează Comisia la 6 mai 1997. Ei afirmă că politica guvernului în materie de zboruri de noapte la aeroportul Heathrow violează drepturile lor garantate prin articolul 8 al Convenţiei. Ei se mai plâng şi de faptul că, contrar articolului 13, nu au dispus de un recurs intern efectiv pentru a putea susţine această învinuire.*

3.– *Printr-o hotărâre din 2 octombrie 2001, o cameră (secţia III) a ajuns la concluzia violării articolelor 8 (cinci voturi contra două) şi 13 (şase voturi*

contra unul). La 19 decembrie 2001, guvernul cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 27 martie 2002, colegiul acesteia consimte la cerere.

• ***Hotărârea din 8 iulie 2003** (Marea Cameră) (CEDO 2003-VIII)*

4.– În exerciţiul funcţiei sale de control, Curtea este chemată să tranşeze problema de a şti dacă implementarea politicii din 1993 în materie de zboruri de noapte pe aeroportul Heathrow a asigurat un just echilibru între interesele persoanelor care îndură zgomotul nocturn şi cele, concurente, ale societăţii în ansamblul său. Paragraful 2 al articolului 8 autorizează restricţii aduse dreptului la respectarea vieţii private şi familiale care sunt necesare pentru bunăstarea economică a ţării şi pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi. Pentru stat era deci legitim să ia în calcul interesele economice ale companiilor aeriene şi ale altor întreprinderi, precum şi interesele ţării în ansamblul lor.

În cauzele anterioare în care probleme de mediu au adus Curtea să conchidă asupra unor violări ale Convenţiei, autorităţile naţionale nu ţinuseră seama de anumite aspecte ale dreptului intern. În speţă, totuşi, politica în materie de zboruri de noapte a fost considerată compatibilă cu dreptul intern. Protecţia mediului trebuie luată în considerare de către state atunci când acţionează în cadrul marjei lor de apreciere, ca şi de Curte atunci când examinează problema depăşirii sau nu a acestei marje, însă nu ar fi indicat pentru Curte să adopte în materie un demers special, ţinând de un statut special care le-ar fi acordat drepturilor de mediu ale omului.

Curtea constată că introducerea planului din 1993 era o măsură generală şi nu o măsură cu caracter individual care să-i vizeze în mod special pe petiţionari. Este deci cazul ca statului să-i fie lăsată o mai largă posibilitate de alegere cu privire la mijloacele de utilizat pentru a îndeplini obligaţia care îi incumbă în baza articolului 8, de a lua temeinic în considerare interesele particulare în cauză. Curtea relevă dificultăţile cu care se găseşte confruntată pentru a stabili dacă nivelul general de zgomot pe timp de noapte s-a intensificat de fapt în urma introducerii planului din 1993. Ea nu este în măsură să se pronunţe ferm asupra acestui punct. Cu toate acestea, nimic nu indică, potrivit opiniei sale, că decizia autorităţilor de a introduce un regim bazat pe un sistem de cifre de cotă ar fi prin ea însăşi incompatibilă cu articolul 8.

5. – În privinţa intereselor economice care se află în opoziţie cu oportunitatea de a restrânge sau de a suprima zborurile de noapte, Curtea găseşte rezonabil să presupună că aceste zboruri contribuie, măcar într-o oarecare măsură, la economia generală. Se poate deduce din studiile cu privire la interesul economic al zborurilor de noapte comandate de guvern că există o relaţie între legăturile aeriene în general şi zborurile de noapte şi se poate admite cu uşurinţă existenţa interesului economic de a menţine un serviciu la capacitate deplină între Londra şi ţări îndepărtate. De altfel, este greu să se facă despărţirea între interesele industriei aeriene şi interesele ţării în ansamblul său. Acestea fiind spuse, libertatea de exploatare a companiilor aeriene face obiectul unor importante limitări, cum sunt cele care acţionează asupra

zborurilor de noapte de pe Heathrow. Ulterior, planul din 1993 a făcut obiectul unor modificări, unele dintre acestea generând noi restricţii pentru companii.

Pentru a aprecia dacă statul a asigurat sau nu un just echilibru, este cazul să se ia în considerare şi măsurile iniţiate pentru a atenua efectele zgomotului generat de aeronave în mod general. Petiţionarii nu contestă faptul că zgomotul nocturn nu are o incidenţă negativă asupra preţurilor imobiliare în zona în care ei locuiesc. Dat fiind că doar un număr restrâns de persoane (între 2 % şi 3%, potrivit studiului din 1992 cu privire la somn) au de suferit din cauza planului, faptul că ele se pot muta fără a suferi pierderi financiare este un element cu pondere în aprecierea caracterului în mod global rezonabil al planului în cauză.

În ceea ce priveşte aspectele procedurale ale cauzei, autorităţile britanice controlează în permanenţă adecvarea măsurilor, iar planul din 1993 a fost precedat de o serie de anchete şi de studii, dintre care primele datează din 1962. Măsurile introduse prin acest plan au fost aduse la cunoştinţa publicului prin intermediul unui document de consultare publicat în 1995. Petiţionarii au avut posibilitatea de a formula toate observaţiile pe care le considerau oportune, iar dacă acestea nu fuseseră luate în seamă, ei ar fi putut contesta deciziile ulterioare.

Prin urmare, nu s-a produs o violare a articolului 8 (douăsprezece voturi contra cinci).

6.– Au dispus petiţionarii, în drept intern, de un recurs care să le permită să se prevaleze de drepturile garantate prin Convenţie ? Este clar că domeniul în care putea fi exercitat un control de către tribunale se limita la noţiunile clasice ale dreptului public englez, cum sunt iraţionalitatea, ilegalitatea şi eroarea vădită de apreciere, şi nu permitea să se analizeze în acea perioadă, adică înainte de intrarea în vigoare a legii din 1998 cu privire la drepturile omului, dacă creşterea numărului zborurilor de noapte presupusă a rezulta din planul din 1993 constituia o atingere justificabilă adusă dreptului riveranilor aeroportului Heathrow la respectarea vieţii lor private şi familiale sau a domiciliului lor. Prin urmare a avut loc o violare a articolului 13 (şaisprezece voturi contra unul).

7. *Bibliografie*

HAUMONT (F.). – «Droit européen des droits de l'homme», *D.* 2003, p. 2273-2274.

HESELHAUS (S.) et MARAUHN (T.). – «Strassburger Springprozession zum Schutz der Umwelt. Ökologische Menschenrechte nach den *Hatton* – Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte», *EuGRZ* 2005, p. 549-557.

SUDRE (F.) et autres. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2003)», *R.D.P.* 2004, p. 832-835.

2. Domiciliul profesional

a. Persoanele fizice

179. CAZUL NIEMIETZ contra GERMANIEI – Percheziţie a unui cabinet de avocat în cadrul unor urmăriri penale contra unui terţ

1. – *La 9 decembrie 1985, este expediată o scrisoare, prin fax-ul biroului poştei centrale din Freiburg im Brisgau, judecătorului Miosga, la tribunalul cantonal din Freising. Ea are legătură cu urmăriri penale pentru insultă, aflate în faţa acestei jurisdicţii, împotriva unui angajator care refuză să reţină, din salariile funcţionarilor săi şi apoi să verse la administraţia fiscală, impozitul ecleziastic cu care sunt datori. Ea poartă semnătura „Klaus Wegner" – posibil o persoană fictivă – însoţită de cuvintele „în numele unui grup de lucru anticlerical al Bunte Liste din Freiburg" şi de un număr de căsuţă poştală. Avocatul Gottfried Niemietz a prezidat câţiva ani Bunte Liste (grup multicolor), un partid politic local şi colegul cu care el împarte cabinetul a militat, de asemenea, pentru acest partid.*

Atunci au fost declanşate urmăriri penale pentru insulte împotriva lui Klaus Wegner. În cursul instrucţiunii, Tribunalul cantonal din München ordonă, la 8 august 1986, o percheziţie, printre altele, la cabinetul petiţionarului şi sechestrarea oricărui document, capabil să releve identitatea lui Klaus Wegner. Mandatul indică următorul motiv: corespondenţa destinată lui Bunte Liste era trimisă la o căsuţă poştală, al cărei conţinut era, până în 1985, trimis la cabinetul celui interesat. Percheziţia are loc la 13 noiembrie 1986; patru clasoare, cuprinzând date asupra unor clienţi, şi şase dosare individuale sunt examinate, dar nu s-a găsit nici un document pertinent.

La 27 martie 1987, Tribunalul regional din München I declară inacceptabil recursul avocatului Niemietz contra mandatului de percheziţie, pe motiv că acesta din urmă a fost executat. La 18 august 1987, Curtea Constituţională Federală declară inacceptabil recursul celui interesat contra mandatului de percheziţie şi a deciziei Tribunalului regional, considerând că este lipsit de suficiente şanse pentru a reuşi.

2. – *Avocatul Niemietz sesizează Comisia la 15 februarie 1988. El afirmă că percheziţia a încălcat art. 8 din Convenţie, nerecunoscând dreptul său la respect pentru domiciliu şi corespondenţă, şi art. 1 din Protocolul nr. 1, lezând clientela cabinetului său şi reputaţia de avocat; el pretinde, printre altele, că fără a ţine seamă de art. 13 din Convenţie, nu i s-a oferit posibilitatea nici unui recurs efectiv în faţa autorităţilor germane pentru plângerile sale.*[1]

[1] La 5 aprilie 1990, Comisia reţine cererea privind art. 8 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1; pentru celelalte probleme ea o declară inacceptabilă. În raportul său din 29 mai 1991, ea pune concluzia violării art. 8 (unanimitate) şi a absenţei unei probleme distincte în baza art. 1 (unanimitate).

• *Hotărârea din 16 decembrie 1992 (Cameră) (seria A nr. 251–B)*

3. – Guvernul contesta existenţa unui amestec, susţinând că art. 8 face o distincţie clară între viaţa privată şi domiciliu, pe de o parte, şi localurile profesionale, pe de altă parte.

Curtea nu judecă nici posibil şi nici necesar să caute să definească într-un mod exhaustiv noţiunea de „viaţă privată". Ar fi totuşi prea restrictiv de a limita la un „cerc intim", unde fiecare poate duce viaţa sa personală, după bunul plac, şi de a înlătura din ea lumea exterioară acestui cerc. Respectul pentru viaţa privată trebuie să includă, de asemenea, într-o anumită măsură, dreptul pentru individ de a lega şi dezvolta relaţii cu semenii lui. Pare, printre altele, să nu existe nici un motiv de principiu în a considera acest mod de a înţelege noţiunea de „viaţă privată" ca excluzând activităţile profesionale sau comerciale; de fapt, majoritatea oamenilor au în munca lor multe, chiar cele mai multe ocazii de a strânge legăturile cu lumea exterioară. Un fapt confirmă aceasta: în ocupaţiile unei persoane, nu se poate despărţi, întotdeauna, ceea ce aparţine de domeniul profesional de ceea ce iese din acesta. În mod special, sarcinile unui membru al unei profesiuni libere pot constitui un element al vieţii sale într-o atât de mare măsură, încât nu se poate spune în ce calitate el acţionează la un moment dat. În plus, s-ar risca să se ajungă la o inegalitate de tratament, dacă se refuză aplicarea art. 8, pe motiv că măsura denunţată privea numai activităţi profesionale: protecţia va continua să acţioneze în favoarea individului, ale cărui activităţi profesionale şi neprofesionale s-ar îmbina într-o asemenea măsură, încât nu ar exista nici un mijloc de a le despărţi. De altfel, până acum Curtea nu a operat cu asemenea distincţii.

În ce priveşte cuvântul „home" care figurează în textul englez la art. 8, în unele state contractante, printre care şi Germania, se admite că el se extinde la localurile profesionale. O asemenea interpretare, de altfel, corespunde pe deplin cu versiunea franceză: termenul „domiciliu" are o conotaţie mai largă decât „home" şi poate include, spre exemplu, biroul unui membru al unei profesii libere. Se poate, de asemenea, ca aici să apară neplăcut să se stabilească distincţii precise: se pot desfăşura acasă activităţi legate de o profesie sau de comerţ, şi activităţi de ordin personal din birou sau dintr-un local comercial. Dacă se atribuie un sens restrâns cuvântului „home" şi „domiciliu" s-ar putea crea, deci, acelaşi pericol de inegalitate de tratament ca şi pentru noţiunea „viaţa privată".

În general, a interpreta cuvintele „viaţă privată" şi „domiciliu" ca incluzând anumite localuri sau activităţi profesionale sau comerciale ar răspunde obiectului şi ţelului esenţial al art. 8: a asigura individul împotriva amestecurilor arbitrare ale puterilor publice. Statele contractante nu s-ar găsi pe nedrept înfrânate căci ele ar păstra, în măsură permisă de paragraful 2 al art. 8, dreptul lor de „amestec" şi acesta ar putea foarte bine să meargă mult mai departe, pentru localuri sau activităţi profesionale sau comerciale, decât în alte cazuri.

La aceste consideraţii generale se adaugă un factor ţinând de circumstanţele cauzei. Mandatul emis de Tribunalul cantonal din München ordonă cercetarea şi sechestrarea de „documente" – fără precizări şi nici limite – care să arate identitatea lui Klaus Wegner. În afară de aceasta, persoanele care au executat percheziţia au examinat patru clasoare,

conţinând date asupra unor clienţi, cât şi şase dosare individuale; operaţiunile lor trebuiau să se facă anume asupra „corespondenţei" şi asupra unor obiecte putând fi considerate ca intrând în această categorie, în baza Convenţiei. Este suficient a nota, în legătură cu acest subiect, că în art. 8 cuvântul „corespondenţă", contrar termenului „viaţă", nu este însoţit de nici un adjectiv. Combinate, aceste motive duc la judecata că percheziţia se traducea ca fiind un amestec.

4. – Era el justificat? El era „prevăzut de lege", căci Tribunalul regional München I şi Curtea constituţională federală au considerat percheziţia ca reglementară, prin prisma art. 103 din Codul de procedură penală.

El urmărea scopuri legitime, adică prevenirea unor infracţiuni penale şi protecţia drepturilor altora, în acest caz onoarea judecătorului Miosga.

Cât priveşte necesitatea amestecului, Curtea constată o lipsă de proporţie. Desigur, nu se poate cataloga ca minoră infracţiunea ce stă la originea percheziţiei: ea constituie nu numai o insultă faţă de un judecător, dar şi o tentativă de a exercita presiuni asupra lui. În acelaşi timp, mandatul era redactat în termeni largi: el ordona cercetarea şi sechestrul de „documente" fără nici o limitare, relevând identitatea autorului scrisorii ofensatoare; acest punct capătă o importanţă deosebită, atunci când, ca în Germania, percheziţia făcută la cabinetul unui avocat nu este însoţită de garanţii speciale de procedură, cum ar fi prezenţa unui observator independent. Şi mai mult: dată fiind natura obiectelor efectiv examinate, percheziţia a încălcat secretul profesional, într-o măsură care se arată a fi disproporţionată; în cazul unui avocat, o asemenea intruziune se poate repercuta asupra bunei administrări a justiţiei şi, pornind de aici, asupra drepturilor garantate de art. 6. În plus, publicitatea care a însoţit cazul a putut compromite renumele petiţionarului în ochii actualei sale clientele şi a publicului în general.

În concluzie, a existat o violare a art. 8 (unanimitate).

5. – Întrucât Curtea a ţinut cont, prin prisma art. 8, de efectele potenţiale ale percheziţiei asupra renumelui avocatului Niemietz, ea consideră că nu se pune nici o problemă distinctă în baza art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

6. – Ea respinge cererea de indemnizaţie formulată de petiţionar în numele art. 50 (unanimitate): el nu dovedeşte că a suferit o daună materială; dacă şi în măsura în care a putut să sufere un prejudiciu moral, obţine din constatarea violării o satisfacţie suficient de echitabilă; el nu a prezentat nici o precizare în ce priveşte cheltuielile de judecată şi taxe.

7. *Bibliografie*

CATH (I.G.F.). – „Hebben ondernemingen recht op bescherming van de privésfeer? De zaken *Hoechst* en *Chappell* evrgeleken", *NJCM-Bulletin* 1991, p. 28-54.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1993, p. 755–758.

DOMMERING (E.J.).– „Noot", <I>N.J.<I> 1993, p. 1453-1458,

HANGARTNER (Y.). – „Durchsuchung einer Anwaltskanzlei. Anwendung von Art. 8 EMRK auf Geschäftsraüme und geschäftliche Tätigkeiten", *A.J.P./P.J.A.*, 1993, p. 724–725.

JAKHIAN (E.) şi LAMBERT (P.). – „Les perquisitions dans les cabinets d'avocats", *J.T.* 1994, p. 66–68.

JUNOSZA-ZDROJEWSKI (G.). – „Perquisitions au cabinet d'un avocat (arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme)", *G.P.*, 23–24 iunie 1993, p. 2–3.

LAMBERT (P.) şi RIGAUX (F.). – „Perquisitions au cabinet d'un avocat et droit au respect de la vie privée, de la correspondance et du domicile", *R.T.D.H.* 1993, p. 470–481.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H. G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 493–499.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convetion on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p 501–502.

MYJER (E.). – „De getergde rechter en het advocatenkantoor", *NJCM-Bulletin* 1993, p. 320–329.

RENUCCI (J.–F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1993, rezumate comentate, p. 386–387.

SHERLOCK (A.). – „Searches and investigations and the Convention: *Niemietz v. Germany*", *E.L.R.* 1993, p. 465-468.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne de droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 355-363.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 735–737.

b. Persoanele juridice

180. CAZUL SOCIÉTÉ COLAS EST ŞI ALŢII contra FRANŢEI – Percheziţii şi sechestre făcute de administraţie în localurile societăţilor

1. – *Societăţile Colas Est, Colas Ouest şi Sacer sunt întreprinderi franceze de lucrări publice rutiere, având sediile respectiv la Colmar, la Mérignac şi la Boulogne-Billancourt. În anul 1985, ele fac obiectul unei anchete administrative, în cadrul căreia anchetatorii direcţiei generale a concurenţei, a consumului şi a sancţionării fraudelor efectuează o intervenţie simultană asupra unui număr de 56 de societăţi, ridicând cu această ocazie câteva mii de documente, care permit să se stabilească existenţa unor înţelegeri ilicite privind anumite pieţe. Anchetatorii intervin în localurile petiţionarelor pe baza ordonanţei nr. 45-1484 din 30 iunie 1945, referitoare la constatarea, urmărirea şi sancţionarea infracţiunilor la legislaţia economică. Ministerul economiei, finanţelor şi privatizării a sesizat Consiliul Concurenţei care, constatând existenţa practicilor interzise prin lege, le-a aplicat petiţionarelor sancţiuni băneşti. Acestea contestă legalitatea percheziţiilor şi a confiscărilor efectuate fără o autorizare judiciară, în faţa Curţii de Apel din Paris care, la 4 iulie 1994, le condamnă la sancţiuni*

pecuniare (respectiv 5.000.000 FRF, 3.000.000 FRF şi 6.000.000 FRF). Curtea de Casaţie le respinge acţiunile la 4 iunie 1996. Ea nu ia în considerare mijlocul bazat pe articolul 8 din Convenţie, anume pe motivul că „ancheta administrativă nu a dat loc nici unei percheziţii sau constrângeri".

2. – *În petiţia lor din 2 decembrie 1996, adresată Comisiei, societăţile afirmă că intervenţiile anchetatorilor administraţiei, în afara oricărui control sau a oricărei restricţii, constituie violări ale „domiciliilor" acestora, contrare articolului 8 al Convenţiei.*

***Hotărârea din 16 aprilie 2002** (secţia II) (CEDO 2002-III)*

3. – După o reamintire a jurisprudenţei sale, precum şi în prelungirea interpretării dinamice a Convenţiei, Curtea consideră că este timpul să se recunoască, în anumite împrejurări, că drepturile garantate în virtutea articolului 8 pot fi interpretate ca incluzând, pentru o societate, dreptul la respectarea sediului său social, agenţiei sale sau localurilor sale profesionale.

Ea constată că anchetatorii au pătruns fără autorizare judiciară în sediile sau agenţiile petiţionarelor, ceea ce constituie mijloace de intruziune în „domiciliile" acestora. Aceste ingerinţe erau prevăzute de lege şi aveau scopuri legitime, anume bunăstarea economică a ţării şi prevenirea infracţiunilor penale. În schimb, ele nu erau necesare într-o societate democratică. Într-adevăr, legislaţia şi practica în materie nu ofereau garanţii adecvate şi suficiente împotriva abuzurilor. În momentul petrecerii faptelor, administraţia competentă dispunea de puteri foarte largi şi opera fără mandat prealabil din partea judecătorului judiciar şi în lipsa unui ofiţer de poliţie judiciară. A avut loc, deci, o violare a articolului 8 (unanimitate).

4. – În virtutea articolului 41, Curtea îi alocă ficărei petiţionare câte 5.000 euro pentru prejudiciu moral (unanimitate). Pentru cheltuieli de judecată, ea îi acordă societăţii Colas Est 6.700 euro, societăţii Colas Ouest 10.200 euro, iar societăţii Sacer 4.400 euro (unanimitate).

5. *Bibliografie*

BÎRSAN (C.) – „Droit européen des droits de l'homme" D. 2003, p. 527-528.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme (année 2002)", J.D.I. 2003, p. 554-556.

FLAUSS (J.-F.) – „Actualité de la Convention européenne des droits de l'homme (novembre 2001 – avril 2002)", A.J.D.A. 2002, p. 502.

SUDRE (F.) şi alţii. – « Chronique de jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme : affaires françaises (2002) », *R.D.P.* 2003, p. 707-709.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 5
DREPTUL LA RESPECTAREA CORESPONDENŢEI
(articolul 8 din Convenţie)

1. Corespondenţa poştală

181. CAZUL SILVER ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Restricţii la corespondenţa deţinuţilor condamnaţi în Anglia şi în Ţara Galilor

1. – *Cu excepţia dnei Judith Colne, petiţionarii (dnii Reuben Silver, Clifford Dixon Noe, James Henry Tuttle, Gary Cooper, Michael McMahon şi Desmond Roy Carne) se află în închisoare, în Regatul Unit, în perioada faptelor în cauză. Reclamaţia se referă la interceptarea de către autorităţile penitenciare a 62 de scrisori scrise de petiţionari între ianuarie 1972 şi mai 1976, adică 7 de dl Silver, 4 de dl Noe, 3 de dna Colne, 2 de dl Tuttle, 14 de dl Cooper, 10 de dl McMahon şi 22 de dl Carne. În afară de aceasta, dl Noe se plânge de întârzierea în expedierea unei scrisori şi dl McMahon de faptul că nu i-a fost remisă o scrisoare care îi era destinată. În cazul dnei Colne, cele 3 scrisori sunt exemple de corespondenţă pe care a fost împiedicată să o poarte cu dl Williams, fratele închis al unui prieten; în ceea ce-i priveşte pe ceilalţi petiţionari, scrisorile erau adresate la sau trimise de diferite persoane, inclusiv părinţi,* solicitors, *parlamentari şi ziarişti. Corespondenţa trata numeroase subiecte, cum ar fi condiţiile de detenţie, procedurile judiciare, tranzacţii comerciale, chestiuni de familie şi personale.*

În plus, dl Silver, care-l rugase pe ministrul de interne, la 20 noiembrie 1972, să-l autorizeze să consulte un solicitor *în legătură cu o neglijenţă care s-ar fi produs în condiţiile sale de detenţie, a suferit un refuz la 18 aprilie 1973.*

2. – *În Anglia şi în Ţara Galilor corespondenţa deţinuţilor este reglementată de numeroase dispoziţii ale regulamentului penitenciarelor, adoptat de către ministrul de interne, în virtutea Legii nr. 1952 asupra închisorilor. În perioada faptelor, aceste dispoziţii erau completate de*

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

consemne date directorilor de închisoare, sub formă de instrucţiuni şi directive, care nu erau publicate. Conform regulamentului şi consemnelor, scrisorile în cauză au fost interceptate sau întârziate pentru diferite motive: restricţii pentru corespondenţa cu alte persoane decât părinţi şi prieteni, sau privind cazuri juridice sau altele, dispoziţii care interziceau includerea de reclamaţii privind condiţiile de detenţie, ameninţări de folosire a violenţei, grosolănii sau documente destinate publicităţii etc. Începând cu 1 decembrie 1981, consemnele privind corespondenţa deţinuţilor au fost profund modificate, iar instrucţiunile revizuite sunt de atunci publicate în întregime.

3. – *Cele 7 cereri sunt introduse în faţa Comisiei la diferite date, cuprinse între 20 noiembrie 1972 şi 8 iulie 1975. Conform celor interesaţi, cenzurarea corespondenţei lor constituie un amestec nejustificat atât în dreptul lor la respect pentru corespondenţă, garantat de art. 8 din Convenţie, cât şi în libertatea lor de exprimare, recunoscută de art. 10. În continuare, petiţionarii susţin că, în ciuda art. 13, nu au avut nici o posibilitate de recurs intern efectiv împotriva acestor violări susţinute ale Convenţiei. Dl Silver se plânge, de asemenea că, în ciuda art. 6 § 1, respingerea cererii sale l-a lipsit de acces la tribunale.*[1]

• ***Hotărârea din 25 martie 1983** (Cameră) (seria A nr. 61)*

4. – Având în vedere schimbările aduse în 1981 în reglementările asupra corespondenţei deţinuţilor, guvernul britanic nu contestă avizul Comisiei asupra a numeroase puncte. Curtea subliniază că ea nu are competenţa de a se pronunţa asupra compatibilităţii noului regim cu Convenţia, dar ea constată, cu satisfacţie, că Regatul Unit a introdus profunde modificări pentru a asigura respectarea angajamentelor sale faţă de acest instrument.

5. – Ea începe cu examinarea reclamaţiei prezentate de dl Silver în temeiul art. 6 § 1: respingerea cererii sale, din 1972, către ministrul de interne poate fi analizată ca o negare a dreptului de acces la tribunal. Considerându-se obligată să statueze, cu toate schimbările aduse legislaţiei şi practicii, ea pune concluzia, în lumina hotărârii sale Golder, că a existat o violare a respectivului articol (unanimitate).

6. – Curtea se pronunţă apoi asupra violării susţinute a art. 8. Interceptarea sau întârzierea a 64 de scrisori în cauză constituia, în mod evident, un „amestec al unei autorităţi publice" în dreptul petiţionarilor la respect pentru corespondenţa lor; era cazul, deci, de a cerceta dacă se îndeplineau condiţiile în care paragraful 2 al art. 8 permite un asemenea amestec.

[1] În raportul sau din 11 octombrie 1980, Comisia dă avizul:
– că a existat o violare a art. 8, cu excepţia a şase scrisori (serii de voturi, unanime, cu o singură excepţie);
– că nu se impune examinarea cazului prin prisma art. 10;
– că a existat o ignorare a art. 6 § 1 în cazul lui Reuben Silver (unanimitate);
– că a existat o violare a art. 13 (14 voturi pentru, 1 împotrivă).

Amestecul era el „prevăzut de lege"? Petiţionarii nu contestau conformitatea măsurilor litigioase cu dreptul englez. Referindu-se la jurisprudenţa sa, Curtea aminteşte că expresia „prevăzut de lege" înseamnă că amestecul trebuie să aibă o bază în dreptul intern şi că legea care se aplică trebuie să fie suficient de accesibilă cetăţeanului. În acest caz, acţiunile autorităţilor din închisoare nu se bazau pe consemnele ministrului de interne – care nu aveau putere de lege –, ci pe legea asupra închisorilor şi regulamentul penitenciarelor, care erau suficient de accesibile. Altă condiţie: legea trebuie să fie destul de precisă pentru a permite cetăţeanului să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecinţele comportării sale. Totuşi, interpretarea şi aplicarea numeroaselor legi depinde de practică; din moment ce consemnele instaurau o practică general valabilă, se putea ţine cont de ele – în măsura limitată în care conţinutul lor a fost relevat celor interesaţi – pentru a cerceta dacă era respectată condiţia de previzibilitate. Curtea subliniază că trebuie supus unui control efectiv amestecul în dreptul unui individ, în special atunci când executivul se bucură, ca în cazul de faţă, de largi puteri discreţionare. Ea nu subscrie totuşi la una din tezele petiţionarilor, conform căreia garanţiile ar trebui să figureze în însuşi textul care autorizează amestecul: chestiunea garanţiilor fiind strâns legată de cea a recursurilor efective, Curtea o abordează în contextul art. 13.

Aplicând respectivele principii, Curtea nu observă motive să se separe de avizul Comisiei – necontestat de către guvern –, conform căruia interceptarea, pentru motive determinate, a majorităţii scrisorilor în litigiu nu era „prevăzută de lege". În acelaşi timp, ea nu aderă la o constatare asemănătoare – contestată de către guvern – privind treisprezece scrisori. În sfârşit, ea respinge reclamaţia petiţionarilor conform căreia Comisia ar fi pus concluzia greşită că interceptarea sau întârzierea a altor treisprezece scrisori erau „prevăzute de lege".

Urmăreau ingerinţele un scop legitim? Curtea, în faţa căreia problema nu a suscitat discuţii, nu vede un motiv de a pune la îndoială că respectivele ingerinţe urmăreau toate un scop legitim, spre exemplu „apărarea ordinii", „prevenirea infracţiunilor penale", „protecţia moralei", „protecţia drepturilor şi libertăţii altora".

Era amestecul „necesar într-o societate democratică"? Recunoscând că un anumit control al corespondenţei deţinuţilor se recomandă şi nu se opune Convenţiei, Curtea aminteşte unele din principiile care reies din jurisprudenţa sa. Astfel, statele contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere pentru a recurge la restricţii, dar decizia finală asupra compatibilităţii acestora cu Convenţia aparţine Curţii; amestecul trebuie să corespundă unei „nevoi sociale imperioase" şi să fie „proporţional cu scopul legitim urmărit"; clauzele din Convenţie, care se referă la excepţii de la un drept garantat, cer o interpretare restrictivă. Aplicând aceste principii, Curtea nu vede un motiv de a se îndepărta de opinia Comisiei – necontestată de guvern –, conform căreia interceptarea, pentru motive stabilite, a celor mai multe dintre scrisori nu era „necesară". Ea nu subscrie însă la o constatare analoagă – contestată de guvern – privind o altă

scrisoare. În sfârşit, ea respinge reclamaţia petiţionarilor, conform căreia Comisia ar fi pus concluzia greşită că interceptarea sau întârzierea a şase scrisori erau „necesare". Astfel, cu excepţia uneia din scrisorile dlui Silver, a două scrisori ale dlui Noe şi a patru ale dlui Cooper, interceptarea sau întârzierea a 64 de scrisori litigioase au violat art. 8 (unanimitate).

7. – Se petreceau lucrurile la fel cu art. 13 combinat cu art. 8? După ce a reamintit anumite principii, care se degajă din jurisprudenţa privind art. 13, Curtea consideră mai întâi că posibilitatea deschisă petiţionarilor de a se plânge de controlul corespondenţei lor, sesizând comitetul vizitatorilor închisorii sau mediatorul parlamentar pentru probleme administrative – nici unul şi nici altul nu pot lua o decizie obligatorie – nu constituie un „recurs efectiv". Ea examinează apoi celelalte căi posibile de recurs: o cerere la ministrul de interne şi sesizarea tribunalelor engleze. Având în vedere competenţele respective şi faptul că normele aplicabile şi Convenţia nu sunt compatibile, aceste mijloace nu dădeau posibilitatea unui „recurs efectiv". În schimb, în măsura în care aceste norme corespundeau art. 8, ansamblul acestor recursuri răspundea, cel puţin în cazurile în care erau accesibile, condiţiilor art. 13. Curtea pune deci concluzia că în toate cazurile, unde ea a constatat o violare a art. 8 şi în unul din celelalte şapte cazuri, art. 13 a fost încălcat (unanimitate).

8. – Problema aplicării art. 50 nefiind pregătită, Curtea rezervă hotărârea.

• ***Hotărârea din 24 octombrie 1983*** *(Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 67)*

9. – Petiţionarii cereau o indemnizaţie „generală" şi, pentru trei dintre ei, daune interese „speciale" precum şi rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe atribuibile procedurii de la Strasbourg (35.663,63 £ înainte de deducerea sumei percepute cu titlu de asistenţă judiciară).

10. – Curtea decide că Regatul Unit trebuie să le verse, pentru cheltuieli de judecată şi taxe, 31.661,57 £, minus 34.692,64 FF (unanimitate). Ea respinge cererile pentru surplus (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

BERNARDI (E.). – „Corrispondenza dei detenuti e diritti fondamentali della persona", *Riv. I.D.P.P.* 1983, p. 1.414 şi urm.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (4e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 330–331.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1983)", *R.I.E.* 1984, p. 252–258.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 227.

[1] Regimul corespondenţei deţinuţilor a suferit în Scoţia (începând cu 1 august 1983) şi în Irlanda de Nord (începând cu 1 februarie 1985) modificări asemănătoare celor aduse în Anglia şi Ţara Galilor în 1981.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention of Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 450–451.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 229–234 şi 306–308.

JACKSON (D.W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights, Gainesville, University Press of Florida", 1997, p. 71–73.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 326–331 şi 341–343.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1983", *A.F.D.I.* 1984, p. 459–463.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 218–221.

182. CAZUL CAMPBELL contra REGATULUI UNIT – Control efectuat de către autorităţile din penitenciarele scoţiene asupra corespondenţei unui deţinut condamnat cu *solicitor*-ul său şi cu Comisia Europeană a Drepturilor Omului

1. – *Cetăţean britanic, dl Thomas Campbell execută o pedeapsă cu închisoare pe viaţă, pentru asasinat, după condamnarea sa, la 10 octombrie 1984, de către* High Court *din Glasgow; judecătorul recomanda ca cel interesat să primească cel puţin douăzeci de ani de închisoare.*

Dl Campbell este, la început, încadrat în categoria B dar, ca urmare a unui incident în închisoarea din Peterhead, este inculpat pentru numeroase delicte şi reclasat în categoria A, care cuprinde deţinuţii ce necesită cel mai înalt grad de securitate. Deşi Coroana abandonează ulterior aceste acuzaţii, el rămâne în categoria A de la 4 noiembrie 1985 la 9 martie 1988. De atunci, el figurează din nou în categoria B. El stă, printre altele, în închisorile din Perth şi Peterhead, foarte îndepărtate de cabinetul - solicitor-*ului său din Glasgow. De acum, el execută pedeapsa la cartierul special al închisorii Barlinnie din Glasgow.*

De la încarcerarea sa, cel interesat consultă pe solicitor *în legătură cu procedurile judiciare avute în vedere sau în curs şi cu alte chestiuni. El corespondează, de asemenea, cu Comisia. Din 1985, curierul său cu* solicitor-*ul şi Comisia este cu regularitate deschis şi filtrat de către autorităţile penitenciare. Petiţionarul formulează diferite plângeri la ministrul de interne, precum şi la departamentul scoţian de interne şi sănătate, dar este informat că toată corespondenţa va fi deschisă, conform regulamentului obişnuit, cu excepţia plângerilor către Comisie.*

2. – *Dl Campbell sesizează Comisia la 14 ianuarie 1986. El se plânge de un amestec, contrar art. 8 şi 10 din Convenţie, al autorităţilor penitenciare în corespondenţa sa cu* solcitor-*ul, cu Comisia şi cu un deputat. El susţine, de asemenea, violarea art. 6 § 1, pentru că i s-a refuzat asistenţa*

judiciară pentru a contesta, în faţa jurisdicţiilor civile, măsurile luate de autorităţile penitenciare privind corespondenţa sa.[1]

• ***Hotărârea din 25 martie 1992** (Cameră) (seria A nr. 233)*

3. – Curtea constată un amestec în dreptul dlui Campbell la respect pentru corespondenţa sa destinată sau provenind de la *solicitor*-ul său. Acest amestec avea ca bază regulamentul penitenciarelor şi instrucţiunile care prevedeau deschiderea şi citirea acestui gen de corespondenţă pentru apărarea ordinii publice sau prevenirea unor infracţiuni penale.

În ce priveşte necesitatea sa, Curtea nu vede nici un motiv de a face deosebiri între diferitele categorii de corespondenţă cu avocaţii: indiferent care ar fi scopul final, ele se poartă pe subiecte de natură confidenţială şi privată şi se bucură, în principiu, de un statut privilegiat în virtutea art. 8. Din aceasta rezultă că autorităţile penitenciare pot deschide scrisoarea unui avocat către un deţinut, dacă au motive plauzibile să creadă că acolo există un element ilicit nerelevabil prin mijloace normale de detecţie. Totuşi, ele nu trebuie decât să le deschidă, fără a le citi. Este cazul să dea garanţii corespunzătoare pentru a împiedica citirea, spre exemplu, prin deschiderea plicului în prezenţa deţinutului. Cât priveşte citirea corespondenţei unui deţinut destinată unui avocat sau provenind de la acesta, ea nu ar trebui autorizată decât în cazuri excepţionale, dacă autorităţile pot crede într-un abuz de privilegiu şi anume că prin conţinutul scrisorii se ameninţă securitatea instituţiei sau a altora sau îmbracă un caracter de delict într-o altă manieră.

Acordul european din 6 mai 1969 privind persoanele care participă la proceduri în faţa Comisiei şi la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, invocat de guvern, nu trebuie interpretat ca reducând obligaţiile asumate în virtutea Convenţiei. Apoi, corespondenţa constituie un mijloc de comunicare diferit, căruia art. 8 îi acordă o protecţie distinctă. Dreptul la respect pentru corespondenţă capătă o importanţă specială, într-un cadru carceral, unde un consilier juridic poate avea dificultăţi mai mari în a face vizite clientului său din cauza – cum este în acest caz – a distanţei faţă de instituţie. În sfârşit, nu s-ar putea atinge obiectivul urmărit, confidenţialitatea relaţiilor cu avocatul, dacă acest mod de comunicare ar face obiectul unui control automat.

Guvernul pretindea că nu se poate conta întotdeauna pe competenţa şi integritatea profesională a *solicitor*-ilor; dacă s-ar şti că toată corespondenţa cu ei va fi transmisă nedesfăcută, ar risca să devină o ţintă a presiunilor persoanelor doritoare să introducă în închisoare, sau să facă să iasă, obiecte interzise. Această teză nu convinge Curtea. Posibilitatea de a examina corespondenţa, pentru motive

[1] La 8 noiembrie 1988, Comisia reţine cererea privind deschiderea corespondenţei celui interesat cu *solicitor*-ul său şi cu ea însăşi; ea declară inacceptabile celelalte reclamaţii, dar decide să cerceteze mai întâi dacă deschiderea propriei sale corespondenţe cu dl. Campbell a încălcat art. 25 § 1. În raportul său din 12 iulie 1990, ea formulează avizul: a) că a existat o violare a art. 8, în ce priveşte deschiderea corespondenţei petiţionarului cu *solicitor*-ul său apropo de procedurile prevăzute sau în curs (11 voturi pentru, 1 împotrivă) că a existat o violare a art. 8, în ce priveşte deschiderea corespondenţei generale a petiţionarului cu *solicitor*-ul său (8 voturi pentru, 4 împotrivă); c) că a avut loc o violare a art. 8 prin deschiderea corespondenţei petiţionarului cu comisia (11 voturi pentru, 1 împotrivă); d) că petiţionarul nu a suferit nici o piedică în exercitarea efectivă a dreptului său de recurs garantat prin art. 25 § 1 (10 voturi pentru, 2 împotriva).

plauzibile, dă o garanţie suficientă împotriva abuzurilor. *Solicitor*-ii pot primi sancţiuni disciplinare în caz de greşeli deontologice şi nimeni n-a lăsat să se înţeleagă că există un motiv pentru a-l suspecta pe *solicitor*-ul dlui Campbell. În definitiv, nevoia de a respecta confidenţialitatea care se creează în relaţia avocat–client prevalează asupra unei simple eventualităţi de abuz. Întrucât deschiderea şi citirea corespondenţei petiţionarului cu *solicitor*-ul său nu răspundea nici unei nevoi sociale imperioase, a existat o violare a art. 8 în această privinţă (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. – Rămânea corespondenţa cu Comisia. Dl Campbell nu a stabilit că scrisorile sale către Comisie au fost deschise, autorităţile penitenciare având ca practică obişnuită să nu supună asemenea scrisori la nici un control.

În schimb, a existat un amestec în dreptul petiţionarului la respect pentru corespondenţa venită de la Comisie: această ingerinţă se baza anume pe instrucţiunile publicate şi accesibile, în acelaşi timp, şi urmărea ţelul legitim al „apărării ordinii" sau „prevenirii infracţiunilor penale". Ca şi pentru curierul destinat Comisiei, este important să se respecte confidenţialitatea celui trimis de ea, căci el poate conţine afirmaţii contra autorităţilor sau agenţilor penitenciarelor. De altfel, nici un motiv imperios nu obligă la deschiderea acestor scrisori. Riscul, semnalat de guvern, de a vedea fabricate documente false, cu antetul Comisiei, în scopul introducerii în închisoare a unor obiecte sau mesaje interzise, este atât de neglijabil, încât trebuie înlăturat. Deschiderea scrisorilor de la Comisie nefiind „necesară într-o societate democratică", a existat o violare a art. 8 (8 voturi pentru, 1 împotrivă)

5. – Ridicată din oficiu de către Comisie, problema respectării art. 25 § 1 n-a fost reluată în faţa Curţii şi nu este cazul să fie examinată (unanimitate).

6. – Curtea acordă petiţionarului suma integrală cerută de el drept cheltuieli de judecată şi taxe, prezentate în Scoţia şi în faţa organelor Convenţiei, şi respinge cererea de reparaţie pentru daune (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

JACKSON (D.W.) – The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights, Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 77–79.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 569–572.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p.167 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 737–739.

[1] O circulară administrativă, intrată în vigoare la 12 octombrie 1992, descrie amănunţit calea de urmat pentru controlarea corespondenţei unui deţinut cu avocatul său sau cu organe ale Convenţiei. În afara unor cazuri excepţionale, respectiva corespondenţă, de aici încolo, va fi adresată şi primită fără a mai fi deschisă sau citită.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Telefonul

183. CAZUL KLASS ŞI ALŢII contra GERMANIEI – Legislaţie care autorizează în anumite condiţii supravegherea secretă a comunicaţiilor poştale şi telefonice

1. – *Legislaţia adoptată în 1968 în Republica Federală Germania – adică un amendament la art. 10 § 2 din Legea fundamentală şi o lege din august 1968, care aduce restricţii la secretul corespondenţei, a trimiterilor poştale şi a telecomunicaţiilor – permite, în anumite condiţii, o supraveghere secretă, fără obligaţia de a informa pe cel interesat. În afară de aceasta, legislaţia exclude recursul la tribunale împotriva adoptării şi executării măsurilor de supraveghere; ea instituie, în schimb, un control a două organe: un comitet de cinci parlamentari, desemnaţi de către* Bundestag *în mod proporţional şi o comisie din trei membri numiţi de acest comitet pe durata legislaturii.*

Dl Gerhard Klass, procuror, dl Peter Lubberger, avocat, dl Jürgen Nussbruch, judecător, dnii Hans-Jürgen Pohl şi Dieter Selb, avocaţi, sunt germani; patru dintre ei locuiesc la Mannheim. Sesizată de către ei, Curtea Constituţională Federală hotărăşte, la 15 decembrie 1970, că legea din 13 august 1968 este nulă, întrucât ea exclude informarea celui interesat despre supraveghere, chiar şi atunci când aceasta se poate face fără a compromite scopul restricţiei.

2. – *În cererea lor din 11 iunie 1971, către Comisie, cei cinci jurişti susţin că legislaţia germană, aşa cum a fost modificată şi interpretată de către Curtea Constituţională Federală, este contrară art. 6, 8 şi 13 din Convenţie: pe de o parte, ea abilitează autorităţile să supravegheze corespondenţa şi comunicaţiile lor telefonice, fără a obliga aceleaşi autorităţi să-i avizeze ulterior de măsurile luate faţă de ei; pe de altă parte, ea nu permite atacarea acestor măsuri în faţa jurisdicţiilor de drept comun.*[1]

În audienţa din 10 martie 1978, agentul guvernului german informează Curtea că în nici un moment nu au fost ordonate şi nici executate măsuri de supraveghere împotriva petiţionarilor în virtutea legislaţiei în cauză.

• ***Hotărârea din 6 septembrie 1978*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 28)*

3. – Guvernul german afirmă că, întrucât plângerea petiţionarilor se întemeia pe o eventualitate pur ipotetică, de a fi supuşi unei supravegheri, nu ar putea fi consideraţi victime în sensul art. 25 din Convenţie. Într-adevăr, acest articol permite Comisiei, în anumite condiţii, să accepte sesizarea prin cereri de la orice persoană care se pretinde victimă a unei

[1] În raportul său din 9 martie 1977, Comisia formulează avizul că nu există o violare a art. 6 §1 în măsura în care petiţionarii invocă noţiunea de „drepturi cu caracter civil" (11 voturi pentru, 1 împotrivă şi 2 abţineri) sau cea de „acuzaţie în materie penală" (unanimitate) şi că nu există o violare nici a art. 8 şi nici a art. 13 (12 voturi pentru şi o abţinere).

violări a Convenţiei. Având în vedere particularităţile cauzei, Curtea decide că petiţionarii, fiecare dintre ei, sunt în drept să se pretindă victime ale unei încălcări, cu toate că – dat fiind caracterul secret al oricărei măsuri de supraveghere – ei nu pot susţine, în sprijinul cererii lor, că au fost efectiv supuşi la o supraveghere (unanimitate).

4. – Curtea studiază apoi chestiunea de a şti dacă petiţionarii au fost într-adevăr victime ale unei violări şi examinează compatibilitatea legislaţiei germane cu art. 8, 13 şi 6 din Convenţie.

5. – În ce priveşte art. 8, nimeni nu contestă că legislaţia în cauză implică un amestec în dreptul petiţionarilor la respect pentru viaţa lor privată şi de familie şi a corespondenţei. Principala problemă stătea deci în a şti dacă această ingerinţă era justificată în virtutea paragrafului 2 al art. 8. Prevăzând o excepţie la un drept garantat prin Convenţie, acest paragraf cere, subliniază Curtea, o interpretare îngustă. Efectiv, puterea de a supraveghea în secret cetăţenii este o caracteristică a statului poliţist şi nu este tolerată de către Convenţie decât în măsura strict necesară a apărării instituţiilor democratice.

Curtea consideră că legislaţia în cauză are un scop legitim, din punct de vedere al paragrafului 2 al art. 8, acela de a proteja securitatea naţională şi de a asigura apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor penale. Înainte de a cerceta dacă mijloacele adoptate în Germania, pentru atingerea acestui scop, rămân în cadrul limitelor a ceea ce este necesar într-o societate democratică, Curtea prezintă două considerente generale.

În primul rând, ea constată că societăţile democratice sunt ameninţate, în zilele noastre, de forme foarte complexe de spionaj şi de către terorism, aşa că statul trebuie să fie capabil, pentru a combate eficient aceste ameninţări, să supravegheze în secret elementele subversive care operează pe teritoriul său. Ea trebuie deci să admită că existenţa unor dispoziţii legislative, care acordă puteri de supraveghere secretă a corespondenţei, trimiterilor poştale şi telecomunicaţiilor, este necesară, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională şi/sau apărarea ordinii şi pentru prevenirea infracţiunilor penale.

În al doilea rând, deşi Convenţia lasă statelor contractante o anumită putere discreţionară, în ce priveşte alegerea modalităţilor din sistemul de supraveghere, aceste state nu dispun totuşi de o libertate fără limite pentru a supune unor măsuri de supraveghere secretă persoanele aflate în jurisdicţia lor. Conştientă de pericolul, inerent unei asemenea legi, de a săpa, chiar distruge democraţia, pe motiv că o apără, Curtea afirmă că statele nu ar putea lua, în numele luptei împotriva spionajului şi terorismului, indiferent ce măsură considerată de către ele potrivită. În afară de aceasta, indiferent de sistemul de supraveghere aplicat, ea trebuie să se convingă de existenţa unor garanţii potrivite şi suficiente contra abuzurilor.

În lumina acestor considerente, Curtea analizează apoi funcţionarea sistemului de supraveghere secretă, instituit de legislaţia germană. Ea relevă, în special, că aceasta din urmă este însoţită de condiţii stricte, atât în

adoptarea de măsuri de supraveghere, cât şi în aplicarea şi tratarea informaţiilor adunate. Dacă, în principiu, este de dorit ca acest control să fie încredinţat unui judecător, într-un domeniu unde abuzurile sunt, potenţial, atât de uşoare în cazuri individuale şi ar putea antrena consecinţe prejudiciabile pentru întreaga societate democratică, cele două organe de control, instituite prin legislaţie, pot fi considerate ca bucurându-se de o independenţă suficientă pentru a statua într-un mod obiectiv. Cât priveşte faptul de a nu informa pe cel interesat la terminarea supravegherii, el nu ar putea fi incompatibil cu art. 8, întrucât tocmai această abţinere este cea care asigură eficienţa măsurii. În consecinţă, Curtea pune concluzia că art. 8 nu este violat (unanimitate).

6. – Examinând, în continuare, cazul din punct de vedere al art. 13, Curtea constată că absenţa notificării măsurilor de supraveghere nu este, în circumstanţele cazului, contrară noţiunii de recurs efectiv. Ea precizează că un recurs efectiv, conform acestui articol, trebuie înţeles ca un recurs atât de efectiv cât poate fi el, ţinând cont de forţa limitată, inerentă oricărui sistem de supraveghere. Ea judecă, în sfârşit, că ansamblul recursurilor prevăzute de dreptul german îndeplineşte, în speţă, exigenţele art. 13 (unanimitate).

7. – Cât priveşte art. 6, atât guvernul german cât şi Comisia îl consideră inaplicabil faptelor în cauză, fie ele „civile" sau „penale". Curtea pune concluzia că nu a existat o violare a acestui articol, chiar dacă el este aplicabil (unanimitate).

8. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Klass e.a. tegen de Duitse Bondsrepubliek", *A.A.* 1979, p. 327–334.

ANDREEWS (J.).– „Control of secret surveillance in Germany", *E.L.R.* 1979, p. 139-143.

BURKE (K.C.). – „Secret surveillance and the ECHR", *Standford Law Review* 1980-1981, p. 1.113–1.140.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1978", *C. D.E.* 1979, p. 474–484.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Les „écoutes téléphoniques"", în *Protecting human rights: the European dimension. Protection des droits de l'homme: la dimension européenne*, Cologne, Carl Heymanns, 1988, p. 97–105.

DUFFY (P.J.). – „The case of Klass and others: secret surveillance of communications and the European Convention on Human Rights", *H.R.R.* 1979, p. 20–40.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 459–468.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1978 ", *B.Y.B.I.L.* 1978, p. 310–315.

LAWSON (R.A.) et SCHERMERS (H.G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 54–68.

PELLOUX (R.). – „Trois affaires allemandes devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1979, p. 338–348.

PETTITI (L.-E.). – „Écoutes téléphoniques et droits de l'homme", în *Fortschritt im Bewusstsein der Grund- und Menschenrechte. Festschrift für Felix Ermacora*, Kehl, Engel, 1988, p. 455–474.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 463–468.

SCHWAN (E.). – „Das Abhörurteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte", *N.J.W.* 1980, p. 1992–1998.

SOULIER (G.). – „Lutte contre le terrorisme et droits de l'homme. De la Convention à la Cour européenne des droits l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 663–675.

184. CAZUL MALONE contra REGATULUI UNIT – Interceptare de comunicări poştale şi telefonice, precum şi livrarea de informaţii obţinute prin „contorizarea" telefoanelor

1. – *Dl James Malone, anticar, locuind în Surrey, este cetăţean al Regatului Unit. Inculpat în martie 1977 pentru delict de tăinuire, el este în final eliberat la sfârşitul unui proces unde a apărut că una din convorbirile sale telefonice a fost interceptată. În octombrie 1978, cel interesat introduce o acţiune civilă în faţa* High Court *contra prefectului de poliţie a Marii Londre, pentru a se recunoaşte, în special, că orice „ascultare" de convorbiri pe liniile sale telefonice, practicată fără acordul său, este ilegală, chiar dacă ea are la bază un mandat al ministrului de interne. Vicepreşedintele de la* Chancery Division, *Sir Robert Megarry, îi respinge acţiunea la 28 februarie 1979.*

2. – *În Anglia şi Ţara Galilor, interceptarea comunicaţiilor poştale şi telefonice în scopul descoperirii şi prevenirii infracţiunilor se practică în virtutea unui mandat eliberat de către un ministru, de regulă cel de interne. În această materie nu există un cod general, ci diferite dispoziţii legislative care intră în joc, din care una permite să se ceară* Post Office-*ului – din 1981* Post Office *şi* British Telecommunications *– să informeze un înalt funcţionar asupra elementelor transmise pe calea poştei sau a telecomunicaţiilor.*

Conform unei practici despre care Parlamentul a fost informat, serviciile telefonice – Post Office *înainte de 1981 şi* British Telecommunications *după – stabilesc şi produc copii după „contor" la cererea poliţiei, dacă informaţiile sunt absolut necesare pentru o anchetă privind o infracţiune gravă şi nu pot fi culese din altă sursă.*

3. – *În cererea sa din 19 iulie 1979, către Comisie, dl Malone se plânge de interceptarea recunoscută a uneia din convorbirile sale telefonice. El se declară, în afară de aceasta, convins că, la ordinele poliţiei, curierul său şi cel al soţiei au fost interceptate, liniile sale telefonice „ascultate" şi telefonul său branşat la un dispozitiv de „contorizare" care înregistra toate numerele formate. El se pretinde o victimă a încălcării art. 8 şi 13 din Convenţie, care rezultă din aceste manevre blamabile, precum şi din dreptul şi practica engleză şi galeză în materie.*[1]

[1] În raportul său din 17 decembrie 1982, Comisia dă avizul că a existat o violare a drepturilor garantate dlui Malone prin art. 8, pe motivul interceptării recunoscute a uneia din convorbirile sale telefonice, precum şi al legislaţiei şi practicii engleze şi galeze care reglementează interceptarea comunicaţiilor poştale şi telefonice pentru poliţie (11 voturi pentru şi o abţinere); că nu se impune a cerceta dacă petiţionarul a suferit şi alte atingeri ale drepturilor sale, pe motiv de „contorizare" a telefonului (7 voturi pentru, 3 împotrivă şi 2 abţineri); că a existat o nerecunoaştere a art. 13, dreptul intern neoferind posibilitatea unui recurs efectiv împotriva interceptărilor practicate fără mandat (10 voturi pentru,1 împotrivă şi o abţinere).

• *Hotărârea din 2 august 1984 (plenul Curţii) (seria A nr. 82)*

4. – Cazul – precizează Curtea – nu priveşte decât interceptarea comunicărilor şi „contorizarea" instalaţiilor telefonice de către sau pentru poliţie, în contextul general al unei instrucţii penale, precum şi cadrul lor juridic şi administrativ.

5. – Nimeni nu contesta că o convorbire telefonică a dlui Malone a fost interceptată, la cererea poliţiei, în virtutea unui mandat al ministrului de interne. Există deci un amestec în exercitarea dreptului său la respect pentru viaţa privată şi corespondenţă. În afară de aceasta, guvernul britanic, refuzând să arate dacă, în speţă, au avut loc şi alte interceptări de apeluri telefonice sau de curier, era de acord că petiţionarul, bănuit de tăinuire, aparţinea unei categorii de persoane expuse la asemenea măsuri. De aici, existenţa, în Anglia şi în Ţara Galilor, a unor legi şi practici care autorizează şi instaurează un sistem de supraveghere secretă a comunicaţiilor constituie în sine un asemenea amestec, chiar în afara oricărei aplicări efective.

Aceste ingerinţe erau ele prevăzute de lege? Amintind principiile generoase enunţate în jurisprudenţa sa, Curtea subliniază anume că legea prin ea însăşi, prin opoziţie cu practica administrativă de care este însoţită, trebuie să stabilească amploarea şi modalităţile de exercitare a puterii de apreciere a executivului în materie de interceptări şi aceasta cu suficientă claritate, pentru a da individului o protecţie adecvată împotriva arbitrariului. Guvernul, petiţionarul şi Comisia erau de acord să considere compatibilă cu dreptul englez şi galez practica interceptării comunicaţiilor pentru poliţie, în virtutea unui mandat al ministrului de interne. Exista însă un dezacord fundamental între ei asupra faptului de a şti dacă anumite dispoziţii legislative reuşesc să limiteze, cât de cât, scopurile pentru care şi modul în care interceptarea comunicărilor telefonice poate fi condusă în mod legal. Curtea constată că dreptul englez şi galez este astăzi destul de neclar şi se pretează la analize divergente. În special, nu se poate spune cu certitudinea dorită în ce privinţă puterea de interceptare este integrată în norme juridice şi în ce măsură ea rămâne tributară executivului. În această măsură lipseşte elementul minimal de protecţie juridică, cerut de întâietatea dreptului într-o societate democratică. Ingerinţele reliefate nu erau deci prevăzute prin lege.

Erau ele necesare, într-o societate democratică, în căutarea unui scop legitim recunoscut? Fără nici o îndoială, existenţa unei legislaţii care autorizează interceptarea comunicaţiilor, pentru a ajuta poliţia judiciară să se achite de sarcinile ei, poate fi necesară „pentru apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor penale". În acelaşi timp, sistemul de supraveghere adoptat trebuie să fie însoţit de suficiente garanţii împotriva exceselor. În lumina concluziei de mai înainte, Curtea nu consideră că trebuie să determine în continuare în ce constau celelalte garanţii cerute de paragraful 2 al art. 8 şi nici dacă sistemul în litigiu le oferă, în această împrejurare.

6. – Apoi îi revenea să se pronunţe asupra „contorizării" instalaţiilor telefonice. Într-o copie după „contorizare" figurează informaţii – chiar

numerele făcute – care fac parte integrantă din comunicaţiile telefonice. A le transmite la poliţie, fără acordul abonatului, aduce atingere exercitării dreptului consacrat prin art. 8. Dl Malone risca să cadă sub incidenţa practicii existente în această privinţă. Cu toate că guvernul precizase că poliţia nu a provocat „contorizarea" postului, petiţionarul putea să se pretindă victimă a unei violări a art. 8, chiar din cauza existenţei acestei practici. Dreptul englez şi galez nu interzice *Post Office*-ului să transmită, voluntar, la o cerere a poliţiei care îl roagă să stabilească şi să facă nişte copii de „contorizare". În afara simplei absenţe a interzicerii, piesele de la dosar nu relevă nici o normă juridică privind amploarea şi modalităţile de exercitare a puterii de apreciere de care se bucură autorităţile. Cu toate că este legal în dreptul intern, respectivul amestec nu era deci prevăzut de către lege. Această concluzie scuteşte Curtea de a cerceta dacă amestecul era necesar într-o societate democratică.

7. – În rezumat, a existat violarea art. 8 atât pe motivul interceptării de comunicări cât şi pentru furnizarea de copii ale „contorizării" către poliţie (unanimitate).

8. – Având în vedere această decizie, Curtea judecă inutil să statueze asupra plângerii în baza art. 13 (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

9. – Ea rezervă chestiunea satisfacerii echitabile şi o trimite la Camera constituită la început pentru examinarea cazului şi care a renunţat, în octombrie 1983, în favoarea plenului Curţii (unanimitate).

• ***Hotărârea din 26 aprilie 1985** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 95)*

10. – În februarie 1985, Curtea a primit textul unei înţelegeri amiabile, încheiată între guvernul britanic şi dl Malone: primul consimte să-i ramburseze celui de al doilea cheltuielile prezentate în Anglia (9.011 £ cheltuieli în justiţie şi 5.443,20 £ onorarii ale avocaţilor) şi să-i verse suma de 3.774,10 £, după ce s-au scăzut sumele luate de la organele Convenţiei pentru asistenţă judiciară, pentru cheltuielile suportate la Strasbourg.

11. – Curtea constată că acordul îmbracă un „caracter echitabil" în sensul art. 53 § 4 al regulamentului său şi în consecinţă decide să scoată cazul de pe rol (unanimitate).[1]

12. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Telephone tapping in the United Kingdom", *E.L.R.* 1985, p. 68–70.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1985, p. 285–288.

[1] Aprobată de Regină la 25 iulie 1985, legea asupra interceptării comunicaţiilor a intrat în vigoare la 10 aprilie 1986.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 224–227.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Les „écoutes téléphoniques"", în *Protecting human rights: the European dimension. Protection des droits de l'homme: la dimension européenne*, Köln, Carl Heymanns, 1988, p. 97–105.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 393–394 şi 411–414.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1984, p. 425–429.

FARRAN (S.). – „The UK before European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 236–240.

KISS (A.). – „Le problème de l'interception des communications téléphoniques devant la Cour européenne des droits de l'homme: l'affaire Malone", *A.C.D.P./C.H.R.Y.* 1986, p. 77–86.

LAMBERT (P.). – „A la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1985, p. 414.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1984", *B.Y.B.I.L.* 1984, p. 387–391.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 346–347.

MORAY (Y.-M.). – „Note", *G.P.* 1984, rezumate, p. 441–442.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1984, p. 145–147.

PETTITI (L.-E.). – „Écoutes téléphoniques et droits de l'homme", în *Fortschritt im Bewusstsein der Grund- und Menschenrechte. Festschrift für Felix Ermacora*, Kehl, Engel, 1988, p. 455–474.

POGANY (I.). – „Telephone tapping and the European Convention on Human Rights", *N.L.J.* 1984, p. 210 şi urm.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). –„Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1064–1067.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 314-324.

185. CAZUL KRUSLIN contra FRANŢEI

186. CAZUL HUVIG contra FRANŢEI – Ascultări telefonice efectuate de către un ofiţer al poliţiei judiciare, delegat pe bază de comisie rogatorie, la solicitarea unui judecător de instrucţie

1. – *În aprilie 1985, Camera de acuzare a Curţii de Apel din Toulouse îl trimite pe dl Jean Kruslin în faţa Curţii cu juraţi din Haute-Garonne pentru a răspunde acolo de crime de complicitate la omucidere voluntară, furturi calificate şi tentativă de furt calificat. Unul din elementele de la dosar consta în înregistrarea unei discuţii telefonice pe care petiţionarul a avut-o la 17 iunie 1982 pe o linie aparţinând unui terţ, înregistrare făcută la cererea unui judecător de instrucţie din Saint-Gaudens, în cadrul unei alte proceduri. Curtea de Casaţie respinge recursul, pe baza acestui cap de acuzare, formulat de cel interesat.*

2. – *Dl Jacques Huvig, care conduce o societate de comerţ, împreună cu soţia sa, Janine, face obiectul, în decembrie 1973, al unei plângeri pentru fraudă fiscală, neînscrierea în registrele contabile şi înscrierea de date inexacte. Deschizându-se o cercetare în faţa unui judecător de instrucţie din Chaumont, acesta din urmă eliberează jandarmeriei din Langres o comisie*

rogatorie cu sarcina de a proceda la ascultarea şi transcrierea oricăror comunicări telefonice comerciale şi particulare ale celor interesaţi. Ascultările au loc timp de 28 de ore în aprilie 1974.

Inculpaţi, soţii Huvig se văd condamnaţi, în martie 1982, de către Tribunalul de mare instanţă din Chaumont pentru aproape toate acuzaţiile pentru care trebuie să răspundă. În martie 1983, Curtea de Apel din Dijon confirmă această decizie, dar agravează pedepsele pronunţate. Curtea de Casaţie respinge, în aprilie 1984, recursul petiţionarilor.

3. – *În faţa Comisiei, sesizată la 16 octombrie 1985 şi la 9 august 1984, dl Kruslin şi soţii Huvig denunţă punerea sub ascultare a telefoanelor lor şi interceptarea convorbirilor, ignorându-se art. 8 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârile din 24 aprilie 1990** (Cameră) (seria A nr. 176-A şi B)*

4. – Constatând că ascultările litigioase constituiau ingerinţe ale autorităţii publice în exercitarea dreptului celor interesaţi la respect pentru corespondenţa şi viaţa lor privată, Curtea cercetează dacă asemenea amestecuri se justifică din punctul de vedere al paragrafului 2 al art. 8.

În primul rând, erau „prevăzute prin lege"? Aceste ultime cuvinte cer, în primul rând, ca măsurile incriminate să aibă o bază în dreptul intern, dar ele au legătură, de asemenea, şi cu calitatea legii în cauză: ele cer accesibilitatea acesteia pentru persoana în cauză, care în plus trebuie să poată să-i prevadă consecinţele pentru ea şi compatibilitatea ei cu întâietatea dreptului.

5. – Problema de a şti dacă prima condiţie era îndeplinită a dat naştere la controverse. Petiţionarii au răspuns negativ la aceasta. După guvernul francez, prin „lege" trebuie înţeles „dreptul în vigoare într-un sistem juridic dat", în acest caz ansamblul constituit prin dreptul scris – art. 81, 151 şi 152 ale Codului de procedură penală, în principal – şi prin jurisdicţia care-l interpreta. Cât priveşte delegatul Comisiei, el declara că în cazul ţărilor „continentale", deci şi Franţa, numai un text normativ cu caracter general – votat sau nu de Parlament – poate fi analizat într-o „lege" în sensul art. 8 § 2 al Convenţiei.

Curtea aminteşte că revine în primul rând autorităţilor naţionale, şi îndeosebi Curţilor şi Tribunalelor, să interpreteze şi să aplice dreptul intern. Deci, nu îi revine ei să exprime o părere contrarie faţă de a lor, asupra compatibilităţii ascultărilor judiciare cu art. 368 din Codul penal. Or, de ani de zile, deja, o serie de decizii şi hotărâri, în special ale Curţii de Casaţie, văd în art. 81, 151 şi 152 ale Codului de procedură penală baza legală a ascultărilor practicate de către un ofiţer al poliţiei judiciare delegat pe baza comisiei rogatorii la solicitarea unui judecător de instrucţie. Ea consideră că nu poate să facă abstracţie de jurisprudenţa stabilită în acest fel. În domeniul paragrafului 2 al art. 8 din Convenţie şi în alte cauze asemănătoare, ea a înţeles întotdeauna termenul „lege" în accepţia sa materială şi nu formală, incluzând în aceasta texte de rang infralegislativ, şi dreptul nescris. Pe scurt, ingerinţele în litigiu aveau o bază legală în dreptul francez.

[1] În rapoartele sale din 14 decembrie 1988, Comisia dă avizul că a existat o violare a art. 8 (10 voturi pentru, 2 împotrivă).

6. – A doua cerinţă care se degajă din partea de frază „prevăzută de lege", accesibilitatea acesteia din urmă, nu ridică nici o problemă.

7. – Nu acelaşi lucru se întâmplă cu a treia, „previzibilitatea" legii în privinţa sensului şi a naturii unor măsuri aplicabile.

Ascultările şi alte forme de interceptare a convorbirilor telefonice reprezintă o atingere gravă a respectului pentru viaţa privată şi corespondenţă. Pornind de la aceasta, ele trebuie să se bazeze pe o „lege" de o precizie deosebită. Existenţa unor reguli clare şi amănunţite în materie apare ca indispensabilă, cu atât mai mult cu cât procedeele tehnice folosite se perfecţionează continuu.

Guvernul afirmă că aici Curtea trebuia să se ferească să judece, în mod abstract, conformitatea legislaţiei franceze cu Convenţia, ca şi de a statua *de lege ferenda*. El prezenta o listă de şaptesprezece garanţii existente în dreptul intern. Ele privesc fie realizarea ascultărilor, fie utilizarea rezultatelor lor, fie, în sfârşit, mijloacele de a obţine îndreptarea eventualelor neregularităţi; petiţionarii nu ar fi fost lipsiţi de nici una dintre ele.

Curtea nu minimalizează cu nimic valoarea multora dintre ele. Ea constată însă că numai unele dintre ele decurg din termenii proprii ai art. 81, 151 şi 152 ale Codului de procedură penală. Altele reies din decizii şi hotărâri pronunţate de-a lungul anilor, într-un mod fragmentar şi, în marea lor majoritate, după interceptările de care se plâng petiţionarii. Astfel că jurisprudenţa nu a consacrat până acum acest lucru în mod implicit. Înainte de toate, sistemul nu oferă, pentru moment, protecţii adecvate împotriva abuzurilor posibile. Spre exemplu, nimic nu defineşte categoriile de persoane susceptibile a fi puse sub ascultare judiciară şi nici natura infracţiunilor care se pot produce din aceasta; nimic nu constrânge judecătorul să fixeze o limită a duratei de executare a măsurii; de asemenea, nimic nu precizează condiţiile de întocmire a proceselor-verbale de sinteză care consemnează convorbirile interceptate şi nici precauţiile de luat pentru a transmite intacte şi complete înregistrările realizate, în scopul de a controla, eventual de către judecător – care nu poate întotdeauna să meargă la faţa locului pentru a verifica numărul şi lungimea benzilor originale – sau de către apărare, nici circumstanţele în care poate sau trebuie să se facă ştergerea sau distrugerea respectivelor benzi, mai ales după decizia de neurmărire sau eliberare. Informaţiile date de către guvern asupra acestor puncte diferite arată, în cazul cel mai bun, existenţa unei practici, lipsită de forţă de constrângere, în absenţa unui text sau a jurisprudenţei.

În rezumat, dreptul francez, scris şi nescris, nu arată, cu destulă claritate, amploarea şi modalităţile de exercitare a puterii de apreciere a autorităţilor în domeniile discutate. Şi mai şi era aşa în perioada întâmplării faptelor, în cele două cazuri, încât petiţionarii nu s-au bucurat de un grad minim de protecţie, cerut de întâietatea dreptului într-o societate democratică. Deci, a existat o violare a art. 8 din Convenţie (unanimitate).

8. – Această concluzie dispensează Curtea de controlarea respectării altor cerinţe ale paragrafului 2 din art. 8, adică finalitatea şi necesitatea amestecului.

9. – În temeiul art. 50, dl Kruslin cerea o indemnizaţie de 1.000.000 FF pentru fiecare cap de acuzare a condamnării sale la cinsprezece ani de închisoare pentru crimă, precum şi rambursarea sumei de 70.000 FF cheltuieli de judecată şi onorarii ale avocaţilor pentru procedurile naţionale.

Curtea respinge prima cerere, întrucât constatarea violării dă petiţionarului o satisfacţie echitabilă suficientă pentru dauna suferită (unanimitate). Ea o

acceptă parţial pe a doua, Franţa trebuind să verse cei 20.000 FF ceruţi pentru recursul la Curtea de Casaţie (unanimitate).

10. – Soţii Huvig nu cereau nici reparaţii, nici rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe.

O asemenea problemă necerând o examinare din oficiu, Curtea decide că nu este cazul să se aplice art. 50 (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

BLONTROCK (P.) şi DE HERT (P.). – „Telefoonatap: Tournet, Peureux, Huvig, Kruslin et les autres", *R.W.* 1992, p. 865–871.

COHEN-JONATHAN (G.). – „La Cour européenne des droits de l'homme et les écoutes téléphoniques. Les arrêts Kruslin et Huvig du 24 avril 1990", *R.U.D.H.* 1990, p. 185–191.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 606 şi urm.

DOMMERING (E.J.). – „Noot", *N.J.* 1991, p. 2220-2227.

JUNOSZA-ZDROJEWSKI (G.), PETTITI (C.) şi PETTITI (L.). – „Note", *G.P.*, 29 aprilie – 1 mai 1990, jurisprudenţă, p. 20–21.

KŒRING-JOULIN (R.). – „De l'art de faire l'économie d'une loi (à propos de l'arrêt Kruslin et de ses suites)", *D.* 1990, cronică, p. 187–189.

LAMBERT (P.). – „Les écoutes téléphoniques. Arrêts Huvig et Kruslin c. la France, du 24 avril 1990, de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1990, p. 749–750.

LAWSON (R.A.) et SCHERMERS (H.G.) – Leading cases of the European Court of Human Rights, Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 366–377.

MARON (A.). – „Rien n'est perdu fors l'honneur... (à propos des écoutes téléphoniques)", Éditions techniques, drept penal, iunie 1990.

MÉRAL (C.). – „Les tribunaux français face à la justice européenne", Levallois-Perret, Filipacchi, 1997, p. 195-210.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1990", *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 434–437.

MYJER (E.). –„Nadere kwaliteitseisen bij het tappen", *NJCM–Bulletin* 1990, p. 704–714.

PRADEL (J.). – „Note", *D.* 1990, jurisprudenţă, p. 357–359.

PRADEL (J.). –„Les écoutes téléphoniques judiciaires: un statut en voie de formation", *R.F.D.A.* 1991, p. 83–89.

PRAKKEN (T.). – „De arresten *Kruslin* en *Huvig* van het EHRM", *N.J.B.* 1991, p. 731-739.

SHERLOCK (A.). – „Article 8 and telephone tapping: *Huvig* case and *Kruslin* case", *E.L.R.* 1990, p. 411-413.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 41-49.

SWART (A.H.J.). – „Afluisteren van telefoons", *A.A.* 1991, p. 160.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1990, p. 564-567.

[1] Legea nr. 91-646 din 10 iulie 1991 privind secretul corespondenţei, transmisă pe căile de telecomunicaţie, a fost publicată în „Jurnalul Oficial" din 13 iulie 1991. Ea adaugă un articol cu nr. 100 la Codul de procedură penală, referitor la interceptările ordonate de către autoritatea judiciară (KAYSER (P.), „Legea 91-646 din 10 iulie 1991 şi ascultările telefonice", *J.C.P.* nr. 8, 19 februarie 1992, I. 3559, p. 91-99; PETTITI (L.-E.), „Ascultările telefonice şi dreptul francez. Cu privire la legea din 10 iulie 1991, privind secretul corespondenţei trimise pe căile de telecomunicaţii", *A.J.D.A.* 1992, p. 35-46; PRADEL (J.), „Un exemplu de restaurare a legalităţii penale: regimul interceptării corespondenţei transmise pe căile de telecomunicaţii (comentariu al legii nr. 91-646 din 10 iulie 1990)", *D.* 1992, cronică, p. 49-59).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a patra
LIBERTĂŢILE SPIRITUALE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1
LIBERTATEA RELIGIEI
(articolul 9 al Convenţiei)

1. Manifestările religiei

a. Prozelitismul

187. CAZUL KOKKINAKIS contra GRECIEI – Condamnarea unui martor al lui Iehova pentru prozelitism

1. – *Dl Minos Kokkinakis, om de afaceri retras la pensie, de naţionalitate grec, s-a născut în 1919 într-o familie de confesiune ortodoxă. Devenit martor al lui Iehova în 1936, el este arestat de mai mult de şaizeci de ori pentru prozelitism; suferă, în afară de aceasta, numeroase internări şi detenţii.*

La 2 martie 1986, soţia şi cu el merg la domiciliul dnei Kyriakaki, creştină ortodoxă, la Sitia (Creta), unde deschid cu aceasta o discuţie, în cursul căreia dl Kokkinakis încearcă să o convertească, şi anume citindu-i pasaje din numeroase cărţi şi dându-i altele. Soţul dnei Kyriakaki cheamă poliţia, care-i arestează şi-i închide pe soţii Kokkinakis. Amândoi sunt inculpaţi pentru infracţiunea de prozelitism reprimată de art. 4 din Legea nr. 1.363/1938, care fusese adoptată sub dictatura lui Metaxas (1936–1940). La 20 martie 1986, Tribunalul corecţional din Lassithi le aplica fiecăruia câte patru luni de închisoare, convertibile în 400 de drahme pentru fiecare zi de închisoare, şi o amendă de 10.000 de drahme. La 17 martie 1987, Curtea de Apel din Creta, sesizată de către condamnaţi, o achită pe dna Kokkinakis, dar confirmă vinovăţia soţului, căruia îi reduce pedeapsa cu închisoarea la trei luni şi o înlocuieşte cu o sancţiune pecuniară de 4.000 de drahme pentru fiecare zi. Cel interesat face recurs în casaţie, dar este respins în aprilie 1988.

2. – *Simbol al menţinerii limbii şi culturii greceşti timp de aproape patru secole de ocupaţie otomană, Biserica ortodoxă orientală a lui Hristos a participat activ la luptele poporului grec pentru emanciparea sa, în aşa măsură încât există o anumită identificare a elenismului cu ortodoxia. Constituţiile succesive au atribuit Bisericii respective un*

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

caracter „dominant". Reprezentând zdrobitoarea majoritate a populaţiei, ea încarnează conform acesteia, de drept şi de fapt, religia statului însuşi în care ea are, de altfel, numeroase funcţii de ordin administrativ sau educativ. Constituţiile din 1844, 1864, 1911 şi 1952 interzic „prozelitismul şi orice altă intervenţie împotriva religiei dominante". Cea din 1975 interzice prozelitismul, dar de data aceasta, într-o manieră generală: ea priveşte toate „religiile cunoscute", adică ale căror dogme nu sunt apocrife şi care nu impun neofiţilor nici o iniţiere secretă.

3. – *În cererea sa din 22 august 1988, către Comisie, dl Kokkinakis pretinde că pedepsirea sa pentru prozelitism neagă drepturile garantate prin art. 7, 9 şi 10 ale Convenţiei; în afară de aceasta, el invocă art. 5 § 1 şi art. 6 §§ 1 şi 2.*[1]

• ***Hotărârea din 25 mai 1993** (Cameră) (seria A nr. 260–A)*

4. – Aşa cum o protejează art. 9, libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie reprezintă unul din elementele de bază ale unei „societăţi democratice" în sensul Convenţiei. Ea figurează printre elementele cele mai importante ale identităţii credincioşilor şi ale concepţiei lor despre viaţă, dar ea este, de asemenea, un bun preţios printre atei, agnostici, sceptici sau pentru indiferenţi. Libertatea religioasă implică, în special, „a manifesta religia sa" nu numai în mod colectiv, „în public" şi în cercul celor ce împărtăşesc aceeaşi credinţă, dar şi „individual" şi „privat"; ea comportă, în principiu, dreptul de a încerca să convingi aproapele, spre exemplu, prin intermediul „învăţământului".

Caracterul fundamental al drepturilor garantate prin art. 9 se traduce şi prin modul cum este formulată clauza privind restrângerea lor: spre deosebire de paragraful 2 al art. 8, 10 şi 11, care includ ansamblul drepturilor menţionate în primul lor paragraf, cel al art. 9 nu urmăreşte decât „libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile".

5. – O dată expuse aceste principii generale, Curtea examinează aplicarea lor. Condamnarea pronunţată de Tribunalul corecţional din Lassithi, apoi redusă de Curtea de Apel din Creta, se prezintă ca un amestec în exercitarea dreptului dlui Kokkinakis la „libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile".

Era ea prevăzută de lege? Curtea a constatat deja că redactarea a numeroase legi nu prezintă o precizie absolută; dată fiind necesitatea de a evita o rigiditate excesivă şi de a se adapta la schimbarea situaţiilor, multe dintre ele se servesc de formule mai mult sau mai puţin lipsite de claritate, a căror interpretare şi aplicare depind de practică. În acest caz, art. 4 din Legea nr. 1.363/1938 era completat printr-o jurisprudenţă constantă a jurisdicţiilor greceşti, publicată şi accesibilă.

[1] La 7 decembrie 1990, Comisia acceptă cererea, cu excepţia reclamaţiei în baza art. 5 şi 6. În raportul său din 3 decembrie 1991, ea formulează avizul că nu a existat o violare a art. 7 (11 voturi pentru, 2 împotrivă), că a existat o violare a art. 9 (unanimitate) şi că nici o problemă distinctă nu se pune prin prisma art. 10 (12 voturi pentru, 1 împotrivă);

Măsura incriminată urmărea un scop legitim prin prisma art. 9 § 2: protecţia drepturilor şi libertăţilor altora.

Cât priveşte necesitatea într-o societate democratică, este esenţial să se facă diferenţă între mărturisirea creştină şi prozelitismul abuziv: prima corespunde adevăratei evanghelizări; al doilea reprezintă coruperea sau deformarea care se opune respectului datorat libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie al altora. Criteriile adoptate, în materie de prozelitism, de către legiuitorul grec pot fi considerate ca acceptabile, în măsura în care ele nu urmăresc decât reprimarea prozelitismului abuziv, a cărui definiţie, în abstract, nu se impune în speţă.

Curtea relevă însă că jurisdicţiile greceşti au stabilit răspunderea petiţionarului prin motive care se mulţumeau să reproducă termenii art. 4, fără a preciza suficient cum ar fi încercat inculpatul de a convinge aproapele său cu mijloace abuzive. Nici unul dintre faptele pe care ele le-au prezentat nu permite constatarea lor. Astfel încât nu s-a demonstrat că această condamnare a dlui Kokkinakis se justifica printr-o nevoie socială imperioasă. Pe scurt, a existat o violare a art. 9 (6 voturi pentru, 3 împotrivă).

6. – Art. 7 § 1 nu se limitează la interzicerea aplicării retroactive a dreptului penal în dauna acuzatului. El consacră, de asemenea, într-o manieră mai generală, principiul legalităţii infracţiunilor şi pedepselor şi pe acela care impune de a nu aplica legea penală într-un mod extensiv, în detrimentul acuzatului, îndeosebi prin analogie; de aici rezultă că o infracţiune trebuie să fie definită clar de lege.

În speţă, petiţionarul putea şti, pornind de la redactarea art. 4 din Legea nr. 1.363/1938 şi, la nevoie, cu ajutorul interpretării acestuia de către tribunale, ce acţiuni îi angajau responsabilitatea. Deci nu a existat o violare a art. 7 (8 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Având în vedere decizia sa privind art. 9, Curtea nu crede necesar să examineze reclamaţiile formulate în numele art. 10 şi a art. 14 combinat cu art. 9 (unanimitate).

8. – În numele art. 50, Curtea alocă dlui Kokkinakis 400.000 drahme pentru daune morale (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe prezentate în Grecia şi apoi în faţa organelor Convenţiei, ea îi acordă 2.789.500 drahme (unanimitate).

9. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 790–792.

JORION (B.). – „Jurisprudence de la CEDH en matière de droit de la famille et d'exercice public du culte", *L.P.A.* 10 august 1994, p. 53–57.

JUNOSZA-ZDROJEWSKI (G.). – „La cour européenne et les activités des sectes", *G.P.* 15–19 iulie 1994, p. 41–43.

KARAGIANNIS (S.) – „Les minorités religieuses et la Convention européenne des droits de l'homme", *L'Observateur des Nations Unies* 1997, nr. 3, p. 83–104.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 și urm.

LABUSCHAGNE (B.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1994, p. 706–709.

LAWSON (R.A.) et SCHERMERS (H. G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègre, Ars Aequi Libri, 1997, p. 528–537.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 519–522.

RIGAUX (F.). – „L'incrimination du prosélytisme face à la liberté d'expression", *R.T.D.H.* 1994, p. 144–150.

ROUVIÈRE-PERRIER (I.). – „Les témoins de Jéhovah devant la Cour européenne des droits de l'homme", *L.P.A.*, 17 noiembrie 1993, nr. 138, p. 24–26.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1. – 30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1136–1145, 1282–1293 și 1531–1533.

SHERLOCK (A.). – „Cse of Kokkinakis v. Greece", <I>E.L.R.<I> 1994, p. 226-228.

SICILIANOS (L.A.) – „La liberté de diffusion des convictions religieuses", in La protection internationale de la liberté, Bruxelles, Bruyant, 2002. p. 205–229.

SUDRE (F.) ȘI ALȚII. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 și urm.

SUDRE (F.) și alții – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droit de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 227–238.

SURREL (H.). – „La liberté religieuse devant la Cour européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 1995, p. 573–581.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 și urm.

VALTICOS (N.). – „Le premier arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme en matière de liberté de religion. L'affaire Kokkinakis c. Grèce", în *Mélanges G.C.* Vlachos, Athènes, Sakkoulas, și Bruxelles, Bruylant, 1995, p. 551–567.

WARBRICK (C.) – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 627–629.

b. Integrismul

188. CAZUL KALAÇ contra TURCIEI – Scoaterea la pensie din oficiu a unui magistrat militar pentru opinii integriste ilegale

1. – *Cetățean turc, născut în 1939, dl. Faruk Kalaç este magistrat militar cu grad de colonel în aviația militară. La 1 august 1990, el este scos la pensie din oficiu de către Consiliul Superior Militar, pe motiv că atitudinile sale și comportamentul său relevă faptul că a adoptat opinii integriste ilegale. La 22 august 1990, președintele republicii, primul ministru și ministrul apărării aprobă această hotărâre, care mai lovește alți doi ofițeri și 28 subofițeri. Însărcinat cu executarea hotărârii, ministrul apărării îi retrage d-lui Kalaç dreptul de a beneficia de carnetele de securitate socială și identitate militară, precum și permisul de portarmă.*

La 21 septembrie 1990, petiţionarul cere Înaltei Curţi administrativ-militare anularea deciziei din 1 august 1990 şi a măsurilor impuse de ministrul apărării. Printr-o hotărâre din 30 mai 1991, această jurisdicţie anulează decizia ministrului apărării privind refuzul de a continua să beneficieze de carnetul de securitate socială. Cu 4 voturi pentru şi 3 împotrivă, ea se declară incompetentă pentru a lua la cunoştinţă cererea de anulare a hotărârii din 1 august 1990, pe motiv că, în conformitate cu articolul 125 al Constituţiei, deciziile Consiliului Superior Militar sunt definitive şi nu pot fi supuse unui control judiciar.

La 9 ianuarie 1992, Înalta Curte administrativ-militară respinge recursul în anulare al petiţionarului.

2. – *În cererea sa din 13 iulie 1992 către Comisie, dl Kalaç se plânge că a fost înlăturat din postul de magistrat militar din cauza convingerilor sale religioase; el invocă articolul 9 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 1 iulie 1997** (Cameră) (Culegere/1997–IV)*

3. – În faţa Curţii, petiţionarul invoca, în afară de articolul 9, articolul 6 al Convenţiei, pe motiv că nu fusese audiat de un tribunal cu privire la faptele care i-au fost reproşate.

Această ultimă plângere ieşind din cadrul cauzei, aşa cum a delimitat-o decizia Comisiei asupra admisibilităţii, Curtea consideră că obiectul litigiului se limitează la problemele ridicate cu privire la articolul 9.

4. – Curtea consideră că obiecţia guvernului pe baza necompetenţei *ratione materiae* a Curţii nu impune nici o decizie, întrucât nu a fost ridicată în faţa ei în timp util (articolul 48, paragraful 1 al regulamentului A al Curţii). Cât priveşte excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne, ea o respinge (unanimitate), deoarece decizia Consiliului Superior Militar scapă, în virtutea Constituţiei, unui control judiciar.

5. – Articolul 9 enumeră diferitele forme pe care le pot lua manifestarea unei religii sau a unei convingeri, respectiv cultul, învăţământul, practicile şi îndeplinirea ritualurilor. Cu toate acestea, el nu protejează indiferent ce act motivat sau inspirat de o religie sau de o convingere. De altfel, un individ, în exercitarea libertăţii sale de a-şi manifesta religia, poate să fie nevoit să ţină cont de situaţia sa specială.

Îmbrăţişând o carieră militară, dl Kalaç se supunea, de bună voie, sistemului de disciplină militară. Acest sistem implică, prin natura sa, posibilitatea de a aduce anumitor drepturi şi libertăţi ale membrilor forţelor

[1] În raportul său din 27 februarie 1996, Comisia conchide că a fost violat articolul 9 al Convenţiei (unanimitate).

armate o serie de limitări, care nu pot fi impuse civililor. Statele pot adopta, pentru armatele lor, regulamente disciplinare care să interzică anumite comportamente, mai ales o atitudine care să meargă împotriva ordinii stabilite, răspunzând necesităţilor serviciului militar.

Nu se contesta faptul că petiţionarul, în limitele impuse de exigenţele vieţii militare, a putut să se achite de obligaţiile care constituie formele obişnuite prin care un musulman îşi practică religia.

Astfel, el dispunea de posibilitatea de a se ruga de 5 ori pe zi şi de a îndeplini celelalte îndatoriri religioase, mai ales pe aceea de a respecta postul ramadanului şi de a merge la rugăciunile de vineri la moschee. Hotărârea Consiliului Superior Militar nu se bazează, de altfel, pe opiniile şi convingerile religioase ale colonelului Kalaç sau pe modul cum îşi îndeplinea datoriile religioase, ci pe comportamentul şi felul în care a acţionat. Acestea, conform autorităţilor, aduceau atingere disciplinei militare şi principiului laicităţii.

Curtea conchide din aceasta că scoaterea la pensie din oficiu nu se traduce printr-o ingerinţă în dreptul garantat de articolul 9, pentru că ea nu este motivată prin felul în care petiţionarul şi-a manifestat religia. Deci, nu a existat o violare a articolului 9 (unanimitate).

6. *Bibliografie*

DECAUX (E.) ŞI TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.J.* 1998, p. 204–205

HUNT (M.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 652.

KARAGIANNIS (S.) – „Les minorités religieuses et la Convention européenne des droits de l'homme", *L'Observateur des Nations Unies* 1997, nr. 3, p. 83–104.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne de droits de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p. 36 şi urm.

SUDRE şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme en 1997", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 şi urm.

Woods (L.). – „Decisions on the European Convention on Humour Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 410.

189. CAZUL LEYLA ŞAHIN contra TURCIEI – Interdicţia de a purta fularul islamic la universitate

– Leyla Şahin este o turcoaică născută în 1973. Ea locuieşte la Viena din 1999, anul în care a părăsit Turcia pentru a-şi continua studiile la facultatea de medicină din acest oraş. Provenită dintr-o familie tradiţională care practică religia musulmană, ea poartă fularul islamic pentru a respecta un precept religios.

În perioada petrecerii faptelor, ea este studentă în anul cinci la facultatea de medicină din cadrul universităţii din Istanbul. La 23 februarie 1998, rectorul instituţiei emite o circulară care dispune că studenţii cu barbă şi studentele care poartă fularul islamic nu pot fi admişi nici la cursuri, nici la stagii, nici la lucrări conduse. În martie 1998, petiţionarei i se refuză accesul la probele scrise ale uneia dintre materiile sale, pe motiv că poartă fularul islamic. În continuare, i se refuză pentru acelaşi motiv înscrierea sau admiterea la mai multe cursuri, ca şi accesul la probele scrise ale unei materii. De altfel, facultatea îi dă un avertisment pentru încălcarea codului vestimentar al universităţii şi o exclude de asemenea pentru un semestru datorită participării sale la o adunare neautorizată, care urmărea să protesteze contra regulilor cu privire la ţinutele vestimentare. În urma intrării în vigoare a unei legi de amnistie, sancţiunile disciplinare aplicate petiţionarei sunt anulate.

– În petiţia sa din 21 iulie 1998, adresată Comisiei, dra Şahin invocă articolul 9 din Convenţie, plângându-se de interdicţia de a purta fularul islamic la universitate. Ea se consideră de asemenea victimă a unei atingeri nejustificate adusă dreptului ei la educaţie, în sensul articolului 2 din Protocolul nr.1. Ea invocă în plus o violare a articolului 14 combinat cu articolul 9, considerând că interzicerea fularului islamic obligă studentele să aleagă între educaţie şi religie şi operează o discriminare între credincioşi şi necredincioşi. Ea invocă în final articolele 8 şi 10.

– Printr-o hotărâre din 29 iunie 2004, o cameră (secţia IV) ajunge la concluzia non-violării articolului 9 (unanimitate) şi consideră că nu se pune nici o problemă distinctă în baza articolelor 8, 10 şi 14 combinat cu articolul 9, ca şi în baza articolului 2 din Protocolul nr. 1 (unanimitate). La 27 septembrie 2004, petiţionara cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 10 noiembrie 2004, colegiul acesteia consimte la cerere.

• ***Hotărârea din 10 noiembrie 2005*** *(Marea Cameră) (CEDO 2005-XI)*

– Curtea porneşte de la principiul că circulara litigioasă, care supune portul fularului islamic la restricţii de loc şi de formă în universităţi, a constituit o ingerinţă în exercitarea de către cea interesată a dreptului de a-şi manifesta religia.

Era această ingerinţă "prevăzută prin lege" ? Curtea notează că această circulară a fost adoptată de către rectorul universităţii din Istanbul în cadrul definit prin articolul 13 din legea nr. 2547 şi în conformitate cu textele de

reglementare anterioare. Potrivit petiţionarei, circulara litigioasă nu este compatibilă cu articolul 17 provizoriu din aceiaşi lege, care nu interzice portul fularului însă precizează că ţinuta studenţilor este liberă "cu condiţia să nu fie contrară legilor în vigoare". Curtea reaminteşte jurisprudenţa sa : "legea" este textul în vigoare aşa cum l-au interpretat jurisdicţiile interne competente. În legătură cu aceasta, ea notează că, potrivit Curţii Constituţionale, libertatea vestimentară din instituţiile de învăţământ superior nu este absolută. Aceasta a considerat de altfel că faptul de a le autoriza pe studente "să-şi acopere gâtul şi părul cu un voal sau cu un fular din raţiuni de convingeri religioase" în universităţi este contrar Constituţiei. Această jurisprudenţă a Curţii Constituţionale, având forţă juridică obligatorie şi fiind accesibilă îndată după publicarea ei în Jurnalul Oficial în 1991, completează litera articolului 17 provizoriu şi se aliniază la jurisprudenţa constituţională anterioară. De altfel, de mulţi ani deja, Consiliul de Stat consideră că portul fularului islamic de către studente nu este compatibil cu principiile fundamentale ale Republicii. Mai mult de atât : portul fularului islamic la universitatea din Istanbul este reglementat cel puţin din 1994, deci cu mult înainte ca petiţionara să se înscrie acolo. În aceste condiţii, Curtea apreciază că ingerinţa litigioasă avea o bază legală în dreptul turc şi că dra Şahin putea să prevadă, încă de la intrarea ei la universitate, că portul fularului islamic era reglementat şi că, odată cu emiterea circularei din 1998, ea risca să i se refuze accesul la cursuri şi la teze dacă persista să poarte fularul.

– Curtea consideră că ingerinţa în cauză urmărea în esenţă scopurile legitime care sunt protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi şi a ordinii.

– Cât priveşte necesitatea acestei ingerinţe, Curtea notează că ea era bazată în principal pe principiile laicităţii şi egalităţii. Potrivit jurisprudenţei constituţionale, laicitatea se situează la confluenţa dintre libertate şi egalitate. Acest principiu îi interzice statului să arate o preferinţă pentru o religie sau pentru o credinţă anume, ghidând astfel statul în rolul său de arbitru imparţial şi implică în mod necesar libertatea de religie şi de conştiinţă. El urmăreşte de asemenea să înarmeze individul nu numai împotriva ingerinţelor arbitrare ale statului, ci şi contra presiunilor exterioare emanând de la mişcările extremiste. Potrivit judecătorilor constituţionali, libertate de a-şi manifesta religia poate fi restrânsă pentru a păstra aceste valori şi principii. Curtea găseşte că o asemenea concepţie despre laicitate respectă valorile aflate la temelia Convenţiei şi constată că apărarea acestui principiu poate fi considerată ca necesară pentru protejarea sistemului democratic din Turcia. De altfel, sistemul constituţional turc pune de asemenea accentul pe protecţia drepturilor femeilor. Egalitatea între sexe, recunoscută de Curtea Europeană ca unul dintre principiile esenţiale care stau la baza Convenţiei şi ca obiectiv al statelor membre ale Consiliului Europei, a fost de asemenea considerată de Curtea Constituţională ca un principiu conţinut în mod implicit între valorile care inspiră Constituţia.

În acord cu judecătorii constituţionali turci, Curtea consideră că atunci când se abordează problema fularului islamic în contextul turc, nu se poate

face abstracţie de impactul pe care îl poate avea portul acestui simbol, prezentat sau perceput ca o constrângere religioasă cu forţă obligatorie, asupra celor care nu îl arborează. Intră aici în joc cu precădere protecţia "drepturilor şi libertăţilor celorlalţi" şi "menţinerea ordinii publice" într-o ţară în care majoritatea populaţiei, manifestând un ataşament profund faţă de drepturile femeilor şi de un mod de viaţă laic, aderă la religia musulmană. O limitare a purtării fularului poate deci să treacă drept răspuns la o "nevoie socială imperioasă", tinzând să atingă aceste două scopuri legitime, cu atât mai mult cu cât acest simbol religios dobândise în cursul ultimilor ani în Turcia o conotaţie politică.

Curtea nu pierde din vedere faptul că există în Turcia mişcări politice extremiste care se străduiesc să impună întregii societăţi simbolurile lor religioase şi concepţia lor despre societate, bazată pe reguli religioase. Considerentul primordial care a motivat interzicerea portului de insigne religioase în universităţi este tocmai principiul laicităţii. Într-un asemenea context, în care valorile pluralismului, ale respectării drepturilor celorlalţi şi, în mod special, ale egalităţii între bărbaţi şi femei în faţa legii sunt predate şi aplicate în practică, este de înţeles că autorităţile competente consideră că este contrar acestor valori să accepte portul unor insemne religioase inclusiv, în speţă, să accepte ca studentele să-şi acopere capul cu un fular islamic în localurile universitare.

– În ceea ce priveşte atitudinea autorităţilor universitare, Curtea subliniază că nu se contestă faptul că, în universităţile turce, studenţii musulmani practicanţi pot să se achite de obligaţiile care constituie formele obişnuite prin care un musulman îşi manifestă religia, încadrându-se în limitele impuse de cerinţele organizării învăţământului public. Rezultă de altfel dintr-o decizie din 9 iulie 1998, adoptată de universitatea din Istanbul că toate felurile de ţinute religioase sunt în egală măsură interzise în incinta universitară.

Curtea notează că, atunci când în 1994, la Universitatea din Istanbul s-a pus problema portului fularului islamic în cadrul formaţiunilor de sănătate, autorităţile universitare le-au reamintit studentelor principiile aplicabile în materie. De altfel, pe întreg parcursul procesului decizional care s-a concretizat în decizia din 9 iulie 1998, autorităţile competente au încercat să-şi adapteze atitudinea la evoluţia contextului, pentru a nu închide porţile universităţii studentelor care purtau fularul islamic, păstrând dialogul cu acestea şi veghind în acelaşi timp la menţinerea ordinii publice în incinta aşezământului lor.

În plus, fiind vorba de mijloacele de utilizat pentru a asigura respectarea regulamentelor de ordine interioară ale instituţiilor de învăţământ, Curtea notează că nu are căderea de a substitui propria sa viziune celei a autorităţilor universitare. De altfel, constatând legitimitatea scopului reglementării, ea nu poate să aplice criteriul legitimităţii într-o manieră care ar face ca "norma internă" a unei instituţii să devină golită de sens. Articolul 9 nu garantează întotdeauna dreptul de a se comporta într-o manieră dictată de o convingere

religioasă şi nu le conferă indivizilor care se comportă astfel dreptul de a se sustrage unor reguli care s-au vădit a fi justificate.

În concluzie, nu a avut loc violarea articolului 9 (şaisprezece voturi contra unul).

– Curtea consideră că învinuirea bazată pe articolul 2 din Protocolul nr. 1 poate fi considerată distinct faţă de cea bazată pe articolul 9, ţinând cont de circumstanţele proprii ale cauzei şi de natura fundamentală a dreptului la învăţătură, ca şi de poziţia părţilor. Ea o examinează deci separat.

În privinţa aplicabilităţii articolului 2 din Protocolul nr.1, ea reaminteşte că Convenţia este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condiţiilor actuale. Dacă prima frază a articolului 2 enunţă în esenţă accesul la instituţiile învăţământului primar şi la cele ale învăţământului secundar, nici un zid etanş nu desparte învăţământul superior de domeniul instruirii. Într-adevăr, Consiliul Europei a subliniat în mai multe texte recent adoptate rolul esenţial şi importanţa dreptului de acces la învăţământul superior pentru promovarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, precum şi pentru consolidarea democraţiei. Prin urmare, ar fi greşită o concepţie potrivit căreia instituţiile de învăţământ superior care există la un moment dat s-ar exclude din domeniul de acţionare al primei fraze din articolul 2 al protocolului nr.1. Desigur, numitul articol nu constrânge statele contractante să creeze instituţii de învăţământ superior. Totuşi, un stat care a creat asemenea instituţii are obligaţia să vegheze ca persoanele să beneficieze de un drept de acces efectiv la acestea. Într-o societate democratică, dreptul la instruire, indispensabil realizării drepturilor omului, ocupă un loc atât de fundamental, încât o interpretare restrictivă a primei fraze a articolului 2 nu ar corespunde scopului şi obiectului acestei dispoziţii. În consecinţă, instituţiile de învăţământ superior, dacă ele există la un moment dat, intră în domeniul de aplicare al primei fraze a articolului 2 din Protocolul nr. 1, dat fiind că dreptul de acces la aceste instituţii constituie un element inerent dreptului pe care numita dispoziţie îl enunţă.

– În privinţa cauzei de faţă, prin analogie cu raţionamentul său privind existenţa unei ingerinţe pe terenul articolului 9, Curtea admite că reglementarea litigioasă pe care se întemeia refuzul de acces la mai multe cursuri sau lucrări al drei Şahin datorită fularului său islamic a constituit o limitare a dreptului acesteia la instruire, în pofida faptului că a avut acces la universitate şi că a putut să urmeze cursurile alese de ea în funcţie de rezultatele sale de la examenul de admitere la universitate. Tot astfel cum a constatat-o din perspectiva articolului 9, această limitare era previzibilă pentru justiţiabilă şi urmărea scopuri legitime, iar mijloacele utilizate erau proporţionale cu scopul urmărit. Într-adevăr, este evident că măsurile în cauză nu constituie o piedică în exercitarea de către studenţi a obligaţiilor care constituie formele obişnuite ale unei practici religioase. Pe de altă parte, procesul decizional privind punerea în aplicare a reglementărilor interne a realizat, în întreaga măsură a posibilului, un exerciţiu de punere în balanţă a diverselor interese în joc. Autorităţile universitare au încercat, în mod

judicios, să găsească mijloace adecvate, fără a prejudicia obligaţia de a proteja drepturile celorlalţi şi interesele mediilor educative, pentru a nu închide studentelor cu văl porţile universităţilor. În fine, mai rezultă că acest proces era însoţit de garanţii – principiu de legalitate şi control jurisdicţional – de natură a proteja interesele studenţilor. Pe de altă parte, dra Şahin putea în mod rezonabil să prevadă că risca să i se refuze accesul la cursuri şi la lucrări dacă persista să poarte fularul islamic după data de 23 februarie 1998, aşa cum s-a întâmplat mai târziu.

În aceste condiţii, interdicţia de a purta fularul islamic în speţă nu a adus atingere substanţei însăşi a dreptului la instruire. Prin urmare, nu s-a produs o violare a articolului 2 din Protocolul nr. 1 (şaisprezece voturi contra unul).

– Curtea nu discerne nici o violare a articolelor 8 şi 10 (unanimitate), argumentaţia bazată pe acestea ne fiind decât o reformulare a învinuirii exprimate în baza articolului 9 şi a articolului 2 din Protocolul nr. 1.

– Cât priveşte învinuirea bazată pe articolul 14, ea nu a fost expusă în mod aprofundat în pledoariile părţii petiţionare, prezentate Marii Camere. De altfel, reglementarea privind purtarea fularului islamic nu vizează apartenenţa drei Şahin la o religie, ci urmăreşte în mod special scopul legitim al protecţiei ordinii şi a drepturilor şi libertăţilor celorlalţi şi urmăreşte în mod vădit să păstreze caracterul laic al instituţiilor de învăţământ. Nu s-a produs, deci, o violare a articolului 14 (unanimitate).

12. *Bibliografie*

BURBOGUE-LARSEN (L.) et DUBOUT (E.). – «Le port du voile à l'université. Libres propos sur l'arrêt de la grande chambre *Leyla Sahin c. Turquie* du 10 novembre 2005», *R.T.D.H.* 2006, p. 183-215.

GONZALEZ (G.). – «Note», *A.J.D.A.* 2006, p. 315 şi urm.

PABEL (K). – «Die Rolle der Großen Kammer des EGMR bei Überprüfung von Kammer-Urteilen im Lichte der bisherigen Praxis. Überlegungen ausgehend vom Fall Leyla Sahin zum Kopftuchverbot an türkischen Universitäten", *EuGRZ* 2006, p. 3-11.

RENUCCI (J.-E). – «Droit européen des droits de l'homme» *D.* 2006, p. 1719-1720.

RIOU-KANG (N.). – «Reconnaissance du droit à l'accès à l'enseignement supérieur et interdiction du port du voile», *L'Europe des libertés* janvier 2006, p. 17-19.

SUDRE (F.) et autres. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 806-808.

c. Riturile

190. CAZUL CHA'ARE SHALOM VE TSEDEK contra FRANŢEI – Refuzul unui agrement opus unei asociaţii culturale israelite doritoare de a practica sacrificarea rituală a animalelor

1. – *Asociaţia culturală israelită Cha'are Shalom ve Tsedek, înfiinţată în 1896, îşi are sediul la Paris şi numără aproximativ 40.000 de credincioşi dintre care unii conduc nişte măcelării, restaurante sau firme de catering*[1].

În 1987, ea cere ministrului de interne să o propună pentru obţinerea unui agrement din partea ministrului agriculturii în vederea practicării sacrificării rituale conform prescripţiilor religioase foarte stricte ale membrilor săi, pentru care carnea nu este „coşer" dacă nu este „glatt", adică dacă controlul post mortem *al animalelor sacrificate vădeşte cea mai mică impuritate la nivelul plămânilor. Această cerere este respinsă în ultimă instanţă printr-o hotărâre a Consiliului de Stat, la 25 noiembrie 1994, pe motiv că petiţionara nu este susceptibilă de a fi considerată „organism religios" în sensul articolului 10 din decretul din 1 octombrie 1980. Această dispoziţie prevede o excepţie de la obligaţia de a seda în prealabil animalele, numai în cazul unei tăieri rituale efectuate de către nişte sacrificatori abilitaţi de un organism religios agreat.*

2. – *În petiţia sa din 25 mai 1998 adresată Comisiei, asociaţia se plânge de faptul că respingerea cererii sale de agrement a adus atingere libertăţii sale garantate prin articolul 9 al Convenţiei, de a-şi manifesta religia prin îndeplinirea unui rit; ea pretinde de asemenea, în baza articolului 14, că ar face obiectul unei discriminări contrare acestui articol, în măsura în care acest agrement, care este necesar pentru a accede la abatoare, nu a fost eliberat decât Consistoriului Central din Paris („ACIP"), asociaţie care regrupează marea majoritate a israeliţilor din Franţa, ai cărei sacrificatori nu ar proceda la un control suficient de aprofundat al cărnii pe care o certifică drept „coşer"*[2].

• ***Hotărârea din 27 iunie 2000*** *(marea cameră) (Culgere 2000 – VII)*

3. – În domeniul articolului 9 luat izolat, Curtea cercetează mai întâi dacă există o ingerinţă în libertatea de a-şi manifesta religia. După ce ea a evidenţiat faptul că metoda de sacrificare (tăiere n.t.) practicată de către sacrificatorii petiţionarei este strict aceeaşi ca cea particată de către

[1] Catering (engl.), în franceză „traiteur" = firmă care pregăteşte aperitive, mâncăruri, cocktail-uri etc., pe care le livrează la domiciliu sau pentru banchete şi diferite recepţii oficiale pe bază de comandă (n.t.)

[2] În raportul său din 20 octombrie 1998, Comisia formulează avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 9 combinat cu articolul 14 (14 voturi contra 3) şi că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolului 9 considerat în mod izolat (15 voturi contra 2).

sacrificatorii ACIP, ea declară că ar fi vorba despre o asemenea ingerinţă doar dacă interzicerea practicării legale a acestui mod de tăiere ar duce la imposibilitatea, pentru credincioşii ultraortodocşi, de a mânca o carne provenind de la animale tăiate potrivit prescripţiilor religioase care li se par aplicabile în materie. Or, nu este aşa. De fapt, petiţionara se poate aproviziona cu uşurinţă cu carne „glatt" din Belgia. În plus, un anumit număr de măcelării, aflate sub controlul ACIP, pun la dispoziţia credincioşilor o carne pe care Beth-Din o certifică a fi „glatt". S-au iniţiat nişte convorbiri între petiţionară şi ACIP, în vederea găsirii unei înţelegeri, care să-i permită petiţionarei să treacă ea însăşi la tăieri, sub acoperirea agrementului acordat consistoriului central din Paris (ACIP), acord care nu s-a putut încheia din motive financiare. Desigur, petiţionara invocă o lipsă de încredere la adresa sacrificatorilor abilitaţi de ACIP, în ceea ce priveşte întinderea controlului *post mortem* al plămânilor animalelor tăiate. Curtea consideră însă că dreptul la libertate religioasă, garantat prin aricolul 9, nu poate merge atât de departe încât să înglobeze şi dreptul de a se deda personal la tăierea rituală şi la certificarea ce decurge din aceasta, având în vedere că petiţionara şi membrii săi nu sunt privaţi în mod concret de posibilitatea de a-şi procura şi de a mânca o carne socotită de ei mai conformă cu prescripţiile religioase.

Pentru aceste motive, refuzul agrementului nu constituie o ingerinţă în dreptul petiţionarei la libertatea de a-şi manifesta religia. Presupunând chiar că acest refuz ar putea fi considerat ca o ingerinţă, el este prevăzut prin lege, urmărea un scop legitim (protecţia sănătăţii şi ordinii publice) şi nu poate trece drept excesiv sau disproporţionat. Nu a avut deci loc o violare a articolului 9 luat separat (12 voturi contra 5).

4. – Curtea notează că faptele se leagă de articolul 9 şi că, prin urmare, articolul 14 se aplică. Cu toate acestea, în lumina constatărilor privind efectul limitat al măsurării incriminat, constatări care au condus-o la concluzia că nu a existat o ingerinţă în dreptul petiţionarei de a-şi manifesta religia sa, Curtea consideră că diferenţa de tratament rezultată de aici are un efect limitat. În plus, măsura urmărea un scop legitim şi mai există şi un raport rezonabil de proporţionalitate între mijloacele utilizate şi scopul urmărit. Dacă a existat vreo diferenţă de tratament, ea îşi găsea în speţă o justificare obiectivă şi rezonabilă în sensul jurisprudenţei constante a Curţii. Prin urmare, nu s-a produs o violare a articolului 9 combinat cu articolul 14 (10 voturi contra 7).

5. Bibliografie

BENOÎT-ROHMER (F.). – „Note", L'Europe des libertés juillet 2000, p. 14.

DECAUX (E.) et TRAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2000)", J.D.I. 2001, p. 209-211.

FLAUSS (J.-F.) – „Abattage rituel et liberté de religion: le défi de la protection des minorités au sein des communautés religieuses", R.T.D.H. 2001, p. 195-207.

JONG (C. D. de). – „Noot", NJCM-Bulletin 2001, p. 335-341.

ROLLAND (P.). – „Liberté de religion et abattage rituel de la viande. L'arrêt Cha'are Shalom Ve Tsedek c/France du 27 juin 2000", Cahiers du CREDHO nº 7, 2001, p. 103-111.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. affaires françaises (2000)", R.D.P. 2001, p. 685–687.

WOODS (L.) – „Decisions of the European Court of Human Rights during 2000", *B.Y.B.I.L.* 2000, p. 508–510.

2. Locurile de cult sau de rugăciune

191. CAZUL MANOUSSAKIS ŞI ALŢII contra GRECIEI – Condamnare a unor martori ai lui Jehovah pentru a fi creat şi folosit o casă de rugăciune fără autorizaţia ministrului educaţiei naţionale şi al cultelor

1. – *Domiciliaţi în Creta, dnii Titos Manoussakis, Constantinos Makridakis, Kyriakos Baxevanis şi Vassilios Hadjakis sunt martori ai lui Jehovah. La 30 martie 1983, dl Manoussakis închiriază o sală într-un imobil la Heraklion, prin contract sub semnătură privată, stipulând că ea va fi utilizată „pentru tot felul de întruniri, căsătorii etc. ale creştinilor martori ai lui Jehovah". La 28 iunie 1983, petiţionarii solicită ministrului Educaţiei Naţionale şi al Cultelor autorizaţia de a folosi această sală ca pe o casă de rugăciuni. La 10 decembrie 1984, ministrul îi informează că administraţia examinează cererea lor. În prezent, procedura se află încă în curs.*

La 3 martie 1986, parchetul din Heraklion începe urmărirea penală împotriva petiţionarilor, în baza articolului 1 din legea nr. 1363/1938, aşa cum a fost modificată prin legea nr. 1672/1939, pe motiv că ei au „înfiinţat o casă de rugăciune pentru întruniri şi ceremonii religioase ale adepţilor (...) confesiunii martorii lui Jehovah (...) fără autorizaţia autorităţii ecleziastice recunoscute şi a ministrului Educaţiei Naţionale şi al Cultelor". La 6 octombrie 1987, Tribunalul corecţional de primă instanţă îi eliberează pe petiţionari; el consideră, într-adevăr, că „întrunirea adepţilor unei dogme oarecare, în absenţa actelor de prozelitism, este liberă, chiar atunci când ea are loc fără autorizaţie".

La 8 octombrie 1987, parchetul din Heraklion atacă această hotărâre judecătorească în faţa aceluiaşi tribunal, ca instanţă de apel, şi obţine la 15 februarie 1990 condamnarea fiecărui inculpat la 3 luni de închisoare convertibile în 400 de drahme, pentru fiecare zi de detenţie, şi la 20 000 de drahme amendă.

Condamnaţii fac recurs în casaţie, susţinând, mai ales, că articolul 1 al amintitei legi şi obligaţia de a solicita o autorizaţie pentru a deschide o casă de rugăciune (decret regal din 20 mai/2 iunie 1939) sunt contrare articolului 13 al Constituţiei şi articolul 9 al Convenţiei care garantează dreptul la libertatea religioasă şi a cultelor. Curtea de Casaţie le respinge recursul la 19 martie 1991.

2. – *În cererea lor din 7 august 1991 către Comisie, cei interesaţi invocă articolele 3, 5, 6 coroborate cu articolele 8, 9, 10, 11 şi 14 ale Convenţiei şi articolul 1 al Protocolului nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 26 septembrie 1996** (Cameră) (Culegere/1996–IV)*

3. – Guvernul susţinea în principal că petiţionarii nu au epuizat căile de recurs intern, nesesizând de două ori Consiliul de Stat despre refuzul tacit al ministrului Educaţiei Naţionale şi al Cultelor să le acorde autorizaţia solicitată. Or, tăcerea ministrului echivalează, la capătul a trei luni, cu o decizie implicită de respingere, susceptibilă de recurs la Consiliul de Stat pentru exces de putere.

În recursul lor în casaţie, petiţionarii se bazau în exclusivitate pe incompatibilitatea articolului 1 din legea nr. 1363/1938, care servise ca bază pentru condamnarea lor, cu articolele 9 al Convenţiei şi 13 al Constituţiei. Curtea de Casaţie a respins această acuzaţie, considerând că Tribunalul corecţional din Heraklion, constituit în instanţă de apel, interpretase şi aplicase corect dispoziţia sus-menţionată. Deci, petiţionarii epuizaseră căile de recurs interne în ceea ce priveşte condamnarea lor.

În privinţa cererilor de autorizaţie, ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor le-a răspuns, în cinci rânduri, în scris, că dosarul se afla în curs de soluţionare. Nu a existat niciodată vreo decizie explicită şi nici tăcere a administraţiei care să permită începerea derulării termenului prevăzut, iar petiţionarii au rămas în expectativă, o dată cu data de 18 octombrie 1983. Or, în ceea ce priveşte punctul de pornire a termenelor prevăzute, în spiritul petiţionarilor se putea strecura îndoiala: după a doua cerere de autorizaţie a celor interesaţi, din 18 octombrie 1983, ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor le-a răspuns, la 25 octombrie 1983, deci, înainte de expirarea termenului de trei luni, începând cu data depunerii cererii; în consecinţă, nu a existat o tăcere a administraţiei care să echivaleze cu un refuz tacit de a acorda autorizaţia solicitată.

Curtea respinge, deci, excepţia preliminară (unanimitate).

4. – Pe fond, Curtea constată: condamnarea celor interesaţi, pronunţată de către Tribunalul corecţional din Heraklion, constituit în instanţă de apel, pentru a fi folosit sala pe care au închiriat-o, fără a avea autorizaţia prealabilă cerută de legea nr. 1363/1983, echivalează cu o ingerinţă în exercitarea dreptului lor la „libertatea de a-şi manifesta religia prin cult şi îndeplinirea ritualurilor".

În legătură cu justificarea ingerinţei, Curtea notează mai întâi că petiţionarii se plâng mai puţin de tratamentul ale cărui victime au fost ei înşişi, în speţă, şi mai mult de obstrucţia generală împotriva martorilor lui Jehovah atunci când aceştia au dorit să construiască o biserică sau un lăcaş

[1] La 10 octombrie 1994, Comisia reţine cererea în ceea ce priveşte reclamaţia în baza articolului 9. În raportul său din 25 mai 1995, ea pune concluzia violării acestuia (unanimitate).

de cult; în esenţă, ei atacă dispoziţiile legislaţiei interne pertinente. În acelaşi timp, ea nu socoteşte necesar să cerceteze dacă ingerinţa în litigiu era „prevăzută de lege", întrucât aceasta, oricum ar fi, apare ca incompatibilă cu articolul 9 în alte privinţe.

Statele dispun de puterea de a controla dacă o mişcare sau o asociaţie urmăreşte, în scopuri pretins religioase, să desfăşoare activităţi dăunătoare populaţiei. Totuşi, confesiunea martorilor lui Jehovah îndeplineşte, în ordinea juridică greacă, condiţiile unei „religii cunoscute". Având însă în vedere circumstanţele cazului, Curtea consideră că măsura incriminată urmărea un scop legitim prin prisma articolului 9, paragraful 2: protejarea ordinii.

Respectiva măsură era oare necesară într-o societate democratică? Legislaţia greacă permite o imixtiune substanţială a autorităţilor politice, administrative şi ecleziastice în exercitarea libertăţii religioase. La numeroasele condiţii de forme prescrise, dintre care unele conferă autorităţii poliţiei, primarului şi preşedintelui comunei o foarte largă putere de apreciere, se adaugă posibilitatea oferită în practică ministrului Educaţiei Naţionale şi al Cultelor de a amâna nelimitat răspunsul sau de a refuza autorizaţia fără a da o explicaţie sau o motivaţie valabile.

Dreptul la libertatea religioasă, aşa cum îl înţelege Convenţia, exclude orice apreciere din partea statului asupra legitimităţii credinţelor religioase sau asupra modalităţilor de exprimare a acestora. Prin urmare, Curtea estimează că sistemul de autorizare nu concordă cu articolul 9 decât în măsura în care el urmăreşte să asigure un control al ministrului asupra întrunirii condiţiilor formale.

Or, din dosar ca şi din numeroase cazuri prezentate de către petiţionari şi necontestate de guvern, reiese că statul tinde să se servească de potenţialităţile legislaţiei în cauză, în aşa fel încât să impună condiţii rigide sau chiar prohibitive exercitării anumitor culte neortodoxe, şi, în special, celui al martorilor lui Jehovah.

În speţă, ministrul Educaţiei Naţionale şi al Cultelor, solicitat în cinci rânduri de către petiţionari, de la 25 octombrie 1983 până la 10 decembrie 1984, le-a răspuns că dosarul se afla în curs de examinare. Până astăzi, cei interesaţi nu au primit un răspuns precis. În aceste condiţii, guvernul nu ar putea să folosească insubordonarea petiţionarilor faţă de o formalitate a legii pentru a justifica măsura condamnării lor. Cuantumul pedepsei contează mai puţin.

Curtea a concluzionat că această condamnare litigioasă afectează atât de profund libertatea religioasă a petiţionarilor încât ea nu poate fi considerată proporţională cu scopul legitim urmărit şi nici, prin aceasta, necesară într-o societate democratică. A existat, deci, o violare a articolului 9 (unanimitate).

5. – În temeiul articolului 50, Curtea consideră că cei interesaţi au suferit un prejudiciu moral, dar constatarea încălcării articolului 9 este suficientă pentru a-i despăgubi (unanimitate).

Pentru taxe şi cheltuieli de judecată în instanţele din Grecia şi apoi, din Strasbourg, cei interesaţi cereau o sumă de 4 030 100 drahme, prezentând un deviz. Curtea găseşte cererea rezonabilă şi o acceptă în întregime (unanimitate).

6. *Bibliografie*

BURGOGUE-LARSEN (L.). – „Note", *A.J.D.A.* 1997, p. 390–398.

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1998, p. 154-155.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européene en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 248–249.

GONZALEZ (G.) – „Les entraves à l'ouverture de „maisons de prière" en Grèce", *R.T.D.H.* 1997, p. 536–552.

KARAGIANNIS (S.) – „Les minorités religieuses et la Convention européenne des droits de l'homme", *L'Observateur des Nations Unies* 1997, nr. 3, p. 83–104.

KOERING-JOULIN (R.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1997, p. 466–467.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1998, p. 418-419.

3. Bisericile şi comunităţile

a. Organizarea şi conducerea

192. CAZUL HASSAN şi CIAUŞ contra BULGARIEI – Înlocuirea, impusă de autorităţi, a conducătorilor comunităţii musulmane

1. – *Dl Fikri Sali Hassan este născut în 1963 şi locuieşte la Sofia; el este Mare Muftiu al musulmanilor din Bulgaria. Dl Ismail Ahmed Ciauş este născut în 1940 şi locuieşte tot la Sofia; este musulman şi profesor de religie islamică; amândoi sunt bulgari.*

La 19 septembrie 1992, o conferinţă naţională a musulmanilor îl desemnează pe dl Hasan pentru funcţia de Mare Muftiu al musulmanilor din Bulgaria, alege un Înalt Consiliu Spiritual şi adoptă un nou statut. Direcţia afacerilor religioase, organ guvernamental, înregistrează noul statut şi pe noii conducători. Cu toate acestea, predecesorul dlui Hassan, dl Nedim Gendjev, ca şi partizanii săi, pretind că dl Gendjev este în continuare Mare

Muftiu, ceea ce dă naştere unui conflict între conducătorii celor două facţiuni rivale. În tot cursul anului 1993 şi în primul semestru al anului 1994, direcţia afacerilor religioase îl recunoaşte oficial pe dl Hassan, precum şi Consiliul Spiritual, ambii aleşi în 1992.

Cu toate acestea, la 22 şi 23 februarie 1995, guvernul dă nişte decizii prin care îi înregistrează pe noii conducători aleşi de către facţiunea condusă de dl Gendjev, precum şi statutul acestei facţiuni. La 27 februarie 1995, personalul biroului dlui Hassan este evacuat cu forţa din localurile sale din Sofia de către nişte agenţi de securitate privaţi, conduşi de noii conducători înregistraţi. Dl Hassan sesizează Parchetul cu o cerere de asistenţă care este respinsă, pe motiv că noii ocupanţi ai clădirii sunt reprezentanţii legitimi ai comunităţii musulmane. El nu are câştig de cauză nici într-un recurs introdus la Curtea Supremă împotriva deciziilor din 22 şi 23 februarie 1995.

În 1996 şi 1997, Curtea Supremă admite de două ori recursurile dlui Hassan împotriva refuzului guvernului de a înregistra modificările statutului şi conducerii comunităţii musulmane. Consiliul de miniştri refuză să execute aceste hotărâri; el menţionează totuşi că i-a înregistrat deja pe conducătorii comunităţii musulmane.

Conflictul între conducătorii celor două facţiuni continuă până la conferinţa de unificare, ţinută în octombrie 1997.

2.-*În petiţia lor din 22 ianuarie 1996, adresată Comisiei, dnii Hassan şi Ciauş, împreună cu încă două persoane se plâng, invocând articolele 9 şi 11 din Convenţie, de o atingere ilegală şi arbitrară adusă libertăţii lor religioase şi dreptului credincioşilor şi al comunităţii religioase de a-şi conduce propriile lor afaceri şi de a-şi alege conducătorii. Ei invocă de asemenea şi articolele 6 şi 13, precum şi articolul 1 din Protocolul nr. 1*[1].

•Hotărârea din 26 octombrie 2000 ***(marea cameră) (Culegere 2000 – XI)***

3. – Curtea respinge excepţia preliminară de neepuizare a căilor de recurs interne, deoarece guvernul a ridicat-o pentru prima oară după decizia Comisiei prin care petiţia era declarată admisibilă.

4. – Curtea cercetează mai întâi dacă evenimentele în cauză, care au toate legătură cu organizarea şi cu conducerea comunităţii musulmane bulgare, atentează la dreptul petiţionarilor la libertatea de a-şi manifesta propria religie şi, ca o consecinţă, dacă articolul 9 îşi găseşte aplicarea în această cauză.

Curtea reaminteşte că, în mod tradiţional şi universal, comunităţile religioase există sub forma unor structuri organizate, respectând nişte reguli

[1] În raportul său din 26 octombrie 1999, comisia formulează avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolelor 9 şi 13 din Convenţie, că nu este cazul să fie examinată separat învinuirea bazată pe articolul 11 şi că nu s-a produs o violare a articolului 6 şi a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

pe care adepţii le consideră adesea ca fiind de origine divină. Ceremoniiile religioase au o semnificaţie şi o valoarea sacră pentru credincioşi, atunci când sunt celebrate de nişte prelaţi ai cultelor, abilitaţi să o facă în virtutea acestor reguli. De aceea, Curtea conchide că participarea la viaţa comunităţii este o manifestare a religiei, care se bucură de protecţia articolului 9. Ea consideră în plus că, atunci când organizarea comunităţii este pusă în cauză, articolul 9 trebuie interpretat în lumina articolului 11 al Convenţiei, care protejează viaţa asociativă împotriva oricărei ingerinţe nejustificate a statului. Considerat din această perspectivă, dreptul credincioşilor la libertate religioasă presupune posibilitatea comunităţii de a funcţiona normal, fără ingerinţa arbitrară a statului. Într-adevăr, autonomia comunităţilor religioase îi este indispensabilă pluralismul într-o societate democratică şi se află deci chiar în miezul problemei protecţiei oferite de articolul 9. Ea prezintă in interes direct nu doar pentru organizarea comunităţii ca atare ci, de asemenea, şi pentru beneficierea efectivă a ansamblului membrilor săi activi de dreptul la libertate religioasă. Dacă organizarea vieţii comunităţii nu ar fi protejată de către articolul 9, toate celelalte aspecte ale libertăţii religioase a individului ar deveni prin aceasta vulnerabile.

Petiţionarii erau nişte membri activi ai comunităţii religioase, iar evenimentele litigioase priveau dreptul lor la libertarea religioasă, aşa cum este ea consacrată prin articolul 9. Această dispoziţie se aplică prin urmare.

5. – A existat oare o i ngerinţă în organizarea internă a comunităţii musulmane şi, în consecinţă, în dreptul petiţionarilor la libertate religioasă?

Curtea consideră că în prezenţa unor fapte care demonstrează nerespectarea de către autorităţi a obligaţiei lor de neutralitate în exercitarea puterilor proprii în materie de înregistrare administrativă a comunităţilor religioase, este cazul de a se ajunge la concluzia că statul a adus atingere libertăţii credincioşilor de a-şi manifesta religia. Nişte măsuri ale statului care ar favoriza un conducător al unei comunităţi religioase divizate sau urmărind să constrângă o comunitate, împotriva propriilor sale dorinţe, să să supună unei conduceri unice ar constitui, de asemenea, o atingere adusă libertăţii religioase. Într-o societate democratică, statul nu are nevoie să ia măsuri pentru a garanta comunităţilor religioase rămânerea sau plasarea sub o conducere unică.

Curtea relevă faptul că, în 1995, guvernul a edictat schimbări în conducerea şi statutul comunităţii musulmane. Această decizie nu era motivată. Ea nu dădea nici o explicaţie cu privire la alegerea conducătorilor unei facţiuni în detrimentul dlui Hassan, care beneficia de sprijinul unei alte părţi a comunităţii. În plus, Curtea constată că, în Bulgaria, legitimitatea şi puterile de reprezentare ale conducătorilor confesiunilor sunt confirmate de către un organ guvernamental. Autorităţile executorii i-au refuzat dlui Hassan asistenţa împotriva expulzării forţate din birourile sale a Marelui Muftiu. Deciziile denunţate au avut deci în mod vădit efectul de a pune capăt

funcţiilor de Mare Muftiu ale celui interesat şi de a destitui conducerea, recunoscută până atunci, a comunităţii religioase. Ele au mai avut, ca efect, în drept şi în fapt, privarea conducerii înlăturate de orice posibilitate de a continua să reprezinte măcar o parte a comunităţii musulmane şi de a-şi gira propriile afaceri potrivit dorinţelor acelei părţi a comunităţii. A avut loc, deci, o ingerinţă în organizarea internă a comunităţii musulmane, precum şi în dreptul petiţionailor la libertate religioasă.

6. – Era oare justificată această ingerinţă? Curtea constată că, în speţă, legea pertinentă nu enunţă nici un criteriu material pentru înregistrarea confesiunilor şi pentru schimbările produse în fruntea lor. În plus, nu există nici o garanţie procedurală, de pildă a dezbaterilor contradictorii în faţa unui organ independent, împotriva unei exercitări arbitrare a puterii de apreciere. Curtea a conchis că ingerinţa în organizarea internă a comunităţii musulmane şi în libertatea religioasă a petiţionarilor nu era „prevăzută prin lege", prin faptul că era arbitrară şi se baza pe nişte dispoziţii legale care îi acordau executivului o putere de apreciere nelimitată şi nu răspunderea cerinţelor de precizie şi de previzibilitate. A existat deci o violare a articolului 9 (unanimitate).

7. – În contextul prezentei cauze, articolul 13 nu poate fi interpretat ca pretinzând posibilitatea, pentru orice credincios, cum ar fi dl Ciauş, să întreprindă în nume personal o procedură formală de contestare a unei decizii în legătură cu înregistrarea conducătorilor comunităţii sale religioase. O astfel de persoană îşi poate proteja interesele proprii, în această privinţă, adresându-se conducătorilor săi şi sprijinind orice acţiune judiciară pe care aceştia ar putea să o întreprindă. De aceea, Curtea consideră că, într-un astfel de caz, statul poate foarte bine să îndeplinească obligaţia impusă prin articolul 13, oferind nişte căi de atac care nu sunt accesibile decât reprezentanţilor comunităţii religioase victimă a unei ingerinţe a statului în organizarea sa internă.

Constatând că dl Hassan conducea facţiunea comunităţii musulmane care a fost înlocuită prin deciziile litigioase ale statului, Curtea cercetează dacă acesta, în calitate de şef religios, a dispus de o cale de atac efectivă. Curtea Supremă a refuzat să examineze fondul recursului dlui Hassan, considerând că executivul beneficia de o putere discreţionară nelimitată atunci când era vorba de a se înregistra sau nu statutul şi conducătorii unei confesiuni. Recursul în faţa Curţii Supreme împotriva deciziei din februarie 1995 nu era deci efectiv. Guvernul a refuzat să se conformeze la două alte hotărâri ale Curţii Supreme şi nu mai există nici o alte cale de atac.

În consecinţă, Curtea consideră că conducătorii facţiunii dlui Hassan nu au putut nici să conteste efectiv ingerinţa ilegală a statului în treburile interne ale comunităţii religioase, nici să revendice dreptul lor de a se organiza într-un mod autonom, aşa cum este acesta protejat prin articolul 9. A avut loc deci o violare a articolului 13 (unanimitate).

8. După ce a examinat învinuirea cu privire la ingerinţa statului în organizarea internă a comunităţii musulmane din perspectiva articolului 9, interpretată în lumina articolului 11, Curtea consideră că nu se pune nici o problemă distinctă din punct de vedere al articolului 141 (unanimitate).

9. Curtea constată că petiţionarii nu şi-au susţinut învinuirea din perspectiva articolului 6, ajungând astfel la concluzia că acesta nu a fost violat (unanimitate).

10. – Ea constată de asemenea că petiţionarii nu şi-au reiterat învinuirile formulate în faţa Comisiei în baza articolului 1 din Protocolul nr. 1. Ea nu găseşte nici un motiv pentru a le examina din oficiu (unanimitate).

11. – În baza articolului 41, Curtea îi acordă dlui Hassan 10.000 BGN pentru daune morale şi estimează, pentru dl Ciauş, că însăşi constatarea violării constituie o satisfacţie echitabilă suficientă (unanimitate). Ea le acordă celor doi petiţionari suma de 10.000 BGN pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

12. ***Bibliografie***

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2000)", *J.D.I.* 2001, P. 211-214.

HORVAT (K.) – „L'affaire Hassan et Tchaouch c. Bulgarie et les nouvelles perspective de la protection des droits des minorités", Civitas Europa 2001, p. 123–135.

b. Recunoaşterea

193. CAZUL MITROPOLIA BASARABIEI ŞI ALŢII contra MOLDOVEI[1] – Refuzul autorităţilor de a recunoaşte o biserică ortodoxă autonomă

1. – *Mitropolia Basarabiei este o biserică ortodoxă autonomă având jurisdicţie canonică pe teritoriul Republicii Moldova. Creată în 1992, ea succede celei care existase până în 1944. Ea este afiliată la Patriarhia de la Bucureşti şi este recunoscută de toate patriarhiile ortodoxe, cu excepţia celei de la Moscova, la care este afiliată Mitropolia din (Republica) Moldova. Ea cuprinde 117 comunităţi pe teritoriul moldovenesc, 3 în Ucraina, 2 în Rusia, 1 în Lituania, 1 în Letonia, 1 în Estonia. Ea numără aproape un milion de credincioşi moldoveni (aproximativ un sfert din populaţie) şi peste 160 de feţe bisericeşti. Dnii Petru Păduraru, Petru Buburuz, Ioan Eşanu, Victor Rusu, Anatol Goncear, Valeriu Cernei, Gheorghe Ioniţă, Valeriu Matciac, Vlad Cubreacov, Anatol Telembici şi Alexandru Magola sunt resortisanţi moldoveni care deţin funcţii (arhiepiscop, preot etc.) în cadrul acesteia.*

[1] Republica Moldova

2. – *Autorităţile refuză să recunoacă Mitropolia Basarabiei. Acest refuz este confirmat de o hotărâre definitivă din 9 decembrie 1997 a Curţii Supreme de Justiţie. Aceasta consideră că problema recunaştereii bisericii petiţionare nu poate fi rezolvată decât de către Mitropolia Moldovei recunoscută de stat, cea de care biserica petiţionară s-a separat, şi că orice intervenţie a autorităţilor în acest conflict nu poate decât să-l agraveze. În această privinţă, ea decide în plus că petiţionarii şi ceilalţi credincioşi ai bisericii petiţionarei îşi pot practica în mod liber credinţa în sânul Mitropoliei Moldovei.*

3. – *Petiţionarii sesizează Comisia la 3 iunie 1998. Invocând articolul 9 din Convenţie, ei se plâng de refuzul statului moldovenesc de a recunoaşte Mitropolia Basarabiei ca biserică şi afirmă că, în concepţia legislaţiei interne, un cult nu poate funcţiona pe teritoriul moldovean decât dacă a fost recunoscut în prealabil de către autorităţi. Ei invocă şi o violare a articolului 6 § 1, plângându-se de faptul că refuzul autorităţilor de a recunoaşte biserica petiţionară o împiedică pe aceasta să obţină personalitate juridică, ceea ce o privează de dreptul de acces la un tribunal în vederea tranşării oricărei acuzaţii cu privire la drepturile sale, în mod special a drepturilor sale de proprietate. Invocând articolul 9 combinat cu articolul 14, ei afirmă că, în exercitarea drepturilor decurgând din libertatea de a-şi manifesta religia şi de a îndeplini anumite rituri, biserica petiţionară, datorită lipsei unei protecţii jurisdicţionale, face obiectul unei discriminări bazate pe religie. Ei se mai plâng în plus şi de o violare a articolului 11, ţinând seama de refuzul autorităţilor de a recunoaşte biserica petiţionară, însoţit de perseverenţa autorităţilor în a considera că petiţionarii sunt membrii ai Bisericii Mitropoliei Moldovei. Ei mai invocă în final şi o violare a articolului 13.*

• ***Hotărârea din 13 decembrie 2001*** *(secţia I) (CEDO 2001-XII)*

4. – Curtea notează că, nefiind recunoscută, biserica petiţionară nu poate să-şi desfăşoare activitatea. În mod special, preoţii săi nu pot să oficieze, membrii săi nu pot să se întunească pentru a-şi practica religia şi – fiind lipsită de personalitate juridică – biserica nu poate beneficia de protejarea jurisdicţională a patrimoniului său. Prin urmare, refuzul guvernului de a recunoaşte biserica în cauză constituie o ingerinţă în dreptul acesteia şi al celorlalţi petiţionari la libertate religioasă, aşa cum este aceasta garantată prin articolul 9 § 1.

Fără a se pronunţa categoric asupra faptului de a şti dacă dispoziţiile legii din 24 martie 1992 cu privire la culte răspund cerinţelor de previzibilitate şi de precizie, Curtea porneşte de la principiul potrivit căruia ingerinţa în chestiune era „prevăzută prin lege" şi consideră că ea urmărea un scop legitim, anume protecţia ordinii şi siguranţei publice.

Era această ingerinţă necesară? Nu, răspunde Curtea. Considerând că biserica petiţionară nu reprezenta un nou cult şi făcând ca recunoaşterea acesteia să depindă de voinţa unei autorităţi bisericeşti recunoscute, Mitropolia din Moldova, guvernul s-a abătut de la datoria sa de neutralitate şi de imparţialitate. În ceea ce priveşte toleranţa de care ar face dovadă guvernul cu privire la biserica petiţionară şi la membrii acesteia, ea nu poate fi privită ca un substitut al recunoaşterii, aceasta din urmă fiind singura în măsură de a le conferi celor interesaţi nişte drepturi. De altfel, în anumite ocazii, petiţionarii nu s-au putut apăra împotriva unor acte de intimidare, autorităţile pretextând că numai activităţile legale ar putea beneficia de protecţia legii. În fine, autorităţile, atunci când au recunoscut alte asociaţii de cult, nu au invocat cu acele ocazii criteriile pe care le-au folosit pentru a refuza cunoaşterea bisericii petiţionare, iar guvernul nu a prezentat nici o justificare a acestei diferenţe de tratament. Pe scurt, a avut loc o violare a articolului 9 (unanimitate).

5. – În hotărârea sa din 9 decembrie 1997, Curtea Supremă de Justiţie a considerat că refuzul guvernului de a răspunde la cererea de recunoaştere prezentată de biserica petiţionară nu era ilegal şi nu era nici contar articolului 9 al Convenţiei, de vreme ce petiţionarii îşi puteau manifesta religia în sânul bisericii Mitropoliei din Moldova. Cu toate acestea, procedând astfel, Curtea Supremă de Justiţie nu a răspuns doleanţelor principale ale petiţionarilor, anume dorinţei lor de a se reuni şi de a-şi manifesta religia în colectiv, în sânul unei biserici distincte de biserica Mitropoliei din Moldova, precum şi solicitării de a beneficia de dreptul la un tribunal pentru a-şi apăra drepturile şi a-şi proteja bunurile, având în vedere că numai cultele recunoscute de către stat beneficiază de o protecţie legală. Prin urmare, nefiind recunoscută de către stat, petiţionara nu se putea adresa Curţii Supreme de Justiţie pentru a-şi valorifica drepturile. Recursul adus în faţa acesteia, bazat pe articolul 235 din Codul de procedură civilă, nu era deci efectiv.

De altfel, legea din 24 martie 1992, cu privire la culte, chiar dacă fixează drept condiţii pentru funcţionarea unui cult recunoaşterea acestuia de către guvern şi obligaţia de a respecta legile Republicii, nu cuprinde însă o dispoziţie specifică de reglementare a procedurii de recunoaştere, care să prevadă şi recursuri în caz de litigiu.

Astfel, petiţionarii nu au fost în măsură să obţină reexaminarea, în faţa unei instanţe naţionale, a învinuirilor pe care le aduseseră cu privire la dreptul lor la libertate religioasă. Curtea a concluzionat deci că a fost încălcat articolul 13 (unanimitate).

6. – Curtea consideră inutil să mai statueze separat cu privire la acuzaţiile rezultate din articolul 14 combinat cu articolul 9 şi din articolele 6 şi 11 (unanimitate).

7. – În aplicarea articolului 41, ea alocă totalității petiționarilor suma de 27.000 euro pentru daune materiale și morale, precum și 7.025 euro pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

8. Bibliografie

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européene des droits de l'homme (anée 2001)", *J.D.I.* 2002, p. 313-315.

FLAUSS (J.-F.) – „Actualité de la Convention européenne des droits de l'homme (novembre 2001 – avril 2002)", *A.J.D.A.* 2002, P. 503-504.

WOODS (L.) – „Decisions of the European Court of Human Rights during 2001", *B.Y.B.I.L.* 2001, p. 541-543.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 2
LIBERTATEA DE EXPRIMARE
(articolul 10 al Convenţiei)

Secţiunea 1
PUBLICAŢIILE

1. Interdicţiile de a publica

194. CAZUL HANDYSIDE contra REGATULUI UNIT – Sechestrarea şi confiscarea în Anglia a unei cărţi considerate obscenă şi condamnarea editorului la o amendă

1. – *Dl Richard Handyside, cetăţean britanic născut în 1943, este proprietar la Londra al unei edituri, pe care a fondat-o în 1968,* Stage 1. *În septembrie 1970, el cumpără dreptul de a publica în Regatul Unit „Mica carte roşie pentru uzul elevilor". Redactată de doi danezi, Søren Hansen şi Jesper Jansen, şi concepută ca o lucrare de referinţă, această carte tratează despre educaţie şi învăţământ; aproximativ a zecea parte din conţinut priveşte problemele sexuale. Ea apare, mai întâi, în Danemarca în 1969, apoi, după traducere şi cu unele adaptări, în Germania Federală, Belgia, Finlanda, Franţa, Grecia, Irlanda, Italia, Norvegia, Olanda, Suedia şi Elveţia, precum şi în numeroase ţări neeuropene. În afară de acestea, ea circulă liber în Austria şi în Luxemburg.*

După traducerea „Micii cărţi roşii" în engleză, dl Handyside pregăteşte o ediţie destinată Regatului Unit; vânzarea către public trebuie să înceapă la 1 aprilie 1970. Imediat ce s-a terminat tipărirea, editorul trimite, pentru recenzii, câteva sute de exemplare la o serie de publicaţii, mergând de la cotidienele naţionale şi locale până la reviste pedagogice şi medicale. Numeroase recenzii apar în presă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. – *La 30 martie 1971, ca urmare a unui număr de plângeri, autorităţile britanice iau măsuri în virtutea legilor din 1959 şi 1964 asupra publicaţiilor obscene. La 31 martie şi 1 aprilie, poliţia sechestrează toate exemplarele cărţii pe care le găseşte la editor şi la tipografie (aproape 18.800 de exemplare, dintr-un tiraj global de 20.000, scapă cercetărilor şi sunt vândute ulterior, chiar unor şcoli care făcuseră comenzi). Se încep urmăriri împotriva dlui Handyside: la 1 iulie 1971,* Magistrates' Court[1] *din Lambeth îl condamnă la o amendă şi ordonă distrugerea cărţilor sechestrate. Editorul face apel la* Inner London Quarter Sessions, *dar fără succes. După ce au fost ascultaţi martorii, această Curte pune concluzia, la 29 octombrie 1971, că această carte este obscenă în aceea că tinde, dacă este privită în ansamblu, să depraveze şi să corupă o importantă parte din tinerii care au ocazia să o citească. Ea consideră, în afară de aceasta, că, totul bine cântărit şi în ciuda unei serii de aspecte valabile pe care le prezintă cartea, dl Handyside nu a reuşit să probeze, invocând excepţia prevăzută prin lege, că binele public ar justifica publicarea.*

O ediţie revizuită a „Micii cărţi roşii" apare la 15 noiembrie 1971, fără a da loc la urmăriri.

3. – *În cererea sa din 13 aprilie 1972, către Comisie, dl Handyside susţine că autorităţile britanice au încălcat, printre altele, libertatea sa de exprimare (art. 10 din Convenţie) şi dreptul său la respect faţă de bunurile personale (art. 1 din Protocolul nr. 1). El afirmă, de asemenea, că Regatul Unit nu i-a asigurat folosirea acestor două drepturi fără discriminare bazată pe opiniile sale (art. 14 din Convenţie).*[2]

• ***Hotărârea din 7 decembrie 1976*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 24)*

4. – Curtea cercetează, mai întâi, dacă măsurile care au adus atingere libertăţii de exprimare a dlui Handyside îndeplinesc condiţiile exprese ale paragrafului 2 al art. 10.

Măsurile erau prevăzute prin lege? Da, căci ele aveau ca bază legile din 1959 şi 1964 asupra publicaţiilor obscene, pe care dl Handyside le critica numai prin prisma Convenţiei şi nu a dreptului intern.

Măsurile mergeau spre un ţel legitim din punctul de vedere al Convenţiei? Printre ţelurile enumerate în art. 10, Curtea consideră că protecţia moralei este singura de care trebuie ţinut cont şi constituie obiectivul legilor din 1959 şi 1964. Măsurile individuale luate, în virtutea acestora, cer, de asemenea, un control. Or, „Mica carte roşie" se adresa mai ales copiilor şi adolescenţilor de la 12 la 18 ani aproximativ, care puteau să interpreteze unele pasaje ca o încurajare la a se deda la acţiuni precoce şi dăunătoare pentru ei,

[1] Jurisdicţie penală care funcţionează fără juraţi şi tratează infracţiuni minore.

[2] La 4 aprilie 1974, Comisia decide să studieze din oficiu cazul prin prisma art. 17 şi 18 din Convenţie. În raportul său din 30 septembrie 1975, ea pune concluzia absenţei încălcării art. 10 (8 voturi pentru, 5 împotrivă şi o abţinere) şi 18 (unanimitate) din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1 (9 voturi pentru, 4 împotrivă şi o abţinere); ea consideră inutil să facă o examinare şi mai amplă, în temeiul art. 17 din Convenţie (unanimitate).

chiar să comită anumite infracţiuni penale. În consecinţă, judecătorii englezi erau în drept să creadă, în perioada respectivă, că lucrarea sa avea repercusiuni nefaste asupra moralităţii multor tineri cititori.

Petiţionarul sublinia că jurisdicţia engleză de apel citase şi alte extrase din carte, considerate de ea ca subversive; el vedea în aceasta confirmarea tezei sale conform căreia în spatele urmăririlor se ascundea un motiv politic. Curtea respinge argumentul: *Inner London Quarter Sessions* nu au ţinut cont de acest aspect subversiv decât ca element agravant, în ochii lor, a tendinţei de depravare şi corupere. Ea admite deci că măsurile contestate aveau ca scop esenţial protejarea moralei tinerilor.

Erau măsurile necesare într-o societate democratică? Curtea notează că nu se poate scoate din dreptul intern al diferitelor state contractante o noţiune europeană uniformă a moralei şi că art. 10 § 2 acordă statelor o marjă de apreciere, pentru a decide ce este necesar pentru protecţia moralei. În acelaşi timp, puterea lor nu este fără limite, ci supusă controlului Curţii. Libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice şi este valabilă şi pentru ideile care lovesc, şochează sau neliniştesc. Orice restricţie în materie trebuie să fie proporţională cu scopul urmărit şi revine Curţii să determine dacă motivele invocate în sprijin, de către autorităţile naţionale, sunt pertinente şi suficiente.

Dl Handyside avansa o serie de argumente destinate să probeze că măsurile de care el se plângea nu erau necesare. După ce a examinat pe fiecare dintre ele, Curtea pune concluzia, pe baza elementelor de care dispune, că nu s-a stabilit nici o violare a art. 10 (13 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – Cât priveşte dreptul dlui Handyside la respect pentru bunurile sale, Curtea consideră că alineatul 2 din art. 1 al Protocolului nr. 1 autoriza atât sechestrarea provizorie a „Micii cărţi roşii" cât şi confiscarea şi distrugerea ei ulterioară (unanimitate). Prima măsură este conformă cu dreptul englez şi a avut loc în interes general pentru că tindea să protejeze morala. Cât priveşte a doua şi a treia, este vorba de măsuri care se aplică, în virtutea unui principiu de drept comun în statele contractante, lucrurilor a căror folosire a fost, în mod corect, considerată ca ilicită şi periculoasă pentru interesul general.

6. – În sfârşit, Curtea respinge reclamaţiile dlui Handyside care se plângea de o diferenţă arbitrară de tratament, contrară art. 14 din Convenţie. În primul rând, nimic nu arată că editorul a fost urmărit pe motivul orientărilor sale politice; în al doilea rând, că publicaţiile şi spectacolele pornografice tolerate de Regatul Unit se adresau, în aceeaşi măsură ca şi „Mica carte roşie", unor copii şi adolescenţi care aveau uşor acces la acestea; în al treilea rând, că măsurile adoptate împotriva petiţionarului şi a lucrării s-au îndepărtat de alte decizii luate în cazuri asemănătoare, în aşa măsură încât să constituie un „déni de justice" [1] sau un abuz vădit (unanimitate).

[1] Refuz ilegal al unui judecător sau al unui tribunal de a îndeplini un act care intră în atribuţiile sale sau denegare de justiţie *(n.t)*.

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Censorship under the Obscene Publications Acts", *E.L.R.* 1976, p. 156-160.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1976–1977", *C.D.E.* 1978, p. 350–358.

COLOMBO (F.). – „Il caso Handyside: presa di posizione della Corte europea dei diritti dell'uomo sulle publicazioni oscene destinate ai minori", *Jus* 1976, p. 397 şi urm.

ERMACORA (F.). – „Richtungweisendes Handyside-Urteil?", *EuGRZ* 1977, p. 363–364.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 255–260.

FEINGOLD (C.). – „The Little Red Schoolbook and the European Court of Human Rights", *R.D.H.* 1978, p. 21–47.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 408–415.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1976–1977", *B.Y.B.I.L.* 1976–1977, p. 381–384.

KÖCK (H.F.). – „Der Schutz des Elternrechts in der EMRK. Zur Entscheidung des EGMR vom 7.12.1976", *Ö.Z.Ö.R.V.* 1979, p. 23–64.

LENER (S.). – „L'educazione sessuale, l'osceno e i diritti dell'uomo alla Corte europea", *La civiltà cattolica* 1977, p. 369–409.

PELLOUX (R.). – „Trois problèmes de société devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.*, p. 494–498.

PINTO (R.). – „La liberté d'information et d'opinion en droit international", Paris, Economica, 1984, p. 189–197.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1978, p. 706–714.

SPIELMANN (A.). – „La liberté d'expression et ses limites", *A.D.L.* 1991, p. 272–275.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 62–70.

195. CAZUL SUNDAY TIMES contra REGATULUI UNIT (nr. 1) – Interdicţie dată unui periodic de a publica informaţii asupra unor procese civile în curs

1. – *Din 1959 până în 1962 mai mult sute de copii se nasc în Regatul Unit cu malformaţii grave care s-ar datora faptului că mamele au luat, în timpul sarcinii, thalidomidă sub formă de tranchilizante sau somnifere. Ca urmare, mulţi părinţi cheamă în justiţie fabricantul şi vânzătorul de thalidomidă din Regatul Unit, Distillers Company (Biochemicals) Ltd.*

La 24 septembrie 1972, săptămânalul britanic The Sunday Times *publică un articol intitulat „Copiii noştri victime ale thalidomidei: o ruşine pentru ţară" şi îşi anunţă intenţia de a insera, peste puţin timp, în coloanele sale un istoric al tragediei, precum şi despre fabricarea şi testarea thalidomidei în anii 1956–1961.*

Distillers adresează la Attorney-General[1] *plângeri oficiale conform cărora articolele respective constituie sau ar constitui un* contempt of court *(literal, „dispreţ faţă de Curte"), litigiul rămânând în instanţă.* Attorney-

[1] Membru al Camerei Comunelor şi al guvernului, el este consilier juridic şi avocat al Coroanei.

General *decide atunci să ceară la* High Court *să interzică publicarea noului articol preconizat. El obţine câştig de cauză în noiembrie 1972.*

În baza apelului societăţii Times Newspapers Ltd, Court of Appeal *modifică ordonanţa emisă de* High Court, *dar ca urmare a recursului făcut de* Attorney-General, *Camera Lorzilor restabileşte în unanimitate interdicţia, la 18 iulie 1973. Ea pune concluzia că publicarea proiectatului articol ar constitui un* contempt of court, *în sensul că ar crea la public o prejudecată privind rezultatul procedurii judiciare în curs între petiţionari şi Distillers, inclusiv pentru negocierile în vederea unei reglementări amiabile.*

Injoncţiunea este ridicată definitiv în 1976.

2. – *Creaţie a* common law, *dreptul de* contempt of court *urmăreşte să protejeze nu demnitatea judecătorilor, ci administrarea justiţiei: el permite tribunalelor să intervină pentru a împiedica sau reprima un comportament de natură să o împiedice, să-i dăuneze sau să-i zădărnicească un caz dat sau în general. Fără excepţii,* contempt of court *constituie o infracţiune pasibilă de închisoare sau amendă, fără limită de durată şi nici de sumă, sau de obligaţia de a vărsa o cauţiune drept garanţie de conduită corectă; pedeapsa sau – cum este în cazul în speţă – interdicţia de publicare poate fi pronunţată la terminarea unei proceduri sumare, desfăşurată fără juraţi.*

3. – *Editorul (Times Newspapers Ltd), redactorul-şef (dl Harold Evans) şi un grup de ziarişti de la* Sunday Times *sesizează Comisia, la 19 ianuarie 1974. Ei susţin că interdicţia pronunţată de către* High Court *şi confirmată de către Camera Lorzilor, precum şi principiile pe care se bazează decizia ultimei, încalcă art. 10 din Convenţie. În continuare, ei susţin, de asemenea, că a existat o discriminare contrară art. 14: articole de presă analoage nu ar fi întâmpinat obstacole şi regulile aplicate Parlamentului pentru comentariile asupra proceselor în curs difereau de cele respectate de presă în materie de* contempt of court.[1]

• ***Hotărârea din 26 aprilie 1979** (plenul Curţii) (seria A nr. 30)*

4. – Petiţionarii denunţau o violare a art. 10 rezultând, pe de o parte, din injoncţiunea jurisdicţiilor engleze şi, pe de altă parte, din restricţiile continue pe care le-ar suporta din cauza generalităţii excesive şi a lipsei de precizie a dreptului de *contempt of court*. După ce s-a referit la jurisprudenţa sa, Curtea afirmă că îi este necesar să examineze numai prima dintre aceste afirmaţii. În acest scop ea trebuie să verifice dacă amestecul în libertatea de exprimare a petiţionarilor îndeplinea trei condiţii.

5. – Prima condiţie: era amestecul prevăzut prin lege? Nu, pledau petiţionarii, din cauza generalităţii excesive a dreptului de *contempt of court* şi a caracterului novator al principiilor enunţate de Camera Lorzilor. Curtea

[1] În raportul său din 18 mai 1977, Comisia emite avizul că tocmai restricţia impusă dreptului petiţionarului la libertatea de exprimare a încălcat art. 10 (8 voturi pentru, 5 împotrivă) şi că nu a fost o violare a art. 14 combinat cu art. 10 (unanimitate).

constată că „lege" este un cuvânt care include, în acelaşi timp, atât dreptul scris cât şi dreptul nescris; ea nu acordă deci importanţă faptului că acest *contempt of court* este o creaţie a *common law* şi nu a legislaţiei. În vederile sale, cetăţeanul trebuie să dispună de informaţii suficiente asupra normelor juridice aplicabile într-un caz dat şi să fie capabil să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecinţele care pot apărea dintr-un act determinat. Pe scurt, legea trebuie să fie, în acelaşi timp, accesibilă şi previzibilă. Curtea pune concluzia, pornind de la faptele cauzei, că aceste două condiţii sunt îndeplinite şi că amestecul era deci prevăzut prin lege.

6. – A doua condiţie: răspundea ingerinţa unui scop legitim din perspectiva art. 10 § 2 ? Da, răspunde Curtea: regulile *contempt of court* în general ca şi ordinul pronunţat împotriva *Times Newspapers Ltd*, urmăreau „garantarea autorităţii puterii judecătoreşti".

7. – A treia condiţie: era amestecul necesar, într-o societate democratică, pentru a atinge acest ţel? Curtea aminteşte, mai întâi, anumite principii formulate în hotărârea sa Handyside: art. 10 § 2 rezervă statelor contractante, cărora le revine, în primul rând, să asigure folosirea drepturilor şi libertăţilor consacrate prin Convenţie, o marjă de apreciere care totuşi nu este fără limite; Curtea are competenţa de a decide, printr-o hotărâre definitivă, dacă o restricţie este compatibilă cu libertatea de exprimare aşa cum este protejată de art. 10; atunci când se află în faţa unei decizii de jurisdicţie internă, ea nu se substituie acesteia din urmă, ci controlează conformitatea acestei decizii cu art. 10. Curtea subliniază, de asemenea, că ea nu trebuie să se limiteze la a cerceta dacă un stat a acţionat cu bună-credinţă, cu grijă şi într-un mod rezonabil. În afară de aceasta, întrucât ea trebuie să verifice necesitatea injoncţiunii din punctul de vedere al Convenţiei, normele dreptului englez nu i-ar servi drept criteriu.

Curtea examinează apoi faptele cauzei în lumina acestor principii. Ea consideră că publicarea proiectatului articol, fără îndoială, nu ar fi făcut niciodată să crească presiunile care se exercitau deja asupra „Distillers", pentru a o împinge spre o reglementare amiabilă mai generoasă faţă de părinţi şi care, chiar dacă i-ar fi putut determina pe anumiţi cititori să-şi formeze o părere asupra pretinsei neglijenţe a „Distillers", aceasta nu ar fi dăunat autorităţii puterii judecătoreşti. Această publicare ar fi putut provoca replici, dar Curtea consideră indispensabil să studieze ansamblul circumstanţelor, pentru a aprecia dacă acest motiv de interdicţie era suficient în baza art. 10 § 2. Faptul că acţiuni care pun problema neglijenţei, remarcă ea în legătură cu acest subiect, rămâneau în instanţă atunci când s-a ridicat interdicţia în 1976, incită la întrebarea asupra necesităţii iniţiale a acesteia. Hotărârea continuă subliniind importanţa, într-o societate democratică, a principiului libertăţii de exprimare, care se aplică în domeniul administrării justiţiei la fel ca şi în celelalte. Nu numai că revine mass-media să comunice informaţii şi idei asupra chestiunilor pe care le judecă tribunalele, dar şi publicul are dreptul de a le primi. Pentru a stabili dacă un amestec în libertatea de exprimare se justifică în lumina Convenţiei, trebuie ţinut cont de circumstanţele în speţă şi,

în special, de orice aspect care ţine de interesul public. Tragedia thalidomidei este problema de a şti unde s-ar situa răspunderea reală subliniată, fără îndoială, de interesul public; cazul era în instanţă de ani de zile, existau multe îndoieli că acţiunile părinţilor vor ajunge la stadiul de pledoarii şi nu fusese făcută o anchetă publică. Cu toate că ziarului *Sunday Times* nu-i fusese interzis să discute probleme mai vaste, ca principiu general în dreptul englez, Curtea găseşte destul de artificial a încerca să faci diferenţă între aceste probleme şi aceea a susţinerii neglijenţei întreprinderii Distillers.

Cu o slabă majoritate (11 voturi pentru, 9 împotrivă), Curtea pune concluzia că amestecul nu corespunde unei nevoi sociale atât de imperioase pentru a-i da întâietate faţă de interesul public privind libertatea de exprimare; nebazându-se deci pe motive suficiente, prin prisma art. 10 § 2, el nu era nici proporţional cu scopul legitim urmărit şi nici necesar, într-o societate democratică, pentru a garanta autoritatea puterii judecătoreşti. De aceea, a existat o violare a art. 10.

8. – În afară de aceasta, Curtea hotărăşte că nu a existat o discriminare contrară art. 14 combinat cu art. 10: absenţa oricărei măsuri faţă de alte ziare nu este suficientă pentru a dovedi o discriminare în detrimentul lui *Sunday Times*, iar datoriile şi responsabilităţile respective ale presei şi ale parlamentarilor sunt funciar diferite (unanimitate).

9. – Petiţionarii cereau, cu titlu de satisfacţie echitabilă, rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe în cadrul procedurilor desfăşurate în Anglia pentru *contempt* şi apoi în faţa Comisiei şi a Curţii. Aceasta din urmă rezervă problema (unanimitate).

• ***Hotărârea din 6 noiembrie 1980*** *(plenul Curţii) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 38)*

10. – Curtea admite, împreună cu guvernul, că plata cheltuielilor de judecată, în virtutea art. 50, nu este automată, ci depinde de puterea sa de apreciere. În acelaşi timp, ea respinge teza conform căreia constatarea unei violări a Convenţiei constituie, prin ea însăşi, o satisfacţie echitabilă pentru petiţionari. Ea examinează anumite caracteristici ale cauzei, subliniate de guvern, dar nu observă circumstanţe de natură să justifice o derogare de la practica sa obişnuită, constând în a asigura o urmare favorabilă la cererile privind cheltuielile de judecată necesare unui petiţionar care a obţinut câştig de cauză.

11. – Cheltuielile legate de proces, în Anglia, au dat loc la o corespondenţă între părţi, apoi unei ordonanţe a Camerei Lorzilor, punând în sarcina fiecăreia dintre acestea, de comun acord, cheltuielile de judecată asumate de către ea. Guvernul susţinea că a aloca petiţionarilor cele 15.809,36 £ cerute drept cheltuieli de judecată, era împotriva acordului expres pe care ei l-au încheiat cu *Attorney-General*. Conform petiţionarilor, acest acord privea numai cheltuielile *Attorney-General*, dar Curtea consideră mai plauzibilă teza guvernului, conform căreia ele erau valabile şi pentru ale lor. Ea pune concluzia că din acord rezultă că nu este cazul să se includă într-o rambursare,

în numele art. 50, cheltuielile de judecată prezentate în Anglia, chiar dacă în perioada respectivă nu se gândeau la o procedură la Strasbourg (unanimitate).

12. – Pentru cheltuielile de judecată în procedura urmată în faţa Comisiei şi a Curţii, petiţionarii reclamau 27.760,53 £. Curtea le alocă 22.626,78 £ pentru rambursarea cheltuielilor a căror realitate, necesitate şi caracter rezonabil este stabilită (13 voturi pentru, 3 împotrivă).[1]

13. *Bibliografie*

BROWN (L.N.). – „Thalidomide, the „Sunday Times" and the reform of the English law of contempt of court", în *Perspectives canadiennes et européennes des droits de la personne*, Cowansville, Blais, 1986, p. 527–541.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (2e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 125–126.

CAMPBELL (D.). – „The „Sunnday Times" case: A „Near v. Minnesota" for Great Britain?", *Comparative Law Yearbook* 1979, p. 33–52.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1981, p. 609–615.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1979", *C.D.E.* 1980, p. 481–488.

DUFFY (P.J.). – „The „Sunday Times" case: freedom of expression, contempt of court and the European Court of Human Rights", *H.R.R.* 1980, p. 17–53.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, 1996, p. 265–270.

FIUMANO (C.). – „L'informazione sui processi in corso ed il „contempt of court" dinanzi alla Corte europea", *Foro it.* 1979, IV, col. 221–224.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protectión de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 476–492.

GRAY (C.). – „European Convention on Human Rights. Freedom of expression and the thalidomide case" *C.L.J.* 1979, p. 242 şi urm.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1979", *B.Y.B.I.L.* 1979, p. 257–260.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1980", *B.Y.B.I.L.* 1980, p. 341–342.

JACKSON (D. W.) – „The United Kingdom confronts the European Convention on Human Rights", Gainesville, University Press of Florida, 1997, p. 110–114.

MANN (F.). – „Contempt of court in the House of Lords and the European Court of Human Rights", *L.Q.R.* 1979, p. 348–353.

MUCHLINSKI (P.). – „The freedom of speech and the European Human Rights Convention: the „Sunday Times" case", *Topical Law*, octombrie 1979, p. 12–23.

NATHANSON (...). – „The Sunday Times case: freedom of the press and contempt of court under English law and the European Convention on Human Rights", *Kentucky Law Journal* 1979–1980, p. 971–1025.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1979", *A.F.D.I.* 1980, p. 311–317.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1980", *A.F.D.I.* 1981, p. 302–303.

PINTO (R.). – „La liberté d'information et d'opinion en droit international", Paris, Economica, 1984, p. 126–140.

[1] O lege din 27 iulie 1981 reglementează de aici încolo cea mai mare parte a *contempt of court*.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1980, p. 471–475.

ROSEN (M.). – *The „Sunday Times" thalidomide case: contempt of court and the freedom of the press,* Writers and Scholars Educational Trust in association with the British Institute of Human Rights, Index on Censorship, 1979, p. 130.

SAPIENZA (R.). – „La libertà d'espressione nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo: il caso „Sunday Times"", *Riv. D.I.* 1981, p. 43–66.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 284–287.

STÜRNER (R.). – „«Fair trial" und öffentliche Meinung. Zugleich eine Besprechung der Sunday–Times–Entscheidung des EGMR", *J.Z.* 1980, p. 1–7.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 430–445.

WAGNER (...). – „Human rights: Government interference with the press. The Sunday Times case", *Harvard International Law Journal* 1980, p. 260–268.

WONG (W.M.). – „The Sunday Times case: freedom of expression versus English contempt of court law in the European Court of Human Rights", *New York University Journal of International Law and Politics* 1984, p. 35–77.

196. CAZUL BARTHOLD contra GERMANIEI – Interdicţie dată unui veterinar de a repeta în marea presă anumite declaraţii

1. – *Dr. Sigurd Barthold, cetăţean german născut în 1926, este veterinar. La 24 august 1978, cotidianul* Hamburger Abendblatt *prezintă îngrijirile acordate de petiţionar unei pisici, într-o seară, în afara orelor de serviciu. Articolul indica numele dr. Barthold, reproducea fotografia sa şi preciza că el conducea clinica din Fuhlsbüttel. În afară de aceasta, el cita anumite declaraţii ale celui interesat care, cu ocazia unei discuţii cu jurnalista, se pronunţase mai ales asupra oportunităţii organizării la Hamburg a unui serviciu de noapte permanent. După aceasta, o asociaţie de luptă contra concurenţei neloiale intentează o acţiune împotriva dr. Barthold în faţa jurisdicţiilor civile din Hamburg. După ea, articolul respectiv ascundea o publicitate contrară regulilor de deontologie a veterinarilor şi cădea deci sub incidenţa art. 1 din legea contra concurenţei neloiale. Statuând în calitate de instanţă de fond şi ca ultimă instanţă la 24 ianuarie 1980, Curtea de Apel hanseatică acceptă concluziile numitei asociaţii şi impune celui interesat să nu repete în marea presă, sub pedeapsa cu amendă sau închisoare, declaraţiile incriminate. Un recurs constituţional împotriva acestei hotărâri eşuează.*

2. – *În cererea sa către Comisie, din 13 iulie 1979, dr. Barthold se leagă tocmai de interdicţiile pronunţate împotriva lui de către jurisdicţiile germane. El invocă art. 6, 7, 9, 10 şi 11 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 25 martie 1985** (Cameră) (seria A nr. 90)*

3. – Guvernul german contesta aplicabilitatea art. 10. Curtea nu consideră că a depăşit termenul pentru a ridica această chestiune, întrucât este

[1] La 12 martie 1981, Comisia declară neadmisibile reclamaţiile privind art. 6, 7 şi 11; la 13 octombrie 1981 ea reţine cererea în temeiul art. 10. În raportul său din 13 iulie 1983, ea consideră că a existat o violare a art. 10 (unanimitate).

vorba, prin natura sa, de o problemă de fond, care trebuie examinată independent de atitudinea anterioară a statului reclamat. Împletite unele cu altele, diversele componente ale declaraţiilor în litigiu constituie un ansamblu în centrul căruia figurează exprimarea unei „opinii" şi „comunicarea" de „informaţii" asupra unui subiect de interes general: nu s-ar putea disocia din acesta elementele care, conform jurisdicţiilor germane, au un efect publicitar. În consecinţă, art. 10 este aplicabil, fără a mai cerceta, în speţă, dacă publicitatea ca atare beneficiază sau nu de garanţia pe care el o asigură.

4. – Amestecul în libertatea de exprimare a petiţionarului rezultă din hotărârea Curţii de Apel hanseatice, din 24 ianuarie 1980. Era el prevăzut de lege? Da, răspunde Curtea. Dispoziţiile aplicate constituie „legi"; ele sunt accesibile şi previzibile, în ciuda utilizării unor termeni puţin precişi. În afară de aceasta şi contrar celor ce susţinea dr. Barthold, din piesele de la dosar nu apare nici o încălcare evidentă a respectivelor dispoziţii.

Urmărea amestecul un scop legitim? Da, pentru că acea Curte de Apel hanseatică a vrut să-l împiedice pe petiţionar să-şi asigure un avantaj comercial asupra confraţilor şi astfel şi-a fondat decizia pe protecţia „drepturilor altora".

Cât priveşte necesitatea amestecului, ea trebuie apreciată în context: nimeni nu contesta seriozitatea problemei ridicate de *Hamburger Abendblatt* şi dr. Barthold a militat întotdeauna în interiorul Ordinului veterinarilor în favoarea organizării unui serviciu obligatoriu. De asemenea, trebuie ţinut cont de locul eminent pe care libertatea de exprimare îl ocupă într-o societate democratică. Or, constată Curtea, injoncţiunea din 24 ianuarie 1980 nu menţine un echilibru corect între interesele în joc: pentru Curtea de Apel hanseatică, există intenţia de a acţiona în scopuri de concurenţă, atunci când ea nu dispare în întregime în spatele altor ţeluri. Un criteriu atât de rigid, în maniera de a aborda problema publicităţii profesiunilor libere, nu este compatibil cu libertatea de exprimare. Aplicarea sa riscă să descurajeze pe membrii acestor profesii să contribuie la discutarea publică a problemelor privind viaţa colectivităţii, oricât de puţine şanse ar avea o asemenea contribuţie să fie considerată ca producând unele efecte publicitare. În acelaşi timp ea este de natură să împiedice presa în îndeplinirea sarcinii sale de informaţie şi control. Neapărând proporţionale cu scopul legitim urmărit, interdicţiile incriminate încalcă art. 10 (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – Dr. Barthold denunţa, de asemenea, obligaţia legală de a se afilia la Ordinul veteranilor; el o considera de neîmpăcat cu libertatea de asociere. Ridicată în temeiul art. 11, această reclamaţie fusese declarată inacceptabilă de către Comisie. Curtea se declară deci incompetentă pentru a o examina (unanimitate).

6. – Considerând că nu este pregătită problema unei eventuale satisfacţii echitabile, Curtea o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 31 ianuarie 1986*** *(Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 98)*

7. – Luând notă de reglementarea încheiată între guvernul german şi dr. Barthold în problema cheltuielilor procedurale şi a lipsei de beneficii, Curtea

îi constată caracterul echitabil şi scoate cazul de pe rol în ce priveşte aceste pretenţii (unanimitate).

8. – Ea respinge cererea de indemnizaţii pentru daune morale, evaluată la 50.000 DM: nimic nu dovedeşte că infarctul semnalat de către cel interesat rezultă din violarea art. 10, iar hotărârea din 25 martie 1985 a dat o satisfacţie suficientă pentru prejudiciul pe care l-au putut cauza procedurile în faţa jurisdicţiilor germane şi apoi în faţa Comisiei şi a Curţii (unanimitate).

9. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Free speech and professional conduct în Germany", *E.L.R.* 1985, p. 369–371.

BOISSON DE CHAZOURNES (L.). – „Publicité commerciale et liberté d'expression – dans le cadre du Conseil de l'Europe", *R.G.D.I.P.* 1988, p. 929–960.

BOISSON DE CHAZOURNES (L.). – „Publicità commerciale e libertà di espressione nella giurisprudenza europea dei diritti dell'uomo", în *Rapporto annuale sui problemi guiridici dell'informazione,* Padova, *CEDAM*, 1986. p. 33–58.

CASTRO–RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1984–1985)", *R.I.E.* 1985, p. 608–611.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Liberté d'expression et publicité. L'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme", *Revue de droit des affaires internationales* 1986, număr special „La publicité et l'Europe", p. 9–38.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 466–467.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1985, p. 431–434.

MÈRIEUX (M. de). – „The German law competition law and Article 10 ECHR", *E.L.R.* 1995, p. 388–399.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 341–344.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 449–450.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1985, p. 630–632.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1986, p. 1080–1082.

ROSE (J.E.). – „European Convention of 1950 on Human Rights: right of freedom of expression: impact on right of rules of professional etiquette and unfair competition", *Australian Law Journal* 1986, p. 186–188.

SAPIENZA (R.). – „Publicità commerciale e libertà d'espressione nella Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *Riv. T.D.P.* 1987, p. 731–739.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 287–291.

2. Urmărirea după publicare

197. CAZUL LINGENS contra AUSTRIEI – Condamnare penală a unui jurnalist pentru defăimarea Cancelarului federal

1. – *La 14 şi 21 octombrie 1975, dl Peter Michael Lingens publică, în magazinul vienez* Profil, *două articole unde apăreau critici severe împotriva dlui Bruno Kreisky, în perioada respectivă Cancelar Federal, pentru atitudinea sa faţă de un lider politic care aparţinuse, în timpul celui de al doilea război mondial, unei brigăzi de S.S., precum şi pentru atacurile sale împotriva dlui Simon Wiesenthal, care îl denunţase public pe cel interesat. Dl Kreisky intentează ulterior o acţiune de citare directă contra petiţionarului pentru defăimare prin presă. La 26 martie 1979, Tribunalul regional din Viena acceptă parţial acţiunea şi aplică celui incriminat o amendă de 20.000 ATS. Pe baza apelului celor doi interesaţi, Curtea de Apel din Viena anulează decizia şi retrimite cazul la Tribunalul regional care, la 1 aprilie 1981, confirmă prima sa decizie. Sesizată din nou de către dnii Kreisky şi Lingens, Curtea de Apel reduce amenda la 15.000 ATS la 29 octombrie 1981.*

2. – *În cererea sa din 19 aprilie 1982, către Comisie, dl Lingens se plânge de condamnarea sa; el vede în aceasta o atingere incalificabilă la libertatea sa de exprimare, garantată de art. 10 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 8 iulie 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 103)*

3. – Curtea constată că din cauza condamnării pentru defăimare, pronunţată de către Tribunalul regional din Viena şi confirmată de Curtea de Apel, a existat un „amestec al autorităţilor publice" în exercitarea libertăţii de exprimare a petiţionarului. Ingerinţa era „prevăzută de lege" (art. 111 din Codul penal) şi urmărea un scop legitim prin prisma art. 10 § 2 din Convenţie (protejarea reputaţiei sau a drepturilor altora). Guvernului, care evoca un conflict posibil între art. 10 (libertatea de exprimare) şi art. 8 (dreptul la respect pentru viaţa privată), Curtea îi răspunde că acele critici ale dlui Lingens priveau declaraţii publice ale dlui Kreisky şi comportamentul său ca om politic, şi că în această situaţie nu este cazul să se citească art. 10 în lumina art. 8.

În ce priveşte proporţionalitatea sancţiunii, ea aminteşte caracterul esenţial al libertăţii de exprimare într-o societate democratică, care este valabil şi pentru „informaţiile" şi „ideile" care lovesc, şochează sau neliniştesc. Ea subliniază importanţa deosebită a acestor principii pentru presă: ei îi revine sarcina de a comunica informaţii şi idei asupra problemelor politice şi asupra altor chestiuni de interes general, iar publicul are dreptul de a le primi; în

[2] În raportul său din 11 octombrie 1984, Comisia îşi exprimă părerea că a existat o violare a art. 10 (unanimitate).

afară de aceasta, libertatea presei este un bun instrument pentru cunoaşterea şi judecarea ideilor şi atitudinilor unor conducători. Limitele criticii admisibile sunt deci mai largi pentru un om politic decât pentru un simplu particular: cu toate că primul beneficiază şi de protecţia paragrafului 2 al art. 10, exigenţele de protejare a reputaţiei sale trebuie puse în balanţă cu interesele discutării libere a problemelor politice.

Articolele în cauză tratau chestiuni politice de interes public pentru Austria; conţinutul şi tonul lor erau destul de echilibrate, însă termenii criticaţi erau de natură să dăuneze reputaţiei dlui Kreisky. Fiind vorba de un om politic, trebuie în acelaşi timp ţinut cont de contextul în care ei se înscriau, adică o controversă politică postelectorală. Din punctul de vedere al Curţii, pedeapsa aplicată dlui Lingens constituia un fel de cenzură, tinzând a-l incita să nu se mai dedea, de aici încolo, la critici formulate în acest fel; în domeniul politic, o asemenea condamnare este de natură să îngreuneze sarcinile de informare şi de control pe care le are presa.

Curtea examinează apoi deciziile judiciare incriminate. Pasajele reproşate ziaristului constituiau judecăţi de valoare, ceea ce punea în cauză libertatea de opinie şi dreptul său de a comunica idei, iar jurisdicţiile austriece cercetaseră dacă petiţionarul a demonstrat adevărul spuselor sale, în virtutea art. 111 § 3 din Codul penal. Conform Curţii, trebuie făcută o distincţie între fapte şi judecăţi de valoare; existenţa primelor poate fi demonstrată, însă dovada adevărului celor din a doua categorie este imposibilă. În plus, exactitatea faptelor de la baza judecăţilor de valoare ale dlui Lingens şi buna-credinţă a acestuia nu erau contestate. Amestecul nu era necesar pentru protejarea reputaţiei altora şi deci a încălcat art. 10 (unanimitate).

4. – În numele art. 50, Curtea recunoaşte dreptul dlui Lingens de a obţine rambursarea amenzii de 15.000 ATS şi cheltuielile de judecată puse în seama lui de către jurisdicţiile austriece. Cât priveşte cheltuielile făcute prin publicarea hotărârii în revista *Profil*, ea nu exclude că petiţionarul a suferit o anumită pierdere de şanse, peste cheltuielile de reproducere. Ea consideră plauzibilă suma cerută, cu titlu de cheltuieli de judecată şi taxe, în faţa tribunalelor interne. În ceea ce priveşte pe cele suportate în faţa organelor Convenţiei, ea nu se consideră legată de tarifele şi criteriile naţionale şi subscrie, pentru rest, la rezervele exprimate de guvern în ce priveşte caracterul lor rezonabil. Ea acceptă, în final, să acorde rambursarea cheltuielilor de deplasare şi de şedere a celui interesat la Strasboug cu ocazia audierilor. Sumele alocate ating un total de 284.538,60 ATS (unanimitate).[1]

5. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Freedom of speech and politicians", *E.L.R.* 1986, p. 491–492.

CASTRO–RIAL GARONNE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos (1986)", *R.I.E.* 1987, p. 489–491.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 470–472.

[1] Guvernul a adus hotărârea Curţii în atenţia jurisdicţiilor competente.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

CREMONA (J.J.). – „The thick hide of politicians and Article 10 of the European Convention on Human Rights", în *Présence du droit public et des droits de l'homme, Mélanges offerts à Jacques Velu*, Bruxelles, Bruylant, 1992, t. III, p. 1799–1811.

DRZEMCZEWSKI (A.) și WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 440–442.

MACDONALD (R.St.J.). – „Politicians and the press", în *Protecting human rights: the European dimension. Protection des droits de l'homme: la dimension européenne*, Köln, Carl Heymanns, 1988, p. 361–372.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 463–466.

PETTITI (L.–E.) și TEITGEN (F.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 269–272.

ROLLAND (P.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 790–792.

SPIELMANN (A.). – „La liberté d'expression et ses limites", *A.D.L.* 1991, p. 275–279.

WICKREMASINGHE (S.). – „The journalist's right to criticise", *Index on Censorship* 1987, p. 7–8.

ZENO–ZENCOVICH (V.). – „Tutela della reputazione e manifestazione del pensiero nella Convenzione europea per i diritti dell'uomo. Una sentenza della Corte europea che farà discutere", *Foro it.* 1987, IV, col. 50–55.

198. CAZUL CASTELLS contra SPANIEI – Condamnarea unui parlamentar pentru injurii aduse guvernului

1. – *În 1979, dl Miguel Castells, avocat și senator, ales din partea coaliției basce Herri Batasuna, publică în săptămânalul* Punto y Hora de Euskalherria *un articol în care atrage atenția opiniei publice asupra asasinatelor și agresiunilor comise de grupuri armate contra unor cetățeni basci. După el, aceste grupări acționează complet nepedepsite și guvernul poartă răspunderea.*

Parchetul deschide urmărire penală împotriva lui. După ridicarea imunității sale parlamentare de către Senat, Tribunalul Suprem îl inculpă pentru injurii aduse guvernului, la 7 iulie 1981, delict vizat de art. 161 din Codul penal. În mai 1982, el respinge ofertele de probe ale apărării, destinate să stabilească adevărul și notorietatea informațiilor conținute în articol, pe motiv că aceste excepții nu sunt valabile pentru infracțiunea în cauză.

La 31 octombrie 1983, Camera penală a Tribunalului Suprem îl condamnă pe dl Castells la un an de închisoare, completat cu o pedeapsă accesorie de suspendare a dreptului de a exercita o profesie sau o funcție publică în cursul acestei perioade. Ea consideră că, în calitatea sa de senator, petiționarul trebuia să se limiteze la mijloacele prevăzute de către regulamentul intern al Senatului, pentru a exprima orice critică împotriva guvernului, ceea ce el nu a făcut. Articolul său este și o dovadă a unei intenții defăimătoare.

La 10 aprilie 1985, Tribunalul Constituțional respinge un recurs amparo *făcut de dl Castells la 22 noiembrie 1983. Cel interesat beneficiază totuși de o suspendare a executării pedepsei.*

2. – *În cererea sa din 17 septembrie 1985, către Comisie, dl Castells invocă art. 6, 7, 10 şi 14 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 23 aprilie 1992** (Cameră) (seria A nr. 236)*

3. – În primul rând, Curtea îşi reafirmă competenţa pentru a judeca excepţia preliminară a guvernului, respinsă de Comisie (unanimitate), în acest caz, aceea de neepuizare a căilor de recurs interne.

Conform guvernului, dl Castells nu a ridicat, într-un mod specific, în faţa Tribunalului Constituţional, reclamaţia privind violarea dreptului la libertatea de exprimare.

Considerând, din contră, că cel interesat a invocat în faţa Tribunalului Constituţional, cel puţin în esenţă, reclamaţiile sale în baza art. 10, Curtea respinge excepţia (unanimitate). Acesta a fost cazul în faţa Tribunalului Suprem şi apoi a Tribunalului Constituţional. În primul rând, dl Castells revendica dreptul, în calitate de senator, de a contesta acţiunea guvernului, drept, în mod clar, inerent libertăţii de exprimare în cazul specific al aleşilor. În afară de aceasta, prevalându-se atât de dreptul său la prezumţia de nevinovăţie, cât şi de acela de a folosi unele probe de natură să stabilească exactitatea spuselor sale, el formula o dorinţă legată, evident, de violarea pe care o susţinea a art. 10. În sfârşit, el cita art. 20 din Constituţie (dreptul la libertatea de exprimare) în rezumatul reclamaţiilor şi se referea, într-un anumit număr de acte adresate Tribunalului Constituţional, la problema excepţiei de veritate, la dreptul său de a primi şi a comunica informaţii adevărate.

4. – În ceea ce priveşte temeinicia reclamaţiilor, sancţiunile de care se plânge dl Castells apar ca un „amestec" în libertatea sa de exprimare. Această ingerinţă se baza pe art. 161 şi 162 din Codul penal. În afară de aceasta, respingerea excepţiei de veritate de către Tribunalul Suprem, având în vedere redactarea dispoziţiei aplicabile, era previzibilă, în ciuda lipsei de precedente. În circumstanţele existente în Spania în 1979, urmărirea împotriva petiţionarului viza „apărarea ordinii" şi nu numai „protecţia reputaţiei celorlalţi".

Erau acestea necesare? Libertatea de exprimare este deosebit de preţioasă pentru un ales al poporului, căci el îi reprezintă pe alegătorii săi, le semnalează preocupările şi le apără interesele. Dl Castells, exprimându-se într-un periodic, Curtea semnalează rolul eminent al presei într-un stat de drept. Ea furnizează cetăţenilor unul din instrumentele cele mai bune pentru a cunoaşte şi judeca ideile şi atitudinile conducătorilor, dă oamenilor politici ocazia de a reflecta şi a comenta preocupările opiniei publice şi permite fiecăruia să participe la jocul liber al dezbaterii politice. Libertatea discuţiei politice nu are, conform Curţii, un caracter absolut. Totuşi, limitele criticii admisibile sunt mai largi faţă de guvern decât faţă de un simplu particular, sau chiar de

[1] La 9 mai 1989, Comisia declară inacceptabile reclamaţiile făcute în baza art. 6 şi 7; ea reţine restul cererii, la 7 noiembrie următor. În raportul său din 8 ianuarie 1991, ea pune concluzia violării art. 10 (9 voturi pentru, 3 împotrivă) şi consideră că nu se pune nici o problemă distinctă în baza art. 14 combinat cu art. 10 (unanimitate).

un om politic. Poziţia dominantă pe care el o ocupă îi impune să dovedească reţinere în folosirea căii penale. Autorităţile competente pot totuşi să ia măsuri chiar de acest tip, pentru a răspunde într-un mod adecvat, şi nu excesiv, la atacuri fără bază şi de rea credinţă.

Dl Castells nu a putut invoca în disculparea sa, în cadrul urmăririlor pentru injurii aduse guvernului, excepţii de veritate şi de bună-credinţă. Cu toate că el s-a oferit, în numeroase rânduri, să stabilească exactitatea şi notorietatea faptelor relatate în articol, Tribunalul Suprem a declarat neacceptabile probele astfel propuse, iar Tribunalul Constituţional a considerat că era vorba de o chestiune de legalitate normală, care nu intră în competenţa sa. Or, Curtea consideră că o încercare probatorie se putea face foarte bine pentru unele din afirmaţiile din articol, tot aşa cum petiţionarul putea încerca să dovedească buna sa credinţă. Amestecul nu era deci necesar într-o societate democratică. În rezumat, a existat o violare a art. 10 (unanimitate).

5. – Dl Castells se pretindea, de asemenea, victimă a unei discriminări, deoarece alte persoane, care se exprimaseră într-un mod analog, nu ar fi suferit nici un fel de pedeapsă penală. Problema neconstituind un element fundamental al cazului, Curtea nu crede că trebuie tranşată separat (unanimitate).

6. – Referitor la art. 50, ea aminteşte că nu are competenţă pentru a da directive guvernelor, cum ar fi publicarea unui rezumat al hotărârii sale în ziare sau eliminarea oricărei referiri la condamnare din registrul central al cazierului judiciar.

Ea respinge cererile de reparaţii (unanimitate), întrucât existenţa unui prejudiciu material nu se află demonstrată, iar constatarea violării care figurează în hotărâre constituie în sine o satisfacţie echitabilă suficientă pentru nedreptatea morală (unanimitate).

Pentru cheltuielile de judecată şi taxe, ea alocă petiţionarului 1 000 000 de pesetas pentru procedurile din Spania şi 2 000 000 de pesetas pentru cele de la Strasbourg (unanimitate).[1]

7. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Freedom of speech and government sensitivities", *E.L.R.* 1992, p. 471-473.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 629 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1993, p. 731–733.

DOMMERING (E.J.). – „Noot", *N.J.* 1994, p. 381-393.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H. G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 423–466.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 581–583.

PETTITI (L.–E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1992, p. 796–798.

[1] Legea organică 10/95 din 23 noiembrie 1995, care modifică Codul penal, admite excepţia de adevăr pentru delictul de injurii la adresa unei înalte instituţii de stat, deci şi a guvernului.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 308–310.

SUDRE (F.), LEVINET (M.), PEYROT (B.) şi ECOCHARD (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1992", *E.J.C.* 1993, p. 167 şi urm.

VELDE (J. van der). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1993, p. 431–435.

VELU (J.). – „Veschouwingen over de Europese regelgering inzake betrekkingen tussen gerecht en pers.", *R.W.* 1995, p. 273-308.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.*, 1992, p. 720–725.

199. CAZUL LEHIDEUX ŞI ISORNI contra FRANŢEI – condamnare pentru complicitate de apologie a crimelor sau delictelor de colaborare cu inamicul

1. – *Dnii Marie-François Lehideux şi Jaques Isorni, resortisanţi francezi, născuţi în 1904 şi, respectiv, 1911 au decedat în 1998 şi, respectiv, 1995. Dl Lehideux era administrator şi apoi directorul unor societăţi. Din septembrie 1940 şi până în aprilie 1942, el fusese ministru în guvernul mareşalului Pétain, iar din 1959 până în 1964, membru al Comitetului economic şi social. Dl Isorni era avocat la baroul din Paris şi fusese împuternicit din oficiu cu apărarea mareşalului Pétain în faţa Înaltei Curţi de Justiţie.*

La 13 iulie 1984, cotidianul Le Monde *publică, într-un spaţiu publicitar de o pagină, un text având scris cu caractere mari următorul titlu: „Philippe Pétain, 17 iunie 1941". Redactat de către cei doi petiţionari şi de către dl M., textul se încheia cu o invitaţie de a scrie Asociaţiei pentru apărarea memoriei mareşalului Pétain şi Asociaţiei naţionale Pétain-Verdun. Împărţit în mai multe secţiuni, care începeau fiecare cu cuvinte scrise cu caractere mari şi cu majuscule, „Francezi, aveţi memoria scurtă, dacă aţi uitat...", textul reamintea, prin aserţiuni succesive, principalele etape din viaţa publică a lui Philippe Pétain între anii 1916–1945, acţiunile sale fiind prezentate ca salutare.*

La 10 octombrie 1984, Asociaţia naţională a foştilor combatanţi ai Rezistenţei depune o plângere cu constituire de parte civilă, având drept cap de acuzare apologia crimelor sau delictelor de colaborare cu inamicul, împotriva dlui L., în calitate de director de publicaţie al jurnalului Le Monde *şi având în plus tot drept cap de acuzare complicitatea de apologie a crimelor sau delictelor de colaborare cu inamicul, împotriva celor doi petiţionari şi dlui M., în calitatea lor de preşedinte al Asociaţiei pentru apărarea memoriei mareşalului Pétain, şi respectiv, de autor al textului incriminat şi de preşedinte al Asociaţiei Pétain-Verdun.*

La 29 mai 1985, procurorul Republicii solicită încetarea urmăririi pe motivul că infracţiunea care se reproşează nu este constituită, însă judecătorul de instrucţie nu dă curs solicitării şi îi retrimite, la 4 iunie 1985, pe Dl L., pe petiţionari şi pe dl M. în faţa unui tribunal corecţional. Comitetul de acţiune al Rezistenţei şi Federaţia naţională a deportaţilor şi internaţilor din rezistenţă şi patrioţi se constituie părţi civile intervenite.

Printr-o judecată din 27 iunie 1986, tribunalul corecţional din Paris îi eliberează pe preveniţi, pe motiv că delictul nu este constituit şi se declară incompetent în a lua cunoştinţă de acţiunea părţilor civile.

Pe baza apelului Asociaţiei naţionale a foştilor combatanţi din Rezistenţă şi al Comitetului de acţiune al Rezistenţei, Curtea de Apel din Paris declară, la 8 iulie 1987, nulitatea urmăririi şi a procedurii subsecvente. Ea consideră astfel că părţile civile nu au calitatea de a pune în mişcare acţiunea publică şi că rechizitoriul introductiv întocmit în baza plângerii părţilor civile nu îndeplineşte condiţiile de formă prescrise, fiind pasibil de nulitate.

La 20 decembrie 1998, statuând asupra recursului Asociaţiei naţionale a foştilor combatanţi ai Rezistenţei şi al Comitetului de acţiune al Rezistenţei, Curtea de Casaţie consideră inexactă aplicarea dispoziţiilor legislative pertinente făcută de Curtea de Apel. În consecinţă, ea casează hotărârea, retrimiţând cauza şi părţile în faţa Curţii de Apel având, de data aceasta, o alcătuire diferită.

Printr-o hotărâre din 26 ianuarie 1990, Curtea de Apel din Paris consideră că cele trei elemente constitutive ale infracţiunii de apologie a crimelor sau a delictelor de colaborare sunt reunite. În consecinţă, ea declară admisibile cele două constituiri de părţi civile, infirmă judecata de punere în libertate şi, statuând cu privire la interesele civile, cifrează la un franc suma datorată părţilor civile cu titlu de daune ordonând, cu titlu complementar, publicarea prin extrase a hotărârii în jurnalul Le Monde.

Petiţionarii, dnii M. şi L., fac recursuri în casaţie, denunţând în primul rând condamnarea pentru delict de opinie, contrară, în opinia lor, articolului 10 al Convenţiei. La 16 noiembrie 1993, Curtea de Casaţie le respinge recursurile.

2. *– În petiţia lor din 13 mai 1994, adresată Comisiei, dnii Lehideux şi Isorni denunţă o violare a articolelor 6 şi 10 şi, în substanţă, a articolului 7 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 23 septembrie 1998*** *(marea cameră). (Culegerea 1998 – VII).*

3. – Guvernul considera că publicaţia litigioasă aducea atingere spiritului însuşi al Convenţiei şi valorilor esenţiale ale democraţiei. În consecinţă, poziţia Dlor Lehideux şi Isorni ar veni în contradicţie cu articolul 17.

Curtea înţelege să statueze cu privire la aplicarea articolului 17 ţinând seama de toate circumstanţele cauzei. Ea abordează, de asemenea, şi examinarea respectării articolului 10, căruia îi va aprecia însă cerinţele din perspectiva articolului 17.

[1] La 24 iunie 1996, Comisia reţine învinuirea bazată pe articolul 10. În raportul său din 8 aprilie 1997, ea formulează un aviz potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 10 (23 de voturi contra 8).

4. – Potrivit Curţii, condamnarea litigioasă se constituie într-o „ingerinţă" în exercitarea de către petiţionari a dreptului lor la libertatea de exprimare; ea era „prevăzută prin lege" şi urmărea mai multe scopuri legitime la care se referă articolul 10 § 2: protecţia reputaţiei şi drepturilor celorlalţi, apărarea ordinii şi prevenirea crimei. Rămânea deci de cercetat dacă respectiva ingerinţă era „necesară, într-o societate democratică", pentru a se atinge aceste scopuri.

Curtea notează mai întâi că, potrivit guvernului, elogierea de care s-ar fi făcut vinovaţi petiţionarii ar rezulta din utilizarea a două procedee diferite: autorii publicaţiei în cauză ar fi încercat, când să justifice deciziile lui Phillipe Pétain, căznindu-se să le dea o altă semnificaţie, când, pur şi simplu, ar fi omis să menţioneze nişte fapte istorice notorii, de nerăstălmăcit şi esenţiale pentru a da seama de această politică. Primul procedeu ar fi fost utilizat în prezentare politicii duse de Philippe Pétain la Montoire. Calificând-o în text drept „suprem de abilă", petiţionarii ar fi acreditat teza numită a „dublului joc", ştiind totuşi că, încă din 1984, ansamblul istoricilor, francezi ca şi străini, o recuzau. Curtea consideră că nu îi intră în atribuţii arbitrarea acestei probleme, care ţine de o dezbatere încă în curs în rândurile istoricilor, cu privire la desfăşurarea şi interpretarea evenimentelor despre care este vorba. Sub acest aspect, ea iese din categoria faptelor istorice stabilite cu claritate – cum ar fi Holocaustul – a căror negare sau revizuire s-ar vedea sustrasă protecţiei conferite de articolul 10, datorită articolului 17.

În plus, Curtea subliniază că petiţionarii nu au acţionat în numele lor personal, singurele nume figurând la sfârşitul textului incriminat fiind cele ale Asociaţiei pentru apărarea memoriei mareşalului Pétain şi Asociaţiei naţionale Pétain-Verdun, cărora cititorii erau invitaţi să le scrie. Din moment ce acestea erau în mod legal constituite şi înţelegeau să promoveze reabilitarea lui Philippe Pétain, nu era de fel surprinzător să fie văzute susţinând, într-o publicaţie plătită de ele, una dintre tezele istorice existente, cea mai favorabilă celui a cărui memorie înţelegeau să o servească.

Curtea notează că, pentru a-i condamna pe petiţionari, Curtea de Apel din Paris a reţinut în principal lipsa de distanţare şi de criticism a textului în legătură cu anumite acţiuni ale lui Philippe Pétain şi mai ales tăcerea din text în legătură cu alte fapte, în special cu semnarea „din 3 octombrie 1940 a actului numit lege cu privire la resortisanţii străini de rasă evreiască, resortisanţi ce trebuiau internaţi în lagăre amenajate în acest scop în Franţa, în vederea facilitării tranzitului lor spre lagărele de concentrare naziste cărora le erau hărăziţi". Puteau aceste reproşuri să justifice ingerinţa litigioasă?

Fără îndoială că, în mod asemănător cu orice alte manifestări îndreptate împotriva valorilor care fundamentează Convenţia, justificarea unei politici pronaziste nu poate beneficia de protecţia articolului 10. Cu toate acetea, în speţă, petiţionarii s-au demarcat în mod explicit de „atrocităţile" şi de „persecuţiile naziste", ca şi de „omnipotenţa germană şi de barbaria sa". Ei

au făcut, astfel, mai puţin elogiul unei politici decât pe cel al unui om, şi aceasta într-un scop căruia Curtea de Apel i-a recunoscut, dacă nu mijloacele, cel puţin pertinenţa şi legitimitatea: revizuirea condamnării lui Philippe Pétain. În privinţa omisiunilor reproşate autorilor textului, Curtea nu înţelege să judece în abstract. Nu este vorba, de fapt, de o tăcere păstrată asupra unor fapte oarecare, ci de tăcerea cu privire la nişte evenimente care participă direct la Holocaust. Autorii textului au făcut, bineînţeles, referire la „barbaria nazistă", însă fără a indica dacă Philippe Pétain contribuise în mod conştient la aceasta, şi anume prin responsabilitatea sa în persecutarea şi deportarea către lagărele morţii a zeci de mii de evrei din Franţa. Gravitatea acestor fapte, crima împotriva umanităţii, sporeşte gravitatea oricărei tentative de ocultare a acestora. Oricât de condamnabilă din punct de vedere moral ar fi, tăcerea pe care o păstrează textul în cauză cu privire la acele fapte cere totuşi să fie evaluată în lumina unui anumit număr de alte circumstanţe ale cazului în speţă.

Printre acestea se numără şi faptul că ministerul public, însărcinat să reprezinte toate sensibilităţile care alcătuiesc interesul general şi să aprecieze drepturile celorlalţi a considerat că nu era cazul ca petiţionarii să fie urmăriţi în faţa unui tribunal corecţional, iar apoi s-a abţinut să intenteze un apel împotriva hotărârii Curţii de Apel din Paris, pronunţată la 8 iulie 1987.

Curtea evidenţiază, în plus, faptul că evenimentele evocate în publicaţia litigioasă s-au produs cu mai mult de patruzeci de ani înaintea acesteia. Chiar dacă nişte afirmaţii de felul celor ale petiţionarilor sunt întotdeauna de natură să reaprindă controverse şi să redeştepte nişte suferinţe în rândurile populaţiei, timpul care s-a scurs face să nu mai fie cazul, după patruzeci de ani, să li se aplice aceeaşi severitate cu care fuseseră tratate cu zece sau douăzeci de ani în urmă. Aceasta ţine de eforturile pe care orice ţară este chemată să le facă pentru a dezbate în mod deschis şi cu seninătate propria sa istorie.

Pe de altă parte, publicaţia litigioasă se situează pe linia obiectului social al asociaţiilor aflate la originea sa: Asociaţia pentru apărarea memoriei mareşalului Pétain şi Asociaţia naţională Pétain-Verdun. Or, aceste asociaţii au fost legal constituite şi nu au făcut, nici înainte nici după 1984, obiectul vreunei urmăriri în legătură cu implementarea obiectului lor social.

Curtea notează, în final, gravitatea pe care o reprezintă pentru petiţionari o condamnare penală pentru apologia crimelor sau delictelor de colaborare, ţinând seama de existenţa altor mijloace de intervenţie şi de refutare, anume prin căile de drept civil.

În rezumat, Curtea consideră disproporţionată şi, în consecinţă, nenecesară într-o societate democratică, condamnarea penală suferită de petiţionari. A avut loc, prin urmare, o violare a articolului 10 (15 voturi contra 6).

5. – Această concluzie autorizează Curtea să considere că nu este cazul să fie aplicat articolul 17.

6. – În domeniul articolului 50, Curtea estimează că prejudiciul moral suferit de petiţionari este îndeajuns reparat prin constatarea violării articolului 10 (unanimitate).

În privinţa cheltuielilor de judecată, ea le evaluează în echitate la 100.000 FF (unanimitate).

7. *Bibliografie*

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1999, p. 184.

CHELAIN (A.). – „Le camouflet de Strasbourg", *L'Autre Histoire*, numéro spécial, décembre 1998.

COHEN-JONATHAN (G.). – „L'apologie de Pétain devant la Cour européenne des droit de l'homme", *R.T.D.H.* 1999, p. 366–382.

COHEN-JONATHAN (G.). – „L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire Lehideux et Isorni contre France du 23 septembre 1998: observations critiques". *La Voix de la Résistance* nº 214, 1999, p. 32–36.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „L'activité de la Cour européene des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.*1999, p. 747-766.

DECAUX (E.). şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, p. 266–268.

DERHY (N.). – „Note", G.P. 25–27 juillet 1999, p. 26–27.

INSTITUT DE DROIT EUROPÈEAN DES DROITS DE L'HOMME. – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme: affaires françaises (1998)", *R.D.P.* 2000, p. 895–897.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 384 şi urm.

LABAYLE (H.) şi SUDRE (F.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et droit administratif", *R.F.D.A.* 1999, p. 792–799.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1998", *J.T.D.E.* 1999, p. 31 şi urm.

LEVINET (M.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme: affaires françaises (1998)", *R.D.P.* 1999, p. 895–897.

MASSIAS (F.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1999, p. 151–159.

MOUTOUH (H.). – „Liberté d'expression: le droit de défendre la mémoire d'un chef d'Etat", *J.C.P.* 30 juin 1999, J.II, nº 10119.

ROLLAND (P.). – „Note", *D.* 1999, jurisprudence, p. 226–229.

ROLLAND (P.). – „Liberté d'expression et apologie de la collaboration. Affaire Lehideux et Isorni (23 septembrie 1998)", *Cahiers du CREDHO* nº 5, 1999, p. 101–106.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1999, édition générale, nº 3, I, 105.

WOODS (L.). – „Decisions of the European Court of Human Rights during 1999", *B.Y.B.I.L.* 1999, p. 368-371.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Protecția surselor ziariștilor

200. CAZUL GOODWIN contra REGATULUI UNIT – Injoncțiunea unui tribunal asupra unui ziarist pentru a-l soma să dezvăluie sursele sale de informație și aplicarea unei amenzi pentru refuzul de a se supune

1. – *Dl William Goodwin este un ziarist britanic, rezident la Londra. În august 1989, el începe un stagiu la* The Engineer. *Pe 2 noiembrie următor, el primește un apel telefonic de la o persoană care îi furnizează spontan informații despre societatea Tetra: aceasta este în căutarea unui împrumut de 5 milioane de lire și se găsește confruntată cu probleme financiare, rezultând dintr-o pierdere prevăzută de 2,1 milioane lire sterline pentru 1989, la o cifră de afaceri de 20,3 milioane lire sterline. Pe 6 și 7 noiembrie 1989, petiționarul telefonează societății Tetra pentru a verifica faptele și o invită să comenteze informațiile primite în legătură cu problemele financiare. El redactează apoi un proiect de articol ce urmează să apară în* The Engineer.

Considerând că informațiile provin dintr-un proiect de plan de dezvoltare confidențial, care a dispărut de la 1 noiembrie 1989, Tetra solicită și obține din partea High Court *un ordin provizoriu necontradictoriu care-l împiedică pe editorul de la* The Engineer *să publice articolul controversat. Pe 16 noiembrie, toate ziarele și revistele britanice interesate sunt informate despre acest ordin. La 22 noiembrie 1989, societatea obține de la* High Court *o ordonanță care somează petiționarul să restituie notele personale, pe motiv că este necesar „în interesul justiției", în baza articolului 10 al legii din 1981 asupra* contempt of court, *ca identitatea informatorului să fie divulgată pentru ca societatea să poată începe o procedură împotriva sa în vederea recuperării documentului rătăcit, să obțină un ordin care să împiedice orice nouă publicare sau să ceară daune-interese drept compensare pentru cheltuielile angajate de ea.*

La 12 decembrie 1989, Court of Appeal *respinge recursul adresat de petiționar împotriva ordonanței de divulgare, dar îl autorizează să înainteze recurs la Camera Lorzilor.*

Aceasta respinge recursul la 4 aprilie 1990, apreciind ca stabilită deja necesitatea de a divulga notele petiționarului. Așa cum Lordul Bridge arată în fața Camerei Lorzilor, Tetra a beneficiat de o ordonanță de divulgare a identității sursei, în principal, din cauza amenințării cu grave prejudicii asupra afacerilor sale și, în consecință, asupra mijloacelor de existență a salariaților săi, pe care le-ar crea publicarea informației conținute în planul său de dezvoltare, atunci când negocierile în vederea găsirii de noi finanțări erau în curs. Această amenințare, comparabilă cu o „bombă cu întârziere", conform termenilor Lordului Donaldson în fața Court of Appeal, *nu poate fi înlăturată, așa cum afirmă Lordul Bridge, decât cu condiția ca Tetra să reușească să cunoască informatorul, ca acesta din urmă să fie hoțul exemplarului de plan sau să permită identificarea hoțului, dând în acest fel societății posibilitatea de a intenta o procedură pentru recuperarea*

documentului dispărut. Importanţa protejării informatorului, a conchis Lordul Bridge, este serios diminuată datorită complicităţii acestuia, cel puţin într-o gravă divulgare de informaţii confidenţiale, care nu compensează nici un interes legitim de a vedea publicate aceste informaţii.

De la un capăt la altul al procedurii, petiţionarul refuză să comunice notele sale. La 10 aprilie 1990, High Court *îl condamnă la o amendă de 5 000 lire sterline pentru* contempt.

2. – *În cererea sa din 27 septembrie 1990 către Comisie, dl Goodwin se pretinde victimă a unei atingeri a libertăţii sale de exprimare, garantată prin articolul 10 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 27 martie 1996*** *(Marea Cameră) (Culegere/1996–II)*

3. – Nici una din persoanele apărute în faţa instanţelor nu contestă că ordonanţa de divulgare şi amenda aplicată pentru refuzul de a se supune constituiau o ingerinţă în exercitarea dreptului la libertate de exprimare.

Aceste măsuri erau „prevăzute prin lege". Ele nu numai că se bazau pe dreptul intern, dar legislaţia care reglementa emiterea de ordonanţe era, de altfel, previzibilă. În această privinţă, Curtea recunoaşte că este dificil, în domeniul respectiv, de a redacta legi foarte precise şi că o anumită suplеţe poate fi chiar de dorit. Puterea tribunalelor engleze de a emite ordonanţe de divulgare este supusă unor importante restricţii. Interpretarea legislaţiei pertinente, dată în speţă, de către Camera Lorzilor, nu a mers dincolo de ceea ce se putea prognoza în mod raţional. Nu există nici alte elemente care să arate că legea respectivă nu i-a acordat petiţionarului o protecţie adecvată împotrivă arbitrarului.

Ingerinţa urmărea scopul legitim constând în protejarea drepturilor societăţii Tetra. De asemenea, Curtea consideră inutil să cerceteze dacă ea era destinată să prevină infracţiunile penale.

Era oare ea „necesară într-o societate democratică"? O serie de consideraţii generale preced examinarea circumstanţelor cazului.

Conform Curţii, protecţia surselor jurnalistice este una din pietrele de temelie ale libertăţii presei, aşa cum reiese din legile şi codurile deontologice în vigoare în numeroase State Contractante şi cum o afirmă numeroase instrumente internaţionale cu privire la libertăţile jurnalistice (spre exemplu Rezoluţia asupra libertăţilor jurnalistice şi a drepturilor omului, adoptată la a 4-a Conferinţă ministerială europeană asupra politicii de comunicare în masă (Praga, 7–8 decembrie 1994) şi Rezoluţia Parlamentului european asupra nedivulgării surselor jurnalistice din 18 ianuarie 1994, apărută în Journal officiel des Communautés européennes nr. C 44/34. Absenţa unei asemenea protecţii ar putea să descurajeze sursele jurnalistice în a ajuta presa să informeze publicul în problemele de interes general. În consecinţă, presa ar putea fi mai puţin în stare să-şi joace chiar rolul ei indispensabil de „câine de pază", iar capacitatea sa de a da informaţii precise şi fiabile ar putea fi micşorată. Având

[1] În raportul său din 1 martie 1994, Comisia pune concluzia de violare a articolului 10 (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

în vedere importanţa pe care o are protecţia surselor jurnalistice pentru libertatea presei într-o societate democratică şi efectul negativ asupra exercitării acestei libertăţi pe care riscă să-l producă o ordonanţă de divulgare, o asemenea măsură nu ar concorda cu articolul 10 al Convenţiei decât dacă se justifică printr-un imperativ preponderent de interes public. Este cazul să se acorde o mai mare însemnătate interesului societăţii democratice de a-şi asuma şi menţine libertatea presei atunci când este vorba de a determina dacă restricţia era proporţională cu scopul legitim urmărit. Limitele aduse confidenţialităţii surselor jurnalistice cer din partea Curţii cel mai scrupulos examen.

Justificările avansate în speţă pentru ordonanţa de divulgare trebuie analizate în cadrul general al ordinului provizoriu necontradictoriu, acordat anterior societăţii Tetra şi notificat tuturor ziarelor şi revistelor britanice. Ordonanţa de divulgare viza un scop, într-o mare măsură, identic cu cel al ordinului, adică să împiedice difuzarea informaţiilor confidenţiale aflate în plan. Fără nici o îndoială că acest ordin reuşise în mod efectiv să blocheze difuzarea informaţiilor confidenţiale în presă. Creditorii, clienţii, furnizorii şi concurenţii societăţii Tetra nu urmau să afle, deci, respectivele informaţii pe această cale. Un aspect capital al ameninţării cu un prejudiciu comercial, apăsând asupra societăţii Tetra, fusese, deci, în mare parte neutralizat datorită ordinului. Aceasta fiind situaţia, Curtea apreciază că, în măsura în care ordonanţa de divulgare viza numai să întărească ordinul, restrângerea suplimentară a libertăţii de exprimare pe care ea o aducea după sine nu se justifica prin motive suficiente, în ceea ce priveşte paragraful 2 al articolului 10.

Cât priveşte celelalte obiective ale ordonanţei de divulgare, Curtea nu consideră că interesele societăţii Tetra – a elimina, deschizând o procedură contra sursei, celălalt aspect al ameninţării cu paguba împotriva ei pe care o reprezenta difuzarea informaţiilor confidenţiale pe alte căi decât presa, a obţine daune-interese şi a demasca un salariat sau un colaborator neloial – erau suficiente, chiar cumulate, pentru a avea câştig de cauză asupra interesului public capital, pe care-l constituie protecţia sursei ziaristului.

În rezumat, ordonanţa de divulgare nu reprezenta un mijloc rezonabil proporţional cu urmărirea scopului legitim vizat. Restricţiile pe care ea le-a făcut să apese asupra ziaristului nu puteau deci trece ca „necesare într-o societate democratică" pentru a apăra drepturile societăţii Tetra. A avut loc, deci, o violare a articolului 10 (11 voturi pentru, 7 împotrivă).

4. – În temeiul articolului 50, Curtea consideră: constatarea violării constituie o satisfacţie echitabilă suficientă pentru a repara prejudiciul moral suferit de dl Goodwin (unanimitate).

Pentru taxele şi cheltuielile de judecată, ea apreciază ca adecvată suma considerată rezonabilă de către guvern şi acordă, deci, petiţionarului 37 595,50 lire sterline (inclusiv TVA), minus 9 300 FF deja vărsaţi de Consiliul Europei cu titlu de asistenţă judiciară (unanimitate).

5. *Bibliografie*

AUVRET (P.). – „Note", *L.P.A.* 30 iulie 1997, p. 27–33.

CAMERON (I.). – „The European Court of Human Rights: January to June 1996", *E.P.L.* 1997, p. 161-162.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme l'année 1996", *J.D.I.* 1997, p. 212–215.

FONTBRESSIN (P. de). – „L'arrêt Goodwin: le devoir de se taire, corollaire du droit d'informer?", *R.T.D.H.* 1096, p. 444–452.

FONTBRESSIN (P. de). – „Note", *G.P.* 11–12 iulie 1997, p. 2931.

FRICERO (N.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1997, sumare comentate, p. 211.

GUEDJ (A.). – „La protection des sources journalistiques", Bruxelles, Bruylant, 1998 256 p.

LAMBERT (P.). – „La protection du secret des sources du journaliste devant la Cour européenne des droits de l'homme", *Information et documentation juridique*, mai 1996, p. 1 şi urm.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

LAZCANO BROTÓNS (I.) '– „El tribunal Europeo de Derechos Humanos y el secreto profesional de los periodistas (Goodwin v. Reino Unido)", *Revista Vasca de Administración Pública* septembrie–decembrie 1998, p. 373–395.

LEVINET (M.). – „L'incertaine détermination des limites de la liberté d'expression. Reflexions sur les arrêts rendus par la Cour de Strasbourg en 1995–1996 à propos de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 1997, p. 999–1009.

MARGUÈNAUD (J.-P.). – „Le secret des sources journalistiques aveuglement protégé par la Cour de Strasbourg", *R.T.D.C.* 1997, p. 1026–1028.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 628–630.

SPIELMANN (A.). şi SPIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Liberté d'expression (1995–1997)", *A.D.L.* 1997, p. 375–382.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

TOUSSAINT (P.). – „Le secret des sources du journaliste", *R.T.D.H.* 1996, p. 452–457.

TOUSSAINT (P.). – „La Cour de Strasbourg et le „chien de garde"", Journal des procès, 5 aprilie 1996, p. 6.

BCU IAŞI – BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

4. Protecţia organelor de presă

201. CAZUL ÖZGÜR GÜDEM contra TURCIEI – Campanie de agresiune şi de hărţuire împotriva unui cotidian şi a colaboratorilor săi.

1. – *Doamna Gurbetelli Ersöz şi dl Fahri Ferda Çetin sunt redactor şef şi respectiv redactor şef adjunct al jurnalului* Ozgür Gündem, *ai cărui proprietari sunt dl Yaşar Kaya şi societatea Ülkem Basin ve Yayincilik Sanayi Ticaret Limited. Acest cotidian în limba turcă aparare la Istanbul cu începere de la 30 mai 1992, până la încetarea apariţiei sale, în aprilie 1994 (îi urmează un alt cotidian,* Özgür Ülke). *El este difuzat în Turcia în aproximativ 45.000 de exemplare, precum şi în străinătate.*

Potrivit petiţionarilor, este vorba despre un jurnal care se străduieşte să exprime punctul de vedere al turcilor de origine Kurdă şi care este ţinta unei campanii permanente de grave violări ale drepturilor omului, urmărind să-l constrângă să-şi înceteze activităţile: omoruri (în număr de şapte), dispariţii, răniri şi rele tratamente aplicate jurnaliştilor şi distribuitorilor, ameninţări cu recurgerea la violenţă şi cu urmări, incendii provocate, sechestrări (41 în 1993), urmări (în legătură cu 486 de ediţii din 580), amenzi grele, percheziţii. Autorităţile statului ar fi organizat, aprobat, încurajat sau tolerat aceste acţiuni şi nu ar fi acordat nici protecţie, nici nu ar fi luat nişte măsuri efective de anchetare în legătură cu acestea.

Potrivit guvernului, Özgür Gündem *este o unealtă de propagandă în serviciul PKK. Anumite ediţii au făcut obiectul unor restricţii, pentru a împiedica difuzarea unor incitări directe la violenţă. Incidentele criminale ale căror victime au fost nişte persoane lucrând pentru jurnal ar fi nişte acte teroriste comise de către nişte necunoscuţi. Nici un agent al statului nu ar fi implicat în aceste acte.*

Întocmit la cererea primului ministru, raportul Susurluk *descrie atitudinea aprobatoare şi complice a autorităţilor de stat cu privire la nişte activităţi ilegale, dintre care uunele vizau jurnalul* Özgür Gündem.

2. – *Petiţionarii sesizează Comisia la 9 decembrie 1993. Ei denunţă, în baza articolului 10 al Convenţiei, o atingere deliberată şi nejustificată adusă dreptului lor la libertatea de exprimare, din cauza măsurilor şi incidentelor care au afectat jurnalul* Özgür Gündem *precum şi persoanele având legătură cu acest jurnal. Ei se plâng în plus şi de faptul de a fi fost victimele unei discriminări în exercitarea dreptului lor la liberatatea de exprimare, cu nesocotirea articolului 14*[1].

• ***Hotărârea din 16 martie 2000*** *(secţiunea IV) (Culegere 2000-III)*

3. – Curtea radiază cauza de pe rol (unanimitate) în ceea ce o priveşte pe dna Ersöz, decedată în 1997, având în vedere că nici un moştenitor sau rudă nu şi-au exprimat dorinţa de a relua învinuirile.

[1] În raportul său din 29 octombrie 1998, Comisia formulează avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 10 (unanimitate), dar nu şi a articolului 14 (15 voturi contra 2).

4. – Ea examinează apoi învinuirea bazată pe articolul 10. Nu se poate pune bază pe raportul *Sursurluk* pentru a se stabili, la nivelul de probă cerut, că erau implicaţi nişte fucnţionari într-un anume incident. Cu toate acestea, documentul respectiv trebuie privit ca o tentativă serioasă de a aduce nişte informaţii cu privire la lupta împotriva terorismului şi de a propune o analiză generală a problemelor aferente acestuia, precum şi de a recomanda nişte măsuri de prevenire şi de anchetă. Prin urmare, se poate consider că el furnizează nişte elemente factuale în sprijinul temerilor exprimate de către petiţionari, cu începere din 1992, că jurnalul şi persoanele în legătură cu acesta pot întâmpina nişte riscuri. Curtea este convinsă că din 1992 până în 1994 s-au produs numeroase incidente violente, anume omoruri, agresiuni şi incendii criminale şi că preocupările jurnalului au fost aduse în atenţia autorităţilor. Cu toate acestea, nu se pare că ar fi fost luate nişte măsuri de anchetă sau de protecţie. Ţinând seama de gravitatea şi de amploarea acestor agresiuni, guvernul nu poate să se prevaleze de investigaţiile ordonate de anumiţi procurori cu privire la nişte incidente particulare, care nu au răspuns într-un mod adecvat sau eficace alegaţiei potrivit căreia aceste agresiuni făceau parte dintr-o campanie concertată, susţinută sau tolerată de către autorităţi. În plus, convingerea guvernului că *Özgür Gündem* şi personalul său erau partizani ai PKK nu justifică, chiar dacă acesta este cazul, lipsa unor măsuri eficace de anchetă cu privire la nişte acte ilegale însoţite de violenţă şi lipsa de protecţie împotriva acestor acte, acolo unde acest lucru ar fi necesar. Guvernul nu şi-a îndeplinit, deci, obligaţia pozitivă de a ocroti dreptul jurnalului la libertatea de exprimare.

Operaţiunea de poliţie desfăşurată la 10 decembrie 1993 în localurile cotidianului, care a perturbat apariţia jurnalului timp de două zile, a adus o atingere gravă libertăţii de exprimare a petiţionarilor şi chiar dacă ea a fost condusă potrivit unei proceduri prevăzute de lege în scopul apărării ordinii şi de prevenire a crimei, ea nu era proporţională cu acest scop. Nici o justificare nu a fost dată pentru sechestrarea arhivelor, a documentaţiei şi a lucrărilor din biblioteca jurnalului şi nimic nu justifică arestarea în bloc a tuturor persoanelor care se găseau în sediu. Prin urmare, nu a fost demostrat că această operaţie era necesară, într-o societate democratică, pentru a se atinge un scop legitim oarecare.

În legătură cu procedurile judiciare împotriva ziarului *Özgür Gündem*, Curtea nu vede nici un motiv de a critica demersul adoptat de Comisie, consistând din a selecţiona deciziile interne pentru a le exprima, de vreme ce o analiză amănunţită a ansamblului cauzelor ar fi fost de nerealizat, ţinând cont de numărul acestora. Aceste măsuri constituiau în primul rând o ingerinţă în sensul articolului 10, care pote fi considerată ca "prevăzută de lege" şi urmărind nişte scopuri legitime, anume protecţia securităţii naţionale şi a integrităţii teritoriale, apărarea ordinii şi prevenirea crimei. În ceea ce priveşte necesitatea, este cazul să fie luat în calcul rolul eminent jucat de presă. După ce a examinat diferitele infracţiuni reproşate, Curtea a ajuns la următoarele concluzii:

a) insultă la adresa statului şi a autorităţilor militare – nici un motiv convingător nu permitea ca publicaţiile litigioase să fie lovite de o sancţiune penală;

b) incitarea la ostilitate bazată pe rasă şi pe originea regională – nici un motiv pertinent suficient nu impunea să fie aplicate nişte sancţiuni penale în baza articolelor în chestiune;

c) difuzarea declaraţiilor PKK – ţinând seama de conţinutul, de tonul şi de contextul articolelor incriminate, acestea nu puteau fi considerate că incită la violenţă, însă acesta era cazul pentru altele şi, ţinând seama de pedepsele relativ uşoare care au fost aplicate, măsurile litigioase erau în mod rezonabil proporţionale;

d) divulgarea identităţii unor funcţionari care participau la nişte misiuni de luptă împotriva terorismului – într-unele dintre articole nu se afirmă că funcţionarii citaţi se făceau vinovaţi de delicte, pe când în altele, veracitatea conţinutului şi faptul că numele acestor funcţionari era deja în domeniul public nu erau luate în seamă; motivele invocate pentru aplicarea unor sancţiuni penale nu pot fi deci considerate suficiente;

e) propagandă separatistă – dacă utilizarea termenului "Kurdistan" le poate părea, într-un înalt grad, provocatoare autorităţilor, publicul are dreptul de a fi informat de diferite puncte de vedere cu privire la situaţia din sud-estul Turciei, şi chiar în contextul tulburărilor grave pe care le cunoaşte această regiune, nişte expresii care par să susţină ideea unei entităţi kurde separate nu trebuie considerate că ar învenina în mod inevitabil situaţia; prin urmare, articolele nu puteau fi considerate în mod rezonabil că ar preconiza sau că ar încuraja recurgerea la violenţă şi, ţinând seama de severitatea pedepselor aplicate, restricţiile impuse erau disproporţionate.

Statul nu a luat măsurile de protecţie şi de anchetă adecvate şi a impus ziarului măsuri care erau disproporţionate şi nejustificate pentru a atinge un scop legitim, oricare ar fi fost acesta. Acumularea acestor factori a constrând jurnalul să-şi înceteze apariţia. A avut loc, deci, o violare a articolului 10 (unanimitate).

5. – Curtea reaminteşte că, pentru a ajunge la concluzia că măsurile aplicate din cauza a douăzecişinouă de articole şi reportaje nu erau necesare într-o societate democratică; ea a declarat că este convinsă că aceste măsuri urmăreau nişte scopuri legitime, anume protecţia securităţii naţionale şi a integrităţii teritoriale, sau scopul prevenirii crimelor şi al apărării ordinei. Nimic nu o face să creadă că restricţiile aduse libertăţii de exprimare care au rezultat de aici pot fi atribuite unei diferenţe de tratament bazate pe originea naţională a petiţionarilor sau pe legăturile lor cu o minoritate naţională. În consecinţă, Curtea a ajuns la concluzia inexistenţei unei violări a articolului 14 (unanimitate).

6. – În baza articoluli 41, Curtea îi acordă societăţii petiţionare 9 miliarde de lire turceşti pentru daune materiale (6 voturi contra 1), legat de sechestrarea arhivelor şi a unor documente din biroul din Istanbul şi de restricţiile nejustificate care rezultă din urmăririle şi condamnările la care se face referire în hotărâre.

Ea se alocă domnilor Çetin şi Kaya a câte 5 £ fiecăruia pentru daune morale (6 voturi contra 1) adică pentru panica şi stress-ul pe care le-au suferit datorită violărilor articolului 10, violări a căror existenţă a fost stabilită de către Curte.

Ea le acordă în plus petiţionarilor suma de 16 £ pentru cheltuielile de judecată, minus 9.195 FF primiţi cu titlu de asistenţă judiciară (şase voturi contra 1).

7. *Bibliografie*

FONTBRESSIN (P.de). – "La liberté d'expression, les obligations positives des autorités publiques et un juste équilibre", *R.T.D.H.* 2001, p. 105-116.

KITSOU-MILONAS (I.) – "La Cour européenne des droits de l'homme", *L'Europe des libertés*, aprilie 2000, p. 13-14.

WOODS (L.). – « Decision of the European Court of Human Rights during 2000 » B.Y.B.I.L. 2000, p. 514-515.

Secţiunea a 2-a
AUDIOVIZUALUL

1. Radioteleviziunea transfrontalieră

202. CAZUL GROPPERA RADIO AG ŞI ALŢII contra ELVEŢIEI – Interdicţie de retransmitere prin cablu a unor emisiuni radiodifuzate pornind dintr-o ţară vecină

1. – *Din octombrie 1983, Groppera Radio AG, societate anonimă conform dreptului elveţian, foloseşte un emiţător puternic, situat în Italia pe Pizzo Groppera (Vârful Groppera,* n.t.*), pentru difuzarea de programe de radio către ascultătorii din Elveţia. Programele sunt captate de către proprietarii de receptoare individuale şi, la început, de către societăţile de reţele prin cablu, care le redifuzau.*

Or, la 1 ianuarie 1984 intră în vigoare o ordonanţă, emisă de Consiliul Federal în august 1983, care interzice societăţilor elveţiene de exploatare a reţelelor prin cablu, care beneficiază de o concesie de antenă colectivă, de a redifuza programe provenind de la emiţătoare care nu răspund exigenţelor acordurilor internaţionale asupra radioului şi telecomunicaţiilor. Cea mai mare parte a respectivelor societăţi se supun. Una dintre ele – Societatea cooperativă de antenă colectivă din Maur şi împrejurimi – continuând totuşi această activitate, face obiectul unei injoncţiuni a direcţiei de telecomunicaţii a districtului Zürich şi apoi a direcţiei generale a P.T.T. Ulterior, Societatea face un recurs de drept administrativ în faţa Tribunalului Federal, la care se alătură şi Groppera Radio AG; el este respins, în iunie 1985, pe motivul principal că emiţătorul, situat în Italia, a fost distrus de fulger în 1984, deci recurenţii nu mai au interes să acţioneze.

2. – *Comisia este sesizată la 9 februarie 1984 de către Groppera Radio AG şi trei cetăţeni elveţieni, dl Jürg Marquard, singurul acţionar şi reprezentant legal al societăţii, precum şi dnii Hans-Elias Fröhlich şi Marcel Caluzzi, doi ziarişti folosiţi de societate. Ei afirmă că interdicţia de retransmitere prin cablu, în Elveţia, a emisiunilor lor radiodifuzate, pornind din Italia, aduce atingere dreptului lor – garantat prin art. 10 din Convenţie – de a comunica informaţii şi idei fără a ţine seama de frontiere. Ei se pretind, în afară de aceasta, victimele unei încălcări a art. 13, ca urmare a lipsei unei căi de recurs contra unei ordonanţe a Consiliului Federal.*[1]

• ***Hotărârea din 28 martie 1990** (plenul Curţii) (seria A nr. 173)*

3. – Conform guvernului elveţian, petiţionarii nu aveau calitatea de „victime" în sensul art. 25 § 1 din Convenţie. Curtea aminteşte, mai întâi, că prin „victimă" această dispoziţie desemnează persoana direct vizată, prin act sau omisiune litigioasă, existenţa unei violări fiind de conceput chiar în absenţa prejudiciului. Ea constată că petiţionarii au fost loviţi, din plin, prin ordonanţa din 1983 şi deciziile P.T.T., chiar dacă ei nu erau destinatarii titulari ai acestora din urmă şi au continuat, fără piedici, activitatea de radiodifuziune pe căile hertziene. Ea consideră, de asemenea, că nu este cazul să facă diferenţe între petiţionari, căci toţi aveau un interes direct în menţinerea difuzării prin cablu a unor programe. În sfârşit, ea nu acordă importanţă faptului că cei interesaţi nu figurează deloc printre abonaţii la reţeaua prin cablu. Pe scurt, ea respinge excepţia preliminară (unanimitate).

4. – În temeiul art. 10 din Convenţie, era vorba, în prealabil, de a se asigura de existenţa unui amestec. Curtea nu judecă necesar să definească precis ce trebuie să se înţeleagă prin „informaţii" şi „idei". Ea consideră că difuzarea de programe, pe căi hertziene ca şi retransmiterea lor prin cablu, aparţin dreptului consacrat prin primele două fraze ale art. 10 § 1, fără a fi nevoie să se facă diferenţă, ţinând cont de conţinutul unor programe. Or, deciziile P.T.T. au împiedicat abonaţii din regiunea Maur să primească prin aceste mijloace programele Groppera Radio AG; ele se încadrează deci într-o „ingerinţă a autorităţilor publice" în exercitarea libertăţii de exprimare.

5. – Se justifica amestecul? Curtea ia în considerare problema, mai întâi în baza celei de a treia fraze a paragrafului 1.

Admiţând, împreună cu guvernul, că numita frază se aplică în speţă, ea îi determină domeniul. De la adoptarea Convenţiei, evoluţia concepţiilor şi progresul tehnic, în special apariţia transmisiei prin cablu, au dus, în numeroase ţări din Europa, la desfiinţarea monopolurilor de stat. În plus, se impun regimuri naţionale de autorizare nu numai pentru reglementarea ordonată a instituţiilor de radiodifuziune la nivel naţional, dar şi, într-o largă măsură, pentru a da efect unor norme internaţionale. Obiectul, scopul şi domeniul de aplicare ale celei de a treia fraze din paragraful 1 trebuie totuşi

[1] În raportul său din 13 octombrie 1988, Comisia pune concluzia violării art. 10 (7 voturi pentru, 6 împotrivă), dar nu şi a art. 13 (unanimitate).

avute în vedere în contextul art. 10, luat în ansamblu, şi anume în lumina cerinţelor paragrafului 2. Ea are, cu toate că se încadrează într-o excepţie faţă de principiul proclamat prin primele două fraze, o pondere redusă. Ea tinde să precizeze că statele pot reglementa, printr-un sistem de licenţe, organizarea radiodifuziunii pe teritoriul lor, în special aspectele ei tehnice.

Curtea constată că, dacă staţia de pe Pizzo Groppera se găsea ca atare sub jurisdicţie italiană, retransmisia programelor sale de către societatea cooperatistă se afla sub jurisdicţia elveţiană. Interdicţia ţinea direct de regimul elveţian al staţiilor de radio locale.

6. – Examinând apoi amestecul prin prisma paragrafului 2 al art. 10, Curtea cercetează dacă el era prevăzut prin lege. Petiţionarii nu contestau trimiterea, de către ordonanţa din 1983, la regulile de drept internaţional, dar ele nu le păreau destul de accesibile şi precise pentru ca justiţiabilul să-şi poată adapta comportamentul. În vederile Curţii, valoarea noţiunilor de previzibilitate şi de accesibilitate depind, într-o mare măsură, de conţinutul textului în cauză, de domeniul pe care îl acoperă, cât şi de numărul şi de calitatea destinatarilor săi. Dispoziţiile în litigiu ale dreptului internaţional al telecomunicaţiilor prezentau un aspect foarte tehnic şi complex şi se adresau, în primul rând, unor specialişti care, datorită indicaţiilor furnizate de Culegerea oficială de legi federale, ştiau cum să şi le procure. În afară de aceasta, nu s-ar putea spune că regulile naţionale sau internaţionale, despre care este vorba, erau lipsite de claritatea şi precizia dorite.

În ce priveşte scopul legitim, Curtea constată că ingerinţa urmărea două ţeluri pe deplin compatibile cu Convenţia; apărarea ordinii internaţionale a telecomunicaţiilor, precum şi protecţia drepturilor celorlalţi.

Amestecul era necesar într-o societate democratică? Curtea ia în considerare numeroase elemente. În primul rând, după intrarea în vigoare a ordonanţei din 1983, cea mai mare parte a societăţilor elveţiene de exploatare a reţelelor de cabluri au încetat să retransmită programul lui Groppera Radio AG. În plus, administraţia elveţiană nu a bruiat niciodată undele provenind de la Pizzo Groppera. Apoi, interdicţia viza o societate de drept elveţian ai cărei abonaţi locuiau toţi pe teritoriul Confederaţiei şi continuau să capteze programele a numeroşi alţi emiţători. În sfârşit, şi mai ales, procedeul ales nu constituia o formă de cenzură dirijată împotriva conţinutului sau orientării unor programe, ci o măsură luată contra unei staţii pe care autorităţile statului reclamat puteau, în mod rezonabil, să o considere ca o veritabilă staţie elveţiană, funcţionând de cealaltă parte a frontierei pentru a scăpa sistemului legal de telecomunicaţii în vigoare în Confederaţie. Pe scurt, autorităţile naţionale nu au depăşit marja de apreciere pe care le-o lăsa Convenţia.

7. – Nu s-a stabilit nici o violare a art. 10 (16 voturi pentru, 3 împotrivă), întrucât măsurile în litigiu corespundeau paragrafului 1 *in fine* şi exigenţelor paragrafului 2.

8. – Cei interesaţi prezentaseră, în cererea lor iniţială, o reclamaţie în baza art. 13, dar nu au menţinut-o nici în procedura ulterioară în faţa Comisiei şi nici nu au reluat-o în faţa Curţii. Aceasta consideră inutil să examineze problema din oficiu (unanimitate).

9. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.) – „Noot", *N.J.* 1991, p. 3206–3215

COHEN–JONATHAN (G.). – „Libertés fondamentales et télévision européenne", în *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. I, livre 2, Deventer, Kluwer Academic Publishers, 1992, p. 29–93.

DEJEANT–PONS (M.). – „La jurisprudence en matière de liberté d'expression audiovisuelle dans le cadre de la Convention européenne des droits de l'homme", în *La régulation de la liberté de communication audiovisuelle*, Paris, Economica, şi Aix–en–Provence, Presses universitaires d'Aix–Marseille, 1991, p. 285–328.

EIJCK (N. van). – „Nieuwe grenzen aan het omroeprecht", *N.J.B.* 1990, p. 635–636

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègre, Ars Aequi Libri, 1997, p. 352–365.

MEIJ (J.M. DE). – „Groppera en Autronic: recente omroeprechtspraak van het EHRM", Informatierecht 1991, p. 3–7.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1990", *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 425–429.

SHERLOCK (A.) – „Broadcasting rights and the Convention", E.L.R. 1990, p. 403–404.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 298–301.

VOORHOOF (D.). – „Artickel 10 EVRM, commerciële informatie en kritiek in de economische berichtgeving", *R.W.* 1991, p. 696–700.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1990, p. 572–580

203. CAZUL AUTRONIC AG contra ELVEŢIEI – Refuzul de a autoriza o societate de electronică de uz casnic să recepteze, cu ajutorul unei antene parabolice, programe televizate necodate provenind de la un satelit sovietic de telecomunicaţii

1. – *Autronic AG este o societate elveţiană specializată în electronică de uz casnic, în special antene parabolice. În 1982, ea roagă Întreprinderea P.T.T. să-i permită să arate un program public al televiziunii sovietice, cu ocazia unei expoziţii la Zürich, program pe care ea îl recepţionează direct de la un satelit sovietic de telecomunicaţii – G-Horizont –, prin intermediul unei antene parabolice private. Întreprinderea răspunde că ea nu poate să consimtă la aceasta fără acordul expres al autorităţilor sovietice.*

În ianuarie 1983, Întreprinderea respinge o cerere a Autronic AG care o invită să declare, pe cale de decizie, că receptarea pentru uz privat a transmisiunilor necodate prin satelit de telecomunicaţii, cum este cel sovietic, nu poate depinde decât de consimţământul statului emiţător; o asemenea recepţie nu poate fi autorizată fără acest acord, având în vedere anumite dispoziţii ale Convenţiei internaţionale de telecomunicaţii şi ale Regulamentului de radiocomunicaţii, în special cele privind

caracterul confidenţial al telecomunicaţiilor. În iulie 1986, Tribunalul federal refuză să se pronunţe, într-un recurs de drept administrativ introdus de Autronic AG, pe motiv că nu se justifică printr-un interes economic direct, care să merite protecţie. În perioada respectivă, singurele programe de televiziune prin satelit, apte să fie captate în Elveţia, prin intermediul unei antene parabolice, proveneau de la G–Horizont.

2. – *În cererea sa către Comisie, din 13 decembrie 1988, Autronic AG susţine nerecunoaşterea dreptului său de a primi informaţii, garantat de art. 10 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 22 mai 1990** (plenul Curţii) (seria A nr. 178)*

3. – Prima problemă se referă la aplicabilitatea art. 10. Conform Curţii nici statutul juridic de societate anonimă, nici caracterul comercial al activităţilor sale şi nici natura însăşi a libertăţii de exprimare nu ar putea lipsi Autronic AG de beneficiul art. 10. Acesta din urmă este valabil pentru „orice persoană", fizică sau juridică, şi priveşte nu numai conţinutul informaţiilor, dar şi mijloacele de transmisie sau captare, întrucât orice restricţie adusă acestora atinge dreptul de a primi şi comunica informaţii. Receptarea unor programe de televiziune, prin intermediul unei antene – parabolice sau de alt fel – aparţine de dreptul consacrat prin primele două fraze din art. 10 § 1, fără să fie nevoie să se cerceteze pentru ce motive şi în ce scop titularul său înţelege să-l folosească. Or, deciziile administrative şi judiciare în litigiu au împiedicat Autronic AG să capteze, în mod legal, mesajele de la G–Horizont; ele se încadrau deci într-un „amestec al autorităţilor publice" în exercitarea libertăţii de exprimare. Art. 10 trebuia, astfel, aplicat (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

4. – A fost el respectat? Considerând inutil să statueze asupra aplicabilităţii celei de a treia fraze din paragraful 1, Curtea cercetează dacă amestecul îndeplinea condiţiile paragrafului 2.

Era el prevăzut de lege? Da, după părerea Curţii. Baza legală a amestecului se află în legea federală din 1922, care reglementează corespondenţa telegrafică şi telefonică şi în ordonanţa 1 din 1973 privind acestea, combinate cu numeroase dispoziţii de drept internaţional de telecomunicaţii. Ţinând cont de publicul căruia i se adresează, aceste texte prezintă o accesibilitate suficientă. Se poate pune întrebarea dacă nu le lipseşte claritatea şi precizia dorită, dar nu apare necesar de a tranşa chestiunea, Curtea ajungând la concluzia că ingerinţa nu se justifica.

[1] În raportul său din 8 martie 1989, Comisia pune concluzia violării art. 10 (11 voturi pentru, 2 împotrivă şi o abţinere).

Cât priveşte ţelul legitim, Curtea constată că ingerinţa urmărea două scopuri întru totul compatibile cu Convenţia: apărarea ordinii telecomunicaţiilor şi necesitatea de a împiedica divulgarea de informaţii confidenţiale.

Rămânea necesitatea într-o societate democratică. Din perioada faptelor în cauză, s-a manifestat o dublă evoluţie: în domeniul tehnic, prin punerea în funcţiune a numeroşi alţi sateliţi de telecomunicaţii, care difuzează programe de televiziune; pe plan juridic, prin semnarea Convenţiei europene asupra televiziunii transfrontiere şi autorizarea de către numeroase state a captării de emisiuni necodificate transmise de sateliţi de telecomunicaţii, fără a cere consimţământul administraţiei ţării care emite şi fără a provoca, aparent, protestele altor state semnatare ale Convenţiei internaţionale a telecomunicaţiilor şi ale unor autorităţi internaţionale. Conform Curţii, respectiva evoluţie poate fi luată în considerare în măsura în care ea ajută la înţelegerea şi interpretarea corectă a regulilor în discuţie.

Autorităţile elveţiene au depăşit marja de apreciere pe care le-o lăsa Convenţia. Pe de o parte, însăşi natura emisiunilor în cauză este o piedică pentru calificarea lor ca nefiind destinate folosirii generale de către public. Pe de altă parte, guvernul elveţian a fost de acord cu absenţa riscului de a se obţine informaţii secrete cu ajutorul antenelor parabolice care recepţionează emisiunile sateliţilor de telecomunicaţii. Pe scurt, a existat o violare a art. 10 (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

5. – În temeiul art. 50, Autronic AG nu cerea reparaţii pentru daune, dar solicita rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe pe plan intern şi în faţa organelor Convenţiei, adică 42.245 franci elveţieni. Statuând echitabil, Curtea consideră că societatea petiţionară are dreptul la 25.000 franci elveţieni (unanimitate).[1]

6. *Bibliografie*

COHEN–JONATHAN (G.). – „La libre circulation internationale des informations par satellite", *R.U.D.H.*, p. 313–316.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Télévision sans frontières et droits de l'homme en Europe", *Revue de droit des affaires internationales* 1992, p. 613–687.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Libertés fondamentales et télévision transfrontière", în *Collected Courses of the Academy of European Law*, vol. I, livre 2, Deventer, Kluwer Academic Publisher, 1992, p. 29–93.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 587 şi urm.

MEIJ (J.M. de) – „Groppera en Autronic: recente omroeprechtspraak van het EHRM", *Informatierecht* 1991, p. 3–7

MERRILLS (J.G.). –„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1990", *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 440–441.

RICKER (R.). – „Die Freiheit des Fernseh-Direktempfangs und die rechtliche Zulässigkeit ihrer Beschränkung", *N.J.W.* 1991, p. 602–606.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 301–304.

[1] Ordonanţa nr. 1 privind legea federală din 14 octombrie 1972, care reglementează corespondenţa telegrafică şi telefonică, a fost modificată la 21 decembrie 1990; amendamentele au intrat în vigoare retroactiv, începând cu 23 mai 1990.

2. Monopolul de stat al radioteleviziunii

204. CAZUL INFORMATIONSVEREIN LENTIA ŞI ALŢII contra AUSTRIEI – Imposibilitatea de a crea şi exploata staţii private de radio sau de televiziune din cauza monopolului Oficiului austriac de radiodifuziune

1. – *Informationsverein Lentia este o asociaţie de coproprietari şi locuitori dintr-o zonă cu 458 apartamente şi 30 de magazine, situată la Linz. La 9 iunie 1978, ea cere direcţiei regionale de poştă şi telecomunicaţii din Linz o licenţă în vederea creării şi exploatării unei reţele închise de televiziune prin cablu ale cărei programe trebuiau să se limiteze la chestiuni privind drepturile comune ale membrilor săi. La 23 noiembrie 1979, direcţia generală de poştă şi telecomunicaţii a Ministerului Federal de Transporturi respinge, în final, această cerere, din lipsă de bază legală, care să-i permită aceasta. Curtea Constituţională respinge la 16 decembrie 1983 un recurs constituţional împotriva acestei decizii: legea organică asupra radiodifuziunii a introdus un regim de autorizări în sensul art. 10 § 1, ultima frază din Convenţie; destinat să garanteze obiectivitatea şi pluralismul, ar fi ineficient dacă oricine ar putea să obţină astfel un avantaj; în această situaţie, dreptul este rezervat Oficiului Austriac de Radiodifuziune (ORF), neintervenind nici o lege de aplicare care să se adauge celei în vigoare. Curtea Constituţională trimite cauza la Curtea Administrativă care, la rândul ei, o respinge la 10 septembrie 1986, printr-o hotărâre care, în esenţă, îşi însuşeşte motivaţiile Curţii Constituţionale.*

2. – *Din 1987 până în 1989, dl Jörg Haider concepe proiectul în vederea creării, împreună cu alte persoane, a unei staţii de radio private în Carintia. Ulterior, îl abandonează, deoarece un studiu i-a arătat că dreptul aplicabil şi interpretarea sa de către Curtea Constituţională împiedică eliberarea licenţei necesare.*

3. – *Asociaţia austriacă, membră a Federaţiei Europene de Radio Liber, Arbeitsgemeinschaft Offenes Radio (AGORA) se ambiţionează să instaleze în Carintia meridională o antenă pentru a difuza un program necomercial de radio în germană şi slovenă. Ea solicită în 1988 o concesionare, pe care direcţia regională de poştă şi telecomunicaţii din Klagenfurt şi apoi direcţia generală din Viena o resping la 19 decembrie 1989 şi, respectiv, la 9 august 1990. Curtea Constituţională confirmă decizia la 30 septembrie 1991.*

4. – *Acţionar al unei societăţi italiene, care administrează o staţie radio comercială ce emite către Austria, dl Wilhelm Weber doreşte să exercite aceeaşi activitate în această ţară. Având în vedere legislaţia în vigoare, el renunţă însă la orice demers pe lângă autorităţi.*

5. – *Staţia de radio Melody Gmbh este o societate cu răspundere limitată de drept austriac. La 8 noiembrie 1988, ea invită direcţia regională*

de poştă şi telecomunicaţii din Linz să-i atribuie o frecvenţă destinată unui radio local, pe care ea doreşte să-l lanseze la Salzburg. La 28 aprilie 1989, ea primeşte un refuz, confirmat la 12 iulie 1989, de direcţia generală, iar la 18 iunie 1990 de Curtea Constituţională.

6. – *Cei cinci petiţionari sesizează Comisia la 16 aprilie 1987, 15 mai 1989, 27 septembrie 1989, 18 septembrie 1989 şi 20 august 1990. Ei se plâng că nu pot crea şi exploata fiecare o staţie de radio sau, în cazul Informationsverein Lentia, de televiziune, şi invocă art. 10 din Convenţie. Primul şi al treilea petiţionar văd în aceasta şi o discriminare contrară art. 14 combinat cu art. 10. Al cincilea denunţă, în plus, o încălcare a art. 6 § 1, deoarece nu a putut deferi litigiul unui „tribunal".*[1]

• ***Hotărârea din 24 noiembrie 1993** (Cameră) (seria A nr. 276)*

7. – Curtea subliniază, mai întâi, că imposibilitatea obţinerii unei licenţe de exploatare, din cauza monopolului ORF, se încadrează într-un „amestec" în exercitarea de către cei interesaţi a libertăţii lor de a comunica informaţii sau idei. Singura problemă care se pune este justificarea sa.

Ea aminteşte că obiectul şi ţelul celei de a treia fraze a art. 10 § 1, ca şi domeniul său de aplicare, trebuie avute în vedere în contextul articolului luat în ansamblul său şi îndeosebi în lumina paragrafului 2, sub imperiul căruia măsurile de autorizare rămân subordonate. În consecinţă, ea examinează compatibilitatea regimului incriminat cu fiecare din cele două dispoziţii.

8. – A treia frază a paragrafului 1 tinde să precizeze că statele pot reglementa, printr-un sistem de licenţe, organizarea radiodifuziunii pe teritoriul lor, în special aspectele sale tehnice. Oricât de importante ar fi acestea din urmă, alte consideraţii pot şi ele să condiţioneze acordarea sau refuzul unei autorizaţii, printre care cele care privesc natura şi obiectivele unei viitoare staţii, posibilităţile sale de inserţie la nivel naţional, regional sau local, drepturile şi nevoile unui public dat, precum şi obligaţiile care apar din instrumentele juridice internaţionale. Pot apărea ingerinţe ale căror ţel, legitim faţă de a treia frază a paragrafului 1, să nu coincidă totuşi cu unul din scopurile pe care le urmăreşte paragrafului 2. Conformitatea lor cu Convenţia trebuie, cu toate acestea, să fie apreciată în lumina altor cerinţe ale acestuia. Regimul de monopol aplicat în Austria poate contribui la calitatea şi echilibrul unor programe, prin controlul acordat autorităţilor asupra mass-media. El cadrează în acest caz cu a treia frază din paragraful 1.

9. – Stau la fel lucrurile cu paragraful 2? Ingerinţele în litigiu erau, şi nici una din părţi nu o contesta, „prevăzute de lege". Cât priveşte ţelul lor, Curtea le-a recunoscut deja legitimitatea. În schimb, „necesitatea lor într-o societate democratică" punea o problemă.

[1] La 15 ianuarie 1992, Comisia reţine reclamaţiile privind art. 10 şi art. 14 şi o respinge pe cea privind art. 6. În raportul său din 9 septembrie 1992, ea dă avizul că a existat o violare a art. 10 (în unanimitate pentru primul petiţionar, cu 14 voturi pentru, contra 1 pentru ceilalţi) şi că nu se impune în plus analiza în temeiul art. 14 (în unanimitate pentru primul petiţionar, cu 14 voturi pentru, împotrivă 1 pentru al treilea).

Înainte de toate, guvernul sublinia dimensiunea politică a activităţii mediilor audiovizuale, ilustrată în Austria prin obiectivele art. 1 § 2 al legii organice asupra radiodifuziunii: asigurarea obiectivităţii şi imparţialităţii informaţiei, respectarea pluralismului, echilibrul programelor precum şi independenţa unor persoane şi organe responsabile pentru emisiuni. Numai regimul în vigoare, bazat pe monopolul ORF, ar permite autorităţilor să vegheze la respectarea acestui text.

Curtea aminteşte că ea a insistat frecvent asupra rolului fundamental al libertăţii de exprimare într-o societate democratică, în special când, prin intermediul presei scrise, ea serveşte comunicării de informaţii şi idei de interes general, la care publicul poate, de altfel, să aibă pretenţia. O asemenea acţiune nu ar putea reuşi dacă nu se bazează pe pluralism, al cărui ultim garant este statul. Remarca este valabilă, în mod special, pentru mediile audiovizuale, căci programele lor se difuzează, deseori, la o scară foarte mare. Din toate mijloacele menite să asigure respectarea acestor valori, monopolul public impune restricţiile cele mai puternice libertăţii de exprimare, chiar imposibilitatea totală de a se exercita altfel decât pe calea ocolită a unei staţii naţionale şi dacă este cazul, într-un mod foarte restrâns, printr-o staţie de cablu locală. Având în vedere radicalitatea lor, ele nu s-ar justifica decât în caz de necesitate imperioasă. Graţie progreselor tehnice din ultimele decenii, restricţiile respective nu se mai pot baza astăzi pe consideraţii legate de numărul de frecvenţe şi de canale disponibile. Apoi, ele au pierdut, în speţă, mult din raţiunea lor de a fi, o dată cu înmulţirea emisiunilor străine destinate publicului austriac şi cu decizia Curţii Administrative de a recunoaşte legalitatea retransmiterii lor prin cablu. În sfârşit şi mai ales, nu s-ar putea susţine absenţa unor soluţii echivalente mai puţin constrângătoare: cu titlu de exemplu, este suficient să citäm practica anumitor ţări, constând fie în a însoţi licenţele de caiete de sarcini cu conţinutul modular, fie prevăzând forme de participare privată la activitatea instituţiei naţionale.

Guvernul avansa, de asemenea, un argument economic: piaţa austriacă nu ar fi atât de mare încât să suporte un număr mare de staţii private, suficiente pentru a evita concentrările şi constituirea de „monopoluri private".

Conform Curţii, acest raţionament este dezminţit de experienţa a numeroase state europene, de dimensiuni comparabile cu cele ale Austriei, unde coexistenţa de staţii publice şi private, organizată conform unor modalităţi variabile şi însoţită de măsuri care ţin în şah poziţiile monopoliste private, fac inutile temerile exprimate.

Pe scurt, Curtea consideră amestecurile în litigiu ca disproporţionate comparativ cu ţelul urmărit şi, pornind de la aceasta, nenecesare într-o societate democratică. Art. 10 a fost deci violat (unanimitate).

10. – Această concluzie face inutilă cercetarea dacă a existat, pe deasupra, o nerecunoaştere a art. 14, combinat cu art. 10 (unanimitate).

11. – Pentru daune materiale, Informationsverein Lentia cerea 900.000 ATS şi Radio Melody 5.444.714,66; ei porneau de la ideea că ar fi

obţinut licenţele solicitate, dacă legislaţia austriacă ar fi respectat art. 10. Or, o asemenea ipoteză aparţine speculaţiei, având în vedere puterea de apreciere lăsată, în această materie, autorităţilor. Deci, nici o indemnizaţie nu este datorată la acest capitol (unanimitate).

Cu titlu de cheltuieli de judecată şi taxe, cei interesaţi cereau, respectiv, 136.023,54 ATS (Informationsverein Lentia), 513.871,20 ATS (dl Haider), 390.115,20 ATS (AGORA), 519.871,20 ATS (dl Weber) şi 605.012,40 ATS (Radio Melody). Statuând în spiritul echităţii, Curtea alocă 165.000 ATS fiecăruia dintre petiţionarii Informationsverein Lentia, AGORA şi Radio Melody pentru procedurile urmate în Austria şi apoi la Strasbourg. Cât priveşte pe dnii Haider şi Weber, care nu au apărut decât în faţa organelor Convenţiei, ei au dreptul la 100.000 ATS fiecare (unanimitate).

12. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „Note", *L.P.* nr. 108, ianuarie-februarie 1994, VI, p. 12.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 819–820.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1994", *B.Y.B.I.L.*. 1994, p. 517–520.

SPIELMANN (A. şi D.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1994, p. 321–322.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1996", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

WACHSMANN (P.). – „Note", *D.* 1995, jurisprudenţă, p. 162–166.

Warbrick (C.). – „The European Convention on Human Rights", Y.E.L. 1994, p. 641–643.

3. Filmele video

205. CAZUL WINGROVE contra REGATULUI UNIT – Refuz al Oficiului britanic pentru vize cinematografice de a acorda viză de distribuire unui film video considerat drept blasfemie

1. – *Dl Nigel Wingrove scrie scenariul şi conduce înregistrarea unui film video de 18 minute intitulat* Visions of Ecstasy *(Viziuni ale extazului), care priveşte viaţa şi scrierile sfintei Tereza din Avila, călugăriţă carmelită care a trăit în secolul XVI, a fondat numeroase mânăstiri şi a avut puternice viziuni extatice ale lui Iisus Hristos.*

El prezintă filmul la Oficiul britanic pentru vize cinematografice („Oficiu") pentru a obţine viza care să-i permită să vândă, să închirieze sau să difuzeze public lucrarea, în alt mod. La 18 septembrie, Oficiul respinge cererea, şi anume

cu motivaţia că prezentarea sa ar risca să-i ofenseze pe ceilalţi prin maniera inacceptabilă de a trata un subiect sacru şi că, în consecinţă, un juriu rezonabil şi corespunzător pregătit în problemele de drept ar ajunge la concluzia că această operă încalcă reglementările dreptului penal cu privire la blasfemie.

Dl Wingrove atacă decizia în faţa comisiei de recurs în materie de video. În concluziile sale scrise, Oficiul afirmă că filmul descrie fantasmele erotice ale unui personaj prezentat ca fiind sfânta Theresa şi punând în scenă, în acelaşi timp, pe Hristos crucificat şi un personaj feminin descris ca „oglinda sfintei Theresa". Petiţionarul contestă afirmaţia Oficiului conform căreia filmul său ar avea un conţinut pur erotic. Recursul este examinat pe 6 şi 7 decembrie 1989 de către un colegiu al comisiei de recurs care, cu trei voturi pentru şi două împotrivă, confirmă decizia Oficiului. Majoritatea consideră că tonul şi spiritul filmului sunt în totalitate indecente şi nu are nici o îndoială că prezentarea sa este de natură să lovească sentimentele creştinilor, care în mod legitim, ar putea gândi că el disprețuieşte divinitatea lui Hristos. Minoritatea, admiţând totuşi că multe persoane ar găsi filmul video de un gust extrem de îndoielnic, apreciază ca fiind puţin probabil ca un juriu rezonabil şi pregătit corespunzător din punct de vedere al dreptului să-l condamne pe autorul filmului.

Un consilier juridic arată petiţionarului că situaţia sa nu se pretează la o cerere de control jurisdicţional.

2. – *În cererea sa din 18 iunie 1990 către Comisie, dl Wingrove se plânge de o atingere a libertăţii sale de exprimare, contrară articolului 10 al Convenţiei*[1].

• ***Hotărârea din 25 noiembrie 1996*** *(Cameră) (Culegere/1996–V)*

3. – Nu a fost contestat faptul că refuzul Oficiului de a acorda petiţionarului o viză pentru difuzarea filmului său video, *Visions of Ecstasy*, constituia o ingerinţă în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare.

Oficiul a acţionat în cadrul puterilor pe care i le conferă articolul 4, paragraful 1 al legii din 1984 asupra înregistrărilor video. Delictul de blasfemie, prin însăşi natura sa, nu s-ar preta la o definiţie juridică precisă. De aceea, autorităţile naţionale trebuie să adopte o atitudine flexibilă, în măsură să le permită aprecierea faptelor în speţă drept aparţinând definiţiei admise. Se pare că nu există incertitudini, în general, şi nici dezacord asupra definiţiei de blasfemie. Curtea, care a vizionat filmul, este convinsă că petiţionarul ar fi putut în mod rezonabil să prevadă, înconjurându-se de consilieri luminaţi, că filmul său s-ar fi aflat sub incidenţa legii privind blasfemia. Nu s-ar putea spune, deci, că legea în cauză nu oferea protecţia dorită împotriva unui amestec arbitrar. Restricţia reproşată era de atunci „prevăzută de lege".

Scopul ingerinţei – protejarea creştinilor împotriva unei ofense grave aduse convingerilor lor – corespunde celui de protecţie a „dreptului celuilalt" şi concordă perfect cu obiectivul protecţiei libertăţii religioase, oferită de articolul 9. A cunoaşte dacă există o nevoie reală de protejare împotriva

[1] În raportul său din 10 ianuarie 1995, Comisia conchide violarea articolului 10 (14 voturi pentru, 2 împotrivă).

posibilităţii de a vedea filmul video în litigiu constituie un punct pe care Curtea îl va trata examinând „necesitatea" ingerinţei.

Dreptul englez asupra blasfemiei nu priveşte decât credinţa creştină, dar gradul de protecţie asigurată altor credinţe nu este pus în joc în speţă. Faptul că respectivul drept nu tratează în mod egal diferitele religii practicate în Regatul Unit nu scade cu nimic legimitatea ţelului urmărit.

O legislaţie asupra blasfemiei este încă în vigoare în numeroase ţări europene. Dacă aceste texte sunt din ce în ce mai puţin aplicate, este datorită faptului că nu există încă în ordinea juridică şi socială a statelor membre ale Consiliului Europei, o concordanţă de vederi suficientă pentru a concluziona că o asemenea legislaţie nu ar fi în sine necesară într-o societate democratică şi ar fi, în consecinţă, incompatibilă cu Convenţia.

Dacă articolul 10, paragraful 2 nu permite câtuşi de puţin restricţii ale libertăţii de exprimare în domeniul discursului politic sau al problemelor de interes general, o mai mare marjă de apreciere este în general lăsată statelor atunci când ele reglementează problemele susceptibile să ofenseze convingerile intime, în domeniul moralei şi al religiei. În materie de morală, ţările europene nu au o concepţie uniformă a exigenţelor de protecţie împotriva atacurilor la adresa convingerilor religioase. Autorităţile statului sunt mai bine plasate decât judecătorul internaţional pentru a defini aceste exigenţe şi a se pronunţa asupra „necesităţii" unei „restricţii". Aceasta nu exclude, la urma urmelor, un control european, cu atât mai necesar cu cât noţiunea de blasfemie este largă, evolutivă şi comportă riscurile unor atingeri arbitrare sau excesive. În această privinţă, câmpul de aplicare a delictului şi garanţiile prevăzute prin legislaţie îmbracă o importanţă specială. Faptul că prezentul caz comportă o restricţie prealabilă cere un examen special.

Dreptul englez asupra blasfemiei nu interzice exprimarea unor idei ostile religiei creştine sau unor opinii ofensatoare pentru creştini. Ceea ce căută el să controleze este mai degrabă maniera de apăra aceste idei. Amploarea insultei la adresa sentimentelor religioase trebuie să fie semnificativă. Gradul înalt de profanare necesară constituie, în sine, o protecţie împotriva arbitrarului.

Visions of Ecstasy îl zugrăveşte pe Hristos crucificat dedându-se la un act vădit sexual. Autorităţile naţionale au apreciat că modul de a trata aceste imagini centrau filmul nu atât pe sensibilitatea erotică a personajelor, cât pe aceea a spectatorilor (prima funcţie a pornografiei). Ele au declarat, în plus, că filmul nu încerca să aprofundeze semnificaţia imaginilor, ci se limita la a invita spectatorul la un „voyeurisme erotic". Deci, difuzarea sa putea să lovească şi să ultragieze sentimentele religioase ale creştinilor şi să constituie delictul de blasfemie. Din acel moment, motivele furnizate pentru a justifica ingerinţa pot fi considerate atât pertinente, cât şi suficiente, iar ingerinţa nu ar mai trece drept arbitrară şi excesivă.

Întrucât filmele video, o dată lansate pe piaţă, scapă uşor controlului autorităţilor, nu era lipsit de raţiune pentru ele să considere că acest film putea să ajungă la un public pe care l-ar fi putut ofensa. Folosirea unei casete, având

un avertisment pe ea, nu ar fi avut decât o eficienţă limitată, datorită existenţei a numeroase forme de transmitere a filmelor video. La urma urmelor, şi în acest caz, autorităţile naţionale sunt mai bine plasate decât Curtea europeană pentru a aprecia impactul probabil al unui asemenea film asupra publicului.

Dacă refuzul de a acorda viza de distribuire ar echivala cu o interdicţie totală de difuzare, este vorba aici de o consecinţă de înţeles din punctul de vedere al autorităţilor, conform căruia difuzarea filmului ar constitui o violare a dreptului penal şi, de asemenea, de o consecinţă a refuzului petiţionarului de a modifica sau tăia secvenţele blasfemiatoare. Deci, nu a existat o violare a articolului 10 (7 voturi pentru, 2 împotrivă).

4. *Bibliografie*

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1998, p. 155-156.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 262–263.

FLAUSS (J.-F.) – „La diffamation religieuse en droit international", *L.P.A.* 23 juillet 2002, p. 5–17.

FLAUSS (J.-F.) – „La diffamation religieuse", in *La protection international de la liberté religieuse*, Bruxelles, Bruylant, 2002, p. 273–300.

GANDHI (S.) şi JAMES (J.). – „The English law of blasphemy and the European Convention on Human Rights", *E.H.R.L.R.* 1998, p. 430–451.

KOLONOVITS (D.). – „Meinungsfreiheit und Blasphemie in der jüngeren Rechtsprechung der EGMR", in Grabenwarter (C.). et Thieneel (r.), *Kontinuität und Wandel der EMRK. Studien zur Europäischen Menschenrechtskonvention,* Kehl, Engel, 1998, p. 169–204.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

LARRALDE (J.M). – „La liberté d'expression et le blasphème", *R.T.D.H.* 1997, p. 275–732.

LEVINET (M.). – „L'incertaine détermination des limites de la liberté d'expression. Réflexions sur les arrêts rendus par la Cour de Strasbourg en 1995–1996 à propos de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.* 1997, p. 999–1009.

SPIELMAN (A.). şi SPIELMAN (D.).– „Cour européenne des droits de l'homme. Liberté d'expréssion (1995–1997)", *A.D.L.* 1997, p. 382–390.

SUDRE (F.). – „Droit de la convention européenne des droits de l'homme" *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

VOORHOOF (D.). – „Vrihjeid van kunstexpressie, filmkeuring en godslastering", *Auteurs & Media,* septembrie 1997, p. 187 şi urm.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.*, 1997, p. 391–392.

4. Difuzarea televizată de comentarii rasiste

206 CAZUL JERSILD contra DANEMARCEI – Condamnare a unui jurnalist pentru complicitate la difuzarea de comentarii rasiste pe canalul unei emisiuni de televiziune

1. – *De naţionalitate daneză, dl Jens Olaf Jersild este jurnalist şi locuieşte la Copenhaga. El este funcţionar la* Danmarks Radio *(Societate daneză de difuziune), unde lucrează la magazinul duminical de actualităţi televizate.*

La 31 mai 1985, ziarul Information *publică un articol relatând despre atitudinile rasiste ale unui grup de tineri numiţi „bluzoanele verzi" la Østerbro (Copenhaga). La citirea acestui articol, redactorii magazinului duminical de actualităţi hotărăsc să facă un reportaj despre bluzoanele verzi. Petiţionarul ia ulterior contact cu reprezentanţi ai acestora, invitând trei dintre ei să participe la o discuţie televizată. În cursul acesteia, care este condusă de cel interesat, cei trei „bluzoane verzi" se exprimă într-o manieră injurioasă şi disprețuitoare la adresa unor imigranţi şi grupuri etnice stabilite în Danemarca. Discuţia durează între 5 şi 6 ore, ceea ce dă o înregistrare pe bandă de două până la trei ore şi jumătate. Petiţionarul pune atunci discuţia în lucru şi procedează la tăieri pentru a o reduce la un film de câteva minute, conţinând observaţii crude. La 21 iulie 1985, acest film este difuzat de* Danmarks Radio.

Sunt declanşate cercetări, în virtutea art. 266 b) din Codul penal, împotriva celor trei tineri pentru expresiile lor rasiste şi, în virtutea art. 266 b) combinat cu art. 23, împotriva petiţionarului şi a şefului de serviciu al actualităţilor de la Danmarks Radio *pentru complicitate la difuzarea lor. La 24 aprilie 1987, Tribunalul din Copenhaga îi găseşte vinovaţi şi-i aplică dlui Jersild o amendă de 1.000 coroane daneze. El şi şeful de serviciu atacă această decizie, care este totuşi confirmată de Curtea de Apel din Danemarca orientală şi apoi de Curtea Supremă.*

2. – *În cererea sa din 25 iulie 1989, către Comisie, dl Jersild afirmă că prin condamnarea sa nu i se recunoaşte dreptul la libertatea de exprimare garantată prin art. 10 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 23 septembrie 1994** (Marea Cameră) (seria A nr. 298)*

3. – Singurul punct în litigiu era acela de a şti dacă era „necesară într-o societate democratică" condamnarea dlui Jersild.

Curtea îşi dă pe deplin seama că este important, în cea mai mare măsură, să se lupte împotriva discriminării rasiale sub toate formele şi manifestările ei. Obiectul şi ţelul Convenţiei internaţionale din 1965 asupra eliminării oricărei forme de discriminare rasială capătă deci o mare greutate în examinarea acestei cauze. Curtea ţine, cu toate acestea, la interpretarea pe

[1] În raportul său din 8 iulie 1993, Comisia pune concluzia violării art. 10 (12 voturi pentru, 4 împotrivă).

care ea o dă art. 10 al Convenţiei europene în speţă, ca fiind compatibilă şi cu obligaţiile Danemarcei faţă de Convenţia Naţiunilor Unite.

Prezentul caz cuprinde în el un element de mare valoare: cel interesat nu a proferat el însuşi declaraţiile contestabile, ci a ajutat la difuzarea lor în calitatea sa de ziarist de televiziune. Fiind vorba de „datoriile şi responsabilităţile" unui ziarist, impactul potenţial al mijlocului în cauză capătă importanţă şi se poate spune că mediile audiovizuale au deseori efecte mult mai imediate şi puternice, decât presa scrisă. Prin imagini, primii pot transmite mesaje pe care scrisul nu este capabil să le redea. În acelaşi timp, o relatare obiectivă şi echilibrată o poate lua pe căi foarte diferite, în funcţie, printre altele, de mijlocul de comunicare de care este vorba. Nu este de datoria Curţii, şi nici a jurisdicţiilor naţionale, să se substituie presei, pentru a spune ce tehnică de dare de seamă jurnalistică trebuie adoptată.

Jurisdicţiile daneze au insistat puternic asupra circumstanţei că dl Jersild a luat el însuşi iniţiativa de a face emisiunea despre bluzoanele verzi, că el ştia dinainte că aceştia riscau să profereze expresii rasiste în cursul discuţiei şi a încurajat un asemenea discurs. El decupase emisiunea în aşa fel încât să păstreze afirmaţiile agresive. Fără intervenţia sa, aceste declaraţii nu ar fi fost difuzate către un cerc larg de oameni şi nu ar fi căzut deci sub incidenţa legii penale. Curtea are convingerea că era vorba de motive pertinente în sensul paragrafului 2 al art. 10.

Pe de altă parte, luat în ansamblu, reportajul nu putea, în mod obiectiv, să pară că avea ca scop final propagarea de idei şi opinii rasiste. Curtea nu observă nici un motiv să pună la îndoială aprecierea că echipa magazinului duminical de actualităţi a dat calitatea de actualitate sau de informaţie reportajului atacat, proiectat în cadrul unei emisiuni serioase şi destinate unui public bine informat. Desigur, reportajul nici nu a amintit explicit că incitarea la ură rasială şi ideea unei rase superioare sunt imorale, periculoase şi ilegale. Totuşi, având în vedere anumite elemente contradictorii aduse în reportaj şi faptul că expunerea lor se vede, prin forţa lucrurilor, limitată într-un scurt reportaj difuzat în cursul unei emisiuni mai lungi, precum şi libertatea de apreciere a ziaristului în ce priveşte forma, absenţa unui asemenea avertisment nu este pertinentă.

Reportajele de actualitate axate pe discuţii, prelucrate sau nu, reprezintă unul din mijloacele cele mai importante, fără de care presa nu ar putea juca rolul său indispensabil de „câine de pază" public. A sancţiona un ziarist pentru că a ajutat la difuzarea unor declaraţii venind de la un terţ, într-o discuţie, ar împiedica grav contribuţia presei la discutarea problemelor de interes general şi nu s-ar putea concepe fără motive deosebit de serioase. Suma mică a amenzii nu este de luat în considerare.

Fără nici o îndoială că remarcile, care au dus la condamnarea bluzoanelor verzi, erau mai mult decât insultătoare pentru membrii grupurilor vizate şi nu beneficiau de protecţia art. 10. Totuşi, chiar având în vedere felul în care dl Jersild a pregătit subiectul bluzoanelor verzi, nu s-a demonstrat că reportajul, luat ca un întreg, a fost de natură să justifice a-l declara şi pe cel interesat vinovat de o infracţiune la Codul penal şi a-l

sancţiona. Deciziile judiciare pertinente nu arată că au ţinut seamă de faptul că emisiunea nu urmărea un obiectiv rasist. Motivele avansate, în sprijinul condamnării dlui Jersild, nu sunt suficiente pentru a convinge că amestecul în exercitarea dreptului celui interesat la libertatea de exprimare era „necesar"; în special, mijloacele folosite erau disproporţionate faţă de ţelul urmărit, protejarea „drepturilor şi libertăţilor celorlalţi". În consecinţă, respectiva condamnare a încălcat art. 10 (12 voturi pentru, 7 împotrivă).

4. – În baza art. 50, Curtea decide că însăşi constatarea unei violări oferă în sine o satisfacţie echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral. Ea acordă rambursarea amenzii aplicate petiţionarului şi acceptă în întregime cererea sa pentru cheltuieli de judecată şi taxe (17 voturi pentru, 2 împotrivă).[1]

5. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „Discrimination raciale et liberté d'expression. A propos de l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme du 23 septembre 1994, Jersild contre Danemark", *R.U.D.H.* 1995, p. 1–8.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 780–781.

DOMMERING (E.J.). et KNIGGEN (G.). – „Noot", *N.J.* 1995, p. 1706-1718,

ERRERA (R.). – „La Cour européenne des droits de l'homme et les limites de la liberté d'expression. Réflexions sur de singulières variations", *G.P.* 21–22 iunie 1995, p. 37–42.

HAARSCHER (G.). – „Le blasphémateur et le raciste", *R.T.D.H.* 1995, p. 417–422.

HERINGA (A.W.) şi STAAL (C.J.). – „Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 99–100.

JANSSENS (F.). – „ Beledigenden vitlatingen in de media", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 124–142.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 şi urm.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 576–588.

MASSIAS (F.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 395–396.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 517–519.

RIGAUX (F.). – „La liberté d'expression et ses limites", *R.T.D.H.* 1995, p. 400–415.

SHERLOCK (A.). – „Freedom of expression: how far should it go?", *E.L.R.* 1995, p. 329–337.

SPIELMANN (A. şi D.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1994, p. 332–335.

SPIELMANN (D.) şi AREND (P.). – „Cour européenne des droits de l'homme (deuxième semestre 1994)", *B.D.H.* 1995, p. 101–102.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediţie generală, nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1er juin – 31 décembre", *R.U.D.H.* 1995, p. 101 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 430-445.

[1] Curtea specială de revizie a autorizat, la 24 ianuarie 1995, redeschiderea procedurii îndreptate împotriva dlui Jersild şi alţii.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1994", *E.J.C.* 1995, p. 290–292.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 634–636.

5. Publicitatea radiotelevizată

207. CAZUL MURPHY contra IRLANDEI – Interzicerea radiodifuzării unui anunţ publicitar cu scopuri religioase

1. – *Roy Murphy, resortisant irlandez născut în 1949, locuieşte în Dublin. El este pastor ataşat Centrului Irlandez al Credinţei, care îi regrupează pe prelaţii unui cult biblic creştin şi se găseşte la Dublin. La începutul anului 1995, Centrul Irlandez al Credinţei supune unui post de radio independent, local şi comercial, un anunţ cu privire la proiecţia unei casete video, în care erau prezentate „fapte istorice cu privire la Cristos", precum şi „dovezi ale Învierii", proiecţie care urma să aibă loc în localurile sale.*

În martie 1995, Comisia independentă de radio şi televiziune (IRTC) interzice difuzarea anunţului, în virtutea articolului 10 § 3 al legii din 1988 cu privire la radio şi televiziune, potrivit căruia „Nici un anunţ urmărind scopuri politice sau religioase sau având vreo legătură cu un conflict de muncă nu poate fi difuzat". Aceasta nu afectează cu nimic difuzarea ulterioară a casetei video prin satelit. Dl Murphy intentează o procedură în control jurisdicţional pentru a contesta constituţionalitatea articolul 10 § 3. Potrivit lui, fie că IRTC a interpretat prost acest articol 10 § 3, fie că acesta din urmă este neconstituţional. Printr-o hotărâre din 25 aprilie 1997, High Court conchide că IRTC nu a interpretat greşit articolul 10 § 3. Ea mai consideră că este în joc dreptul neprecizat de a comunica, garantat prin articolul 40 § 3 1) din Constituţie, de vreme ce comunicarea de informaţii este principala finalitate a anunţului. Cu toate acestea, articolul 10 § 3 constituie o limitare rezonabilă a dreptului de a comunica, iar interdicţia răspunde unor bune raţiuni de interes general. Curtea Supremă respinge cauza petiţionarului la 28 mai 1998.

2. – *În petiţia sa din 31 iulie 1998, adresată Comisiei, dl Murphy se plânge că interzicerea difuzării publicităţii sale a violat articolele 9 şi 10 ale Convenţiei.*

• ***Hotărârea din 10 iulie 2003** (secţia III) (CEDO 2003)*

3. – Potrivit Curţii, problema esenţială care se pune în discuţie ţine de imposibilitatea, pentru petiţionar, de a difuza publicitatea, ceea ce este legat mai degrabă de mijloacele sale de exprimare decât de o manifestare a religiei sale. Prin urmare, ea trebuie să fie examinată din punct de vedere al articolului 10 al Convenţiei.

4. – Interdicţia în cauză era prevăzută prin lege şi urmărea scopurile legitime ale apărării ordinii şi siguranţei publice, precum şi protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi.

Pentru a se putea pronunţa dacă interdicţia era necesară într-o societate democratică, Curtea trebuie să stabilească dacă autorităţile naţionale au invocat motive pertinente şi suficiente pentru a interzice publicitatea.

Motive pertinente? Principalul argument expus de guvern avea legătură cu sensibilităţile religioase diverse care existau în societatea irlandeză. Dacă articolul 10, în sine, nu prevede că o persoană trebuie să fie protejată faţă de orice expunere la o idee religioasă, pur şi simplu pentru că ea nu aderă la aceasta, Curtea observă că o exprimare care nu este ofensatoare la prima vedere poate avea un efect ofensator în anumite împrejurări. Cu ocazia unei dezbateri parlamentare din aprilie 1999, ministrul competent şi jurisdicţiile interne au ţinut seama de caracterul extrem de sensibil al problemei difuzării de publicitate cu caracter religios în Irlanda, ca şi de faptul că religia reprezintă o problemă care divizează opinia publică în Irlanda de Nord. Dispoziţia litigioasă a fost concepută pentru a răspunde acestor preocupări specifice. Excluzând domeniul publicităţii difuzate prin mass media audiovizuală, petiţionarul nu a suferit nici o restricţie în ceea ce priveşte exprimarea religiei sale. El îşi păstrează dreptul, ca şi oricare alt cetăţean, de a lua parte la emisiuni cu privire la probleme religioase şi de a face să fie difuzate serviciile (religioase ale) bisericii sale. Publicitatea tinde să aibă un obiectiv în mod clar parţial, iar faptul că se cumpără spaţiile publicitare ar favoriza un dezechilibru profitabil pentru grupările religioase care dispun de mai multe resurse. Potrivit Curţii, aceste considerente constituiau motive de mare pertinenţă pentru interzicerea difuzării.

Motive suficiente? Curtea consideră că este convingător argumentul guvernului, potrivit căruia o ridicare totală sau parţială a interdicţiei s-ar concilia prost cu natura şi gradul sensibilităţilor religioase care se află în joc, ca şi cu principiul de neutralitate al mass media audiovizuale. În primul rând, o dispoziţie care i-ar permite unei religii şi i-ar interzice alteia de a face publicitate ar fi greu de justificat, iar o dispoziţie care ar autoriza o autoritate să filtreze caz cu caz publicitatea de neacceptat având caracter religios ar fi greu de aplicat într-un mod echitabil, obiectiv şi coerent. În al doilea rând, statul putea considera în mod rezonabil ca fiind probabil faptul că o libertate – fie ea şi restrânsă – de a difuza publicitate ar fi profitabilă doar pentru o religie dominantă. În al treilea rând, petiţionarul nu a constestat argumentul guvernului, potrivit căruia o autorizare cu caracter limitat a publicităţii cu caracter religios nu ar avea aceleaşi consecinţe pentru mass media publice şi pentru omoloagele lor independente; într-adevăr, mass media publice ar fi obligate să difuzeze orice publicitate care îndeplineşte criteriile pertinente, pe când mijloacele de comunicare independente ar fi libere să refuze sau să accepte orice publicitate religioasă în funcţie de motive pur comerciale. În al patrulea rând, atenuarea articolului 10 § 3 al legii din 1988 printr-un amendament adoptat în anul 2001, care autorizează doar difuzarea publicităţii cu conţinut informativ, nu vine în contradicţie cu

punctul de vedere referitor la sensibilităţile religioase, de care statul se prevala în 1988. În fine, se pare că nu există un consens clar între statele care au ratificat Convenţia în privinţa modului în care este legiferată difuzarea publicităţii cu caracter religios. Curtea a conchis că aceste motive erau suficiente pentru a justifica ingerinţa. Nu a avut loc, deci, o violare a articolul 10 (unanimitate).

Secţiunea a 3-a
OPERELE DE ARTĂ

208. CAZUL MÜLLER ŞI ALŢII contra ELVEŢIEI – Condamnare pentru expunerea de tablouri considerate obscene şi confiscarea acestora

1. – *În 1981, nouă persoane – Charles Desiloux, critic de artă, Michel Guemaud, profesor de desen, Christophe von Imhoff, restaurator de tablouri, Paul Jacquat, funcţionar de bancă, Jean Pythoud, arhitect, Geneviève Rivey, animatoare, Michel Ritter, artist, Jacques Sidler, fotograf, şi Walter Tschopp, asistent – organizează o expoziţie de artă contemporană în localurile fostului mare seminar din Freiburg. Denumită „Fri-Art 81", ea se înscrie în cadrul sărbătorilor celei de a 500-a aniversări a intrării cantonului Freiburg în Confederaţia elveţiană. Invitat să participe, Josef Felix Müller, pictor artist, locuind la Saint-Gall, expune aici trei pânze pregătite la faţa locului şi intitulate „Trei nopţi, trei tablouri."*

La 4 septembrie 1981, judecătorul de instrucţie competent dispune să fie ridicate şi confiscate aceste opere, care i se par că intră sub incidenţa, în special, a art. 204 din Codul penal elveţian, privind publicaţiile obscene.

La 24 februarie 1982, Tribunalul corecţional din arondismentul Sarine aplică fiecăruia dintre petiţionari o amendă de 300 franci elveţieni. În afară de aceasta el ordonă confiscarea pânzelor pentru a le încredinţa Muzeului de Artă şi Istorie a cantonului Freiburg.

Condamnaţii atacă decizia, dar Tribunalul cantonal din Freiburg, format în curte de casaţie, îi respinge la 26 aprilie 1982. Un recurs de nulitate este respins la 26 ianuarie 1983, de către Curtea de Casaţie penală a Tribunalului federal.

Sesizat la 29 iunie 1987 de dl Müller, Tribunalul corecţional al arondismentului Sarine ordonă restituirea pânzelor la 20 ianuarie 1988; cel interesat le recuperează la puţin timp după.

2. – *Petiţionarii – toţi elveţieni, cu excepţia dlui von Imhoff care este canadian – sesizează Comisia la 22 iulie 1983. Invocând art. 10 din Convenţie, ei se plâng de condamnarea lor penală şi de confiscarea pânzelor.*[1]

[1] În raportul său din 8 octombrie 1986, Comisia pune concluzia absenţei violării art. 10 în ce priveşte condamnarea penală (unanimitate), dar constată existenţa unei infracţiuni în ceea ce priveşte confiscarea pânzelor (11 voturi pentru, 3 împotrivă).

• *Hotărârea din 24 mai 1988 (Cameră) (seria A nr. 133)*

3. – Curtea începe prin a constata că art. 10 din Convenţie include libertatea de exprimare artistică, care permite participarea la schimbul public de informaţii şi idei culturale, politice şi sociale de orice natură. Ea cercetează apoi dacă ingerinţele în cauză, în exercitarea libertăţii de exprimare– condamnarea şi confiscarea – se justificau din punct de vedere al paragrafului 2 al art. 10.

În ce priveşte, mai întâi, condamnarea petiţionarilor la o amendă penală, Curtea respinge teza acestora din urmă, pentru care art. 204 din Codul penal elveţian foloseşte termeni prea vagi, în special adjectivul „obscen"; ea consideră că într-adevăr condamnarea era prevăzută prin lege. Ea aminteşte că numeroase legi, din cauza necesităţii de a evita o rigiditate excesivă şi de a se adapta la schimbările de situaţie, se folosesc, prin forţa lucrurilor, de formule mai mult sau mai puţin vagi. Ea notează, de asemenea, că există, în materie de publicaţii de imagini obscene, o jurisprudenţă constantă a Tribunalului Federal care completează litera art. 204.

4. – Decisă să protejeze morala publică, condamnarea tindea spre un scop legitim.

5. – Rămânea de determinat dacă era necesară condamnarea într-o societate democratică. Curtea precizează că cei care creează, interpretează, difuzează sau expun o operă de artă contribuie la schimbul de idei şi opinii absolut necesar unei societăţi democratice. De aici obligaţia, pentru stat, de a nu încălca pe nedrept libertatea lor de exprimare.

Curtea aminteşte că s-ar căuta în van în ordinea juridică şi socială a diferitelor state contractante o noţiune uniformă de morală. Ea subliniază apoi că pânzele incriminate – pe care ea le-a examinat cu uşile închise la 25 ianuarie 1988 – arată într-un mod crud relaţii sexuale, în special între oameni şi animale. Create la faţa locului, urmând intenţiile unei manifestări care se dorea spontană, publicul avea acces liber, căci organizatorii nu fixaseră nici taxă de intrare, nici limită de vârstă. Fără îndoială, concepţiile de morală sexuală s-au schimbat în aceşti ultimi ani, dar nu apare neraţional că judecătorii elveţieni au apreciat operele în litigiu ca fiind de natură să rănească în mod brutal decenţa sexuală a persoanelor dotate cu o sensibilitate normală. Ei erau în drept să considere necesar să aplice petiţionarilor o amendă pentru publicaţii obscene. Asupra acestui punct nu a existat o violare a art. 10 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Curtea examinează apoi confiscarea pânzelor. Art. 204 § 3 din Codul penal elveţian a cunoscut o evoluţie jurisprudenţială care permite, în anumite cazuri, să se înlocuiască distrugerea obiectelor considerate obscene, prin confiscarea lor. De atunci, această ultimă măsură este prevăzută prin lege. Cum ea viza protejarea moralei publice, împiedicând repetarea infracţiunii imputate petiţionarilor, urmărea un ţel legitim.

Cât priveşte necesitatea sa, consideraţiile care motivează condamnarea sunt valabile şi pentru confiscare. Desigur, o problemă specială survine când aceasta se face cu un obiect unic, căci atunci măsura luată împiedică indiferent

în ce fel pe autor să găsească un mod de utilizare a operei sale. Totuşi, datorită unei jurisprudenţe din 1980 şi aplicată în speţă, proprietarul în cauză poate invita tribunalul cantonal competent să ridice sau să modifice confiscarea, dacă obiectul nu mai prezintă pericol sau dacă o altă măsură, mai puţin drastică, este suficientă pentru a proteja morala publică. Curtea arată că această confiscare nu era nelimitată, ci numai nedeterminată în timp. Fără îndoială, dl Müller a fost lipsit de operele sale timp de aproape opt ani, dar nimic nu l-a împiedicat să solicite mai devreme restituirea şi nici un element din dosar nu permite să se afirme că un asemenea demers nu ar fi reuşit. Atunci, jurisdicţiile elveţiene erau în drept să considere necesară confiscarea pânzelor.

În consecinţă, aceasta nu a încălcat art. 10 (5 voturi pentru, 2 împotrivă).

7. *Bibliografie*

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Righs", *Y.E.L.* 1988, p. 339–342.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1988", *B.Y.B.I.L.* 1988, p. 389–392.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1989, p. 812–815.

SPIELMANN (A.). – „La liberté d'expression et ses limites", *A.D.L* 1991, p. 291–298.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 445-455.

WÜRKNER (J.). – „Kunst und Moral – Gedanken zur „Fri–Art 81"" – Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte", *N.J.W.* 1989, p. 369–372.

Secţiunea a 4-a
FUNCŢIA PUBLICĂ

209. CAZUL GLASENAPP contra GERMANIEI – Revocare a unui funcţionar în perioada de probă, pentru lipsa de loialitate faţă de Constituţie

1. – *După studii de artă, dna Julia Glasenapp solicită, în mai 1974, un post de profesoară în învăţământul secundar în Rhenania de Nord – Westphalia; depunându-şi candidatura, ea semnează o declaraţie de loialitate faţă de legea fundamentală a Republicii Federale Germania. Numirea sa este întârziată, întrucât autorităţile au primit de la Ministerul de Interne al Landului informaţii conform cărora petiţionara a trăit, ca studentă, într-un imobil locuit de membrii unor organizaţii comunist-maoiste. La 24 septembrie 1974, cea interesată ţine o conferinţă de presă,*

pentru a atrage atenţia asupra situaţiei sale; începând chiar din aceeaşi zi, ea este numită profesoară la Dortmund, cu statutul de funcţionar în perioadă de probă. Căutând să corecteze impresia lăsată de unul din articolele publicate în presă, că ea se distanţează de Partidul Comunist din Germania (K.P.D.) şi de politica sa, ea scrie la redacţie că nu acesta este cazul ei; din contră, ea a precizat interlocutorilor săi că sprijină politica K.P.D., spre exemplu în legătură cu crearea unei grădiniţe în cartierele din nordul Dortmundului. Scrisoarea ei nu apare în ziarul respectiv, ci la 2 octombrie 1974, în bilunarul K.P.D. Rote Fahne. *Informată, autoritatea competentă a Landului pune la îndoială supunerea profesoarei la principiile legii fundamentale şi o invită să se disocieze de politica K.P.D. Petiţionara refuzând să facă acest lucru, numirea sa este anulată pentru „înşelătorie deliberată".*

Dna Glasenapp atacă în justiţie revocarea sa, dar fără succes. La 14 iulie 1980, Curtea Constituţională Federală refuză să-i accepte recursul, pe motiv că el nu oferă suficiente şanse de a reuşi.

2. – *Dna Glasenapp sesizează Comisia, la 7 noiembrie 1980. Ea invocă art. 10 din Convenţie, combinat cu art. 14*[1].

• ***Hotărârea din 28 august 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 104)*

3. – După ce a înlăturat două excepţii preliminare ale guvernului german – incompatibilitatea cererii cu dispoziţiile Convenţiei şi neepuizarea căilor interne de recurs –, Curtea examinează teza acestuia din urmă, conform căreia cazul priveşte dreptul, neprotejat prin Convenţie, de a ocupa un post într-o funcţie publică, şi nu art. 10 din Convenţie.

Ea constată, mai întâi, că, spre deosebire de Declaraţia universală a drepturilor omului, din 10 decembrie 1948 (art. 21 § 2) şi de Pactul internaţional privind drepturile civile şi politice din 16 decembrie 1966 (art. 25), nici Convenţia şi nici unul din Protocoalele sale nu recunosc un drept de acces la funcţia publică. De aici însă nu rezultă, adaugă ea, că în alte privinţe funcţionarii ies din domeniul de aplicare al Convenţiei. Deci, statutul de funcţionar în probă, pe care dna Glasenapp l-a obţinut prin numirea sa ca profesoară de liceu, nu o lipsea de protecţia art. 10.

Anularea nominalizării constituia un amestec în exercitarea libertăţii de exprimare a dnei Glasenapp? Conform legii privind funcţionarii Landului, petiţionara nu putea deveni profesoară de liceu, cu statutul de funcţionar în probă, decât dacă oferea garanţia apărării permanente a regimului liberal şi democratic în sensul legii fundamentale. Or, această condiţie priveşte recrutarea în funcţia publică, materie în mod deliberat lăsată în afara Convenţiei, şi nu poate fi considerată ca incompatibilă, în sine, cu aceasta din urmă.

[1] În raportul său din 11 mai 1984, Comisia formulează avizul că a existat o violare a art. 10 (9 voturi pentru, 8 împotrivă).

Curtea consideră că accesul la funcţie publică se află în centrul problemei care i-a fost supusă. Refuzând-o dnei Glasenapp, autoritatea competentă a Landului nu a ţinut cont de opiniile şi atitudinea acesteia, decât pentru a aprecia dacă petiţionara prezenta una din calificările personale necesare pentru ocuparea postului în discuţie. Deci nu a existat un amestec în exercitarea dreptului protejat de art. 10 § 1 (16 voturi pentru, 1 împotrivă).

4. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1987, p. 3225–3232.

ANDREWS (J.). – „Freedom of expression and the civil service", *E.L.R.* 1987, p. 68–69.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 467–470.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986" *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Covention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 437–440.

LAWSON (R.A.). şi SCHERMERS (H.G.). – *„Leading cases of the European Court of Human rights"*, Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 189–197.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 466–469.

PETTITI (L.-E.) şi TEITGEN (F.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1987, p. 272–274.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 792–795.

SPIELMANN (A.) – „La liberté d'expression et ses limites", *A.D.L.* 1991, p. 279–291.

ZWAAK (L.) şi BOEREFIJN (I.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1987, p. 238–244.

210. CAZUL VOGT contra GERMANIEI – revocarea unui funcţionar titular pe motiv de lipsă de loialitate faţă de Constituţie

1. – *La 1 februarie 1979, dna Dorothea Vogt, profesoară de limba germană şi franceză într-un liceu public din Jever (Saxonia Inferioară), este numită funcţionar titular. Un raport de notificare redactat în luna martie 1981, califică drept complet satisfăcătoare aptitudinile sale, precum şi activitatea prestată. Dna Vogt se declară membru al Partidului comunist german (DKP), din 1972.*

În urma unei instrucţii preliminare, guvernul districtului Weser-Ems angajează, la 13 iulie 1992, o procedură disciplinară împotriva dnei Vogt, cu motivaţia că şi-ar fi încălcat obligaţia de loialitate faţă de Constituţie («loialitatea politică"), exercitând o dată cu toamna anului 1980 diverse activităţi politice în favoarea DKP. Trei acte de acuzare, întocmite la 15 iulie 1995, 5 februarie şi 2 decembrie 1986, enumeră activităţile politice publice ale dnei Vogt în favoarea DKP, considerate incompatibile cu calitatea sa de funcţionar. La 12 august 1986, guvernul districtului Weser-

Ems o suspendă din funcţie cu titlu provizoriu; începând cu luna octombrie 1986, ea nu mai încasează decât 60% din retribuţie.

La 15 octombrie 1987, Camera disciplinară a Tribunalului administrativ din Oldenbourg consideră că petiţionara şi-a încălcat obligaţia de loialitate politică angajându-se activ în cadrul unui partid animat de obiective anticonstituţionale şi ordonă revocarea sa cu titlu de sancţiune disciplinară.

La 18 martie 1988, dna Vogt intentează apel în faţa Curţii disciplinare din Saxonia Inferioară, care respinge apelul şi printr-o hotărâre, datând din 31 octombrie 1989, confirmă în totalitate decizia tribunalului administrativ.

La 22 decembrie 1989, partea interesată sesizează Curtea Constituţională Federală; într-un complet de 3 judecători, aceasta decide, la 7 august 1990, inadmisibilitatea recursului, considerându-l lipsit de suficiente şanse de succes.

Începând cu 1 februarie 1991, dna Vogt îşi reia funcţiile de profesoară în cadrul serviciului educaţional din Saxonia Inferioară; anterior, guvernul land-ului a abrogat decretul asupra angajării extremiştilor în funcţii publice în Saxonia Inferioară.

2. – *În plângerea sa din 13 februarie 1991, adresată Comisiei, dna Vogt invocă atingerea adusă dreptului său la libertatea de expresie şi de asociere; ea aminteşte articolele 10 şi 11 ale Convenţiei, precum şi articolul 14 coroborat cu articolul 10*[1].

• ***Hotărârea din 26 septembrie 1995*** *(Marea Cameră) (Seria A nr. 323)*

3. – Curtea aminteşte că, în mod general, garanţiile Convenţiei vizează funcţionarii. Se cuvine să se distingă între prezenta speţă – petiţionara fiind numită funcţionar titular – şi cazurile Glasenapp şi Kosiek, în cadrul cărora accesul la funcţia publică se situa în centrul problemei supusă spre dezbatere Curţii. Revocarea părţii interesate cu titlu de sancţiune disciplinară cu acuzaţia de a-şi fi încălcat obligaţia de loialitate politică este analizată drept o imixtiune în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare.

Curtea constituţională şi Curtea administrativă federală au definit în mod clar noţiunea de obligaţie de loialitate politică impusă tuturor funcţionarilor printr-o serie de dispoziţii legislative pertinente la nivelul federaţiei şi al land-urilor, inclusiv articolul 61, paragraful 2 al legii asupra funcţiei publice din Saxonia Inferioară. Prin urmare, ingerinţa era prevăzută de lege.

Un anumit număr de state contractante îi supun pe membrii funcţiei publice la o obligaţie de rezervă; în Germania, obligaţia de loialitate politică îmbracă o importanţă deosebită datorită experienţei Republicii Weimar, care a generat voinţa instaurării unei „democraţii apte de a se apăra", o dată cu

[1] În raportul său din 30 noiembrie 1993, Comisia formulează avizul existenţei unei violări a articolelor 10 şi 11 ale Convenţiei şi al neimpunerii unei examinări a plângerii, în lumina articolului 14, în egală măsură (13 voturi pentru, unul împotrivă).

1949. Revocarea părţii interesate urmărea, deci, un scop legitim, conform articolului 10, paragraful 2.

Oare era ea necesară într-o societate democratică? Curtea porneşte de la ipoteza că un stat democratic este îndreptăţit să solicite din partea funcţionarilor săi o loialitate faţă de Constituţie. În acest sens, ea ţine cont de experienţa Germaniei sub Republica Weimar, precum şi de situaţia sa în contextul politic specific epocii în care s-au desfăşurat faptele. Rezultă că obligaţia are un caracter absolut evident: nici un alt stat membru al Consiliului Europei nu pare să fi impus o obligaţie de loialitate de o asemenea rigoare, şi chiar în Germania, ea nu a fost interpretată şi aplicată, într-un mod similar, în toate land-urile.

Există mai multe motive pentru a considera revocarea unei profesoare drept o sancţiune extrem de severă: efectul asupra reputaţiei persoanei implicate, pierderea mijloacelor de subzistenţă şi cvasi-imposibilitatea găsirii unui post asemănător în Germania. De altfel, singurul risc inerent postului ocupat de dna Vogt consta în îndoctrinarea elevilor acesteia. Or, asupra acestui punct nu i-a fost adresată nici o critică; din contră, activitatea sa în cadrul şcolii a fost apreciată în unanimitate; de altfel, durata procedurii disciplinare demonstrează că autorităţile nu considerau imperioasă necesitatea sustragerii elevilor de sub influenţa părţii interesate. În plus, aceasta nu a manifestat, nicicând în afara şcolii, o atitudine anticonstituţională şi nici nu s-a exprimat contrar Constituţiei. În sfârşit absenţa, interdicţiei vizând DKP are drept consecinţă faptul că activităţile desfăşurate de partea interesată în cadrul acestui partid aveau un caracter perfect legal.

În concluzie, revocarea dnei Vogt era disproporţionată în raport cu obiectivul legitim urmărit. A existat, deci, o violare a articolului 10 (10 voturi pentru, 9 împotrivă).

4. – Abordând cazul în temeiul articolului 11, Curtea aminteşte că protejarea opiniilor personale constituie unul dintre obiectivele libertăţii de reuniune şi de asociere. Revocarea petiţionarei cu titlu de sancţiune disciplinară în urma refuzului său de a se desolidariza de DKP este analizată drept o imixtiune în exercitarea dreptului la libertatea de asociere.

Rămânea, deci, să se constate dacă revocarea amintită satisfăcea condiţiile paragrafului 2, identice în substanţă cu cele ale paragrafului 2 din articolul 10. Doar cea de-a doua frază a paragrafului 2 din articolul 11 prevede o serie de excepţii.

În acest sens, Curtea estimează că noţiunea de „administraţie de stat" în perspectiva articolului 11, paragraful 2, implică o interpretare limitată, ţinându-se cont de postul ocupat de funcţionar. Chiar dacă profesorii fac parte din această categorie – o problemă pe care Curtea consideră că nu trebuie să o soluţioneze în actuala speţă –, revocarea dnei Vogt era disproporţionată în raport cu obiectivul legitim urmărit. Prin urmare, a existat o violare a articolului 11 (10 voturi pentru, 9 împotrivă).

5. – Întrucât petiţionara nu a ridicat problema încălcării articolului 14 coroborat cu articolul 10, Curtea nu examinează cauza din oficiu (unanimitate).

6. – Considerând că nu sunt întrunite condiţiile pentru examinarea cazului din perspectiva articolului 50, Curtea îl suspendă (17 voturi pentru, 2 împotrivă).

• ***Hotărârea din 2 septembrie 1996*** *(Marea Cameră) – Aplicarea articolului 50 (Culegere/1996-IV)*

7. – În cursul unei şedinţe ţinute la Strasbourg, în prezenţa grefierului, petiţionara şi guvernul s-au pus de acord asupra unei reglementări amiabile, conform căreia cel din urmă se angajează să verse dnei Vogt, cu titlu de despăgubire, suma de 222639,55 DM. Textul scris şi semnat al acestui acord a fost comunicat ulterior grefierului prin unul din avocaţii petiţionarei.

8. – Ţinând cont de termenii adoptaţi precum şi de absenţa unor comentarii ale delegatului Comisiei, Curtea constată că acordul îmbracă un caracter echitabil (articolul 54, paragraful 4 al regulamentului A). Deci, Curtea ia act şi cazul este scos de pe rol (unanimitate).

9. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.*, 1995, p. 485 şi urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.*, 1996, p. 242–245.

KOLB (R.). – „Les droits fondamentaux de l'individu comme principes normatifs d'optimisation de valeurs et d'intérêts sociaux", *R.U.D.H.* 1999, p. 130–131.

LAMBERT (P.). – „Note", *G.P.* 11–12 octobre 1996, p. 27.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.*, 1997, p. 35–42 şi 57–62.

LEVINET (M.). – „L'incertaine détermination des limites de la liberté d'expression. Réflexions sur les arrêts rendus par la Cour de Strasbourg en 1995–1996 à propos de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.F.D.A.*, 1997, p. 999–1009.

MERRILLS (J.G.). – "Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.*, 1996, p. 607–609.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.). – "Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R.*, *Human Rights Survey* 1996, p. 78 şi urm.

SPIELMANN (A.)A şi SPLIELMANN (D.). – „Cour européenne des droits de l'homme. Liberté d'expression (1995–1997)", *A.D.L.* 1997, p. 366–375.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.*, 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.). – „Fonction publique et Convention européenne des droits de l'homme. L'arrêt *Vogt* de la Cour européenne des droits de l'homme ou l'art de l'illusionisme juridique", *R.T.D.H.* 1996, p. 405/432.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.*, 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.). şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.*, 1996, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.). şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.*, 1997, p. 4 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 455-462.

211. CAZUL REKVÉNYI contra UNGARIEI – Interdicţia prin Constituţie, pentru membrii poliţiei, de a adera la un partid politic şi de a desfăşura activităţi politice

1. – *Dl László Rekvényi, resortisant maghiar născut în 1953, locuieşte la Budapesta. În momentul când se petrec faptele, el este poliţist şi secretar general al Sindicatului independent al poliţiei.*

La 24 decembrie 1993 apare în Jurnalul oficial (Monitorul Oficial) legea nr. 107 din 1993 care aduce Constituţiei un amendament. Textul conţine o modificare a articolului 40/B § 4 din Constituţie în sensul că, începând cu data de 1 ianuarie 1994, membrilor forţelor armate ai serviciilor de poliţie şi de securitate li se interzice să se afilieze unui partid politic şi să desfăşoare activităţi politice.

Printr-o circulară din 28 ianuarie 1994, directorul Poliţiei naţionale cere ca, din cauza apropiatelor alegeri legislative, poliţiştii să se abţină de la orice activitate politică. El invocă articolul 40/B § 4 din Constituţie, aşa cum a fost el amendat prin Legea nr. 107 din 1993. Directorul mai arată în plus că poliţiştii dornici să continue diferite activităţii politice ar trebui să părăsească poliţia. Într-o a doua circulară, din 16 februarie 1994, el declară că nu va fi acordată nici o dispensă în legătură cu interdicţia enunţată în articolul 40/B § 4 din Constituţie.

La 9 martie 1994, Sindicatul independent al Poliţiei depune un recurs la Curtea Constituţională, susţinând că articolul 40/B § 4 din Constituţie, aşa cum a fost el amendat prin Legea nr. 107 din 1993, încalcă drepturile constituţionale ale poliţiştilor de carieră, vine în contradicţie cu principiile de drept internaţional general recunoscute şi a fost adoptat de către Parlament prin nesocotirea Constituţiei. La 11 aprilie 1994, Curtea Constituţională respinge recursul şi declară că nu are competenţa de a anula o dispoziţie a însăşi Constituţiei.

2. – *În petiţia sa din 20 aprilie 1994 adresată Comisiei, Dl Rekvényi invocă articolele 10, 11 şi 14 din Convenţie; el afirmă că interdicţiile enunţate în Constituţie încalcă drepturile sale la libertatea de exprimare şi de asociere şi au un caracter discriminatoriu*[1].

[1] În raportul său din 9 iulie 1998, Comisia formulează un aviz potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 10, dar nu şi a articolului 11 (21 de voturi contra 9) şi că nu se impune a fi examinată învinuirea bazată pe articolul 14 combinat cu articolul 10 (25 de voturi contra 5) şi că nu a avut loc o violare a articolului 14 combinat cu articolul 11 (22 voturi contra 8).

• ***Hotărârea din 20 mai 1999** (Marea Cameră)*

3. – Curtea confirmă că o continuare de activităţi de natură politică ţine de articolul 10, în măsura în care libertatea dezbaterii politice constituie un aspect particular al libertăţii de exprimare. Într-adevăr, liberul joc al dezbaterii politice se găseşte în însuşi miezul noţiunii de societate democratică. Garanţiile conţinute în articolul 10 se aplică personalului militar şi funcţionarilor. Curtea nu vede nici un motiv care să o facă să se îndepărteze de această concluzie în privinţa poliţiştilor. Ea consideră că a avut loc o ingerinţă în exercitarea de către petiţionar a dreptului său la libertatea de exprimare.

Ea respinge argumentul petiţionarului potrivit căruia interdicţia constituţională generală a activităţilor politice pentru poliţişti nu răspunde cerinţei de previzibilitate şi tot potrivit căruia această situaţie nu a fost îndreptată de nici o legislaţie ulterioară, inclusiv nici prin legea cu privire la poliţie din 1994. Ea este convinsă că, în ansamblul său, cadrul legal, cu interdicţia constituţională contestată şi cu alte dispoziţii, dintre care unele permiţând – câteodată sub rezerva autorizării – iar altele restrângând participarea poliţiştilor la anumite tipuri de activităţi politice, era suficient de clar pentru a-i permite petiţionarului să-şi adapteze conduita în consecinţă, la nevoie cerând, în prealabil, sfatul superiorului său sau obţinând o precizare a legii cu ajutorul unei decizii judiciare. Ingerinţa era deci, „prevăzută prin lege", în sensul paragrafului 2 al articolului 10.

În ceea ce priveşte problema scopului legitim, Curtea admite că restricţia contestată urmăreşte depolitizarea respectivelor servicii şi, prin aceasta, contribuie la consolidarea şi la menţinerea democraţiei pluraliste în ţară. Cetăţenii pot nădăjdui în mod legitim că în oricare dintre demersurile lor pe lângă poliţie vor fi sfătuiţi de către nişte funcţionari neutri din punct de vedere politic şi total detaşaţi de luptele politice. Potrivit Curţii, dorinţa de a veghea pentru ca rolul crucial al poliţiei în societate să nu fie compromis prin erodarea neutralităţii politice a funcţionarilor săi se împacă cu principiile democratice. Acest obiectiv capătă o importanţă istorică deosebită în Ungaria din cauza experienţei pe care această ţară o are cu privire la un regim totalitar, care depindea în mare măsură de angajarea directă a poliţiei sale de partea partidului la putere. Restricţia contestată urmărea deci nişte scopuri legitime în sensul paragrafului 2 al articolului 10 şi anume protecţia securităţii naţionale, a siguranţei publice şi apărarea ordinii.

Rămânea problema necesităţii. Având în vedere istoria deosebită a anumitor state contractante, autorităţile lor pot, pentru a asigura consolidarea şi menţinerea democraţiei, să considere că este necesar să dispună în acest scop de nişte garanţii constituţionale care să restrângă, pentru poliţişti, libertatea de a exercita activităţi politice. Măsurile pertinente luate în Ungaria – ţară care, între 1949 şi 1989, a fost guvernată de un partid unic şi în care afilierea la acest partid reprezenta angajamentul individual pentru regim – pot fi considerate că răspund unei „nevoi sociale imperioase" într-o societate democratică. De altfel, examinarea dispoziţiilor pertinente arată că,

de fapt, poliţiştii au şi acum dreptul de a exercita nişte activităţi care le permit să-şi exprime opiniile şi preferinţele politice. Curtea trage deci concluzia că mijloacele utilizate pentru a atinge scopurile legitime urmărite nu erau disproporţionate. În consecinţă, nu a avut loc o violare a articolului 10 (unanimitate).

4. – Curtea consideră că, în pofida rolului său autonom şi a specificităţii domeniului său de aplicare, articolul 11 trebuie interpretat, în speţa de faţă, în lumina articolului 10.

Ultima frază a articolului 11 § 2 – care se aplică incontestabil în speţă – abilitează statele să impună nişte „restricţii legitime" exercitării dreptului la libertatea de asociere a poliţiştilor. Noţiunea de legitimitate utilizată în Convenţie implică de asemenea, pe lângă conformitatea cu dreptul intern, şi nişte cerinţe calitative în materie de drept intern, cum ar fi previzibilitatea şi, în general, lipsa arbitrariului.

În măsura în care petiţionarul critică baza din dreptul intern a restricţiei contestate, Curtea consideră că interdicţia făcută poliţiştilor de a fi membri ai unui partid politic, aşa cum se specifică în Constituţie, este lipsită de ambiguitate şi nu se poate afirma că o legislaţie secundară, introdusă mai înainte ar putea veni să-i modifice domeniul de aplicare. Astfel, situaţia juridică era suficient de clară pentru a-i permite petiţionarului să-şi adapteze conduita şi, în consecinţă, condiţia de previzibilitate era îndeplinită. În plus, Curtea nu vede nici un motiv de a considera că restricţia impusă exercitării de către petiţionar a libertăţii sale de asociere ar fi fost arbitrară. Restricţia era prin urmare „legitimă" în înţelesul articolului 11 § 2.

În fine, nu este cazul ca în speţă să fie tranşată problema de a se afla în ce măsură ingerinţa litigioasă nu este supusă, în baza celei de a doua fraze a articolului 11 § 2, şi unor cerinţe altele decât cea a legitimităţii enunţate în prima frază. Pentru motivele deja indicate cu privire la articolul 10, Curtea consideră că, în orice ipoteză, ingerinţa în libertatea de asociere a petiţionarului răspundea acestor exigenţe. Prin urmare, ingerinţa poate fi considerată ca justificată în înţelesul articolului 11 § 2. În consecinţă, nu a avut loc nici violarea articolului 11 (16 voturi contra 1).

5. – Concluziile Curţii potrivit cărora ingerinţele în exercitarea libertăţilor de exprimare şi de asociere ale petiţionarului se justificau în înţelesul articolelor 10 § 2 şi 11 § 2 nu exclud în sine o constatare a violării articolului 14 al Convenţiei. Însă consideraţiile care vin în sprijinul acestor concluzii au ţinut deja seama de situaţia specială a petiţionarului în calitatea sa de poliţist. Ele sunt, de asemenea, valabile şi în contextul articolului 14 şi chiar dacă s-ar admite că situaţia poliţiştilor este comparabilă cu cea a cetăţenilor obişnuiţi, se justifică şi în această situaţie diferenţa de tratament care se reproşează. Nu a avut loc, prin urmare, o violare a articolului 14 combinat cu articolul 10 sau 11 (unanimitate).

6. *Bibliografie*

CALLEWAERT (I.). – „De la fausse vraie neutralité politique", *R.T.D.H.* 2000, p. 119–121.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „L'activité de la Cour européenne des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747-766.

DECAUX (E) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1999)", *J.D.I.* 2000, p. 110–111.

KOLB (R.). – „Les droits fondamentaux de l'individu comme principes normatifs d'optimisation de valeurs et d'intérêts sociaux", *R.U.D.H.* 1999, p. 136.

LAMBERT (P.) – „La transition vers une démocratie pluraliste", *J.T.* 1999, p. 563.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1999", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, I, 203.

WELLER (M.). – „A Rekvényi ügy", Acta Humana nº 35–36, 1999, p. 78–101.

Secţiunea a 5-a
CONSILIEREA PERSOANELOR

212. CAZUL OPEN DOOR ŞI DUBLIN WELL WOMAN contra IRLANDEI – Ordonanţă a Curţii Supreme care interzice unor societăţi de consiliere, în special, să furnizeze femeilor însărcinate informaţii asupra posibilităţii de a avorta în străinătate

1. – *Open Door Counselling Ltd şi Dublin Well Woman Center Ltd sunt două societăţi irlandeze, fără scop lucrativ, care se ocupă, printre altele, de sfătuirea femeilor însărcinate în Irlanda; ele le semnalează, dacă acestea o doresc, posibilităţile de a avorta în clinicile din Marea Britanie.*

S-au declanşat urmăriri împotriva celor două societăţi de către Attorney General *la cererea* Society for the Protection of Unborn Children *(Societatea pentru Protecţia Copiilor încă Nenăscuţi). Pe 16 martie 1988, Curtea Supremă consideră că sfaturile care nu au caracter de directivă, date de societăţi, contribuie la distrugerea vieţii pe cale de a se naşte, în dispreţul dreptului constituţional la viaţă al copiilor care se vor naşte, garantat, în mod expres, de art. 40 § 3 alin. 3 din Constituţie. Ea dă un ordin interzicând respectivelor societăţi, precum şi funcţionarilor sau agenţilor „de a ajuta femeile însărcinate, aparţinând de jurisdicţie (a Curţii) să meargă în străinătate pentru a suporta avorturi, indicându-le o clinică, luând măsuri în vederea deplasării lor sau indicându-le numele unei sau unor clinici, dându-le adresele şi mijloacele de comunicare cu ele, sau în orice alt mod".*

2. – *Open Door sesizează Comisia la 19 august 1988; Dublin Well Woman face acelaşi lucru la 22 septembrie 1988, la fel ca două dintre consilierele sale experimentate (dna Bonnie Maher, americană, şi Ann*

Downes, irlandeză) şi două irlandeze (dnele X şi Maere Geraghty). Ele susţin că ordinul incriminat se încadrează într-o atingere nejustificată a dreptului lor de a primi şi transmite informaţii şi încalcă art. 10 din Convenţie. Open Door şi dnele X şi Geraghty pretind, în afară de aceasta, că restricţiile constituie un amestec, incompatibil cu art. 8, în dreptul lor la respect faţă de viaţa lor privată; Open Door vede în aceasta, în plus, o discriminare contrară art. 14 combinat cu art. 8 şi 10[1].

• ***Hotărârea din 27 octombrie 1992** (plenul Curţii) (seria A nr. 246–A)*

3. – În faţa Curţii, Dublin Well Woman şi doi consilieri susţineau, pentru prima oară, o încălcare la art. 8. Curtea reaminteşte că întinderea competenţei sale este determinată prin decizia Comisiei care a reţinut cererea. Reclamaţia în baza art. 8 fiind nouă şi distinctă, ea nu are competenţă pentru a o examina.

4. – Guvernul ridică trei excepţii preliminare.

În primul rând, el pleda că numai societăţile petiţionare puteau să se pretindă „victime" ale unei violări a drepturilor garantate prin Convenţie. Curtea consideră, din contră, că la fel este cazul şi cu dnele Maher şi Downes (unanimitate), întrucât ordinul Curţii Supreme le atinge direct, şi cu dnele X şi Geraghty (15 voturi pentru, 8 împotrivă), căci ele figurează printre femeile care pot procrea, riscând să cadă sub restricţie prin ordinul respectiv.

În al doilea rând, guvernul susţinea că trebuiau respinse cererile, în virtutea art. 26, pentru nerespectarea termenului de 6 luni. Curtea înlătură excepţia pentru întârziere (unanimitate).

În sfârşit, guvernul pretindea că nu au fost epuizate căile de recurs interne de către Open Door pentru reclamaţiile în baza art. 8 şi 14; de către Open Door şi Dublin Well Woman, în măsura în care ele căutau să-şi completeze plângerea cu elemente de probă şi argumente, privind avortul şi repercusiunile hotărârii Curţii Supreme asupra sănătăţii femeilor, despre care ele nu au sesizat jurisdicţiile irlandeze; de către cele patru persoane fizice petiţionare, întrucât ele nu ar fi încercat deloc să epuizeze căile de recurs interne, oferite de dreptul irlandez. Curtea respinge acest argument (unanimitate): având în vedere raţionamentele Curţii Supreme, doleanţele lui Open Door nu ar fi avut nici o şansă de reuşită; Open Door şi Dublin Well Woman nu formulează o reclamaţie nouă, ci se limitează la a dezvolta teza lor în sprijinul plângerilor deja examinate de către tribunalele irlandeze; o acţiune a patru persoane fizice petiţionare nu ar fi avut nici o perspectivă de succes.

[1] În raportul său din 7 martie 1991, Comisia formulează avizul: a) că ordinul Curţii Supreme, din 16 martie 1988, a violat art. 10 la partea privind societăţile şi consilierii petiţionari (8 voturi pentru, 5 împotrivă); b) că el a violat, de asemenea, la partea privind pe dnele X şi Geraghty (7 voturi pentru, 6 împotrivă); c) că nu se impunea examinarea în continuare a reclamaţiilor dnelor X şi Geraghty prin prisma art. 8 (7 voturi pentru, 2 împotrivă şi 4 abţineri); d) că nu a existat o violare a art. 8 şi nici a art. 14, în partea care priveşte pe Open Door (unanimitate).

5. – În temeiul art. 10, Curtea notează că ordinul aduce atingere libertăţii societăţilor petiţionare de a transmite informaţii şi că există, de asemenea, un amestec în dreptul consilierelor petiţionare să comunice informaţii şi în cel al dnelor X şi Geraghty de a primi, în cazul în care ele ar fi gravide.

Era restricţia „prevăzută prin lege"? Având în vedere nivelul ridicat de protecţie asigurat copilului ce urmează să se nască, prin dreptul irlandez în general, precum şi felul în care jurisdicţiile concep rolul lor de garant al drepturilor constituţionale, societăţile petiţionare puteau să prevadă, într-o măsură rezonabilă, înconjurându-se de consilieri luminaţi, că ele se expuneau la urmăriri. Avizele juridice efectiv date lui Dublin Well Woman, în baza art. 40 § 3 alin. 3 din Constituţie o confirmă; după ele, aceste activităţi de sfătuire puteau fi interzise. Restricţia era deci „prevăzută de lege".

Urmărea ea ţeluri legitime? Protecţia garantată prin dreptul irlandez dreptului la viaţă al copiilor care urmează să se nască se bazează pe profunde valori morale privind natura vieţii; ele s-au manifestat în atitudinea majorităţii poporului irlandez, care, la referendumul din 1983, a votat contra avortului. Restricţia urmărea deci ţelul legitim de a proteja morala, din care apărarea în Irlanda a dreptului la viaţă al copilului care urmează să se nască, constituie un aspect. Curtea socoteşte inutil, dat fiind această concluzie, de a cerceta dacă pronumele „altora", aşa cum îl foloseşte art. 10 § 2, include şi copilul care urmează să se nască.

Restricţia era „necesară într-o societate democratică"? Curtea pune în evidenţă că ea nu este chemată să determine dacă în Convenţie se garantează un drept la avort sau dacă dreptul la viaţă, recunoscut de art. 2, este la fel de valabil şi pentru fetus. Petiţionarele nu pretind că în Convenţie se consacră dreptul la avort ca atare; ele se limitează la a se plânge de ordin în măsura în care le restrânge libertatea de a comunica sau de a primi informaţii asupra întreruperii de sarcină în străinătate.

Statul nu posedă, în domeniul protecţiei moralei, o putere discreţionară absolută şi fără de control. Desigur, autorităţile naţionale dispun, în acest domeniu, de o largă marjă de apreciere, în special într-o sferă cum este aceea care atinge probleme de credinţă asupra naturii vieţii umane. Nu este însă vorba de o putere fără limită şi Curtea trebuie să verifice dacă o restricţie cadrează cu Convenţia. Cât priveşte aplicarea criteriului de „proporţionalitate", dacă autorităţile naţionale au în principiu facultatea de a alege măsurile pe care le socotesc necesare pentru a respecta preeminenţa dreptului sau pentru a da efect unor drepturi constituţionale, ele trebuie să le folosească într-un mod care să le împace cu obligaţiile lor în numele Convenţiei şi sub rezerva controlului organelor acesteia.

Cât priveşte necesitatea unor restricţii, Curtea reaminteşte că libertatea de expresie este valabilă şi pentru „informaţiile" sau „ideile" care lovesc, şochează sau neliniştesc statele sau o anumită parte a populaţiei. În afară de aceasta, când limitările urmăresc unele informaţii privind activităţi pe care,

în ciuda implicaţiilor lor morale, autorităţile le-au tolerat şi continuă să le tolereze, organele Convenţiei trebuie să controleze îndeaproape compatibilitatea lor cu principiile unei societăţi democratice.

Ceea ce frapează Curtea, în primul rând, este caracterul absolut al deciziei Curţii Supreme: ea interzice în mod „definitiv" de a se comunica unor femei gravide informaţii asupra posibilităţii de avort provocat în străinătate, fără a ţine cont de vârsta şi starea de sănătate a celor interesate şi nici de motivele pentru care ele solicită sfaturi asupra întreruperii de sarcină. Deja în această privinţă, amestecul se dovedeşte a fi prea mare şi disproporţionat. Alţi factori vin să confirme acest lucru. În primul rând, societăţile respective dădeau femeilor însărcinate sfaturi în cadrul cărora consilierele nu preconizau şi nici nu încurajau avortul, ci se limitau a explica soluţiile posibile. Femeile în cauză urmau să hotărască ce curs vor da informaţiilor primite. În al doilea rând, în Irlanda se pot obţine informaţii asupra posibilităţilor de avort în străinătate de la alte surse, spre exemplu din reviste, din anuare telefonice sau de la persoane care au contacte în Marea Britanie. Pornind de la aceasta, informaţiile pe care ordinul căuta să le interzică figurau deja în alte părţi, şi încă în modalităţi necontrolate de un personal calificat şi care protejau mai puţin bine sănătatea femeilor. În sfârşit, elementele culese şi nediscutate de guvern dau de gândit că ordinul a creat un risc pentru sănătatea acestor femei: din acel moment, ele încercau să obţină o întrerupere a sarcinii într-un stadiu mai avansat, în lipsa unor sfaturi potrivite şi nu mai recurg la îngrijirile medicale postoperatorii obişnuite. Pe de altă parte, ordinul a putut duce la consecinţe şi mai nefaste pentru femeile care nu sunt suficient de bogate sau nu au nivelul de educaţie necesar pentru a ajunge la alte mijloace de informaţie.

Invocând art. 17 şi 60 ale Convenţiei, guvernul pleda că art. 10 nu trebuia să fie interpretat într-o manieră care să limiteze sau să distrugă dreptul la viaţă al copiilor care se vor naşte, cărora dreptul irlandez le acordă o protecţie specială, şi nici să i se aducă o atingere. Fără a pune în cauză acest regim de protecţie în temeiul Convenţiei, Curtea aminteşte că ordonanţa în litigiu nu interzice femeilor irlandeze să-şi întrerupă sarcina în străinătate şi că informaţiile de care aceasta caută să le lipsească se pot obţine din alte surse. Deci, nu este vorba de interpretarea art. 10, ci de modul de aplicare al dreptului intern în vigoare, care face posibil să se menţină, la nivelul său actual, numărul de avorturi pe care le suportă irlandezele în afara ţării.

Rezumând, interdicţia impusă petiţionarelor este disproporţionată faţă de obiectivele urmărite. Astfel, a existat o violare a art. 10 (15 voturi pentru, 8 împotrivă).

6. – Având în vedere această constatare, Curtea consideră că nu este cazul să examineze nici o doleanţă formulată de Dublin Well Woman, Open Door, dna X şi dna Geraghty în temeiul art. 8 şi 14 (unanimitate).

7. – În numele art. 50, Curtea acordă lui Dublin Well Woman 25.000 £ IR pentru lipsa de beneficiu din cauza ordinului (17 voturi pentru, 6 împotrivă).

Ea acceptă în totalitate cererea lui Open Door și în parte pe cea a lui Dublin Well Woman, pentru cheltuieli de judecată și taxe, prezentate în procedura internă și în cea de la Strasbourg. Prima primește 68.985,75 £ IR și a doua 100.000 £ IR, mai puțin suma luată cu titlu de asistență judiciară (unanimitate)[1].

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1992", *A.F.D.I.* 1992, p. 692 și urm.

DECAUX (E.) și TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1992)", *J.D.I.* 1993, p 751–755.

DOMMERING (E.J.) – „Noot", *N.J.*, 1993, p. 1949–1959.

DUBOUIS (L.). – „La liberté d'information sur les possibilités d'IVG à l'étranger au regard de la CEDH", *Revue de droit sanitaire et social* 1993, p. 32–41.

HOGAN (G.). – „The right to life and the abolition questions under the European Convention on Human Rights", în Hefferman (L.) (éd.), *Human rights. A European perspective*, Dublin, The Round Hall Press, p. 104–116.

LAWSON (R.A.). și SCHERMERS (H.G.). – „Leading cases of the European Court of Human rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 467–483.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 491–495.

RIGAUX (F.). – „La diffusion d'informations relatives aux interruptions médicales de grossesse et la liberté d'expression", *R.T.D.H.* 1993, p. 345–358.

SHERLOCK (A.) – „Information on abortion services and Article 10", *E.L.R.* 1993.

SPIELMANN (A.). – „Cour européenne des droits de l'homme", *A.D.L.* 1992, p. 312–314.

SUDRE (F.). – „L'interdiction de l'avortement: le conflit entre le juge constitutionnel irlandais et la Cour européenne des droits de l'homme", *Revue française de droit constitutionnel* 1993, p. 216–222.

SUDRE (F.), Levinet (M.), Peyrot (B.) și Ecochard (B.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1992", *R.U.D.H.* 1993, nr. 1–2, p. 1 și urm.

SUDRE (F.) și alții – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 541"548.

VAN NIEUWENHOVE (J.). – „Noot", *NJCM–Bulletin* 1993, p. 710–715.

WARBRICK (C.). – „The European Conventions on Human Rights", *Y.E.L.* 1992, p. 713–720.

[1] În 1992, cel de-al 14-lea amendament la Constituție a modificat alineatul 3 din art. 40, paragraful 3 al acesteia: noua dispoziție permite obținerea unor informații relative la serviciile legale de întrerupere voluntară a sarcinii existând într-un alt stat sau facilitarea obținerii acestora. Ulterior, Parlamentul a adoptat legea din 1995 asupra reglementării informației vizând serviciile din străinătate pentru întreruperea voluntară a sarcinii. Printr-o hotărâre din 23 iunie 1995, *High Court* a anulat, în privința societății Dublin Well Woman Centre Ltd., ordinul emis la 19 decembrie 1986, modificat de Curtea supremă la 16 martie 1988, aflat la originea cazului prezentat în fața Curții.

Capitolul 3
DREPTUL LA INSTRUIRE
(articolul 2 din Protocolul nr. 1)

1. Limba de învăţământ

213. CAZUL „LINGVISTICA BELGIANĂ" – Absenţă sau insuficienţă a învăţământului în franceză în comune ale regiunii de limbă unică olandeză din Belgia

1. – *La originea cazului „privind anumite aspecte ale regimului lingvistic în învăţământul din Belgia" se află şase cereri, introduse în faţa Comisiei, din iunie 1962 până în ianuarie 1964, de către 324 de locuitori din Alsemberg şi din Beersel, din Kraainem, din Anvers, din Gand, din Louvain şi din Vilvorde. Cu excepţia localităţii Kraainem care, din 1963, aparţine de un arondisment administrativ separat, dotat cu un statut propriu, aceste localităţi aparţin regiunii considerate de către lege ca fiind „de limbă olandeză". Populaţia lor cuprinde în proporţie variabilă, şi câteodată considerabilă, francofoni.*

2. – *Petiţionarii, taţi şi mame de familie, de naţionalitate belgiană, au precizat că ei acţionează atât pe cont propriu, cât şi în numele copiilor lor minori, al căror număr depăşeşte 800. Subliniind că sunt francofoni sau că se exprimă mai frecvent în franceză, ei doresc să fie instruiţi copiii lor în această limbă. Reclamaţiile lor erau îndreptate contra unei serii de dispoziţii ale legislaţiei belgiene, şi în special a legii din 30 iulie 1963 privind regimul lingvistic al învăţământului, care a abrogat două legi din 1932, încă în vigoare atunci când s-au introdus primele cereri. Ei reproşează statului belgian că nu organizează nici un fel de unităţi şcolare în limba franceză în comunele unde locuiesc sau, în ce priveşte Kraainem, că nu organizează decât una care este considerată insuficientă; că lipseşte de subvenţii şcolile care, în aceleaşi comune, nu se conformează clauzelor lingvistice ale legislaţiei şcolare; că refuză să omologheze certificatele de*

UNIVERSITY LIBRARY

studii eliberate de asemenea şcoli; că închide accesul copiilor lor la clasele franceze existente în anumite locuri; că astfel îi obligă, fie să-şi dea copiii la o şcoală locală, soluţie pe care o socotesc contrară aspiraţiilor lor, fie să-i trimită să-şi facă studiile în arondismentul Bruxelles-Capitală, unde limba de învăţământ este olandeza sau franceza, conform limbii materne sau uzuale a copilului, sau în Walonia. Or, o asemenea „emigraţie şcolară" ar provoca riscuri grave şi neplăceri. Pe scurt, părinţii denunţă violarea art. 8, 9, 10 şi 14 din Convenţie, precum şi a art. 2 din Protocolul nr. 1.[1]

• ***Hotărârea din 9 februarie 1967** (plenul Curţii) – Excepţie preliminară (seria A nr. 5)*

3. – Guvernul belgian contesta competenţa Curţii. El susţinea că atât Convenţia cât şi Protocolul nr. 1 nu se aplicau materiilor cu care cazul avea legătură şi că aceste materii aparţineau deci unui „domeniu rezervat" statelor. El cerea Curţii să accepte această excepţie preliminară sau, în subsidiar, să o alăture fondului.

4. – Curtea refuză acest lucru (unanimitate). Ea constată, într-adevăr, că toate reclamaţiile părinţilor interesaţi ridică probleme privind interpretarea şi aplicarea Convenţiei şi că aceste probleme nu pot fi disociate de fond. Acelaşi lucru este valabil pentru argumentul adus în baza noţiunii de „domeniu rezervat".

• ***Hotărârea din 23 iulie 1968** (plenul Curţii) – Fond (seria A nr. 6)*

5. – Înainte de a tranşa cele 6 chestiuni specifice puse atât de către Comisie cât şi de guvernul belgian, Curtea examinează unele probleme cu caracter mai general, privind sensul şi întinderea art. 2 al Protocolului nr. 1 şi a art. 8 şi 14 din Convenţie. Ea socoteşte, într-adevăr, că răspunsul ce trebuie dat primelor depinde, până la un anumit punct, de soluţia dată celor din urmă.

6. – În interpretarea generală pe care ea o reţine, Curtea notează, mai întâi, că prima frază a art. 2 al Protocolului nr. 1 consacră un veritabil drept la instruire. Ea constată că toate statele membre ale Consiliului Europei aveau, în perioada de deschidere a Protocolului pentru semnarea de către ele, şi au încă şi la ora actuală, un sistem de învăţământ general şi oficial. Ea

---

[1] Comisa declară cele 6 cereri în parte acceptabile (ea respinge reclamaţiile privind art. 9 şi 10) şi pronunţă unirea lor.

În raportul său din 24 iunie 1965, ea exprimă avizul că dacă legislaţia belgiană respectă în multe privinţe articolele invocate de către petiţionari, ea nu răspunde, în trei privinţe, exigenţelor primei fraze din art. 2 al Protocolului nr. 1, combinat cu art. 14 din Convenţie: mai întâi ea provoacă retragerea totală a subvenţiilor şcolilor provinciale, comunale sau particulare care ar întreţine, cu titlu de clase nesubvenţionate şi alături de învăţământul în limba prescrisă de legile lingvistice, un învăţământ complet sau parţial într-o altă limbă (7 voturi pentru, 5 împotrivă); apoi, ea împiedică anumiţi copii, pe singura bază a reşedinţei părinţilor lor, să aibă acces la şcolile de limbă franceză, existente la Louvain (8 voturi pentru, 4 împotrivă) şi în cele şase comune bilingve de la periferia Bruxelles-ului (7 voturi pentru, 5 împotrivă); în sfârşit ea determină, din 1932, refuzul de a omologa certificatele de absolvire a studiilor secundare neconforme prescripţiilor lingvistice (8 voturi pentru, 4 împotrivă).

trage de aici concluzia că nu se putea şi nu poate fi vorba de a obliga fiecare stat să creeze un asemenea sistem, ci numai să garanteze persoanelor aflate sub jurisdicţia statelor contractante dreptul de a se folosi de mijloacele de instruire disponibile la un moment dat. Aceasta implică un drept de acces la instituţiile şcolare existente, precum şi dreptul de a obţine, conform regulilor în vigoare din fiecare stat şi sub o formă sau alta, recunoaşterea oficială a studiilor terminate. Curtea relevă că astfel Convenţia nu impune obligaţii hotărâte şi, în special, nu specifică limba în care învăţământul trebuie desfăşurat. Ea recunoaşte, în final, că dreptul la instruire necesită, prin însăşi natura sa, o reglementare din partea statului, care însă nu trebuie niciodată să aducă atingere esenţei acestui drept şi nici să lovească în alte drepturi consacrate prin Convenţie.

7. – Curtea analizează apoi a doua frază a art. 2 din Protocolul nr. 1. Impunând statelor să respecte dreptul părinţilor de a asigura educarea şi învăţământul, în conformitate cu convingerile lor religioase şi filozofice, această dispoziţie nu garantează un drept la instruire şi cu atât mai mult nu impune statelor respectarea, în domeniul educaţiei şi învăţământului, a unor preferinţe lingvistice ale părinţilor. A interpreta termenii „religioase" şi „filosofice" ca acoperind preferinţele lingvistice ar echivala cu a-i deturna sensul obişnuit.

8. – Cât priveşte art. 8 § 1 al Convenţiei, el nu garantează, prin el însuşi, un drept la instruire şi nici un drept propriu al părinţilor în materie de instruire a copiilor lor. Totuşi, nu este exclus ca măsuri luate în domeniul învăţământului să poată afecta dreptul la respect pentru viaţa privată sau viaţa de familie sau să îi aducă o atingere; ar fi aşa, spre exemplu, dacă ele ar avea ca scop sau ca efect să tulbure această viaţă într-un mod nejustificat, mai ales îndepărtând arbitrar copiii de părinţii lor.

9. – În ce priveşte art. 14 din Convenţie, conform căruia folosirea drepturilor şi libertăţilor recunoscute în aceasta trebuie să fie asigurate, fără nici un fel de diferenţă bazată în special pe limbă, Curtea constată, în primul rând, că această garanţie nu are o existenţă independentă. Totul se petrece ca şi cum art. 14 ar face parte integrantă din fiecare din articolele care consacră drepturi şi libertăţi; nu a fost cazul, în această privinţă, să se facă distincţie conform naturii acestor drepturi şi libertăţi şi a obligaţiilor care le corespund şi, de exemplu, ţinând cont dacă respectul dreptului, despre care este vorba, implică o acţiune pozitivă sau o simplă abţinere. Curtea socoteşte că art. 14 nu interzice orice deosebire de tratament în exercitarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute, ci că egalitatea de tratament este încălcată dacă deosebirea este lipsită de o justificare obiectivă şi raţională. Existenţa unei asemenea justificări trebuie apreciată în raport cu ţelul şi efectele măsurii respective, având în vedere principiile care predomină în general în societăţile democratice. O deosebire de tratament nu trebuie să urmărească numai un ţel legitim: art. 14 este în aceeaşi măsură încălcat atunci când se stabileşte în mod clar că nu există un raport raţional de proporţionalitate între mijloacele folosite şi ţelul urmărit. Afirmând că nu poate ignora datele de

drept şi de fapt, care caracterizează viaţa societăţii în statul în cauză, Curtea nu înţelege să se substituie autorităţilor naţionale competente, care rămân libere să aleagă măsurile pe care ele le socotesc potrivite; controlul său nu se face decât asupra conformităţii acestor măsuri cu cerinţele Convenţiei.

10. – Pe baza interpretării generale pe care o reţine, Curtea examinează apoi cele şase chestiuni puse: a existat sau există o violare a Convenţiei şi a Protocolului nr. 1

1) atâta timp cât legile din 1932 se opuneau, iar legile din 1963 se opun creării şi subvenţionării, de către stat, a unor şcoli care nu s-ar conforma prescripţiilor generale de ordin lingvistic;

2) în măsura în care legile din 1963 au ca efect retragerea totală a subvenţiilor de la şcolile provinciale, comunale sau particulare care întreţineau, cu titlu de clase nesubvenţionate şi alături de învăţământul dat în limba prevăzută de legile lingvistice, un învăţământ complet sau parţial într-o altă limbă;

3) în ce priveşte statutul propriu cu care art. 7 § 3 al legii din 2 august 1963 înzestrează 6 comune de la periferia Bruxelles-ului, inclusiv Kraainem;

4) în ce priveşte condiţiile cărora se supune, pentru copiii ai căror părinţi locuiesc în afara arondismentului Bruxelles-Capitală, înscrierea într-o şcoală din acest arondisment;

5) cât timp art. 7 ultimul alineat al legii din 30 iulie 1963 şi art. 7 § 3 al legii din 2 august 1963 împiedică anumiţi copii, pe singurul motiv al reşedinţei părinţilor lor, să intre în şcolile de limbă franceză existente a) la Louvain şi b) în cele 6 comune de la marginea Bruxelles-ului dotate cu un statut propriu, inclusiv Kraainem;

6) atâta timp cât legile din 1932 duceau şi legile din 1963 duc la refuzul absolut de a omologa certificatele de studii secundare neconforme cu prescripţiile lingvistice în materie de învăţământ?

11. – În unanimitate, Curtea pune concluzia absenţei violării în ce priveşte chestiunile 1, 2, 3, 4, 5 a) şi 6. În legătură cu aceasta din urmă, ea nu socoteşte imposibil ca aplicarea dispoziţiilor în litigiu să ducă, în cazuri individuale, la rezultate care ar compromite un raport raţional de proporţionalitate între mijloacele folosite şi ţelul urmărit, până la a constitui o discriminare. Totuşi, ea constată că în speţă nici nu s-a stabilit şi nici măcar nu s-a susţinut că s-a ajuns la un asemenea rezultat în cazul vreunuia dintre copiii petiţionarilor.

12. – În schimb, Curtea hotărăşte că art. 7 § 3 al legii din 2 august 1963 (chestiunea 5 b) nu este conform art. 14 din Convenţie, combinat cu prima frază din art. 2 al Protocolului nr. 1, în măsura în care el împiedică anumiţi copii să intre la şcolile de limbă franceză, aflate în cele 6 comune de la marginea Bruxelles-ului, înzestrate cu un statut propriu, inclusiv Kraainem (8 voturi pentru, 7 împotrivă). O asemenea măsură este nejustificată atât timp cât ea comportă, în defavoarea anumitor indivizi, elementele unui tratament discriminatoriu bazat şi mai mult încă pe criteriul limbii decât pe cel al locului de şedere. Mai întâi că ea nu se aplică într-un mod uniform familiilor care vorbesc una sau alta dintre limbile naţionale. Copiii de limbă olandeză, care

locuiesc în regiunea de limbă unică franceză, de altfel foarte aproape, au acces la instituţiile şcolare de limbă olandeză existente în cele 6 comune, în timp ce copiilor francofoni, care locuiesc în regiunea de limbă unică olandeză, li se refuză accesul la şcolile franceze din aceleaşi comune. De asemenea, clasele olandeze din cele 6 comune sunt deschise copiilor olandofoni din regiunea de limbă unică olandeză, în timp ce clasele franceze sunt închise copiilor francofoni din această regiune. O asemenea situaţie intră în contradicţie, de altfel, cu cea care decurge din posibilităţile de acces la şcolile de limbă franceză din arondismentul Bruxelles-Capitală, deschise copiilor francofoni indiferent de locul de reşedinţă al părinţilor lor. De aici reiese că această condiţie a locuinţei nu este impusă în interesul instituţiei şcolare, pentru motive de ordin administrativ sau financiar; ea rezultă numai din considerente legate de limbă. În afară de aceasta, măsura în cauză nu respectă în întregime, faţă de cea mai mare parte a petiţionarilor şi a copiilor lor, raportul de proporţionalitate între mijloacele folosite şi ţelul urmărit. În special, imposibilitatea de a avea acces la şcolile franceze, oficiale sau subvenţionate, din cele 6 comune „cu facilităţi" afectează cu atât mai mult copiii petiţionarilor în exercitarea dreptului lor la instruire, cu cât nu există asemenea şcoli în comunele unde ei locuiesc.

13. – Constatând în acest fel o violare, Curtea îşi rezervă dreptul eventual, pentru petiţionarii interesaţi, de a cere o satisfacţie echitabilă în virtutea art. 50 din Convenţie[1].

14. *Bibliografie*

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 262–278.

GRISEL (E.). – „Das Prozessurteil des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte vom 9. Februar 1967 über die prozesshindernde Einrede in den belgischen Sprachenfällen", *Z.A.Ö.R.V.* 1967, p. 694–709 (rezumat în engleză, p. 709–711).

HILGRUBER (J.) şi JESTAEDT (M.). – „The European Convention on Human Rights and the protection of national minorities", Köln, Wissenschaft und Politik, 1994, p. 124

KOHL (A.). – „Zur Diskriminierung im Erziehungswesen. Das Sachurteil des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte vom 23. Juli 1968 in den belgischen Sprachenfällen", *Z.A.Ö.R.V.* 1970, p. 263–299 (rezumat în engleză, p. 299–301).

KISS (A.C.). – „Cour européenne des droits de l'homme, affaire „relative à certains aspects de l'enseignement en Belgique", arrêts du 9 février 1967 (exception préliminaire) et du 23 juillet 1968 (fond)", *Annuaire européen* 1968, p. 919–921.

LAGASSE (A.). – „Le droit de parler sa langue", *J.T.* 1968, p. 710–711.

LEPAFFE (J.).– „L'arrêt de Strasbourg du 23 juillet 1968", *J.T.* 1969, p. 381–385.

LEVY (P.). – „Le couperet de Strasbourg", *La Revue nouvelle* 1968, p. 205–215.

MAROY (P.). – „L'arrêt de Strasbourg du 23 juillet 1968", *A.D.* 1969, p. 169–201.

[1] Nici o cerere nu a fost prezentată la Strasbourg. În cadrul reformei sale constituţionale, Belgia a luat diferite măsuri; în special, o lege din 23 decembrie 1970 a plasat şase comune periferice din Bruxelles în regiunea de limbă olandeză, menţinând toate facilităţile legale anterioare acordate locuitorilor francofoni din aceste comune.

PELLOUX (R.). – „L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire linguistique belge (exception préliminaire)", *A.F.D.I.* 1967, p. 205 – 216.

PELLOUX (R.). – „L'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme dans l'affaire linguistique belge (fond)", *A.F.D.I.* 1968, p. 201–216.

PIZZORUSSO (A.). – „Nota", *Foro it.* 1969, IV, col. 73–74.

SALMON (J.). – „Le quatrième arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme. Affaire relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique (exception préliminaire)", *J.T.* 1967, p. 341–348.

SALMON (J.) şi SUY (E.) – „L'arrêt du 9 février 1967 dans l'affaire relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique (exceptions préliminaires)", *R.B.D.I.* 1967, p.611–618.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 71–79.

SUY (E.). – „Het arrest van Straatsburg", *R.W.* 1967, col. 1258–1263.

SUY (E.). – „Het arrest van Straatsburg over de taalregeling in het Belgisch onderwijs", *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiek recht* 1969, p. 240–247.

VANWELKENHUYZEN (A.). – „Jurisprudence, Cour européenne des droits de l'homme, 9 février 1967", *C.D.E.* 1967, p. 423–450.

VERHOEVEN (J.). – „L'arrêt du 23 juillet 1968 dans l'affaire relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique", *R.B.D.I.* 1970, p. 353-382.

WILDHABER (L.). – „Der belgische Sprachenstreit vor dem europäischen Gerichtshof für Menschenrechte", *A.S.D.I.* 1969–1970, p. 9–38.

2. Educaţia sexuală în şcoală

214. CAZUL KJELDSEN, BUSK MADSEN ŞI PEDERSEN contra DANEMARCEI – Educaţia sexuală obligatorie în şcolile primare publice

1. – *În Danemarca, educaţia sexuală a constituit, timp de mulţi ani, o parte a programului facultativ al şcolilor publice. În mai 1970 însă, Parlamentul adoptă, în unanimitate, o lege care o face obligatorie. Promulgată la 27 mai şi intrată în vigoare la 1 august 1970, această lege prevede, de asemenea, că educaţia sexuală nu trebuie prezentată ca o materie distinctă, ci integrată în predarea altor materii. Pa baza recomandărilor noului ghid de educaţie sexuală în şcolile publice, elaborat de comisia de programe, ministrul educaţiei adoptă un decret care formulează obiectivele educaţiei sexuale şi precizează că aceasta este predată la toate nivelurile în cadrul materiilor şcolare normale, în special limba daneză, cristianismul, biologia (igiena), istoria (educaţia civică) şi instruirea familială.*

În perioada faptelor în cauză, învăţământul primar dura 9 ani; un al zecelea an, precum şi un an preşcolar erau facultativi. În timpul anului şcolar 1970–1971, 716.665 elevi frecventau 2.471 şcoli, din care 277 şcoli particulare grupau un total de 43.689 elevi. Anumiţi părinţi recurgeau la învăţarea la domiciliu.

2. – *Petiţionarii, taţi şi mame de familie, se opun educaţiei sexuale „integrate", şi prin aceasta, obligatorie. Socotind că ea ridică şi probleme de ordin etic, ei preferă să-şi instruiască singuri copiii, în acest domeniu, dar cererile lor de dispensă sunt respinse de către autorităţile competente.*

Dl Viking Kjeldsen, galvanizator, şi soţia sa, Annemarie, învăţătoare, au o fiică şi locuiesc la Varde. După ce şi-au retras fetiţa de la o şcoală publică din localitate şi au instruit-o acasă, timp de un an, ei o trimit din nou la şcoala publică, în august 1972; şcoala particulară cea mai apropiată se află la 19 km de domiciliu şi fata lor, diabetică, nu poate părăsi casa o perioadă de timp mai lungă.

Cât priveşte pe dl Arne Busk Madsen, pastor, şi soţia sa Inger, învăţătoare, ei au patru copii, din care cel mai mare a intrat în 1972 într-o şcoală publică din Abenra, oraş unde ei locuiesc.

În sfârşit, dl Hans Pedersen, pastor, şi soţia sa Ellen au cinci copii, din care trei erau de vârstă şcolară în 1972. Doi dintre ei frecventau şcoli particulare, pentru a nu fi obligaţi să urmeze educaţia sexuală; al treilea era înscris la şcoala municipală, dar părinţii se gândeau să-l retragă.

3. – *Dl şi dna Kjeldsen sesizează Comisia la 4 aprilie 1971, dl şi dna Busk Madsen, precum şi dl şi dna Pedersen, la 7 octombrie 1972. În cele trei cereri ale lor, care vor fi contopite la 19 iulie 1973, ei susţin că educaţia sexuală, aşa cum a introdus-o legea din 1970 în şcolile publice, este contrară convingerilor lor de părinţi creştini şi violează art. 2 din Protocolul nr. 1. Ulterior, dl şi dna Kjeldsen invocă şi art. 8, 9 şi 14 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 7 decembrie 1976** (Cameră) (seria A nr. 23)*

4. – Curtea examinează legislaţia în cauză, mai întâi prin prisma celei de a doua fraze a art. 2 din Protocolul nr. 1. Fără îndoială, părinţii danezi au libertatea de a-şi instrui copiii la domiciliu sau să-i trimită în şcoli particulare şi puternic subvenţionate de către stat, dar şcolile publice nu scapă de imperativul acestei clauze; prin urmare, statul trebuie să respecte convingerile religioase şi filozofice ale părinţilor în cadrul ansamblului programului de învăţământ. Achitându-se de funcţiile pe care şi le asumă în materie de învăţământ şi de educaţie, el trebuie să vegheze ca informaţiile sau cunoştinţele care figurează în program să fie difuzate într-un mod obiectiv, critic şi pluralist. Îi este interzis să urmărească un scop de îndoctrinare, care poate fi considerat că nu respectă convingerile părinţilor.

Educaţia sexuală, aşa cum este prevăzută şi organizată de legislaţia daneză, tinde, înainte de toate, să informeze mai bine elevii. Nu se pot,

[1] În raportul său din 21 martie 1975, Comisia consideră că existenţa unui sistem danez de educaţie sexuală nu încalcă, în sine, art. 2 din Protocolul nr. 1 (7 voturi pentru, 7 împotrivă, cu votul decisiv al preşedintelui) şi că nu a existat o violare nici a art. 8 şi 9 din Convenţie (unanimitate), nici a art. 14 (7 voturi pentru, 4 împotrivă şi trei abţineri).

evident, exclude din partea unor învăţători unele aprecieri care să încalce domeniul religios şi filozofic, căci este vorba aici de un domeniu unde judecarea realităţii se revarsă uşor asupra judecăţilor de valoare. Statul danez încearcă să tragă semnalul de alarmă pentru elevi asupra fenomenelor care lui i se par neliniştitoare, spre exemplu asupra frecvenţei excesive a naşterilor în afara căsătoriei, a avorturilor provocate sau a bolilor venerice. El doreşte ca ei, atunci când vine momentul, „să-şi asume şi să aibă grijă de celălalt în acest domeniu", „să nu-şi provoace necazuri sau să nu le atragă asupra celorlalţi din simplă necunoaştere". Dacă acestea sunt nişte consideraţii de ordin moral, ele îmbracă un caracter foarte general şi nu duc la o depăşire a limitelor a ceea ce un stat democratic poate concepe ca fiind de interes public. Legislaţia daneză nu este o încercare de îndoctrinare, preconizând un comportament sexual determinat. Ea nu aderă la exaltarea sexului şi nici nu incită elevii să se dedea la practici periculoase pentru echilibrul, sănătatea sau viitorul lor sau de condamnat în ochii multor părinţi. În afară de aceasta, ea nu atinge dreptul acestora din urmă de a-şi lumina şi sfătui copiii şi de a exersa asupra lor funcţiile naturale de educator, de a-i orienta într-o direcţie conformă cu propriile lor convingeri.

Curtea admite că se pot produce abuzuri în felul în care o anumită şcoală sau un profesor anume aplică textele în vigoare; ea subliniază că revine autorităţilor competente să vegheze cu cea mai mare atenţie ca acele convingeri religioase şi filozofice ale părinţilor să nu fie lovite la acest nivel prin imprudenţă, prin lipsă de discernământ sau prozelitism inoportun. Întrucât nu este sesizată cu o asemenea problemă în speţă, ea decide că art. 2 din Protocolul nr. 1 nu a fost violat (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – Cei şase părinţi pretindeau, de asemenea, că sunt victime, în folosirea drepturilor protejate din art. 2 din Protocolul nr. 1, ale unei discriminări bazate pe religie şi incompatibilă cu art. 14 din Convenţie: ei subliniau că legislaţia daneză permite părinţilor să-şi scutească copiii de cursurile de instruire religioasă, în timp ce în materie de educaţie sexuală, ea nu oferă nici o posibilitate comparabilă. În vederile Curţi, această legislaţie nu include nimic care poate da impresia că se preconizează un tratament discriminatoriu având ca bază sau ca motiv o caracteristică personală prin care persoane sau grupuri de persoane se deosebesc unele de altele. Curtea constată, mai ales, că există o diferenţă de natură între instruirea religioasă şi educaţia sexuală practicată în Danemarca. Prima răspunde în mod necesar unor doctrine şi nu unor simple cunoştinţe, aşa cum face cea de a doua. De aici, diferenţa denunţată de petiţionari se sprijină pe elemente de fapt neasemănătoare şi nu încalcă art. 14 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – În ceea ce priveşte art. 8 şi 9 din Convenţie, Curtea pune, de asemenea, concluzia absenţei unei violări (unanimitate).

7. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1976–1977", *C.D.E.* 1978, p. 359–364.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 415–420.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1975–1976", *B.Y.B.I.L.* 1976–1977, p. 384–386.

HOLM (N.E.). – „En sag for Menneskerettighedsdomstollen", Copenhaga, Juristforbundets Forlag, 1980, p. 180.

KÖCK (H.F.). – „Der Schutz des Elternrechts in der Europäischen Menschenrechtskonvention", *Ö.Z.Ö.R.* 1979, p. 23–64.

LENER (S.). – „L'educazione sessuale, l'osceno e i diritti dell'uomo alla Corte europea", *La civiltá cattolica* 1977, p. 369–409.

MARCUS-HELMONS (S.). – „Chronique des droits de l'homme", *R.D.I.D.C.* 1977, p. 298–299.

PELLOUX (R.). – „Trois problèmes de société devant la Cour européenne des droits de l'homme", *A.F.D.I.* 1977, p. 489–493.

RIEDEL (E.). – „Bundesverfassungsgericht und Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte zur Frage der Sexualkunde an öffentlichen Schulen", *EuGRZ* 1978, p. 264–268.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1978, p. 702–706.

SUDRE (F.) şi alţii – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, Paris, PUF, 2003, p. 423–430.

WILDHABER (L.). – „Die dänischen Sexual-Erziehungs-Falle (Kjeldsen, Busk Madsen und Pedersen c. Dänemark)", *EuGRZ* 1976, p. 493–496.

3. Pedepsele corporale în şcoală

215. CAZUL CAMPBELL ŞI COSANS contra REGATULUI UNIT – Pedepse corporale în şcolile publice din Scoţia

1. – *Dnele Grace Campbell şi Jane Cosans locuiesc amândouă în Scoţia şi au fiecare câte un fiu de vârstă şcolară. Ele se plâng de recurgerea la pedepsele corporale, ca măsură disciplinară, în şcolile publice scoţiene frecventate de copiii lor: aceste pedepse constau în lovirea palmei cu o curea din piele şi sunt aplicate fie în timpul orelor, în faţa colegilor, în caz de proastă conduită în clasă, fie de către director sau adjunctul său, în biroul acestora, în caz de comportare proastă în afara clasei sau de foarte proastă conduită în general. Din motive financiare şi practice, cele două mame nu au altă soluţie realistă şi acceptabilă decât să-şi trimită copiii în asemenea instituţii.*

Gordon Campbell, născut în iulie 1969, merge la şcoala primară catolică Sfântul Matei la Bishopbriggs (regiunea Strathclyde). Serviciul academic regional respinge cererile dnei Campbell, care doreşte să aibă siguranţa că lui Gordon nu i se vor aplica pedepse corporale pe motive disciplinare. De fapt, el nu a suferit niciodată o asemenea pedeapsă în această şcoală, unde rămâne până în iulie 1979.

În septembrie 1976, ca urmare a refuzului său de a se supune unei pedepse corporale, pentru că a încercat să se întoarcă acasă pe o scurtătură interzisă, dintr-un cimitir, Jeffrey Cosans este exmatriculat temporar din liceul Beath din Cowdenbeath (regiunea Fife). În ianuarie 1977, autorităţile

arată că vor ridica măsura de exmatriculare; totuşi, ele nu rezolvă nimic deoarece părinţii lui Jeffrey cer ca acesta din urmă, dacă revine la şcoală, să nu mai trebuiască să suporte pedepse corporale în nici un fel de circumstanţă. Jeffrey, care a depăşit vârsta şcolară în mai 1977, cu ocazia împlinirii a 16 ani, nu s-a mai întors niciodată la liceu.

2. – *În dreptul scoţian, învăţătorii pot folosi pedepse corporale cu moderaţie, în scop disciplinar. Dacă ar aplica o pedeapsă pentru un motiv nelegal sau într-un mod excesiv, arbitrar sau cu cruzime, ar fi o agresiune care putea duce la acţiuni de obţinere a unor daune interese sau la urmăriri penale. Guvernul britanic susţine o politică tinzând spre abolirea pedepselor corporale, ca măsură disciplinară în şcolile scoţiene; totuşi, în concepţia sa, cea mai bună manieră de a o aplica constă mai curând în a căuta progresul în această direcţie, de acord cu toţi cei interesaţi, decât pe cale legislativă.*

3. – *În faţa Comisiei, sesizată la 30 martie şi 1 octombrie 1976, fiecare din cele două mame susţine că folosirea pedepselor corporale, în şcolile în discuţie, constituie un tratament contrar art. 3 din Convenţie şi aduce atingere dreptului său, garantat de fraza a doua a art. 2 din Protocolul nr. 1, de a asigura educaţia şi învăţământul copilului său conform propriilor convingeri filozofice. Dna Cosans susţine, în plus, că fiul ei a suferit, din cauza exmatriculării din liceu, o violare a dreptului său la instruire, protejat de prima frază a aceluiaşi articol.*[1]

• ***Hotărârea din 25 februarie 1982** (Cameră) (seria A nr. 48)*

4. – Curtea, care nu avea de studiat sancţiuni corporale efectiv aplicate, în primul rând notează că un simplu risc de acţiuni interzise prin art. 3 din Convenţie poate viola acest text dacă el este suficient de real şi imediat.

Aplicând jurisprudenţa sa, Curtea consideră că situaţia în care se aflau Gordon Campbell şi Jeffrey Cosans nu se traduce nici în „tortură" nici în „tratament inuman"; în afară de aceasta, nu ar fi vorba de un „tratament degradant" decât dacă el ar fi cauzat celor interesaţi – în ochii altora sau în ochii lor – o umilire sau înjosire care să atingă un minimum de gravitate, care trebuie apreciat în lumina circumstanţelor. Având în vedere mai ales situaţia existentă în Scoţia, nu s-a stabilit că simplul risc de a suferi o pedeapsă corporală umileşte sau înjoseşte elevii în ochii celorlalţi într-o măsură dorită sau într-o măsură oarecare. Copiii petiţionarelor au fost ei înşişi astfel în propriii lor ochi? Curtea constată absenţa unor probe evidente, la aceşti copii, a unor efecte nefaste de ordin psihologic sau de alt fel. Jeffrey Cosans poate a trăit sentimente de teamă sau nelinişte, dar aceasta nu este suficient pentru a constitui „un tratament degradant"; acelaşi lucru este valabil, *a fortiori*, pentru Gordon Campbell, asupra căruia nu a planat niciodată o ameninţare directă de pedeapsă corporală. În acest fel, nu s-a putut stabili nici o încălcare a art. 3 (unanimitate).

[1] În raportul său din 16 mai 1980, Comisia consideră că există o violare a celei de a doua fraze din art. 2 al Protocolului nr. 1, faţă de cele două petiţionare (9 voturi pentru, 5 împotrivă) şi că nu se impune a căuta dacă există şi o violare a primei fraze a acestui articol (8 voturi pentru, 1 împotrivă şi 5 abţineri). Cât priveşte art. 3 din Convenţie, ea pune concluzia absenţei infracţiunii (13 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – Examinând cazul în lumina celei de a doua fraze a art. 2 din Protocolul nr. 1, Curtea aminteşte că statele contractante sunt chemate să respecte convingerile filozofice ale părinţilor în exercitarea ansamblului funcţiilor lor în materie de educaţie şi de învăţământ. Contrar guvernului britanic, ea consideră, printre altele, că funcţiile asumate de stat în Scoţia – el se angajează să definească marile orientări ale învăţământului – se extind la problemele de disciplină în general, aceasta reprezentând un element inerent oricărui sistem educaţional.

Cu certitudine, expresia „convingeri filozofice" nu se pretează la o definiţie exhaustivă, dar în contextul art. 2 ea se aplică unor vederi care ating un anumit grad de forţă, de seriozitate, de coerenţă şi de importanţă, merită să fie respectate într-o societate democratică, nu sunt incompatibile cu demnitatea persoanei şi nu contrazic dreptul fundamental al copilului la instruire. Părerile dnelor Campbell şi Cosans asupra pedepselor corporale îndeplinesc aceste diverse condiţii şi se traduc deci, contrar celor ce susţine guvernul englez, în „convingeri filozofice".

De asemenea, Curtea respinge argumentul guvernului, conform căruia politica sa de abandonare treptată a pedepselor corporale ar fi suficientă pentru a asigura „respectarea" convingerilor filozofice. Ea nici nu consideră ca stabilit că orice altă soluţie ar fi, prin forţa lucrurilor, contrară rezervei britanice faţă de art. 2, conform căreia obligaţia de a respecta convingerile filozofice nu a fost acceptată decât în măsura în care ea este compatibilă cu „acordarea unei instruiri şi unei formaţii eficiente şi care să nu provoace cheltuieli publice nemăsurate".

În felul acesta, Curtea ajunge la concluzia că cele două petiţionare au suferit o violare a celei de a doua fraze a art. 2 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Contrar Comisiei, Curtea socoteşte necesar să rezolve un ultim punct: Jeffrey Cosans şi-a văzut negat dreptul la instruire, garantat prin prima frază a art. 2 din Protocolul nr. 1? Exmatricularea sa temporară avea ca motiv refuzul – al său şi al părinţilor săi – de a fi de acord să suporte sau să se expună unei pedepse corporale; el nu s-ar fi putut întoarce la liceu decât dacă părinţii lui ar fi acţionat împotriva convingerilor lor, pe care Regatul Unit este obligat să le respecte prin fraza a doua din art. 2. Cu toate că statul este abilitat, prin acest articol, să reglementeze dreptul la instruire, el nu va putea să subordoneze accesul într-o instituţie şcolară unei condiţii care intră în conflict cu un alt drept protejat de Protocol. Curtea pune deci concluzia că există şi faţă de Jeffrey Cosans o încălcare a primei fraze a art. 2 (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

7. – Problema aplicării art. 50 din Convenţie nefiind pregătită, Curtea o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 22 martie 1983** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 60)*

8. – Dna Campbell cerea 3.000 £ cu titlu de „indemnizaţie justă" şi pentru cheltuielile personale făcute; o sumă suplimentară, a cărei mărime nu

o indică, pentru cât o va costa învăţământul particular al copiilor ei; şi 10.856, 60 £, scăzând sumele luate de la Comisie, drept ajutor judiciar, pentru cheltuieli de judecată şi taxe. Ea dorea, în afară de aceasta, să vadă guvernul angajându-se că în şcolile Regatului Unit copiii ei nu vor mai suferi nici un fel de pedeapsă corporală.

Dna Cosans solicită 5.000 £ pentru daune morale şi 12.471,10 £ pentru cheltuieli de judecată şi taxe, scăzând sumele primite de la Comisie cu titlu de asistenţă juridică.

În ceea ce-l priveşte pe Jeffrey Cosans, el pretindea 25.000 £ drept prejudiciu moral; el susţinea, în special, că exmatricularea sa temporară din şcoală l-a împiedicat să-şi termine studiile şi i-a limitat şansele şi perspectivele de angajare.

9. – Curtea decide că Regatul Unit trebuie să verse, drept cheltuieli de judecată şi taxe, 940 £ dnei Campbell şi 8.846, 60 £, minus 2.300 £, dnei Cosans şi, pentru daune materiale şi morale, 3.000 £ lui Jeffrey Cosans (unanimitate). Ea declară inacceptabile sau respinge cererile de satisfacere echitabilă pentru surplus (unanimitate).[1]

10. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (3e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 217–219.

CASTRO-RIAL GARRONE (F.). – „Crónica de las decisiones de la Comisión y del Tribunal europeos de Derechos Humanos", *R.I.E.* 1982, p. 1018–1021.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 230–232.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 330–333.

FERRAN (S.) – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", Londra, Blakstone, *1996,* p. 64–66 şi 374–379.

FERRANTI (G.). – „Convenzione europea dei diritti dell'uomo e diritto all'instruzione", *Riv. D.E.* 1982, p. 355–368.

GHANDI (S.). – „Spare the rod: corporal punishment in schools and the European Convention of Human Rights", *I.C.L.Q.* 1984, p. 488–494.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 618–626.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 307–312.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1983", *B.Y.B.I.L.* 1983, p. 324–326.

PHILLIPS (B.). – „The case for corporal punishment in the United Kingdom. Beaten into submission in Europe?", *I.C.L.Q.* 1994, p. 153–163.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 191–196.

[1] Intrată în vigoare la 15 august 1987, legea (nr. 2) din 1986 asupra educaţiei desfiinţează pedepsele corporale în şcolile publice din Regatul Unit.

Partea a cincea
LIBERTĂŢILE ACŢIUNII SOCIALE ŞI POLITICE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 1
LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE
(articolul 11 al Convenţiei)

216. CAZUL EZELIN contra FRANŢEI – Sancţiune disciplinară aplicată unui avocat pentru că nu s-a desolidarizat de o manifestaţie publică şi virulentă de protest împotriva unor decizii judiciare şi nu a consimţit să depună mărturie în faţa judecătorului de instrucţie

1. – *Dl. Roland Ezelin locuieşte la Basse-Terre, în Guadelupa, unde practică profesia de avocat. În februarie 1983, el participă în calitate de avocat, la o manifestaţie publică destinată să protesteze împotriva unor decizii judiciare, care condamnă trei partizani ai independenţei la pedepse cu închisoare şi amendă pentru degradarea de clădiri administrative. În timpul manifestaţiei, poliţiei îi sunt adresate injurii şi se scrie pe clădirile publice mai ales împotriva magistraţilor. La denunţarea procurorului general, se deschide o procedură disciplinară împotriva petiţionarului: consiliul Ordinului avocaţilor din Guadelupa consideră că nu este cazul de sancţiune dar, la 12 decembrie 1983, pe baza apelului procurorului general, Curtea de Apel din Basse-Terre pronunţă pedeapsa disciplinară împotriva celui blamat. Curtea de Casaţie respinge recursul avocatului Ezelin la 19 iunie 1985.*

2. – *În cererea sa din 16 octombrie 1985, către Comisie, avocatul Ezelin invocă art. 10 şi 11 din Convenţie: după el, sancţiunea disciplinară, pronunţată împotriva lui, încalcă grav libertăţile sale de exprimare şi de întrunire paşnică.*[1]

• ***Hotărârea din 26 aprilie 1991** (Cameră) (seria A nr. 202)*

3. – Curtea arată că avocatul Ezelin a fost sancţionat atât pentru că nu şi-a arătat dezaprobarea faţă de „actele injurioase şi de ultragiere comise de manifestanţi", cât şi pentru că nu a abandonat cortegiul, ca semn că se

[1] În raportul său din 14 decembrie 1989, Comisia formulează avizul că a existat o violare a art. 11 (15 voturi pentru, 6 împotrivă) şi că nici o problemă distinctă nu se pune în temeiul art. 10 (unanimitate).

desolidarizează de acesta, şi deoarece nu a consimţit să depună mărturie. Ea constată totuşi că el a fost convocat în faţa magistratului instructor ca urmare a participării sale la defilare. Din acest moment, problema respectivului refuz – care prin ea însăşi nu intră în domeniul de aplicare a art. 10 şi 11 al Convenţiei – îmbracă un caracter accesoriu.

4. – În circumstanţele cauzei, art. 10 se traduce într-o *lex generalis* în raport cu art. 11, *lex specialis*, aşa încât Curtea consideră inutil să le ia în considerare separat (unanimitate).

5. – Principala chestiune în litigiu privea art. 11. Conform Curţii, termenul „restricţii" care figurează la paragraful 2 al acestuia din urmă nu se poate interpreta ca neincluzând măsurile luate după o reuniune. Petiţionarul a folosit, alăturându-se manifestaţiei – declarată în prealabil şi neinterzisă–, libertatea sa de întrunire paşnică, iar el însuşi nu a proferat ameninţări şi nu a făcut inscripţii. Pornind de la aceasta, a existat un amestec în exercitarea libertăţii sale de întrunire paşnică.

Un asemenea amestec era justificat? Sancţiunea incriminată îşi găseşte, în mod exclusiv, baza legală în regimul special al profesiei de avocat, întrucât era „prevăzut de lege". El urmărea un ţel legitim, „apărarea ordinii".

Rămânea de cercetat dacă el era necesar. Proporţionalitatea cere să se pună în balanţă imperativele scopurilor enumerate în art. 11 § 2 cu acelea ale liberei exprimări prin cuvânt, gest sau chiar tăcere, a opiniilor persoanelor întrunite în stradă sau în alte locuri publice. Căutarea unui echilibru just nu trebuie să ducă la descurajarea avocaţilor, de teama unor sancţiuni disciplinare, să-şi prezinte convingerile în asemenea circumstanţe.

Conform Curţii, sancţiunea aplicată avocatului Ezelin se situează către baza scării de pedepse discliplinare şi îmbracă un caracter, în esenţă, moral. Cu toate acestea, libertatea de a participa la o întrunire paşnică – în cazul de faţă la o manifestaţie neinterzisă – capătă o asemenea importanţă, încât nu poate suferi nici un fel de limitare, chiar şi pentru un avocat, în măsura în care cel interesat nu comite el însuşi, cu această ocazie, un act blamabil. În rezumat, sancţiunea incriminată, oricât de mică a fost, nu apare ca necesară într-o societate democratică. În acest fel, a fost încălcat art. 11 (6 voturi pentru, 3 împotrivă).

6. – Curtea decide că această constatare îi dă avocatului Ezelin o reparaţie suficientă pentru prejudiciul moral suferit (unanimitate).

Statuând în echitate, ea acceptă, în întregime, cererea de rambursare a cheltuielilor de judecată şi taxe, adică 40.000 FF (unanimitate).

7. *Bibliografie*

Bossi (P.). – „«Liberté de réunion pacifique», «liberté d'expression» e deontologia professionale: a proposito della sentenza Ezelin", *Riv. I.D.U.* 1991, p. 728–740.

Coussirat-Coustère (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 604 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 785–787.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1991", *B.Y.B.I.L.* 1991, p. 504–506.

RENUCCI (J.–F.). – „Droit européen des droits des l'homme", *D.* 1992, rezumate comentate, p. 335.

SPIELMANN (A. şi D). – „Cour européenne de droits de l'homme", *A.D.L.* 1994, p. 312–313.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 463–470

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 586–587.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 2
LIBERTATEA DE ASOCIERE
(articolul 11 al Convenţiei)

1. Înregistrarea asociaţiilor

217. CAZUL SIDIROPOULOS ŞI ALŢII contra GRECIEI – Refuzul jurisdicţiilor de a înregistra o asociaţie bănuită că ar aduce atingere integrităţii teritoriale a ţării

1. – *Petiţionarii locuiesc în localitatea Florina din Grecia de Nord, aproape de graniţa fostei republici iugoslave a Macedoniei (FRIM): Dl. Christos Sidiropoulos, născut în 1949, este electrician; Dl. Petros Dimtsis, născut în 1967, este cadru didactic; Dl. Anastassios Boules, născut în 1941, este agricultor; Dl. Stavros Sovitslis, născut în 1950, este agricultor; Dl. Dimitros Seltsas, născut în 1956, este dentist.*

La 18 aprilie 1990 petiţionarii, care pretind a fi de origine etnică „macedoneană" şi de a avea „o conştiinţă naţională macedoneană", decid, împreună cu alte patruzeci şi nouă de persoane, să creeze o asociaţie fără scop lucrativ numită „Casa civilizaţiei macedonene", care trebuia să-şi aibă sediul la Florina.

La 12 iunie 1990, petiţionarii solicită Tribunalului de mare instanţă din Florina să înregistreze asociaţia lor, în conformitate cu articolul 79 din Codul civil. La 9 august 1990, Tribunalul respinge cererea pe motivul că asociaţia avea ca obiectiv real promovarea ideii că în Grecia există o minoritate macedoneană, ceea ce este împotriva interesului naţional al Greciei şi deci al legii.

La 7 septembrie 1990, petiţionarii iniţiază un apel. La 8 mai 1991, Curtea de Apel din Salonic respinge acţiunea. Ea consideră că, pentru a examina o cerere de înregistrare a unei asociaţii, nu este obligată să aplice regulile obişnuite referitoare la stabilirea faptelor prin probe. Eu nu trebuie şi nu poate să se limiteze la probele prezentate de părţi. În speţă, ea admite veridicitatea următoarelor elemente, pe motivul că sunt de notorietate

UNIVERSITY LIBRARY

publică: porţiunea de ţară corespunzând regiunii administrative greceşti a Macedoniei a fost întotdeauna greacă; faptul că o parte din populaţia sa vorbeşte o a doua limbă, care este în esenţă limba bulgară amestecată cu slavă, cu greacă, cu vlahă şi cu albaneză nu dovedeşte cu nimic o ascendenţă slavă sau bulgară; Republica Socialistă a Macedoniei urmărea să creeze un stat macedonean slav, pentru a-şi asigura un acces la Mare Egee; în acest scop, ea încerca să câştige de partea sa pe locuitorii greci ai regiunii administrative greceşti a Macedoniei care vorbeau a doua limbă mai sus menţionată; în conformitate cu instrucţiunile care emanau de la nişte organizaţii cu sediul în străinătate, petiţionarii creaseră „Casa civilizaţiei macedonene", în vederea realizării acestui obiectiv. Curtea se mai bazează în plus şi pe nişte articole apărute la 5 februarie 1991 în ziarul Ethnos *şi la 12 mai 1991 în ziarul* Ellinikos Voras, *potrivit cărora doi dintre petiţionari au participat la o reuniune a Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa la Copenhaga, unde au contestat identitatea greacă a regiunii administrative greceşti a Macedoniei, stabilind o deosebire între Greci şi Macedoneni. Curtea consideră că acest din urmă fapt, combinat cu numele asociaţiei şi cu conţinutul statutelor sale, aruncă o îndoială asupra obiectivelor sale.*

La 20 iunie 1991, petiţionarii fac o acţiune la Curtea de Casaţie. Printr-o hotărâre pronunţată la 16 mai 1994, aceasta le respinge acţiunea. Ea consideră că cele mai multe dintre mijloace (de probă) sunt nefundamentate şi că judecătorul de fond putea să ia în considerare nişte elemente care nu fuseseră produse de către părţi: era vorba de nişte elemente fie de notorietate publică, fie stabilite pe bază de documente şi anume articolele din presă menţionate în hotărârea Curţii de Apel şi potrivit cărora doi dintre petiţionari participaseră la o reuniune a Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa la Copenhaga, unde ei contestaseră faptul că Macedonia greacă ar fi greacă.

2. – *În petiţia lor din 16 noiembrie 1996 adresată Comisiei, petiţionarii invocă violări ale articolelor 6, 9, 10, 11 şi 14 din Convenţie*[1].

• ***Hotărârea din 10 iulie 1998*** *(Cameră) (Culegere 1998–IV)*

3. – Potrivit guvernului, petiţionarii nu epuizaseră căile de recurs interne, deoarece nu invocaseră în cadrul jurisdicţiilor naţionale articolele 6, 9, 10 şi 14 din Convenţie.

Curtea consideră că învinuirile aduse de petiţionari în legătură cu articolele 9, 10 şi 14 au tangenţă cu însăşi substanţa articolului 11, astfel încât petiţionarii s-au sprijinit în faţa judecătorilor naţionali pe nişte mijloace (de probă) de un efect echivalent, în sensul jurisprudenţei Curţii în materie.

[1] În raportul său din 11 aprilie 1997, Curtea formulează în unanimitate avizul potrivit căruia a avut loc o violare a articolului 11, că nu se impune să se analizeze dacă a avut loc o violare a articolelor 6 § 1 şi 14 şi că nu se pune nici o problemă disctinctă legală de domeniile de aplicare ale articolelor 9 şi 10.

În ceea ce priveşte învinuirile legate de articolul 6 § 1, în măsura în care acestea privesc modul în care jurisdicţiile naţionale au utilizat anumite elemente de probă pentru a respinge cererea de înregistrare a asociaţiei, ele se confundă cu cele ridicate în baza articolului 11. Curtea respinge deci excepţia (unanimitate).

4. – În faţa Comisiei, Guvernul ridicase un mijloc de neadmisibilitate extras din abuzul de drept de recurs individual, afirmând, printre altele, că petiţionarii intenţionau să aducă în faţa organelor Convenţiei diferendul dintre Grecia şi ERYM (fostă Republica iugoslavă a Macedoniei) cu privire la numele acesteia din urmă. În faţa Curţii, el ridică din nou această excepţie, asociind-o de această dată cu articolul 17 din Convenţie şi susţinând că obiectivele urmărite de petiţionari prin intermediul prezentei cauze veneau în contradicţie cu acordul încheiat între Grecia şi ERYM la 13 septembrie 1995.

Curtea nu consideră că articolul 17 ar intra în joc, statutul asociaţiei litigioase neconducând în nici un fel la concluzia că aceasta s-ar prevala de Convenţie pentru a se deda la o activitate sau pentru a comite o faptă urmărind distrugerea drepturilor şi libertăţilor fundamentale pe care ea le recunoaşte. Ea respinge deci excepţia (unanimitate).

5. – Potrivit Curţii, refuzul tribunalelor greceşti de a înregistra asociaţia petiţionarilor reprezintă o ingerinţă a autorităţilor în exercitarea dreptului la liberatea de asociere al acestora din urmă: un astfel de refuz îi priva pe cei interesaţi de orice posibilitate de a continua să urmărească, în mod colectiv sau individual, ţelurile pe care le fixau în statutul asociaţiei, făcându-i să nu-şi mai poată exercita respectivul drept.

6. – În ceea ce priveşte justificarea ingerinţei, Curtea consideră mai întâi că aceasta era „prevăzută prin lege", articolele 79–81 din Codul civil permiţând tribunalelor să respingă cererea de înregistrare a unei asociaţii atunci când constată că validitatea statutelor asociaţiei este supusă unor precauţii. În mod special, ea reţine împreună cu guvernul că scopul asociaţiei, indicat în statute, trebuie să fie cel realmente urmărit de aceasta şi că nu trebuie să contravină legii, bunelor moravuri şi ordinii publice; de astfel, articolul 105 din Codul civil prevede dizolvarea unei asociaţii deja constituite, atunci când se vădeşte că ea urmăreşte un scop diferit de cel fixat prin statutele sale.

Curtea de Apel din Salonic şi-a bazat decizia pe convingerea că petiţionarii înţelegeau să conteste identitatea greacă a Macedoniei şi a locuitorilor săi şi să aducă atingere integrităţii teritoriale a Greciei. Ţinând seama de situaţia care domnea în acel moment în Balcani şi de motivele de fricţiuni pe plan politic între Grecia şi ERYM, Curtea admite faptul că ingerinţa litigioasă urmărea protejarea securităţii naţionale şi apărarea ordinii.

7. – Rămânea problema necesităţii. Curtea subliniază că dreptul de a înfiinţa o asociaţie constituie un element inerent al dreptului enunţat în articolul 11, chiar dacă acesta din urmă nu proclamă în mod expres decât dreptul de a înfiinţa sindicate. Posibilitatea pentru cetăţeni de a constitui o

persoană juridică pentru a acţiona colectiv într-un domeniu de care sunt interesaţi constituie unul dintre cele mai importante aspecte ale dreptului la libertatea de asociere, fără de care acest drept s-ar vădi lipsit de orice sens. Modul în care legislaţia naţională consacră această libertate şi aplicarea ei de către autorităţi în practică sunt relevante cu privire la stadiul atins de democraţie în respectiva ţară. Desigur, statele dispun de dreptul de a urmări conformitatea ţelului şi activităţilor unei asociaţii cu regulile fixate prin legislaţie, însă ele trebuie să-şi folosească acest drept într-un mod pe care să-l împace cu obligaţiile pe care şi le-au asumat în baza Convenţiei şi sub rezerva controlului organelor acesteia.

Ţelurile asociaţiei denumite „Casa civilizaţiei macedonene", aşa cum sunt ele menţionate în statutele acesteia, tindeau exclusiv la prezervarea şi la dezvoltarea culturii populare şi tradiţiilor în regiunea Florina. Astfel de ţeluri îi par Curţii perfect clare şi legitime: le este permis locuitorilor dintr-o regiune a unei ţări să formeze nişte asociaţii în scopul de a promova, din motive atât istorice cât şi economice, specificităţile acestei regiuni. Presupunând chiar că fondatorii unei asociaţii ca aceea în speţă se prevalează de o conştiinţă minoritară, Documentul Reuniunii de la Copenhaga al Conferinţei cu privire la dimensiunea umană a CSCE (capitolul IV) din 29 iunie 1990 şi Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990 – pe care, de altfel, Grecia le-a semnat – îi autorizează pe aceştia să creeze nişte asociaţii pentru protecţia patrimoniului lor cultural şi spiritual.

Pentru a refuza cererea de înregistrare, Curtea de Apel din Salonic a hotărât că avea „motive serioase de a crede (...) că termenul de «macedoneană» [era] folosit pentru a contesta identitatea greacă a Macedoniei şi a locuitorilor săi prin nişte mijloace indirecte şi deci necinstite şi că vedea în aceasta intenţia fondatorilor de a aduce atingere integrităţii teritoriale a Greciei". Ea a luat în considerare din oficiu, ca pe nişte elemente de probă, anumite fapte pe care petiţionarii pretind că nu au putut să le conteste în timpul procedurii deoarece nu figurau în dosar, cum este cazul unor articole din presă. Curtea reaminteşte că administrarea probelor este legată în primul rând de regulile dreptului intern şi că le revine, în principiu, jurisdicţiilor naţionale să aprecieze elementele adunate de ele. Cu toate acestea, examinarea atentă a articolelor litigioase din presă, care au avut o influenţă determinantă asupra soluţionării procesului, arată că ele relatau nişte fapte dintre care unele nu aveau nici o legătură cu petiţionarii şi că făceau nişte deducţii în care se vădea aprecierea subiectivă a autorilor respectivelor lucrări. Bazându-se pe aceste articole şi ţinând cont de contenciosul politic care domina relaţiile dintre Grecia şi ERYM – fără ca aceasta din urmă să-şi fi proclamat încă, în perioada respectivă, independenţa – jurisdicţiile naţionale au ajuns la concluzia periculozităţii petiţionarilor şi a asociaţiei pe care ei doreau s-o înfiinţeze pentru integritatea teritorială a Greciei. Or, această afirmaţie se baza pe o simplă suspiciune în ceea ce priveşte adevăratele intenţii ale fondatorilor asociaţiei şi acţiunile pe care aceasta le-ar fi putut desfăşura o dată ce ar fi început să funcţioneze.

În această privinţă, Curtea mai ia în consideraţie şi faptul că legislaţia greacă nu instituie un sistem de control preventiv pentru înfiinţarea asociaţiilor fără scop lucrativ. Articolul 12 din Constituţie precizează că înfiinţarea de asociaţii nu poate fi supusă unei autorizări prealabile; articolul 81 din Codul civil autorizează tribunalele să exercite un simplu control de legalitate în materie, nu şi un control al oportunităţii.

Curtea nu exclude posibilitatea ca, o dată asociaţia înfiinţată, ea să fi putut, sub acoperirea ţelurilor menţionate în statutele sale, să se dedea la nişte activităţi de neîmpăcat cu acestea. Totuşi, o astfel de eventualitate, pe care jurisdicţiile naţionale au perceput-o ca pe o certitudine, nu ar fi putut să fie dezminţită prin nişte acţiuni concrete, căci, neexistând, asociaţia nu a avut timp să le desfăşoare. Presupunând că eventualitatea ar fi confirmată, autorităţile nu s-ar afla totuşi dezarmate: în temeiul articolului 105 din Codul civil, tribunalul de mare instanţă ar putea să ordone dizolvarea asociaţiei, dacă aceasta ar urmări mai târziu un scop diferit de cel fixat prin statute, sau dacă funcţionarea sa s-ar dovedi contrară legii, bunelor moravuri sau ordinii publice.

Curtea trage concluzia că refuzul de a înregistra asociaţia petiţionarilor era disproporţionat în raport cu obiectivele urmărite. Prin urmare, a avut loc o violare a articolului 11 (unanimitate).

8. – Bazându-se pe articolul 6 § 1, petiţionarii afirmau că jurisdicţiile greceşti fuseseră lipsite de obiectivitate şi de imparţialitate, folosind în deciziile lor nişte expresii şi nişte termeni degradanţi pentru persoana, limba şi originea petiţionarilor. În plus, ele se bazaseră din oficiu pe nişte elemente de probă nedepuse la dosar şi nu ordonaseră o completare a instrucţiei, aşa cum aveau obligaţia să o facă în virtutea Codului de procedură civilă.

Curtea notează că învinuirile aduse de petiţionari în baza articolului 6 § 1 se confundă în mare parte cu cele făcute în baza articolului 11. Ţinând seama de decizia sa cu privire la acesta din urmă, ea nu consideră că este necesar să le examineze (unanimitate).

9. – Petiţionarii mai afirmau, în final, că motivul pentru care constituirea asociaţiei lor fusese interzisă se găsea în originea şi în conştiinţa câtorva dintre fondatorii săi, ca şi în faptul că îşi exprimaseră în mod public opinia potrivit căreia ei aparţineau unei minorităţi. Ei invocau articolele 9, 10 şi 14.

Plângerea aceasta raportându-se la aceleaşi fapte ca şi doleanţele bazate pe articolul 11, Curtea nu consideră că trebuie să ia cunoştinţă de ea (unanimitate).

10. – În domeniul articolului 50, petiţionarii invocau un prejudiciu moral, care nu ar rezulta doar din tristeţea provocată de respingerea cererii lor de înregistrare a asociaţiei. Acest rău ar avea nişte dimensiuni sociale şi politice, de vreme ce respectiva respingere fusese însoţită de expresii insultante şi degradante care aduseseră atingere persoanei celor interesaţi, care influenţaseră raporturile lor cu o parte a societăţii din Florina şi care avuseseră repercusiuni asupra vieţii lor private şi profesionale. Ei pretindeau câte 15.000.000 drahme fiecare, adică un total de 90.000.000 drahme.

Curtea admite că petiţionarii au suferit nişte daune morale. Ea consideră totuşi că acestea sunt îndeajuns compensate prin constatarea violării articolului 11 (unanimitate).

Pentru cheltuieli de judecată, petiţionarii solicitau 9.295.000 drahme, din care 1.085.000 drahme pentru procedura în faţa jurisdicţiei interne şi 8.210.0000 drahme pentru cele în faţa organelor Convenţiei.

Curtea consideră rezonabile cheltuielile făcute pentru prezentarea în faţa jurisdicţiilor interne. În schimb, nu a avut loc o audiere în faţa Comisiei, iar petiţionarii nu au depus un memoriu în faţa Curţii. Statuând în echitate, Curtea le alocă 4.000.000 drahme (unanimitate).

11. ***Bibliografie***

CAMERON (I.) – „European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1999, p. 187–188.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.).–„L'activité de la Cour européene des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.*1999, p. 747-766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.), – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, p. 249–250.

LAMBERT (P.), – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1998", *J.T.D.E.* 1999, p. 31 şi urm.

2. Rolul asociaţiilor

218. CAZUL SINDICATUL NAŢIONAL AL POLIŢIEI BELGIENE contra BELGIEI – Neconsultarea de către Ministerul de Interne a unui sindicat de poliţişti, socotit ca insuficient de reprezentativ

1. – *Sindicatul Naţional al Poliţiei Belgiene este deschis tuturor funcţionarilor din poliţia comunală, care au calitatea de agenţi comunali; la sfârşitul lui 1974 el reprezenta aproape jumătate din numărul acestora. Însărcinată cu funcţii atât de poliţie administrativă, cât şi de poliţie judiciară, poliţia comunală numără în jur de 12.000 de bărbaţi, adică mai puţin de 10 % din personalul comunal şi provincial.*

În ceea ce priveşte relaţiile între Ministerul de Interne, putere tutelară, şi agenţii din comune şi provincii, legea din 27 iulie 1961 a introdus un sistem de consultare sindicală. Conform art. 9, reprezentanţii organismelor cele mai reprezentative ale acestor agenţi trebuie să fie consultaţi într-o serie de domenii, cum ar fi cadrul şi condiţiile de recrutare şi avansare a agenţilor din comune, statutul financiar şi treptele de salarizare a agenţilor din comune şi provincii. Această procedură este valabilă pentru elaborarea oricărei dispoziţii normative – proiect de lege, hotărâre regală, hotărâre sau circulară ministerială – având legătură cu aceste materii.

În termenii Hotărârii Regale din 2 august 1966, amendată în 1969, sunt considerate ca organizaţiile cele mai reprezentative ale agenţilor din provincie şi din comune numai cele care sunt deschise ansamblului acestui personal şi care le apără interesele profesionale. Înlăturat astfel de la procedura de consultare, Sindicatul Naţional al Poliţiei Belgiene face, împotriva Hotărârii Regale din 2 august 1966, un recurs în anulare pe care Consiliul de Stat îl respinge la 6 noiembrie 1969.

2. – *Sindicatul sesizează Comisia la 5 martie 1970. El susţine o violare a art. 11 şi 14 din Convenţie, prin aceea că statul belgian refuză să-l recunoască drept unul din organismele cele mai reprezentative, excluzându-l, în acest fel, de la consultarea sindicală prevăzută prin legislaţia belgiană.*[1]

• ***Hotărârea din 27 octombrie 1975** (plenul Curţii) (seria A nr. 19)*

3. – Curtea evidenţiază, mai întâi, că art. 11 § 1 nu garantează sindicatelor şi nici membrilor săi un tratament exact din partea statului şi mai ales dreptul de a fi consultat de acesta. Termenii acestei dispoziţii i se par totuşi că implică faptul că această Convenţie protejează libertatea de a apăra interesele profesionale ale membrilor unui sindicat prin acţiunea colectivă a acestuia, acţiune pe care statele contractante trebuie, în acelaşi timp, şi să o autorizeze şi să-i facă posibilă administrarea şi dezvoltarea. În vederile Curţii, se deduce că, pentru apărarea intereselor lor, membrii unui sindicat au dreptul ca acesta să fie ascultat. Cu siguranţă, art. 11 § 1 lasă fiecărui stat alegerea mijloacelor care trebuie folosite în acest scop; consultarea constituie unul dintre ele, dar există şi altele. Ceea ce cere Convenţia este ca legislaţia naţională să permită sindicatelor, conform unor modalităţi necontrare art. 11, să lupte pentru apărarea intereselor membrilor săi.

Constatând că Sindicatul Naţional al Poliţiei Belgiene poate acţiona în diferite feluri pe lângă guvern şi că politica generală a statului belgian, tinzând să restrângă numărul organizaţiilor de consultat, nu este, numai prin ea însăşi, incompatibilă cu libertatea sindicală, Curtea pune concluzia lipsei violării art. 11 § 1 (unanimitate).

4. – În continuare, Curtea cercetează dacă diferenţele de tratament dintre sindicatul petiţionar şi organismele consultate, în virtutea legislaţiei belgiene, au un caracter discriminator în sensul art. 14.

Ea începe prin a aminti că ţelul legislaţiei în cauză constă în a evita anarhia sindicală şi a asigura o politică de personal coerentă şi echilibrată, care să ţină cont, în mod echitabil, de interesele profesionale ale ansamblului agenţilor din provincii şi comune. Acest ţel este, prin el însuşi, legitim şi Curtea nu are nici un motiv să creadă că guvernul a avut aici alte intenţii, cu caracter abuziv. Nimic nu dovedeşte, în special, că el a vrut să acorde, în

[1] În raportul său din 27 mai 1974, Comisia pune în unanimitate concluzia absenţei oricărei violări a Convenţiei.

această materie, un privilegiu exclusiv marilor centrale sindicale din cauza coloraturii lor politice.

Rămânea de ştiut dacă dezavantajul, pe care membrii Sindicatului Naţional al Poliţiei Belgiene îl suportă, în comparaţie cu membrii sindicatelor consultate, nu este disproporţionat. În această privinţă, Curtea arată că soluţia adoptată prin Hotărârea Regală din 2 august 1966 constituie un mijloc potrivit pentru atingerea scopului legitim urmărit, în măsura în care consultarea avea legătură cu probleme de ordin general, care privesc pe toţi agenţii din provincii şi comune. Fără îndoială, sindicatul petiţionar nu are nici el dreptul de a fi consultat asupra chestiunilor proprii ale poliţiei comunale, dar acestea nu reprezintă decât o parte din documentele supuse consultării obligatorii. În afară de aceasta, problema poate să apară şi pentru diverse categorii de agenţi din provincii şi din comune care, dacă s-ar grupa în sindicate categoriale, nu s-ar bucura mai mult de dreptul de a fi consultate. Se poate deci înţelege că guvernul nu a crezut că trebuie să prevadă excepţii care ar fi riscat să golească de substanţă criteriul reţinut de Hotărârea Regală. Aceste diferite consideraţii duc Curtea la concluzia că, nici asupra acestui punct, principiul proporţionalităţii nu a fost încălcat.

În consecinţă, Curtea socoteşte că nu există o discriminare contrară art. 11 § 1 şi art. 14 combinate (10 voturi pentru, 4 împotrivă).

5. *Bibliografie*

ALKEMA (E.A.). – „Noot", *N.J.* 1977, p. 10–11.

ALKEMA (E.A.). – „De vrijheid van vakvereniging als Europees grondrecht", *Sociaal Maandblad Arbeid* 1977, p. 66–75.

BOSSUYT (M.). – „L'interdiction de la discrimination dans le droit international des droits de l'homme", Bruxelles, Bruylant, 1976, p. 233–240.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 372–380.

HARRIS (D.J.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1975–1976", *B.Y.B.I.L.*, 1976–1977, p. 373–377.

PELLOUX (R.). – „Trois affaires syndicales devant la Cour européenne des droits l'homme", *A.F.D.I.* 1976, p. 121–124.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1978, p. 685–693.

SPERDUTI (G.). – „Le principe de non-discrimination dans la jouissance des droits de l'homme (à propos de l'affaire „Syndicat national de la police belge")", *R.D.H.* 1976, p. 71–80.

SPERDUTI (G.). – „Una senteza della Corte europea dei diritti dell'uomo sulle consultazioni governo–sindacati", *Massimario di guirisprudenza del lavoro* 1975, p. 701 şi urm.

SPERDUTI (G.). – „Il principio di non-discriminazione e una recente sentenza della Corte europea dei diritti dell'uomo", în *Studi in onore di Giorgio Balladore Pallieri*, t. II, Milan, Vita e Pensiero, 1978, p. 569–579.

VANDERSANDEN (G.). – „Der Fall Nationale belgische Polizeigewerkschaft oder das Recht der repräsentativsten gewerkschaftlichen Organisationen auf Konsultierung", *EuGRZ* 1976, p. 77–80.

WILDHABER (L.). – „Die Koalitionsfreiheit gemäß Art. 11 EMRK", *G.Y.I.L.* 1976, p. 238–253.

WILDHABER (L.). – „Zum Fall des„Syndicat national de la police belge". Die Koalitionsfreiheit nach Art. 11 EMRK vor dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte", în *Gedächtnisschrift Peter Jäggi,* Fribourg, Universitätsverlag Freiburg, 1977, p. 365–394.

ZONDERLAND (P.). – „Noot", *N.J.* 1977, p. 11–13.

3. Apartenenţa la asociaţii

219. CAZUL YOUNG, JAMES ŞI WEBSTER contra REGATULUI UNIT – Concedierea unor muncitori feroviari în virtutea unui acord care impune apartenenţa la un anume sindicat drept condiţie a angajării

1. – *Instituţia* closed shop *(câteodată tradusă în franceză prin „monopol sindical de angajare") există de foarte mult timp în Regatul Unit şi cuprindea în 1980 în jur de 5 milioane de lucrători. Un* closed shop *este o întreprindere sau un atelier în care, în urma unui acord sau aranjament între unul sau mai multe sindicate şi unul sau mai mulţi angajatori sau asociaţii de angajatori, salariaţii unei categorii determinate sunt, în principiu, obligaţi să aparţină sau să adere la un sindicat anume. Legea nu-i constrânge pe angajatori să obţină direct consimţământul sau avizul fiecărui salariat, înainte de a da curs unor asemenea acorduri sau aranjamente. Acestea variază mult prin forma şi conţinutul lor.*

2. – *Dl Ian McLean Young, născut în 1953 şi locuind în Surrey, este angajat în 1972 de către Societatea de Căi Ferate Britanică* (British Rail), *în calitate de funcţionar de birou. Dl Noël Henry James, născut în 1928 şi domiciliat în Hampshire, intră în* British Rail *în 1974, ca şef de echipă. Cât priveşte pe Roland Roger Webster, născut în 1914 şi locuind în Kent, el este recrutat de* British Rail *în 1958 şi este încadrat ca funcţionar de birou.*

În 1975, British Rail *încheie cu trei sindicate un acord de* closed shop, *subordonând de aici încolo angajarea salariaţilor afilierii la unul din aceste sindicate. Întrucât nu îndeplineau această condiţie, cei trei feroviari sunt concediaţi în 1976. Fiecare dintre ei considera că individul trebuie să aibă libertatea de alegere în ce priveşte apartenenţa sindicală; în afară de aceasta, dnii Young şi Webster aveau obiecţii împotriva practicilor şi activităţilor sindicale, iar primul era împotriva orientărilor politice ale sindicatelor în cauză.*

În perioada licenţierilor în litigiu, legea privind sindicatele şi relaţiile de muncă, adoptată în 1974 şi amendată în 1976, prevedea că o concediere a unui salariat, pentru refuzul de a se afilia la un sindicat într-o situaţie de closed shop, *era considerată ca neabuzivă, cu excepţia situaţiei când cel interesat refuza,*

de bună-credinţă, din cauza convingerilor sale religioase, să adere la indiferent ce sindicat. Deoarece motivele pentru care ei nu intenţionau să se supună condiţiilor de apartenenţă nu intrau în această categorie, petiţionarii nu puteau face recursurile pentru licenţiere abuzivă (daune interese şi, în anumite cazuri, reangajare sau reintegrare).

3. – *Dnii Young şi James sesizează Comisia la 26 iulie 1976, dl Webster la 18 februarie 1977. Ei susţin că aplicarea legii (amendate) din 1974, care autorizează concedierea lor, în ciuda caracterului raţional al motivelor lor de a refuza aderarea la un sindicat, a adus atingere libertăţii lor de gândire şi de conştiinţă (art. 9 din Convenţie), de exprimare (art. 10) şi de asociere (art. 11). Ei se plângeau, în afară de aceasta, de absenţa unui recurs efectiv (art. 13).*[1]

• ***Hotărârea din 13 august 1981*** *(plenul Curţii) (seria A nr. 44)*

4. – Înainte de a examina fondul, Curtea se asigură că responsabilitatea statului reclamat, Regatul Unit, intră în joc. În conformitate cu art. 1 din Convenţie, fiecare stat contractant recunoaşte oricărei persoane, care aparţine de jurisdicţia sa, drepturile şi libertăţile definite în Convenţie; astfel, când violarea unuia dintre ele este urmarea unei nerespectări a acestei obligaţii de către legiuitorul naţional, responsabilitatea revine statului. Or, în situaţia în care cauza imediată a evenimentelor, din care a apărut cazul, se află în acordul din 1975 între *British Rail* şi sindicatele lucrătorilor feroviari, dreptul intern în vigoare, în perioada respectivă, este cel care a făcut legal tratamentul de care se plâng petiţionarii. Responsabilitatea Regatului Unit pentru orice încălcare a Convenţiei, care ar fi decurs din aceasta, este angajată pe această bază.

5. – Constatând apoi că principalele probleme în litigiu privesc art. 11, Curtea subliniază că nu-i revine ei, în această situaţie, să aprecieze din perspectiva Convenţiei sistemul de *closed shop* ca atare; ea nu îi studiază decât incidenţele asupra petiţionarilor.

După guvernul britanic, art. 11 nu protejează nici un drept de a nu fi forţat să devii membru al unei asociaţii; acest drept ar fi fost în mod deliberat înlăturat din Convenţie în timpul lucrărilor pregătitoare. Curtea are o părere diferită: desigur, ea nu crede că este absolut necesar să se pronunţe asupra punctului de a şti dacă art. 11 garantează nu numai libertatea „pozitivă" de asociere, ci şi, într-un mod implicit, un „drept negativ" de a nu fi obligat de a adera la o asociaţie sau la un sindicat; totuşi, chiar dacă în Convenţie nu există o regulă generală împotriva apartenenţei obligatorii, din aceasta nu rezultă că a constrânge pe cineva să se înscrie într-un anumit sindicat cadrează întotdeauna cu spiritul art. 11. O ameninţare cu concedierea, care

[1] În raportul său din 14 decembrie 1979, Comisia dă avizul că a existat o violare a art. 11 (14 voturi pentru, 3 împotrivă), că nu este necesar să se examineze separat problemele puse prin prisma art. 9 şi 10, şi că nu a existat, în plus, o violare a art. 13 (8 voturi pentru, 2 împotrivă şi 2 abţineri).

implică pierderea mijloacelor de existenţă, constituie o formă foarte gravă de constrângere; în speţă, ea apăsa asupra salariaţilor angajaţi înainte de introducerea oricărei obligaţii de a se afilia la un anumit sindicat. În aceste condiţii, un asemenea fel de constrângere atinge însăşi substanţa libertăţii de asociere, consacrată prin art. 11. Cum în orice situaţie dnii Young, James şi Webster ar fi fost concediaţi, dacă nu s-ar fi înscris la unul din sindicatele în discuţie, faptul că ar fi putut crea sau se alătura unui alt sindicat, la alegerea lor, nu schimbă cu nimic constrângerea pe care au suferit-o.

În plus, art. 11 trebuie privit în speţă şi prin prisma art. 9 şi 10, căci protecţia opiniilor personale, oferită de acestea din urmă sub forma libertăţii de gândire, de conştiinţă şi de religie, ca şi libertatea de exprimare, sunt printre obiectivele garantării libertăţii de asociere. Exercitarea de presiuni, vizând să-i forţeze pe petiţionari – cel puţin pe dnii Young şi Webster – să se alăture unui sindicat împotriva convingerilor lor este, şi în acest caz, incompatibilă cu art. 11.

6. – Cu toate că guvernul britanic a renunţat să pledeze că o atingere a unui drept constatată de către Curte se justifică prin prisma paragrafului 2 a art. 11, Curtea decide să examineze chestiunea din oficiu. Sistemul de *closed shop* nu este în cauză şi, ca atare, ea nu apreciază avantajele sale susţinute; ea se angajează să cerceteze dacă tratamentul, suferit în speţă de către petiţionari, era necesar, într-o societate democratică, pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor altora. Ea relevă, în special, că numeroase acorduri de *closed shop* nu-i constrâng pe nesindicaliştii care lucrează să se afilieze la un sindicat anume, că, în conformitate cu statisticile, o majoritate de aderenţi la sindicate dezaprobă ideea de a licenţia persoanele care refuză, pentru motive serioase, să se înscrie într-un sindicat şi că în 1975 sindicatele desemnate reuneau deja mai mult de 95% din personalul de la *British Rail*. Ea constată, de asemenea, că sindicatele de feroviari nu ar fi fost deloc împiedicate să lupte pentru apărarea intereselor membrilor lor, chiar dacă legislaţia în vigoare nu permisese să fie constrânşi la aderare angajaţii nesindicalizaţi, având obiecţii de genul celor ale petiţionarilor. Nedreptatea făcută acestora din urmă fiind mai mare decât ceea ce impunea realizarea unui echilibru just între diferitele interese în joc şi neputând fi considerate ca fiind proporţionale cu ţelurile urmărite, Curtea pune concluzia violării art. 11 (18 voturi pentru, 3 împotrivă).

7. – Având în vedere această decizie, Curtea consideră inutil să examineze cazul şi prin prisma art. 9 şi 10 şi să statueze asupra existenţei unei violări a art. 13 (unanimitate).

8. – Petiţionarii cereau o satisfacţie echitabilă pentru diverse daune şi cheltuieli de judecată. Această chestiune nefiind pregătită, hotărârea o rezervă şi o trimite la Camera constituită iniţial pentru examinarea cazului şi care se desesizase, în noiembrie 1980, în favoarea plenului Curţii.

• ***Hotărârea din 18 octombrie 1982** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 55)*

9. – Cu titlu de daune materiale (salarii pierdute, drepturi la pensie, reducere de tarife pe căile ferate), petiţionarii cereau 24.708 £ (dl Young),

57.280 £ (dl James) şi 6.914 £ (dl Webster), plus dobânzi asupra unor sume, precum şi, în cazul dlui Webster, 6.200 £ pentru cheltuieli personale. Guvernul britanic, care dăduse deja un aconto de 1.000 £ dlui Young, de 5.000 £ dlui James şi de 1.000 £ dlui Webster, le oferea sumele suplimentare de 16.626 £, 40.215 £ şi, respectiv, 7.076 £.

Pentru prejudiciul moral, cei interesaţi reclamau o indemnizaţie conformă cu ceea ce Curtea va găsi drept şi echitabil. Guvernul propunea să se plătească 2.000 £ dlui Young, 6.000 £ dlui James şi 2.000 £ dlui Webster.

În sfârşit, pentru cheltuieli de judecată şi taxe, atribuite procedurilor urmate în faţa organelor Convenţiei, petiţionarii înţelegeau să obţină 64.241,16 £ şi 342.349 FF. Guvernul acceptă să aloce o sumă globală de 65.000 £, minus 35.764 FF deja primiţi de la Comisie cu titlu de asistenţă judiciară.

10. – Curtea decide că Regatul Unit trebuie să plătească sumele oferite de guvernul său cu ocazia negocierilor pentru a ajunge la o reglementare amiabilă, plus 1.000 £ dlui Webster pentru cheltuieli de judecată şi taxe (unanimitate). Ea respinge cererile de satisfacţie echitabilă pentru surplus (unanimitate).[1]

11. *Bibliografie*

ANDREWS (J.).–„The closed shop case", *E.L.R.* 1981, p. 412-416.

BLOIS (M. de).–„De «closed shop» zaak", *NJCM-Bulletin* 1982, p. 400-412.

CALLEWAERT (J.), DEJEANT-PONS (M.) şi SANSONETIS (N.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme relative à l'article 50 de la CEDH (3e partie)", *R.U.D.H.* 1990, p. 212–213.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme – chronique de jurisprudence 1980–1981", *C.D.E.* 1982, p. 226–232.

DRZEMCZEWSKI (A.).–„The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.*1981, p. 437-442.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WOOLDRIDGE (F.). – „The closed shop case in Strasbourg", *I.C.L.Q.* 1982, p. 396–402.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", *Londra, Blackstone,* 1966, p. 21–23 şi 283–286.

GARCIA DE ENTERRIA (E.). (éd.). – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 561–572.

HANSON (C.), JACKSON (S.) şi MILLER (D.). – „The closed shop. A comparative study in public policy and trade union security in Britain, the USA and West Germany", Aldershot, Gower, 1982, p. 99–103.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1981", *B.Y.B.I.L.* 1981, p. 340–343.

KOLBERT (C.F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 322–323.

LAWSON (R.A.) şi SCHERMERS (H. G.) – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 113–123.

[1].Ca urmare a hotărârii din 13 august 1981, legea din 1980 asupra angajării a fost amendată în 1982

LEMMENS (P.). – „Het «closed-shop» – systeem en de vrijheid van vakvereniging (zaak Young, James en Webster)", *R.W.* 1981–1982, col. 1701–1703.

PELLOUX (R.). – „Les arrêts rendus par la Cour européenne des droits de l'homme en 1981", *A.F.D.I.* 1982, p. 499–504.

PRONDZYNSKI (F. von). – „Freedom of association in industrial relations. A comparative study", Londra, Mansell, 1987, 248 p.

ROLLAND (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1982, p. 220–224.

THOMASHAVSEN (A.). – „Verletzung von Art. 11 EMRK durch nachträgliche «closed-shop» – Regelung", *EuGRZ* 1981, p. 559–568.

TRIGGIANI (E.). – „Libertà sindacale «negativa» e Convenzione europea dei diritti dell'uomo", *Foro it.* 1982, IV, col. 133–148.

VENTURINI (G.). – „Accordi di closed-shop e diritti dell'uomo". *Rivista italiana di diritto del lavoro* 1983, p. 3 şi urm.

WILDHABER (L.). – „Der closed shop in Strassburg", în *Festschrift für Frank Vischer zum 60. Geburtstag*, Zürich, Schulthess, 1983, p. 349–359.

WILDHABER (L.) – „Der closed shop in Strassburg", in Wildhuher (L.), *Wechselspiel zwischen Innen und Aussen*, Bâle, Helding & Lichtenhahn, 1996, p. 366–377.

220. CAZUL WILSON, NATIONAL UNION OF JOURNALISTS ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Recurgerea unor patroni la incitaţii financiare pentru a-şi determina salariaţii să renunţe la dreptul lor de a fi reprezentaţi de către un sindicat în negocierile colective

1. – *Sindicatul naţional al jurnaliştilor (NUJ) este recunoscut încă din anul 1912, având scopul de a se implica în negocierea colectivă care priveşte condiţiile de muncă ale membrilor săi. În noiembrie 1989,* Associated Newspapers Limited *îşi declară intenţia de a nu mai recunoaşte NUJ şi de apune capăt oricărei forme de negociere colectivă. În plus, vor fi create contracte individuale şi va fi propusă o creştere salarială de 4,5 % tuturor jurnaliştilor care vor semna aceste contracte şi care vor accepta ca NUJ să nu mai fie recunoscut. Dl Wilson, jurnalist la* Daily Mail *şi membru al NUJ, refuză să semneze. Salariul său beneficiază după aceea de câteva măriri, fără însă a ajunge din urmă nivelul salariilor acelor persoane care beneficiaseră de mărirea de 4,5 %.*

2. – *Sindicatul naţional al muncitorilor feroviari, al celor din sectorul maritim şi din transporturi (NURMTW) a fost recunoscut de către ABP* (Associated British Ports) *pentru a conduce negocieri colective. În februarie 1991, muncitorilor manuali din ABP – Southampton li se propun contracte individuale. Celor care le semnează li se propune o mărire medie de salariu de 10 %, ca şi o asigurare medicală privată, cu condiţia să accepte ca sindicatul să nu-i mai reprezinte în cadrul negocierilor salariale. Dnii Palmer şi Wyeth refuză să subscrie la un asemenea contract. În 1991-1992, ei beneficiază de o creştere de salariu şi de indemnităţi, dar nu şi de asigurarea medicală privată. În 1992, ABP declară că denunţă convenţia colectivă şi că încetează să recunoască sindicatul, indiferent pentru care scop.*

Dl Doolan şi alte opt persoane sunt angajaţi de ABP la Bute Docks din Cardiff. Ei sunt de asemenea afiliaţi la NURMTW. În 1991, fiecare dintre ei primeşte o scrisoare prin care i se propune un contract individual însoţit de o mărire de salariu, dacă acceptă ca acest sindicat să înceteze de a mai fi recunoscut şi de a-l mai reprezenta şi dacă negocierile cu privire la creşterile salariale anuale nu vor mai fi duse de sindicat în numele său. Petiţionarii refuză să semneze un asemenea contract. Salariaţii aparţinând aceleiaşi categorii ca petiţionarii şi care acceptaseră contracte individuale beneficiază de o creştere salarială anuală variind între 8 şi 9 %, superioară celei acordate petiţionarilor.

3. *Indivizii petiţionari sesizează cu toţii, fiecare pe cont propriu, tribunale ale muncii, susţinând că este contrar articolului 23 § 1 a) al legii de sinteză din 1978, cu privire la protecţia condiţiilor de muncă, să li se pretindă să semneze contracte individuale şi să renunţe la drepturile lor sindicale sau, în caz contrar, să accepte o creştere salarială mai redusă. Procedura întreprinsă de dnii Wilson, Palmer şi Wyeth ajunge până în faţa Camerei Lorzilor. Aceasta din urmă se pronunţă în unanimitate în defavoarea lor, la 16 martie 1995. Ea consideră că negocierea colectivă privind condiţiile de muncă nu constituie o caracteristică definitorie a apartenenţei la un sindicat.*

4. *În petiţiile lor din 7 şi 14 septembrie şi din 19 octombrie 1995, adresate Comisiei, petiţionarii denunţă o violare a articolelor 10 şi 11 din Convenţie. Indivizii petiţionari mai invocă şi articolul 14.*

• ***Hotărârea din 2 iulie 2002** (secţia III) (CEDO 2002-V)*

5. – Curteea notează că un sindicat trebuie să fie liber să lupte pentru apărarea intereselor membrilor săi şi că aceştia din urmă au dreptul de a obţine ca sindicatul lor să fie ascultat.

În momentul petrecerii faptelor, dreptul britanic prevedea un sistem de negocieri colective în întregime voluntar, fără nici o obligaţie pentru patroni să recunoască nişte sindicate care să conducă aceste negocieri. Nu exista deci nici un recurs în drept de care petiţionarii s-ar fi putut prevala pentru a-i împiedica pe patronii lor să înceteze să le recunoască sindicatele şi să refuze să reînnoiască convenţiile colective.

Cu toate acestea, Curtea reaminteşte că negocierea colectivă nu este indispensabilă unei beneficieri efective de libertatea sindicală. Dacă o asemenea negociere ar fi obligatorie, aceasta ar impune patronilor obligaţia de a purta negocieri cu sindicatele. Un sindicat trebuie totuşi să fie liber de a încerca să-l convingă pe patron, într-un fel sau altul, să asculte argumentele pe care el le are de susţinut în interesul membrilor săi. Având în vedere caracterul sensibil al problemelor sociale şi politice pe care le implică obţinerea unui just echilibru între interesele concurente aflate în joc şi marile

diferenţe care separă sistemele juridice ale ţărilor care au ratificat Convenţia, există o largă marjă de apreciere în privinţa modului de a garanta libertatea sindicală. Sindicatele petiţionare puteau să recurgă la alte măsuri pentru a apăra interesele membrilor lor. În mod special, dreptul intern protejează un sindicat care cheamă la grevă sau care susţine o grevă „pentru a pregăti sau a susţine un conflict profesional".

Prin urmare, Curtea consideră că lipsa, în dreptul britanic, a unei obligaţii pentru patroni de a participa la negocieri colective nu constituie în sine o violare a articolului 11.

6. – Curtea constată că, într-un sistem voluntar de negociere colectivă, este fundamental ca un sindicat nerecunoscut de patron să poată lua măsuri – inclusiv, dacă este necesar, să organizeze acţiuni revendicative – în scopul de a-l convinge pe patron să accepte o astfel de negociere. În plus, dreptul de a se afilia la un sindicat comportă un element crucial: salariaţii trebuie să fie liberi să-şi autorizeze sindicatul să prezinte argumente patronului lor, sau să le dea instrucţiuni în acest sens, sau să ducă acţiuni pentru apărarea intereselor acestora. Dacă salariaţii nu dispun de această posibilitate, libertatea lor de a aparţine unui sindicat devine iluzorie. Îi incumbă statului să vegheze ca membrii unui sindicat să poată recurge în mod liber la acesta pentru ca să-i reprezinte, în scopul de a se strădui să reglementeze relaţiile salariaţilor cu patronii lor.

Dreptul britanic nu le interzicea patronilor, în respectiva cauză, să propună o incitare salariaţilor care renunţau la dreptul lor de a fi reprezentaţi de un sindicat, chiar dacă scopul urmărit era să pună capăt sistemului de negociere colectivă şi să reducă în mare măsură autoritatea sindicatului, cu condiţia ca patronul să nu urmărească de fapt să descurajeze pe fiecare salariat să facă parte dintr-un sindicat sau să-l împiedice să devină membru de sindicat. Dreptul intern le permitea deci să acorde un tratament mai puţin favorabil salariaţiilor care nu erau gata să renunţe la o libertate care constituie un aspect esenţial al apartenenţei la un sindicat. Aceasta a avut ca efect descurajarea salariaţilor de a se afilia la un sindicat în vederea ocrotirii intereselor lor sau de a limita posibilităţile lor în această privinţă. Un patron putea deci să împiedice efectiv un sindicat să lupte pentru apărarea intereselor membrilor săi sau să-i limiteze capacităţile în acest domeniu. Curtea observă că acest aspect al dreptului intern a făcut obiectul unor critici ale Comitetului de experţi independenţi ai Cartei sociale europene şi ale Comitetului pentru libertatea de asociere al Organizaţiei Internaţionale a Muncii.

Ea a juns la concluzia că faptul de a permite unor patroni să recurgă la incitaţii financiare, în scopul de a-i împinge pe salariaţi să renunţe la nişte drepturi sindicale importante, a violat articolul 11, atât faţă de sindicatele petiţionare, cât şi faţă de indivizii petiţionari (unanimitate).

7. Curtea estimează că nu se pune nici o problemă distinctă în lumina articolului 10 (unanimitate) şi că constatarea violării articolului 11 o dispensează să mai examineze învinuirea bazată pe articolul 14 combinat cu articolele 10 şi 11 (unanimitate).

8. – În aplicarea articolului 41, Curtea alocă fiecărui individ petiţionar suma de 7.730 ca daune morale şi, la un loc, suma de 122.250 sindicatelor petiţionare pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

9. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme (année 2002)", *J.D.I.* 2003, p. 566-568.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme" *J.C.P.* 5 février 2003, édition générale, I, 109, p. 235.

221. CAZUL GRANDE ORIENTE D'ITALIA DI PALAZZO GIUSTINIANI contra ITALIEI – Interdicţia impusă francmasonilor de către o lege regională de a candida la funcţii publice.

1. – *Petiţionara este o asociaţie de obiedienţă masonică italiană, care regrupează mai multe loji. Ea există din anul 1805 şi este afiliată Masoneriei Universale. Având statutul unei asociaţii de drept privat, nerecunoscută în baza articolului 36 din Codul civil, ea nu are personalitate juridică. Ea şi-a depus statutul pe lângă un notar, unde documentul este accesibil oricui.*

2. – *Articolul 5 din legea regională nr. 34 din 5 august 1996, care stabileşte modalităţile şi condiţiile de prezentare a candidaturilor pentru nominalizări şi desemnări în funcţii publice de resort din regiunea Marcia prevede, între altele, că nu le este permis candidaţilor să facă parte din masonerie.*

3. – *În cererea sa din 31 ianuarie 1997 adresată Comisiei, asociaţia denunţă violarea articolelor 11, 8, 9, 10, 14, 15 din Convenţie, datorită adoptării, în regiunea Marcia, a legii din 1996.*

• ***Hotărârea din 2 august 2001** (secţiunea IV) (Culegere 2001)*

4. – Potrivit petiţionarei, articolul 5 al legii din 1996 nesocoteşte articolul 11 din Convenţie, obligându-i pe candidaţii la nişte funcţii publică să-şi declare non-apartenenţa la masonerie. El nu limitează doar libertatea de asociere a fiecărui membru al masoneriei (fiind obligat să renunţe la a fi membru, fie să renunţe la o funcţie într-un organ regional), ci şi libertatea asociaţiei însăşi.

Curtea reaminteşte că articolul 11 se aplică asociaţiilor, chiar şi în cazul în care activităţile lor trec în ochii autorităţilor naţionale ca aducând atingere structurilor constituţionale ale unui stat şi cerând nişte măsuri restrictive. Acest raţionament este cu atât mai valabil pentru o asociaţie care, în mod asemănător cu petiţionara, nu este bănuită că ar aduce o asemenea atingere.

În plus, şi mai ales, măsura litigioasă îi poate provoca un prejudiciu petiţionarei, anume o pierdere a unor membri şi a prestigiului. Există deci o ingerinţă în libertatea de asociere, în aşa fel încât petiţionara este îndreptăţită să se pretindă victimă a violării invocate. Curtea respinge astfel excepţia ridicată de guvern în această privinţă (unanimitate).

5. – Ingerinţa aceasta er oare justificată în lumina primei fraze a paragrafului 2 din articolul 11?

Ea era prevăzută prin lege, din moment ce se baza pe o lege regională.

Ea urmărea, potrivit guvernului, să "liniştească" opinia publică, într-un moment în care se discută intens despre rolul pe care anumiţi membri ai francmasoneriei l-au avut în viaţa ţării. Curtea admite deci că respectiva ingerinţă urmărea protecţia securităţii naţionale şi apărarea ordinii.

În schimb, Curtea conchide că interdicţia incriminată, oricât de minimă ar putea fi pentru petiţionară, nu era necesară într-o societate democratică. Desigur, numărul membrilor, efectivi sau potenţiali, ai asociaţiei petiţionare, care pot fi confruntaţi cu dilema de a alege între apartenenţa la masonerie şi participarea la o competiţie pentru funcţiile vizate prin articolul 5 al legii din 1996, nu poate fi important în raport cu numărul total al membrilor asociaţiei. Prejudiciul pe care petiţionara l-ar putea suferi este deci redus. Cu toate acestea, estimează Curtea, libertatea de asociere este atât de importantă încât ea nu poate suferi vreo limitare oarecare, nici chiar pentru o persoană candidată la o funcţie publică, în măsura în care cel interesat nu comite el însuşi, datorită apartenenţei la asociaţie, nici un act reprobabil. Pe de altă parte, este evident c asociaţia are de suportat repercursiunile deciziilor membrilor săi.

6. – Interdicţia incriminată era oare justificată de a doua fază a paragrafului 2 al articolului 11?

Curtea consideră că ea era "legitimă". Într-adevăr, situaţia juridică era îndeajuns de clară pentru a-i permite petiţionarei să-şi regleze conduita, iar condiţia de previzibilitate era îndeplinită, petiţionara neavând posibilitatea de a ataca în justiţie constituţionalitatea articolului 5 al legii din 1996.

În ceea ce priveşte posturile despre care este vorba în această dispoziţie, ele nu făceau parte din orgnigrama regională, ci se încadrau în alte două categorii: cea a organizaţiilor regionale şi cea care preciza numirile şi desemnările revenind consiliului regional. Ele ieşeau, deci, din cadrul "administraţiei statului", o noţiune care cheamă la o interpretare îngustă.

Pe scurt, ingerinţa litigioasă nu îşi găseşte justificarea nici în a doua fază a paragrafului 2. S-a petrecut, deci, o violare a articolului 11 (unanimitate).

7. – Curtea nu consideră necesar să examineze separat învinuirile bazate pe articolele 13 şi 14 ale Convenţiei (unanimitate), deoarece ele se leagă de aceleaşi fapte ca acelea examinate în baza articolului 11.

8. – Ea consideră că însăşi constatarea violării este suficientă pentru a repara dauna reclamată de petiţionară şi îi acordă acesteia suma de 10.000.000 LIT pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

9. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2001)", *J.D.I.* 2002, p. 305–306.

DEFFAINS (N.). – „Note", *Europe* noiembrie 2001, p. 21–22.

SUDRE (F.) – "Droit de la Convention européenne des droits de l"homme", *J.C.P.* 2002, édition générale, nr. 3, I, 105.

4. Dizolvarea asociaţiilor

222. CAZUL PARTIDULUI COMUNIST UNIFICAT DIN TURCIA ŞI ALŢII contra TURCIEI – Dizolvarea unui partid politic de către Curtea Constituţională.

1. – *Partidul Comunist Unificat din Turcia (TBKP), prim petiţionar, este un partid politic înfiinţat la 4 iunie 1990 de către treizeci şi şase de persoane, printre care Dnii Nihat Sargin şi Nabi Yağci, cel de al doilea şi respectiv al treilea petiţionar. Resortisanţi turci cu domiciliul la Istanbul, aceştia din urmă sunt, în momentul petrecerii faptelor, preşedinte şi respectiv secretar general al TBKP.*

La 14 iunie 1990, procurorul general de pe lângă Curtea de Casaţie invită Curtea Constituţională să dizolve TBKP, căruia îi reproşează că a vrut să instaureze dominaţia unei clase sociale asupra celorlalte, că a succedat unui partid politic care fusese mai înainte dizolvat, că a inclus în numele partidului termenul de „comunisi" interzis prin lege şi că a desfăşurat nişte activităţi susceptibile de a aduce atingere integrităţii teritoriale a statului şi unităţii naţiunii. În sprijinul cererii sale, el invocă şi anumite pasaje din programul partidului.

La 16 iulie 1991, Curtea Constituţională pronunţă dizolvarea TBKP, care aduce după sine lichidarea şi transferul către Tezaurul public al bunurilor partidului precum şi interdicţia, pentru Dnii Sargin şi Yağci, de a îndeplini nişte funcţii similare în orice altă formaţiune politică.

2. – *În petiţia lor din 7 ianuarie 1992 adresată Comisiei, TBKP împreună cu Dnii Sargin şi Yağci invocă articolele 6§2, 9, 10 şi 11 ale Convenţiei considerate fiecare izolat şi combinate cu articolele 14 (pentru articolele 9, 10 şi 11) şi 18, precum şi articolele 1 şi 3 din Protocolul nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 30 ianuarie 1998*** *(marea cameră) (Culegere 1998–I)*

3. – Dizolvarea TBKP şi interzicerea, pentru conducătorii săi – printre care şi Dnii Sargin şi Yağci – să îndeplinească funcţii comparabile în orice alt partid politic reprezintă sau nu o violare a dreptului petiţionarilor la libertatea de asociere?

[1] La 6 decembrie 1994, Comisia declară neadmisibilă cererea, cu excepţia învinuirii bazate pe art. 6§2. În raportul său din 3 septembrie 1996, ea formulează în unanimitate avizul potrivit căruia a avut loc o violare a art. 11, că nu se pune nici o problemă distinctă legată de articolele 9 şi 10 şi că nu este cazul să fie examinate separat învinuirile aduse în baza articolelor 14 şi 18 ale Convenţiei şi în baza articolelor 1 şi 3 ale Protocolului nr. 1.

Prima problemă care trebuie lămurită este legată de aplicabilitatea articolului 11, combătută de guvern. Potrivit opiniei Curţii, textul articolului 11 furnizează un prim element de răspuns la întrebarea de a şti dacă partidele politice se pot prevala de această dispoziţie. Dacă articolul 11 menţionează „libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a înfiinţa, împreună cu alţii, sindicate", conjuncţia „inclusiv" dovedeşte cu claritate că nu este vorba aici decât de un exemplu, printre atâtea altele, al formei pe care poate să o ia exercitarea dreptului la libertatea de asociere. Nu se poate, deci, trage concluzia, aşa cum a făcut-o guvernul, că prin menţionarea sindicatelor – pentru nişte motive care ţin în primul rând de dezbaterile aflate în curs la acea epocă – că autorii convenţiei ar fi înţeles să excludă partidele politice din domeniul de aplicare al articolului 11. Partidele politice reprezintă o formă de asociere esenţială pentru buna funcţionare a democraţiei. Ţinând seama de importanţa acesteia în sistemul Convenţiei, se poate afirma cu certitudine că şi partidele se includ în înţelesul articolului 11.

O asociaţie, fie ea un partid politic, nu se situează în afara domeniului de aplicare a Convenţiei prin simplul fapt că activităţile sale trec în ochii autorităţilor drept atingeri aduse structurilor constituţionale ale unui stat şi determină astfel luarea unor măsuri restrictive. Organizarea instituţională şi politică a statelor membre trebuie să respecte drepturile şi principiile înscrise în Convenţie. Contează prea puţin, în această privinţă, că sunt în cauză nişte dispoziţii constituţionale sau doar legislative. O dată ce statul în cauză îşi exercită prin ele „jurisdicţia", ele se află în situaţia de a se supune Convenţiei. De altfel, dreptul consacrat prin articolul 11 s-ar vădi eminamente teoretic şi iluzoriu dacă nu s-ar referi decât la înfiinţarea unei asociaţii, autorităţile naţionale putând pune capăt deîndată existenţei acesteia, fără să trebuiască să se conformeze Convenţiei. Rezultă de aici că protecţia articolului 11 acoperă întreaga durată de viaţă a asociaţiilor, dizolvarea lor de către autorităţile unei ţări trebuind, în consecinţă, să satisfacă cerinţele paragrafului 2 al acestei dispoziţii.

În concluzie, articolul 11 se aplică faptelor cauzei.

4. – În legătură cu respectarea articolului 11, Curtea ajunge, mai întâi, la concluzia existenţei unei ingerinţe în exercitarea, de către cei trei petiţionari, a dreptului lor la libertatea de asociere, ţinând seama – fiind vorba de Dnii Sargin şi Yağci – de calitatea lor de fondatori şi de conducători ai partidului şi de interdicţia care îi loveşte de a exercita nişte responsabilităţi asemănătoare în orice altă formaţiune politică. Ea examinează apoi justificarea ingerinţei.

Compăruţii erau de acord să considere că ingerinţa era „prevăzută de lege", măsurile litigioase pronunţate de către Curtea Constituţională bazându-se pe articolele 2, 3§1, 6, 10§1, 14§1, fostul articol 68 al Constituţiei, precum şi pe articolele 78, 81 şi 96§3 din Legea nr. 2.820 cu privire la partidele politice.

Curtea consideră că dizolvarea TBKP urmărea cel puţin unul dintre „scopurile legitime" enumerate în articolul 11: protecţia „securităţii naţionale".

Curtea reţine de la bun început că TBKP a fost dizolvat înainte chiar de a-şi începe activităţile şi că, în consecinţă, această măsură a fost ordonată numai pe baza statutelor şi a programului acestuia, din care nimic nu arată, totuşi – aşa cum reiese, de altfel, şi din decizia Curţii Constituţionale – că ele nu ar reflecta adevăratele obiective ale partidului şi intenţiile conducătorilor săi.

Potrivit părerii Curţii, denumirea pe care şi-o dă un partid politic nu poate, în principiu, să justifice o măsură atât de radicală ca dizolvarea, în lipsa altor circumstanţe pertinente şi suficiente. În absenţa unor elemente concrete care să poată demonstra că, hotărând să se numească „comunist", TBKP optase pentru o politică reprezentând o reală ameninţare pentru societatea sau statul turc, Curtea nu poate să admită că proba bazată pe numele partidului poate, ea singură, să determine dizolvarea acestuia.

Curtea subliniază că una dintre principalele caracteristici ale democraţiei rezidă în posiblitatea pe care ea o oferă de a rezolva prin dialog şi fără recurgere la violenţă problemele cu care se confruntă o ţară, şi aceasta chiar când ele sunt incomode. Democraţia se „hrăneşte" efectiv din libertatea de exprimare. Din această perspectivă, o formaţie politică nu poate fi hărţuită doar pentru că doreşte să dezbată în mod public soarta unei părţi a populaţiei unui stat şi să se integreze în viaţa politică a acestuia în scopul de a găsi, respectând regulile democratice, nişte soluţii care să-i poată satisface pe toţi actorii implicaţi. Or, judecând după programul său, acesta era tocmai obiectivul TBKP în respectivul domeniu.

Desigur, nu se poate exclude faptul că programul unui partid politic poate ascunde nişte obiective şi intenţii care diferă de cele pe care le afişează în mod public. Pentru a fi siguri de aceasta, trebuie făcută o comparaţie între conţinutul sus-numitului program şi acţiunile şi luările de poziţie ale titularului acestuia. Or, în speţă, programul TBKP nu a fost de fel dezminţit prin acţiuni concrete, deoarece, dizolvat imediat în urma înfiinţării sale, partidul nu a avut nici măcar timp să desfăşoare vreo acţiune. Astfel, el a fost sancţionat pentru un comportament ţinând numai de exercitarea libertăţii de exprimare.

Curtea este gata să ţină seama şi de circumstanţele din jurul cazului supus examinării sale, în special de dificultăţile legate de lupta împotriva terorismului. Totuşi, ea nu vede, în speţă, nişte elemente care să-i permită – în lipsa oricărei activităţi a TBKP – să tragă concluzia vreunei responsabilităţi a acestuia în privinţa problemelor pe care terorismul le pune în Turcia.

O măsură atât de radicală ca dizolvarea imediată şi definitivă a TBKP, pronunţată înainte chiar de primele sale activităţi şi însoţită de o interdicţie, pentru conducătorii săi, de a desfăşura orice altă activitate politică, se vădeşte disproporţionată faţă de scopul urmărit şi prin urmare, nu este necesară într-o societate democratică. În consecinţă, ea a încălcat articolul 11 (unanimitate).

5. – În cererea lor adresată Comisiei, petiţionarii mai invocau şi o violare a articolelor 9, 10, 14 şi 18 din Convenţie. Deoarece nu şi-au menţinut aceste învinuiri cu ocazia procedurii desfăşurate în faţa ei, Curtea nu vede motivul pentru care le-ar examina din oficiu (unanimitate).

6. – Petiţionarii susţineau că drept urmare a dizolvării TBKP – confiscarea bunurilor sale şi transferul lor către Tezaurul public, apoi interdicţia care îi lovea pe conducătorii săi de a participa la alegeri – se produsese o infracţiune referitoare la articolele 1 şi 3 din Protocolul nr. 1.

Curtea arată că măsurile incriminate reprezentau nişte efecte accesorii ale dizolvării TBKP, constitutivă a încălcării articolului 11. Ea consideră, deci, că este inutil să examineze separat acest învinuiri (unanimitate).

7. – Curtea reţine că cererea de reparaţie pentru prejudiciu material se bazează pe o aplicare fictivă a dispoziţiilor care, în legea cu privire la partidele politice, reglementează acordarea, în anumite condiţii, de ajutoare publice către respectivele partide. Cererea de reparaţie se mai bazează şi pe o estimare a cotizaţiilor membrilor şi simpatizanţilor TBKP. Or, nu se poate specula nici cu privire la efectul aplicării sus-numitelor dispoziţii în cazul TBKP, nici cu privire la totalul încasărilor de pe urma eventualelor cotizaţii. În consecinţă, este cazul ca această cerere să fie respinsă, în lipsa unei legături de cauzalitate între violarea constatată şi prejudiciul invocat.

Curtea admite că Dnii Sargin şi Yağci au suferit un prejudiciu moral. Ea îl consideră însă îndeajuns compensat prin constatarea violării articolului 11 (unanimitate).

Statuând în echitate, ea le alocă Dlor Sargin şi Yağci, pentru cheltuieli de judecată, o sumă globală de 120.000 FF.

8. *Bibliografie*

CAMERON (I.). – „European Court of Human Rights", *E.P.L. 1999*, p. 187.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.).–„L'activité de la Cour européene des droits de l'homme en 1998 et 1999", *A.F.D.I.* 1999, p. 747-766.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Court européenne des droits de l'homme (année 1999)" *J.D.I. 2000*, p. 97–102.

DUARTÉ (B.). – „Les partis politiques, la démocratie et la Convention européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H. 1999*, p. 314–350.

KABOGLU (I. Ö.). – „La liberté d'expression en Turquie", *R.T.D.H. 1999*, p. 253–276.

LABAYLE (H.) şi SUDRE (F.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et droit administratif", *R.F.D.A. 1999*, p. 792–799.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1998", *J.T.D.E. 1999*, p. 31 şi urm.

PEREZ (S.). – „Droit européen des droits de l'homme", D. 1998, sommaires commentés, p. 372.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1998, p. 602–604.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P. 1999*, édition générale, nº 3, I, 105.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 50–61 et 470–480.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1998", *B.Y.B.I.L.* 1998, p. 397–400.

223. CAZUL REFAH PARTISI (PARTIDUL PROSPERITĂŢII) ŞI ALŢII contra TURCIEI – Dizolvarea unui partid politic de către Curtea Constituţională

1. – Refah Partisi *(Partidul prosperităţii, „Refah") este un partid politic fondat la 19 iulie 1983. Preşedintele său, Necmettin Erbakan, este deputat. Şevket Kazan şi Ahmet Tekdal sunt oameni politici şi avocaţi; ambii sunt deputaţi şi vicepreşedinţi ai Refah.*

La alegerile legislative din 24 decembrie 1995, Refah obţine 22% din voturi şi 158 de locuri (din 450) în Marea Aduare Naţională, devenind astfel primul partid politic turc. La 28 iunie 1996, el accede la putere, formând un guvern de coaliţie împreună cu Partidul Căii Drepte. La alegerile municipale din 3 noiembrie 1996, el obţine 35% din voturi.

2. – *La 21 mai 1997, procurorul general de pe lângă Curtea de Casaţie intentează în faţa Curţii Constituţionale o acţiune în dizolvare a partidului Refah, căruia îi reproşează că s-a transformat în „centru de activităţi contrare principiului laicităţii". El invocă mai multe acte şi declaraţii ale unor conductori şi membri ai Refah, din care deduce că anumite obiective ale partidului, cum ar fi instaurarea şariei[1] şi a unui regim teocratic, sunt incompatibile cu cerinţele unei societăţi democratice.*

În faţa Curţii Constituţionale, reprezentanţii petiţionarilor au adus o serie de argumente: parchetul s-a referit la simple extrase din discursurile litigioase, răstălmăcindu-le sensul şi fără a ţine seama de context; partidul Refah care, în acea epocă, este la putere de un an de zile, a respectat întotdeauna principiul laicităţii şi toate credinţele religioase şi nu trebuie, deci, confundat cu partidele politice care urmăresc instaurarea unui regim totalitar; responsabilii partidului Refah nu au luat cunoştinţă de anumite comentarii incriminate în această cauză decât în urma notificării cererii de dizolvare, venită din partea procurorului şi i-au exclus, de altfel, din partid pe autorii acestor comentarii, pentru a evita ca Refah să fie considerat ca un „centru" de activităţi ilegale în sensul legii care reglementează activitatea partidelor politice.

Printr-o hotărâre din 16 ianuarie 1998, Curtea Constituţională pronunţă dizolvarea Refah, pe motiv că acesta a devenit „un centru de activităţi contrare principiului laicităţii". Ea ordonă de asemenea transferarea bunurilor partidului Refah în Tezaurul Public. Ea consideră de altfel că declaraţiile publice ale conducătorilor partidului, în special cele aparţinând domnilor Necmettin Erbakan, Şevket Kazan şi Ahmet Tekdal, au angajat în mod direct responsabilitatea partidului Refah în ceea ce priveşte constituţionalitatea activităţilor sale; în consecinţă, ea decide să-i decadă pe aceştia din urmă din mandatul lor de deputaţi şi să le interzică să exercite anumite alte funcţii politice pe timp de cinci ani.

3. – *Petiţionarii sesizează Comisia la 22 mai 1998. Ei invocă articolele 9, 10, 11, 14, 17 şi 18 din Convenţie şi articolele 1 şi 3 din Protocolul nr. 1.*

4. – *O cameră (secţia III) reuneşte şi declară admisibile în parte petiţiile, la 3 octombrie 2000. Printr-o hotărâre din 31 iulie 2001, ea conchide că nu a existat o violare a articolului 11 al Convenţiei (patru voturi contra trei) şi că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolelor 9, 10, 14, 17 şi 18 ale Convenţiei, ca şi din cea a articolelor 1 şi 3 ale Protocolului nr. 1*

[1] Şaria = legea islamică (N.R.)

(unanimitate). La 30 octombrie 2001, petiţionarii solicită retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 12 decembrie 2001, colegiul acesteia le aprobă cererea.

• **Hotărârea din 13 februarie 2003** *(Marea Cameră) (CEDO 2003-II)*

5. – Părţile recunoşteau că dizolvarea partidului Refah şi măsurile care o însoţeau constituie o ingerinţă în exercitarea de către petiţionari a dreptului lor la libertatea de asociere recunoscut prin articolul 11.

6. – Curtea estimează în plus că, în conformitate cu cerinţele din paragraful 2 al acestei dispoziţii, ingerinţa era prevăzută prin lege (în principal prin Constituţie) şi urmărea mai multe scopuri legitime (menţinerea securităţii naţionale şi a siguranţei publice, apărarea ordinii şi/sau prevenirea delictelor, protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi).

7. – Rămâne de determinat dacă ea era „necesară într-o societate democratică". Curtea estimează că un partid politic poate promova o schimbare a legislaţiei sau structurilor legale sau constituţionale ale statului cu două condiţii: mijloacele utilizate în acest scop trebuie să fie legale şi democratice; schimbarea propusă trebuie să fie ea însăşi compatibilă cu principiile democratice fundamentale. De aici decurge în mod necesar faptul că un partid politic ai cărui responsabili incită la recurgerea la violenţă sau propun un proiect politic care nu respectă democraţia, sau care urmăreşte distrugerea acesteia şi nesocotirea drepturilor şi libertăţilor pe care ea le recunoaşte nu se poate prevala de protecţia Convenţiei împotriva sancţiunilor aplicate pentru aceste motive.

Numai nişte motive convingătoare şi imperative pot justifica unele restricţii aduse libertăţii de asociere a partidelor politice, statele contracatante nedispunând decât de o marjă de apreciere redusă. Cu condiţia să îndeplinească condiţiile mai sus menţionate, un partid politic care se inspiră din valorile morale impuse de o religie nu poate fi considerat de la bun început ca o formaţie care încalcă principiile fundamentale ale democraţiei, aşa cum rezultă acestea din Convenţie.

Curtea mai consideră că statutul şi programul unui partid politic nu pot fi considerate ca singur criteriu pentru a determina obiectivele şi intenţiile acestuia. Experienţa politică a statelor contractante a arătat că, în trecut, partidele politice care aveau scopuri contrare principiilor fundamentale ale democraţiei nu le-au dezvăluit în texte oficiale până când nu şi-au însuşit puterea. De aceea, Curtea a reamintit întotdeauna că nu se poate exclude posibilitatea ca programul politic al unui partid să ascundă obiective şi intenţii diferite de cele pe care le afişează în mod public. Pentru a ne asigura de aceasta, trebuie să comparăm conţinutul acestui program cu actele şi luările de poziţie ale membrilor şi conducătorilor partidului în cauză.

8. – Curtea mai face câteva constatări. Mai întâi, actele şi discursurile membrilor şi conducătorilor Refah, invocate de Curtea Constituţională, erau imputabile ansamblului partidului.

Apoi, ele dezvăluiau proiectul politic pe termen lung al Refah, care urmărea instaurarea unui regim fondat pe şaria în cadrul unui sistem multijuridic. Reflectând cu fidelitate dogmele şi regulile propovăduite de religie, şaria prezintă un caracter stabil şi invariabil. Îi sunt străine principii ca pluralismul în viaţa politică, sau ca evoluţia neîncetată a libertăţilor publice. Un

regim bazat pe şaria se delimitează net de valorile Convenţiei, dacă ţinem seama, în special, de regulile sale de drept penal şi de procedură penală, de locul pe care îl rezervă femeilor în ordinea juridică şi de intervenţia sa în toate domeniile vieţii private şi publice conform normelor religioase. Cât priveşte sistemul multijuridic, acesta ar introduce în raporturile de drept o distincţie între persoanele particulare, bazată pe religie, le-ar categorisi potrivit apartenenţei lor religioase şi le-ar recunoaşte drepturi şi libertăţi nu în calitate de indivizi, ci în funcţie de apartenenţa lor la o mişcare religioasă. Acest sistem nu poate fi considerat compatibil cu sistemul Convenţiei deoarece, pe de o parte, suprimă rolul statului ca garant al drepturilor şi libertăţilor individuale şi ca organizator imparţial al exercitării diverselor convingeri şi religii într-o societate democratică şi, pe de altă parte, încalcă fără îndoială principiul nediscriminării indivizilor în ceea ce priveşte beneficierea de libertăţile publice.

În fine, Refah nu excludea recurgerea la forţă pentru a-şi realiza proiectul şi pentru a menţine în funcţie sistemul pe care îl prevedea.

Curtea consideră că aceste proiecte erau în contradicţie cu concepţia de „societate democratică" şi că şansele reale de a le pune în aplicare, pe care Refah le avea, dădeau un caracter mai tangibil şi mai imediat primejdiei pentru democraţie. Ea a conchis că sancţiunea aplicată petiţionarilor de către Curtea Constituţională, chiar şi în cadrul marjei de apreciere reduse de care dispunea statul pârât, răspundea unei „nevoi sociale imperioase", şi că ingerinţele în cauză nu pot trece drept disproporţionate faţă de scopurile urmărite. De vreme ce existau raţiuni convingătoare şi imperative ce puteau justifica dizolvarea partidului Refah şi decăderea temporară din anumite drepturi politice, pronunţată împotriva celorlalţi petiţionari, nu a avut loc o violare a articolului 11 (unanimitate).

9. – Cât priveşte acuzaţiile bazate pe articolele 9, 10, 14, 17 şi 18, cu privire la aceleaşi fapte ca acelea examinate în lumina articolului 11, Curtea consideră că este inutil să le mai studieze separat (unanimitate).

10. – În legătură cu învinuirile bazate pe articolele 1 şi 3 din Protocolul nr. 1, acestea suferă aceeaşi soartă (unanimitate). Curtea notează că atât confiscarea bunurilor Refah şi transferarea lor la Tezaurul Public, cât şi interdicţia care îi loveşte pe conducătorii săi de a participa la unele alegeri nu sunt decât efecte secundare ale dizolvării partidului, care este compatibilă cu articolul 11.

11. *Bibiografie*

KUGELMANN (D.) – „Die streitbare Demokratie nach der EMRK. Politische Parteien und Gottesstaat: Das Urteil des EGMR zur Auflösung der Wohlfahrtspartei in der Türkei", *EuGRZ* 2003, p. 533-544.

LEVINET (M.). – « L'incompatibilité entre l'État theéocratique et la Convention européenne des droits de l'homme. À propos de l'arret rendu le 13 février 2003 par la Cour de Strasbourg dans l'affaire *Refah Partisi et autres c. Turquie* » , *R.F.D.C.* 2004, p. 207 et s.

MARGUÉNAUD (J.-P.). – « Chronique de jurisprudece de la Cour européenne des droits de l'homme », *A.D.E.* 2003, p. 674–675.

SOTTIAUX (S.). – « Anti-democratic associations : content and consequences in Article 11 adjudication », *N.Q.R.H.* 2004, p. 585–599.

SUDRE (F.) şi alţii. – « Chronique de jurisprudece de la Cour européenne des droits de l'homme (2003) », *R.D.P.* 2004, p. 836 –839.

Capitolul 3
DREPTUL LA ALEGERI LIBERE
(articolul 3 din Protocolul nr. 1)

1. Sistemele electorale

224. CAZUL MATHIEU-MOHIN ŞI CLERFAYT contra BELGIEI – Mod de desemnare a reprezentanţilor în Consiliul Flamand

1. – *Dna Lucienne Mathieu-Mohin şi dl Georges Clerfayt au domiciliul în arondismentul administraţiei Hal-Vilvorde, în regiunea flamandă, prima la Vilvorde şi al doilea la Rhode-Saint-Genèse. Aleşi prin sufragiu universal direct în arondismentul electoral Bruxelles, unde se află cele două oraşe ale lor, ei fac parte din Senat şi, respectiv, din Camera Reprezentanţilor.*

În termenii legislaţiei în vigoare, arondismentul administrativ Hal-Vilvorde aparţine de „regiunea de limbă olandeză" şi de „regiunea flamandă", deci de autoritatea Consiliului Flamand. Acesta din urmă se bucură de putere legislativă în problemele „regionale" şi „comunitare", în timp ce în Walonia primele sunt de resortul Consiliului Walon, iar ultimele – în afară de comunele din „regiunea de limbă germană" – de cel al Consiliului Comunităţii Franceze.

În timpul unei perioade de tranziţie, care a început în 1981 şi încă nu s-a terminat, Consiliul Flamand se compune, conform legii speciale a reformelor instituţionale din 8 august 1980, din membrii grupurilor lingvistice olandeze de la Camera Reprezentanţilor şi de la Senat. Pentru a aparţine unuia dintre aceste grupuri, un deputat sau un senator, ales în arondismentul electoral Bruxelles, trebuie să depună jurământul său de parlamentar în limba olandeză. Or, dna Mathieu-Mohin şi dl Clerfayt l-au depus în franceză.

În calitate de alegători, numeroasele persoane de exprimare franceză, care trăiesc în comunele arondismentului administrativ Hal-Vilvorde, nu pot deci alege în Consiliul Flamand decât olandezi sau francofoni care să fi consimţit a se alătura grupului lingvistic olandez al Camerei lor, cu consecinţele ce decurg pentru calculul majorităţii calificate, cerut în

EUROPEAN UNIVERSITY LIBRARY

anumite cazuri prin Constituţie, după reformele din 1970 şi 1980. În calitate de aleşi, ei nu pot face parte din respectivul Consiliu dacă, aşa cum au acest drept, depun jurământul în limba franceză.

2. – *În cererea lor, din 5 februarie 1981, către Comisie, dna Mathieu-Mohin şi dl Clerfayt denunţă, în dubla lor calitate de alegători şi de aleşi, modul de desemnare a unor reprezentanţi ai arondismentului administrativ Hal-Vilvorde în Consiliul Flamand; ei invocă art. 1 şi 3 din Protocolul nr. 1, luate separat sau combinate cu art. 14 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 2 martie 1987** (plenul Curţii) (seria A nr. 113)*

3. – Confruntată pentru prima oară cu art. 3 din Protocolul nr. 1, Curtea consideră necesar să arate, mai întâi, sensul pe care ea îl dă acestei dispoziţii. Consacrând un principiu caracteristic unui regim politic cu adevărat democratic, art. 3 capătă o importanţă capitală în sistemul de la Strasbourg. Ca şi celelalte clauze normative ale Convenţiei şi Protocoalelor, el nu dă naştere la simple obligaţii interstatale; el implică drepturile individuale de a vota şi de a fi ales. Acestea din urmă, totuşi, nu au un caracter absolut; art. 3 le recunoaşte, fără a le enunţa în termeni clari şi fără măcar a-i defini, existând loc pentru limitări implicite. Statele contractante se bucură aici de o marjă largă de apreciere, dar Curtea trebuie să se asigure că acele condiţii, cu care sunt însoţite aceste drepturi, nu le reduc până la punctul de a le atinge în însăşi substanţa lor şi să le lipsească de efectivitatea lor, că ele urmăresc un ţel legitim, iar mijloacele folosite să nu se dovedească a fi disproporţionate.

Expresia „corp legislativ" trebuie interpretată în funcţie de situaţia constituţională a statului; ea nu vizează neapărat numai Parlamentul naţional. În acest caz, Consiliul Flamand are atribuţii şi puteri destul de largi pentru a fi considerat un element al unui asemenea „corp".

În ce priveşte modul de desemnare a „corpului legislativ", art. 3 nu prescrie nici un sistem determinat. Aici, de asemenea, statele contractante dispun de o largă marjă de apreciere, având în vedere diversitatea în speţă şi variabilitatea în timp a legilor lor în acest domeniu. Sistemele electorale caută să răspundă unor obiective, câteodată puţin compatibile între ele (să reflecte opiniile poporului şi să favorizeze formarea unei voinţe politice); ele trebuie, în acelaşi timp, să asigure, în afară de libertatea de exprimare, principiul egalităţii de tratament a tuturor cetăţenilor, fără ca toate buletinele să trebuiască să aibă, pentru aceasta, o greutate egală în ce priveşte rezultatul şi nici oricare candidat şanse egale de a câştiga. Astfel, nici un sistem nu ar şti să evite fenomenul „voturilor pierdute" (nule, *n.t.*)

[1] La 12 iulie 1983, Comisia declară cererea parţial acceptabilă. În raportul său din 15 martie 1985, ea pune concluzia că a existat o violare a art. 3 din Protocolul nr. 1 în partea principală a reclamaţiei petiţionarilor în calitate de alegători (10 voturi pentru, 1 împotrivă) şi că nu este necesar de a se plasa în domeniul art. 14 din Convenţie şi nici de a examina separat chestiunea violării Convenţiei şi a Protocolului nr. 1 în ce priveşte aleşii.

4. – Curtea examinează apoi reclamaţiile petiţionarilor în lumina art. 3 astfel interpretat. Legea specială din 1980 se înscrie într-un sistem instituţional general al statului belgian, inspirat din principiul teritorialităţii şi privind atât instituţiile administrative şi publice, cât şi repartiţia competenţelor şi a puterilor lor. Încă neterminată, reforma în curs caută să realizeze un echilibru între comunităţile culturale şi regiuni ale Regatului, prin intermediul unui ansamblu complex de frâne şi contragreutăţi; ea are ca ţel să reducă, prin crearea de structuri mai stabile şi descentralizate, neînţelegerile lingvistice din interiorul ţării. Legitimă în sine, această intenţie apare cu claritate din dezbaterile unui Parlament naţional democratic şi din majorităţile masive obţinute de numita lege.

Obligaţia, pentru minorităţile lingvistice, de a acorda sufragiile lor unor persoane capabile şi gata să folosească limba regiunii lor se întâlneşte în numeroase state şi nu ameninţă, prin forţa lucrurilor, interesele acestor minorităţi. Aşa se întâmplă, mai ales, când există garanţii sub forma, spre exemplu, a unor majorităţi calificate, împotriva modificărilor neaşteptate sau arbitrare. Într-un caz ca acesta, alegătorii francofoni din arondismentul Hal-Vilvorde se bucură de drepturi de vot şi de eligibilitate în aceleaşi condiţii legale ca şi alegătorii olandofoni. Limitarea pe care ei o suportă nu este disproporţionată şi nu încalcă, deci, art. 3 din Protocolul nr. 1 (13 voturi pentru, 5 împotrivă).

5. – Dna Mathieu-Mohin şi dl Clerfayt denunţau, de asemenea, o discriminare bazată pe limbă şi apartenenţa la o minoritate naţională. Constatând că alegaţia se bazează pe argumente care coincid cu cele deja examinate, Curtea se limitează a face trimitere la motivaţiile prin care ea le-a înlăturat şi care dovedesc absenţa oricărei „distincţii" în detrimentul celor interesaţi. Nu a existat deci o violare a art. 14 al Convenţiei, combinat cu art. 3 din Protocolul nr. 1 (14 voturi pentru, 4 împotrivă).

6. *Bibliografie*

ANDREWS (J.) şi SHERLOCK (A.). – „Language, politics and electoral law in Belgium", *E.L.R.* 1987, p. 398–399.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 487–490.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1987, p. 371–375.

DE MEYER (J.). – „Electoral rights", în *The European system for the protection of human rights,* Dordrecht, Nijhoff, 1993, p. 553–569.

HILLGRUBER (C.) şi JESTAEDT (M.). – „The European Convention on Human Rights and the protection of national minorities", Cologne, Verlag Wissenschaft und Politik, 1994, p. 67–69.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1987", *B.Y.B.I.L.* 1987, p. 466–470.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1988, p. 849–852.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 488–496.

TOUSSAINT (P.). – „Commentaire", *Journal des procès*, 3 aprilie 1987, p. 31.

VAN HAEGENDOREN (G.). – „International election monitoring", *R.B.D.I.* 1987, p. 86–123.

2. Neeligibilităţile

225. CAZUL GITONAS ŞI ALŢII contra GRECIEI – Anularea unor alegeri de deputaţi, cu motivaţia că aceştia ar fi exercitat, timp de mai mult de trei luni în cursul celor trei ani precedând alegerile, o serie de funcţii publice susceptibile de a genera neeligibilitate.

1. – *Dl Constantinos Gitonas, salariat al Băncii de Investiţii, este detaşat în postul de director general adjunct al cabinetului primului-ministru până la 24 mai 1989.*

Dl Dimitrios Paleothodoros este numit director general al celui de al doilea canal al televiziunii greceşti, post pe care îl ocupă până la 23 noiembrie 1988. Dl Nicolaos Sifounakis este numit, la 25 februarie 1987, director general al Societăţii greceşti de radio-televiziune şi, la 10 noiembrie 1987, director general al primului canal al televiziunii greceşti, post pe care îl ocupă până la 9 iulie 1988. Toţi trei devin candidaţi la alegerile legislative din 8 aprilie 1990 şi sunt aleşi, primul în a doua circumscripţie din Atena, al doilea în circumscripţia din Zante şi al treilea în cea din Lesbos.

La date diferite, eşalonându-se între 25 aprilie şi 2 mai 1990, patru alegători din aceste circumscripţii şi un candidat – concurent al celui de al treilea petiţionar – la chiar aceste alegeri, sesizează Curtea Supremă Specială: ei cer anularea alegerilor celor interesaţi invocând anumite motive de neeligibilitate enunţate la articolul 56, paragraful 3 al Constituţiei.

Prin trei hotărâri pronunţate pe 23 ianuarie şi pe 29 mai 1991, Curtea Supremă Specială anulează alegerea petiţionarilor: faptul de a fi exercitat funcţiile menţionate mai sus în timpul unei perioade mai mari de trei luni în cursul celor trei ani precedând alegerile constituie un motiv de neeligibilitate în toate circumscripţiile teritoriului naţional.

2. – *De la 23 mai 1990 la 13 septembrie 1993, dl Ioannis Kavaratzis ocupă postul de prim-guvernator adjunct al Organismului de Securitate Socială. El devine candidat la alegerile legislative din 10 octombrie 1993 şi este ales în circumscripţia din Evros.*

La 2 noiembrie 1993, un candidat concurent în aceeaşi circumscripţie sesizează Curtea Supremă Specială: el cere anularea alegerii lui Kavaratzis,

invocând anumite motive de neeligibilitate, enunţate de articolul 56, paragraful 3 al Constituţiei. Printr-o hotărâre din 22 martie 1995, Curtea Supremă Specială anulează alegerea.

3. – *De la 1 septembrie 1991 la 13 septembrie 1993, dl Gerassimos Giakoumatos ocupă postul de al doilea guvernator adjunct al Organismului de Securitate Socială. El devine candidat la alegerile legislative din 10 octombrie 1993 şi este ales în a doua circumscripţie din Atena.*

La 2 noiembrie 1993, un candidat concurent din aceeaşi circumscripţie sesizează Curtea Supremă Specială: el cere anularea alegerii dlui Giakoumatos invocând anumite motive de neeligibilitate, enunţate în articolul 56, paragraful 3 al Constituţiei. Printr-o hotărâre din 22 martie 1995, Curtea Supremă Specială anulează alegerea.

4. – *Dl Gitonas sesizează Comisia la 12 iunie 1991, dnii Paleothodoros şi Sifounakis la 22 noiembrie 1991, dl Kavaratzis la 16 mai 1995 şi dl Giakoumatos la 28 mai 1995. Invocând articolul 3 al Protocolului nr. 1, ei se plâng de anularea alegerii lor în Parlament*[1].

• ***Hotărârea din 1 iulie 1997** (Cameră) (Culegere/1997–IV)*

5. – Petiţionarii invocau faptul că anularea alegerii lor de către Curtea Supremă Specială, în virtutea articolului 56, paragraful 3 al Constituţiei, a nesocotit dreptul corpului electoral de a-şi alege în mod liber reprezentanţii şi, prin aceasta, propriul lor drept de a fi aleşi. Ei estimau că articolul 56, paragraful 3 este imprecis şi incoerent, dar esenţialul reclamaţiei lor se referea la hotărârile Curţii Supreme Speciale: aceasta, în contradicţie cu jurisprudenţa sa, ar fi interpretat într-un mod extensiv amintitul articol şi ar fi instituit astfel noi cazuri de neeligibilitate care nu figurează în articol; or, neeligibilităţile sunt în mod limitativ enumerate în însuşi textul Constituţiei şi nu pot da loc decât la o interpretare restrictivă.

6. – După ce aminteşte jurisprudenţa sa referitoare la articolul 3 al Protocolului nr. 1, Curtea afirmă că statele dispun de o mare libertate pentru a-şi stabili, în propria ordine constituţională, reguli referitoare la statutul parlamentarilor, printre care şi criteriile de neeligibilitate. Cu toate că provin dintr-o preocupare comună – a asigura independenţa aleşilor, dar şi libertatea alegătorilor – aceste criterii variază în funcţie de factorii istorici şi politici proprii fiecărui stat; multitudinea de situaţii prevăzute în constituţiile şi legislaţiile electorale a numeroase state membre ale Consiliului Europei

[1] În rapoartele sale din 7 martie 1996 (dnii Gitonas, Paleothodoros şi Sifounakis), 28 noiembrie 1996 (dl Kavaratzis) şi 21 ianuarie 1997 (dl Giakoumatos), Comisia conchide că articolul 3 al Protocolului nr. 1 a fost violat (9 voturi pentru, 8 împotrivă în cazul dlui Gitonas şi alţii, 16 voturi pentru, 12 împotrivă în cel al dlui Kavaratzis şi 14 voturi pentru, 12 împotrivă în cel al dlui Giakoumatos).

demonstrează diversitatea de alegeri posibile în materie. În acelaşi timp, nici unul dintre aceste criterii nu ar trebui considerat mai adecvat decât altul, cu condiţia ca el să garanteze exprimarea voinţei poporului prin alegeri libere, cinstite şi periodice.

Neeligibilitatea stabilită prin articolul 53, paragraful 3 al Constituţiei al cărei echivalent se regăseşte în numeroase state membre ale Consiliului Europei, vizează un dublu obiectiv, esenţial pentru buna funcţionare şi menţinerea regimului democratic: pe de o parte, a asigura egalitatea mijloacelor de influenţă între candidaţii de diferite tendinţe politice, deoarece, câteodată, titularii de funcţii publice pot fi avantajaţi, în mod abuziv, în detrimentul altora; pe de altă parte, a proteja corpul electoral de presiunile acestor titulari care, chiar din cauza funcţiilor lor, sunt determinaţi să ia numeroase şi importante decizii şi dispun de un mare prestigiu în ochii celor pe care-i administrează, în aşa fel, încât ar putea orienta alegerea electorală a acestora din urmă. Curtea recunoaşte că sistemul instaurat prin articolul 56 prezintă o anumită complexitate. Totuşi, ea nu observă nici o incoerenţă şi, cu atât mai puţin, l-ar putea considera drept arbitrar.

7. – Petiţionarii consacrau esenţialul argumentaţiei lor în a demonstra nu numai că funcţiile pe care le exercitaseră nu intrau în câmpul de aplicare al articolului 56, paragraful 3, dar, şi că jurisprudenţa Curţii Supreme Speciale nu lăsa să se prevadă că ea ar adopta o asemenea poziţie.

8. – Mai întâi, Curtea aminteşte că primele autorizate să interpreteze şi să aplice dreptul intern sunt autorităţile naţionale şi, îndeosebi, Curţile şi Tribunalele, special calificate în materie. Ea relevă, apoi, că funcţiile exercitate de către petiţionari nu figurează în mod expres printre cele menţionate în articolul 56, paragraful 3. Totuşi, aceasta nu garanta celor interesaţi dreptul de a se vedea aleşi. Curtea Supremă Specială statuează, în mod suveran, în virtutea articolului 58 al Constituţiei, în toate contestaţiile referitoare la neeligibilitate şi, ca în oricare ordine juridică prevăzând un asemenea sistem, cel care a fost ales în pofida regulilor în vigoare este decăzut din calitatea de deputat.

Or, Curtea Supremă Specială, în urma analizării naturii posturilor ocupate de către petiţionari şi a legislaţiei aferente, a considerat că acestea se asimilează celor descrise la paragraful 3 al articolului 56; ea constata, în plus, îndeplinirea de către fiecare dintre cei interesaţi a condiţiilor referitoare la perioada exercitării funcţiilor, la durata acestora, precum şi a celor în măsură să antreneze neeligibilitatea. Din motive rezonabile, ea a apreciat necesar să pronunţe anularea alegerii acestora din urmă. Curtea nu ar fi putut ajunge la o concluzie diferită; nimic în hotărârile Curţii Supreme Speciale nu permite să se creadă că amintita anulare era contrară legislaţiei greceşti, arbitrară sau disproporţionată, sau că ea ar contracara „libera expresie a opiniei poporului asupra alegerii corpului legislativ". În consecinţă, nu a avut loc o violare a articolului 3 al Protocolului nr. 1 (unanimitate).

9. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.), – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.I.* 1998, p. 202–204.

HUNT (M.).–„The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1997, p. 659-660.

KASTANAS (E.) şi KTISTAKIS (Y.).–„Les affaires grecques devant la Cour européene des droits de l'homme. Chronique de la jurisprudence en 1997", *R.H.D.I.* 1997, p. 251-253.

LAMBERT (P.), – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p. 36 şi urm.

SUDRE şi alţii–„Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1997", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 şi urm.

TITIUN (P.).–„Inéligibilité et Convention européenne des droits de l'homme", in *Mélanges en hommage à Louis Edouard Pettiti* Bruxelles, Bruylant, 1998, p. 721-731.

WOODS (L.).–„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 410-412.

226. CAZUL PODKOLZINA contra LETONIEI - Neeligibilitate în Parlament pentru cunoaştere insuficientă a limbii oficiale

1.– *Ingrida Podkolzina, resortisantă letonă născută în 1964, cu domiciliul în localitatea Daugavpils, este membră a minorităţii rusofone (aproape 40% a populaţiei) din Letonia.*

Ea figurează în calitate de candidată pentru circumscripţia din Latgale pe lista Partidului armoniei naţionale pentru alegerile parlamentare din 3 octombrie 1998. Această listă este înregistrată de Comisia electorală centrală după ce susnumitul partid i-a furnizat toate documentele cerute prin legea cu privire la alegerile parlamentare, inclusiv o copie a certificatului de cunoaştere a limbii de stat - letona - de către petiţionară. Certificatul a fost emis de comisia permanentă de atestare lingvistică a oraşului Daugavpils, organ subordonat Centrului limbii de stat, instituţie administrativă ţinând ea însăşi de ministerul justiţiei.

Săptămâna următoare, o inspectoare din cadrul inspecţiei lingvistice a Centrului limbii de stat se prezintă la locul de muncă al petiţionarei pentru a-i verifica nivelul de stăpânire a limbii letone şi, pentru a face aceasta, începe o conversaţie cu ea în această limbă, cerându-i anume să explice care sunt motivele care au determinat-o să opteze în favoarea Partidul armoniei naţionale şi nu în favoarea altui partid. Ea revine în ziua următoare însoţită de martori şi îi cere petiţionarei să redacteze o disertaţie în letonă. Din cauza extremei sale nervozităţi, provocată de caracterul neaşteptat al acestei examinări şi de prezenţa constantă a martorilor, petiţionara îşi întrerupe redactarea şi rupe lucrarea. Inspectoarea întocmeşte atunci un proces verbal potrivit căruia petiţionara nu stăpâneşte limba oficială. La 28 august 1998, Comisia electorală centrală o radiază pe petiţionară de pe lista candidaţilor.

Acţionând în numele şi în interesul petiţionarei, Partidul armoniei naţionale introduce un recurs în anulare împotriva acestei decizii la Curtea regională din Riga. Această cerere este respinsă la 31 august 1998, pe motiv

că existenţa certificatului de cunoaştere a limbii oficiale, pentru candidaţii care nu au absolvit ciclul de studii în letonă, este condiţia necesară la înregistrarea unei liste de candidaţi. Recursul în terţă opoziţie, înaintat împotriva acestei judecăţi de către partidul în cauză în faţa preşedintelui Camerei cauzelor civile a Curţii Supreme şi a procurorului general al Republicii, este de asemenea respins.

2. – *În cererea sa din 25 februarie 1999, adresată Curţii, dna Podkolzina se plânge că radierea sa de pe lista de candidaţi pentru alegerile parlamentare, datorată insuficientei cunoaşteri de către ea a letonei, limba oficială a Letoniei, constituie o violare a dreptului său de a se declara candidată în alegeri, drept garantat prin articolul 3 al Protocolului nr. 1. Ea mai invocă, în plus, o violare a articolelor 13 şi 14 ale Convenţiei.*

• ***Hotărârea din 9 aprilie 2002*** *(secţia I) (CEDO 2002-2)*

3. – Curtea constată mai întâi că legea cu privire la alegerile parlamentare, care postulează neeligibilitatea cetăţenilor care nu stăpânesc limba naţională la un nivel superior de cunoaştere, are ca obiectiv asigurarea unei funcţionări normale a sistemului instituţional leton. Ea reaminteşte apoi că nu are căderea de a lua poziţie cu privire la alegerea limbii de lucru a unui Parlament naţional, deoarece această alegere, dictată de considerente de ordin istoric şi politic, ţine în principiu de domeniul de competenţă exclusivă a statului. Ea conchide că o asemenea cerinţă urmăreşte un scop legitim, şi că îi revine deci să determine dacă radierea petiţionarei de pe lista candidaţilor a fost proporţională cu scopul urmărit.

Curtea notează că petiţionara era titulara unui certificat lingvistic oficial şi valid, eliberat în urma unui examen organizat de către o comisie, urmat de o deliberare şi de rezultatul unui vot, potrivit unor criterii obiective de notare şi în conformitate cu un regulament. Cu toate că validitatea acestui document nu a fost pusă în cauză de către autorităţi, petiţionara a fost supusă unui nou examen lingvistic, ca şi alţi opt candidaţi dintre cei douăzeci şi unu care au avut de prezentat un certificat de cunoaştere a limbii de stat. Această apreciere a fost lăsată în întregime la discreţia unui singur şi unic funcţionar, care s-a bucurat în acest domeniu de o putere de apreciere exorbitantă. Curtea îşi exprimă în plus surprinderea relativ la faptul, relatat de petiţionară şi necontestat de guvern, potrivit căruia aceasta din urmă a fost, cu acea ocazie, chestionată cu privire la motivele opţiunii sale politice.

În consecinţă, Curtea consideră că, în lipsa oricărei garanţii de obiectivitate, procedura aplicată petiţionarei este incompatibilă cu condiţiile de echitate procedurală şi de securitate juridică pretinse în materie de eligibilitate a candidaţilor. Această concluzie este confirmată, potrivit Curţii, de modul în care Curtea regională din Riga a examinat recursul petiţionarei, care Curte, ne ţinând seama decât de atestarea rezultând din examinarea litigioasă, a admis rezultatele acesteia ca fiind de necontestat. A vut loc, deci, o violare a articolului 3 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

4. – Considerând că învinuirea bazată pe articolul 14 al Convenţiei este în esenţă aceeaşi cu cea enunţată în baza articolului 3 din Protocolul nr. 1, Curtea estimează că nu este necesar să procedeze la o examinare separată (unanimitate).

5. – În plus, concluziile la care ea a ajuns din perspectiva articolului 3 din Protocolul nr. 1, analizat izolat, o dispensează de obligaţia de a judeca, în plus, şi din perspectiva articolului 13 al Convenţiei (unanimitate).

6. – În baza articolului 41 al Convenţiei, Curtea respinge cererea de reparaţie a unor daune materiale (unanimitate), din lipsa unei legături de cauzalitate cu violarea constatată.

Ea îi alocă în echitate petiţionarei suma de 7.500 pentru prejudiciu moral şi 1.500 pentru cheltuieli de judecată la Strasbourg (unanimitate).

7. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002)", *J.D.I.* 2003, p. 572-573.

HOFFMEISTER (F.). – « Note », A.J.I.L. 2003, p.664-669.

Levinet (M.). – « Les inéligibilités aux élections législatives devant la Cour européenne des droits de l'homme », R.F.D.C., 2003, p. 425 şi urm.

227. CAZUL ŽDANOKA contra LETONIEI – Neeligibilitate datorită unei apartenenţe trecute la un partid politic declarat anticonstituţional şi a activităţilor din cadrul acestuia

1. – *Tatjana Ždanoka este o letonă născută în 1950, care locuieşte la Riga. În 1971, ea devine membră a Partidului Comunist din Letonia ("PCL"), ramură regională a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice ("PCUS"). În 1990, ea este aleasă deputat în Consiliul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Letone. După declaraţia de independenţă a Letoniei, în mai 1990, PCL, care a luat parte la două tentative de lovitură de stat, este declarat anticonstituţional, iar dizolvarea sa este pronunţată de Consiliul Suprem la 10 septembrie 1991.*

În 1993, petiţionara devine preşedinta Mişcării pentru justiţie socială şi egalitate de drepturi în Letonia, care se transformă mai târziu într-un partid politic, Egalitatea Drepturilor. Ea este aleasă în consiliul municipal din Riga în 1997 şi încearcă să se prezinte la alegerile legislative din 1998. În acel moment, Comisia electorală centrală consideră că această candidatură nu este conformă cu legislaţia electorală, anume cu articolul 5 § 6 al legii din 1995, potrivit căreia persoanele care "au participat activ" la activităţile PCL după 13 ianuarie 1991 sunt declarate neeligibile. Ne dorind să compromită înregistrarea întregii liste, petiţionara îşi retrage candidatura.

În baza unui recurs al Parchetului general, curtea regională din Riga pronunţă o sentinţă care constată participarea activă a petiţionarei în PCL după 13 ianuarie 1991. Această sentinţă este confirmată în apel de către

camera cauzelor civile a Curţii Supreme la 15 decembrie 1999 ; această hotărâre fiind executorie, petiţionara devine neeligibilă şi îşi pierde mandatul de consilieră municipală. Ea prezintă senatului Curţii Supreme un recurs în casaţie care este declarat neadmisibil. Ea încearcă să se prezinte la alegerile legislative din 2002 ; partidul său formează împreună cu alte două partide o coaliţie electorală intitulată "Pentru drepturile omului într-o Letonie unită". Cu toate acestea, referindu-se la hotărârea camerei cauzelor civile din 1999, Comisia electorală centrală radiază numele său de pe lista candidaţilor.

Petiţionara conduce lista coaliţiei la alegerile europene din iunie 2007, în cadrul cărora este aleasă deputată în Parlamentul European.

2. – *În petiţia sa din 20 ianuarie 2000, adresată Curţii, dna Ždanoka se plânge de o violare a articolului 3 din Protocolul nr. 1, din cauza imposibilităţii în care se află de a se prezenta la alegerile pentru Parlamentul leton. De altfel, ea susţine că neeligibilitatea sa, atât în Parlament cât şi în consiliile municipale, a nesocotit articolele 10 şi 11 ale Convenţiei.*

3. – *Printr-o hotărâre din 17 iunie 2004, o cameră (secţia I) a ajuns la concluzia violării articolului 3 din Protocolul nr. 1 şi a articolului 11 (cinci voturi contra două). La 17 septembrie 2004, guvernul cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 10 noiembrie 2004, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 16 martie 2006*** *(Marea Cameră) (CEDO 2006-...)*

4. – După opinia Curţii, legislaţia electorală litigioasă nu avea ca obiect principal sancţionarea persoanelor care militaseră activ în cadrul PCL, ci mai degrabă protecţia integrităţii procesului democratic, excluzând participarea la lucrările unui corp legislativ democratic a celor ce avuseseră un rol activ şi de conducere într-un partid direct implicat în tentativa de răsturnare prin violenţă a regimului democratic de curând stabilit. Ţinând seama de evenimentele cruciale pentru supravieţuirea democraţiei în Letonia, care s-au desfăşurat după 13 ianuarie 1991, legiuitorul leton putea să presupună în mod rezonabil că principalii conducători ai PCL aveau o poziţie antidemocratică, cu excepţia cazului în care, prin acţiunile lor, cei în cauză urmăriseră să demonstreze contrariul, de pildă disociindu-se concret de PCL în epoca petrecerii faptelor. Or, petiţionara nu a formulat nici o declaraţie care să indice că ea se demarca de PCUS sau de PCL în epoca respectivă şi nici, de altfel, mai târziu.

5. – Potrivit Curţii, pentru autorităţile letone, faptul de a lua în considerare fosta poziţie a dnei Ždanoka în cadrul PCL, combinată cu comportamentul ei pe parcursul evenimentelor din 1991, mai justifică şi astăzi măsura de a o împiedica să se prezinte la alegerile legislative şi poate fi considerat că răspunde cerinţelor articolului 3 din Protocolul nr. 1. Ea apreciază astfel că articolul 5 § 6 al legii din 1995, care prevede

neeligibilitatea persoanelor care au participat activ la activităţile PCL între 13 ianuarie 1991 şi dizolvarea acestui partid, nu este o măsură arbitrară sau disproporţionată. De altfel, comportamentul actual sau recent al dnei Ždanoka nu este de luat în considerare, având în vedere că măsura litigioasă este legată numai de luările sale de poziţie politice în cursul perioadei cruciale a luptei pentru "democraţie prin independenţă" pe care Letonia a cunoscut-o în 1991.

Dacă o asemenea restricţie nu poate fi în nici un caz admisă în contextul unui sistem politic dat, ca de pildă cel al unei ţări dotate cu un cadru stabilit de instituţii democratice funcţionând de zeci de ani sau de mai multe secole, ea poate fi considerată acceptabilă în Letonia, dacă se ţine cont de contextul istorico-politic care a condus la adoptarea sa şi de ameninţarea pe care o reprezintă pentru noua ordine democratică renaşterea unor idei care ar risca să conducă la restaurarea unui regim totalitar, daca ar fi lăsate să câştige teren. În fapt, Curtea ţine seama de contextul în care se înscrie prezenta cauză. Ea relevă cu precădere în legătură cu aceasta că Letonia şi-a pierdut independenţa în 1940, în urma împărţirii Europei centrale şi de est, convenită între Germania lui Hitler şi Uniunea Sovietică a lui Stalin în cadrul protocolului secret la Pactul Molotov-Ribbentrop, un acord contrar principiilor de drept internaţional general recunoscute. Ea admite deci că autorităţile letone, atât legislative cât şi judiciare, sunt cele mai în măsură să aprecieze dificultăţile pe care le implică instaurarea şi apărarea ordinii democratice. Este cazul în consecinţă să le fie lăsată o latitudine suficientă pentru a aprecia nevoile societăţii, fiind vorba de a edifica încrederea în noile instituţii democratice, în special în Parlament, şi de a cerceta dacă măsura litigioasă este încă necesară în aceste scopuri, sub rezerva ca Curtea să nu găsească nimic arbitrar sau disproporţionat în această apreciere. În legătură cu aceasta, ea acordă de asemenea importanţă faptului că Parlamentul revede articolul 5 § 6 al legii din 1995 la intervale regulate, aşa cum a făcut-o recent în 2004. În plus, ea relevă că, într-o hotărâre din 30 august 2000, Curtea Constituţională a examinat cu grijă împrejurările istorice şi politice care au prilejuit adoptarea legii electorale în Letonia şi a estimat că restricţia nu era nici arbitrară nici disproporţionată în acel moment, adică la nouă ani după evenimentele în chestiune.

În plus, Curtea Constituţională a estimat în aceiaşi hotărâre că Parlamentul ar trebui să impună o limită în timp restricţiei litigioase. Ţinând seama de acest avertisment şi chiar dacă, în prezent, nu se poate considera că Letonia şi-a depăşit larga marjă de apreciere în legătură cu articolul 3 din Protocolul nr. 1, Parlamentul este dator să asigure o urmărire constantă cu privire la restricţia în cauză, în scopul de a-i pune capăt cât mai curând. Această concluzie se justifică cu atât mai mult în lumina stabilităţii consolidate de care beneficiază în prezent Letonia, cu precădere prin faptul integrării sale depline şi întregi în ansamblul european. Prin urmare, orice lipsă de acţiune a legiuitorului leton în această privinţă ar putea aduce Curtea să revină asupra concluziilor sale.

Pe scurt, nu s-a produs o violare a articolului 3 din Protocolul nr.1(treisprezece voturi contra patru).

6. – Curtea consideră inutil să examineze separat învinuirile petiţionarei bazate pe articolul 11 (treisprezece voturi contra patru).

7. – De altfel, nici un argument nu justifică o examinare distinctă din perspectiva articolului 10 a învinuirilor celei interesate, cu privire la neeligibilitatea sa (unanimitate).

3. Limitările sau privările referitoare la dreptul de vot

228. CAZUL SUHOVETSKI contra UCRAINEI – Refuzul de a înregistra o candidatură la alegeri legislative din cauza lipsei unei cauţiuni

1. – *Anatoli Iosipovici Suhovetski este un ucrainean născut în 1939, cu domiciliul în Agronomicine. La 30 ianuarie 2002, comisia electorală a circumscripţiei nr. 11 refuză să-l înscrie pe lista candidaţilor la alegerile legislative, pe motiv că nu a depus cei 1.041 hrivna ucraineni (UAH), adică cca. 218,10 EUR, ceruţi cu titlul de cauţiune electorală fixată prin legea din 18 octombrie 2001 cu privire la alegerile parlamentare. La 8 februarie 2002, comisia electorală centrală confirmă această decizie. Petiţionarul sesizează Curtea Supremă, arătând că venitul său anual, care se ridică la cca. 960 UAH, adică la echivalentul a 201,13 EUR, nu îi permite să achite această sumă. Printr-o hotărâre din 15 februarie 2002, Curtea Supremă îi respinge recursul. Ea relevă că, la 30 ianuarie 2002, Curtea Constituţională a declarat conformă cu Constituţia cerinţa cauţiunii.*

2. – *În petiţia sa din 5 martie 2002, adresată Curţii, dl Suhovetski invocă articolul 3 din Protocolul nr. 1 şi articolul 14 din Convenţie, plângându-se că a fost îndepărtat din procesul electoral şi că a suferit o discriminare.*

• ***Hotărârea din 28 martie 2006** (secţia II) (CEDO 2006-...)*

3. – Curtea relevă că dreptul electoral dintr-un anumit număr de ţări europene prevede măsuri ce urmăresc să descurajeze candidaturile fanteziste. Ea observă în plus că finanţarea publică a unei părţi din costurile campaniei candidaţilor înscrişi, care urmăreşte să promoveze egalitatea între aceştia, este un element de care nu se poate face abstracţie. În aceste condiţii, ţinând cont şi de marja de apreciere a guvernului, Curtea consideră că legea litigioasă, făcând să crească responsabilitatea persoanelor care se prezintă la alegeri şi rezervându-le pe acestea candidaţilor serioşi, urmăreşte scopul legitim de a garanta dreptul la o reprezentare politică eficace şi raţională, evitând în acelaşi timp cheltuielile ne raţionale de fonduri publice.

Curtea constată în plus că valoarea cauţiunii cerute de legea ucraineană se situează printre cele mai reduse din Europa. Ea apreciază că valoarea cauţiunii pretinse celui în cauză nu poate fi considerată nici excesivă, nici ca reprezentând un obstacol administrativ sau financiar de ne trecut pentru persoanele care doresc într-adevăr să se prezinte la alegeri şi cu atât mai puţin ca un obstacol la apariţia unor curente politice suficient de reprezentative, sau ca o atingere adusă principiului pluralismului. Nu s-a petrecut, deci, o violare a articolului 3 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

4. – Această concluzie dispensează Curtea de a examina separat învinuirea bazată pe articolul 14 combinat cu articolul 3 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

229. CAZUL PY contra FRANŢEI – Restricţii la participarea la alegerile pentru congresul şi adunările provinciale din Noua-Caledonie

1. – *Bruno Py este un resortisant francez născut în 1964, având domiciliul la Nancy (Franţa). Cadru didactic şi cercetător, el este numit în 1995 la universitatea franceză a Pacificului, localizată la Nouméa, în Noua-Caledonie. La cererea sa, este înscris pe listele electorale generale ale comunei Nouméa, însă înscrierea pe lista electorală specială prevăzută pentru a participa la scrutinul de autodeterminare din 1998 îi este refuzată.*

Ulterior, legea organică din 19 martie 1999, cu privire la organizarea instituţională a Noii-Caledonii întăreşte atribuţiile congresului (el girează treburile comune ale teritoriului pentru care votează legile) şi pune condiţia unei rezidenţe de zece ani pentru a putea participa la alegerile pentru membrii congresului şi pentru adunările provinciale. În aplicarea acestei legi, cererea petiţionarului, de înscriere pe lista electorală specială a comunei Nouméa pentru a participa la alegerea membrilor congresului este respinsă. Dl Py intentează un recurs pentru a face să fie controlată baza convenţională a acestei legi ; recursul său în casaţie este respins, pe motiv că legea din 1999 nu poate fi controlată, deoarece are valoare constituţională.

2. – *În petiţia sa din 15 decembrie 2000, adresată Curţii, dl Py afirmă că restricţiile impuse pentru a putea participa la alegerile pentru congres şi pentru adunările provinciale în Noua-Caledonie violează dreptul la alegeri libere garantat prin articolul 3 din Protocolul nr.1 şi instaurează o discriminare bazată pe originea naţională, violând articolul 14 al Convenţiei.*

• ***Hotărârea din 11 ianuarie 2005*** *(secţia II) (CEDO 2005-I)*

3. – Pentru guvern, având în vedere importanţa materiilor în care statul francez rămâne competent, congresul nu dispune de puteri suficiente pentru a fi considerat, în sensul articolului 3 din Protocolul nr. 1, ca un "corp legislativ", aflat pe picior de egalitate cu Adunarea Naţională şi cu Senatul Republicii Franceze. Pentru Curte, după intrarea în vigoare a legii organice

din 1999, congresul Noii-Caledonii nu mai este doar un organ consultativ, ci a devenit un organ chemat să joace un rol determinant, în funcţie de problemele de rezolvat, în procesul legislativ din Noua-Caledonie. El se găseşte îndeajuns de asociat la acest proces legislativ specific pentru a fi considerat ca o parte a "corpului legislativ" al Noii-Caledonii, în înţelesul articolului 3 din Protocolul nr.1.

Condiţia rezidenţei sau a duratei rezidenţei care însoţeşte exercitarea sau posesia dreptului de vot la alegeri nu constituie, în principiu, o restricţie arbitrară a dreptului de vot şi, în consecinţă, nu este incompatibilă în sine cu articolul 3 al Protocolului nr.1. În speţă, legea organică din 1999 le rezervă alegătorilor care îndeplinesc anumite condiţii, în principal o rezidenţă în acel loc de mai mult de zece ani, posibilitatea de a participa la alegerile membrilor congresului, condiţie pe care dl Py nu o îndeplinea. Pragurile duratei de rezidenţă răspund preocupării – exprimată de reprezentanţii populaţiilor locale în cadrul negocierilor acordurilor de la Nouméa din 1998 – de a garanta că consultările vor traduce voinţa populaţiilor "interesate" şi că rezultatul lor nu va fi modificat de un vot masiv al populaţiilor recent sosite pe acel teritoriu şi care nu justifică nişte legături solide cu acesta. În plus, limitarea dreptului de vot ar fi consecinţa directă şi necesară a instaurării unei cetăţenii caledoniene. Situaţia petiţionarului, revenit între timp în metropolă, este diferită de cea a unui cetăţean rezident, ceea ce este de natură să justifice condiţia rezidenţei, iar aceasta urmăreşte un scop legitim.

Dacă cerinţa a zece ani de rezidenţă poate părea disproporţionată în raport cu scopul urmărit, se cuvine a se stabili dacă în Noua-Caledonie există necesităţi locale, în sensul articolului 56, de aşa natură încât restricţia dreptului de vot incriminată să poată fi considerată că nu contravine articolului 3 din Protocolul nr. 1. Într-adevăr, cu ocazia depunerii instrumentelor de ratificare a Convenţiei şi a Protocolului nr.1, Franţa a declarat că aceste texte urmau să se aplice "ansamblului teritoriului Republicii, ţinând cont, în ceea ce priveşte teritoriile de peste mare, de necesităţile locale la care articolul 63 din Convenţie [actualul articol 56] face referire". Statutul actual al Noii-Caledonii corespunde unei faze de tranziţie înainte de accederea la suveranitatea deplină şi se înscrie într-un proces de autodeterminare. Este vorba de un "sistem neterminat şi tranzitoriu". Or, după o istorie politică şi instituţională frământată, această condiţie de zece ani de rezidenţă fixată prin statutul din 19 martie 1999 a constituit un element esenţial pentru calmarea conflictului ucigător. Situaţia locală are la bază probleme mai profunde şi mai grele de consecinţe pentru viitor decât diferendele lingvistice aflate la originea cauzelor pe care Curtea le-a examinat mai înainte. Noua-Caledonie cunoaşte la ora actuală o situaţie politică potolită şi îşi continuă dezvoltarea politică, economică şi socială. Prin urmare, istoria şi statutul Noii-Caledonii sunt de aşa natură încât pot fi considerate că definesc nişte "necesităţi locale" de natură a permite restricţiile aduse dreptului de vot.

În consecinţă, Curtea a ajuns la concluzia că articolul 3 din Protocolul nr.1 nu a fost violat (unanimitate).

4. – Această concluzie dispensează Curtea de a examina separat învinuirea bazată pe articolul 14 (unanimitate).

5. ***Bibliografie***

ROBLOT-TROIZIER (A.). – «Note», *R.F.D.A.* 2006, p. 139 şi urm.

SUDRE (F.). şi alţii. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 786-788 şi 811-812.

230. CAZUL HIRST contra REGATULUI-UNIT (nr. 2) – Interdicţie de a vota făcută deţinuţilor condamnaţi

1. – *La 11 februarie 1980, John Hirst, un britanic născut în 1950, se declară vinovat de omucidere cu responsabilitate atenuată. Este condamnat la o pedeapsă perpetuă discreţionară, al cărei* tariff *(adică partea din pedeapsă corespunzând imperativelor represiunii şi convingerii la renunţare) expiră la 25 iunie 1994. El este totuşi menţinut în detenţie, comisia de eliberare condiţionată apreciind că el reprezintă în continuare un risc serios pentru public. La 25 mai 2004, el este eliberat condiţionat.*

Articolul 3 al legii din 1983 cu privire la reprezentarea poporului îi interzicea domnului Hirst, în calitatea sa de deţinut condamnat, să voteze în cadrul alegerilor legislative sau municipale. În aceiaşi situaţie se găsesc circa 48.000 de deţinuţi. În conformitate cu articolul 4 al legii din 1998 cu privire la drepturile omului, dl Hirst sesizează High Court, *pentru a face ca articolul 3 al legii din 1983 să fie declarat incompatibil cu Convenţia.* Divisional Court *examinează cazul la 21 şi 22 martie 2001, însă cererea celui în cauză şi recursul său ulterior sunt respinse.*

2. – *În petiţia sa din 5 iulie 2001, adresată Curţii, dl Hirst se plânge de a fi fost supus, în calitatea sa de deţinut condamnat care îşi execută pedeapsa, unei privări totale de dreptul de vot. El invocă articolul 3 din Protocolul nr.1, luat izolat şi combinat cu articolul 14, precum şi articolul 10 al Convenţiei.*

3. – *Printr-o hotărâre din 30 martie 2004, o cameră (secţia IV) a conchis că articolul 3 din Protocolul nr. 1 a fost violat şi că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolelor 10 şi 14. La 23 iunie 2004, guvernul cere retrimiterea cauzei la Marea Cameră. La 10 noiembrie 2004, colegiul acesteia consimte le retrimitere.*

• ***Hotărârea din 6 octombrie 2005*** *(Marea Cameră) (CEDO 2005-IX)*

4. – Curtea începe prin a expune principiile generale. Drepturile garantate prin articolul 3 din Protocolul nr. 1 sunt cruciale pentru stabilirea şi menţinerea fundamentelor unei adevărate democraţii, reglementată de statul de drept, iar dreptul de vot este efectiv un drept şi nu un privilegiu. Cu toate

acestea, drepturile în chestiune nu sunt absolute. Este loc aici pentru limitări implicite, iar statelor care au ratificat Convenţia trebuie să li se acorde o marjă de apreciere în materie. Există numeroase moduri de a organiza şi de a face să funcţioneze sistemele electorale şi o multitudine de diferenţe în cadrul Europei, în special în evoluţia istorică, în diversitatea culturală şi în gândirea politică, pe care fiecare stat contractant trebuie să le incorporeze în propria sa viziune asupra democraţiei. Totuşi, limitările aduse dreptului de vot trebuie să urmărească un scop legitim şi să se vădească proporţionate. Nici una dintre condiţiile impuse, când este cazul, nu trebuie să îngrădească libera exprimare a poporului cu privire la alegerea corpului legislativ – altfel spus, ele trebuie să reflecte, sau să nu împiedice, preocuparea de a menţine integritatea şi efectivitatea unei proceduri electorale care urmăreşte să determine voinţa poporului prin intermediul sufragiului universal. Orice derogare de la principiul sufragiului universal riscă să submineze validitatea democratică a corpului legislativ astfel ales şi legile promulgate de acesta. Excluderea unor grupuri sau categorii oarecare ale populaţiei trebuie să se concilieze, în consecinţă, cu principiile care stau la baza articolului 3 din Protocolul nr.1.

În ceea ce îi priveşte pe deţinuţi în particular, Curtea subliniază că aceştia continuă în general să beneficieze de toate drepturile şi libertăţile fundamentale garantate de Convenţie, cu excepţia dreptului la libertate, atunci când o detenţie legală intră în mod expres în domeniul de aplicare al articolului 5. Nu este vorba deloc, deci, ca un deţinut să fie decăzut din drepturile sale garantate prin Convenţie din simplul fapt că se găseşte încarcerat în urma unei condamnări. Sistemul Convenţiei, care recunoaşte toleranţa şi deschiderea spirituală ca pe nişte caracteristici ale unei societăţi democratice, nu lasă loc nici pentru o privare automată de dreptul de vot bazată doar pe ceea ce ar putea să contrarieze opinia publică.

Această normă de toleranţă nu împiedică o societate democratică să ia măsuri pentru a se apăra împotriva activităţilor care urmăresc să distrugă drepturile şi libertăţile enunţate în Convenţie. Articolul 3 din Protocolul nr. 1, care consacră capacitatea individului de a avea influenţă asupra alcătuirii corpului legislativ, nu exclude deci posibilitatea ca unele restricţii aduse drepturilor electorale să fie aplicate unui individ care, de exemplu, a comis abuzuri grave în exercitarea unor funcţii publice sau al cărui comportament ameninţa să submineze statul de drept sau fundamentele democraţiei. Nu trebuie totuşi să se recurgă cu uşurinţă la măsura riguroasă pe care o constituie privarea de dreptul de vot ; de altfel, principiul proporţionalităţii impune existenţa unei legături vizibile şi suficiente între sancţiune şi comportament, ca şi cu situaţia persoanei în cauză. Ca şi în alte contexte, un tribunal independent care aplică o procedură contradictorie oferă o garanţie solidă împotriva arbitrarului.

5. – Curtea reaminteşte că articolul 3 din Protocolul nr. 1 nu precizează şi nici nu limitează scopurile pe care o restricţie trebuie să le urmărească. Guvernul arăta că măsura în cauză avea ca scop prevenirea criminalităţii, de

vreme ce sancţionează comportamentul unor deţinuţi condamnaţi, precum şi întărirea spiritului civic şi respectarea statului de drept. Curtea admite că articolul 3 din legea din 1983 poate fi considerat că urmăreşte aceste scopuri.

Guvernul argumenta că interdicţia în cauză este în realitate puţin aplicată, deoarece ea nu atinge decât circa 48.000 de persoane, anume pe cele care s-au făcut vinovate de delicte îndeajuns de grave pentru a fi condamnate la o pedeapsă cu lipsire de libertate, iar nu pe cele plasate în detenţie provizorie sau încarcerate pentru atingere adusă autorităţii justiţiei sau pentru a nu fi plătit vreo amendă. Curtea apreciază totuşi că acest număr este ridicat şi că nu se poate deci afirma că interdicţia în cauză are un efect de neglijat. În plus, această măsură priveşte tot felul de pedepse cu închisoarea, mergând de la o zi la închisoarea pe viaţă, precum şi numeroase infracţiuni, pornind de la acte relativ minore până la actele cele mai grave. Mai mult încă, atunci când pronunţă o condamnare, jurisdicţiile penale din Anglia şi din Ţara Galilor nu menţionează de fel privarea de dreptul de vot şi nu este evident că există o legătură directă între actele comise de către un individ şi retragerea dreptului de vot care îl loveşte pe acesta.

În ceea ce priveşte ponderea de acordat poziţiei adoptate de puterea legislativă şi de cea judecătorească în Regatul-Unit, nimic nu arată că Parlamentul ar fi încercat vreodată să pună în cumpănă diversele interese în cauză sau să aprecieze proporţionalitatea unei interdicţii totale de a vota referitoare la deţinuţii condamnaţi. Nu se poate spune că deputaţii au ţinut o dezbatere de fond asupra chestiunii de a afla dacă se mai justifica în continuare, în lumina politicii penale moderne şi a normelor în vigoare în materie de drepturi ale omului, aplicarea unei astfel de restricţii generale adusă dreptului de vot al deţinuţilor. Apare de asemenea cu claritate faptul că natura restricţiilor de aplicat, dacă este cazul, dreptului de vot al deţinuţilor condamnaţi este în general considerată ca o problemă ţinând de Parlament şi nu de tribunalele interne. Este motivul pentru care acestea din urmă nu au întreprins o apreciere a proporţionalităţii măsurii în sine.

Cu privire la existenţa sau inexistenţa unui consens în rândul statelor contractante, Curtea notează că, deşi există un anumit dezacord pe tema situaţiei legale în câteva state, Regatul Unit nu este, fără îndoială, singurul care îi privează pe toţi deţinuţii condamnaţi de dreptul de vot. În plus, legea britanică are un domeniu de acţionare mai restrâns decât cea a altor state. Într-adevăr, nu numai că sunt prevăzute excepţii privind persoanele condamnate la o pedeapsă cu închisoarea din cauza unei atingeri aduse autorităţii justiţiei sau din cauza neplăţii unei amenzi dar, în plus, spre deosebire de ceea ce se petrece în anumite ţări, incapacitatea legală de a vota este ridicată de îndată ce persoana iese din închisoare. Totuşi, se constată că doar o minoritate de state contractante – treisprezece, potrivit guvernului – le retrag total dreptul de vot deţinuţilor condamnaţi sau nu prevăd nici o dispoziţie pentru a le permite deţinuţilor să voteze. Oricum, faptul că nu se poate discerne nici o abordare europeană comună în materie nu poate fi determinant pentru problema de tranşat.

Cu toate că situaţia a fost oarecum ameliorată odată cu legea din 2000, care a acordat pentru prima oară drept de vot persoanelor aflate în detenţie provizorie, articolul 3 al legii din 1983 rămâne un instrument fără nuanţe, care lipseşte de dreptul de vot un mare număr de indivizi, iar aceasta într-o manieră nediferenţiată. El se aplică automat deţinuţilor condamnaţi care îşi ispăşesc pedeapsa, oricare ar fi durata pedepsei lor şi independent de natura sau de gravitatea infracţiunii pe care au comis-o şi de situaţia lor personală. Trebuie să se considere că o astfel de restricţie generală, automată şi nediferenţiată cu privire la un drept consacrat prin Convenţie şi care capătă o importanţă crucială depăşeşte o marjă de apreciere acceptabilă, oricât de largă ar fi aceasta, fiind deci incompatibilă cu articolul 3 din Protocolul nr. 1 (douăsprezece voturi contra cinci).

6. – Considerând că statele contractante au adoptat un anumit număr de metode diferite pentru a trata problema dreptului de vot al deţinuţilor condamnaţi, Curtea îl lasă pe legiuitorul britanic să aleagă mijloacele de garantare a drepturilor enunţate în articolul 3 din Protocolul nr. 1.

7. – În fine, ea estimează că nu se pune nici o problemă distinctă din perspectiva articolului 10 sau a articolului 14 (unanimitate).

8. – Ea consideră că însăşi constatarea violării constituie o satisfacţie echitabilă suficientă pentru dauna morală şi îi acordă 23.200 EUR petiţionarului pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

Bibliografie

SUDRE (F.) ş. a. "Jurisprudence de la Cour Européenne des droits de l'homme (2005)", *R.D.P.* 2006, p. 786-788 şi 811-812.

4. Neorganizarea de alegeri

231. CAZUL MATTHEWS contra REGATULUI UNIT – Neorganizarea, în Gibraltar, de alegeri pentru Parlamentul European

1. – *Dna Denise Matthews este o cetăţeană britanică născută în 1975, care locuieşte în Gibraltar. La 12 aprilie 1994, ea solicită să fie înscrisă pe listele electorale în vederea alegerilor pentru Parlamentul European. I se răspunde că, în baza anexei II la actul CE din 1976 cu privire la alegerea reprezentanţilor în Parlamentul European prin sufragiu universal direct, Gibraltarul nu intră în domeniul de aplicare al dreptului de sufragiu pentru sus-numitele alegeri.*

2. – *Gibraltarul este un teritoriu dependent de Regatul Unit, însă care nu face parte din acesta. Parlamentul britanic deţine puterea supremă de legiferare pentru acest teritoriu, însă o foloseşte rar în practică. Puterea executivă se află în mâinile guvernatorului, reprezentant al Reginei.*

Începând cu anul 1969, anumite „probleme interne determinate" îi incumbă primului-ministru şi miniştrilor săi aleşi pe plan local; celelalte probleme (afaceri externe, apărare şi securitate internă) nu sunt „determinate", iar guvernatorul este, deci, cel care păstrează responsabilitatea asupra acestora. Primul-ministru şi miniştrii săi răspund în faţa Camerei Adunării. Aceasta reprezintă corpul legislativ intern al Gibraltarului; ea are dreptul să emită legi cu privire la „problemele interne determinate", însă sub rezerva puterii pe care o posedă guvernatorul de a confirma un text votat.

Gibraltarul este exclus din anumite părţi ale Tratatului care instituie Comunitatea Europeană (libera circulaţie a mărfurilor, agricultură, taxe pe cifra de afaceri etc.), însă ţine de legislaţia europeană în ceea ce priveşte libera circulaţie a persoanelor, a serviciilor şi a capitalurilor, sănătatea, mediul înconjurător şi protecţia consumatorilor.

3. – *În petiţia sa din 18 aprilie 1994 adresată Comisiei, Dna Matthews afirmă că neorganizarea de alegeri pentru Parlamentul European în Gibraltar violează dreptul său de a participa, prin alegeri, la alegerea corpului legislativ, în sensul articolului 3 din Protocolul nr. 1. Ea vede de asemenea o violare a articolului 14 din Convenţie în faptul că are dreptul să voteze la alegerile pentru Parlamentul European în orice alt loc al Uniunii Europene în care şi-ar fi avut reşedinţa, cu excepţia Gibraltarului*[1].

• ***Hotărârea din 18 februarie 1999*** *(marea Cameră)*

4. – Există o controversă cu privire la aplicabilitatea articolului 3 din Protocolul nr. 1 în cazul Gibraltarului.

Curtea studiază mai întâi problema de a şti dacă Regatul Unit îşi poate vedea angajată responsabilitatea în baza Convenţiei, pentru faptul de a nu fi organizat în Gibraltar alegeri pentru Parlamentul European. Comunitatea Europeană nefiind parte cotractantă, Curtea arată că actele şi acţiunile sale nu pot fi atacate în această calitate în faţa Curţii. Ea precizează în schimb că transferul de competenţe în folosul Comunităţii nu are ca efect exonerarea statelor de responsabilităţile lor în privinţa garantării drepturilor consacrate prin Convenţie: statele sunt răspunzătoare, în baza Convenţiei şi a Protocoalelor sale, de consecinţele tratatelor la care subscriu, după ce s-au angajat să respecte obligaţiile conţinute în Convenţie. Curtea arată, de altfel, că textele emanând din procesul legislativ comunitar ating populaţia din Gibraltar în acelaşi mod ca şi cele care emană din Camera Adunării. Ea socoteşte, deci, că nu există nici un motiv de a considera că Regatul Unit nu ar fi obligat să recunoască drepturile consacrate prin articolul 3 al Protocolului nr. 1 în legătură cu legislaţia europeană. În consecinţă, Regatul

[1] În raportul său din 29 octombrie 1997, Comisia formulează avizul potrivit căruia nu a avut loc o violare nici în cazul articolului 3 din Protocolul nr. 1 (11 voturi, contra 6), nici în ceea ce priveşte articolul 14 din Convenţie (12 voturi, contra 5).

Unit trebuie să-i recunoască ţinutului Gibraltar sus-numitele drepturi, fie că ar fi vorba de alegeri pur şi simplu interne sau de alegeri europene.

Curtea mai cercetează apoi şi dacă articolul 3 al Protocolului nr. 1 este aplicabil unui organ cum este Parlamentul European şi dacă acesta prezenta, în perioada despre care este vorba, caracteristicile unui „corp legislativ" în Gibraltar. Ea observă că expresia „corp legislativ" din articolul 3 nu avea neapărat înţelesul numai de parlament naţional şi că alegerile pentru Parlamentul European nu pot fi excluse din domeniul de aplicare al acestei clauze doar pe motivul că Parlamentul European ar fi un organ reprezentativ supranaţional şi nu doar intern. Ocupându-se apoi de puterile Parlamentului European, Curtea ajunge la concluzia că acesta este îndeajuns de asociat la procesul legislativ specific, care conduce la adoptarea unor anumite tipuri de acte comunitare, ca şi la controlul democratic general al activităţilor Comunităţii, pentru a se putea considera că el constituie o parte a „corpului legislativ" al Gibraltarului, în înţelesul articolului 3 al Protocolului nr. 1.

În final, Curtea cercetează şi dacă neorganizarea de alegeri pentru Parlamentul European în Gibraltar era compatibilă cu articolul 3. Ea precizează că alegerea modului de scrutin prin care este asigurată libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ este o chestiune pentru care fiecare stat beneficiază de o largă marjă de apreciere. Cu toate acestea, în cazul de faţă, Dna Matthews s-a văzut lipsită de orice posibilitate de a-şi exprima opinia în legătură cu alegerea membrilor Parlamentului European şi aceasta în timp ce legislaţia comunitară face parte din dreptul din Gibraltar, lucru care o face pe Dna Matthews să-i resimtă în mod direct efectele. În aceste condiţii, a fost adusă o atingere însăşi esenţei dreptului de vot, aşa cum acesta îi este garantat petiţionarei prin articolul 3 al Protocolului nr. 1. S-a petrecut deci o violare a acestei dispoziţii (cincisprezece voturi contra două).

5. – Curtea consideră că nu trebuie să se ocupe de învinuirea bazată pe articolul 14 al Convenţiei (unanimitate).

6. – Cu titlu de satisfacţie echitabilă, ea îi alocă petiţionarei 45.000 £ pentru cheltuielile sale de judecată, plus orice sumă ce mai poate fi datorată ca TVA, minus 18.510 FF vărsaţi pe calea asistenţei judiciare (unanimitate).

7. Bibliografie

BRÖHMER (J.). – „Das Europäische Parlament: echtes Legislativorgan oder bloßes Hilfsorgan im legislativen Prozeß?", *ZEUS* 1999, nº 2, p. 197–217.

CANOR (I.).–„*Primus inter pares.* Who is the ultimate guardian of fundamental rights in Europe?", *E.L.R.* 2000, p. 3-21.

COHEN-JONATHAN (G.).–„Note", *G.P.* 21-23 mai 2000, p. 24-26.

COHEN-JONATHAN (G.) şi Flauss (J.-F.).–„De l'office de la Cour européenne des droits de l'homme dans la protection des droits fondamentaux dans l'Union européenne: L'arrêt Matthews contre le Royaume-Uni du 17 février 1999", *R.U.D.H.* 1999, p. 253-262.

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.-F.). – „A propos de l'arrêt Matthews c. Royaume-Uni (18 février 1999)", *R.T.D.E.* 1999, p. 637–657.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1999)", *J.D.I.* 2000, p. 97–102.

DE SCHUTTER (O.) şi L'HOEST (O.).–„La Cour européenne des droits de l'homme, juge du droit communautaire: Gibraltar, l'Union européenne et la Convention européenne des droits de l'homme", *C.D.E.* 2000, p. 141 şi urm.

GORI (G.) şi KAUFF-GAZIN (F.). – „L'arrêt Matthews: une protection globale des droits de l'homme par une vision réductrice de l'ordre juridique communautaire?", *Europe* ianuarie 2000, p. 4-8.

KING (T.).–„Ensuring human rights review of inter-governmental acts in Europe", *E.L.R.* 2000, p. 79-88.

LAMBERT (P.). – „Les mesures relevant de l'ordre communautaire devant la Cour européenne des droits de l'homme", *J.T.* 1999, J.T. 1999, p. 453 şi urm.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1999)", *J.T.D.E.* 2000, p. 34 şi urm.

LONDON (C.) şi LLAMAS (M.). – „Les élections du Parlement européen sous les feux de la Convention européenne des droits de l'homme", *L.P.A.* 28 mai 1999, p. 16–20.

POTEAU (A.). – „L'article 3 du premier protocole additionnel à la Convention et l'obligation des Etats membres de l'Uniun européenne de reconnaître le droit de participer aux élections au Parlement européen", *R.T.D.H.* 1999, p. 873–900.

RESS (G.). – „Das Europäische Parlament als Gesetzgeber. Der Blickpunkt der Europäischen Menschenrechtskonvention", *ZEuS* 1999, nº 2, p. 219–230.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 2000, édition générale, nº 5, I, 203.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 531–540.

WINKLER (S.).–„Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte, das Europäische Parlament und der Schutz der Konventionsgrundrechte im Europäischen Gemeinschaftsrecht. Anmerkung zum EGMR-Urteil im Fall Matthews./.Vereinigtes Königreich", *EuGR* 2001, p. 18-27.

WOODS (L.).–„Decisions of the European Court of Human Rights during 1999", *B.Y.B.I.L.* 1999, p. 381-384.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a şasea
PROTECŢIA PROPRIETĂŢII
(articolul 1 al Protocolului nr. 1)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Secţiunea 1
RESPECTAREA BUNURILOR

1. Servituţile de urbanism

232. CAZUL SPORRONG ŞI LÖNNROTH contra SUEDIEI – Permis de expropriere şi interdicţii de construire de lungă durată

1. – *Comoştenitori indivizi ai dlui Sporrong, dna şi dl Sporrong, dl C.-O. Sporrong şi dna B. Atmer sunt proprietari la Stockholm, în cartierul central Neddre Norrmalm, ai unui teren ocupat de o construcţie din anii 1860. În iulie 1956, guvernul acordă municipalităţii un permis de expropriere pe zone, care priveşte 164 de imobile, printre care şi cel al moştenitorilor dlui Sporrong. Este vorba de a construi, acolo, un viaduct şi de a amenaja un loc de parcare. În virtutea legii din 1917 asupra exproprierii, guvernul fixează la 5 ani perioada în timpul căreia municipalitatea trebuie să cheme proprietarii în faţa tribunalului funciar pentru a le fixa indemnizaţiile, în caz contrar permisul devenind caduc. Prelungit în 1961 şi 1964, apoi în 1969 pentru 10 ani, acest din urmă termen este anulat în 1979, la cererea municipalităţii a cărei politică urmăreşte, de aici încolo, să reducă numărul de automobile în oraş şi să păstreze reţeaua urbană existentă. Din 1954 până în 1979, imobilul în cauză este şi el lovit de interdicţia de construire.*

Proprietatea dnei I.M. Lönnroth, de asemenea situată în centrul capitalei, este obiectul unui permis de expropriere din 1971 până în 1979 şi a unei interdicţii de construire din 1968 până în 1981. Petiţionara o pune în vânzare de 7 ori, dar amatorii se retrag, după ce au consultat serviciile municipale.

În perioada respectivă, legislaţia suedeză nu lua în considerare posibilitatea de a cere scurtarea duratei de valabilitate a permiselor şi nici pe aceea de a cere reparaţii pentru daunele ce decurg din durată sau din neutilizarea acestora din urmă. Modificată în 1972, ea exclude în continuare cea de-a doua posibilitate.

2. – *În faţa Comisiei, sesizată la 15 august 1975, moştenitorii dlui Sporrong şi dna Lönnroth se plâng de o atingere nejustificată a dreptului la respect pentru bunurile lor, aşa cum îl garantează art. 1 din Protocolul nr. 1. Ei denunţă şi violarea art. 6 § 1 din Convenţie, deoarece problemele de expropriere şi de indemnizare nu ar fi fost rezolvate, într-un timp rezonabil, de către tribunalele suedeze, precum şi art. 13 întrucât nu li se oferea nici posibilitatea unui recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale pentru a ataca atingerile cauzate drepturilor lor prin permisele de expropriere şi interdicţiile*

de construire. În sfârşit, ei susţin că s-a încălcat art. 14 şi se sprijină pe art. 17 şi 18.[1]

• ***Hotărârea din 23 septembrie 1982** (plenul Curţii) (seria A nr. 52)*

3. – Moştenitorii dlui Sporrong şi dna Lönnroth vedeau în lunga durată a permiselor de expropriere, însoţite de interdicţii de construire, o atingere ilicită a dreptului lor la respect pentru bunurile personale, garantat prin art. 1 din Protocolul nr. 1. Ei critică lungimea termenului acordat oraşului Stockholm pentru a angaja procedura judiciară, care urma să fixeze indemnizaţia de expropriere: cinci ani, prorogaţi pentru încă trei ani, apoi pentru cinci şi în sfârşit pentru zece, în cazul moştenitorilor dlui Sporrong, zece ani în cel al dnei Lönnroth. Ei denunţă, în afară de aceasta, menţinerea în vigoare a permisului de expropriere şi a interdicţiilor de construire o perioadă atât de lungă: 23 şi 8 ani pentru primii, 25 şi 12 pentru ceilalţi. Ei subliniau efectele nefaste pe care le-ar fi avut asupra dreptului lor de proprietate aceste măsuri combinate: pierderea posibilităţii de a vinde imobilele în condiţii normale de piaţă, riscurile suportate, dacă făceau investiţii în imobilele lor, dificultăţile în a obţine ipoteci; interdicţia de a înălţa, pe propriul lor teren, orice construcţie nouă. Din partea sa, guvernul afirma că permisele şi interdicţiile sunt inerente amenajărilor urbane şi nu aduc atingere drepturilor proprietarilor la respect pentru bunurile lor. Curtea recunoaşte că permisele de expropriere lăsau intact, din punct de vedere juridic, dreptul celor interesaţi de a dispune de bunurile lor şi de a le folosi. Ea consideră totuşi că ele reduceau, într-o mare măsură, posibilitatea practică de a-l exercita şi că ele atingeau şi substanţa însăşi a proprietăţii în aceea că recunoşteau dinainte legalitatea unei exproprieri şi autorizau oraşul Stockholm să facă acest lucru în orice moment pe care l-ar fi considerat oportun. Astfel, dreptul de proprietate al petiţionarilor devenea precar şi revocabil. Cât priveşte interdicţiile de construire, ele limitau, fără îndoială, dreptul petiţionarilor de a-şi folosi bunurile.

4. – Era justificat amestecul în dreptul de proprietate?

Cercetând, mai întâi, dacă a existat o privare de proprietate (primul alineat, fraza o doua, din art. 1 al Protocolului nr. 1), Curtea aminteşte că autorităţile suedeze nu au trecut la exproprierea imobilelor petiţionarilor: aceştia puteau să-şi folosească bunurile, să le vândă, să le lase moştenire, să le doneze sau să le ipotecheze. Ea nu consideră, cu atât mai mult, că se poate asimila situaţia în cauză cu o expropiere în fapt, întrucât, chiar dacă dreptul de proprietate a pierdut din substanţa sa, el nu a dispărut.

Curtea se întreabă, apoi, dacă măsurile în discuţie se traduceau într-o reglementare de folosinţă a bunurilor (alin. 2 din art. 1 al Protocolului nr. 1). Acesta era tocmai cazul interdicţiilor de construire, dar nu a permiselor de expropriere, care reprezintă o etapă iniţială în procesul de privare de proprietate.

[1] În raportul său din 8 octombrie 1980, Comisia consideră că a existat o violare a art. 13 din Convenţie (10 voturi pentru, 2 împotrivă şi 4 abţineri). Ea pune concluzia, în schimb, a absenţei încălcării art. 1 din Protocolul nr. 1 (10 voturi pentru, 3 împotrivă), a art. 6 § 1 (11 voturi pentru, 5 împotrivă) şi a art. 14, 17 şi 18 (unanimitate) din Convenţie.

În al treilea rând, Curtea examinează permisele în lumina principiului de „respect" pentru proprietate (primul alineat, prima frază, din art. 1 al Protocolului nr. 1). Fără a se pronunţa asupra conformităţii lor cu dreptul suedez, ea subliniază necesitatea unui echilibru just între cerinţele interesului general al comunităţii şi imperativele apărării drepturilor fundamentale ale individului. Or, ea constată că legislaţia în vigoare, în perioada respectivă, se caracteriza prin rigiditate: în afară de retragerea pur şi simplu a permiselor, care necesita acordul municipalităţii, ea nu oferea nici un fel de mijloc de modificare ulterioară a situaţiei proprietarilor în cauză. În timpul unei lungi perioade, petiţionarii rămân într-o incertitudine completă în ce priveşte soarta proprietăţii lor, şi nu au avut dreptul ca guvernul să ia în considerare dificultăţile pe care puteau să le suporte. Fără a nega interesul pe care-l avea oraşul Stockholm de a folosi dreptul de a expropia unele imobile pentru a-şi realiza planurile, Curtea nu îşi explică de ce legislaţia suedeză trebuia să excludă posibilitatea de a reanaliza, la intervale rezonabile, interesele oraşului şi ale proprietarilor. Ea arată, în afară de aceasta, că existenţa interdicţiilor de construire a accentuat şi mai mult repercusiunile dăunătoare ale duratei de valabilitate a permiselor.

În concluzie, moştenitorii dlui Sporrong şi dna Lönnroth au suportat o povară specială şi excesivă pe care ar fi putut-o face legitimă numai posibilitatea de a reclama scurtarea duratei de valabilitate a permiselor sau aceea de a cere reparaţii. Or, legislaţia suedeză excludea, în perioada respectivă, asemenea posibilităţi; ea continuă să o excludă pe a doua dintre ele. A existat deci o violare a art. 1 faţă de cei doi petiţionari (10 voturi pentru, 9 împotrivă).

5. – Întrucât a constatat o încălcare a art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea nu judecă necesar să se plaseze în temeiul art. 17 şi 18 ale Convenţiei (unanimitate).

6. – Petiţionarii invocau, de asemenea, art. 14 din Convenţie: ei se pretindeau victime ale unei discriminări în raport cu proprietarii de imobile neexpropriaţi şi ai acelor imobile expropriate în conformitate cu modalităţile care se încadrau în dreptul suedez şi în Convenţie. Curtea respinge această teză întrucât nici o piesă de la dosar nu venea să o susţină (unanimitate).

7. – Dar art. 6 § 1 din Convenţie? Dreptul de proprietate al moştenitorilor dlui Sporrong şi al dnei Lönnroth îmbrăcând, fără nici o îndoială, un „caracter civil", era vorba de a şti dacă a apărut o „contestaţie", legată de acest subiect, între cei interesaţi şi autorităţile suedeze. Petiţionarii susţineau că termenele lungi acordate în cazul lor nu erau compatibile cu legea suedeză, ceea ce guvernul contesta. Curtea consideră că nu trebuie să rezolve controversa, dar recunoaşte existenţa şi importanţa acesteia. Din moment ce petiţionarii socoteau ilegale adoptarea sau prorogarea de măsuri care atingeau dreptul lor de proprietate şi în vigoare, pentru durate ca acelea prezentate în speţă, ei aveau dreptul ca un tribunal să tranşeze această chestiune de drept intern.

Au putut moştenitorii dlui Sporrong şi dna Lönnroth să angajeze o procedură judiciară, pentru a contesta legalitatea deciziilor consiliului municipal şi ale guvernului, în domeniul eliberării sau prorogării permiselor de expropriere? Primele pot fi atacate în faţa consiliului de administraţie al comitatului şi apoi, la nevoie, la Curtea Administrativă Supremă, dar ele nu constituie decât măsuri preparatorii care, în sine, nu aduc încă atingere unui drept cu caracter civil. În ce priveşte următoarele, ele nu sunt susceptibile de recurs în faţa jurisdicţiilor administrative. Desigur, proprietarii pot să le conteste legalitatea, invitând Curtea administrativă supremă să redeschidă procedura, dar este vorba de o cale de recurs extraordinar şi este rar utilizată. Respectiva jurisdicţie nu cunoaşte pe fond cazurile atunci când ea controlează acceptabilitatea unui asemenea recurs; în acest stadiu, ea nu procedează, deci, la un examen complet al măsurilor care ating un drept cu caracter civil. Astfel, a existat o violare a art. 6 § 1, întrucât cauza petiţionarilor nu a putut fi audiată de către un tribunal care să aibă plenitudinea jurisdicţiei (12 voturi pentru, 7 împotrivă).

8. – Având în vedere această decizie, Curtea consideră că nu este potrivit să examineze cazul prin prisma art. 13; exigenţele acestuia din urmă sunt efectiv mai puţin stricte decât cele ale art. 6 § 1 şi absorbite de ele, în speţă (unanimitate).

9. – Chestiunea acordării unei „satisfacţii echitabile" petiţionarilor nefiind pregătită, ea se rezervă.

• ***Hotărârea din 18 decembrie 1984** (plenul Curţii) – Aplicarea art. 50 (seria A nr. 88)*

10. – Moştenitorii dlui Sporrong cereau, pentru daunele materiale, 13.284.500 SEK şi dna Lönnroth 10.912.303, fiecare sumă descompunându-se într-o pierdere bănească la 31 decembrie 1980 (8.400.000 şi 6.900.000 SEK) şi în dobânzi (4.884.540 şi 4.012.303 SEK). Plângându-se, de asemenea, de un prejudiciu moral, petiţionarii revendicau o indemnizaţie pe care o lăsau în grija Curţii să-i fixeze nivelul.

Pentru a se pronunţa asupra existenţei unei pagube, Curtea începe prin a delimita „perioadele de prejudicieri". Ea recunoaşte că o municipalitate are nevoie de câtva timp – 4 ani în cazul acesta – pentru a termina studiile necesare pregătirii deciziei definitive în ce priveşte exproprierea proiectată. Ea ajunge, astfel, la 19 ani pentru moştenitorii dlui Sporrong şi 4 pentru dna Lönnroth. Ea determină apoi componentele prejudiciului. Dacă petiţionarii nu au devenit mai săraci la sfârşitul perioadelor respective (nediminuarea valorii de vânzare a imobilelor şi absenţa pierderii venitului), ei au suportat totuşi o pagubă în interiorul acestora: obstacole în libertatea de a dispune de bunuri; piedici în obţinerea de împrumuturi ipotecare; deprecierea imobilelor; impractibilitatea oricărui proiect de renovare; mai ales incertitudinea prelungită; suferinţă morală impusă prin violarea art. 6 § 1.

Cât priveşte evaluarea prejudiciului, ea se dovedeşte a fi foarte problematică, tocmai pe motivul aproape a imposibilităţii de a calcula

pierderea şanselor. Deşi Curtea socoteşte inadecvate metodele sugerate în această privinţă de către petiţionari şi guvernul suedez, ea nu crede că trebuie să stabilească altele. Ea se limitează la factorii consideraţi ca pertinenţi. Elementele prejudiciului fiind de nedespărţit şi nici unul dintre ele nepretându-se la un calcul exact, ea le apreciază în ansamblul lor şi în spirit echitabil. Ea alocă 800.000 SEK moştenitorilor dlui Sporrong şi 200.000 SEK dnei Lönnroth (12 voturi pentru, 5 împotrivă).

11. – Pentru cheltuieli de judecată şi taxe, prezentate în faţa organelor Convenţiei, petiţionarii cereau 963.175,89 SEK, mai puţin 24.103 FF primiţi de dna Lönnroth cu titlu de asistenţă judiciară. Curtea decide că Suedia trebuie să restituie 723.865,75 SEK, mai puţin 24.103 FF, moştenitorilor dlui Sporrong şi dnei Lönnroth împreună (13 voturi pentru, 4 împotrivă).[1]

12. *Bibliografie*

ALKEMA (E. A.). – „Noot", *N.J.* 1988, p. 1178–1180.

ANDREWS (J.). – „Restriction on land use in Sweden", *E.L.R.* 1983, p. 71–74.

BRUNFELTER (U.). – „Egendomsskyddet. grundlagen och europakonvention", Stockholm, *Timbro* 1986, p. 48–53.

COHEN–JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (1982–1983–1984)", *C.D.E.* 1986, p. 228–230.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1984", *A.F.D.I.* 1985, p. 415–416.

CURTIS (J. J.). – „Comparison of regulatory takings under the United States Constitution and the European Convention on Human Rights", *E.L.R.* 1989, p. 67–79.

DRZEMCZEWSKI (A.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1983, p. 333–340.

GARCIA DE ENTERRIA (E.) (éd.) – „El sistema europeo de protección de los derechos humanos", Madrid, Civitas, 1983, p. 640–652.

HIGGINS (R.). – „The taking of property by the State: recent developments in international law", *R.C.A.D.I.* 1983, t. 176, p. 343–347 şi 367–371.

KOLBERT (C. F.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1982", *B.Y.B.I.L.* 1982, p. 319–321.

LAMBERT (P.). – „Observations", *J.T.* 1983, p. 701–702.

LEMMENS (P.). – „Onteigening en stedebouwkundige voorschriften", *R.W.* 1982–1983, col. 2025–2031.

LIET–VEAUX (G.). – „L'indemnisation des sujétions d'urbanisme, prélude à une réforme législative", *Revue administrative* 1984, p. 460–465.

MERRILLS (J. G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1985", *B.Y.B.I.L.* 1985, p. 337–339.

OPSAHL (T.) şi FRIBERGH (E.). – „Sverige fällt av Europadomstolen", *Svensk Juristtidning*, 1983, p. 401–428.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1985, p. 205–210, şi 1986, p. 1076–1077.

[1] O nouă lege asupra urbanismului şi a construcţiei a intrat în vigoare la 1 iulie 1987. Ea permite să se supună jurisdicţiei administrative anumite decizii privind permisele de expropriere şi interdicţiile de construire.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 506–513.

SUNDBERG (J.) (éd.). – „Sporrong–Lönnroth", Stockholm, Institutet för offentlig och internationell rätt, 1985, 285 p.

SUNDBERG (J.) – „Human rights in Sweden. The annual report 1985", Littleton, Rothman, 1987, p. 56–70.

2. Refuzul accesului la bunuri şi pierderea stăpânirii acestora

233. CAZUL LOIZIDOU contra TURCIEI – Refuzul accesului la o serie de bunuri situate în nordul Ciprului şi pierderea stăpânirii acestora

1. – *Dna Titina Loizidou, cetăţean cipriot, a crescut în Kyrenia, în nordul Ciprului, unde poseda o serie de terenuri. În 1972, ea se măritã şi se mută la Nicosia împreună cu soţul. Înainte de invazia turcă în această regiune, la 20 iulie 1974, dna Loizidou începe lucrările de construcţie la un număr de apartamente, dintre care unul trebuie să servească drept domiciliu familiei sale.*

La 19 martie 1989, un grup de grecoaice cipriote, „Femeile se întorc acasă", organizează un marş cu scopul de a traversa linia de încetare a focului a forţelor turce. De la Nicosia, ele se îndreaptă către satul Lymbia, unde un grup reuşeşte să traverseze zona tampon şi linia de încetare a focului. Câteva dintre manifestante, între care şi dna Loizidou, sunt arestate de către poliţiştii ciprioţi turci. Mai târziu, în aceeaşi zi, ele sunt eliberate şi predate funcţionarilor Organizaţiei Naţiunilor Unite (UNFICYP) la Nicosia, apoi readuse în partea cipriotă greacă.

2. – *În cererea din 23 iulie 1989, adresată Comisiei, dna Loizidou reclamă arestarea şi detenţia sa, contrare, conform propriei opinii, articolelor 3, 5 şi 8 ale Convenţiei; ea pretinde, în plus, că refuzarea accesului la proprietatea sa, se traduce printr-o violare continuă a articolului 8 al Convenţiei şi a articolului 1 al Protocolului nr. 1*[1].

[1] La 4 martie 1991, Comisia reţine cererea, întrucât ea ridică probleme în temeiul articolelor 3, 5 şi 8 în ceea ce priveşte arestarea şi detenţia, al articolului 8 şi al articolului 1 din Protocolul nr. 1 în privinţa violărilor continue ale dreptului de acces la proprietate care s-ar fi produs după 29 ianuarie 1987. În raportul său din 8 iulie 1993, ea formulează avizul că nu a existat o violare a articolului 3 (unanimitate), a articolului 8 în ceea ce priveşte viaţa privată a petiţionarei (11 voturi pentru, două împotrivă), a articolului 5, paragraful 1 (9 voturi pentru, 4 împotrivă), a articolului 8 în ceea ce priveşte domiciliul său (9 voturi pentru, 4 împotrivă) şi a articolului 1 al Protocolului nr. 1 (8 voturi pentru, 5 împotrivă).

• ***Hotărârea din 23 martie 1995*** *(Marea Cameră) – Excepţii preliminare (seria A nr. 310)*

3. – Avea guvernul cipriot calitatea de a acţiona, adică de a sesiza Curtea? Curtea se limitează la a nota, sprijinindu-se, în special, pe practica obişnuită a Consiliului Europei, recunoaşterea de către comunitatea internaţională a amintitului guvern, ca fiind cel al Republicii Cipru. Al său *locus standi* de guvern al unei Înalte Părţi Contractante nu antrenează nici o îndoială.

4. – Guvernul turc reproşa guvernului cipriot un abuz de procedură. Curtea relevă că această excepţie nu a fost ridicată în instanţă în faţa Comisiei, astfel încât guvernul turc se afla decăzut din drepturi pentru a o prezenta în faţa Curţii, atâta timp cât se aplică dnei Loizidou. În măsura în care excepţia este îndreptată împotriva guvernului cipriot, Curtea notează că acesta a sesizat-o ca urmare, între altele, a preocupării sale pentru drepturile dnei Loizidou şi ale altor cetăţeni în aceeaşi situaţie. Curtea nu vede un abuz de procedură şi respinge, deci, excepţia (unanimitate).

5. – Conform guvernului turc, rolul său în faţa Curţii s-ar limita la acela de *amicus curiae*, întrucât cazul ar privi actele sau omisiunile Republicii turce din Ciprul de Nord (RTCN). Curtea consideră că revine unei Părţi Contractante la Convenţie să califice, după bunul plac, statutul său în faţa Curţii. Cazul îşi are originea într-o cerere introdusă, în virtutea articolului 25 al Convenţiei, de către dna Loizidou împotriva Turciei, în calitatea sa de Înaltă Parte Contractantă la Convenţie, şi i-a fost deferit de către o altă Înaltă Parte Contractantă, în virtutea articolului 48 b) al Convenţiei, Turcia fiind aici partea pârâtă.

6. – Curtea precizează, apoi, obiectul litigiului. În cererea sa de admitere în instanţă, guvernul cipriot se limitează la a invita Curtea să statueze asupra reclamaţiilor, în temeiul articolului 1 al Protocolului nr. 1 şi al articolului 8 al Convenţiei, deşi Comisia le-a reţinut în ceea ce priveşte accesul la proprietate al petiţionarei. Deci, indiscutabil, Curtea este sesizată numai cu aceste plângeri.

7. – Cu titlu preliminar, guvernul turc susţinea, mai ales, că acest caz ieşea din competenţa Curţii: el avea legătură cu fapte şi evenimente petrecute înaintea declaraţiei turce referitoare la articolul 46 al Convenţiei şi care recunoaşte jurisdicţia Curţii (22 ianuarie 1990) (excepţii de necompetenţă *ratione temporis*) şi nu privea problemele în măsură să apară pe teritoriul acoperit prin această declaraţie (excepţie *ratione loci*).

a) *Excepţiile de nencompetenţă* ratione loci

i. Faptele denunţate de petiţionară sunt oare susceptibile de a aparţine jurisdicţiei Turciei, în temeiul articolului 1 al Convenţiei?

8. – Curtea subliniază că, în stadiul excepţiilor preliminare, ea nu este chemată să cerceteze responsabilitatea efectivă a Turciei, faţă de Convenţie, în legătură cu actele care se află la originea reclamaţiilor părţii interesate. Ea

trebuie să se limiteze la a determina dacă faptele denunţate de dna Loizidou sunt susceptibile de a aparţine „jurisdicţiei" Turciei, chiar dacă ele se produc în afara teritoriului naţional.

Noţiunea de „jurisdicţie", în sensul articolului 1, nu se circumscrie la teritoriul naţional al Înaltelor Părţi Contractante. O Parte Contractantă poate, de asemenea, să-şi vadă angajată răspunderea atunci când, ca urmare a unei acţiuni militare – legale sau nu–, în practică, ea exercită controlul asupra unei zone situate în afara teritoriului naţional.

Guvernul turc admite că pierderea de către dna Loizidou a controlului asupra bunurilor sale rezultă din ocuparea părţii septentrionale a Ciprului de către trupele turceşti şi din crearea RTCN în această regiune. În plus, este indiscutabil că trupele turceşti au împiedicat-o pe petiţionară să aibă acces la proprietatea sa.

Faptele invocate de către cei interesaţi sunt, deci, de natură să aparţină „jurisdicţiei" Turciei în sensul articolului 1 (16 voturi pentru, două împotrivă).

ii. *Restricţiile teritoriale care însoţesc declaraţiile Turciei referitoare la articolele 25 şi 46 ale Convenţiei sunt oare valabile?*

9. – Curtea ţine cont de caracterul aparte al Convenţiei, tratat de garanţie colectivă a drepturilor omului, şi de faptul că este vorba de un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condiţiilor vieţii actuale. În plus, obiectul şi ţelul Convenţiei cer o interpretare şi o aplicare a dispoziţiilor sale într-un mod care să-i facă exigenţele concrete şi efective.

Dacă articolele 25 şi 46 ar permite restricţii teritoriale sau asupra conţinutului acceptării, Părţile Contractante ar fi libere să subscrie la regimuri distincte de punere în operă a obligaţiilor convenţionale conform dimensiunii acceptărilor lor. Un asemenea sistem, care ar permite statelor să-şi tempereze consimţământul prin jocul clauzelor facultative, nu numai că ar slăbi în mod grav rolul Comisiei şi al Curţii în exercitarea funcţiilor lor, dar ar micşora, de asemenea, eficacitatea Convenţiei ca instrument constituţional al ordinii publice europene. În plus, atunci când Convenţia autorizează statele să-şi limiteze acceptarea, în virtutea articolului 25, ea o precizează în mod expres (a se vedea articolul 6, paragraful 2 al Protocolului nr. 4 şi articolul 7, paragraful 2 al Protocolului nr. 7). Conform Curţii, consecinţele pentru punerea în operă a Convenţiei şi realizarea obiectivelor sale ar avea o importanţă atât de mare încât ar fi trebuit să se prevadă, în mod explicit, o abilitare în acest sens. Or, nici articolul 25 şi nici articolul 46 nu includ o asemenea dispoziţie. În plus, posibilitatea, prevăzută la articolul 64, de a formula rezerve este limitată.

Acest mod de a vedea lucrurile este confirmat de practica urmată ulterior de către Părţile Contractante cu privire la amintitele dispoziţii. De la intrarea în vigoare a Convenţiei până astăzi, cele 30 părţi contractante la Convenţie, cu excepţia Turciei, au acceptat, aproape toate, competenţa Comisiei şi a Curţii pentru a cunoaşte plângeri fără restricţii *ratione loci* sau *ratione materiae*. Realitatea acestei practici uniforme şi coerente a statelor

respinge, fără îndoială, argumentele guvernului turc, după care cei care au redactat Convenţia au trebuit să ia în considerare restricţiile care pot însoţi declaraţiile referitoare la articolele 25 şi 46, în lumina practicii urmate în virtutea articolului 36 al Statutului Curţii Internaţionale de Justiţie. Nu se contestă faptul că articolul 46 al Convenţiei a fost calchiat după articolul 36 al amintitului Statut, interpretat ca autorizând o serie de restricţii. Cu toate acestea, diferenţa fundamentală de rol şi finalitate între instituţiile despre care este vorba, precum şi existenţa unei practici acceptate necondiţionat constituie elementele care impun operarea unei distincţii între practica proprie Convenţiei şi cea a Curţii Internaţionale. În sfârşit, Curtea apreciază că o aplicare prin analogie a articolului 63, paragraful 4 al Convenţiei nu dă dreptul de a se spune că o restricţie teritorială poate fi tolerată. Restricţiile teritoriale care însoţesc declaraţiile Turciei referitoare la articolele 25 şi 46 nu sunt, deci, valabile (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

iii. *Declaraţiile Turciei referitoare la articolele 25 şi 46 ale Convenţiei sunt oare valabile?*

10. – Curtea nu crede că poate tranşa problema divizibilităţii părţilor nevalide ale declaraţiilor Turciei, referindu-se la acelea făcute de către reprezentanţii ţării, după depunerea declaraţiilor. Guvernul turc nu putea să nu cunoască faptul că, având în vedere practica uniformă a Părţilor Contractante, în temeiul articolelor 25 şi 46, ce constă în acceptarea fără condiţii a competenţei Comisiei şi a Curţii, clauzele restrictive denunţate aveau o validitate contestabilă în sistemul Convenţiei şi că organele acesteia ar fi putut să le considere ca inadmisibile.

Restricţiile denunţate se pot disocia de restul textului, lăsând intactă acceptarea clauzelor facultative. Declaraţiile din 28 ianuarie 1987 şi 22 ianuarie 1990 referitoare la articolele 25 şi 46 ale Convenţiei includ, deci, acceptări valabile ale competenţei Comisiei şi Curţii (16 voturi pentru, două împotrivă).

b) *Excepţia de incompetenţă* ratione temporis

11. – În sfârşit, Curtea consideră că interpretarea şi aplicarea ce trebuie dată restricţiilor *ratione temporis* din declaraţiile turceşti referitoare la articolele 25 şi 46, precum şi noţiunea de violări continue ale acesteia, ridică probleme dificile de drept şi de fapt. În dosarul în cauză, ea apreciază că nu dispune de suficiente elemente pentru a-i permite să se pronunţe. În plus, aceste probleme sunt atât de strâns legate de fondul cauzei încât nu pot fi rezolvate în stadiul actual al procedurii. Ea decide, deci, de a alătura această excepţie fondului (unanimitate).

• ***Hotărârea din 18 decembrie 1996*** *(Marea Cameră) – Fond (Culegere/1996–VI)*

12. – Curtea începe prin a statua asupra excepţiei preliminare de necompetenţă *ratione temporis*, ridicată de guvernul turc. Acesta din urmă afirmă, mai ales, că petiţionara pierduse proprietatea asupra bunurilor sale

într-un mod ireversibil, înainte de 22 ianuarie 1990, dată la care Turcia a recunoscut jurisdicţia obligatorie a Curţii în virtutea articolului 46 al Convenţiei: la 7 mai, prin jocul articolului 159 al Constituţiei RTCN, care prevede exproprierea, în special, a bunurilor situate în limitele RTCN şi considerate ca abandonate după 13 februarie 1975.

Curtea ia act, în această privinţă, de Rezoluţia 541 (1983) a Consiliului de Securitate a Organizaţiei Naţiunilor Unite declarând, din punct de vedere juridic, lipsită de valabilitate proclamarea instituirii RTCN şi îndemnând toate statele să nu recunoască un alt stat cipriot decât Republica Cipru. Consiliul de Securitate a reiterat acest îndemn în Rezoluţia 550 (adoptată la 11 mai 1984). Într-o rezoluţie din 24 noiembrie 1983, Comitetul Miniştrilor al Consiliului Europei a condamnat şi el proclamarea acestui stat şi a invitat toate statele să refuze recunoaşterea RTCN. Comunitatea Europeană şi şefii de guvern ai Commonwealth au adoptat o poziţie similară. În plus, numai guvernul cipriot este recunoscut pe plan internaţional ca guvern al Republicii Cipru în cadrul relaţiilor diplomatice şi contractuale, precum şi în funcţionarea organizaţiilor internaţionale.

Curtea apreciază că principiile pe care le susţine Convenţia nu se pot interpreta şi aplica în vid. Considerând caracterul deosebit al Convenţiei în calitate de tratat asupra drepturilor omului, ea trebuie să ţină cont şi de oricare regulă pertinentă de drept internaţional, atunci când se pronunţă asupra diferendelor privind jurisdicţia sa. În această privinţă, din practica internaţională şi din diferite rezoluţii redactate în termeni energici, menţionate mai sus, reiese că în viziunea comunităţii internaţionale, RTCN nu este considerată un stat în lumina dreptului internaţional şi că Republica Cipru rămâne unica formă de guvernământ legitimă a Ciprului. În acest context, Curtea nu ar putea să atribuie valabilitatea juridică, în sensul Convenţiei, unor dispoziţii, precum articolul 159 al Constituţiei RTCN şi nu se poate considera că dna Loizidou a pierdut dreptul său asupra bunurilor, în sensul acestui articol.

Dat fiind faptul că guvernul turc nu a avansat nici un alt element care să arate că petiţionara nu mai era proprietara bunurilor sale, lucru necontestat de Curte, partea interesată trebuie să fie socotită ca proprietara legală, în sensul articolului 1 al Protocolului nr. 1 şi al articolului 8 al Convenţiei. Curtea respinge, deci, excepţia de necompetenţă *ratione temporis* (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

13. – În baza articolului 1 din Protocolul nr. 1, Curtea examinează mai întâi problema imputabilităţii. Ea consideră semnificativ faptul că guvernul turc a recunoscut, într-un stadiu anterior al cazului, că pierderea de către dna Loizidou a stăpânirii proprietăţii sale provenea din ocuparea părţii septentrionale a Ciprului de trupe turceşti şi din instituirea RTCN în această regiune. În plus, în numeroase rânduri, trupele turceşti au împiedicat-o, fără drept de apel, să aibă acces la proprietatea sa. Numărul mare de soldaţi participanţi la misiunile active din nordul Ciprului atestă că armata turcă

exercită, în practică, un control global asupra acestei zone. Acest control angajează responsabilitatea Turciei, pe bună dreptate, pentru politica şi acţiunile RTCN. Rezultă că refuzul accesului petiţionarei la bunurile sale, situate în nordul Ciprului, şi pierderea stăpânirii asupra acestora, care rezultă de aici, ţin de „jurisdicţia" Turciei, în sensul articolului 1 al Convenţiei şi sunt, deci, imputabile acestui stat (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

Curtea nu consideră necesar să stabilească dacă Turcia a exercitat un control amănunţit asupra politicii şi actelor autorităţilor RTCN şi nici să examineze legalitatea intervenţiei turce în insulă, în 1974.

14. – Curtea constată: chiar dacă dna Loizidou a rămas proprietara legală a bunurilor despre care este vorba, ea a pierdut practic, din 1974, orice stăpânire a acestora, precum şi orice posibilitate de folosinţă şi de posesiune. Refuzul continuu al accesului constituie, deci, o ingerinţă în drepturile pe care i le garantează articolul 1 al Protocolului nr. 1. Amintita ingerinţă nu se traduce nici printr-o privare de proprietate şi nici printr-o reglementare de folosinţă a bunurilor, dar constituie o imixtiune în dreptul la respect faţă de bunuri şi decurge, în mod clar, din prima frază a articolului 1. Guvernul turc nu explică de ce necesitatea de a transmuta refugiaţii ciprioţi turci poate justifica negarea totală a drepturilor de proprietate ale petiţionarei, prin refuzul absolut şi continuu al accesului, şi o pretinsă expropriere fără reparaţii. Deci, a avut loc o violare a articolului 1 al Protocolului nr. 1 (11 voturi pentru, 6 împotrivă).

15. – Dna Loizidou a crescut în Kyrenia. Ea s-a mutat la Nicosia după căsătorie, în 1972, şi trăieşte acolo de atunci. Ea totuşi intenţionase să locuiască într-unul din apartamentele pe care le construise în nordul Ciprului în 1974.

Curtea relevă că ar însemna să se forţeze noţiunea de „domiciliu" prin extinderea ei până la a include un teren pe care se intenţionează construirea unei case pentru a fi locuită. Cu atât mai mult, acest termen nu poate fi interpretat ca acoperind o regiune natală şi unde există rădăcini familiale, dar unde nu se mai locuieşte. Deci, nu a existat o violare a articolului 8 al Convenţiei (unanimitate).

16. – Guvernul turc neavând observaţii asupra pretenţiilor dnei Loizidou, în temeiul articolului 50 al Convenţiei, Curtea amână cauza şi invită respectivul guvern şi petiţionara să-i adreseze în scris, în termen de 6 luni, observaţii în legătură cu situaţia creată (unanimitate).

• ***Hotărârea din 28 iulie 1998** (Marea Cameră) – Aplicarea articolului 50*

17. – Având în vedere constatarea sa potrivit căreia dna Loizidou a suferit o ingerinţă de nejustificat în drepturile sale patrimoniale, ingerinţă imputabilă Turciei, Curtea consideră că trebuie să-i acorde o indemnizaţie în baza articolului 50 (15 voturi contra 2).

18. – Ţinând seama de incertitudinile inerente în cazul oricărei tentative de a evalua pierderile reale pricinuite petiţionarei prin denegarea accesului la proprietatea sa, Curtea procedează la o evaluare în echitate şi îi acordă 300.000 CYP (14 voturi contra 3).

19. – Curtea alocă şi 20.000 CYP ca reparaţie pentru teama şi sentimentele de neputinţă şi de frustrare pe care petiţionara le-a încercat neputând uza de proprietatea sa după cum ar fi dorit-o (15 voturi contra 2).

20. – Curtea acordă în total petiţionarei pentru cheltuieli de judecată suma de 137.084,83 CYP (13 voturi contra 4), însă respinge cererea făcută în legătură cu aceasta de guvernul cipriot (unanimitate).

21. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „L'affaire Loizidou devant la Court européenne des droits de l'homme. Quelques observations", *R.G.D.I.P.* 1998, p. 123–144.

COHEN-JONATHAN (G.). – „De la Commission à la Cour européenne des droits de l'homme. Actualités 1994–1995", *R.T.D.E.* 1995, p. 725–726.

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.-F.). – „Commission et Cour européennes des droits de l'homme", *Justices* 1997, p. 169–172.

COT (J.-P.).–„La responsabilité de la Turquire et le respect de la Convention européenne dans la partie nord de Chypre", *R.T.D.H.* 1998, p. 102-116.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 şi urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 273–275.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1998)", *J.D.I.* 1999, p. 250–251.

FOCARELLI (C.).–„Sulle riserve all'accetazione della compretenza della Corte europea: la sentenza Loizidou", *Riv.D.I.* 1995, p. 738-754.

HUSHEER (A.). – „Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit der Türkei für Menschenrechtsverletzungen in Nordzypern nach den Entscheidungen der Europäischen Kommission und des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte in Fall Loizidou, *I*, Türkei", *ZEUS* 1999, p. 389–422.

KOKOTT (J.) şi RUDOLF (B.).–„Loizidou v. Turkey", *A.J.I.L.* 1996, p. 98-102.

LAMBERT (P.).–„La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35-42 şi 57-62.

LAWSON (R.A.).–„Straatsburg roert de Turkse trom", *NJCM-Bulletin* 1996, p. 1090-1114.

LAWSON (R. A.) şi SCHERMERS (H. G.). – „Leading cases of the European Court of Human Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 589–607.

MERRILLS (J.O.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 536–538.

NECATIGIL (Z. M.). – „Judgement of the European Court of Human Rights in the Loizidou case: a critical examination", *Journal for Cypriot Studies* 1997, p. 147–171, şi *The Loizidiu case. A dead-end*, Ankara, Ministry of Foreign Affairs, 1999, p. 17–46.

NECATIGIL (Z.M.).–„The Loizidou case: a critical examination", *SAM Papers* 1999, n° 8, p. 1-48.

Ress (H.K.).–„Die Zulässigkeit territorialer Beschräbkungen bei der Anerkennung der Zuständigkeit des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Ammerkung zum Urteil des Europaïschen Gerichtshofs für Menschenrechte im fall Loizidou gegen die Türkei vom 23. März 1995", Z.ä.ö.R.V. 1996, p. 427-438.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.). – „Judgements of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Rights Survey* 1996, p. 78 şi urm.

STEPHEN (M.). – „The European Court of Human Rights and Cyprus: The Loizidou case", în *The Loizidou case. A dead-end.* Ankara, Ministry of Foreign Affairs, 1999, p. 47–59.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, édition générale, n° 6–7, I, 4000.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 7–16.

TAVERNIER (P.). – „Le droit international dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme: l'apport des arrêts Loizidou c. Turquie", în *Mélanges Raymond Goy. Du droit interne au droit international. Le facteur religieux et l'exigence des droits de l'homme,* Rouen, Publications de l'Université de Rouen, 1998, p. 411–427.

VELDE (J. van der.).–„Loizidou tegen Turkijge: erkenning van het individuele klachtrecht en de rechtsmacht van het Hof met territoriale beperkingen", *NJCM-Bulletin* 1995, p. 801-823.

VITUCCI (M. C.). – „Atti della Repubblica turca di Cipro del nord e responsabilità della Turchia: il caso *Loizidou*", *Riv. D.I.* 1998, p. 1065–1083.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 395–397.

3. Distrugerea de bunuri

234. CAZUL AKDIVAR ŞI ALŢII contra TURCIEI – Distrugerea de case, într-un sat, de către forţele de securitate şi abandonarea acestuia de către locuitorii săi

1. – *Aproximativ din 1985, în sud-estul Turciei, au fost înregistrate grave tulburări între forţele de securitate şi membrii PKK (Partidul Muncitorilor din Kurdistan). Acest conflict, potrivit guvernului, a costat, până acum, vieţile a 4 036 civili şi 3 884 membri ai forţelor de securitate. Un număr mare de sate, apreciat la mai mult de 1 000, au fost distruse şi evacuate în timpul acestor ciocniri.*

Din 1987, 10 din 11 provincii din sud-est, sunt supuse stării de urgenţă, care era, deci, în vigoare în perioada faptelor.

2. – *Domnii Abdurraham Akdivar, Ahmet Akdivar, Ali Akdivar, Zülfükar Çiçek, Ahmet Çiçek, Adurrahman Akta, Mehmet Karabulut şi*

Hüseyin Akdivar locuiesc în satul Kelekçi (districtul Dicle, provincia Diyarbakir).

În noaptea de 1 noiembrie 1992, 100 până la 150 de membri ai PKK asediază jandarmeria din Bodazköy, un sat vecin cu Kelekçi, omorând un jandarm şi lovind alţi 8. În zilele următoare, forţele de securitate percheziţionează împrejurimile, încercând să-i găsească. Desfăşurarea, în continuare, a evenimentelor este contestată.

Conform petiţionarilor, *în seara de 10 noiembrie 1992, soldaţii pătrund în satul Kelekçi şi dau ordin primarului să fie imediat evacuaţi toţi locuitorii. Între timp, ei ar fi dat foc la 9 case, printre care acelea ale anumitor petiţionari. Cea mai mare parte a locuitorilor ar fi părăsit Kelekçi şi s-ar fi dus la Diyarbakir. Unii s-ar fi instalat la rude, alţii ar fi fost aruncaţi în stradă. Pe 6 aprilie 1993, forţele de securitate s-ar fi reîntors în sat şi ar fi incendiat casele rămase. De atunci, Kelekçi ar fi fost evacuat în totalitate.*

Conform guvernului, *după un atac al PKK în iulie 1992, sătenii începuseră să-şi părăsească locuinţele de bunăvoie, întrucât ei nu se simţeau acolo în siguranţă şi casele abandonate s-au prăbuşit.*

După asediul jandarmeriei din Bodazköy, forţele de securitate ar fi percheziţionat regiunea şi ar fi descoperit numeroase adăposturi părăsite de către terorişti, dar ele nu ar fi cauzat nici o stricăciune la Kelekçi. În aprilie 1993, ele ar fi percheziţionat satul fără a provoca pagube. După plecarea soldaţilor, terorişti ai PKK s-ar fi dus în sat şi ar fi incendiat casele încă existente.

3. – *Petiţionarii sesizează Comisia la 3 mai 1993. Ei se plâng de faptul că le-au fost incendiate casele şi că au fost goniţi, din satul lor, de forţele de securitate, în pofida articolelor 3, 5, 6, 8, 13, 14 şi 18 ale Convenţiei şi a articolului 1 al Protocolului nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 16 septembrie 1996*** *(Marea Cameră) (Culegere/1996–IV)*

4. – Curtea consideră, ca şi Comisia, că domnii Hüseyin Akdivar şi Ahmet Çiçek (născut în 1967) nu pot fi consideraţi ca petiţionari. Primul neagă că a semnat procura prezentată Comisiei, iar cel de-al doilea a fost confundat cu unul din verii lui, cu acelaşi nume, dar născut în 1968 şi considerat de Comisie ca adevăratul petiţionar.

[1] O delegaţie a Comisiei procedează la audierea martorilor, în prezenţa părţilor, la Diyarbakir pe 13 şi 14 martie 1995 şi la Ankara din 12 până pe 13 aprilie 1995. În raportul său din 26 octombrie 1995, Comisia dă avizul că a existat o violare a articolului 8 al Convenţiei şi a articolului 1 al Protocolului nr. 1 (18 voturi pentru, 1 împotrivă) şi a articolului 3 (14 voturi pentru, 5 împotrivă), dar nu a articolului 5, paragraful 1 (unanimitate), că a existat o violare a articolelor 6 § 1 şi 13 (12 voturi pentru, 7 împotrivă), dar nu şi a articolelor 14 şi 18 (unanimitate) şi că Turcia nu şi-a respectat angajamentele în privinţa articolului 25, paragraful 1 (12 voturi pentru, şapte împotrivă).

5. – Cu titlu preliminar, guvernul ridica mai întâi o excepţie de abuz de procedură: faptul că petiţionarii nu au folosit recursurile disponibile în sud-estul Turciei făcea parte din politica globală urmată de PKK, constând în denigrarea Turciei şi a instituţiilor sale judiciare şi acreditarea tezei legitimităţii acţiunilor sale teroriste; în cadrul acestei strategii, trebuia dovedit că sistemul juridic turc era ineficient, în general, şi nu putea trata acest gen de plângeri, în scopul îndepărtării populaţiei din sud-estul Turciei de instituţiile Republicii, de justiţie, în special.

Curtea aminteşte că, în constatarea faptelor, Comisia a confirmat din plin alegaţiile petiţionarilor privind distrugerea bunurilor lor. Ea înlătură, deci, excepţia (20 voturi pentru, 1 împotrivă).

6. – Guvernul afirma, apoi, că cererea trebuia respinsă pentru neepuizarea recursurilor interne: petiţionarii nu ar fi făcut nici o încercare de a se prevala, de indiferent ce fel de recurs, în faţa tribunalelor turce. În ceea ce priveşte aplicarea articolului 26 la faptele cauzei, Curtea, din start, relevă că situaţia care prevala în sud-estul Turciei, în perioada când petiţionarii au adresat cererea, era – şi rămâne – marcată de un conflict civil clar, rezultând din campania de violenţă teroristă desfăşurată de PKK şi din măsurile antiinsurecţionale luate de guvern, ca reacţie. În acest gen de situaţie, obstacolele pot împiedica buna funcţionare a sistemului de administrare a justiţiei. În special, dificultăţile pe care le prezintă cercetarea unor probe concludente în sensul procedurii judiciare interne, inevitabile în caz de tulburări, pot face inutilă folosirea unor recursuri în justiţie şi să împiedice desfăşurarea anchetei administrative de care depind aceste recursuri. În legătură cu recursurile în faţa jurisdicţiilor administrative, Curtea consideră semnificativ faptul că guvernul, în ciuda amplorii distrugerii unor sate, nu a fost în măsură să citeze exemple de indemnizaţii acordate persoanelor care pretindeau că membrii forţelor de securitate le-ar fi distrus în mod deliberat bunurile şi nici exemple de cercetări întreprinse împotriva acestora, ca urmare a unor asemenea alegaţii. În această privinţă, Curtea relevă că autorităţile, în general, dau dovadă de reticenţă în a recunoaşte acest tip de comportare ilicită. Ea observă, în plus, că autorităţile nu au desfăşurat nici o anchetă imparţială, nu au propus, niciodată, să coopereze pentru obţinerea de probe şi nici nu au vărsat petiţionarilor sume cu titlu gratuit. În plus, un recurs în faţa jurisdicţiilor administrative nu poate trece ca potrivit şi suficient în ceea ce priveşte reclamaţiile petiţionarilor, întrucât Curtea nu este convinsă că o asemenea procedură permite statuarea asupra alegaţiilor de distrugere a bunurilor de către jandarmi.

7. – Trecând la problemele de fond, Curtea apreciază ca un fapt stabilit că forţele de securitate sunt responsabile de incendierea caselor petiţionarilor, produsă pe 10 noiembrie 1992 şi că distrugerea domiciliilor a condus la abandonarea satului natal şi la instalarea în altă parte, a acestora. Nu s-a dovedit, însă, că forţele de securitate i-au expulzat, cu forţa, pe petiţionarii din Kelekçi. Pe această bază, Curtea examinează reclamaţiile petiţionarilor.

8. – Este neîndoielnic faptul că incendierea deliberată a caselor petiţionarilor şi a bunurilor aferente constituie, în egală măsură, o gravă ingerinţă în dreptul la respect faţă de viaţa familială, domiciliul şi bunurile celor interesaţi. Guvernul neavansând nici un argument pentru a justifica această ingerinţă – el s-a limitat la a nega participarea forţelor sale de securitate la incendii–, Curtea apreciază că a existat o violare a articolelor 8 al Convenţiei şi 1 al Protocolului nr. 1 (19 voturi pentru, 2 împotrivă).

Ea consideră că elementele, adunate de către Comisie, nu-i permit să conchidă, într-un sens sau într-altul, asupra alegaţiei privind existenţa unei practici administrative contrare acestor articole.

9. – Ţinând cont de lipsa de probe precise asupra circumstanţelor speciale în care s-a produs distrugerea caselor şi de faptul că ea a concluzionat asupra violării drepturilor recunoscute petiţionarilor prin articolul 8 al Convenţiei şi prin articolul 1 al Protocolului nr. 1, Curtea nu cercetează dacă a avut loc o violare a articolului 3 al Convenţiei (20 voturi pentru, 1 împotrivă).

10. – Petiţionarii au arătat în faţa Comisiei că au fost constrânşi să-şi abandoneze casele, violându-se, astfel, dreptul la libertate şi la siguranţă, consacrat în articolul 5, paragraful 1 al Convenţiei. Întrucât nu şi-au menţinut această reclamaţie, Curtea nu găseşte motivată o examinare din oficiu (unanimitate).

11. – Dat fiind faptul că reclamaţiile, în temeiul art. 6, paragraful 1 şi art. 13 ale Convenţiei, reiau elemente identice sau apropiate problemelor deja tratate în cadrul excepţiei de neepuizare a căilor interne de recurs, Curtea găseşte inutil să le examinexe (unanimitate).

12. – Ea aminteşte: Comisia a examinat alegaţiile privind violarea articolelor 14 şi 18 ale Convenţiei şi a apreciat că nu erau coroborate cu elementele aflate în dosar. Având în vedere rolul pe care îl are Comisia în stabilirea şi verificarea faptelor, Curtea subscrie la concluziile acesteia asupra punctului în discuţie. Deci, nu a existat o violare a acestor articole (unanimitate).

13. – Curtea notează constatarea Comisiei, conform căreia petiţionarii, sau alte persoane considerate petiţionari, au fost interogate, individual, în legătură cu cererile lor şi au primit spre semnare, declaraţii, susceptibile de a indica absenţa redactării unor asemenea plângeri. În cazul domnilor Hüseyin Akdivar şi Ahmet Çiçek, audierea a fost filmată.

Ea apreciază că, pentru ca mecanismul recursului individual, instaurat de articolul 25 al Convenţiei, să fie eficace, este de cea mai mare importanţă ca petiţionarii, declaraţi sau potenţiali, să fie liberi să comunice cu Comisia, fără ca autorităţile să exercite diverse presiuni în vederea retragerii sau modificării reclamaţiilor respective.

Ţinând cont de vulnerabilitatea sătenilor petiţionari şi de faptul că, în sud-estul Turciei, înaintarea unei plângeri contra autorităţilor este în măsură să suscite o teamă legitimă de represalii, faptele denunţate constituie o formă

de presiune ilegală şi inacceptabilă asupra petiţionarilor, pentru a-i face să-şi retragă cererile. În plus, nu ar putea fi exclus faptul că filmarea celor două persoane, în legătură cu care, ulterior, s-a admis că nu erau petiţionare, ar fi contribuit la aceste presiuni. Menţinerea de către petiţionari a plângerii lor adresată Comisiei nu împiedică estimarea, de către cei implicaţi, a unei asemenea atitudini a autorităţilor, drept constituind o încălcare a articolului 25, paragraful 1 (17 voturi pentru, 4 împotrivă).

14. – Curtea consideră rezonabilă suma de 20 180 lire sterline, solicitată de petiţionari cu titlu de cheltuieli de judecată şi taxe şi o acordă în totalitate, mai puţin sumele deja vărsate de Consiliul Europei în cadrul asistenţei judiciare (14 095 FF) (19 voturi pentru, 2 împotrivă).

În schimb, în ceea ce priveşte reparaţia prejudiciului material şi moral, Curtea apreciază că, nefiind întrunite toate condiţiile cauza se suspendă. (20 voturi pentru, 1 împotrivă).

• ***Hotărârea din 1 aprilie 1998 (Marea Cameră)*** – *Aplicarea articolului 50 (Culegere 1998)*

15. – Petiţionarii şi guvernul au păreri opuse în ceea ce priveşte existenţa unui "acord" care s-ar fi încheiat între ei, iar termenii de formulare şi conţinutul protocolului sunt vagi şi neconcludente.

Curtea a ajuns la concluzia că nu a existat "un acord" în sensul articolului 54 § 4 din regulamentul A (17 voturi contra 1).

16. – Cu titlul de daune materiale, Curtea ţine seama de: case, pământuri cultivate şi arabile, bunuri mobile, şeptel şi nutreţ, ca şi de costurile chiriei pentru alocaţia de înlocuire şi alocă următoarele sume, convertite în lire sterline, ţinând cont de rata ridicată de inflaţia din Turcia: 6.075,85 £ lui Ahmet Akdivar, 7.205,99 £ lui Ali Akdivar, 32.578,79 £ lui Zülfükar Çiçek, 16.173,44 £ lui Abdurrahman Akdivar, 14.533,23 £ lui Abdurrahman Aktaş, 12.539,36 £ Mehmet Karabbulut şi 25.974,10 £ lui Ahmet Çiçek (17 voturi contra 1).

17. – Curtea acordă o reparaţie pentru daune morale, având în vedere gravitatea violărilor constatate, de câte 8.000 £ fiecărui petiţionar (17 voturi contra 1), însă respinge cererea de plată a unor daune punitive.

18. – În ceea ce priveşte cheltuielile de judecată, Curtea acceptă în totalitate cererea privind procedura legală de articolul 50, adică suma de 8.140 £, plus orice sumă care ar mai putea fi datorată ca TVA (17 voturi contra 1). Ea adaugă că respectarea condamnării la plata unor daune, pronunţată în hotărârea principală, ţine de competenţa Comitetului de Miniştrii ai Consiliului Europei.

19. – Curtea respinge cererea petiţionarilor tinzând la reintegrarea lor în drepturi, adică plătirea unor costuri pentru reparaţii de efectuat şi ridicarea obstacolelor care le împiedică întoarcerea în sat (17 voturi contra 1), această

problemă ţinând de competenţa Comitetului de Miniştri, în baza articolului 54 al Convenţiei.

20. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.-F.). – „Commision et Court européennes des droits de l'homme", *Justices* 1997, p. 172–174 şi 184–185.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 239–245.

KOERING-JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1997, p. 454, 466, 472 şi 486.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

LAMBERT (P.).–„La Cour européenne des droits l'homme – année 1998", *J.T.D.E.* 1999, p. 31 şi urm.

LEGROS (P.) şi COENRAETS (P.).–„La règle de l'épuisement des voies de recours internes et l'accès effectif à une juridiction dans la jurisprudence de la Coureuropéenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1998, p. 27-35.

REIDY (A.), HAMPSON (F.) şi BOYLE (K.). – „Gross violations of human rights: invoking the European Convention on Human Rights in the case of Turkey", *N.Q.H.R.* 1997, p. 161-173.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediţie generală nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 548–556.

WOODS (L.).–„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 380-382.

4. Refuzul acordării de alocaţii

235. CAZUL GAYGUSUZ contra AUSTRIEI – Refuz al autorităţilor de a acorda alocaţia de urgenţă unui şomer ajuns la sfârşitul perioadei legale de atribuire, cu motivaţia că nu este de naţionalitate austriacă

1. – *Cetăţean turc, născut în 1950, dl Cevat Gaygusuz locuieşte în Austria din 1973. Pe 6 iulie 1987, el cere să i se acorde un avans asupra pensiei sub formă de alocaţie de urgenţă în conformitate cu Legea privind asigurarea de şomaj. Agenţia pentru angajare din Linz şi agenţia regională pentru angajare din Austria Superioară îi resping cererea, întrucât nu răspundea cerinţelor enunţate la articolul 32, paragraful 2 a) al amintitei legi, după care numai cetăţenii austrieci pot beneficia de acest tip de alocaţii. În septembrie 1987, dl Gaygusuz revine în Turcia.*

El sesizează Curtea Constituţională care, la 28 februarie 1988, decide să nu reţină speţa: cazul este lipsit de suficiente şanse de succes şi intră în competenţa Curţii Administrative. Pe 19 septembrie 1989, Curtea Administrativă, căruia i-a fost deferit cazul, respinge recursul pe motiv că decizia asupra constituţionalităţii legilor intră în competenţa Curţii Constituţionale.

2. – *În cererea sa din 17 mai 1990 adresată Comisiei, dl Gaygusuz invocă art. 6, paragraful 1 şi art. 8 ale Convenţiei, precum şi articolul 14 al Convenţiei, coroborat cu art. 1 al Protocolului nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 16 septembrie 1996*** *(Cameră) (Culegere/1996–V)*

3. – Curtea începe prin a examina reclamaţia în baza articolului 14 al Convenţiei coroborat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1 şi se pronunţă, mai întâi, asupra aplicabilităţii acestor două articole.

Ea apreciază că dreptul la alocaţia de urgenţă – în măsura în care el este prevăzut prin legislaţia în vigoare – este un drept patrimonial în sensul articolului 1 al Protocolului nr. 1. În consecinţă, această dispoziţie se aplică fără a fi nevoie să te bazezi numai pe legătura existentă între atribuirea alocaţiei de urgenţă şi obligaţia de a plăti „impozite sau alte contribuţii".

Dl Gaygusuz, nebeneficiind de alocaţia de urgenţă, în virtutea unei distincţii ţinând de articolul 14 al Convenţiei, adică naţionalitatea sa, această dispoziţie este, de asemenea, aplicabilă.

4. – În ceea ce priveşte examinarea celor două articole coroborate, Curtea constată, mai întâi, că dl Gaygusuz a rezidat legal în Austria şi a lucrat acolo în anumite perioade plătind contribuţiile la casa de asigurări de şomaj cu acelaşi titlu şi pe aceeaşi bază ca şi cetăţenii austrieci. Ea aminteşte, apoi, că refuzul autorităţilor de a-i acorda alocaţia de urgenţă se baza în exclusivitate pe constatarea că el nu avea naţionalitatea austriacă, aşa cum prevede articolul 33, paragraful 2 a) al legii privind asigurarea de şomaj din 1977. De altfel, nu s-a afirmat că petiţionarul nu îndeplinea celelalte condiţii legale pentru atribuirea prestaţiei sociale în cauză; el se afla, deci, într-o situaţie similară cu cea a cetăţenilor austrieci în ceea ce priveşte dreptul la obţinerea acestei prestaţii. Pornind de la aceasta, Curtea apreciază că diferenţa de tratament între austrieci şi străini vizând atribuirea alocaţiei de urgenţă, a cărei victimă a fost dl Gaygusuz, nu se bazează pe nici o „justificare obiectivă şi rezonabilă". A existat, deci, o nerecunoaştere a articolului 14 al Convenţiei coroborat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1 (unanimitate).

5. – Văzând această concluzie, Curtea socoteşte inutil să mai examineze cazul prin prisma articolului 6, paragraful 1 al Convenţiei (unanimitate).

[1] În raportul său din 11 ianuarie 1955, Comisia conchide că nu a existat o violare a articolului 6 § 1 al Convenţiei (12 voturi pentru, 1 împotrivă), că a existat o violare a articolului 14 al Convenţiei coroborat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1 (unanimitate) şi că nu se ridică, în mod distinct, nici o altă problemă, prin prisma articolului 8 al Convenţiei (unanimitate).

6. – În plus, ea consideră că nu se ridică nici o problemă distinctă, în temeiul articolului 8 al Convenţei (unanimitate).

7. – În temeiul articolului 50 al Convenţiei, ea acordă dlui Gaygusuz 200 000 ATS pentru pagube materiale (8 voturi pentru, 1 împotrivă) şi 100 000 ATS pentru cheltuieli de judecată şi taxe (unanimitate).

8. *Bibliografie*

CAMERON (I.).–„European Court of Human Rights", *E.P.L.* 1988, p. 158.

COHEN-JONATHAN (G.) şi FLAUSS (J.F.). – „Commission et Cour européennes des droits de l'homme", Justices 1997, p. 183–184.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996" *A.F.D.I.* 1996, p. 749 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1996)", *J.D.I.* 1997, p. 238–239.

FAVARD (J.).–„Le labyrinthe des droits fondamentaux", *Droit social* 1999, p. 215-217.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1996", *J.T.D.E.* 1997, p. 35–42 şi 57–62.

MARGUÉNAUD (J.-P.) şi MOULY (J.).–„Note", *D.* 1998, juridprudence, p. 439-441.

MAVRIDIS (P.). – „Etrangers sans pretations sociales? Commentaires sur des récents arrêts de la Cour de Luxembourg et de la Cour de Strasbourg (Taflan-Net et Gaygusuz)" *L'Obsevateur de Bruxelles*, nr. 20, 1996, p. 29–32.

PECH (G.).–„Der Schutz öffentlich-rechtlicher Ansprüche durch die Eigentums-farantie des Ersten Zusatzprotokoll", in Grabenwarter (C.) et Thienel (R.), *Kontinuität und Wandel der EMRK. Studien zur Europäischen Menschenrechts-konvention,* Kehl, Engel, 1998, p. 233-244.

SUDRE (F.). – „La portée du droit à la non-discrimination: de l'avis de l'assemblée du Conseil d'Etat du 15 avril 1996, Dna Doukouré, à l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme du 16 septembre 1996, Gaygusuz c. Autriche", *R.F.D.A.* 1997, p. 966–976.

SUDRE (F.). – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1997, ediţie generală, nr. 6–7, 4 000.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1997, p. 4 şi urm.

WOODS (L.).–„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 379-380.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

236. CAZUL WILLIS contra REGATULUI UNIT - Imposibilitatea pentru un văduv de a beneficia de alocaţiile de văduvă şi de mamă văduvă, precum şi de o pensie de văduvă

1. – *Kevin Willis este un resortisant britanic născut în 1956, cu domiciliul în Bristol. El se căsătoreşte în decembrie 1984, iar perechea are doi copii, născuţi în 1989 şi în 1990. Soţia lui decedează în urma unui cancer, la 7 iunie 1996, la vârsta de 39 de ani, iar el devine astfel administratorul bunurilor acesteia.*

Dna Willis a lucrat ca funcţionară în cadrul unui oficiu local pentru locuinţe şi, în cea mai mare parte a vieţii sale maritale, salariul ei a constituit principala sursă de venituri a gospodăriei. Ea a depus la securitatea socială, în calitate de salariat, cotizaţii pentru activitatea cu normă întreagă, până în 1994, iar apoi a beneficiar de credite de cotizare, ca persoană aflată în incapacitate de muncă. La 3 noiembrie 1995, dl Willis îşi abandonează serviciul pentru a-şi îngriji soţia şi pentru a se ocupa de copii. În urma decesului soţiei sale, el lucrează în regim de normă parţială între 2 septembrie şi 6 noiembrie 1996, pentru un salariu anual de 4.393 £, ceea ce se vădeşte a nu fi rentabil. El încetează deci să lucreze, pentru a se ocupa în întregime de copiii săi.

El solicită să beneficieze de prestaţiile pe care l-ar fi putut pretinde o văduvă al cărei soţ ar fi decedat în împrejurări analoge cu cele în care decedase propria lui soţie, anume de o alocaţie de văduvă şi de o alocaţie de mamă văduvă, ambele prevăzute prin legea din 1992, cu privire la securitatea socială şi la prestaţiile sociale („legea din 1992"). Cererea sa este refuzată.

2. – *În petiţia sa din 24 aprilie 1997, adresată Comisiei, dl Willis invocă o discriminare la adresa persoanei sale şi a defunctei sale soţii, din cauza deciziei de a i se refuza alocaţia de văduvă şi alocaţia de mamă văduvă, precum şi din cauza imposibilităţii ca el să poată beneficia în viitor de pensia de văduvă, în pofida cotizaţiilor vărsate de soţia sa la securitatea socială. El pretinde că, în calitate de bărbat, este victima caracterului discriminatoriu al legiaslaţiei britanice cu privire la securitatea socială, ceea ce constituie o violare a articolului 14 din Convenţie, combinat atât cu articolul 9 al acestui instrument, cât şi cu articolul 1 din Protocolul nr. 1. Făcând referire la domeniul articolului 13, el mai pretinde şi că nu a dispus de nici un recurs efectiv, deoarece discriminarea pe care o denunţă era prevăzută de o legislaţie fără echivoc.*

• ***Hotărârea din 11 iunie 2002** (secţia IV) (CEDO 2002-IV)*

3. Curtea relevă că nimeni nu susţine că cel interesat nu îndeplineşte diversele condiţii legale de atribuirea alocaţiei de văduvă şi a alocaţiei de mamă văduvă. Acestea i-au fost refuzate doar din motivul că este bărbat. O femeie aflată în aceiaşi situaţie ar fi avut dreptul – executoriu în dreptul intern – de a beneficia de cele două alocaţii.

În plus, Curtea constată că soţia petiţionarului a lucrat în cea mai mare parte a virţii sale maritale, vărsând cotizaţii la securitatea socială, în calitate de salariată, la o cotă corespunzând unei activităţi cu normă întreagă, exact cum ar fi făcut şi un bărbat în aceiaşi situaţie. Ea mai arată că petiţionarul a încetat să mai lucreze la 3 noiembrie 1995 pentru a-şi îngriji soţia şi pentru a se ocupa de copii. Ţinând seama de salariul relativ mic pe care cel interesat îl primea pe când lucra, nu era rentabil pentru el să reia un serviciu cu normă redusă după decesul soţiei sale. În pofida acestor condiţii, prestaţiile financiare la care el ar fi putut pretinde după decesul soţiei sale erau cu mult mai puţin numeroase decât cele la care ar fi avut dreptul dacă ar fi fost femeie.

Potrivit Curţii, nu există nici o justificare obiectivă şi rezonabilă pentru diferenţa de tratament între bărbaţi şi femei în ceea ce priveşte dreptul la alocaţia de văduvă şi la alocaţia de mamă văduvă şi a avut loc, deci, o violare a articolului 14 din Convenţie combinat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

4. - Această concluzie dispensează Curtea de a mai examina acuzaţiile aduse de petiţionar în această privinţă din perspectiva articolului 14 combinat cu articolul 8 (unanimitate).

5. - Curtea constată că, chiar dacă cel interesat ar fi fost femeie, nu ar fi îndeplinit condiţiile cerute pentru a putea pretinde pensia de văduvă în baza legii din 1992. Într-adevăr, o văduvă aflată în situaţia petiţionarului nu ar avea dreptul la această pensie înainte de anul 2006 cel mai curând, însă poate niciodată, datorită efectului altor condiţii legale care impun, de exemplu, ca solicitanta să nu se recăsătorească înainte de data la care dreptul său s-ar concretiza.

Dat fiind că petiţionarul nu a făcut obiectul nici unei diferenţe de tratament în comparaţie cu o femeie aflată într-o situaţie analogă, Curtea a ajuns la concluzia non-violării articolului 14 din Convenţie combinat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1, în ceea ce priveşte imposibilitatea de a beneficia de o pensie de văduvă (unanimitate).

6. - Nu a avut loc, deci, o violare a articolului 14 combinat cu articolul 8 în această privinţă (unanimitate).

7. - De altfel, Curtea a consideră că nu este cazul să examineze acuzaţiile aduse în baza articolului 14 în ceea ce o priveşte pe defuncta soţie a petiţionarului (unanimitate).

8. - În ceea ce priveşte învinuirea bazată pe articolul 13, Curtea reaminteşte că această dispoziţie nu merge până la a garanta o cale de recurs care să permită contestarea în faţa unei instanţe naţionale a legilor unui stat contractant, pe motiv că ele sunt contrare Convenţiei. Prin urmare, nu a avut loc o violare a articolului 13 (unanimitate).

9. - Aplicând articolul 41, Curtea îi alocă în echitate petiţionarului 25.000 £ ca daune materiale (corespunzând alocaţiilor de văduvă şi de mamă

văduvă până la 9 aprilie 2001), precum şi 12.500 £ pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

10. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) - „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 2002)", *J.D.I.* 2003, p. 569-570.

237. CAZUL KOUA POIRREZ contra FRANŢEI – Refuzul de a-i acorda unui străin o alocaţie pentru adult handicapat

1. – *Ivorian*[1] *născut în 1966, Ettien Laurent Koua Poirrez locuieşte în regiunea pariziană. El este adoptat de către un resortisant francez în iulie 1987, dar declaraţia de naţionalitate franceză pe care o semnează în luna decembrie a aceluiaşi an este declarată de neacceptat pe motivul că el este major la data cererii. El face apel contra a cestei decizii.*

Dl Koua Poirrez suferă de un grav handicap fizic de la vârsta de şapte ani. Administraţia franceză îi recunoaşte un grad de incapacitate de 80 % şi îi atribuie o carte de invaliditate. În 1990, Casa de alocaţii familiale refuză să-i acorde alocaţia de adult handicapat (A.A.H.) pe care a solicitat-o. În mai 1990, petiţionarul sesizează comisia de recurs amiabil care confirmă decizia, arătând că el nu este de naţionalitate franceză şi nici resortisant al unei ţări care a semnat un acord de reciprocitate, aşa cum o cere codul de securitate socială. El se adresează atunci tribunalului pentru cauze de securitate socială care decide, în iunie 1991, să amâne statuarea, punând o întrebare prejudicială Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene. În decembrie 1992, aceasta se pronunţă în favoarea conformităţii textului francez cu dispoziţiile europene. În martie 1993, tribunalul cauzelor de securitate socială respinge recursul dlui Koua Poirrez. Curtea de Apel din Paris confirmă această sentinţă în iunie 1995, iar Curtea de Casaţie respinge recursul în ianuarie 1998.

În urma adoptării legii din 11 mai 1998, care ridică condiţia de naţionalitate pentru acordarea de prestaţii non contributive[2]*, petiţionarul solicită din nou acordarea alocaţiei A.A.H., pe care o primeşte începând din iunie 1998.*

2. – *În petiţia sa din 12 martie 1998, adresată Comisiei, dl Koua Poirrez invocă violarea articolului 14 din Convenţie combinat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 şi denunţă durata procedurii.*

• ***Hotărârea din 30 septembrie 2003** (secţia II) (CEDO 2003-X)*

3. – Curtea consideră că o prestaţie socială non contributivă, cum este A.A.H., poate fundamenta un drept patrimonial în sensul articolului 1 din

[1] În franceză *ivoirien* = Resortisant al statului african Coasta de Fildeş *(Côte d'Ivoire)* (N. T.).
[2] Prestaţie non contributivă (termen juridic francez) = prestaţie care nu este subordonată unor plăţi anterioare de cotizaţii (N. T.).

Protocolul nr.1. Potrivit ei, faptul că ţara de origine a petiţionarului nu a semnat o convenţie de reciprocitate – cu toate că celui în cauză i s-a atribuit o carte de invaliditate, că locuia în Franţa, că era fiul adoptiv al unui cetăţean francez care locuia şi lucra în Franţa şi, în fine, că beneficiase în prealabil de un venit minim de inserţie – nu poate justifica, în sine, refuzarea acordării alocaţiei litigioase. De altfel, criteriul naţionalităţii pentru acordarea acestei alocaţii a fost suprimat prin legea din 11 mai 1998, iar petiţionarul a beneficiat de A.A.H. imediat după promulgarea legii. Curtea apreciază deci că petiţionarul avea un drept patrimonial în sensul articolului 1 al Protocolului nr. 1 şi că articolul 14 este de asemenea aplicabil.

4. – Cu privire la fond, refuzul de a acorda alocaţia A.A.H. se baza exclusiv pe constatarea că petiţionarul nu poseda naţionalitatea adecvată, condiţie de atribuire pusă de articolul L. 821-1 din codul securităţii sociale pe atunci aplicabil. Petiţionarul îndeplinea celelalte condiţii legale pentru atribuirea prestaţiei sociale şi a beneficiat de altfel de A.A.H. după ce noua lege a suprimat condiţia naţionalităţii. El se găsea deci într-o situaţie analogă cu cea a resortisanţilor francezi sau din ţări care semnaseră o convenţie de reciprocitate în ceea ce priveşte dreptul său la obţinerea acestei prestaţii. Diferenţa de tratament, în ceea ce priveşte beneficiul prestaţiilor sociale, între resortisanţii francezi sau din ţări care au semnat o convenţie de reciprocitate şi ceilalţi străini nu se baza pe nici o "justificare obiectivă şi rezonabilă". Chiar dacă, la epoca petrecerii faptelor, Franţa nu era legată prin acorduri de reciprocitate cu Coasta de Fildeş, ea s-a angajat, ratificând Convenţia, să recunoască "oricărei persoane care ţinea de jurisdicţia [ei]", ceea ce era cazul cu petiţionarul, drepturile şi libertăţile definite în titlul I al Convenţiei. A avut loc, deci, o violare a articolului 14 combinat cu articolul 1 al Protocolului nr. 1 (şase voturi contra unul).

5. – Cât priveşte învinuirea referitoare la durata procedurii, Curtea notează că aceasta a durat şapte ani, şapte luni şi nouă zile pentru trei grade de jurisdicţie. Ea apreciază că perioada în faţa Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene nu este de luat în calcul şi că tratarea cazului, destul de complex, nu a vădit nici o întârziere imputabilă autorităţilor judiciare. Termenul rezonabil ne fiind depăşit, nu a avut loc o violare a articolului 6 § 1 (unanimitate).

6. – În baza articolului 41, Curtea îi alocă domnului Koua Poirrez 20.000 EUR pentru prejudiciu material şi moral, precum şi 3.000 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

7. *Bibliografie*

CALLEWAERT (J.). – «Paris, Luxembourg, Strasbourg: trois juges, une discrimination. L'interaction entre les ordres juridiques national, communautaire et conventionnel à l'épreuve de la pratique (en marge de l'arrêt *Koua Poirrez)*», *R.T.D.H.* 2005, p. 159-169.

DELANGE (M.). – «Note», *Revue du droit des étrangers* 2003, p. 440-441.

GUIOMARD (F.). – «Observations», *D.* 2004, p. 375-376.

GONZALES (G.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *A.D.E.* 2003, p. 681-682.

SUDRE (F.). şi alţii. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2003)», *R.D.P.* 2004, p. 845-847.

238. CAZUL STEC ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Modificări legislative legând regimul de alocaţii pentru diminuarea remunerării de cel al pensiilor

1. – *"Alocaţia pentru diminuarea remunerării" (REA) şi "alocaţia de pensionare" (RA) sunt prestaţii în funcţie de venit, menite să compenseze pentru salariaţii sau foştii salariaţi victime ale unui accident de muncă sau ale unei boli profesionale pierderea capacităţii lor de a câştiga astfel pricinuită. Iniţial finanţate prin intermediul casei naţionale de asigurări, ele sunt finanţate, cu începere din 1990, prin impozitul general. Înainte de 1986, beneficiarii REA care ieşeau la pensie continuau să perceapă alocaţia, care le era atunci plătită în plus faţă de pensia lor legală de vârstă. Începând din 1986, o succesiune de măsuri legislative au încercat să suprime REA sau să o reducă pentru cei în drept care nu mai aveau vârsta care să le permită să mai lucreze, instaurând condiţii de încetare automată sau de limitare legate de vârstele prevăzute de regimul legal al pensiilor de bătrâneţe, adică 65 de ani pentru bărbaţi şi 60 de ani pentru femei.*

2. – *Britanici, Anna Stec, născută în 1933, Patrick Lunn, născut în 1923, Sybil Spencer, născută în 1926 şi Oliver Kimber, născut în 1924, au beneficiat toţi, într-un moment al carierei lor, de REA.*

Atunci când dna Stec atinge vârsta de 60 de ani, REA percepută de ea este înlocuită printr-o RA. Potrivit ei, un bărbat de aceiaşi vârstă cu ea ar fi continuat să primească REA.

Dl Lunn şi dl Kimber încep să perceapă pensia lor legală de bătrâneţe la 17 mai 1993 şi respectiv la 29 septembrie 1994. REA le este apoi înlocuită cu o RA. După părerea lor, o femeie în aceiaşi situaţie cu ei ar fi ieşit la pensie înainte de intrarea în vigoare a noilor reguli, mai severe, din 1989 şi ar fi avut deci dreptul la o REA îngheţată pe viaţă. Dna Spencer începe să perceapă pensia legală de bătrâneţe la 23 decembrie 1986. REA sa este apoi îngheţată pe viaţă. Potrivit opiniei ei, dacă ar fi fost bărbat, ar fi continuat să perceapă o REA care nu era îngheţată.

Cazurile tuturor petiţionarilor sunt mai întâi examinate de tribunalele securităţii sociale şi apoi reunite de comisarul de la securitatea socială, care adresează două întrebări prejudiciale Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene (CJCE), iar aceasta statuează la 23 mai 2000. Ea apreciază că criteriile discriminatorii în raport cu REA nu sunt incompatibile cu dreptul european, având în vedere că sunt legate de perceperea de prestaţii de bătrâneţe şi că ies, deci, din domeniul de aplicare al directivei 79/7/CEE cu privire la implementarea progresivă a principiului egalităţii de tratament între bărbaţi şi femei în materie de securitate socială. La 31 iulie 2000, comisarul, conformându-se deciziei CJCE, radiază de pe rol cauzele

petiţionarilor, care erau apelanţi în faţa lui, acceptând recursurile acolo unde apelantul în faţa lui era un arbitru.

3. – *Petiţionarii sesizează Curtea la 22 noiembrie 2000. Ei se plâng de a fi suferit o discriminare bazată pe sex în urma modificărilor legislative care au legat regimul alocaţiilor REA de cel al pensiilor ; ei invocă articolul 1 din Protocolul nr.1 combinat cu articolul 14 al Convenţiei.*

4. – *La 6 iulie 2005, Curtea declară petiţia admisibilă. Ea consideră în special că atunci când legislaţia naţională îi recunoaşte unei persoane un drept la o prestaţie socială, chiar şi non contributivă, articolul 1 din Protocolul nr. 1 este aplicabil.*

• ***Hotărârea din 12 aprilie 2006*** *(Marea Cameră) (CEDO 2006-...)*

5. – Curtea consideră că atât decizia politică de a pune capăt plăţii REA persoanelor care ar fi încetat, în orice caz, să ocupe un post remunerat, ca şi alegerea, pentru a atinge acest obiectiv, a legării vârstei limită pentru REA de "sfârşitul vieţii active" teoretice sau de vârsta legală de pensionare urmăreau un scop legitim şi erau justificate rezonabil şi obiectiv.

Rămânea de cercetat dacă tratamentul diferenţiat al bărbaţilor şi al femeilor de către regimul legal de pensionare este acceptabil din perspectiva articolului 14. În anul 1940, cu mult înainte de adoptarea Convenţiei, a fost introdusă pentru prima dată în Regatul Unit o diferenţă între bărbaţi şi femei în privinţa vârstei legale de pensionare. Această disparitate a fost adoptată în scopul de a atenua inegalitatea şi dezavantajul din punct de vedere financiar care rezultau pentru femeie din faptul că rolul ei consta, în mod tradiţional, în a se ocupa, fără remuneraţie, de familia sa în cadrul căminului său, mai degrabă decât în a exercita o ocupaţie profesională remunerată. La origine, ea urmărea să corecteze nişte "inegalităţi reale " între bărbaţi şi femei şi se poate deci considera că măsura era în mod obiectiv justificată din perspectiva articolului 14. Rezultă de aici că diferenţa în cauză a continuat să fie justificată până în momentul în care, situaţia socială schimbându-se, s-a putut considera că femeile nu mai erau substanţial dezavantajate din cauza unei vieţi profesionale mai scurte. Prin însăşi natura sa, această schimbare trebuie să fi fost progresivă şi ar fi greu, vezi chiar imposibil, să se indice un moment anume în care nedreptatea rezultând pentru bărbaţi dintr-o disparitate între vârstele legale de pensionare a început să aibă o pondere mai mare decât necesitatea de a corecta dezavantajul de care sufereau femeile. Curtea dispune totuşi de anumite indicaţii în această privinţă. Astfel, potrivit Cărţii Albe din 1993, numărul femeilor titulare ale unui loc de muncă remunerat a trecut de la 37 % în 1967 la 50 % în 1992.

Guvernul a făcut un prim pas concret în direcţia stabilirii aceleiaşi vârste de pensionare pentru bărbaţi şi pentru femei odată cu publicarea, în decembrie 1991, a unei Cărţi Verzi. Se poate evident susţine că acest demers ar fi putut fi făcut, sau ar fi trebuit făcut mai devreme. Totuşi, dezvoltarea parităţii în viaţa profesională a bărbaţilor şi a femeilor este un proces gradual

în legătură cu care autoritățile naționale sunt cele mai în măsură să emită o apreciere. Mai mult, este semnificativ faptul că numeroase state contractante mențin în continuare o diferență între femei și bărbați în privința vârstei legale de pensionare. Ținând seama de justificarea inițială a măsurii, care era presupusă a corecta o inegalitate financiară între sexe, de încetineala naturală a procesului de evoluție în viețile profesionale ale femeilor și de lipsa de uniformitate în această privință în rândul statelor contractante, Regatul Unit nu poate fi criticat că nu s-a angajat mai devreme pe calea unei vârste legale unice de pensionare. De altfel, pentru guvern nu era lipsit de rațiune, odată ce decisese să înceapă un proces de egalizare, faptul de a iniția un proces de consultare și de control, iar Parlamentul nu poate fi nici el blamat pentru a fi decis, în 1995, să introducă un proces de reformă lent și în etape, ținând cont de implicațiile extrem de importante și grave pentru femei, ca și pentru economie în general.

În concluzie, decizia de a lega de regimul pensionărilor dreptul de a percepe alocația REA era rezonabilă și obiectiv justificată, numita prestație fiind destinată să compenseze o diminuare a capacității de câștig suferită de o persoană în cursul vieții sale active. Nu a avut loc, deci, o violare a articolului 14 combinat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 (șaisprezece voturi contra unul).

6. *Bibliografie*

DUCOLOMBIER (P.). "Note", *L'Europe des libertés* ianuarie 2006, p.24 și urm.

5. Întârzierile de plată

239. CAZUL AKKUŞ contra TURCIEI – Întârzierea administrației în a plăti o indemnizație complementară de expropriere, reducând-o datorită inflației

1. – *În septembrie-octombrie 1987, administrația națională a apelor expropriază terenurile dnei Sariye Akkuş și ale soțului acesteia, situate în satul Gokdogan (Sinop), în vederea construirii barajului hidro-electric Atinkaya, din valea Kizilirmak. Aceste terenuri plantate cu orez sunt în prezent inundate. Administrația plătește 122 000 de lire turcești cu titlu de indemnizație.*

La 17 septembrie 1990, Curtea de Casație, statuând asupra recursului vizând mărirea indemnizației de expropriere, introdus de petiționară, la data de 12 octombrie 1987, la tribunalul de mare instanță din Duragan, alocă o sumă complementară de 271 039 lire turcești, însoțită de dobânzi moratorii cu un procent legal de 30 – anual – începând cu data de 4 septembrie 1987.

Respectiva sumă este vărsată în luna februarie 1992, cu aprox. 17 luni mai târziu faţă de decizia judecătorească definitivă şi, la un interval de şase luni, după introducerea cererii în faţa Comisiei.

2. – *În amintita cerere, datând din 26 august 1991, dna Akkuş se plânge de întârzierea înregistrată de administraţie în a vărsa indemnizaţia complementară; ea invocă articolul 1 al Protocolului nr. 1*[1].

• ***Hotărârea din 9 iulie 1997** (Cameră) (Culegerea/1997-IV)*

3. – Guvernul ridică două excepţii preliminare.

În primul rând, el invita Curtea să respingă solicitarea dnei Akkuş pentru nerespectarea perioadei de şase luni. De fapt, acest interval de timp ar fi început să curgă nu de la data efectivă a vărsării indemnizaţiei reclamantei (martie 1992), ci o dată cu 17 septembrie 1990, data hotărârii emise de Curtea de Casaţie, hotărâre în măsură să confirme suma stabilită, în 1989, de tribunalul de mare instanţă din Duragan.

Curtea stabileşte că reclamaţia înaintată vizează doar întârzierea cu care autorităţile naţionale au plătit indemnizaţia complementară şi prejudiciul care ar fi rezultat, drept urmare, pentru petiţionară. Or, o asemenea reclamaţie nu putea fi făcută, de către aceasta, decât după trecerea unui anumit timp de la hotărârea definitivă a Curţii de Casaţie. Sesizând Comisia, la 26 august 1991, când indemnizaţia datorată încă nu îi parvenise, partea interesată a îndeplinit cerinţa art. 26, în acest sens. Se impune, deci, respingerea excepţiei (opt voturi pentru, unul împotrivă).

În al doilea rând, Guvernul susţinea că dna Akkuş nu epuizase modalităţile interne de recurs, neinvocând dispoziţiile Convenţiei în faţa jurisdicţiilor turce şi exercitând, într-o manieră corectă, recursul deschis prin Art. 105 din Codul obligaţiilor.

Curtea notează că această excepţie nu a fost prezentată în faţa Comisiei, drept urmare, reclamanta fiind decăzută din dreptul de recurs (opt voturi pentru, unul împotrivă).

4. – Situaţia de care se plânge dna Akkuş – insuficienţa dobânzilor moratorii care însoţeau indemnizaţia complementară primită drept urmare a exproprierii terenului său, precum şi întârzierea marcând vărsarea de către autorităţi a acestor sume, în vreme ce indicele anual al inflaţiei înregistrat în Turcia, în perioada desfăşurării cazului, se ridică la 70% – decurge din „dreptul său" vizând respectarea bunurilor deţinute". Curtea încearcă, deci, să constate dacă a fost menţinut un bun echilibru între exigenţele interesului general şi imperativele drepturilor fundamentale ale individului; în acest

[1] În raportul său din 10 ianuarie 1994, Comisia conchide asupra violării articolului 1 din Protocolul nr. 1 (douăzeci şi două de voturi pentru, şase împotrivă).

sens, ea analizează modalităţile de reparare prevăzute de legislaţia naţională şi maniera în care acestea au fost aplicate, în cazul în speţă.

Indemnizaţia complementară, majorată cu o dobândă legală de 30%, a fost vărsată petiţionarei în februarie 1992, respectiv, la 17 luni după hotărârea Curţii de Casaţie şi, într-o perioadă în care inflaţia atingea, în Turcia, 70% pe an. Un asemenea decalaj între valoarea creanţei părţii interesate, în momentul stabilirii sale definitive de Curtea de Casaţie şi valoarea plăţii efective, fapt imputabil doar lentorii administraţiei, a ocazionat dnei Akkuş un prejudiciu distinct, susceptibil de a se adăuga exproprierii terenului său. Amânând cu 17 luni achitarea indemnizaţiei, aflată în litigiu, autorităţile naţionale au „alterat" caracterul adecvat al acesteia, distrugând, în consecinţă, echilibrul care trebuie să domnească între salvgardarea dreptului de proprietate şi exigenţele interesului general. A existat, deci, o încălcare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (şapte voturi pentru, două împotrivă.)

5. – Conform Curţii, prejudiciul material suferit de partea interesată corespunde diferenţei existente între suma efectiv vărsată în luna februarie 1992 şi deprecierea creanţei sale, timp de cel puţin 14 luni. Valoarea totală a pierderii se ridică la 273 916 lire turceşti sau aprox. 48 dolari americani, ţinându-se cont de faptul că dna Akkuş îşi exprimă pretenţiile în această monedă şi că guvernul nu are nici o obiecţie în acest sens. Prin urmare, Curtea consideră oportună plata, către reclamantă, a unei indemnizaţii de 48 de dolari americani, susceptibili de a fi convertiţi în lire turceşti, la cursul aplicabil la data reglării cazului (şapte voturi pentru, două împotrivă).

Ea consideră că reclamanta a suferit o daună morală clară, ce se poate evalua, în mod echitabil, la 1 000 $ SUA (şapte voturi pentru, două împotrivă).

Drept cheltuieli de judecată şi taxe, Curtea acordă reclamantei suma de 5 000 $ SUA, în măsură să fie convertiţi în lire turceşti, la data achitării, din care se extrag 8 968 FF deja vărsaţi cu titlul de asistenţă judiciară reprezentând onorariile şi cheltuielile de călătorie/sejur (şapte voturi pentru, două împotrivă).

6. *Bibliografie*

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.) – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.I.* 1998, p. 206–207.

FRICERO (N.). – „Droit européen des droits de l'homme", *D.* 1997, sommaires commentés, p. 363–364.

LAMBERT (P.). – „La Cour européenne des droits de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p. 36 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1996", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 şi urm.

WOODS (L.).–„Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 413-414.

6. Insuficienţa indemnizaţiei

240. CAZUL BRONIOWSKI contra POLONIEI – Insuficienţa indemnizaţiei pentru pierderea de bunuri situate în "teritoriile de dincolo de Bug"

1. – *Jerzy Broniowski este un polonez născut în 1944, cu domiciliul în Wieliczka. Bunica sa poseda o casă şi un teren la Lwów (azi, oraşul ucrainean Lvov), pe când regiunea făcea parte din Polonia înainte de cel de al doilea război mondial. Acest drept a fost transmis mai întâi mamei petiţionarului apoi, la moartea acesteia, în 1989, petiţionarului.*

Ca şi multe alte persoane care trăiau în provinciile răsăritene ale Poloniei de dinainte de război (care cuprindeau părţi importante din teritoriul actual al Bielorusiei şi Ucrainei, precum şi teritorii în jurul oraşului Vilnius şi care se află în prezent în Lituania), bunica petiţionarului a fost repatriată după ce frontiera răsăriteană a Poloniei a fost fixată în lungul râului Bug (care, în partea sa centrală se confundă cu linia Curzon). Aceste regiuni erau cunoscute sub numele de "regiuni de frontieră" şi de "teritorii de dincolo de Bug".

Ca urmare a "acordurilor republicilor" încheiate între Comitetul polonez de eliberare naţională şi guvernele fostelor republici socialiste sovietice Lituania, Ucraina şi Bielorusia, statul polonez s-a angajat să-i indemnizeze pe "repatriaţii" din "teritoriile de dincolo de Bug", care trebuiseră să-şi abandoneze acolo bunurile lor imobiliare. Între 1944 şi 1953, circa 1.240.000 de persoane au fost "repatriate"

Începând din 1946, dreptul polonez prevede că aceste persoane au dreptul de a fi indemnizate în natură : ele pot achiziţiona terenuri aparţinând statului şi pot deduce valoarea bunurilor abandonate fie dintr-un "drept de folosinţă perpetuu", fie din preţul de cumpărare al bunurilor sau terenurilor achiziţionate cu titlu compensatoriu.

Or, după intrarea în vigoare a legii din 10 mai 1990 cu privire la autonomia locală şi adoptarea altor legi care restrâng rezerva de bunuri ale statului puse la dispoziţia reclamanţilor care au avut bunuri situate dincolo de Bug – în special a celor care exclud orice posibilitate de a satisface aceste cereri făcând apel la bunurile agricole şi militare ale statului –, Tezaurul Public se găseşte în incapacitate de a se achita de obligaţia sa. În plus, participarea reclamanţilor la vânzările prin licitaţie ale bunurilor statului este frecvent exclusă sau subordonată unor variate condiţii.

Valoarea dreptului petiţionarului de a fi indemnizat pentru bunurile abandonate de bunica sa este evaluată iniţial (în anii 80) la 1.949.560 zloţi vechi. Potrivit unei expertize produse de guvern, ea se ridică actualmente la circa 390.000 zloţi noi. Cel în cauză nu a primit decât aproximativ 2 % din această sumă (adică din indemnizaţia care îi este datorată), sub forma unui

drept de folosinţă perpetuu pentru o mică parcelă de construit, pe care mama sa îl cumpărase de la stat în 1981.

La 19 decembrie 2002, Curtea Constituţională declară neconstituţionale dispoziţiile care exclud recurgerea la bunurile agricole şi militare ale statului pentru a răspunde cererilor privind bunurile situate dincolo de Bug. Cu toate acestea, în urma respectivei hotărâri, organele statului însărcinate cu administrarea bunurilor în chestiune suspendă toate operaţiile de vânzare prin licitaţie, considerând că executarea hotărârii necesită adoptarea unor alte legi.

La 30 ianuarie 2004 intră în vigoare legea din 12 decembrie 2003, în virtutea căreia sunt considerate stinse totalitatea obligaţiilor statului cu privire la petiţionar, ca şi cu privire la orice alt solicitant care mai cerea o indemnizaţie pentru bunuri situate dincolo de Bug şi care obţinuse un bun oarecare cu titlu de compensaţie în aplicarea legislaţiei precedente. Solicitanţilor care nu obţinuseră încă nici o indemnizaţie li se acordă o sumă care, plafonată la 50.000 zloţi, reprezintă 15 % din valoarea a ceea cei ei pot pretinde.

2. – *În petiţia sa din 12 martie 1996, adresată Comisiei, dl Broniowski se plânge că nu a primit bunuri cu titlu compensatoriu, aşa cum avea dreptul. El susţine că statul polonez a rămas pasiv faţă de problema penuriei de bunuri ale statului destinate să răspundă cererilor cu privire la bunurile situate dincolo de Bug şi nu a încercat să rezolve această problemă prin măsuri legislative, promulgând, dimpotrivă, legi care au suprimat practic posibilitatea de a obţine bunuri care intrau în rezervele de teren ale acestuia. El mai afirmă că autorităţile l-au privat de orice posibilitate de a-şi exercita concret dreptul său, ţinând seama de practica generalizată constând în a nu pune în vânzare terenuri ale statului şi în a împiedica persoanele îndreptăţite să obţină bunuri cu titlu compensatoriu să supraliciteze cu ocazia vânzărilor prin licitaţie. El invocă articolul 1 din Protocolul nr. 1.*

• ***Hotărârea din 22 iunie 2004*** *(Marea Cameră) (CEDO 2004-V)*

3. – Curtea observă mai întâi că, dacă contextul istoric al cazului este desigur important pentru a înţelege situaţia complexă juridică şi concretă care se prezintă la ora actuală, o singură problemă se pune în faţa sa : a fost violat articolul 1 din Protocolul nr. 1 din cauza acţiunilor şi omisiunilor statului polonez cu privire la punerea în aplicare a dreptului petiţionarului de a obţine bunuri cu titlu compensatoriu după intrarea în vigoare a Protocolului pentru Polonia ?

Curtea apreciază că dreptul petiţionarului de a obţine bunuri cu titlu compensatoriu era un "bun".

Ea porneşte de la principiul că, deşi acţiunile şi omisiunile statului polonez au constituit atingeri sau restricţii aduse exercitării dreptului petiţionarului la respectarea bunurilor sale, ele erau "prevăzute prin lege".

Ele urmăreau în plus nişte scopuri legitime : reintroducerea colectivităţilor locale, restructurarea sistemului agricol şi eliberarea unor mijloace financiare pentru modernizarea instituţiilor militare.

4. – Au asigurat ele un just echilibru între interesele în joc ? Curtea recunoaşte că, având în vedere contextul istoric şi politic deosebit al cauzei, cît şi importanţa diverşilor factori sociali, juridici şi economici de care autorităţile au trebuit să ţină seama pentru a rezolva problema cererilor cu privire la bunurile situate dincolo de Bug, statul polonez s-a confruntat cu o situaţie de o dificultate excepţională, implicând decizii politice complexe şi de mare anvergură. Numărul mare de persoane în cauză – aproape 80.000 – şi valoarea considerabilă pe care o reprezintă cererile lor sunt în mod cert elemente de luat în consideraţie.

Statul polonez a ales, adoptând legile din 1985 şi 1997 cu privire la administraţia funciară, să reafirme obligaţia sa de a-i indemniza pe reclamanţii cu bunuri situate dincolo de Bug, precum şi să menţină şi să incorporeze în dreptul intern obligaţiile pe care le contractase în baza tratatelor internaţionale încheiate înainte de data la care a ratificat Convenţia şi Protocoalele sale. El a făcut această alegere chiar atunci când se confrunta cu diverse constrângeri sociale şi economice importante, care rezultau din transformarea ansamblului sistemului ţării şi când se afla fără îndoială în faţa unei alegeri dificile pentru a stabili ce obligaţii financiare şi morale trebuiau îndeplinite faţă de persoanele care suferiseră nedreptăţi sub regimul totalitar.

Curtea recunoaşte că este cazul, în asemenea circumstanţe, să-i fie lăsată statului polonez o amplă marjă de apreciere.

Cu toate acestea, exercitarea puterii discreţionare de către stat, chiar şi în cadrul celei mai complexe reforme statale, nu poate aduce după sine consecinţe incompatibile cu normele fixate de Convenţie. Dacă Curtea admite că reforma radicală a sistemului politic şi economic al ţării şi starea finanţelor sale pot justifica limitări draconice aduse indemnizării persoanelor cu bunuri situate dincolo de Bug, statul polonez nu a fost în stare să explice într-un mod satisfăcător de ce a rămas mereu deficitar la acest punct, vreme de mulţi ani, fără a concretiza un drept conferit de legislaţia poloneză petiţionarului cât şi altor mii de solicitanţi.

Impunând limitări succesive exercitării dreptului petiţionarului de a fi creditat şi folosindu-se de practici care au făcut ca acest drept să devină de ne executat şi inutilizabil, el a devenit iluzoriu prin distrugerea a însăşi esenţei sale. Starea de incertitudine în care s-a aflat dl Broniowski datorită întârzierilor şi manevrelor de obstrucţionare care s-au repetat de-a lungul a numeroşi ani, şi de care autorităţile naţionale se fac vinovate, este în sine incompatibilă cu obligaţia de a garanta respectarea bunurilor, în special cu datoria de a acţiona în timp util, în mod corect şi cu coerenţă atunci când este în joc o problemă de interes general.

Situaţia petiţionarului s-a complicat mai mult atunci când ceea ce devenise un drept de ne executat în practică a fost juridic anulat prin legea din 2003, în baza căreia cel în cauză a pierdut dreptul de a fi indemnizat, pe care îl poseda până atunci. Mai mult, această legislaţie a operat o diferenţă de tratament, de vreme ce solicitanţilor care nu obţinuseră încă nici o indemnizaţie li s-a acordat o sumă care, deşi plafonată la 50.000 zloţi, reprezenta un procentaj precis (15 %) din valoarea a ceea ce ei puteau pretinde, pe când reclamanţii aflaţi în situaţia petiţionarului, cărora li se atribuise deja un procentaj mult inferior, nu au mai primit nici o sumă suplimentară.

Statul are dreptul să exproprieze bunuri, dar articolul 1 din Protocolul nr. 1 cere ca valoarea indemnizaţiei acordate pentru o privare de proprietate operată de stat să fie "rezonabilă în raport" cu valoarea bunului. Dat fiind că familia petiţionarului nu a primit decât 2 % din indemnizaţia datorată, Curtea nu vede nici o raţiune imperioasă pentru ca o valoare atât de nesemnificativă în sine să-l priveze pe cel în cauză de posibilitatea de a obţine măcar o parte din valoarea a ceea ce el poate pretinde, în condiţii de egalitate cu ceilalţi solicitanţi.

Ţinând seama de ansamblul acestor considerente, în special de consecinţele pe care le-a avut pentru el, timp de mulţi ani, legislaţia, aşa cum a fost ea aplicată în practică, Curtea a conchis că, în calitate de individ, dl Broniowski a trebuit să suporte o sarcină disproporţionată şi excesivă. A avut loc, deci, o violare a articolului 1 din Protocolul nr.1 (unanimitate).

5. – Curtea precizează că această violare rezultă dintr-o problemă structurală legată de disfuncţia legislaţiei şi a practicii interne prilejuită de lipsa unui mecanism efectiv care să urmărească punerea în aplicare a "dreptului de a fi creditat" al solicitanţilor.

Aproape 80.000 de persoane au avut de suferit datorită faptului că mecanismul ales pentru a trata cererile privind bunurile abandonate dincolo de Bug nu a fost implementat într-o manieră compatibilă cu articolul 1 din Protocolul nr. 1. Curtea este deja sesizată cu 167 de petiţii similare. Avem de-a face aici nu doar cu un factor agravant în privinţa responsabilităţii statului privită din perspectiva Convenţiei şi datorată unei situaţii trecute sau actuale, ci în aceiaşi măsură cu o ameninţare pentru efectivitatea pe viitor a dispozitivului iniţiat de Convenţie.

Referindu-se la articolul 46 al Convenţiei, Curtea observă că se impun fără îndoială măsuri generale la nivel naţional pentru remedierea deficienţei structurale identificate de ea, în aşa fel încât sistemul instaurat de Convenţie să nu fie supraîncărcat cu un mare număr de petiţii rezultând din aceiaşi cauză. Asemenea măsuri trebuie să cuprindă un mecanism care să ofere o reparaţie. Le revine autorităţilor naţionale, sub controlul Comitetului de Miniştri, să ia măsurile de reparaţie necesare – retroactive dacă este nevoie –

în aşa fel încât Curtea să nu aibă de repetat constatarea sa de violare într-o lungă serie de cauze comparabile.

Curtea nu este în măsură să aprecieze dacă legea din decembrie 2003 poate fi considerată ca o măsură adecvată în această privinţă, de vreme ce nici o practică cu privire la aplicarea sa nu a fost încă stabilită. În orice caz, această lege nu se aplică persoanelor care – ca şi dl Broniowski – au primit deja o indemnizaţie parţială. Prin urmare, este limpede că, pentru acest grup de solicitanţi, legea nu poate fi considerată ca o măsură menită să pună capăt situaţiei structurale identificată de Curte.

Cât priveşte măsurile generale de luat, Curtea apreciază că Polonia trebuie fie să garanteze prin măsuri legale şi practici administrative adecvate punerea în aplicare efectivă şi rapidă a dreptului în cauză pentru ceilalţi solicitanţi, fie să ofere în schimb o reparaţie echivalentă (unanimitate).

6. – În aplicarea articolului 41, Curtea îi acordă petiţionarului 12.000 EUR pentru cheltuieli de judecată, minus cei 2409 EUR plătiţi de Consiliul Europei cu titlu de asistenţă judiciară. În plus, ea rezervă problema indemnizării pentru daune materiale sau morale, care nu se află încă în faza de a fi judecată (unanimitate).

• ***Hotărârea din 28 septembrie 2005*** *(Marea Cameră) – Aplicarea articolului 41*

7. – La 15 decembrie 2004, în urma unei cereri depuse la 30 ianuarie 2004 de către un grup de deputaţi, Curtea Constituţională declară neconstituţionale anumite articole ale legii din 12 decembrie 2003, anume dispoziţia care plafona cererile la 15 % din valoarea iniţială a bunurilor şi la 50.000 de zloţi, precum şi dispoziţia care excludea din regimul indemnizărilor prevăzut de acea lege orice persoană care, asemeni petiţionarului, beneficiase cel puţin de o anumită formă de reparaţie în baza legilor anterioare.

La 2 martie 2005, guvernul îi prezintă Parlamentului un proiect de lege care propunea fixarea indemnizaţiei maxime pe care ar putea să o pretindă solicitanţii cu bunuri abandonate dincolo de Bug la 15 % din valoarea iniţială a bunurilor. Potrivit acestui proiect, "dreptul de a fi creditat" putea fi exercitat fie, ca înainte, printr-o procedură de vânzare prin licitaţie, fie prin plata imediată a unei sume dintr-un Fond de indemnizare special. Proiectul de lege trece la prima citire, la 15 aprilie 2005, după care problema este trimisă la comisia parlamentară a Tezaurului public. În cursul discuţiilor purtate în mai şi iunie 2005, plafonul de 15 % este criticat de numeroşi deputaţi şi se sugerează majorarea indemnizării în scopul de a garanta conformitatea dispozitivului cu hotărârea de fond pronunţată în speţă de Curtea Europeană. La 8 iulie 2005, Seimul (prima cameră a Parlamentului) adoptă legea din iulie 2005, care fixează plafonul legal de indemnizare pentru bunurile abandonate dincolo de Bug la 20 %, lege care va intra în vigoare la 7 octombrie 2005.

8. – În baza unei reglementări amiabile încheiate între părţi, petiţionarul primeşte 213.000 de zloţi pentru daune materiale şi morale, precum şi 24.000 de zloţi pentru cheltuieli de judecată. Guvernul îşi ia următoarele angajamente:

– să pună în aplicare în cele mai bune termene toate măsurile necesare privind dreptul şi practica internă pentru a garanta implementarea dreptului patrimonial în cauză şi celorlalţi solicitanţi, sau pentru a le furniza acestora în schimb o reparaţie echivalentă ;

– să-şi sporească eforturile pentru a face să devină efectivă legislaţia cu privire la bunurile abandonate dincolo de Bug şi pentru a ameliora în practică funcţionarea mecanismului de indemnizare a solicitanţilor;

– să vegheze pentru ca organismele de stat competente să nu îngrădească implementarea "dreptului de a fi creditat" al solicitanţilor;

– să pună la dispoziţia celorlalţi solicitanţi o formă de reparaţie pentru orice daune materiale sau morale suferite de aceştia, rezultate din funcţionarea defectuoasă în cazul lor a regimului legislativ aplicabil bunurilor abandonate dincolo de Bug.

Curtea ia act de acord şi radiază petiţia de pe rol (unanimitate).

9. – Mai înainte de aceasta, ea precizează implicaţiile unei "proceduri de hotărâre pilot", care urmăreşte abordarea jurisdicţională adoptată de Curte pentru a trata problemele de sistem sau structurale care apar în ordinea juridică naţională. Această procedură are mai înainte de toate menirea de a ajuta statele contractante să-şi îndeplinească rolul ce le revine în sistemul Convenţiei, oferindu-le celor interesaţi o reparaţie mai rapidă, uşurând în acelaşi timp şi sarcina Curţii care, altfel, ar avea de rezolvat numeroase petiţii asemănătoare în substanţă.

10. *Bibliografie*

BREUER (M.). – «Urteilsfolgen bei strukturellen Problemen – Das erste «Piloturteil» des EGMR. Anmerkung zum Fall Broniowski gegen Polen», *EuGRZ* 2004, p. 445-451.

CAFLISCH (L.). – «Rechtsfolgen von Normenkontrolle. Die Rechtsprechung des EGMR: Die Technik der Pilot-Fällle», *EuGRZ* 2006. p. 521-523.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 544-550.

DUCOULOMBIER (P.). – «L'arrêt *Broniowski c. Pologne,* grande chambre, du 22 juin 2004: les enseignements d'un «arrêt pilote»», *L'Europe des libertés* mars 2005, p. 12-18.

LAMBERT-ABDELGAWAD (E.). – «La Cour européenne au secours du Comité des Ministres pour une meilleure exécution des arrêts «pilote» (en marge de l'arrêt Broniowski)», *R.T.D.H.* 2004, p. 203-224.

LAZAUD (F.). – «L'objectivisation du contentieux européen des droits de l'homme (lecture de l'arrêt *Broniowski* à la lumière du Protocole n° 14)», *Revue de la recherche juridique. Droit prospectif* 2005, p. 913-934

SUDRE (F.) şi alţii. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», 2004, *R.D.P.* 2005, p. 758 et 809 et 2005, *R.D.P.* 2006, p. 791.

Secţiunea a 2-a
PRIVAREA DE PROPRIETATE

A. Exproprierea

1. Cesiunile de locuinţe

241. CAZUL JAMES ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Abilitarea locatarilor, în Anglia şi în Ţara Galilor, de a-şi răscumpăra locuinţa în anumite condiţii

1. – *Dl John Nigel Courtenay James, expert geometru, dl Gerald Cavendish, al şaselea duce de Westminster, dl Patrick Geoffrey Corbett, expert contabil, şi Sir Richard Baker Wilbraham, bancher, sunt sau erau administratori fiduciari, acţionând conform testamentului celui de al doilea duce de Westminster. Ei au fost deposedaţi de numeroase proprietăţi închiriate pentru o lungă perioadă de timp, întrucât chiriaşii şi-au exercitat dreptul de cumpărare pe care îl acordă legea din 1967 privind reforma emfiteozei. Respectivele proprietăţi se găseau în cartierul Belgravia, în centrul Londrei, pe o veche exploatare agricolă amenajată de familia Westminster şi administratorii ei fiduciari.*

2. – *Aşa cum au modificat-o textele ulterioare, legea respectivă conferă chiriaşului, care rămâne într-o casă în virtutea unui contract de emfiteoză, dreptul de a obţine cesiunea obligatorie a proprietăţii („freehold" sau drept funciar al proprietarului) la un preţ şi în condiţii stabilite. Conform Cărţii Albe care prezintă motivele guvernului, ea „se bazează pe principiul că în echitate pământul aparţine proprietarului funciar, iar casa locatarului care o ocupă": ea urmăreşte să dea substanţă materială „titlului moral" al chiriaşului asupra casei pe care o ocupă. Principalele condiţii fixate prin lege sunt următoarele: să fie vorba de un contract de închiriere pe termen „lung", adică mai mult de 21 de ani; „valoarea impozabilă" a casei (valoarea locativă teoretică reţinută pentru nevoile fiscalităţii locale) nu trebuie să depăşească 750 lire sau 1.500 lire pentru o casă situată în Marea Londră; chiria anuală trebuie să fie „mică", adică mai puţin de două treimi din valoarea impozabilă; chiriaşul trebuie să ocupe casa, în calitate de locuinţă unică sau principală, şi aceasta cu cel puţin trei ani înainte de a-şi exprima dorinţa de a exercita drepturile pe care i le conferă legea. Există două baze de calcul. După cea din 1967, care se aplică celor mai modeste proprietăţi, locatarul plăteşte aproximativ valoarea terenului, dar nimic pentru construcţie. Baza de calcul din 1974, care priveşte proprietăţile de*

mai mare valoare, este mai favorabilă proprietarului: ea îi asigură un preţ care corespunde aproape valorii de piaţă a terenului şi a casei. Pentru calcularea sumei de plată, casa este evaluată în ziua avizării chiriaşului şi nu în aceea de evaluare.

3. – *În faţa Comisiei, sesizată la 23 octombrie 1979, petiţionarii susţin că cesiunea obligatorie a 10 din imobilele lor a dus, prin ea însăşi sau din cauza preţului plătit, la violarea art. 1 din Protocolul nr. 1. Ei susţin că, în afară de aceasta, condiţiile de transferare a proprietăţii comportă o discriminare contrară art. 14 din Convenţie şi că lipsa căilor de recurs împotriva unor asemenea transferuri încalcă art. 13. În continuare, ei denunţă 70 de alte tranzacţii. În total, ei cifrează la 1.479.407 lire pierderile suferite pentru proprietăţile evaluate pe baza din 1967 şi la 1.050.496 lire cele suportate de proprietăţi estimate conform bazei din 1974*[1].

• ***Hotărârea din 21 februarie 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 98)*

4. – Invocând art. 1 din Protocolul nr. 1, petiţionarii afirmau că simplii particulari nu puteau beneficia de transferul de proprietate. Nu aceasta este părerea Curţii. O privare de proprietate, făcută în cadrul unei politici de ordin social, economic sau de alt fel poate, în anumite circumstanţe, să răspundă unei „utilităţi publice", cum prevede a doua frază a art. 1 din Protocolul nr. 1, chiar în situaţia în care colectivitatea, în ansamblul ei, nu utilizează sau nu profită ea însăşi de bun. Legislaţia asupra reformei emfiteozei nu încalcă deci, în sine, art. 1 numai pentru că beneficiarii direcţi ai transferării obligatorii a proprietăţii sunt simpli particulari. Apreciind normal ca legiuitorul naţional să dispună de o mare libertate pentru a duce o politică economică şi socială, Curtea respectă maniera în care acesta concepe imperativele de „utilitate publică", afară de cazul când judecata sa se dovedeşte în mod evident lipsită de o bază raţională. Ţelul legislaţiei incriminate, şi anume eliminarea a ceea ce se percepe ca o nedreptate socială în materie de locuinţă, era, în principiu, legitim „pentru motive de utilitate publică"; Curtea respinge, astfel, teza petiţionarilor, conform căreia legislaţia se inspiră, în realitate, din considerente pur politice, ca măsură electorală. În afară de aceasta, recunoaşterea de către Parlament a „titlului moral" al chiriaşilor asupra proprietăţii imobilului nu era în mod evident neraţională.

Curtea se pronunţă, după aceea, asupra mijloacelor alese. În virtutea art. 1 din Protocolul nr. 1, ea aminteşte că o măsură privativă de proprietate trebuie să păstreze un echilibru just între exigenţele interesului general al comunităţii şi imperativele apărării drepturilor fundamentale ale individului. Cu alte cuvinte, ea trebuie să fie, în acelaşi timp, convenabilă pentru realizarea ţelului ei legitim şi nedisproporţionată faţă de acesta. Principiul răscumpărării nu putea fi, în sine, considerat ca un mod neadecvat sau disproporţionat pentru a face efectiv „titlul moral" al locatarilor respectivi;

[1] În raportul său din 11 mai 1984, Comisia exprimă opinia că nu a existat o violare a articolelelor invocate (unanimitate).

restricţia de aplicabilitate a legislaţiei la imobilele cu o valoare impozabilă inferioară unui anumit nivel nu poate, cu atât mai mult, să fie respinsă ca neraţională. La fel, modalităţile de indemnizare, prescrise prin legislaţie, nu sunt incompatibile cu a doua frază a art. 1. Având în vedere obiectivul urmărit de legislaţie şi marja largă de apreciere a statului, nimic nu dovedeşte că nivelurile de indemnizare prevăzute (şi în special baza de calcul din 1967) nu au putut asigura echilibrul just cerut. În afară de aceasta, în ciuda diferenţei inevitabile între momentul evaluării şi reglementarea preţului de cumpărare, procedura de indemnizare nu conduce, în opinia Curţii, la o amânare atât de importantă încât să antreneze o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1.

Petiţionarii reproşau legislaţiei, de asemenea, că acţionează într-un mod orb; pentru a scuti de o nedreptate, atât pe proprietar cât şi pe chiriaş, ea ar fi trebuit să ofere un sistem de control, printr-un organ independent, al circumstanţelor şi al caracterului raţional al fiecărei răscumpărări avute în vedere. Curtea pune concluzia contrară şi anume că, având în vedere amploarea reformei introduse, sistemul adoptat de Parlament (categorii largi şi generale în interiorul cărora se naşte dreptul la răscumpărare) nu poate fi taxat, în sine, ca iraţional sau inadecvat.

În sfârşit, petiţionarii susţineau că legislaţia încalcă, prin modalităţile ei de aplicare, principiul proporţionalităţii deoarece repercusiunile sale depăşeau, de departe, cerinţele ţelului ei oficial. Curtea respinge acest argument: diferitele operaţiuni incriminate au rămas în cadrul, socotit compatibil cu a doua frază a art. 1 din Protocolul nr. 1, al legislaţiei; ele nu au condus la impunerea unei poveri excesive care să se adauge la dezavantajul pe care-l implică de obicei, pentru contractanţi, aplicarea legilor din 1967 şi 1974.

În concluzie, nu a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

5. – Conform petiţionarilor, legislaţia atacată a intodus discriminări bazate pe „bogăţie" şi deci contrare art. 14 din Convenţie combinat cu art. 1 al Protocolului nr. 1: ar fi vorba de o măsură de redistribuire care loveşte numai o categorie restrânsă de imobile; în afară de aceasta, proprietarul s-ar vedea cu atât mai mult dezavantajat, cu cât proprietatea sa are valoare mai mică. Curtea consideră, din contră, că diferenţele de tratament se bazează pe o justificare obiectivă şi raţională (unanimitate).

6. – Petiţionarii susţineau ca incompatibil cu art. 6 § 1 din Convenţie faptul că nici un tribunal, conform legii, nu se poate ocupa de caracterul rezonabil al fiecărei răscumpărări avute în vedere. Curtea nu subscrie la o asemenea teză (unanimitate). Ea subliniază că art. 6 § 1 nu asigură, prin el însuşi, „drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil" nici un conţinut material precis în ordinea juridică a statelor contractante. În măsura în care petiţionarii ar fi înţeles să susţină că legea nu a fost respectată, ei se bucurau de un acces liber la un tribunal competent pentru a rezolva o asemenea problemă.

7. – Referitor la art. 13 din Convenţie, Curtea aminteşte că statele contractante nu sunt obligate să încorporeze Convenţia în dreptul lor intern. Ea constată că art. 13 nu merge până la a cere un recurs prin care să se poată denunţa, în faţa unei autorităţi naţionale, legile unui stat contractant. Pe baza acelorași fapte ca în contextul art. 6 § 1, petiţionarii denunţau, de asemenea, absenţa unui recurs efectiv în ce priveşte consecinţele concrete, care rezultă pentru ei din legislaţia asupra reformei emfiteozei. Curtea respinge argumentul (unanimitate). Numita legislaţie, inclusiv repercusiunile ei asupra situaţiei petiţionarilor, fiind considerată compatibilă cu clauzele normative ale Convenţiei, art. 13 era, şi este încă, respectat prin existenţa unei proceduri interne, care permite obţinerea respectării legilor în cauză.

8. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Leasehold enfranchisement and the public interest in the United Kingdom", *E.L.R.* 1986, p. 366–369.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 479–481.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DREZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 419–422.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights. Case law and commentary", *Londra, Blackstone,* 1996, p. 354–360.

FLAUSS (J.-F.). – „Nationalisation et indemnisation préférentielle de la propriété étrangère dans le cadre de la Convention européenne des droits de l'homme", *G.P.*, 26–27 noiembrie 1986, doctrină p. 2–4.

HERINGA (A.W.). – „Noot", *NJCM-Bulletin* 1986, p. 563–566.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 450–455.

PETTITI (L.-E.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1986, p. 673–677.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 772–778.

RUSSO (C.). – „L'applicabilité aux nationaux des „principes généraux du droit international" visés à l'article 1 du Protocole nº 1", în *Protecting human rights: the European dimension. Protection européenne des droits de l'homme: la dimension européenne*, Cologne, Carl Heymanns, 1988, p. 547–554.

SAPIENZA (R.). – „Espropriazione di beni e indennizzo nel sistema della Convenzione europea dei diritti dell'uomo: le sentenze nei casi James e Lithgow", *Riv. D.I.* 1987, p. 309–320.

SEIDL-HOHENVELDERN (I.). – „Eigentumschutz nach der EMRK und nach allgemeinem Völkerrecht im Lichte der EGMR-Entscheidungen in den Fällen James und Lithgow", în *Fortschritt im Bewusstsein der Grund- und Menschenrechte. Festschrift für Felix Ermacora*, Kehl, Engel, 1988, p. 181–193.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 513–521.

2. Exproprierile de fapt

242. CAZUL PAPAMICHALOPOULOS ŞI ALŢII contra GRECIEI – Ocuparea de către Fondul Marinei Naţionale, din 1967, a unor terenuri aparţinând unor particulari

1. – *Printr-o lege din 20 august 1967, adoptată la câteva luni după stabilirea dictaturii, statul grec cedează Fondurilor Marinei Naţionale o vastă zonă în apropriere de plaja Aghia Marina, în Atica. Se dovedeşte totuşi că o parte din domeniul cedat este constituită din terenuri agricole, aparţinând la 14 petiţionari sau unor persoane pe care ei le-au moştenit. În 1968, la trei dintre ei li se emit ordonanţe prin care se pronunţă restituirea bunurilor lor, dar Marina păstrează întreaga zonă, pe care începe construcţia unei baze navale şi a unui sat de vacanţă pentru ofiţeri. În 1976, tatăl a doi dintre petiţionari obţine o decizie, confirmată de Curtea de casaţie în 1978, care-l recunoaşte proprietar al unei părţi de pământ, dar eforturile sale pentru a i se restitui sunt vane.*

În 1980, ministrul apărării informează petiţionarii că, din cauza instalării bazei navale, restituirea terenurilor nu este posibilă, dar că este în curs o procedură care urmăreşte să le acorde în schimb alte terenuri situate în Atica. În 1982, o comisie de experţi ai Ministerului Agriculturii desemnează terenurile de cedat, dar cesiunea nu are loc. Ulterior, prevalându-se de o procedură prevăzută de Legea nr. 1.341/1983, destinată să regleze cât mai rapid problema creată în 1967, petiţionarii obţin de la comisia de expropriere o decizie, pe care Curtea de casaţie o confirmă în ultimă instanţă în 1988, recunoscând dreptul lor de proprietate asupra terenurilor agricole de la Aghia Marina. Între timp, ministrul agriculturii le-a comunicat că nu există terenuri disponibile în Atica pentru acest schimb şi că li se propune, în schimb, terenuri situate în Departamentul Pierrie, la 450 km de terenurile ocupate de Marină. Totuşi, la data raportului Comisiei, această cesiune nu a avut loc, din lipsă de terenuri disponibile aparţinând statului. Două acţiuni de revendicare a trenurilor în litigiu, precum şi numeroase acţiuni pentru daune interese, intentate de petiţionari împotriva Marinei şi a statului, se află încă în curs la această dată.

2. – *În faţa Comisiei, sesizată la 7 noiembrie 1988, petiţionarii invocă art. 1 din Protocolul nr. 1: ocuparea terenurilor lor, din 1967, de către Fondurile Marinei Naţionale ar fi ilegală şi ei nu ar fi putut până astăzi nici să dispună de bunurile lor, nici să primească o indemnizaţie*[1].

• ***Hotărârea din 24 iunie 1993*** *(Cameră) (seria A nr. 260-B)*

3. – Conform guvernului grec, petiţionarii nu se puteau pretinde victime ale unei violări a Convenţiei şi ei nu epuizaseră căile de recurs intern,

[1] În raportul său din 9 aprilie 1992, Comisia pune concluzia violării art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

acţiunile lor de revendicare rămânând pendinte în faţa Tribunalului de mare instanţă din Atena.

Curtea consideră că cele două excepţii preliminare se lovesc de depăşirea termenului (unanimitate). Într-adevăr, guvernul nu a prezentat deloc prima excepţie în faţa Comisiei, iar pe a două a formulat-o numai pentru procedura de indemnizare.

4. – În ce priveşte art. 1 din Protocolul nr. 1, guvernul contesta celor interesaţi – cu excepţia moştenitorilor dlui Petros Papamichalopoulos – calitatea de proprietari, deoarece nici o decizie judiciară nu le-ar fi recunoscut-o încă, iar procedura angajată de ei, în 1977, încă nu s-ar fi terminat. Pentru nevoile prezentului litigiu, Curtea apreciază că este cazul să-i considere pe petiţionari ca proprietari.

Atingerea susţinută a început în 1967. În perioada respectivă, Grecia deja ratificase Convenţia şi Protocolul nr. 1, a cărui denunţare (13 iunie 1970 – 28 noiembrie 1974) în timpul regimului militar nu o scutea de obligaţiile rezultând din ele „în ce priveşte orice fapt care, putând constitui o violare a acestor obligaţii, ar fi săvârşit de ea" înainte (art. 65 § 2 din Convenţie). Fără îndoială, Grecia nu a recunoscut competenţa Comisiei în materie de cereri individuale decât la 20 noiembrie 1985 şi numai pentru actele, deciziile şi faptele sau evenimentele posterioare acestei date, dar guvernul nu a invocat, în legătură cu acest subiect în speţă, nici o excepţie preliminară şi problema nu cere o examinare din oficiu. Curtea se limitează a lua notă că reclamaţiile celor interesaţi au legătură cu o situaţie continuă, care există şi la ora actuală.

Ocuparea terenurilor în litigiu de către Fondurile Marinei Naţionale a reprezentat un amestec vădit în libera folosire a dreptului petiţionarilor la respect pentru bunurile lor, dar ea nu ţinea de reglementarea folosirii bunurilor şi nu se traducea printr-o expropriere formală. În acelaşi timp, începând cu 1967, era imposibil pentru cei interesaţi să se folosească de bunurile lor, să le vândă, să le lase moştenire, să le doneze sau să le ipotecheze. Iniţiativa autorităţilor, după restabilirea democraţiei, de a schimba respectivele terenuri cu altele de valoare egală nu a reuşit.

Pierderea oricărui drept de a dispune de terenuri, combinat cu eşecul încercărilor făcute până acum pentru a îndrepta situaţia incriminată, a provocat consecinţe destul de grave, deoarece petiţionarii au suferit o expropriere de fapt, incompatibilă cu dreptul la respect pentru bunurile personale. A existat, deci, ori există o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

5. – Cei interesaţi revendicau o despăgubire pentru prejudicii materiale şi morale, ca şi rambursarea cheltuielilor prezentate în Grecia şi apoi în faţa organelor Convenţiei.

Apreciind că problema aplicării art. 50 nu este pregătită, Curtea o rezervă şi îi invită pe cei care s-au prezentat în faţa ei să aleagă experţi de comun acord, pentru evaluarea terenurilor în litigiu (unanimitate).

• ***Hotărârea din 31 octombrie 1995 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 330-B)***

6. – Curtea începe prin a se interesa de valabilitatea expertizei, pe care guvernul o contesta pe motiv, mai întâi, că numai doi din cei trei experţi desemnaţi la început de către el, de comun acord cu petiţionarii (dnii Liaskas, preşedintele Camerei Tehnice a Greciei, Vantsis şi Katsos, membri ai Corpului de evaluatori pe bază de jurământ) au realizat-o. Ea reţine numeroase elemente: după 17 octombrie 1994, dl Liaskas nu a participat la nici o altă vizită la faţa locului şi nici la redactarea raportului – când el era convocat la aceasta cu 10 zile înainte – şi nu s-a prezentat nici măcar pentru a-l contrasemna la 15 decembrie 1994; dl Liaskas, care nu a renunţat niciodată la mandatul său, nu a răspuns la scrisoarea Curţii, prin care aceasta îl întreba dacă subscrie la constatările confraţilor săi; în ce priveşte guvernul, conform căruia concursul dlui Liaskas i-ar fi fost preţios, el nu a protestat, înainte de redactarea raportului, împotriva încetării oricărei activităţi a acestuia din urmă. În aceste condiţii, Curtea socoteşte că guvernul nu se poate prevala de neparticiparea inexplicabilă al celui de al treilea expert pentru a contesta valabilitatea expertizei.

Guvernul susţinea, de asemenea, că experţii şi-au depăşit mandatul, evaluând clădirile şi alte instalaţii care se aflau pe terenurile în litigiu. Curtea consideră că problema de a şti dacă valoarea construcţiilor trebuie sau nu să fie luată în considerare ţine de aprecierea daunei materiale suferite de petiţionari, iar calcularea sa de către experţi nu afectează cu nimic valabilitatea raportului lor.

În concluzie, Curtea reţine ca valabil raportul experţilor (unanimitate) şi-l ia în considerare pentru a da decizia sa.

7. – În ce priveşte paguba materială, Curtea relevă că actul guvernului grec, pe care ea îl socoteşte contrar Convenţiei, nu este o expropriere căreia nu-i lipsea, pentru a fi legitimă, decât plata unei indemnizaţii echitabile; este vorba de acapararea de către stat a unor terenuri, aparţinând unor particulari, care se prelungeşte de 28 de ani, autorităţile disprețuind deciziile tribunalelor naţionale şi propriile lor promisiuni făcute petiţionarilor de a repara injustiţia comisă în 1967 de către regimul dictatorial. Or, caracterul ilicit al unor asemenea deposedări se răsfrânge, prin forţa lucrurilor, asupra criteriilor de utilizat pentru determinarea reparaţiei datorate de statul reclamat, consecinţele financiare ale unei exproprieri legale neputând fi asimilate cu acelea ale unei deposedări ilicite.

În speţă, indemnizaţia acordată petiţionarilor nu se limitează la valoarea pe care o aveau proprietăţile lor la data ocupării de către marina naţională. În hotărârea sa în capitolul principal, Curtea s-a bazat, pentru a califica amestecul incriminat, pe durata ocupaţiei şi pe incapacitatea autorităţilor, ani la rând, de a da celor interesaţi terenurile promise în schimb. Pentru acest motiv ea a invitat experţii să estimeze, de asemenea, valoarea actuală a terenurilor în litigiu; această valoare nu depinde de condiţii ipotetice, cum ar fi cazul dacă ei se găseau astăzi în aceeaşi situaţie ca în 1967. Din raportul de expertiză reiese clar că, de atunci, respectivele terenuri şi învecinările imediate – care dispuneau, prin situaţia lor, de un potenţial de dezvoltare

turistică – au fost puse în valoare prin construirea de clădiri, servind ca centru de odihnă pentru ofiţerii marinei naţionale şi prin lucrări de infrastructură în acest scop. Curtea nu pierde din vedere, cu atât mai mult, că cei interesaţi aveau în perioada respectivă un proiect de exploatare economică a proprietăţilor lor, care începuse să se realizeze.

În consecinţă, Curtea consideră că restituirea terenurilor în litigiu, în suprafaţă de 104.018 m^2 – aşa cum au fost stabilite în 1983 de a doua comisie de expropriere din Atena–, ar plasa petiţionarii, cel mai posibil, într-o situaţie echivalentă cu aceea în care s-ar afla, dacă nu ar fi existat o nerespectare a cerinţelor art. 1 din Protocolul nr. 1; atribuirea clădirilor existente i-ar compensa atunci integral de consecinţele pierderii drepturilor susţinute. Cât priveşte zona de 7.180 m^2 revendicată, Curtea evidenţiază că, deşi a evaluat-o şi a considerat-o ca suprafaţă privată, experţii subliniază că anumite părţi ale acestei zone sunt incluse în litoral şi că ar reveni, dacă este cazul, tribunalelor competente să se pronunţe asupra regimului de proprietate a acestora. În aceste condiţii, Curtea nu socoteşte că trebuie să o ia în considerare.

În cazul în care statul reclamat nu procedează la o asemenea restituire într-un termen de 6 luni de la pronunţarea hotărârii, Curtea decide că acesta va trebui să verse celor interesaţi, ca daune şi pierderea drepturilor de a dispune din 1967, valoarea actuală a terenurilor lor mărită cu plus-valoarea adusă de existenţa clădirilor, cât şi cu costul construcţiilor acestora din urmă. Cât priveşte stabilirea sumei acestei indemnizaţii şi având în vedere importanţa distanţei care separă metodele de calcul folosite în acest scop de către părţile în litigiu, Curtea confirmă concluziile raportului de expertiză pentru evaluarea exactă a prejudiciului suferit. Respectiva sumă s-ar ridica deci la 4.200.000.000 drahme pentru teren şi 1.351.000.000 drahme pentru clădiri, majorate cu 6% dobânzi începând cu expirarea termenului de 6 luni menţionat mai sus şi până la plata efectivă (unanimitate).

8. – Curtea consideră că violarea Convenţiei a făcut petiţionarilor un rău moral sigur, care rezultă din sentimentul neputinţei şi al frustrării în faţa, pe de o parte, a refuzului marinei naţionale şi a guvernelor care s-au succedat de a se conforma deciziilor autorităţilor judiciare şi administrative greceşti şi, pe de altă parte, a eşecului tentativei de recuperare, în schimb, a unor terenuri de valoare egală. Ea alocă fiecăruia dintre petiţionari 450.000 de drahme la acest capitol, adică 6.300.000 drahme în total (unanimitate).

9. – Petiţionarii solicitau rambursarea cheltuielilor de judecată şi taxe, în special pentru onorarii şi cheltuieli de avocat şi pentru cheltuieli în justiţie, într-o sumă globală de 3.066.080.830 drahme. Ţinând cont de circumstanţele cauzei, de pluralitatea şi lungimea procedurilor naţionale, judiciare şi administrative, de participarea consilierilor la negocieri, în vederea unei reglementări amiabile, precum şi de complexitatea specială a problemei aplicării art. 50, Curtea socoteşte rezonabil să le acorde 65.000.000 de drahme, inclusiv taxa pe valoarea adăugată (unanimitate).

10. – Curtea recunoaşte că remunerarea experţilor nu constituie cheltuieli pe care cei interesaţi le-ar fi suportat ei înşişi, în ordinea juridică internă, în scopul de a preveni sau a corija o violare sau, mai târziu, în faţa organelor Convenţiei pentru constatarea acesteia; este vorba totuşi de cheltuieli legate de realizarea unei expertize pe care Curtea a socotit-o indispensabilă pentru a da petiţionarilor posibilitatea să obţină înlăturarea violării evidenţiate prin hotărâre la capitolul principal. Cerând părţilor să aleagă experţi, de comun acord, Curtea urmărea să evite caracterul unilateral al evaluării prezentate de către petiţionari în rapoartele pe care le-au depus înainte şi după audierea la capitolul principal şi pe care Curtea nu le-a luat în considerare. Aceasta nu pune la îndoială realitatea şi necesitatea operaţiunilor pe care cei doi experţi le-au îndeplinit pentru a se achita cât mai bine de sarcina lor şi pe care le enumeră în cererile privind cheltuielile şi onorariile. Totuşi, ea se află în imposibilitatea de a controla, în lumina legislaţiei naţionale şi a jurisprudenţei naţionale pertinente, caracterul raţional al taxelor acestora, care la anumite capitole i se par ridicate. Ea alocă fiecăruia dintre cei doi experţi 18 milioane de drahme, adică 36 milioane de drahme în total (unanimitate).

11. *Bibliografie*

BEERNAERT (M.–A.) – „Le contention de la satisfaction équitable devant la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1997, p. 486–492.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

COUSSIRAT–COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 et s.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (année 1993)", *J.D.I.* 1994, p. 792–796.

KOERING–JOULIN (R.). – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1994, p. 362 şi urm.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 532–533.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 653–654.

PIRRONE (P.). – „Il caso *Papamichalopoulos* dinanzi alla Corte europea dei diritti dell'uomo; *restitutio in integrum* ed equa soddisfazione", *Riv. I.D.* 1997, p. 152–174.

SAPIENZA (R.). – „Su un caso di illegitima occupazione di terreni in Grecia", *Riv. D.I.* 1994, p. 465–473.

SCHÜRMANN (F.). – „Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte – Chronik der Rechtsprechung (1.1.–30.6.1993)", *A.J.P./P.J.A.* 1993, p. 1.136–1.145 şi 1.282–1.293.

SHERLOCK (A.) ET ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Rights Survey* 1996, p. 78 et. s.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Deuxième partie: juin-décembre 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 377 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.*, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme", Paris, PUF, 2003, p. 568–576.

SWART (B.). – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1994, p. 180 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 659–661.

2. Retrocedările

243. CAZUL JAHN ŞI ALŢII contra GERMANIEI – Retrocedarea către stat, fără indemnizare, a unor proprietăţi atribuite ascendenţilor sub regimul comunist

1. – *Resortisanţi germani, Heidi Jahn şi fratele ei, Albert Thurm, sunt născuţi în 1947 şi locuiesc la Sangerhausen, Erika Rissmann şi sora ei, Ilse Höller, sunt născute în 1942 şi respectiv în 1944 şi locuiesc la Erfstadt şi Stotzheim, iar Edith Loth este născută în 1940 şi locuieşte la Frankfurt-pe-Oder. Ei moştenesc toţi terenuri care le-au fost atribuite ascendenţilor lor, sub rezerva anumitor restricţii de dispoziţie, în urma reformei agrare puse în aplicare în zona de ocupaţie sovietică din Germania în 1945. Proprietarii de terenuri rezultaţi din reforma agrară sunt numiţi la acea vreme "noii ţărani". La 16martie 1990 intră în vigoare în Republica Democrată Germană (RDG) legea Modrow, care ridică pentru acei proprietari restricţiile de dispoziţie aplicabile până atunci şi le dă deci acestora drepturi de deplină proprietate asupra terenurilor în cauză. Cu toate acestea, după reunificarea germană, anumiţi moştenitori ai beneficiarilor reformei agrare, dintre care şi petiţionarii, sunt constrânşi să-şi retrocedeze terenurile, fără indemnizaţie, autorităţilor fiscale din Land-ul lor, în baza celei de a doua legi de modificare a dreptului patrimonial, adoptată la 14 iulie 1992 de către legiuitorul federal. Această lege dispune că moştenitorii proprietarilor de terenuri rezultaţi din reforma agrară trebuie să retrocedeze aceste terenuri autorităţilor fiscale dacă nu exercită la 15 martie 1990 o activitate într-unul din sectoarele de agricultură, exploatare forestieră sau industrie alimentară, dacă nu au exercitat o activitate într-unul dintre aceste sectoare în cursul ultimilor zece ani sau dacă nu erau membri ai unei cooperative agricole în RDG.*

2. – *Dna Jahn şi dl Thurm sesizează Comisia la 2 septembrie 1996, ceilalţi petiţionari Curtea la 23 aprilie 2001. Ei susţin că obligarea lor la a-şi retroceda bunurile fără indemnizare a adus atingere dreptului lor la respectarea bunurilor proprii, garantat de articolul 1 din Protocolul nr. 1. Ei se consideră de asemenea victime ale unei discriminări în sensul articolului 14 al Convenţiei combinat cu articolul 1 din Protocolul nr.1.*

3. – *Printr-o hotărâre din 22 ianuarie 2004, o cameră (secţia III) ajunge la concluzia violării articolului 1 din Protocolul nr. 1 şi consideră inutil să mai examineze învinuirea bazată pe articolul 14 (unanimitate). La 20 aprilie 2004, guvernul solicită retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 14 iunie 2004, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 30 iunie 2005** (Marea Cameră) (CEDO 2005-VI)*

4. – Potrivit Curţii, ingerinţa litigioasă trebuie calificată ca privare de proprietate şi a fost efectuată în "condiţiile prevăzute de lege", conform articolului 1 din protocolul nr. 1. De altfel, ea serveşte o cauză de utilitate publică, anume corectarea efectelor – injuste în ochii autorităţilor germane – ale legii Modrow.

A fost asigurat un "just echilibru" între protecţia dreptului de proprietate al indivizilor şi cerinţele interesului general ? În această privinţă, Curtea reaminteşte că lipsa totală de indemnizare pentru o privare de proprietate nu se poate justifica în baza articolului 1 din Protocolul nr. 1 decât în împrejurări excepţionale. Curtea examinează deci în lumina contextului unic al reunificării germane pentru a stabili dacă particularităţile prezentei cauze pot fi calificate astfel.

În primul rând, ea ţine cont de circumstanţele care au dus la adoptarea legii Modrow, care a fost votată de un parlament ne ales în mod democratic, în cursul unei perioade de tranziţie între două regimuri, marcată în mod necesar de frământări şi incertitudini. Chiar dacă petiţionarii dobândiseră un titlu legal de proprietate, ei nu puteau fi siguri că îşi vor menţine poziţia juridică.

De altfel, Curtea ia în considerare intervalul de timp destul de scurt care separă reunificarea germană de adoptarea celei de a doua legi cu privire la modificarea dreptului patrimonial. Ţinând cont de sarcina uriaşă la care legiuitorul german a trebuit să se înhame pentru a reglementa în special toate problemele complexe privind dreptul de proprietate, cu ocazia trecerii spre un regim democratic de economie de piaţă, dintre care cele legate de lichidarea reformei agrare, se poate considera că legiuitorul german a intervenit într-un termen rezonabil pentru a corecta efectele legii Modrow, pe care le considera injuste.

În fine, Curtea apreciază că motivele care au condus la adoptarea celei de a doua legi cu privire la modificarea dreptului patrimonial constituie de asemenea un element determinant de luat în seamă. Nu poate fi considerată ca vădit lipsită de raţiune opinia parlamentului RFG, potrivit căreia el era obligat să corecteze efectele legii Modrow din motive de justiţie socială, pentru a nu face ca achiziţionarea deplinei proprietăţi de către moştenitorii terenurilor vizate de reforma agrară să depindă de întâmplătoarea acţiune sau lipsă de acţiune a autorităţilor RDG din epoca reformei agrare. Ţinând cont de "efectul de avantaj nesperat", de care petiţionarii au profitat fără îndoială graţie legii Modrow, cu privire la regulile aplicabile în RDG pentru moştenitorii terenurilor vizate de reforma agrară, faptul că această corectare a fost efectuată fără indemnizare nu era disproporţionat.

Prin urmare, ţinând cont în mod special şi de incertitudinea situaţiei juridice a moştenitorilor, şi de motivele de justiţie socială invocate de autorităţile germane, Curtea apreciază că, în contextul unic al reunificării germane, lipsa oricărei indemnizări nu rupe "justul echilibru" de asigurat între protecţia proprietăţii şi cerinţele interesului general. Nu s-a petrecut, deci, o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unsprezece voturi contra şase).

5. – Curtea notează că cea de a doua lege cu privire la modificarea dreptului patrimonial a fost adoptată pentru a corecta efectele legii Modrow,

în scopul de a asigura o egalitate de tratament între moştenitorii terenurilor vizate prin reforma agrară, anume între cei ale căror terenuri fuseseră atribuite unor terţi sau returnate în fondul agrar din RDG înainte de intrarea în vigoare a legii Modrow, şi cei care nu îndeplineau condiţiile de atribuire, dar în privinţa cărora autorităţile RDG omiseseră să procedeze la aceste transferuri şi să le înscrie în cartea funciară. Având în vedere că dispoziţiile legii din 1992 se bazau pe o justificare obiectivă şi rezonabilă, Curtea a conchis că nu a existat o violare a articolului 14 combinat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 (cincisprezece voturi contra unul).

6. *Bibliografie*

DUCOULOMBIER (P.). – «Note», *L'Europe des libertés*, janvier 2006, p. 22.

SUDRE (F.) şi alţii. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 815.

B. Naţionalizarea

244. CAZUL LITHGOW ŞI ALŢII contra REGATULUI UNIT – Modalităţi de indemnizare a acţionarilor unor societăţi de construcţie aeronautică şi navală naţionalizate

1. – *Legea din 1977 privind industriile aeronautice şi navale intră în vigoare la 17 martie 1977, după o lungă procedură parlamentară care a început în 1975. Ea pune în aplicare proiectele privind naţionalizarea industriilor în cauză, pe care guvernul laburist le-a anunţat după alegerile generale din 28 februarie şi 10 octombrie 1974.*

Ea se referă la numeroase întreprinderi, din care următoarele aparţin petiţionarilor:

a) John G. Kincaid and Company Ltd, care fabrică motoare Diesel şi al cărei principal acţionar este Sir William Lithgow (indemnizaţie primită: 3.810.000 £; valoare susţinută: între 8.750.000 £ şi 10.250.000 la 28 februarie 1974);

b) Vosper Thornycraft (U.K.) Ltd şi Vosper Shiprepairers Ltd, specializate în construcţia şi reparaţia de vapoare şi filiale 100% ale Vosper PLC[1] *(indemnizaţie primită: 5.300.000 £; valoare susţinută: 37.700.000 £ în ziua transferului);*

c) British Aircraft Corporation (Holdings) Ltd, principal constructor aeronautic în Regatul Unit şi proprietate comună a The English Electric Company Ltd şi a Vickers PLC (indemnizaţie primită: 95.000.000 £; valoare susţinută: cel puţin 350.000.000 £ în ziua transferului);

d) Hall Russell and Company Ltd, consacrată construcţiei şi reparaţiei de nave, şi filială 100% a Banstonian Company (indemnizaţie primită: 1.500.000 £; valoare susţinută: 3.500.000 £ în ziua transferului);

[1] PLC = Companie cu Răspundere Publică *(n.t.)*.

e) Yarrow (Shipbuilders) Ltd, constructor de nave de război şi alte nave speciale, şi filială 100% a Yarrow PLC (indemnizaţie primită: 6.000.000 £; valoarea susţinută: cel puţin 16.000.000 £ în ziua transferului şi 17.500.000 £ în timpul perioadei de referinţă);

f) Vickers Shipbuilding Group Ltd, lucrând în principal în proiectarea şi la construcţia de nave de război foarte perfecţionate, şi filială 100% a lui

Vickers, precum şi anumite alte interese ale lui Vickers (indemnizaţie primită: 14.450.000 £; valoare susţinută: cel puţin 25.000.000 £ în ziua transferului);

g) Brook Marine Ltd, specializată în construcţia de mici vapoare şi proprietate comună a Dawsett Securities Ltd, FFI (UK Finance) PLC şi The Prudential Assurance Company Ltd (indemnizaţie primită: 1.800.000 £; valoare susţinută: 5.000.000 £ în ziua transferului).

Respectivele întreprinderi trec sub controlul statului în „ziua transferului", adică la 29 aprilie 1977 pentru British Aircraft Corporation (Holdings) Ltd şi la 1 iulie 1977 pentru celelalte. Valoarea acţiunilor petiţionarilor, necotate la bursă, este calculată pe baza evaluării ipotetice la bursă în timpul unei „perioade de referinţă" de 6 luni (de la 1 septembrie 1973 la 28 februarie 1974). Suma indemnizaţiei, sub formă de bonuri de Tezaur, este reglementată – la diferite date, între decembrie 1979 şi decembrie 1980, în funcţie de caz – la capătul unor negocieri între Ministerul Industriei şi reprezentanţii foştilor proprietari; anumite aconturi sunt vărsate între „ziua transferului" şi sfârşitul negocierilor.

2 – *În faţa Comisiei, sesizată la date eşalonate de la 16 septembrie 1977 la 4 iunie 1981, toţi petiţionarii se plâng că nu au primit decât o indemnizaţie vădit insuficientă şi discriminatorie; ei pretindeau că au suferit, din această cauză, violări ale art. 1 din Protocolul nr. 1 luat separat şi combinat cu art. 14 din Convenţie. Fiecare dintre ei invoca şi art. 6 din Convenţie şi, unii dintre ei, art. 13, 17 şi 18.*[1]

• ***Hotărârea din 8 iulie 1986** (plenul Curţii) (seria A nr. 102)*

3. – Art. 1 din Protocolul nr. 1 se afla în inima cazului. Petiţionarii au fost în mod vădit „privaţi de proprietate (a lor)", în sensul celei de a doua fraze din art. 1, dacă se interpretează în lumina principiului respectului bunurilor consacrat de prima frază.

După ce a respins sau a socotit inutil să examineze trei reclamaţii în temeiul expresiei „din motive de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale ale dreptului internaţional", Curtea prezintă următoarele principii generale:

a) Cu toate că nu spune nimic în ce priveşte existenţa şi suma unei despăgubiri, art. 1 nu ar asigura decât o protecţie în mare măsură iluzorie şi ineficientă a dreptului de proprietate în absenţa principiului conform căruia o

[1] În raportul său din 7 martie 1984, Comisia emite avizul că nu a existat o violare nici a art. 1 din Protocolul nr. 1 (13 voturi pentru, 3 împotrivă), nici a art. 14 din Convenţie (15 voturi pentru şi o abţinere) şi nici a art. 6, 13, 17 sau 18 din Convenţie (unanimitate).

privare de proprietate, fără indemnizaţie, nu se justifică decât în circumstanţe excepţionale. O măsură privativă de proprietate trebuie să menţină un echilibru just între exigenţele interesului general al comunităţii şi imperativele apărării drepturilor fundamentale ale individului, iar pentru a se asigura de aceasta, trebuie avute în vedere condiţii de despăgubire.

b) Fără vărsarea unei sume rezonabile, în raport cu valoarea bunului, privarea de o proprietate ar constitui, în mod normal, o atingere excesivă care nu s-ar putea justifica în temeiul art. 1. Nivelul indemnizaţiei poate fi diferit, depinzând dacă este vorba de o naţionalizare sau de alte forme de privare de proprietate.

c) Statul dispune de o largă putere de apreciere nu numai pentru a hotărî să naţionalizeze dar şi pentru a stabili modalităţile de indemnizare. Curtea respectă judecata legiuitorului în acest ultim domeniu, în afară de cazul când aceasta se dovedeşte clar lipsită de o bază raţională.

4. – Pentru a se asigura că indemnizaţiile vărsate corespund nivelului menţionat mai sus, Curtea examinează mai întâi sistemul de indemnizare stabilit prin legea din 1977. Nici unul din elementele ei nu este, în principiu, inacceptabil în lumina art. 1. Astfel, nu era neraţional să se recurgă la metoda evaluării bursiere ipotetice a acţiunilor necotate, care permite să se ţină cont, într-un mod obiectiv, de ansamblul elementelor pertinente. Cu atât mai mult nu era neraţional, pentru guvern, să presupună că programul de naţionalizare ar denatura valoarea titlurilor de achiziţionat şi, mai ales pentru a evita o asemenea distorsiune, să adopte o perioadă de referinţă care se situa înainte de ziua transferului.

Curtea ia notă apoi că disproporţia susţinută între indemnizaţii şi valoarea, în ziua transferului, a întreprinderilor decurge, în esenţă, din trei efecte generale ale sistemului legii din 1977. Ea nu le apreciază pe acestea din urmă ca fiind incompatibile cu art. 1, din moment ce Regatul Unit nu a încălcat marja sa de apreciere, hotărând să introducă dispoziţii cu următoarele consecinţe:

i) absenţa luării în considerare a faptelor noi, apărute între perioada de referinţă şi ziua transferului, în viaţa societăţilor în cauză. Curtea ia notă că trebuia definită de la început o formulă comună de indemnizare; că sectorul public suportă atât povara oricărui declin, cât şi profitul unei eventuale creşteri; că orice dezvoltare a societăţilor se explică, probabil în parte, prin factori ce scăpau petiţionarilor; că s-a ţinut cont de evoluţia previzibilă; în afară de aceasta, că orice modificare a metodei alese ar fi subminat securitatea juridică şi aşteptările publicului, putând fi dezavantajoasă pentru foştii proprietari şi permiţând distorsiuni ale valorilor;

ii) absenţa luării în considerare a inflaţiei între perioada de referinţă şi ziua plătirii indemnizaţiilor. Curtea evidenţiază că acestea din urmă aduceau dobânzi cu efect în ziua transferului, înaintea căruia petiţionarii aveau dreptul la anumite venituri din investiţiile lor; că a alinia indemnizaţiile la indicele preţurilor în detaliu, le-ar fi adus un avantaj de care nu se bucurau ceilalţi investitori; şi că blocarea valorilor la cifrele atinse în perioada de

referinţă excludea luarea în considerare a oricărei creşteri a indicelui bursier, dar şi proteja de efectele defavorabile ale fluctuaţiilor acestuia din urmă;

iii) absenţa unor elemente reprezentând plusvaloarea rezultată din participarea dominantă sau importantă a petiţionarilor. Conform Curţii, este îndoielnic să se presupună că se putea găsi un cumpărător pentru pachetul mare de acţiuni în cauză, iar Regatul Unit nu a acţionat într-un mod neraţional, considerând că repartiţia indemnizaţiilor ar fi mai corectă dacă toţi proprietarii ar fi puşi pe picior de egalitate.

Curtea respinge, în sfârşit, reclamaţiile unor petiţionari care susţineau că din cauza unor date specifice cazului lor, în special diferite aspecte tehnice de evaluare a acţiunilor lor, indemnizaţia pe care au încasat-o nu îndeplinea cerinţele art. 1.

În total, nici o violare a art. 1 nu este stabilită. Cinci din 18 judecători nu împărtăşesc această concluzie în măsura în care ea admite neluarea în considerare, de către legea din 1977, a evoluţiei societăţilor între perioada de referinţă şi ziua transferului, iar unul dintre ei în măsura în care ea priveşte celelalte motive invocate de petiţionari.

5. – Curtea ajunge la acelaşi rezultat în ce priveşte art. 14 din Convenţie, combinat cu art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate). Ea înlătură într-adevăr reclamaţiile anumitor petiţionari care se pretindeau victime ale unor discriminări în raport cu alte persoane private de bunurile lor în virtutea legii din 1977 şi în raport cu cele atinse de legi britanice anterioare, de naţionalizare, sau de legile britanice asupra exproprierii. În esenţă, ea consideră fie că nu au fost diferenţe de tratament, fie că cei interesaţi nu se aflau în situaţii suficient de asemănătoare, fie că diferenţele se bazau pe o justificare obiectivă şi raţională sau nu priveau probleme referitoare la art. 14.

6. – În afară de aceasta, Curtea respinge reclamaţiile de violare a art. 6 § 1 din Convenţie ale unui petiţionar, bazate pe faptul că el nu a putut sesiza direct un tribunal independent, competent pentru a decide asupra dreptului său la indemnizaţie (14 voturi pentru, 4 împotrivă) şi ale anumitor petiţionari bazate pe faptul că nu s-ar fi rezolvat constatarea privind indemnizaţiile într-un „timp rezonabil" sau că tribunalul de arbitraj, stabilit de legea din 1977, nu ar fi „legal" şi nici „independent şi imparţial" (16 voturi pentru, 2 împotrivă).

7. – În final, Curtea respinge afirmaţia unui petiţionar, conform căreia el nu ar fi dispus, pentru a prezenta reclamaţiile sale în materie de indemnizaţie, de nici un „recurs efectiv" în sensul art. 13 din Convenţie (15 voturi pentru, 3 împotrivă).

8. *Bibliografie*

ANDREWS (J.). – „Compensation for nationalisation in the United Kingdom", *E.L.R.* 1987, p. 65–68.

BERNHARDT (R.). – „Vorbemerkung zum Urteil des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte im Fall Lithgow vom 8. Juli 1986", *Z.A.Ö.R.V.* 1986, p. 539–572.

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 481–484.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 422–425.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights, Case law and commentary", *Londra, Blackstone.* 1996, p. 360–362.

FLAUSS (J.-F.). – „Nationalisation et indemnisation préférentielle de la propriété étrangère dans le cadre de la Convention européenne des droits de l'homme", *G.P.* 26–27 noiembrie 1986, doctrină, p. 2–4.

JEANTET (F.C.). – „Observations", *J.C.P.* 1987, II, nr. 20733, 3 p.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 462–463.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 787–790.

SAPIENZA (R.). – „Espropriazione di beni e indennizzo nel sistema della Convenzione europea dei diritti dell'uomo: le sentenze nei casi James e Lithgow", *Riv. D.I.* 1987, p. 309–320.

SEIDL-HOHENVELDERN (I.). – „Eigentumschutz nach der EMRK und nach allgemeinem Völkerrecht im Lichte der EGMR-Entscheidungen in den Fällen James und Lithgow", în *Fortschrift im Bewusstsein der Grund– und Menschenrechte. Festschrift für Felix Ermacora*, Kehl, Engel, 1988, p. 181–193.

Secţiunea a 3-a
REGLEMENTAREA FOLOSIRII BUNURILOR

1. Reducerile sau plafonările de chirie

245. CAZUL MELLACHER ŞI ALŢII contra AUSTRIEI – Reduceri de chirie impuse în virtutea legislaţiei

1. – *Petiţionarii sunt proprietari de imobile situate la Graz, Innsbruck şi Viena. Trei apartamente, de 40, 68 şi 200 m², au fost închiriate prin contract liber negociat, pentru o chirie lunară de 1.870,800 şi, respectiv, 3.800 ATS. Indexate la fel ca preţurile la bunurile de consum, ultimele două au crescut în mod progresiv. În momentul semnării contractului, primele două apartamente intrau în categoria D (locuinţe ale căror instalaţii sanitare şi toalete se află pe etaj) şi al treilea în categoria C (locuinţe ale căror săli de baie nu corespund normelor actuale).*

În caz de o nouă închiriere a unui apartament situat într-un imobil construit înainte de 1945, legea din 1981 asupra chiriilor, intrată în vigoare în 1982, fixează o chirie maximă de 11 ATS pe m² pentru categoria C şi de

5,50 ATS pentru categoria D. Cu toate acestea, ea extinde acest sistem şi la contractele de închiriere dinainte de această dată: în virtutea art. 44 §§ 2 şi 3, chiriaşul unui apartament, cu un contract semnat între 1968 şi 1981, poate cere să-i fie redusă chiria la maxim 150% din sumele de mai sus. Prevalându-se de această dispoziţie, locatarii din apartamentele în discuţie cer şi obţin de la tribunale reducerea chiriilor lor la 330, 561 şi 3,300 ATS precum şi rambursarea sumelor în plus încasate de proprietari, începând cu data cererii. Recursurile acestora din urmă, împotriva deciziilor judiciare, nu au nici un succes.

2. – *Léopold şi Maria Mellacher sesizează Comisia la 5 august 1983, Johannes, Ernst şi Anton Mölk şi Maria Schmid la 22 mai 1984, Christiane Weiss-Tessbach şi Maria Brenner-Felsach la 4 iulie 1984. Toţi se plâng de reducerea chiriilor, pe care o consideră contrară art. 1 din Protocolul nr. 1. Cel de-al doilea denunţă, de asemenea, o discriminare care nu recunoaşte art. 14 din Convenţie şi loveşte în proprietarii individuali.*[1]

• ***Hotărârea din 19 decembrie 1989** (plenul Curţii) (seria A nr. 169)*

3. – Fără nici o îndoială, reducerile făcute, în virtutea legii din 1981, au constituit un amestec în folosirea drepturilor pe care petiţionarii le aveau în calitate de proprietari de bunuri închiriate. Chiar dacă ele au dus la lipsirea celor interesaţi de o parte din veniturile imobiliare, ele nu se traduc într-o expropriere formală şi nici într-o expropriere de fapt, ci duc la un control al folosirii bunurilor. Alineatul al doilea al art. 1 din Protocolul nr. 1 este din acel moment aplicabil.

4. – A fost el respectat? În punerea în practică a politicilor sociale şi economice, şi mai ales în domeniul locuinţelor, legiuitorul trebuie să se bucure de o mare latitudine pentru a se pronunţa atât asupra existenţei unei probleme de interes public, care cere o reglementare, cât şi asupra alegerii modalităţilor de aplicare a acesteia din urmă.

5. – Legea din 1981 încerca să reducă diferenţele excesive şi injuste între chiriile unor apartamente asemănătoare şi să combată specula imobiliară. Ea urmărea, de asemenea, să faciliteze persoanelor de condiţie modestă accesul la locuinţe cu o chirie rezonabilă, încurajând în acelaşi timp modernizarea imobilelor care nu răspundeau anumitor norme. În vederile Curţii, ea urmărea deci un ţel legitim, conform interesului general.

6. – Pentru a reforma legislaţia socială şi în special cea privind controlul chiriilor, legiuitorul trebuie să poată lua măsuri care să implice şi executarea în viitor a unor contracte încheiate anterior. Curtea respinge teza petiţionarilor care

[1] În raportul său din 11 iulie 1988, Comisia formulează avizul: a) că a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 în capul de acuzare al familiei Mellacher şi în cel al lui Mölk şi al dnei Schmid (unanimitate), dar nu în cel al dnelor Weiss-Tessbach şi Brenner-Felsach (10 voturi pentru, 1 împotrivă); b) că nici o problemă distinctă nu se pune în temeiul art. 14 din Convenţie pentru familia Mölk (unanimitate).

reproşau legislaţiei că acţionează orbeşte: o lege vizând stabilirea unui plafon raţional pentru chiriile apartamentelor asemănătoare îmbracă, prin forţa lucrurilor, un caracter general. Diferitele excepţii şi excluderi pe care ea le prevede nu ar putea fi considerate ca improprii sau disproporţionate. Atâta timp cât legiuitorul nu depăşeşte limitele marjei sale de apreciere, Curtea nu se află în situaţia de a spune dacă el a ales cea mai bună cale de a trata problema.

Chiriile de bază, fixate prin art. 16 § 2 al legii din 1981, sunt destinate să acopere cheltuielile necesare pentru a menţine locuinţele în stare de funcţionare. Este bine să se reţină şi alte dispoziţii favorabile proprietarilor, care completează regula respectivului articol şi, în special, posibilitatea, pentru aceştia din urmă, de a primi, în virtutea contractelor existente, o chirie mai mare cu 50% faţă de cea pe care ei ar putea să o ceară în cazul unui nou contract de închiriere. Reducerile chiriilor în litigiu sunt desigur de o amploare deosebită, mai ales în cazurile Mellacher şi Mölk, dar aceasta nu înseamnă că ele constituie o povară disproporţionată sau că legiuitorul nu putea crede raţional că nu se puteau accepta, din punct de vedere al justiţiei sociale, chiriile iniţiale.

7. – Deci, nu a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (12 voturi pentru, 5 împotrivă în primele două cazuri, şi unanimitate în al treilea).

Familia Mölk nemaimenţinând reclamaţia în numele art. 14 din Convenţie combinat cu art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea socoteşte inutil să examineze problema (unanimitate).

8. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 610 şi urm.

FLAUSS (J.-F). – „Liberté contractuelle et contrôle des loyers à l'aune de la Convention européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1990, p. 387–401.

FLAUSS (J.-F.). – „Convention européenne et contrôle des loyers", *L.P.A.* nr. 83, 1990, p. 46–48.

LAWSON (R. A.) şi SCHERMERS (H. G.). – „Leading cases of the European Court of Hunan Rights", Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, p. 341–351.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1990", *B.Y.B.I.L.* 1990, p. 415–417.

PEETERS (E.M.).–„Mellacher e.a. tegen Oostenrijk: huurprijsregulering en eigendomsrecht", *NJCM–Bulletin* 1989, p. 476–494.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme ", *J.D.I.* 1990, p. 742–744.

SERMET (L.). – „ La Cour européenne des droits de l'homme et le droit de propriété: l'arrêt Mellacher 19/12/1989", *G.P.* 24–25 aprilie 1991, doctrină, p. 8–11.

SHERLOCK (A.)–„Property rights and rent reductions", *E.L.R.* 1990, p. 393–394.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1989, p. 426–427.

246. CAZUL HUTTEN-CZAPSKA contra POLONIEI – Sistem de control al chiriilor

1. – *Dna Hutten-Czapska, o franţuzoaică de origine poloneză, s-a născut în 1931. Ea a trăit mult timp în Franţa şi locuieşte actualmente în Polonia. Este proprietara unei case şi a unui teren la Gdynia. Ea face parte dintre cei circa 100.000 de proprietari care, în Polonia, sunt afectaţi de un sistem restrictiv de control al chiriilor (de care beneficiază circa 600.000 până la 900.000 de chiriaşi). Acest sistem îşi are originea în legi adoptate în epoca regimului comunist şi impune un anumit număr de restricţii drepturilor proprietarilor, în principal fixând pentru chirii un plafon atât de scăzut, încât respectivii proprietari nu-şi pot acoperi nici măcar cheltuielile de întreţinere pentru imobilele lor şi cu atât mai puţin pot realiza un profit.*

În timpul celui de al doilea război mondial, casa petiţionarei este ocupată de armata germană apoi, în mai 1945, de Armata Roşie. La 19 mai 1945, o parte din casă îi este atribuită lui A. Z. În iunie 1945, tribunalul municipal din Gdynia ordonă restituirea casei către părinţii petiţionarei. Aceştia încep să o renoveze, însă puţin după aceea li se pune în vedere oficial să plece din casă. În octombrie 1945, A. Z. se instalează acolo. Casa trece în administraţie publică după intrarea în vigoare, la 13 februarie 1946, a unui decret care le conferă autorităţilor puterea de a atribui unui locatar desemnat de ele un apartament situat într-un imobil privat. Părinţii petiţionarei încearcă în zadar să recapete posesia bunului lor. La 1 august 1974 intră în vigoare un nou sistem de administrare publică a locuinţelor "regimul contractelor de închiriere speciale". La 8 iulie 1975 este emisă o decizie care îl autorizează pe W. P. să schimbe apartamentul închiriat de el în cadrul acestui regim cu apartamentul situat la parterul casei petiţionarei. Această decizie este semnată de un funcţionar care este subordonatul lui W. P. În anii 1990, petiţionara încearcă să obţină anularea acestei decizii, însă nu reuşeşte decât să obţină o declaraţie potrivit căreia decizia a fost luată prin violarea legii.

La 18 septembrie 1990, petiţionara moşteneşte bunurile părinţilor săi şi, în iulie 1991, i se restabileşte calitatea de administrator al casei. Ea întreprinde apoi mai multe proceduri în scopul de a i se retroceda folosinţa bunului său şi pentru ca locatarii să fie mutaţi, fără a obţine totuşi câştig de cauză. În 1994, un sistem de control al chiriilor este aplicat bunurilor private : pe de o parte, proprietarii sunt obligaţi să facă lucrări de întreţinere costisitoare iar, pe de altă parte, nu pot fixa chirii care să le acopere cheltuielile astfel întreprinse. Potrivit calculelor, chiriile nu reprezintă decât circa 60 % din cheltuielile de întreţinere. Restricţii importante sunt de asemenea prevăzute şi în privinţa încetării contractelor. Legea din 1994 este înlocuită în 2001 de o lege nouă care urmăreşte să amelioreze situaţia. Acest text menţine toate restricţiile cu privire la încetarea contractelor, precum şi obligaţiile privind întreţinerea bunurilor imobiliare ; altfel, el introduce o nouă procedură de încadrare a măririi chiriilor. De exemplu, nu este posibil să se fixeze o chirie care să depăşească

3 % din valoarea de reconstrucţie a locuinţei în cauză. În cazul petiţionarei, aceasta echivala cu 1.285 de zloţi în 2004 (adică 316 EUR). Curtea Constituţională apreciază că sistemul de control al chiriilor instaurat prin legile din 1994 şi din 2001 este neconstituţional şi că face că apese asupra proprietarilor o sarcină disproporţionată şi excesivă. Dispoziţiile în chestiune sunt abrogate.

Între 10 octombrie 2000 şi 31 decembrie 2004, petiţionara poate să mărească chiria pretinsă de ea cu circa 10 %, ceea ce aduce chiria la 5,15 PLN pe metrul pătrat (circa 1,27 EUR). La 1 ianuarie 2005 intră în vigoare noi dispoziţii. Permiţând măriri ale chiriei de 10 % pe an raportate la valoarea maximă de reconstrucţie a apartamentului, ele menţin însă controlul statului asupra cuantumului chiriilor. După ce au fost contestate de procurorul general al Poloniei în faţa Curţii Constituţionale, ele sunt ulterior abrogate pentru neconstituţionalitate. Proprietatea petiţionarei este din acel moment eliberată.

2. *– În petiţia sa din 6 decembrie 1994, adresată Comisiei, dna Hutten-Czapska invocă articolul 1 din Protocolul nr. 1. Ea afirmă că nu a putut să recapete posesia şi folosinţa bunului său, nici nu a putut obţine de pe urma acestuia o chirie adecvată.*

3. *– Printr-o hotărâre din 22 februarie 2005, o cameră (secţia IV) ajunge la concluzia violării articolului 1 din Protocolul nr. 1 şi consideră că violarea constatată rezultă dintr-o problemă structurală legată de disfuncţia legislaţiei poloneze. La 19 mai 2005, guvernul cere retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 6 iulie 2005, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 19 iunie 2006*** *(Marea Cameră) (CED 2006-...)*

4. – Curtea apreciază, ca şi camera, că autorităţile poloneze au făcut să apese asupra petiţionarei o "sarcină disproporţionată şi excesivă" pe care nu o poate justifica nici un interes legitim al colectivităţii. Ea adaogă totuşi că violarea dreptului de proprietate constatată în speţă nu ţine exclusiv de problema cuantumului chiriilor, ci rezultă mai degrabă din jocul combinat al dispoziţiilor defectuoase cu privire la fixarea chiriilor şi diversele restricţii aduse drepturilor proprietarilor în materie de încetare a contractelor de închiriere, de sarcinile financiare pe care legea le făcea să apese asupra celor interesaţi, ca şi de lipsa oricărui mecanism legal care să le permită să compenseze sau să atenueze pierderile suferite în cadrul întreţinerii bunurilor, sau să obţină, când acest lucru se justifica, subvenţii din partea statului pentru a finanţa reparaţiile necesare.

Curtea face trimitere la jurisprudenţa sa, de unde rezultă că, în numeroase cauze de limitări ale drepturilor de proprietate – care erau şi sunt şi în prezent situaţii curente în ţările care cunosc o penurie de locuinţe – , aceste limitări au fost considerate justificate şi proporţionale cu scopurile urmărite de stat în interesul general. Totuşi, în nici una dintre aceste cauze autorităţile

nu restrânseseră drepturile petiţionarilor în mod atât de considerabil ca în prezenta speţă. În primul rând, petiţionara nu a încheiat niciodată în mod liber un contract de închiriere cu chiriaşii săi, de vreme ce statul fusese cel care le-a atribuit acestora din urmă locuinţele din casa ei. În al doilea rând, legislaţia prevedea un anumit număr de limitări pentru încetarea contractelor de închiriere, ceea ce reducea serios drepturile proprietarilor în materie. În al treilea rând, cuantumul chiriilor era fixat sub nivelul costului de întreţinere al bunurilor, astfel încât proprietarii nu puteau creşte chiria pentru a acoperi cheltuielile necesare de întreţinere. Sistemul polonez nu prevedea şi nu prevede nici azi mecanisme care să le permită proprietarilor să încaseze contribuţii financiare sau subvenţii de stat pentru întreţinere, ceea ce nu a întârziat să ducă la o degradare a bunurilor din lipsă de investiţii şi de modernizare.

Desigur, statul polonez a moştenit din perioada comunistă o penurie acută de locuinţe de închiriat la un preţ rezonabil şi a avut de arbitrat, din această cauză, cu privire la probleme extraordinar de complexe şi sensibile din punct de vedere social, pe care le punea concilierea intereselor opuse ale proprietarilor şi ale chiriaşilor. El avea de protejat dreptul de proprietate al primilor, pe de o parte, precum şi, pe de altă parte, de respectat drepturile sociale ale celor din urmă, care se întâmpla să fie adesea persoane vulnerabile. Totuşi, interesele legitime ale colectivităţii cer în asemenea cazuri o repartizare echitabilă a sarcinii sociale şi financiare pe care o presupun transformarea şi reforma locuinţelor în ţară. Această sarcină nu poate să cadă în seama unui grup social anume, oricare ar fi importanţa pe care o reprezintă interesele celuilalt grup sau ale colectivităţii în ansamblul său.

Deoarece Polonia nu a asigurat justul echilibru necesar între interesul general al colectivităţii şi protecţia dreptului de proprietate, a fost violat articolul 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

5. – Marea Cameră subscrie la concluzia camerei, potrivit căreia prezenta cauză se pretează la aplicarea procedurii hotărârii pilot, aşa cum a fost ea definită în hotărârile Broniowski contra Poloniei. Fără îndoială că funcţionarea legislaţiei litigioase cu privire la locuinţe generează potenţiale consecinţe cu privire la dreptul de proprietate a numeroase persoane, ale căror apartamente (circa 600.000, adică 5,2 % din ansamblul resurselor imobiliare ale ţării) sunt închiriate în cadrul sistemului de control al chiriilor. Numărul de petiţii similare pendinte în faţa Curţii este actualmente de 18, dintre care una provine de la o asociaţie care grupează în jur de 200 de proprietari. Oricum, Curtea observă că, pentru ca o situaţie să poată fi considerată sistemică şi să justifice aplicarea procedurii de hotărâre pilot, nu trebuie neapărat ca un număr dat de petiţii similare să fie pendinte. Fiind vorba de violări sistemice sau structurale, fluxul de cauze susceptibile de a fi aduse pe viitor în faţa Curţii este de asemenea un element important pe care Curtea trebuie să-l ia în considerare pentru a preveni încărcarea rolului său cu cauze repetitive, ceea ce deranjează tratarea eficace a altor cauze cu

privire la violări, uneori grave, ale drepturilor pe care ea are însărcinarea să le facă să fie respectate. Cu toate că guvernul susţine că nu mai există un sistem de control al chiriilor în Polonia, Curtea repetă că situaţia generală nu a fost încă adusă în conformitate cu normele Convenţiei.

Marea Cameră împărtăşeşte părerea camerei, potrivit căreia violarea articolului 1 din Protocolul nr. 1 rezultă dintr-o problemă structurală legată de disfuncţia legislaţiei interne cu privire la locuinţe (şaisprezece voturi contra unul). Pentru ea, totuşi, problema sistemică aflată la baza speţei ţine mai degrabă de jocul combinat al restricţiilor ce vin să atingă drepturile proprietarilor, restricţii ale căror dispoziţii defectuoase reglementează fixarea chiriilor – situaţie care era şi este în continuare agravată de lipsa oricărui mecanism juridic care să le permită proprietarilor să compenseze măcar pierderile rezultate din întreţinerea bunurilor lor –, decât doar de faptul că statul nu le-a dat proprietarilor posibilitatea de a percepe nişte chirii aflate într-un raport rezonabil cu costul de întreţinere al bunurilor lor.

6. – Procedura hotărârii pilot implică în principal faptul că aprecierea de către Curte a situaţiei denunţate în cazul "pilot" trebuie să se extindă în mod necesar dincolo de interesele care îl privesc doar pe petiţionarul în cauză şi să aibă efect asupra unor măsuri generale, care trebuie luate în interesul celorlalte persoane potenţial atinse de aceiaşi violare. Ţinând cont de caracterul sistemic al problemei care stă la baza cazului, faptul că imobilul petiţionarei a fost eliberat nu opreşte Curtea să cerceteze dacă a fost suprimată cauza violării şi în cazul altor persoane. Statul pârât trebuie să asigure înainte de toate, în ordinea sa juridică internă, prin măsuri legale şi/sau altele adecvate, un mecanism care să stabilească un just echilibru între interesele proprietarilor, anume dându-le acestora posibilitatea să obţină un profit de pe urma bunurilor proprii, şi interesul general al colectivităţii – anume prin prevederea unui număr suficient de locuinţe pentru persoanele cele mai defavorizate – în conformitate cu principiile de protecţie a dreptului de proprietate enunţate în Convenţie (cincisprezece voturi contra două).

Nu îi incumbă Curţii să indice cu precizie nici care ar fi cel mai bun mijloc de a instaura proceduri de natură a remedia situaţia, nici cum să fie stabilit un echilibru între interesul proprietarilor de a obţine un profit de pe urma bunurilor proprii şi celelalte interese în joc. Curtea observă totuşi în treacăt că, printre numeroasele posibilităţi de care statul dispune, figurează cu siguranţă măsurile menţionate de Curtea Constituţională în recomandările sale din iunie 2005, care trasau în mare liniile unui mecanism menit să asigure un echilibru între drepturile proprietarilor şi cele ale chiriaşilor şi care prezentau criteriile trebuind să servească la definirea a ceea ce înseamnă o "chirie de bază", o "chirie justificată economic" şi un "profit corect".

7. – Deoarece problema aplicării articolului 41 nu se află încă în faza de a fi judecată în privinţa daunelor materiale, Curtea o rezervă (unanimitate). Ea îi acordă petiţionarei 30.000 EUR pentru daune morale şi 22.500 EUR pentru cheltuieli de judecată (unanimitate).

2. Nerecuperarea de imobile de locuit

247. CAZUL SCOLLO contra ITALIEI – Imposibilitate pentru proprietarul unui apartament de a obţine executarea unei decizii de evacuare a locatarului

1. – *Dl Francesco Salvatore Scollo cumpără, în iunie 1982, un apartament la Roma, al cărui chiriaş, dl V., a încheiat mai înainte un contract de închiriere care expiră la 31 decembrie 1983, în virtutea prorogării legale în curs a contractelor de închiriere. Acest bun figurează printre acelea ale căror chirii sunt, din 1947, controlate de către stat prin creşteri moderate şi prorogări punctuale a valabilităţii contractelor de închiriere.*

La 20 ianuarie 1983, dl Scollo informează chiriaşul de dorinţa sa de a nu mai reînnoi contractul la scadenţă şi-i cere să elibereze apartamentul la data respectivă. El îl cheamă în faţa judecătorului de instanţă la Roma, la 22 martie 1983, pentru omologarea somaţiei şi fixarea datei evacuării. Printr-o decizie din 22 aprilie 1983, judecătorul fixează executarea evacuării la 30 iunie 1984. În continuare, statuând la cererea dlui V., el o amână până la 31 octombrie 1984, aplicând o lege care a prorogat scadenţele contractelor. Cu toate acestea, la data respectivă, dl V. nu se execută.

La 24 noiembrie 1984, dl Scollo deschide procedura de executare silită a evacuării care trebuie să aibă loc pe 23 ianuarie 1985, dar chiriaşul refuză să părăsească apartamentul. Evacuarea este apoi amânată până la 30 iunie 1985, în virtutea unui decret-lege. Începând cu 1 iulie 1985, portărelul justiţiei, sesizat de petiţionar, se loveşte de nouă ori de refuzul dlui V. La 29 octombrie 1986, o nouă legislaţie suspendă până la 31 martie 1987 măsura de evacuare silită. Începând cu 1 aprilie 1987, chiriaşul refuză de opt ori să plece.

La 3 noiembrie 1987, dl Scollo declară , prin Tribunal, că are nevoie să recupereze apartamentul pentru a locui cu familia. În virtutea legii în vigoare, cazul său trebuie tratat cu prioritate.

Noi legi de suspendare a măsurilor de evacuare, intrate în vigoare la 8 februarie 1988, amână până la 30 aprilie 1989 execuţiile silite. De la 1 mai 1989 şi până la 15 octombrie 1991 – data ultimei vizite a portărelului justiţiei – chiriaşul se opune de 18 ori evacuării sale. Între timp, avocatul petiţionarului scrie la Comisia Prefecturii pentru acordarea asistenţei din partea forţei publice, fiind vorba de un caz prioritar, arătând că locatarul nu-şi mai plăteşte chiria. El mai arată că clientul său are nevoie de locuinţă pentru a sta acolo cu familia, că este diabetic, invalid 71 % şi în şomaj.

La 1 decembrie 1989, dl Scollo face un recurs (în virtutea art. 610 din Codul de procedură penală) în faţa judecătorului de instanţă la Roma, cerând ca lui să nu i se aplice suspendarea procedurilor de executare a evacuării silite.

El îşi poate recupera imobilul la 15 ianuarie 1995.

2. – *Dl Scollo se adresează Comisiei la 19 noiembrie 1991. Invocând art. 1 din Protocolul nr. 1 şi art. 6 § 1 din Convenţie, el se plânge de o*

atingere a dreptului său la respect pentru bunurile sale şi de durata procedurii de executare.[1]

• ***Hotărârea din 28 septembrie 1995*** *(Cameră) (seria A nr. 315-C)*

3. – Măsurile în litigiu nu constituie o expropiere formală sau de fapt, ci o reglementare a folosirii bunurilor. Al doilea alineat al art. 1 din Protocolul nr. 1 este deci aplicabil.

Condiţiile sale au fost respectate? Legiuitorul se bucură de o mare latitudine pentru a pune în aplicare politici sociale şi economice, în special în domeniul locuinţei. Curtea respectă felul în care el concepe imperativele interesului general, în afară de cazul când judecata este clar lipsită de o bază raţională. Măsurile legislative care au suspendat evacuările, în perioada 1984–1988, se subordonau necesităţii de a face faţă numărului mare de contracte de închiriere cărora le venea scadenţa în 1982 şi 1983, precum şi grijii de a permite chiriaşilor respectivi să se mute în alte locuinţe, în condiţii adecvate, sau să obţină locuinţe sociale. A proceda simultan la toate evacuările ar fi dus, fără nici o îndoială, la importante tensiuni sociale şi ar fi pus în pericol ordinea publică. Legislaţia contestată urmărea deci un ţel legitim conform interesului general.

Curtea rămânea să se asigure de proporţionalitatea ingerinţei. Criza de locuinţe constituie un fenomen aproape general pentru societăţile moderne. Pentru a rezolva această problemă, guvernul italian a adoptat o serie de măsuri de urgenţă destinate, pe de o parte, să controleze creşterea chiriilor, cu ajutorul unor blocaje temperate prin creşteri punctuale şi, pe de altă parte, să prelungească valabilitatea contractelor de închiriere în curs. În anii 1982 şi 1983, când ultima prorogare legală, introdusă prin legea nr. 118, a ajuns la scadenţă, el a considerat necesar să recurgă la dispoziţii de urgenţă vizând prorogarea, suspendarea sau eşalonarea executării silite a deciziilor judiciare care ordonau eliberarea imobilelor de către chiriaşi. Aceste măsuri conţineau totuşi excepţii în virtutea cărora în special proprietarii, care aveau nevoie urgentă de a-şi recupera imobilele sau care nu primeau chiria la scadenţă, puteau obţine executarea evacuării cu sprijinul forţei publice.

Curtea ia notă că dl Scollo n-a avut în toată această perioadă o nevoie urgentă de a-şi recupera imobilul. Totuşi, în ciuda declaraţiei sale oficiale din 3 noiembrie 1987, care ar fi trebuit să justifice acordarea cu prioritate a sprijinului forţei publice pentru executarea evacuării, prefectul nu a intervenit deloc în acest sens, iar tentativele portărelului justiţiei, acţionând totdeauna la cererea celui interesat, nu au avut nici un fel de succes. În plus, avocatul dlui Scollo a scris de două ori (pe 1 şi 24 septembrie 1990) la Comisia Prefecturii, subliniind că al său client trebuia să-şi vadă cazul tratat urgent, căci el avea nevoie de apartament, era în şomaj şi invalid 71 % şi, în plus, începând cu 30 noiembrie 1989, locatarul nu-i mai plătea în întregime chiria. Autorităţile competente nu au

[1] În raportul său din 9 mai 1994, Comisia formulează avizul că a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (21 voturi pentru, 2 împotrivă) şi că nu se impune examinarea reclamaţiei în temeiul art. 6 § 1 al Convenţiei (22 voturi pentru, 1 împotrivă).

dat nici o urmare acestor două cereri. Dl Scollo nu şi-a recuperat imobilul decât la 1 ianuarie 1995 şi asta datorită plecării spontane a chiriaşului. Înainte de aceasta, el a trebuit nu numai să cumpere un alt apartament, dar şi să deschidă un proces pentru a rezolva problema chiriilor parţial neplătite. În concluzie, a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

4. – Chiar dacă, în speţă, nu s-ar putea vorbi de procedura de execuţie *stricto sensu*, Curtea consideră că art. 6 § 1 din Convenţie îşi găseşte aplicare, având în vedere obiectul procedurii care era acela de a rezolva contestaţia care opunea pe petiţionar chiriaşului său. Începutul perioadei litigioase coincide cu notificarea trimisă chiriaşului, la 4 martie 1983, de chemare în faţa judecătorului de instanţă. Ea a luat sfârşit la 15 ianuarie 1995, atunci când chiriaşul a părăsit spontan imobilul. Ea a durat deci ceva mai mult de 11 ani şi 10 luni.

Executarea evacuărilor depinzând de impulsionarea de către partea interesată, dl Scollo nu şi-a menajat eforturile pentru a obţine satisfacţie, adresându-se în nenumărate rânduri portărelului justiţiei care, de altfel, cerea în mod sistematic ajutorul forţei publice, aşa cum dovedesc toate procesele-verbale privind vizitele la domiciliul dlui V. Cu toate acestea, Comisia Prefecturii şi Prefectul nu au dat niciodată curs acestor demersuri. Cunoscând totuşi foarte bine dificultăţile practice pe care le pune executarea unui număr foarte mare de evacuări, Curtea consideră că inerţia administraţiei competente angajează răspunderea statului italian în temeiul art. 6 § 1. Pornind de la aceasta, a existat o violare a articolului respectiv (unanimitate).

5. – În temeiul art. 50 din Convenţie, Curtea acordă în întregime sumele cerute de petiţionar pentru daune materiale (13.634.280 lire) şi morale (30.000.000 lire) (unanimitate).

Ea decide, de asemenea, să ramburseze în întregime cheltuielile de judecată şi onorariile prezentate de cel interesat în faţa organelor Convenţiei (14.280.000 lire) (unanimitate).

6. *Bibliografie*

COLLA (G.). – „Il sistema di esecuzione dei provvedimenti di rilascio degli immobili locati ad uso abitativo al vaglio della Corte europea dei diritti dell'uomo", *Documenti Giustizia* 1995, col. 1919–1930.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.) – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 et s.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1996", *B.Y.B.I.L.* 1996, p. 642.

SHERLOCK (A.) şi ANDREWS (J.). – „Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Rights Survey* 1996, p. 78 et s.

SUDRE (F.). – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediţie generală, nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

3. Confiscările vamale

248. CAZUL AGOSI contra REGATULUI UNIT – Confiscarea de către vamă a unor bunuri importate prin contrabandă dar aparţinând unui terţ

1. – *Sâmbătă 2 august 1975, Allgemeine Gold– und Silberscheideanstalt AG (societate anonimă vest-germană, „AGOSI") vinde 1.500 monede de aur (krugerrands) în valoare totală de 120.000 £ la doi particulari, X şi Y, însă primeşte drept plată un cec care nu este onorat; conform contractului de vânzare şi dreptului german, AGOSI rămâne proprietarul monedelor. Încălcând o interdicţie de import a monedelor de aur, X şi Y încearcă să introducă în mod fraudulos kruegerrands-urile în Regatul Unit – conform AGOSI, fără ştirea sa–, dar vameşii le descoperă şi le confiscă. AGOSI pretinde că monedele nu pot fi confiscate, conform legilor asupra vămilor, că ele aparţin unui terţ care este nevinovat şi că ele trebuie deci să-i fie legal restituite. Ca urmare a cererii făcute de AGOSI, inspectorii de vamă deschid o acţiune de confiscare în faţa tribunalelor engleze.* High Court *o acceptă la 10 martie 1978. Întrucât societatea AGOSI face apel,* Court of Appeal *îl respinge la 10 decembrie 1979. În hotărârea sa (Lord Denning), ea subliniază că procedura potrivită pentru problema restituirii bunurilor confiscate este procedura administrativă faţă de inspectorii de vamă, prevăzută la art. 288 al legii din 1952 asupra vămilor. Invocând nevinovăţia sa, la 1 aprilie 1980 AGOSI cere şi inspectorilor restituirea monedelor în virtutea acestui articol. Ei răspund negativ la 1 mai 1980, fără a arăta motivele. AGOSI nu face recurs judiciar împotriva acestei decizii.*

2. – *Atunci când o măsură administrativă este susceptibilă de recurs judiciar,* Divisional Court *a* High Court *poate, în special, să anuleze deciziile unei autorităţi administrative sau să o constrângă să se achite de obligaţiile sale prevăzute de lege. Un control judiciar se justifică, printre alte motive, şi prin faptul că autoritatea în cauză nu a acţionat într-un mod raţional şi nu a interpretat corect dreptul în vigoare, spre exemplu în aceea că nu s-a lăsat condusă de considerente pertinente sau a suferit influenţa unor consideraţii exterioare.*

3. – *AGOSI sesizează Comisia la 17 septembrie 1980. Ea susţine că această confiscare a monedelor încalcă art. 6 § 2 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1.*[1]

• ***Hotărârea din 24 octombrie 1986*** *(Cameră) (seria A nr. 108)*

4. – Interdicţia de a importa monede de aur se traduce, fără nici o îndoială, într-o reglementare de folosire a bunurilor, pe care al doilea alineat al art. 1 din Protocolul nr. 1 îl permite, în anumite condiţii. Cât priveşte confiscarea krugerrands-urilor introduse prin fraudă, ea a provocat o privare de proprietate, vizată de a doua frază din primul alineat. Totuşi, în acest caz,

[1] În raportul său din 11 octombrie 1984, Comisia nu se pronunţă asupra reclamaţiei privind art. 6 § 2 din Convenţie şi îşi exprimă părerea că a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (9 voturi pentru, 2 împotrivă).

ea aparţinea de reglementarea folosirii în Regatul Unit a monedelor de aur, şi ca atare, al doilea alineat se aplică.

Art. 1 din Protocolul nr. 1 cere ca, în angrenajul interdicţiei de a importa, să fie menţinut echilibrul între cerinţele de interes general şi interesul individului în cauză. Un asemenea echilibru depinde de numeroşi factori; printre circumstanţele de luat în considerare se află atitudinea proprietarului şi, mai ales, gradul de greşeală sau prudenţă de care a dat dovadă. Curtea recunoaşte că statul se bucură de o mare marjă de apreciere şi că trebuie avută o imagine de ansamblu a procedurilor aplicabile.

Care este situaţia în dreptul englez ? Problema comportamentului societăţii AGOSI nu joacă nici un rol în procedura de confiscare în faţa tribunalelor. Cea a nevinovăţiei societăţii, în schimb, a fost ridicată în instanţă, declanşată conform art. 288 al legii din 1952, în faţa inspectorilor de vamă, în vederea restituirii monedelor. Aceştia aveau obligaţia să ţină cont de elementele pertinente, printre care nevinovăţia susţinută de AGOSI şi relaţia între comportamentul acesteia din urmă şi încălcarea legilor asupra importului. În afară de aceasta, cel puţin după reforma din 1977–1978 a controlului judiciar, exista un recurs care permitea contestarea exercitării puterii de apreciere a inspectorilor, prevăzută de art. 288, în special pentru neglijarea elementelor pertinente. În vederile Curţii, nu s-a stabilit, deci, că sistemul britanic n-a asigurat să se ţină cont de comportamentul societăţii AGOSI într-o măsură raţională sau că nu a permis suficient acesteia să-şi apere cauza. Această concluzie nu este infirmată de circumstanţa că societatea, pentru motive care o privesc, a ales să nu mai ceară un control judiciar al deciziei inspectorilor. Pe scurt, art. 1 nu a fost încălcat (6 voturi pentru, 1 împotrivă).

5. – AGOSI pretindea că a făcut obiectul unei „acuzaţii în materie penală" în sensul art. 6 din Convenţie. Nu aceasta este însă părerea Curţii (unanimitate), care recunoaşte totuşi că petiţionarul a suferit, în drepturile sale patrimoniale, din cauza măsurilor ce au rezultat dintr-un act care a dus la inculparea unor terţi (cei care au comis frauda). Întrucât AGOSI n-a invocat art. 6 în ceea ce priveşte „drepturile şi obligaţiile cu caracter civil", Curtea nu consideră necesar să studieze problema din oficiu (unanimitate).

6. *Bibliografie*

COHEN-JONATHAN (G.). – „Cour européenne des droits de l'homme (chronique 1985–1986–1987)", *C.D.E.* 1988, p. 485–487.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1986", *A.F.D.I.* 1987, p. 239–263.

DRZEMCZEWSKI (A.) şi WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1986, p. 425–427.

FARRAN (S.). – „The UK before the European Court of Human Rights, Case law and commentary", *Londra, Blackstone.* 1996, p. 365–369.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1986", *B.Y.B.I.L.* 1986, p. 473–475.

PEUKERT (W.). – „Die Rechtsprechung des EGMR zur Verhältnismässigkeit einer Eigentumsentziehung nach zollrechtlichen Vorschriften", *EuGRZ* 1988, p. 509–513.

ROLLAND (P.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1987, p. 801–803.

VERVAELE (J.A.E.) –„Les sanctions de confiscation en droit pénal: un intrus issu du droit civil? Une analyse de la jurisprudence de la CEHD et de la signification qu'elle revêt pour le droit (proccédural) pénal néerlandais", *R.S.C.D.P.C.* 1998, p. 39–56.

4. Sechestrele

249. CAZUL "BOSPHORUS AIRWAYS" contra IRLANDEI – Confiscarea unei aeronave în aplicarea unui regulament comunitar care implementa regimul sancţiunilor luate de Naţiunile Unite împotriva Iugoslaviei

1. – *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi ("Bosphorus Airways") este o companie aeriană charter de drept turc.*

În mai 1993, autorităţile irlandeze confiscă un aparat pe care compania l-a luat în locaţie de la Yugoslav Airlines ("JAT"). Acest aparat se afla în Irlanda, unde TEAM Aer Lingus, o societate specializată în verificarea şi depanarea aeronavelor şi aparţinând statului irlandez, îi asigura întreţinerea. El este confiscat în aplicarea regulamentului nr. 990/93 al Consiliului Comunităţilor Europene, care implementa regimul sancţiunilor luate de Naţiunile Unite împotriva Republicii Federative Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru).

Compania intentează, cu succes, pe lângă High Court, *o acţiune împotriva confiscării aparatului. În iunie 1994, această jurisdicţie apreciază că regulamentul (CEE) nr. 990/93 nu îi este aplicabil aeronavei. Cu toate acestea, în apel, Curtea Supremă îi cere Curţii de Justiţie a Comunităţilor Europene ("CJCE"), în baza articolului 177 (devenit articolul 234) din Tratatul care instituie Comunitatea Europeană ("tratatul CE"), să statueze asupra punctului de a şti dacă regulamentul în cauză se aplică aeronavei. CJCE răspunde afirmativ, astfel că, printr-o hotărâre din noiembrie 1996, Curtea Supremă aplică decizia CJCE şi admite recursul statului.*

Contractul de locaţie al aeronavei expirând, iar sancţiunile împotriva Republicii Federative Iugoslavia (Serbia şi Muntenegru) fiind în acest răstimp diminuate, autorităţile irlandeze restituie aeronava direct companiei JAT. Petiţionara pierde deci beneficiul a circa trei ani dintr-un contract de locaţie de patru ani. Aeronava sa este singura care a fost confiscată în baza textelor pertinente ale CEE şi ale ONU.

2. – *În petiţia sa din 25 martie 1997, adresată Comisiei, Bosphorus Airways susţine că modul în care Irlanda a aplicat regimul sancţiunilor pentru a-i confisca aeronava se traduce în exercitarea unei puteri de apreciere susceptibilă de control în înţelesul articolului 1 al Convenţiei, precum şi într-o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1.*

• ***Hotărârea din 30 iunie 2005*** *(Marea Cameră) (CEDO 2005-VI)*

3. – Nu era contestat faptul că confiscarea aeronavei a fost pusă în aplicare de autorităţile statului irlandez, pe teritoriul acestuia, în urma unei

decizii a ministrului transporturilor. În consecinţă, petiţionara aparţine de "jurisdicţia" statului irlandez.

4. – Din perspectiva articolului 1 al Protocolului nr. 1, Curtea examinează mai întâi baza legală a confiscării aeronavei. Ea observă că, odată adoptat, regulamentul (CEE) nr. 990/93 avea "un domeniu de aplicare general" şi că era "obligatoriu în toate elementele sale" (articolul 189, devenit articolul 249 al Tratatului CE), astfel încât el se aplica ansamblului statelor membre, dintre care nici unul nu putea în mod legal să se abată de la oricare dintre dispoziţiile sale. În plus, "aplicabilitatea directă" a acestuia nu a fost contestată, iar Curtea consideră că acest lucru nici nu ar fi fost posibil. Regulamentul a intrat în vigoare în ordinea juridică internă la 28 aprilie 1993, data publicării sale în Jurnalul Oficial, adică înainte de data confiscării şi fără ca să fie necesară adoptarea unui text de aplicare.

Potrivit Curţii, era întru totul previzibil ca puterile de confiscare prevăzute de articolul 8 din regulamentul (CEE) nr. 990/93 să fie exercitate de ministrul transporturilor. Autorităţile irlandeze s-au considerat, pe bună dreptate, obligate să confişte orice aeronavă care se pregătea să decoleze şi care li se părea că ar cădea sub incidenţa articolului 8. Decizia lor potrivit căreia acest text îşi găsea aplicarea în speţă a fost ulterior confirmată chiar de către CJCE.

Curtea, fiind de aceiaşi părere cu guvernul şi cu Comisia Europeană, consideră de asemenea că Curtea Supremă nu avea o reală putere de apreciere, fie înainte, fie după retrimiterea prejudicială la CJCE. Atingerea litigioasă nu pornea de la exercitarea, de către autorităţile irlandeze, a unei oarecare puteri de apreciere, fie în baza dreptului comunitar, fie în baza dreptului irlandez ci, mai degrabă, din respectul statului irlandez pentru obligaţiile sale juridice rezultând din dreptul comunitar şi, mai ales în cazul de faţă, din articolul 8 al regulamentului (CEE) nr. 990/93.

5. – În privinţa justificării confiscării, Curtea apreciază că poate considera că protecţia drepturilor fundamentale oferită de dreptul comunitar este – şi era la epoca petrecerii faptelor – "echivalentă" cu cea asigurată de mecanismul Convenţiei. În consecinţă, se poate presupune că Irlanda nu s-a abătut de la obligaţiile care îi reveneau în baza Convenţiei, atunci când le-a pus în aplicare pe cele care rezultau din apartenenţa sa la Comunitatea Europeană. Asemenea prezumţie poate fi totuşi răsturnată în cadrul unei cauze date, dacă se consideră că protecţia drepturilor garantate prin Convenţie era ştirbită de o insuficienţă vădită. Într-un astfel de caz, rolul Convenţiei, ca "instrument constituţional al ordinii publice europene" în domeniul drepturilor omului, ar avea o mai mare greutate decât interesul cooperării internaţionale.

Curtea a ţinut seama de natura ingerinţei litigioase, de interesul general pe care îl urmăreau confiscarea şi regimul sancţiunilor, ca şi de faptul că hotărârea pronunţată de CJCE era obligatorie pentru Curtea Supremă care, deci, s-a conformat acesteia. Este limpede, în înţelegerea sa, că nu s-a petrecut nici o disfuncţie a mecanismului de control al respectării drepturilor garantate prin Convenţie.

Curtea a conchis deci că nu se poate considera că protecţia drepturilor petiţionarei garantate prin Convenţie, era afectată de o insuficienţă vădită. Rezultă de aici că prezumţia de respectare a Convenţiei de către Irlanda nu a fost răsturnată, iar confiscarea aeronavei nu a reprezentat o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (unanimitate).

6. *Bibliografie*

ANDRIANTSIMBAZOVINA (J.). – «La Cour de Strasbourg, gardienne des droits de l'homme dans l'Union européenne? Remarques autour de l'arrêt de grande chambre de la Cour européenne des droits de l'homme, du 30 juin 2005, *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi c/ Irlande*», *R.F.D.A.* 2006, p. 566-576.

BENOÎT-ROHMER (F.). – «À propos de l'arrêt Bosphorus Air Lines du 30 juin 2005: l'adhésion contrainte de l'Union à la Convention», *R.T.D.H.* 2005, p. 827-853.

BERTHE (E.). – «Note», *Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège* 2005, p. 413 şi urm.

KAUFF-GAZIN (F.). – «L'arrêt Bosphorus de la Cour européenne des droits de l'homme: quand le juge de Strasbourg pallie le retard du constituant de l'Union européenne en matière de protection des droits fondamentaux...», *L'Europe des libertés* janvier-avril 2005, p. 6-14.

KAUFF-GAZIN (F). – «Note», *L.P.A.* 24 novembre 2005. p. 9-21.

MELCHIOR (M.). – «L'arrêt *Bosphorus c. Irlande* de la Cour européenne des droits de l'homme du 30 juin 2005: un arrêt étrange au sujet de la relation entre droit communautaire et droit de la Convention européenne des droits de l'homme», *Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège* 2006.

SZYMCZAK (D.). – «Note», *J.C.P.A.* n° 37, 2005

SUDRE (F). – «Note», *La semaine juridique,* éd. gale, 28 septembre 2005, J, p. 1760 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – «Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2005)», *R.D.P.* 2006, p. 788-789.

5. Nevalidarea unor certificate de urbanism

250. CAZUL PINE VALLEY DEVELOPMENTS LTD ŞI ALŢII contra IRLANDEI – Anulare, de către Curtea Supremă, a unui certificat de urbanism pe baza căruia fuseseră cumpărate terenuri şi lipsa de indemnizare

1. – *Societăţi înregistrate în Irlanda, Pine Valley Developments Ltd şi societatea mamă, Healy Holdings Ltd, aveau ca activitate principală cumpărarea şi punerea în valoare a terenurilor. Dl Daniel Healy, cetăţean irlandez, era administrator delegat şi unic acţionar efectiv al Healy Holdings Ltd. Prima societate a fost desfiinţată în 1990, un sindic a fost desemnat pentru a doua în 1985, iar dl Healy a fost declarat falit în Anglia în 1990.*

În noiembrie 1978, Pine Valley Developments Ltd se angajează să cumpere terenuri la Clondalkin (în comitatul Dublin) pentru 550.000 IR£, pe baza unui certificat prealabil de urbanism, pe care ministrul colectivităţilor locale l-a eliberat proprietarului precedent pentru construirea unui antrepozit industrial şi a unor birouri. În iulie 1981, Pine Valley

Developments Ltd cedează terenurile lui Healy Holdings Ltd la acelaşi preţ. Ulterior, printr-o hotărâre din 5 februarie 1982, Curtea Supremă anulează acordarea certificatului prealabil. Terenul se depreciază puternic; el este vândut de fapt mai târziu, pe bază de învoială, pentru 50.000 IR£.

După aceasta, guvernul trimite spre votare legea din 1982 asupra urbanismului şi amenajarea teritoriului în colectivităţile locale cu scopul de a omologa certificatele şi permisele a căror valabilitate se poate discuta după hotărârea Curţii Supreme. O dată intrată în vigoare această lege, Pine Valley Developments Ltd invită consiliul de comitat din Dublin să aprobe un plan detaliat, dar fără succes. Considerându-se excluşi de la beneficiul legii, petiţionarii intentează atunci, împotriva ministrului mediului (succesor al ministrului colectivităţilor locale) şi a statului, o acţiune pentru daune interese pentru neîndeplinirea obligaţiilor legale, reprezentare greşită şi superficială a faptelor şi neglijenţă, precum şi pentru atingerea dreptului lor de proprietate garantat prin Constituţie. În hotărârea sa din 30 iulie 1986, Curtea Supremă, confirmând o decizie a Înaltei Curţi, declară că petiţionarii nu au motiv să acţioneze în justiţie.

2. – *Petiţionarii sesizează Comisia la 6 ianuarie 1987. După ei, statul irlandez a încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1, deoarece nu a validat retroactiv certificatul lor prealabil de urbanism sau nu le-a acordat o indemnizaţie, sau o altă reparaţie, pentru deprecierea bunurilor. Ei se plâng, de asemenea, de o discriminare, contrară art. 14 din Convenţie combinat cu numitul art. 1, în dreptul lor de a dispune de proprietate. În sfârşit, ei afirmă că legislaţia irlandeză nu le oferă, pentru respectivele reclamaţii, nici un recurs efectiv, aşa cum cerea art. 13 din Convenţie.*[1]

• ***Hotărârea din 29 noiembrie 1991** (Cameră) (seria A nr. 222)*

3. – Guvernul formula numeroase excepţii preliminare.

Curtea înlătură mai întâi argumentul conform căruia petiţionarii nu se pot pretinde victime ale unei violări a Convenţiei (unanimitate). Ea ar ajunge la artificiu dacă ar face deosebiri între ei în acest scop. Situaţia financiară a lui Healy Holdings Ltd şi a dlui Healy, de altfel, nu este deloc luată în considerare la acest punct.

Guvernul susţinea că petiţionarii nu au epuizat căile de recurs intern întrucât ei nu au folosit anumite mijloace, care li se ofereau atunci când consiliul comitatului din Dublin le-a refuzat permisul de amenajare. Curtea îl declară depăşit ca termen, întrucât el nu a prezentat, aşa cum trebuia, această teză în Comisie (unanimitate).

[1] În raportul din 6 iunie 1990, Comisia pune concluzia:

a) absenţei violării drepturilor lui Pine Valley Developments Ltd (unanimitate), ale lui Healy Holdings Ltd (9 voturi pentru, 4 împotrivă) şi ale dlui Healy (10 voturi pentru, 3 împotrivă) în baza art. 1 din Protocolul nr. 1;

b) violării drepturilor lui Healy Holdings Ltd şi ale dlui Healy (12 voturi pentru, 1 împotrivă), dar nu şi ale lui Pine Valley Developments Ltd (unanimitate), în baza art. 14 al Convenţiei combinat cu respectivul art. 1;

c) absenţei violării art. 13 din Convenţie (unanimitate).

Conform guvernului, petiţionarii ar fi omis să solicite o decizie judecătorească care să le recunoască posibilitatea de a beneficia de legea din 1982 asupra urbanismului şi amenajării teritoriului în colectivităţile locale sau care să statueze asupra constituţionalităţii acesteia. Curtea consideră că, având în vedere linia pe care a urmat-o în procedura internă, guvernul nu ar putea să ridice această problemă (unanimitate); cu mult peste necesar, recursul ar fi luat prea mult timp pentru a fi efectiv.

În final, Curtea respinge teza guvernului conform căreia petiţionarii aveau obligaţia să declanşeze anumite acţiuni împotriva proprietarului anterior al terenului (unanimitate).

4. – Înaintea deciziei Curţii Supreme, care invalida certificatul prealabil, petiţionarii aveau cel puţin speranţa legitimă de a-şi putea realiza planul de amenajare; în aceasta trebuie văzut un element al proprietăţii.

Având în vedere părerile exprimate de anumiţi membri ai Curţii Supreme şi poziţia adoptată de guvern în procedura internă, nu s-ar putea afirma astăzi că legea din 1982 a validat certificatul prealabil. Anularea acestuia a adus deci atingere dreptului lui Healy Holdings Ltd şi dlui Healy la respect pentru bunurile lor (dar nu şi celui al lui Pine Valley Developments Ltd, care vânduse terenul mai înainte). În sensul art. 1 din Protocolul nr. 1, este vorba de o formă de reglementare a folosirii bunurilor.

Hotărârea Curţii Supreme, care a avut drept rezultat împiedicarea construirii într-o centură verde, constituia un mijloc potrivit – chiar unic – de a garanta că legislaţia pertinentă în materie de amenajare a teritoriului va fi corect aplicată. Subliniind că petiţionarii se aflau angajaţi într-o afacere comercială şi cunoşteau planul de zonare, Curtea nu consideră ca disproporţionată anularea permisului fără nici o măsură de compensaţie în favoarea lor. Prin urmare, nu a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 în cazul lui Pine Valley Developments Ltd (unanimitate) şi al lui Healy Holdings Ltd şi al dlui Healy (6 voturi pentru, 3 împotrivă).

5. – Art. 14 din Convenţie nu se aplică lui Pine Valley Developments Ltd deoarece ea a vândut terenul în 1981. În ce priveşte Healy Holdings Ltd şi dl Healy, guvernul nu furnizează nici o justificare a diferenţei de tratament dintre aceştia şi ceilalţi titulari de permis din aceeaşi categorie, pe care legea din 1982 le-a validat retroactiv. Curtea pune deci concluzia neviolării art. 14 din Convenţie, combinat cu art. 1 din Protocolul nr. 1, pentru prima petiţionară, dar a violării pentru ceilalţi doi (unanimitate).

6. – Nu a existat o încălcare a art. 13 din Convenţie (unanimitate): petiţionarii puteau să aducă, în faţa jurisdicţiilor irlandeze, substanţa reclamaţiilor în baza Convenţiei şi, de altfel, ei au folosit această posibilitate.

7. – Healy Holdings Ltd şi dl Healy cereau o indemnizaţie pentru prejudiciul material şi moral, precum şi rambursarea cheltuielilor de judecată şi a taxelor suportate de ei în Irlanda. Curtea consideră că problema nu este pregătită şi o rezervă (unanimitate).

• ***Hotărârea din 9 februarie 1993** (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 246-B)*

8. – Pentru petiţionari, pierderea ce trebuia acoperită consta în diferenţa dintre valorile la 28 iulie 1982 (data intrării în vigoare a legii asupra urbanismului şi a amenajării teritoriului în colectivităţile locale), a locului lor cu şi fără certificatul prealabil care a fost eliberat la început. Guvernul nu contesta faptul că acest caz impunea acordarea unei indemnizaţii. Principalul punct în litigiu era asupra valorii pe care ar fi avut-o, la aceeaşi dată, locul dacă avea certificat.

În spirit de echitate, Curtea acordă petiţionarilor o sumă globală de 1.200.000 IR£, inclusiv dobânzi, pentru dauna materială (unanimitate).

9. – Violarea Convenţiei, căreia i-a căzut victimă dl Healy, i-a produs un rău moral pentru care constatarea ce figurează în hotărâre la capitolul principal nu este în sine o satisfacţie suficient de echitabilă. Curtea acordă celui interesat 50.000 IR£ (unanimitate).

10. – Petiţionarii au dreptul la o rambursare integrală a onorariilor şi a cheltuielilor, plus dobânzile aferente procedurii în Irlanda (42.655, 11 IR£). Găsind în schimb exagerate pretenţiile lor privind cheltuielile făcute în instanţe la Strasbourg (406.760 IR£), Curtea acordă la acest capital 70.000 IR£, plus întreaga sumă eventual datorată cu titlu de taxă asupra valorii adăugate (unanimitate).

11. – Cât priveşte cererea petiţionarilor, tinzând să obţină dobânzi la suma alocată de Curte, aceasta din urmă nu consideră potrivit să accepte aşa ceva (unanimitate).

12. *Bibliografie*

CLÈMENT (J.-N.). – „Note", *G.P.* 15–19 iulie 1994, p. 47.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme de 1989 à 1991", *A.F.D.I.* 1991, p. 581 şi urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 şi urm.

DECAUX (E.) şi TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *J.D.I.* 1992, p. 813–815.

FLAUSS (J.-F.). – „L'octroi d'intérêts moratoires par la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1993, p. 580–586.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1992", *B.Y.B.I.L.* 1992, p. 551–554.

MERRILLS (J.G.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1993", *B.Y.B.I.L.* 1993, p. 508–509.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme – 1991", *R.U.D.H.* 1992, nr. 1–2, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.). – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Première partie: janvier-mai 1993", *R.U.D.H.* 1993, p. 217 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1991, p. 587–589.

5. Nerestituirea de bunuri

251. CAZUL KOPECKÝ contra SLOVACIEI – Imposibilitatea de a obţine restituirea unor monede de aur şi de argint

1. – *Resortisant slovac, Juraj Kopecký s-a născut în 1921 şi locuieşte la Brezová pod Bradlom. La 12 februarie 1959, tatăl său este condamnat la o amendă şi la un an de închisoare pentru a fi păstrat 131 de monede de aur şi 2.151 monede de argint de valoare numismatică. Aceste monede îi sunt confiscate. La 1 aprilie 1992, sentinţa este anulată. La 30 septembrie 1992, petiţionarul reclamă restituirea monedelor tatălui său, în baza legii din 1991 cu privire la reabilitările extrajudiciare ("legea din 1991"). La 19 septembrie 1995, tribunalul districtului Senica constată că petiţionarului îi este practic imposibil să îndeplinească condiţia legii din 1991, potrivit căreia el trebuie să indice unde se găseau monedele la 1 aprilie 1991, data intrării în vigoare a legii din 1991. El ordonă deci ministerului de interne să-i restituie petiţionarului monedele. Ministerul face totuşi apel, arătând că toate documentele pertinente au fost distruse şi că îi revine petiţionarului sarcina de a dovedi unde se găsesc monedele. La 29 ianuarie 1997, tribunalul regional din Bratislava infirmă sentinţa tribunalului din districtul Senica, considerând că petiţionarul nu şi-a îndeplinit obligaţia, prevăzută de legea din 1991, de a indica amplasamentul precis al bunurilor a căror restituire o reclamă. Curtea Supremă confirmă decizia tribunalului regional. Pentru cele două jurisdicţii, dovezile produse nu stabileau îndeajuns că în 1991 ministerul de interne mai poseda încă monedele confiscate.*

2. – *În petiţia sa din 25 august 1998, adresată Comisiei, dl Kopecký afirmă în mod special că respingerea acţiunii sale în restituire a monedelor a reprezentat o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1.*

3. – *Printr-o hotărâre din 7 ianuarie 2003, o cameră (secţia IV) a ajuns la concluzia violării articolului 1 din Protocolul nr. 1 (patru voturi contra trei). La 4 aprilie 2004, guvernul cere retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere. La 21 mai 2003, colegiul acesteia consimte la retrimitere.*

• ***Hotărârea din 28 septembrie 2004** (Marea Cameră) (CEDO 2004-IX)*

4. – Curtea observă că problema esenţială în speţă este de a şti dacă exista o bază suficientă în dreptul intern, aşa cum a fost interpretat de jurisdicţiile interne, pentru a putea califica drept "valoare patrimonială" creanţa petiţionarului, în spiritul articolului 1 din Protocolul nr. 1. În legătură cu aceasta, se poate considera că petiţionarul a satisfăcut condiţia legii din 1991, în temeiul căreia trebuia să indice "unde se găseau bunurile" ?

Ţinând seama de informaţiile de care ea dispune şi considerând că nu poate avea cunoştinţă decât în mod limitat de erorile de fapt sau de drept despre care se pretinde că au fost comise de jurisdicţiile interne, cărora le revine în primul rând interpretarea şi aplicarea dreptului intern, Curtea nu

percepe nici o aparenţă de arbitrar în modul în care tribunalul regional din Bratislava şi Curtea Supremă au statuat cu privire la cererea petiţionarului. Nimic nu îi permite deci să se distanţeze de concluziile numitelor jurisdicţii asupra punctului de a şti dacă petiţionarul satisfăcuse sau nu condiţia în cauză. Curtea admite că, ţinând seama de formularea dispoziţiilor pertinente ale legii din 1991 şi de circumstanţele speciale ale speţei, petiţionarul a putut să nu ştie în mod cert dacă îndeplinise sau nu condiţia mai sus citată, căreia îi era subordonată restituirea monedelor litigioase. Ea notează totuşi că creanţa în restituire a petiţionarului era de la bun început o creanţă condiţională, iar chestiunea întrunirii de către cel interesat a cerinţelor legale trebuia să fie tranşată în cadrul procedurii judiciare viitoare. În definitiv, tribunalele slovace au considerat ca neîndeplinite, în cazul său, condiţiile prevăzute de lege. În consecinţă, Curtea consideră că în momentul în care petiţionarul a introdus cererea sa în restituire, creanţa sa nu putea fi considerată ca suficient de stabilită pentru a se traduce într-o "valoare patrimonială" care să apeleze la protecţia articolului 1 din Protocolul nr. 1. Dacă tribunalul districtului Senica a conchis că era practic imposibil pentru petiţionar să îndeplinească condiţia referitoare la amplasamentul precis al monedelor litigioase, a căror restituire către cel interesat a ordonat-o în consecinţă, această sentinţă a fost ulterior infirmată şi nu era deci în sine suficientă pentru a genera un interes patrimonial care să se traducă într-o "valoare patrimonială".

În concluzie, Curtea apreciază că petiţionarul nu avea un "bun" în sensul primei fraze a articolului 1 din Protocolul nr. 1. Drept consecinţă, garanţiile acestei dispoziţii nu îşi găsesc aplicare în speţă şi nu s-a petrecut o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 (treisprezece voturi contra patru).

5. *Bibliografie*

Bîrsan (C.) et Renucci (J.-F.). – «Note», *D.* 2005, p. 870-874.

Decaux (E.) et Tavernier (P.). – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme», *J.D.I.* 2005, p. 550-551.

Sudre (F.) şi alţii. – «Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2004)», *R.D.P.* 2005, p. 805-806.

Secţiunea a 4-a
PLATA IMPOZITELOR

252. CAZUL HENTRICH contra FRANŢEI – Preempţiune a fiscului, pentru insuficienţă de preţ plătit, la un bun imobil achiziţionat de particulari

1. – *La 11 mai 1979, dna Liliane Hentrich şi soţul ei cumpără un teren în suprafaţă de 67,66 ari situat la Strasbourg şi destinat agriculturii. La 5 februarie 1980, directorul general al impozitelor îi informează că, din cauza insuficienţei preţului plătit, el înţelege să exercite dreptul de preempţiune prevăzut de art. 668 din Codul general de impozite asupra bunurilor achiziţionate de ei şi să le ia proprietatea, prin vărsarea preţului de cumpărare majorat cu o indemnizaţie de 10%.*

La 31 martie 1980, petiţionara şi soţul ei deschid o acţiune în anulare a deciziei de preempţiune în faţa Tribunalului de mare instanţă din Strasbourg pentru nerespectarea termenului legal şi depăşire a competenţelor. Ei invocă şi art. 6 §§ 1 şi 2, art. 13 şi 14 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1 şi propun să aducă dovezi că preţul declarat este sincer şi conform cu sumele plătite. Prin decizia din 16 decembrie 1980, tribunalul îi respinge. Curtea de Apel din Colmar confirmă decizia la 19 februarie 1985. Curtea de Casaţie respinge recursul celor interesaţi la 16 iunie 1987.

2. – *Bazându-se pe caracterul discreţionar al dreptului de preempţiune, Curtea de Casaţie aprecia în mod tradiţional că judecătorul nu putea controla evaluarea făcută de către administraţie a insuficienţei preţului declarat. Prin 4 hotărâri de principiu din 16 iunie 1987, ea a lărgit în mod considerabil controlul judiciar, declarând că motivarea deciziei de exercitare a dreptului de preempţiune trebuie să fie scrisă şi să cuprindă enunţarea consideraţiilor de drept şi de fapt care constituie fundamentarea.*

În 1980, fiscul îşi exercită dreptul său de preempţiune o singură dată în Rinul de Jos – faţă de dna Hentrich şi soţul ei – şi de 25 de ori în restul Franţei. Între 1980 şi 1986, el procedează la 88 de operaţiuni de acest gen. După hotărârile Curţii de casaţie din 1987, el se abţine de a mai recurge la această practică.

3. – *În cererea sa din 14 decembrie 1987, către Comisie, dna Hentrich invocă art. 1 din Protocolul nr. 1, precum şi art. 6 §§ 1 şi 2, art. 13 şi 14 din Convenţie.*[1]

[1] În raportul său din 4 mai 1993, Comisia dă avizul că a existat o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 (12 voturi pentru, 1 împotrivă) şi a art. 6 § 1 din Convenţie în ce priveşte caracterul echitabil şi durata procedurii (12 voturi pentru, 1 împotrivă), că nu a existat o violare a art. 6 § 2 (12 voturi pentru, 1 împotrivă), nici a art. 14 (12 voturi pentru, 1 împotrivă) şi că nu este cazul să se examineze separat reclamaţia în baza art. 13 (unanimitate).

• ***Hotărârea din 22 septembrie 1994 (Cameră) (seria A nr. 296-A)***

4. – Curtea începe prin a respinge două excepţii preliminare de neepuizare a căilor de recurs interne, ridicate de guvern (unanimitate). Dna Hentrich a invocat în mod expres dispoziţiile pertinente ale Convenţiei în toate etapele procedurii naţionale şi a arătat, în esenţă, reclamaţiile formulate în prezent la Strasbourg. Aceste aspecte de incompatibilitate a art. 668 din Codul general de impozite cu art. 1 din Protocolul nr. 1 au fost deja examinate de jurisdicţiile franceze. În ce priveşte reclamaţiile referitoare la procedură, guvernul nu a convins Curtea de faptul că susţinerea violării Legii nr. 79–587 din 11 iulie 1979, neinvocată de către petiţionară în faţa Curţii de casaţie, ar fi avut şanse de succes; el nu a menţionat nici o decizie în acest sens.

5. – Examinând cazul în lumina art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea recunoaşte că prevenirea neperceperii de drepturi de înregistrare superioare este un obiectiv legitim şi de utilitate publică, dar nu apreciază că trebuie să decidă dacă dreptul de preempţiune poate, de asemenea, urmări să regleze piaţa imobiliară.

Dacă sistemul dreptului de preempţiune nu se pretează la critică, este cu totul altceva atunci când folosirea sa este discreţionară, iar procedura este inechitabilă. În speţă, exercitarea arbitrară, selectivă şi niciodată previzibilă a dreptului de preempţiune nu oferea garanţiile procedurale elementare: dna Hentrich nu a beneficiat de o dezbatere în contradictoriu, cu respectarea principiului egalităţii armelor, iar art. 668 din Codul general de impozite, care este baza exercitării dreptului de preempţiune, era lipsit de precizie şi de previzibilitate. Curtea ia act că sistemul juridic francez a suferit o modificare în acest punct, dar ea constată că această evoluţie nu a adus un câştig pentru cea interesată.

Amintind că între apărarea dreptului la proprietate şi cerinţele interesului general trebuie să domnească un echilibru just, Curtea notează trei elemente care, luate împreună, o duc la judecata că s-a încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 (5 voturi pentru, 4 împotrivă): dreptul de preempţiune intră în joc rar şi într-un mod niciodată previzibil; administraţia fiscală dispune de alte tehnici capabile să descurajeze frauda fiscală; petiţionara a fost pusă în imposibilitatea de a contesta în mod util măsura care i-a impus o povară specială şi excesivă.

6. – Prin prisma art. 6 § 1 din Convenţie, Curtea cercetează mai întâi dacă procedura judiciară abordată de dna Hentrich s-a derulat într-un mod echitabil. Ea constată că procedura respectivă nu a permis petiţionarei să conteste poziţia administraţiei şi să-şi apere propria teză, în timp ce principiul egalităţii armelor include obligaţia de a nu plasa una dintre părţi într-o situaţie net dezavantajoasă în raport cu adversarul. A existat deci o violare a art. 6 § 1 la acest punct (unanimitate).

Cât priveşte durata procedurii, perioada de luat în seamă are ca punct de plecare chemarea în faţa Tribunalului de mare instanţă din Strasbourg (31 martie 1980) şi ca sfârşit pronunţarea hotărârii Curţii de casaţie (16 iunie 1987). Ea se întinde pe 7 ani şi aproape 3 luni. Curtea evidenţiază întârzieri

în faţa Curţii de apel (procedura a durat 4 ani), cauzate de încărcarea rolului şi într-o măsură mai mică în instanţa de casaţie (procedura a durat 2 ani) care ţin de dorinţa, de înţeles, a Curţii de casaţie de a reuni cazuri similare. Având în vedere miza litigiului, ea socoteşte însă nerezonabilă perioada de timp scursă şi pune concluzia violării art. 6 § 1 în această privinţă (unanimitate).

7. – În schimb, ea respinge teza dnei Hentrich, care pretindea că măsura de preempţiune echivala, în ciuda prezumţiei de nevinovăţie, cu o acuzaţie de fraudă fiscală: punerea în aplicare a măsurii de preempţiune nu echivalează cu o declaraţie de culpabilitate, aşa că nu a existat o violare a art. 6 § 2 (unanimitate).

8. – Curtea socoteşte inutil să examineze cazul prin prisma art. 13 din Convenţie, ale cărui cerinţe sunt mai puţin stricte decât cele ale art. 6 § 1 şi absorbite de ele în speţă (unanimitate).

9. – Constatările la care a ajuns Curtea, în ce priveşte art. 1 din Protocolul nr. 1, şi art. 6 şi 13 din Convenţie, o dispensează de a se plasa în plus în temeiul art. 14 din Convenţie (unanimitate).

10. – În numele art. 50 din Convenţie, Curtea consideră că dna Hentrich a suferit o daună morală, dar că hotărârea îi dă o compensaţie suficientă în această privinţă (unanimitate). În schimb, ea decide să rezerve problema daunei materiale, care nu este pregătită (unanimitate); ea precizează totuşi că, în lipsa restituirii terenului în cauză, „calculul prejudiciului material trebuie să pornească de la valoarea actuală în bani a terenului".

Dna Hentrich solicita rambursarea cheltuielilor sale de reprezentare în faţa jurisdicţiilor franceze (29.075 FF) şi apoi a organelor Convenţiei (27.000 FF). Curtea acceptă în întregime cererea sa (unanimitate).

• Hotărârea din 3 iulie 1995 (Cameră) – Aplicarea articolului 50 (seria A nr. 320-A)

11. – Apreciind, în spirit de echitate, dauna care a rezultat din pierderea bunului şi din privarea de folosinţă, Curtea reţine cifra de 1.000.000 FF, din care trebuie scăzute sumele primite în 1981 de dna Hentrich şi necontestate de ea. Ea acordă deci celei interesate 800.000 FF pentru daune materiale (unanimitate).

12. – Dna Hentrich solicită, de asemenea, rambursarea cheltuielilor de judecată şi onorariile complementare suportate prin procedura privind art. 50, adică 20.000 FF, precum şi vărsarea dobânzilor la procentul legal francez, începând cu pronunţarea hotărârii la capitolul principal şi asupra sumei de 56.075 FF, acordată prin respectiva hotărâre şi încă neachitată, pentru cheltuielile de judecată şi taxe care corespund procedurii la capitolul principal.

Curtea acceptă pretenţiile petiţionarei, în afară de cele care privesc determinarea dobânzilor, care nu pot fi datorate decât pentru suma de

56.075 FF alocaţi prin hotărârea la capitolul principal şi numai după 22 decembrie 1994.

• *Hotărârea din 3 iulie 1997 (Cameră) – Interpretare (Culegere/ 1997–IV)*

13. – Dna Hentrich se adresează, în două rânduri, Comitetului Miniştrilor al Consiliului Europei, respectiv, la 19 octombrie 1995, pentru a se plânge de întârzierea înregistrată în achitarea reparării echitabile – amintita plată s-a produs la data de 1 decembrie 1995 – şi la 19 februarie 1996, pentru a solicita daune-interese de întârziere asupra sumelor datorate.

Drept urmare a solicitării părţii interesate şi raportându-se la art. 57 din regulamentul A al Curţii, Comisia adresează Curţii, la data de 10 iulie 1996, o cerere pentru interpretarea Hotărârii din 3 iulie 1995, astfel formulată:

„În virtutea punctului 3 al principiului director al hotărârii datând din 3 iulie 1995 şi a practicii urmate de Curte, începând cu luna ianuarie 1996, se impune ca punctele 1 şi 2 ale amintitei hotărâri să fie interpretate ca implicând în mod necesar, pentru guvernul francez, obligaţia de a achita daune-interese legale în situaţia neplăţii, într-un interval de timp de trei luni, stabilit de Curte, a sumei globale de 820 558 franci, alocaţi cu titlu de reparare echitabilă?".

14. – În primul rând, Curtea aminteşte că statul pârât trebuia să achite reclamantei, într-un interval de timp de trei luni, sumele datorate. Or, acestea nu au fost plătite decât la 1 decembrie 1995, respectiv, la aproape două luni după încheierea perioadei sus-menţionate. De altfel, Comitetului Miniştrilor îi revine sarcina de a supraveghea executarea hotărârii în discuţie (art. 54 din Convenţie).

În plus, Curtea notează că, în hotărârea amintită, ea nu a prevăzut daune-interese moratorii, susceptibile de a fi vărsate în cazul întârzierii plăţii. Punctul 3 din principiul director al hotărârii, datând din 3 iulie 1995, se limita să dispună vărsarea unor daune-interese în funcţie de cheltuielile de judecată şi taxe pe care statul pârât era obligat să le ramburseze în virtutea hotărârii din 22 septembrie 1994. Curtea accepta, astfel, o cerere formulată expres de către dna Hentrich şi necontestată de guvern. În privinţa practicii constând în prevederea acordării unor daune-interese, moratorii, în cazul întârzierii plăţii, aceasta nu a fost introdusă de Curte, decât în luna ianuarie 1996.

În aceste circumstanţe şi având în vedere claritatea principiului director al hotărârii din 3 iulie 1995, acceptarea cererii de interpretare ar conduce nu la elucidarea „semnificaţiei şi a influenţei" amintitei hotărâri, ci, mai degrabă, la modificarea acesteia în legătură cu un aspect pe care Curtea l-a soluţionat drept având „putere obligatorie". În consecinţă, nu există materie de interpretat în sensul art. 57 din regulament. Prin urmare, Curtea respinge cererea de interpretare (opt voturi pentru, unul împotrivă).

15. *Bibliografie*

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1993 et 1994", *A.F.D.I.* 1994, p. 658 și urm.

COUSSIRAT-COUSTÈRE (V.). – „La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *A.F.D.I.* 1995, p. 485 și urm.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour eropéenne des droits de l'homme (année 1994)", *J.D.I.* 1995, p. 776–778.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour eropéenne des droits de l'homme (année 1995)", *J.D.I.* 1996, p. 235–236.

DECAUX (E.) et TAVERNIER (P.). – „Chronique de jurisprudence de la Cour eropéenne des droits de l'homme (année 1997)", *J.D.I.* 1998, p. 205–206.

FLAUSS (J.-F.) – „Une nouvelle avancée de la Cour européenne des droits de l'homme dans le domaine de la fiscalité: l'arrêt Hentrich du 22 septembre 1994", *L.P.A.* nr. 69, 9 iunie 1995, p. 8–10.

FLAUSS (J.F.). – „La banalisation du contentieux indemnitaire devant la Cour européenne des droits de l'homme", *R.T.D.H.* 1996, p. 93–100.

HERINGA (A.W.) și STAAL (C.J.) – „Jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens", *NJCM – Bulletin* 1995, p. 96–98.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droit de l'homme – 1994", *J.T.D.E.* 1995, p. 56 și urm.

LAMBERT (P.) – „La Cour européenne des droit de l'homme – année 1997", *J.T.D.E.* 1998, p. 36 și urm.

LE GALL (J.P.) GÉRARD (L.) – „Arrêt Hentrich: conditions de compatibilité du droit de préemption avec la Convention européenne des droits de l'homme", La semaine juridique 8 februarie 1995, II – 22374.

MASSIAS (F.) – „Droits de l'homme", *R.S.C.D.P.C.* 1995, p. 397.

MAUBLANC-FERNANDEZ (L.) et MAUBLANC (J.P.) – „Chronique de jurisprudence fiscale européenne. Cour européenne des droits de l'homme; arrêt du 22 septembre 1994 Hentrich c. France", *Revue du Marché commun et de l'Union européenne* 1995, p. 320–325.

MÉRAL (C.). – „Les tribunaux français face à la justice européenne", Levallois-Perret, Filipacchi, 1997, p. 101–110.

MERRILLS (J.G.) – „Decision on the European Convention on Human Rights during 1995", *B.Y.B.I.L.* 1995, p. 545 și 548.

PETTITI (L.) – „Note", *G.P.* 27–28 septembrie 1995, p. 39.

RUDOLF (B.). – „Die Eigentumsgarantie nach der Europäischen Menchenrechtskonvention und ihre verfahrensrechtliche Dimension. Anmerkung zun Urteil des EGMR in Fall Hentrich gegen Frankreich", *EuGRZ* 1996, p. 573–577.

SHERLOCK (A.) et ANDREWS (J.) – "Judgments of the Court of Human Rights", *E.L.R. Human Righs Survey* 1996, p. 78 și urm.

SPIELMANN (A.) și SPIELMANN (D.) – „Cour européenne des droits de l'homme. Présomption d'innocence (1982–1996)", *A.D.L.* 1996, p. 488–490.

SUDRE (F.) – „Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *J.C.P.* 1995, ediție generală nr. 6, I, 3823.

SUDRE (F.) – „Droit européen des droits de l'homme", *J.C.P.* 1996, ediție generală nr. 8, I, 3910.

SUDRE (F.) și alții – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 1994. Deuxième partie: 1 juin – 31 décembre". *R.U.D.H.* 1995, p. 101 și urm.

SUDRE (F.) şi alţii – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1995", *R.U.D.H.* 1996, p. 1 şi urm.

SUDRE (F.) şi alţii. – „Chronique de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme en 1997", *R.U.D.H.* 1998, p. 81 et s.

SWART (B.) – „The case-law of the European Court of Human Rights in 1993", *E.J.C.* 1995, p. 281 şi urm.

WARBRICK (C.). – „The European Convention on Human Rights", *Y.E.L.* 1994, p. 665–667.

WOODS (L.). – „Decisions on the European Convention on Human Rights during 1997", *B.Y.B.I.L.* 1997, p. 444.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONCLUZIE

1. – La terminarea acestui zbor deasupra principalelor hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului, cum să nu ne întrebăm, pe scurt, despre executarea şi eficacitatea lor?

2. – Este de la sine înţeles că statele „condamnate" au obligaţia de a se conforma hotărârilor. Acestea, odată devenite definitive, (art. 44 din Convenţie), nu pot face obiectul unui recurs la o altă autoritate. În schimb, Curtea poate primi cereri de două feluri.

Poate fi vorba de o cerere privind interpretarea: aceasta este primită în anul care urmează după pronunţarea hotărârii şi nu urmăreşte decât să explice dispozitivul acesteia din urmă, adică partea sa finală care conţine decizia propriu-zisă.

Poate fi vorba, de asemenea, de o cerere de revizuire: ea emană de la o parte în proces care a luat cunoştinţă de un fapt de natură să exercite o influenţă hotărâtoare şi care, în perioada pronunţării hotărârii, era necunoscut atât Curţii, cât şi solicitantului revizuirii. Termenul este de şase luni de la data descoperirii faptului respectiv.

Hotărârile de la Strasbourg sunt obligatorii dar nu executorii. Într-adevăr, ele nu anulează şi nu modifică nici un act al statului în culpă, fie că este vorba despre o lege, un regulament, un act administrativ sau o decizie judiciară. Cu excepţia cazului în care ele acordă petiţionarului o reparaţie pecuniară, ele lasă statului întreaga latitudine pentru a suporta consecinţele constatării unei violări: ele nu indică măsurile ce trebuie adoptate, pentru a îndrepta această violare, şi nici termenul până la care acestea ar trebui să intervină. Un control al executării hotărârilor, totuşi, există; el este asigurat de către Comitetul Miniştrilor al Consiliului Europei. Dacă un stat ar refuza să aplice hotărârea care-l priveşte – ipoteză care din nefericire nu poate fi exclusă – Comitetul ar adopta, fără îndoială, o recomandare, dar conflictul ar conduce, probabil, la retragerea sau la excluderea statului recalcitrant din Consiliul Europei.

3. – Cum poate fi apreciată eficacitatea practică a hotărârilor? Ele nu se impun decât statelor implicate direct în litigii, dar este de dorit şi firesc ca ele să influenţeze şi autorităţile altor state, confruntate cu probleme asemănătoare. Consecinţele lor apar când „reparatorii", când „preventive".

Primele sunt cele mai evidente. Ele au, de obicei, un domeniu de aplicare individual: acordarea unei „satisfacţii echitabile" părţii vătămate va consta într-o indemnizare cu o sumă mai mică sau mai mare sau în retragerea

unei măsuri, sau chiar în simpla constatare a violării. Ele au uneori un domeniu de aplicare general: hotărârea va provoca sau accelera o reformă legislativă sau o reglementare.

Celelalte consecinţe, însă, sunt mai greu de măsurat, dar interesul pentru ele nu este mai mic. În timpul procedurii în faţa Curţii, dreptul intern va suferi anumite modificări sau guvernul îşi va lua anumite angajamente. În general, autorităţile naţionale, în special curţile şi tribunalele, vor avea grijă să vegheze la respectarea Convenţiei în exercitarea, de fiecare zi, a atribuţiilor lor. Dat fiind caracterul deseori vag al acestui tratat internaţional, de ce nu ar fi ele tentate să se inspire din soluţiile reţinute la Strasbourg?

4. – Curtea îndeplineşte o funcţie majoră, aceea de interpret suprem şi de ultim păzitor al Convenţiei : o Convenţie care se aplică, de cele mai multe ori direct, de la Atlantic până la Pacific, document pe care Curtea îl califică drept "instrument constituţional al ordinii publice europene". Ea are de răspuns şi unor provocări : afluxul petiţiilor la Strasbourg, numărul şi caracterul eterogen al statelor părţi, disfuncţionalităţi ale unor puteri publice, ritmuri lente ale justiţiei, raporturile cu jurisdicţiile naţionale, în special cu Curţile Supreme şi cu Curţile Constituţionale, existenţa unor minorităţi naţionale, pauperizarea unor întregi populaţii, pericole teroriste, conflicte teritoriale, întrebări legate de bioetică etc. Ea posedă în fine un impunător corp de jurisprudenţă, pe care îl îmbogăţeşte şi îl dezvoltă. În fapt, numeroase clauze ale Convenţiei cer, mai devreme sau mai târziu, o interpretare, iar cele deja examinate se confruntă în mod inevitabil cu situaţii noi, fie şi numai din cauza evoluţiei societăţilor şi a mentalităţilor.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ[1]

ALIX (D.). – *Les droits fondamentaux dans le procès pénal*, Paris, Montchrestien, 1997, IX–99 p.

AMERASINGHE (C. F.). – *Local remedies in international law,* Cambridge, Grotius, 1990, 410 p.

ANDRIANTSIMBAZOVINA (J.). – *L'autorité des décisions de justice constitutionnelles et européennes sur le juge administratif français,* Paris, L.G.D.J. 1998, XVIII–655 p.

ANTONOPOULOS (N.). – *La jurisprudence des organes de la Convention européenne des droits de l'homme,* Leyde, Sijthoff, 1967, 262 p.

ARAI-TAKAHASHI (Y.). – *The margin of appreciation doctrine and the principle of proportionality in the jurisprudence of the ECHR,* Anvers, Intersentia, 2002, XIII-300p.

BANDRES SANCHEZ-CRUZAT (J. M.). – *El Tribunal europeo de los Derechos Humanos,* Barcelone, Bosch, 1983, 141 p.

BARTOLE (S.). Conforti (B.) et Raimondi (G.) (éd.)– *Commentario alla Convezione europea per la tutela dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali,* Padoue, CEDAM, 2001, XXXVI-1011 p.

BEDDARD (R.). – *Human rights and Europe,* Cambridge, Grotius, 1993, 278 p.

BEN ACHOUR (Y.). – *La Cour européenne des droits de l'homme et la liberté de religion, Paris, Pedone, 2005, 95 p.*

BERGER (V.). – *Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs, für Menschenrechte,* Cologne, Carl Heymanns, 1984, XXVIII–305 p.

BERGER (V.). *Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme,* 2e édition, Paris, Sirey, 1989, XLII–418 p.

BERGER (V.). – *Case law of the European Court of Human Rights. Volume I: 1960–1987,* Dublin, The Round Hall Press, 1989, XVIII–478 p.

BERGER (V.). – *Case law of the European Court of Human Rights. Volume II: 1988–1990,* Dublin, The Round Hall Press, 1992, XIV–291 p.

BERGER (V.). – *Case law of the European Court of Human Rights. Volume III: 1991–1993,* Dublin, The Round Hall Press, 1995, XVI–454 p.

BERGER (V.). – *Europos Žmogaus teisiu Teismo Jurisprudencija,* Vilnius, Pradai, 1997, 713 p.

BERGER(V.). – *Jurisprudenţa Curţii europene a Drepturilor Omului,* ediţia a 4-a, Bucureşti, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2003, XXIV–807 p.

BERGER (V.). – *Az Emberi Jogok Európai Biróságának Joggyakorlata,* Budapest, hvgorac, 1999, XXII–801 p.

BERGER (V.). – *Judikatura Evropského soudu pro lidská prává,* Prague, IFEC, 2003, XX–769 p.

BERGMANN (J. M.). – *Das Menschenbild der Europäischen Menschenrechtskonvention,* Baden-Baden, Nomos, 1995, 319 p.

BERNARDET (P.), DOURAKI (T.) şi VAILLANT (C.) – *Psychiatrie, droits de l'homme et défense des usager en Europe,* Ramonville Saint-Agne, Erès, 2002, 356 p.

BERNHARD (J.) et LEHMANN (T.). – *Den Europaeiske Menneskerettighedskonvention belyst gennem menneskerettighedskommissionens og domstolens praksis,* Copenhague, G.E.C. Gad, 1985, 190 p.

[1] Dezvoltările referitoare la fiecare caz fiind urmate de câte o bibliografie specială, nu vor fi găsite aici decât studiile generale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIANKU (L.) – *Të Drejtate e Njeriut në Eruopë,* Tirana, Botim i Quendrës Europiane, 2001, 271 p.

BLACKBURN (R.) şi POLAKIEWICZ (J.) (éd.) – *Fondamental rights in Europe. The ECHR and its Member States, 1950–2000,* Oxford University Press, 2001, 1090 p.

BOLETIN de JURISPRUDENCIA CONSTITUCIONAL – *Tribunal europeo de Derechos Humanos. 25 años de jurisprudencia 1959–1983,* Madrid, Publicaciones de las Cortes Generales, 1985, 1019 p.

BOLETIN de JURISPRUDENCIA CONSTITUCIONAL – *Tribunal europeo de Derechos Humanos. Jurisprudencia 1984–1987,* Madrid, Publicaciones de las Cortes Generales, 1989, 1269 p.

BOYLE (A.) et ANDERSON (M.). – *Human rights approaches to environmental protection,* Oxford, Clarendon Press, 1996, 313 p.

BRACONNIER (S.). – *Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et droit administratif français,* Bruxelles, Bruylant, 1997, 590 p.

BREITENMOSER (S.). – *Der Schutz der Privatsphäre gemäss Art. 8 EMRK. Das Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens, der Wohnung und des Briefverkehrs,* Bâle, Helbing & Lichtenhahn, 1986, 399 p.

BRUYN (D. de), DEPRÉ (S.), KAISER (M.), LAMBERT (R.), LOMBAERT (B.) şi VERDUSSEN (M.). – *Les exceptions préliminaires dans la Convention européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant, 1997, 181 p.

BULTRINI (A.). – *La plurità dei mecanismi di tutela dei diritti dell'uomo in Europa,* Torino, Giappichelli, 2004, 365 p.

BUQUICCHIO – DE BOER (M.).– *L'égalité entre les sexes et la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1995, 56 p.

BUQUICCHIO – DE BOER (M.). – *Equality between the sexes and the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 1995, 56 p.

CABRAL BARRETO (I.). – *A Convenção Europeia dos Direitos do Homem,* 3e édition, Coimbra, Coimbra Editora, 2005, 495 p.

CAMERON (I.). – *National Security and the European Convention on Human Rights,* Uppsala, Iustus, 2000, XXXII–479 p.

CAMERON (I.) şi ERIKSSON (M. K.). – *An introduction to the European Convention on Human Rights,* Uppsala, Iustus Förlag, 1995, 179 p.

CANCADO TRINDADE (A. A.). – *The application of the rule of exhaustion of local remedies in international law. Its rationale in the international protection of individual rights,* Cambridge, Cambridge University Press, 1983, XIII–443 p.

CANCADO TRINDADE (A. A.). – *O esgotamento de recursos internos no direito internacional,* Brasilia, Editoria Universidade de Brasilia, 1997, 327 p.

CANCADO TRINDADE (A. A.) – *Tratado de direito internacional dos direitos humanos,* vol. I, Porto Alegre, Sergio Antonio Fabris Editor, 1997, 486 p.

CARRILLO SALCEDO (J.A.). – *El Convenio Europeo de Derechos Humanos,* Madrid, Tecnos, 2003, 157 p.

CARSS-FRISK (M.). – *The right to property. A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 2001, 46 p.

CASTBERG (R.). – *The European Convention on Human Rights,* New York, Oceana, 1974, 198 p.

CASTRO-RIAL GARRONE (R.). – *La protección individual y el derecho de reparación en el Convenio Europeo de Derechos Humanos,* Madrid, Servicio de Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 1985, t. I şi II.

CHARRIER (J.–L.). – *Code de la Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, Litec, 2000, 438 p.

CLAPHAM (A.). – *Human rights in the private sphere,* Oxford, Clarendon Press, 1993, 385 p.

CLAUDE (V.). – *L'interprétation consensuelle de la Convention européenne des droits de l'homme,* Montpellier, Institut de droit européen des droits de l'homme, 1998, 178 p.

CLEMENTS (L.). – *European human rights. Taking a case under the Convention,* London Sweet & Maxwell, 1994, 338 p.

CLIQUENNOIS (M.) (éd.). – *La Convention européenne des droits de l'homme et le juge français. Vademecum de pratique professionnelle,* Paris, L'Harmattan, 1997, 320 p.

COHEN-JONATHAN (G.). – *La Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, Economica, şi Aix-en-Provence, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1988, 616 p.

COHEN-JONATHAN (G.). – *Aspects européens des droits fondamentaux,* Paris Montchrestien, 1996, 199 p.

COHEN-JONATHAN (G.) et FLAUSS (J.-F.) (dir). – *Le rayonnement international de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant et Nemesis, 2005, 276 p.

COMMISSION DE VENISE. – *Bulletin de jurisprudence constitutionnelle,* édition spéciale, Grands arrêts CEDH, 1998, 188 p.

CONSEIL DE L'EUROPE.– *Répertoire de la jurisprudence relative à la Convention européenne des droits de l'homme* (1955–1967), Heule, U.G.A., 1970, 523 p.

CONSEIL DE L'EUROPE. – *Répertoire de la jurisprudence relative à la Convention européenne des droits de l'homme,* vol. 1 (articolele 1–5), Cologne, Carl Heymanns, 1992.

CORTEN (O.). – *L'utilisation du «raisonnable» par le juge international. Discours juridique, raison et contradiction,* Bruxelles, Bruylant şi Editions de l'Université libre de Bruxelles, 1997, 696 p.

COUNCIL OF EUROPE.– *Digest of Strasbourg case-law relating to the European Convention on Human Rights,* vol. 1 (Articolele 1–5), 669 p., vol. 2 (Articolul 6), 992 p. vol. 3 (Articolele 7–12), 601 p., vol. 4 (Articolele 13–25), 455 p., vol. 5 (Articolele 26–66, Protocols to the Convention), 899 p., vol. 6 (General Index to Volumes 1–5), 662 p., Cologne, Carl Heymanns, 1984 şi 1985.

DANNEMANN (G.). – *Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haflung nach Art. 50 EMRK,* Köln, Carl Heymanns, 1994, 512 p.

DEBET (A.). – *L'influence de la Convention européenne des droits de l'homme sur le droit civil,* Paris, Dalloz, 2002, 1014 p.

DIJK (P. van) şi HOOF (G.J.H. van) – *De Europese Conventie in theorie en praktijk,* Nimègue, Ars Aequi Libri, 1982, 587 p.

DIJK (P. van) şi HOOF (G.J.H. von). – *Theory and practice of the European Convention on Human Rights,* Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1998, 850 p.

DIPLA (H.). – *La responsabilité de l'Etat pour violation des droits de l'homme – Problèmes d'imputation,* Paris, Pedone, 1994, 116 p.

DOURAKI (T.). – *La Convention européenne des droits de l'homme et le droit à la liberté de certains malades et marginaux.* Paris, L.G.D.J. 1986, 404 p.

DRZEMCZEWSKI (A.). – *The right to respect for private and family life, home and correspondence as guaranteed by Article 8 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 1984, 30 p.

DUTERTRE (G.). și VELDE (J. van der.)– *Key extracts from a selection of judgments of the European Court of Human Rights and decisions and reports of the European Commission of Human Rights. Extraits clés d'une sélection des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme et des décisions et rapports de la Commission européenne des droits de l'homme et des décisions et rapports de la Commision européenne des droits de l'homme,* Yearbook of the European Convention on Human Rights, vol. 41A, La Haye, Nijhoff, 1999, 223 p.

EISSEN (M.-A.). – *Jurisprudence relative à l'article 5 de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales,* Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1985, 46 p.

EISSEN (M.-A.). – *El Tribunal europeo de Derechos Humanos,* Madrid, Civitas, 1985, 175 p.

EISSEN (M.-A.). – *La durée des procédures civiles et pénales dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe, 1996, 78 p.

EISSEN (M.-A.). – *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1996, 81 p.

EMMERIK (M. L. van). – *Schadevergoeding bij schending van mensenrechten. De rechtspmktijk onder het EVRM vergeleken met die in Nederland,* Amsterdam, Stichting NJCM–Boekerij, 1997, 443 p.

ERCMAN (S.). – *European Convention on Human Rights. Guide to case-law – Convention européenne des droits de l'homme. Guide de jurisprudence – Europäische Menschenrechtskonvention. Wegweiser der Rechtsprechung,* Vienne, Braumüller, 1981, 528 p.

ERDAL (U.) et BAKIRCI (H.) – *Article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme. Guide pratique juridique, Genève, OMTC, 2006, 373 p.*

EVANS (C.). – *Freedom of religion under the European Convention on Human Rights,* Oxford, Oxford University Press, 2001, 222 p.

FACCHIN (R.) (éd). – *L'interpretazione giudiziaria della Convenzione europea dei diritti dell'uomo. Guida alla giurisprudenza della Corte (1988–1989),* Padoue, CEDAM, 1990, 428 p.

FACULTÉ DE DROIT ET DES SCIENCES SOCIALES DE POITIERS. – *Les incidences des jurisprudences internationales sur les droits néerlandais et français, notamment sur les droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 1992, 287 p.

FARENHORST (L.). – *Familienrecht und Europäische Menschenrechtskonvention,* Paderborn, Schöningh, 1994, 526 p.

FAWCETT (J. E. S.). – *The application of the European Convention on Human Rights,* Oxford, Clarendon Press, 1987, 436 p.

FETERIS (M. W. C.). – *Fiscale administratieve sancties en het recht op een behoorlijk proces,* Deventer, Kluwer, 1993, 816 p.

FOCARELLI (C.). – *Equo processo e Convenzione europea dei diritti dell'uomo,* Padoue, CEDAM, 2001, XII-438 p.

FOURTEAU (H.). – *L'application de l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme dans le droit interne des États membres,* Paris, L.G.D.J., 1996, 376 p.

FROWEIN (J. A.) și PEUKERT (W.). – *EMRK-Kommentar,* Kehl, Engel, 1996, XIX-1042 p.

FRUMER (P.) – *La renonciation aux droits et libertés. La Convention européenne des droits de l'homme à l'épreuve de la volonté individuelle,* Bruxelles, Bruylant et Univeristé de Bruxelles, 2001, 752 p.

GARCIA SAN JOSÉ (D.). – *La protection de l'environnement et la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Éditions du Conseil de l'Europe, 2005, 96 p.

GARCIA SAN JOSÉ (D.). – *Environmental protection and the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2005, 96 p.

GEARTY (C. A.) (éd.). – *European civil liberties and the European Convention on Human Rights. A comparative study,* La Haye, Nijhoff, 1997, 420 p.

GÖLCÜKLÜ (F.) şi GÖZÜBÜYÜK (S.). – *Avrupa Insan Haklari Sözle – mi ve Uygulamasi, Ankara,* Turhan Kitabevi, 1994, 374 p.

GOMIEN (D.). – *Judgments of the European Court of Human Rights. Reference charts,* Strasbourg, Council of Europe, 1995, 302 p.

GOMIEN (D.). – *Vademecum de la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Edition du Conseil de l'Europe, 1999, 168 p.

GOMIEN (D.), HARRIS (D.) şi ZWAAK (L.). – *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1996, 479 p.

GOMIEN (D.), HARRIS (D.) şi ZWAAK (L.). – *Convention européenne des droits de l'homme et Charte sociale européenne. Droit et pratique,* Strasbourg, Éditions du Conseil de l'Europe, 1996, 479 p.

GONZALES (G.). – *La Convention européenne des droits de l'homme et la liberté de religion,* Paris, Economica, 1997, 297 p.

GRABENWARTER (C.). – *Europäische Menschenrechtskonvention. Ein Studienbuch,* Munich, Beck, 2003, XXIV–455 p.

GRÁD (A.). – *Kézikönyv a Strasbourgi Emberi Jogi Itélkezésröl,* Budapest, hvgorac, 1998, 406 p.

GRATALOUP (S.).– *L'enfant et sa famille dans les normes européennes,* Paris, L.G.D.J., 1998, 600 p.

GRAY (C. D.). – *Judicial remedies in international law,* Oxford, Clarendon Press, 1987, 250 p.

GREER (S.). – *The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 1997, 63 p.

GREER (S.). – *Les exceptions aux articles 8–11 de la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Éditions du Conseil de l'Europe, 1997, 66 p.

GREGORI (G.). – *La tutela europea dei diritti dell'uomo,* Milan, Sugar, 1979, 323 p.

GRIEF (N.) şi BETTEN (L.). – *EU law and humans rights,* Amsterdam, Addison Wesley Longman, 1998, 176 p.

GROTRIAN (A.). – *L'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme. Droit à un procès équitable,* Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe, 1994, 90 p.

GROTRIAN (A.). – *Article 6 of the European Convention on Human Rights. The right to afair trial,* Strasbourg, Council of Europe Press, 1994, 88 p.

GURADZE (H.). – *Die Europäische Menschenrechtskonvention,* Berlin, Vahlen, 1968, 276 p.

HARRIS (D. J), O'BOYLE (M.) şi WARBRICK (C.). – *Law of the European Convention on Human Rights,* Londres, Butterworths, 1995, 753 p.

HEINZE (E.). – *Sexual orientation: a human right,* Dordrecht, Nijhoff, 1995, 416 p.

HOFMANSKI (P.). – *Konvencja Europejska a prawo karne,* Toruń, Dom Organizatora TNOIK, 1995, 369 P.

HOTTELIER (M.). – *L'article 26 de la CEDH et l'épuisement des voies de recours en droit fédéral suisse,* Bâle, Helbing & Lichtenhahn, 1990, 57 p.

HOTTELIER (M.). MOCK (H.) et PUÉCHAVY (M.). – *La Suisse devant la Cour européene des droits de l'homme,* Bruxelles, Brulyant et Nemesis, 2005, 273 p.

HUNNINGS (N. M.). – *The European Courts,* Londres, Catermill, 1996, 393 p.

ISTITUTO INTERNAZIONALE DI STUDI SUI DIRITTI DELL'UOMO. – *L'interpretazione giudiziaria della Convenzione europea dei diritti dell'uomo, Guida alla giurisprudenza della Corte (1960–1987),* Padova, CEDAM, 1988, XXXIV–560 p.

JACOBS (F. G.) şi WHITE (R.C.A.). – *The European Convention on Human Rights,* Oxford, Clarendon, Press, 1996, XIV–469 p.

JACOT-GUILLARMOD (O.). – *Le juge national face au droit européen: perspective suisse et communautaire,* Bâle, Helding & Hahn, et Bruxelles, Bruylant, 1993, 379 p.

KASTANAS (E.). – *Unité et diversité: notions autonomes et marge d'appréciation des Etats dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant, 1996, 480 p.

KAYSER (R.). – *La protection de la vie privée,* Paris, Economica, şi Aix-en-Provence, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1990, 457 p.

KEMPEES (P.). – *A systematic guide to the case-law of the European Court of Human Rights. 1960–1994,* Dordrecht, Nijhoff, 1996, vol. I, 731 p., şi vol. II, 1420 p. şi *1995–1996,* 1998, vol. III, 572 p, 1997–1998, 2000, vol. IV, 966 p.

KILKELLY (U.). – *The child and the European Convention on Human Rights,* Aldershot, Ashgate Dortmouth, 1999, XIV, 353

KILKELLY (U.). – *The child and the European Convention on Human Rights,* Aldershot/Dortmouth, 1999, XIV–353 p.

KILKELLY (U.). – *The right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 2001, 66 p.

KINLEY (D.). – *The European Convention on Human Rights: compliance without incorporation,* Aldershot, Dartmouth, 1993, 202 p.

LAMBERT (E.). – *Les effets des arrêts de Cour européenne des droits de l'homme – Contribution à une approche pluraliste du droit européen des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant, 1999, 624 p.

LAMBERT (P.). – *La Grèce devant la Cour européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant şi Nemesis, 2003, 131 p.

LAMBERT-ABDELGAWAD (E.) – *L'exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Ed. Consiliului Europei, 2002, 55 p.

LAMBERT-ABDELGAWAD (E.) – *The execution of judgments of the European Court of Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2002, 55 p.

LASAGABASTER HERRARTE (I.) (éd.). – *Convenio Europeo de Derechos Humanos. Comentario sistemático,* Madrid, Civitas, 2004, 725 p.

LAWSON (R.A.) şi SHERMERS (H. G.) (éd.). – *Leading cases of the European Court of Human Rights,* Nimègue, Ars Aequi Libri, 1997, XXXIX–788 p.

LAZAUD (F.). – *L'exécution par la France des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme,* t. I, Aix-en-Provence, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 2006, 202 p.

LEACH (P.) – *Taking a case to the European Court of Human Rights,* Londres, Blackstone, 2001, XXXIX-392 p.

LEMMENS (P.). – *Geschillen over burgerlijke rechten en verplichtingen,* Anvers, Kluwer, 1989, 316 p.

LESTER (Lord) şi PANNICK (D.) (éd.). – *Human rights law and practice,* Londres Butterworths, 1999, 524 p.

LOPEZ BARJA DE QUIROGA (J.). – *El Convenio, el Tribunal Europeo y el derecho a un juicio justo,* Madrid, Akal/iure, 1991.

LORENZEN (P.), REHOF (L. A.) şi TRIER (T.). – *Den Europaeiske Menneskeretskonvention,* Copenhague, Jurist– og Økonomforbundets Forlag, 1994, 544 p.

LOUCAIDES (L. G.). – *Essays on the developing law of human rights,* Dordrecht, Nijhoff, 1995, 236 p.

MACOVEI (M.). – *Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 2001, 60 p.

MADIOT (Y.). – *Droits de l'homme,* Paris, Masson, 1991, 230 p.

MARGUÉNAUD (J.–P.). – *La Cour européenne des droits de l'homme,* Paris, Dalloz, 1997, 147 p.

MARGUÉNAUD (J.–P.). (*éd*)– *CEDH et droit privé. L'influence de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme sur le droit privé française,* Paris, La Documentation française, 2001, 253 p.

MAURER (B.). – *Le principe du respect de la dignité humaine et la Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, La Documentation française, 1999, 556 p.

MERRILLS (J. G.). – *The development of international law by the European Court of Human Rights,* Manchester, Manchester University Press, 1993, 265 p.

MEYER-LADEWIG (J.). – *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten. Handkommentar,* Baden-Baden, Nomos, 2003, 517 p.

MILANO (L.). – *Le droit à un tribunal au sens de la Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, Dalloz, 2006, 690 p.

MOLE (N.). – *Problèmes soulevés par certains aspects de la situation actuelle des réfugiés sous l'angle de la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Éditions du Conseil de l'Europe, 1997, 68 p.

MOLE (N.). şi HARBY (C.) – *The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 2001, 65 p.

MORENILLA RODRIGUEZ (J. M.). – *El convenio Europeo de Derechos Humanos: Ambito, organosyprocedimientos,* Madrid, Ministerio de Justicia, Secretaria General Técnica, Centro de Publicaciones, 1985, 77 p.

MORRISSON (G.). – *The dynamics of development in the European Human Rights Convention system,* Den Haag, Nijhoff, 1981, 175 p.

MOWBRAY (A.). – *Cases and materials on the European Convention on Human Rights,* London, Butterwoths, 2001, XXXV-846 p.

MOWBRAY (A.L.). – *The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights,* Oxford, Hart, 2004, XVI- 239 p.

MURDOCH (J. L.). – *L'article 5 de la Convention européenne des droits de l'homme. La protection de la liberté et de la sûreté de la personne,* Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1994, 101 p.

MURDOCH (J. L.). – *Article 5 of the European, Convention on Human Rights. The protection of liberty and security of person,* Strasbourg, Council of Europe Press, 1994, 99 p.

MUZNY (P.). – *La technique de proportionnalité et le juge de la Convention européenne des droits de l'homme,* Aix-en-Provence, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 2005.

NEDJATI (Z.). – *Human rights under the European Convention,* Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1978, 298 p.

NEWMAN (F.) şi WEISSBRODT (D.). – *International human rights,* Cincinnati, Anderson, 1990, 812 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1991–1993,* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1994, 139 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1994,* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1995, 103 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1995,* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1996, 119 p.

NOWICKI (M. A.). – *Kamiente milowe. Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka,* Varsovie, Wydawnickwo Naukowe Scholar, 1996, 479 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1996,* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu. Warszawskiego, 1997, 195 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1997 (cziść I),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1997, 119 p.

NOWICKI (M. A.). – *Orzecznictwo Europejskiego Trybunalu Praw Czlowieka 1997 (cziść II),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1998, 131 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejski Trybunal Praw Czlowieka Orzecznictwo 1998 (cziść I),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1998, 151 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejski Trybunal Praw Czlowieka Orzecznictwo 1998 (cziść II),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, 298 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejski Trybunal Praw Czlowieka Orzecznictwo 1999 (cziść I),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, 158 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejska Konwencja Praw Czlowieka. Wybór orzecznictwa,* Varsovie, Beck, 1999, 960 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejska Konwencja Praw Clowieka,* 2e édition Varsovie, Beck, 1999, 960 p.

NOWICKI (M. A.). – *Europejski Trybunal Praw Czlowieka Orzecznictwo 2000 (cziść II),* Varsovie, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 2000, 260 p.

OETHEIMER (M.). – *L'harmonisation de la liberté d'expression en Europe. Contribution à l'étude de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme et de son application en Autriche et au Royaume-Uni,* Paris, Pedome, 2001, 384 p.

ORAÁ (J.). – *Human rights in states of emergency in international law,* Oxford, Clarendon press, 1992, 288 p.

OST (F.) și KERCHOVE (M. van de). – *Entre la lettre et l'esprit. Les directives d'interprétation en droit,* Bruxelles, Bruylant, 1989, 344 p.

PARISI (N.). – *Estradizione e diritti dell'uomo fra diritto internazionale convenzionale e generale,* Milan, Giuffre, 1993, 119 p.

PARTSCH (K. J.). – *Die Rechte und Freiheiten der Europäischen Menschenrechtskonvention,* Berlin, Duncker & Humblot, 1966, 263 p.

PASTORINO (P.). – *L'interpretazione della Convenzione europea dei Diritti dell'Uomo nella prasi della Commissione e della Corte di Strasburgo,* Naples, Editoriale Scientifica, 1998

PETERS (A.) – *Einführung in die Europäische Menschenrechtskonvention,* Munich, Beck, 2003, XXIII–281 p.

PETTITI (L.-E.), DECAUX (E.) și IMBERT (P.-H.) (éd.). – *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article,* Paris, Economica, 1995, 1230 p.

PICHERAL (C.). – *L'ordre public européen. Droit communautaire et droit européen des droits de l'homme,* Paris, La Documentation française, 2001, 404 p.

PINGEL (I.). (éd) – *Droit des immunités et exigences du procès équitable,* Paris, Pedone, 2005, 162 p.

POLAKIEWICKZ (J.). – *Die Verpflichtungen der Staaten aus den Urteilen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte,* Berlin, Springer, 1993, 412 p.

PONCET (D.). – *La protection de l'accusé par la Convention européenne des droits de l'homme. Étude de droit comparé,* Genève, Libraire de l'Université-Georg, 1977, 269 p.

POTVIN-SOLIS (L.). – *L'effet des jurisprudences européennes sur la jurisprudence du Conseil d'Etat,* Paris, L.G.D.J., 1999, 791 p.

QUILLERÉ-MAJZOUB (F.). – *La défense du droit à un procès équitable,* Bruxelles, Bruylant, 1999, 319 p.

REID (K.). – *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights,* Londres, Sweet & Maxwell, 1998, li-503 p.

RENUCCI (J.-F.). – *Droit européen des droits de l'homme,* Paris, L.G.D.J., 2001, 688 p.

RIGAUX (F.). – *La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité,* Bruxelles, Bruylant, et Paris, L.G.D.J., 1990, 849 p.

RIGAUX (F.). – *La vie privée. Une liberté parmi d'autres?,* Bruxelles, Larcier, 1992, 318 p.

RIVIERE (F.). – *Les opinions séparées des juges à la Cour européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Brulyant, 2004, X-464 p.

ROBERT (J.). – *Droits de l'homme et libertés fondamentales,* Paris, Montchrestien, 1996, 855 p.

ROBERTSON (A.H.). – *Human rights in Europe,* Manchester, University Press, 1977, XVII–329 p.

ROBERTSON (A. H.) şi MERRILLS (J. G.). – *Human rights in Europe. A study of the European Convention on Human Rights,* Manchester şi New York, Manchester University Press, 1993, 422 p.

RUDOLFF (S.). – *Droits et libertés de l'avocat dans la Convention européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant, 1995, 198 p.

SALAS (D.). – *Sujet de chair et sujet de droit: la justice face au transsexualisme,* Paris, P.U.F., 1995, 156 p.

SALVIA (M. de). – *Lineamenti di diritto europeo dei diritti dell'uomo,* Padova, CEDAM, 1991, 476 p.

SALVIA (M. de). – *La Convenzione europea dei Diritti dell'Uomo,* Napoli, Editoriale Scientifica, 2001, 267 p.

SALVIA (M. de). – *Compendium de la CEDH. Vol. I Jurisprudence 1960 à 2002,* Kehl, Engel, 2003, XIII–865 p.

SCHOKKENBROEK (J. G. C.). – *Toetsing aan de vrijbeidsrechten van het Europees Verdrag tôt bescherming van de Rechten van de Mens,* Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1996, 520 p.

SERMET (L.). – *Convention européenne des droits de l'homme et contentieux administratif français,* Paris, Economica, 1996, 443 p.

SHELTON (D.). – *Remedies in international human rights law,* Oxford, Oxford University Press, 1999, 550 p.

SOYER (J.-C.) şi SALVIA (M. de). – *Convention européenne des droits de l'homme. Le recours individuel supranational. Mode d'emploi,* Paris, L.G.D.J., 1992, 287 p.

SPIELMANN (D.). – *L'effet potentiel de la Convention européenne des droits de l'homme entre personnes privées,* Bruxelles, Bruylant, 1995, 160 p.

SPIELMANN (D.). – *Le Luxemburg devant la Cour européenne des droits de l'homme, Recueil de jurisprudence (1995–2003),* Bruxelles, Bruylant şi Nemesis, 2003, 462 p.

STARACE (V.). – *La Convenzione europea dei diritti dell'uomo e l'ordinamento italiano,* Bari, Levante, 1992, 299 p.

STAVROS (S.).–*The guarantees for accused persans under Article 6 of the European Convention on Human Rights,* Dordrecht, Nijhoff, 1992, 400 p.

STRUILLOU (J.-F.). – *Protection de la propriété privée immobilière et prérogatives de puissance publique,* Paris, l'Harmattan, 1996, 523 p.

SUDRE (F.). – *La Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 1997, 128 p.

SUDRE (F.). – *Droit international et européen des droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 2006, 786 p.

SUDRE (F.). – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 1997, 128 p.

SUDRE (F.) și alții. – *Les concepts autonomes de la Convention européenne des droits de l'homme,* Montpellier, Institut de droit européen des droits de l'homme, 1997, 136 p.

SUDRE (F.) și alții – *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme,* Paris, P.U.F., 2003, XIV–617 p.

SULLIGER (D.). – *L'épuisement des voies de recours internes en droit international général et dans la Convention européenne des droits de l'homme.* Lausanne, Imprimerie des Arts et Métiers, 1979, 201 p.

TOMA (R.). – *La réalité judiciaire de la Cour européenne des droits de l'homme. Activisme et retenue judiciaires,* Baden-Baden, Nomos, 2003, 271 p.

TRECHSEL (S.). – *Die europäische Menschenrechtskonvention, ihr Schutz der persönlichen Freiheit und die schweizerischen Strafprozessrechte,* Bern, Stämpfli, 1974, 391 p.

VAN DE LANOTTE (J.), HAECK (Y.), LATHOUWERS (J.), TOBBACK (B.) și VAN DE PUTTE (M.). – *Het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens in hoofdlijnen. Deel I: algemene beginselen,* Anvers, Maklu, 1997, 293 p.

VAN DROOGHENBROECK (S.) – *La Convention européenne des droits de l'homme (trois années de jurisprudence de la Cour européenne 1999–2001),* Bruxelles, Larcier, 2003, 288 p.

VAN DROOGHENBROECK (S.) – *La proportionnalité dans le droit de la Convention européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant et Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 2001, V-786 p.

VAN DROOGHENBROECK (S.). – La Convention européenne des droits de l'homme. Trois années de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (2002-2004). Vol. I, Articles 1 à 6 de la Convention, Bruxelles, Larcier, 2006, 206 p.

VARELA FEIJOO (J.). – *La protection de los derechos humanes. Jurisprudencia de la Comisión y Tribunal europeo de Derechos del Nombre,* Barcelone, Editorial Hispano Europea, 1972, 372 p.

VASAK (K.). – *La Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, L.G.D.J., 1964, 327 p.

VASSEUR-LAMBRY (F.). – *La famille et la Convention européenne des droits de l'homme,* Paris, L'Harmattan, 2000, 522 p.

VELU (J.) și ERGEC (R.). – *La Convention européenne des droits de l'homme,* Bruxelles, Bruylant, 1990, 1 185 p., și complément VII du Répertoire pratique du droit belge, p. 138–552.

VENICE COMMISSION. – *Bulletin on constitutional case-law,* special edition, Leading cases ECHR, 1998, 186 p.

VILLIGER (M. E.). – *Handbuch der europäischen Menschenrechtskonvention,* Zürich, Schulthess, 1999, 520 p.

VOICU (M.) – Protecția Europeană a Drepturilor Omului. Teorie și jurisprudență, București, Lumina Lex, 2001, XVI-759 p.

VOORHOFF (D.). – *Analyse critique de la portée et de l'application de l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme,* Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1995, 70 p.

VOORHOFF (D.). – *Critical perspectives on the scope and interpretation of Article 10 of the European Convention on Human Rights,* Strasbourg, Council of Europe, 1995, 70 p.

WEIDMANN (K. W.). – *Der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte auf dem Weg zu einem Europäischen Verfassungsgerichtshof,* Frankfurt, Lang, 1985, XV–327 p.

WEIL (G. L.). – *The European Convention on Human Rights: background, development and prospects,* Leyde, Sijthoff, 1963, 260 p.

WEISS (R.). – *Das Gesetz im Sinne der Europäischen Menschenrechtskonvention,* Berlin, Duncher & Humblot, 1996.

YOUROW (H. C.). – *The margin of appreciation doctrine in the dynamics of European human rights jurisprudence,* Den Haag, Nijhoff, 1996, 232 p.

Zattara (A. F.). – *La dimension constitutionnelle et européenne du droit de propriété,* Paris, L.G.D.J., 2001, 714 p.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexa A

CONVENŢIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ŞI A LIBERTĂŢILOR FUNDAMENTALE

(la 30 septembrie 2006)

Convenţie [1]

Guvernele semnatare, Membre ale Consiliului Europei,

Luând în considerare Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Adunarea generală a Naţiunilor Unite la 10 decembrie 1948,

Considerând că această Declaraţie urmăreşte să asigure recunoaşterea şi aplicarea universală şi efectivă a drepturilor pe care ea le enunţă,

Considerând că scopul Consiliului Europei este acela de a realiza o uniune mai strânsă între Membrii săi şi că unul dintre mijloacele pentru a atinge acest scop este apărarea şi dezvoltarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale,

Reafirmând ataşamentul lor profund faţă de aceste libertăţi fundamentale care constituie temelia însăşi a justiţiei şi a păcii în lume şi a căror menţinere se bazează în mod esenţial, pe de o parte, pe un regim politic cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, pe o concepţie comună şi un respect comun al drepturilor omului din care acestea decurg,

Hotărâte, în calitatea lor de guverne ale statelor europene animate de acelaşi spirit şi având un patrimoniu comun de idealuri şi de tradiţii politice, de respect al libertăţii şi de preeminenţă a dreptului, să ia primele măsuri menite să asigure garantarea colectivă a anumitor drepturi enunţate în Declaraţia Universală,

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1

Obligaţia de a respecta drepturile omului

Înaltele Părţi Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în Titlul I al prezentei Convenţii.

[1] Aşa cum a fost amendată prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

BCU VSI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TITLUL I
DREPTURI ŞI LIBERTĂŢI

Articolul 2
Dreptul la viaţă

1. Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal în cazul în care infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege.

2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forţă:

a) pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale;

b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute;

c) pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecţie.

Articolul 3
Interzicerea torturii

Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

Articolul 4
Interzicerea sclaviei şi a muncii forţate

1. Nimeni nu poate fi ţinut în sclavie sau în condiţii de aservire.

2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forţată sau obligatorie.

3. Nu se consideră muncă forţată sau obligatorie în sensul prezentului articol:

a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenţiei în condiţiile prevăzute de art. 5 din prezenta Convenţie sau în timpul în care se află în libertate condiţionată;

b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conştiinţă, în ţările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu;

c) orice serviciu impus în situaţii de criză sau de calamităţi care ameninţă viaţa sau bunăstarea comunităţii;

d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligaţiile civice normale.

Articolul 5
Dreptul la libertate şi la siguranţă

1. Orice persoană are dreptul la libertate şi la siguranţă. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepţia următoarelor cazuri şi potrivit căilor legale:

a) dacă este deţinut legal pe baza condamnării pronunţate de către un tribunal competent;

b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei deţineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunţată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege;

c) dacă a fost arestat sau reţinut în vederea aducerii sale în faţa autorităţii judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia;

d) dacă este vorba de detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere sau despre detenţia sa legală, în scopul aducerii sale în faţa autorităţii competente;

e) dacă este vorba despre detenţia legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;

f) dacă este vorba despre arestarea sau detenţia legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt şi într-o limbă pe care o înţelege, asupra motivelor arestării sale şi asupra oricărei acuzaţii aduse împotriva sa.

3. Orice persoană arestată sau deţinută, în condiţiile prevăzute de paragraful 1 lit. c) din prezentul articol, trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare şi are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanţii care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere.

4. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deţinere are dreptul să introducă un recurs în faţa unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalităţii deţinerii sale şi să dispună eliberarea sa dacă deţinerea este ilegală.

5. Orice persoană care este victima unui arestări sau unei deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor acestui articol are dreptul la reparaţii.

Articolul 6

Dreptul la un proces echitabil

1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public şi într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanţă independentă şi imparţială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor şi obligaţiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunţată în mod public, dar accesul în sala de şedinţă poate fi interzis presei şi publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părţi a acestuia în interesul moralităţii, al ordinii publice ori al securităţii naţionale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecţia vieţii private a părţilor la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de

către instanţă atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiţiei.

2. Orice persoană acuzată de o infracţiune este prezumată nevinovată până ce vinovăţia sa va fi legal stabilită.

3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit, asupra naturii şi cauzei acuzaţiei aduse împotriva sa;

b) să dispună de timpul şi de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c) să se apere el însuşi sau să fie asistat de un apărător ales de el şi, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiţiei o cer;

d) să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării şi să obţină citarea şi audierea martorilor apărării în aceleaşi condiţii ca şi martorii acuzării;

e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înţelege sau nu vorbeşte limba folosită la audiere.

Articolul 7

Nici o pedeapsă fără lege

1. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acţiune sau o omisiune care, în momentul în care a fost săvârşită, nu constituia o infracţiune, potrivit dreptului naţional sau internaţional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea care era aplicabilă în momentul săvârşirii infracţiunii.

2. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării şi pedepsirii unei persoane vinovate de o acţiune sau o omisiune care, în momentul săvârşirii sale, era considerată infracţiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de naţiunile civilizate.

Articolul 8

Dreptul la respectarea vieţii private şi de familie

1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege şi dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora.

Articolul 9

Libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie

1. Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie; acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, precum şi

libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învăţământ, practici şi îndeplinirea ritualurilor.

2. Libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât al celor care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranţa publică, protecţia ordinii, a sănătăţii sau a moralei publice, ori pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor altora.

Articolul 10

Libertatea de exprimare

1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii ori idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societăţile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercitarea acestor libertăţi ce comportă îndatoriri şi responsabilităţi poate fi supusă unor formalităţi, condiţii, restrângeri sau sancţiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională, integritatea teritorială sau siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii sau a moralei, protecţia reputaţiei sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informaţii confidenţiale sau pentru a garanta autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti.

Articolul 11

Libertatea de întrunire şi de asociere

1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alţii sindicate şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale.

2. Exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională, siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protejarea sănătăţii sau a moralei ori pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângerile legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forţelor armate, ai poliţiei sau ai administraţiei de stat.

Articolul 12

Dreptul la căsătorie

Începând cu vârsta nubilă, bărbatul şi femeia au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie conform legislaţiei naţionale ce reglementează exercitarea acestui drept.

Articolul 13

Dreptul la un recurs efectiv

Orice persoană, ale cărei drepturi şi libertăţi recunoscute de prezenta Convenţie au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanţe naţionale, chiar şi atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acţionat în exercitarea atribuţiilor lor oficiale.

Articolul 14

Interzicerea discriminării

Exercitarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute de prezenta Convenţie trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine naţională sau socială, apartenenţă la o minoritate naţională, avere, naştere sau orice altă situaţie.

Articolul 15

Derogare în caz de stare de urgenţă

1. În caz de război sau de alt pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii, orice Înaltă Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligaţiile prevăzute de prezenta Convenţie, în măsura strictă în care situaţia o cere şi cu condiţia ca aceste măsuri să nu fie în contradicţie cu celelalte obligaţii care decurg din dreptul internaţional.

2. Dispoziţia precedentă nu îngăduie nici o derogare de la art. 2, cu excepţia cazului de deces rezultând din acte licite de război, şi nici de la art. 3, art. 4 § 1 şi art. 7.

3. Orice Înaltă Parte Contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate şi la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să informeze pe Secretarul general al Consiliului Europei şi asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare şi de la care dispoziţiile Convenţiei devin din nou deplin aplicabile.

Articolul 16

Restricţii ale activităţii politice a străinilor

Nici o dispoziţie a art. 10, 11 şi 14 nu poate fi considerată ca interzicând Înaltelor Părţi Contractante să impună restrângeri activităţii politice a străinilor.

Articolul 17

Interzicerea abuzului de drept

Nici o dispoziţie din prezenta Convenţie nu poate fi interpretată ca implicând, pentru un stat, un grup sau un individ, un drept oarecare de a desfăşura o activitate sau de a îndeplini un act ce urmăreşte distrugerea drepturilor sau a libertăţilor recunoscute

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

de prezenta Convenţie sau de a aduce limitări mai ample acestor drepturi şi libertăţi decât acelea prevăzute de această Convenţie.

Articolul 18
Limitarea folosirii restrângerii drepturilor

Restrângerile care, în termenii prezentei Convenţii, sunt aduse respectivelor drepturi şi libertăţi nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute.

TITLUL II
CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Articolul 19
Înfiinţarea Curţii

Pentru a asigura respectarea angajamentelor care decurg pentru înaltele părţi contractante din prezenta Convenţie şi din Protocoalele sale, se înfiinţează o Curte Europeană a Drepturilor Omului, numită în continuare Curtea. Aceasta va funcţiona permanent.

Articolul 20
Numărul judecătorilor

Curtea se compune dintr-un număr de judecători egal cu cel al înaltelor părţi contractante.

Articolul 21
Condiţii de exercitare a funcţiilor

1. Judecătorii trebuie să se bucure de cea mai înaltă reputaţie morală şi să întrunească condiţiile cerute pentru exercitarea unor înalte funcţiuni judiciare sau care să fie jurişti având o competenţă recunoscută.

2. Judecătorii îşi exercită mandatul cu titlu individual.

3. În cursul mandatului lor, judecătorii nu pot exercita nici o activitate incompatibilă cu cerinţele de independenţă, de imparţialitate sau de disponibilitate impuse de o activitate cu caracter permanent; orice problemă ridicată în aplicarea acestui paragraf este rezolvată de către Curte.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Articolul 22
Alegerea judecătorilor

1. Judecătorii sunt aleşi de Adunarea Parlamentară în numele fiecărei înalte părţi contractante, cu majoritatea voturilor exprimate, de pe o listă de trei candidaţi prezentaţi de înalta parte contractantă.

2. Aceeaşi procedură este urmată pentru a completa Curtea în cazul aderării de noi înalte părţi contractante şi pentru a se ocupa locurile devenite vacante.

Articolul 23
Durata mandatului

1. Judecătorii sunt aleşi pentru o durată de 6 ani. Ei pot fi realeşi. Totuşi, mandatele unei jumătăţi din numărul judecătorilor desemnaţi la prima alegere se vor încheia la împlinirea a 3 ani.

2. Judecătorii al căror mandat se va încheia la împlinirea perioadei iniţiale de 3 ani sunt desemnaţi prin tragere la sorţi, efectuată de către Secretarul general al Consiliului Europei, imediat după alegerea lor.

3. Pentru a asigura, în măsura posibilului, reînnoirea mandatelor unei jumătăţi din numărul judecătorilor la fiecare 3 ani, Adunarea Parlamentară poate, înainte de a proceda la orice alegere ulterioară, să decidă ca unul sau mai multe mandate ale judecătorilor ce urmează să fie aleşi să aibă o altă durată decât cea de 6 ani, fără ca totuşi ea să poată depăşi 9 ani sau să fie mai mică de 3 ani.

4. În cazul în care trebuie atribuite mai multe mandate şi Adunarea Parlamentară aplică paragraful precedent, repartizarea se face prin tragere la sorţi, efectuată de către Secretarul general al Consiliului Europei, imediat după alegere.

5. Judecătorul ales în locul unui judecător al cărui mandat nu a expirat va duce la sfârşit mandatul predecesorului său.

6. Mandatul judecătorilor se încheie atunci când ei împlinesc vârsta de 70 de ani.

7. Judecătorii rămân în funcţie până la înlocuirea lor. Ei continuă totuşi să se ocupe de cauzele cu care au fost deja sesizaţi.

Articolul 24
Revocare

Un judecător nu poate fi revocat din funcţiile sale decât dacă ceilalţi judecători decid, cu majoritate de două treimi, că el a încetat să corespundă condiţiilor necesare.

Articolul 25

Grefă şi secretari juridici

Curtea dispune de o Grefă ale cărei sarcini şi organizare sunt stabilite prin regulamentul Curţii. Ea este asistată de secretari juridici.

Articolul 26

Adunarea plenară a Curţii

Curtea reunită în Adunare plenară:

a) alege, pentru o durată de 3 ani, pe preşedintele său şi pe unul sau doi vicepreşedinţi; ei pot fi realeşi;

b) constituie Camere pentru o perioadă determinată;

c) alege preşedinţii camerelor Curţii, care pot fi realeşi;

d) adoptă regulamentul Curţii;

e) alege grefierul şi unul sau mai mulţi grefieri adjuncţi.

Articolul 27

Comitete, Camere şi Marea Cameră

1. Pentru examinarea cauzelor aduse în faţa sa, Curtea îşi desfăşoară activitatea în Comitete de trei judecători, în Camere de şapte judecători şi într-o Mare Cameră de şaptesprezece judecători. Camerele Curţii constituie comitete pentru o perioadă determinată.

2. Judecătorul ales în numele unui stat-parte la litigiu este membru de drept al Camerei şi al Marii Camere; în cazul absenţei acestui judecător sau atunci când el nu-şi poate desfăşura activitatea, acest stat-parte desemnează o persoană care să activeze în calitate de judecător.

3. Fac, de asemenea, parte din Marea Cameră preşedintele Curţii, vicepreşedinţii, preşedinţii Camerelor şi alţi judecători desemnaţi conform regulamentului Curţii. Când cauza este deferită Marii Camere în virtutea art. 43, nici un judecător al Camerei care a emis hotărârea nu poate face parte din aceasta, cu excepţia preşedintelui Camerei şi a judecătorului ales în numele statului-parte interesat.

Articolul 28

Declaraţii ale Comitetelor privind inadmisibilitatea

Un Comitet poate, prin vot unanim, să declare inadmisibilă sau să scoată de pe rol o cerere individuală, introdusă în virtutea art. 34, atunci când o astfel de decizie poate fi luată fără o examinare complementară.

Decizia este definitivă.

Articolul 29
Decizii ale Camerelor asupra admisibilităţii şi fondului

1. Dacă nici o decizie nu a fost luată în virtutea art. 28, o Cameră se poate pronunţa asupra admisibilităţii şi a fondului cererilor individuale introduse în virtutea art. 34.

2. O Cameră se pronunţă asupra admisibilităţii şi a fondului cererilor introduse de state în virtutea art. 33.

3. În afara unei decizii contrare a Curţii în cazuri excepţionale, decizia asupra admisibilităţii este luată în mod separat.

Articolul 30
Desesizarea în favoarea Marii Camere

În cazul în care cauza adusă în faţa unei Camere ridică o problemă gravă privitoare la interpretarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale, sau dacă soluţionarea unei probleme poate conduce la o contradicţie cu o hotărâre pronunţată anterior de Curte, Camera poate, atâta timp cât nu a pronunţat hotărârea sa, să se desesizeze în favoarea Marii Camere, în afara cazului în care una dintre părţi se opune la aceasta.

Articolul 31
Atribuţii ale Marii Camere

Marea Cameră:

a) se pronunţă asupra cererilor introduse în virtutea art. 33 sau a art. 34, atunci când cauza i-a fost deferită de Cameră în virtutea art. 30 sau când cauza i-a fost deferită în virtutea art. 43; şi

b) examinează cererile de aviz consultativ introduse în virtutea art. 47.

Articolul 32
Competenţa Curţii

1. Competenţa Curţii acoperă toate problemele privind interpretarea şi aplicarea Convenţiei şi a Protocoalelor sale, care îi sunt supuse în condiţiile prevăzute în art. 33, 34 şi 47.

2. În caz de contestare a competenţei sale, Curtea hotărăşte.

Articolul 33
Cauze interstatale

Orice înaltă parte contractantă poate sesiza Curtea asupra oricărei pretinse încălcări a prevederilor Convenţiei şi ale Protocoalelor sale de către o altă parte contractantă.

Articolul 34
Cereri individuale

Curtea poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizaţie neguvernamentală sau de orice grup de particulari care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre înaltele părţi contractante a drepturilor recunoscute în Convenţie sau în Protocoalele sale. Înaltele părţi contractante se angajează să nu împiedice prin nici o măsură exerciţiul eficace al acestui drept.

Articolul 35
Condiţii de admisibilitate

1. Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, aşa cum se înţelege din principiile de drept internaţional general recunoscute, şi într-un termen de 6 luni, începând cu data deciziei interne definitive.

2. Curtea nu reţine nici o cerere individuală introdusă în aplicarea art. 34, dacă:

a) ea este anonimă; sau

b) ea este în mod esenţial aceeaşi cu o cerere examinată anterior de către Curte sau deja supusă unei alte instanţe internaţionale de anchetă sau de reglementare şi dacă ea nu conţine fapte noi.

3. Curtea declară inadmisibilă orice cerere individuală introdusă în aplicarea art. 34, atunci când ea consideră cererea incompatilă cu dispoziţiile Convenţiei sau ale Protocoalelor sale, în mod vădit nefondată sau abuzivă.

4. Curtea respinge orice cerere pe care o consideră inadmisibilă în aplicarea prezentului articol. Ea poate proceda astfel în orice stadiu al procedurii.

Articolul 36
Intervenţia terţilor

1. În orice cauză aflată în faţa unei Camere sau a Marii Camere, o înaltă parte contractantă, al cărei cetăţean este reclamantul, are dreptul de a prezenta observaţii scrise şi de a lua parte la audieri.

2. În interesul bunei administrări a justiţiei, preşedintele Curţii poate invita orice înaltă parte contractantă care nu este parte în cauză sau orice persoană interesată, alta decât reclamantul, să prezinte observaţii scrise sau să ia parte la audieri.

Articolul 37

Scoaterea de pe rol

1. În orice stadiu al procedurii, Curtea poate hotărî scoaterea de pe rol a unei cereri atunci când circumstanţele permit să se tragă concluzia că:

a) solicitantul nu doreşte să o mai menţină; sau

b) litigiul a fost rezolvat; sau

c) pentru orice alt motiv, constatat de Curte, continuarea examinării cererii nu se mai justifică.

Totuşi, Curtea continuă examinarea cererii dacă respectarea drepturilor omului garantate prin Convenţie şi prin Protocoalele sale o cer.

2. Curtea poate hotărî repunerea pe rol a unei cereri atunci când ea consideră că împrejurările o justifică.

Articolul 38

Examinarea cauzei în condiţii de contradictorialitate şi procedura de rezolvare pe cale amiabilă

1. În cazul în care Curtea declară o cerere admisibilă, ea:

a) procedează la examinarea cauzei în condiţii de contradictorialitate, împreună cu reprezentanţii părţilor, şi, dacă este cazul, la o anchetă, pentru a cărei desfăşurare eficientă statele interesate vor furniza toate facilităţile necesare;

b) se pune la dispoziţia celor interesaţi, în scopul de a se ajunge la rezolvarea cauzei pe cale amiabilă, pe baza respectării drepturilor omului, astfel cum acestea sunt recunoscute în Convenţie şi în Protocoalele sale.

2. Procedura descrisă la paragraful 1b) este confidenţială.

Articolul 39

Rezolvarea pe cale amiabilă

În cazul rezolvării pe cale amiabilă, Curtea scoate cauza de pe rol printr-o decizie care se limitează la o scurtă expunere a faptelor şi a soluţiei adoptate.

Articolul 40
Audiere publică şi acces la documente

1. Audierea este publică, în afara cazului în care Curtea nu decide altfel, motivat de circumstanţe excepţionale.

2. Documentele depuse la Grefă sunt accesibile publicului, în afara cazului în care preşedintele Curţii decide altfel.

Articolul 41
Reparaţia echitabilă

În cazul în care Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenţiei sau a Protocoalelor sale şi dacă dreptul intern al înaltei părţi contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecinţelor acestei încălcări, Curtea acordă părţii lezate, dacă este cazul, o reparaţie echitabilă.

Articolul 42
Hotărârile Camerelor

Hotărârile Camerelor devin definitive conform dispoziţiilor art. 44 par. 2.

Articolul 43
Retrimiterea în faţa Marii Camere

1. Într-un termen de 3 luni de la data hotărârii unei Camere, orice parte în cauză poate, în cazuri excepţionale, să ceară retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere.

2. Un Colegiu de cinci judecători ai Marii Camere acceptă cererea în cazul în care cauza ridică o problemă gravă referitoare la interpretarea sau la aplicarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale, sau o altă problemă gravă cu caracter general.

3. În cazul în care Colegiul acceptă cererea, Marea Cameră se pronunţă asupra cauzei printr-o hotărâre.

Articolul 44
Hotărâri definitive

1. Hotărârea Marii Camere este definitivă.

2. Hotărârea unei Camere devine definitivă;

a) atunci când părţile declară că ele nu vor cere retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere; sau

b) la 3 luni de la data hotărârii, dacă retrimiterea cauzei în faţa Marii Camere nu a fost cerută; sau

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

c) atunci când Colegiul Marii Camere respinge cererea de retrimitere formulată potrivit art. 43.

3. Hotărârea definitivă se publică.

Articolul 45
Motivarea hotărârilor şi deciziilor

1. Hotărârile, precum şi deciziile care declară cererile admisibile sau inadmisibile sunt motivate.

2. Dacă hotărârea nu exprimă în totalitate sau în parte opinia unanimă a judecătorilor, oricare judecător are dreptul să adauge acesteia expunerea opiniei sale separate.

Articolul 46
Forţa obligatorie şi executarea hotărârilor

1. Înaltele părţi contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curţii în litigiile în care ele sunt părţi.

2. Hotărârea definitivă a Curţii este transmisă Comitetului Miniştrilor, care supraveghează executarea ei.

Articolul 47
Avize consultative

1. Curtea poate, la cererea Comitetului Miniştrilor, să dea avize consultative asupra problemelor juridice privind interpretarea Convenţiei şi a Protocoalelor sale.

2. Aceste avize nu se pot referi la probleme legate de conţinutul sau de întinderea drepturilor şi libertăţilor definite în titlul I al Convenţiei şi în Protocoalele sale, nici la alte probleme de care Curtea sau Comitetul Miniştrilor ar putea să ia cunoştinţă ca urmare a introducerii unui recurs prevăzut în Convenţie.

3. Decizia Comitetului Miniştrilor de a cere un aviz Curţii este luată prin votul majorităţii reprezentanţilor care au dreptul de a face parte din acesta.

Articolul 48
Competenţa consultativă a Curţii

Curtea decide dacă cererea de aviz consultativ prezentată de Comitetul Miniştrilor este de competenţa sa, aşa cum aceasta este definită de art. 47.

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Articolul 49
Motivarea avizelor consultative

1. Avizul Curţii trebuie motivat.

2. Dacă avizul nu exprimă în tot sau în parte opinia unanimă a judecătorilor, oricare judecător are dreptul să alăture acestuia expunerea opiniei sale separate.

3. Avizul Curţii este transmis Comitetului Miniştrilor.

Articolul 50
Cheltuieli de funcţionare a Curţii

Cheltuielile de funcţionare a Curţii sunt în sarcina Consiliului Europei.

Articolul 51
Privilegii şi imunităţi ale judecătorilor

Judecătorii se bucură, pe timpul exercitării funcţiilor lor, de privilegiile şi imunităţile prevăzute la art. 40 din Statutul Consiliului Europei şi în acordurile încheiate în virtutea acestui articol.

TITLUL III
DISPOZIŢII DIVERSE

Articolul 52
Anchetele Secretarului general

Oricare înaltă parte contractantă va furniza, la solicitarea Secretarului general al Consiliului Europei, explicaţiile cerute asupra felului în care dreptul său intern asigură aplicarea efectivă a tuturor dispoziţiilor acestei Convenţii.

Articolul 53
Apărarea drepturilor omului recunoscute

Nici o dispoziţie din prezenta Convenţie nu va fi interpretată ca limitând sau aducând atingere drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale care ar putea fi recunoscute conform legilor oricărei părţi contractante sau oricăror alte Convenţii la care aceasta este parte.

Articolul 54
Competenţele Comitetului Miniştrilor

Nici o dispoziţie a prezentei Convenţii nu aduce atingere competenţelor conferite Comitetului Miniştrilor prin Statutul Consiliului Europei.

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Articolul 55
Renunţarea la alte mijloace de reglementare a diferendelor

Înaltele părţi contractante renunţă reciproc, în afara unei înţelegeri speciale, să se prevaleze de tratatele, convenţiile sau de declaraţiile care există între ele, în vederea supunerii, pe calea unei cereri, a unui diferend apărut din interpretarea sau aplicarea prezentei Convenţii unui alt mod de reglementare decât cele prevăzute de numita Convenţie.

Articolul 56
Aplicarea teritorială

1. Orice stat poate, în momentul ratificării, sau în orice alt moment ulterior, să declare, prin notificare adresată Secretarului general al Consiliului Europei, că prezenta convenţie se va aplica, sub rezerva paragrafului 4 al prezentului articol, tuturor sau unuia dintre teritoriile ale căror relaţii internaţionale el le asigură.

2. Convenţia se aplică teritoriului sau teritoriilor desemnate în notificare începând cu a 30-a zi socotită de la data la care Secretarul general al Consiliului Europei va fi primit această notificare.

3. În respectivele teritorii, dispoziţiile prezentei Convenţii vor fi aplicate ţinând seama de necesităţile locale.

4. Orice stat care a făcut o declaraţie conform primului paragraf din acest articol poate ulterior, în orice moment, să declare relativ la unul sau mai multe teritorii vizate în această declaraţie că acceptă competenţele Curţii de a lua cunoştinţă de cererile persoanelor fizice, organizaţiilor neguvernamentale sau ale grupurilor de persoane particulare, conform art. 34 din Convenţie.

Articolul 57
Rezerve

1. Orice stat poate, în momentul semnării prezentei Convenţii sau al depunerii instrumentului său de ratificare, să formuleze o rezervă în legătură cu o dispoziţie anume a Convenţiei, în măsura în care o lege atunci în vigoare pe teritoriul său nu este conformă cu această dispoziţie. Rezervele cu caracter general nu sunt autorizate în termenii prezentului articol.

2. Orice rezervă emisă conform prezentului articol necesită o scurtă expunere privind legea în cauză.

Articolul 58
Denunţare

1. Orice înaltă parte contractantă nu poate denunţa prezenta Convenţie decât după expirarea unui termen de 5 ani începând cu data intrării în vigoare

a Convenţiei în ceea ce o priveşte şi prin intermediul unui preaviz de 6 luni, dat printr-o notificare adresată Secretariatului general al Consiliului Europei, care informează despre aceasta celelalte părţi contractante.

2. Această denunţare nu poate avea drept efect să dezlege înalta parte contractantă interesată de obligaţiile conţinute în prezenta Convenţie în ceea ce priveşte orice fapt care, putând constitui o încălcare a acestor obligaţii, ar fi fost comis de ea anterior datei la care denunţarea îşi produce efectele.

3. Sub aceeaşi rezervă ar înceta de a mai fi parte la prezenta Convenţie orice parte contractantă care ar înceta de a mai fi membru al Consiliului Europei.

4. Convenţia poate fi denunţată conform dispoziţiilor paragrafelor precedente în ceea ce priveşte teritoriul pentru care ea a fost declarată aplicabilă potrivit art. 56.

Articolul 59
Semnare şi ratificare

1. Prezenta Convenţie este deschisă spre semnare membrilor Consiliului Europei. Ea va fi ratificată. Ratificările vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei.

2. Prezenta Convenţie va intra în vigoare după depunerea a zece instrumente de ratificare.

3. Pentru orice semnatar care o va ratifica ulterior, Convenţia va intra în vigoare din momentul depunerii instrumentului de ratificare.

4. Secretarul general al Consiliului Europei va notifica tuturor membrilor Consiliului Europei intrarea în vigoare a Convenţiei, numele înaltelor părţi contractante care au ratificat-o, precum şi depunerea oricărui instrument de ratificare intervenită ulterior.

Încheiată la Roma, la 4 noiembrie 1950, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus la arhivele Consiliului Europei. Secretarul general va transmite copie certificată tuturor semnatarilor.

Protocol adiţional la Convenţie[1]

Guvernele semnatare, Membre ale Consiliului Europei,

Hotărâte să ia măsuri de natură să asigure garantarea colectivă a drepturilor şi libertăţilor, altele decât cele care sunt deja înscrise în titlul I al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „Convenţia"),

[1] Numit în mod obişnuit Protocolul nr. 1. El a fost amendat prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Protecţia proprietăţii

Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale ale dreptului internaţional.

Dispoziţiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosinţa bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuţii sau a amenzilor.

Articolul 2
Dreptul la instruire

Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcţiilor pe care şi le va asuma în domeniul educaţiei şi al învăţământului, va respecta dreptul părinţilor de a asigura această educaţie şi acest învăţământ conform convingerilor lor religioase şi filozofice.

Articolul 3
Dreptul la alegeri libere

Înaltele Părţi Contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condiţiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ.

Articolul 4
Aplicare teritorială

Oricare Înaltă Parte Contractantă poate, în momentul semnării ori al ratificării prezentului protocol sau în orice alt moment ulterior, să comunice Secretarului general al Consiliului Europei o declaraţie precizând măsura în care aceasta se angajează ca dispoziţiile prezentului Protocol să se aplice anumitor teritorii care sunt desemnate în declaraţia respectivă şi ale căror relaţii internaţionale aceasta le asigură.

Oricare Înaltă Parte Contractantă care a comunicat o declaraţie în virtutea paragrafului precedent poate, după un anumit interval de timp, să comunice o nouă declaraţie care să modifice termenii oricărei declaraţii anterioare sau care să pună capăt aplicării dispoziţiilor prezentului Protocol cu privire la un anumit teritoriu.

O declaraţie făcută potrivit prezentului articol va fi considerată ca fiind în conformitate cu paragraful 1 din art. 63 al Convenţiei.

Articolul 5
Raportare la Convenţie

Înaltele părţi contractante vor considera art. 1, 2, 3 şi 4 din acest Protocol ca articole adiţionale la Convenţie şi toate dispoziţiile Convenţiei se vor aplica în consecinţă.

Articolul 6
Semnare şi ratificare

Prezentul Protocol este deschis spre semnare Membrilor Consiliului Europei, semnatari ai Convenţiei; el va fi ratificat o dată cu Convenţia sau după ratificarea acesteia. El va intra în vigoare după depunerea a zece instrumente de ratificare. Pentru oricare semnatar care îl va ratifica ulterior, Protocolul va intra în vigoare o dată cu depunerea instrumentului de ratificare.

Instrumentele de ratificare vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei, care va notifica tuturor Membrilor numele celor care au ratificat Protocolul.

Încheiat la Paris la 20 martie 1952, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general va transmite copie certificată fiecăruia dintre guvernele semnatare.

Protocolul nr. 4 care recunoaşte anumite drepturi şi libertăţi, altele decât acelea care figurează în Convenţie şi în primul Protocol adiţional la Convenţie[1]

Guvernele semnatare, Membre ale Consiliului Europei,

Hotărâte să ia măsuri de natură să asigure garantarea colectivă a drepturilor şi libertăţilor, altele decât cele care sunt deja înscrise în titlul I al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „Convenţia"), şi în art. 1–3 din primul Protocol, adiţional la Convenţie, semnat la Paris la 20 martie 1952,

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Interzicerea privării de libertate pentru datorii

Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligaţie contractuală.

Articolul 2
Libertatea de circulaţie

1. Oricine se găseşte în mod legal pe teritoriul unui stat are dreptul să circule în mod liber şi să-şi aleagă în mod liber reşedinţa.

2. Orice persoană este liberă să părăsească orice ţară, inclusiv pe a sa.

3. Exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională, siguranţa publică, menţinerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor altora.

[1] Aşa cum a fost amendat prin Protocolul nr. 11, care a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

4. Drepturile recunoscute în paragraful 1 pot, de asemenea, în anumite zone determinate, să facă obiectul unor restrângeri care, prevăzute de lege, sunt justificate de interesul public într-o societate democratică.

Articolul 3
Interzicerea expulzării propriilor cetățeni

1. Nimeni nu poate fi expulzat printr-o măsură individuală sau colectivă, de pe teritoriul statului al cărui cetățean este.

2. Nimeni nu poate fi privat de dreptul de a intra pe teritoriul statului al cărui cetățean este.

Articolul 4
Interzicerea expulzării colective de străini

Expulzările colective de străini sunt interzise.

Articolul 5
Aplicare teritorială

1. Oricare Înaltă Parte Contractantă poate, în momentul semnării ori al ratificării prezentului Protocol sau în orice moment ulterior, să comunice Secretarului General al Consiliului Europei o declarație precizând măsura în care se angajează ca dispozițiile prezentului Protocol să se aplice anumitor teritorii care sunt desemnate în declarația respectivă și ale căror relații internaționale ea le asigură.

2. Orice Înaltă Parte Contractantă care a comunicat o declarație în virtutea paragrafului precedent poate, periodic, să comunice o nouă declarație prin care să modifice termenii oricărei declarații anterioare sau prin care să pună capăt aplicării dispozițiilor prezentului Protocol cu privire la un anumit teritoriu.

3. O declarație făcută potrivit prezentului articol va fi considerată ca fiind făcută în conformitate cu paragraful 1 din art. 63 al Convenției.

4. Teritoriul oricărui stat la care se aplică prezentul Protocol, în virtutea ratificării sau a acceptării sale de către respectivul stat, și fiecare dintre teritoriile cu privire la care Protocolul se aplică în virtutea unei declarații semnate de respectivul stat conform prezentului articol, vor fi considerate ca teritorii distincte în sensul referirilor la teritoriul unui stat, făcute de art. 2 și 3.

5. Orice stat care a facut o declarație conform paragrafelor 1 și 2 ale prezentului articol poate, în orice moment ulterior, să declare referitor la unul sau mai multe dintre teritoriile menționate în această declarație că acceptă competența Curții de a lua cunoștință de petițiile unor persoane fizice, ale unor organizații neguvernamentale sau ale unor grupuri de persoane particulare, așa cum prevede articolul 34 din Convenție, în baza articolelor 1–4 din prezentul Protocol sau a unora dintre acestea.

Articolul 6
Raportare la convenție

Înaltele Părți Contractante vor considera art. 1–5 ale acestui Protocol ca articole adiționale la Convenție și toate dispozițiile Convenției se vor aplica în consecință.

Articolul 7
Semnare şi ratificare

1. Prezentul Protocol este deschis spre semnare Membrilor Consiliului Europei, semnatari ai Convenţiei; el va fi ratificat o dată cu Convenţia sau după ratificarea acesteia. El va intra în vigoare după depunerea a cinci instrumente de ratificare. Pentru oricare semnatar care îl va ratifica ulterior, Protocolul va intra în vigoare o dată cu depunerea instrumentului de ratificare.

2. Instrumentele de ratificare vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei care va notifica tuturor Membrilor numele celor care au ratificat protocolul.

În considerarea celor de mai sus, subsemnaţii, având depline puteri în acest sens, au semnat prezentul Protocol.

Încheiat la Strasbourg la 16 septembrie 1963, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general va transmite copie certificată fiecăruia dintre statele semnatare.

Protocolul nr. 6 privind abolirea pedepsei cu moartea[1]

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentului Protocol la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „Convenţia"),

Considerând că progresele intervenite în mai multe State membre ale Consiliului Europei exprimă o tendinţă generală în favoarea abolirii pedepsei cu moartea,

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Abolirea pedepsei cu moartea

Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă şi nici executat.

Articolul 2
Pedeapsa cu moartea în timp de război

Un stat poate să prevadă în legislaţia sa pedeapsa cu moartea pentru acte săvârşite în timp de război sau de pericol iminent de război; o asemenea pedeapsă nu va fi aplicată decât în cazurile prevăzute de această legislaţie şi conform dispoziţiilor sale. Statul respectiv va comunica Secretarului general al Consiliului Europei dispoziţiile aferente ale legislaţiei în cauză.

Articolul 3
Interzicerea derogărilor

Nici o derogare de la dispoziţiile prezentului Protocol în temeiul art. 15 din Convenţie nu este îngăduită.

1 Aşa cum a fost amendat prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

Articolul 4
Interzicerea rezervelor

Nici o rezervă la dispozițiile Protocolului în temeiul art. 64 din Convenție nu este admisă.

Articolul 5
Aplicare teritorială

1. Oricare stat poate, în momentul semnării sau în momentul depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare sau de aprobare, să desemneze teritoriul sau teritoriile cu privire la care se va aplica prezentul Protocol.

2. Oricare stat poate, în orice moment ulterior, printr-o declarație adresată Secretarului general al Consiliului Europei să extindă aplicarea prezentului Protocol la oricare alt teritoriu desemnat în declarație. Protocolul va intra în vigoare cu privire la acest teritoriu, în prima zi a lunii care urmează datei primirii declarației de către Secretarul general.

3. Oricare declarație făcută în virtutea celor două paragrafe precedente va putea fi retrasă, în ceea ce privește orice teritoriu desemnat în această declarație, prin notificare adresată Secretarului general. Retragerea va produce efecte din prima zi a lunii care urmează datei primirii notificării de către Secretarul general.

Articolul 6
Raportare la Convenție

Statele Părți consideră art. 1–5 ale prezentului Protocol ca articole adiționale la Convenție și toate dispozițiile Convenției se aplică în consecință.

Articolul 7
Semnare și ratificare

Prezentul Protocol este deschis spre semnare Statelor membre ale Consiliului Europei, semnatare ale Convenției. El va fi supus ratificării, acceptării sau aprobării. Un Stat membru al Consiliului Europei nu va putea să ratifice, să accepte sau să aprobe prezentul Protocol fără ca, simultan sau anterior, să fi ratificat Convenția. Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei.

Articolul 8
Intrare în vigoare

1. Prezentul Protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează datei la care cinci State membre ale Consiliului Europei își vor fi exprimat consimțământul de a fi legate prin Protocol, conform dispozițiilor art. 7.

2. Pentru oricare Stat membru care își va exprima ulterior consimțământul de a fi legat prin Protocol, acesta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează datei depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare.

Articolul 9
Funcţiile depozitarului

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica Statelor membre ale Consiliului:

a) orice semnare;

b) depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare sau de aprobare;

c) orice dată de intrare în vigoare a prezentului Protocol, conform art. 5 şi 8;

d) orice alt act, notificare sau comunicare având o legătură cu prezentul Protocol.

În considerarea celor de mai sus, subsemnaţii, având depline puteri în acest scop, au semnat prezentul Protocol.

Încheiat la Strasbourg la 28 aprilie 1983, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar, care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general al Consiliului Europei va transmite copie certificată fiecăruia dintre Statele membre ale Consiliului Europei.

Protocolul nr. 7[1]

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentului Protocol,

Hotărâte să ia noi măsuri de natură să asigure garantarea colectivă a anumitor drepturi şi libertăţi prin Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „Convenţia)",

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Garanţii procedurale în cazul expulzărilor de străini

1. Un străin care îşi are reşedinţa în mod legal pe teritoriul unui stat nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii şi el trebuie să poată:

a) să prezinte motivele care pledează împotriva expulzării sale;

b) să ceară examinarea cazului său; şi

c) să ceară să fie reprezentat în acest scop în faţa autorităţilor competente sau a uneia ori a mai multor persoane desemnate de către această autoritate.

2. Un străin poate fi expulzat înainte de exercitarea drepturilor enumerate în paragraful 1 a), b) şi c) al acestui articol, atunci când expulzarea este necesară în interesul ordinii publice sau se întemeiază pe motive de securitate naţională.

Articolul 2
Drepturi la două grade de jurisdicţie în materie penală

1. Orice persoană declarată vinovată de o infracţiune penală de către un tribunal are dreptul să ceară examinarea declaraţiei de vinovăţie sau a condamnării de către o jurisdicţie superioară. Exercitarea acestui drept, inclusiv motivele pentru care acesta poate fi exercitat, sunt reglementate de lege.

---

1 Aşa cum a fost amendat prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

2. Acest drept poate face obiectul unor excepţii în cazul infracţiunilor minore, aşa cum acestea sunt definite de lege, sau când cel interesat a fost judecat în primă instanţă de către cea mai înaltă jurisdicţie ori a fost declarat vinovat şi condamnat ca urmare a unui recurs împotriva achitării sale.

Articolul 3
Dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară

Atunci când o condamnare penală definitivă este ulterior anulată sau când este acordată graţierea, pentru că un fapt nou sau recent descoperit dovedeşte că s-a produs o eroare judiciară, persoana care a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări este despăgubită conform legii ori practicii în vigoare în statul respectiv, cu excepţia cazului în care se dovedeşte că nedescoperirea în timp util a faptului necunoscut îi este imputabilă total sau parţial.

Articolul 4
Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori

1. Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicţiile aceluiaşi stat pentru săvârşirea infracţiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii şi procedurii penale ale acestui stat.

2. Dispoziţiile paragrafului precedent nu împiedică redeschiderea procesului, conform legii şi procedurii penale a statului respectiv, dacă fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente sunt de natură să afecteze hotărârea pronunţată.

3. Nici o derogare de la prezentul articol nu este îngăduită în temeiul art. 15 din Convenţie.

Articolul 5
Egalitatea între soţi

Soţii se bucură de egalitate în drepturi şi în responsabilităţi cu caracter civil, între ei şi în relaţiile cu copiii lor în ceea ce priveşte căsătoria, pe durata căsătoriei şi în cazul desfacerii acesteia. Prezentul articol nu împiedică statele să ia măsurile necesare în interesul copiilor.

Articolul 6
Aplicare teritorială

1. Oricare stat poate, în momentul semnării sau în momentul depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare sau de aprobare, să desemneze teritoriul sau teritoriile cu privire la care se va aplica prezentul Protocol, precizând măsura în care el se angajează ca dispoziţiile prezentului Protocol să se aplice acestui sau acestor teritorii.

2. Oricare stat poate, în orice moment ulterior, printr-o declaraţie adresată Secretarului general al Consiliului Europei, să extindă aplicarea prezentului Protocol la oricare alt teritoriu desemnat în declaraţie. Protocolul va intra în vigoare pentru acest teritoriu în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 2 luni de la data primirii declaraţiei de către Secretarul general.

3. Orice declaraţie făcută în virtutea celor două paragrafe precedente va putea fi retrasă sau modificată, în ceea ce priveşte oricare teritoriu desemnat în această declaraţie, prin notificare adresată Secretarului general. Retragerea sau modificarea va produce efecte în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 2 luni de la data primirii notificării de către Secretarul general.

4. O declaraţie potrivit prezentului articol va fi considerată ca fiind în conformitate cu paragraful 1 din art. 56 al Convenţiei.

5. Teritoriul oricărui stat cu privire la care prezentul Protocol se aplică în virtutea ratificării, a acceptării sau a aprobării sale de către statul respectiv şi fiecare dintre teritoriile cu privire la care Protocolul se aplică în baza unei declaraţii făcute de respectivul stat, conform prezentului articol, pot fi considerate ca teritorii distincte în sensul referirii la teritoriul unui stat, făcută la art. 1.

6. Orice stat care a facut o declaraţie conform paragrafelor 1 şi 2 ale prezentului articol poate, în orice moment ulterior, să declare referitor la unul sau mai multe dintre teritoriile menţionate în această declaraţie că acceptă competenţa Curţii de a lua cunoştinţă de petiţiile unor persoane fizice, ale unor organizaţii neguvernamentale sau ale unor grupuri de persoane particulare, aşa cum prevede articolul 34 din Convenţie, în baza articolelor 1-5 din prezentul Protocol.

Articolul 7
Raportare la Convenţie

1. Statele părţi consideră art. 1–6 ale prezentului Protocol ca articole adiţionale la Convenţie şi toate dispoziţiile Convenţiei se aplică în consecinţă.

2. Totuşi, dreptul la recursul individual, recunoscut printr-o declaraţie făcută în virtutea art. 25 al Convenţiei, sau recunoaşterea jurisdicţiei obligatorii a Curţii, făcută printr-o declaraţie în virtutea art. 46 din Convenţie, nu se va exercita în ceea ce priveşte prezentul Protocol decât în măsura în care statul interesat va fi declarat că recunoaşte respectivul drept sau că acceptă respectiva jurisdicţie pentru art. 1–5 din Protocol.

Articolul 8
Semnare şi ratificare

Prezentul Protocol este deschis spre semnare Statelor membre ale Consiliului Europei care au semnat Convenţia. El va fi supus ratificării, acceptării sau aprobării. Un Stat membru al Consiliului Europei nu poate ratifica, accepta sau aproba prezentul Protocol fără să fi ratificat, simultan sau anterior, Convenţia. Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei.

Articolul 9
Intrare în vigoare

1. Prezentul Protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 2 luni de la data la care şapte State membre ale Consiliului Europei îşi vor fi exprimat consimţământul de a fi legate prin Protocol, conform dispoziţiilor art. 8.

2. Pentru orice Stat membru care îşi va exprima ulterior consimţământul de a fi legat prin Protocol, acesta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 2 luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare.

Articolul 10
Funcţiile depozitarului

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica tuturor Statelor membre ale Consiliului Europei:

a) orice semnare;

b) depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare sau aprobare;

c) orice dată de intrare în vigoare a prezentului Protocol, conform art. 6 şi 9;

d) orice alt act, notificare sau declaraţie având legătură cu prezentul Protocol.

În considerarea celor de mai sus, subsemnaţii, având depline puteri în acest scop, au semnat prezentul Protocol.

Încheiat la Strasbourg la 22 noiembrie 1984, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar, care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general al Consiliului Europei va transmite copie certificată fiecăruia dintre Statele membre ale Consiliului Europei.

Protocolul nr. 12

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentuluiProtocol.

Luând în considerare principiul fundamental în virtutea căruia toate persoanele sunt egale în faţa legii şi au dreptul la o protecţie egală a legii.

Hotărâte să ia noi măsuri pentru promovarea egalităţii tuturor persoanelor prin garanţia colectivă a unei interdicţii generale a discriminării prin intermediul Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, semnată la roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „Convenţia").

Reafirmând că principiul nediscriminării nu împiedică statele părţi să ia măsuri pentru promovarea unei egalităţi depline şi efective, cu condiţia existenţei unei justificări obiective şi rezonabile a acestor măsuri.

au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Interzicerea generală a discriminării

1. Dreptul de a te bucura de oricare din drepturile prevăzute de lege trebuie să fie asigurat fără nici o discriminare bazată pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine naţională sau socială, apartenenţă la o minoritate naţională, avuţie, naştere sau oricare altă situaţie.

2. Nimeni nu poate face obiectul unei discriminări bazate pe oricare din motivele menţionate în paragraful 1, din partea nici unei autorităţi publice.

Articolul 2
Aplicarea teritorială

1. Orice stat poate, la data semnării sau depunerii instrumentului său de ratificare, acceptare sau aprobare, să desemneze teritoriul sau teritoriile cărora li se va aplica prezentul protocol.

2. Orice stat poate, la orice dată ulterioară, printr-o declaraţie adresată Secretarului General al Consiliului Europei, să extindă aplicarea prezentului Protocol asupra oricărui teritoriu desemnat în declaraţie. Protocolul va intra în vigoare, în ceea ce priveşte acest teritoriu, în prima zi a lunii care urmează după expirarea perioadei de trei luni de la data primirii declaraţiei către Secretarul general.

3. Orice declaraţie, făcută în virtutea celor două paragrafe precedente, poate fi retrasă sau modificată, în ceea ce priveşte orice teritoriu desemnat în declaraţie, printr-o notificare adresată Secretarului General. Retragerea sau modificarea va produce efecte în prima zi a lunii care urmează după expirarea perioadei de trei luni de la data primirii acestei notificări de către Secretarul general.

4. O declaraţie făcută conformm prezentului articol va fi considerată ca fiind conformă cu paragraful 1 al articolului 56 din Convenţie.

5. Orice stat care a făcut o declaraţie conform paragrafului 1 sau 2 al prezentului articol poate ulterior, în orice moment, să declare referitor la unul sau mai multe teritorii vizate în declaraţie că acceptă competenţa Curţii de a primi cererile persoanelor fizice, organizaţiilor neguvernamentale sau grupurilor de persoane particulare, cum se prevede în articolul 34 al Convenţiei, cu privire la articolul 1 al prezentului Protocol.

Articolul 3
Raportarea la Convenţie

Statele părţi consideră prevederile articolelor 1 şi 2 ale prezentului protocol ca articole adiţionale la Convenţie şi toate dispoziţiile Convenţiei vor fi aplicate în consecinţă.

Articolul 4
Semnarea şi ratificarea

Prezentul Protocol va fi deschis spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei care au semnat Convenţia. El va fi supus ratificării, acceptării sau aprobării. Un stat membru al Consiliului Europei nu poate ratifica, accepta sau aproba prezentul Protocol fără a ratifica în prealabil sau simultan Convenţia. Instrumentele de ratificare, acceptare sau aprobare vor fi depuse la Secretariatul general al Consiliului Europei.

Articolul 5
Intrarea în vigoare

1. Prezentul Protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează după expirarea perioadei de trei luni de la data la care zece state membre ale Consiliului Europei îşi vor fi exprimat consimţământul de a fi legate prin prezentul Protocol, conform prevederilor art. 4.

2. Pentru orice stat membru care îşi va exprima ulterior consimţământul de a fi legat prin prezentul Protocol, acesta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează după expirarea perioadei de trei luni de la data depunerii instrumentelor de ratificare, acceptare sau aprobare.

Articolul 6
Funcțiile depozitarului

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica tuturor statelor membre ale Consiliului Europei:

a) orice semnare;

b) depunerea oricărui instrument de ratificare, acceptare sau aprobare;

c) orice dată de intrare în vigoare a prezentului Protocol conform articolelor 2 și 5;

d) orice alt act, notificare sau comunicare având legătură cu prezentul Protocol.

Drept pentru care subsemnații, pe deplin autorizați în acest scop, au semnat prezentul protocol.

Încheiat la Roma, la 4 noiembrie 2000, în limbile franceză și engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul General al Consiliului Europei va transmite copie certificată fiecărui stat membru al Consiliului Europei.

Protocolul nr. 13 cu privire la abolirea pedepsei cu moartea în orice împrejurări[1]

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentului Protocol.

Convinse că dreptul la viață al oricărei persoane este o valoare fundamentală într-o societate democratică și ca abolirea pedepsei cu moartea este esențială pentru protejarea acestui drept și pentru deplina recunoaștere a demnității inerente tuturor ființelor umane.

Dorind să întărească protecția dreptului la viață garantat prin Convenția de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (numită mai jos „Convenția").

Notând că Protocolul nr. 6 la Convenția cu privire la abolirea pedepsei cu moartea, semnat la Strasbourg la 28 aprilie 1983, nu exclude pedeapsa cu moartea pentru acte comise în timp de război sau de pericol iminent de război,

Hotărâte să facă ultimul pas în vederea abolirii pedepsei cu moartea în orice împrejurări,

Au convenit asupra celor ce urmează:

Articolul 1
Abolirea pedepsei cu moartea

Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o astfel de pedeapsă, nici executat.

Articolul 2
Interzicerea derogărilor

Nici o derogare de la dispozițiile prezentului Protocol pe temeiul art. 15 din Convenție nu este îngăduită.

[1] Deschis spre semnare la 3 mai 2002.

Articolul 3
Interzicerea rezervelor

Nici o rezervă nu este admisă la dispoziţiile prezentului Protocol pe temeiul art. 57 din Convenţie

Articolul 4
Aplicare teritorială

1. Orice stat poate, în momentul semnării sau în momentul depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare sau de aprobare, să desemneze teritoriul sau teritoriile cărora li se va aplica prezentul Protocol.

2. Orice stat poate, în orice alt moment ulterior, printr-o declaraţie adresată Secretarului general al Consiliului Europei, să extindă aplicarea prezentului Protocol asupra oricărui alt teritoriu desemnat în declaraţie. Protocolul va intra în vigoare, cu privire la acest teritoriu, în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data primirii declaraţiei de către Secretarul general.

3. Orice declaraţie făcută în virtutea celor două paragrafe precedente va putea fi retrasă sau modificată, în ceea ce priveşte orice teritoriu desemnat în această declaraţie, printr-o notificare adresată Secretarului general. Retragerea sau modificarea va produce efecte din prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data primirii notificării de către Secretarul general.

Articolul 5
Raportare la Convenţie

Statele părţi consideră art. 1-4 ale prezentului Protocol drept articole adiţionale la Convenţie, iar toate dispoziţiile Convenţiei se aplică în consecinţă.

Articolul 6
Semnare şi ratificare

Prezentul Protocol este deschis spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei, semnatare ale Convenţiei. El va fi supus ratificării, acceptării sau aprobării. Un stat membru al Consiliului Europei nu va putea ratifica, accepta sau aproba prezentul Protocol fără ca, simultan sau anterior, să fi ratificat Convenţia. Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la Secretarul general al Consiliului Europei.

Articolul 7
Intrare în vigoare

1. Prezentul protocol va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează după expirarea unei perioade de trei luni de la data la care zece state membre ale Consiliului Europei îşi vor fi exprimat consimţământul de a fi legate prin prezentul Protocol în conformitate cu dispoziţiile art. 6.

2. Pentru orice stat membru care își va exprima ulterior consimțământul de a fi legat prin prezentul protocol, acesta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare.

Articolul 8
Funcțiile depozitarului

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica tuturor statelor membre ale Consiliului Europei:

a) orice semnare;

b) depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare sau de aprobare;

c) orice dată de intrare în vigoare a prezentului Protocol conform art. 4 și 7;

d) orice alt act, notificare sau comunicare, având o legătură cu prezentul Protocol.

Drept care, subsemnații, pe deplin autorizați în acest scop, au semnat prezentul Protocol.

Încheiat la Vilnius, la data de 3 mai 2002, în limbile franceză și engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplare care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general al Consiliului Europei va transmite copie certificată fiecăruia dintre statele membre ale Consiliului Europei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexa B

TABELUL RATIFICĂRILOR CONVENȚIEI
(la 30 septembrie 2006)

Stat membru al Consiliului Europei	Convenția (3.9.1953)	Protocol nr. 1 (18.5.1954)	Protocol nr. 4 (2.5.1968)	Protocol nr. 6 (1.3.1985)	Protocol nr. 7 (1.11.1988)	Protocol nr. 12 (1.4.2005)	Protocol nr. 13 (1.7.2003)
Albania	2.10.1996	2.10.1996	2.10.1996	1.10.2000	1.1.1997	1.4.2005	-
Andora	22.1.1996	-	-	1.2.1996	-	-	1.7.2003
Armenia	26.4.202	26.4.2002	26.4.2002	1.10.2003	1.7.2002	1.4.2005	-
Austria	3.9.1958	3.9.1958	18.9.1969	1.3.1985	1.11.1988	-	1.5.2004
Azerbaidjan	15.4.2002	15.4.2002	15.4.2002	1.5.2002	1.7.2002	-	-
Belgia	14.6.1955	14.6.1955	21.9.1970	1.1.1999	-	-	1.10.2003
Bosnia-Hertegovina	12.7.2002	12.7.2002	12.7.2002	1.8.2002	1.10.2002	1.4.2005	1.11.2003
Bulgaria	7.9.1992	7.9.1992	4.11.2000	1.10.1999	1.2.2001	-	1.7.2003
Cipru	6.10.1962	6.10.1962	3.10.1989	1.2.2000	1.12.2000	1.4.2005	1.7.2003
Croația	5.11.1997	5.11.1997	5.11.1997	1.12.1997	1.2.1998	1.4.2005	1.7.2003
Danemarca	3.9.1953	18.5.1954	2.5.1968	1.3.1985	1.11.1988	-	1.7.2003
Estonia	16.4.1996	16.4.1996	16.4.1996	1.5.1998	1.7.1996	-	1.6.2004
Finlanda	10.5.1990	10.5.1990	10.5.1990	1.6.1990	1.8.1990	1.4.2005	1.3.2005
Franța	3.5.1974	3.5.1974	3.5.1974	1.3.1986	1.11.1988	-	-
Germania	3.9.1953	13.2.1957	1.6.1968	1.8.1989	-	-	1.2.2005
Georgia	20.5.1999	7.6.2002	'13.4.2000	1.5.2000	1.7.2000	1.4.2005	1.9.2003
Grecia	28.11.1974	28.11.1974	-	1.10.1998	1.11.1988	-	1.6.2005
Irlanda	3.9.1953	18.5.1954	29.10.1968	1.7.1994	1.11.2001	-	-
Islanda	3.9.1953	18.5.1954	2.5.1968	1.6.1987	1.11.1988	-	1.3.2005
Italia	26.10.1955	26.10.1955	27.5.1982	1.1.1989	1.2.1992	-	-
Letonia	27.6.1997	27.6.1997	27.6.1997	1.6.1999	1.9.1997	-	-
Liechtenstein	8.9.1982	14.11.1995	8.2.2005	1.12.1990	1.5.2005	-	1.7.2003
Lituanie	20.6.1995	24.5.1996	20.6.1995	1.8.1999	1.9.1995	-	1.5.2004
Luxembourg	3.9.1953	18.5.1954	2.5.1968	1.3.1985	1.7.1989	17.2006	1.7.2006
Macedonia	10.4.1997	10.4.1997	10.4.1997	1.5.1997	1.7.1997	14.2005	1.11.2004
Malta	23.1.1967	23.1.1967	5.6.2002	1.4.1991	1.4.2003	-	-
Moldova	12.9.1997	12.9.1997	12.9.1997	1.10.1997	1.12.1997	-	-
Monaco	30.11.2005	-	30.11.2005	1.12.2005	1.2.2006	-	1.3.2006
Norvegia	3.9.1953	18.5.1954	2.5.1968	1.11.1988	1.1.1989	-	1.12.2005
Olanda	31.8.1954	31.8.1954	23.6.1982	1.5.1986	-	1.4.2005	1.6.2006

Stat membru al Consiliului Europei	Convenția (3.9.1953)	Protocol nr. 1 (18.5.1954)	Protocol nr. 4 (2.5.1968)	Protocol n° nr. 6 (1.3.1985)	Protocol nr. 7 (1.11.1988)	Protocol nr. 12 (1.4.2005)	Protocol nr. 13 (1.7.2003)
Polonia	19.1.1993	10.10.1994	10.10.1994	1.11.2000	1.3.2003	-	-
Portugalia	9.11.1978	9.11.1978	9.11.1978	1.11.1986	1.3.2005	-	1.2.2004
Regatul Unit	3.9.1953	18.5.1954	-	1.6.1999	-	-	1.2.2004
Republica cehă	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	-	1.11.2004
România	20.6.1994	20.6.1994	20.6.1994	20.6.1994	1.9.1994	1.11.2006	1.8.2003
Rusia	5.5.1998	5.5.1998	5.5.1998	-	1.8.1998	-	-
San-Marino	22.3.1989	22.3.1989	22.3.1989	1.4.1989	1.6.1989	1.4.2005	1.8.2003
Serbia-Muntenegru	3.3.2004	3.3.2004	3.3.2004	1.4.2004	1.6.2004	1.4.2005	1.7.2004
Slovacia	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	1.1.1993	-	1.12.2005
Slovenia	28.6.1994	28.6.1994	28.6.1994	28.6.1994	1.9.1994	-	1.4.2004
Spania	4.10.1979	27.11.1990	-	1.3.1985	-	-	-
Suedia	3.9.1953	18.5.1954	2.5.1968	1.3.1985	1.11.1988	-	1.8.2003
Turcia	18.5.1954	18.5.1954	-	1.12.2003	-	-	1.6.2006
Ucraina	11.9.1997	11.9.1997	11.9.1997	1.5.2000	1.12.1997	1.7.2006	1.7.2003
Ungaria	5.11.1992	5.11.1992	5.11.1992	1.12.1992	1.2.1993	-	1.11.2003

[ ] Ratificat (data intrării în vigoare)

[-] Nu este ratifcat

BCU IASI / CENTRU DE DOCUMENTARE

Anexa C

TABELUL DECLARAȚIILOR DE ACCEPTARE A CLAUZELOR FACULTATIVE (1)

(la 31 octombrie 1998)

Stat membru al Consiliului Europei (2)	Declarație	
	recunoscând dreptul la recurs individual la Comisie (2)	recunoscând jurisdicția obligatorie a Curții (2)
Albania	2.10.1998	2.10.1996
Andorra	22.01.1996	22.01.1996
Austria	3.09.1958	3.09.1958
Belgia	5.07.1955	5.07.1955
Bulgaria	7.09.1992	7.09.1992
Cipru	1.01.1989	24.01.1980
Croația	5.11.1997	5.11.1997
Danemarca	13.04.1953	13.04.1953
Elveția	28.11.1974	28.11.1974
Estonia	16.04.1996	16.04.1996
Finlanda	10.05.1990	10.05.1990
Franța	2.10.1981	3.05.1974
Germania	5.07.1955	5.07.1955
Grecia	2.11.1985	30.01.1979
Irlanda	25.02.1953	25.02.1953
Irlanda	29.03.1955	3.09.1958
Italia	1.08.1973	1.08.1973
Letonia	27.06.1997	27.06.1997
Liechtenstein	8.09.1982	8.09.1982
Lituania	20.06.1995	20.06.1995
Luxemburg	28.04.1958	28.04.1958
Macedonia	1.01.1998	1.01.1998
Malta	1.05.1987	1.05.1987
Moldova	12.09.1997	12.09.1997

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Stat membru al Consiliului Europei	Declaraţie	
	recunoscând dreptul la recurs individual la Comisie (2)	recunoscând jurisdicţia obligatorie a Curţii (2)
Norvegia	10.12.1955	30.06.1964
Olanda	28.06.1960	31.08.1954
Polonia	1.05.1993	1.05.1993
Portugalia	9.11.1978	9.11.1978
Republica Cehă	18.03.1992	18.03.1992
România	20.06.1994	20.06.1994
Regatul Unit	14.01.1966	14.01.1966
Rusia	5.05.1998	5.05.1998
San Marino	22.03.1989	22.03.1989
Slovacia	18.03.1992	18.03.1992
Slovenia	28.06.1994	28.06.1994
Spania	1.07.1981	15.10.1979
Suedia	4.02.1952	13.05.1966
Turcia	28.01.1987	22.01.1990
Ucraina	11.09.1997	11.09.1997
Ungaria	5.11.1992	5.11.1992

(1) Prevăzute de fostele articole 25 şi 46 ale Convenţiei, aceste clauze au fost abolite prin Protocolul nr. 11, care a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

(2) Data intrării în vigoare

Anexa D

SCHEMA PROCEDURII STABILITE PRIN CONVENŢIE

I. ÎNAINTE DE 1 NOIEMBRIE 1998

1) ***Fază iniţială***

2) ***Faza finală***

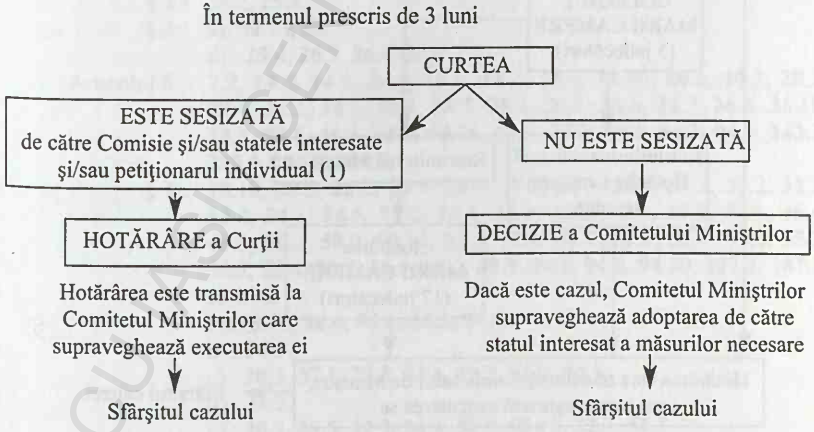

(1) Dacă statul reclamat este parte la Protocolul nr. 9, iar comitetul de filtrare al Curţii decide că respectivul caz va fi examinat de către aceasta.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexe

II. DE LA 1er NOIEMBRIE 1998

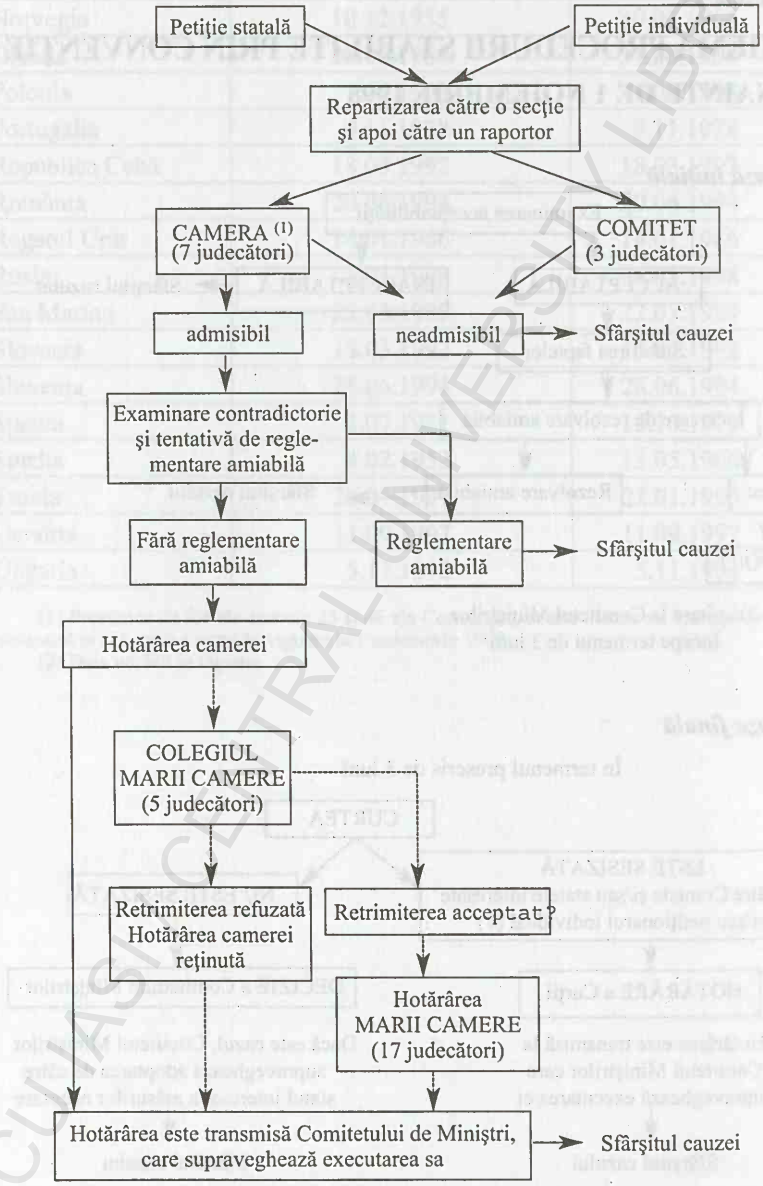

(1) Camera poate, cât timp nu a pronunţat hotărârea sa, să se desesizeze în favoarea Marii Camere, dacă nu există opoziţie din partea uneia dintre părţi.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. Indexul articolelor Convenţiei de apărare a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale

(Cifrele îngroşate trimit la numerele cauzelor, iar celelalte la numerele paragrafelor)

Convenţia

Articolul 1 : **18.3, 22.8, 24.3, 28.4, 64.3, 139.2, 139.17, 219.4, 233.8, 233.13, 249.2.**

Articolul 2 : **1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3, 3.2, 3.4, 3.5, 4.3, 4.4, 4.5, 5.2, 5.5, 6.2, 6.3, 8.2, 8.3, 8.4, 8.5, 8.7, 8.8, 9.1, 9.5, 9.6, 18.2, 18.6, 22.2, 22.5, 36.2, 36.6, 36.10, 97.6.**

§ 1 : **3.4, 4.5, 14.10.**

§ 2 : **4.4, 139.2, 139.10.**

a) : **4.4, 5.2.**

b) : **4.4.**

c) : **4.4, 9.4.**

Articolul 3 : **3.2, 3.5, 7.2, 10.2, 10.5, 11.2, 11.5, 12.2, 12.3, 12.4, 12.5, 12.8, 14.2, 14.3, 14.4, 14.5, 15.2, 15.3, 16.7, 16.8, 16.9, 16.10, 16.11, 16.13, 16.14, 17.2, 17.3, 18.2, 18.5, 18.6, 18.7, 18.8, 18.9, 18.10, 18.11, 19.2, 19.3, 19.4, 19.6, 20.6, 20.7, 21.2, 21.3, 22.2, 22.3, 22.4, 22.5, 22.8, 23.3, 23.5, 23.6, 23.7, 24.2, 24.4, 24.5, 24.6, 29.2, 29.6, 30.2, 36.2, 36.7, 36.9, 36.10, 37.1, 45.4, 50.3, 50.15, 50.16, 64.3, 64.4, 69.2, 69.4, 73.2, 75.2, 86.2, 89.2, 89.3, 89.4, 89.8, 95.3, 102.2, 142.2, 142.3, 146.3, 146.10, 156.3, 156.7, 158.3, 158.6, 159.2, 159.5, 160.2, 160.8, 161.2, 162.7, 169.2, 169.5, 177.2, 177.5, 191.2, 215.3, 215.4, 233.2, 234.3, 234.9.**

Articolul 4 : **26.2, 26.4, 26.5, 26.6, 27.2, 27.3, 27.4, 50.3, 50.11, 50.16, 51.7.**

§ 1 : **51.3, 51.7.**

§ 2 : **25.2, 25.3.**

§ 3 : a): **50.13, 51.7.**

d) : **25.4, 26.3, 26.4, 26.5.**

Articolul 5 : **7.2, 14.2, 14.6, 14.7, 14.8, 18.2, 18.5, 18.10, 20.5, 29.2, 29.3, 29.4, 31.2, 33.2, 33.4, 33.7, 35.4, 36.2, 36.6, 36.7, 36.8, 36.10, 39.3, 39.8, 44.8, 44.9, 50.16, 55.3, 73.2, 89.2, 94.3, 94.5, 143.3, 230.4, 233.2, 234.3.**

§ 1 : **18.10, 20.5, 28.2, 28.5, 28.6, 29.5, 30.2, 30.4, 31.2, 32.2, 32.3, 33.4, 34.1, 34.5, 35.2, 35.4, 35.5, 39.3, 39.6, 43.2, 43.6, 45.4, 48.3, 50.3, 50.9, 50.11, 51.3, 51.4, 51.7, 52.2, 52.3, 53.2, 55.2, 55.3, 55.4, 56.2, 56.5, 86.2, 89.9, 94.5, 94.8, 94.10, 127.2, 187.3, 234.10.**

a): **18.10, 28.6, 53.3, 55.3, 94.5.**

b) : **94.5.**

c) : **20.3, 37.1, 37.5, 43.6, 43.8, 44.9, 94.5.**

d) : **31.2.**

e) : **20.3, 29.5, 32.3, 34.4, 50.9, 50.13, 52.3, 53.3.**

f) : **35.4, 43.2, 43.4, 53.5.**

§ 2 : **53.2, 54.2, 54.4.**

BCU IAŞI UNIVERSITY LIBRARY

§ 3 : 10.2, 10.3, 10.4, 11.2, 11.6, 15.2, 15.4, 20.4, 37.1, 37.3, 37.4, 37.5, 38.2, 38.3, 38.4, 39.3, 39.5, 39.7, 42.2, 43.2, 43.7, 43.9, 43.13, 44.9, 45.3, 45.4, 45.5, 45.9, 46.2, 46.3, 47.2, 47.3, 48.2, 48.3, 49.2, 49.3, 49.4, 50.3, 50.10, 54.2. 54.5. 56.2, 114.2, 114.4, 114.8, 114.9, 117.4.
§ 4 : 20.5, 31.2. 31.4, 31.6, 33.5, 35.2, 35.5, 37.3, 37.6, 39.3, 39.7, 43.2, 43.8, 43.10, 45.4, 45.10, 46.2. 46.5, 47.2, 47.4, 48.2, 48.4, 50.3, 50.11, 50.12, 50.16, 50.17, 50.19, 51.3, 51.5, 51.6, 51.9, 52.2, 52.4, 53.2, 53.4, 53.5, 53.7, 53.8, 54.2, 54.3. 54.6, 54.7, 55.2, 55.4, 55.8, 89.2, 89.11.
§ 5 : 33.5, 35.2. 43.2. 43.9, 43.13, 45.5, 45.9.
Articolul 6 : 6.2, 7.2, 14.2, 14.8, 16.12, 18.2, 18.5, 22.2, 22.3, 28.2, 28.3, 28.6, 29.2, 29.3, 29.6, 30.2, 35.2, 44.8, 44.9, 50.12, 50.16, 56.6, 60.3, 61.3, 62.4, 65.2, 65.4, 65.5, 66.3, 68.3, 72.2, 74.4, 76.3, 76.5, 77.4, 79.2, 84.4, 84.5, 86.17, 88.3, 89.2, 89.5, 91.6, 94.3, 94.6, 94.8, 95.3, 95.4, 99.4, 101.3, 103.2, 104.4, 122.2, 122.3, 122.6, 124.4, 126.5, 131.6, 134.4, 135.3, 143.2, 143.3, 148.3, 151.3, 156.3, 156.7, 160.2, 166.2, 173.6, 174.5, 174.6, 179.4, 182.2, 183.2, 183.4, 183.7, 188.3, 192.2, 192.9, 193.6, 196.2, 198.2, 199.2, 217.2, 217.3, 234.3, 244.2, 248.5, 252.9.
§ 1 : 10.2, 10.6, 10.7, 11.2, 11.7, 12.2, 12.5, 15.2, 15.5, 16.12, 22.6, 22.7, 25.3, 28.2, 33.2, 33.10, 46.2, 46.4, 46.5, 50.3, 52.3, 52.5, 56.2, 56.6, 58.2, 58.3, 59.2, 59.3, 59.4, 60.2, 60.3, 60.4, 60.5, 61.2, 61.3, 62.2, 62.5, 62.6, 63.2, 63.5, 64.3, 64.5, 64.6, 65.2, 65.3, 65.5, 65.7, 66.3, 67.2, 67.3, 67.4, 67.5, 67.6, 67.7, 68.4, 68.5, 69.2, 69.5, 69.6, 70.2, 70.3, 70.4, 71.2, 71.3, 71.4, 72.1, 72.2, 72.4, 73.4, 73.5, 74.2, 74.3, 75.2, 75.5, 75.8, 76.7, 77.2, 77.4, 77.5, 77.6, 78.2, 78.3, 78.4, 79.3, 79.4, 80.2, 80.3, 80.4, 80.5, 81.2, 81.3, 81.4, 81.5, 81.6, 82.2, 82.3, 82.5, 83.2, 83.4, 84.2, 84.4, 84.5, 84.6, 85.4, 86.2, 86.3, 86.4, 86.9, 86.10, 86.13, 87.2, 87.4, 88.2, 88.3, 88.5, 89.3, 89.5, 89.6, 89.10, 91.2, 91.3, 92.2, 92.3, 92.4, 92.5, 92.6, 93.2, 93.4, 93.5, 94.6, 94.10, 95.4, 96.2, 96.3, 96.4, 96.5, 97.2, 97.3, 97.4, 97.5, 98.3, 98.4, 98.5, 99.4, 99.5, 100.2, 100.4, 101.2, 101.3, 101.4, 102.2, 102.3, 102.4, 103.3, 103.4, 104.2, 104.3, 104.4, 104.5, 105-113.3, 105.4, 105.6, 105.8, 114.2, 114.3, 114.5, 115.2, 115.3, 115.4, 115.7, 116.3, 116.4, 117.4, 121.2, 121.4, 122.4, 122.5, 122.6, 123.2, 123.4, 123.5, 124.2, 124.5, 125.2, 126.2, 126.3, 128.2, 128.4, 129.2, 129.3, 129.4, 130.2, 130.3, 131.2, 131.3, 131.4, 132.2, 132.3, 133.2, 133.5, 136.2, 142.2, 142.5, 142.6, 142.7, 143.3, 143.4, 151.6, 151.7, 163.2, 163.3, 163.5, 171.2, 171.4, 173.6, 174.4, 174.6, 174.8, 181.3, 181.5, 187.3, 193.3, 204.6, 217.3, 217.8, 232.2, 232.7, 232.8, 232.10, 234.10, 235.2, 237.5, 239.5, 241.6, 241.7, 244.6, 247.2, 247.4, 252.1, 252.3, 252.6, 252.7.
§ 2 : 56.2, 65.2, 65.6, 69.2, 69.6, 77.2, 77.6, 82.4, 86.2, 86.9, 86.14, 116.2, 116.3, 116.4, 117.4, 117.5, 117.6, 120.2, 120.3, 121.2, 121.3, 121.4, 122.6, 123.2, 123.3, 123.5, 129.4, 131.4, 136.2, 173.5, 174.4, 174.7, 181.2, 222.2, 252.1, 252.3, 252.7.
§ 3 : 65.2, 65.6, 69.6, 82.4, 86.9, 126.3, 129.3, 174.4, 174.11.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

a) : 69.2, 124.2, 124.4, 124.5.
b) : 28.2, 50.3, 54.2, 54.6, 69.2, 131.5.
c) : 16.7, 16.12, 25.3, 25.4, 50.3, 125.1, 125.2, 125.3, 126.2, 126.3, 127.2, 127.5, 127.6, 128.2, 128.3, 128.4.
d) : 16.12, 28.2, 69.2, 86.10. 91.2. 91.3, 129.2, 129.3, 130.2, 130.3, 131.3, 131.4, 132.2, 132.3. 133.2, 133.5.
e) : 28.2, 117.5. 134.2, 134.4, 135.2. 135.3, 135.4.
Articolul 7 : 30.2, 44.10. 50.3. 50.12, 50.16. 71.2. 73.2. 95.3, 136.2, 137.2, 137.3, 137.4, 138.3, 138.4. 139.17, 160.2. 160.8, 187.3, 187.6, 196.2, 198.2, 199.2.
§ 1 : 30.2. 136.4, 136.7, 137.4, 138.2, 139.2, 139.3, 139.5, 139.7, 139.14, 139.15. 139.17, 187.6.
§ 2 : 139.16.
Articolul 8 : 3.2. 3.6, 6.2, 7.2, 18.2. 18.5, 18.11, 20.7, 20.8, 20.9, 24.2, 24.5, 24.6, 29.2, 33.2, 33.6, 33.8. 33.9, 45.4, 50.3, 50.14, 50.16, 58.2, 58.4, 59.2, 59.5, 76.3, 76.6, 76.7, 76.9, 76.10, 86.2, 133.2, 133.4, 141.4, 141.6, 144.3, 144.5, 144.6, 145.2, 146.3, 146.5, 146.6, 146.7, 146.8, 147.2, 147.3, 148.3, 149.2, 149.3, 149.4, 149.5, 150.1, 150.3, 150.4, 150.5, 156.3, 156.4, 156.5, 156.6, 156.7, 157.2, 157.3, 157.4, 157.5, 158.3, 159.3, 159.5, 160.2, 160.5, 160.7, 160.9, 161.2, 161.3, 161.4, 161.6, 162.2, 162.3, 162.4, 162.5, 162.6, 163.2, 163.4, 163.6, 164.2, 164.4, 164.5, 164.6, 165.2, 165.3, 165.4, 165.5, 166.2, 166.3, 166.4, 167.2, 167.3, 168.2, 168.3, 168.4, 168.5, 169.2, 169.3, 169.4, 169.5, 169.6, 170.3, 170.7, 171.2, 171.3, 172.2, 172.3, 172.4, 172.5, 173.3, 173.5, 174.4, 174.9, 174.10, 174.11, 174.14, 177.4, 177.6, 178.2, 178.3, 178.4, 178.5, 179.2, 179.3, 179.4, 179.5, 180.2, 180.3, 181.5, 181.6, 181.7, 182.2, 182.3, 182.4, 183.2, 183.4, 183.5, 184.3, 184.6, 184.7, 185.3, 185.4, 185.7, 187.4, 189.2, 189.3, 189.10, 191.2, 197.3, 212.2, 212.3, 212.4, 212.6, 213.2, 213.5, 214.3, 214.6, 221.3, 233.2, 233.6, 233.12, 233.15, 234.3, 234.8, 235.9, 235.2, 235.5, 236.2, 236.4, 236.6.
§ 1 : 3.6, 50.14, 159.4, 160.4, 161.3, 162.4, 165.4, 166.4, 177.2, 177.3.
§ 2 : 3.6, 20.7, 50.14, 58.4, 159.5, 160.5, 161.4, 170.5, 174.10, 178.4, 179.3, 183.5, 184.5, 185.5, 185.8.
Articolul 9 : 3.2, 3.7, 29.2, 29.6, 33.6, 45.4, 62.2, 62.4, 62.7, 75.2, 75.4, 144.3, 144.5, 157.2, 157.5, 161.2, 161.7, 187.3, 187.4, 187.5, 187.7, 188.2, 188.3, 188.5, 189.2, 189.3, 189.7, 189.8, 189.9, 189.10, 190.2, 190.3, 190.4, 191.1, 191.2, 191.3, 191.4, 191.5, 192.2, 192.4, 192.6, 192.7, 192.8, 193.3, 193.4, 193.5, 193.6, 196.2, 205.3, 207.2, 213.2, 214.3, 214.6, 217.2, 217.3, 217.9, 219.3, 219.5, 219.7, 221.3, 222.2, 222.5, 223.3, 223.4, 223.9.
§ 1 : 3.7, 86.2, 193.4.
§ 2 : 187.5, 191.4.
Articolul 10 : 20.8, 20.9, 30.2, 45.4, 57.2, 57.5, 57.6, 57.7, 57.8, 73.2, 75.3, 75.4, 75.5, 75.8, 92.3, 94.7, 94.8, 123.3, 162.2, 162.3, 162.6, 167.2, 167.3, 168.2, 168.6, 174.4, 174.11, 181.3, 182.2, 187.3, 187.4, 187.7, 189.2, 189.3, 189.10, 191.2, 191.4, 194.3, 194.4, 195.3, 195.4, 195.7, 195.8, 196.2, 196.3, 196.4, 196.8, 197.2, 197.3, 198.2, 198.3, 199.1, 199.2, 199.3, 199.4, 199.6, 200.2, 201.2, 201.4, 202.2, 202.4, 202.7, 203.2, 203.3, 203.4, 204.6,

BCU CLUJ LIBRARY

204.9, 204.10, 204.11, 205.2, 205.3, 206.2, 206.3, 207.2, 207.3, 207.4, 208.2, 208.3, 208.5, 208.6, 209.2, 209.3, 210.2, 210.3, 210.5, 211.2, 211.3, 211.4, 211.5, 212.2, 212.5, 213.2, 216.2, 216.3, 216.4, 217.2, 217.3, 217.9, 219.3, 219.5, 219.7, 220.4, 220.7, 221.3, 222.2, 222.5, 223.3, 223.4, 223.9, 227.2, 227.7, 230.3, 230.7.

§ 1 : 202.4, 202.5, 202.7, 203.3, 203.4, 204.1, 204.7, 204.8, 209.3.

§ 2 : 57.2, 57.5, 194.4, 195.6, 195.7, 197.3, 199.4, 200.3, 202.5, 202.6, 202.7, 203.4. 204.7, 204.8, 204.9, 205.3, 206.3, 208.3, 210.3, 210.4, 211.3, 211.5, 212.5.

Articolul 11 : 68.3, 68.6, 69.2, 69.7, 94.3, 187.4, 191.2, 192.2, 192.4, 192.8, 193.3, 193.6, 196.2. 196.5, 210.2, 210.4, 211.2, 211.4, 211.5, 216.2, 216.3, 216.4, 216.5, 217.2, 217.3, 217.7, 217.8, 217.9, 217.10, 218.2, 218.3, 219.3, 219.5, 219.6, 220.4, 220.5, 220.6, 220.7, 221.3, 221.4, 221.6, 221.7, 222.2, 222.3, 222.4, 222.6, 222.7, 223.3, 223.4, 223.5, 223.8, 223.9, 223.10, 227.2, 227.3, 227.6.

§ 1 : 68.6, 94.7, 218.3, 218.4.

§ 2 : 210.4, 211.4, 211.5, 216.5, 219.6, 221.5, 221.6, 222.3, 223.5.

Articolul 12 : 144.3, 144.5, 145.2, 145.3, 146.3, 146.10, 150.2, 161.2, 161.7, 172.2, 172.4.

Articolul 13 : 5.2, 5.6, 6.2, 7.2, 8.2, 8.6, 11.2, 11.7, 11.8, 16.7, 16.13, 19.2, 19.3, 19.7, 20.9, 21.4, 24.2, 24.6, 31.2, 31.5, 35.2, 36.2, 36.10, 39.3, 39.9, 43.2, 43.10, 45.10, 50.3, 50.16, 58.3, 59.2, 59.6, 64.3, 76.3, 76.10, 80.2, 95.3, 102.2, 105-113.9, 123.2, 141.3, 141.5, 141.6, 142.2, 142.6, 142.7, 143.3, 149.2, 150.2, 151.3, 151.7, 156.3, 158.3, 158.7, 162.2, 163.2, 163.6, 172.2, 172.6, 174.4, 174.12, 178.2, 178.3, 178.6, 179.2, 181.3, 181.6, 181.7, 183.2, 183.4, 183.6, 184.3, 184.8, 192.2, 192.7, 193.3, 193.5, 197.5, 202.8, 219.3, 219.7, 221.7, 226.2, 226.5, 232.2, 232.8, 234.3, 234.10, 236.2, 236.8, 241.3, 241.7, 244.2, 244.7, 250.6, 252.1, 252.3, 252.8, 252.9.

Articolul 14 : 3.2, 3.8, 6.2, 7.2, 8.2, 8.3, 8.7, 8.8, 14.2, 14.7, 14.8, 24.2, 25.2, 25.5, 25.6, 26.4, 26.5, 26.6, 31.2, 31.6, 36.2, 36.10, 39.3, 39.8, 57.2, 57.7, 58.3, 59.2, 59.6, 62.2, 62.4, 62.6, 62.7, 75.2, 75.7, 80.2, 81.2, 81.6, 86.2, 89.6, 92.3, 94.8, 95.3, 104.2, 104.6, 134.2, 134.5, 139.17, 144 3, 144.5, 144.6, 146.3, 146.5, 146.6, 146.7, 146.8, 146.9, 147.2, 147.3, 148.3, 149.2, 149.5, 150.2, 150.5, 156.3, 156.7, 157.2, 157.3, 157.5, 158.3, 158.5, 160.2, 160.7, 161.2, 161.6, 164.2, 164.4, 164.5, 165.2, 168.2, 168.3, 168.4, 168.6, 169.2, 169.4, 169.5, 170.3, 170.7, 171.2, 171.3, 172.2, 172.5, 173.5, 187.7, 189.3, 189.11, 190.2, 190.4, 191.2, 193.3, 193.6, 194.3, 194.6, 195.3, 195.8, 198.2, 201.2, 201.5, 204.6, 204.10, 210.2, 210.5, 211.2, 211.5, 212.2, 212.4, 212.6, 213.2, 213.5, 213.9, 213.12, 214.3, 214.5, 217.2, 217.3, 217.9, 218.5, 220.4, 220.7, 221.3, 221.7, 222.5, 223.3, 223.4, 223.9, 224.2, 224.5, 226.2, 226.4, 228.2, 228.4, 229.2, 229.4, 230.2, 230.3, 230.7, 231.3, 231.5, 232.2, 232.6, 234.3, 234.12, 235.2, 235.3, 235.4, 236.2, 236.3, 236.4, 236.5, 236.6, 236.7, 237.2, 237.3, 237.4, 238.3, 238.5, 241.3, 243.2, 243.3, 243.5, 244.2, 244.5, 245.2, 248.3, 250.2, 252.1, 252.3, 252.9.

Articolul 15 : 5.4, 11.6, 14.2, 14.6, 14.8, 43.5, 45.5, 45.8, 45.9, 221.3

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

§ 1 : 44.11, 45.3.
§ 3 : 44.12, 45.7.
Articolul 16 : 57.5.
Articolul 17 : 44.8, 58.3, 69.2, 94.3, 94.7, 105-113.9, 131.5, 194.3, 199.3, 199.4, 199.5, 212.5, 217.4, 223.3, 223.4, 223.9, 232.2, 232.5, 244.2.
Articolul 18 : 6.2, 7.2, 30.2, 30.5, 35.5, 36.2, 36.11, 39.3, 39.9, 94.3, 94.7, 131.5, 194.3, 204.5, 222.5, 223.3, 223.4, 223.9, 232.5, 234.3, 234.12, 241.5, 244.2.
Articolul 25
(fost): 1.4. 11.2, 36.2. 36.12. 115.3, 115.4. 133.3, 146.4, 158.8, 164.3, 233.5, 233.9, 233.10, 233.11, 234.13.
§ 1 : 10.3, 11.9, 39.4. 58.3, 115.3, 182.5, 202.3, 234.13.
Articolul 26
(fost) : 29.3, 39.4, 48.4, 50.5, 50.6, 50.18, 50.19, 59.3, 77.3, 114.3, 164.3, 212.4. 234.6, 239.3.
Articolul 27
(fost) :
§ 3 : 39.4.
Articolul 31
(fost) : 44.4, 101.3.
Articolul 32
(fost) : 101.3.
Articolul 34: 18.2, 18.11, 18.13, 18.14, 22.3, 22.8, 63.3, 105-113.9. V. şi *Articolul 25 (fost).*
Articolul 35 : 49.4. V. şi *Articolul 26 (fost).*
§ 1 : 91.5.
Articolul 37 : 6.4, 7.3.
§ 1 : 7.5.
Articolul 41 : 5.7, 8.9, 12.6, 12.7, 12.8, 15.6, 17.4, 18.14, 19.8, 27.5, 32.4, 33.11, 63.7, 103.4, 122.7, 142.8, 163.7, 183.4, 192.11, 193.7, 167.4, 168.7, 201.6, 220.8, 226.2, 226.5, 236.9. 237.6, 240.6, 246.7. V. şi *Articolul 50 (fost).*
Articolul 44 :
- fost : 50.4.
- nou : C. 2.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Articolul 45
(fost) : **50.5.**
Articolul 46 :
– fost : **I.4, 233.7, 233.9, 233.10, 233.11, 233.12.**
– nou : **18.8, 105.10, 105.11, 240.5.**
Articolul 47
(fost) : **50.5.**
Articolul 48
(fost) : **50.5.**
b) : **233.5.**
Articolul 50
(fost) : **4.6, 9.7, 10.8, 14.9, 16.14, 26.7, 29.7, 31.7, 35.6, 36.13, 38.4, 39.10, 43.11, 46.7, 47.5, 48.5, 50.18, 50.19, 51.8, 53.6, 54.7, 56.7, 57.8, 58.5, 59.9, 60.5, 65.8, 67.8, 68.7, 70.6, 71.5, 73.5, 75.8, 76.11, 79.5, 80.6, 81.7, 82.6, 83.5, 84.8, 86.15, 87.6, 95.5, 99.6, 114.7, 116.5, 120.4, 123.5, 123.6, 123.7, 124.6, 127.6, 128.5, 131.6, 132.4, 132.5, 134.6, 136.5, 141.7, 143.7, 144.7, 145.4, 146.11, 147.4, 149.6, 151.8, 156.8, 158.8, 159.6, 162.8, 164.7, 169.8, 170.8, 173.7, 174.13, 177.6, 179.6, 181.8, 185.9, 185.10, 187.8, 191.5, 194.10, 195.11, 197.4, 198.6, 199.6, 200.4, 203.5, 206.4, 210.6, 212.7, 213.13, 215.7, 217.10, 233.16, 233.17, 234.18, 235.5, 242.5, 242.9, 247.5, 250.10.** V. şi *Articolul 41.*
Articolul 52
(fost) : **114.11.**
Articolul 53
(fost) : **147.3.**
Articolul 54
(fost) : **252.14.**
Articolul 56 : **229.3.** V. *Articolul 63 (fost).*
Articolul 57 : V. *Articolul 64 (fost).*
Articolul 60
(fost) : **64.4, 212.5.**
Articolul 63
(fost) : **23.6, 57.3, 57.5, 229.3.**
§ 1 : **23.2.**
§ 3 : **23.6.**
§ 4 : **23.2, 233.9.**
Articolul 64
(fost) : **67.4, 233.9.**
§ 1 : **67.4.**
§ 2 : **67.4, 143.6.**
Articolul 65
(fost) :
§ 2 : **242.4.**

Protocolul nr. 1

Articolul 1 : **18.2, 18.12, 25.2, 25.6, 26.3, 26.6, 56.2, 56.3, 56.4, 61.2, 61.4, 62.2, 62.4, 62.7, 63.2, 63.6, 65.2, 65.3, 65.7, 71.2, 71.3, 84.2, 84.7, 84.8, 88.2, 88.6, 100.2, 100.5, 105.3, 105.4, 105.7, 105.11, 146.8, 146.9, 173.4, 179.2, 179.5, 191.2, 192.2, 192.10, 194.3,**

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

194.5, 222.2, 222.6, 223.3, 223.4, 223.10, 224.2, 232.2, 232.3, 232.4, 232.5, 233.2, 233.6, 233.12, 233.13, 233.14, 234.3, 234.8, 234.9, 235.2, 235.3, 235.4, 236.2, 236.3, 236.5, 237.2, 237.3, 237.4, 238.3, 238.4, 238.5, 239.2, 239.4, 240.2, 240.3, 240.4, 240.5, 241.3, 241.4, 241.5, 242.2, 242.4, 242.7, 243.2, 243.3, 243.4, 243.5, 244.2, 244.3, 244.4, 244.5, 245.2, 245.3, 245.7, 246.2, 246.3, 246.4, 246.5, 247.2, 247.3, 248.3, 248.4, 249.2, 249.4, 249.5, 250.2, 250.4, 250.5, 251.2, 251.3, 251.4, 252.1, 252.3, 252.4, 252.5, 252.9.

Articolul 2 : 24.3, 156.3, 156.7, 157.2, 157.6, 162.2, 189.2, 189.3, 189.8, 189.9, 189.10, 213.3, 213.5, 213.6, 213.7, 213.10, 213.12, 214.3, 214.4, 214.5, 215.3, 215.5, 215.6.

Articolul 3 : 222.2, 222.6, 223.3, 223.4, 223.10, 224.2, 224.3, 224.4, 224.5, 225.4, 225.6, 225.8, 226.2, 226.3, 226.4, 226.5, 227.2, 227.3, 227.5, 228.2, 228.3, 228.4, 229.2, 229.3, 230.2, 230.3, 230.4, 230.5, 230.6, 231.3, 231.4.

Articolul 4 : 173.4.

Protocolul nr. 4

Articolul 1 : 73.2.

Articolul 2 : 35.2, 35.5, 54.7, 56.2, 56.5, 57.2, 57.3, 57.4.

§ 2 : 139.11.

Articolul 5 :

§ 4: 57.3.

Articolul 6 :

§ 2

(fost) : 233.9.

Protocolul nr. 7

Articolul 1 : 96.3.

Articolul 2 : 142.6.

Articolul 3 : 143.6.

Articolul 4 : 143.6.

Articolul 5 : 164.4.

Articolul 7 : 164.4.

§ 2

(fost) : 233.9.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Indexul cazurilor

(Cifrele îngroşate trimit la numerele cazurilor, celelalte la numerele paragrafelor.)

A

Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit : **158**.1-9.
Agosi c. Regatului Unit : **248**.1-6.
Airey c. Irlandei : **59**.1-11.
Akdivar şi alţii c. Turciei : **234**.1-15.
Akkuş c. Turciei : **239**.1-6.
Akman c. Turciei : **6**.1-5, 7.5.
Aksoy c. Turciei : **11**.1-11.
Al-Adsani c. Regatului Unit : **64**.1-7.
Albert şi Le Compte c. Belgiei : **69**.1-11.
Allenet de Ribemont c. Franţei : **123**.1-8.
Apicella c. Italiei : **111**.1-12.
Artico c. Italiei : **127**.1-7.
Autronic AG c. Elveţiei : **203**.1-6.
Axen c. Germaniei : **93**.1-6.

B

B. c. Franţei : **172**.3.
B. c. Regatului Unit : **151**.1-11.
Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei : **86**.1-20.
Barthold c. Germaniei: **196**.1-9.
Beldjoudi c. Franţei : **161**.1-9.
Belilos c. Elveţiei : **67**.1-9.
Bendenoun c. Franţei : **88**.1-7.
Benthem c. Olandei : **7**.1-6.
Berrehab c. Olandei : **159**.1-7.
Biserica catolică din Kania c.Greciei : **62**.1-9.
Bonisch c. Austriei : **129**.1-8.
Borgers c. Belgiei : **87**.1-6.
Bosphorus Airways c. Irlandei : **249**.1-6.
Bottazzi c. Italiei : **101**.1-6.
Bouamar c. Belgiei : **29**.1-9.
Bourdov c. Rusiei : **100**.1-6.
Boyle şi Rice c. Regatului Unit : **141**.1-8.
Bozano c. Franţei : **35**.1-8.
Brannigan şi McBride c. Regatului Unit : **45**.1-11.
Brogan şi alţii c. Regatului Unit : **43**.1-14, **45**.5, **45**.7, **45**.10.
Broniowski c. Poloniei: **240**.1-10.
Brozjcek c. Italiei : **124**.1-7.
Brumărescu c. României : **63**.1-8.
Burghartz c. Elveţiei : **164**.1.

C

C.R. c. Regatului Unit : **137**.1-5.
Campbell c. Regatului Unit : **182**.1-7.
Campbell şi Cosans c. Regatului Unit : **215**.1-10.
Campbell şi Fell c. Regatului Unit : **76**.1-12.
Cantoni c. Franţei : **138**.1-5.
Capuano c. Italiei : **101**.3.
Castells c. Spaniei : **198**.1-7.
Cha'are Shalom ve Tsedek c. Franţei : **190**.1-5.
Christine Goodwin c. Regatului Unit : **172**.1-8.
Civet c. Franţei : **49**.1-5.
Cocchiarella c. Italiei : **110**.1-12.
Colozza şi Rubinat c. Italiei : **66**.1-6.
Comingersoll S.A c. Portugaliei : **103**.1-5.
Costello-Roberts c. Regatului Unit : **24**.1-7.
Crémieux c. Franţei : **74**.1-16.

D

Danemark c. Turciei : **13**.1-5.
De Jong, Baljet şi van den Brink c. Olandei : **39**.1-11.
Delcourt c. Belgiei : **87**.3. Delta c. Franţei : **131**.1-7.
Demicoli c. Malte : **77**.1-8.
Deumeland c. Germaniei : **81**.3.
Deweer c. Belgiei : **65**.1-9.
De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei : **50**.1-20, **52**.4, **127**.4.
Dombo Beheer B.V. c. Olandei : **82**.1-7.
Drozd şi Janousek c. Franţei şi Spaniei : **28**.1-7.
Dudgeon c. Regatului Unit : **170**.1-10.

Duinhof şi Duijf c. Olandei : 39.1-11.

E

Eckle c. Germaniei : 115.1-9.
Ekbatani c. Suediei : 95.1-6.
Engel şi alţii c. Olandei : 77.4, 94.1-11.
Enhorn c. Suediei : 32.1-4.
Englert c. Germaniei : 117.1-7, 120.3.
Ernestina Zulo c. Italiei : 112.1-12.
Ezelin c. Franţei : 216.1-7.

F

F. c. Elveţiei : 145.1-5.
Feldbrugge c. Olandei : 78.1-8, 81.3.
Ferrazzini c. Italiei : 104.1-7.
Fretté c. Franţei : 171.1-6.
Funke c. Franţei : 174.1-16.

G

Gaskin c. Regatului Unit : 162.1-9.
Gaygusuz c. Austriei : 235.1-8.
Gillow c. Regatului Unit : 173.1-12.
Gitonas şi alţii c. Greciei : 225.1-9.
Giuseppe Mostacciulo c. Italiei (n° 1) : 108.1-12.
Giuseppe Mostacciulo c. Italiei (n° 2) : 109.1-12.
Giuseppe şi Orestina Procaccini c. Italiei : 113.1-12.
Glasenapp c. Germaniei : 97.1-4, 210.3.
Goddi c. Italiei: 125.1-5.
Golder c. Regatului Unit : 58.1-6. 181.5.
Goodwin c. Regatului Unit : 200.1-5.
Gradinger c. Austriei : 143.1-8.
Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei : 221.1-9.
Groppera Radio AG şi alţii c. Elveţiei : 202.1-9.
Guillot c. Franţei : 166.1-5.
Güleç c. Turciei : 9.1-8.
Guzzardi c. Italiei : 29.1-8.

H

H. c. Belgiei: 79.1-6.
H. c. Regatului Unit : 151.1-11.
Handyside c. Regatului Unit : 194.1-7, 195.7.
Hassan şi Ciauş c. Bulgariei : 192.1-12.
Hatton şi alţii c. Regatului Unit : 178.1-7.
Hauschildt c. Danemarcii : 73.1-6.
Hentrich c. Franţei : 252.1-15.
Herczegfalvy c. Austriei : 20.1-11.
Hirst c. Regatului Unit (n° 2) : 230.1-8.
Hoffmann c. Austriei : 166.1-8.
Hornsby c. Greciei: 99.1-9.
Huber c. Elveţiei : 38.1-5.
Hutten-Czapska c. Poloniei : 246.1-7.
Huvig c. Franţei : 168.1-11.

I

Ilaşcu şi alţii c. Republicii Moldova şi Rusiei : 18.1-15.
Incal c. Turciei: 85.1-9.
Informationsverein Lentia şi alţii c. Austriei: 204.1-12.
Irlande c. Regatului Unit : 14.1-10, 45.5.
Issaïeva c. Rusiei : 5.1-8.

J

Jahn şi alţii c. Germaniei : 243.1-6.
James şi alţii c. Regatului Unit : 241.1-8.
Janosevic c. Suediei : 122.1-8.
Jersild c. Danemarcii : 206.1-5.
Johnston şi alţii c. Irlandei : 231.1-8.

K

K.-H.W. c. Germaniei : 140.1-18.
Kalaç c. Turciei : 188.1-6.
Kalaşnikov c. Rusiei : 15.1-7.
Karlheinz Schmidt c. Germaniei : 26.1-8.
Kjeldsen, Busk Madsen şi Pedersen c. Danemarcii : 214.1-7.
Klass şi alţii c. Germaniei : 183.1-8.
Kokkinakis c. Greciei : 187.1-9.
König c. Germaniei : 97.1-9.
Kopecký c. Slovaciei : 251.1-5.
Kosiek c. Germaniei : 210.3.
Kostovski c. Olandei : 132.1-6.
Koua Poirrez c. Franţei : 237.1-7.
Kroon şi alţii c. Olandei : 149.1-7.
Kruslin c. Franţei : 185.1-11.
Kudła c. Poloniei: 143.1-9.
Kurt c. Turciei : 36.1-14.

LUISS GUIDO CARLI LIBRARY

L

Lamy c. Belgiei : **54**.1-8.
Lawless c. Irlandei : **44**.1-13.
Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei : **68**.1-10, **69**.3, **69**.5, **69**.7.
Lehideux şi Isorni c. Franţei: **199**.1-7.
Letellier c. Franţei : **47**.1-6.
Leyla Şahin c. Turciei : **189**.1-12.
Lingens c. Austriei : **197**.1-5.
Lingvistica belgiană : **213**.1-14.
Lithgow şi alţii c. Regatului Unit : **244**.1-8.
Litwa c. Poloniei : **34**.1-6.
Loizidou c. Turciei : **233**.1-21.
López Ostra c. Spaniei : **177**.1-7.
Lüdi c. Elveţiei : **133**.1-7.
Luedicke, Belkacem şi Koç c. Germaniei : **134**.1-9, 135-4.
Lukanov c. Bulgariei : **30**.1-7.
Lutz c. Germaniei : **117**.1-7.

M

Maaouia c. Franţei : **96**.1-6.
Malone c. Regatului Unit : **184**.1-12.
Mamatkulov şi Askarov c. Turciei : **22**.1-9.
Manoussakis şi alţii c. Greciei : **191**.1-6.
Marckx c. Belgiei : **146**.1-12, **147**.3.
Mastromatteo c. Italiei : **1**.1-5.
Mathieu-Mohin şi Clerfayt c. Belgiei : **224**.1-6.
Matthews c. Regatului Unit : **231**.1-7.
McCann şi alţii c. Regatului Unit : **4**.1-7.
Mellacher şi alţii c. Austriei : **245**.1-8.
Miailhe c. Franţei (n° 1) : **174**.1-16.
Mikulić c. Croaţiei : **163**.1-8.
Minelli c. Elveţiei : **116**.1-6.
Mitropolia Basarabiei c. Moldova : **193**.1-8.
Mouisel c. Franţei : **17**.1-5.
Moustaquim c. Belgiei : **160**.1-10.
Müller şi alţii c. Elveţiei : **208**.1-7.
Murphy c. Irlandei : **207**.1-5.
Musci c. Italiei: **107**.1-12.

N

Naciova şi alţii c. Bulgariei : **8**.1-10.
Neumeister c. Austriei : **46**.1-8.
Niemietz c. Germaniei : **179**.1-7.
Nölkenbockhoff c. Germaniei : **117**.1-7, **120**.3.
Nortier c. Olandei : **74**.1-5.

O

O. c. Regatului Unit : **151**.1-11.
Olsson c. Suediei (n° 1) : **162**.1-9.
Open Door şi Dublin Well Woman c. Irlandei: **212**.1-8.
Özgür Gündem c. Turciei : **201**.1-7.
Öztürk c. Germaniei : **135**.1-7.

P

Pakelli c. Germaniei : **128**.1-6.
Papamichalopoulos şi alţii c. Greciei : **242**.1-11.
Partidul comunist unificat din Turcia ş. a. c. Turciei : **222**.1-8.
Pellegrin c. Franţei : **102**.1-5.
Pellegrini c. Italiei : **85**.1-6.
Piermont c. Franţei : **57**.1-9.
Piersack c. Belgiei : **72**.1-9.
Pine Valley Developments Ltd şi alţii c. Irlandei: **248**.1-12.
Pisano c. Italiei : **91**.1-7.
Podkolzina c. Letoniei : **226**.1-7.
Poitrimol c. Franţei : **126**.1-7.
Pretto şi alţii c. Italiei : **92**.1-7, **93**.3.
Pretty c. Regatului Unit : **3**.1-9.
Procola c. Luxembourg : **71**.1-6.
Py c. Franţei : **229**.1-5.

R

R. c. Regatului Unit : **151**.1-11.
Rafinăriile greceşti Stran şi Stratis Andreadis c. Greciei : **84**.1-9.
Raimondo c. Italiei : **56**.1-8.
Ramirez Sanchez c. Franţei : **19**.1-8.
Rasmussen c. Danemarcii : **148**.1-4.
Rees c. Regatului Unit : **172**.3.
Refah Partisi (Partidul prosperităţii) şi alţii c. Turciei : **223**.1-11.
Rekvényi c. Ungariei : **211**.1-6.
Riccardi Pizzati c. Italiei : **106**.1-12.
Ringeisen c. Austriei : **114**.1-12.
Ruiz-Mateos c. Spaniei : **80**.1-7.
Ruiz Torija c. Spaniei : **83**.1-6.

S

Salabiaku c. Franţei : **121**.1-5.
Salesi c. Italiei : **98**.1-7.
Schiesser c. Elveţiei : **37**.1-7, **38**.3.
Schuler-Zgraggen c. Elveţiei : **81**.1-9.
Scollo c. Italiei : **244**.1-6.
Scordino c. Italiei (n° 1) : **105**.1-12.
Sekanina c. Austriei : **120**.1-5.
Selmouni c. Franţei : **12**.1-9.
Sheffield şi Horsham c. Regatului Unit : **172**.3.
Sidabras şi Dziautas c. Lituaniei : **168**.1-8.
Sidiropoulos şi alţii c. Greciei : **217**.1-11.
Siliadin c. Franţei : **27**.1-6.
Silver şi alţii c. Regatului Unit : **181**.1-11.
Sindicatul naţional al poliţiei belgiene c. Belgiei: **218**.1-5.
Skoogström c. Suediei : **42**.1-5.
Société Colas Est şi alţii c. Franţei : **180**.1-5.
Soering c. Regatului Unit : **16**.1-15.
Sporrong şi Lönnroth c. Suediei : **232**.1-12.
Sramek c. Austriei : **70**.1-7.
Stec şi alţii c. Regatului Unit : **238**.1-6.
Stjerna c. Finlandei : **165**.1-6.
Storck c. Germaniei : **33**.1-12.
Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei : **139**.1-18.
Sukhovetsky c. Ucrainei : **228**.1-4.
Sunday Times c. Regatului Unit (n° 1) : **195**.1-13.

T

T. c. Regatului Unit : **89**.1-13.
Tashin Acar c. Turciei : **7**.1-6.
Tomasi c. Franţei : **10**.1-9.
Toth c. Austriei : **48**.1-6.
Tyrer c. Regatului Unit : **23**.1-8.

U

Unterpertinger c. Austriei : **130**.1-5.

V

V. c. Regatului Unit : **89**.1-13.
Van der Mussele c. Belgiei : **25**.1-7.
Van der Sluijs, Zuiderveld şi Klappe c. Olandei: **39**.1-11.
Van Droogenbroeck c. Belgiei: **51**.1-11.
Van Marle şi alţii c. Olandei : **61**.1-5.
Vermeire c. Belgiei : **147**.1-6.
Vilvarajah şi alţii c. Regatului Unit : **21**.1-5.
Vo c. Franţei : **2**.1-4.
Vogt c. Germaniei : **210**.1-9.
Von Hannover c. Germaniei : **167**.1-7.

W

W. c. Regatului Unit : **151**.1-11.
Weeks c. Regatului Unit : **55**.1-9.
Welch c. Regatului Unit : **136**.1-9.
Willis c. Regatului Unit : **236**.1-10.
Wilson, National Union of Journalists şi alţii c. Regatului Unit : **220**.1-9.
Wingrove c. Regatului Unit : **205**.1-4.
Winterweip c. Olandei : **52**.1-10, **53**.3.

X

X c. Regatului Unit : **53**.1-9.
X şi Y c. Olandei : **169**.1-9.
X, Y şi Z c. Regatului Unit : **150**.1-6.

Y

Young, James şi Webster c. Regatului Unit : **219**.1-11.

Z

Ždanoka c. Letoniei : **227**.1-7.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Indexul statelor contractante

(Cifrele îngroşate trimit la numerele cazurilor,celelalte la numerele paragrafelor.)

A

Andora : 28.1-6.
Austria : 20.1-10, 46.1-7, 48.1-5, 70.1-6, 114.1-11, 120.1-4, 129.1-7, 130.1-4, 143.1-7, 157.1-7, 197.1-4, 204.1-11, 235.1-7.

B

Belgia : 25.1-6, 31.1-8, 50.1-19, 51.1-10, 54.1-7, 65.1-8, 68.1-9, 69.1-7, 72.1-8, 79.1-5, 87.1-5, 146.1-11, 147.1-5, 160.1-9, 213.1-13, 218.1-4, 224.1-5.
Bulgaria : 8.1.-10, 30.1-6, 192.1-11.

C

Cipru : 89.4, 233.1-20.
Croaţia : 163.1-7.

D

Danemarca : 13.1-4, 73.1-5, 148.1-3, 206.1-5, 214.1-6.

E

Elveţia : 35.1, 35.2, 35.7, 37.1-6, 38.1-4, 67.1-8, 81.1-8, 89.4, 116.1-5, 133.1-6, 145.1-4, 164.1-7, 202.1-8, 203.1-5, 208.1-6.

F

Finlanda : 165.1-5.
Franţa : 2.1-4, 10.1-8, 12.1-8, 17.1-4, 19.1 .-8, 27.1 -6, 28.1 -6, 35.1 -7, 47.1 -5, 49.1-4, 57.1-8, 88.1-6, 96.1-5, 102.1-4, 123.1-7, 126.1-6, 131.1-6, 138.1-4, 161.1-8, 166.1-4, 171.1-5, 174.1-15, 180.1-4, 185.1-10, 190.1-4, 199.1-6, 216.1-6, 237.1-7, 252.1-14.

G

Germania : 16.2, 16.10, 26.1-7, 33.1-12, 93.1-5. 97.1-8, 115.1-8, 117.1-6, 124.1. 128.1-5. 134.1-8. 135.1-6, 139.1-17, 167.1-7, 179.1-6, 183.1-7, 196.1-8, 209.1-3, 243.1-6.
Grecia : 62.1-8, 84.1-8, 187.1-8, 191.1-5, 217.1-10, 225.1-8, 242.1-10.

I

Irlanda : 44.1-12, 59.1-10, 89.4, 144.1-7, 207.1-4, 212.1-7, 249.1-6, 250.1-11.
Italia : 1.1-4, 29.1-7, 35.1, 56.1-7, 66.1-5, 85.1-5, 91.1-6, 92.1-6, 98.1-6, 101.1-5, 104.1-6, 105.1-12, 124.1-6, 125.1-4, 127.1-6,221.1-5,247.1-5.

L

Letonia : 226.1-6, 227.1-7.
Liechtenstein : 89.4.
Lituania : 168.1-8.
Luxemburg : 71.1- 5.

M

Macedonia(Fosta Republică Iugoslavă a -) (ERYM) : 217.1, 217.4, 217.7.
Malta: 77.1-7.
Moldova: 181.1-15, 193.1-7.

O

Olanda: 39.1-10, 52.1-9, 60.1-5, 61.1-4. 74.1-4, 77.5. 78.1-7, 82.1-6, 94.1-10. 132.1-5, 149.1-6, 159.1-6. 169.1 8.

P

Polonia : 34.1-6, 142.1-8, 240.1-10, 246.1-7.
Portugalia : 103.1-4.

R

Regatul Unit: 3.1-8, 4.1, 4.6, 14.1-9, 16.1-14, 21.1-4, 23.1-7, 24.1-6, 43.1-13, 45.1-10, 53.1-8, 55.1-8, 58.1-5, 64.1-6, 76.1-11, 89.1-12, 136.1-8,

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

137.1-4, 141.1-7, 150.1-5, 151.1-10, 158.1-8, 162.1-8, 170.1-9, 172.1-7, 173.1-11, 178.1-7, 181.1-10, 182.1-6, 184.1-11, 194.1-6, 195.1-12, 200.1-4, 205.1-3, 215.1-9, 219.1-10, 220.1-8, 230.1-8, 231.1-6, 236.1-9, 238.1-6, 241.1-7, 244.1-7, 248.1-5.
România : 63.1-10.
Rusia : 5.1-8, 15.1-6, 18.1-15, 100.1-6.

S

Slovacia : 251.1-5.
Spania : 28.1-6, 80.1-6, 83.1-5, 86.1-19, 177.1-6, 198.1-6.
Suedia : 32.1-4, 42.1-4, 95.1-5, 122.1-7, 156.1-8, 232.1-11.

T

Turcia : 3.1-4, 7.1-5, 9.1-7, 11.1-10, 13.1-4, 22.1-9, 36.1-13, 75.1-8, 188.1-5, 189.1-12, 201.1-6, 222.1-7, 223.1-10, 233.1-20, 234.1-19, 239.1-5.

U

Ucraina: 228.1-4.
Ungaria : 211.1-5.

4. Index de materii

(Cifrele îngroşate trimit la numărul cazului, iar celelalte la paragrafe)
I = introducere; C = concluzie

A

Abate : V. *Biserica catolică*
Acces :
- la bunuri : 233.2, 233.6, 233.8, 233.13, 233.18.
- la date personale : 162.4, 162.5, 172.3.
- la dosarul copiilor de la asistenţă : 162.1, 162.2, 162.3, 162.4, 162.5, 162.6, 162.7.
- la dosarul de instrucţie sau de procedură : 54.2, 54.3, 88.1, 88.5, 95.2, 95.4.
- la dosarul medical : 81.2.
- la funcţia publică : V. *Funcţia publică.*
- la universitate : V. *Universitate.*
- la un tribunal : V. *Tribunal*

Accident de muncă : 238.1
Acord european privind persoanele participante la proceduri în faţa Comisiei şi a Curţii europene a drepturilor omului : 162.1.
Acord internaţional : V. *Tratat.*
Act :
- comunitar : V. *Comunităţi europene.*
- de acuzare : 38.1. V. şi *Acuzare.*
- de naştere : 166.2. V. şi *Stare civilă.*

Acţionar : 244.4.
Acţiune :
- militară : 5.1, 5.4, 233.8. V. şi *Bombardament aerian.*
- de societate : 244.1, 244.4.

Acuzaţie :
- disciplinară : 68.4, 78.2, 94.6. V. şi *Procedură disciplinară.*
- penală : 22.6, 44.9, 45.4, 45.5, 57.6, 64.3, 65.5, 67.2, 76.3, 76.5, 77.4, 82.4, 88.3, 89.10, 94.6, 94.9, 96.3, 96.4, 96.5, 117.5, 121.1, 121.3, 122.3, 124.4, 130.3, 135.3, 142.6, 173.6, 248.5, 252.7.
- vamală : 121.1, 121.3.

***Adjudicator* (Regatul Unit)** : 21.1.
Administrarea justiţiei : 86.3, 99.4, 132.3, 195.2, 195.7.
Administraţie :
- fiscală : V. *Fisc.*
- de stat : 210.4, 221.6, V. şi *Funcţie publică.*

Adopţie :
- a unui copil : 171.1, 171.2, 171.3.
- a unui copil natural : 146.1, 146.2.
- a unui copil rras părinţilor : 151.1, 151.2, 151.4, 151.5, 169.7.

ADN (teste) : 163.1, 163.2, 163.4.
Adresă : V. şi *Schimbare.*
Adulter : 145.1.
Aeronavă : V. *Avion.*
Aeroport : 178.1, 178.2, 178.4.
Adunarea Naţională (Bulgaria) : 30.1.
Afiliere obligatorie :
- la un ordin profesional : 68.3, 68.4, 68.9, 69.5, 250.11.
- la un sindicat : 219.1, 219.2, 219.5.

Agent infiltrat : 133.1, 133.2, 133.4, 133.5.
Ajutor :
- judiciar : V. *Asistenţă judiciară.*
- pentru sinucidere : V. *Sinucidere.*
- social : 98.4.

Alcoolemie : 143.1, 143.6.
Alcoolic : V. *Alcoolism.*
Alcoolism : 34.2, 34.4.
Algeria : 161.1, 161.2, 161.4.
Alegător : 75.3, 224.1, 224.2, 224.4, 225.6, 229.1, 229.3.
Alegeri : V. *Campanie electorală. Alegător. Parlament European.*
Ales : 198.4, 224.1, 224.2, 225.6.
Alienare mintală : 52.3, 53.1, 53.3, 53.4. V. şi *Alienat.*
Alienat :
- internare : 20.1, 20.2, 20.3, 20.6, 33.2, 33.4, 33.6, 33.7, 52.1, 52.2, 52.3, 52.7, 53.1, 53.2, 53.3, 53.4.
- pierdere a capacităţii de a-şi administra bunurile : 521, 52.2, 52.5.
- protecţie împotriva homosexualităţii sau a violenţelor sexuale : 166.1, 170.1, 170.5.

Alimentare forţată : 20.7.
Alocaţie :
- de adult handicapat : 237.1, 237.3.
- pentru diminuarea remunerării : 238.1, 238.2, 238.3, 238.5.
- de mamă văduvă : 236.1, 236.2, 236.3, 236.9.
- de pensie : V. *Pensie.*
- de văduvă : 236.1, 236.2, 236.3, 236.9.

Amendă tranzacţională : 65.1, 65.5.
Amnesty International : 22.4.
Anchetă :
- administrativă : 11.7, 11.8, 180.1, 180.2, 234.6.
- de securitate : V. *Securitate.*
- penală : 5.2, 5.3, 5.5, 5.6, 8.2, 8.3, 8.5, 8.7, 8.8.

Angajat : 78.3, V şi *Salariat.*
Angajator : 78.3, 220.1, 220.2, 220.5, 220.6.
Anglia : 23.2, 24.1-6, 76.2, 89.4, 170.1, 181.2, 184.2, 184.3, 184.5, 184.6.
Antenă :
- colectivă : 202.1.
- parabolică : 202.1, 202.3, 202.4,

Apărare a ordinii : 182.4, 183.5, 184.5, 198.4, 199.4, 201.4, 201.5, 202.6, 203.4, 207.4, 211.3, 216.5, 217.6, 221.5, 223.6. V. şi *Ordine publică.*
Apel «aparent tardiv» (Italia) : 66.3, 124.1, 124.3.
Apologia crimelor sau delictelor : 199.1, 199.4.
Aranjament parajudiciar : 65.5.
Arbitraj :
- clauză : 84.7.
- procedură : 84.1, 84.7.
- sentinţă : 84.1, 84.4, 84.7, 84.8.
- tribunal : 84.4.

Arbitrar : 20.5, 31.3, 32.3, 35.4, 61.3, 79.4, 151.5, 173.3, 200.3, 205.3, 230.4.
Arestare : 38.1, 38.3, 43.2, 43.4, 343.6, 43.8, 43.9, 48.2, 54.4, 233.2.
Arest preventiv : 10.1, 10.5, 11.1, 11.6, 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, 13.1, 36.1, 43.1, 43.2, 43.7, 43.8, 45.1, 45.2, 45.7, 86.1, 86.11. V. şi *Detenţie provizorie (sau preventivă).*
Armă de foc : 8.1, 8.4.
Armată : V. *Forţe armate.*
Armată republicană irlandeză (IRA) : 4.1, 4.5, 14.1, 14.7, 44.1, 44.11.
Arondisment :
- administrativ (Hal-Vilvorde) : 232.5, 232.6, 232.8.
- electoral (Bruxelles) : 232.5.

Ascultări ale telefoanelor : V. *Telecomunicaţii.*

Asigurare :
- complementară : 78.3.
- de boală : 78.1, 78.2, 78.3.
- de drept comun : 78.3, 172.3.
- de invaliditate : 81.1.
- socială : 81.3, 98.4.
- de şomaj : 235.1.

Asinara (insula) : 29.1, 29.2, 29.3, 29.4, 29.6.

Asistenţă :
- judiciară, în faţa jurisdicţiilor naţionale : 16.7, 16.12, 59.1, 59.4, 67.8, 127.1, 127.2, 127.5, 128.2, 128.3, 128.4, 131.6, 177.6, 182.2.
- judiciară, în faţa organelor Convenţiei : 4.6, 12.6, 18.14, 20.10, 22.9, 27.5, 34.6, 35.7, 36.13, 48.5, 50.19, 59.8, 63.10, 72.8, 78.7, 86.19, 95.5, 127.6, 130.4, 131.6, 134.7, 136.5, 142.8, 149.6, 157.7, 159.9, 162.8, 170.10, 177.6, 181.9, 185.8, 200.4, 201.6, 212.7, 215.8, 219.9, 231.6, 232.10, 232.11, 234.14, 239.5. V şi *Satisfacţie echitabilă.*
- publică : 151.4 V. şi *Copil.*
- socială : 98.2. V. şi *Asigurare.*

Asociaţie :
- culturală (de cult) : 190.1.
- fără scop lucrativ : 62.5.
- în general : 68.5, 199.4, 217.1, 217.3, 217.4, 217.5, 217.6, 217.7, 217.9, 219.5, 221.4, 222.3.
- libertate de - : V. *Libertate de asociere.*
- masonică : V. *Francmasonerie.*
- profesională (Olanda) : 78.1, 78.2.

Atentat : V. *Terorism.*

Aterizare : V. *Avion.*

***Audiencia Nacional* (Spania) :** 86.1, 86.3, 86.8, 86.10, 86.11, 86.14, 86.16, 86.17.

Audienţă : V. *Publicitate.*

Audiere : 171.2, 171.4. V. şi *Publicitatea procedurii.*

Audiovizual : V. *Film. Radiodifuziune. Televiziune.*

Auditor militar (Olanda) : 39.1, 39.2, 39.5.

Autoritate :
- a lucrului judecat : 63.4.
- a puterii judiciare : 195.6, 195.7. V. şi *Contempt of Court.*
- părintească : 150.1, 150.4. V. *Adopţie. Putere.*

Autoritate regională de tranzacţii imobiliare (Austria) : 70.1, 70.4, 70.6 V. şi *Comisie regională de tranzacţii imobiliare.*

Autorizare de şedere : V. *Străin.*

Aviaţie : V. *Avion.*

Avion :
- civil : 178.1, 178.2, 178.4, 178.5, 178.6, 249.1, 249.2, 249.4, 249.5.
- militar : 5.1, 5.4.

Avocat :
- acordat din oficiu : 25.1, 25.2, 25.5, 125.1, 125.3, 127.1, 127.5, 128.1, 128.2, 128.3, 129.4 V. şi *Asistenţă judiciară.*
- asistenţă : 7.2
- audiere : 48.4, 126.1; 126.2.
- cabinet : 179.1, 179.4.
- cheltuieli de judecată şi onorarii : 25.1, 25.4, 25.6, 79.3, 135.6. V. şi *Asistenţă judiciară. Satisfacţie echitabilă.*
- consultaţie : 45.7.
- corespondenţă : 179.3, 182.2, 182.3.
- deontologie : 182.3.
- drept de a practica din nou : 79.3.
- funcţii : 79.3.
- la alegerea sa : 125.1, 125.2, 125.3, 126.3, 127.1, 128.3. V. şi *Costul procedurii.*
- profesie : 197.1.
- stagiar : 25.1, 25.4.

Avort :
- involuntar : 2.3.
- terapeutic : 2.1.
- voluntar : 212.1, 212.4, 212.5.

Azil politic : 21.1, 21.3, 21.4.

B

Baden-Württemberg (Landul -) : 26.2.

Barbă : 189.1.

Bavaria (Landul -) : 26.2.

Bănuială : 119.1, 119.3, 142.4.

Bătrâneţe : V. *Pensie.*

Berna (cantonul -) : 133.1- 6.
Beth–Din : 190.3.
Biciuire : 23.5 V. şi *Pedeapsă corporală.*
Biserică : V. *Recunoaştere. Religie.*
Biserica catolică : 62.1, 62.3, 62.5.
Biserica ortodoxă : 193.1.
Biserica ortodoxă orientală a lui Hristos : 62.6, 187.2.
Blasfemie : 205.1, 205.3. V. şi *Libertate de exprimare. Libertate religioasă*
Boală : V. şi *Alienat. Deţinut.*
- contagioasă : 32.1, 32.3.
- profesională : 238.1.

Bombardament aerian : 5.1, 5.4. V. şi *Avion.*
British Rail : 219.2, 219.4, 219.6.
British Telecommunications : 184.2.
Bug (teritoriile de dincolo de -) : 240.1, 240.4.
Bunuri : 56.4, 61.4, 62.7, 63.6, 84.7, 222.1, 233.14, 234.5, 240.2, 240.3, 240.4, 240.5, 242.2, 242.4, 244.3, 246.2, 247.3, 250.4, 251.4. V. şi *Dreptul la respectarea bunurilor proprii. Restituirea bunurilor.*
Bunăstare economică a ţării : 159.5, 168.4, 173.3, 173.12, 177.4, 178.4, 180.3.
Bundestag : 183.1.
Bunic : 147.1, 147.3, 147.5.

C

Calitate a vieţii : 177.1, 177.4. V. şi *Mediu înconjurător.*
Camera Comunelor : 45.8.
Camera Lorzilor : 3.6, 21.1, 64.2, 89.1, 89.10, 89.11, 137.1, 137.4, 151.2, 195.1, 195.3, 195.5, 195.11, 200.1, 200.3, 220.3.
Camera Reprezentanţilor :
- Belgia : 169.4, 224.1.
- Malta : 77.1, 77.4, 77.5.

Campanie electorală : 57.5, 228.3.
Cancelar federal (Austria) : 197.1, 197.3.
Carne :
- coşer : 190.1, 190.2.
- glatt : 190.1, 190.3.

Carta socială europeană :
- Comitetul de experţi independenţi : 220.6

Candidatură : V. *Alegeri.*
Carte : 194.1, 194.2, 194.4, 194.5, 194.6.
Casa civilizaţiei macedonene : 217.1, 217.7.
Casaţie (procedură de -) : 127.1, 127.5, 128.1, 128.3.
Cauţiune : 10.4, 46.1, 46.3.
Cauţiune electorală : 228.1, 228.3.
Căsătorie : 85.1, 144.3, 145.3, 150.4, 172.4.
Cătuşe : 11.6.
Cecenia : 5.1, 5.4.
Celibatar : 171.3. V. şi *Adopţie.*
Celulă : V. şi *Detenţie.*
Centrul limbii de stat (Letonia) : 226.1, V şi *Limbă.*
Centrul irlandez al credinţei : 207.1.
Cenzură : 197.3. V. şi *Radiodifuziune.*
Ceremonie religioasă : 192.4.
Cerere de azil : V. *Azil politic*
Cernobîl (catastrofa de la -) : 100.1.
Certiorari : 76.4.
Cetăţenie :
- europeană : 57.5.
- naţională : 158.1, 158.2, 179.2.

Charter : V. *Companie aeriană.*
Cheltuieli de judecată :
- pentru avocat : V. *Avocat.*
- pentru interpret : 134.1, 134.2, 134.3, 134.4, 134.6, 135.1, 135.2, 135.6.
- şi taxe : V. *Asistenţă judiciară. Satisfacţie echitabilă.*

Chiriaş : 173.9, 241.2, 241.3, 241.4, 247.1, 247.3.
Chirie :
- control : 246.1, 246.5.
- plafonare : 245.1, 245.2, 245.3, 245.5, 245.6.
- reducere : 245.1, 245.2, 245.3, 245.5, 245.6.

Cipru : V. *Republica Turcă din Ciprul de Nord.*
Civil : 5.4. V. şi *Militar.*
Clientelă : 158.1, 158.2.

Clinică :
- dreptul de a continua exploatarea unei - : 97.4.
- psihiatrică privată : 33.1, 33.4, 33.8. V. şi *Alienat.*

Closed shop : 219.1, 219.2, 219.5, 219.6.
Colaborare cu inamicul : 199.1.
Colectivitate publică : 102.3.
Comisar la securitatea socială (Regatul Unit) : 238.2.
Comisar al guvernului : 171.4.
Comisia centrală de recurs (asigurare boală) (Olanda) : 78.1, 78.4.
Comisia consultativă a străinilor (Belgia) : 160.5, 160.9.
Comisia de admitere (experţi-contabili) (Olanda) : 61.1, 61.3.
Comisia de detenţie (Irlanda) : 44.1, 44.11.
Comisia de liberare condiţionată (Regatul Unit) : 55.1, 55.4, 89.1, 89.2, 89.11.
Comisia de poliţie (Lausanne): 67.1, 67.6, 67.7, 67.8.
Comisia de recurs (Olanda) :
- asigurare-boală : 78.1, 78.2, 78.4.
- experţi-contabili : 61.1, 61.3, 61.4.

Comisia de recurs în materie video (Regatul Unit) : 205.1.
Comisia de recurs pentru asigurarea de invaliditate (cantonul Uri) : 81.1, 81.2, 81.4, 81.6.
Comisia de indemnizare de pe lângă Curtea de Casaţie (Franţa) : 10.1, 10.3, 10.4, 10.8.
Comisia electorală centrală :
- Letonia : 226.1, 227.1.
- Ucraina : 228.1.

Comisia europeană : 249.4.
Comisia Europeană a Drepturilor Omului :
- aviz : I.2.
- corespondenţă : 182.1, 182.2, 182.4.
- decizie cu privire la acceptare : I.2, 50.5, 506, 59.3, 70.6, 81.5, 131.5, 141.5, 188.3, 196.5.
- delegaţi în faţa Curţii : 44.7, 47.1, 50.4, 210.7.
- examinare din oficiu : 25.3, 29.3, 147.3, 194.3.
- exercitarea dreptului de recurs : 36.2, 36.12, 234.13.
- jurisprudenţa : 172.6
- procedură : 36.12.
- raport : I.2, 42.3, 44.3, 44.4, 50.4, 242.1.
- recunoaşterea dreptului de recurs individual : I.2, 86.4, 92.6, 127.3, 142.5, 233.9, 233.10, 233.11, 242.4.
- regulament intern : 44.3.
- sesizare : I.2, 62.3.
- stabilirea faptelor : 4.5, 11.2, 234.12.
- tentativă de reglementare amiabilă : I.2.

Comisia independentă pentru radio şi televiziune (Irlanda) : 207.1.
Comisia regională pentru tranzacţii imobiliare (Austria) : 114.1, 114.2, 114.3 V. şi *Autoritate regională pentru tranzacţii imobiliare.*
Comitet al vizitatorilor de închisori (Regatul Unit) : 76.1, 76.3, 76.4, 76.5, 76.10, 181.7.
Comitet pentru prevenirea torturii şi a tratamentelor inumane sau degradante : V. *Consiliul Europei*
Commonwealth : 233.12.
Common law : 45.7, 62.6, 195.1, 195.2, 195.5.
Companie aeriană : 178.1, 249.1. V. şi *Avion.*
Comunitate :
- europeană : 231.4, 249.5. V. şi *Comunităţi europene.*
- evreiască : 62.6.
- internaţională : 18.7, 64.6, 231.3.
- musulmană : 192.1, 192.4, 192.5, 192.6, 192.8.
- penitenciară : 19.6.
- religioasă : 192.4, 192.5, 192.7.
- a Statelor Independente (CSI) : 18.4.
- ştiinţifică : 171.3.

Comunităţi europene : 151.3, 233.12.
- act comunitar : 231.4.
- cetăţenie : V. *Cetăţenie*

IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Comisie : V. *Comisie europeană.*
- Curtea de justiţie : V. *Curtea de justiţie a Comunităţilor europene.*
- directivă a Consiliului Miniştrilor : 138.3.
- drept comunitar : 249.4, 249.5.
- Parlament : V. *Parlamentul european.*
- protecţia drepturilor fundamentale : 249.5.
- regulamentul Consiliului : 249.1, 249.4.
- state membre : 71.1, 99.1, 99.5.
- Tratat CEE : 99.1, 99.5.
- Tratat de instituire a Comunităţii europene : 231.2, 249.1, 249.4.
- Tratate : 57.5.

Concediere : 198.2, 198.3, 198.5, 198.6.
Concurenţă neloială : 196.1.
Condominium : 28.3.
Conferinţa ministerială europeană asupra politicii mass media : 200.3.
Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa :
- Documentul reuniunii de la Copenhaga : 217.1., 217.7.
- Carta de la Paris pentru o nouă Europă : 217.7.

Confesiune religioasă : 156.7, 192.6, 192.7. V. şi *Comunitate.*
Confiscare :
- de bunuri ale unui condamnat sau ale unui delincvent : 18.1, 18.2, 56.1, 56.3, 56.6, 136.1, 136.3, 136.4, 136.5, 136.6.
- de bunuri ale unui partid politic : 222.1, 222.6, 223.2, 223.10.
- de bunuri importate prin contrabandă : 248.3, 248.4.
- de monede : 251.1, 251.2.
- de opere de artă considerate obscene : 208.1, 208.2, 208.3, 208.6.
- de tracte (manifeste) : 75.1.

Conflict :
- armat : 9.5.
- profesional : 220.5.

Confruntare : 131.1, 133.5.
Congres (Noua Caledonie) : 229.1, 229.2, 229.3.
Consemnare :
- la domiciliu : 56.1, 56.5.
- la reşedinţă : 29.1, 29.3, 29.4.

Conservator şef de stare civilă (Regatul Unit) : 150.1.
Consiliu de război (Olanda) : 39.1, 39.2, 39.5, 39.7.
Consiliul comunităţii franceze (Belgia) : 224.1.
Consiliul concurenţei (Franţa) : 180.1.
Consiliul de Stat :
- Belgia : 50.6, 50.7, 50.11, 50.16, 160.1, 160.2, 218.1.
- Franţa : 19.7, 35.7, 57.1, 57.4, 123.1, 161.1, 171.1, 171.2, 171.4, 190.1.
- Grecia : 99.1, 99.3, 99.5, 99.7, 99.8, 191.3.
- Luxemburg : 71.1, 71.3, 71.4.
- Olanda : 60.1, 60.4.
- Turcia : 9.1, 189.4.

Consiliul Europei :
- Adunarea parlamentară : 18.1, 27.4.
- Comitetul Miniştrilor : I.4, 6.3, 7.5, 19.5, 44.4, 101.3, 103.4, 233.12, 234.18, 234.19, 240.5, 252.13, 252.14, C.2.
- Comitetul pentru prevenirea torturii : 13.4, 15.3, 17.3, 18.7, 19.5, 19.6.
- Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale : V. *Convenţia.*
- Convenţia europeană privind televiziunea transfrontalieră : 203.4. V. şi *Televiziune.*
- Convenţia privind transferarea persoanelor condamnate : 12.7.
- excludere : C.2.
- practica : 233.3.
- retragere : C.2.
- rezoluţie DH (97) 336 : 101.3.
- secretar general : 44.12, 45.3, 67.4, 173.4.
- state membre : I.1, I.2, 16.8, 19.6, 21.3, 23.6, 25.4, 28.3, 28.4, 45.3, 48.3, 50.4, 50.13, 78.3, 81.6, 84.5, 89.4, 92.3, 93.4, 96.4, 103.4,

144.6, 146.6, 150.4, 170.5, 171.3, 173.6, 189.6, 205.3, 210.3, 213.6, 225.6.
- state membre asociate : 28.3.
- texte : 189.8.

Consiliul Flamand (Belgia) : 224.1, 224.2, 224.3.

Consiliul superior militar (Turcia) : 188.1, 188.4.

Consiliul Suprem (Republica Sovietică Socialistă Letonia) : 227.1.

Consiliul valon (Belgia) : 224.1.

Consistoriul central din Paris (ACIP) : 190.2, 190.3.

Constituţie :
- Belgia : 224.1.
- Franţa : 174.10.
- Germania : V. *Legea fundamentală.*
- Gibraltar : 4.4.
- Grecia : 179.5, 191.1, 191.3, 217.7, 225.1, 225.2, 225.3, 225.5, 225.6, 225.8.
- Irlanda : 144.2, 207.1, 212.1, 212.5, 250.1.
- Italia : 98.2, 98.4.
- Lituania : 168.4.
- Malta : 77.1.
- Republica Democrată Germană (RDG) : 139.5.
- Republica Turcă a Ciprului de Nord : 233.12.
- Spania : 80.1, 80.5, 83.1, 177.4, 198.3. V. şi *Procedură constituţională.*
- Turcia : 75.5, 188.1, 189.4, 189.6, 222.4, 223.6.
- Ucraina : 228.1.
- Ungaria : 211.1, 211.4.

Constrângere corporală : 88.1, 88.3, 136.4.

Consultare sindicală : 218.1, 218.2, 218.3, 218.4.

Contagiune : V. *Boală.*

Contempt of court : 194.4, 195.1, 195.2, 195.4, 195.5, 200.1.

Contestaţie de paternitate : V. *Filiaţie.*

Contestaţii (ale drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil) : 22.6, 60.2, 60.3, 61.2, 61.3, 68.4, 68.5, 71.3, 78.3, 79.3, 99.2, 99.4, 115.5, 142.6, 232.7. V. şi *Drepturi şi obligaţii cu caracter civil.*

Contorizare de telefoane : V. *Telecomunicaţii.*

Contrabandă : 121.1, 121.3, 248.1, 248.4.

Contract de închiriere : 232.11, 241.4. V. şi *Emfiteoză. Locuinţă.*

Contract de muncă : 78.3.

Contradictorialitate (principiul de -) : 85.1.

Contravenţie administrativă : 117.1, 117.5, 129.2.

Contribuabil : 88.3, 104.5, 122.6. V. şi *impozit.*

Contribuţie (pentru pompieri) : 26.4, 26.7. V. şi *Pompier.*

Control :
- al chiriilor : 241.1, 241.4.
- al legalităţii : 20.5, 31.4, 31.6, 37.3, 50.19, 51.3, 51.5, 52.4, 53.4, 68.5.
- al locuinţei: 173.1.
- judiciar : 16.6, 16.12, 21.1, 21.4, 43.7, 44.9, 45.9, 45.11, 58.2, 151.6, 248.2, 248.4.

Contumacie : V. *Judecată în contumacie.*

Convenţie colectivă : 220.5.

Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale :
- adaptare a dreptului intern : 53.7.
- aplicabilitate directă : 50.11, 51.6, 55.2.
- clauze facultative : 233.9, 233.10. V. şi *Comisia europeană a drepturilor omului. Curtea europeană a drepturilor omului.*
- clauze normative : 141.5.
- declaraţie de extindere teritorială a aplicării : 23.2.
- declaraţie interpretativă : I.5, 67.2, 67.4.
- depozitar : 67.4.
- instrument constituţional al ordinii publice europene : 233.9
- interpretare : 25.4, 58.3, 60.3, 73.4, 92.4, 134.4, 144.5, 145.3, 180.3, 181.6.
- invocare în faţa jurisdicţiilor naţionale : 51.6, 115.3.

- încorporare în ordinea juridică internă : 115.3, 158.7, 241.7.
- lucrări pregătitoare : 34.4, 144.5, 219.4.
- noţiuni autonome : 96.3, 104.5.
- obligaţii : 45.7, 212.5.
- practică incompatibilă : 13.2, 101.3, 101.4, 105.6.
- preambul : 18.13, 63.5.
- principii ce stau la bază : 189.6.
- Protocol : V. *Protocoale la Convenţie.*
- rezervă : I.5, 67.4, 192.9. V. şi *Rezervă.*
- scop şi obiect : 24.5, 233.9.
- sistem : 96.3.
- spirit : 199.3.
- state părţi : V. *State contractante*
- valori : 223.8.
- violare continuă : 233.11.
- violare sistemică sau structurală : 246.5. V. şi *Hotărâri ale Curţii europene a drepturilor omului*
- violare virtuală : 16.8.

Convingeri : 3.2, 3.7, 223.8. V. şi *Credinţă.*

Convingeri religioase şi filozofice ale părinţilor : 157.2, 213.7, 214.4, 215.3, 215.5, 215.6.

Copie (a dosarului unei jurisdicţii) : 48.3.

Copil :
- adopţie : V. *Adopţie.*
- care se va naşte : 2.2, 2.3, 212.5.
- discriminare : V. *Discriminare.*
- filiaţie : V. *Filiaţie.*
- interes superior al - : 163.4.
- îngrijire : 150.4, 151.1, 157.1, 157.2, 157.3.
- legitim : 144.2, 144.6, 145.3, 146.2, 146.3, 146.6, 146.7, 146.8.
- luat în grijă de autoritatea publică : 156.1, 156.2, 156.3, 156.4, 156.5, 156.6, 156.8, 162.1.
- natural : 144.2, 144.6, 145.3, 146.1, 146.2, 146.3, 146.4, 146.6, 146.7, 146.8, 146.9.
- plasament : 151.4, 151.5, 156.3, 162.1.
- procedură penală : 89.5.
- vizită a părinţilor : 151.1, 151.2, 151.3, 151.4, 151.5, 151.6, 151.7.

Coprinţi (Andora) : 28.1, 28.2, 28.4.

Corespondenţă :
- a avocaţilor : V. *Avocat.*
- a deţinuţilor : V. *Deţinut.*
- supraveghere secretă a - : 115.2, 183.3, 183.5, 183.6, 184.2, 184.3, 184.4, 185.3, 185.7. V. şi *Dreptul la respectarea corespondenţei.*

Coroană :
- Anglia : 173.3.
- Olanda : 60.1, 60.3, 60.4.

Corp :
- electoral : 225.5, 225.6.
- legislativ : 224.3, 225.8, 227.4, 230.4, 231.2, 231.3, 231.4. V. şi *Parlament european.*

Cost al procedurii : 59.1. 59.2. V. şi *Asistenţă judiciară.*

Cote de produse lactate : 71.1, 71.3.

Cotidian : V. *Jurnal*

***Court of Appeal* (Anglia şi Ţara Galilor) :** 55.1, 55.3, 64.2, 136.1, 137.1, 137.4. 151.1, 151.2, 162.1, 172.3, 195.1, 200.1, 248.1.

Creanţă : 251.4. V. şi *Bun.*

Credincios : V. *Libertate religioasă.*

Credinţă : 188.2, 188.5, 189.6, 191.4, 205.3, 223.2.

Credinţe religioase : V. *Credinţă.*

Creştin : 205.3.

Crimă :
- comisă sub un regim anterior : 139.4.
- împotriva umanităţii : 139.14, 199.4.

Criminalitate : V. *Delicvenţă.*

Cristos : 205.1, 205.3.

CSI (Comunitatea Statelor independente) : V. *Comunitate.*

Culoarul morţii (sindrom al -) : 16.6, 16.7, 16.9, 16.10, 16.11, 18.7.

Cult : V. *Libertate religioasă. Religie.*

Cumul de funcţii : V. *Tribunal.*

Curator : 20.7, 52.1.

Curte administrativă :
- a Austriei : 67.8, 143.1, 143.4, 143.6, 204.1, 204.9, 235.1.
- federală a Germaniei : 26.1, 210.3.

- supremă a Finlandei : 165.1.
- supremă a Suediei : 156.2, 232.7.

Curte constituțională :
- Austria : 67.3, 114.2, 129.6, 143.1, 143.4, 204.1, 204.2, 204.5, 235.1.
- federală (Germania) : 26.1, 115.1, 117.1, 117.3, 139.1, 139.17, 167.1, 179.1, 179.4, 181.7, 204.4, 204.5, 211.1, 211.3.
- Letonia : 227.5.
- Malta : 77.1.
- Polonia : 240.1, 240.7, 246.1, 246.6.
- Spania : V. *Tribunal constituțional.*
- Turcia : 189.4, 189.6, 222.1, 222.4, 223.2, 223.8.
- Ucraina : 228.1.
- Ungaria : 211.1.

Curte cu juraţi (Belgia) : 72.1, 72.3, 72.4, 72.5, 72.7.

Curte de Apel : V. *Court of Appeal.*

Curte de casaţie :
- Austria : V. *Curte supremă.*
- Belgia : 31.1, 31.4, 54.1, 68.1, 68.2, 68.4, 68.5, 69.6, 72.7, 79.1, 87.1, 87.3, 87.4, 147.1.
- Danemarca : V. *Curte supremă.*
- Franța : 10.1, 10.4, 10.7, 12.1, 49.1, 49.3, 49.4, 51.1, 123.1, 126.1, 126.2, 126.5, 138.1, 138.4, 166.1, 174.1, 174.2, 174.3, 180.1, 199.1, 237.1, 252.1, 252.2, 252.4, 252.6.
- Germania : V. *Curtea federală de justiție.*
- Grecia : 62.3, 62.4, 62.5, 84.1, 84.6, 84.7, 191.1, 191.3, 217.1, 242.1.
- Italia : 91.1, 92.1, 92.2, 92.5, 92.6, 127.1, 127.2, 127.3. 127.5.
- Olanda : 82.1, 149.1, 149.2.
- Turcia : 13.1, 75.1, 75.2, 75.6, 223.2, 239.1, 239.3, 239.4.

Curte de conturi (Italia) : 101.1.

Curtea de justiție a Comunităților Europene : 71.1, 99.1, 99.5, 237.1, 237.5, 238.2, 249.1, 249.4, 249.5.

Curte de siguranță a statului (Turcia) : 9.4, 17.1, 36.1, 75.1, 75.2, 75.3, 75.5.

Curte federală de justiție (Germania) : 93.1, 93.2, 93.4, 93.5, 115.1, 115.3, 128.1, 128.3, 128.4, 139.1, 167.3.

Curte Interamericană pentru drepturile omului : 22.8.

Curte Internațională de Justiție : 22.8, 233.9.

Curte Supremă :
- Austria : 157.1, 157.3.
- Bulgaria : 192.7.
- Danemarca : 148.1, 206.1.
- Irlanda : 208.1, 212.1, 212.4, 212.5, 249.1, 249.2, 249.5, 250.1, 250.4.
- Letonia : 226.1, 227.1.
- Lituania : 168.1.
- Rusia : 5.3.
- Slovacia : 251.1, 251.4.
- Spania: V. *Tribunal suprem.*
- Suedia: 95.1.
- Ucraina : 228.1.
- Virginia : 16.4, 16.6.

Curte Supremă de Justiție :
- Moldova : 193.2, 193.5.
- România : 63.1, 63.2, 63.3, 63.5, 63.6.

Curte supremă specială (Grecia) : 225.1, 225.2, 225.3, 225.5, 225.7, 225.8.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului :
- *amicus curiae* : 233.5.
- audierea martorilor : 124.4.
- colegiul Marii Camere : 7.3, 8.3, 19.3, 22.3, 91.3, 91.4, 105-113.4, 178.3, 189.3, 223.4, 227.3, 230.3, 243.3, 246.3, 251.3.
- comitet : 33.1.
- comitet de filtrare : I.3.
- competență : 7.4, 10.3, 12.7, 12.8, 14.5, 15.4, 15.5, 16.12, 18.5, 18.12, 26.3, 28.3, 29.4, 30.4, 35.5, 37.6, 43.4, 44.3, 44.4, 44.5, 50.5, 67.4, 67.8, 68.9, 75.8, 81.5, 91.4, 123.5, 124.6, 128.5, 129.4, 131.5, 142.4, 142.5, 145.4, 151.4, 173.4,

173.8, 181.4, 183.5, 196.5, 197.3, 198.3, 204.6, 212.3, 219.5. V. şi *Excepţii preliminare. Satisfacţie echitabilă.*
- declaraţie unilaterală a statului pârât : 6.3, 6.4, 7.3, 7.5.
- desistare a unei camere în favoarea Curţii în plen : 51.8, 68.7, 135.5, 170.8, 184.9, 219.8.
- disjuncţie a cauzelor : 134.3.
- drept de recurs individual : 18.11, 18.13.
- fostă - : I.5.
- hotărâri : V. *Hotărâri ale Curţii.*
- instrucţie : 21.3.
- joncţiunea unei excepţii la fond : 5.3, 233.11.
- jurisprudenţă : 172.6.
- măsuri provizorii : V. *Măsură.*
- metode de interpretare : V. *Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.*
- neexaminarea unei învinuiri sau a unei probleme : 8.6, 11.7, 14.10, 20.9, 22.5, 26.6, 30.5, 31.5, 33.5, 35.5, 39.9, 43.10, 53.5, 54.6, 57.7, 59.6, 62.7, 65.6, 65.7, 69.6, 70.5, 71.4, 72.5, 74.4, 75.4, 75.7, 79.6, 88.6, 128.4, 129.4, 131.4, 134.5, 139.14, 139.16, 143.5, 144.6, 149.5, 150.5, 151.7, 157.4, 157.5, 157.6, 160.8, 161.7, 163.6, 164.6, 167.3, 168.5, 169.6, 169.7, 170.7, 172.5, 174.8, 174.10, 174.11, 174.12. 179.5, 182.5, 184.8, 185.8, 187.7, 192.10, 193.6, 198.5, 202.8, 204.10, 210.4, 210.5, 212.5, 212.6, 216.4, 217.8, 217.9, 219.7, 220.7, 221.7, 222.5, 222.6, 223.9, 226.4, 226.5, 227.6, 227.7, 228.4, 229.4, 230.3, 231.5, 232.5, 234.9, 234.10, 234.11, 235.5, 235.6, 236.4, 236.7, 242.4, 245.7, 248.5, 252.8, 252.9.
- noua - : I.5, C.4. V. şi *Protocoale la Convenţie.*
- obiect al litigiului : 233.6.
- problemă sistemică sau structurală : 105-113.11, 240.9, 246.3, 246.5, 246.6.
- procedură : 44.4, 44.5. V. şi *Petiţionar.*
- radiere de pe rol : 6.4, 7.3, 7.5, 13.4, 23.4, 31.8, 42.4, 52.9, 53.2, 55.7, 65.4, 66.5, 91.4, 91.6, 132.5, 134.3, 134.7, 167.6, 184.11, 196.7, 201.3, 210.7, 240.8.
- recunoaşterea jurisdicţiei obligatorii : I.2, 30.4, 233.9, 233.10, 233.11, 233.12.
- reglementare amiabilă : 6.3, 13.3, 13.4, 31.8, 42.3, 42.4, 52.8, 55.7, 65.4, 91.4, 132.5, 184.10, 184.11, 196.7, 210.7.
- regulament : 22.1, 22.2, 22.4, 22.7, 23.4, 50.4, 52.9, 65.4, 65.5, 66.5, 91.4, 114.10, 114.11, 123.6, 123.7, 173.10, 210.7, 252.13, 252.14, 252.15.
- retrimitere la cameră : V. *Satisfacţie echitabilă.*
- retrimitere la Marea Cameră : 7.3, 8.3, 19.3, 22.3, 91.3, 91.4, 105.4, 178.3, 189.3, 223.4, 227.3, 230.3, 243.3, 246.3, 251.3.
- sesizare : I.2, I.4, 44.5, 233.3, 233.6.

Cutumă : 28.6.

D

Danemarks Radio **:** 208.1.

Daune : V. *Satisfacţie echitabilă. Prejudiciu.*

Decădere din drepturi : V. *Drepturi civile şi politice.*

Deces : V. *Moarte.*

Declaraţie :
- de acceptare a aplicabilităţii Protocolului nr. 1 la anumite teritorii : V. *Teritoriu.*
- de recunoaştere a dreptului de recurs individual la Comisie : V. *Comisia Europeană a Drepturilor Omului.*
- de recunoaştere a jurisdicţiei obligatorii a Curţii : V. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*
- interpretativă : V. *Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.*

Decolare : V. *Avion.*
Defăimare : 77.1, 77.4, 197.1, 197.3, 198.1.
Defilare: V. *Manifestaţie.*
Delicvenţă :
- din obişnuinţă : V. *Recidivist.*
- economică : 115.4.
- juvenilă : 31.3, 89.10.

Demnitate umană : 2.3, 17.3, 27.1, 123.2, 172.3.
Democraţie : V. *Regim. Societate democratică. Sistem.*
Demografie : 173.3.
Denegare de justiţie : 22.7, 28.6.
Dentist : 115.5.
Deontologie profesională : 68.2, 79.3, 196.1.
Depăşirea termenelor : 9.3, 10.5, 35.3, 36.4, 39.4, 50.6, 65.3, 81.5, 84.3, 86.3, 86.5, 115.3, 126.5, 194.5, 233.4, 239.3, 242.3, 250.3. V. şi *Excepţii preliminare. Prescriere.*
Depoziţie : V. *Martor.*
Deputat : V. *Parlamentar*
Derogare de la obligaţiile prevăzute de Convenţie : 5.4, 14.6, 44.12, 45.3, 45.5, 45.7, 45.9.
Detaşare (de magistraţi) : 26.4.
Detenţie :
- administrativă : 14.1, 44.1, 44.2, 44.11.
- arbitrară : 18.14.
- capacitate : 17.3.
- condiţii : 15.2, 15.3, 17.2, 17.3, 18.2, 18.6, 18.7, 18.9, 18.13, 19.5. V. şi *Izolare.*
- de alcoolici : 34.3, 34.4. V. şi *Alcoolism. Trezire din beţie.*
- de alienaţi : V. *Alienat.*
- de bolnavi contagioşi : 32.1, 32.2, 32.3.
- de condamnaţi : 17.1, 28.2, 28.6, 55.3, 55.4, 230.6.
- de minori : 31.1, 31.2, 31.3, 31.4. V. şi *Minor.*
- de recidivişti : V. *Recidivist.*
- de vagabonzi : V. *Vagabond.*
- loc de - : 28.1.
- menţinere în - : 17.2, 17.3.
- provizorie (sau preventivă) : 7.2, 10.1, 10.2, 10.4, 14.1, 15.1, 15.2, 15.4, 20.4, 29.1, 30.1, 30.4, 31.6, 35.4, 37.1, 38.3, 42.1, 42.2, 43.9, 46.1, 46.3, 46.5, 47.1, 47.3, 47.5, 48.1, 48.2, 48.3, 49.3, 49.4, 54.2, 54.3, 54.5, 73.1, 74.1, 74.3, 114.1, 114.2, 114.4, 114.8, 117.4, 120.1, 120.3, 127.2, 142.1, 142.5, 230.5.

Deturnare de putere : 35.1, 35.2, 50.14, 61.3.
Deţinut :
- boală : 17.2, 17.3.
- consultarea unui avocat : 39.4, 58.3, 76.1, 76.2, 76.3, 76.5, 76.6, 76.7, 76.10, 181.1.
- corespondenţă : 18.11, 20.7, 50.14, 58.4, 76.2, 76.3, 76.8, 141.3, 141.6, 181.1, 181.2.181.3, 181.4, 181.6, 181.7, 181.1. 181.3.
- handicap fizic : 17.3.
- muncă : 50.2, 50.13, 51.3, 51.7.
- permisiune de a ieşi : 141.3, 141.6.
- sănătate : 17.1, 17.3.
- vârstă : 17.3.
- vizite: 18.11, 141.3, 141.6.

Dezavuare : V. *Filiaţie.*
Dezbatere :
- în contradictoriu : 252.5. V. şi *Proces.*
- de interes general : 167.3.
- politică : 198.4.

Diferend lingvistic : 213.1-13.
Diocezăă : V. *Biserica catolică.*
Directivă : V. *Comunităţi europene.*
Disciplină :
- militară : 39.6, 75.5, 94.7, 94.8, 188.5. V. şi *Procedură disciplinară.*
- penitenciară : 58.1, 58.3.
- profesională : 68.1, 68.4, 79.3, 79.4. V. şi *Procedură disciplinară.*
- şcolară : 215.1, 215.2, 215.5. V. şi *Pedeapsă corporală.*

Discriminare :
- bazată pe apartenenţa la o minoritate etnică : 8.3, 8.7.
- bazată pe apartenenţă la o

minoritate naţională : 201.5, 224.5.
- bazată pe avere : 59.2, 241.5.
- bazată pe comportament sexual : 170.3, 171.3.
- bazată pe libertatea de exprimare : 201.2.
- bazată pe limbă : 50.14, 134.2, 213.9, 213.11, 224.5.
- bazată pe naştere : 144.2, 144.6, 146.3, 146.5-146.8, 147.2, 147.3, 158.3, 158.5.
- bazată pe naţionalitate : 160.2, 235.3, 237.3, 237.4.
- bazată pe nume: 164.5.
- bazată pe opinii: 14.2, 14.7, 14.8, 194.3, 194.6.
- bazată pe originea naţională : 139.17, 201.5, 229.2.
- bazată pe originea socială: 146.7.
- bazată pe rasă : 8.8, 158.3, 158.5, 161.2, 206.3.
- bazată pe religie : 62.6, 62.7, 157.2, 157.3, 161.2, 189.2, 190.2, 190.4, 193.3, 214.5.
- bazată pe sex : 26.5, 81.2, 81.6, 148.2, 148.3, 158.3, 158.5, 158.7, 170.3, 236.2, 236.3, 236.4, 238.3, 238.5.
- bazată pe stare fizică : 3.8.
- bazată pe vârstă : 31.6.
- între alegători : 224.3.
- între autori de declaraţii : 198.5.
- între candidaţii la o alegere : 228.2.
- între mame : 146.3, 146.5, 146.6, 146.8, 146.9.
- între militari : 39.8, 94.3, 94.8.
- între moştenitori : 243.5.
- între persoane care merită o protecţie specială contra violenţelor sexuale : 169.2. 169.4.
- între profesiuni : 25.2, 25.5, 211.2, 211.5.
- între proprietari : 80.2, 173.5, 232.6, 232.12, 243.2, 244.2, 244.5. 250.2, 250.6.
- între sindicate : 218.4.
- între ziare : 195.3, 195.8.

Dispariţie : 7.1, 36.1, 36.2, 36.3, 36.5, 36.8, 36.9, 36.10, 36.11.

Divorţ : 59.1, 144.2, 144.3, 144.5, 145.1, 145.3, 157.1, 159.1, 159.4.

Divulgare : 200.1, 200.3. V. şi *Informaţii. Surse.*

Dizident politic : 22.4.

Dizolvare : V. *Asociaţie. Partid politic.*

Dobândă moratorie : 239.1, 239.4. V. şi *Satisfacţie echitabilă.*

Domiciliu : 124.1, 158.4, 161.4, 173.3, 174.1, 174.10, 177.1, 177.4, 179.3, 180.2, 180.3, 233.15.

Dosar : V. *Acces.*

Dovadă : 8.7, 33.10, 55.3, 77.6, 79.4, 82.1, 82.3, 82.6, 86.2, 86.6, 86.8, 86.9, 86.11, 86.12, 86.17, 122.6, 130.3, 131.3, 132.1, 132.3, 133.5, 219.8, 251.1.

Drept :
- administrativ : 143.3.
- canonic : 85.1.
- civil : 79.3.
- comunitar : V. *Comunităţi europene.*
- disciplinar : 78.5, 94.6, 94.7.
- electoral : 228.3.
- al familiei : 172.3.
- internaţional : 18.7, 64.5, 139.14. V. şi *Principii generale.*
- militar : 39.6, 94.7.
- patrimonial : 243.5.
- penal : 3.6, 27.3, 94.6, 135.3, 169.3.
- privat : 78.3, 79.3, 104.4.
- public : 78.3, 79.3, 81.3, 98.4, 104.4, 178.6.

Drept de acces la tribunale : 52.4, 52.6, 53.4, 58.1, 58.3, 59.2, 59.4, 62.2, 62.4, 62.5, 62.6, 63.2, 65.3, 65.5, 65.6, 67.4, 76.3, 80.2, 122.4, 173.2, 173.6, 181.3, 181.5, 193.3.

Drept de a adopta : 171.3. V. şi *Adopţie.*

Drept de a dispune de bunurile sale : 146.8, 146.9. V. şi *Drept la respect pentru bunurile sale.*

Drept de a fi presupus nevinovat : 122.2, 122.6. V. şi *Prezumţie.*

Drept de a-şi manifesta religia : 189.4. V. şi *Religie.*

Drept de a muri : 3.2, 3.4. V. şi *Sinucidere.*
Drept de a părăsi propria ţară : 139.11.
Drept de a se căsători : 144.5, 145.2, 146.3, 161.2, 172.4.
Drept de a susţine o acţiune în justiţie : V. *Drept de acces la tribunale.*
Drept de eligibilitate : 224.3, 224.4, 226.2.
Drept de proprietate : 60.3, 61.2, 61.4, 62.5, 63.6, 79.3, 84.2, 84.7, 146.9, 193.3, 232.3, 232.4, 232.7, 239.4, 244.3, 246.4, 246.5, 246.6, 250.2, 252.5. V. şi *Dreptul la respectarea bunurilor sale.*
Drept de stabilire într-o ţară străină : 158.1, 158.4, 158.5. V. şi *Domiciliu. Imigraţie.*
Drept de vot : 224.3, 224.4, 229.3, 230.2, 230.4, 230.5, 230.6, 231.3, 231.4.
Drept la alegeri libere : 229.2.
Drept la asistenţa gratuită a unui interpret : 117.5, 134.4. V. şi *Cheltuieli de interpret.*
Drept la autodeterminare : 3.2, 3.4. V. şi *Sinucidere.*
Drept la imagine : 167.1.
Drept la informaţie : 167.3, 196.4.
Drept la instruire : 24.3, 189.2, 189.8, 189.9, 213.6, 213.8, 213.12, 215.3, 215.5, 215.6.
Drept la libertatea individuală : 32.3, 36.8, 46.3, 50.8, 89.2, 94.5, 230.4, 234.10.
Drept la reparaţie : 43.9, 45.4, 45.9.
Drept la respectarea bunurilor sale : 25.2, 25.6, 62.2, 65.2, 71.3, 76.5, 88.2, 100.5, 105.7, 146.8, 194.3, 194.5, 232.2, 233.14, 234.8, 239.4, 240.3, 242.4, 243.2, 247.2, 250.4. V. şi *Drept de proprietate.*
Drept la respect pentru corespondenţa sa : 58.4, 76.3, 76.7, 76.9, 174.4, 177.2, 181.3, 181.6, 182.3, 183.5, 184.5, 184.6. V. şi *Corespondenţă.*
Drept la respect pentru domiciliul său : 173.3, 174.4, 177.2, 177.4, 178.6, 179.2, 180.3, 234.8.
Drept la respectarea vieţii de familie : 24.2, 29.2, 29.6, 59.5, 145.2, 146.5, 146.7, 146.8, 147.2, 156.4, 157.2, 157.3, 158.4, 158.5, 159.2, 159.5, 160.4, 161.2, 161.3, 166.2, 167.2, 169.2, 171.2, 174.3, 174.4, 177.4, 178.6, 183.5, 234.8.
Drept la respectarea vieţii sale private : 24.2, 33.6, 59.5, 133.2, 145.2, 147.2, 159.2, 161.2, 162.7, 165.4, 166.2, 167.1, 167.2, 167.3, 169.2, 170.3, 170.4, 170.6, 170.7, 172.3, 172.4, 174.4, 177.4, 178.4, 178.6, 183.5, 184.5, 184.6, 197.3, 212.2.
Drept la siguranţă : 35.4, 36.8, 234.10.
Drept la un tribunal : 52.5, 58.3, 65.5, 76.7, 99.4, 232.7. V. şi *Drept de acces la tribunale. Tribunal.*
Drept la viaţă : 1.3, 2.3, 3.2, 3.4, 3.6, 4.3, 4.5, 5.2, 8.4, 139.5, 139.7, 139.10, 212.5.
Drept la un proces echitabil : 63.5, 65.5, 79.4, 81.2, 84.5, 88.2, 94.6, 126.3, 128.2, 133.2, 134.2, 173.2, 174.4, 196.2. V. şi *Proces echitabil.*
Drept pentru acuzat de a participa la audiere : 66.3. V. şi *Prezentare în persoană.*
Drepturi civile şi politice : I.2, 50.2, 59.4, 223.2, 223.8. V. şi *Partid politic.*
Drepturi constituţionale : 212.5.
Drepturi ale apărării : 65.2, 85.1, 85.2, 87.4, 88.5, 116.4, 121.3, 126.3, 127.1, 128.3, 130.3, 131.3, 132.3, 133.5, 161.1, 166.2. V. şi *Proces echitabil.*
Drepturi ale femeilor : 189.6.
Drepturi ale mediului : 178.4. V. şi *Mediu înconjurător.*
Drepturi economice şi sociale : 59.4, 246.4.
Drepturi electorale : 230.4.
Drepturi fundamentale : V. *Comunităţi europene.*
Drepturile omului :
- scara - : 139.5, 139.6, 139.7.
- instrumente internaţionale ale - : 139.7, 139.10, 139.12.

- protecţia internaţională a - : 139.9, 139.13.
Drepturi patrimoniale : 233.17, 235.3, 248.5.
Drepturi şi libertatea celorlalţi : V. *Protecţia.*
Drepturi şi obligaţii cu caracter civil: 12.2, 52.2, 52.5, 60.3, 61.2, 68.5, 71.3, 78.3, 79.3, 82.4, 84.4, 94.6, 96.3, 96.4, 97.4, 104.4, 104.5, 114.3, 116.3, 122.3, 173.6, 232.7, 241.6, 248.5.
Drepturi şi obligaţii cu caracter privat : 60.3, 68.4, 70.3, 97.4, 114.3.
Durata procedurii :
- în faţa jurisdicţiilor administrative : 97.2, 97.5, 97.7, 99.4, 123.4.
- în faţa jurisdicţiilor civile : 92.2, 97.3, 97.5, 103.2, 103.4, 105.1, 105.2, 105.3, 105.4, 105.5, 123.4, 163.2, 237.2, 237.5, 252.6.
- în faţa jurisdicţiilor fiscale : 122.5.
- în faţa jurisdicţiilor financiare : 101.4.
- în faţa jurisdicţiilor penale : 10.2, 10.6, 12.5, 16.1, 16.4, 16.5, 46.4, 48.2, 96.2, 96.4, 114.5, 115.2, 115.3, 115.4, 142.2, 142.5, 142.6, 142.7. V. şi *Termen rezonabil.*

E

Ebrietate : 34.1, 34.2, 34.3, 34.5. V. şi *Alcoolism.*
Echitate a procedurii : V. *Proces echitabil.*
Ecologie : 177.1. V. şi *Mediu înconjurător.*
Economie generală : 178.5. V. şi *Bunăstare economică a ţării.*
Editor : 194.1.
Educaţie :
- religioasă : 156.7, 157.1-157.3, 214.5.
- sexuală : 214.1-214.5.
- supravegheată : 31.1, 31.3.

Efectivitate :
- a unui drept : 174.3.
- a unui recurs : V. *Recurs efectiv.*

Egalitate :
- a armelor (principiu) : 33.10, 46.1, 46.5, 48.4, 54.3, 80.5, 82.2, 82.4, 82.5, 84.5, 86.9, 87.4, 88.5, 95.4, 128.2, 129.2, 129.3, 132.5, 132.6, 171.4.
- a sexelor : 26.1, 44.1, 81.6. V. şi *Discriminare.*
- de tratament : V. *Discriminare.*
- între candidaţi, la o alegere : 225.6, 228.2, 228.3.

Elenism : 187.2.
Eliberare :
- condiţionată : 17.3, 20.1, 53.1, 55.1, 55.4, 58.2.
- provizorie : 46.1, 46.3, 47.1, 47.3, 47.4, 114.1, 114.5, 142.7.

Eligibilitate : V. *Neeligibilitate.*
Embrion : 2.3. V. şi *Foetus.*
Emfiteoză : 241.1, 241.2, 241.4, 241.7.
Emisie : V. *Zgomot.*
Emisiune : V. *Radiodifuziune, Televiziune.*
Episcop : V. *Biserica catolică.*
Epuizarea căilor de recurs interne : I.2, 50.18, 50.19, 114.4. V. şi *Excepţii preliminare.*
Epurare (staţie de) : 177.1, 177.3, 177.4. V. şi *Noxe. Poluare.*
Eroare :
- de apreciere : 35.1.
- de drept : 251.4.
- de fapt : 251.4.

Europa centrală şi de Est : I.4.
Evacuare : 26.2, 234.3, 234.6, 234.7, 234.10.
Evanghelizare : 187.5. V. şi *Prozelitism.*
Evreu : 190.3, 199.4. V. şi *Comunitate.*
Examen :
- profesional : 61.3.
- lingvistic : 226.1.

Excepţie :
- de bună-credinţă : 86.4.
- de veritate : 86.3, 86.4.

Excepţii preliminare (În faţa Curţii) :
- abuz al procedurii : 217.4, 233.4, 234.5.
- depăşirea termenului de şase luni : 33.4, 69.3, 146.4, 179.4, 195.3.
- depunere prematură a cererii : 174.9.

- dispariţia obiectului cazului : 29.3, 65.4, 91.6.
- dispoziţie a Convenţiei luată în considerare din oficiu de Comisie : 29.3.
- "domeniu rezervat" al statelor : 213.3.
- existenţa unei declaraţii în virtutea art. 4 din Protocolul nr. 1 : 173.4.
- fapte anterioare declaraţiei recunoscând dreptul de recurs individual la Comisie : 127.3, 127.4.
- incompatibilitate a cererii cu dispoziţiile Convenţiei : 35.3, 67.4, 117.5, 209.3, 213.3.
- incompetenţă ratione loci : 28.3, 233.7, 233.8.
- incompetenţă ratione materiae : 188.4.
- incompetenţă ratione personae : 28.4.
- incompetenţă ratione temporis : 233.7, 233.12.
- întârziere : 10.3, 10.5, 50.5, 50.6, 86.3, 86.5, 124.3, 127.3, 127.4, 212.4.
- învinuire declarată neadmisibilă de către Comisie : 43.4, 76.4.
- învinuire nouă, neridicată ca atare în faţa Comisiei, sau ieşind din cadrul cauzei : 43.6, 81.5, 105-113.9, 144.4, 250.3.
- lipsă vădită de fundamentare a cererii : 35.3, 59.3, 86.5, 91.5, 104.6, 124.3.
- lipsă sau pierdere a calităţii de victimă : 10.3, 39.4, 63.3, 81.4, 91.5, 105.5, 105.6, 115.3, 115.4, 117.5, 133.3, 164.3, 174.5, 177.3, 183.3, 202.3, 212.4, 221.4, 242.3, 242.4, 250.3.
- neepuizare a căilor de recurs interne : 5.3, 5.5, 9.3, 10.5, 10.6, 11.4, 12.3, 28.5, 29.1, 29.3, 35.3, 36.4, 39.4, 49.3, 49.4, 50.5, 50.6, 50.7, 51.6, 59.3, 63.4, 65.3, 73.3, 76.4, 81.5, 81.6, 83.3, 84.3, 86.3, 86.5, 89.3, 91.5, 98.3, 114.3, 117.5, 124.3, 127.3, 127.4, 144.4, 164.3, 174.4, 174.9, 178.3, 188.4, 191.3, 192.3, 198.3, 209.3, 212.4, 217.3, 234.6, 234.11, 239.3, 242.3, 250.3, 252.4.
- nevaliditate a unei cereri : 36.3.
- termen de şase luni : 48.4, 77.3, 99.3, 212.4, 239.3.

Executare :
- a hotărârilor Curţii de la Strasbourg : V. *Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului*
- a judecăţilor : V. *Judecată.*
- a pedepselor : V. Moarte. Pedeapsă.
- procedură de - : 247.2, 247.4.

Execuţie arbitrară : 21.2.
Exequatur : 85.1, 85.2, 85.3.
Exod al populaţiei : 139.5.
Expert :
- contra-expert : 129.3.
- "expert-martor" : 129.3.
- în general : 129.1, 129.3, 143.2, 242.5.
- medical : 78.1, 81.5.
- permanent : 78.4.

Expert-contabil : 61.1- 61.4.
Expertiză : V. şi *Expert.*
- în general : V. *Satisfacţie echitabilă.*
- medicală : 12.1, 12.4, 33.10, 52.3, 53.3.

Expoziţie de artă : 209.1.
Exprimare (expresie) artistică : V. *Libertate de exprimare.*
Expropriere : 62.7, 63.6, 80.1, 105.1, 105.3, 105.11, 232.1, 232.2, 232.3, 232.4, 232.10, 233.12, 233.14, 239.1, 239.3, 239.4, 241.1, 241.3, 241.4, 242.1, 242.4, 242.7, 243.4, 244.5, 247.3.
Expulzare :
- a unui chiriaş : 247.1, 247.3, 247.4. V. şi *Chiriaş.*
- a unui străin : 16.10, 21.3, 22.6, 35.1, 35.4, 35.5, 35.7, 57.1, 57.3, 57.5, 57.6, 96.1, 96.3, 96.5, 159.1, 159.2, 159.4, 160.1, 160.3, 160.4, 160.5, 160.6, 161.1, 161.2, 161.3, 161.4, 161.5.
- a unor săteni : V. *Evacuare.*

Extrădare : 16.1, 16.2, 16.5, 16.8, 16.11, 16.12, 22.1, 22.2, 22.4, 22.8, 35.1, 35.4.

F

Familie : V. *Viaţă de familie.*
Farmacie : 138.1, 138.4.
Farmacist : 25.5, 138.1.
Femeie : V. *Discriminare. Drepturi ale femeilor.*
Fœtus : 2.1, 2.3, 212.5. V. şi *Copil.*
Filiaţie :
- legitimă : 147.1, 147.3.
- maternă : 146.1, 146.2, 146.6, 146.7.
- naturală : 147.1, 147.3.
- paternă : 148.1, 148.2, 148.3, 149.1, 149.2, 150.4, 163.1, 163.2, 163.4, 163.6.

Film : 205.1, 205.3.
Finanţe publice : 102.4.
Fisc : 88.3, 88.5, 104.4. V. şi *Fraudă fiscală. Impozit. Perempţiune.*
Fixare: V. *Consemnare.*
- consemnare la domiciliu : 56.1, 56.5.
- a unei reşedinţe obligatorii : 29.1, 29.3, 29.4.

Fondare :
- a unui partid politic : V. *Asociaţie. Partid politic.*
- a unui sindicat : V. *Sindicat.*

Fonduri ale marinei naţionale (Grecia) : 242.1, 242.2, 242.4.
Forţă :
- majoră : 121.1.
- recurgere la - : 3.5, 4.4, 4.5, 5.4, 6.3, 8.2, 8.5, 9.6, 211.8.
- ucigătoare : 4.4, 8.2, 9.4, 9.5.

Forţe armate : 18.2, 18.4, 18.13, 39.1, 39.2, 75.5, 94.1, 94.4, 94.5, 94.7, 102.3, 188.5, 211.1. V. şi *Militar.*
Forţe de ordine (sau de securitate) : 6.1, 6.2, 9.1, 9.2, 9.4, 9.5, 36.1, 36.5, 234.1, 234.2, 234.3, 234.6, 234.8.
Fotografie : 167.1, 167.3.
Francmasonerie : 221.1, 221.2, 221.4, 221.5.
Fraudă fiscală : 252.5, 252.7.
Frontieră (între cele două state germane) : 139.1, 139.6, 139.11. V. şi *Republica Democrată Germană.*
Frontul de Eliberare Naţională din Corsica (FLNC) : 10.1.
Fuga acuzatului : 66.1, 66.3, 126.1, 126.3, 126.4. V. şi *Prezentare în persoană. Pericol*
Fular islamic : 189.1, 189.2, 189.4, 189.7, 189.9, 189.11.
Funcţie publică : 75.3, 168.1, 209.3, 210.3, 221.2, 221.4, 221.5.
Funcţionar : 102.1, 102.3, 168.1, 168.2, 168.4, 209.1, 209.3, 210.1, 210.3, 210.4, 211.3.
- loialitate politică : V. *Loialitate politică.*
- obligaţie de rezervă : 210.3.

Fundaţie :
- de binefacere : 62.5.

Fundamentare a unei acuzaţii în materie penală : V. *Acuzaţie.*

G

Garanţii de procedură : 79.4. V. şi *Procedură judiciară.*
Gibraltar : 4.1- 6, 231.1- 6.
Graţiere : 35.6, 46.6, 66.1, 66.5, 129.2, 129.6.
Graviditate : V. *Avort. Sarcină.*
Grănicer : V. *Frontieră.*
Grevă : 220.5.
Grup parlamentar : 224.1.
Guernesey : 173.1- 11.

H

Habeas corpus : 16.5, 16.6, 43.8, 44.1, 45.7, 45.10, 53.1- 4.
Handicapat :
- fizic : 23.7, 237.1. V. şi *Alocaţie. Discriminare.*
- mintal : V. *Alienat.*

High Court : V. *Înalta Curte*
High Court of Justice :
- Anglia şi Ţara Galilor : 55.4, 64.2, 136.6, 195.1, 200.1, 248.1, 248.2.
- Irlanda de Nord : 4.2.

HIV : 32.3. V. şi *Boală contagioasă. Seropozitivitate.*

Holocaust : 199.4.
Home : 179.3. V. şi *Domiciliu.*
Homosexualitate :
- feminină : 170.1, 170.3.
- masculină : 170.1- 6.
- represiune penală : 170.1, 170.5.
- seropozitivitate : V. *Seropozitivitate.*

Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului :
- caracter obligatoriu : C.2.
- eficacitate : C.1, C.3.
- executare : 16.14, 72.7, 86.17, 91.6, 147.3, 252.14, C.l. C.2, C.3.
- injoncţiune adresată statului pârât : 18.14.
- interpretare (cerere în -) : 114.10, 114.11, 124.6, 124.7, 252.13, 252.14, C.2. V. şi *Satisfacţie echitabilă.*
- pilot : 240.9, 246.5, 246.6.
- publicare : 198.6.
- revizuire (cerere de -) : C.2.
- satisfacţie echitabilă : V. *Satisfacţie echitabilă.*

Hotărâri provizorii (Judecător de urgenţă pentru -) : 35.1, 51.6.
Hristos : V. *Cristos.*

I

Idei :
- culturale : 208.3.
- drept de a comunica - : 202.2.
- drept de a recepţiona - : 202.4.
- politice : 208.3.
- sociale : 208.3.

Identitate :
- acte de - : 172.3.
- personală : 163.2, 163.4, 172.3.
- sexuală : 172.3, 172.4. V şi *Schimbare.*

Ieşire : V. *Permisiune de ieşire.*
Imagine : 167.3.
Imigraţie : 158.1, 158.2, 158.3, 158.5, 159.5, 173.3.
Imobiliar : V. *Locuinţă.*
Imparţialitate : V. *Tribunal.*
Impozit : 104.5, 122.4, 122.6, 235.3.
- majorare de - : 88.3, 122.3, 1224, 122.5, 122.6.
- suplimentar : 88.1, 88.4, 122.1, 122.5.

Imunitate :
- contra urmăririi penale : 3.6.
- de jurisdicţie a statelor : 64.2, 64.5, 64.6.
- parlamentară : V. *Parlamentar.*
- a soţilor : V. *Soţ.*

Inamovibilitate (a unui judecător) : 75.5.
Incapacitate de muncă : V. *Muncă.*
Incendiu : 234.3, 234.7, 234.8, 234.9.
Incriminare : 27.4.
Indemnizaţie : 105.1, 105.3, 105.8, 105.11, 120.1, 120.3, 240.4, 242.2, 242.3, 243.2, 243.4, 244.1, 244.3, 244.4, 244.6, 244.7.
Independenţă : 168.2.
Industrie :
- aviatică : 178.5. V. şi *Avion.*
- aeronautică, aerospaţială şi navală : V. *Naţionalizare.*

Ineligibilitate : V. *Neeligibilitate.*
Inflaţie : 239.4.
Informator al poliţiei (martor anonim) : 132.1-3.
Informaţii :
- confidenţiale : 203.4. V. şi *Surse.*
- culturale : 208.3.
- dreptul de a comunica - : 123.3, 198.3, 200.3, 202.2, 203.3, 207.1, 212.2, 212.5.
- dreptul de a primi - : 123.3, 162.7, 198.3, 202.4, 203.2, 203.3, 212.2, 212.5.
- politice : 208.3.
- sociale : 208.3.V. *Învăţământ.*

Infracţiune : 136.4, 137.2, 137.3, 139.1, 139.2, 139.8, 139.13, 143.3.
Inseminare artificială : 150.1, 150.3, 150.4.
Instanţă naţională : V. *Recurs efectiv în faţa unei instanţe naţionale.*
Institutul federal pentru controlul produselor alimentare (Austria) : 129.1 - 3.
Instituţie : V. *Învăţământ.*
Instrucţie : V. *Proces echitabil.*
Instruire : V. *Educaţie.*
Integrare europeană : 227.5.
Integritate :
- fizică : 10.5, 17.3, 29.2, 64.6,

172.3.
- morală : 24.5, 172.3.
- teritorială : 57.5, 75.5, 201.4, 201.5, 217.6, 217.7, 222.1.

Interdicţie :
- de construire : 232.1 - 4.
- de difuzare : 205.3, 207.2, 207.4.
- de exercitare a unei funcţii de conducere în cadrul unui partid politic : 222.1, 222.3, 222.4, 222.6, 223.2. V. şi *Partid politic.*
- de import : 248.4.
- de intrare pe teritoriu : 57.1, 57.4, 57.5, 57.6.
- de publicare : 195.1 - 3. V. şi *Contempt of court. Libertate de exprimare.*
- a teritoriului : 96.1, 96.2, 96.4. V. şi *Expulzare.*
- de torturare : 64.6. V. şi *Tortură.*
- de votare : 230.1, 230.2, 230.4, 230.5.

Interes :
- comercial : 167.3.
- general : 25.4, 32.3, 42.4, 56.3, 56.4, 61.4, 105.7, 105.8, 146.9, 194.5, 208.1, 239.4, 241.3, 241.4, 243.4, 244.3, 246.4, 246.6, 247.3, 248.4, 252.5.
- naţional : 217.1.
- public : 63.6, 84.5, 165.3, 165.4, 172.3, 195.7, 200.3, 241.2.

Interese :
- economice : 178.5.
- ale individului: 181.3, 220.5.
- ale justiţiei: 127.5, 128.3, 128.4.
- ale proprietarilor : 246.6.
- ale statului : 168.4.

Internare psihiatrică : V. *Alienat.*
Interogare : V. *Martor.*
Interogatoriu : 10.5, 13.2, 14.3, 14.4.
Interpret : V. *Cheltuieli.*
Interpretare :
- a hotărârilor Curţii : V. *Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului.*
- a Convenţiei : V. *Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.*

Intrare pe teritoriu : V. *Interdicţie.*
Irlanda de Nord : 14.1-9, 23.2, 43.1-13, 44.11, 45.1-10, 170.1-9, 207,4.
Islam : V. *Barbă. Fular. Religie.*
Istoric : 199.4.
Istorie : 199.4.
Iugoslavia (Republica Federativă a -) : 249.1.
Izolare :
- a unui bolnav contagios : 32.2, 32.3. V. şi *Boală contagioasă.*
- a unui deţinut : 18.7, 18.8, 18.9, 19.1, 19.2, 19.5, 19.6, 19.7.

Izraelit : 190.1, 190.2. V. şi *Evreu.*

Î

Înalt Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi : 21.3. V. şi *Refugiat.*
Înalt Consiliu Spiritual (Bulgaria) : 195.1.
Înaltă Curte (Irlanda) : 59.1, 59.3, 59.4, 59.5, 207.1, 250.1.
Înaltă Curte administrativă militară (Turcia): 188.1.
Înaltă Curte de justiţie (Franţa) : 199.1.
Înaltă Curte Militară (Olanda) : 94.1, 94.3, 94.6, 94.10.
Închidere provizorie a unei afaceri comerciale : 65.1, 65.2, 65.5.
Îndeplinirea ordinelor : 139.6.
Închisoare : V. *Detenţie, Deţinut. Regulament al penitenciarelor.*
Îndoctrinare : 210.3, 214.4.
Înfiinţare :
- a unui partid politic : V. *Asociaţie. Partid politic.*
- a unui sindicat : V. *Sindicat.*

Îngrijire : V. *Copil.*
Îngrijiri medicale : 7.2, 17.3. V. şi *Deţinut.*
Înregistrare :
- a unei asociaţii : V. *Asociaţie*
- a unei confesiuni religioase : V. *Comunitate. Confesiune religioasă.*
- a naşterilor : 172.3.
- de dezbateri judiciare : 173.6.
- de informaţii : V. *Telecomunicaţii.*

Întârziere : V. *Excepţii preliminare.*
Întârziere de plată : 239.1, 239.4.

Întrajutorare judiciară internaţională : 28.6.
Învăţământ :
- disciplină : V. *Disciplină.*
- funcţionar : V. *Funcţionar.*
- limbă : 213.1, 213.6, 213.7.
- primar : 189.8.
- program : 214.1, 214.2.
- secundar : 189.8.
- sistem : 213.6, 215.5.
- superior : 189.8, 189.11.

Învinuire care poate fi susţinută : 5.6, 141.5, 141.6.

J

Judecare :
- executare : 28.1, 28.6, 99.2, 99.4, 99.5, 100.2, 100.3, 100.5, 105-113.10, 163.2, 163.4.
- în contumacie : 35.1, 66.1, 66.2, 124.1.

Judecător : 37.4, 39.3, 39.5, 42.2, 43.7, 45.7, 61.3. V. şi *Magistrat.*
Judecător al aplicării pedepselor (Italia) : 1.1-4.
Judecător al tinerilor (Belgia) : 31.1, 31.4.
Judecător al copiilor (Olanda) : 74.1, 74.2.
Judecător de pace :
- Belgia : 50.11.
- Olanda : 52.1, 52.4.

Judecător de urgenţă (pentru Hotărâri provizorii) : 35.1, 51.6.
Jurisdicţie :
- canonică : 193.1.
- ecleziastică : 85.1-4.
- a unui stat contractant : 18.3, 18.4, 64.4, 233.8, 249.3.

Jurnal : 77.1, 195.1, 195.2, 195.7, 195.8, 197.1, 197.4, 198.1, 199.1, 201.1, 201.2, 201.4, 206.1, 209.1, 217.1.
Jurnalist : 195.3, 197.1, 197.3, 200.1, 206.1, 206.3. V. şi *Libertate de exprimare.*
Protecţie.
Justiţie :
- administrare a - : V. *Administrare.*
- militară : 39.5. V. şi *Militar.*
- secretă : 92.3.
- socială : 243.4, 245.6.

K

KGB : 168.1, 168.3.
Kurd : 36.10, 201.1. V. şi *Partidul Muncitorilor din Kurdistan.*
Kurdistan : 201.4. V. şi *Partidul Muncitorilor din Kurdistan.*
Kuweit : 64.1, 64.2, 64.4, 64.5.

L

Lagăr de concentrare : 199.4.
Laicitate : 188.5, 189.6, 189.11, 223.2.
Legalitate a delictelor şi a pedepselor (principiu de -) : 187.6.
Legătură aeriană : 178.5. V. şi *Avion.*
Lege :
- accesibilitate : 173.3, 181.6, 185.4, 185.6, 196.2, 196.4, 202.6, 203.4.
- calitate : 8.4, 185.4.
- disfuncţie : 246.3, 246.5.
- drept nescris : 185.5, 185.7.
- drept scris : 185.5, 185.7.
- jurisprudenţă : 185.5.
- marţială : 5.4.
- Modrow : V. *Republica Democrată Germană.*
- Pinto : 105.1, 105.5, 105.6, 105.10.
- practică : 183.3, 185.7.
- precizie : 173.3, 193.4, 196.4, 203.4, 208.3, 252.5.
- previzibilitate : 137.3, 137.4, 138.4, 181.6, 185.4, 185.7, 193.4, 193.5, 196.4, 197.1, 221.6, 252.5.
- publicare : 8.4.
- retroactivitate : 105-113.8. V. şi *Neretroactivitate.*
- validitate : 156.7, 173.3.

Lege fundamentală (Germania) : 139.1, 183.1, 210.1, 210.3.
Lege marţială : 234.6.
Legitimare : 144.2, 146.2.
Liberalităţi (donaţii şi legate) : 146.2, 146.8. 146. 9.
Liberare : V. *Eliberare.*
Libertate de asociere : 68.6, 69.4, 94.7, 196.2, 196.5. 210.2, 210.4, 211.2, 211.4, 211.5, 217.7, 219.3, 219.5, 222.3, 222.4, 223.5, 223.7.
Libertate de a circula : 35.2, 56.5, 57.3.
Libertate de conştiinţă : 161.2, 187.4, 187.5, 219.3, 219.5.

Libertate de exprimare : 57.5, 57.6, 75.3, 89.7, 123.3. 167.3, 168.6, 174.4, 174.11, 181.3, 194.2, 194.3, 194.4, 195.7, 196.2, 196.4, 196.8, 197.2, 197.3, 198.3, 198.4, 199.4, 200.2, 200.3, 201.2, 201.4, 201.5, 203.3, 204.7, 204.9, 205.2, 205.3, 206.2, 206.3, 208.3, 209.3, 210.2, 210.3, 211.2, 211.3, 211.5, 212.5, 216.2, 216.5, 219.3, 219.5, 222.4, 224.3.
Libertate fizică : 35.2. V. şi *Dreptul la libertate individuală. Dreptul la siguranţă.*
Libertate de gândire : 75.4, 161.2, 187.4, 187.5, 196.2, 198.3, 198.5.
Libertate de întrunire paşnică : 210.4, 216.2, 216.5.
Libertate a presei : 197.3, 200.3.
Libertate religioasă : 29.2, 29.6, 62.2, 62.7, 157.1, 161.2, 187.4, 187.5, 190.2, 190.3, 190.4, 191.1, 191.4, 192.2, 192.4, 192.6, 193.4, 193.5, 205.3, 219.5.
Libertate sindicală : 218.3, 220.5. V. şi *Sindicat.*
Licenţiere : V. *Concediere.*
Limbă :
- a acuzării: 124.4.
- a Naţiunilor Unite: 124.4.
- de audiere: 134.4. V. şi *Interpret.*
- de notificare: 124.1.
- oficială : 226.1-3.

Limitări implicite (ale drepturilor recunoscute prin Convenţie) : 58.3, 58.4, 224.3, 230.4.
Lipsă : 56.5, 57.5, 69.6, 94.7, 160.5, 161.3, 161.4, 182.3. V. şi *Judecare în contumacie.*
Listă electorală : V. *Alegător.*
Listă (tabel) : V. *Ordin al avocaţilor. Ordin al medicilor.*
Local profesional : 180.1, 180.3.
Locatar : V. *Chiriaş.*
Loc de muncă : 96.4, 168.1, 168.2, 168.3, 168.4, 168.6.
Locuinţă : 173.3, 173.5, 232.11, 241.2, 241.4, 246.4, 246.5, 247.1, 247.3.
Logodnic : V. *Soţ străin.*
Loialitate politică : 168.3, 210.1, 210.3.
Lojă : V. *Francmasonerie.*
Lovitură de stat : 227.1.
Lucrare : V. *Carte. Operă.*
Lucrător social : 151.1. 151.5.

M

Macedonean : 217.1, 217.7.
Mafia : 1629.1, 56.1, 56.3, 56.5.
Magistrat : 25.5, 37.4, 38.3, 39.3, 39.5, 42.2, 42.7, 45.7, 74.1, 188.1, 188.2. V. şi *Judecător.*
Magistratură militară : 75.1, 75.5. V. şi *Magistrat. Militar.*
Maltratări : V. *Tratament.*
Mamă :
- căsătoriă : 146.3, 146.8.
- celibatară : 146.2, 146.3, 146.4, 146.6, 146.7, 146.8, 146.9.

Man (insula -) : 23.1-7.
Manifest : 75.1, 75.2, 75.3, 75.5.
Manifestaţie : 9.1, 9.2, 9.4, 9.5, 57.1, 57.5, 216.1, 216.3, 216.5.
Marchi (regiunea -) : 221.2, 221.3.
Marginalizare socială : 157.1.
Marjă de apreciere a statelor : 14.6, 45.5, 55.3, 148.3, 149.4, 150.4, 151.5, 156.4, 156.5, 165.4, 167.3, 171.3, 172.3, 172.4, 173.3, 177.4, 178.4, 181.6, 183.5, 184.9, 194.4, 202.6, 203.4, 204.11, 205.3, 212.5, 220.5, 224.3, 227.5, 228.3, 230.4, 230.5, 231.4, 244.4, 245.6, 248.4.
Maroc : 159.1, 160.1, 160.5.
Martor : 76.5, 82.1, 82.2, 82.3, 82.5, 86.9, 86.10, 86.17, 91.1, 91.2, 91.5, 91.6, 95.4, 126.3, 129.3, 130.1, 130.3, 131.1, 131.2, 131.3, 132.1, 132.2, 132.3, 133.1, 133.2, 133.5, 143.5, 169.6, 169.8.
Martor al lui Jehova : 157.1, 157.3, 157.4, 191.1, 191.4.
Masonerie Universală : 221.1. V. şi *Francmasonerie.*
Mass media : 195.7, 204.8, 204.9, 206.3 207.4. V. şi *Presă. Radiodifuziune. Televiziune.*
Materie fiscală : 104.5.
Mănăstire : V. *Biserica catolică.*
Mărturisiri : 86.1, 86.2.

Măsură :
- de prevenire : 56.1, 56.3, 136.4.
- de siguranţă : 28.1, 51.2.
- generală : 240.5.
- interioară : 19.6. V. şi *Izolare.*
- provizorie : 22.1, 22.3.

Mediator parlamentar pentru probleme administrative (Regatul Unit) : 76.10, 181.7.

Medic : 25.5. V. şi *Ordin al medicilor. Procedură disciplinară.*

Medic-consilier : 78.1.

Medicină : 172.4.
- dreptul de a continua exercitarea - : 68.4, 97.4.
- dreptul de a exercita - : 68.1, 68.2, 68.8, 69.1.

Medicament : 138.1, 138.2, 138.4. V. şi *Farmacie.*

Mediu înconjurător : 177.1, 177.4, 178.4. V. şi *Drepturi ale mediului. Noxe. Poluare.*

Mentalităţi : C.3.

Mijloace de exprimare : V. *Mass media.*

Mijloace preliminare : V. *Excepţii preliminare.*

Militar : 8.1, 29.1, 39.1, 39.2, 39.6, 39.7, 51.2, 94.1, 151.4, 170.1, 211.3.

Minister public al Curţii de Casaţie (Belgia) : 72.7, 87.1- 4. V. şi *Curtea de casaţie.*

Ministru :
- al justiţiei (Belgia) : V. şi *Punere la dispoziţia guvernului.*
- de interne (Franţa) : 123.1, 123.3.
- de interne (Regatul Unit) : 55.1, 55.3, 55.4, 55.6, 89.1, 89.10, 89.11.
- pentru Irlanda de Nord (Regatul Unit) : 43.1.
- prim - (Grecia): 225.1.
- vice prim - (Bulgaria) : 30.1.

Minor : 31.3, 31.6, 35.1, 74.3, 74.4, 89.5, 169.2, 170.5, 170.6, 194.4, 194.6.

Minoritate :
- etnică : 8.8.
- lingvistică : 224.4, 226.1.
- naţională : 217.1, 217.9, 224.5.
- religioasă : 157.3.

Mitropolia Basarabiei : 193.1- 7.

Mitropolia din (Republica) Moldova : 193.1- 5.

Mizerie : 98.2.

Moarte : 3.4, 4.3, 4.4, 6.1, 6.2, 8.1, 8.2, 8.3, 8.5, 8.6, 8.7, 9.1, 9.2, 9.4, 9.5, 36.6. V. şi *Drept la viaţă. Pedeapsă. Sinucidere.*

Modrow (legea -) : V. *Republica Democrată Germană.*

Monopol :
- al radiodifuziunii : V. *Radiodifuziune.*
- al farmaciştilor : V. *Farmacie.*
- sindical de angajare : V. *Closed shop.*

Morală : V. *Protecţie.*

Moralitate : 170.5. V. şi *Protecţie.*

Moravuri : 217.7.

Moschee : 188.5.

Motivare a deciziilor şi a sentinţelor judecătoreşti : 49.4, 79.4, 81.6, 83.4.

Muftiu (Mare -) (Bulgaria) : 192.1, 192.5.

Muncă :
- condiţii de - : 220.3.
- forţată sau obligatorie : 25.2, 25.4, 27.2, 27.4. V. şi *Deţinut.*
- incapacitate de - : 98.2.
- Organizaţia Internaţională a - : V. *Organizaţia Internaţională a Muncii.*

Musulman : 188.5, 192.1. V. şi *Islam.*

N

Naştere : V. *Înregistrare.*

Naţionalitate : 160.7, 161.4, 235.4.

Naţionalizare : 63.1, 244.1, 244.3, 244.4.

Naţiunile Unite :
- Comitetul contra torturii : 22.8.
- Comitetul drepturilor omului : 22.8.
- Consiliul de securitate : 233.12.
- Convenţia de la Viena asupra dreptului tratatelor : 34.4, 58.3.
- Convenţie asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială : 206.3.
- Convenţie împotriva torturii şi a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante : 12.4.

- Convenţie privind drepturile copilului : 24.3, 89.4.
- Convenţie privind statutul refugiaţilor : 21.1.
- Înaltul Comisariat pentru refugiaţi : V. *Înaltul Comisariat al Naţiunilor Unite pentru refugiaţi.*
- limbă : V. *Limbă.*
- Pact internaţional privind drepturile civile şi politice : V. *Pact internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.*
- sancţiuni (regimul -) : 249.1, 249.2.

Nazist : 199.4.
Necesitate : V. *Societate democratică.*
Necesităţi locale : 23.6, 57.3, 57.5, 229.3.
Nediscriminare : V. *Discriminare.*
Neeligibilitate : 223.10, 225.1, 225.2, 225.3, 225.5, 225.6, 225.8, 226.1, 226.3, 227.1, 227.2, 227.7.
Negaţionism : 199.4.
Negociere colectivă : 220.1, 220.2, 220.3, 220.5, 220.6.
Nepot (de bunici) : 147.1, 147.2.
Neretroactivitate :
- a legii : 139.17, 147.3.
- a pedepselor : V. *Pedeapsă.*

Neutralitate politică : 211.3.
Nevinovăţie : V. *Prezumţie.*
Nocive (efecte -) : 177.1, 177.4.
***Non bis in idem* (principiu) :** 143.2.
Normalitate : 25.4, 25.5.
Notificare (a urmăririlor) : 124.1, 124.3, 124.4, 124.5 V. şi *Limbă.*
Noua-Caledonie : 57.1, 57.2, 57.4, 57.6, 229.1, 229.2, 229.3.
Nouméa (Acordurile de la -) : 229.3.
Noxe : 177.1. 177.4.
Nume : 166.3, 222.4. V. şi *Schimbare. Partid politic.*

O

Obligaţii :
- civice : 25.4, 104.4.
- fiscale : 122.6.
- internaţionale : 44.11.
- pozitive ale statului : 2.3, 3.4, 3.5, 18.3, 18.7, 18.10, 27.3, 27.4, 59.4, 59.5, 127.5, 144.5, 144.6. 146.5, 148.4, 158.4, 162.5, 165.4.

Obscenitate : V. *Operă, Publicaţie.*
Oficiul austriac de radiodifuziune : 204.1. 204.7, 204.9.
Oficiul britanic pentru vize cinematografice : 205.1, 205.3.
Ofiţer comisar (Olanda) : 39.1, 39.2.
Ofiţer ministerial : 25.5.
Om politic : V. *Reputaţie.*
Omucidere : V. *Moarte.*
Operă : V. şi *Carte.*
- de artă : 208.1, 208.5.
- obscenă : 208.1-6. V. şi *Confiscare. Protecţie.*

Opinie :
- politică : 211.3.
- publică : 23.6, 75.3, 171.3, 198.4.

Oralitate (a procedurii) : 81.5.
Ordine constituţională : 225.6.
Ordine democratică : 227.5. V. şi *Societate democratică.*
Ordine judiciară : 79.3.
Ordine publică : 10.4, 23.6, 28.2, 35.1, 42.4, 47.3, 60.5, 75.3, 76.5, 89.8, 158.5, 161.1, 168.4, 189.5, 189.6, 189.7, 189.11, 190.3, 191.4, 193.4, 211.3, 217.7, 247.3.
Ordinul avocaţilor (Belgia) :
- consiliu : 79.1- 4.
- disciplină : 79.3, 216.1.
- înscriere pe listă : 79.1
- radiere de pe listă : 79.1, 79.2, 79.4.
- reînscriere pe listă : 79.1-.4.

Ordinul medicilor (Belgia) :
- consiliu de apel : 68.1, 68.2, 68.4, 68.5, 68.8, 69.2.
- consiliu provincial : 68.1, 68.2, 68.4, 68.8.
- disciplină : 68.3, 68.9.
- înscriere pe listă : 68.6.
- radiere de pe listă : 68.6, 68.8. 68.9.

Ordinul medicilor (Germania) : 97.1.
Ordinul veterinarilor (Germania) : 196.4, 196.5.
Organism de securitate socială (Grecia) : 225.2, 225.3.
Organism religios (Franţa) : 190.1.
Organizaţia Internaţională a Muncii :
- Comitetul pentru libertatea de asociere : 220.6.
- Convenţiile nr. 29 şi nr. 105 : 25.4.

Organizaţia Naţiunilor Unite : V. *Naţiunile Unite.*
Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) : 18.4, 18.7
Orientare sexuală : 171.2, 171.3.
Ortodoxie: 187.2. V. şi *Biserica ortodoxă. Biserica ortodoxă răsăriteană a lui Cristos.*
OSCE : V. *Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa.*

P

Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice: 45.8, 139.11, 209.3.
Paparazzi : 167.2. V. şi *Fotografie.*
Parafarmacie : 138.1, 138.4.
Paritate : 238.5. V. şi *Discriminare.*
Parlament :
- Grecia : 225.1, 225.4, 225.5.
- Letonia : 226.1, 226.3.

Parlament european : 57.1, 57.3, 57.5, 200.3, 227.1, 231.1, 231.3, 231.4.
Parlamentar : 30.1. V. şi *Neeligibilitate.*
Parte vătămată : V. *Satisfacţie echitabilă. Victimă.*
Partid comunist :
- al Letoniei (PCL) : 227.1, 227.4, 227.5.
- al Uniunii Sovietice (PCUS) : 227.1, 227.4.
- din Germania (KPD) : 210.1, 210.3, 210.4.
- german (DKP) : 209.1.
- unificat din Turcia (TBKP) : 222.1, 222.3, 222.4, 222.6, 222.7.

Partid politic : 75.3, 211.1, 211.4, 222.1, 222.6, 222.7, 223.1, 223.2, 223.5, 223.7, 223.8, 223.10, 227.1, 227.5.
Partid unic : 211.3.
Partidul armoniei naţionale : 226.1.
Partidul căii drepte : 223.1.
Partidul muncii al poporului (HEP): 75.1.
Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK) : 9.4, 9.5, 11.1, 11.2, 11.6, 13.1, 25.5, 36.1, 36.8, 201.1, 201.4, 234.1. 234.2, 234.5, 234.6.
Partidul prosperităţii : V. *Refah Partisi.*
Paşaport : 22.1, 27.1 V, şi *Identitate.*
Pat de siguranţă : 20.6
Paternitate : V. *Filiaţie.*
Patriarhie :
- din Bucureşti : 193.1.
- din Moscova : 193.1.

Patron : V. *Angajator.*
Părinţi :
- homosexuali : 171.3.
- având un copil în îngrijire : 151.1, 151.2, 151.5, 162.1
- de sânge : 151.1, 151.5, 151.6. V. şi *Convingeri religioase şi filozofice ale părinţilor. Putere parentală.*

Pedeapsă :
- aplicare a - : 170.4.
- control al aplicării - : 51.4.
- calificare a - : 56.6, 104.4.
- cu moartea : I.3. 16.2, 16.3, 16.4., 16.7, 16.9, 16.11, 18.1, 18.2, 18.6, 18.7.
- degradantă : 16.7, 16.8, 16.9, 16.10, 19.4, 21.3, 23.5. 24.4, 68.9, 75.2, 89.2, 145.2.
- efect de disuadare al - : 23.5, 23.6.
- inumană : 16.7, 16.8, 16.9, 16.10. 19.4, 21.3, 23.5, 68.9, 89.2.
- neretroactivitate a - : 44.10, 187.6, 195.4, 196.2.
- detenţie cu o durată "nedeterminată" : 55.1, 55.2, 55.3, 55.4, 55.6, 89.1, 89.7, 89.8, 89.9.
- privativă de libertate : 143.3.
- proporţionalitate a - : 197.3.
- reducere (sau comutare, graţiere) a - : 46.7.
- severitate a - : 201.4.
- suspendare a - : 17.3.

Pedeapsă corporală :
- judiciară : 23.1- 6.
- la şcoală : 24.1, 24.2, 24.5, 215.1, 215.2, 215.3, 215.4, 215.5, 215.6, 215.8.

Penalitate :
- fiscală : V. *Sancţiune fiscală.*
- administrativă : 104.1.

Pensie :
- de invaliditate : 81.1, 81.3, 81.8, 98.1.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- de retragere din activitate : 102.3, 238.2.
- de văduvă : 236.2, 236.5, 238.1, 238.2.
- de vârstă : 238.1.

Pensionare : V. *Pensie. Scoatere la pensie.*

Percheziţie : 179.1-5, 180.1..

Pericol :
- de cârdăşie (conivenţă) : 10.4.
- de distrugere a probelor : 15.4, 37.1.
- de fugă : 10.4, 17.3, 46.1, 46.3, 47.3, 48.3, 114.4, 142.4.
- de presiune asupra martorilor : 10.4, 47.3. V. şi *Martor.*
- de repetare a infracţiunilor : 48.3, 114.4.
- de violenţă : 17.3.

Pericol public ameninţând viaţa naţiunii : 11.6, 14.6, 44.11, 45.5, 45.6, 45.8.

Periculozitate : 1.3, 89.11.

Permis :
- de a locui : 173.1, 173.3, 173.6.
- de amenajare : 250.3.
- de conducere : 74.2, 74.3.
- de expropriere : 232.1, 232.2, 232.3, 232.4, 232.7.
- de şedere : V. *Străin.*

Permisiune de ieşire : 1.1, 1.3.

Persecuţie : 21.2.

Persoană :
- publică : 167.1, 167.3.
- umană : 2.3. V. şi *Foetus.*

Persoană care închiriază sau arendează, sponsorizează, eliberează licenţe : 241.4.

Personalitate juridică : 62.1, 62.2, 62.5, 62.7, 193.3, 193.4.

Pétain (Philippe) : 199.1, 199.4.

Petiţionar :
- acces la raportul Comisiei şi observaţii asupra acestuia : 44.3, 44.5, 44.7.
- asistenţă pentru delegaţii la Comisie : 44.7.
- deces în cursul instanţei : 11.2, 11.9, 11.10, 30.1, 30.3, 53.2, 65.2, 66.4, 173.11, 174.1, 201.3.
- desistare : 11.2, 23.3, 23.4, 36.12, 234.13.
- de negăsit : 66.5.
- identitate : 234.4.
- nedivulgarea identităţii : 53.1, 169.2.
- participare la procedură în faţa Curţii : 44.7.

Piaţa muncii : 158.5, 159.5.

Pierdere de şanse : V. *Satisfacţie echitabilă.*

Pinto (legea -) : V. *Lege.*

Pluralism : V. *Radiodifuziune. Religie. Reprezentare politică. Televiziune.*

Polinezia Franceză : 57.1. 57.2, 57.3, 57.5, 57.6.

Politică :
- economică şi socială : 241.2, 241.4, 247.3.
- socială : 34.4.

Poliţie militară : 8.1, 8.4, 8.5, 8.7.

Poliţist : 102.3, 123.1, 123.3, 211.1, 211.3, 211.4, 211.5.

Poluare : 177.4 V. şi *Noxe.*

Pompier : 26.1, 26.2, 26.4, 26.5, 26.7. V. şi *Serviciu.*

Post : V. *Ramadan.*

***Post Office* (Regatul Unit)** : 184.2, 184.6.

Practică :
- administrativă : 234.8.
- incompatibilă cu Convenţia : V. *Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.*
- religioasă : 189.9.

Preeminenţă a dreptului : 20.7, 63.5, 84.5, 99.4, 184.5. 184.6, 184.9.

Perempţiune : 252.1, 252.2, 252.5, 252.7.

Prejudiciu : 12.6. V. şi *Satisfacţie echitabilă – daună, vătămare.*

Prenume : 166.1- 4. V. şi *Schimbare.*

Presă : 123.1, 123.4, 167.1, 167.3, 195.1, 195.3, 195.8, 196.1, 196.4, 197.3, 198.4, 200.3, 201.4, 204.9, 206.3. V. şi *Contempt of court. Libertate de exprimare.*

Prescriere : V. *Depăşirea termenelor. Excepţii preliminare.*

Prestaţie socială : 237.1, 237.3, 237.4, 238.4. V. şi *Alocaţie.*
Prevenirea infracţiunilor penale : 43.1. 56.5, 68.6, 133.4, 161.4, 179.4, 180.3, 182.3, 182.4, 183.5, 184.5, 199.4, 200.3, 201.4, 201.5, 223.6, 230.5.
Prezentare în persoană : 31.4, 48.1, 48.4, 66.3, 79.4, 86.7, 86.10, 126.1, 126.3, 126.4.
Prezervativ : 32.3. V. şi *Seropozitivitate.*
Prezumţie :
- de drept : 121.3, 149.4.
- de fapt : 121.3.
- de nevinovăţie : 46.3, 65.2, 76.5, 77.2, 77.6, 86.9, 116.3, 116.4, 116.5, 117.2, 117.4, 117.5, 121.3, 121.4, 122.6, 123.3, 133.4, 174.4, 174.5, 174.7, 198.3, 215.4, 252.7.
- de protecţie echivalentă a drepturilor fundamentale : 249.5. V. şi *Comunităţi europene.*
- de responsabilitate : 121.3.

Principii generale :
- ale dreptului internaţional : 14.6, 139.9, 211.1, 227.5, 244.3.
- de drept : 58.3.

Privare :
- de libertate : V. *Consemnare, detenţie.*
- de proprietate : V. *Expropriere.*

Privilegii parlamentare : 77.1, 77.4.
Probă : V. *Dovadă.*
Procedură canonică : 85.1.
Procedură constituţională : 80.5.
Procedură disciplinară :
- militară : 94.6. şi V. şi *Militar.*
- profesională : 68.3, 68.8, 68.15. V. şi *Ordinul avocaţilor. Ordinul medicilor.*

Procedură ecleziastică : 85.3, 85.4.
Procedură electorală : 228.2.
Procedură fiscală : 104.1, 104.4, 104.5, 122.1- 6.
Procedură judiciară : 31.4, 55.4, 78.4, 121.4, 151.6.
Procedură penală militară : 39.2. V. şi *Militar.*
Proces :
- civil : 82.1, 82.3, 100.3.
- în contradictoriu : 48.4, 54.3, 78.4, 80.5, 86.9, 86.10, 121.4, 132.3, 132.6, 171.4, 230.4.
- echitabil : 18.2, 22.6, 22.7, 28.2, 46.5, 61.2, 67.2, 73.2, 77.1, 77.2, 78.2, 80.1, 80.5, 81.4, 82.4, 83.2, 84.5, 86.3, 86.4, 86.6, 86.11, 86. 13, 87.4, 88.5, 89.2, 89.10, 91.2, 95.4, 99.4, 116.3, 116.4, 124.5, 126.2, 128.3, 130.3, 131.3, 132.3, 133.5, 157.7, 171.4, 174.5, 174.6.
- public : V. *Publicitatea procedurii.*

Procreaţie : 197.1.
Procuror :
- de district (cantonul Zürich) : 37.1, 37.2, 37.4, 37.5.
- general (Belgia) : V. *Minister public al Curţii de Casaţie.*
- general al Republicii (Letonia) : 226.1.
- general al României : 63.1, 63.5.

Profanare : 205.3. V. şi *Blasfemie.*
Profesie liberă :
- exercitare : V. *Avocat. Medicină.*
- publicitate : 196.1, 196.3, 196.4.

Program : V. *Partid politic. Radiodifuziune. Televiziune.*
Proiect : V. *Partid politic.*
Propagandă : 75.1, 75.5, 201.4.
Proporţionalitate (principiul de -) : 3.6, 32.3, 45.7, 63.6, 105-113.7, 148.3, 157.3, 162.6, 179.4, 181.6, 189.7, 189.9, 190.4, 194.4, 195.7, 212.5, 213.9, 213.11, 213.12, 218.4, 219.6, 224.3, 224.4, 230.4, 230.5, 241.4, 247.3.
Proprietar de case de închiriat : 241.4.
Proprietate : V. *Bun. Drept la respect pentru bunurile sale. Drept de proprietate.*
Protecţie :
- a drepturilor şi libertăţilor altora : 3.6, 156.4, 157.3, 163.4, 167.3, 168.4, 171.3, 178.4, 179.4, 181.6, 187.6, 165.4, 189.5, 189.6, 189.11, 196.4, 197.1, 199.4, 200.3, 205.3, 206.3, 219.6, 223.6.
- a justiţiabililor : 99.4.
- a legii : 193.4.
- a moralei : 156.4, 158.6, 170.6,

181.6, 194.4, 194.5, 205.3, 208.4, 208.5, 208.6, 212.5.
- a ordinii : V. *Ordine publică.*
- a organelor de presă : 201.4.
- a reputaţiei : 168.3, 176.14, 179.2, 179.4, 198.4.
- a sănătăţii : 156.4, 157.3, 190.3. V. şi *Sănătate.*
- a societăţii : 1.3.
- a surselor jurnaliştilor : 200.3.
- a tineretului : 25.1.
- a vieţii : 3.4. V. şi *Sinucidere.*
- jurisdicţională : 193.3, 193.4.
- socială : 78.3, 104.4. V. şi *Asistenţă socială. Asigurare. Prestaţie socială.*

Protocoale la Convenţie :
- nr. 2 : I.3, I.4.
- nr. 3 : I.3.
- nr. 5 : I.3.
- nr. 6 : I.3.
- nr. 7 : 87.3.
- nr. 8 : I.3.
- nr. 9 : I.3, I.4, I.8.
- nr. 10 : I.3.
- nr. 11 : I.4, I.7.
- nr. 12 : I.3.
- nr. 13 : I.3.

Protocolul de la Londra (3 februarie 1830) : 62.1.

Prozelitism : 187.1, 187.2, 187.3, 187.5, 191.1.

Publicaţie :
- obscenă : 194.4, 194.6, 208.1, 208.3, 208.5.
- satirică : 188.1 V. şi *Protecţie.*

Publicitate a procedurii :
- audieri : 68.5, 69.2, 76.5, 79.4, 86.9, 86.10, 86.11, 89.3, 89.4, 89.5, 93.1, 93.2, 93.3, 94.6, 94.10, 95.1, 114.3.
- în general : 61.2, 70.2, 70.5, 77.2, 81.5, 86.13, 92.3, 93.3, 99.4.
- pronunţarea de sentinţe judecătoreşti sau decizii : 54.1, 76.5, 82.4, 92.2, 92.4, 92.5, 93.1, 93.2, 93.3, 114.3.
- renunţare : 68.5.

Publicitate comercială : 207.1- 4. V. şi *Profesii libere.*

Punere la dispoziţia guvernului (Belgia) :
- a recidiviştilor : 47.1, 51.2, 51.4-7.
- a vagabonzilor : 49.1, 49.2, 49.9, 49.19. V. şi *Vagabond. Vagabondaj.*

Punere în libertate : V. *Eliberare.*

Pupilă :
- a asistenţei publice : 162.1. V. şi *Asistenţă publică. Copil.*
- a justiţiei : 151.2. V. şi *Copil.*

Putere :
- parentală : 149.4, 150.4, 151.1, 151.5, 151.6, 169.1.
- publică : 78.3, 102.3, 104.5. V. şi *Stat.*

Putere de apreciere a statelor : V. *Marjă de apreciere a statelor.*

Putere judiciară : 45.7.

Puteri speciale : 14.1., 14.2, 14.6, 43.2, 44.1.

R

Radiere de pe rol : V. *Curtea Europeană a drepturilor Omului.*

Radiodifuziune :
- antenă : 204.3.
- cablu : 202.1- 6, 204.9.
- cale hertziană : 202.3, 202.4.
- cenzură : 202.6.
- comercială : 204.4.
- concesionare : 204.3.
- emisiuni şi programe : 202.1, 202.2, 202.4, 202.8.
- emiţător : 202.1.
- întreprindere : 202.5.
- licenţă : 202.5, 204.1, 204.2, 204.7.
- locală : 204.5.
- monopol : 202.5, 204.7, 204.8, 204.9.
- publicitate : V. *Publicitate comercială.*
- regim de autorizări : 202.5.
- staţie : 194.4, 202.6, 204.2, 204.9, 207.1.

Ramadan : 188.5.

Raport sexual : V. *Relaţie sexuală.*

Raport Susurluk : 201.1, 201.4.

Rasism : 8.7, 8.8, 206.1, 206.3. V. şi *Discriminare.*

Raţiune de stat : 139.5.
Răpire : V. *Dispariţie.*
Război : 5.5, 14.6.
Reabilitare (a unui condamnat) : 199.4.
Recăsătorire :
- incapacitate : 144.5.
- interdicţie : 145.1- 4.

Recidivist : 51.1, 51.2, 51.4, 51.5. V. şi *Punere la dispoziţia guvernului.*
Recrut : V. *Militar.*
Recunoaştere :
- a unei Biserici : 193.2 – 5.
- a dreptului de recurs individual la Comisie : V. *Comisia europeană a drepturilor omului.*
- a jurisdicţiei obligatorii a Curţii : V. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*
- a unui copil natural : V. *Copil.*

Recurs *amparo* (Spania) : 80.4, 83.1, 86.1, 177.1, 198.1.
Recurs efectiv în faţa unei Instanţe naţionale : 5.2, 5.6, 11.8, 16.13, 19.7, 21.2, 24.2, 35.2, 36.10, 45.4, 50.16, 59.2, 76.3, 76.10, 141.3, 141.5, 141.6, 142.2, 142.6, 142.7, 149.2, 151.7, 156.7, 158.7, 163.2, 163.5, 169.2, 169.6, 172.6, 174.3, 174.4, 174.12, 178.2, 178.6, 179.2, 181.3, 181.6, 181.7, 183.6, 202.2, 219.3, 232.2, 234.6, 236.3, 236.8, 241.7, 244.7., 250.2, 250.3, 250.6.
Recuzare : 68.5, 72.4, 73.3, 79.4, 114.5. V. şi *Tribunal.*
Redresare fiscală : 104.1. V. şi *Materie fiscală. Sancţiune fiscală.*
Refah Partisi : 223.1, 223.2, 223.5, 223.8.
Referendum : 144.2, 212.5.
Reforma agrară : 243.1.
Refugiat : 20.4. V. şi *Înaltul Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi.*
Regim :
- de autorizări : V. *Radiodifuziune.*
- democratic : 75.5, 168.4, 223.8, 225.6. V. şi *Societate democratică.*
- de sancţiune : V. *Naţiunile Unite.*
- dictatorial : 242.7.
- militar : 84.1.
- penitenciar : 141.3, 141.6.
- politic : 222.3.
- separatist : 18.4.
- teocratic : 223.2,
- totalitar : 223.2, 227.5.

Registru :
- al cazierului judiciar : 198.6.
- al poliţiei : 206.3.

Regiune (Belgia) :
- de limbă germană: 224.1.
- de limbă olandeză: 224.1.
- flamandă: 224.1.

Reglementare a folosirii bunurilor: V. *Bun.*
Reglementare amiabilă : V. *Comisia Europeană a Drepturilor Omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Satisfacţie echitabilă*
Regulament :
- al Consiliului Comunităţilor Europene : V. şi *Comunităţi europene.*
- al Curţii : V. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*
- de ordine interioară al Comisiei : V. *Comisia Europeană a Drepturilor Omului.*

Regulament al penitenciarelor : 58.1, 58.3, 76.1, 181.2, 181.6, 182.3.
Regulament de radiocomunicaţii : 203.1. V. şi *Radiodifuziune. Televiziune.*
Reinserţie socială : 1.3, 50.13, 51.4.
Reîncarcerare: 55.2, 55.3, 55.4.
Relaţie sexuală : 32.1, 32.3.
Rele tratamente : V. *Tratament.*
Religie : 3.7, 188.5, 189.1, 189.2, 189.6, 190.3, 191.4, 192.4, 193.3, 193.4, 205.3, 207.3, 207.4, 223.8. V. şi *Libertatea religiei.*
Remunerare : 78.3.
Renunţare (la un drept garantat) : 65.5, 66.3, 68.5, 81.5, 220.3.
Reparaţie: V. *Satisfacţie echitabilă.*
Repatriat : V. *Bug.*
Reprezentare politică : 228.3.
Republica Democrată Germană (RDG) : 139.1, 139.4, 139.6, 139.11, 139.12, 139.17, 243.1.

- armata naţională a poporului : 139.1.
- biroul politic al Partidului Socialist Unificat : 139.1.
- cod penal : 139.12.
- Consiliul Naţional al Apărării : 139.1.
- grănicer : V. *Frontieră.*
- lege cu privire la frontieră : 139.5.
- lege cu privire la poliţie : 139.5.
- legea Modrow : 243.1, 243.4, 243.5.
- ministru adjunct al Apărării : 139.1.
- ministrul Apărării : 139.1.
- obligaţii internaţionale : 139.12.
- practică statală : 139.5, 139.6, 139.7.
- preşedinte al Consiliului de Stat : 139.1.
- reformă agrară : V. şi *Reformă agrară.*

Republica Moldovenească Transnistria (RMT) : 18.1, 18.2, 18.3, 18.4, 18.7, 18.13.

Republica Turcă a Ciprului de Nord (RTCN) : 233.5, 233.8, 233.12, 233.13.

Reputaţie : V. *Protecţie.*

Responsabilitate :
- internaţională a statului : 16.8, 18.7, 18.8, 18.13, 24.3, 24.6, 28.2, 28.4.
- penală: 121.3, 139.12. V. şi *Vârstă.*
- prezumţia de - : V. *Prezumţie.*

Restituire de bunuri : 63.1, 80.1, 208.1, 242.1, 248.1, 248.4, 251.1, 251.2, 252.10. V. şi *Confiscare.*

***Restitutio in integrum* :** V. *Satisfacţie echitabilă.*

Reşedinţă : V. *Alegător.*

Retragere de autorizaţie : V. *Clinică. Medicină.*

Retragere la pensie : V. *Pensie. Pensionare. Scoatere la pensie.*

Retrimitere :
- în judecată : 43.6, 54.5.
- prejudicială : V. *Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene.*

Retroactivitate : V. *Neretroactivitate.*

Retrocedare de bunuri : 243.2, 243.4.

Reunificare germană : 139.1, 139.15, 243.1, 243.4. V. şi *Republica Democrată Germană.*

Reuniune : V. *Libertatea de întrunire.*

Revizuire : 81.8, 199.4. V. şi *Hotărâri ale Curţii europene a drepturilor omului. Reabilitare.*

Revocare : V. *Funcţionar.*

Rezervă :
- la art. 5 din Convenţie : 143.3.
- la art. 2 din Protocolul nr. 1 : 215.5.
- la art. 4 din Protocolul nr. 7 : 143.6.

Rezidenţă : V. *Reşedinţă.*

Rituri : V. *Religie.*

Rom : 8.1, 8.2, 8.7, 8.8.

***Rota Romana* :** 85.1, 85.4.

Rugăciune : 188.5, 191.1.

RUMASA : 80.1, 80.4.

S

Sacrificator : 190.1, 190.2, 190.3.

Salariat : 97.4, 220.1, 220.2, 220.3, 220.5, 220.6, 238.1.

Sancţiune disciplinară :
- avocat : 182.3, 216.2, 216.5.
- deţinut : 50.15, 76.1.
- elev : 24.3, 24.4, 24.5.
- medic : 68.4, 68.8, 68.9, 69.1, 69.6.
- militar : 94.1, 94.2, 94.3, 94.5, 946, 94.8.

Sancţiune fiscală : 88.3, 104.1, 122.1, 122.3, 122.6.

Sancţiune penală : V. *Pedeapsă.*

Sancţiune vamală : 174.4, 174.6.

Sat : V. *Evacuare. Incendiu.*

Satelit de telecomunicaţii : 203.1, 203.4.

Satisfacţie echitabilă : I.2, 14.9, 16.14, 34.6, 35.6, 35.7, 38.4. 43.12, 46.6, 46.7, 50.18, 50.19, 53.7, 54.7, 55.8, 57.8, 58.4, 59.7, 68.8, 69.6, 73.5, 76.11, 85.5, 87.5, 99.3. 99.6, 114.7, 114.11, 123.7, 124.6, 128.5, 131.6, 136.7, 156.8, 172.7, 179.6, 184.11, 192.11, 195.9, 197.4, 206.4, 230.8.

- cheltuieli de judecată şi taxe privind procedurile naţionale şi/sau europene : 4.6, 4.7. 5.7, 8.9, 10.8. 11.10, 12.6, 15.6, 16.14, 18.14, 19.8, 20.10, 22.9, 26.7, 27.5, 30.6, 32.4, 33.11, 34.6, 35.7, 36.13, 38.4, 43.11, 43.12, 46.7, 47.5, 48.5, 50.19, 53.7, 53.8, 54.7, 55.7, 56.7, 57.8. 59.7, 59.10, 62.8, 63.10. 65.8, 67.8, 68.8, 68.9, 69.6, 69.7, 70.6, 71.5, 72.8, 73.5, 75.8, 77.7, 78.7, 79.5, 81.7, 82.6, 83.5, 84.8, 85.5, 86.19, 87.5, 95.5, 97.8, 98.6, 99.8, 101.5, 105.12, 115.6, 115.8, 116.4, 116.5, 120.4, 122.7, 123.5, 124.6, 126.6, 127.6, 128.5, 129.7, 130.4, 131.6, 133.6, 134.7, 136.5, 136.8, 141.7, 142.8, 143.7, 144.7, 147.5, 149.6, 156.8, 157.7, 158.8, 159.6, 160.9, 162.8, 164.7, 167.5, 168.7, 170.9, 171.5, 172.7, 173.9, 173.10, 174.13, 174.15, 177.6, 179.6, 180.4, 181.9, 181.10, 182.6, 185.9, 185.10, 187.8, 191.5, 192.11, 193.7, 195.9, 195.10, 195.11, 195.12, 196.7, 197.4, 198.6, 199.6, 200.4, 201.6, 203.5, 204.11, 205.4, 212.7, 215.8, 215.9, 216.6, 217.10, 219.8, 219.9, 219.10, 220.8, 221.8, 222.7, 226.6, 230.8, 231.6, 232.10, 232.11, 233.20, 234.14, 234.18, 235.7, 237.6, 239.5, 240.6, 240.8, 242.5, 242.9, 246.7, 247.5, 250.7, 250.10, 252.10, 252.12.
- daună : 4.6, 10.8. 19.8, 20.10, 27.5, 29.7, 31.8, 35.7, 43.11, 76.11, 80.6, 120.4, 131.6, 161.8, 177.6, 182.6, 203.5, 221.8, 242.7, 252.11.
- daună materială : 5.7, 8.9, 10.8, 15.6, 18.14, 38.4, 46.7, 47.5, 48.5, 51.9, 54.7, 55.8, 56.7, 59.9, 60.5, 2.8, 63.8, 65.8, 68.8, 68.9, 73.5, 75.8, 77.7, 78.6, 78.7. 79.5, 81.7, 82.6, 83.5, 95.5. 98.6, 99.7, 103.4, 105.12, 114.7, 115.6, 115.7, 123.5, 123.6, 123.7, 124.6, 126.6, 127.6. 129.6, 130.4, 131.6, 136.6, 141.7, 142.8, 144.7, 147.5, 159.6, 160.9, 168.7, 170.9, 172.7, 173.9, 174.14. 177.6, 179.6, 193.7, 196.7, 198.6, 201.6, 204.11, 206.4, 212.7, 215.8, 215.9, 219.8, 219.9, 222.7. 226.6, 232.10, 234.14, 234.16. 235.7, 236.9, 237.6, 240.6, 240.8, 242.5, 242.6, 242.7, 246.7, 247.5, 250.7, 250.8, 252.12.
- daună morală : 5.7, 8.9, 9.7, 10.8, 12.6, 12.8, 15.6, 17.4, 18.14, 22.9, 30.6, 32.4, 33.11, 34.6, 35.7, 36.13, 38.4, 39.10, 43.12, 46.7, 47.5, 48.5, 50.19, 51.9, 51.10, 53.7, 53.8. 54.7, 55.8, 56.7, 57.8, 59.7, 59.10, 60.5, 63.9, 65.8, 65.4, 66.8, 68.9, 69.9, 70.6, 73.5, 75.8. 77.7, 78.6, 79.5, 81.7, 82.6, 83.5, 85.5, 86.18, 87.5, 94.10, 97.7, 98.6, 99.7, 100.6, 101.5, 103.4, 105.12, 114.11, 115.6, 115.7, 116.5, 122.7, 123.5, 123.6, 123.7. 124.6, 125.4, 126.6, 127.6, 128.5, 129.6, 130.4, 131.5, 141.7, 142.8, 144.7, 145.4, 147.11, 149.6, 155.8, 158.8, 159.6, 160.9, 161.8, 162.8, 163.7, 167.5, 168.7, 169.8, 170.9, 172.7, 173.9, 174.13, 177.6, 179.6, 180.4, 181.9, 187.8. 191.5, 192.11, 193.7, 196.8, 198.6, 199.6, 200.4, 201.6, 206.4, 215.8, 215.9, 216.6, 217.10, 219.8, 219.9, 220.8, 222.7, 226.6, 230.8, 232.10, 232.11, 233.19. 234.17, 236.9, 237.6, 240.6, 240.8. 242.5, 242.8, 247.5, 246.7, 250.7, 250.9, 252.10.
- daună nematerială : 103.4.
- dobânzi : 82.6, 84.8, 242.7, 250.11, 252.12, 252.13, 252.14.
- dobânzi punitive : 234.17.
- expertiză : 242.6, 242.7, 242.10.
- interpretarea unei hotărâri : 114.9, 114.10, 114.11, 252.13, 252.14.
- moneda (alegerea -) : 239.5.
- nu se poate confisca indemnizaţia datorată de statul condamnat: 12.8, 114.9, 123.6, 123.7.
- parte vătămată : 23.2, 53.8, 65.8, 66.4.
- pierderea de şanse : 55.8, 78.6, 86.17, 86.18, 97.7, 129.6, 131.6, 219.3.

- pierderea folosinţei : 242.7, 252.11.
- plata : 252.13.
- problemă rezervată : 31.7, 35.2, 35.6, 43.11, 50.17, 51.8, 52.6, 53.6, 55.5, 59.7, 63.7, 68.7, 69.5, 72.6, 78.5, 86.15, 94.9, 97.6, 99.6, 114.6, 115.5, 129.5, 134.6, 135.5, 147.4, 151.8, 167.4. 170.8, 173.7, 174.13, 181.8, 184.9, 195.9, 196.6, 210.6, 213.13, 215.7, 219.8, 232.9, 233.15, 234.14. 240.6, 242.5, 246.7, 250.7, 252.10.
- redeschiderea procedurii : 81.7.
- reglementare amiabilă : 31.8, 46.6, 52.8, 52.9, 53.8, 55.7, 59.8, 63.7, 134.7, 167.5, 184.10, 184.11, 196.7, 204.2, 219.9, 240.8, 242.9.
- restituire : 63.8, 242.7.
- *restitutio in integrum* : 50.19, 86.17.
- retrimitere la Cameră : 68.7, 69.5, 119.8, 135.5, 170.8, 184.9, 198.8.
- vătămare corporală : 12.6.

Saxonia (Landul -) : 26.2.
Saxonia Inferioară (Landul -) : 210.1-8.
Sănătate :
- a deţinutului : V. *Deţinut.*
- personală : 15.3, 68.9, 171.3, 177.4.
- publică : 2.3, 32.3, 97.4. V. şi *Boală contagioasă.*

Săptămânal (ziar -) : V. *Jurnal.*
Sânge : V. *Transfuzie de sânge.*
Schimbare :
- de nume : 164.1, 164.2, 164.3, 164.4, 164.5, 165.4, 165.5, 166.1, 166.2, 166.3.
- de sex : 150.1, 150.4, 172.1, 172.2, 172.3, 172.4, 172.5.

Sclavie domestică : 27.2, 27.4. V. şi *Servitute.*
Scoatere la pensie : 188.1, 188.5.
Scop : V, *Asociaţie.*
Scoţia : 23.2, 141.1- 7, 170.1, 182.1- 6.
Sechestru : 56.1, 56.3, 174.1, 174.2, 174.3, 174.4, 174.10, 174.14, 180.1, 194.2, 194.5, 201.4, 201.6, 248.1, 249.1, 249.2, 249.4, 249.5.
Secret profesional : 68.5.
Sector :
- privat : 168.1, 168.4. V. şi *Loc de muncă.*
- public : 1684. V. şi *Funcţie publică.*

Securitate :
- anchetă de - : 145.1.
- juridică : 62.1, 62.5, 63.5, 147.3, 148.3, 226.3, 248.6.
- naţională : 75.5, 168.4, 183.5, 201.4, 201.5, 211.3, 211.4, 217.6, 221.5, 223.6.
- publică : V. *Ordine publică.*
- servicii de - : 211.1.
- socială : 78.3, 81.5, 98.4, 172.3. V. şi *Asigurare.*

Sediu social : 180.3.
Semi-libertate : 1.1, 1.3.
Senat :
- Belgia : 224.1.
- Spania : 198.1.

Sensibilitate religioasă : 207.4. V. şi *Religie.*
Separare în fapt : 59.1, 59.2, 59.3, 59.4, 59.5, 59.8, 157.3.
Separatism: 75.1, 75.5, 201.4.
Seropozitivitate : 32.1, 32.3.
Serviciu :
- de pompier : 26.2, 26.4, 26.5. V. şi *Pompier.*
- militar : 39.1, 39.8, 94.1, 94.5, 94.6, 188.5.

Servitute : 27.2, 27.4, 51.3, 51.7.
Servitoare : 27.1. V. şi *Sclavie domestică. Servitute.*
Sex : V. *Schimbare. Educaţie. Egalitate. Homosexualitate. Orientare sexuală.*
Sida : V. *HIV.*
Siguranţă publică : 32.3, 207.4, 223.6.
Simbol religios : 189.6. V. şi *Barbă. Fular islamic.*
Sindicat : 217.7, 218.3, 219.1, 219.2, 219.3, 219.4, 219.5, 219.6. 220.1, 220.2, 220.3, 220.5, 220.6, 222.3.
Sindicat independent al poliţiei (Ungaria) : 211.1.
Sindicat naţional al jurnaliştilor (Regatul Unit) : 220.1.

Sindicat naţional al muncitorilor din căile ferate, sectorul maritim şi transporturi : 220.1.
Sindicat naţional al poliţiei belgiene : 218.1- 4.
Sinucidere : 3.1, 3.2, 3.6.
Sistem:
- acuzator : 45.7.
- democratic : 75.3, 189.6, 223.7. V. şi *Societate democratică.*
- electoral: 224.3, 230.4.
- fiscal : 122.6.
- multi-juridic : 223.8.
- politic : 227.5.

Societate comercială : 103.4. V. şi *Satisfacţie echitabilă.*
Societate democratică : 3.6, 4.5, 5.4, 8.4, 12.4, 18.7, 20.7, 21.3, 27.3, 27.4, 50.8, 56.5, 57.5, 65.5, 70.4, 75.3, 76.9, 94.7, 104.4, 104.5, 130.1, 133.4, 151.8, 156.4, 156.6, 160.5, 170.4, 173.3, 174.10, 179.4, 180.3, 181.6, 182.3, 182.4, 184.5, 184.6, 185.7, 185.8, 187.4, 187.5, 189.8, 191.4, 192.4, 192.5, 193.4, 194.4, 195.7, 196.4, 197.3, 198.4, 199.3, 199.4, 200.3, 201.4, 201.5, 202.6, 203.4, 204.9, 205.3, 206.3, 207.4, 208.5, 208.6, 210.3, 211.3, 212.5, 213.9, 215.5, 216.5, 219.6, 221.5, 222.3, 222.4, 223.2, 223.7, 230.4.
Societate greacă de radio-televiziune : 225.1.
Societate modernă : 43.5.
Solicitor : V. *Avocat.*
Solidaritate socială : 25.4.
Soţ străin : 158.1, 158.2, 158,4 158.5. V. şi *Discriminare. Imigraţie.*
Soţi:
- asistenţă : 144.2.
- egalitate de drepturi şi de responsabilităţi cu caracter civil : 164.4.
- imunitate : 137.1, 137.4.
- separaţie : 144.1. V. şi *Divorţ. Separare în fapt.*
- viol : 138.1, 138.4.

***Special Air Service (SAS)*: 4.1, 4.5.**
Specie umană : 2.3.
Spectacol pornografic: 194.6. V. şi *Protecţie.*
Speculaţie imobiliară: 241.3.
Spionaj: 183.5.
Spirit civic : 230.5.
Spital psihiatrie : 20.1, 20.6. V. şi *Alienat.*
Spitalizare : V. *Detenţie.*
Sri Lanka : 21.1, 21.3.
Stare :
- civilă : 150.1, 164.1, 166.1, 172.3.
- de urgenţă : 5.4, 9.4, 44.11, 45.5, 45.7, 234.1.

Stat :
- care iniţiază o procedură : 44.7.
- de drept : 3.6, 99.4, 139.7, 142.6, 198.3, 230.4, 230.5.
- democratic : I.1. V. şi *Societate democratică.*
- poliţienesc : 183.5.
- structuri constituţionale ale - : 222.3.
- succesiune a - : V. *Succesiune.*

State contractante : I.4, 16.8, 24.6, 25.4, 28.3, 28.4, 28.6, 45.5, 51.4, 63.5, 66.1, 67.4, 72.4, 82.4, 92.4, 99.4, 101.3, 121.3, 123.5, 135.3, 145.3, 148.1, 150.4, 165.4, 171.3, 172.4, 179.3, 181.6, 189.8, 194.2, 200.3, 207.4, 210.3, 211.3, 220.5, 223.7, 224.3, 230.4, 230.5, 230.6, 231.4, 233.8, 233.9, 236.8, 238.5, 240.9, 241.6, 241.7. V. şi *Marja de apreciere a statelor.*
State terţe : 16.8, 28.6.
Statele Unite ale Americei : 16.1, 16.7, 70.1.
Statute : V. *Asociaţii. Partid politic.*
Străin(i):
- expulzare: V. *Expulzare.*
- intrare : 22.6, 96.5, 159.5, 160.6. V. şi *Drept de stabilire într-o ţară străină. Imigrare.*
- îndepărtare : V. *Expulzare.*
- poliţie a - : 96.4.
- şedere : 21.2, 22.6, 96.5, 159.1, 159.4, 159.5, 160.5.

Student : 189.1, 189.2, 189.7. V. şi *Învăţământ.*
Stupefiante : 132.1, 133.4, 136.1, 136.3, 136.4, 136.6.

SCENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Substanţă (a unui drept) : 224.3.
Succesiune :
- după deces :144.2, 146.2, 146.8, 146.9, 147.1, 147.2, 147.3, 147.5, 172.3.
- de state : 139.7.

Sufragiu universal : 230.4.
Supraveghere :
- a frontierei : V. *Frontieră.*
- secretă : V. *Corespondenţă. Telecomunicaţii.*
- specială : 56.1, 56.5, 56.6.

Surse : V. *Jurnalist. Protecţie.*
Suveranitate (a statului) : 64.5.

Ş

Şaria : 223.2, 223.8.
Şcoală : 24.5. V. şi *Învăţământ.*
- particulară : 24.1, 24.3, 99.1, 99.5, 99.7.
- publică : 24.3.

Ştiinţă : 172.3, 172.4.

T

Tabel : V. *Listă. Ordinul avocaţilor. Ordinul medicilor.*
Tamil : 21.1- 3.
Tardivitate : V. *Depăşirea termenului. Excepţii preliminare.*
Taxă : 104.1. V. şi *Impozit.*
Tată : *V. Filiaţie.*
Tăcere (a unui acuzat) : 174.6.
Tăgadă : V. *Filiaţie.*
Telecomunicaţii (Convenţia internaţională a -) : 203.1, 203.4. V. şi *Radiodifuziune. Televiziune.*
Telecomunicaţii (supraveghere secretă a -) :
- ascultări : 133.1, 133.2, 133.4, 185.1, 185.2, 185.3, 185.4, 185.5, 185.7.
- "contorizare" : 184.2, 184.3, 184.4, 184.6, 184.7.
- în general : 183.1, 183.2, 183.3, 183.5, 184.1, 184.2.

Telefon : V. *Telecomunicaţii.*
Televiziune :
- emisiuni şi programe : 203.1, 203.3, 203.4, 206.1. V. şi *Antenă. Consiliul Europei. Satelit de telecomunicaţie.*
- mijloace de captare şi de transmisie : 203.3, 204.1, 204.6.

Temeinicia unei acuzaţii în materie penală : V. *Acuzare.*
Tereza din Avila (sfânta -) : 205.1.
Teritoriu :
- ale cărui relaţii internaţionale sunt asigurate de către un stat contractant : 23.2, 173.4.
- de peste mări (Franţa): 57.3, 57.5, 229.3. V. şi *Noua Caledonie. Polinezia Franceză.*

Teritorialitate (principiu de -) : 225.4, 233.8. V. şi *Jurisdicţie.*
Termen rezonabil : 10.2, 10.3, 12.2, 12.5, 15.4, 20.4, 46.1, 46.3, 46.4, 79.4, 80.2, 80.4, 84.2, 84.6, 96.2, 97.1, 97.5, 97.7, 99.4, 101.2, 101.3, 101.4, 102.2, 103.3, 103.4, 104.2, 105.5, 105.6, 114.4, 114.8, 115.2, 115.3, 115.4, 117.4, 122.2, 122.5, 142.2, 142.6, 163.3, 174.4, 174.8, 237.5. V. şi *Durata procedurii.*
- atitudinea acuzatului sau a pârâtului : 10.2, 10.7, 15.4, 20.5, 48.3; 151.6.
- complexitatea cazului : 10.4, 10.7, 15.4, 46.4, 48.3, 92.6, 97.5, 114.4, 115.4, 142.5, 151.6.
- comportamentul autorităţilor : 10.7, 20.4, 80.4, 92.6, 97.5, 115.4.
- miza litigiului pentru petiţionar : 80.4, 98.5, 142.5, 151.6, 152.6.

Terorism : 4.1, 4.5, 4.6, 9.4, 10.4, 10.5, 11.6, 14.1, 14.7, 19.4, 36.1, 43.1, 43.2, 43.5, 43.6, 43.7, 44.11, 45.1, 45.6, 45.7, 75.3, 86.1, 183.5, 203.4, 222.4, 234.6.
Thalidomida : 195.1, 195.7.
Thuringia (Landul -) : 26.2.
Tortură : 7.2, 11.1, 11.5, 11.8, 12.2, 12.4, 13.3, 13.4, 14.4, 16.8, 18.7, 18.8, 18.10, 19.4, 21.2, 21.3, 22.2, 22.4, 23.5, 64.1, 64.2, 64.3, 64.4, 86.2, 215.4.
Tract : V. *Manifest.*
Traducere : 28.2. V. *Interpret.*
Trafic : V. *Stupefiante.*

Transferare (a unui condamnat) : V. *Consiliul Europei.*
Transfuzie de sânge : 157.1, 157.3.
Transnistria : V. *Republica Moldovenească Transnistria.*
Transsexual : V. *Schimbare.*
Transsexualism : V. *Schimbare.*
Tratament :
- degradant : 3.2, 3.5, 10.2, 10.5, 12.2, 12.4, 14.4, 16.7, 16.8, 16.9, 16.10, 16.13, 17.3, 18.9, 19.4, 21.2, 21.3, 29.2, 29.6, 36.9, 89.2, 89.3, 89.4, 89.8, 146.3, 159.5, 160.2, 161.2, 169.2, 177.2, 177.5, 215.4.
- inuman : 3.2, 3.5, 10.2, 10.5, 12.2, 12.4, 14.3, 14.4, 16.7, 16.8, 16.9, 16.10, 16.13, 17.3, 18.9, 19.4, 19.6, 21.3, 36.9, 89.2, 89.3, 89.4, 89.8, 156.7, 159.2, 159.5, 160.2, 161.2, 169.2, 215.4.
- medical : 20.2, 20.6, 20.7, 32.1, 32.2, 32.4, 32.6, 32.8, 32.9, 33.1, 33.2.
- rău : 3.5, 7.1, 10.1, 11.4, 12.2, 12.3, 12.4, 13.1, 13.2, 13.3 13.4, 14.2, 14.3, 16.8, 16.10, 18.8, 22.2, 22.4, 22.8, 36.7, 86.1, 142.3.

Tratat : 28.3, 173.4. V. şi *Comunităţi europene. Naţiunile Unite.*
Tratat de extrădare anglo-american : 16.1.
Trezire din beţie (unitate de -) : 34.1, 34.2, 34.3. V. şi *Alcoolism. Ebrietate.*
Tribunal :
- acces : 11.7, 99.4, 143.4, 241.6, V. şi *Drept de acces la tribunale.*
- imparţialitate : 55.4, 60.2, 60.4, 61.2, 67.3, 67.5, 67.6, 68.5, 70.2, 70.4, 71.4, 72.2, 72.4, 73.2, 73.4, 74.1, 74.2, 74.3, 75.5, 76.5, 77.1, 77.2, 77.5, 79.4, 80.2, 86.3, 89.10, 114.3, 143.2, 161.2, 244.6. V. şi *Recuzare.*
- independenţă : 55.4, 60.2, 60.4, 61.2, 67.3, 67.5, 67.6, 68.5, 70.2, 70.4, 72.2, 72.3, 75.5, 76.5, 77.1, 77.2, 79.4, 89.10, 143.2, 244.6.
- instituire prin lege : 68.5, 72.5, 79.4.
- în general : 31.4, 46.5, 50.11, 52.4, 60.4, 66.3, 68.4, 68.5, 70.4, 79.4, 114.3, 135.3, 143.4, 204.6.
- plenitudine de jurisdicţie : 60.4, 67.3, 67.5, 67.6, 68.5, 70.4, 78.4, 79.4, 143.4, 151.6, 224.3, 241.5, 244.6. V. şi *Drept la un tribunal.*

Tribunal constituţional (Spania) : 80.1, 80.3, 80.4, 80.6, 83.1, 86.1, 86.11, 86.16, 86.17, 177.1, 198.1, 198.3, 198.4.
Tribunal al *Corts* (Andorra) : 28.1, 28.2, 28.4, 28.6.
Tribunal federal (Elveţia) : 35.1, 37.1, 38.1, 67.1, 67.6, 67.7, 145.1, 164.3, 202.1, 203.1, 208.3.
Tribunal federal de asigurări (Elveţia) : 81.1, 81.2, 81.4, 81.5, 81.6, 81.8.
Tribunal suprem (Spania) : 86.1, 86.11, 86.16, 177.1
Tribunal suprem al RMT (Transnistria) : 18.1, 18.7, 18.10.
Tutelă : 151.6, 198.1, 198.3, 198.4.

Ţ

Ţara Galilor : 23.2, 76.2, 89.4, 170.1, 181.2, 184.2, 184.3, 184.5, 184.6.
Ţigan : V. *Rom.*
Ţinută religioasă : V. *Fular islamic.*

U

Umanitate : V. *Crimă.*
Uniunea Europeană : 57.5, 231.3, V. şi *Comunităţi europene.*
Uniune de persoane : 62.5.
Uniunea Sovietică : 18.4.
Unitate naţională : 75.5, 222.1.
Universitate : 189.1, 189.2, 189.4, 189.7, 189.9.
Urbanism : 232.3, 232.4.
- certificat de - : 250.1, 250.2, 250.4, 250.8.

Urgenţă :
- alocaţie de - : 235.1, 235.2, 235.4.
- stare de - : V. *Stare de urgenţă.*

Ură : 8.8.
Uri (cantonul -) : 81.1- 8.
URSS : V. *Uniunea Sovietică.*
Utilitate publică : 63.6, 80.1, 105.7, 241.4, 243.4, 244.3, 252.5.

Uzbekistan : 22.1, 22.2, 22.4, 22.7. V. şi *Extrădare.*

V

Vagabond (internarea unui -) : 50.1, 50.2, 50.3, 50.6, 50.9, 50.11, 50.19. V. şi *Deţinut. Punere la dispoziţia guvernului.*
Vagabondaj : 29.5, 50.8, 50.9, 50.10, 50.12. V. şi *Vagabond.*
Valoare :
- fundamentală : 27.4.
- patrimonială : V. şi *Bun.*

Vamă : 88.1, 120.4, 121.1, 121.2, 121.3, 174.1, 174.2, 174.3, 174.4, 174.6, 174.10, 248.1, 248.4. V. şi *Confiscare.*
Vatican : 85.3. V. şi *Rota Romană.*
Vaud (cantonul -) : 67.1- 8.
Văduv : 236.1, 236.2, 236.3, 236.5. V. şi *Alocaţie. Pensie.*
Vârstă :
- a acuzatului : 89.3.
- a deţinutului : V. *Deţinut.*
- a responsabilităţii penale : 89.4.
- de pensionare : 238.1. V. şi *Bătrâneţe.*

Vestimentaţie : V. *Fular islamic.*
Veterinar : 25.5, 196.1, 196.4.
Viaţă :
- activă : 238.5.
- asociativă : 192.4.
- comună : 159.3.
- cotidiană : 167.1.
- familială : 96.4, 144.3, 144.5, 144.6, 149.3, 149.4, 150.3, 150.4, 158.4, 159.3, 159.5, 160.2, 160.5, 161.4, 162.4, 162.5, 162.6, 164.4, 165.3, 166.3, 166.4, 171.2, 171.3, 177.2, 177.4. V. şi *Drept la respect pentru viaţa de familie.*
- începuturile - : 2.3. V. şi *Foetus.*
- militară : 39.5, 89.8, 188.5.
- politică : 222.4, 223.8.
- privată : 3.6, 24.5, 96.4, 133.4, 148.3, 160.2, 160.6, 161.5, 162.4, 162.5, 162.6, 163.4, 164.5, 165.3, 166.3, 166.4, 167.1, 167.3, 168.3, 169.3, 170.5, 171.2, 174.10, 177.2, 177.4, 179.3, 185.7. V. şi *Drept la respect pentru viaţa sa privată.*
- sexuală : 170.4.

Vicariatul din Roma : 85.1.
Viciu de procedură : 61.3.
Victimă : 126.3. V. şi *Excepţii preliminare.*
Video : V. *Film.*
Viguier (Andorra) : 28.1.
Viol : V. *Soţi.*
Violenţă :
- incitare la - : 75.3.
- recurgere la - : 201.4, 223.7.

Violenţe sexuale : V. *Alienat.*
Virginia : 16.1-14.
Virus : 32.1, 32.3. V. şi *Boală contagioasă. HIV.*
Vizită :
- la un copil : V. *Copil.*
- la un deţinut : V. *Deţinut.*
- domiciliară : 174.1- 4, 174.10, 174.14. V. şi *Percheziţie.*

Vot : V. *Drept de vot.*

W

Weimar (Republica de la -) : 210.3.

Z

Zbor : V. *Avion.*
Zgomot : 178.1, 178.4, 178.5. V. şi *Avion.*
Zürich (cantonul -) : 37.1- 6, 38.1- 4, 116.1- 5.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TABLA DE MATERII

Notă asupra ediţiei V
Prefeţe IX
Cuvânt înainte XXI
Abrevieri XXIII
Introducere 1

PARTEA ÎNTÂI
LIBERTATEA FIZICĂ

Capitolul 1 - Dreptul la viaţă 7

Secţiunea 1 – Protecţia prin lege 7
1. Violenţa persoanelor particulare 7
2. Ajutorul acordat sinuciderii 11
Secţiunea a 2-a – Recurgerea la forţă 15
1. Apărarea împotriva violenţei ilegale ... 15
2. Arestarea suspecţilor 24
3. Reprimarea revoltelor 31

Capitolul 2 – Interdicţia torturii 35

Secţiunea 1 – Tratamentul persoanelor arestate sau deţinute
A. În arest preventiv 35
B. În detenţie provizorie 49
C. După condamnare 57
D. În internare psihiatrică 77

BCU ASSOCIATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

Secţiunea a 2-a – Expulzarea sau extrădarea străinilor ... 80
Secţiunea a 3-a – Pedepsele corporale 87

Capitolul 3 – Interzicerea sclaviei şi a muncii forţate ... 93

Capitolul 4 - Dreptul la libertate şi la siguranţă 101

Secţiunea 1 – Privările de libertate autorizate..... 101
1. După condamnare 101
2. În aşteptarea judecăţii..... 105
3. În scopul educării supravegheate 110
4. În scopul de a preveni propagarea unei boli contagioase 113
5. În scopul unui tratament medical..... 114
6. În scopul expulzării 119
Secţiunea a 2-a – Garanţiile acordate persoanelor private de libertate 123
A. Dreptul de a fi deferit imediat unui judecător sau magistrat..... 127
1. Noţiunea de "magistrat"..... 127
2. Noţiunea de "imediat" 131
3. Derogarea în caz de urgenţă 140
B. Dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau pus în libertate în cursul procedurii..... 149
C. Dreptul de a introduce un recurs 159
1. Vagabonzii şi recidiviştii 159
2. Alienaţii..... 171
3. Acuzaţii..... 178
4.Condamnaţii..... 181

Capitolul 5 – Libertatea de circulaţie 185

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A DOUA
DREPTURILE DE PROCEDURĂ

Capitolul 1 - Dreptul la un proces echitabil 195

Secţiunea 1 – Garanţiile generale pentru justiţiabili – Domeniu de aplicare 195
A. Dreptul la un tribunal 195
1. În materie "civilă" 195
2. În materie "penală" 214
B. Exigenţele instituţionale 224
1. Jurisdicţiile "civile" 224
a. Organele ordinelor profesionale 224
b. Autorităţile administrative 232
c. Jurisdicţiile administrative 234
2. Jurisdicţiile "penale" 237
a. Jurisdicţiile judiciare 237
b. Jurisdicţiile nejudiciare 247
C. Exigenţele procedurale 253
1. Echitatea procedurii 253
a. În materie "civilă" 253
b. În materie "penală" 278
2. Publicitatea procedurii 297
a. În materie "civilă" 297
b. În materie "penală" 300
3. Durata procedurii 306
a. În materie "civilă" 308
b. În materie "penală" 331
Secţiunea a 2-a – Garanţiile speciale pentru acuzaţi... 339
A. Prezumţia de nevinovăţie 339
1. Absenţa rambursării cheltuielilor şi/ sau a indemnizaţiei pentru detenţie provizorie 339
2. Folosirea unor prezumţii de responsabilitate 345
3. Declaraţii ale funcţionarilor de poliţie ... 350

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B. Drepturile apărării 355
1. Informarea asupra naturii şi cauzei acuzaţiei 355
2. Asistenţa unui apărător 357
a. În faţa jurisdicţiilor de apel 357
b. În faţa jurisdicţiilor de casaţie 361
3. Interogarea martorilor 367
a. Calitatea martorilor 367
b. Neprezentarea martorilor 369
c. Anonimatul martorilor 372
4. Asistenţa unui interpret 378
C. Nici o pedeapsă fără lege 384

Capitolul 2 - Dreptul la un recurs efectiv 397

Capitolul 3 - Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori 405

PARTEA A TREIA
DREPTURILE VIEŢII PERSONALE

Capitolul 1 - Dreptul la căsătorie 411
1. Divorţul 411
2. Recăsătorirea 414

Capitolul 2 - Dreptul la respect pentru viaţa de familie ... 417
1. Filiaţia 417
a. Filiaţia maternă 417
b. Filiaţia paternă 424

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Minorii 430
a. Luarea de copii în îngrijire de către autoritatea publică 430
b. Privarea de drepturile părinteşti 438
3. Străinii 441
a. Stabilirea 441
b.Expulzarea 445

Capitolul 3 – Dreptul la respectarea vieţii private 453

1. Datele personale 453
2. Numele şi prenumele 458
3. Imaginea 465
4. Locul de muncă 468
5. Violenţele sexuale 471
6. Homosexualitatea 473
7. Transsexualismul 479

Capitolul 4 – Dreptul la respectarea domiciliului 483

1. Domiciliul privat 483
2. Domiciliul profesional 499
a. Persoanele fizice 499
b. Persoanele juridice 502

Capitolul 5 – Dreptul la respectarea corespondenţei . 505

1. Corespondenţa poştală 505
2. Telefonul 512

PARTEA A PATRA
LIBERTĂŢILE SPIRITUALE

Capitolul 1 – Libertatea religiei 522

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. Manifestările religiei 525
a. Prozelitismul 525
b. Integrismul 528
c. Riturile 536
2. Locurile de cult sau de rugăciune 538
3. Bisericile şi comunităţile 541
a. Organizarea şi conducerea 541
b. Recunoaşterea 545

Capitolul 2 – Libertatea de exprimare 549

Secţiunea 1 - Publicaţiile 549
1. Interdicţiile de a publica 549
2. Urmărirea după publicare 560
3. Protecţia surselor ziariştilor 570
4. Protecţia organelor de presă 574
Secţiunea 2 - Audiovizualul 577
1. Radioteleviziunea transfrontalieră 577
2. Monopolul de stat al radiotelevizіunii 583
3 . Filmele video 586
4. Difuzarea televizată de comentarii rasiste 590
5. Publicitatea radiotelevizată 593
Secţiunea 3 – Operele de artă 595
Secţiunea 4 – Funcţia publică 597
Secţiunea 5 – Consilierea persoanelor 606

Capitolul 3 – Dreptul la instruire 611

1. Limba de învăţământ 611
2. Educaţia sexuală în şcoală 616
3. Pedepsele corporale în şcoală 619

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A CINCEA

LIBERTĂŢILE ACŢIUNII SOCIALE ŞI POLITICE

Capitolul 1 – Libertatea de întrunire 625

Capitolul 2 – Libertatea de asociere 629

1. Înregistrarea asociaţiilor 629
2. Rolul asociaţiilor 634
3. Apartenenţa la asociaţii 637
4. Dizolvarea asociaţiilor 646

Capitolul 3 – Dreptul la alegeri libere 653

1. Sistemele electorale 653
2. Neeligibilităţile 656
3. Limitările sau privările de dreptul de vot ... 664
4. Neorganizarea de alegeri 670

PARTEA A ŞASEA

PROTECŢIA PROPRIETĂŢII

Secţiunea 1 – Respectarea bunurilor 677
1. Servituţile de urbanism 677
2. Refuzul accesului la bunuri şi pierderea stăpânirii acestora 682
3. Distrugerea de bunuri 689
4. Refuzul acordării alocaţiilor 694
5. Întârzierile de plată 703
6. Insuficienţa indemnizaţiei 706
Secţiunea a 2-a – Privarea de proprietate 712
A. Exproprierea 712
1. Cesiunile de locuinţe 712

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
4124/08
30

2. Exproprierile de fapt 716
3. Retrocedările 721
B. Naţionalizarea 723
Secţiunea a 3-a – Reglementarea folosirii bunurilor ... 727
1. Reducerile sau plafonările de chirie .. 727
2. Nerecuperarea de imobile de locuit ... 734
3. Confiscările vamale 734
4. Sechestrele 739
5. Nevalidarea unor certificate de urbanism 741
6. Nerestituirea de bunuri 745
Secţiunea a 4-a – Plata impozitelor 747

CONCLUZIE 753

Bibliografie generală 755

Anexe 767

A. Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale 767
B. Tabelul ratificărilor Convenţiei 797
C. Tabelul declaraţiilor de acceptare a clauzelor facultative 799
D. Schema procedurii instituite de Convenţie 801

Indexuri 803

1. Indexul articolelor Convenţiei 803
2. Indexul cazurilor 810
3. Indexul statelor contractante 814
4. Indexul de materii 815

Tiparul: Regia Autonomă „Monitorul Oficial“

BCU IAŞI CENTRUL UNIVERSITAR LIBRARY

B.C.U "M. EMINESCU" IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Intrată în funcțiune în 1959, Curtea de la Strasbourg poate fi sesizată direct de fiecare dintre cei opt sute de milioane de Europeni, fără a mai număra „organizațiile neguvernamentale" și „grupurile de persoane particulare". Ea este interpretul suprem și pavăza ultimă ale Convenției de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, pe care o consideră drept „instrument constituțional al ordinii publice europene" și care se aplică direct în cvasitotalitatea celor patruzeci și șase de state părți – printre care și România – toate membre ale Consiliului Europei.

Jurisprudența sa are tangență cu toate ramurile dreptului și tratează probleme foarte diverse: metode de interogare ale poliției, durata detențiilor provizorii, lupta împotriva terorismului, internarea alienaților, regulile din penitenciare, drepturile apărării, durata procedurilor judiciare, contenciosul securității sociale, controlul imigrației, respectarea vieții private, luarea în îngrijire a copiilor de către autoritatea publică, drepturile de mediu, prozelitismul și integrismul, regimul presei și al audiovizualului, rolul asociațiilor și sindicatelor, protecția minorităților naționale, regimul de învățământ, sistemele electorale, refuzul acordării alocațiilor, controlul chiriilor, servituțile de urbanism, conflictele geopolitice etc.

Hotărârile Curții aduc adesea după sine schimbări de legislație, de jurisprudență sau de practică, în special în domeniul procedurii judiciare și al libertăților publice.

În cea de a șasea ediție în limba română, căreia îi corespunde ediția a zecea în limba franceză, adusă integral la zi și restructurată, prezenta lucrare – care este de asemenea publicată în limbile germană, engleză, maghiară, lituaniană și cehă – oferă o panoramă clară și fidelă a activității Curții, pusă la dispoziție practicienilor, studenților și justițiabililor, precum și membrilor asociațiilor de apărare a drepturilor omului.

Vincent BERGER este din anul 2006 jurisconsult al Curții europene a drepturilor omului. El este și profesor la Collège d'Europe din Bruges și Varșovia.

ISBN 978-973-9316-70-5